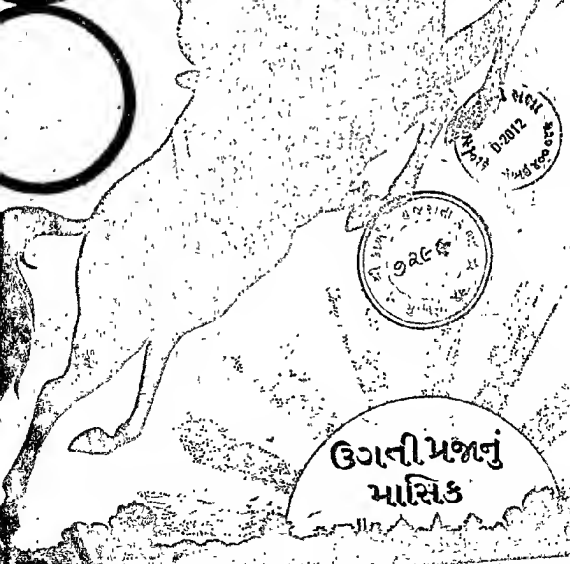

વર્ષ ૪ યોગ ૧૯૮૩ એક ૧ અંક ૩
૩૭

સાપ્તાહિક

સાપ્તાહિક
D-2012
૧૫/૧૨/૧૯૮૩

૧૯૮૩
૧૫/૧૨/૧૯૮૩

ઉગતી પ્રજાનું
માસિક

કુમારના ગ્રાહકોને ખાસ લાભ

વીરની વાતો બાગ ૧-૨

બને, અથવા જિમાંથી કોઈ પણ બાગ, દરેકની
હીં ૩ અડી મુજબ મોકલી આપનારને ટપાલ
ખર્ચ વિના મળશે. આ લાભ ગ્રાહકોની
આખર મુખી જ મળી ગઈશે. તમારો ગ્રાહક નંબર
જણાવી નીચેની સરનામે નાણાં મોકલી મંગાવો:
ટી. પી. અડાલત કોલી પાસે ઘરોદશ

સમિતી વીરની પ્રભુ મંગલકુમાર ચેટરજી સુખચિત્ર
મહારાજકિશ (બાવના) દેરાજી પરમાર ૧
મિજલસ ૨
આખરો વિદ્યાર્થી (કર્તૃત) ૩
સ્વાસ્થ્ય, શક્તિ અને સૌન્દર્ય ૪

શ્રી પ્રમોદકુમાર મહેતાપ્રધાન ૨. મ. રા. ૫

એકમ (અન્ય) ચંદેરદન ચીમનલાલ મહેતા ૧૨

મથુના (દિવસી ચિત્ર) મંગલકુમાર ચેટરજી ૧૨

હમા-મહેરા (ચિત્ર) ૧૩

સાઈકલચોર (વાર્તા) અનંતા પંડ્યા ૧૦

હિંદી પ્રાણીસર્પસ (નકશો) ૧૬

ઝિલ્લો ને ગામનો કુસીંગ હરિનારાયણ આચાર્ય ૨૩

ચીનરવાનું સહેલ છે ૨૭

સ્વીકાર ૨૭

ખાસકની પહેલી (સ્ક્રીનિંગ) મનુન બક્ ૨૮

બાળવિભાગ ૩૦

અનાલય સમેલ ૩૨

સાનસીલા ૩૪

તમારી જીવિતી કસોડી (નવી દિવાળી દરીફાઈ) ૩૫

સી દિવાળી ૩૬

સુવર્ણના લુખાનોને શાપુરજી સહાવવાળા ૩૭

માધુમ્બી ૩૮

પેક્ટુ પાનુ ૩૯

તમ્બી રિંગલર સવળ; સુદેશ-આશાક બહુસાઈ સોવન, ૪૦

કુમાર પિન્ડરી-કુમાર કાર્યાલય ૨૦૦૬ સપ્ટેમ્બર અમદાવાદ ૪૧

લવાળામે વરસના મ. ૧. પહેરસના મ. ૭ અથવા ૧૧ મિ ૪૨

અનાના એજન્ડા સી જમનાલાલની ક પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, ૪૩

ગ્રાહકો વરસની શરૂઆતથી (એટલે પાપના અકર્ષી) નેવવા- ૪૪

નો રિવાજ છે. -વરસની અથવચથી માંદકો નેવેતા નથી ૪૫

લેખકો એજન્ડા સ્ટ્રીટ પ્રભુ મારે કંઈક ખાસ પ્રેરક કેવેલાનું ૪૬

હોય તે જ લખે, એ તમાના લખાણ બનો ચકે તેલવાં હુમ, ૪૭

અગળની એક જ એજન્ડા સ્ટ્રીટ અટકે, પુરો નામ હામ ૪૮

સાથે, અને પાઠાં મેળવવા હોય તો પોરેજ સાથે મોકલે. ૪૯

એમને એક ન મળતા હોય તેમણે ૫૦

અકબડાર પડ્યા પછી આક દિવસની અટક અમને લાણ કરી. ૫૧

તે પછી આવતી ફરિયાદોને પહેલી વગવા અમે બેધાના નથી ૫૨

દરેક અક પ્રગટ થવાની બહેરખળ: 'સીસર' માં પ્રગટ વાય છે ૫૩

૫૪

૫૫

૫૬

૫૭

૫૮

૫૯

૬૦

૬૧

૬૨

૬૩

૬૪

૬૫

૬૬

૬૭

૬૮

૬૯

૭૦

૭૧

૭૨

૭૩

૭૪

૭૫

૭૬

૭૭

૭૮

૭૯

૮૦

૮૧

૮૨

૮૩

૮૪

૮૫

૮૬

૮૭

૮૮

૮૯

૯૦

૯૧

૯૨

૯૩

૯૪

૯૫

૯૬

૯૭

૯૮

૯૯

૧૦૦

૧૦૧

૧૦૨

૧૦૩

૧૦૪

૧૦૫

૧૦૬

૧૦૭

૧૦૮

૧૦૯

૧૧૦

૧૧૧

૧૧૨

૧૧૩

૧૧૪

૧૧૫

૧૧૬

૧૧૭

૧૧૮

૧૧૯

૧૨૦

૧૨૧

૧૨૨

૧૨૩

૧૨૪

૧૨૫

૧૨૬

૧૨૭

૧૨૮

૧૨૯

૧૩૦

૧૩૧

૧૩૨

૧૩૩

૧૩૪

૧૩૫

૧૩૬

૧૩૭

૧૩૮

૧૩૯

૧૪૦

૧૪૧

૧૪૨

૧૪૩

૧૪૪

૧૪૫

૧૪૬

૧૪૭

૧૪૮

૧૪૯

૧૫૦

૧૫૧

૧૫૨

૧૫૩

૧૫૪

૧૫૫

૧૫૬

૧૫૭

૧૫૮

૧૫૯

૧૬૦

૧૬૧

૧૬૨

૧૬૩

૧૬૪

૧૬૫

૧૬૬

૧૬૭

૧૬૮

૧૬૯

૧૭૦

૧૭૧

૧૭૨

૧૭૩

૧૭૪

૧૭૫

૧૭૬

૧૭૭

૧૭૮

૧૭૯

૧૮૦

૧૮૧

૧૮૨

૧૮૩

૧૮૪

૧૮૫

૧૮૬

૧૮૭

૧૮૮

૧૮૯

૧૯૦

૧૯૧

૧૯૨

૧૯૩

૧૯૪

૧૯૫

૧૯૬

૧૯૭

૧૯૮

૧૯૯

૨૦૦

૨૦૧

૨૦૨

૨૦૩

૨૦૪

૨૦૫

૨૦૬

૨૦૭

૨૦૮

૨૦૯

૨૧૦

૨૧૧

૨૧૨

૨૧૩

૨૧૪

૨૧૫

૨૧૬

૨૧૭

૨૧૮

૨૧૯

૨૨૦

૨૨૧

૨૨૨

૨૨૩

૨૨૪

૨૨૫

૨૨૬

૨૨૭

૨૨૮

૨૨૯

૨૩૦

૨૩૧

૨૩૨

૨૩૩

૨૩૪

૨૩૫

૨૩૬

૨૩૭

૨૩૮

૨૩૯

૨૪૦

૨૪૧

૨૪૨

૨૪૩

૨૪૪

૨૪૫

૨૪૬

૨૪૭

૨૪૮

૨૪૯

૨૫૦

૨૫૧

૨૫૨

૨૫૩

૨૫૪

૨૫૫

૨૫૬

૨૫૭

૨૫૮

૨૫૯

૨૬૦

૨૬૧

૨૬૨

૨૬૩

૨૬૪

૨૬૫

૨૬૬

૨૬૭

૨૬૮

૨૬૯

૨૭૦

૨૭૧

માથે હાથ દઈ કાં બેઠા ?

બલવાન ન બુદ્ધિમાન

યવું એ કુમાર-જીવનનું ધ્યેય છે. શક્તિશાલી અંગ અને તેજસ્વી બુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી જીવનવિજય સાધવો એ કુમારોની મહત્વાકાંક્ષા હોય છે. બુદ્ધિ ને શક્તિના સંયમ માટે જીવનમાં ઉત્તમ સમય કુમાર-જીવન છે.

શરીરને નીરાગી અને બળવાન બનાવનારી, આખનું તેજ વધારનારી, કંઠને મધુર બનાવી મુખ પર કાન્તિ આણનારી, સ્મરજીવનને તીવ્ર અને બુદ્ધિને ચમકદાર બનાવનારી તથા પ્રહાર્યનું રક્ષણ કરનારી બ્રાહ્મી એ અર્ધમાસ ઔષધિ છે; એનું સેવન અમૃતતુલ્ય છે. હિમાલયમાં આવેલા હૃષિકેશભાથી અમે ઉત્તમ ગુણવાળી બ્રાહ્મી મંગાવી તેમાંથી નિત્ય સેવન કરવા લાયક નીચે મુજબની કેટલીક વસ્તુઓ બનાવીએ છીએ

બ્રાહ્મી તેલ	તો ૧૦ ટા	ગ્લાસ	તો ૩૦ ટા	૨૧
બ્રાહ્મી ગરબત	તો ૧૦ ટા	ગ્લાસ	તો ૩૦ ટા	૨૧
બ્રાહ્મી ગોળી	૧ ૪૦ ટા	૧	૧ ૧૦૦ ટા	૨)
બ્રાહ્મી પૂત	તો ૧૦ ટા	૧૧	તો ૩૦ ટા	૪)
બ્રાહ્મી ખતો	તો ૫ ટા	૧૧	તો ૨૦ ટા	૧૧૧

એક જ વખત અજમાયશ કરવા નીચેને સરનામે લખી એકાદ ચીજ મંગાવી લેઓ.

એલ. કે. મેઘાણી : ૧૪ અમરતલા : કલકત્તા

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો અને
બીજા મગજનું કામ કરનારાઓને 'એના
સેવનથી' અનંતબળ જેવું પોષણ મળે છે.

નાનાં—મોટાં, મોટાં—સાલં
છરી—પુરુષ, નાનાં—સગળાં
કોકીઈ જેવું સેવન કરી શકે છે.

તમે વાપરી જોયું છે ?

અંકુરું કેસરી જીવન

કેસરી જીવન અંકુરું નું
મેળવવાનો આયોગ સચો

માહારસાયન

રસચંદ્ર, અજક, રેસર, ક્લેટી અને બીજા
દીપન, પાચન, પીટિક બીજા મેળવી
લીલાં રસદાર આમળાંબાથી બનાવેલા
આ જુરોક્ષિત, મુવાક્ષિત, સ્વાદિષ્ટ
ને પીટિક બીજાકનું નિયમિત સેવન
લાંબું આયુષ્ય તથા સારી સ્મરણશક્તિ
આપી શકેલો બલ અને તેજ તથા
દેહ ઇન્દ્રિયમાં ચેતન પુરે છે.
પા રતલના પાંદના રૂ. ૧૫
અરધા રતલના પાંદના રૂ. ૨૫
એક રતલના પાંદના રૂ. ૫૦

અંકુ

ફાર્માસ્યુટિકલ્સ વર્કસ
લિમિટેડ

કારખાનું : અંબાલી રોડ, મુંબઈ-૨
કુશન : લુન્ડી મદાલનવાલી, કાલવાદેલી
મુંબાઈ-૨

કેસરી જીવન

અમદાવાદના એન્ડ
ગોળીગાલ પ્રથમ ડીવીઝન

અંકુર આપની વખતે, અંકુર ખબર 'કુશન'માં પાંચી લગી એકલું જાહેરવળે

કુમાર જીવનની માનીતી હસ્તકળાઓ ચિત્રકળા અને ફોટોગ્રાફી

એ બેમાંથી તમને શું પ્રિય છે ?
બંનેને લગતો નરેહનરેહનો
અને ઉગ્રી કૅલેસિટીનો સામ્રાજ્ય

કોન્ટેમ્પ્લેટિવ, ઇલેક્ટ્રિક, કોલોર વગેરે કંપનીઓના હોમો
તથા દરેક જાતનો સામાન, ઇક્વિપમેન્ટ, આર્ટ્સ, વેલિંગ્ટન
નરેહ કંપનીની બધી જાતની ચીજો, ફિલ્મો તથા એપ્પારેટ
વગેરે; હાઉસિંગ બ્લુઅર જેવી કંપનીઓના લેન્સો રિસો વગેરે
વિન્ડર ન્યુટન તથા રીંગ્લ કંપનીઓના દરેક જાતના
પ્રોજેક્ટર સામાન રંગીન ટ્યુબો, પીપીઓ, લ્યુદાનુદા કામો,
પેનિસકો, ફેનવાઓ વગેરે ધણી જ કિંમત બાવે વેચનાર
શીખાઉ ફોટોગ્રાફીની ફિલ્મો ધોવાણું, તેના પ્રિન્ટ
કાઢી આપવાનું અને ફોટો એનલાઈવિંગનું કામ
અપ હુડેટ માધનોથી કરી આપનાર
એસ ડી. ઇન્ડપેન્ડેન્ટ ક : રીડરોઃ અમદાવાદ

NATIONAL Telegraph School 2, Club Road, Delhi

Conducted by
R A Clarke M B E.
Dy. Post Master General (Retd.)

Results Guaranteed

Prospectus
for 2 annas postage stamps
(Quote No. 1832)

દરેક આગેવાને મુલાકાત લઈ સંતોષ બતાવી વખાણેલું અને હિંદુ જાતિનાં નિરાધાર અનાથ બાળકોને પોષણ આપતું આ હિંદુ અનાથ આશ્રમ નડીઆદ

એક જ છે

તેને દાન કરવાના દરેક પ્રસંગે જરૂર યાદ કરી કંઈ પણ દાન મોકલશે

હાલ તે દોહમેને કુમાર અનાથ બાલક, બાલિકાઓ અને અસંકેતોનું પાલણુપોષણ કરે છે અને
તેમને લુદાલુદા ધંધા શીખવી પગ ઉપર ઉભા રવી કમાઈ આપ તેવા સભ્ય-શહેરી બનાવવા
યત્ન કરે છે. તેમના કક્ષ ખોરાકપોષાકી વિગેરે ખર્ચના જ રૂ. ૫૦) દરરોજ જોઈએ છે
તો જરૂર તમો પણ આ તમારાં અનાથ બાલકોને બચાવવા તમારો દાનેશ્વરી દસ્ત લંબાવશે
દરેક પ્રકારનું દાન લેવાય છે અને તેની પાતળી ગણાય છે. ડીપોર્ટ મફત મળે છે તે મંગાવવા તથા

વધુ વીગત માટે લખો :

મંત્રી, હિંદુ અનાથ આશ્રમ; નડીઆદ (ગુજરાત)

સગિણી ગૌરીનો મળવ
ચિત્રકાર. શ્રી પ્રભાદકુમાર ચંદ્રાપાંથાય

(સગ ચિત્રકારના મળવનથી)

જાણ 'દડના' કુમાર 'નું' મુખચિત્ર

કુમાર

આવતી કાલનાં નાગરિકો ઘડતું આજનાં ધરોનું માનીતું માસિક

પૃષ્ઠ ૪ અંક ૧ :: પોષ, ૧૯૮૩

૫૫૬

મહત્વાકાંક્ષા

આ મોટા જણાતા શબ્દનો અર્થ વધુ મોટો છે, અને એને જીવનમાં ઉતારવો એ એથી થે મોટું છે;—પણ એ અલગ્ય-તો નથી.

કુદરતમાં અને પ્રાણીમાત્રમાં મહત્વાકાંક્ષા એ સ્વાભાવિક છે. બાળપણથી જ માણસમાં મોટા થવાની અભિલાષા બને છે. ‘હું મોટો ઘણથ ત્યારે આમ કમીશ ને આવો ઘણથ’ એ આકાંક્ષા દુનિયાના એકેએક બાળકના હૃદયમાં પ્રગટ્યા વિના રહેતી નથી.

મહત્વાકાંક્ષાના પોપણ ને વિકાસ માટે કુમારજીવન એ ખરું ક્ષેત્ર છે—યોગ્ય કાળ છે. તાનું લોહી ને પ્રકુલ હૃદય, કુમળી લાગણીઓ ને ઉગતી આશાઓને એ કાળે મહત્વાકાંક્ષાની મંજરીઓ બેસે છે ને ફાલે છે. જગતનો નવો યાત્રી કુમાર એ કાળે મુઠિ ને સંસારમાંથી કંઈકંઈ સંસ્કારો ને કલ્પનાઓ સંઘરે છે; અવનવા રસો ને અપૂર્વ અનુભવોના એ મનોરસો ઘટે છે.

પણ કુમારજીવનના એ કોઠ જીવનમાં ઉતારનારા તો વિરલ જ નીકળે છે. ઉછળતી વયે મહત્વાકાંક્ષાઓ ઘડનારા ઘણા યુવાનો જીવનમાં પડ્યા પડી અસ્પ-સંતોષી બની રહે છે. કેમકે મહત્વાકાંક્ષા એવળી એ એક વાત છે અને એને જીવવની ને જીવવી એ લુહી જ વસ્તુ છે. અસ્પ વસ્તુઓથી રાગવું એ મહેચ્છકોનું લક્ષણ ન હોય. મહાપ્રાણ મનુષ્ય તો દલતાથી લીધે કર્મયોગમાં બુદ્ધિ ને આગળ ધપે.

અને એવાને કાળે તો મહત્વાકાંક્ષા સંજીવની સમી—કે પ્રેરણાની દેવી જશી છે. દુનિયાની કપડી ઠોકરોના ઘા એ રૂઝાવે છે ને એનો નશો માણસને ઉઘે ને ઉઘે જવા હર પળે મત્ત રાખે છે. માણસમાં એ કામની ઝતુન પ્રગટાવે છે, વિકટમાં વિકટ વિપત્તિઓ સામે બાથ લીડવાનું શૂર ને બલ પ્રેરે છે અને પોતે વિજય કરવાને માટે જ નિર્માઓ છે એવી અચલ શ્રદ્ધા જન્માવે છે.

ઉદ્ધારોહણ અને આત્મવિકાસ એ બે મહત્વાકાંક્ષાની પાંખો છે; સિદ્ધિ ને, જય એ બે એનાં સંતાનો છે.

એ એક પ્રજા પોતા પગ રાજ કરનારી સરખા વિષે વિચાર કરવાનો કે તેના વર્તન પર ઠીક કરવાનો હક વશને છે, અથવા આગળ વધીને કહીએ કે પ્રજાનો નિકાસ થાય એ રીતે અનુકૂળ થવાની સરખાને ફોજ પાડી શકે છે, તે દેશના નમામ ધરોમા દેખી રહેલી ભાવિ પ્રજા પોતા ઉપર થતા મેરવાજીની ઈલાજો. જુલોમા કે અન્યાયની સામે અવાજ કાઢે તે એ તેના પ્રજાથી ભાવિની જ નિશાની માનવી થઈ

આ બંનના, મામાલિક બુદ્ધિથી નીકળેલા અવાજે વંચાવી લેવાની ફોજ 'કુમાર' રવીકરી છે, અને વિદ્યાર્થી આશમની હરેક બંનની ફરિયાદ, અન્યાયના કે કુખ્યા વિરોધ દુનિયા સામે રજૂ કરવામાં તે એક પવિત્ર ફોજ અદા કરે છે એવું માન છે છતાં કોઈ પ્રસંગે મિજલસમાં પોતાની વાત રજૂ કરનારની વાણીમાં કઠોરતા કે ક્રોધ જણાશે તો તે પ્રસિદ્ધ કરવા પહેલાં, તેની વાત સાચી હશે તો યોગ્ય રૂપમાં રજૂ થશે, અથવા અયોગ્ય હશે તો હઠાવી દેવાશે મિજલસમાં ભાગ લેનારની ઈચ્છા વિરુદ્ધ તેના નામ પ્રગટ કરવામાં નહિ આવે તેની ખાતરી રાખવી

બીજા અનેક વાચનારાને જે સર્વાર્થી લાભ થવા સમય હશે તે જ ધણે બાળે પ્રગટ કરવામાં આવશે, એટલે મિજલસ માટે લખનારે પોતાના હૃદ કે ચેષ્ટા ખાતર લખવાની તકલિફ ન લેવી અત્યાર સુધીમાં મિજલસમાં મુકતા યોગ્ય એકબે પત્રો અમને મળ્યા છે, તેમાંથી એક અને પ્રગટ કરીશું અને બીજા વાચકો એ પ્રમાણે વચ્ચે લખવાનું ચાલુ કરશે એવી આશા પણ રાખીશું એ પત્ર

"અહીં અમેજ રુલોમાં મામલોની બહુ ફરિયાદ છે મારતરો વિદ્યાર્થીને દબાવે, એવું કહીને કે 'પગીસા માટે ફોર્મ નહિ આપીએ' 'નાપાસ કરીશું' વગેરે વિદ્યાર્થીઓ બીચારા શું કરી

જમ બલે અસત્યે જીતે
જમ બલે અંધર્મ તબાચ
તુમ અંતર તેજ સુગીતે
તુ વળાય એ તમ માંડ

શકે? આગળી ટચુમનોએ તો ઠાટ વાળ્યો છે ધણાખરા મારતરોને તો પાચસાતથી વધારે હોય જ ચાગ્રાચ મારતરોને પરીક્ષા વખતે દસથી પદાર ટચુમનો પાચ આપ એમ નથી માનના કે ટચુમનોથી વિદ્યાર્થીઓને બહુ તુચ્છાન છે? નજાળા વિદ્યાર્થીઓ માટે 'ટારક કલાસ' (તેવારીનો વર્ગ) શા માટે ન રાખે? ટચુમનોથી વિદ્યાર્થી પચાવજી બને છે, એ જીવનમહેનત કરતા નથી વિદ્યાર્થી ટચુમનો ન રાખે તો પાસ થવાની અથવા રોષ મળવાની આશા નહિ!

બીજા વિદ્યાર્થી બીચારા શું કરે? હું એવા દાખલા બહુ છું કે વૈસાને અમારે ટચુમનો ન રાખી રાજવાંથી પાસ થયેલા અથવા રોષ મળેલા વિદ્યાર્થી કરતા સારા માર્ક મળેલ છતાં બીજાને નાપાસ કરી ફોર્મ આપવામાં નથી આવ્યું મારતરો પોતે એવા કે પોતાને ત્યાં વિદ્યાર્થીઓને ભણવા બોલાવે, છસાત એક સાથે બંધ, ને એકાદ કલાકમાં બધાને ઉઠેલી નાખે! આ તો ટચુમનોની વાત થઈ

આજ બંનને અન્યાય થયો કે બે ત્રણ મારતરો તો તબ નાખ્યા, એટલી, આજમુ, એ કહો તે છે લોકો વાતો કરે એવી ચાલચવનતામાં પણ કેલકીડ છે, અને વિદ્યાર્થીઓને સ્વાભાવિક રીતે તેમના જીવનમાં રોકાવ્યા કરવાનું મન થઈ જાય છે

કલાસમાં આવે ત્યારે હાથમાં બીડી કે નોમા ચીરટ કુક્તા મારતર સાહેબો વિદ્યાર્થીઓને બીડીથી રી મીતે બચાવી શકશે? આ ઉપરાંત કલાસમાં વિદ્યાર્થીઓને ખરાબ બાળો દેનારા પણ કંઈક પડ્યા છે "

આ પત્ર લખનાર બાઇએ ધણુ દબાવી દબાવી આખરે પોતાની વાત લખી છે એમને કમળ મળવાનો પ્રસંગ આવશે ત્યારે કંઈક વધુ બંનગી, પરંતુ આ વખતે એમણે જે લખ્યું છે તે લગભગ હરેક શહેરની શાળામાં થોડું ધણુ પણ દેખાય છે, એટલે એ બધું મનાય એવું છે. આ બાઈના પત્ર ટિપ્પણને ચેતવણીરૂપ છે કે તેમના અધિકારમાં આવેલા વિદ્યાર્થીઓ એ ચાર વર્ષ પછી સમારના શુદ્ધ અનવાના છે જે વખતે તેમનાપર એમનો કંઈ અકુશ કે દાખ નહિ હોય તે વખતે પોતાની તરફ ચલાવેલા વર્તન તરફ ઉધાડો નિરુકાર બતાવ્યા વિના તેઓ નહિ જ રહે અને જે ગિફ્ટો આ રિયતિપર એપરના રહેવા છપ્પના હોય અથવા છોકરાઓને મોઝે દમ અને ધમકીના હુલા મારવાની હાથ રાખતા હોય તો જે સત્થા તેમને નિભાવી રહી છે તેવું નથી તેમની પોતાની કારકીર્દીનું નિવાળું સમજવું

અમે આ બાઈના પત્રના સમર્થનમાં અસમ્ય દાખલા આપી શકીએ એમ બીએ, પણ કોઈકાંઈ સરચાઓએ ગિફ્ટ વિષે એવા મુદર આદર્શો ઉભા કરવા માટ્યા છે કે થોડા જ વખતમાં તેની છાપ સમાજ ઉપાડી લઈ એક નવો જ શિક્ષકવર્ગ આજની દગની પ્રબળાથી હલો કરશે, અને હાલના ગિફ્ટને હલકી દુકાનદારીમાંથી મુખ

કરી આખી વિદ્યાર્થી અ-
વસ્થામાં સુસ્ત ચાલાવરણ
લાવશે

શિક્ષકો મારે કે હમકારે
તે હિતને જ માટે હોય એવું
માનવાના દહાડા હવે ગયા
છે વખત એવા આજે છે
કે શુ મોટા કે શુ નાના,
દરેકના આત્મબળ ભરત
યથુ છે ને તે સારાસારનો
વિવેક કરી શકે છે. સ્વાતંત્ર્ય
અને ભરતિના આ જ મા-
નામાં શિક્ષક પોતાના સા-
કડા સ્વાર્થ અને દુર્બળ
મનોદૃષ્ટિને સતોષવા વિશ્વા-
ર્થિઓના હિતનો કેવા પ્રકારે
શેષ માને છે ને લે છે એ
સમજવા પુરતી અફલ
કળતી પ્રત્નમાં બંધાઈને
આવી ગઈ છે ખરાબ સા-
ળાના કડવા અનુભવો લઈ
રહેલા અમથા હાથને બાહાર
પડેલા વિદ્યાર્થીઓ ત્યાની
ખરાબ નીતિ મનમાં ભ-
લે કરી એ શાળાની પ્રતિ-
ષ્ઠાની પોલ કડવાઈ શકે છે એ
શિક્ષકોએ તથા તેમના પતૈન
વિશે આખ આકા કાન
કરતી શાળાઓએ સમજાવે
શેષાસર ચેતવુ જોઈએ. જે
શાળા પોતાની આખી નીતિ
ખરબચા તેયાર નહિ હોય,
તેનો કા તો લોકો ત્યાગ
કરશે, કા તો તેણે પોતાનું
ધારણ જાળવવું પડશે

પોતાને બહુવાના સમય
અને પ્રકાર વિદ્યાર્થીઓ જ
નકી કરે, પોતાને સ્થવાના
સમય અને પોતાના સુખ-
સગવડ પણ વિદ્યાર્થી ખેંદન-
જ નકી કરે એ સમય નજર આવના લાગ્યે છે સાથેસાથે કેળી ધારે બધ બાબતુ તે પણ વિદ્યાર્થીઓના નિર્ણયની જ પાત
રહેશે આત્મનિર્ણય એ મન આપીને મન બનવાનો હોય તો વિદ્યાર્થીઓ અવનમા જ તેનો અમલ પ્રથમ થવા જોઈએ

આપણો વિદ્યાર્થી

અસ્વાભાવિક કેળવણીની પરિણામ સહનમાં સપડાયેલા હિરી વિદ્યાર્થીની સ્થિતિ આ-
લેખનુ ઉપરુ વિન આપણી કળતી પ્રત્નમાં કછણ ચિતાર આપે છે દસ કલાકના લેસનથી
લઈએરો અને પરિક્ષાના બચના સહ ઉગામણ રહેતા કેળવણી ખાતાના દડાના ભય નીમે
નાસબર્થી જીવન જાળતો વિદ્યાર્થી પોતાની ચેમર ફાલી રહેલા અવનરક્ષાનું મધુરા ફળો
સામે આતુ વરસી નજર નાખી રહે ને; પણ પોતા ઉપરના બોલ અને બચમાથી છૂટીને
એ મીઠા ફળો પોતાનાથી માણી રાકાય એમ નથી એ પોતાની દુ ખમરી હાલતનુ
બાન પણ એને સાથેસાથ જ યાચ છે.

સ્વાસ્થ્ય શક્તિ અને સૌન્દર્ય

‘સ્વાસ્થ્ય, શક્તિ અને સૌન્દર્ય’ — શાંતિ, ઉત્સાહ અને પ્રેરણા. આ તત્વત્રયનું મીલન-રચાનું માનવદેહ એના વિદ્યાર્થીની દેશભાવનું મહત્ત્વ હોતી આ પ્રતિબિંબરૂપ થાય છે. મુદ્દત સ્નાત્યમદ આ યુવાન, બાઈ ઇન્ડિયાન નાશન્યુ બાઈ પેટ્રા અમદાવાદના રહીશ અને યુગરાત વિદ્યાર્થીનીના સ્નાતક છે. વીસ વર્ષના વયે બ્યાયામવધી-દૃઢ બેડક બોલી-ની ઉપાસના એમણે આરાધી અને એક વર્ષ પછી યુગરાત મહારિશાસનના આશ્રમે એમણે વેઈટલિફ્ટિંગને બ્યાયામ શરૂ કરી નિયમિત આદારવિહાર અને નિર્ઘેસની છવનના એ પ્રલજ હિમાવતી અને કુદરતી નિયમોના પાલનના પૂર્ણ આશ્રી છે. એપેન્ડિસાઈટિસ જેવા બપોર બ્યાયિથી પીડાવા છતાં, શસ્ત્રક્રિયાના માર્ગની દાકતરી સૂચનાને અનાદર કરી, કેવલ કપવાસ અને કુઓપચારથી એમણે નિરાંતી અવસ્થા પ્રાપ્ત કરી છે. કુદરતી અને વેઈટલિફ્ટિંગ એમનો પ્રિય બ્યાયામ હોવા છતાં સ્વાસ્થ્યને એ પ્રથમ સ્થાન આપે છે. એમની ઉંચાઈ ૫’-૯” તથા વજન ૧૩૦, ૧૧૯ છે, વય ૨૩ વર્ષનું છે.

ફોટો: જનકાદેવ, અમદાવાદ

આવતી પ્રલભે માત્ર એકપક્ષી નહિ, પરંતુ સર્વોચ્ચ વિદ્યાર્થી સાધવાની સામગ્રી ઉભી કરતા રહેવાનું અમોઝ પ્રિય હોઈ તેના માનસિક ઉપગત શારીરિક વિદ્યાર્થીની વિદ્યાર્થી થયું પ્રેરક તથા સહાયક પણ મતે અમોઝ ભરૂં મનત રહ્યા કહ્યું છે. —તેકે પુરતા અનુકૂળ સંજોગોને અભાવે અમે એ વિદ્યાર્થી બ્યાય સુધીમા કદેશ પ્રયત્નો છુટાડવાયા અને નહિ જેના ન છે આ વર્ષથી અમે આ નવે વિદ્યાર્થી બ્યાય એક નાનકડો પ્રયત્ન શરૂ કરીએ છીએ. એમણે નિયમિત આદાર-વિદ્યાર તથા બ્યાયામ વડે પોતાના શરીરને સ્વસ્થ, સુલ તથા શક્તિશાળી બનાવવા માનવ્યૂર્વક પ્રયત્ન કર્યો છે, એવા પૂર્ણ વિકસિત શારીરના આપણા યુવાનોના ફોટોગ્રાફો તથા પરિચય હવેથી ‘કુમાર’માં અલગ કરી મેન તથા પરિચયથી એમણે પોતાના શરીરને આવી રીતે વિદ્યાર સાધ્યો છે તે જોને અમારી નિર્ભતિ છે કે તેઓ પોતાના ફોટોગ્રાફો તથા ટુંક પરિચય અમને મોકલી આપી મહાય કરે આથી આપણા દેશની શારીરમંપતિનો તથા તેની પ્રગતિનો આપણને ખ્યાલ આવશે, પરસ્પર પરિચય તથા સહકાર થશે અને એક વા જીને કારણે પોતાના શારીરની અવગણના કરી રહેલી આપણી હમની પ્રલભે પ્રેરણા મળશે આશ છે કે આ પ્રયત્નમા અમને સૌનો મહત્વ સહકાર મળશે અને આ નાનકડી શરૂઆત અંતીમ બની ફક્તની નીવડશે.

—તંત્રી

શ્રી પ્રમોદકુમાર ચટ્ટોપાધ્યાય

શ્રી પ્રમોદકુમાર ચટ્ટરજીનું જન્મજયંતિ આપણે એ કેહી જાણી વિચિત્રતાને જેનું સાચું છે એટલા ચારખાંચ વર્ષથી જુવરાતના જુવાનો તથા શિક્ષિતવર્ગે કળા માં રસ લેતાં યથા છે, પરંતુ કળા વિશે તેમની પ્રતિભા જોતાં એનું સાચું છે કે તેઓ કળાને મોટું ગાળાશિક્ષિત વિષય માને છે. પશ્ચિમના શિક્ષણપ્રણેતાઓ કે કલાધર્મીઓ મહુર કરે તે જ કળાના આદેશો આપણને મેહુર હોય શકે ને આપણા દેશની સંસ્કૃતિમાં તેથી ઓછી હજીવ પુરાય છે એવી માન્યતા ઓછા ભાગમાં આવી શકે છે. શ્રીયુગ ચટ્ટરજીનું

જીવન તથા તેમની કળા એ માન્યતાનો સખ્ય ઉત્કાર છે. તેમણે પશ્ચિમની કળાનો ખુરો પાકો અભ્યાસ તથા અનુભવ માણ્યો છે, હીક શિક્ષિ પામ્યો બતાવી છે, છતાં જીવનના શીર્ષ પાન્ય પ્રસંગોએ તેમને ભારતીય સંસ્કૃતિનો આપ્યું સમગ્રનું જયો અને તેમની કળાએ એકદમ પશ્ચિમના આભરણો મુજી હઈ ઉત્કારણ, પ્રશાન્ત, ભારતીય ભાવનામય, સાદા વચ્ચેનો સર્વાંગ સ્વીકાર કર્યો જુવરાત માં એમની દાગરી આપણા ઉચ્ચતા ચિત્તકો તથા મુવકોને અનેક રીતે ઉપકારક થશે જ.

‘અહો! આ ચિત્ર તે જ હોય?’ જાગક પ્રમોદના કાચમાનો કાગળ કહક સંકાપી જોતા તે હોત ચીતરનારો બોલ્યો અને જાણકતા ચહેરા પર સરખસરી ‘હા’ની લાગણી જોતા વધુ આશ્ચર્ય પામ્યો. એવામાં ધમ્મના માલીક વ્રદ જાણુને આવતા જોઇ તેણે કહ્યું, ‘દાગજી, આ નમારા પ્રમોદનું ચિત્ર તો જુઓ, કોઇ નારા કારીગર જેવા વળાકા તે મદજા કથી શકે છે.’

પ્રમોદકુમારના દાદા દમજી પર રંગાવના દના અને જુના વખતના શોષ પ્રમણે હોત તથા જન ઉપર ચિત્રકામ કરાવવાને કારીગરોને કામે લગાડ્યા દના. આ પ્રસંગે પ્રમોદકુમારનો શોષ પ્રગટ કરી દીધો. આજ મુધી તે જાનાજાના તીકા કરો કરતા, પણ નડીતો સામે ધરનાં અચકાતો, પરંતુ પેટા કાળીએ તેની

કદર કરી ત્યારથી તેને ખાનગી ચઇ કે પોતે ચીતરવામાં દેખકે ખાસ ફુલજના ધરાવે છે. પણ એ જમાનામાં ચિતારા યથાનું કેહી ખાનદાન છેાકરા મોટે યોગ્ય ગણાવુ નહિ, એથી તેની ભાવનાને ધમ્માથી કોઇએ ઉત્તેજન આપ્યું નહિ.

ઈ. સ. ૧૮૮૫માં પ્રમોદ જાણુનો જન્મ યથો સ્વાસ્થી જ તે કલકત્તામાં રજા છે. નાનપણુનો થોડો ઘણો ભાગ મામાને ઘેર ગણેકો ત્યાં તેમને ગ્રામજીવનની હીલા માણવાની નક મળતી. એ સિવાય એ કલકત્તાના જ વતની ગણાય.

ગાજનન મદારાજે રજાપેટી આર્ય મિશન સંસ્થામાં એમણે ભાગ્યર મેળવ્યું. ધિરતોઓએ પોતાના ધર્મો પટેજ સાધે શિક્ષણ આપવાની યાજ્ઞાઓ બોલી તે પરથી, આર્ય મંડલોમાંનું રમણ કરી શિક્ષણ આપવા આ

શ્રી પ્રમોદકુમાર ગોતે

એક કુમારી

એક ગાંધીજીના અંગ્રજીમાં પુસ્તકોના પ્રતિબિંબ દોર્યા વિના રહ્યા નથી. 'પુસ્તક પ્રમોદકુમાર' ને કાળે ઘેટલાઈ પાછળ લાખ્યા હતા તે વખતની તેમની પેન્સિલ ચિત્રણ અને આકાશનુ ધનદાન કેવા હતા તે આ રહેલા દેખાવ છે. એ શૈલીમાં પણ સાચા વિશ્વાસની શોધે એવું કામ એ કરતા બાળકોનો કુમારીના રચે પણ એટલે બાળપણ અને સપ્રમાણ છે કે પ્રમોદજીના ગોતાની રચે લેવાની ક્યા માત્રથી પણ કલાકારોમાં ગોતાનો એકઠો પડાવી શકવા જેટલા સમિતિમાં છે તેની પ્રતિભા થાય છે તેમની રચેપણ આવા અનેક પ્રમાણેથી બરપુર છે.

સમ્યા એક નાણુએ ચાલુ કરી હતી નવા જમાનાનું શિવજી પણ આ અપાત, એટલે પ્રમોદજી ત્યા ફેરાલાયા માથે અગ્રેજી તથા સંસ્કૃતમાં પણ નિપુણ થયા અને ગીતા, ગમાયણ તથા મદાભારતનો પરિચય મેળાવ્યો.

તેમની ચાર પેઢીથી ઉત્તરાષ્ટર કુટુંબો નિર્વાહ કરેલા કામકાજથી જ ચલે તેમના દાદા વાનપ્રસાદ જેવા હતા, પણ તેમના પિતાશ્રી રાજેન્દ્રનાથ ચંદ્ર-પાધ્યાય દાહકોર્ટની પ્રિન્સિપલ કોલેજમાં હોડકાર્ક હતા એ જગ્યા બહુ માનસરની મહાત્મા પ્રમોદજીને પરીણ ગતાવધાની તેમના દાદાની જુદુ ઉમેદ હતી, પણ તેમના અત્તના શોખ એની સામે હતા હિંદુ સંસારના ખાનદાન કુટુંબોમાં થયે ભાગે જો છે તેમ, પ્રમોદજીને બહુ નાનપણથી પરણાવી દીધેલા, એટલે એ મોટા થયા કે સૌ એને જટ નોકરીની બેઠીમાં નાખવા ચલ કરવા લાગ્યા, અને દાદાએ એમને કોર્ટની કારકીર્તિમાં જોડવાને પ્રથમ અરજી તથા દસ્તાવેજ

લખનારની એક જગ્યા કોર્ટમાં અપાવી તેમાં તેમને દો મામે માફ સિતેરે રૂપિયા મળતા આ બધો વખત પ્રમોદજીનું યુગળાને મને સંસાર ચલાવના પણ બેએક વર્ષ એ છપનના વીત્યા, એવામાં તેમના પહેલા પત્ની એ બાળકો મુકી યુગ્મની ગયા.

આ બનાવે એમના છપનમાં ભુટી જ એવના પ્રગટારી સમારતા અભિપ્રાયને તરફારી એમણે પોતાના પ્યેય તરફ એકદમ વળા લીધો દાદા તથા પિતા ખુબ કચવાયા અને એમના કળાના અભ્યાસમાં કષ્ટપણ સંદાય નહિ કરવાની ધમકી મુકા પણ આપી, છતા જરાયે ડગ્યા વિના એ ૧૯૦૫માં ૨૧ વર્ષની ઉંમરે કલકત્તાના સરકારી ચિત્રશાળામાં દાખલ થયા. એક મિત્રે એમને નાણા વગેરેની મદદ કરી.

એ વખતે કલકત્તાની આર્ટ સ્કૂલમાં દિદી કળાનો સ્વીકાર થઈ ગયો હતો જોકે મિ દાવેલ ગયા હતા અને તેમની જગ્યાએ મિ. પર્મા જાહિન નીમાયા હતા, પણ તે આવી પહોંચ્યા નહોતા એટલે શ્રી અવનીન્દ્ર-

શુદ્ધ

કલ્પનામૂર્તિઓ

આ બે સ્કેચ તેમની મનોદશાના મંદિરો થયા પછીના સમયની મહેનતુક્રાંતિ સીધા છે. સાધારણ રીતે કલાકારો ઉપર પ્રભાવી અવનનો આદિપ હોય છે, પણ શ્રી પ્રમોદગ્યાણના હાથ પીછે કે ચિત્ત એક દાણુ પણ નવરા નહિ જ પડતા હોય એમ લાગે છે. મોટા ચિત્રો ઉપર તેમની ધીણુ ધીણું કઈ અવનનું પડતર સતત કર્યા જ કદે છે, પણ ત્યારે તે કામ-માથી ફારમ હોય છે ત્યારે પણ તેમની સ્વચ્છ કાચવોનાની નેધવોથીઓમા કંઈ ને કંઈ આકર્ષક ચિત્રામણુ ચાલતું જ હોય. હાલવાળો સ્કેચ તેમની પ્રવાહી દેખાઓને નમુને છે. કલ્પનામૂર્તિઓમા કલમની અગ્રીની સીધા બેવાની મળે છે. હાથ પર જે ચડ્યું તે ઉઠાવતા કંઈ ને કંઈ ચૂંચન કે પિપાત થયું જ સમજે એક વાર કપાલનું કવર હાથમા આણ્યું તે બેકાબેક તે પર ભારતીય સીધો ઉપખંચી અને વિનોદગા કહેશે કે હિંદુસ્તાનને સ્વરાજ મળશે તે વખતે સીધોડના કલ્પનો કરાવું આપણે કલાકારોને માથે જ આવવાનું ને ? એટલે આજથી ઠંઠક કરી છુટે છું. (જુઓ સીધોડવાળો બ્લોક)

નાથ ટાગોર પ્રિન્સિપાલ તરીકે કામ કરના હતા. તેમણે પોતે સંપૂર્ણપણે પશ્ચિમી કળાપદતિ છોડી દીધી હતી ને જાતે દિલ્લી કળાને વર્ગ ચત્રાવતા હતા. શ્રી નંદલાલ બોઝ, અસીત દલધર વગેરે તે વર્ગમાં પિદાર્થો હતા.

ગોટા લાગના વિદ્યાર્થીઓને આ નથી કળા ગમતી નહોતી તેમની નજર રાદેહ, માધકલ એન્જેસો વગેરે મુદ્રાની ઉત્તારો તરફ મઝાઇ હતી. શ્રી પ્રમોદ-કુમાર પણ એ જ વર્ગના હતા અને હાથપ્રકાશ, સ્વાર્નમન, રંગનિયત્ર વગેરે પાળળુ ખુબ મહેનત લેતા. તેમણે લગભગ પાંચ વર્ષ સુધી લ્યો અભ્યાસ કર્યો અને આરા વિદ્યાર્થી તરીકે ઘડાયા શ્રી અવતી-દ-નાથે તેમને એ પખને હિંદી ચિત્રકળા તરફ વળવા

વધીવર કહેલું, પણ પ્રમોદગ્યાણ અને તેમના મિત્રો એ કળાની અખીર આખો, લટકાળા વાકાચુકા હાય તથા એંગલગની મસ્કરી જ કરના.

૧૯૧૧મા પ્રમોદગ્યાણએ આર્ટ સ્કુલ છોડી ધર્મો આદર્યો. પણ દાતાના અપને નીશન નહોતી. આવો જુવાન ખાનદાન દીકરો હલુ પરબ્યા વિના રહે એ તેમને તદ્દન ખોટું દેખાતું. આત્માર સુધીમા કેટલાંય માથા પાછા ફેલેલા, પણ છોટા બાણુ તે મક્કમ જ હતા. આખરે વરીયોએ વારસામાથી ખાનદા કરી દેવાની કમમ્મી આપી. દરમિયાન પ્રમોદગ્યાણને વિચાર આવ્યો કે પોતે અંગ્રી, જુવાની નિષ્કર્ષકિત રીતે માથી રાકશે કે કેમ, અથવા મમાજ પોતાને સંતરશે કે કેમ ? થણા વિચારો એને તેમણે લગ મરે હા કહી.

તામીસ કુટુંબ

જનની

શ્રી પ્રમોદકુમારની ચિત્રકળામાં વેદાનના જદ વિષયો સ્પષ્ટતા વિશેષે જોટલા મળી આવે છે તેટલા જ પ્રમાણમાં મહુર રસાસ્વાદની ધિમિભર્યા શૃંગારપ્રવૃત્તિના મનોરમ ચિત્રો પણ તેમણે દોર્યા છે. ઉપર તામીસ કુટુંબનું ચિત્ર તેના સર્વ સાધારણ બાવોધી પ્રાતિક મઠી સાર્વજનિક બન્યું છે. નિસાળ બાલવાળો તેજ પુજા કોઈ વિદ્વાન બ્રાહ્મણ સાત, સાત્ત્વિક શબ્દ-લાક્ષિત્ય માણી રહ્યો છે તેની પત્ની તેના પ્રતિબિમ્બ રૂપ પુત્રને આગળ ધરે છે તે તરફ એ સ્નેહથી જોઈ રહ્યો છે. અને બાળક પણ ભણે બવિષ્યજીવનની પિતા પાસેથી શીખા લેતો હોય તેમ પિતાનું અણસૂત—જનોઈ ન પડે છે. પ્રેમજ ભાતા એ લીલાધારી પ્રસન્ન દેખાય છે એ શીએ વેળામાં કરેલી કુલપુષ્પી સુવર્ણના અંલકારોને શરમાવે એવી છે. શુદ્ધતા કંઠા વાતાવરણમાં સ્નેહનો, નિદાનો અને કલાનો પ્રમદા હોય તો ધનસપત્તિ તેની આગળ તુચ્છ બની બચે એવું ગર્ભિત સૂચન છે.

આ બધું તેમણે સમાજને સમજાવી રાખવા કશુંલ કર્યું, પણ તેમના ચિત્રમાં તે નાનપણથી તેમને શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહસ તથા એમના બોધ તરફ આપાર ભાવ હતો. તેમણે એમના બંધા ઉપદેશો પર એનરથી મનન કરેલું, તથા એવી કોઈ પરમ ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાની તેમને ઉર ઈચ્છા પ્રગટેલી એટલે પિતૃએને સંતોષવા વચ્ચે તે કર્યું, પણ અરેબરા સંસાર ન માડ્યો ધંધામાં થોડાકે પૈસા મળે કે કાશી, જન્દાવન વગેરેની એકાદ યાત્રા કરી આવતા ઔષધ પેદાશિલ અને ચિત્રવિધાન કરવામાં તે વખતે પણ એ કીક કામ કરનાર ગણાતા બજાણી માસિક 'ભારતવર્ષ'માં એકમે પણ ચિત્રો પ્રસિદ્ધ કરી ચુકેલા. ૧૯૧૭ કે ૧૮માં તેમને સ્વામી પરમાનંદજી કહીને

એક મત્સ્યરૂપનો મમાગમ થયો અને તેમની પામે જોરી તેમણે પાતાજની તથા સામ્યનું વેળાત સમજી લીધું, આ રીતે તેમનો આત્મા કોઈ નવા જીવન મારે તલસી રહ્યો હતો, એવામાં તેમના યુર આગળ સત્-ચરણ શાસ્ત્રી મળ્યા. આત્મા એમણે વાનવાનમાં જણાવ્યું કે પોતે તિમેટ સુધી ઉત્તર દિશાવધની યાત્રાએ જવા ઇચ્છે છે, પણ એકાદ 'મોળની' મોઢી રહ્યા છે શ્રી પ્રમોદકુમાર ત્યાજ એકાદ તથા યુરજીએ તેમની તથા શ્રી સત્ચરણ શાસ્ત્રીની ઓળખાણ કરાવી કહ્યું, 'તમે ય પ્રવાસી છો અને આ ય પ્રવાસી છે' તરત જ પ્રમોદકુમારે તેમના પ્રવાસમાં સાથી થવાનું કહ્યું. લીધું અને થોડા દિવસ પછી કેશાસ તથા માનસરોવરના દર્શન કરવા ધરે છે. ૧૯૧૭

વૈતન્યની સમાધિ

કાશગોદામથી શરૂ કરી આરંગોડ માર્ગે યુદ્ધ માન-
મંગેશ્વર, કેલાસ ને પશ્ચિમ તિબેટનો ઢોડો ભાગ એમણે
જેવા. આ યાત્રાની તેમના ઉપર અત્યંત અસર થઈ.
પ્રવાસ દરમિયાન તેમણે અનેક દેવાલયો જોયા, ઘણા
સાધુ સંતોનો તેમને સત્સંગ થયો અને આર્ય સંસ્કૃતિના
ઉદ્ભવ મુળ જોઈ લીધા. આથી એમના માનસમાં મોટું
પરિવર્તન થઈ ગયું. એમની દૃષ્ટિ માત્ર રથૂળામાં જ ન
રહતી તેની પાછળ રહેલું વિશ્વવૈતન્ય જોવા લાગી,
દેખાતી કુનિધાનું રહસ્ય તે વિચારતા યથા. સૌંદર્ય
અને કળાની ખરી આર્થભાવના તેમને હિમાલયના
દેવાલયોમાં અને જોઈ મંદિરો તથા મઠોમાં સમજાઈ.
ત્યાં કળાનો પ્રચાર કે ઉપાસના સરકારી આરંગો કે
શાળાના શિક્ષણક્રમ ઉપર ગોઠવાયા નથી. જનહૃદય
અને કુદરતના અદ્ભુત મેળાપના સુન્દર પરિણામ રૂપે
કળા ત્યાં વ્યક્ત થાય છે ભવ્ય પૂજનસમારંભ, અદ્ભુત
સુશોભન, સંપૂર્ણ પ્થાનથી કાતજેલી મૂર્તિઓ, ધાતુના
વાસણો એ બધાને ઉત્પન્ન કરતી જામિને તેમણે
પીછાની લીધી, સમગ્ર લીધી અને પરિણામે તેમની
પાછળની કળામાં જિજ્ઞાસુ અને કલ્પના ઉતરી.
એ પ્રવાસ ઉપર તેમણે લગભગ ૩૦૦ પાનાનું એક
પુસ્તક લખ્યું છે જે દલુ અપ્રિસિદ્ધ છે.

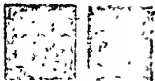
પ્રવાસમાંથી કલકત્તે પાછા ફર્યા તે વખતે એમના
માછલ ઍન્ગેસો, રાફેલ ને પ્રીસના કળા-આદર્શો ઉઠી

ગયા હતા. અમરકતા, ઉપડતા આકાશ પેશન્ટિંગના
ચિત્રો એમને રાજસી કલ્પનાના લાગ્યા. શાન જળ-
રંગો અને જુની દિની ચિત્રપદ્ધતિ તેમની મનોદશાને
અત્યુક્ત સાધન લાગી. ઉ-માદેશ્વરી પેન્સિલ કે ઉછળતી
પીછીના વેગ દ્વે તેમને ખેંચી શકે એમ નહોતું.
એ તો બધી જૂતકાળની વાતો યદ્ય ગઈ હતી.

બીજી તરફ તેમની શૈત્તી સંપત્તિનો નાશ થઈ
ગયો હતો, ઘરનું ધર સરખું પે રેણું ન હતું; અને એ
કુન્ન જાણે જોણું હોય તેમ આવનાવેન જ તે જીવ-
લેણુ માદગીમાં પટકાયા અને માડમાં બચ્યા. આ
જયો વખત તેમનું કળાજીવન સાચ સુખ હતું અને
નવી કળાજિમિને ધોધ બંદર ધરમસી રહેલા હતા.

માંદગીમાંથી ઉઠના પછી શાનિયા બેસી કામ
દરવા પુરતી જગ્યા સરખી પણ તેમને ક્યાય રહી ન
હતો; પહેરવાના લુગડાંના દાગદવાલ હતા. એમના
વિચિત્ર વેશથી કોઈ મોટા લોકો તેમને બંધરવા પણ
તૈયાર ન હતા. આ વખતે મી અવનીન્દ્રનાથ ઠાગોર
સરકારી ચિત્રશાળામાંથી છુટા થઈ ગયા હતા, શૌચાન્ત-
કલા સમિતિ (એડીએન્ટસ આર્ટ સોસાયટી) રચવાઈ
ગઈ હતી અને શૌરંગીના એક મગ્ગ મકાનમાં તેની
જેઠક થઈ હતી.

ત્યાં કેટલાક વિદ્યાર્થીઓને રહેવા તથા અભ્યાસ
કરવાની પણ ગોઠવણ હતી. જે અવની બાજુએ જનને

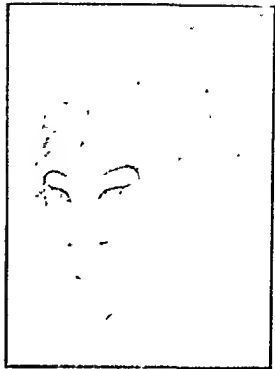

વપાવતી દીવાળી

એક વખત તેમને દિલ્હી કળાના પગેલા ઝાલવા હાથેથી અને એ કળાની પાને મચકરી હોતી તે જ કળાના નિર્માણ માટે આજ ફરી તો તે જ અભિયાનને એ મળવા તથા તેમણે કહ્યું, 'તમારે નિર્માણના મહાનભા કામ કરવું હોય તો ત્યાં એક વિચારથી તરીકે વખત થવું પડે છે.' પ્રભાતજાણીને તે કણકુ અને ૧૯-૧૧ની બીજી માથે તે અભિયાનના મહાનભા જાણવા પામ્યા.

ત્યાં તેમણે ખત અને એકપાનથી કામ આરંભ્યું. આજનામાનો યોદ્ધા ઉપાધિએ નહીં એ નરાવિચારથી તરક ફેટવાકે ઉપદાન અને અન્યાય જાણવા વાન અવનીન્દનાથ તથા તેમના આદ્યનેન્દનાથ દાનોરના ઉત્તરનાથી તેમણે કામ એકમન્યુ શરૂ કર્યું, અને એ જ વર્ષના દિનેષ્વર સુધીમા તેમણે ફેટવાકે ચિત્રો પુરા કર્યા તેમાના જાનના સિદ્ધિએ જાનના પ્રદર્શનમા મુકાવા તે વેળા 'સાવચીના જાનના પ્રદર્શન', 'સેવેચી', 'સેવેચી', 'સેવેચી' જેવાકે પત્રો જાનના સારા-સોનારના એ વખતે જાણના અર્થને દતા. તેમણે એમના ચિત્રોની ખુબ પ્રવચન કરી અને એ કળાકારને મળવા અવનીન્દનાથ આજના મામણી કરી કહ્યું કે જાણી ચિત્રકારના લુચકા એક નવ નવ આખુ દેખાય છે.

એ અદનામા બીજી હાથરી વચ્ચે જાની. એક પાર થી અવનીન્દનાથની માથે વાન કરતા તેમણે જાણવા કે જે શરૂદના ઉત્તરનાથી કાણ થઈ ગયા હો અને જાણ જાણની તક મોડુ થુ. એ વખતે

મથનામી

તેમણે ખત નહોતી કે આજના ડો ચિત્રાગમ જે કલકતા યુનિવર્સિટીમા દતા તેમણે મળીપટાનની આધિપતીય કળાશાળા માટે એક ચિત્રકાર અખ્યા-પદની મામણી કરી દતી. પત્રાજાણુ યોદ્ધા મળવાનો દતો, પણ તેમની તોર હજી જોઈને થી અવનીન્દનાથે તેમની જોઈવાનું ને જાણવા પર કરી આપી અને એ ને તેમણે આધિપતીય કળાશાળાનું કામ દાથમા લીધું ત્યાં તખ્તમા વર્ષના જાણમા તેમણે અનેક મારા વિચારોએ નેવાર કર્યા અને એ નરથાની ખ્યાતિ યોદ્ધા જ રખતમા જોઈને જાણવા જેલો આજમા જેલો જ જાણવા નામનું નચિન માનિક શરૂ થયું ; ૧૯૭૬મા આજનામાની ૨૦મી તારીખે આજ-ચિત્રવપતી રથાવના થઈ અને કળાના નરકારનું એક મથક મળીપટાનમા થયું.

ચિત્રવપતી તેમના વિચારોએ કિયાની મુરકડી એમા જાણવા કે જે અને તેમના દરજન માનનને ખીજરી, તેનું અલુપ રૂપ જાણરી તેમના કૃતિએ ઉત્પત્ત હોતો જાણ ખુબ ખ્યાન આપે છે તે આજમા મળવા જાણે જાણવા તે નવી કળાની માથે દતો અને એમની

પામે માત્ર એ જ શિષ્યો હતા; છતાં તેમણે ધૈર્યથી કામ આરંભ્યું હતું એ દરમિયાન એક બતાવે અધી રિથિત પક્ષટાની નાખી શામળા માસિકના પુઠા માટે તેમણે એક ચિત્ર દોર્યું હતું તે કેટલાકાને અશ્લીલ લાગ્યું અને તે પરથી પોસ્ટ માત્ર ન જનરલ તેની નકલો પોસ્ટ થતા અટકાયત કરી બહુલ્યું કે 'તે ચિત્રમાં ઉધાતું ઝંગ છે એટલું જ નહિ પણ ખરી કળામાં ન ગણી શકાય એવી અનિશયતા છે,' એ એક અધિવારના કળામિમાસક ડૉ. ક્રિસ્ટોએ ક્લેયો અને તેમને લાગ્યું કે એ ચિત્રનો આવો નિર્ણય એ તો જાહેરની કળાના પુનરુત્થાન પર જરૂરો ફટકો છે. એટલે તેમણે 'ન્યુ ઇન્ડિયા' પત્રમાં તેના સમર્થનમાં એક સંખળ લેખ લખી બહુલ્યું કે હિંદની પ્રાચીન માનવીની સંસ્કૃતિ કોઈ પણ વિદેશી કે દેશીના નિર્ણયને પાત્ર થાય એ મળ્યું ખરાબ ગણાય. પણ ખરાબ કરતાં વધુ જ ખજનક તો એ છે કે ન્યાં ધર્મી પરિવ્રતાનુ જ આલેખન છે તેમાં તેઓ વિચિત્ર દેખે છે અને વસ્તુના ગૂઢમાં ગૂઢ ભાવોનું ન્યા મુક્તિ રાંતે પ્રકટીકરણ હોય તેમાં તેમને માત્ર કૃત્રિમતા લાગે છે.

એ લેખ પછી ટપાલખાતાએ પોતાનો મનાઈ મુક્ત પાછો ખેંચી લીધો અને કળાભવનના આમકોને લાગ્યું કે તેમની સંસ્થા યોગ્ય માણસના હાથમાં જ છે. આટલું થયા મુઠ્ઠી ડૉ. ક્રિસ્ટો ને પ્રમોદ્યાણુનો પરિચય ન હતો. પછી તો એમની વચ્ચે મેંત્રી બંધાઈ અને લોકમત એ સંસ્થાના પક્ષમાં વળ્યો.

પ્રમોદ્યાણુએ ન્યારે આદ્યમાથી વિદાય લીધી લ્યારે તેમના પ્રતિ જાહેરની લાગણી દર્શાવવા જતી મલા મળી હતી, ન્યા તેમને જનજનતની કળાસામગ્રી ભેટ ધરવામાં આવી હતી તેમણે પણ ચોતાના કેટલાક ઉત્તમ ચિત્રો શાળાને અર્પણ કર્યા અને દર વરસે એક વાર લા જવાનું વચન આપ્યું.

આટલાટલા અનુભવ અને શક્તિઓનો મુલ્ય કરી આવેલા એ કલાકારે વડોદરાના કલાભવનના ચિત્ર કળાના અધ્યાપકનું પદ લીધું લ્યારે લા પણ તેમની વિરુદ્ધ હીંમત્યાસો થયા વિના રહી નહોતી; પરંતુ જેમણે એકવાર પણ તેમના વ્યક્તિત્વને અને કળાનો પરિચય મેળવ્યો છે તેમને સૌને તેમના કાર્ય વિશે જરાયે શંકા રહેશે નહિ. સોમાત્રાય શાહ અને કુબ્જ-

લાલ બટ એ જ વિદ્યાર્થીઓથી તેમણે શરૂઆત કરી છે અને આપણે થોડા જ વખતમાં નોંધણું કે તેમની ટોળામાં ખીલે થણો વધારો થયો હશે ર. મ. રા.

ચિત્ર પરિચય

રાગિણી ગૌરીનો પ્રભવ (આ અક્તું મુખચિત્ર)

શ્રી પ્રમોદ્યાણુ આ એક લાક્ષણિક ચિત્ર કહી શકાય સંગીતના પોતે આત્મ આરાધ દોઈ સંગીતનાં રૂપો 'ભૂતિ' મેલ કરવાની તેમની લાગણી આ અત્યુત્તમ પરિણામ છે ગૌરી એ બેર ન રાગની માનીતી રાગિણી છે અને તે રાગના પહોરમાં અથવા સાગને વખતે ગાય છે. પણ ચિત્રકાર તો તેને શ્રી બેરની સન્મુખ હવાના રંગોળથી વાવાવરણમાં મુલતી ફૂલથી નુલે છે અને શ્રી બૈતનું સ્વરૂપ તો બુઝો! નોટ્ટ આઘચમે માત્ર તેનો વજ્રવેનવ છે, છતાં એ ખાખી દેહની કાન્તિ ચિત્ર ગોઠવતામરી લાગે છે પીંગળાશી જટાની છુટી લટો ઓઠ પર કેવી લીલાશી છુટીગાઈ લટકી રહી છે! અને રાગિણીના ધ્યાનમાં ચોત ના મુખમાંથી નીકળતા સ્વર પછળ પેલા વતાવરણમાં પ્રગટતા સ્વરપમા લીન બેરવતા નેરો? ને એમનું વાહ પણ કેનું? મનુષ્યની બેપરીમાં વાસતો દદ નાખી હરેલી વીણા! મૂલ રીપસાથી રાગનો સનાતન સ્વનિ નિપદવનનાર મે મહેસને નવીની અગુલિઓ શી ત્વશી મુશળના તાલ દે છે! રેખા અને રંગના મુદ્દર આન રમું આ ચિત્ર તેના કાંતોને અપ્રતિમ વિજય છે

યશુભા

કાલિન્દીના પેશ વખતે આતા જળમાં તેની ચટનઅર્ચિત પુષ્પચુંચિત વદનથી ભેતા જ કોઈ અસૈકિક નારીવત્તને ખ્યાલ આવે છે આ ચિત્રની મુળ મતળી ખરી ખુશી આ છાપમાં ભાગ્યે જ હતશે રાજા છે સૌનેરી નિનારાની વચ્ચે વહેરી રથામ જળનાથી આ રસિનાનો અગોડો બહીવાર વખતે આતા ચાણીના ફીલુ લાગે છે, ધડીયા મુનાસિત કેત કમળોની મુદ્દર મુગમ્બી બની જાય છે અજળ રેખાગત, રંગની મુકોમળતા અને હ્રસ્વ હજળાવતી ભૂમિ એ આ ચિત્રના પ્રધાન શુલ છે.

ઉમા-મહેશ

સહેજ અર્પણું રહેલું આ ચિત્ર એક નાનુંનું કાવ્ય છે દિમાલયના ઉત્તર ગિરિરામ ઉપર ન્યારે સૂર્યેલ પહેલું કિરણ મણવ છે ત્યારે જ મહેશનું મકારાવંતુ ભાલ મનુષ્યની નજરે ચડે છે એ વખતે દિમાદિની મનોહર વનશ્રી—હિમતનવા ઉમા—મહેશના દડા ભાલ મર પ્રેમભર્યો અધરપશો આવે છે. કલ્પ શિવની સાત, મનોહર, સાત્ત્વિક ભૂતિથી હલકની ભૂમિ હજળી આવી હોય! ચિત્રકાર કેટલા નેપુણ્યથી આ દિવ્યભૂતિઓને માનવકલ્પનામાં ઉભારી એક પવિત્ર અણ-અણી બેનારને અર્પી છે? ર.

‘કન્ડવન’:

‘કન્ડા’ ઉડી જા સગબાઈ વાગે,
ધોરે હ શાની નવયુગ આગે,
ઉઘાનમા જો તર સાથ થેડ,
કેવું રમે આજ પગેડ કેડ?’

‘જોને જગાડી અમથી મને ક્યાં?
આજ્યુ દતુ સ્વપ્ન મને, અને ત્યા
તેં એન ભાગે જ મને જગાડી.
ખાંઈ’ મજેલી અમથી ‘જગાડી!’

માફ અધુર સ્વપ્નનું રહ્યું એ,
જાણી શકી ના પછી શું થયું એ,
એ સ્વપ્ન આજે મનમા રમે છે
એ સ્વપ્ન જોવું છવવું મને છે.

“રાત્રે સુની વેળ કહ્યુંતું શાને,
‘જો જોયું જાગે જાગવે ખીમને?’”
‘જોયું હ ભાઈ મુખ પેલું તારૂં,
કેવો વીતે છે દિન આજ વાર?’

‘જો સાજ જાએ ધર જ્વાર આજે,
પુર્વા કજોડી શકી સાથીઆ જો,
ત્યા પુરીએ મોહિત રગ સાથે,
ને ત્યા જ વાતો કરીએ નિયતે.’

“હા, હા, ઉગે નિર્મળ જો પરાં,
દેખે ઉગે એમ અનેક કોડ,
ને ભાઈ મારો અભિનદનો લે’
આવે ન એકે કંઈ એની તોડે

આ જો ઉપાના મુકુ દારૂચ ચાર,
ને વાહુ એવું શુભ ભાગ્ય તારૂં;
આવુ ઉગે છવનનું પ્રભાત,
ને ભાઈ! દાવા મુલ્ય સ્વપ્ન વાન

ઓ ભાઈ! જાણે કરવા જગાંતા,
પૃથ્વીતણી પાગ પરે ઉભાંતા;
જોયા વળી સાગર માન ત્યાં મેં
ઓળંગવાને કુલમેલ સામે

ત્યા એક આગ્યો ઉડી દેવદૂત,
પાખો રૂપાળી વળી તેજસુતા;
એ પાખમા આપળને ધરી એ,
ઉડ્યો શ વેગે, વધુ વાહુથી એ

સ્વપ્નાભર્યો એક વિશાળ દેશ,
એમા થયો આપળનો પ્રવેશ,
એકેક સ્વપ્ન જાની એક સુદિ,
જો ન્યાજના માખી જ થાય દિ

સ્વપ્નદેવી

તારાનણી ઋષિ શિરે ઝીલી લે,
ને એમ એલે મહુ રમ્ય એવે.

જે બાળવાનો સહુ સાબળાંતી,
એ સર્વ દષ્ટિયુ છતી થતીંતી,
કે સ્વપ્ન પ્રદાદ બની ઉભે,
લેતો વળા બાય સુવર્ણધો

ને કોઈ સેવે ધ્રુવની તપસ્થા,
શ્રદ્ધાનણી ત્યા ઉકેલે સમસ્થા;
ને એમ ન્યાળા ધનિદાસસૃષ્ટિ,
બાળા હું પામી ય અવિખ્યદષ્ટિ.

સાળા રચીને કંઈ એક એલે,
નાશાશરી બોમ તણી ઉકેલે,
ને રસિમાથી કહ રગ ચોરે,
ને બોમમા મેરપનુબ દોરે

ને દર્શનાન વળા શોકરાણી,
ઉચ્ચામનેયા દર્ષ આણુ વાણી,
સા સ્વપ્નને ત્યા ગરબે ધુમાવે,
સગીનની દિવ્ય ધુની જમાવે.

આકાશમા એક ઉકળ ટેળા,
તે વાદળાની કરી એક ઝોળા;
તારાનણી કે સુમખા બગીને,
કરીને

તારાએ એ ભરી દિવ્ય ઝારી,
ને એમ દાબુ અભિયેકવારિ

ને અપારગી મણિમૂર્તિ જેવી,
ઉભી હતી દૂર જ સ્વપ્નદેવી,
આન્યા ઉડતા જળી શીકરો શા,
ચાલે સરતી જળા ઝાલરો શા

એ સ્વપ્નદેવી સજી વસ્ત્ર ભર,
આવી સમીપે ઉચ્ચા મધુર,
'એ સ્વપ્ન તો છે કની સર્વ શરા,
તોશનમા યે જરી ના અધુરા.

પૃથ્વી મદો બાળક કાજ જાય,
ફેરી ફરતા મુજ દૂત રાય,
સ્વપ્ના લીઓ કે, સ્વપ્નને રમાડે,
ને બાળકોને અરધા જમાડે

જ્યા બાળકો નિર્મળ નીંદે ઝોપે,
ત્યા આખકવારી મદો સ્વપ્ન રોપે,
ને ત્યા જ સ્નેહે કવિતા ઉગાડે,
ઝડાં મધુરા ફળ શા અખાડે

ને ચાખના એ ઉર સર્વ રાગે,
તે બાળકો યે થઇ કાવ્ય નાચે;
નિદ્રાનણી એમ દિવાલ બેઠી,
સાને કરે દૂત જ સ્વપ્ન ફેઠી

ને એ જ હતો ફેરી પૃથ્વીલોક,
તોળે સદા માનવ દર્પે જોક,
ને હોય ત્યા શોક કંઈ વધારે,
એ ભાર જાતી અદોઆં ઉનારે.

પૃથ્વી તણા બાળક પ્રુપ્તયાળી,
ચુરી જના માનવ દેદાનળી,
આરી વસાવે અદો સ્વપ્નસૃષ્ટિ,
ને સર્વ પામે વળા દિવ્ય દષ્ટિ

આશાનણુ અદો વિસાળ બોમ,
ને કપનાની ફળદ્રુપ બોમ;

દેશે બરેલા સહુ હેન જેમાં,
એનો અર્થ મહેલ રચેલ, એમાં

જે સ્વપ્ન લાખ્યા મરે બોમમાં ચે,
તે સર્વ જાણેા, મુજ દેશના એ;
તે સર્વ સ્વપ્ના નિજ શિર્ષ નાખી,
આવી સદા ચે ભરશે મન્દામી.

તે સ્વર્ગથી ચે અતિ દિવ્ય ન્યાસ,
આ છે અમોલ્ય સ્થળ તો અમારું;
પૃથ્વી ત્યજ આહોં ભલે વધારો,
આ દિવ્યતામાં ય થશે વધારો.

ત્યા સ્વપ્નભંડાર ભયો વિશાળ,
તે પારદર્શી મળકે દિવાલ;
જે જાળકોના મુદ્દ લાસ્ય ચાર,
એથી શુધી હોય જ એમ ધાર.

તે સ્વપ્નદેવી સદ લાહોં આપ્યા,
તે હૂત એ સૌરભયાળ લાખ્યા;
એ સૌરએ આપણને ન્દાવાડી,
સુવર્ણના દ્વાર રચ્યા ઉપાડી

તારાકણી કુકુમમાં પલાળી,
ચોડી કપાળે મુદ્દ લાસ્ય ઠાળી;
તે સ્વપ્નદેવી પછી ભેદ ભેદ્યા,
'આ સ્વપ્નભંડાર વિશાળ ભેદ્યા,

એમાં થઈ સ્વપ્ન ગ્રહો ગમે તો,
તે દૈય મારે જીભરાય દેતો,
પૃથ્વી વિષે અંતઃ શાંતિ ચાય,
તે એ વડે જે રમજો સદા ય'

એ સ્વપ્નભંડાર પુરી વળ્યા એ,
તે સ્વપ્ન તો ના સરખા મળ્યા એ.
હુ તો કની, લાઈ ચઢ નિગંદા,
પાછા ગયા આપણુ દેવી પાસ.

'હું દિવ્ય નિદ્રાજ અનંત મેનું,
તે સ્વપ્ન એમાં વળી લવ્ય એનું,
આપો જ જેને નવ આદિ અંત,
તે વિશ્વ જેમાં રમતા અનંત.'

જોભ્યા લસી લાખ્ય 'તથાસ્તુ' દેવી,
પાખ્યા મજેની ત્યજોં લદાણુ એવી;
ભયર શોધી પછી ફૂત આપ્યો,
માગ્યુ હવે સ્વપ્ન ન એવુ લાખ્યો.

દેવી પછી ચામરખા મળાવી,
તે શૈષ્ય સ્વપ્ના પળમાં બનાવી;
તે રોપ્યા આ હુદયો ઉપાડે,
તે સ્વપ્ન એ તુ જગતી ઉડાડે.

તે સ્વપ્ન મારે અધુરે રહ્યુ એ,
જળી શકી ના પછી શું થયુ છે,
એ સ્વપ્ન આજે મનમાં રમે છે,
એ સ્વપ્ન જેવુ શયયુ ગમે છે''

'આખ્યુ હવે સ્વપ્ન મને ય એવું.
એને ચું શું, નથી આજ કેવું;
સૂર્યે કર્યુ ભાગ સુવર્ણધામ,
તે ન્દાધતે એ કરીએ પ્રણામ'

સ્વપ્ના મને આદોં અનેક આવે,
તે દિવ્ય સંદેશ બધા ય લાવે,
તે તુ શવે સ્વપ્ન અનંત ત્યા ય,
લાવી તુ આવે કદિ સ્વપ્ન માણ.

એવા જ પાછા નવયુગ આવે,
તે સાથ તારી સ્મૃતિછાળ લાવે;
મલા! હવે કેા નવ દોડ મારે,
સ્વપ્નાં વિખેરી નાદિ કેા જગાડે

અટકશે ' તેણે શ્રદ્ધાપૂર્વક જાહેર કર્યું

' કેમ ? ' વિજયે પુછ્યું

' તે ' ગરડ મંડળ ' વિષે નથી સાંભળ્યું ? '

' ના, એ વળી શું ? ' વિજયે ટાકુ ધુણાવી પુછ્યું.

' એ એક જાનનું ગુપ્ત મંડળ છે; ' કેશવે જવાબ આપ્યો, ' પ્રદુક્ષ એ સ્થાપ્યું છે, સાધકલ

રાખતા પ્રમાણિક કુમારો તેના સલાસદાર છે. મંડળ પોલીસને સાધકલની ચોરી થની અટકાવવામાં મદદ કરશે માથાની વધારે મળે તો થઇ સુધા છે '.

' તમે પોલીસને મદદ કઇ રીતે કરશો ? '

' કેમ, ? જગજર ચોરી કરીને જ તો ' બીજા મોટા મહેરાની જેમ અદાં પણ માધકલ ઉઠાવી જનાર રીનસરની સોનેરી ટોળા છે એમ પોલીસ માને છે રામપુરમાં તો એક વર્ષમાં પાંચ દળરની માધકલો ગુપ્ત થઇ છે અને મને તો લાગે છે કે જે ગોચર ઉપાયો નિદિ લેવામાં આવે તો અદાં પણ નેટલી જ ચોરીઓ થવાની આવજ સુધીમાં લગભગ મત્તાવન માધકલો તો ચોરાઇ ચુકી છે '.

' આ મંડળ ક્યાંની ગર થયું છે ? '

' કામે રાત્રે, પ્રદુક્ષને ઘેર જઇ અધાં કબાકમાં નક્કી થઇ ગયું હતું પોલીસ ઉપરી માધવસિંહને તો અમે આ કહ્યું ત્યારે તેઓ દિમ્બદ જ જાતી ગયા '.

' હુ ધારે છું કે પ્રદુક્ષ પ્રમુખ હશે ' વિજયે કહ્યું

' હા તે પ્રમુખ, હુ ઉપપ્રમુખ ને સુપ્રદેવ મનો છે '.

' એ તો ફીક છે, પ્રદુક્ષ પણ કંઈક વિચિત્ર નામેલાગ્યા મંડળો શરૂ કરે છે મન્ય થવા માટે શી શું આપવી પડે છે ? '

' ગરડ મંડળમાં ? એક પાઇ પણ નિદિ '.

' જે એમ જ હોય તો તો હું સમ્મ થાઉં '.

' પણ વિજય, અમે એવા નિયમ રાખ્યો છે કે જેને પોતાની માધકલ હોય તે જ સમ્મ થઇ શકે જે એમ ન કરીએ તો જાડુ ગરજા થવાનો સમ્મ છે ઘણા રમુજ અથવા કોનકથી પણ દાખલ થાય ' કેશવે ખુલાસો કર્યો

' જગજર ' વિજયે માથું દલાવતા કહ્યું, ' તમે કહેવા માંડો છો કે મારા જેવા '.

' ના, એમ નિદિ, ' કેશવે જરા ખુલાસો કરતા કહ્યું ' તુ લાયક છે તો પુરેપુરો, પણ તારે પોતાની

માધકલ નથી આપવી

' સાધકલ જણેશ મેડાની હોય કે મારી હોય એમાં કેંડ શું પડે છે તે જ હું તો સમજી શકતો નથી. હું જ તે બધો વખત વાપડું છું તેને સારી મિથિતિમાં રાખવા માટે નવો પખો, નવી માકળ, નવી મેકક ને નવી ટોકરી પણ મે જ નખાવ્યા છે '.

' એ જાડુ સાચું ' કેશવે ધીરથી કહ્યું, ' પરંતુ તુ તો જાણે છે ને કે નિયમ તે નિયમ; કેમ ? '

' ચોક્કસ ' પણ ગરડ મંડળના ઉદ્દેશ પ્રમાણે સૌથી પહેલાં ચોરી રાખનાર તો હું જ છું '.

' ખરૂં, પણ કદાચ એ માધકલ પ્રદુક્ષની ન પણ હોય '.

' કેમ ? થોડી વાર પહેલાં તો તુ જ એ વિશે ખાતરી ધરાવતો હતો ' વિજયે ટકાર કરી ' કંઈ નિદિ, મને ખાતરી છે કે ગરડ મંડળના સભામદ થવા સિવાય પણ હુ મારી રીતે ચોરાની ખબર રાખી શકીશ '.

' જરૂર ' વિજયે માથું ન લાગે તેટલા માટે કેશવે અનુમોદન આપ્યું જે નિયમ ન હોય તો તે ખુશીથી વિજયને સમ્મ ખનાવન

એ જ વખતે તેઓ મુખ્ય પોલીસ થાણે આવી પહેલાં સાધકલો ઉઠાવી તેમણે પગથિયા ચડવા માંડ્યા કારણકે દવે તો પોલીસ થાણા પામે પણ સાધકલો અક્ષામત નહોતો ! વચ્ચેનાં ઓરડામાં સાધકલો મુકી તેઓ રાખી આજુની ઓફિસમાં ગયા પ્રદુક્ષ તેમની રાદ જોતો હતો તે ઉંચો, દેખાવડો અદાં વર્ષનો કુમાર હતો શાળામાં તે આગળપડતો ગણતો તેના પિતા મોટા મીઠાસાંક હોય તે કાઠક દમામમાં ગહેતો કુદરતીરીને જ પ્રદુક્ષને, વિજય જેવા શાળાના મમમ પછી પેટને માટે મહેનત કરતા એક છોકરા સાથે વધારે પ્રસંગ પડતો નિદિ પણ આજે તો પ્રદુક્ષની વતેણક વધારે મિત્રાચારીભરી હતી તેઓ એક સીપાઇની સાથે પોલીસ ઉપરી માધવસિંહની ઓફિસમાં થવા માધવસિંહ જડો ને ખુશમિનજ હતો તેણે ગરડ મંડળના સભ્યોને આવકાર આપ્યો માધવસિંહ નવા મંડળ તરફ ઝેબીગતા કરતા રમુજથી વધારે જોતો હોય તેમ વિજયને લાગ્યું પરંતુ કદાચ

[અનુસંધાન પાન ૨૦ મે]

સુખ સ્થાન સુખ

૧૨

મ હા સા ગ ર

અગાઉ ની
ઉપ શીડર

નિ રે ૮

એ તેની કંપના જ હોય શું કહેવું છે તેની આગળથી તૈયારી કરી ગમેલી હોવાથી વિનયે પોતાનું કહેવાનું સ્પષ્ટ રીતે કહ્યું અને ધારણા ચોરનું લજાણુથી વર્ણન કરી ખતાવ્યું. પોલીસ ઉપરીને આ છતાંય ચોરાએલી વસ્તુઓ પાછી મેળવવા વિષે જાડુ આશા નહોતી

‘લુઓ, છોકરાઓ’ તેમણે કહ્યું, ‘આ બાજુ ખેડનાર ખરેખર આંહોશ દર્શે. કદાચ બેગ્રણુ જાણુ માથે મળાને પણ આ કામ કરતા હોય ચોગએમે માલ અહીંની જગતોમાં કરી દેખાતો નથી એ તો ચોક્કસ છે એટલે તેઓ રામપુર કે એમી જ બીજી કોઇ જગ્યાએ જઈને ચોરીનો માલ વેચી નાખતા હોવા જોઈએ. માઈકલને તેનો માલેક ન ઓળખી શકે તેવા સ્વરૂપમાં ફેરવી નાખી એ નો નહન સંકેત છે તેમા તેમને કક્ત ગગ અને વારનિગની જ જરૂર પડે છે ગરમમાંથી મળી આવેલી એક ટુટેલી નાઈફ સિવાય અમને તો દંછ સુધી બીજું કંઈ જ જરૂર નથી હવે તો તમે અમને મદદ કરવાના છો, એટલે અમે કંઈક કરી શકશું એમ આશા રહે છે.’

ખદાર જતા પ્રકૃત્યે વિનયનાં તેની મદદ માટે આભાર માની કહ્યું, ‘તમે એનું મો વધારે વિગતથી પાત્ર ન રાખી શક્યા એ જાડુ બોલુ થયું છે.’

‘તેણે પોતાનું મો રસ્તાની બીજી બાજુએ ગમ્યું હતું, એટલે સારી રીતે બેઈ શકાય નહોતું એ ખરૂં, પણ જો એ મને ફરીવાર મળે તો હું તેને જરૂર ઓળખી કાઢું’ વિનયે કહ્યું

પોલીસથાણાની ખદાર નીકળી તેઓ છુટા પડ્યા

૩

બીજે દિવસે સવારે વિનયના માનીતા ‘મધુપુર સમાચાર’માં ‘ગરુડ મઝા’ વિષે ઉલ્લેખ હતો તથા તેના સારા વખાણુ પણ હતા ‘મધુપુર સમાચાર’ આ વિષયમાં ઉત્સાદપૂર્ણ હતું અને સાંપ્રકિત ચોરીનો અત્ર નજીવમાં જ છે એમ આગાહી કરતું હતું લેખના અંતમાં ‘બીજી બે ચોરીઓની ખજાર પોલીસને મળી છે’ એમ ટુકમાં જણાવ્યું હતું

બીજા અવાડિયામાં એક જ માઈકલ બોવાએલી જાહેર થઈ હતી આનું કારણ તે ગરુડની તીવ્ર નજર હોય કે પછી સાંપ્રકલના માયેકા પોતાની સાંપ્રકલોનો વધારે જાતો રાખતા હોય

કેશવ ગરુડ મઝાના ઉપગ્રમુખ તરીકેની પોતાની ફજ બાદ જ ગલીરતાથી ખતવતો હતો તેણે વિનયને ખાનગીમાં કહ્યું, ‘જોકે મઝે એક પણ ચોરીનો પત્તા મેળવ્યો નથી, છતાં તેણે ચોરીઓ ઓછી તો કરી જ છે રસ્તામાં લગભગ મો જણાની સતત ચોરી હોવાથી ચોરોને બહુ ઓછી તક મળે છે.’

‘હા, પણ તમે ખ્યા શાળામાં હો અથવા ધરમાં હો ત્યાં ચોરોને તેમના કામમાંથી કોણ અટકાવે છે?’ વિનયે ટકાર કરી જાણે આ પ્રશ્ન સાબળ્યો જ ન હોય તેમ કેશવે કહ્યું જ જવાબ આપ્યો નહિ.

બીજા મોખવારે એકાએક દૈનિક પત્રોમાં જાહેર થયું કે ગનિયાતે અપેક્ષી ને સંવિવારની મધરાત મુધીમાં સાંપ્રકલની અગિયાર ચોરીઓની પોલીસ થાણે ખજાર મળી છે, કેટલીક સાંપ્રકલો તાળા મડિન અને કેટલીક તો ધરની ઓસરમાંથી ઉપડી ગઈ છે! આમ છતાં ગરુડ મઝા તો દંછ પોતાના બજામાં કુકે જ જતું હતું ‘મધુપુર સમાચાર’ અગ્રવેખમાં વધતા જતા સુન્દા માટે ખુબ તીબી ભાવામાં પોલીસની ઝાટકલ્પી કરી હતી અને ‘દેશદર્શક’માં પણ પોલીસખાતાની બેફારકારી માટે મોટા કાળા ચરણમાં વિગેષ દર્શાવ્યાં હતા

મગજવાટે લગભગ ચોર બધ થવાને સમયે રોડગના અવરથાપક પાનિકે વિનયને બોલાવી કહ્યું, ‘આજે ઉત્તર પરા તરફથી એક આડંગ આંધ્રો છે ખીમજી નામ છે દયાળ વસ્તુઓ તૈયાર કરે છે.’

વિનયને આટલે અમુરે આવી પડેલા આ દૂરના કામથી જરા અલગમો થયો આખો દિવસ વરસાદ વરમા કંઈક હતો અને દંછ પણ વરમનો હતો. વળી એ જાણુના રસ્તાઓ પણ જાડુ ખરાબ હતા તે પેકિંગ ખાનામાં થયો ખરેખર તૈયાર હતા લેખક ઉપર નીચે પ્રમાણે સરનામું લખ્યું હતું.

‘ખીમજી ભનાન,

મધુપુર રોડ, માલજી ભવન પછીનું ત્રીજું ઘર’

વિનયને આ જગ્યાની જરા પણ માહિતી ન હતી, એટલે તેને શહેરનો નકશો જોવો પડ્યો નકશામાંથી મળેલી ખાખી ઢાપ માથે વિનય, પહેલાંઆવાના માલ-થા લદાએલી સાંપ્રકલ ઉપર નીકળ્યો, એ વખતે મોડાપાચ વાગી ગયા હતા.

તેને જવાનો રસ્તો શહેરના છેવાડાના ગદા ને નિર્જન ભાગમાં થઈને હતો. ધીમેધીમે વરસાદ વરસતો હતો અને કીચડ તથા ખાડાખડિયાથી છવા-એલા રસ્તા ઉપર વિજયની સાઈકલ ચક્રવાતી કૂટાતી આગળ વધતી હતી. છેવટે તેણે પોતાની સાઈકલ એક તારની વાડ સાથે ટેકવી અને દરવાજે ખોલી આખા તેજમા દેખાતા એક જુના ધર તરફ જવા માડ્યું. કોઈ મુસલમાને એ મકાનનું જીવું અને તુટી ગયેલું બારણું સાવચેતીથી ખોલ્યું. તેને પુછતા જણાવું કે રામપુર રોડ હતી અરધો માઈલ દૂર છે.

હવે તો રસ્તો તદ્દન ખરાબ હતો અનેક ખાડા ટેકરા અને પાણીના ગંદા ખાખોચિયા ઠેરઠેર આવતા હતા. વિજયને અનેક વખત ઉતરવું પડતું હતું અને ઉંડા કાદવમાથી આછસીકલ ધસડી નવી પડતી હતી અને બાજુના ધરો પણ હવે ઝોઝો થતા લાગ્યા અને શહેરનો છેડો આવ્યો. આખરે રસ્તાથી થોડે દૂર એક મકાન નજરે પડ્યું. વિજયે ધાર્યું કે તે જ માલજી બંચન હોયુ જોઈએ જમણી બાજુ એક ગાડા રસ્તો હતો અને ત્યાં એક તુટેલા પાટિયા ઉપર ગાખા અક્ષરેમા 'રામપુર રોડ' એમ લખેલું હતું. વિજયે માઈકલ આગળ લઈ જવાનો વિચાર માઠી વાળ્યો અને બંડો ખસા ઉપર નાખીને ખડ ઉભી ગએલા ગાડા રસ્તે ચાલવા માંડ્યું. પણ રસ્તો ધાર્યા કરતાં લાંબો નીકળ્યો.

૪

છુટાછવાયા બાવળિયા અને મેદીથી ઢકાએલું એ ધર સાદું, નીચું, જીવું અને જર્જરિત લાગતું હતું. એ સિવાય તેની નજીકમા બીજી ચોરડીઓ હતી ધરમા એક પણ દીવા દેખાતો ન હતો, પણ એક ચોરડીમાં એક ધીમે દીવો ગળેા પીળો પ્રકાશ પાડતો હતો એવામાં એક કુતરો જોરથી ભસવા લાગ્યો અને કોઈ આવતું હોય એમ જણાવ્યું. ધરના બારણા પાછળથી પણ કંઈક ગળેા પ્રકાશ દર્શિએ પડ્યો.

'કાલુ છે? રોડેમાથી આવે છે?' આવનારે દરથી પુછ્યું. થોડીવારમા દબખાર પગલા દૂર એક આકૃતિ એકાએક નજરે પડી અને નજીક આવી. તેની આગળ એક કાળો ખીલામણો અને લથેકર કુતરો ભસતો ભસતો ધસી આવ્યો.

'ચુપ, કાલુ! અવાજ નહિ!' તે વ્યક્તિએ કુતરને હુકમ કર્યો. કાલુ શાત થઈ ગયો અને નવા આવનારની આસપાસ થોડા અનેર ચકર મારવા લાગ્યો.

'હા; મણેશ રોડ તરફથી આ સામાન પહો-ચાડના આવ્યો છું, ખીમજી ભવાનનું ધર આ ?'

'હા,' પેલાએ કહ્યું, 'લાવ.'

તે વિજયથી એકેક વર્ષે મોટો એવો છોકરો દેખાયો અદારેક વર્ષનો દરો તે હોયો, પહોળી છાતી-વાળો અને ગંદો હતો. તેણે પહેરેલા કપડા જોઈએ તે કરતા મોટાં હતા. વિજયે સામાન આપી દીધો અને કહ્યું, 'નવ રૂપિયા તે બે આના આપવાના છે.'

'રહે,' તેણે કંઈસ અવાજે કહ્યું અને ધરના પાછળના ભાગ તરફ જવા લાગ્યો. વિજય ધીમે પગલે તેની પાછળ જતો હતો, એવામા 'પેલાએ પાછા ફરતો કહ્યું, 'તુ ત્યા જ ઉભો રહે. કાલુ, આની ચોકા કર.'

કુતરો ધુરક્યો અને વિજય અટકી ગયો. વરસના વરસાદમા ધણુ વખત મુઠી પિંજ્ય અને કુતરો અધારામા સામસામે ઉભા રહ્યા પણ પિંજ્યને કુતરો દેખાતો નહોતો, તેણે તો મળકતી લીલી સાઈકલ ઉપર બેઠેલો વાકી રોપી બેઠેલો છોકરો જ જોયો. અત્યારે રોપી નહોતી છતા તેને ખરાબ ખાતરી થઈ કે માઈકલ ઉપર બેઠેલો છોકરો અને તેની પાસેથી સામાન લેવા આવેલો આ કંઈસ અવાજ-વાળો છોકરો અને એક જ હતા.'

એવામા પૈસા લઇને પાછા ફરેલા છોકરાએ તેની વિચારગ્રેણીમા ભંગ પાડ્યો 'આ લે, છોકરા,' તેણે કહ્યું, 'ખરાબ છે કે ?'

'હા, એ તો ખરાબ છે,' વિજયે કટાક્ષથી કહ્યું, 'પણ આ તમારું મકાન બહુ દૂર છે, ખરું? આ રસ્તે આવના તો હું બહુ હેરાન થઈ ગયો.'

'ત્યારે એ લોડોએ ગાડી કેમ ન મોકલી ?' ખીનજીએ પુછ્યું.

'આજે એક પણ આ બાજુ આવવાની નહોતી. આ તમારો કુતરો મજાતો છે.' વિજયે કુતરાને બેલાવતો હોય તેમ હાથ આગળ ધર્યો. જવાબમા કાલુ ધુરક્યો. 'શું ચરસે થયો છે ?'

'ના; તે અનપચાઓ સાથે જલ્દી નવી લગતો.'

'દેશ' કહી વિજય પાછો કર્યો અને ઉગી નીકળેલા ખડમા ચક્રને રૂંટે ચડાવે. ત્યાંથી તેણે આવચેતીથી એક નજર પાછળ કરી લીધી હોકાએ અને કુતરો અંધકારમા કાળી આકૃતિઓ જેવા સ્થિત દેશ તે જગ્યાએ જ ઉભા હતા ધરમાનો દીવો ચાલ્યો ગયો હતો, પણ અદારની એક તમેલા જેવી ઝોરડીમા પ્રકાશ વધ્યો હતો તેના તેજમા એક બે અક્તિઓ ફરતી દેખાતી હતી નગન વિજયે પોતાની આખ રસ્તા તરફ ફેરવી અને માઇકલ તરફ જ્યા માંડ્યું.

ધર તરફ જતા રસ્તામા તે અનેક વિચારોમા મશગુલ હતો તે પોતાની ઝેરીમા પહેલ્યે ત્યારે રાત પડી ગયા હતી

૫

બીજે દિવસે મવાઈ ટ્રેનિકામા ત્રણ વધારે યોગીઓના ખખર હતા અને પોલીસખાતા તરફથી ચોરોને વિશે માહિતી આપનારને અહીંમા રૂપિયાનું ધનિત આપવાની તહેસીલ હતી વિજયે તે ખખર રસથી વાંચ્યા અને શાળાના સમયમા તે વિશે એટલો ખબો વિચાર કર્યા કર્યો કે તે દિવસ તેનું ધ્યાન અભ્યાસમા ખીલકુલ મળું નહિ

તે સ્ટોરમા જઈને મીધા યાનિકને મળ્યો ને તે દિવસે અરધા કલાક પહેલા જવાની રજા માગી પાચ વાગ્યે વિજય કામ પતાવી સ્ટોરમાથી નીકળી પડ્યો

યાતાવગ્ન્ય ઠડું હતું આકાશ વાળાઓથી છવા-એલું હતું, પણ વરસાદ ખીલકુલ નહોતો તેણે ગમ કાઢ્યો રસ્તો પકડ્યો અને માલજી ભવન પામેના એક જાળામા માઇકલ સનાડી આવીથી ને તારની વાડ ઠેકાં અડ ગયો ચોમેર ઊંચું ધાસ ઉગી નીકળ્યું હતું જતા દેશ દિવસનો ચોરો પ્રકાશ હતો, એટલે અદ્ય અહીં અહીંથી સીધું ખીમજી ભવાનના મકાન તરફ જવું મુકેલ હતું તે એક નાળામા ભેમી ગયો અને પછી નીચા વળીને આગળ ચાલવા લાગ્યો નાણું ધાસની વચ્ચેથી વાકેચુકો રસ્તો કાપતુ માલજી ભવનથી ધણે દુઃ આવેલા એક ખડિયે પામે નીકળતુ હતું નિર્વિનંદે અહીં પહોંચ્યા પછી તેણે છપાવું છોડી દીધું અને ખડિયેની પાછળ ચક્રને મોઝેક પગલા ફર આવેલી વાડ તરફ ગયો વાડની અમપામ ઝાડ અને બીજા જાળામાખગ ઉગી નીકળ્યા હતાં, એટલે તે

વગર કરના થોડી મુશ્કેલી તો પડી, પરંતુ તેના કમ રૂપે તરત જ તેની ડાબી બાજુએ પા માઈકલ ઉપર પેલી તમેલા જેવી ઝોરડીઓ તથા તેની પાછળ ખીમજી ભવાનનું ઘર દેખાવા લાગ્યા ઝોરડીઓ અને મકાનની વચ્ચે દાડમી તથા જમણીની એક પડતર વાડી હતી અહીંથી આગળ વધવા પહેલા તે ખખર અચ્ચ થયો તેને સૌથી વધારે ભય તો કાકુનો હતો

બીલાડીની પેરે વેગમાત્ર અવાજ કર્યા વિના તેણે ધીમે પગલે એ વાડી પટારી ગમ કાપે જે ઝોરડીમા બે માણસ કળા હતા તે જ ઝોરડીમા દયોદીથી કમક દીપાવું હોય એવો અવાજ તેને કાને પડ્યો

ઘરને દરિયો છુપાવતી તે તમેલા જેવી ઝોરડીની પાછળ, ઉગી નીકળેલા ધાનમા ટુટેલો નામાન વગેરે પડ્યું હતું સામે એ ઝોરડીની પછીનમા ત્રણ જાળિયા હતા ડાબી બાજુની ઝોરડી એકાદમ ઉચી હતી જમણી બાજુની ઝોરડીને બારી જ નહોતી વિજયને ખાતરી હતી કે વચ્ચેની ઝોરડીમાથી જ તેને જોઈતી માહિતી મળશે અને તે ભેમાથી એ જાળિયા દાગ જ મળે તેમ હતું, ત્યા પહોંચવા માટે તેને પચીસ ઝગલા જેટલી ખુશ્લી જમ્યા ઉપરથી પસાગ થવાનું હતું સાજ થવાને દેશ થોડી વાર હતી પણ રાત્રિ પડવાની રાહ ભેમા વગર અત્યારે જ આગળ જઈ લાગ્ય અજમાવવું તેને સાડ લાગ્યું કમચ પોતે દેખાહ નય ને પોતાનો પીછો પકડાય, તો પોતાના પગની ફોડવાની અને માઇકલ ચલાવવાની શક્તિમા તેને એટલો વિશ્વાસ હતો કે પોતે સંકટ-માથી સલામત જીવે તેની એને ખાતરી હતી

એક દીર્ઘ શ્વાસ લઈને તે નીચા વળ્યો અને લપાનો લપાતો આગળ ચાલ્યો પણ ધારેલે ચથળ પહેલ્યવામા થોડું ઝેનર બાકી હતું, એવામા તેનો પગ ધામમા પડેલા કોઈ ટુટેલા સામાન જોડે અચકાગો અને તે જોરથી જમીન પર પડકાંચો

(આવ)

આ સાથે વહેંચાઓલા કેલેન્ડરને બીંતે લટમાવવા માટે એ પાતળી મગજુન હોતીના દુકાના બે છેડાને ગૂંદવાળી નાનકડી કાચની પડી ઝાડોને પીડ પછળ ચીટકાવી દેખે: અપરા કોઈ પાતળી મુનગની કીતવા એ રૂઝ ચીટકાવી દેખે તો પણ ચાલશે.

ઝિબિસ્કો ન ગામાના કુશ્તીજંગ

સાં જ દમખા જ પડી હતી, છતાં અંધકાર એટલો તો ગાદ હતો કે પેલાનો દાગ પણ લોહ રાકતો ન હતો. શિયાળાના દિવસ અને કૃષ્ણ-પક્ષની રાત્રિ. તેમાં વજી આકાશ પાંખાથી વેશએલું હતું. વચ્ચેવચ્ચે અરક અને પરસાનના ઝાપટા આવી જતા. પછી પુછ્યું શું? ટાલ તો કહે માત્ર કામ, અને પવન તો એવો વાતો હતો કે મોસમો ઉતરી જાય. શુષ્ક અને હીમાં યરચરના શિયાળા અને વરના ભયાનક ચિત્રકારથી વાતાવરણ રંગી ઉત્તુ અને ભક્ષભક્ષના ગાલ ચિયિલ થઈ જતા ફરફર કંચિલ તોપની છુટી છવાયી ગઈના કે ટુટી દવાહઓ સિવાય બુદ્ધના ચિહ્ન જણાતા ન હતા.

સર્વેત નિરાશ સાનિ ફેલાએલી હતી માત્ર કેદીઓને ગામવાના મ્યાનમાથી હનવાના અવાજ આવતા હતા. જેલ તરફે વપરાતા એક નાના મકાનના આંગણાની વચ્ચેવચ્ચે પડેલી રીમ થૂંક મોગસ જળીન ખાતી હતી આખોનો ભાગ મેનિકેથી ખીએખીચ ભરાઈ ગયો હતો. અરક કે વરસાવની રમ પળુ ફરકાર વિના ટાલમાં ઘરધંગા સેનિકો કોઈકના આગમનની રાહ લેતા કામના હતા એટલામા જેલનો ફરવાળો ઉઘડયો અને બેત્રણ સિપાઈઓ દુર્ગમ દેખાતા એક મદાકાપ કેદીને લઈ બહાર આવ્યા. એમને લેતા જ સેનિકો બરાડા પાડી ગાળો તથા અભક્ષ્ય મચકડીએથી પેલા કેદીનું સ્વાગત કરવા લાગ્યા. પણ બેત્રકારપણે માન અને ઉદ્વેગ વડે કેદી હટ પગલે માલતો પેલી ખાલી જગ્યામાં આવી ઉભો રહ્યો.

ચિતા, શુષ્ક, યાક અને ઉત્તરગાથી આવેલી નિર્જળતા એના મો ઉપર તરવરતી હતી નિષ્તેજ નયનો ઉઠા પેરી ગયા હતા, છતાં એમા એકાગ્રતા અને નિશ્ચયજળની આછી સમક જળાની હતી અપૂર્વ શાંતિથી એ ઉભો હતો. એના હવનની અખીની પળ આ હતી, કેદીપણનો છુટકાડો મેગ-વચનો આ અવસર હતો અને પ્રાણુલને પણ એને જતો ન કરવાનો એણે નિશ્ચય કર્યો હતો.

હવન અને મજાના પ્રયત્નો વિચાર કરેના એ

ત્યા ઉભો ન ઉભો એટલામા તો સૈનિકોમાથી એક બીમ-કાષ પુરુષ ખુલ્લા શરીરે એની સામે આવી ઉભો રહ્યો. શુષ્કા વરની પેડે પડપડ ધુરકતા એ બે જંબુને લોહ સેનિકો એકદમ સાત થઈ ગયા. ત્યા તો મર્વ શક્તિ એકત્ર કરી, લપકર ત્રાક પાડી ચીંગળીની પેડે ફેરી પેલાને ચોરી પડ્યો.

અને ગાવંચીન મમયનુ પૃથ્વી પરનું સૌથી ભયકર દંડ-પુક સાણુ થયું.

ઝિબિસ્કો

પોલક દેશના કેદો નગરમા ઝિબિસ્કોનો જન્મ થયેલો. ઝોસ્ટીઆની લીએના વિદ્યાપીઠમાથી એક-વીસમે વર્ષે લુન મામમા એ પ્રથમ વગેરો પ્રેમપ્રેમ થયો; એ જ વર્ષના મધ્યમગરમા પાંચમમાં યુદ્ધ, અમેરિકા અને ઝાંબ્રેસિયાની એકા-ગમન (પરી) કુશ્તીની ઝેંમીઅનગીપ એ હતો, અને આજ મુઠી એણે એ પગ ગાયવી રાખ્યું છે. લીએના વિદ્યાપીઠમા બે વર્ષ વધુ અભ્યાસ કરી એ ઝોસ્ટી (અસ્ટિટર)-ઝેટ-કો થયો. સાથે સાથે શારીરિક શિક્ષણથી લીએનાની નિન્દા ઝાનાની વેર્ડટ સિપ્ટિંગ ક્વળનો શાભાગ પણ થયેલો.

અને આ ઓછું
પિતૃમયજનક છે ? કસ-
ગન કન્યાથી શુદ્ધિ
ઓછી થાય અને મા-
ન્યમ ૦/૬ બને, એવું
કહેનારાઓને આ સા-
ભળી કેટલો આધાત
પડેાયશે ? પણ વાત
આવી છે, લા શુ કરવું ?
જે વર્ષે ગ્રેટ્યુએટ તે ૦
વર્ષે માત્ર એક મહીના
પછી આખી ગોરી પ્ર-
બનો મલ્લવિદ્યાનો

સમ્રાટ ? વળન ઉચકવાનો અને કુશી જેવો ભાવે
વ્યાપામ કરવા છતાંય તેરીમને વર્ષે બેરીટ્ટ
Mens sana in corpore sano (નિદુસ્તન શરીર-
મા તદુસ્તન મન) એનો આ અદ્યુન દર્શન નથી ?

પણ આમા નવાઇ જેવું કશું જ નથી યુરોપ
અને અમેરિકામા ઔદિક અને શારીરિક પિકામ
હમેશા માથે જ સાધવામા
આવે છે અમેરિકાની વિદ્યા
પીઠામા વિદ્યાર્થીઓના મન
અને શરીર ઉભયની કેળવણી
પ્રત્યે સંગ્રહીધ્યાન આપાય છે.
એટલે યનિવર્સિટીની ડિગ્રી
સાથે વ્યાયામના વિશિષ્ટ અગો-
મા અપૂર્વ કૌશલ્ય પણ આ-
પણા દેશની પેઢે લા વિરલ
નવી ઓકમકર્ડના એમ એ
યુરોપ માઈસ્ટ અને એની
સુશિલિત પત્નીનાં નામ આ-
પણા કેળવણીના વર્ગમા કમ-
રનખાને તરિકે ખુબ જાણીતા
છે. ગામના હાથે યગજ્ઞિત
અમેરિકાના એક વખ-
તનો કુશીનો સંખ્યાબળ ઓ.
બેન્ગમિન એક રોલર બી.
એસ મી અને એમ. ડી નો

જિબરિકા કુશી કન્નો

વિદ્યાર્થીની બી એની બેવડી ડિગ્રી ધરાવનાર
મુખમિદ્ધ યતીન્દ્રમોદન ગુપ્ત (ગોખર) સિવાય કયા
દિન્દુનાનીએ શારીરિક અને ઔદિક અને શિલ્પમા
સામટુ નામ કાઢ્યું છે ?

સિશુજી તો પુર યયુ દવે ઉદગોપણનો માર્ગ
ગાંધી રહ્યો પિનાની ઇચ્છાથી જિબરિકા લાકરમા
દાખલ થયા ગયો પણ એનું
બીમકલ્ય કેસેવર જોઈ હેબ-
કાર્ડ ગએલા દાખલ
ના કથો, એટલે એણે શરીર-
બળ ઉપર જીવવાનો નિશ્ચય
કરી યુરોપ અને અમેરિકાના
બમ્બીરોમાં દિગ્વિન્યાયે ભ્રમણ
શરૂ કર્યું

એનું નામ તો Stansilaw
Cyganiewicz, પણ એના
શરીરની વિશાળતાને લીધે
Zybyzsko (જિબરિકા)
એટલે કે રીંછને નામે એ
ઓળખાય છે એને ગેલીશીઅન
પેર પણ કહે છે.

છેલા પચીસ વર્ષમા કુશી-
ના વ્યાપાર અર્થે યુરોપ અને
અમેરિકાનું એણે અનેક વાર
પરિભ્રમણ કર્યું છે અને ગોરી

જિબરિકા વીસ વર્ષની વયે

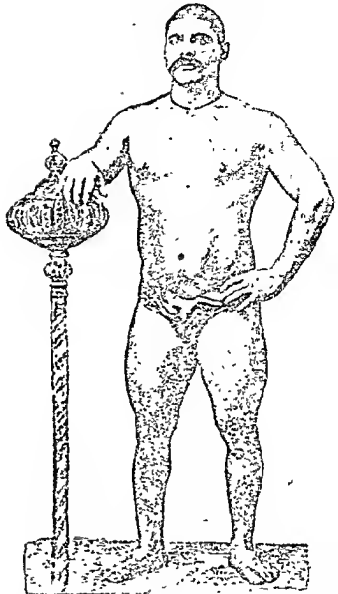
પ્રમત્તના મર્વોત્કૃષ્ટ મહાશ્વેમા કવચિત્
પરાજય પામેલા છતાંય અંગેકવાર વિજય-
શ્રીએ એના કંઠમા વરમાળ આરોપી છે.

એનું શરીરજળ ગળજ છે. એને
કેવળ જળમા હાલે એવા તો આંગળી--
એના વેદા પર ગણી શકાય એટલા જ.
એની રાશરો શક્તિ આગળ મેંડો જેવા
પણુ શિથિલ થઇ જતા. અસાધારણ
ઉદાગ, નિયમિત વ્યવહાર અને અસ્પષ્ટિત
ઉત્સાહથી એણે આટલી ઉંમરે પણ શક્તિ-
નો દ્વાન થવા દીધો નથી.

યુરપ અને અમેરિકામા કુસ્તીના
ધતિહાસમા 'Farmer' Burns
'ફાર્મર' બર્ન્સ મહાવિદ્યાનો પિતા ગણાય.
જી દગ્ગર કુસ્તીમા માત્ર એણે સાત જ
ન છતાંસી મહાજીત ચપગના ને શોધક-
શુદ્ધિથી લલલસા મહારથીએને પણ
સણુમા એ ચિત કરી નાખતો એણે
અનેક રત્નેને શોધી નીપજાવ્યા છે.
એનો પદ્ધતિય ફેન્ક જોશ, જે જોઈને
હેકન્સિમટ જેવાને મહાન કરીને મો
૧૯૦૮ ના એપ્રિલમા ચેમ્પીયન થયે.
તે જોશની સાથે ઝિમ્બિસ્કો સને ૧૯૧૦ના
નવેમ્બરની પદરથી તારીખે લડ્યા. જોશ
શરત કરેલી કે એક કલાકમા જે વખત
ઝિમ્બિસ્કોને ટું ચિત ન કરે તો મારે હાર
કણુલ કરી લેવી પણુ ઝિમ્બિસ્કો ચિત
ન જ થયે. "જોશ કહેતો કે વિશ્વમા
માત્ર એ જ કુસ્તીયાને મે જોયા છે.

હેકન્સિમટ અને યુસુફ મકમુ નામનો
તુર્ક. આ તુર્કને ઝિમ્બિસ્કોએ અમેરિકામા જે વખત
હરાવેગો ગામાના હાથે પગલિત થયેલા અમેરિકાના
એક વખતના ચેમ્પીયન કુસ્તીયાજી હો. જેન્ઝમિન
એક. શલરળી એસ.સી., એમ દીની સાથે ઝિમ્બિસ્કોને
અલ્દામ્બા થીએટરમાં જે કલાક અને ત્રીસ મિનિટ
કુસ્તી થયેલી, પણુ દારજિત નહીં થઇ શકી ન હતી.

પણુ વિજયશ્રી લક્ષ્મી િ ચંચળતા ધરાવે છે.
યુરપ અને અમેરિકાના પહેલવાનોને હિન્દુસ્તાનના

ગામા

પહેલવાનોના હાથના પાણી ચાખવાનો ઝાઝો અવ-
ધાર મળતો નથી, એટલે ભાના દિસામે આપણી
કમોટી નાંદિ જેવી છે. આતિ ઉતાર ઝિમ્બિસ્કોના
કરમમાં ભોગવવો લખેલો 'મને ૧૯૧૦ ના મપ્ટ-
મ્બરની દસમી તારીખ ને રાનિવારે લડનાના સ્ટેડિયમ
થીએટરમા પગજકેસરી ગામા અને મેંડીશીયન જેર
સ્ટેન ઝિમ્બિસ્કો ભેગા થયા ત્રીસ દગ્ગર પ્રેક્ષકોએ
દુનિયાની આ અપ્રતિમ કુસ્તી જોઇ. જોતજોતામાં

ગામાએ જિજિસ્કોને જમીન ઉપર નાખી દીધો, બધાથી અડી કસાર્ક મુઠ્ઠી એ ઉભો થઈ શક્યો નહિ ગામા કરતા જિજિસ્કો ભારે શરીરવાળો હોવાથી ગામા એને ચિત ન કરી શક્યો, એટલે કુસ્તીનું પરિણામ નિશ્ચિત ન થયું બીજા શનિવારે કરીથી કુસ્તી કરવાનું નક્કી થયું પણ જિજિસ્કોએ તો બીજો જ દિવસે છૂટકો છે. ૩૫ આ કુસ્તીમા ગામાને ૫૨ દર્જન રૂપિયા અને 'બ્રેન્ટ બુલ રેસ્લિંગ બેલ્ટ' નામની સુવર્ણ-ખચિત પીરમેન્ટમા મળી

આથી ગે.કે હૅન્ડરિમીટ દિની પહેલવાનો હાથ ભેગા દિમત જ કસી શક્યા નહિ

ગત યુગીય મદાપુદમા પોસક ને રશિયા માથે લડાઈ જતી તે વખતે જિજિસ્કો રશિયનોના હાથમા કેદી દતો પુગના ખોરાક અને ગોરખ વ્યાયામના અભાવે એનું શરીર નિર્બળ થયેલું તે વખતે આખરે નામના પ્રથમ શ્રેણીના રશિયન પહેલવાનોએ એ અને તો કેમ્પથી છોડી મુકવાનું એને વચન મળ્યું જેને થોડો આ શેખની મરજાનનો બતાવ બન્યો બે કસારકના ભપકા પુદને અને કેવળ કોર નિશ્વસ-જળથી જ જિજિસ્કો પ્રતિમસ્તને મદાન કરી શક્યો અને જીવના ભેખમે છુટકોગે મેળવવા પામ્યો

સને ૧૯૨૧મા જિજિસ્કો અમેરિકા ગયો, ને ૨૫-જર લ્યુ પામેથી ત્રેપીસ મિનિટમા ચેમ્પીઅન-શિપ જીતી, પણ એ જ વર્ષના અને લ્યુએ કરીથી પાછી મેળતી સને ૧૯૨૫ના ફેબ્રુઆરીમા વેમન મૂન નામના પહેલવાને લ્યુને દગાગ્યો અને એ જ વર્ષના સપ્ટેમ્બરમા જિજિસ્કોએ મૂનને દગારી ચેમ્પીઅન-શિપ બીજવાર મેળતી

વાનકુઅરમા ગોખર સાથે જિજિસ્કોને કુતી થયેલી પહેલીમા જિજિસ્કોએ પાનીમ મિનિટમા ગોખરને ચિત કર્યો બીજમા ગોખરે જિજિસ્કોને ૭ મિનિટમા મદાન કર્યો પણ ત્રીજમા જિજિસ્કો સાડાસાત મિનિટમા ગોખરને ચિત કરી જીતી ગયો

ગોરી પ્રતમા એક માન્યતા દદ થયેલી છે કે ત્રીસ વર્ષ પડી કોઈ પણ પહેલવાન કરીથી વિજય મેળતી શકતો નથી આ તથ્યના અપવાદ તરીકે જિજિસ્કો ગણાય છે એણે બે વખત ચેમ્પીઅનશીપ મેળતી અને તે પાંચ પોતાનાથી અરધી ઉમરના

મૂનને દરાવીને ! અને અત્યારે પંચાવન વર્ષે પણ એ ચેમ્પીઅન જ છે.

અને આનું કારણ ? સતત પરિશ્રમ. દરોજ એ નિયમિત વ્યાયામ ખેલે છે થોડા આચારશિષ્યા અને આરામ માન્યવા ઉપરાંત દારૂ વગેરે માફક પદાર્થોને સ્પર્શ પણ કરતો નથી.

એની કુસ્તીની પદ્ધતિ યુગીય પહેલવાનો કરતા નિરાળી અને આપણા પહેલવાનોને મળતી છે. માથું માથ મુકેલું અને પગ ઉધાડી રાખે છે શરીર પર ચઢી મિવાય કંઈ જ રાખતો નથી પણ બધા યુગીય પહેલવાનો પેટે, આપણા દેશીઓ કરતા ચપળતામા એ ઘણો જ ઉતરતો અને અત્યંત ધીમો છે.

એનું લડતી વખતનું શરીર—માપ દર્શેલા આ પ્રમાણે હોય છે. ઉંચાઈ ૫-૬; વજન ૨૩૨ ૨૧૫, ગરદન ૨૨ ઈંચ; સામાન્ય છાતી ૫૨ ઈંચ, ધ્રુવાવેલી છાતી ૫૬ ૧ ઈંચ, ૬૩ ૨૧ ઈંચ, પ્રકોષ્ટ ૧૮ ઈંચ, કાંડું ૧૨ ૧ ઈંચ, કમર ૩૬ ઈંચ, સાયળ ૩૨ ઈંચ; પિંડલી ૧૬ ઈંચ

એના જેટલું મોટું કાંડું અને છાતી દલુ કોઈ પણ પહેલવાનના દેખાયા નથી. એના ઈંડને પહેલી મેકે એટલો મોટો ૬૩ માત્ર હાન્સના ઓપોર્ડોન નામના વેલ્ટ-લીક્ટરનો જ છે

ગામા અને જિજિસ્કોના ૧૯૧૦ના માપ આ પ્રમાણે છે

ગામા	જિજિસ્કો
ઉંચાઈ	૫-૭ ૧/૨
વજન	૨૦૨
ગરદન	૧૮
સામાન્ય છાતી	૪૮
૬૩	૧૮
પ્રકોષ્ટ	૧૪
સાયળ	૨૭
પિંડલી	૧૬
કમર	૩૭

કુસ્તીમા અને ઓલિમ્પિકમા મનાય છે કે જેનું શરીર ભારે તેનું બળ વિશેષ. એ મીતે તો, ગામા કરતા જિજિસ્કો વધારે ભારે હોવાથી ગામાનો પરાજય જ થયો જોઈતો દતો. પરંતુ કેવળ બળ કરતા બળ

અને સુદિનું મિથાળ ચડી ગયું, એ મિથાત ગામાએ પુરવાર કરી આપ્યો છે

બ્રજકાળની દાર ન વિમરવાથી જ્યને દણ પળ ગોરી પ્રગતો યેમીઅન હોવાથી તરીય અજમાવવા ત્રિગિરકો અદી આપ્યો છે. આપના દેશુઅરીમાં ગામા અને ત્રિગિરકોની બીજી વાર કુમ્તી થયે. ૧૬૧૦ના માર્ચમારની મતરમી નારીએ દાવદ ન થતા આપે સત્તર યેમ ત્રિગિરકો ગામાને મળવા આવે છે. એક દીનીને જાગતી ગુદસ્થાઇથી રસ્તે દિં ગામા આ વીરનરનું યોગ્ય આગત કરશે એમ આપણે કમ્પીયું.

કારણ કે ગામાના દાયમા કિંદુતાનની વીરમીનું સોભાવ્ય છે. કુરનીનું સમરંગણ પવનજકસગી ગંગ-જિતસિદના સમયથી અત્યાગ સુધી એકધાર ખેડાતુ આપ્યું છે. ૪૦૦ રૂનસના પ્રયંત સગીરમારી ગમ્બુ સમ્પૂર્ણને પડોગમા આ મમગાળુને શોભાવ્યું હતું હતું તો મુજનો દોષે પુટતો હતો એવી ઉગતી જગ્યાનીમા બુદાએ એ ગમ્બુના દાયમાથી સોભાવ્ય-કંકણ દરી ત્રીપું હતું. આપણના માને વાદમા મારી ઉખાડી નાખનાર મીઆપ્રકોરનો બીમકાય સીખ કીકકમિલ તથા અમુનમરનો યુક્તમ અસિયા જયમી વરમા પથામ દગ્ગર પ્રેરકો મન્મુખ યુક્તમા રહીમ અને કરીમખાન જેવા મદારથીઓની વીરદાનના પડકારની સ્મૃતિ હતું પણ એ ક્ષેત્રમાં ઉત્સાદ અને ઉન્માદના પુર ઉછાળે છે આર્વેસરકૃતિના આ દેશના પ્રથમ વહેણના સમયથી સરળ માસની આવેલી મહા-પિલાનો અર્વાંતીત રવામી ગામા છે અમુતપ્રરો અદમદગ્ગર, વલસેધરનો ગમ્બુ, વગેરેની સાથે રહી ધગ્ગર અને અમેરિકાના પહેલવાનોનો તથા ઉતાગી નાખનાર એ ગામાના નામથી જગના કુરીયાને વામી ઉડે છે. કૃષ્ણચંદ્ર કેળવેલી, કોનૌય બીમ, જગસંધ, દનુમાન અને તમ્બુવાનાન્કે સજીવ રાખેલી મહાવિદ્યાનું ગામ આ દેશમા અસારે ગામાના દાયમા છે. ભાવિની પ્રજાળના કષ્ટ તરફ સુવર્ણકળશ દેખાશે એ તો કોણ જાણે

હરિનારાયણ આચાર્ય

અવરંગઝેબના સમયનું હિન્દ અને ઈસ્લામ સ્થાવરું ઐતિહાસ. બાબત-પ્રકાર, 'નારિક' પ્રમગક, અમુલ્લ દ કમરડીન મેવિદ, બાબતસાળ સેડ, મુગા.

શ્રી મુંગલ ગુજરાતી સંપ્રદાય કે જાગીરદારોના વાર્ષિક રવાના એ ૧૬૮૧-૮૨નો, પ્રકાશક અનીઓ, અસોક બિસ્મિલ મુમલ

ચીતરવાનું સહેલ છે

જે આ નીચે આપેલી આકૃતિ તમે ત્રહેલાઈથી કરતા થઈ જાઓ તો

ચેન્નિસલના આચક માયો વિના ચિકધારી, એકસગળી લીટી ખેચના મીખો. વળાકા અને નાની કમાનદાર લીટીઓ અદારોની પેડે સદજ દોરી થકો એવી રીતે તમરો દાય ખેડી જાય તો આ પાંદળ કામ પુરું થયું. ત્યારપછી બીજા પાંદળી રાદ લુઓ.

સ્ત્રીકાર

અંગરસિ (ગેવ કાળો) કર્તા અને પ્રકાશક કેશવ દ સેકઃ ખાડાવા મુદેબુકલામિદર અમલવાન, શ્રી કા. ૧ ૪-૦ રાસમ્યેચક (ભાગ બીને કન્યાખડ) સમગ્રક અને પ્રકાશક ચરલાલ પુકોતમ ગદેના, ખાડિયા અમલવાન ૦-૮-૦ કુલસાણી: લેખક-પ્રકાશક, દીર સાલ ઊરાલાસ બરી: નર્મન આચમ શુભલાઈ

જાપક માપકો બીને લેખક-પ્રકાશક, કમનસાલ કાકોરસમ મોરી. મુગ.

વિલાસિ-વિવધ: લેખક પ્રકાશક, વિજયરાય નાન સાલ પડયા, માપુરા, ર ૧-૦-૦

છાત્રાલય કમિશન-આવનર-નો અદેવાલ: પ્રકાશક શ્રી હરિજામીને પ્રકાશન મદિર, આવનર: ૦-૬-૦

કુચાર પત્રિકા નં ૧: પ્રકાશક, મેકેદરી, રો પડયા અખાસચંદ, પાટણ: પોસ્ટલ સાથે કીમન ૦-૧-૦

આનદાની ખખ્ખર (ગોશાપૂ પદ્મી) પ્રકાશક: ગન્ય-પ્રકાશક કાર્યાલય, જડ, સી પી ટેકેડ, મુંબઈ ૪: ૦-૮-૦

ખોરાકની પસંદગી (સ્કાઉટિંગ)

હાંની મુસાફરીએ ગમેલા, ર્વનેાની ખાણેા
મા અમુક સ્થળ ગંધવા મયતા, અથવા
સાધકલ ઉપર લાખી સફર કરતા સ્કાઉટોની વાને
માબળાએ છીએ ભારે એ વેગાના ખોરાક વિષે તો
'અમે તો મા પીને ચલાવી લીધુ' 'ખીચડી ક્યા
ગંધવા ખેસીએ? અમે તો ગારિયા ખાઇ પાણી પી
નલાવી લીધુ' એવા જ ઉત્તારો સાબળાએ છીએ
અમને પણ ખોખરામા જુલા પડ્યા અને જ્યારે
ખીચડી શાકના પોટલા વમમા પડ્યા ભારે એમ થઇ
ગએલુ કે કોઇ ખોરાકના તરવની ટીકડીએ એ મળની
હોય, અને એક ટીકડી ખરેખરે દિવસ દરિ
રહેની હોય તો ખોખરા તો શુ પણ માઉન્ટ
એવરેસ્ટ પણ નહેજે ચડી શકાય

એક ભાઇ કહે, 'દરેકે એ કળકરોટી માથે લેવી,
પછી ચા, ખાક, કન્ડેન્ડ મિલ્ક અને માખણના
ડબાનું વજન કાઇ જહુ ન થાય રસોઇમા માત્ર
ચા જ ખનાવવી રહી એટલે મોટો સમય સંધવા-
મા ન જતા, જોવાનજુથા અને નવુનવુ ઝીખવામા
રોડી શકાય' આ દરખાસ્ત પણ સ્કાઉટિંગની દષ્ટિએ
વિચારવા જેવી છે કારણકે હાલમા તો મુસાફરીએ

નીકળેલા સ્કાઉટોને ચાલતુ અને નાંધી ખાતુ એ એ
મુખ્ય પ્રવૃત્તિમા જ પોનાનો મોધો વખત આપવો
પડતો આપણે સાલળાએ છીએ; અને મુસાફરીના
ખરા લાભ મળતા નથી અહીં એક વાત યાદ આવે છે

એએક વર્ષ ઉપર અમે ફરથી એક સારા સ્કાઉટ
-મેટ્રોલને ભાવનગરમા આમંત્રેલું ધણુ જ મુંદર
પેટ્રોલ ફરટ એઇડમા તો ખાસ પ્રવીણુ. અમાગ
સ્કાઉટોને તેમની પામેથી ધણુ જાણવાનું મળ્યુ
પણુ અમને એમ થયુ કે તેઓ એક નાનો તણુ
નાખી બેએક દિવસ પામેના જગીચામા રહી, સ્કાઉટ
જગજમા જીવન કેમ ગણે તે પોનાની રહેણીકરણીથી
જતાવી આપે તો તે તેમના ભાવણો અથવા પ્રયોગો
કરના અમારા સ્કાઉટો ઉપર ચિરચાથી ળાપ પાડી
ગકે. તેમણે કંપ-જીવન શરૂ કર્તુ અમે કેટલાક
તેમની સાથે રહેવા ગયા. પણ સવારની ચા અને
નાખેા, ત્યાર બાદ આવેલ શાકપાનની તૈયારી, ત્યાર
પછી વિવિધ વાનીઓ વાળી મસોઈ, પછી જમણુ
અને અંતે વામણુ માજવા, એટલામા જ એમને
નહેજે એ વાગે ' ધડીક વાતચીત અથવા આરામ
રે ત્યા તો અપોરની ચા થાય અને તે પીનાપીના
સાજે શુ રમોઇ કરી તેની ચર્ચા ચાલે. પછી તે
ચર્ચાનુ સ્થળ સ્વસ્થ રમોઇ તથા તે તૈયાર થયે
બોજન, તેમાથી પગવારી સાકસુક કરે ત્યાં તો
કંપસાય, --આ પ્રમાણે ઉપરાઉપરી જમવા સિવાય
અમે બીજુ કશુ જોયુ જ નહિ. એક બાલુ આ અને
બીજુ બાલુ 'મા પી ચલાવી લીધુ' તે એ અને
પ્રયોગો સ્કાઉટોને તો ન જ પરવડે

એક અનુભવી સ્કાઉટરે મને એક વખત કહેલું
કે 'એક સારે સફરજન જે ખાધુ હોય તો શરીરને
એક ટક માટે ખુરતો ખોરાક મજા કહેવાય' મારા
એક મુખ્યચરા મિત્ર ટ્રેનમા મને કહેલુ કે જે પાચજ
ગોગાડા ખાધા હોય તો સાજ સુધી જીખ ન જ લાગે

આ અથા વિવેચનનો અર્થ એ છે કે આપણા
શરીરને કયા ખોરાક કેટલા પ્રમાણમા જોડશે તેનું
આપણુ જાન સંકેજ વધુ વિગતવાર હોય તો આપણે
નકાઓ ભાર ઉપાડી કચરા જેવો ખોરાક ન ખાઇએ
અથવા ન પચે તેરી તથા શરીરવચને ખીનઉપયોગી
ચીજો વડે હોજરી ન ભરીએ. અથવા ભાર ઉપાડવાને
બે, અક્રિતરીજુ ખોરાક ખાઈ શરીરને વધુપડતુ

ધસી પણ ન નાખીએ. દરે આપણે જોઈએ કે શરીરમાંને કેવા પ્રકારના ખોરાકની જરૂર છે.

શરીરને સુખ્યવસ્થિત રાખવા માટે ત્રણ પદાર્થની ખાસ જરૂર છે (૧) સ્કાર્બ-ગ્રાનિમાટે (૨) પ્રોટીન-ગરીરનાં બધાં અવયવોને ધસાવા ન દેવા તેવાર રાખવા માટે (૩) ચરબી-દાહનચાક્રન મહેલાકથી થઈ શકે અને ધર્મણ ન થાય તે માટે.

દરે આ તત્ત્વો કયા પ્રકારના ખોરાકમાં છે તે જોઈએ. એક કીલોગ્રામ પાણીને એક ગ્રામ ગરમ કરવા સાડા જોડી ગરમી જોઈએ તેને એક કેલોરી ગરમી કહેવાય. આપણા શરીરને ચોવીસ કલાકમાં આવી ત્રણ દહનર કેલોરી ગરમી જોઈએ છે. આ ગરમી જેમ જોઈ તેમ શક્તિ પણ જોઈ. અને જ્યારે આ ગરમી અદરૂપ થાય ત્યારે મરણ કહેવાય.

પાણીને ગરમ રાખવા માટે જેમ અગ્નિજ્વળની જરૂર છે, તેમ શરીરને ગરમ--સરાકા રાખવા માટે ખોરાકની જરૂર છે. જે ખોરાક જોઈ ખાવા જતા વધુ ગરમી પેદા કરી શકે તે જ પૌષ્ટિક ખોરાક ગણાય. નીચેના આકા ઉપરથી સ્પષ્ટ જોઈ શકાશે કે કયો ખોરાક કેટલી કેલોરી ગરમી પેદા કરી શકે છે.

એક ગ્રેર	કેલોરી
દૂધ	૩૨૫
માખણ	૩૬૦૪
ખાંડ	૧૮૨૩
ધઉંના લોટ	૧૬૫૧
જુવારનો લોટ	૧૬૨૬
ચોખા	૧૬૩૧
કોકોળ	૧૬૨૬
ખટોટા	૪૦૦
કેળાં	૨૯૬
કાકા	૧૧૬
ખાંડ	૧૨૪

આ તો આપણે ખોરાકનું પૌષ્ટિક તત્ત્વ જોયું. પણ તે ઉપરથી એક માન્ય માત્ર માખણ અથવા માકર ખાઈ રહેવા માટે તો ન જ ચાહે. કેમકે આપણે આજના જોઈ મશા તેમ શરીરને માત્ર ગરમી આપે તેવા એક જ ખોરાકની જરૂર નથી. પણ નેને તો ગરમી આપે. શરીરના બધા બાજોને જગતર

રણે અને સાધાઓમાં તેજ ઉર્જા તેવા ત્રણ પ્રકારના ખોરાકની જરૂર છે. અને તે ત્રણે પ્રકારમાંથી કદ કદ ૩૦૦૦ કેલોરી ગરમી શરીરને મળવી જોઈએ. કુંકામાં, ખોરાક એવો દોષો જોઈએ કે જેમાં સ્કાર્બ, પ્રોટીન અને ચરબી ત્રણે હોય અને કુલ ત્રણ દહનર કેલોરી ગરમી ઉત્પન્ન કરે. આ ત્રણે તત્ત્વો જુદાજુદા પદાર્થોમાં કેવી રીતે વહેંચાયેલા છે તે નીચેના આંક-ગણતરી વધુ સ્પષ્ટ થશે.

ખોરાક	સ્કાર્બના ટકા	પ્રોટીનના ટકા	ચરબીના ટકા
ચાકર	૯૮
ચોખા	૭૬
ધઉંના લોટ	૭૫	૧૧	...
કોકોળ	૬૦	૨૫	...
સુકો મેવો	૬૫	૧૫	૪૫થી ૧૦
ખટોટા	૧૯
કેળાં	૧૪
નાજો મેવો	૧૨
દૂધ	૫	૩	૪
માખણ	૮૫
ધી	૧૦૦
નેસ	૯૦

આ આકાઓ ઉપરથી મહેતે જાણીએ કે દૂધ સિવાય એવો એકેય ખોરાક નથી કે જેમાં ત્રણે તત્ત્વો હોય. જના જાના પ્રમાણમાં દૂધ લેવામાં આવે તો જ શરીર મરાજત રહે, કેમકે તેનું પૌષ્ટિક તત્ત્વ જોઈએ છે. ધઉંના સ્કાર્બ અને પ્રોટીન અને માત્ર પ્રમાણમાં છે, અને એક ગ્રેર લોટ ૧૬૫૧ કેલોરી ગરમી પેદા કરે છે. માત્ર તેમાં ચરબી નથી. ને માખણ અથવા ધી ખાવાથી મળી રહે. અને ધી અથવા માખણનું પૌષ્ટિક તત્ત્વ ધણુ મોટું છે એટલે શરીરને જોઈની ઉપમા જરાબર મળી રહે છે. માટે અનુભવ પણ ઉપરના આકાઓને મળતો જ છે. જો રોટલી અથવા ખિરિકટને ધી અથવા માખણ કે દૂધ અથવા ચાની માથે લેવામાં આવે તો શરીરવચ્ચ દમે-શને માટે સુખ્યવસ્થિત રહે આંકડા એવા મળેલા છે કે એક માણસને ચોવીસ કલાકમાં એક ગ્રેર સ્કાર્બ, પાંચેર પ્રોટીન અને પાંચેર જોડા ચરબીની જરૂર છે.

એ કે દત્તો રાજા
એને બે કુંવરી-
ઓ. એમના નામ દીના
અને નિશા.

રાજાને પોતાના
જન્મદિવસે મગાવવાના,
ત્રોકર ચાકર, ઝાળા-
ખીના પારખીના બધા-
યને જુદી જુદી ભેટ
આપવાનો ભારે શોખ
રાજાના જન્મદિવસની
બધા આતુરતાપૂર્વક રાત્ર
જુએ-ભેટ માટે. એક
જન્મદિવસે રાજાએ
બધાયને એકેક પોપટ
ભેટમાં આપ્યો દીના
અને નિશાને પણ પોપટ
મળ્યા પોપટને રખ-
વાના પાજરા રાજાએ
ધરાનની આબાદ કારી-
બરીના મગારી આપ્યાં

લગભગ ઘેરઘેર પોપટ, સત્રા ૪૩ે લ્હાં દિશાઓ
પોપટના અવાજથી ઘુલ રહે બધા ૫ પોતપોતાના
પોપટને પકાવે. દીના અને નિશા તો પોપટ પાળળ
વેલીતુર જ બની ગયેલી જમવા બેસે તો પોપટ સાથે,
ફરવા જાય તો પોપટ સાથે, ગામગામતરે જાય તો
પણ પોપટ તો સાથે હોય જ

એક દિવસ એવું બન્યું કે સવારે ઉઠીને દીના
હાંશહોશમાં પોતાના પોપટ પામે મર્દ તો પાળ-
રામાં પોપટ મરી ગયેયો જાણે અંતનું કેાલ મચ
મરી ગયું હોય અને દુઃખ થાય એવું દીનાને દુઃખ
થયું આખમથી આંસુની ધારા છુટી શેષરેખને આપ્યો
મુછ મધ. ન ખાય ન પીએ રાજા આવ્યા; રાણી-
માતા આવ્યા. કેાલનું દીના માને નહિ પાળળ સાથે
જુએ ને રડે.

મનાવી મનાવીને બધા તો શાશ્વત રાણીને ક્રોધ
મડચો. એમને થયું કે, 'પોપટ મરી ગયો એમા

બુલબુલ

શેની આવડી હેમ
થાય છે અને બીજાને
હેરાન કરે છે; મુધા

દીનાએ તો આખો
દિવસ ગાયા જ કર્યું
ગર પછી રોમીગીની જ
મુખ મધ

સવાર પડી મધના
દીના ઉઠતી દની ઉઠમ
પણ બાળે કીંગકા બગી
હોય એમ લાગતું

એક બુલબુલ આવ્યું
દીનાની ખારીમાં બેઠું
અને કુંવરીને જ જાણે
સભાગાવતુ હોય એમ
ધીમાં અતિ મધુર ગેરા
કરુણ રાગે એમું એવું
ગાન શરૂ કર્યું

દીનાની ઉંચ ઉડી
મધ બુલબુલએવા મધુર
અવાજે ગાતુ હતું કે

કુંવરીને આપ્યો ઝોરડો દલકો રજો દીના પોપટનું
મૃતુ બુલી મધ અને આપ્યો ઉઠાડીશ તો ગળેને આ
માન કદાચ બંધ થઇ જશે એમ માની આપ્યો થીંથી
પડી જ રહી. બુલબુલે તો જાના જ કર્યું દીનાએ આવ
મન તો કદિયે સાંભળેલું નહિ આવું મધુર ગાન
કામું ગાતુ દશે એ જાણુવા ધીમે રહી તેણે આપ્યો
ઉપાડી ખારીમાં બેઠુંબેઠું ગાતુ બુલબુલ એણે ભેટ
દીનાથી કામું જાણે કેમ પણ એવી જાણું.
ઓ 'બુલબુલ' ખારી પાસે આવીશ તું ? માગ
પલંગપર બેસી તારે ગાન નહિ ગાય તું ?

દીના એવી રતી ત્યા તો પાપો ફરકાવતું
બુલબુલ તો દીનાના ખભાપર આવીને બેઠું. દીનાએ
બુલબુલને પાણી પાડ્યું, પંખાલ્યું, ખાવા આપ્યું અને
બુલબુલે ગાયા કર્યું બપોરે બુલબુલ જંગલમાં ઉડી ગયું

દમેશ સવારે બુલબુલ આવે, ગાય અને બપોરે
ઉડી જાય કુંવરી પોપટને તો વિમરી જ મધ બદાર

ફરવા જવાનું જુની માં.
જમવાનું પાનું પોતાને
લાં જ મગાવે. રૂબેરૂ
કદાચ જીવજીવ આવીને
પાછું તપ તો !

પછી તો સાંજે પણ
જીવજીવ આવવા લાગ્યું.
એક દિવસ કુવરી
જીવજીવને પોતાના જ-
મણા દાઢમા બેસાડી
રાત્રી પામે, રાણી પામે
પોતાની પહેના નિશા
પાસે લઇ ગઇ. બધાએ
જીવજીવનું ગાન સહ-
જાન્યું. તે દિવસે રાણી-
ના મનમા ચિંતાર આ-
વ્યો કે પોપટ જેમ મરી
જાયો તેમ જો કોઇ દિ-
વસ જીવજીવ જતું રહેશે

તો હવે દીના જીવવાની નથી. રાણી દીના પાસે ગયા.
પુછ્યું 'દીના ! જીવજીવને ક્યા રાખે છે તુ ?'

'ક્યાંઈ નહિ જોની મરજ પડે છે ત્યારે આવે
છે, ફીક પડે ત્યા મુશી રહે છે અને ફાવે ત્યારે ઉડી
જાય છે.'

રાણીને ફાજ પડી 'જરર' ફાવે ત્યારે આવે
અને ફાવે ત્યારે ઉડી જાય' એમ કરતા કોઇ દિવસ
ન આવે તો કુવરીનું થાય શું ? 'તેમજે કહ્યું, 'દીના'
જાંડી ! જીવજીવને તું ઉડી જવા દે છે ? એનો મો
વિશ્વાસ ! પછી આવશે જ નહિ તો ? એના કરતાં
પેલાં પાગરામા રાખને એને !'

દીનાને પણ એ ફીક લાગ્યું
સાંજે જીવજીવ આવ્યું. કુવરીએ પકડીને એને
પાંજરામાં પુર્યું. ખાવા આપ્યું, પાણી ધર્યું પણ જીવ-
જીવે તો સામું મે ન જોયું.

કુવરીને નીગળ થઇ દાઢ ! હવે જીવજીવ માફ જ
થયું. દમેશાં મારો, ખાશે પીશે ને ઢેર કરશે' રાત્રે
નીસંને સુઇ ગઇ.

સવાર પડી દમેશા જે મધુર અવાજ સાળજો
દીના અમલી તે અવાજ કાં ન સંજગાય જાજે ?

ક્યાં રે ગયો ?

ક્યાં રે ગયો એ ક્યાં રે ગયો ?
મારા પીંજરાનો પોપટ ક્યાં રે ગયો ?

કેવડાની પાંખ ને
માણેકની આંચ છે

હૈયાનો હાર ક્યાં છુટી પડ્યો ?
મારા પીંજરાનો પોપટ ક્યાં રે ગયો ?

કોટે છે વાંકલો
કરતુરીનો શ્લો

અંતરનો પ્રાણ એ ક્યારે પડ્યો ?
મારા પીંજરાનો પોપટ ક્યાં રે ગયો ?

શેઠી એ શેરીઓ
જેયાં એ જંગલો

મીઠાબેલો ના ક્યાં થે મળ્યો,
મારા પીંજરાનો પોપટ ક્યાં રે ગયો ?

દીના ઉડી. પાગરામા
નેયું જીવજીવ જતું
દિવસીમા હોય તેમ
એકે દત્ત દીનાએ ઘણું મે
એને ગાવા માટે કહ્યું,
ઘણું ઘણું વિનવ્યું પણ
ન જીવજીવની નજર સા-
મેના જંગલતરફથી વળી
કે ન એના કામાંથી
પેલું ગાન નીકળ્યું. કુવ-
રીએ માન્ય કે રહેલું-
રહેલું એ તો પાગરાથી
ટેવાઇ જશે. ખાવાનું
આપે, પાણી ધરે, પણ
જીવજીવ એને પ ન જાડે
જો, મળે, માર, પામે
દિવસ થઇ મયા. કુવરી
પણ શોકમા મુકાવા
લાગી. જીવજીવ ખીચાંક

બેસી પણ ન મકે એકું દુર્લભ ચર્ધ મયુ

હજી દિવસે સવારે કુવરીને ઉપમા કાનપર સજ્જો
પડ્યા 'મને બદાર કાઢો, મને બદાર કાઢો'

કુવરીએ જે જે પુછ્યું એના જવાબમા જીવજીવે
બોલ્યા જ કહ્યું 'મને બદાર કાઢો, મને બદાર કાઢો'

દીનાની આખો આસથી લાંબાઇ મઠ, રાખીની
શીખામણ તે જુલી મઠ જીવજીવ પાપુ નહિ આવે
તો પોતાનું શું યશે એનો વિચાર પાપુ ન ક્યાં ઉડી
અને પાંજર ઉપાડી નાખ્યું. અમામ કરીને જારી બદાર
ઉડી જવા જીવજીવને એ આમુખીની આખે તોઇ મરી.

સાંજે ઉપુ ધાતીને બેઠેબેઠે દીના ઝાના આસ
પાંજરી હતી ત્યા પેશે અતિ મધુર અવાજ એના કાન
પર પડ્યો. અમજીને જુએ છે તો બારીમા જીવજીવ
માતું દડ.

આજીજીવન આચાર્ય

સમેલનના પ્રમુખ શ્રી રામનારાયણ પાઠક

આ આ ગુજરાતમા મુળાઈ મુખી લગભગ સાડા આસો છાત્રાલય (વિદ્યાર્થી વસતીઘરો) છે એ બધાના સંરોધાર એશી દલ્દરી લાખ નેટલા વિદ્યાર્થીઓ દોઈ શકે એટલે એ છાત્રાલયોનું સમેલન વિદ્યાર્થીઓના ઇચ્છન પર બહુબળુ અસર લાવી ગયે

છતા છાત્રાલયોના નિરીવકો કે નિયામકોમાથી મોટો ભાગ દલ્દુ વિદ્યાર્થીઓ પર નેહા કે ફાજર નેટલી સત્તા ધરાવવાનો દાવો કરે છે અને તેમના દાયમ પડેલા મરીન વિદ્યાર્થીઓ તેમના કાયદા અને નેતુકમીને મરજના માર્ગ નિર્ધાય થઈ વરા વને છે, પણ એ મર્યામાથી છુટા થજી તેઓ એ નિયામક કે એ સંઘા અથવા તેના બર્ગો તરફ જરાયે લાગુ ની કે માન ધરાવતા નથી. આ સમેલન પ્રસન ધણા યે નિયામકોને સમભઈ ગયુ દરો કે નેએ નાના વિદ્યાર્થીઓને ચોતાના બાળકો અને મોટા વિદ્યાર્થીઓને મિત્ર સમાન રાખી રાકવા અસમર્થ દરો તેમને મટે એ જગ્યાની નાલાયકી એ એક જ કારણથી સિદ્ધ થઈ નવ છે

વિદ્યાર્થીઓને માર મારી વરા રાખવાની કે દમ મારી કામ લેવાની રીત પર આજના માનસગાસીઓએ ખરાબમા ખરાબ અભિપ્રાય સજાવાવી દીધો છે, અને ઘટ્ટુ નેએ સોટીના ઝુલ્લે ગાયા કરતા દરો તેમની ગિફક તરીકેની જુદિનો આક કહાડતાં વાર નહિ લાગે

છાત્રાલય સમેલનના વાતાવરણમા વનું મદદર લાવનાર ત્રણ પુરોનો પરિચય એનું સ્વકષ બરાબર દર્શાવી આપરો સૌથી પહેલા આ સમેલનના પ્રમુખ શ્રી રામનારાયણ પાઠક તેમણે પહેલેથી ચોતાના સ્વકષ પરિચયની જ્યા ઉપર

છા ત્રા લ ય

“છાત્રાલય એ ધર અને મમાલ એ એની વચ્ચે ઉભી રહેલી સંઘા છે. ધરમા ઉછરતુ બાળક અમુક ઉમર સુધી ધરમા રહ્યા પછી ધર બહાર નીકળવા તરફ છે, ઘેર માથાપની ગોઠ્યા રહેલું બાળક બહારની દુનિયામા પોતાના પગ પર ઉભવા ચે ચે થાય છે, ધરની ચાર દિવાલોમા મહારી રહેલ વિદ્યાર્થી બહાર ને વિગટ સમાલ પડ્યો છે તેમા અંપલાવવા માગે છે.

પણ વગમાથી મીધા સમાજમાં અંપલાવનું વિકટ છે ધરમાથી વિદ્યાર્થીને સંધિા મમાલમા પછેડી દેવામા આવે તો તે યુગળાઇ નવ એવા મભવ છે તેને માટે છાત્રાલય જેવી સરચાનો ઉપયોગ છે

છાત્રાલય એ ધર પણ છે ને નાનો શો સમાજ પણ છે, છાત્રાલયમા ધરનો સ્નેદ પણ હોય અને સમાજના ધણાણુના પણ હોય; છાત્રાલયમા માથાપનું

એટલી આલાદ જય પાડી કે જુના અને નવા યુમના બધા માણસો તેગની તારીજ જ કરતા હયા રહેને ખાતરી થઈ અઈ દરો કે નવા યુમના વિદ્યાર્થીઓને યોગ્ય માર્ગ બતાવી શકે એવા અભિમતો તેમનામાં ફરારના ચે જન્મ થાયશા છે, અને એનો સબજ દાખલો શી પાઠક બન્યા તેમણે કહ્યું, ‘વિદ્યાર્થીના વિકાસનો ઇન્દરો કોઇનો નથી તેમના પર અકુસ મુકવાને ધમકી અને ભયના માર્ગ તો માત્ર ને વરોડો અને અધાપમ બીપણુ દરો તે જ લેવાના જગમમા કોઈ ધારણુ સનાતન નથી, બધું બદલાતુ નવ છે, બધુ નડું ધડાતુ નવ છે, જુનું ધવરાય છે

આખા સમેલનને યોગ્ય દિશમા પાળનાર તો શી મોની-બાઈ અમીન હતા તેમણે ગુજરાતમા પહેલવહેલી બોર્ડિંગ રાઈ કરી અને વિદ્યાર્થીઓના ચારિત્ર્ય પછી કમલા માણસો તીપલન્યા તે જ માણસોમાંથી આલે ચંદોતર કેળવની માગ નેતુ મોટું મડળ થયું, બરચતુ કેળવની મેડળ થયુ અને તે સરચાઓનું કાર્ય નેઈ બીજા અનેક એવી સરચાઓ બની આટલા સમર્થ સરચાપક છતા મોતીમાઈ અમીન બહેર બાપણે કે લેખિના ધારલમા પડયા સાલન્યા છે જે તેઓ તો એક યુગ સમર્થ કામ કરનારા છે જુનાનના વિદ્યાર્થીઓના દરેકેદરેક સવાલ પર તેમણે જુલ વિચારો દર્શા છે, મરોનો કયો છે, અનુભવશૂં મલાદથી કેટલાયને દોષો છે, અને છતા જુઓ ત્યારે કયા ચે કોઈ જુલે છુપાપુપા બધુ નીરખ્યા હોય અને એમદ બે જગ્યા ધીરેધીરે ચોતાના વિચારો ઉતારના હોય. તેમણે આ સમેલનમા આસ આજગ

સં મે લ ન

વહાલ પણ હોય અને સમાજ-નિયમનની કડકાઈ પણ હોય; ત્યાં માદગીની માવજત પણ હોય અને કાદાળા પાવડાનો પરમેષો પણ હોય; ત્યાં વહીવટાનું ઘડાપણું પણ હોય અને જીવાનોના સાદસ પણ હોય. ઇત્યાદય એટલે નાનકડું સ્વચ્છ, સુધારા વધારાની પ્રગતિવાળું આપણું ઘર. આવદશિકે અનુભવ લેવાની પ્રયોગશાળા ને શારીરિક, માનસિક તથા નૈતિક સપ્તિ ઉગાડવાનું ક્ષેત્ર.

નિશાચો જાનની શાળા છે તેમાં જ ઇત્યાદયો પણ છે. અને એક ધીમતા પૂરક છે: જીવન ઘડનારા છે. અને આવા ઇત્યાદયોમાં જે જીવન ઘડાય તે જીવન ધરમાં, કુટુંબમાં, ગામમાં, સમાજમાં અને દેશમાં સારી રીતે વિસ્તરી શકે—આજના ઇત્યાદયોમાં પાકેલા વિદ્યાર્થીઓ આવતી કાલના સુદર ઘરો ઉભા કરે એ શક્ય છે.”

શ્રી મોતીભાઈ નરસિંહભાઈ અમીન

પણ તેના કાર્યને એક આપ્યો અને સોના ઉપર ધારી અસર કરી. યોલતી વખતે તે લાગતીથી ઉછળતા નથી, પણ તેમના વિચારોની પાછળ ઉઠી બ્યવાહારિકતા અને સંચોદતાનું દેખાણુ યોતાઓ ઉપર યાવ છે, અને તેમની બધી સૂચનાઓ લગભગ આખા મનમાં ઉતરી જાય છે તેમણે કહેલી કેટલીક વાતો વિદ્યાર્થીઓએ ધ્યાનમાં લેવા જેવી છે.

તેમણે કહ્યું, ‘હતાગાની મોટીમોટી રત્નજોમા આપણા વિદ્યાર્થીઓ કું ફરે છે? બીજી પરચુરણ રત્નજો મળતા વર્ષના છ માસ જ તેમને બહુવાન હોય છે. એ છ માસની રત્નજો ઉપયોગ તેઓ શી રીતે કરે છે? યુરોપમાં આવ ત્રણ જ વર્ષ રહી આવેલા વિદ્યાર્થીના વિકાસ તેના આ વિદ્યાર્થીઓ મળે જાડુ દિલથીરી ઉપર છે એનું હાસ્ય એ છે કે યુરોપમાં વિદ્યાર્થીઓ રત્ન પડતા જ નવા રચણો લેવા બીજા મદેશોમાં ઉપરી જાય છે અને એ રત્નને બાજુ થઈ તેમના ગર્ભવિકાસમાં સદાયક યાચ છે ત્યાંનું તેમનું બધું જીવન શિશુમનું જ હોય છે વિદ્યા શિવાય બીજા પ્રયોજો જ તેમને દોતા નથી. ત્યારે આવીને આપણો વિદ્યાર્થી કુટુંબી બન્યો હોય છે! સાતમી પેઢીના સાળાને ત્યાં લગ્ન થતુ હોય તો તેને ત્યાં ગયા વિના ચાલે નહિ! એમાં નાહકના પંજા વીસ દિવસ બજારી આવે છે અને ન જોઈતી બાળતો મનમાં ભરી આવે છે ઇત્યાદયો દ્વારા આ બાળબાળને નુકસાન રજતા નીકળી શકે ઇત્યાદયના વિદ્યાર્થીઓ રત્નમાં ધેર ન જતા દેશના બીજા ભાગના ઇત્યાદયોના બધા અને ત્યાંના વિદ્યાર્થીઓ પણ તેમને ત્યાં આવે થોડા નર્મજલ્મ વળ આવે અને

આસપાસનો અનુચર અને પરિચય મેળવે ત્યારથી થોડા કાંઠિયાવાડમાં રહી આવે અને થઈ શકે માળામાં અને શુદ્ધમાં જે નીનતા અને પ્રેરક વાતાવરણનો અભાવ હોય છે તે આ રીતે મળી રહે.

વિદ્યાર્થીઓએ શારીરિક ધમને આજુબાં શળવા જેવળે મહેમન આવે ત્યારે પાણી આપવાનું કામ તો નોકરનું જ રોય એવો ખ્યાલ રાખનારા લાલા ધણુ છે મટ્ટનેથી લાયકા પોટ્ટુ લગ જતા પણ ધણુ તો શરમાય છે. માળામાં અભ્યાસ તરીકે પણ શારીરિક ધમન મામ દોનું જેવળે અને શિશુમને તેમાં જેવળુ જેવળે કામમાં પવિત્ર છે.

પેશાદાર વિદ્યાર્થીએ એકાદ શુભચાન ગરીબ વિદ્યાર્થીને મિત્ર તરીકે લેવા જેવળે અને તેની ગેળળ ખાતર તેનો ખર્ચ ઉપર લેવા જેવળે. આથી અરસપરસ લાભ થયો. ગરીબ વિદ્યાર્થી પેમેમ્માંને ગરીબ હોય છે, શુભમાં કે માનસિક સમૃદ્ધિમાં ગરીબ દોતો નથી.

મનુષ્ય તરીકેની બચિવની જ્ઞાનલદારી યથાં સુચળ શકે તેવી તેવારી કરી આપનારી સમગ્ર ઇત્યાદય છે.

ત્રી-પુષ્પ તે ઇત્યાદયના નિવાસકે નદોતા ને ગિફ્ટકે નદોતા, પણ લાખો મ લુમે પર અધિકાર ભોગવતા રાજ્યના મોટા જ્ઞાનદાર અમલદાર દના. તે સાર પ્રનાસાર પદ્મી. તેમણે જે અસરકારક વચનો કયાં તે બધામાં વિદ્યાર્થી અલભ પરી તેમની આશા અને અદા સ્પષ્ટ દીસી આવતી હતી વિદ્યાર્થીઓને શિષ્યા કરી કે નહિ એ પ્રશ્ન ચર્ચાઓ ત્યારે તેમણે નુસાચેર જણાવ્યું કે

‘જીભીમર કેહને મારવાનો દહ નથી નેમ માનનાર

મર પ્રભાસીશ્વર પદ્મશી

હું વર્ષ છુ અને હું ધર્મીને કહું છું કે કોઇને મારશનો દમ નથી છતાં બાળક જ્યારે શુનોદ કરે અને તેને સજ કરવાની જરૂર પડે અને બીજે ઉપાય ન જડે ત્યારે બાળકની શિક્ષા જતે ખમી લેતી પડે બાળકો ન સમજે તો શારીરિક શિક્ષા ક્યા કરવી ? બરા વિદ્યાશાળાની વચ્ચે શુનેદમારને ઉભો રાખી તેના શુનાદ માટે ચોનાનો વાસો ધત્તો અને સોડી શુનેદમારના હાથમા મુકી કહેવું કે તારા શુનાદ માટે આ શોર પા શિક્ષા કર દેરેક શિક્ષકે આ સજ માટે એક સોડી સંધવી રાખવી.

ધર્મશિક્ષણ કેમ આપવું તેની સ્વાર્થ થઇ ત્યારે તેમણે જણાવ્યું 'માનવવર્મ દીવા ને અયોરિયામા નાંદિ પણ પ્રભુને જોખખવાની રીતમા રહ્યો છે.' 'આવનવરના બાળ મદારાજને તેમણે કહું હતું કે 'આપની છેલી ધડીએ હું આપને અચાંચવા પ્રભુને પ્રાર્થના કર અને પ્રભુ કહે કે 'મને વખત નથી' તો આપન કેવું થાય ? બાળ મદારાજને આ સાંખળી સ્પષ્ટ લાગતું થઈ અને કહ્યું, 'તો તો માર્થો જઈએને ?' 'તો પછી પ્રભુપ્રાર્થના માટે વખત નથી એમ ન જ કહો.' આ વચન એ બાળ મદારાજને હતું વિલાયતમા રહ્યારવા પણ ભુલ્યા નથી.

અર્થાત્

ચોતાને બહુ મરસ ગાતા આવડે છે એવું માનનામ એક બાદ સાહેબ એક રોડને ત્યાં પાર્કીમા મહેમાન થયા, અને એએક કલાક પુધી લાગલાગટ હારમોનિયન પર કીધા કહું એકએક માણસ કંદાળી ગયેવું આખરે પરચીએ એની પાએ જઈ વિવેકથી કહ્યું, 'આપના સંગીતથી અમને સોને ધણે જ આનંદ થયો છે; પરંતુ ધરમા એક આસાની માડું છે, એટલે

ગાલિ

માનમગની જ્ઞાનવીજ્ઞાના આવેના ઉત્તરોમાંથી બરા પુરા માયા તો બાદ હોટાલાલ નરસિંહભાઈ પટેલ (અમેદા)ના એકના જ છે. હતામ એમને મોકલાશે નીચેના નવા સવા-લોના ઉત્તર માદ સુધી ૧૫ સુધીમા પહેલવા એકએ બરા જ્ઞાનો નીચે મુજબ (૧) કાગળના ટુકડાઓ જોડેને

બનાવેલો ચારસ બાબુમા (૨) ની (૩) કહેવતો થાય તેવા મધ્યને તો ગ્રામ વચ્ચે રતીએ, ગ્રામને મોટે નાણુ ન બંરાય, દય. દાખલન ખાય, મગ્ર બૂન ને રામ ડાકડું. શરમાય તે કમાય (૪) ૩૦ (૫) ૬૦ ફિટસ કામ કહું ને ૩૦ મિલસ નેરકાનર રથો (૬) ૧,૩,૯,૧૬ (૭) ૩૫ + ૧૪૮ ૭૦ + ૨૬૬ =

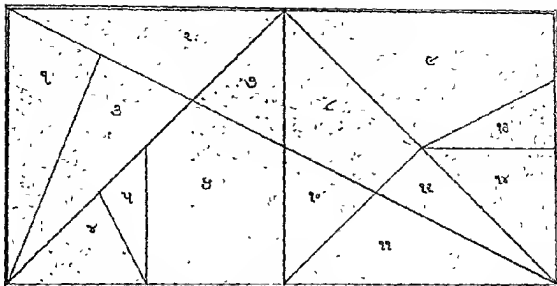
નવા મવાલ

- (૧) સોપી કાઢો' પાચ કહેવતો નુંચાઇ અર્થ છે (૧) તમે કાઢ નવે દોડોને તોઇ નય (૨) માનગીમા સેર પી ગ્યા તો પજુ વિનાસ (૩) ટરકી પાકી (૪) વામુ પડે ત્યા હોમ હોડોડો ય ગાય (૫) વિવાના વેડચથો નડે (૬) હું મારી પોતાની જાતને જ ખાઇને છું છુ અને જ્યારે તે ખલાસ થઇ જાય છે ત્યારે મરી જઈ છુ, મને જોખખી રાકો.' (૭) ૧૭ અંદારની અજલની એક જાળીની લીટી છે તેમાથી નીચેના અક્ષરો મળીને બનાવ્યાં મનાડું ગર્થ નીકળે છે: ૬,૧=૩૭નો સુજારી કવિ, ૧૫,૧૦,૧૧=ગાંધી, ૧૭,૧=તંત્ર; ૫,૧૩=રાત, ૧૨,૬=દાના, ડાના ને ૧૩મેા અક્ષર સરખા છે, આઠમેા એક વિખાજિનો પ્રત્યય છે, અને ચૌદમેા અક્ષર પછુ લોકો ગ્રામ જરવામા વાપરે છે તો તે લીટી કઈ ? (૮) ગણિત ગમ્મત: એક હંબર રૂપિયાની દસ એવી કોણીઓ બારો કે ગમે તેટલા રૂપિયા કોણીએ છોડ્યા વગર લઈ રાખ
- (૫) રી મગાઈ ? 'અ' અને ' ' બને એક જ માખાપના સતાને છે 'અ' એ 'બ'નો બાહ છે પણ 'બ' 'અ'નો બાહ નથી, ત્યારે તે બે વચ્ચે શી સમાઈ હશે ?

આખમે દવે બંર કરીએ તો સાજ 'હા, મને એ ખજર છે.' બાદ સાહેબ જોડ્યા, 'પણ મોફરે મને કહું છે કે આખરી જહેરો છે.'

ક

ગિજક—એ આનીતુ બહુ વચન શું ? વિદ્યાર્થી—પાનશી, માહેબ ૧

૨૦૦૦ વર્ષ પૂર્વે ગ્રીકો અને રોમનો જેમા બેળે ચક્રવર્તી તે રમત આજે પણ તમારી બુદ્ધિની કસોટી કરે એવી છે. મુળ તો એ આર્કિમીડિસ નામના ગ્રીક ગણિતશાસ્ત્રીએ મોઢેલી તે ૪.૫૦ ૩૦૦ વર્ષ પહેલાં સિસિલી દ્વિપના સાયરેમ્પ્રસ શહેરમા મંદિર ગયો. ગ્રીકો અને રોમનોએ એકઠો વરસ સુધી

સાચી ડો. ઓલિવિયાની શોધબોળથી તે એક પ્રાચીન ચર્મપત્ર ઉપર વિગતારથી ઉનારેલી મળી આવી છે અને પાછી દુનિયાને કામ લાગી છે.

એ સરખા ચોરસથી બનેલા એક લેખચોરસમા ઉપર જતાવ્યા પ્રમાણે ચૌદ આકૃતિઓ પાડેલી છે. તે એવા દિસાજસર છે કે તેમાંથી અમુક્ય પ્રમાણે મળી શકે, અને ઉપરાંત માણસ, પશુ, પક્ષી, ઘર, વહાણ વગેરે પ્રુક્કળ આકૃતિઓ પણ બનાવી શકાય. ડૉ. ઓલિવિયાએ પોતે બનાવેલા થોડા આકારો નમુના તરીકે અહીં આપ્યા છે. તમે પણ એ રમતનો આનંદ અને લાલ મેળવો તે ખાતર એ ચૌદ કેટકાર્ગથી નવીન આકૃતિઓ રચનાર માટે અમે પચીસ ઈનામો નક્કી કર્યા છે. પાછળ આપેલી શરતો બરાબર સમજી એકાદ ઈનામ માટે પ્રયત્ન કરો, અથવા ધરમા આનંદ લેવા યત્ન કરો

આર્કિમીડિસ

આ રમત ખુબ માણી હતી; હાર પછી વચલા કાળમાં તે સુત્રાઇ ગઇ હતી. પણ હમણાં બિ-ટિલસુ સાર-

ડૉ. ઓલિવિયાએ રચેલા થોડા આકારો

તમારો ગ્રાહક નંબર

આ અંકથી ફેરવાયો હશે, માટે
ફેર ઉપરથી બેઠ લઈ નોંધી
રાખ્યો, અને પત્રવ્યવહાર
વખતે તેનો ઉપયોગ કરજો.

હરીકાંધની શરતો

(૧) પાછળના નમુના મુજબ એક રમીન કાગળ
પર આકૃતિ કાઢી તેના કટકા કરી, તે કટકાના નવા
આકારો રચી તે સફેદ કૃત્સકેપ કાગળ ઉપર ચોડી
મોકલવા જોઈએ (૨) એ નવા આકારોની ગ્યનામા
સાથે ય કટકાનો સમાવેશ થયે જોઈએ (૩) એ
સાથે ય કટકા ઉપર તેનો નંબર હોવા જોઈએ (૪)
જ્યાં જવાબો માંડ મહીનાની અમાસ પહેલાં જમીને
પહોંચી જતા જોઈએ (૫) જવાબવાળાં કાગળ ઉપર
પોતાનું નામદામ, માલક તથા, ઉમર તથા મોકલ્યાની
તારીખ અચૂક લખવા

સ્ત્રી ઈનામ

ચૂંકે વર્ષે 'ઈનામી' પસંદગી, 'પરીક્ષા' જરૂરે ઇનામી
નિબંધો માટે દરદર રૂપિયા આપનાર મુકબલ પ્રકારી આ
વર્ષે, દર મહીને પાંચપાંચ રૂપિયાનું 'ઈનામ' 'કુમાર' તથા
માસિક આપવાની દરખાસ્ત આપી છે નીચેના મોકલ્યાં નામો
એમને અભિનંદન આપીએ છીએ ઈનામની વિગત તથા
શરતો નીચે મુજબ છે

'ગ્રહ' રાખનારના સાધનો અને તેના ઉપયોગ' એ
વિષય ઉપર, સ્ત્રી આપના, વૃત્તિમાં વૃદ્ધિ 'કુમાર' તથા
એક પાના જોડેલા, લેખ લખી નીચે આપવું, ત્રાર, ચોક્કસ,
ગંભીર, ફરોક્ક એક તથા પુનાના ભારત, બાંતિ, છતાં વર્ગ

સ્ત્રીના સીનેમા જન પ્રેમનું જન છે, ખૂબ તવાઈની
વાત એ છે કે ત્યાં ભેના જવા માટે કશી ફી નથી આપવી
પડતી, પરંતુ આપ ગયા પછી અરોડ એલ વાંચવા વાંક
એક વક્રગેટી ફેરવાયા આજે છે એમાં તે પાનપોતાની
જગ્ય મુજબ વચગોના નામે છે અપરે ત્યાની કયાઓમા

પરનું એકેએક વિભાગ તથા અંગની ગોઠવણ, સુખા અને
મહુમારને લગતી વિગતોનો લેખમા સમાવેશ હોય

લેખ રવજી અમરે, કાગળની એક જ બાજુએ લખેલો
હોય અને સાથે પોતાનું નામ, હાથ, જૂથ તથા માલક
નંબર લખેલા હોવાં જોઈએ. કચરો સમાવેશ કાળે જુલિ
'ઈનામ' માટે એમ વખતે 'ઈનામ' માટે

માલક મહીનાની અમાસ મુધીમા લેખ 'કુમાર' કાપીલય
સવપુર, અમલવાઈ' એ સરનામે તનોને પહોંચી જવો જોઈએ
એકેએક ઈનામ રા ૩ નુ વધા ઈનામ રા ૨ નુ અપારો
લેખ નીચેના લેખ 'કુમાર' માં અપારો

ફેરની અગતીવી પેડે

પછી ત્યાં સીનેમા લેના નેના પરમેશો હોવા માટે
સીને થીજેટગારી અલેક હોવા દુવાલ આપવામા આવે છે

સિર્વાપુલના એક વિમાનવેનાએ ચૂરં તા ડિગ્લોચાળી
સાકર અનાવવાની યુક્તિ ચોખી છે

ગુજરાતના જુવાનોને

To the Youths of Gujarat

છેલ્લા યુરોપીય યુદ્ધ પછીની દુનિયા નવી ને ગોખી જતી છે. એ મહાસંઘ્રામનું મંદાણ જ નોજવાતોનાં અધિદાન ઉપર થયું હતું; અને એમાંથી એ પણ જણાઈ આવ્યું કે 'વડીલ મોટિરાઓ'એ જુવાનોના અનજીવપણાનો ખોટો લાભ ઉઠાવીને કેવી રીતે પોતાના એ નવસોભાઓનાં અધિદાન માથાં ને લીધાં. એનું પરિણામ એ આવ્યું કે જુવાનવર્ગમાં જાગૃતિ ને આત્મભાન પ્રગટવા.

જાગૃતની એકેએક પ્રત્યક્ષ આ નરુણ વર્ગે—નરુણોના યાદોમપણાએ, સીધા વિચારના અડગ આગ્રહી કુમારો ને બોળા સ્વંત્ર સ્વભાવની કુમારીઓએ જ દેશનાં સંઘાય કરી છે, અને બધી પ્રજાકીય વિપત્તિઓ કે ક્રાન્તિઓને વખતે દેશનું એ કૌમાર જ દરદમેશ કૃષ્ટ કરીને મોખરે તીરજીવું હોય છે.

પણ દેવે આ જમાનામાં તો, યોવનનું એ જોમ એકલું હોવું જ માત્ર બસ નથી. દેશનાં પુખ્ત ઉમરે પહેલેલા કુમાર કુમારીઓનું વ્યવસ્થિત સંગઠન કરીને એ જુસ્સાને કેન્દ્રીભૂત કરવો જોઈએ. ૧૭ થી ૨૨ વર્ષ સુધીના એ પ્રતાપી આત્માઓનું વ્યવસ્થિત સંવચન તો દરદાર પ્રજાના કલેવરમાં પ્રાણ-સચ્ચાર કરવા માટે મોટિરાઓ કરતાં પણ વધુ સમર્થ છે. અને આવો કટિબદ્ધ વર્ગ જ ૭ થી ૧૭ સુધીના કિશોર કિશોરીઓમાં જાતકેજવણી, સરકાર અને રાજકીય અસ્થિમતા કુશળતાથી પ્રગટાવી શકે.

મુખાલ્ફના 'રુદ્ધ-સંઘર્ષ' આગળ મેં માગણી કરી છે, ને અમહાવાદના મારા તરુણ ભાઈ બહેનો પાસેથી પણ એ જ માગણી કરે છું કે આપણને અત્યારે એક એવી 'યંગ કોમન્ટેન્સ લીગ' (કુમાર મિત્રમંડળ) સ્થાપવાની અત્ય-અનિવાર્ય અગત્ય છે કે જેની સાખાઓ દિન્દભરના શહેરેશહેર ને મામડે-ગામડે હોય. એ સંસ્થા માટે હું આ અંગ્રેજી નામ એટલા સાફ મુખવું છું કે જાગૃતની ધીછ પ્રજાઓ તેને વધુ સારી રીતે સમજી પિછાણી શકે અને દિન્દનો નરુણ વર્ગ જાગૃતના તરુણોની હીલચાલમાં સ્થાન પામી શકે.

તમ સૈને ફતેહ ને અભિનંદન છપ્પતો શાપુરજ સહકારવાળા

મિ શાપુરજ સહકારવાળા તેમનાં અમેજ પત્ની તથા બાળકો સાથે

માધુકરી

અમ જન્મ ને જીવન હો, શુજાત માત ચરણે,
તપમિદિ પુણ્યદશ હો, શુજાત માત ચરણે
વાણી વિચાર કમે, જે જે બને સ્વદમ,
ધન, યાન્ય ને વતન હો, શુજાત માત ચરણે
સરમા સરોજ ખીવે, વિલાય ઉચ્ચ સક્ષિયે,
ખીલ્યા હૃદયકમલ હો, શુજાત માત ચરણે
કુલડાં ખીલી વચ્ચે, મોહાય દેવકઠે,
ઘઘીર વા પતન હો, શુજાત માત ચરણે

—કેશવ હ રોક

શાપુરજી મહાત્મવાળા

હિંદમાં આઘોગિક સાહસો ખેડનાર નવસારીના પ્રખ્યાત
તાતા કુટુંબમાં આજથી પચાસેક વર્ષ ઉપર એક બાળકનો
જન્મ થયો ત્યારે કોણે નવમુ દરો કે એ સગાંસમિય અને
શ્રીમત હુલમાં જન્મેથી બાળક મોટપણે સરકારેને મુલવનાર
ને શ્રીમતાર્થ સામે બળવો જનાવનાર કહર સામ્યવાદી પાકો?
મુખાઈની સેન્ટ એલિથર્સ કોલેજમાં કેળવણી હઈ નવસારી
નો એ ગર્ભશ્રીમત નવમુવાન ૧૯૦૫ માં તાતાની નાલેવર
પેટીની ઇંગ્લંડની શાખાનો વ્યવસ્થાપક બની વિલાયત ગયા
ત્યાં જ તેણે લક્ષ કયુ, વસવાટ માટેના અને પોતે તથા
પોતાના બાળકો વિલાયતના જ વનની બની રહ્યા પણ
વિલાયતના એ વસવાટ દરમ્યાન એના દીનબધુ આત્માએ
સ્વાર્થાન્ય મુદ્દોનો કઠોર યત્ન નીચે ચાલતા કામદારો
અને મજૂરોની કરૂણ ચીમો સામળી, ને એનો હૃદયપલટો
થયો એણે ભેયુ કે દોષવતના જે બરા રજનાર છે તે ગરીબ
મજૂરો અને કામદારોનો તો એ દોષવત ઉપર લેશમાત્ર હક
નથી, ભોગવટો નથી કમજીવી ગરીબોએ પરસેવો સીંચીસીંચી
ને કાપત કરેલી લાંબી ઉપર એ શાખા શ મ મા
મગ્ત રહેના શ્રી-મતો તાગડા રહા કરે છે, ન્યારે
પેલા ગરીબોને

સકલાતવાળા કુમારચંદ્રાચા

જીવનના બરણપોષણ માટે પણ વલખા મારવા પડે છે
મુડીના છુદ પેદા કરનારનો જ એ મુડી ઉપર ભોગવટો નાંદિ
એ તો ચોર અન્યાય છે, જુલમ છે

બસ, ત્યારથી એના જીવનનું મ્યેય ફરી ગયું ગરીબ
કામદારોના, મજૂરોના તકીરની સાથે એણે પોતાનું તકીર
મેડી દીધું, તેમની વચ્ચે વસવા માડ્યું, તેમને ખરી પરિ-
ચિત્તિયો બાન કરાવી પ્રેમના આપવા માડી અને તેમની
સેવા માટે એ નિદિબદ્ધ થયો ઇંગ્લંડના ખેટરની પરજણામાં
એણે ચળવળ ઉપાડી અને જુલમચાર મુડીના ઉપર પોતાના
આમાની આમ હલવવા માડી

એને શબ્દે ખેટરની તરફ પ્રભા આદ્યુત નજીતિ
આપી જીવાનો એની પેગમ્બરી વાણી પર મોહા, મજૂરો
એની વતસલતા પર ફિદા થયા અને અચેજ રીયતે ખેટર-
સીમાથી એને પોતાના પ્રતિનિધિ તરીકે પાલોમેન્ટમાં મોકલ્યો
મજૂરપક્ષમાં બળી એણે વિલાયતની પાલોમેન્ટમાં મુડીવાદી
સરનાર સામે યુદ્ધ માડ્યું, અને પ લાંબેન્ટની બહાર એણે
મજૂરોને પોતાની અસ્મિતાનું બાન કરાવ્યું કે તમારા ધર્મ
તો આ સરકાર અને તેના શાખિદ શ્રીમતો તથા અખિદો
જીવે છે, માટે તમાગ અસ્મિતાર માટે બેઠો બળવો જગાવો

આવો નેખમતારી પુરૂષ સગકાની આખે ન ચડે એ
તો કેમ જ બને? ગરબાતમા તો એ મુખે મનાયો, જાડો
લેખાયો, પણ પછી 'બચકર પુરૂષ' તરીકે સરકારની યાદીમાં
એનું નામ નોંધાયું અને ઇંગ્લંડની છેલી મજૂર હડતાલ વખતે
એક આકાશ વાપર્યું માટે સરકારે એને ગળદોહી ઠરાવી
જેલમાં પુર્યો પણ આત્માની સ્વતંત્રતા કેધથી કંઈ કસાય
છે? એ મહીને જેલમાંથી બહાર ની-બેયો એ આતપુત્ર
પ્રભની નજરે વડું પવિત્ર બની ગયા

સમગ્ર સંવિત તાલુકાની પેદીને આગે માથા વિનાનો મનની છુએ એમાં નવાઈ શી ? સુગ્રીવાદનો દુરમન સુગ્રીવાદીઓની વચ્ચે કેમ પાલવે? એને તકાટો થયો, અને જગજગમાં એ સિદ્ધાન્તસમૂહ એ પેદાશનર મોડરી દુગ્રાવી રીધી, તાલુકાની પેદીમાંથી પોતાની બાગીચરી તોડી નાખી અને સુગ્રીવાદ સામેનો પેતાનો ઉગ્ર વિરોધ નહરે કરી મનુદેની વચ્ચે જઈ ઉભો રહેા.

અમેરિકાના મનુદેના આમતજીથી એ અમેરિકા જવા તૈયાર થયા, પણ એ 'બયંકર માણસ' ના આજમનથી અમેરિકાને પણ કેપારી છરી અને ત્યાંની સરકારે પોતાને આંગળિ આપવાની એને મના કરી પણ એણે હિંદ આવવા માટે પરવાનો માગ્યો. અમેરિકા એનાથી મુલત્તું ઘટ તે હિંદની સરકારમાં પણ માત્ર એના નામે ઢીલા પડતાં હતા એને હિંદ ન આવવા દેવાની પેતાઓ કરાઈ, પણ આખરે વડા પ્રધાનને એને પરવાનો આપવા પડ્યો હિંદ આવવા, માર્ગમાં ઇજિપ્તમાં ઉતરવાની એમણે ઇચ્છા કરી, પણ ઇજિપ્તની સરકારે પણ એ નેખમતદેશ આઠમી સામે પોતાના ડ્રાઈ બંધ થયો, એને ઉતરવાની મના કરી ?

આગે 'બયંકર પુરુષ' આજ થાઈ વરેને અતે હિંદમાં એક જગદ્ગ્યાથી ઇતિહાસનુ માણતવ લઈને આવે છે. એ તજ તે સામ્રાજ્ય એના એ સામ્રાજ્યથી ઉગાડી મુકે છે, અમેરિકા મુકે છે, ને દમણાજ મુલુત્તું તે મિસર એ સામ્રાજ્યવાદના સ્વીકાર માટે એણે લડતો ખેડી છે, પોતાની સર્વ શક્તિ ખર્ચી છે, મુખસમજદોને હોમી ફર્ડિન નોતર્યો છે, એ અમીર મરી કુદર થયો છે.

એની સિદ્ધાન્તમંત્રિ એરી ફર્ડ છે કે એ સિદ્ધાન્તવા પાલનને ખાતર તે સદા ગમે તેવી ખુતારી સહવાને તૈયાર રહે છે પોતાના બાળબચ્ચાને બીજા સામાન્ય મજૂરની જેમ ગરીબીમાં ડોહવાતુ તેને કશુંલ છે, પણ પૈસા માટે ન લોવાને લીધે કુટુંબને વિલાયતમાં મુકાને તે એકસા હિંદ આવવા તૈયાર છે, ગમે તે કુઝલ લેવા ખુશી છે, પણ નિર્મિત્ત મર્ગ પરથી તમુ માત્ર પણ ન ખસતુ એ એનો જીવન સંકલ્પ છે.

સુગ્રીવાદ સામેના પોતાના આ ક્રોધમમાં એને બહુ જ થોડા સાથીઓ છે, કારણકે એની માન્યતાઓ નિયમ તરીકે સહને કશુંલ છે, પણ જીવનમાં ઉભારવાની કોઈનામાં રાફૂર નથી; એટલે એ એકસો જ હુએ છે. દુનિયાની બધી સરકારો, જગતના બાા અગ્રણી પુરુષો, ખુદ એના મનુરપદેના જ નેતાઓ એના એ સામ્રાજ્યવાદના સખત વિરોધી છે પરંતુ આઠવા વિરોધ અને અતરાય જ્યાં એનો રાજ દુનિયાના છુણેછુણામાં પડેલો વળે છે, સો સરકારોની તેના પર ખડા નજર છાી સર્વ દેશોમાં તે અસમાન્ય લોકપ્રિયતા ધરાવે છે, જગતના મહાજનોમાં તે સ્થાન પામે છે.

આની અતરસાથીય પ્રતિજ્ઞા જમાવવાર એ બાતપુત્રે, હર્ષની વાત છે કે હજી પોતાની માતૃભૂમિને નથી વિસારી એનો માતૃપ્રેમ કોઈ પણ હિન્દુસ્તાની જેટલો જ ભરેમઈ ને ખલવ છે. વતને વિલાયતી થયા છતાં તેના થોહીતા બિન્દુએ બિન્દુમાં તે ઢિન્દી છે. ગ્રીસ વર્ષની કમરે એણે હિન્દ ઉડવાની વાતને આપે વીસ વર્ષ લીની ગયા છે, છાં એણે પોતાનુ વતન તપસારી નથી વિસાર્યું, પોતે અભ્યાસ કરેલો તે મુબાઈની સેટ ઝેરિયર્સ હાઈસ્કૂલ અને ડેલેન નથી વિસારી, જિહાર અને એરિસ્ટાના નજલોમાં લડતી ત્યાંના જગલોએ સાથે બાધેલી પ્રીતિ નથી વિસારી, પ્લેગ વખતે મુબાઈના મનુદેની કરેલી સારવારને પરિણામે તેમની સાથે અમેરી મહોબ્બત નથી વિસારી, એટલુ જ નહિ પણ પોતાની માતૃભાષા ગુજરાતીને પણ નથી વિસારી. આજ પણ એ ગુજરાતીમાં બાપલુ કરે છે અને પરદેશી ભાષાની એજામાં એાછી કાંડરીાળી, સાહી, મીઠી અને માણવાન ગુજરાતીમાં, જગતના મનુદેનો સામ્રાજ્યવાદનો સરેગ સામાન્ય માણસના અવરમાં ઉભારી રાકે છે.

અવલોક આમજલિહાન ને કમ સિદ્ધાન્તપ્રધર્મી વડે મેળવેલા મળાથી વ્યક્તિત્વવાળો, એ ગરીબોને સાથી ને મનુદેનો ફિરતો, સરકાર ને ક્રોધને પોતાના મુખમથી કરતી અપારવાણીથી દહાડતો એ સામ્રાજ્યવાદી લડવેશી આજ

સ્વદેશવાસને આગ્યો છે આપણે એને સ્વાગત દો

(તારણીને)

શ્યેનચાંગ તારસ

ચક્રવર્તી હર્ષવર્ધનના સમયના આપણા દેશના ઇતિહાસ પર અજવાળું પાડનાર ચીની સાધુ હુએનસાંગે અહીં રોજ વર્ષમાં શું શું કર્યું તે વિષયનો તેનો પાછલા જીવનનો મેડો પત્રિકા ગયા ફાગણના કુમારમાં અપાઈ ગયો છે, પરંતુ તેના પૂર્વજીવન વિષે આપણે કશું જાણતા નથી પણ 'નવજીવન પ્રકાશન મંદિર' તરફથી બહાર પડેલા 'નવપૂરો' નામના લેખસંગ્રહમાં, સાત્યમહાશ્વમના વસના ચીની કુમાર શાન્તિસાર પાસેથી હુએનસાંગના પૂર્વજીવનની હકીકત સાચળીને બાદ પ્રશ્નઘસ આપીએ તે આપી છે, હુએનસાંગના મુળ ચીની ચિત્ર સાથે અહીં આપીએ છીએ શાન્તિ ભગવા કહેલા પ્રમાણે હુએનસાંગનો ખરો ઉચ્ચાર 'શ્યેનચાંગ' છે શ્યેનચાંગના જન્મથી માંડીને તે સાધુ મર્યા ત્યાં સુધીની વાત આ નીચે ઉતારી છે

શ્યેનચાંગ તારસ. મુળ ચીનીઈ ચિત્ર ઉપરથી

ચીની લોકોમાં શ્યેનચાંગ વિષે બહુ બાદે આદર હોય એમ લાગે છે પાટલોને યદુ નયે હવેલો વલો યથા તોપણ હવે આપણા દેશમાં ફરતા કેડેકાણે આપણને લાગતી માઈ, પાટોના પગલા ઇત્યાદિ જોવાનું મળે છે શ્યેનચાંગ જ્યારે અહીંથી માટે સ્વદેશ ગયો ત્યારે રતતામાં તેના પુત્રો

પણથી ગયેલા એ તોણે એક બડક પર સુરેલા તેનાં કેટલાક ખનાં હાલુ ત્યાં મોડી ગયા છે! ચીનના આમરિયાએ, એ બતાવી શકે

ચીન દેશના સંવત્રી માતમા સાંગાન નામના આમમા ઝિન દુજ રહેલું ચીનમાં એક એવો સિવાજ છે કે દર વર્ષે વર્ષે આખા માતમા હોસિવારમા હોગિવાર વિદ્વાનોની પરીક્ષા સરકાર લે અને તેમાં હતાલો યએલા પહેલા પચીસને સરકારી પદની આપે બાર વર્ષે આખા દેશની રાજધાનીમાં હોક માનમાંથી ચુનલ વિદ્વાનો પરીક્ષામાં બેસે અને તેમાં પહેલો આવે તેને 'ચૈચૈન' નામની પદની મળે એવી પદની લેનારો બહુ જ મોટો માણસ ગણાય એ પદની મિન કુળને મળેલી શ્યેનચાંગના દાદા અને શ્યેનચાંગના પિતા અને એવા સમર્થ વિદ્વાન હતા શ્યેનચાંગના પિતા સમરત દેશના ચાણક્ય પ્રખર વિદ્વાનોમાં પહેલા હતા અને સરકારી અમલદાર તરીકે એમની નીમણુક થઈ હતી

આવા પિતાને ઘેર સાધુ બાળક શ્યેનચાંગ જન્મ્યો તે તારસની પદની કેમ ન મળ્યો? તારસ એટલે ભગવાન એ પદની કોઈ પણ દેશમાં વિરવજ હોય છે એ પદની શ્યેનચાંગે મેળવી

એકવાર શ્યેનચાંગના પિતા શ્યેનચાંગની માને સાથે લઈ નવીમા પ્રવાસે નીકળ્યા હતા ચીનમાં વહાણમાં ને વહાણમાં મોટા પ્રવાસો થઈ શકે છે ચાલિયાઓએ શ્યેનચાંગના પિતાનું વહાણ પરી લીધું, તેમની પસેથી કાચ પકારી લીધું, એટલું જ નહિ પણ શ્યેનચાંગની માનું હરણું કરી તેને ગાડ જન્મમાં ઉપાડી ગયા પોતાને રહેણાણે લઈ જઈ ચાલિયાતા સરદાર શ્યેનચાંગની માતાને સખત બપતામાં રાખી પોતાની સાથે એ બાદ પસેલે એવી તેની ઇચ્છા હતી એ માંગની બાધએ ન સ્વીકારી એટલે તેના પર વિચિત્ર શુભમો થયા માડમાં આ વખતે શ્યેનચાંગ પેટમાં હતો તેનું જીવન તો થઈ જ નેહએ, એટલે કાઇ પણ રીતે એને બચ ન આવે તે માટે એ બાઈએ શુદ્ધિ કરી તેણે સરદારને વચન આપ્યું કે બાઈ! અતલથો પડી હું તમને પસંદગા આમ તે વખતે તો તે નુલમગાથી ફરતી,

વખત થયે પુત્ર જન્મ્યો માએ સમજ થઈ લાગ સામી નરીમા પડવા માર એકે મોટું પાટિયું લીધું, તે સાથે પુત્રને બાઈએ અને તેના ગળામાં એક માળા નાખી એવી આશાએ કે છુદા પડીએ તોપણ જીવતા હોઈએ તો કોઈવાર પણ દેવથેએ જાન મળી શકાય ઉશીવારની મેટ લઈ એ પાટિયું વહેતું મુશી પોતે ઝપતાયું કેટલેક દૂર સુધી તાણાઈ જઈ તે કાંડે પહોંચી તેનો જીવ બચ્યો કેટલેક કાળે જેમતેમ તે પોતાને ઘેર પતિ પાસે પહોંચવા પામી છતાં તે પુત્રને વિસરી ન હતી તેનો ખરો જ ન મહુથો તેથી તે એ ચિન્તામાં ને ચિન્તામાં આપણી બની ગઈ પુત્રવિયોનમાં!

આંખ કુદચાતું હાથ નજીવું હતું

બીજા બાળક, જેનું પાંદિયુ એક ધનિક ગૃહસ્થના હાથમાં આવ્યું તેણે તે બાળકને પાંદિયું ભેટવેલામાં રથેનચાગ મોટા થયો એ શુદ્ધરૂપ બૌદ્ધધર્મા હતા ચીનમાં ધર્મ આપણે ત્યા છે એવી રીતે નથી લોકો તુલાતુલા તત્ત્વજ્ઞાનને પોતાની શ્રદ્ધા પ્રમાણે માને છે, આચારવિચારો તે બાળકને કૌન્દુરુશિયસે લખેલી સ્મૃતિને એકસરખા અનુસરે છે એટલે કાંઈ ત્યા એમ ન કહે કે હું બૌદ્ધધર્મા થુ અથવા હું કૌન્દુરુશિયસના ધર્મનો છું, પણ એમ જ કહે કે મને કૌન્દુરુશિયસનું અથવા લામોત્સનું અથવા જુઝનું તત્ત્વજ્ઞાન માન્ય છે રથેનચાગને ઉછેરનાર શુદ્ધરૂપ બુદ્ધના તત્ત્વજ્ઞાનને માન્યો રથેનચાગ નાનપણથી જ ભાદે કુશાચ બુદ્ધિવાદો હતો આઠ નવ વર્ષની ઉંમરમાં તેણે જાણ અપ્રસન્ન મેળવી લીધું બાલકધર્મનું તત્ત્વજ્ઞાન પણ તે ભણ્યો એને તે જાનુ જનુ જેમ દિવસો જતા ગયા તેમ તેનો અભ્યાસનો અનુસાર વડો ગયો દરેક વર્ષના થયા પછી તે તે તત્ત્વચિંતન કરતો મ્યાનમાં બેસવા લાગ્યો

એક દિવસ તે એકાત્મક મ્યાન કરતો બેઠો હતો ત્યા દેવદત્તે આવીને તેને દેહાલયે અને કહ્યું 'વારી મા વારી શકે જીએ છે, ઘ અમુક જગ્યાએ જ' રથેનચાગ પોતાના પાલક પાસેથી રત્ન મેળવી અને દેવદત્તે કહેલી જગ્યાએ પહોંચવા મળેલા શરૂ કરી અઠવાડિયાઓ પછી એથર પહોંચ્યો માંદીકરાની એક ઘડી બને ખુબ દોષા રથેનચાગે પોતાના આજી માની આણે ચોપડયા કાં ચોપડામાં સાથે મે આપણી મટી દેખતી ધડા નાનામાં નાનો દીકરો અને વળી આટલો તોજરવી એટલે માન્ય તે રથેનચાગને ખુબ લાડ લાગે બાળબાલક પણ રથેનચાગને ઘેરી વડવા

પણ એ બધી મઝા એને મટે નીરસ હતી એને તે પોતાના એક મોટા બાઈ ને મઠમાં વસવા હતા તેમનો સહવાસ ગમતો મોટા બાઈને એકને એને પણ સાનુની દીકરા લેવાનું મન થઈ ગયું એવામાં એક દિવસ સરકારી અધિકારી આવ્યો અને મોટાબાઈને સાધુની દીકરા લેવાની રત્ન આપી ચીનમાં સખત ધારો હતો કે સરકારનું પ્રમાણપત્ર મેળવ્યા સિવાય કોઈની દીકરા ન લઈ શકાય રથેનચાગે દોડતો એ અધિકારી પાસે ગયો અને કહ્યું, 'મને પણ સાધુ બનના' અધિકારી સહેજ હસ્યો અને એ કોકરાની મરકરી કરીને કહ્યું, 'તારા જેવા નાના કોકરાને સાધુ બનનાવાવ નાખ્યોને સરકારનું ચેલન ન હોય તો સાધુપણની ગમ દેન પડે ન, તારા બાઈ જેવડો મોટો યશસ તારો વને રત્ન મળશે' રથેનચાગનું મો લેવાઈ ગયું તેને ક્વાવ ચેન ન પડે તેણે મઠની આસપાસ સવારથી સાજા મુઠ્ઠી મદદિષ્ટા કરવા માંડી ન ખાય કે ન પીએ; બેળાકળો ચાલે ફર્ષા જ કરે.

લાગલાગટ એ તમુ દિવસ મુઠ્ઠી તેની આવી દેશા એક એ આધકારીને બાળક ઉપર દયા આવી તેણે બાળકને બોલાવ્યો અને પુછ્યું, 'બાઈ, ઘ સાધુ થઈને શું કરીશ ?' શું કરીશ શુ ? જુદા બજારના બધા ક્ષયો રોધી કાઢીશ અને એને પ્રચાર કરીશ બુદ્ધ મનવાને ફરમાવ્યું છે તે કરીશ ' નાના બાળકનો આતો જવાબ સાચા અધિકારી ચકિત થયો અને પીછળે તેણે રથેનચાગને દીકરા લેવાની રત્ન આપી તે બોલ્યો, 'તારા જેવા તોજરવી બાળકો ન સાધુપણે ઉભળી શકે, ઘ બડે નાનો રહ્યો, તને સાધુ થવાની રત્ન છે,

મઠમાં કાળક થયા પછી તેણે માત્રાર્થ કરવાનું શરૂ કર્યું અનેક મેટા સાધુઓને એ બુદ્ધ પાસે માધુ મુકાવતું પડતું બોલ્યાં માત્રાના તે કહે એ જ બધે બધાને સ્વીકારવા પડતા, પણ સાચાંમાં વિચાર પામવાથી એ છપી ન ગયો તે તો વિહારમાં માનિતી રહી પોતાના અભ્યાસમાં ઉઠો ને ઉઠો ઉતરતો ગયો, અને અતે ધીનમાં અભ્યાસ કરવાની બધી સાગમી કુદાઈ તેણે હિંદ વરફ નજર ફેરવી

રેષ. મદનભાઈ ગરૂર

કેટલાક માસ પહેલાં ગુજરાતે એક શાન્ત અને નમ્ર વિજ્ઞાનસેવક સુભાગ્યે છે છાપાઓમાં એના અવસાનની કુખી નોંધ આવેલી એમને વિષે વારં વાર હાહીતી આવતો એક ટુંકો પરિચયલેખ બી કાન્તિલાલ પંડ્યાએ હમણાં 'ગુજરાતી'માં આપ્યો છે તે આ નીચે ઉતાર્યો છે

વધારે તોજરવી, વધારે વિખ્યાત ને વારં મોટા નામ-વાળા પ્રોફેસર ડી કે ગમ્બર એ મદનભાઈના કાકા થાય મદનભાઈની પૂર્વવરણ કાકાની છાયામાં ગઈ રસાયનનો રસ પણ ત્યાથી જ લાનેસો મુંબાઈમાં રસાયન લઈ એમ એ થએલા આરબના વિદ્યાર્થામંડળમાંના મદનભાઈ એક હતા. એવજુ વર્ષની અંતર યુવાનેનો સારો કાકો રસાયન એમ એની કોમી લઈને નીકળ્યો હતો એન્ડ એરિયર કોલેજમાં જદ કુધર કેપ હતા અને વિજ્ઞાનમાં પ્રિન્સિપાલ ગમ્બર હતા તે વડના વિદ્યાર્થાઓમાંના હજી પણ કેટલાક વિદ્વાન છે ને સારી રિશિતિ છે ગુજરાત કોલેજના પ્રો. ગયા; હાલ બ્યાપારમાં પડેલા પણ તે પહેલાં એડિન્સ્ટન તથા કાચીની સેન્ટ્રલ હિંદુ કોલેજમાં રહેલા, પ્રોફેસર ડોક્ટર વસનંદ હાલ, અમરેલીનાં મેયો કોલેજમાં પ્રો લક્ષ્મણ સાર્કે, રાસાયનિક હોદ્યાને કાઠિવાડમાં બીલવ-નાર, ચોડા સમય વડનામંડ કોલેજના પ્રોફેસર વલ્લભચંદ મહેજા, એક સમયે ગુજરાત કોલેજના પ્રોફેસર સાકળચંદ શાહ ઈત્યાદિ નામો તરત રૂકે છે

પ્રો પ્રિન્સિપાલ ગમ્બરેનો એક રસાયનના વિજ્ઞાનસાસ ઉપર હતો તે ગતો તેની ઐતિહાસિક પ્રવૃત્તિના ઉપર વિશેષ હતો વિજ્ઞાન કોલેજની પ્રોફેસર યોડી, એમણે મોટા ભવ્ય

આર્થિકી મુશ્કેલીના બે એક ટેકના-કેમિકલ લેમેરેટરી કારી તેમાં ઉપર બહુવેલ યુગલ-દંભાના કેટલાક સદાયક-અધ્યાપક તરીકે જોડાયા હતા મદનભાઈ પણ તેમાંના એક હતા મદન-ભાઈએ અધ્યાપકપણુ બહુ થોડું કર્યું હતું, પણ થોડા સમય પછી અધ્યાપન બંદ થયું ને તે કારખાનાંઓના કામમાં પડ્યા ગયા.

સાહેબની ઉત્તરવચ્ચા કોણ ને દુ ખમરી હતી તેમ કેટલાક યુવાન છારનો પણ તેથી નિરાશમાં પડ્યા હતા ધીરધીરે, ગમગીનના નામથી નાબૂતી થયેલી ફાવેલા બનાવવાનું કામ— આર્થિક ક્ષેત્રેની નું કામ મનુભાઈએ હાથમાં લીધું ને પડીના વર્ષોમાં તેને કાઈક વાપરું પણ ખરૂં એમના ફેલ, એ સ્વ નાનીબહેન ગમગીરે આરંભેલા

વનિતા વિશ્રામમાં અન્ત લગી મદનભાઈએ જે સક્રિય રસ લીધો છે, જે મુંઝ સમર્પણ કરેલું છે અને જે વહીવટી શ્રમ હાલમાં છે તે ધણી બજિઓ બલે છે કન્યા તથા સ્ત્રીગિણીમાં વિજ્ઞાનનું જ્ઞાન તથા વિજ્ઞાનની પદ્ધતિ ઉત્તર-વાના એમના પ્રયાસોમાંના કેટલાક સફળ પણ થયા છે ને તે શિક્ષણના અભ્યાસકેન્દ્ર ધ્યાન ખેંચે એવા છે વનિતા વિશ્રામ એ ગુજરાતના સ્ત્રીગિણીના ઇતિહાસમાં જેવેતેવે બનાવ નથી, ને વનિતા વિશ્રામના ઇતિહાસમાં મદન-ભાઈનું સમર્પણ તથા જેવા બહુ ઉચ્ચ સ્થાને વિરાજશે

ઐતિહાસિક રસાવનશાસ્ત્રી તરીકેનું જીવન આપણા દેશમાં બહુ થોડા હિંદુવાસીઓને સંપૂર્ણ છે અમેરે, મોટા હોદ્દાની તથા લાગવગની રૂબરૂ તેમાં સારી કમાણી કરી શકે છે પણ હિંદુવાસીઓમાં તેનો સ્વતંત્ર ધર્મો હજી થઈ શકે નથી એ નથી મદનભાઈને ધણી મુશ્કેલીઓ નહી, અને તે સર્વની સામે થવાના અને હતાશ થઈ જાયી ન દેવામાં એમણે ધણુ ધર્મ ને રાન્ત નનોબળ મકક કયા છે

આપા કામને અને એમણે હિંદુમાં ફરવાનું પણ રાગ કયું અને એવા ભ્રમણીમાંના એકને પરિણામે એમનો ગાલિવર રાખ્ય સાથે સબલ થયો ઉતર હિંદુ એક નોટુ રાખ્ય મુશ્કેલીના એક રસાયનવિદન બોલાઈને પોતાની આર્થિક પ્રવૃત્તિનું રાસાયનિક કાર્ય સોંપે, એ નાથવા જેવા બનાવ હતો ગાલિવરમાં એક રાસાયનિક પ્રયોગશાળા, એક નાનું પુસ્તકાલય, નાની વર્કશોપ વગેરે રાજ થયા રાખ્યના બીજા ખાતાઓ, રાખ્યની કાંચી પેટાશ ને અન્ય સામનો અનુકૂળ હતા

પણ આ શું કાર્ય બહુ અલ્પ નહિ, ને દેશી રાખ્યોમાં બને છે તેવા પ્રસંગોથી એ કામ અન્ય રસાયનશાસ્ત્રીને ધીમીથી સોંપાયું, મદનભાઈએ આખરે તે ઊંડી મુશ્કેલીમાં જ રહેવાનું નહી કર્યું અને ખેનવાડીમાં પોતાનું આર્થિક ક્ષેત્રેની કામ જમાવ્યું

પ્રકૃતિથી બહુ જ માયાળુ અને હમયગાવાળા, દક્ષને પસંદ ન કરનારા, એટલું જ નહિ પણ સખ્ત રીતે ચિકારનારા,

ગુણીક અનુગ્રહ પાની તથા ગાળકેથી આનંદમય બનેલા સસ્કારી અદ્યતનવાળા, સાચા અંત કરવાના અને રાક્ષિ મધ્યમ છતા ખેન, શ્રમ ને લાગણીવાળા તથા વૈજ્ઞાનિક સાહિત્ય માટે ખાસ દાઝ ધરાવનારા એક વૈજ્ઞાનિક એમના અવસાનથી ગુજરાતે ખેવા છે, રાસાયનિક ઉદ્યોગોનું વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિથી કાર્ય કરનારા ગુજરાતના બહુ જ થોડા માણસો છે તેમાંના એક અથા એ ગુજરાતને ખોટ છે

સાહિત્યનું નોબેલ પ્રાઈઝ મેળવનારાઓ

ઈ સ ૧૯૦૭થી આજ સુધીના શુદ્ધાશુદ્ધ દેશના નીચેના વિદાનોએ સાહિત્યનું નોબેલ પ્રાઈઝ મેળવ્યું છે

ઈ સ	નામ	સ્થળ
૧૯૦૭	રડાર્ડ કિર્કિંગ	ઈંગ્લંડ
૧૯૦૮	આર થુકેન	બર્મની
૧૯૦૯	સેંટમા લેગરલાફ	સ્વીડન
૧૯૧૦	પી હેસી	ફ્રાન્સ
૧૯૧૧	જ મેટરલિક	બેલ્જિયમ
૧૯૧૨	જ ફાટમેન	બર્મની
૧૯૧૩	સ્વીડનાય કાકુર	દિલ્હી
૧૯૧૪	કોઈને મન્યુ નથી	
૧૯૧૫	રોમા રોલા	ફ્રાન્સ
૧૯૧૬	ફાનુ હિંડેન-સ્ટેમ	બર્મની
૧૯૧૭	કે જીલેબક અને એચ પાટીડીન	રશિયા
૧૯૧૮	કોઈને મન્યુ નથી	
૧૯૧૯	સી રિક્ટરલર	
૧૯૨૦	નટ હેમસન	નાર્વે
૧૯૨૧	અનાતોલ ફ્રાન્સ	ફ્રાન્સ
૧૯૨૨	જે બેનાવતે	સ્પેન
૧૯૨૩	મિ થીડમ	આયર્લેન્ડ
૧૯૨૪	ડબ્લ્યુ રેમક	પોલેન્ડ
૧૯૨૫	સિગફ્રિડ	વિંડસેડ
૧૯૨૬	ન્યોર્ન બર્નાર્ડ શેલ	આયર્લેન્ડ

પાછું હાંકતું અદાવવાનું જ આભર્યું!

ધાતુના તથા જેને મીનો અથવા તામચીની કહે છે તે વડાવેત્રા ઇનામલના લીસા ચલાણા, ખાલા રકાળી વગેરે વાસણો વાપરવામાં સમાવેલા જેખમો વિષે હો જી હલ્લુ મોહિયર વિલિયમ્સે એક લેખ લખીને, લોખંડના મીનો અદાવેલા ઇનામલના ચળકતાં વાસણોમાં રાખવાથી અને ખાવાથી શું વિકાસ થાય છે તે બતાવ્યું છે

ઈનામલ (મીનો) કરેલા લોખંડના વાસણોમાં રાખવા કે ખાવાથી તેમાંના મીનો તરફીને નેની ધારવાળી કટકોઓ ખોરાક સાથે પેટમાં જઈ જખમો પારે છે બીજી કોઈ ધાતુના નીકલપેટ (ચાપી જેવા અગત્ય સફેત મીકીટ) કરેલા વાસણો

પણ એટલું જ બચાવક છે કેમકે એ ધાનુશા ફળ કે શક્ય બકાના તેમા એ કુદરતી સહેજ ખરાબ રહેલી છે તે (કે તેલ થી અને) કાકમ વગેરેની ખરાબ તેને ઝીગાળીને ધોરાકને બગાડે છે. એક્યુમિનિયમ અને ક્રિક રાંધવાના ઝામ માટે નિષ્પયોગી છે અને લોખંડ તથા પેલાદના વાસણ કચાઈ નય છે તેથી નકામ છે. માછીનાં વાસણે રૂંધે ધમદિ ઉત્તમોત્તમ છે એ આપણે અહીં તે અનાદિ કાળથી મનાય છે, પણ માછીના વાસણનું રામેશ્વરે ગમે તેવું મીઠાશવાણું મનું હોવા છતા, આપણે ઊંડી ઘઉંને છીએ અને ત્યાંત્યા કાચ, ધનેમલ, એક્યુમિનિયમ વગેરેના વાસણ ખેદે ખર્ચે હવેયેમમા લઈએ છીએ.

ધનેમલ અને ચીનીના વાસણ પર એ ચક્રકાટ આવે છે તે લાવવા માટે સોડા, રેતી અને રીસું વપરાય છે બહીમાં જાળને એ બધું ઝીગળીને લેડ સિલિકેટ અને છે અને એ ભેરી વગુ આપણી રરોઝમાં કલરી આવી આપણને કાયમના રોગી બનાવે છે આપણે હાલમાં આપણી માછીની હાલ્લીએ ઊંડાને એક્યુમિનિયમને પકડતા જાળને છીએ પરંતુ હાલમાં રાંધવામાં વાપરવા બહુ જ સલામતીઅંથી છે, સસ્તા છે, એમાં પેસા રોઝાઈ રહેતા નથી, તંદુરસ્તીની ખાત્રી રહે છે અને વળી સ્વદેશી ઉદ્યોગને ઉત્તેજન મળે છે એ વાત તેા તદ્દન યુક્તી જ નહીં છીએ બહુ હાલવાથી ધાનુશા વાસણમા કે બીજી રીતે રાખવાથી જીવનસંદિત યમેષા ધોરાક ખાવાથી જ વાળનશક્તિ નરમ પડે છે તે તેનાથી બનકોગ થાય છે એ સાદ રાખુ જરૂર છે કે આપણે એમા ને બરી છીએ તેના પર નદિ પણ ને કંઈ પચાડીએ તેના પર જ જીવે છીએ હાલ્લામા રામેશ્વરે દુરતી ધોરાક પચી શકે છે તેમાં ધાનુશા જેવી 'કેટલિટિક હીફ્ટ' નથી, તે ધોરાકને પાકવા દે છે પણ તીવ્ર આચ લાગવા દેવા નથી, તેથી ધોરાકની મીઠાશ-વીઝામીનસ-જળવાણ મે છે એ ધોરાક પચીને તેનું સોદી થાય છે.

અંધાએ સર કહેલો કિલ્લો

બીનપુરની ક્ષતિએ આવેલ જામી રાહેરના કિલ્લો પહેલા અગ્નિ મનાતા હતા, પણ ઉલિહાસના તેજ છે કે એક અંધ માણસે અંધાર તે ખંદેખર સર કર્યો હતો વિજયનગરના રાજ્ય પછી જેમા, હેઠગાહી અને નિઝમ એમ બેનક સનાએ બરહાની આવતા ૧૫૬૯માં જનરલ મન્દાએ સખત ટકાવ થયા પછી તે સર કર્યો હતો પણ ૧૮૭૦મા નાતુવણ દમોતેય નામના અંધ પ્ર કોણે ૧૨૫ જાગળની ટોળીની સરહદી લી ૧ આ પ્રાદાણને કિલ્લાના બધા બગોના યુગી માદિતી દની અને તેણે એ જાનુની લાકરને હાથ કરી મતવ એવી જગ્યાએ બતાવી.

જાગર તેવારી ફરીને તેમણે હુમલો કર્યો કિલ્લોવહેને ફગાવી હઈ એ ટોળાએ કિલ્લો કળાે લીયો કિલ્લેવારી હાથ

ફરીને રાહેર ૬ ને કર્યું ને તે અંધ બહુજ સભ બન્યો પણ તેણે રિવાત સંગેમ લેઈ નિઝામનું પદ્મ પસંદ કર્યું અને રાજની તિ-ભેરી તથા વેષારીએને હુડી નિઝામના રાજ્ય-મા બંતે વળેને ના-રાણ કર્યું અને પાછો બધામી આવ્યો, પણ થોડા વખત પછી મિ બિટિયનના નાવકકા લશ્કરને હાથ તે પક-ડાયો એ કિલ્લાની બાહરી બહુ ચતુરાઈ ને હુડીખરી છે

આઈરેકીમ બનાવતી વખતે બરફમાં મીકું કેમ નામે છે ?

મીકું નાખવાથી બરફ અને મીઠાના મિશ્રણ ઉપર બકારની ગરમીની આસર જલરી નથી થતી મીઠાનણ પાળી બરફની હડીમા થકુ પ્રવાહી રહી શકે છે અને બકારની ગરમીથી તેને તપના વાર લાગે છે આથી બરફમા મીકું નાખવાથી એણે બરફે આઈરેકીમ બની શકે છે

આજ કારણથી કાન્દેશ સાધારણ લાવવાળા કમ્પોને મથિ બરફ મુકાને બાજી પાણીમા મીકું, નવસાર કે સુરોખાર નાખીને તેના પોતા, અથવા પાણીમા કોલન ચોટરના ટીપા નાખી તેના પોતાં મુક્યાનુ દહે છે કારણકે આ વસ્તુઓ પાણીમા નાખવાથી પાણીની ગરમી થકી નય છે અને તે કહુ થઈ નય છે આઈરેકીમ બનાવતી વખતે બરફમા મીકું નખાય છે, કામુકે તે સોણ અને ત્યારે બેઠકો ત્યાદે, મગે તેટલા પ્રમાણમા, અને ત્યાથી મળી શકે છે

સાક્ષાત

બાઈ મિતબાઈ નામના એક મુજરાની સ્ત્રી ૧૦૦ વર્ષ જીવા દતા વહુપદાસ બદરાઈ નામના મુક્ય પણુ ૧૦૦ વર્ષ જીવતા. હેડાખાદના ખેડા નિઝામ ૧૦૮ વર્ષ, વનરાજ આપડો ૧૧૦ વર્ષ; શિવવર્ધન મહેડિયા નામના બનારસ પાનેના ગામના સ્ત્રીમ ૧૧૬ વર્ષ; ઝોસાઈ તાલુકાના ગોલાનુ ગામની એક માલમુ ૧૧૭ વર્ષ, ગદગાદી મોસાઈ લક્ષ્મણપુરી ૧૧૬ વર્ષ, કાંતેરોના એક માલમુ ૧૨૦ વર્ષ, દેવગઢના એક માળી ૧૨૫ વર્ષ, લદ્દાશ પરાગળાના કદશન નામના એક મુગલમાન ૧૨૫ વર્ષ, અને વસો ગામના એક લક્ષ્મણી સ્ત્રી ૧૩૫ વર્ષ જીવા દતા!

(મા. દા. સર્વ)

અ દાદાભાઈ નવરોજીની ૮૬ મી વર્ષગાઠને દિવસે 'સાસંગ' પાના અધિપતિએ તેમને અભિનંદન આપવા પુરુષ, 'દાદા, આપ દૈદ ઇના નુવાન જેટલા બેમવાન છે તો આપ શરીર-સામુના કેવાક નિયમે પાળો છો ?'

દાદાએ જવાબ આપ્યો, 'હું કદિ દાર પીતા નથી, તમાકુ તથા માસને અડતો નથી, તેમના તેમજ અપાણુ ખાતો નથી અને લમોજીની સંજલ તથા આચારશિવારને તો મેં નાનપણથી જ તિલાંજલિ આપી છે.'

ધાનીસર મીઝાળની સજ્જતી દોષ છે ત્યારે યોગ્યેલ મીઝાળો રસ બહાર દોળાઈ નવ છે ને મીઝાળની જગની ખવાસ થઈ નવ છે આમ ન થવા પામે એટલા માટે તેના ઉપર અગાડી વારનિશાનુ પ્રગ માગી મુકાવા દેવી પડી અને તેના પવનમા પાણુ મીઝા દોળાશે નહિ ને મીઝાળની વારે વખત બજશે

ફેરિયો એક દિવસમા પોતાના શરીરના વજન કરતા રજ નણુ ખાવ છે.

કાઠિયાવાડી વાતાવરણનો તાકીલ ચિતાર આપતુ આ ચિત્ર એ છાવનને આપણને મુદ્દ પરિચય કરાવે છે કદરવને યોગે દ્રઢકરતુ છવન ગણની આ બ્યક્તિ એના પરિમિત સાધનોમા પણ મેટલી સતોષી ને મુખી લાગે છે.

મિનિટ મેન

અધિકારોને અમેએ માનેતો રવા-લંચ રિક્કટ જ્યારે ચાલતો પડતો ત્યારે ત્યાનો ફેક માનુસ ફેક પળે લાડાઈ માટે તૈયાર જ રહેતો એટલુ ખેનરમા કામ કરતે દોષ કે છુદાર કોડમા પડતો દોષ ત્યા, લાડાઈનું જુવલ સજ્જતાતા જેવ તે દાવયાનુ દળ કે ઘસોડા પડતો મુખી એક જ મિનિટના બટકે લઈ લાડાઈ માટે તૈયાર થઈ જતો આમ એક શબ્દમા પુરૂ માટે તૈયાર થઈ જનાર યો 'મિનિટ મેન' કહેવા તા ઉપરું ચિત્ર એમ એક માણુકનુ છે

બહુધ રકમ

૪૫ માથી ૪૫ બાદ કરો તો જે પાછળ ૪૫ જ વરવાળી

$$\begin{array}{r} ૬ < ૮ < ૧ < ૫ < ૪ < ૩ < ૨ < ૧ = ૪૫ \\ ૧ < ૨ < ૩ < ૪ < ૫ < ૬ < ૮ < ૯ = ૪૫ \\ ૮ < ૯ < ૧ < ૬ < ૫ < ૩ < ૨ = ૪૫ \end{array}$$

સૂર્યનો પ્રકાશ અટકાવવા બારણું બંધ કરસો તો દાકતરને માટે બારણું ઉઘાડવા પડશે.

કેટલાક વર્ષ પહેલાં અમેરિકન ડોમેન મા પાન થએલા એક જિલમા એક અડધવિરામનુ ચિત્ર બુવથી રજી નવુ હતુ, તેને લીધે અમેરિકન મરકારને દસ લાખ દોલરને ચાંચો આટલે ઘટના

હુનિયામા લાખી પડેલું કે છુદુ આપુ (ટેલફોન કન્ટ્રીનામનુ) જે ૧૭૭૨ના માસમાં લગનમા મિસ એલિઝબેથ મપેટ નામની બાઈએ રાત ક્યું હતુ.

થેટો વખત બવાવર પડી રહેડો મીડવાનો સુચો, ટાઈપરાઈટર કે એનો કોઈ સુચો જ્યારે ફરીથી વાપરતો રસ હતોએ છએ ત્યારે તે બરાબર સુદે-લાઈથી થ લેતો નથી, કેમકે તેના બુદ્ધ-જુરા બાજોને મહેલાઈથી ફરવામા મજા કરવાડ તેવ તેમા બરી બધુ દોષ છે એક બાડ કંપડાને જુન ગવન કરી એ સથા ફરુ થેડી વાર વીડી રાખવાથી એ તેવ પીનવાને પાનછુ પડી જશે ને ચક્રો પાન બરાબર ફરવા માડશે.

હુનંવ આવતી મીડીમા રાહનુ પાળી ફેડી જુખ બલાવી, પડી ચેડમા પાળીથી સાફ કરી નાખે. હુનંવ દૂર થઈ ઘરે

ટાકને માત્ર પાળીમા યોગવાથી જ માલીના અક્ષર લખી શકાય એવી એ-ક્યુલિ છે કેપવા ચિત્રમા બનાવના મુજબ બનવી રંગનો નાનો આકારો જરા બીજવોને ટાકની નીચે ચોડી મળવો જ્યારે લખતુ હેવ ત્યારે ટાક પાળીમા યોગવાથી થેડો થોડો રજ ટાકમા જતારો અને લખારો લખીને ટાક લુગી નહિ થનુ એમ જ મુકાવા દેવી.

શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સાહેબ સંચાલક ગાયકવાડ તરફથી

ઇ સ. ૧૮૯૭ના સ્થાપનાના આવેલું

ઉદ્દેશ હુમર તેમજ કળાકૌશલ્યનું પ્રસિદ્ધ વિદ્યાલય

કળાભવન વડોદરા

આ કળાભવનમાં નીચે મુજબની આઠ શાખાઓમાં જુદાજુદા હુમરકેશન તેમજ કળાકૌશલ્યને લગતાં કેટલા પ્રકારના વસ્તુ કે ચાર વર્ષની લંબાઈના રિપોર્ટમાંથી અભ્યાસક્રમો શીખવવામાં આવે છે. તેમાંથી પહેલી છ શાખાઓના રિપોર્ટમાં અભ્યાસક્રમોમાં માત્ર મૈટ્રિક પસાર કરેલા વિદ્યાર્થીઓને દાખલ કરવામાં આવે છે ને તે શિષ્યજી અંગ્રેજીમાં અભ્યાસ છે.

શાખાનું નામ

શુભ્ય અભ્યાસક્રમ

૧ મિકેનિકલ એન્જનીયરિંગ... પ્રો. દત્ત M. Sc. E. E. &c. (Illinois U. S. A.)

૨ ઇલેક્ટ્રિકલ એન્જનીયરિંગ... પ્રો. સરકાર M. Sc. (Calcutta) B. Sc. (Edinburgh)

૩ ઇમિકલ ટેકનોલોજી પ્રો. શૌક M. A. (Bombay)

(અ) રંગવા, છાપવાના ઉદ્યોગો સી. પટેલ M. Sc. (Bombay)

(બ) સાણ, તેલના ઉદ્યોગો " " "

૪ સિવિલ અને સેનિટરી એન્જનીયરિંગ પ્રિન્સિપાલ અને

મિ. શુભે B. Sc. B. E. (Bombay)

૫ સ્ટ્રક્ચરલ એન્ડ ઈમર્સ મિ. અમીન B. Com. (Bombay)

૬ આર્કિટેક્ચર પ્રો. વાનેરકર L. R. I. B. A. (London)

(અ) હિંદુ સ્થાપત્ય મિ. નર્મદાશંકર સોમપુરા

૭ સ્ટ્રક્ચરલ એન્ડ આર્ટ મી. શીવુલ પ્રમોદકુમાર ચેટરજી

(અ) હિંદુ ચિત્રકળા

(બ) ફોટોગ્રાફી અને પ્રોસેસ વર્ક મિ. દેસાડે

(ક) ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ ડિઝાઇનિંગ મિ. માણેકજી

૮ વજુતર શાખા મિ. પ્રજાનં L. T. M. (Bombay)

શાસ્ત્રીય વિષયો પ્રો. દોશી A. M. (Columbia U. S. A.) &c.

" પ્રો. વખારિયા M. A. B. Sc. (Bombay)

ઉપર દર્શાવેલી શાખાઓમાંથી બધી શાખાઓમાં બ્યાલકારિક જાન આપવાના હેતુથી સર્ટિફિકેટવાળા અભ્યાસક્રમો પણ શુભશક્તી ભાષાદ્વારા શિક્ષણમાં આવે છે. તેમાં દાખલ થવા માટે શુભશક્તી સાતમું ધોરણ કે અંગ્રેજી પાંચમું ધોરણ પસાર કરેલું હોવાની જરૂર છે.

આ સંસ્થામાં ઉપરની પહેલી છ શાખાઓની વાર્ષિક સિસલ ફી રૂ. ૫૦-૦-૦ છે. બાકીની બધી શાખાઓની સિસલ ફી તેથી અધીક, એટલે દર વર્ષે માત્ર રૂ. ૨૫-૦-૦ જેટલી છે.

શિક્ષણવર્ષની શરૂઆત જુન માસના છેલ્લા સોમવારથી થાય છે. દાખલ થવાની અરજીમાં માત્ર એ મારા દરમિયાન લેવાના આવે છે. વડોદરા રાજ્યના કોલેજરોમાં પહેલી પસંદગી આપવામાં આવે છે.

કળાભવનમાં હજી પણ વિશેષ શુધ્ધાત વધારા દાખલ કરીને તેને હજી પાયા ઉપર લાવી મુકવા સારા હાલમાં જ મી. ડિ. મોરસીએ નામના એક સિવિલ એન્જનીયરને ડિરેક્ટર તરીકે નીમવામાં આવેલા છે.

વડોદરા ઇડાલાલ હ. વોરા

તા. ૩૧-૧-૨૭ પ્રિન્સિપાલ કળાભવન

ઈંગ્લેન્ડની

એમ. સી. સી. ક્રિકેટ ટીમ

મુંબઈમાં રમે છે.

ગુજરાતનું ક્રિકેટ-જગત ચેતનમય છે

તમારી ક્રિકેટ ક્લબમાં કેવુંકે ચેતન છે?

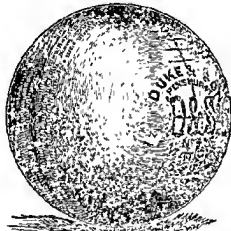
ખાખરા બેટ ને તુટેલા દડા નહિ ચાલે

અ મ દા વા દ

સ્પોર્ટ્સ ડિપો

માંથી તમને કિશિયત બાલે ઉત્તમ માલ મળશે

આ લુઓ

ટ્યુક, ક્રિકેટબોલ, કેપ્સન્ટ, પુનિકાર્ન, રેગુના અને પર્ફેક્ટ દડા ગન એન્ડ મૂર, ઓટોમાટ, ફેનન, રેગુનાટ તથા ફોર્સના બેટઃ કપરાત સ્કમ્પસ, લેગ ગાર્ડઝ, ડ્રેસા ક્રિકેટ ક્રીપિંગ ને બેટિંગ સ્લોવ, તથા ફુટબોલ, રેનિસ, બેડમિન્ટન હોશી અને જોડક તથા બીજા અનેક રમતોના સામાન

ગુજરાત—કલિયાવડમાં

ગાજળી પ્રીમટે માસે માલ આપનાર તરીકે જ્ઞાતિ પામેલ

અ મ દા વા દ સ્પોર્ટ્સ ડી પો

રીડ રોડ એર ડોટડા મોટી સામે અમદાવાદ

તમને કદી રીતે મદદરૂપ થઈ પડે ને જાણવા માંગે છે

જાહેરગમના ઝોનરો ઉપર ખાસ દેખાત અપાય છે

શ્રી ક્રીડા વાંચના જ કરો; ખસ વાંચના જ કરો
શ્રી ક્રીડા જીવનને પ્રેરક ને અનુકૂળ
શ્રી ક્રીડાના બે પુરતકો

ઉગતી જુવાની

પ્રતિબિંબિત કરતું નાટક

દર્શનિયું

કુંજી વાર્તાઓનો

સંગ્રહ

મૂલ્ય: ઉગતી જુવાનીના રૂ. ૧-૧૨-૦

દર્શનિયું (રચિતકર રાવજીનાં ચિત્રો સાથે) રૂ. ૩ ૧૧

પ્રો. બ. ક. ઠાકોર નારાયણ ષેઠ પૂનાસિટિ

બાળકોની રમત

દોઢ આનામાં ચોરાશી જ્ઞાન

બાળકોને ઘણી ગમ્મત સાથે જ્ઞાન

આપે છે. નાનાં પાંચ વર્ષનાં છોકરાં

પણ સમજી શકે તેવા સરલ મોટા

શબ્દોમાં ચિત્ર સાથે.

ફક્ત દોઢ આનાની ટીકીટ ખીડો

ધી હાલ ઇન્ડિયા એકવદાઇઝિંગ

એજન્સી: અમદાવાદ

બાળકોને વહેંચવા માટે સામગ્રી

૫૦નો ભાવ રૂ. ૨-૪-૦

તથા ૧૦૦ના રૂ. ૪-૪-૦

ત્રણ અક્ષરનું નામ કુમાર અને એનાં ત્રણ ખાતાં

કુમાર પ્રોસેસ રહિયો
જે સુદ્ધ મધ્યમ બનાવે તે

કુમાર પ્રિન્ટરી
જે કલાત્મક ગ્રંથકામ કરે છે

કુમાર ચિત્રકાર મંડળ
જે સ્વાતંત્ર્યની ચિત્રકલા કરે છે

કુમાર કાર્યાલયનાં એ ત્રણ ખાતાંમાં તૈયાર થયેલાં ત્રણ અદ્દલ પુસ્તકો

ત્રણ ખા

શુદ્ધતાની સાક્ષિત્વમાં કુમી
સાત્ત્વિકતાના અનન્ય લેખ

અવિશકર ગવળના

સોળ સુંદર ચિત્રો

ખાળ

વાર્તાવલિ

ધૂમકેતુ

ની જીવન અનંતની રહે
કેળવણીનો સચક
જે ૧૦ પાના

૩ પ્રિન્ટીંગ ૧૦ સાળ
ચિત્રો

સિદ્ધાન્ત કળ કનન ગવાડ
કો ૩૧ ૧૦ ૧૦ ૧૦

ત્રિંગી ને બેંગી ચિત્રોનું આદ્યમ

મરને સમ્માર ને નામકાર બાપે એવી અનંતી સીજ
તત્ત્વના જીવનના મરણ બાપે એવી અનંત રમણન
શુદ્ધતાની કક્ષાનો પહેલો પ્રતિનિધિ ચિત્રમંથક
સંસ્કૃતિ પાંચજ પંક્તિ ૧ નામે દેવ કવિનામા થયે એક

આ નવાજીન મળેના
અપાનિ કુંડીનાં જ
પરની બાજવાનીને
મુદર સમિત અથ
પાક ચાકતક પુક
બદા મળખુન કમળ
જો, જખા મોઢા દાનપ
બાજમ્પનાન અનુક
ચાર ત્રિંગી અનંત ત્રી
કોણદાર ચિત્રો માર
ને ૩૧ ૧૧ ૧૦ ૧૦

પણ તમે 'કુમાર'ના ગ્રાહક છો, ?-તો

તમને

એ ત્રણ પુસ્તકો, તથા સાથે પેલું મોટું સુંદર પુસ્તક

૫૪૪ પાનાં હાજીમહેમ્મદ-સમારક-ગ્રંથ ૧૩૨ ચિત્રો

એ ચારે અસ્તામાં મળશે: જરા નીચેનો હીસાબ વાંચી જુઓ

આદ્યમ-ગ્રંથ (૧-૧-૦) પ્રેમ મુદર ચિત્રો (૧-૧-૦) તત્ત્વના (૧-૧-૦)

બાજવાનીવલિ (૧-૧-૦) બગલ સંજી મોદેજ (૧-૧-૦)

કુલ રૂ. ૧૧-૮-૦ પણ તમને રૂ. ૧૦માં ઘેર બેઠાં

તમારો ગ્રાહક નંબર લખી મોકલી આજે જ મંગાવી લો

સુમાર

અંક ૩૮

ઉગતી પ્રજાનું
માસિક

તમે 'કુમાર'ના આહુક છે?-તો

રામનીય જીવન ધર્મીય ૩-૦-૦

ચિત્રાંગદા ૦-૮-૦

ચીન્દનાય કાકુર પ્રાણી

મદાદેય દેશાઈ અનુષ્ઠાન

કાકા કાંચલકરના ગ્રામવાસ્વાળી

ભારત મુલિક ગાઈડ ૧-૪-૦

ધંસેશ વગર શિમકે

દાગોનિયમ શીખવાડના

આ પુનકોમારેનું કોઈ પણ પુનક

મીલીકમા દશે ત્યા ચુડી તમને

૧૨૫ દકા વળતરે મળશે

ઉપચાર

દરેક ભતનાં પુસ્તકો

અસ્તાં મેળવવાનું ટેકાણું

અસ્તું પુસ્તકાલય, પટકપ, વળ દરવાજા

અમદાવાદ

કુમાર જીવનની

માનીતી હસ્તકળાઓ

ચિત્રકળા અને ફોટોગ્રાફી

એ એમાંથી તમને શુ પ્રિય છે ?

બેને લગશે નોંદરેદને

અને ઉગી કૅંસિડીનો મામાન

ફોટોગ્રાફી, ઇલેક્ટ્રી, ફોટો વગેરે કપનીઓના કમેશ

તથા દરેક જાતના સામાન, ઇલેક્ટ્રી, આઈરન, વેલ્ડિંગન

વગેરે કપનીની બધી જાતની પેટા, ફિટિંગ તથા ગ્રામાઈડ

પેપર, હાઉસન છુચર નેવી કંપનીઓના લગ્ન પેટા વગેરે

ચિન્મર ન્યુટન તથા રીબ્ડ કંપનીઓના દંદ- જાતના

ફોટોગ્રાફી સામાન રંગીન પેટા, પીડીઓ, જુદાજુદા કાગળો,

પેપરો, રંગવાળો વગેરે યાજી કિશોર બાવે લેખના

શીખાઉ ફોટોગ્રાફીની ફિટિંગ ધોવાનું, તેના પ્રિન્ટ

કાઢી આપવાનું અને ફોટો એનલાર્જિંગનું કામ

અપ કુટેડ ગાળોની કડી આપનાર

એમ ડી. હજીવતીની ક : રીફરેન્સ : અમદાવાદ

દરેક આગેવાને મુલાકાત લઈ સંતોષ બતાવી વખાણેનું અને

હિંદુ જાતિનાં નિરાધાર અનાથ બાળકોને પોષણ આપતું આ

હિંદુ અનાથ આશ્રમ નડીઆદ

એક જ છે

તેને દાન કરવાના દરેક પ્રસંગે જરૂર યાદ કરી કંઈ પણ દાન મોકલશે

દાન તે દેશમેને સુમારે અનાથ આશ્રમ, બાલિકાઓ અને અરક્તોનું પાલનપોષણ કરે છે અને

તેમને જુગલુદા ધંધા શીખવી પણ ઉપર ઉભા ગી કમાઈ ખાપ તેવા મજબ-શહેરી બનાવવા

ચલ કરે છે તેમના કક્ત બેરોજગીયાઓ વિગેરે અર્થેના જ રૂ ૫૦) દરરોજ જોઈએ છે

તો જરૂર તમો પણ આ તમાગે અનાથ બાલુઓને બચાવવા તમારો દાનધરી દમ્ન લખાવશો.

દરેક પ્રકારનું દાન લેવાય છે અને તેની પાવતી અપાય છે રીપોર્ટ મફત મળે છે તે મળાવવા તથા

વધુ વીગત માટે લખો :

મંત્રી, હિંદુ અનાથ આશ્રમ; નડીઆદ (ગુજરાત)

તમે 'કુમાર'ના ગ્રાહક હો તો તમને નીચેનાં પુસ્તકો ઓછી કીમતે મળશે. જુઓ:

કાલ્પમંદરમદ સ્મારક ગ્રંથ	૧-૦-૦
સોળ સુંદર ચિત્રો (આકાશમ)	૧-૪-૦
લક્ષ્મી (પૂર્વમુદ્ર)	૨-૦-૦
બાલવાર્તાવલિ (સચિત્ર)	૧-૦-૦
ટપાલ ખર્ચના	૦-૧-૨-૦
કુલ કીમત	૧૧-૮-૦
પોસ્ટલ સાથે કુલ રૂ. ૧૨-૮-૦ની	
કીમતનો એ સેટ 'કુમાર'ના ગ્રાહકને	
દસ રૂપિયામાં ઘેર બેઠાં	
પહેંચાડીએ છીએ તમે ગ્રાહક હો તો	

જુજરાતી સાહિત્યનાં એ ચાર સુંદર ને ચરકરી પુસ્તકો
તમરો ગ્રાહક નંબર લખી આપે જ મળાવી દો.

કુમારના ગ્રાહકોને ખાસ લાભ

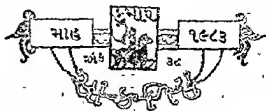
વીરની વાર્તા ભાગ ૧-૨

બને, અપના ભાગાંથી કોઈ પણ ભાગ, દરેકની
દી. ૩ અડી મુદ્દા મોકલી આપનારને ટપાલ
ખર્ચે વિના મળશે આ લાભ માલ માસની
આખર મુખી જ મળી રાશે. તમારો ગ્રાહક નંબર
જાણવી નીચેને પ્રશ્નનાથે નાણું મોકલી મળવા:
દી. પી. અમદાવાદ કોડી પસે પટોદર

'કુમાર'માં આવતા 'હલ્લા કાગ્યે'ના લેખક
અન્નદાસ આમનલાલ મહેતાની કૃતિ

યમલ

લેલિયા બાઈગહેતની કસ્ટ કમા.
પૃથ્વી ઉદનાં ચોદ સુદર રોનેટાંગ: પાને પાને
સજ્જારચિત્રો સાથે બેરડી છપાઈમાં છો. ૦.૦૦
લખી. કાગિ, લીપસાવ-પાડી મહુદાર મુંબઈ-૨

સહેલો ચરકાળો (ચારકર) રવિચંદ્ર રાવળ	મુખચિત્ર
સામના (ખાવના)	દેશજી પરમાર ૪૫
ગિજલસ	૪૬
સ્વાસ્થ્ય, રક્તિ અને સૌન્દર્ય	૪૮
સંપુત્ત મોરં	મળતન ૪૮-૪૯
ઉત્કલ (ક્રાંત)	દેશજી પરમાર ૫૧
સાહકલચીર (નાર્તી)	અનંત પંડ્યા ૫૫
યુવાન કેવલ	મુર્તિકાર: માહિક્ષ અન્નદેવો ૫૭
દેવતાકાના મહિરનો અદાનો ભાગ (કિરો: મુદ્દત નીલકંઠ) ૫૭	
અણીની પથ	હરિનારાયણ આચાર્ય ૫૯
હવન પરામ	નવલરામ ત્રિવેદી ૬૧
સાહકલ હપર ૩૦૦ માહલ ડોઝલાલ લલમીકર માહિક ૬૩	
તક્લી	મો. ક. બાપી ૬૫
નવો નિરાળિયો	ચિનોદ ૬૮
પુણે તંત્રી	૭૦
મારી પોતાની વાત	દી. હરિમસાક દેસાઈ ૭૧
આફ્રિકના પત્રો	નાનાલાલ ૭૩
ટલિઆરી	શેનકરસાલ વ્યાસ ૭૬
નવાં પુરતો	૭૮
સી. ઉનામ	૭૮
બાળચિત્રાવ	૭૯
જ્ઞાનકીશ	૮૦
માધુરી	૮૧
છેલું પાનું	૮૮

તત્રી રવિચંદ્ર રાવળ; મુદક-મકાસક બચાભાઈ રાવલ,
કુમાર પ્રિન્ટરી-કુમાર કાર્યાલય ૨૭૦૬ રાવપુર અમદાવાદ

લખાજમ વરસના રૂ. ૬૦ વરદેના રૂ. ૭ અપવા ૧૧ શિ.
મુખાર્તના એજન્ટ: સી. જમનાલાલની ક. પ્રિન્સેસ રોડે,
આહકે વસની ગાઆતરી (એલે પાપના અક્ષી) મેંધવા-
નો નિવાજ છે. વરસની અપનચથી ગ્રાહકો નોનાતા નથી
લેખકો લેખોને કલતી મળ માટે કામ ખાસ પ્રેમ કહેતાં
દાય તે જ લખે, અને પોતાના લખાણુ બની રાકે તેલવાં કુમ,
કાવળની એક જ બાજુએ, બાજુ અફરિ, પુરાં તામ કામ
સાથે, અને પાછાં મંગાવવાં દાય તો પોસ્ટલ સાથે મોકલે.
એમને એક ન મળતા હોય તેમણે
એક બહાર પડ્યા પછી જાક રિવરાની અફર વગરને નાણુ કરવી
તે પ જ આવવી કુરિયાદોને પહેંચી વળના અને બતાવતા નથી.
દીક એક મગદ જવાની બહેરખળર 'સેસા'માં મગદ ચાવ છે.

નિવારણ, રોપરીઓ, વડોલો અને
બીજાં મનજીનું કામ કરનારાઓને એના
સેવનથી અત્યંત બેનું પોષણ મળે છે

નાનાં—નોટાં, માંદાં—સાલાં
શ્વી—પુરુષ, નબળાં—સખળાં
ગ્રીકોઈ એવું સેવન કરી શકે છે.

તમે વાપરી જોયું છે ?

ઝંકુનું કેસરી જીવન

કેસરી જીવન ઝંકુનું જ
સેવાવવાનો આવેલ સાબો

મહારાસ્ટ્રાનાં

રસસિદ્ધ, અબ્રક, કેસરી, કમ્પુરી અને બીજાં
રોપન, પાવન, પીટિક, બીજાં રોગો
લીલા રસતર આમળાંમાંથી બનાવેલા
આ સુરોક્ષિત, સુવાસિત, સ્વાદિષ્ટ
ને પીટિક બોલાકનું નિયમિત સેવન
હોયુ આયુષ્ય ઠંઠા સારી સ્થાવુર્યનિ
આપી શકીશા બસ અને તેજ તથા
દેહ ઉદ્વિગ્ધમાં થીતન પુરે છે

પા રતલના પાંદનો રૂા. ૧૫
આપા રતલના પાંદનો રૂા. ૨૫
એક રતલના પાંદનો રૂા. ૫૦

ઝંકુ

ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ
લિમિટેડ

કારખાનું સયાલી રોડ, મુંબઈ-૧૪
ફકાન છુતી મલોનવાલી, કાલનાદેવી
મુંબઈ-૨

કેસરી જીવન

અમદાવાદના એવન
લોગીસ્ટ્રાલ પ્રથમ સીચીટીડ

ઝાંકુ આપની વખતે, જોકે અત્રે 'કેસરી'ના નામની દબી એટલુ બહુવચને

સહેલી સરખાવી

શુદ્ધ જ્ઞાન પાન
ચોખ્ખી હવા
યોગ્ય કસરત
આરોગ્ય

આવતી કાલનાં નાગરિકો ધરતું
વર્ષ ૪ : અંક ૨ આજનાં ધરોતું માનીતું મારિક માહ : ૧૯૮૩

સાધના

મહરવાકાંક્ષાની ચીટ લરીને પછી તો જીવનનો આતુર મુસાફર સાધનાની વાટ તપ્ક પગલાં મારે છે. અને અર્થ જ તો. મનમાં મોટી ઇચ્છાઓ કરી હાથપગ ઝેરી બેસી રહે શો આદી? એને જીવનમાં ઉતારવા માટે તો ઉચ્ચ ઉપાસના કરવી પડે. એ સાધના.

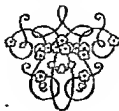
મોટી મોટાઈ મેળવવાની ઝંખના પાછળ ઘણા જ ધર્માધર્મી અને મથામણ કરે છે તે સાધના નહિ. સાધનાનો તો પહેલો જ મંત્ર છે આંતરશુદ્ધિ કરી પાવતા કેળવવાનો; પાંગળી શક્તિઓને વેકરી દેવાને બદલે તેમને કેન્દ્રિત કરી એક ધ્યેય તરફ વાળવાનો.

સાધના એટલે કેઈ કસ્યાલપ્રદ હેતુ જાતર મારેલી તપસ્થા. એને માટે અખુટ ઉત્સાહપૂર્વક કરેલું મુનું મંથન; એની પાછળ અવિરત ઉચ્ચગ કરતાં કરતાં ફેના ચર્ચ જવાની મુસાફરી; લેશમાત્ર ધીરજ બોચા વિના અનંતકાળ સુધી મથ્યા કરવાની અપરચ્છિત સહનશીલતા.

સાધક એટલે અનુભવનો લીધમઃ નવવાણુ હાર આઈને ઉઠેલો નાર ટેકીલો ધેંધરીલં આત્મા હળવા શબ્દોમાં કહીએ તો, લોહી અને પડસેરો કાદવાની પ્રમાણિક રીત તે સાધના.

અને એવી સાધનાને કશું અસાધ્ય નથી.

દેશાળજી પરમાર

ચુન થાય કુદરતી પ્રેરણા અને
સ્વતંત્રતાના વાતાવરણમાં જન્મે છે
સ્વતંત્ર અને 'લેસન'ના કુદરતી એટલે જ
કે 'લેસન' કોઈ હેતુથી, કોઈના તરફના
સ્વાભાવી કે કોઈ અંતર્ગત કુદરતી કુદ-
વાર્તા હોય છે, અને તે જરૂર લાગે
છે રાજ્યના ધર્મને વાર પાડ કરતાં વધુ
શ્રમ, વધુ એકાગ્રતા તથા એકનિશ્ચયી
જરૂર પડે છે, છતાં તેમાં જીવની પો-
તાની રકુરખા હોવાથી તેને બાર કે
ચાર જાણીતો નથી અને પરિણામે
વિકાસ અને જળ આપોઆપ મળી
નવે છે

સ્વતંત્ર પ્રજાએ રમતી નથી પણ
તે હાથથી, કાપકાપી, શાલકથી કે
હરીફાઈથી કોઈ રાજ્ય કે આદલો
તો સિદ્ધિ પાત છે કે ને ને વિપરીત
સામાજિક જીવનમાં તેમનો કોઈ
ખૂબ વિષય વિચાર્યો પોતાના શોખથી
કરતો હોય છે, ત્યારે તેમને તે એવર
હમમ અને મહેતાં જાણે છે કે
વાર્તા સામાના અભ્યાસમાં પાઠ્ય
પુસ્તક વગેરે સામ્ય થાય છે તે
વિષયોને કદાચો આપવી લાગે છે,
પણ તે વાર્તા તે પોતાની એ જિલ્લ-
નક પાતર વાચના ઉપર છે કે તે રાત
જાગ્રતે પણ આવી કાંઈ કે અને તેની
શ્વસર વટે તેમ જીવન પ્રણય છે

કોઈકાઓના પોતાના સાદરથી કે
સંપત્તિ સાલવા મડળો અને અખાડા
હાથો; અને રકુલની કસવચાલક કે
ડિમેન્ટિય કલબની હાજરી જુઓ,
તરત રાજ્યને કે રાજ્યને કે રાજ્યને
વિષયમાં હુકમ કે કુશળતા આવતા
તેને તસ હાથ નવે છે શેરીઓમાં
અને પોતાના અને વિષયો ઉપરથી
કે કોઈકાઓ રમતની એ છુન મચાવે
છે તે વાતાવરણ નિરાળના મેદાનમાં
કે રજાના મેદાનમાં નહિ જુઓ
કામનું, બધે જ કડક નિયમચાલન અને
નહિ તો તેના જમ માટે અનુભવી
તબાકાર જેવા કાચા, ઝોળ માર્ક
(માલખર) કે કોઈ સર્વિસ કે માલખરની
કીમત! સ્પોર્ટિંગ ને જો આવી રસ-

દાવક વિષય પણ આપા જ મરજી
કોઈ જાને મરજી થઈ ચકતો નથી,
એવી કુશળતા ધણી સ્વતંત્ર મનસ્વીએ
અને આવી છે રાજ્યમાં મહેલા
વિવાની કૌશલ્યની દક્ષતા યોગ્ય શિ-
ક્ષકોને, વાઘાઈએને દિન દોડતા લાગે,
તેમાં કરતાં જે વધુ આવક લાગે છે
શિક્ષકની કદી કલ્યાણથી આવુ
તેમની અને વિચારોની વચ્ચે એક
નિતર સંપર્ક છે રાજ્યના પાથે થવા
એ જામ નીચે થાય અને દળાણ
બોલવતો વિચાર્યો કરાર છુટ્ટ કરાર
છુટ્ટો જ જ કરતો હોય છે વધારા-
ના લેયન તો એકલા અને તેમ કુદી
કરીશું એમ સમાધાન લેતો પેર જાય
છે ધણી વાર તો રજાનામાં પણ જરા
અડધેલા ગુરૂતવા રાજી પામતો
દેવ છે

આ ધણી બધે કે દલ કોઈકો
તેમ હેઠાસર સાહેબે અને પ્રિન્સિ-
પાલ સાહેબોએ તેમને પોતાના વિચો-
થી છુટ્ટ પાડી રાજ્યને આપતો બધો
વજન પોતાની હકુલ નીચે, નેચવા
માર્યા છે ધણી સતતવાસ વિચારી
અને કસવચાલકોને ઉત્સાહ કોઈ
કરકામત નીચીવી સરકારને આવી
વિદ્વાન પ્રિન્સિપાલો કાનુભૂત થવા છે
તેના પાણીમાં અને મરજી છે

કામમાં લાગી મજૂરીની જ-
રૂર પડે અને એમાં દરત-
કુશળતાના વિકાસને વ્યવસ્થા હોય તેમ
નામ ઉચેત અને હોમ વિના જ-
વંચાસ કદી જમુ તેજરથી ચાલત નથી

રાજાઓની વિદ્યામાં જન્મને બધો
વજન દળાવેલો દોલતી આલે પોત
પોતાથી પહેલાની રમતો અનુરૂપ થય
છે આને પે જો રજાઓમાં વેચાણ
સ્વતંત્ર કોઈકાઓ, બંધારણની કપક
લખવાના નિવારણોને કે મેમ્બરોની
રમરમતી ચોલાવતા બધાંદરો શોખ
જરૂર નથી નાનુનાના બાળકમાં પણ
અંજાર મોં લઈ નિગળો જાય છે ને
આને છે, અને ચોલો વેચી આવ કે-
પાકનું કાનુર કોલોના નરર પડે છે,
કોઈકાઓના કિલ્લામાં કે જોના
દરને ઉપર પણ રાજાના જ રકમ
પડતા છે એમ કરતો તો ખેડે નહીં
બાઈ કરતો ને સારી, પોતે કમગુ
ત જ જ બંધાર પાકેલી મનમન
પ્રજાવના લખાને આપણને છે અનન્ય
એક સુદર સંજન થાઈ કરાર છે, જમ
સામાજીક કોઈકાઓની પોં જ લેસન
અને પરીણાના પોંસો વહેની નાતો
બંધેનેને નોઈ વિચાર આવે છે કે
તેમાં જોગ અને જમ સુખા સારી શન-
વાના શોખમાં મોરદાઓમાં શાસન-
જા કે રજાઓના રસ શેરીતે કમ-
જાની દરે રાજાઓ વજન એટલી
લાગે, નિર્ધાર વિવાનોથી બેરેર અને
યક્ષનારો મર્ડ પડે છે કે અનન્યની બીજ
પ્રિન્સિપાલો રસ ઉત્તમી કમિઝમરી
નવ છે પરીણા ખાતર કે મેમ્બરોના
જમ ખાતર વિચાર થાઈ રજાના
કમગમ અનુરૂ જ રહે છે

સાહેબ, કંઈ, તથા હવે કોઈકો
બીજવનારો આલેસોના જાન તસ-
સરો તો મારુંમ પડશે કે તેમને
પોતાની પુન માહ રાખવા પુષ્પળ
વજન અને તવશરી મળવી તેમને
કોઈકો રોજા હોય, કોઈ જીવનકામો
તેમને બાર હે તો તેમાં છું સા રી
સાચ ન હોત રજીવિકાસ કરનાર
આલેસોને પોતે પોતાનો વજનરજાવીન
રાખવો પડતો હશે
દેશને સાધનો કરના વચિત્રની
વધુ જરૂર છે સમિત જળવાયો તો
સાધનો ઉલ્લખ કરી લેજો

પાનખર

પાનખર આવી પહોંચી છે. ગામ બહારનું એકેએક ગાડ વાણુ વડે હાલી રહ્યું છે અને પાકાપીળા છલ્લું પાન ખેરવી રહ્યું છે. કુદરત ચેતનમયી દુનવીઓથી ગતિમાન બની છે. શિયાળોથી કંતાળો, ઉનાળાથી ચોમાસુ અને ચોમાસાથી પાકા શિયાળો. એ જનુઆરી સુધીની ગાંધી અને મોહનમયી કાંઈ એવી અજોબ રીતે ચાલે છે કે એમાં કુદરત અને આખી માનવજાતી પળેપળ નવર માણુ ચેળવી રાકે છે.

શિયાળો રચૂલના, રોકાણની ને સક્તિના સમઢેની જનુ છે એના કારણે ને ઠંડો પવન સપળે, સુકો નરવાઈ ને સતી. ચોળ તાજ્ય ફેલાવે છે. અને એ પવન એટલો બધો વાય છે કે છવતા જાનનાં છલ્લું પડે ઉપડવા માટે છે અને સોની આંતરમાંથી નવી સુધાણી, નવું ચેતન ને નવી ચમક કુટવા લાગે છે. શોકબાજ કમ અને જોહામાંજોહા ચાક; તીમ' પાવનસક્તિ અને તાણુ ઝોકાંધુ ઢોલી, અન્યથેમા બીજળા અને વેગ એ સધળાં આ જનુના નીસાંથી ફેળો છે.

પણ આવનાર જીવન તો ઠીથી ચમકે છે અને રેવેટર ને મફલર, ગળપટ્ટો ને ગરમ કોટ, મોમ ને સાલ વગેરે વગેરેથી ચોતાનાં નળળાં શરીરને વીંટળા વધુ નળળા બનાવે છે એ તે કહ શિયાળો માણુદાની રીત છે ?

શિયાળાના સક્તિસચય પછી ઉલ્લાસભરી વસંત ખીલે છે. નવો દેહ, નવા પાન, નવા ફુલ અને અવનવા રંગોના એ મેળો છે હો ચોતચોતાની સરકંટા, ધારણુ કરી રહે છે અને આંદરનું વાતાવરણુ પાથરે છે.

અને પછી વસંત ગાઢ મુલીમતી હડવા માટે છે, કુલ ખર્ચી ફળ ખને છે. મફલરો વધીને નોટાં ધાય છે ઉનાળાને રસ' મકરતો તાપ પડે છે, તેની ગરમીમા ફેળો ચોતાને હીસો રંચ બદલી સોનેરી પીળાગ પકડે છે માનવસામંજસા પણ એમ જ અસહિયારો અને સહમના મરના બેસે છે અને પછીથી પાછી સાંજો પડે છે. દે. પ.

ચંદ્રેના રહેવસીઓ કુદરતથી એટલા અળગા થયેલા હોય છે. કે આજે કહ જનુ ચાલે છે એનું પછું તેમને બાન નથી હોતું આજના-આવણુ કેળવણિલા-સુઝ વગરના કે સુઝ કુટવા-છાકસાએને સુઝો કે કયા મહીનામા ફેલા ફુલ હને છે, જનુ કયા મહીનામા ધાય છે, ઇન્દ્રધનુજ કયા કયા મહીનામા દેખા દે છે, આજરામાથી કયા કયા મહીનામા પડે છે ? શહેરની છાકગોળોને એટલી જ ખૂબઈ હોય છે કે આપસકીમની જનુ પછી છત્રી એકબાની જનુ આંજે છે અને ત્યાર પછી એ મફલર બાધીને ફરવાની જનુ આવે છે ! ગામડાની લોકોનું જીવન જનુઓ સાથે પુરેપુર સકળાએનું હોય છે ધાર્મિક માણુસના તહેવાર જનુ અતુસાર મોડેલા હોય છે. (૧ વા કલેલકર)

કુમાર કુમાર કુમાર

જીવનના રસસાહિત્યમા આપું અને અનન્ય હોયો આપી તેને સિદ્ધિપત્ર કરનાર જીવનના આ કલિવરની પામી વર્ષગાઠ આવતા મેત્ર સુદ ૧ને દિવસે આવે છે તે પ્રસંગે એમનો જન્મસુબલેમહોત્સવ ઉજવવાનું હતું છે, અને એ વિચારને સહર્ષ-વધાનીએ છાએ અને કલિશીને 'હીર્વાયુ ઇચ્છીએ છાએ.

'કુમાર' માત્ર વાચન-ફેલાવનાર સાધન જ બની રહે એનું આમે ઇચ્છવા નથી, પણ તે દિવે, નાગનારના જીવનમા ઉપયોગી ને પ્રેરક ધાય તથા માર્ગદર્શક પૂને એ અમને એનું મહત્વનું ભેગ લાગે, છે આ હેતુ વધુ ચોક્કસ રીતે માર મારવાને અમે આદર આગળ એક નવી ચોજનાની દરખાસ સુધીએ છીએ એ, આદરને-ચોતાને ન માર્ટ-કેહ પણ હકાકવની આદીતી, સુચના કે સલાહ 'કુમાર કાર્યલય' વરદ્ધી એજેટા હરી તેમને, પોરટલ આટેલું ચોતાના સરનામા-વાણુકવર અમને મત્ર સાથે નોકલવાથી વળતો જવાબ આપીકું જે વિમચોના જવાબ અમે આપવા અસાધ્ય હોઈશું તેને વિષે, અમારી સાથે સળામ રાખતા જાણુકાર હોગિયાર અનુ-બલીએને પુછીને પણ ચોગ્ય જવાબ આપવા માન કરીકું.

આ રીતે કુમાર કાર્યલય સાથે સોનો જનત સળામ ખાંચવાની પ્રત્યેક આદરને તક મળે છે અને આજના સપ્તાહી છીએ કે એવી તક મળતાં દરેક આદર હવે આસીને અમારી સાથે પત્રવ્યવહારને પ્રસંગ પાડશે. —તંત્રી

સ્વાસ્થ્ય શક્તિ અને સૌન્દર્ય

‘ ઓથરિયા ’ મનુષ્ય આધુનિક યુગનો નવીન આવિષ્કાર છે હાડકાનો માળો આમડી નામના આવરણ નીચે છુપાયેલો વચલી બાજુમાં અદર્શિત ગમે ત્યાં થોડાક સ્નાયુના લોચા બરો બસ ‘ ઓથરિયા ’ તેવાર તમે ‘ ઓથરિયા ’ તો નથી ને ? તમારા શરીરમાં આ ચિત્રોમાં દેખાતા બધા યે સ્નાયુઓ સમાવાયું તમે ખાનદો ખરા ? જુઓ કેટી ચુદ્ધ બદરૂપ છે ! ઝાંઝા અંગના સચાસનની સાથે સમતોલપણાનું તત્ત્વ પણ આ વિકાસ છે યોગના આસનો અને વિવિધ દડ-ઘેડકની પ્રભુલિ તથા સ્નાયુવિકાસના બધાવામથી આવું શરીર મેળવનાર બાહ્ય સાલસાકર ભાવનગરના ગંગુગ કીડામડગના સભ્ય છે ૫ ફુટ ડા ઇંચ ઊંચા અને ૧૧૫ રતલ વજનના આ યુવાન પીઠનો વિકાસ કેટલો સરસ છે ! જેથી જેડી જેવી જાતીમાં સમાજેલા ફેરસા કેટુ ઉત્તમ આરોગ્ય સાચવતા હશે !

હવે ફેરો વિષે આમાં બાહ્ય સાલસાકરે યોગના સ્નાયુઓ જ દેખાડવા પ્રયત્ન કર્યો છે, વાસ્તવિકરીને સ્નાયુવિકાસ સધાતી શરીરની મર્યાદા મુદ્દત્ત દર્શાવનાં જ પ્રયત્ન કરવો નેહતો દત્તો નીચલા ડાબી બાજુના ફેરોમાં એમનું ઘેડેલી સ્થિતિમાં પણ સમતોલપણાનું તત્ત્વ સચવાયું નથી હંદા વિચારમાં ખડેલા યુવાનના આશમ લેતાં અંગોનું ફરી કરાવનાર આ સ્થિતિ છે જમણી બાજુએ આપેલા બીજા ચિત્ર પરથી એ સમજારો બાહ્ય સાલસાકરે આશમ લેતા સ્થિતિ અંગોને બદલે સ્નાયુઓના અસરમ ઝેંચાણથી થોડી બેડાળતા આપતી છે

એક જીવનમાં બે સિદ્ધિ મેળવનાર ચિત્રકાર અને શોધક સંમ્યુઅલ મોર્સ

આ જીવી લગભગ મોઝેક વર્ષ પહેલાં, હંમેશી - યુ. થોર્ક જતા સુધી નામના વહાણમાં એક પ્રખ્યાત અમેરિકન ચિત્રકાર કેટલાક નાણીતા પુરુષોની સાથે ખાણુ લેતો હતો. સ્વાભાવિક રીતે જ, એ વેળા દુનિયાને અચ્ચે પમાડતી વિજ્ઞાની શોધખોળ ઉપર વાન નીકળી અને બેન્ગ-મિન ફ્રેન્કલિનના પતંગના અનુભવ તથા ઍમ્પીઅરના ધ્રુવકેન્દ્ર-મેગનેટ (વિદ્યુત-લોહાદ્યુતક) ના પ્રયોગો પર ચર્ચા ચાલી

‘ શું વિજ્ઞાનો પ્રવાદ ધણે લાખે મુખી વાળાની ઍફર વહેતા ખુદી જતો નથી ? ’ મેંડગમાથી એકે પુછ્યું.

‘ ખીલકુલ નહિ; અખતરથી સાખીન થયું છે કે વિજ્ઞા ગમે તેટલે દૂર, ખુદી ગયા નિવાય એક હાથમા પહેાવી નામ છે. ’ ખીન્નએ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો. અને આના ટેકામાં, ફ્રેન્કલિને વિદ્યુતનો તથ્યખો ધણે દૂર, વાળાને છેડે એક જ હાથમા પેદા કર્યો હતો તે પ્રયોગની વાન કરી.

આ વાન સાંભળતા જ પેવો ચિત્રકાર એકદમ ખોલી ઉઠ્યો, ‘ જો વાળામા ગમે તેટલે દૂર એક જ હાથમા વિદ્યુત દેખી શકાય, તો શામાટે તે ધડે ગમે તેટલે દૂર વગર વિદ્યે સંદેશ ન મોકલી શકાય ? ’

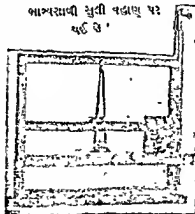
આ રાજી વેંકે તેના મુખ-માંથી સદજ નીકળ્યા હતા, પણ

સંમ્યુઅલ મોર્સ ૮૨ વર્ષની વયે

અવિધ્યમાં કોઈ દિવસ ટેલિગ્રાફની શોધ રિ પ્રાપ્ત્યે તે વાદ રાખએ કે તે તમારા આખરસાખી મુલી વહાણ પર થઈ છે.

આમે શોધેનું પહેનું ટેલિગ્રાફ થન જેને વિજ્ઞા એડતા તથા અદમવતાં એક પેન્સિલ ડબીનીચી મળી, જે વડે કાવળની પછી પર માગતા ટપાં-લીરા પાઠી સામવા

ખીલ જ શણે એ અમેરિકન ચિત્રકાર, સંમ્યુઅલ ફિન્સે ખીન્ન મોર્સને જ્ઞાન થયું કે પોતે એક ભાદે મહાન શોધનો ખ્યાલ ઉત્પન્ન થયો છે. પૃથ્વીના એક છેડાથી ખીન્ન છેડા સુધી એક જ હાથમા સંદેશ પહેાચાડી શકે તેવા સંદેશ વાદક ધંતની શોધથી જગતનું કેટલું કડાણ કરી શકાય એ ખ્યાલથી તેને રોમાન્સ થઈ ગયો. અનુભવ વિચારેલી પરંપરાથી તે પ્રસકિત થયો. દેવે જ પોતાને આ પ્રકાશ દેખાડ્યો હોય એમ તેને લાગ્યું

મગ્ગમા તો કાઢને મોર્સની વાતથી કાંઈ નવાઈ લાગી નહિ અને વાત આગળ ચાલી. પણ મોર્સનું મગજ ધમધમી ઉઠ્યું. તેના આખા શરીરમાં, જતણે વિદ્યુતનો પ્રવાદ વહેતો હોય તેમ તેને લાગ્યું. ને ખાણુ ઉપરથી ઉઠી સ્ટીમરના ટેક ઉપર ગયો. સમુદ્રના પ્રથેક મોજા સ્ટીમરની ખાણુ સાથે અથડાઈ પોપ કરતાં હતાં, અને તેમાંથી ઉડતાં જલ-શીકરેથી દવા મીનજ થતી હતી તે સમયે મોર્સના મગજમાં, દગ્તરે માહત્ત દર મનુષ્યના વિચારો લખી શકે તેવા ધંતની રચના પ્રગતી હતી.

નેણે વિચાર્યું કે વિદ્યુતનો પ્રવાદ એક જ હાથમા ગમે તેટલે અંતરે નાગ્ગમા જઈ શકે છે. જો તે નાશને ગમે ત્યા વગરમા નોકી નાખવામા આવે તો નાણુખો માય.

તણખા તે એક ચિદ્ર, તેના ગેરલાજરી તે બીજી ચિદ્ર, અને તે ગેરલાજરીનો સમય તે બીજી ચિદ્ર આ તણ ચિદ્રોની વિવિધ રચનાથી હું અમરો શબ્દો અને વાક્યો બનાવીશ ને વિજળી આ ચિદ્રોને દસ માધ્યલ લઈ જઈ શકે તો પછી તો હું તેને આખી દુનિયા ઉપર લઈ જઈ શકીશ !

એક કલાકના ચિતનને અતે યંત્રો આકાર નિશ્ચિત થયો અને અમેરિકાનો એ નામાકિત ચિત્રકાર મોર્સ, ૪૧ વર્ષની ઉંમરે, એક કણખા ચિત્રકાર મરી રેલિઆઈ-તાર-વચનો શોધક બન્યો !

તેણે ખીમામાંથી પોતાની રચેયણુક કાઢી તેમા ટપકા અને લીટાની ગોઠવણુ કરી પ્રથમ દસ મુખી આકાર ગોઠવ્યા, અને પછી તે આકારને જોડી શબ્દો કળી કાઢ્યા. તેની પ્રથમ ગોઠવણુ આ પ્રમાણે હતી -

(એક ટપકુ એટલે) ૧, . . . (બે ટપકાં એટલે) ૨, . . . ૩, . . . ૪, . . . ૫, . . . — ૬, . . . — ૭, . . . — ૮, . . . — ૯, . . . — ૦

આ પ્રમાણે અકની ગોઠવણુ કર્યા પછી નીચે મુજબ શબ્દરચના કળી કાઢી જેમકે ૨૧૫=લગાઈ ૨૧૫ની નિશાનીઓથી 'લગાઈ' શબ્દ સમજવા આમા . . . ૧ . . . ૧ . . . એટલે લગાઈ પડની સગાઈ હોવાક, ૧૫ની નિશાનીથી બેલગિયમ, ૨૫૨ એટલે ઈંગ્લેન્ડ સમજવા . જેમકે . . . ૧ — (હોવાક) . . . ૧ . . . (બેલગિયમ), . . . ૧ . . . ૧ . . .

(ઈંગ્લેન્ડ). આ પ્રમાણે તેણે અનેક કળપના કરી કાઢી દુનિયા પર દાલમા બહુ જ છટકી વપરાતી ટપકા—લીટાની ભાયાની ઉત્પત્તિનો આ ક્ષતિદાસ, સેમેદાર, હેલિથેઆઈ, તાર, વાયરલેસ બગેરેમા વપરાતા કણનો આ ઉત્પત્તિક્રમ, અને તેનો પિતા એ મોર્સ, તાર, રેલિફાઈ, વાયરલેસ અને રેડિયો એવા અનેક અમરકારોનું આ મુળ

વહાણુ દિવસરાત અમેરિકા તરફ ધસતુ હતું અને મોર્સ આ શોધને પૂર્ણ કરવાના વિચારોમા એક પછી એક નિદ્રા વગરની રાત્રિઓ પસાર કરતો હતો આ શોધની તેને ધગશ લાગી હતી

પણ વિજળી તથા તેના મત્તા બાજનનું તેનું જ્ઞાન ધણુ જ શોડું હતુ, તે ન્યારે ચેક કંલેજમા

બાબુતો ત્યારે વિજળી સંબંધી તેણે થાડા પ્રયોગો નેએકા અને તેના પરિણામે તેને વિજળીની શાન-ખોળનો રમ લાગેલો બેટરીની મત્તા, વિદ્યુત-લોદયુગટના ચુણો અને બીજી અનેક નાનીગોડી વિજળીની શોધોથી તે માહીતગાર મળેતો

દવે તેણે વિચાર કરવા માંડ્યો કે પોતાના આ નવા સંદેશવાહી વચમાં વિજળીની કઈ શોધનો પોતે સારામા સારો ઉપયોગ કરી શકે, વિજળીના ઝખકાગ વડે દૂર સંદેશ મોકલવા કરતા વિદ્યુત-લોદયુગટની મદદથી દૂર એક લોદાના કટકોને ને ઉડ્યાનીચે ચલાવી શકાય, તો તેમાંથી અવાજ નીકળે, અને તે અવાજથી સંદેશ મોકલવાની પદ્ધતિ વધુ સરળ થઈ પડે

આમ વિચારી તેણે એવા એક વચનો નક્કી તૈયાર કર્યો અને તેમા કેવા તાર વાપરવા તેની પણ નોંધ કરી. પોતાની આ નવી શોધના નક્કા તેણે પોતાના સાથેના સ્કીમર ઉપરના ચુમાઈગેને બતાવ્યા અને એ રોધ શુ કામ કરશે તે સમજાવ્યું તેઓ તો માત્ર આશ્ચર્ય અને શકાઈ ઊભા ફાડી જોઈ જ રહ્યા

આપરે સ્કીમર બેંદરે આરી પહોંચી અને મોર્સ સ્કીમરના કૅપ્ટન પેલને મળવા ગયો, વાનગીનમા તેણે કહ્યું, 'ભવિષ્યમા ને કોઈ દિવસ રેલિઆઈની શોધ વિશે તમારા સાબળવામા આવે તો વાદ રાખજો કે તે શોધ તમારા ભાગ્યશાળી સુલી વહાણુપર થઈ છે !'

વિગાનના ક્ષતિદાસમા કોઈ પણ શોધકને પોતાની શોધ વિશે આવા પરિપૂર્ણ અને ચોક્કસ વિચારો પ્રથમથી કદિ રટુયાં નથી, મોર્સે સુલી વહાણુના કૅપ્ટન આગળ ભાખેલી ઉપલી ભવિષ્યવાણી તેને શોધક તરીકેનું આદિતીય સ્થાન આપે છે

પણ દુનિયાની એ પરમ મદાન શોધના એ શોધકને સ્વપ્ને ય ખ્યાલ નહોતો કે જનસમંજ પોતાના શોધ સ્વીકારગે તે પહેલા પોતાને કેટલાય વર્ષો નિરાશા અહમત અને કચાલિયનમા પસાર કરવા પડશે બીજા ધણુગારા શોધકોને પોતાની શોધને માત્ર પૂર્ણ કા વામા સર્વસ્વનો ભોગ આપવો પડેલો છે, ન્યારે મોર્સની પાસે શોધ તો પૂર્ણ હતી, પરંતુ તેને અશ્વાણુ લોકોને ગળે ઉતારતા સર્વસ્વનો ભોગ આપવો પડ્યો, અને તદુપરાંત 'જીવનભર' મથોને ચિત્રકાર તરીકે મેળવેલી ખ્યાતિનો ભોગ આપી લાગટ ગાર

વર્ષ સુધી પરિણામરૂપ
પ્રયત્નોમાં ગાવસ પડ્યા.

મોસીના છવનામાં
આશ્ચર્યકારક થીના તે
એ છે કે તેણે એક ઇન્-
ગીમા એ ઇન્ગી ઉભી
કરી, અને તે બંનેમાં
નીચેથી ઉગે ચઢી તેણે
ખ્યાતિ મેળવી. ચિત્ર-
કાર તરીકેનું તેનું છવન
પણ બહુ મુશીબતે ધડા-
એહું હતું તેણે એક
કેવિયા તરીકે છવનની
શરૂઆત કરી હતી અને
પૂ. ઈન્ડિયામાં ચીંથરે-
દાસ, બુખ્યાં, રમકડું
ગામડિયાઓનાં ચિત્રો
દોરી તે બે પૈસા વેચા
કર્યો. આ પ્રમાણે લગ-
ભગ થીસ વર્ષના સમત
પ્રયાસ પછી તેની ગ-
ણના અમેરિકામાં એક
સારા ચિત્રકાર તરીકે
ચલા લાગી, અને પછી
તે એવો વખત આવ્યો
કે તેની સમક્ષ અમે-
રિકાના પ્રેસિડેન્ટ, સર-
હદિ અને મદાન પુરવો
ચીનાનાં ચિત્રો દેરાવવા
માટે મેરાલા લાંબા અને
ચિત્રકાર તરીકેની તેની
ખ્યાતિ અમેરિકા બહાર
પણ દૂર દેશોમાં પ્રમતી.
આમ બપોરે તે ચિત્ર-
કાર તરીકેની કારિના
ઉચ્ચ શિખરે પહોંચ્યો.
હતો અને થોડાપછી પૂર્ણ યશ મેળવી પાછો સ્વદેશ
આવતો હતો, જ્યારે મુખ અને કમરુદિની ઊભા
તેને હાથવેળમાં જાળીની હતી એવે સમયે, એકાએક

: અચની :

દેશદેશ વંદેશ ચરેમા ને
લોકલોક લુવાળ ભલ્યો છે;
ઉંચ ધોરતો એકલમુરો
સાથી, યુ બોડે ?

એ ! જુના ખંડેર ખડે છે,
નવી દિવાલો ત્યાં ઉપડે છે;
તો શાને પતાવળ ગરે છે
સાથી, તું હોડે !

ધરોહની નાખત ગરડે છે,
છાપ પાપાણ રત્નપો રસબે છે.
છાપ લોચન મુરજ પ્રગળે છે
સાથી, કા હોપો ?

જેરી વિખેરી દે પામરતા,
તોડછીડ દારી કાપરતા;
સિંદ સગેવડ જાળ દીંદવો
સાથી, આ છુટવો

માનહર્ય ઉઠામ ધરે લો-
પિત્ર આદ્ય સંતાપ ભરે લો-
કામરે રોમાચ ચડે તો
સાથી, તું ઉઠવો.

દરાળછ પરમાર

'પણુ આ તો પુરું જ કરેલું છે.' મોસી કહ્યું
'ના ના, જુઓ આ; એમ કહી મિ. વેન્ડે
ચિત્રમાં અપૂર્ણ રહેલા બેચાર સ્થળો મોસીને ગાનાં.

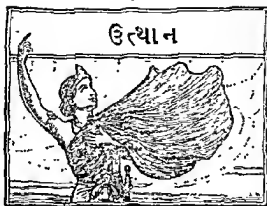
આકાશનાખીનો દેખ
તેને એક એવી નવી
સ્થૂરણ ચપ કે જેને
ખાતર તે સર્વસ્વનો ત્યાગ
કરવા તત્પર થયો, અને
ફરીથી શોધક તરીકેનું
નવું જ છવન શરૂ કર-
વાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો.
તેના આ જીવન છ-

વનમાં પ્રથમ છવનના
કેટલાક અંગોના અનુ-
ભવો તેને બહુ ઉપયોગી
થઈ પડ્યા. ચિત્રકાર
થવા માટે તેણે જે અ-
ત્યંત ધીરજ કેળવી હતી
તે તેને આ વખતે ખૂબ
લાગી. બનુભવે તેને
શીખવ્યું હતું કે અનેક
નિષ્ફળતા અને પ્રય-
ત્નોની પરિણામે જ પ્રજ્ઞિ-
તા મેળવી શકાય છે.
એક વાર તે કિશ્કિયામાં
ચિત્રકારોના અભ્યાસ
કરતો ત્યારે તેણે નેરા-
નમ અંકિતીમાં મુકવા
માટે એક ચિત્ર બનાવેલું.
તે વખતના ઈંગ્લેન્ડના
પ્રથમ પત્રિકાના એક
ચિત્રકાર મેન્સમિન
વેરડને તેણે તે બતાવ્યું
અને પૂછ્યું આશ્ચર્યથી તે-
મને પુછ્યું, 'આપ આ
ચિત્ર માટે શું ધારો છો ?'
'પણુ સારું છે;
પણુ તમે તેને પુક કરો.'
તેમણે જવાબ આપ્યો.

વર્ષ સુધી પરિણામશૂન્ય પ્રયત્નોમા ગાળવા પડ્યા.

મોર્સના જીવનમા આશ્ચર્યકારક બીના તો એ છે કે તેણે એક જીવનમાં બે જીવનની જીંદગી ઉભી કરી, અને તે બંનેમાં નીચેથી ઉંચે ચઢી તેણે ખ્યાતિ મેળવી. ચિત્રકાર તરીકેનું તેનું જીવન પણ બહુ મુશીબતે પસાર થયું હતું. તેણે એક ફેરિયા તરીકે જીવનની શરૂઆત કરી હતી અને ન્યૂ ઇંગ્લેન્ડમાં ચીથરે-હાસ, બ્રુક્લિન, રબક ગામડિયાઓનાં ચિત્રો દોરી તે બે પૈસા પેદા કરતો. આ પ્રમાણે લગભગ વીસ વર્ષના સમય પ્રવાસ પછી તેની બ્રુક્લિન અમેરિકામાં એક સારા ચિત્રકાર તરીકે સ્થાન લાગી, અને પછી તો એવો વખત આવ્યો કે તેની સમગ્ર અમેરિકાના પ્રેસિડેન્ટ, સરદારો અને મદાન પુરવો પોતાના ચિત્રો દોરાવવા માટે ખેસવા લાગ્યા અને ચિત્રકાર તરીકેની તેની ખ્યાતિ અમેરિકા બહાર પણ દૂર દેશોમાં પ્રસરી.

આમ જીવિતે તે ચિત્રકાર તરીકેની કીર્તિના ઉચ્ચ શિખરે પહોંચ્યો હતો અને થોડાપથી પૃથ્વી યથા મેળવી પાછો સ્વદેશ આવતો હતો, જ્યારે સુખ અને સમૃદ્ધિની છાંભો તેને હાથવેળમાં જણાતી હતી એવે સમયે, એકાએક

ઉત્થાન

• આગવી •

દેશદેશ વંટાળે ચઢતો ને
લોકલોક જીવાળે બહો છે,
ઉંચ વેળેતો એકલસુરો
સાથી, શું બેઠો ?

જો' જીના ખેડે ખડે છે,
નવી દિવાલો આ ઉપડે છે;
તો જાને પાતાળ ગરે છે
સાથી, શું હેઠો ?

પ્રસંગની નોખાત ગમડે છે,
જુજ પાપણુ સ્વપ્નો રસળે છે,
જુજ તોવન સુરજ પ્રજળે છે:
સાથી, કા ઉઠ્યો ?

ખેરી વિખેરી દે પામરતા,
તોડછોડ કરી કાપરતા;
સિંહ સમોપક જાળ હોંદવો
સાથી, આ છુટવો.

માનહુલ્ય ઉદ્ધાસ ધરે જો-
ચિત્ આત્મ સંતોષ ભરે જો-
કોમારે રોમાચ ચડે તો
સાથી, શું ઉઠવો

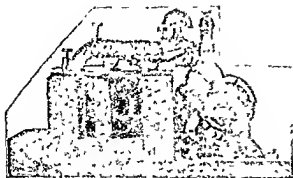
દેશજીવન પરમાર

‘પણુ આ તો પુર જ કરેલું છે.’ મોર્સે કહ્યું.
‘ના ના, જીજો આ,’ એમ કહી મિ. વેરેટ
ચિત્રમા અધુરા રહેલા બેમાર સ્થળો મોર્સને બતાવ્યા.

આકાશવાણીનો જેમ તેને એક એવી નવી સ્ફુરણા થઈ કે જેને પાતર તે સર્વસ્વનો ત્યાગ કરવા તત્પર થયો, અને ફરીથી શોધક તરીકેનું નવું જ જીવન શરૂ કરવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો.

તેના આ બીજા જીવનમાં પ્રથમ જીવનના કેટલાક અનોખા અનુભવો તેને બહુ ઉપયોગી થઈ પડ્યા ચિત્રકાર થવા માટે તેણે જે અત્યંત ધીરજ કેળવી હતી તે તેને આ વખતે ખૂબ લાગી. અનુભવે તેને શીખવ્યું હતું કે અનેક નિષ્ફળતા અને પ્રયત્નોને પરિણામે જ પૃથ્વી તો મેળવી શકાય છે. એક વાર તે ઇંગ્લેન્ડમાં ચિત્રકળાનો અભ્યાસ કરતો ત્યારે તેણે ‘નૅશનલ એક્ઝિબીશન’ મુકવા માટે એક ચિત્ર બનાવેલું. તે વખતના ઇંગ્લેન્ડના પ્રથમ પકિતના એક ચિત્રકાર બેન્નમિન વેરેટને તેણે તે જાતાવ્યું અને પૃથ્વી આરાધી તે- અને પુછ્યું, ‘આપ આ ચિત્ર માટે શું ધારો છો ?’

‘પણુ મરસ છે, પણ તમે તેને પુર કરો.’ તેમણે જવાબ આપ્યો.

મોસે ૧૮૪૭ના જે વેળ ઉપર યોગિજનથી બહિરનાર
પરેલવહેતો ગદેશો પ્રાકૃત્યે તે યત્ર

નિરાશ થએલો એ નાનકડો ચિત્રકાર ચિત્રને
ઘેર લઈ ગયો અને તેના ઉપર એક આંધવાડિયું વધુ
મહેનત કરી ત્યાર પછી પાણુ તે મદાન ચિત્રકાર
પાસે બતાવવા લાઇ ગયો. આ વખતે યુગ્મએ ચિત્રના
પુરકળ વખાણુ કરી કહ્યું, 'પણુ દશ એને પુરૂં કરો'
'શુ આ પૂરૂં નથી?' અધીરાધરી મોસે પુછ્યું
'નહિ જ છુઓ તમે આ સ્નાયુ બગાડર દોષો
નથી, અહીં આગળનો વળાક બરાબર લાવશીક નથી'

ફરી વાર મોસે તે ચિત્ર ઉપર ફેટલા થે દિવમ
મુઠી મહેનત કરી જ્યારે મોર્મ શ્રીજવાર ચિત્ર લાઇને
આગે સારે બેન્નમિન વેરે તે તો તેના તે જ જવાબ
આપી, 'બરાબર છે, સારું છે, પણુ એને પુરૂં કરો'

'હું પુરૂં નહિ કરી શકું' આટલું બોલતાબોલતા
તો મોસે ગદગદિત થઇ ગયો

'ગભગ નહિ, જુવાન' હું તારી કમોડી કરવા જ
આમ કહું છું તું દવે બરાબર સમજ્યો હોહજ કે
છાણુ ચિત્રો દોષે કાઈ ચિત્રકાર થઇ જવાતુ નથી,
પણુ એક ચિત્ર સપૂરૂં કરવાથી જ માગ ચિત્રકાર
થવાય છે'

જ્યવનના પ્રખાતકાળે મળેલી આ અનુભવપૂર્ણ
સત્તાદ મોર્મને જ્યવનભર કામતી થઈ પડી, અને એ
સત્તાદથી ધડાએત્રા મળે, ૧૮૩૨ની સાલમા આધિક
વયે, જગતને ટેલિગ્રાફનો પ્રથમ અચો આપવતું કામ
તેણે શરૂ કર્યું

વડાણુમાથી ઉતરી તે પરમાર્થો પોતાના લાઇને
ઘેર ગયો અને ત્યાં સગડી પર ફેટલુક સીમું ગાળી

તેના દાળા પાડ્યા. એમ કરતા થોડું મીઠુ
ખુરશીઓ તથા શેતરંજ પર દબ્યુ તેથી તેના
ભાઇની ઓ ચીકાઇ આથી તે પોતાના બીજા
બે ભાઇઓ છાપખાનું ચલાવતા હતા તે
મકાનને. પાચમે માળ એક કાનરિયામા રહેવા
લાગ્યો તેનું ઘર, તેનું દીવાનખાનું, તેનો
મુકાનો ઓરડો અને તેની ઉદ્યોગશાળા જે
ગણો તે એ કાતરિયુ જ હતું

આ સ્થળે તે દિવસરાત અવરિતપણે કામ
કરતા લાગ્યો ધરોપની મફરમા તેણે અંખા પૈસા
વાપરી નાખ્યા હતા, એટલે પેટને ભાડું આપવા
સાર તેને અનારનવાર ચિત્રકાર તરીકે શિક્ષણ આપી
અથવા ચિત્રો દોરી પૈસા કમાઈલેવા પડતા હતા તેની
આ નવી ધનને માટે તેના મિત્રા તેને ખ્યાલી સ્વખ-
દષ્ટા કહેતા, ફેટલાક તેને 'પાગલ પથમખર' પણ
કહેતા' નરા સાથે બનાવતા તેને આવડતા નહિ,
તેમ જ વિખતનું કોઇ યત્ર પણ તેને મળી શકે તેમ
ન હતુ; એટલે લાકડામા યત્રની આકૃતિ કાનરી તેના
પરથી તેને બીજા પાડવા પડતાં. પોતાને બેઠલુ યત્ર
બનાવવામા તેને માત્ર લોડાનો દુકડો તારને બોળે
છેડે ઉચોનાચો થઇ અવાજ આપે તેટલુ જ કરવાનું
હતું, કે જે વડે એક છેડા સાથે વિજળીનો સમર્થ
બેઠવાથી કે તોડવાથી, બોળે છેડે ગમે તેટલે દૂર
એક જ લાણુમા સદેશો મોકલી શકાય.

પ્રથમ તેણે કાગળની એક લાખી પડી, એક
પેન્સિલ નીચે ચાવીથી સીધી ચાચે તેડુ કર્યું, અને
પછી વિગુત-લોદયુગકથી પેન્સિલ ઉચીનીચી થાય
અને કાગળને અડે અથવા ન અડે તેથી ગોદવણુ
કરી બે પેન્સિલ થોડી વાર અડે તો કાગળની પડી
પર માન એક ટપકુ પડે, અને બે લાખો સમય
અડી રહે તો લટિ પડે, તેરી રચનાનું યંત્ર બનાવ્યુ,
અને એ ટપકા, લીટા અને ખાસી જગ્યાની વિવિધ
ગોળના કરી એક લાખા ગોડવી મુટી વડાણુ ઉપર
થએવી સ્પુરણા પડી ત્રણ વર્ષે આ યંત્ર પુરેપુરું બની
ગયુ, એ યંત્રની જન્મભૂમિ સિટી ઓફ ન્યૂ યૉર્કની
ચુનિવર્સિટી હતી, કે જ્યાં મોર્મ કલા અને સ્થાપતના
પ્રોફેસર તરીકે કામ કરતો હતો.

૪ મે. ૧૮૭૭માં યુનિવર્સિટીના મકાનમાં મોર્સે પ્રથમ સંદેશો ૧૭૦૦ ફુટ લાંબા તારમાં મોકલ્યા, અને લલભક્ષા વિજ્ઞાનવિશારદો આશ્ચર્યચકિત થઈ તે જોઈ રહ્યા. તે જ વર્ષમાં વૉશિંગ્ટનમાં પોતાના એ 'અમેરિકન ઇલેક્ટ્રો મેગ્નેટિક રેલિગ્રાફ' યત્રના પેટન્ટની તેણે માગણી કરી, અને થોડે જ વર્ષે જાહેર જનસમાજ સમક્ષ દસ માઈલ દૂર સંદેશો મોકલવાનો પ્રયોગ પૂર્ણ ફલદં મળીથી કર્યો. દુનિયામાં તાર રસ્તે સંદેશો પ્રથમ પસાર થએલા તે શબ્દો આ હતા :

Attention, the Universe ! By kingdoms right wheel !

મોર્સેને પોતાના પરિશ્રમના ફળ નજાદીક જણાવા લાગ્યા વખત જતો ગયો તેમતેમ તે યત્રમાં એક પછી એક સુધારા કર્યો ગયો. ઘણે દૂર સંદેશો મોકલતા તેનો અવાજ તથા શક્તિ મંદ ન પડી જાય તે માટે તેણે 'ઇલેક્ટ્રિક રિલે'ની એક નવી શોધ કરી, કે જે તેની સર્વે શોધોમાં અગ્રસ્થાન ભોગવે છે.

ટપકા અને હોટાના પોતાના કચ્છમાં તેણે હવે આકાશને સ્વયં અદર્શો ગોઠવ્યા અને સીધી લાખામાં સંદેશો મોકલી શકાય તેવી સરળતા આણી. આ વખતે તેને યુનિવર્સિટીમાં ભણતો આર્થર વેઇલ નામના એક શ્રીમંત જુવાન તરફથી સહાયભૂતિ તથા દ્રવ્યની જે ખડુ જ ઉપયોગી મદદ મળી ગઈ તે વિસરાય એમ નથી. અમેરિકામાં પાછળથી 'અમેરિકન રેલિગ્રાફ ઍન્ડ રેલિગ્રાફ કંપની'નો પાયો નાખનાર થ જોડાર વેઇલ તે આ આર્થર વેઇલનો જ પૈત્ર.

આ પ્રમાણેના પ્રયત્નો પછી પૂર્ણ આસ્થામાં તે અમેરિકન કૉંગ્રેસની મદદ મેળવવા વૉશિંગ્ટન ગયો. આ તેણે કૉંગ્રેસના પ્રેસિડેન્ટ વાન બુરેન તથા સભ્યો સમક્ષ તારનું યત્ર ગોઠવી સંદેશો મોકલી જતાવ્યા અને પ્રયોગ ખાતર તારની એક લાઇન નાખવા માટે ગ્રીસ દબાર ડોરની માગણી કરી.

આ પ્રમાણે કરી, અમેરિકાનું કામ પોતાના મિત્રોને સોંપી દેના દેશમાં પોતાના યત્રનું પેટન્ટ મેળવવા તે ચૂંટાય ગયો. ઇંગ્લંડમાં તો તેનું કાંઈ વલયું નહિ, પણ ફ્રાન્સમાં લાના વિજ્ઞાનવિશારદોએ તેને ખુબ માન આપ્યું. પોતાની માનુષ્યમિ પોતાને ખુબ રોકા દેશે તેવી આશામાં તે ૧૮૭૯માં અમેરિકા

આ જમાનાનું ઉલ્લાસમાં છેલ્લી ટનનું. પોતાની મેળે ચાલતું રેલિગ્રાફનું ટાઇપરાઇટર રીસીસર, જે વડે લેટનથી શાન-કાનિસરકો-૭૪૦૦ માઇલને અતરે એક જ ક્ષણમાં સંદેશો મોકલી શકાય છે લડનમાં જોડેશો માણસ જે સંદેશો રેલિગ્રાફમાં આપે તે થોડે ઉંડે સાનકાનિસરકોગા આ યત્ર કામજાની પડી હવે પોતાની મેળે ટાઇપરાઇટરવડે લખી શકે છે! પાછો આવ્યો, પણ જેવો તે ન્યૂ યૉર્ક પહોંચ્યો કે તેને માલુમ પડ્યું કે તેની આશાઓ ખુબ ભેગી થઈ ગઈ છે. ચત વર્ષમાં કૉંગ્રેસે કાંઈ પણ ઉકાળ્યું ન હતું અને તેના મિત્રો પણ બધા ખસી ગયા હતા !

સર્વથી તળજોએના અને મળવામાં પ્રુટી કાઢી પણ નહિ એવી હાલતમાં તે ન્યૂ યૉર્કમાં એકલો જાત-કવા લાગ્યો. પેટને લાડું આપવા માટે પણ તેને પૈસા ઉધાર માગી લાવવા પડતા. અંતે તેણે ફરીથી પીછી અને રગનો આશ્રય શોધ્યો અને પેટ ખાતર તે એક વાદ ફરીથી ચિત્રકળાનો શિક્ષક બન્યો.

એક દિવસ મોર્સે પોતાના એક શિષ્યને પુછ્યું, 'કા લાઇ, તારા આ હપતાની શીના પૈસા તું ક્યારે આપી શકીશ ?'

'હું દિલગીર છું, સાહેબ; આ વખતે ઘેરથી પૈસા આવવામાં જરા દીલ થઈ છે; પણ એકાદ અઠવાડિયામાં તો જરૂર આવી જશે.' વિવાર્થાંજી જવામાં આપ્યો.

'એકાદ અઠવાડિયે ?' મોર્સે બોલી ઉઠ્યો; 'ત્યાં તો હું મરી પણ ગયો હોઇશ !'

‘મતી ?’ વિદ્યાર્થી નો ડચાર્જ બ મોં .

‘હા, બુખમરાથી ’ મોંએ જવાબ આપ્યો.

‘હાજ તરત દન ડોલર આપું તો ચાલશે ?’

‘અરે દન ડોલર તો મારી હદગી બચાવશે.’

મોંએ કહ્યું, અને વિદ્યાર્થીએ દસ ડોલર આપ્યા અનેએ માથે બોજન લીધું અને જ્યારે તેઓ જમી રહ્યા ત્યારે મોંએ કહ્યું, ‘લાઇ, છેલ્લા ચોવીસ કલાકમા દુ અભ્યાસે જ જમ્યો મારી મલાદ માને તો તુ મધાદારી ચિત્રકાર ન થતો ચિત્રકાર એટલે લિખારી તેના કરતા તો કુતરા પણ સુખી હોય છે.’

એને તેણે એક છેલ્લો હવતાક પ્રયત્ન કરી જેવા દામ બીડી તથા તેમા લોકોને રસ ઉત્પન્ન કરવા ખાતર તેણે પાણીની ઓંદર દોરડું રાખીને ન્યૂ યૉર્કના કેમલ માર્ડનથી ચર્ચનરવા ટાપુ ઉપર જળ-માર્ગે સ્ટેશો મોકલવાની યોજના ‘પદાર પાડી અને લોકોને તે જેવા માટે આમત્રણ કર્યું.

પ્રયોગમની આગલી રાત્રે મોંએ પાણીની ઓંદર તાર ગોઠવ્યો અને બીજે દિવસે સવારે લોકોના રોળા આ અમત્કાર જેવા ભેગા થયા મોંસે સ્ટેશો મોકલવા પ્રયત્ન કર્યો પણ નિષ્ફળ ‘લોકો દસવા લાખા મોંસેની નિરાશાનો પાર રહ્યો નહિ

યંત્રમા શી ખામી છે તે તેનાથી એકદમ સમજાય નહિ રાતમા કેટલાક ગે વદાઓ તેના તાર ઉપરથી પરાત થયા હતો તેમાથી એકાદે લગર ઉઠાવના તેમા તેનો તાર લગાવાથી તે પણ ઉઠાવી લીધેલો અને બગોએક વાર જેટલો તે ખેંચી પણ કાઢેલો, પણ એ શું છે તે નહિ સમજનાં તે કાંઈ નાખી લગરને મુકા કરેડું.

પણ નિષ્ફળતાની આ પરપરાથી તે હલ્ય દતાશ થયો નહિ તેણે મિત્રોની મદદથી ફરી પાછા વૉસિંગ્ટન જઈ કૉંગ્રેસ પાસે પૈસાની મદદ માટે માગણી કરવાનો વિચાર કર્યો પણ મિત્રોએ શુભેચ્છા સિવાય કાંઈ આપ્યું નહિ !

છતા તે વૉસિંગ્ટન તો પહોંચ્યો જ કેવી રીતે તે વાતની ક્યાય પણ મોઢ નથી કૉંગ્રેસના સભ્યો મમશ તેણે ફરી પોતાનું યંત્ર ઉણ કર્યું, અને તેની ખુબી સમજાવવા પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો કેટલીકવાર તો સમજાવી સમજાવી તે રડી પડતો. ‘છતા કેટલાક સભ્યો

રમ લેતા; જ્યારે કેટલાક તેને દરડી પણ કાઢતા.

એતે, મદામહેનતે ટેલિગ્રાફને માટે ત્રીસ હજાર ડોલરની મજુરીનો ખરડો કૉંગ્રેસમા મુકાયો તો ખરો. પણ દિવસ પર દિવસ જવા લાખા, છતા પરિણામ કાંઈ આવે નહિ નથી કહી શકાતુ કે કેવી રીતે બન્યું, પણ છેક છેવટે, કૉંગ્રેસની છેલ્લી બેઠકના છેલ્લા કલાકમા ટેલિગ્રાફનો એ ખગડો, બાણે કાંઈ ચમત્કાર થયો હોય તેમ, મજુર થઈ ગયો ! પુરૂષ પ્રયત્નનું ફળ આપવા દેવે જ આ કાર્ય કર્યું હોય તેમ લાગ્યું. વૉસિંગ્ટનથી બાલ્ટીમોર સુધીના ચાળાસ માઈલમા તારના દોડા નાખવાનું મજુર થયું, અને તેની કેમ-રેખનું કામ મોંસેને સોંપાયું. એક વર્ષની અંદર તો વૉસિંગ્ટન અને બાલ્ટીમોર વચ્ચેની તારની રચના પૂર્ણ થઈ ગઈ

જેને ખાતર મુખસમૂહિની આવતી છેાળોને નકારી કાઢીને મોંસે પોતાનું મર્વસ દોડ્યું હતું, બારબાર વર્ષ સુધી અનેક મહેમતો અને નિરાશાઓ માથે લડીને જેની પાછળ તેણે અખંડ પ્રયાસ કર્યો હતો તે, જગતની એક ભારેમા ભારે કલ્યાણકારી ટેલિગ્રાફની મોઢ જગતના ઉપયોગ માટે તા ૨૪મી મે ૧૮૪૨ને દિવસે ખુબી મુકવામા આવી

આને વૉસિંગ્ટન-બાલ્ટીમોર લાઇન—ફુનિયાની પ્રથમ ટેલિગ્રાફ લાઇન—નું ખાતર હતું. તારના યત્ર ઉપર મોંએ એકો દતો. તેની ચોખેર ફૂતા મોટા-મોટા અધિકારીઓ ભેગા મળ્યા હતા. ચાળાસ માઈલ ઉપર આવેલા તારને બીજે છેડે, બાલ્ટીમોરમા તેનો મિત્ર આલ્ટેક વેદાજ સ્ટેશો લેવા એકો દતો. તે સમયે નીચેનો, ફુનિયાનો પ્રથમ સુપ્રમિદ તારનો સંજોગ વિનવણે જગમ્યો : What hath God wrought ! (શી પ્રભુની ગર્વન !)

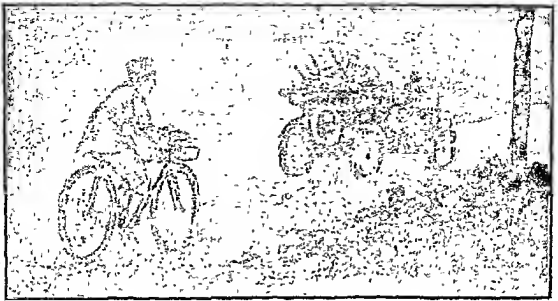
ચિત્રકાર-શાપક મોંસેની લવ્ય મોઢ સપર્શ થઈ હતી

(અમેક ઉપરથી)

ગતનન બટ

મનુ-બાપ, દુ એક રૂપિયો પણ દિવસ ચલાવી શકું. બાપ-બરબર, દેક માલુસે કંકસર કરના શીખું જ નેએ, જનુ તું કેવી રીતે ચલાવે છે તે તો કદો

મનુ-બીજી કંઈ રીતે વળી ? એક કવરમા પેદ કરી આરુલિયા મોઢી દઈ છું !

સા ઇ ક લ યો ર

(નવા અંકને અનુસારને પુર)

વિજયે મોટરની પાછળ
જ સાબકલ મારી મુકી

તે એટલા તો જોરથી પડ્યો કે પડીબર તો
આસ લેવો પણ કહણુ થઈ પડ્યા. મદદગાર
તે એક જગામા પહોંચ્યો હતો એકાદ પરી સુધી
તે કાઢના પગલાની રાહ લેતો. ત્યાં જ પડ્યો રહ્યો
થોડે દૂરની એરડીમાંથી આવતો બે જણની વાતચીતનો
ધીમે અવાજ તેને કાને પડ્યો. આસપાસ એક અપજ
દિ. ફેરવી તે ફરી ઉઠીને ઝડપથી આગળ વધ્યો
ને સુપડાથી જળા પાસે પહોંચી અંદરની વાતચીત
સાંભળવા મટિ કાન ધર્મી, એરડીમાંનો એક માણસ
કર્કશ અવાજે પણ રપટ રીતે બોલતો હતો ને બીજો
સમજી પણ ન શકાય તેવું બોલતો હતો.

‘એ અહીં લાવ, કરીમ.’ પહેલાંએ કહ્યું.
જાનીન ઉપર પાઈપ પહોંચવાથી જેવો અવાજ થાય
તેવો એક મોટો અવાજ થયો ‘આ છેડી જ છે ને ?’
બીજાના અરપટ શબ્દો અને માંડની કમાન
દખાવાનો કંઠેર અવાજ તરત આવ્યો.

‘હા, હું ગાળું છું, પણ આપણે તો અનેક
વાર પ્રયત્ન કરવાનો છે. એને બરાબર ઘાટી જઈશું
એટલે કંઈ દરકત નહિ આવે. અને બીજું, પેલું
નંબરનું પાટિયું પણ અહીં નાખીએ.’

ફરીવાર જખડાટ સંભળાયો, અને જે અવાજ

વિજય સમજી શકતો હતો તે અધીરાધથી બોલી
ઉઠ્યો, ‘કરીમ’ એમ છેકરીની પેઠે ડરી મરે છે
શું ? આપણે ચાર વખત તો નિર્વિશે મુસાફરી કરી
સુક્યા છીએ એવા ડરપોકોએ ઊઠી દે. વળી આ
કદાચ આપણી છેડાની ખેપ છે. દબે એ લોકોએ જ્યારે
છનામ જાહેર કર્યું છે ત્યારે તો જનું જ સાઈ છે.
પેલું પાટિયું ક્યાં છે ? તું આગળ જઈને ખાસી
નાખ. હું અહીં બધું ફીકાક કઈ છું.’

દયોદી જેવું કંઈક જાનીન સાથે અચાનક અને
આમ તેમ ફરવા પગલાનો અવાજ આવ્યો. કુપદસ
વધારે વખત ટકાવી ન શકવાથી વિજય ઉઠ્યો થયો
અને જારીના એસાર મુખી આવ્યો. જાની અંદર દિ
નાખી જારીમાં બધે કોઈગણાના જગા દના, અને
અંદર ખણ નમતી મંધાને લીધે બધે અંધકાર હતો
એ અંધકારમા તેણે જારીયા બે ત્રણ પગલા ફર એક
જુની ટંકમીનો પાછળનો ભાગ જોયો. એના પડના
ખુસા હોવા જના તે ખુબ નીચાણમા હોવાથી
મોટરની અંદર શું હતું તે એ ન જોઈ શક્યો. નીચે
જેવાં તેને એક માણસનું માથું દેખાયું. અવાજ
ઉપરથી લાટુ કે ને માણસ આડી મલતુન કરતો
હતો. આ વખતે બીજો માણસ નંબરનું પાટિયું

જલ્લાવતો હતો એવામા ચાકી મજબુત કરનાર માણસ ઉભો થયો કે તરત વિજ્ય માધુ ખેંચી લઈ નીચે બેસી ગયો.

‘અધુ તૈયાર છે.’ અરથી અવાજ આવ્યો.

‘ચાલો ત્યારે આપણે જરા ખાઈ લઈએ ને પછી ઉપડીએ કઠાકેકમા તો અંધાર ધોર થઈ જશે પછી કાંઈ બો નથી ફર્નિચર ભરેલી ટંકસી તો માણસ ગમે ત્યારે લઈ જઈ શકે તો ચે ચેનના રહેનું સારું. આપણે શહેરની બહાર થઈને દીનગામ વાળે લાગે રહેને થઈને જ જવું મારો વિચાર રામપુર નાડાવળુ વાગ્યે પહોંચવાનો છે, કેમકે મયાર પહેલાં તો આપણે ગાડી ખાસી કરી અર્ધો પાછા આવી જવું જોઈએ.’

થોડીવાર પછી પગલાઓ જતાં મેલગાયા, બાગલું અંધ થતું જાણ્યું અને છેલ્લું કુતરાનો લસવાનો અવાજ આવ્યો. વિજ્ય ત્યારથી દોડીને એક દાકમણીમા જઈ ભરાયો અને શરીર સકાચીને લગી પડતી ડાળીઓની આડમા બેસી ગયો. ચોમ્બેર પ્રમરતા અધકારને લાંધે બધું અપ્રપ્ત થતું જતું હતું.

૭

ટંકસીમા થુ છે તે વિજ્ય જાણ્યોતો હતો તેથી આગળ તપાસ કરવાનો વિચાર પડતો મુકી ચોરાને કંઈ રીતે સપડાવવા તેનો જ તે વિચાર કરવા લાગ્યો. જેમ અને તેમ જલ્દીથી પોલિમને આ ખબર આપવા જોઈએ શહેર બહાર ગયા પછી તો ચોરાને માટે પાચ ૭ રસ્તા હતા, એટલે રેલિફેનથી ખબર મોકલવા છતાં ચે તેઓ છટકી ગય એવો સંભવ હતો જે કંઈ બની શકે તે જલ્દી કરી લેવાનો જરૂર હતો. માલજી લવનમા તો રેલિફેન નહિ હોય એવી વિજ્યની ખાતરી હતી એટલે સાંથી નજીકનો રેલિફેન શોધી પોલિમ રેશન સાથે સંગ્રેષ બાધવો એ જ શ્રેષ્ઠ હતું.

અધારી ઝોરડીઓ ઉપર છેલ્લો દ્રષ્ટિપાત કરી વિજ્યે વાડી પસાર કરી વાડતી બીજી બાજુએ ગયો અને લાથી સાવચેતી છોડી દધ તે ખરાબ જમીન ઉપર બની શકે તેટલી ઝડપથી દોડવા લાગ્યો થોડી વારમા તેણે પોતાની સાઈકલ શોધી કાઢી ને શહેર તરફ ઝડપથી પેડલ ચલાવવા માડ્યા.

તારાનું તેજ હવે પ્રસરતું હતું. ઝોરડીનું આરણ્ય

બધ થવાને કેટલો વખત થયો તેનો વિજ્ય વિચાર કરવા લાગ્યો. તેણે ગણતરી કરી તો લગભગ બાગેક મિનિટ ચાલી ગઈ હતી. વિજ્યે વિચાર્યું કે એટલી વારમા તો ચોરાએ ઉતાવળથી ખાવાનું પતારી રસ્તો પકડ્યો દુકાને તેઓએ શહેરની બહાર થઈને જવાનું કહ્યું હતું અને જો એ જ રસ્તો પકડે તો ટંકસીને ધીમી જ ચલાવવી પડે, કેમકે રસ્તો ઘણો જ ખરાબ હતો, અને વળી માર્ગમા નદીનો પુલ આવતો હતો.

પરંતુ વિજ્યનો આનંદ એકદમ મરી ગયો, કેમકે પુલો તો ત્રણ આવતા હતા ને ચોરા તેમાથી કયો પુલ પકડે તે અચોક્કસ હતું. આથી તેણે રેલિફેનની તપાસ ચાલુ જ ગઈ તોણે લગભગ અર્ધો માઇલ પસાર કર્યો હતો છતાં એક પણ ઘાભરી ન દેખાઈ હતી તેણે સાઈકલની ઝડપ વધારી એવામા પાછળથી મોટરનો રશ્મ અવાજ આવ્યો. વિજ્ય ધીમે પડી ગયો અને અનિદ્રાએ એક પગ જમીન ઉપર મુકી અચિર ચિત્તે ઉભો.

ટંકસી નજીક આવી, સહેજ ધીમી પડી અને જમણી બાજુના રસ્તા તરફ વળી ગઈ. આગળની સીટ ઉપર એ જણ બેઠો હતો અને પાછળના ભાગમા ફર્નિચર ખડક્યું હતું.

હવે વિજ્યે જે કર્યું તે બધું વગરવિચાર્યું જ હતું જો તેણે લાખો વિચાર કર્યો હોત તો સાંથી નજીકના રેલિફેનની શોધમા જ તે પડ્યો હોત પરંતુ તેમ કરવાને બદલે તેણે તો મોટરની સાક્ષ બતીની પાછળ જ સાઈકલ મારી મુકી.

મોટર હવે ઝડપથી જઈ શકતી નહોતી, કેમકે રસ્તામા ઉંચ ખાડા અને કાંવથી ભરેલા ખાઓ-ચિયા ખુબ આવતા હતા ઘણી મહેનતે વિજ્ય મોટરની નજીક તો આવ્યો, પરંતુ તેને ખાતરી હતી કે શહેરની બહાર ગયા પછી ચોરા મોટર માથે રહી શકવાનો નથી દરમ્યાન રસ્તામા કોઈ પોલિમ મળે તો તેને ખબર આપી દેવાય, અને તેમા જો સફળ ન થવાય તો ચોરા ચોરાનું રથાન તો જરૂર જમણી શકે આ વિચારે તેણે મોટર પાછળ જવાનું ચાલુ રાખ્યું.

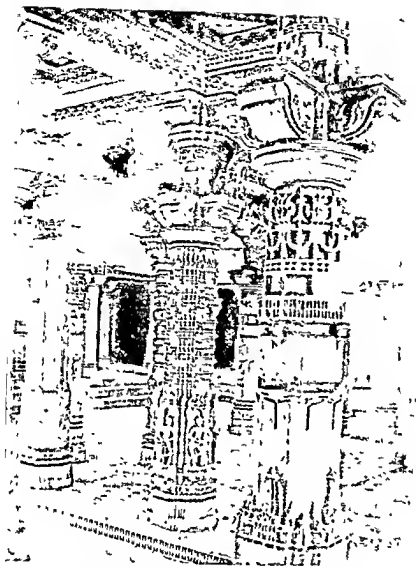
હવે રસ્તો સારો આવ્યો તોપણ મોટરની ઝડપ બહુ વધી નહિ; કેમકે રાષ્ટ્રવર નામવાનો દેખાવ ન થાય તેની ખાસ કાળજી રાખતો હતો વિજ્ય હવે

સ્વાન રેવિડ

ભૂતિંગર માઈસલ ઑસ્ટ્રેલિયા (૧૪૭૧-૧૫૫૪)

માઈસલ ઑસ્ટ્રેલિયા દેશસિની એક અદ્ભુત માનકવિમૂર્તિ હતો. મહાન શિક્ષી, ચિત્રકાર, ગ્રંથપતિ, સ્વરે તેમજ અપકાર તરીકેની તેની કવિતાં પુરોપના અદ્ભુતપૂજ્ય પ્રસરી રહેલી છે. તેનો આત્મા જ શાખ નળે એવો મહાન હતો કે નાનકડા ટ્યુકડા ચિત્રો તેને કાપા રચના જ નહિ ભૂતિંગરો ભૂતો બની મુકે તેવા જગતના ભૂતચિત્રો, પ્રચલ સિદ્ધાન્તકૃતિઓ અને મોટા ભગ્ન મહાન તથા કવિમૂર્તિઓ જ કરવા એને મળતા. તેમની પવના ન અગર પ્રતિબાની આત્માની આપની દૌન, મેડેના, મેડે નેડે નેડે કવિઓ રચે આગ્રહમાં ઉતરી હતી. જ મ ૧૫૦૧માં ૨૯ વર્ષની વયે પોતાની નાનકડી કુટુંબમાંથી ડામ અલગ માર્ગેના એક ગામમાં ૧૮ ફુટ લાંબો શિક્ષણ આગમનો એક પાત્ર તેમ જોવામાં આવ્યો. પચાસેક વચ્ચ પડેલા એક મિલમાં તેમાંથી મૂર્તિ પડવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પણ નિગળા માર્ગે જોઈ ગયો. ઑસ્ટ્રેલિયા એમાંથી એક સુર મૂર્તિ પડવાનો નિરાશ કર્યો. ત્રણ વર્ષમાં તેમાંથી 'પુરાન રેવિડ'ની બાર મૂર્તિએ દેખાવી. ૬૫૨ એ મૂર્તિનો મિલમાં આવ્યો છે. મૂર્તિ મૂર્તિનું કદ તો પલ્લ પ્રચલ છે. તેમાં એ નુવાન વીરને નિરાશ જાણુદાનમાં આવ્યો છે. મૂર્તિની દીપ્તિપૂર્ણ ઉચ્ચ અને ઉચ્ચ ખૂબી જણાવતી આ મિલમૂર્તિ એ રિવડમાં અત્યંત નવાય છે.

આણુ ઉપરનો દેલવાડાનાં જૈન મંદિરનો અદરનો ભાગ ફોટો મુકુન ત્રીવેદ

‘વિમળશાહે બાવેયુ દેલવાડાનું જે માટું દેવાલય સમસ્ત બાતવર્ધમા મિલ્લજ્ઞાનો સંર્ગતમ નમુનો ગણાય છે દેલવાડાના ક્ષેત્રે જે કેવળ જૈન મંદિરો જ નથી જે ગુજરાતના અમલ ગૌરવની પ્રાંતમા છે એના એક એક તોરણ, ધુમટ, સ્તંભ ને મોખમા ગુજરાતની આપૂર્વ કલા, રોગ્ય અને લક્ષ્મી ઉખાડી ગયા છે આવી આપૂર્વ કૃતિ ઉત્પત્ત કરનાર અને તેને ઉત્તરગત આપનાર પ્રબળ સાહિત્ય અને રસશ્રુતિ ધણ તે સમયમા અનુરૂપ જ હોવા બોધાયે’

થાપી ગયો હતો એટલે સાહકલ અને મોટરની વચ્ચેનું અંતર વધવા લાગ્યું. અચાને તેઓ નહીની નજીક પહોંચી ગયા હતા, તેથી થોડી જ વારમાં મોટર ક્યો રસ્તો પકડશે તેની વિનયને ખબર પડવાની હતી. વિનયે થાકેને ગણુકાયાં વગર અને તેટલી ઝડપે સાહકલ ચલાવવા માંડી તે ચારે તરફ નજર નાખતો જતો હતો; પરંતુ તેને ક્યાંય એક પણ પોલિસ દેખાવો નહિ.

મોટર તો આગળ ને આગળ જ ચાલવા લાગી વિનયને લાગ્યું કે મોટર ત્રીજા પુલ ઉપર થઈને સાગી જાણુ જશે. પણ તે પુલ અર્ધથી બે માર્ફિસ દૂર હતો. વિનયને આશા હતી કે ત્રીજા પુલ ઉપર તો જરૂર પોલિસ મળશે. મોટર દંભે વધારે આગળ નીકળી ગઈ હતી ને તેનો લાલ દીવો દૂરથી દેખાતો હતો.

પરંતુ દહાડે કોઈ પોલિસ વિનયને મળ્યો નહિ. જ્યારે તેમની ખાસ જરૂર હતી ત્યારે જ તેઓ અંધા ધૂંધી પરથી અદૃશ્ય થઈ ગયા હતા. 'છેવટે તેણે દીન-ગામમા પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં એક જ દુકાન ખુલ્લી હતી ને માણસોનું નાનકડું ટોળું દુકાન પાસે ઉભુ હતું. વિનયે હાંફના હાંફનાં ઉતરીને પુછ્યું, 'અહીં ક્યાંય પોલિસ છે?' એક જણે જવાબ આપ્યો, 'ના, ખામ જરૂરી કામ હોવાથી તે મધુપુર ગયો છે.'

આટલો વખત શમાવવા મટે મનમા પડનાવો કરતા વિનયે બેરથી પેડલ ચલાવવા માંડ્યા. એકા-એક તેના મોં પર ક્રિમ્ત છવાઈ રહ્યું જે પુલ ઉપરથી ચોરા પસાર થવાના હતા ત્યાં, પસાર થતી મોટરો ઉપર સરકાર તરફથી એક આતો કર તરીકે લેવાતો હતો. એ કરની રોકાણમા પોતાને સાથે થઈ જવાની તક મળશે એ ખ્યાલે તે કરી આશાવન બની ગયો અને તેણે માર્ફકલની ઝડપ એકદમ વધારી દીધી.

૮

તે પુલ ઉપર અડ્યો ત્યારે તેણે મોટરના પાછળના દીવાને પુલની ઘીછ જાણુએ સ્થિર જોયો. આ વખતે તેના આનંદની સીમા રહી નહિ. તે મોટરની આટલી નજીક જઈ પહોંચ્યો એમ તેને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો લાલ દીવાના પ્રકાશમા તેણે મોટરની પાછળના પાટિયા ઉપરનો નંબર વાંચી લીધો : ૫૭૧૩.

પણ વિનય પુલ પડાવે તે પહેલા તો મોટર ઉપડી હવે વિનયની ખરી કમોડીનો સમય આવ્યો. મોટર

જાણુ ઝડપથી નહોતી જતી, તોપણ થાકેલા વિનયને સાથોસાથ રહેવું તો મુશ્કેલ જ હતું. અને આટલે દૂર આવ્યા પછી તો તેનો અત લીધે જ છુટકો હતો. વળા તેને પ્રમુદ્ધ તથા બીજા ગરુડોને બતાવતુ હતું કે સાચી સમાજસેવા કઈ રીતે થઈ શકે.

એવામા મોટર એકદમ ધીમા પડી ગઈ. થોડે આગળ એક નાનું મકાન હતું ને તેમાં પુષ્કળ પ્રકાશ હતો તેઓ રસ્તા ઉપરની એક પેટ્રોલની દુકાન પાસે જતા હતા. વિનયે જોયું કે હવે આગળ વધતુ સલામત નથી. તે નીચે ઉતરી ઝાડોની ઘટામાં સંપાદ ગયો.

મકાનમાથી એક માણસ બહાર આવ્યો ને મોટરમા એડેલા માણસો સાથે કંઈક વાત કરી 'મોટરની પાછળની ટાકી લાવવા લાગ્યો. દરમ્યાન વિનય ખરાબ જારીકાથી બધું જોતો હતો. એકાએક તેની નજર દુકાનની બારીમાંથી દેખાતા અંદરની બોલ ઉપરના ટેલિફોન ઉપર પડી, ને ચોરાને પકડવાની તેને પુરેપુરી આશા બંધાઈ.

મોટર ઉપડી કે તરત વિનય દુકાનના માણસની સામે જઈને ઉભો રહ્યો. દુકાનવાળાએ અડકીને પુછ્યું, 'શું છે? પેટ્રોલ બેઝએ છે?'

'ટેલિફોન પોલિસ' વિનયે હાંફતાહાંફતા કહ્યું. 'જરા શાંત યા, કાંઈ અકસ્માત તો નથી થયા ને?' તેણે પુછ્યું.

'સૌથી નજીકના ગામમા એકદમ ટેલિફોન કરો,' વિનયે મલમલેનતે કહ્યું, 'અને હમણા જ મોટર અર્ધથી પસાર થઈ તેને અટકાવવાના પોલિસને ખબર આપો તે મધુપુરમા ચોરાએલી સાહકલોથી ભરેલી છે.'

'તુ ગાડો થઈ ગયો છે, છોકરા! મોટરમા તો ફર્નિચર ભર્યું છે. હું એ લોકોને સારી રીતે ઓળખું છું.' દુકાનદારે કહ્યું.

'પણ તે ફર્નિચર નીચે સાહકલો ભરી છે. મને ખાતરી છે કે તેઓ સાહકલચોર છે. તમે જલદી પોલિસવાળે ટેલીફોન કરોને, કે' ૫૭૧૩ નંબરની—'

'૫૭૧૩?' વિનયને ઓડનો અટકાવી તે વચ્ચે જ બોલી ઉઠેલા, 'તે મોટરનો નંબર તો ૩૮૯૧ છે. મને ખરાબર યાદ છે.'

'ચોર જાણુ ચાલાક છે. તેમણે આજે સાંજે જ

નંબર બદલ્યો છે. મહેંગાની કરી તમે જમીન ટેલિફોન કરોને' વિજયે કહ્યું

વિજયનો આટલો બધો આગ્રહ બેઠું પેલા માણસે અનિચ્છાએ તેના કંપેલા મુળ્ય પોલિમથાણા ઉપર ટેલિફોન કર્યો, ને વિજય સાસુ બેઠું કહ્યું, 'હોશગ ! પોલિમથ અમલદાર તારી માથે વાત કરવા માને છે'

વિજયે ગીમીવગ દાયમા લીધું અવાજ આપ્યો, 'શાખાસ હોકરા' તે આ વાત ક્યાથી મેળી ?'

વિજયે કપટ અવાજે પહેલેથી છેલ્લે સુધી બધી દફીકત કહી સમજાવી વાન પુરી થતા તે આખા ફિલસના પરિશ્રમથી યાદીને પેટલાવના ડબ્બાઓ વચ્ચે બેસી પડ્યો

દવે બધું પતી ગયું હતું, એટલે તેનું પ્યાન પમના કુખાવા તરફ ગયું સવારના બોજન પછી તેણે કાઠ બાધું નહોતું એટલે બુધ પણ કકડીને લાગી હતી

ફુકાનદાર તેને કંઈક કુતૂહલથી નિહાળી ગયો 'તુ મોટામા આપ્યો કે મોટા સાધકલણ ?' તેણે પુછ્યું

'બાધસિકલ પર' વિજયે શાન્તિથી કહ્યું

'હૈ' શું તુ બાધસિકલ ઉપર આપ્યો ? ત્યારે તો તું બુધ થાકી ગયો હોહશ વાદ' શાખાસ' બહાદુર હોકરા !'

ફુકાનદાર તો વાતો કર્યે જ જતો હતો, પણ વિજય આખ મીચીને અર્ધ નિદ્રામા પડ્યોપડ્યો

લાગ્યે જ કંઈ માબજતો હતો યોડીતાર પછી ફુકાનદાર એકદમ બોલી ઉઠ્યો, 'પકડવા' પેલાએને કેદ કર્યો છે ને તું તદ્દન માથો ફેર્યો છે હા ! હા ! તેઓ

દમણા જ આ રસ્તેથી નીકળશે અને તને પર તરફ લેના જશે. પોલિમથ અમલદાર કહે છે કે જે હનામ જાહેર થયું છે તે નને જ મળવાનું !'

આખો યોગીને ઉતોઉડતો વિજય બોલ્યો, 'અરે, મને મારા રાજરોટકો મળી રહે તો બસ છે'

૯

'વિજય ! આ વિજય !'

વિજયે સાધકલ ઉપરથી ઉતરતાં પુછ્યું, 'કા કેશુ, શું છે ?'

'તને પેટું ધનામ મળી ગયું કે ?'

'ના, પણ તેઓના કહેવા મુજબ આજે જે પહેલો ગયું હતો.'

'તેનું તુ શું કરવા હવે છે ?'

'મેં પહેલું તો' વિજયે જવાબ આપ્યો, તેમાંથી કે પ્રયુક્તના જેની એક B S A સાધકલ લેવાનો હતું. તને ખબર છેને ? જે સાધકલ પકડાય

તેમાથી પ્રયુક્તની પણ મળી આવી છે.'

'હા, પણ તુ આજે તેને મળ્યો છે ?'

'ના, કેમ ?' વિજયે પોતાની સાધકલની ખાસકેટ મા લખાએલા પડીકા સામી નજર કરતા કહ્યું

'કાને માટે પ્રયુક્તે 'ગગ મળ' એકલું' કહ્યું હતું અને તને મર્વાનુમતે બધા તરીકે સુટવામા આપ્યો છે'

વિજયે સાધકલ ઉપર ચડતા ચડતા કહ્યું, 'તેમને કહેજે કે વિજય રાજનામ આપે છે'

'રાજનામ ?' કેશવ ચમક્યો

'હા, કેમકે મેં મારું પોતાનું એક મળ રચાયું છે ને તેનું નામ 'પાછળ પડી પકડનાર મંડળ !'

વાર, નમસ્કાર !' (અચેટ ઉપરથી) અનંત પડયા

સાહિત્ય, સંસ્કૃત અને કલાના વિદ્યાર્થી તરીકે મને નામોદાર મળ્યું છે સાસુ પુત્રાએ તો મેં તો એની મર્વાસાએ જ આજી છે

પ વિષય દિમલર અને એમના શિષ્યોના આલાપો અને વાદો, કારમીરના ગાલીચા અને શાંચો, શ્રી સચવ કે બોજ અને એમના શિષ્યોના ચિત્રો, મુરખના ધારી અને

દુષપાક, કસ્તુરી અને અતરા, સુધ નવલકથા અને કાવ્યોથી ભરે મારી ઉદ્દિષ્ટિમા કે અત કસમમા કાસા બોલાતા નથી

પણ તમારા પ્યાનમજની મિલિને એમા હું રોયું હતું, વ્યસનવ્યને—પરવતવાના નાશને—રોયું હતું, અને એ એ નથી

એવો તો મારે કહેવું પડે છે કે એની જરૂર નથી યાદાદોની રસિકતા અને દિદેગેની પરાસનતા, મેમકેટની રસિકતા અને દિદેગેની પરાસનતા, મરાકાઓની રસિકતા અને

ગુજરાતની પરાસનતા—ને બધાની વચ્ચે પણ જમાના પાંચ નહોતા એ રસિકતા જ એકથી કારણભૂત નહોતી ને

બસ, પણ રસિકતા લાગભલિક રવાયેને જ જતો દોડાડે પેરે મેલી મારે કહેવું પડે છે કે અગ્રયુદ્ધ માટે કે રવાતંત્ર મારે

આ જમાની આવરવકા નથી

છતા, એ વિદેશ લાગતો હોય તો હું કહું છું કે છવનના કારણ—પોષન અને સત્તરાગ્રહિ, અગ્રયુદ્ધ-વિષમિ એની ઉપર મદેવ તમારી જમાની આખ રાખી બેલે એ મર્યાદા સમી !

(અ મદાવિષાલવના વિદ્યાર્થીઓને: શ્રી કિશોરલાલ મશરવાળા)

પુરાં મો વર્ષ
પણ આ વા-
તને હજી થયા

નથી. રશિયાને અંધ-
કારમાંથી સંસ્કૃતિના
પ્રકાશમાં મુકનાર
જાર પીટર અને જર્-
મનીનો સામ્યવિધા-
યક ફ્રેડરિક સેન્ટ-
પીટર્સબર્ગના સાદી
મહેલમાં બીજે માથે
વાતચીત કરતા હતા
સામાન્ય ત્રિપયોમા-
થી ઘરકરી વ્યવસ્થા-
ની વાન નીકળી અને
બંને રાજવીઓ
'સંયમ'ના વિષય પર
ઉતરી પડ્યા. પીટરનું
માનવું હતું કે જર્મન

ઘરકરમાં અમલદારની ઉણપને લીધે સંયમ Discipline જેટલો એવો પળાતો ન હતો, જ્યારે રશિયન ઘરકરમાં સંયમ મૌલિકતાએ પહોંચ્યો હતો.

ફ્રેડરિકને મળે આ વાન ઉતરી નદિ એ માનતો
કે સંયમનો આધાર પ્રજાના માનસ ઉપર હોય છે
એટલે જર્મન પ્રજાના ઇલાખા દેશપ્રેમની ભાવના
એટલી તો પ્રખળ હતી અને રશિયન પ્રજાનું દેશ-
વિપયક માન એટલું તો અપૂર્ણ હતું કે સંયમનું તત્ત્વ
પીટરના કહેવા પ્રમાણે હોઈ શકે જ નહિ પીટરે
દસનાદસના એટલું જ ઉમેર્યું કે કોઈ પણ રશિયન
દેશ કરતા જારની ખાતર મરવાનું વધારે પસંદ કરે
છે એ વાન સાચી. પરંતુ એથી સવમના તત્ત્વની
ઉણપ મિદ્ધ થતી નથી અને એકદમ બાલુએ ઉભેલા
પોનાના એ. ડી. સી. ને કહ્યું: 'જારીમાંથી નીચે
કુદી પડો.' એ. ડી. સી. એ તબ્ત જ પુછ્યું, 'કઈ
જારીમાંથી?' ન તો એના મો પરનો લાવ બદલાયો
કે ન એણે રજ પણ વિચારને અવકાશ આપ્યો.
સંયમની પરાકાષ્ટા જ ને?

પણ એ સૈનિકની જગ્યાએ તમે હોન તો શું કરતા?
-- જારીમાંથી નીચે પડવાનો હુકમ થતા જ તમારા

અણીની
પળ

દેવક
દરિનારાયણ
આચાર્ય

મનમાં ધારકે પડ-
ભય અને વિદ્યુતગન
થી તમાર શરીર કે
ઉક્ત. મોં પણ વિવ
અને પરસેવાથી ભી
ખનન. રાગનાં તેણ
વાની તમારી હીમ
તો નથી જ. તેમ બા
રીમાંથી નીચે કું
પડવાની શક્તિ, ઉ
ત્સાહ કે રનાયુઓ પ
સંયમ પણ નથી નીચે
જોતાવેંત તમમર આં
લા ત્રીસ છુટથી પત્ય
પર પડવાનો નિશ્ચય જ
શી રીતે થાય. છતાં!

છનાં પેલા સૈનિક
તરફ જોયુ હોત તો
એના મો પર મુજ તો

પુટેલી પણ નહિ જાવીસ વર્ષનો એ ગમજ જવાન
આશાથી ભર્યા બંન-કરણે રાજમેવા બળતવતો હતો.
અને એનું ક્યારે? અને વળી સામે પુછે છે કે કઈ
જારીમાંથી? તમે પુછવાનો વિચાર પણ કયો હોત કે?

હવે એનું કારણ તપાસીએ એણે લાકરી તાલીમ
લીધી છે, અત્યંત કઠિન વ્યાયામથી પોતાના શરીરને
કરકુ છે, પ્રકુલ અને મુરેખ એના અંગેભાવી શુભા-
નીની છાંભો ઉડતી દેખાય છે યોગ્ય આહારવિહાર
અને શુદ્ધ વિચારથી ચારસી જેવા ક્યારેક રહેલ
એના મનમાં રજ પણ સનાપ, શોક, યાદ કે ગલા-
રામણ નથી, એટલે એના વિચારબળના કાણુમાં
એના અંગે હોય છે નિયમિત વ્યવહારથી એને
શણુમાં નિશ્ચય કરી સેવાનો અભ્યાસ પડ્યો છે. આ
બધા લક્ષણોથી એના મન અને શરીર એટલા તો
સમતોલ છે કે કતવ્યનો વિચાર કરતા કે લખની
સામે થતા એને રજ પણ ગુંચવણ કે શિથિલતા
ભોગ્યવશી પડતી નથી.

તમારે આમ કુદી પડવાનું તો નથી જ. પણ
કોણ જાણે: એવી અણીની પળ આવે તો? એને
માટે તમે યોગ્ય તૈયારી કરી છે?

પેલા છાપરા પર તડકામાં પડેલી બિજાડી બુચો કેવી નિરત્રિ લાખી પડી છે ! તમે પામે બચો જરૂરથી ચામડી પકડી એને ઉઠી કરા. (જોએ, ઉત્તરજી ભરે તો મારો દોષ નહિ.) કેવી લોચા જેવી લાગે છે ! જાણે રતુ ગાલયું. પણ એટલામાં કુદર બરચુ વિજળીના ચમકારા પેટે એ એકી ચંદ્ર ચંદ્ર-કાન માડી સાબળવા લાગી અને એક જલગમાં તો સામી આરીમાં પેગી મઈ !

અને તમે ? એ બિજાડીની પેટે શિશિત ચંદ્ર પડ્યા રહેવાનું જ કેને આવડે છે ? પછી રાણુમાં જલગ મારી ઉભા થવાની અને નિશ્ચયનું પાવન કરવાની તો વાત શી ? પરાણે ઉભા થાઓ, વિચાર કરવામાં થોડો સમય લો અને અરધાપરધા નિશ્ચયથી કામ કરવા માડો, એમાં પછી શા લક્ષીવાદ હોય ? અરધી રાત્રે ધરમાં આગ લાગે અને આવડે તો બચવાની આશા પણ ખરી ? ત્યાં પણ અંગે તથા મન પરના એ સામાન્ય બિજાડીના અદ્ભુત સ્વામિત્વની જરૂર નથી લાગતી ?

આ જાડ બેચુ ? પ્રકાશ અને પ્રદુષ્ણતા પામવા એ કેટલા પ્રયત્ન કરી ગયું છે ! મોટા જાડની હાથમાં દબાવા છતાં, કચરાતું પીડાતું, આડુબવળું ચંદ્ર આખરે એ વાક્યુંકું પણ ઉગ્યું તો છે જ શા માટે ? વિકાસ માટે, ઉજ્જતિ અર્થે, નવજીવન પામવા સાર.

એ તો વનસ્પતિ છે, અને તમે તો હો માણુમ એની પેટે વ્યવહારના સંકટો અને અકસ્માતો વિરૂદ્ધ માથું ઉઠ્યું કરી, દહતાથી માર્ગ કરવાની શક્તિ તમે કેળવી છે ? આગી પડતા વિધ્નો સામે યુગ્મવાની શક્તિ તમે ભેગી કરી છે ? અર્થાત્ તમે પૂર્ણપણે તૈયાર છો ?

સંકટો ક્યારે આવશે એની તમને કોઈ ચોટી જ આગાહી આપશે ! એ કંઈ કહીને થોડા જ આવવાના છે ! એટલે માર્ગ તો એક જ ઉઘાડો ગંધા પૂર્ણ તૈયારીનો કુદરતની શિખામણ તો, સદા ય તૈયાર રહેવાની જ છે. જેમને નવજીવન ભેગવવું છે, જેમને પોતાના સ્વતંત્રી રક્ષા કરવી છે, જેમને મનુષ્ય કહેવડાવવું નથી, પણ થવું છે, તેમણે તો આ શિખામણ માન્યે જ છુટકો.

અને એનું કળ ? 'ફોદ.' આવી પૂર્ણ તૈયારીવાળો

મનુષ્ય પોતાના માર્ગમાં 'ફોદ' શબ્દને મોટા અંશરે કોતરેલો બુદ્ધિ છે. કર્તવ્ય કરવામાં નથી એને વિચાર કરવો પડતો કે નથી પોતાની શક્તિ માટે એને સકા આવતી.

તમે તમારું મનુષ્યત્વ કેટલું ખીલ્યું છે ?

આ પીતા હૃદય બંધ પડ્યું; ગાડીમાં ચડતાં પગ લપચો અને પાટા તળે આવી કપાઈ બુચો, આગ લાગતા પહેલે માળેથી કુદી શક્યો નહિ અને બળી ગયો; તરતા ન આવડ્યું એટલે નદી ઉતરતા કુળી ગયો; રસ્તો પસાર કરતા ગભરાઈ જવાથી મોટર ગીચે ચમકાઈ ગયો, —આ અને આવા અનેક બનાવો આપણે વાચીએ છીએ, દિલગીરી બનાવીએ છીએ અને પછી ભુલી જઈએ છીએ પણ—

પણ એની પાછળ રહેલી ભાંકર બુદ્ધિનો વિચાર કરતા નથી એથી મુચવાતી તૈયારીનો અભાવ કોઈના ય વિચારમાં લાગ્યે આવતો દશે અને આવી અણીની પણ દશેશા અણધારી જ આવવાની આવી એટલે આપણા મનની અને શરીરના બંધન યોગ્યતા અયોગ્યતા ઉપર આપણી ફોદનો આધાર રહેવાનો

તમને લાગે છે કે આનો વિચાર ક્યાં વિના ચાલશે ?

તમને કોઈ પુછે કે તમે નીરાંગી છો ? તરત તમે 'હા' કહેશો પણ ખાતરીથી માન્યે કે તમારી એ 'હા'માં જાત્રુ તરત નથી. કસોડીએ ચડ્યા નથી ત્યાં લગી એમ દા પાડશે પણ દા—ના તો 'આબીની' પણ 'જાણી'શે

સો ડગલા દોડતા શ્વાસ ચડે, મો લાલ ચર્મ જલ, આખો નીકળી પડે અને ફેરફાર ફાટી જાય, એ નીર-ગળી ચડના જરા દાદ આપે, બાર ઉપાડતા કમરમાં ચોકો આવે, પગ થયે અને છાની ભેગી જાય; જલગ મારી એટલે ચડવાની કે વાડ કુદવાની, અત્રે એક છાપરેથી બીજે છાપરે દોડનાદોડનાં જવાની તો સ્વપ્ને પણ ગતિ ન થાય;—આ અને આવી અપૂર્ણતાઓના આપણે પાત્રક છીએ ત્યાં સુધી એ અણીની પણ ઘાતક જ નીવડવાની

એની અણીની પણ માટે તમે થી તૈયારી કરી છે ? ન કરી હોય તો કેમ કરવી તે દલે પછી જોઈશું

જીવન પરાગ

ગોખલેની બાપ્તાવરથા મરીજાઈમાં ગએલી, અને તે સાદા પણ બહુ જ. ફર્સ્ટન કોલેજમાં પ્રોફેસર તરીકે એ કામ કરતા હતા ત્યારે એક દિવસ એલ-ફોર્સન માટે આદરસહીમ તૈયાર થતો હતો. ગોખલેએ કહી આદરસહીમ લેએવો નહિ. તે સંવા પામે વચ કહે, 'યું કરો છો ?'

'આદરસહીમ'

'જોવા તો દો, આદરસહીમ કેવો દોષ છે ?'

એક ટીપ્પણી પ્રોફેસરે તત્કાલીન મીઠાવાણુ બરફનું પાણી લઈ ચમચામાં આપ્યું. આપીને એખમ કહે, 'આપણે તો બાપ, આદરસહીમ નહિ લાવે બહુ ખારો લાગે છે.'

૪

ઔરમજેબ ખાનસાદની દુરના વિગતો મને કહેવાય પણ તેના હુકમની કોમળતાનો દાખલો આ છે.

એક રાત્રે જુલ્હી એક નોકરે ખાનસાદના સપન-શુદની નીચેના ખંડમાં બહુરો દારૂ મુક્યો ઔરમ-કેખને સવારે ખજાર પડી ત્યારે તેણે ધીમેથી કહ્યું 'દલેથી સાચવજો, કામનું મારી વચાએ અત્યારે જો વજાગીર ખાનસાદ દોન તો તને એ દારૂના ઘેરા પર બેગારીને બહુ ઉઘારી મુકત'

૫

કાંધાવારી નિશાનજાજી રાજા મરનાનર્દમ પુત્રના ગએલા ત્યારે લોકમાન્યના રૂઝિયામાં તેમણે પોતાના નિશાનજાજીના પ્રયોગો કરવાનું રાખેલું. મરડીઓના અવાજ આંખે પાટા બાંધી સંભળાવવામાં આવે અને ફરકનો રંગ કહેવામાં આવે. પછી ફરીથી માટસી-એનો કમ ખસાવી માન અવાજ બહુ કરવામાં આવે અને તે પછી કહેતા રજની માટસીએ ગોજીથી ચીંધવાની. એવા પ્રયોગ સાંવેના હતા. એવામાં પ્રેશ-કોમાં કદ કાંબુથી અજાડ વધી પડી અને સરનામ-સપડને અવાજ સંભળવાનું અચર્ય કદ જણ્યું. એટલે લોકમાન્ય ઉભા થઈ કહેવા લાગ્યા, 'આએ, આ સંજોગોથી પ્રયોગ માટે છે; તેથી જો કેમના બગાડો અવાજ માટસીના અવાજ જેવો નીકળી

રાજાજીને કાને વળે તો તેનું માથું વીંધાઈ મધુ સમવળે !' આ સાંભળીને માંખજાનારાઓ ખડખડાં દરડી પડ્યા, પણ પછી ત્યાં તદન શાન્તિ પથરાઈ ગઈ.

૬

સ્વામી રામનંદીશ્વર (એમ. એ.) વિવાર્થક્રિયનમાં ઘણા બહુ આદોષ અણાતા તેમની જીદિ લેખ કોલેજના પ્રિન્સિપાલે તેમને નિવિર મર્વિસ માટે વિજ્ઞાપન લખાવી મલાદ આપી. પણ જન્મના લોગીચને તરન બ લખાવ આપ્યા, 'હું મારી જીદિ સરકારને વેચવા મા-મતો નથી, પણ મારા દેશજીવોમાં વહેંચવા માથુ છું'

૭

મરન કવિ ત્રિજીવન શ્રેમશકર વિરે કહેવાય છે કે વડોદરાના દોવાન મણિજાજી વજાબાજીએ કવિની શર્મિ સાંભળી કવિને મળવા બોલાવ્યા. કવિ પણ કાષ્ટ મરડની આજ્ઞાથી ગયા. મણિજાજીએ કહ્યું, 'કવિ, એકાદ કવિના સંભળાવો.' મરન કવિએ કહ્યું, 'મારેજ, હું એમ કવિના સંભળાવતો નથી.' રીરાન લાદેજ તો કવિના આ નિખાજમ ઉત્તર માંખજી તેમની સામે લેઈ રવા, પણ પામેના એક ખુશામનિયાથી ન રહેવાય તે કહે 'કવિ, તમે લખો છો, આ તમે મેલી સામે બોલો છો ?' કવિએ શાન્તિથી લખાવ આપ્યો, 'હા, તે તો હું જરૂર લખુ છું; પણ તમે લખો છો કે તમે અત્યારે કોની માંખે બોલો છો ?'

૮

જેતવનરામજાજીને રાડીની નિગર બીક રહેતી એનાથી ખચતા તેઓ એ બહુકમક, ઉપર મરડ ખરી, કેડ તથા પેટના જાગ પર ખાંધવાનું મરડ કપડું, દીંચજી વાજવાના ફરસીનના કદમાં, ખમે બળ્લે એગત, અને ગજપરો અને માંચે કાનપુરી રોપી-આવા પહેરવેશ બરમાં રાખતા. ખરાર જતું દોષ ત્યારે એક બે ગરમ કેડ તથા શિયાળામાં આ સર્વ ઉપર આવડેમટ ! આ નિષમિત માન સહ નિષાવતી એક મરડેર-મલાનુ પ્રહુખરવાન તેરા મેલવનગમ એક શિવાજીની આજે નીકળતા. તે સમયે એમના માનુથી શિવકામી એટલે એના દતાં. તે કહે, 'આહ, મારા, દાદ તે

કાંઈ આખા ગામને વાપ છે કે તને એકલાને જ ?
આવું વતકુનડું તે શું પહેર્યું છે ?

ગોવર્ધનગમે હાવકુ મો રાખી તરન જવાન દીધો,
'શું કરે, બા ? આથી જનકું ખીજી નહોતુ, એટલે
આ પહેરું'.

જ

ગોવર્ધનરામ મુખાઇમા વધીલાત કરતા તે સમયે
રિવાજ હતો કે દેશી ભાપામા લખાએલા દસ્તાવેજ
વગેરે પત્રો ન્યાયાધીશ સન્મુખ મુકવમા આવે ત્યારે
તેનું અંગ્રેજી ભાષાન્તર પણ વકીલોએ માથે રજુ
કરવુ આ નકામા બોળનથી સર્વ વકીલો દટાળ્યા
હતા ગોવર્ધનરામે તેનો ઉપાય કરવાનું નક્કી કર્યું.

તેમણે આવો કેમ આવ્યો ત્યારે એકલા મરાઠી
દસ્તાવેજ રજુ કર્યો જનરિટમ કેન્ડીએ અંગ્રેજી તરજુમો
માગ્યો એટલે ગોવર્ધનરામે કહ્યું, 'સાહેબ, અંગ્રેજી
તરજુમા કરવા એ માફ કામ નથી તેથી મેં તરજુમો
કર્યો નથી'.

કેન્ડી—મિ ત્રિપાઠી, ખતના તરજુમા વકીલોએ
કરવા એ હાઇકોર્ટનો શિરસ્તો છે તે તમે જાણો છો ?

ગો—જી, કેટલાક વકીલો તે પ્રમાણે કરતા
હશે, પરંતુ એ શિરસ્તો હાથદેસર નથી, કારણ કે
ભાષાન્તર કરવું એ કોઈ રીતે વકીલનું કામ નથી.

ન્યાયાધીશ સાહેબનો મિત્રજી જવા લાગ્યો
તીખાશથી ફરી પ્રશ્ન પુછ્યો, 'મિ ત્રિપાઠી, અંગ્રેજી
ભાષાન્તર કરવાનું કામ તમારું નથી તો ખીજ કોનું છે ?

ગો—સાહેબ, વકીલોનું કામ ભાષાન્તર કરવાનું
બીલકુલ નથી આપ નામનારને અંગ્રેજી ભાષાન્તરની
જરૂર જ હોય, તો તે કામ હાઇકોર્ટના ભાષાન્તર
ખાતા પાસે કે સગકારી ભાષાન્તર ખાતા પાસે કરા-
વવું જોઈએ આલુ કામ કરવા માટે જ જેસા
અર્જનિ સરકારે આ ખાતા ઉઘાડ્યા છે.

કેન્ડી—(વિચારમા પડી) પણ મિ ત્રિપાઠી, ખીજ
બધા વકીલો ભાષાન્તરો કરે છે, તો તમે મારી ખાતર
પણ તેનું ભાષાન્તર નહિ કરી લાવો ?

ગો—ના, નામદાર, એક નિયમની ખાતર હું
તે કરી શકીશ નહિ.

ન્યાયાધીશ સાહેબનો વધતો જતો કોપ જોઈ
એક મિત્ર વકીલે ગોવર્ધનરામનો કગલો ખેંચવા માગ્યો.

અને તેથી કાંઈ ન જાયું એટલે સુરિયા ખપ્યા.
ગોવર્ધનરામે સાહેબ કોકિયુ વાળી કહ્યું, 'અરે, બોલવા
દેને; ન્યાયાધીશ થવાનો મને લોભ નથી કે દબામને
હું બેસી જાઉં' પછી છેલ્લું દલિયાર વાપરવાનો
નિશ્ચય કરી મોટું અવાજે બોલ્યા, 'આપ નામદાર-
ને માણુમ હશે કે કાયદાની રૂઢીએ ન્યાયામને
જિરાજનાર અધિકારી દરેક દેશી ભાષાઓથી વાકેફ
થએવો હોવો જોઈએ.'

વરિષ્ઠ કોર્ટના અંગ્રેજ ન્યાયાધીશને એક દેશી
વકીલ સલાહ આપે, એ જોઈ સાહેબનો પિતો ગયો.
એ કાંઈક વાક્યપ્રદાર કરવા જાય છે ત્યાં ગોવર્ધન-
રામ સમયસૂચકતા વાપરી કહે, 'અને આપ સાહેબ
મરાઠી નો સારી રીતે જાણો છો.'

આ આકુલિતચુકત પૂર્ણાહનિથી સાહેબનો કોપામિ
શાન્ત થઈ ગયો.

ફરીથી કોઈ વકીલને ભાષાન્તર કરવું પડ્યું નહિ.

જ

વર્ષો પહેલાની વાત છે.

વડોદરાના મયાજીરાવ ગાયકવાડને ઈચ્છા થઈ
કે નિલકને એકાદ ભાષાન્તરનું કામ સોંપી એ જાનને
દમવીસ દળર રજાવવા આ મગલુનિને અગ્વીકાર
કર્વાની વાત કરતા તેમણે પોતાના ભાણેજને કહ્યું,
'હું પારકા ભાષાન્તર કરી સમૃદ્ધ થવા માગતો નથી,
મારે તો જાત ખરચીને દેશને સમૃદ્ધ બનાવવો છે.'
[સંપાદિત]

નવજરામ ત્રિવેદી

અથાણું

કાકા—રાજા માણસો હમેશાં વિચાર કરતા અટકે છે;
માત્ર મૂખજીભ જ ચોક્કસ અભિપ્રાય આપી દે છે.

મનુ—એ વાત ખરી છે, કાકા ?

કાકા—ચોક્કસ !

જ

રમણ—મનુ, આજે મેં રેલવે કપનીને આજ્ઞાદ હેતરી છે !

મનુ—કહે તો ખરો; કેવી રીતે ?

રમણ—જો, મેં આ રીતેનું ટિકિટ ખરીદી છે ને હવે
બહો મારું નથી જવાનો.

જ

શેક—(હાજમત કરતવાનો) ઇશ્વરનું દરેક કાર્ય મહેનુક છે !

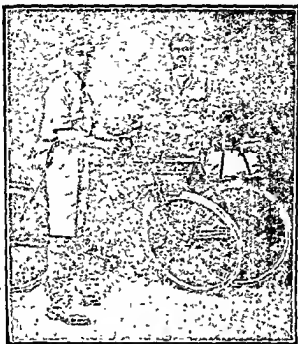
હાજમ—હા, પણ અત્યારે તે કેમ ચાલે આવ્યું ?

શેક—એ માણસના વાળ વડતા ન હોત તો તમે બધા
શું થાઓ કરત ?

રજકોટમાં

અમારે એક વ્યાયામ મંડળ છે. શરીરને ખુબ મજબુત અને સ્વદૃઢ કરવું તથા અનેક વ્યતતી મુશ્કેલીઓ વેરી તેને ખુબ કેસવું. એ તે મંડળનું ખાસ કાર્ય છે. અમારામાંના કેટલાકે આને અંગે પૂજે ચાલીને અગાઉ એક સો માઇલની મુસાફરી કરેલી અને પ્રર્થમા બેત્રણ વાર દંણુ પણ ચાળાસ કે પચાસ માઇલની મુસાફરી તો હોય જ હાસમા આ પ્રયત્નને અંગે સાદસ અને સાદસને અંગે પ્રગતિ સાધવાનો અમારો હાર્દો થયો. સમા-

કાઠિયાવાડમાં સાઈકલ ઉપર ૩૦૦ માઈલ આઠ દિવસમાં

ગિરિજપ્રસાદ

ઠાટાલાલ માંડલ

જના નવયુવકોના લોહીમા સાદસવૃત્તિ ન હોય તો તેમનું જીવન વૃદ્ધ જેવું જ છે. તેથી સમાજના યુવકોમા સાદસવૃત્તિ કેળવવાની મંડળ તરફથી શરૂઆત કરતી એમ નહીં થયું

એ વાતને તો આને એક વર્ષ થઈ ગયું આજથી એક વર્ષ પહેલાં અને હજાવ્યું કે પાંચ બેઝીનર થઈ શકે તો આખા કાઠિયાવાડની મુસાફરી સાઈકલ ઉપર અને તે પણ અમુક જ દિવસોમા પુરી કરવી. પણ પાંચ જણા જે આ કામ મટે બેગા થવા મુશ્કેલ પડ્યા! એટલે એ વખતે તો એ વાત પછી મુકી દેવી પડી. તે પછી છ મહીને ફરી પ્રયાગ કરી જોયો પરંતુ ને પણ નિષ્ફળ ગયો. આ વખતે તો અંગે નિશ્ચય કર્યો કે ભલે એ કે ત્રણ જણ જ થાય, પણ આ સાદસિકે પર્યટન ઉપર નીકળવું તો ખરૂં જ.

આ પર્યટનને સાદસિકે કરેવું પડે છે તે એટલા ખાતર કે કાઠિયાવાડમા આવાં પર્યટનો દંણુ કદિ

થવાં નથી, કે તેવાં પર્યટનો કરવાની ભાવના પણ ખાલી હોય તેમ જણાતું નથી. અને ખાસ તો એટલા સાર કે કાઠિયાવાડમાં એવા પ્રયાસમાં મુશ્કેલીઓ પણ ઘણી છે. સડક અથવા સારા રસ્તાઓ ભાગ્યે જ જોવામા આવે છે. આવાં પર્યટનો દુનિયાના અન્ય પ્રદેશોમા કરવા જેટલા મહેલાં છે તેથી અનેકગણા અહીં મુશ્કેલ છે.

આ વખતે અમારો વિચાર મહત્તમ હતો એટલે સ્થાનિક પત્રો દ્વારા કાઠિયાવાડના નવજુવાનોને

આ પર્યટનમા જોડાવા અને આમત્રણ કર્યું. પણ કાઠિયાવાડના કેાઇ યુવકે અમને તેતો જવાબ સરખોયે આપ્યો નહિ. અંગે ને હસાન જણ્યું તૈયાર હતા તેમાંથી પણ એક પછી એક ડુમ્મશ થવા લાગ્યા. કેટલાકે ઉપડવાની મુદત પાછી ફેલવાનું કહ્યું, પરંતુ તે તો માત્ર બંધાનું જ હતું

હવે શુ કરવું? જાહેર ખજોઆ મોરીમોરી વાતો કરી મુક્યા હતા અને મારો વિચાર તો હજુ દૃઢ હતો; એટલે ઉપડવાને આગતે દિવસે પેલા હસાનમાંના બે જણને દું મળ્યો. તેઓને ખુબ સમજાવ્યા અને અર્થનો વાણો ફર કરવા સાઈકલ વગેરે મુસાફરીનો જોયા સામાન તે સાને જ અપાવી દીધો.

ખીન્ને દિવસે, નવેમ્બર તા. ૧૩મીની સવારે આઠ વાગ્યે અમારે ત્રણે જણાએ મળવું એમ નહીં થયું હતું. પણ રાતમાં બધી તૈયારી કરી સવારે નહીં ક્યેલે સ્થલે દું ગયો તો બે સાથીમાંથી એકે ત્યાં

અને ઝાખરામા દાકવાથી માગે માથોની સાધકલમા પંકચ પડી ગયા હતા તે લાઇ પકચર સાધવા બેઠા ને મે ટપાલ લખવા મારી

પોણુ કલાક પછી અને બનેએ પાછી મુના-દરી શરૂ કરી જેમજેમ આગળ ગયા તેમતેમ રસ્તો વધારે ને વધારે ખરાબ આવવા લાગ્યો. ઘડીમા માઈકલ ઉપર તો ઘડીમા પગે ચાલતુ પડતુ, અધુ-રામા પુરુ લાઇખધની સાઈકલનુ જે પેડલ રીસાઇ ગયુ હતુ તે પાછું હેરાન કરવા લાગ્યુ જેમતેમ કરતા માથ ગાર વાગ્યે અને બીડા નામના ગાયે પહોંચ્યા ત્યા છાયા પીધી અને ઘીગોળનો નાતો કર્યો. તાગ યદ વળી આગળ ઉપડ્યા ને સાકા ત્રણ વાગતા તો ખજાળીએ પહોંચી ગયા પહેલા તો અમારો વિચાર ખજાળીએથી તે ને તે વખતે આગળ ઉપડવાનો હતો, પરતુ બહુ મોડું થવાથી અમારે ત્યાં રાત રોકાવુ પડ્યુ

ખીજે દિવસે જામનગર (૪૦ માઇલ) જવા માટે નવ વાગ્યે રવાના થયા તે દિવસે પણ રસ્તા ભુલ્યા અને બેનજી માઇલ રખડવુ પડ્યુ પછી આગળ ચાલ્યા ત્યા મુસાફરીમા પહેલી જ વાર મારી સાઈકલ રીસાઇ ગઈ અડવાણેથી ખજાળીએ આવતા સાઈ-કલને એક સાકા મીલામાથી જ પસાર થવાનુ હતુ, અને પાછળ કંઈએર ઉપર પણ પુકળ સામાન તથા બેડિંગ હોવાથી તે વારવાર મમતોલપણુ શુભાવતી ને મીલાની એક અથવા બીજી તરફ પછાડ ખાતી આવી રૂંતે ખજાળીએ પહોંચતા સુધીમા તો સાઈકલ જોહાંમા જોાઈ પચાસ વખત પડી રશે અને લીધે તેનુ પાછલુ ફેડું મરડાઈને 'આઉટ' થઇ ગયુ

એએક માઇલ સાઈકલ હોગને ચાલ્યા પછી અમે ગેર્વિંગ કરવા બેઠા. ફેડાને મરડીમરડી બેઠે તરફથી ચાકી ટાઇટ કરી સાઈકલને આગળ ચલાવી મારે જાડુ જ આસ્તેઆસ્તે ચાલતુ પડતુ, કેમકે સહેજ પણ જોર કરીને ચલાવવા જતા પાછી સાઈકલ એની એ ! આમ કરતાંકરતાં માડમાક અને ખજા-ળીએથી બાર માઇલ મસગપર પહોંચ્યા ત્યા ધર્મચા-ળામા ઉતર્યા ને નાહીધોઇ નાસ્તો કરી લીધો. ત્યાથી અહી વાગ્યે ઉપરી પીગળ બાર માઈલ કાપ્યા ત્યા સુપ્રસિત થઇ ગયો. અહીં વળી જોડીપો થયો કેમકે ચડતુ અજવાળુ જામે નહિ ત્યા સુધી આવા અગળ

રતા ઉપર સાઈકલ ચલાવવી એ તદ્દન અનંભવિન હતુ એટલેય થતા અને વળી પાછી મુસાફરી શરૂ કરી ને આઠ વાગ્યે જામનગર પહોંચ્યા.

જામનગરમા એક સર્જનીને ત્યા ઉતારી કર્યો ને અરમ પાણીથી નાહીધોઇ ચાકે ઉતાર્યો તથા બોજન કર્યુ બીજેદિવસે સવારે મારી સાઈકલનુ ફેડું ગામમા બરાબર ગીરેર કરાવી લીધુ અને પછી અપોરે થોડું કોમ પતાવી માડા ચાર વાગ્યે રંડ માઇલ દૂર પ્રોળ જવા ઉપડ્યા

જામનગરથી ૧૬ માઈલ દૂર રૂડા સુધી રસ્તો સારો છે એમ સાલજેલું, એટલે અને ધારેલું કે પ્રોળ પહોંચતા અહી કલાકથી વધારે વખત નહિ થાય પણ અને ૧૧ માઈલ ચાલ્યા ત્યા રસ્તાની બને બાલુએ બાવળની કાટ (ઝાડી) આવી તેની શીળેને લીધે અમારી સાઈકલોમા પકચર પડ્યા અને એક વાડીમા પકચર સાધવા ઉતર્યા, પણ પકચર તો એવા પડેલા ! એકનુ પકચર સાધી બીજાનુ સાધવા જઈએ ત્યા પહેલાની હવા ખલાસ થઈ જાય ! આમ ત્રણ વાર પકચર સાધ્યા ત્યા રાતના આઠ વાગી ગયા

પ્રોળ દળુ લગભગ ૧૪ માઈલ દૂર હતું એક કલાક ચાલ્યા પછી રસ્તામા મોટી નદી આવી તે ઓર્જગવામા પણ દીક વખત ગયો પ્રોળથી ગાઉ સવા ગાઉ વાકીઆ ગામ પામે આવતા વળી પાછા ઉપે રસ્તે ચડી ગયા. વાકીઆ ગામમા ત્યાં ખેડુનો પામેથી પ્રોળનો રસ્તો પુછી લીધો અને સાઈકલો મારી મુકી રાતના દસ વાગ્યે મદા મુશીખતે અમે પ્રોળ પહોંચ્યા અને ભુખ્યા જ સુઇ રહ્યા

ત્યાથી સવારે આઠ વાગ્યે ઉપરી પડધરી (૧૪ માઇલ) બરાબર દસ વાગ્યે પહોંચ્યા આગલી રાત્રે કંઇ આવવાનું મળેલું નહિ તથા સવારમા પણ વહેલા જ ઉપડવાનું થવાથી કંઇ નાતો કરેલો નહિ, તેથી પડધરી આવતા ભુખ તો કંકરીને લાગી ત્યા એક સોહીને ત્યા ઉતર્યા અને નાહી ધોઇને પેટપૂન કરી

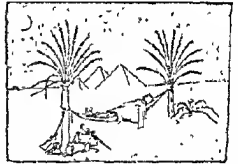
પછી ગામમા મિત્રોને મળવા ગયા અને એક વિદ્યાર્થી પડધરીથી રાજકોટ સુધી અમારી સાથે આવવા તૈયાર થયેલો તેને સાથે લઇ ત્રણ વાગ્યે રાજકોટ જવા ઉપડ્યા ને બરાબર પાચ વાગ્યે ૧૬ માઇલ કાપી રાજકોટ પહોંચી ગયા.

આવી રીતે અમે આખરે સહીસલામત ઘેર પહોંચ્યા. મુસીબતો તો અલગત, ઘણી પડી-ન ધરેલી એવી પણ નહીં; છતાં બીજા બીવડાવતા હતા તેમ અમને કાંઈ પણ જાનનો ધાક, માદગી કે એએની તો લેશ માત્ર જણાયા નહોતા. ઉલટો આ ખડન્ય જીવનનો અને મુસીબતો આમે થવાનો અવર્ણનીય આનંદ અમે અનુભવ્યો.

કાર્તિકાવાડ અને મુજરાનમા આરા પર્યટનો કરવાની યુવકવર્ગમાં પ્રેરણા થાય એટલે જ આ લખાણનો

હેતુ છે મુસીબતોનો દાઉ આપણાં પંખાલેલા જીવનને જોડો મોટો ને બિદામણો લાગે છે, તેવડો તે ખરે જોનાં નથી હોતો. ઉલટું જીવાન હોદીના ખમીરને તો એ મુસીબતલયું જીવન કેટલું લાવે છે એ દમીકત કામળ ઉપર ઉતારી શકાય તેમ નથી. એ અનુભવ અને આનંદ અવર્ણનીય છે. પણ મુળ વાત એ છે કે ધરની દુક્ર છોડીને એ મારે બહાર પડવાની આપણી છાતી જ નથી ચાલતી. માદસિક પ્રતિ અને બરાહુરી આવે એવું શ્રી પ્રભુ પામે ઇચ્છી વિરમુ છુ.

છોટાલાલ લક્ષ્મીચંદર માંડલ

રેતીના મણિમા ધણી વાર એવા મચ્છ વાગાએડા ચાય છે કે જોને લીધે રેતી ઉડીડીને ત્યાં સપાઈ જમીન હોય ત્યાં ઉડી ખાઈએ પડી નાંધ છે, તો કાંઈ કેમણે રેતી જમા થઈને મોટા ટકરા બને છે.

એક વાર રાજુમા સફરે નીકળેલા એક ભાઈ સાહેબ રાત પડતા એક જગ્યાએ, ઉપનના ચિત્રમા બતાવ્યા પ્રમાણે રેતીમા દટાએલા એ જાડ સાથે એળા બાપી આરામથી તેમા સુતા તેની બાદક, સામાન તથા રૂતરો નીચે રેતી પર હતા. ખાલુ રાવાર પડતા ઉઠ્યા ત્યારે બાપુના ચિત્રમા બતાવ્યા પ્રમાણેની રિયતિ હતી. રાત્રે વાગાએડાથી રેતી ઉડીને નીચેની જમીન તથા જાડ તેની અસલ રિયતિમા આવી રહેલા કુતરા તથા સામાન, રેતી ઉડી જવાથી સગીને નીચે ગએલાં ને બાઈસાહેબ જાડ પર અબ્દર એળેમા ટીપાઈ રહેવા. !

મિશ્ર—રમણ, વંદેરેનો અર્થ જાણે છે ?

રમણ—જ હા, વંદેરે એટલે થોડા જાનને જાનુ બતાવવા માટે વપરાતો મજા !

વળુ તમ્મર આઈ નીચે પડ્યા એવી લપાટ અડાની
છાડી દીધી

વીરના ગળાની નમેા ટુલી ગઈ હતી, હોબેલા
વાળ કપાળ પર ઉડાના દત્તા, આખો તથા નરકોળ
કોપથી ફાટુફાટુ થઈ રહ્યા દત્તા એમેર, આ તમાશે
નેના છોકગએા કુંડાળુ વળી મુપચાપ ઉભા દત્તા
એ જવા ફ્યો અને મુગામુગા મોએ માર્ગ કરી
આખો. ખબે કોટ લટકારી ટોપી ફેરવતો વીર
ચાલ્યો ગયો.

અને પછી વળુનો એ 'ચિરલાઇ' થયો વિનોદ

પુછો તંત્રીને

(૧) દોરડાને હલાવીને આપણે છાડી દઇએ તોપણ તે
કેમ હાલ્યા કરતુ હશે ?

(૨) આમડી ઉપર ફોલ્ગો કેમ થતો હશે ?

(૩) રાત્રે બનીથી નેના અને ટ્રિવમે સૂઈના મક્કાતમા
નેના એક જ રમ જુદોજુદો કેમ દેખાતો હશે ?

(૪) દુનિયામા ઉડામા ઉડી ખાણુ કય છે ?

(૫) પાનગીની માદલીને તળીએ મોતિયા કેમ બાજે છે ?

(૬) આપણે યાકી ગયા હોઇએ કે ઉંચ આવતી હોય
ને વખતે બગાસા કેમ આવતા હશે ?

(૭) આકાશમા તારા અસ્થિર કેમ દેખાય છે ?

ગયા અક સાથે બેટ અંપાએલા ફેલેન્ડરમા

આટલી ભુલ સુધારી લેજો

મે મહીનાની સામે શુરશની માસ ચેત્ર વેશખ બે લખેલા
છે, પણ સાથે ત્રીને નેક પણ નેકએ, કેમકે મની ડરખી
વારીએ નેક બેસી બધ છે એટલે તે પાનાના શુરશની
માસમા નેક હમેરેલા, અને ત્યાર પછીના પાનાઓમા, અનુ-
ક્રમે નેક-અપાડ, અપાડ-આવણુ, આવણુ બાદરો, બાદરો-
આસો, આસો-કારતક, કારતક-માગસર અને માગસર-પોષ
એમ સુધારી લેવં

બે છાકરાઓએ બેગા મળીને એક પેસાના બે નમકજ
લી 11 એક જાણે એમંથી એક જરા મોટુ હતુ તે લીધુ એટલે
બીજે ચીડાથે આથી પહેલાએ પુણુ, 'તુ મારી જગ્યાએ
હોત તો શું કરત ?'

'મોટું નમકજ તને આપન'

'તો હવે શા મઠિ ચીડાય છે ? મોટુ તો મેં લીધુ જ છે'

મારી પોતાની વાત

મામ પરગામ ભટકવાથી માઈ લણુવાનું જરા
અજરડેલુ, પરન્તુ ગામ પરગામના તો રૂઝ
પ્રતાપ ટાંક, તડકા, ઉગ્ગરરા, ભુખ અને તરસ વેડવા
પડ્યા છે, પણ જે અનુભવ એનાથી થયા છે, તે તો
આદલાહી નિશાળો કે મોટા હેડમાસર પશુ શુ
કરાવતાંના ?

હવે અમારે ખમાન જવાનુ આવે છે અમે
ખમાન ગયા ત્યારે પેટલાદ સુધી ટ્રેન હતી ત્યાંથી
પછી ગામમા બેસીને ખલાત જતું પડતુ

ખમાત દેશી રાજ્ય છે એ શુજરાનનુ જીતું બદર છે
અને તાઝિલિમ, રત્તલતીર્થ વગેરે એનાં અમલ નામેા છે.

'ખમાતની ભડી મુનરફેલુ' એવુ દલપતરામ-
ની કવિતામા ભણ્યા દત્તા, પણ એ મુનરફેલુ ઝાઝી
બેવા જેટલા પૈસા અમારી પાસે નહોતા તે વખતે
અમારી જ ન્યાતના સ્વ કેગવલાલ હીરાલાલ ખલા-
તના હીવાન દત્તા એ તથા એમના કુડુબીઓ અમારા
પર જબુ માયા રાખના એમના સૌથી નાના પુત્ર
સ્વ મુકુન્દરામ તથા એની માસીના દીકરા કોકીરલાવ
સાથે અમારે દોરતી બધાઇ હતી

દરિયો મેં પેહેલવેહેલો ખલાતમા ભેગો પણ
ભગતી ન હોય એ વખતે તે બધુ દૂર રહેતો હોવાથી
છેક પાણી પાસે જઇ શકાતુ નહોતું એનેા અસનોય
રાજ રહ્યા કરતો આખો દિવસ અને રાત દરિયાના
પવનની મીઠી બેહેરો આઘા કરતી અને બપોરે કે
માઝની રાત્રે દૂર ક્ષિતિજમાં એના જુરા પાણીનેા
ચમકાર આન આપતો હતો

દરિયાકનારે ફરતા મીઠાના અગર નેના, હમારતી
લાકડા, નાળિયેર વગેરે દેશાવરોથી આવતો માલ
તપામતા અને ખલાતની જીની બનહોજલાલીની વાતો
સાલજના મોટી હેડીઓ અને જહાજમા માલ ચડે
ઉતરે તે નેકએ, દરિયાને માંમે ખારવા લોકો ભડ્ય,
ધોબેરા, ભાવનગર, મુખાઈ વગેરે બજારોએ વદાણો
કેમ લઈ બધ એ બધુ સમજએ અને રાજ થઇએ

જે કોડી એંગ્રેજ લોકોએ પ્રથમ વહેપાગેનો માલ
ભરી ગળવા બાધેલી તે કોડીમા તો મારા બાપાની
કચેરી હતી વેપાર કરનાકરના એંગ્રેજોએ આ જગ્યાએ-
સી જ અને મુરતની આવી જ કોડીમાથી આખા

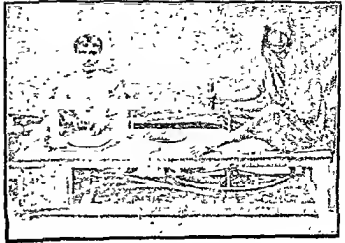
હિન્દુસ્તાનમાં કેમ પેસી ગયા એ વાતો એ કેડીની બારીએથી દરિયા તરફ આગળીએ કરીને માથા બાપાએ અમને કહી હતી એંગ્રેજોનું પ્રપંચથી મહાન રાજ્ય મેળવતું, પછી બળવો, તાલ્લાટોપી વગેરેની વાતો એ અમને કહેતા અને ઉરકેરાના સરકારની એ નોકરી કરતા, પણ સરકાર તરફ આંખી વૃક્ષધારી એમના ઐતકરણમાં નહોતી.

દીવાન સાહેબને લા મોઢિયામાં પડપમ વાગતી, સામે મેદાનમાં લરકરની કંવાચત થતી અને ગણ દરવાજા પાસે દર શુક્રવારે એંગ્રેજોના યુનિયન જેક વાપટો એક મોટા મંડપ પર નવાળ સાહેબના હુકમથી અડાવવામાં આવતો આ બધો દૃશ્યો અને રાજ્યચિહ્નો બાળકોના કેમળ મન પર બહુ વિપરીત અસરો કરે છે એનો હું સાક્ષી છું. 'આપ રક્ષાઉત્સ'ની હીક્ષ્યાલ બધી રીતે મારી છતાં એમાં એંગ્રેજ વાવટાને જે ફરજિયાત નમન કરવાનું આવે છે તેથી જ મને એ નથી ગમતી.

દીવાન સાહેબ પ્રમાણિક હતા. કેશી રાજ્યમાં પ્રમાણિકપણું હોય એ કંઈ જોવાનેલાં ગુણ નથી એ વિદ્વાન પણ હતા અને વર્તમાનપત્રો, ખુસ્તકો વગેરે એમને લા દીક રહેતા તે સ્વામીનારાયણ ધર્મના અનુયાયી હતા અને નિયમિતપણું, સ્વીચટ, ૨૧૨૭ના, કુટુંબગ્રેમ વગેરે ગુણો એમનામાં અનુકરણ કરવા-યોગ્ય હતા.

પાછળથી સરસ્વતીચંદ્ર એ વાળો લ્યારે દરબાર, સુદ્ધિધન, વિદ્યાવતુર વગેરેની વાતો આજ બેલાન, દીવાન સાહેબ, દીવાન સાહેબની દબેલી, જગીયા, દરિયો વગેરે સાથે ગેજથી લઈને સમગ્ર લીલા હતા.

નવાળ સાહેબ બહુ લલા માણસ હતા એમને તો એકાદ વારજ મેં જોયા હશે. કારણ એ આજ બદા નીકળતા નહિ. લાલમાં જે રાજ્ય આપણે માથે છે તેમાં નથી બાદશાહી કે નથી પ્રજાસત્તા; તેના કરતાં એમનું રાજ્ય સાદું એમનામાં ખ્યાનદાની હતી અને નિશાળોમાં એંગ્રેજ કેળવણી સુધાં તદ્દન મક્ત હતી કેશવલાલ સાહેબ પછી માધવરાવ દીવાન થયેલા

ખખાતનો અડાક કામ કરનાર કાઠીવર

માધવરાવે ખખાતમાં નળ લાવવાની યોજના કરી હતી નવાળ સાહેબે લોકોને ઘેર એમાં મીઠું પાણી મળે એ વાત સાંભળીને પ્રથમ તો દીવાન સાહેબની બહુ તારીફ કરી, પણ બપોરે એમણે જણ્યું કે પાણીનો કર લેવાનો છે સારે તો એ ગુરસે થઈ ગયા અને કહેવા લાગ્યા કે 'નવાળ સાહેબ નવાળ છે; સિસ્તી નહિ બને' 'મતલબ કે સિસ્તી લોકો પાણીના પેસા લે છે એમ નવાળ સાહેબ નહિ લે. એ તો પાણી મક્ત આપે, વેચે નહિ.

ટાવર અને મંડિયાળવાળા દરવાજા, મેદાન, લાય-ગ્રેરી, એંગ્રેજ નિશાળ, એ બધાં અમને બહુ ગમતા. ખખાત જેવું નિશાળનું મકાન પહેલાં મેં કદિ જોયું નહોતું એટલે દોડોદોડી નિશાળે જવાનું મન થતું. એંગ્રેજ પ્રાથમરમાં હું લા દાખલ થયો હતો.

નિશાળનું સુદર મકાન, ઉચ્ચ વાતાવરણ, પાટ-લીઝો, ચિત્રોવાળી એંગ્રેજ ચોપરીઓ, એ બધાંથી મને નજર પડેલાં બીજાં રહેવા લાગ્યાં અને લણવામાં હતાં બહુ વધી ગયાં તે પહેલાં ૧૫-૨૦ નંબરથી લાએ જ હવે ગયો હોઈશ.

ખખાતમાં તાણતના દિપ્તે બહુ જોવા લાયક. અહીં જેવા તોફાનમસ્તી લા બીજકુલ ન મળે. મુસલમાન લાખોએ એ મહોરમના દિવસો શાન્ત, ગેબીર અને ધાર્મિક લાવે ગાળે. અમરા માસ્તરે વિલા-યન જઈ આવેલા અને નવાળ સાહેબના કુટુંબના

ખાનદાન દત્તા દરેજાનું કામગીરી વિલાયતી બોડીઓ
એ એટલી બધી પીના કે નાહી પણ ન શકાય
પરંતુ અમલનો આપો મે અહિંના એમણે બોડીઓ
પીરી છાંટી દીધી બીજા મુસ્લમાન બાદમાં પણ
અમારા માનર જેવો જ એ દિવસોમાં એવમ પામે
અને ગેન કરે.

ગામગીરી વાનગીનાં ધર પ્રજા દરેક સાથે મળે
એને ત્યાં તાબુની પેટેલી મધે બધા આખરે
મુસલમાન બાદમાં મિજલ્સન બરીને બેસે દત્તા પણ
એ મિજલ્સન કમની હતી વારાગત સાથે પોતાકે
પહેરીને બહિરસમા હવેને હવેમસાની નાખે એવા
ગીતો ગાતી હતી. કેટલાક ગીતો એવા પણ આવતા
કે બરી મલામા બાએ જ કહે' રડયા વગર નહુ' મે

પોર્સિટિક્સ એન્ટ થનાં અગ્રેને આ યુગમાં
ખરેખર ભાવસાથી જનો છે અમારા એક ઓળખ-
ખીના વકીલ ધબીવાર કહેતા કે 'પરોષર મને પ્રત્યક્ષ
મળીને પુછે કે 'બોસ બચ્ચા' દરેકો જન્મ કોનો
જોડે છે' તો હું કહું કે 'ગોરવાળી મદરાજનો અથવા
સાહેબની મમ્મો' એ બને બહુ સુખી હશે છે
પણ મને છે કે 'કે' સંમેજનો એમના પરોષર
પુછે કે 'બોસ બચ્ચા' 'દિન-દુરનાનમાં તારે ક્યા નોકરી
જોડે છે' તો મારી કમને જ સલાહ છે કે એણે
કોઈ ગામગીરી પોર્સિટિક્સ એન્ટની નોકરી માગી
અજાનના પોર્સિટિક્સ એન્ટ એ બેન હજાના
કોલેક્ટર દત્તા હું ત્યાં દત્તા ત્યારે એક 'કે'ની સાહેબ
એ જગ્યા પર દત્તા ધારે પાખને એમની જાદી થયું
કોનો કહે સાહેબ જાણ સાગ, કામજ એમણે કોઈનું
કર્મ જગાડ્યું નથી

દિવાન માટેજે, 'કે'ની માટેજના માનમાં એક
પત્રનિગ પાઠી કમની તે દિવસે દારખાતા, ગમતી,
રમતગમત અને ખાતાખીવાની ખુબ મજા થઈ હતી
કે'ની માટેજ એટલે યી વાત 'આપ્યા ગામમાં
નવાજ માટેજ માથી મોટા, અને એમનાથી મે મોટા
કે'ની માટેજ'

પાઠીને બીજે દિવસે એક મઝી : સામને વિદ્યાર્થી
નિશાળના હજમમાં બેઠેલોટો વાદજ સામ જોતો જનમ
અને એક પોતે જોડેલી કવિતા વાગવા ગાતો જનમ કે
'કે'ની રાજા ગયા સારે વાદજું મઝુ'.

મનવજ કે દિવાન માટેજ, અમલદાર વર્ગ, ગામપોક
એ બધાએ તો માટેજના ગયાથી મોક કમો જ,
પણ દર ગમને પણ પુગાણકાળની માકે અ સાહેબ
બાજ લધો દત્તા અને પેલા વિદ્યાર્થીને, કુદરતના
અને જનસમાજના સંજોગો જોડેને બગ અનસોબમાં
કવિતા જન્મતી હતી.

બાજ કવિનું ભવિષ્ય ખર્ક પડ્યું વારજ મઝમાં
અને ધોધમાર વધાનતું આવી અમારા પરમા પાણી
ચુના દત્તા અને બને કરામાં વસાહના પાણી મરતા
દત્તા એક રાત્રે ખુબ વરસાદ પડ્યા પવન, અધકાર,
કાકા અને ગાજીજાળી ગતી ભંકર બની હતી
અમારા મેરીમા ઉભા રહેવા જોડેલી પણ જગ્યા કોરી
ન હતી ધોડી વારે બીજામાં મારી તથા કોરી ગરમ
મઝમાં મારી આ મેતી અને બધાને નામે એક જોડા
પર લઈ રહ' માથા આપાની તળિયન છેક નરમ
હતી એ દાયમાં માળા લઈને બોલોટો દાખરમળ
કરવા લાગ્યા

ધોડી વારમાં મોટા ધાકા સાથે કમી તુરમે અને
જાપક બાજી પડ્યું મારી બાને નામે આપના એક જ
માનદ મોડુ થયું જોત તો એ જાપરાતને મગદારજન

ધર તમે મગદારા બધા એ મારે બધે બધાને
દખતો ઉપકાર તો માન્યો; પણ તમ જ પહેરે
જમરે બધાર બાધ્યા છીએ એનું બાન થયું

મખરાત થયે ગમ હતી વચ્ચાદ કાકામાં પડ્યો
દત્તા એક ચકમ મરતુ પણ કોકતું નદોતું કામમાં
ધાકા સાથે ધર પડ્યું, પણ પોતાસાથી કોઈ એ
પારો પાડીને પુછ્યું નહિ કે શું થયું

નિસલાય, નિરાધાર રિથતિ પ્રત્યક્ષ થતા મારી
જાએ જોડેલી ધાટા પાટવા માકા

'અરે, કે' અરે! ધર પડી થયું છે' આ ગમ
છેક જ નિર્દય છે કે શું કે કોઈના પણ હવેમાં ગમ
વમે છે કે નહિ' જોતોતો એણે પોતાકે કમો બાપા
એને વાગતા દત્તા અને જાતી ગમવા નિર્દય પ્રથત
કમો કમના દત્તા અને બાદમાં પણ બાને જોતી
જોઈ ખુબ ગયા જામ મે બામ રિથતિ અધીમિક
કલાકે માકી દમે, પાડી પાટામીએ તીરા લા' લઈને
બાધ્યા અને અમને સમજાવી વિનવી પાતળો ધર
ગનવાનો મુઠ મેવા લા' ગયા.

સવારમાં, અમદાવાદના અમારા હીરાલાલ હેડ-
માસ્ટરે જેઓ વડનગરા નાગર ગૃહસ્થ હતા તેમને
ખંભર પકડાથી એ અમને ખંધાને પોતાને ત્યા લઈ
ગયા અને આઠ દસ દિવસ બીજું ઘર ગોઠવવામાં મુખી
અમને પોતાને ઘેર જ રાખ્યા.

ઈશ્વરે દુ:ખ તો એવું નાખ્યું કે જે અમારાથી
ઉઘાડી ન શકાત, પરંતુ પાકાશીઆ અને હીરાલાલ-
ભાઈના હૃદયમાં પાછી એણે દયા ઉત્પન્ન કરી અને
અમારું દુ:ખ દળવું કરી નાખ્યું.

જહાણું વાતા પહેલું કામ બાએ ભાંગેલા ઘરમાં
જઈ ઘરેણુગાદું અને પેટા લઈ આવવાનું કર્યું અને
ધોમેણીએ બીજી ચીજોને પણ લગભગ બંધી જ દાખ
લાગી. આપત્તિ અને સંકટની સાથેસાથ પ્રભુની
કરુણા પણ અને ધણીવાર આગ જ અનુભવી છે.

એ વખતે મારી ઉંમર માંડ ૧૨ વર્ષની થઈ હતી.
જાનાં એ ઉંમરમાં પણ વિદ્યાર્થી અવસ્થાના કુચ્છ
અને ઝંઝી માન્યીતો કરતાં અને શીખી ગયા હતા.
છોકરોએ જ્યાં મળ્યાએ ત્યાં જુડી જ વારો ચાપ, અને
હજારો માનસિક પાપોની બહત અમારા નિર્મળ
હૃદયને મહિન કરી નાખે.

અને 'પ્રેમ' (!)ની માતો પણ કરીએ અને કોઈ
કોમિયાગર સાપુએ બનાવેલી ભરમનો! મદિમા કેટ-
લાક મિત્રોને મેં જ્યલનમા કહેલો ને દર મને યાદ છે.
દેવગણોની પુછડી કાપવી પછી બાળાને ઝેની
ભરમ કરાઈ એ ભરમ જે છોકરીને લુગડે લગાડો તે
છોકરી તમારી પાછળ ગાડી!

મસ્કરીમા આ નુસખો મેં કહેના તો કલો, પણ
એક છોકરાએ તો ઝેનો અમલ પણ કર્યો! વહેમ
અને કામણ્ટુમણ્ટી દલગી વળેન એ અવસ્થામા
બદ્ધ ખોડી અસર કરે છે. વડાંજીના પુણ્ય પ્રતાપે
કેક જ ચારિત્ર્યગણથી તેમાથી નરી નીકળે છે.

હરિપ્રસાદ મજવાલ દેસાઈ

આફ્રિકાના પત્રો

આફ્રિકન રમણી સુંદર વસાહતોમાં

આ જે કિયોગા સરોવરના મરીન્ડી બંદરથી
આ કાગળ તમને લખું છું. મારી સન્મુખ
એક તરતો ટાણુ પવનમાં નાચી રહ્યો છે, પાસે જ બંદર
પર માલની ધમાલ ચાલી રહી છે; સામે ધણે દૂર
સુધી પેપીરસ ધાસનો લીલોજમ માલીયો પથરાય
રહ્યો છે; ચોમેર નાનીનાની મગની ટુંબીઓમાં હલેસાં
મારતા કુદરનનાં કાળાં બાળકો રમવા નીકળી પડ્યાં છે.

આ અને આસપોસના પ્રદેશને લેન્ગો પરગણું
કહે છે. હીરા એ આ પ્રદેશનું મુખ્ય રથળ ગણાય
છે, પરંતુ વેપારમાં તો હીરાથી પણ ચડી જાય એવાં
બીજાં રથળો છે. આ પ્રદેશમા આવવા માટે દૂં તા.
૮-૫-૨૪ના રોજ જીન્નથી નીકળ્યો હતો.

જીન્નથી નામાસગાલીના રેલ્વેન સુધી છુએમાં
રેલ્વેની ટ્રેન આવે છે. દુ સુધવારના રોજ સવારે ૧૦
વાગે જીન્નથી બેઠો હતો તે બપોરના બે વાગે

નામાસગાથી પહોંચ્યા મારી સાથે લેન્ગોના ગ ભાઈ
રામચંદર દત્તા ભાઈ રામચંદર ભંતે કડીનાં ઓઢીવ્ય
આઢીવ્ય છે અને ઘણા વખતથી યુગાન્ડામાં રહે છે.
બેચાર વર્ષ પહેલાં તો તેમની રિયનિ ધણીસારી દત્તી
અને દલે પછી સારી જતી આવે છે એ ભાઈ કપાસની
ખરીદમાં ફીટ ગણાય છે આમ પોતે કાંઈ ભણ્યાગણ્યા
નથી એટલે લાકડાની તરવાર વડે ચલાવે રાખે છે.

અમે નામાસગાથી આવીને જમ્યા અહીં આપણા
લાવનગરના એક રા ભાનુશરભાઈ રેશનમેંસ્ટર
છે નામાસગાથીથી અમારે રડીમરમાં બેઠવાનું હતું
અહીંથી કિયોગા સરોવર શરૂ થાય છે જે નાઈલ
નદી વિક્ટોરિયા સરોવરમાંથી નીકળી તે જ નાઈલ
નદી કરીફરતી આ રજલે આવીને કિયોગા સરોવર
બને છે. અને પાછી કિયોગા સરોવરમાંથી બહાર
નીકળી નાઈલ બને છે. કિયોગા સરોવરના કાંઠાના
બંદરે પર નાની રડીમરો ફરે છે, આ ઍનકી નામની
રડીમર તેમની એક મુખ્ય રડીમર છે

ઍનકી રડીમર અમસ્તી બહુ જ નાની ગણાય
યડ કલાસના પેમેન્જરોને તો રડીમરમાં બેસવાનું જ
નહિ તેમને માટે તો રડીમરની સાથે માત્ર લાવાની
હોડીઓ જોડે છે તેમાં પડ્યા રહેવાનું હોય છે તેમને
તો ઉપર આભ અને નીચે પાણી તેમને પાણી
પીવું હોય તો સરોવરનું ગદુ પાણી સીંચીને પી લેવું
વસાહ તો અહીં ગમે ત્યારે પડે છે, અને મુશળધાર
પડે છે ત્યારે આ યડ કલાસના પેમેન્જરો શરદીમાં
ને શરદીમાં જ્યાંત્યા પડ્યા રહે છે, અથવા તો
માલની પાછળ ભરાઈ જાય છે તેમને નદાવાનું તો
હોય જ ક્યાંથી? આ હોડી ચારે બાજુ ખુલી હોય
જે અને માથે પછી ધણી વાર તો પનરા સરખા બે
હોતા નથી. આવી રિયનિમાં લોડો ચાર રાત અને
ચાર દિવસ કાઢે છે.

આ લાઇટરોમાં બેસનારા મુસાફરોને મન્જરો.
ઉપદ્રવ તો હેરાનહેરાન કરી મુકે છે કિયોગાને જાંઝે
કાંઠે મન્જરો પુકળ હોય છે અને ઘણીવાર તો
મન્જરદાનીમાં પોડના ફર્ટ કલાસના ઉનાડોઓની
પછી સારી એવી મહેમાનગત કરી શકે છે. સેકન્ડ
કલાસની એક કેબીનમાં ચાર જ ઉનાડોઓ બેસી શકે
હું અને ભાઈ રામચંદર ફર્ટ કલાસમાં બેશ

દત્તા બુધવારે સાળના ચાર વાગે અમારી રડીમર
ઉપડી તે ચુરવારે સવારના ૮ વાગે અમે મસીન્ડી
પહોંચ્યા મસીન્ડી બંદર બહુ મોટું નથી, પરંતુ આ
બંદરેથી બેટકથન કાંગો જવાનો ધોરી માર્ગ છે.
મસીન્ડી ગામ બંદરથી ૩૦-૩૫ માઈલ દૂર છે અને
ત્યાંથી આગળ ચાલીએ એટલે હાથોએના ટોળેટોળા
જેમાં વસે છે તેવા મોટા જંગલો આવે છે હાથોએના
સિકાર કરનારા ઘણા ધરોપિયનો મસીન્ડી બંદરે ઉતરે છે

આ રડીમરમાં કાનમાને બંદલે લાકડા પાળે છે
અને એ લાકડા લેવા માટે જુદીજુદી જગ્યાએ લાકડા
એકઠા કરેલા હોય છે મસીન્ડી બંદર પામે પછી
એવો લાકડાનો ટોર છે. ત્યાંથી લાકડા લઈ, અમારી
રડીમર જોખાના ૧-૨ વાગે ઉપડી

અમારે કેલે બંદરે ઉતરવાનું હતું. શુક્રવારે સવારે
સાત વાગે અમે કેલે પહોંચ્યા કેલેથી આઠ દમ
માઈલ પર કબીલામાઈડો કરીને ગામ છે ત્યાં અમારે
જવુ હતું કબીલામાઈડોના રા મામદભાઈ અમને
લેવા માટે બંદરે આવ્યા દત્તા.

રા મામદભાઈ બોળ ગૃહસ્થ છે તે પોતે
કબીલામાઈડોમાં વેપાર ચલાવે છે તે ઉપરાંત કપાસને
એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ લઈ જવાના મોટા
કારોડો રાખે છે અને સાથેસાથે શેઠ નાનજીભાઈના
કપાસની ખરીદની એજન્સી પણ સાચવે છે મામદ-
ભાઈ પોતે બહુ અગ્રા માણુમ છે. પુરેપુરા અભિનત,
બહુ જ નિખાલસ અને ધ્યાની ધમાલ વિનાના

અમે કબીલામાઈડો પહોંચ્યા આપણા લવનમાં
કાન્તિલાલ નામના વિદ્યાર્થી દત્તા, તેમના પિતા શ્રી
હરિશંકરભાઈ અહીં શેઠ મામદભાઈને સા મહેતાગિરી
કરે છે તેને ત્યાં અમે જમ્યા

અમારે કબીલામાઈડોમાં રોકાવું જ હતું, એટલે
જમીને અમે કલાકો જતા ઉપડ્યા; હું અને ભાઈ
રામચંદર અહીં એક લાઇની ઓળખાણુ વહેલીવહેલી
પણ આપરી જ પડશે તે ભાઈ તે ગા અમીન

રા અમીનભાઈ ક્રેન્ડુએટ છે, લેન્ગોના પ્રદેશમાં
શેઠ નારજીરાસ રામરામની પેઢી તરફથી કપાસની
ખરીદ કરવા માટે તેમને નીમ્યા છે. તેમને આ તરફ
આવ્યા હજુ બહુ વખત થયો નથી, એટલામાં તો
તેમણે કામ ધણી ચાલાકીથી ઉપાડી લીધું છે. એમને

માટે મેં એમ પણ કહેવાતું સાંભળ્યું છે કે એ લાઇએ
હેક સ્ટાનની સરહદ પરના લાગોમાંથી કપાસની ખરીદ
કરી આજ સુધી કોઇએ નહિ કરેલું સાદમ ખેડયુ છે.
ભાઈ અમીન શરીરે ખખરદાર છે. મોટર સાઇકલ
લાકવામાં પાણું વાળી ભુએ તેવા નથી, વિચારમાં
અજાણી છે અને મહત્વાકાંક્ષામાં જતે દિવસે આફ્રિ-
કામાં નામ કહે એવા નિહો મને તેમનામાં જણાયા
છે. કપાસની ગાસડીઓ અને કપાસિયાની યુલોગા
મમી સેવવા છતાં તે દિલ્લસ્તાનથી 'મોર્ડર્ન રિવ્યુ' અને
'વેલફેર' માસિકો પોતાના પદરના ખર્ચથી મંગાવે
છે, એટલું જ નહિ પણ સફારીમાંથી આવેલી રાતે પણ
તે વાચે છે. મારી આખી સફર દરમ્યાન તેમણે
મારા પર અસાધારણ ભાવ ને સોજન્ય દાખવ્યા છે
અને મારી મારફત દર્શિણામૂર્તિ સાથે કાલમનો સંબંધ
આપ્યો છે એમ કહું નો જરાયે અતિરાશોક્તિ ન ગણાય.

ખપોરના બે વાગે અમે કળીસામાઇથી કલાકી
જવા નીકળ્યા બે સાઇકલારમાં અમે ચાર જણુ દત્તા.
દોઢેક માઇલ મયા દુધુ ત્યાં તેો સારોથી વગસાદ
અને તોફાન ઉતરી અમે સાઇકલારે રતના પર મુકો
પાસેના એક દેશી ઝુંબામાં ભરાઇ ગયા ઝુંબાની બે
ઓઝોએ અમારા માટે બે ખુરશીઓ મુકી અને વધારે
ખુરશી ન હોવાથી ઝુંબાનું કમાડ ખોલવીને કચરાવાળા
લાગ પર અમારા બેસવા માટે મુક્યુ. મોટીવાર યુધ
એટલે તેમણે એક નાના કેળના પાન પર ચોડાએક
મિષ્ટ કેળા અમારા માટે આપ્યા અને અમે તે આપ્યા

અહીંના દેશી લોકોના આ ઝુંબાઓનું વર્ણન
તો હું તમને અગાઉ આપી ગયો છું આ ઝુંબાઓ
આપણે ત્યાં ભાવનગરમાં કેળી લોકોના કુખા હોય
છે તેને આકારમાં મળતા હોય છે. આખી એક ગોળ
રીવાલ, એક જ નાનું બારણું અને માથે ધામનું છાપર.
આપણા કુખાઓ માત્ર માટીના હોય છે ત્યારે આ
ઝુંબાઓ પડેલા ઝાડની ડાળીઓથી રચવામાં આવે
છે અને પાછળથી એ ડાળીઓને બન્ને બાજુએ મારી
ચોટાડવામાં આવે છે. વળી કુખા પ્રમાણમાં નીચા
હોય છે, ત્યારે આ ઝુંબાઓ ઈંચા હોય છે; જો કે
બારણું તેો નીચુ જ હોય છે. આ લોકો વિશેષમાં
આ ઝુંબાઓમાં ભુદાભુદા ખડ પાડે છે અને દરેક
ખંડમાં પચારી માટે ધાસ બિઠાવે છે. ઝુંબામાં પેસ-

તાં જ એક બાજુ રસોડું હોય છે અને રસોડાની
પાસે જ આ લોકોની ઘંટી હોય છે. આ લોકોની ઘંટી
આપણી ઘંટી જેવી નથી હોતી. તેમની ઘંટીનો કાઇક
ખરો ખ્યાલ કરવો હોય તેો મહાદેવમાં જે મંદન
ધસવાના ઔરશિયા હોય છે તેનો વિચાર કરવો એ
ઔરશિયા જેવા જ એક પત્થર પર અનાજ રાખી
આ લોકો બીજા એક નાના પત્થર વડે તેને વાટે
છે, દળે છે અને આ લોટ પત્થરની નીચે એક બાજુ
પડે છે. વારંવારના ધસારાના લીધે આ ઔરશિયા
જેવા પત્થરને વચમાંથી ખાડો પડી જાય છે એટલે
અંશે તેમાં અનાજ ધડીભર ટકી શકે છે ખર્ડ.

અમે તેો ઝુંબામાં હીકકીક ખોટી થયા. વરસાદ
અને તોફાન વધ્યા ગયાં એટલે અમે અમારો રસ્તો
લીધો અને રાજે કલાકી પહોંચી ગયા

રા રામશરભાઈ તથા ભાઈ અમીન પોતાના
ધંધાના અંગે પહેલા કેલેમા રહેતા, ભારપછી કળીસા
માઇડામાં રહેતા અને આ વખતે કલાકીમાં રહેતા હતા.

રવિવારે અમે લીંગ જવા નીકળ્યા શેઠ મામદ-
ભાઈ પણ આજે લીંગ આવી પહોંચ્યા હતા એટલે
૬૩ તરત જ રાઈ કર્યું આ બધી ૬૩ની દોડદોડીમાં
કપા ખાણુ, કપા પીણુ, કપા સુતા, કપા નાલ્યા કે કપા
પૂજ કરી એ તેો કોઇએ પુછ્યુ જ નહિ એક
વેરાળના વાફરી કેટમાં સુવાનું મળે તેો હરિદાસ
વિદ્યામ જેવાની કેટમાં ભાઈ રામશંકર ખીંગડી
પકાવે ને વળી નહાવા માટે માડમાં પાણી એકહુ
કરીને જરા ચોક્ખા યધએ લાં કોળના ખાટલા પર
બેમીને પ્રુલ કરવી એ જ રાકમ હોય. આવાઆવા
અનેક રંગો તેો આ આખી મુસાફરીમાં બની રજા
છે તે કહેવાની જરૂર જ ન હોય.

લીંગનું કામ પૂરૂ કરી સોમવારે અમે અતુરા જવા
નીકળ્યા કલાકીથી ૫૦ માઇલ લીરા અને લીરાથી
૫૫-૭૦ માઇલ અતુરા.

ખપોરના બે વાગે અમે અતુરા પહોંચ્યા અહીં
શેઠ જીવજીભાઈ કાળાભાઈ તેમજ બીજા ચોડાએક
સારા વેપારીઓ છે સાજના સાડા ચારે વેપારીઓની
જાહેર સભા બેઠાવી અને તેમાં સારો એવો કાળો
ભરાયો. શેઠ જીવજીભાઈએ તેમજ તેમના મિત્રોએ
બહુ જ ભાવથી ૬૩ ભર્યું એમ કહેવું પડ્યો. શ્રી અમીન-

ભાઈ તરફ એ નવનો ધણી માંગે બાવ છે અને અમીન-
બાઈને રાજ રાખવા આ શેઠો ગમે તે કે તેમ દત્તા

ગન અને અદુરામા ગાળી સવારે બધા સિંહિંગો
ઉચ્ચારી શીધા અને જમીને ત્રણ વાગ્યે સ્વાના થયા.
રસ્તામાં વરસાદ તો કહે માત્ર જ કામ પડતે વરસાદે
ગોટર સાધકવતી સાધકારમાં બેસવાનો ફીક અનુભવ
મળ્યો માર્ગમાં એક પથ્થુ ઝુલ્યો ન હતો કે ત્યાં બેસીએ;
અને રાત પડ્યા પહેલા કોઈ રીતે લીરા પહોંચવું જ
જોઈએ, એટલે અમે તો દાકરે રાખ્યું માર્ગમાં એક
બે જગ્યાએ તો પુરા અટ્ટી માઇલ સુધી અને બાજુ
પાણી અને વચ્ચે નાની એવી સડક મને તો ધડીએ
ધડીએ એમ થતું કે દમણુ ગયા પછી અમીનભાઈ
મને કહેતા ‘ આજે જો અકસ્માત થયા હો તો આપું
ગુજરાત મને કપડો આપેને ’

છેવટે અમારો સંધ લીરા પહોંચ્યો બધા કપડા
કાઢી નાખ્યા અને એકએક લુગી પહેરીને અમે
ગરમ ધાબળાઓમાં ભરાઈ ગયા

આ અને દિવસ મારો મુકામ ભાઈ દરિશકરને
ત્યાં હતો તેમને ત્યાં બે દિવસ મેં જાડું જ આનંદથી
પસાર કર્યો છે હું તો તેમનો મેદેમાન રહ્યો એટલે
મારા માટે દરરોજ નદાવાની સગવડ કરે મારા માટે
તેમના એક સાથી રમોઈ કરે અને આખો દિવસ
તજવીજ ગમ્યા કરે

શુક્રવારે કેસે સ્ટીમર આવે તેમ દત્તી મેં મારફ-
ભાઈ મને સ્ટીમર પર કાર લઈને મુકવા આવ્યા
દત્તા મારી સાથે શેઠકા ચાર દત્તજી સિંહિંગનો ભાર
હતો એટલે તે સાગવવા ખાતર પછી ફર્ટ કસાસ-
માં જ હું બેઠો શુક્ર, ચાનિ, રવિ અને અર્ધો સોમ
સ્ટીમરમાં ગાળ્યા સ્ટીમરમાં મારી સાથે કમળેજના
એક લુહાર દત્તા તેમનું ભાતુ સ્ટીમરની હોડીમાં
ઝડી ગયું હતું અને હોડીને વચ્ચે એક જગ્યાએ કાંપી
નાખી દત્તી એટલે મારા થોડા એવા ભાનામાં આ
ભાઈનો ભાગ પડ્યો અને એકાદ જેવટનો દિવસ
અપાહારથી ચલાવવું પડ્યું.

સોમવારે નામાસગામી પહોંચ્યો ત્યાં ભાઈ ભાનુ-
શકરની મદદથી ૬૩ કરી લઈ બપોરે સાંઘ જારની
ગાડીમાં બેસીને સાંજે ૭-૭૫ પહોંચ્યો. નાનાભાઈ

ટલિગ્રાફી

અજના જમાનામાં તાર દ્વારા સંદેશ મોકલ-
વાના એ કાંઈ નવાઈ નથી છતાં તાર દ્વારા
અવાજ શી રીતે જાય છે તે બહુ જોઈ નહોતું હશે.

એટલું તો ધણીખરા જાણના જ હશે કે તારના
સંદેશ વિજળીની મદદથી મોકલવામાં આવે છે આ
વિજળીમાં બે ગુણ છે. એક ગરમી પેદા કરવાનો ને
બીજો લોહચુમ્બકનો સંદેશ મોકલવાના કામમાં ગોટા
ભાગે બીજા ગુણનો જ ઉપયોગ થાય છે

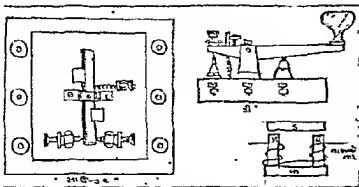
જો તાજાના એક તારને લોખંડના કકડા ઉપર
ગોળ વીંટીને તેને વિજળિક શક્તિ આપવામાં આવે
તો નવા સુધી તારમાં વિજળિક શક્તિ હોય ત્યાં સુધી
તે લોખંડના કકડામાં લોહચુમ્બકનો ગુણ રહે છે,
આ જ શક્તિનો પુરેપુરો ઉપયોગ તારના સંચાલી
બનાવટમાં લીધો છે.

કેટલાક લોહચુમ્બકનો આકાર ઘોડાની નાળ જેવો
કે અંગ્રેજી U આકાર જેવો હોય છે લોહચુમ્બકનો
આવો આકાર ધડવાનું એક ખાસ કાળજી છે લોહ-
ચુમ્બકવાળા લોખંડના આખા ટુકડામાં અર્ધ જ જગ્યાએ
આકર્ષણનો ગુણ સરખો નથી હોતો આકર્ષણશક્તિ બંને
જાણુના છેડા ઉપર વિશેષ હોય છે ને તે છેડાઓથી
ધટીધટી બગાળર મધ્ય ભાગમાં તો બીલકુલ ઝટ્ટી
નથી હવે જો તે ટુકડા મીધા રાખવાને બદલે U ના
આકારમાં વાળવામાં આવે તો આ આકર્ષણશક્તિ
બમણી થાય છે અને તેથી જ આપણે લોહચુમ્બક ધણે
ભાગે વાળેલું વ્લેઇએ છીએ આ વાત તારનો સંચો
બનાવવામાં પુરેપુરી ખ્યાનમાં રાખવામાં આવી છે.

હવે આમજ જાણવા મટે આપણે તારના સંચાલી
ચલા બરાબર સમજવી પડશે પાછલા પાના પરની
આકૃતિમાં બતાવ્યા પ્રમાણે તાર લેવાના સંચામાં ચાર
લોખંડના ટુકડા હોય છે તેમાંના (અ) અને (બ) ને
(ક) ટુકડાથી જોડી તેમના ઉપર તાખોનો તાર વીંટી
હોય છે આ તાખાના તારમાં બંધારે વિજળિક શક્તિ
દાખલ કરીએ તારે તે U ના આકારના જેવું જ લોહ-
ચુમ્બક થઈ જાય છે અને તે ઉપરના (ડ) ટુકડાને
પોતાની તરફ આકર્ષે છે.

પણ આ (ડ) ટુકડાને એક દિગ્રગ લગાડીને
સંચામાંના લોહચુમ્બકથી જરાક છેરે ગોઠવેલો હોય

છે. આથી જેની વિનિર્ગિક શક્તિ (અ-ખ) છેડા-વાળા U જેવા આકારના લોખંડ ઉપર વીંટલા વાળામાં દાખલ કરવામાં આવે છે કે તરત જ તે લોદયુગ્મક બની જાય છે, અને તેના (અ-ખ) છેડા ઉપર આવેલા લોખંડના (ક) ટુકડાને પોતાના તરફ ખેંચે છે. (ક) ટુકડા તે લોદયુગ્મક તરફ ખેંચાય છે અને તે ખેંચાણને લીધે સંચામાં મોડવેલા મામા મ્કુ ભેડે તે અથડાય છે. પછી નવારે પેલા (અ-ખ) ટુકડાને વીંટલા વાળામાંથી વિનિર્ગિક પ્રવાહ બંધ કરવામાં આવે છે કે તરત જ (ક) ટુકડા દિપ્તિગતી ભેરને લીધે લોદયુગ્મકથી છુટી પડી પાછી પોતાની જગ્યાએ આવી અથડાય છે. આમ લોદયુગ્મકને ઘડીકમાં વિનિર્ગિક શક્તિ આપવાથી તે ઘડીકમાં પાછી બંધ કરવાથી પેલા (ક) ટુકડા બાલુના રકુ સાથે ને પાછું પોતાની અસલ જગ્યાના રકુ સાથે વારંવાર આમતેમ અથડાય છે અને કટકટ અવાજ થવા કરે છે.

વિનિર્ગિક નારથી સંદેશો મોકલવામાં મુખ્ય વળ મંચો જરૂરી છે એક તાર લેવાનો સંચો, બીજી તાર મોકલવાનો સંચો અને ત્રીજી વિનિર્ગિક પ્રવાહ લઇ જનારો તાર.

તાર લેવાનો સંચો જે 'સાઉન્ડર' કહેવાય છે તેને વિશે આપણે જાણી લીધું. હવે તાર મુકવાનો સંચો તપાસીએ. તેની રચના વિનિર્ગિકો લીધે મજબાવવા ને બંધ કરવાની સાથ જોડી જ છે. સાપને જેમ એક બાલુ ફેરવવાથી વિનિર્ગિક ઝોળામાં આવી પ્રકાશ આપે છે અને બીજી બાલુ ફેરવતાં વિનિર્ગિક પ્રવાહ તુટી પ્રકાશ બંધ થાય છે, તેમ આ સંચોમાં પણ આવી દખાવવાથી વિનિર્ગિકો પ્રવાહ તુટી જાય છે

અને છેડી દેવાથી એક દિપ્તિગતી ભેર-રથી આવી પોતાની અમલ ગિતિમાં આવે છે ને પ્રવાહ પાછો ચાલુ થાય છે.

ફરક તાર આદિસમાં એક તાર મુકવાનો અને બીજો તાર લેવાનો, એમ બે સમ્પા હોય છે, અને તે ફરક આદિસના બળને સંચાઓ તાર દ્વારા વિનિર્ગિક 'સાઉન્ડર' માં ભેરેલા હોય છે એટલે એક આદિસે તાર મુકવાનો સંચો-('કી') દાખવાથી વિનિર્ગિકો પ્રવાહ બંધ થઇ

જાય છે અને તેથી બધા 'સાઉન્ડર' માંનો પેલા (ક) ટુકડા, પોતાની અમલ ગિતિએ આવી જાય છે ને તે બાલુના રકુ સાથે અથડાતા કટ અવાજ થાય છે પાછી 'કી' છેડી દેવાથી તારમાં બધે વિનિર્ગિક દાખલ થાય છે. આથી (અ-ખ) ટુકડા લોદયુગ્મક બની જાય છે અને (ક) ટુકડા ખેંચાણ બાલુના રકુ પર અથડાતા ફરી કટ અવાજ થાય છે.

'કી' વગરે વખત દખાવી આ અવાજને લાંબો, અને ઓછો વખત દખાવી ટુંકો, એમ નાનો મોટો કરવામાં આવે છે, અને આ ત્રીયે બનાવ્યા પ્રમાણે

A . -	N - -
B - . .	O - - -
C - . -	P . - -
D - . .	Q - - -
E .	R . - .
F . . -	S . . .
G - - -	T -
H	U . . -
I . .	V . . -
J - - - -	W . - -
K - . -	X - . . -
L	Y - - - -
M - -	Z -

(અલ્પકાલન પાછલા પાતના પદેલા ફેરવને છે?)

નવાં પુસ્તકો

અંગ્રજિ (ગવકાવ્યો) કર્તા અને પ્રકાશક, કેશવ દ્વેડ, ખડાવના મુદ્રણકલા મંદિર, રાયપુર, અમદાવાદ, ક્રી ૧-૪-૦ બાઈ કેશવદાસ શેઠ ગુજરાતના એક જાણીતા કવિ અને લેખક છે. અંગ્રજિ એમનો ત્રીજો કાવ્યસંગ્રહ છે. 'સસ' ને નામે એમના નવી આગના રાગો, 'સ્વદેશ ઓવાવિ' ને નામે એમના રાષ્ટ્રગીતો, તથા 'પ્રાચીના પદ' ના નામથી પ્રજ્ઞમણિના કાવ્યો, એમ આ આગ્રહ એમના ત્રણ સ્વતંત્ર કાવ્યસંગ્રહો પ્રગટ થયા છે.

આપણે ત્યાં હજી કવિતાની કંઠર ઉગતી છે, તો ખજી ભાઈ કેશવ દ્વેડ શેઠ ગુજરાતના હૃદયમાં સાચું સ્થાન ધરાવ્યા છે. મોવડી કવિઓ અને નવીનો વચ્ચેના અપરાધના એ 'રેતુ' સંગ્રહ છે. એમનું મુજ સામ હમરેકે ચોતારા એ કુશળી રમણીય વનન પર એમનો અધ્યાત્મ પ્રેમ છે. એમનું કાવ્યસાહિત્ય એ કડોર અવનરણનું વિગ્લ કૃષ્ણ છે.

એમનામાં ખરા કવિના કેટલાક લક્ષણો બહુ સ્પષ્ટપણે દેખા દે છે. એમનો દેશપ્રેમ, કુશળ પ્રેમ અને બલિષ્ઠતા અને કાવ્યોમાં ઉત્તરી એમની કાવ્યોર્મિએ સ્પષ્ટ કરે છે. ગુજરાતજીની રસીથી ભાવના એમની કવિતાને રસસેવકમાં રખાડે છે. એમનો રાજ્યપ્રેમ બહુ સ્પષ્ટ અને હૃદયગ્રાહક છે. આમનું આત્મિક પરિચિત અને પ્રિય દર્શન લેખક એક જ કદીમાં મતલબ કરે છે.

એ ચોતારા, એ દેવગો ને જે વળાશય જળપ્રવાહ,
કકડોલતા પારવટા નિરખી કયાં દિલ ના કયાં
કવિતાની મધ્ય વાદ્યનરે
સંમુખ શ્રદ્ધા ઉમરે.

'આત્મગુજન' કાવ્યમાં કોઈ અવિરોધની મુદ્દાઓ તરે છે.

તે લાખાંડુકા અવાજ પરથી જે અંગ્રેજ ABCD ના અલગ નક્કી કરેલા છે તે પ્રમાણે તારના સંદેશ અપાય લેવાય છે.

નાનો અવાજ એટલે ટપકું (.) અને મોટો અવાજ એટલે લીટી (—) એ રીતે ગોઠવેલો તેના નીચે મુજબ અંગ્રેજ મુજાતરો રચ્યા છે. આ ગોઠવણીથી એ 'કડકાટ'ની ભાષામાં સંદેશ સંદેશાદયી મોકલી શકાય છે.

શેઠ અંકારા ઘેરીરી વાદ્યગીતો

નમરી નિશ મદી મદાલવાં છ દે,
ધવને ઘેરેલો મોખ રૂપેરી વાદ્યો.

ચમકે તે દિશ માટે ચાલ્યા છ દે.

અને 'અવાદવિ' નું કાવ્ય તો આપુ જે સોનર્યનાં સને-
દેસથી નીતરી રહે છે:

અવાદવિ

જુથી પન્થ બધુ દિનરાત દે,

કોઈ સન્ત બનાવે છ વાટ.

ઉને સુરજ વળી આયમે એરી ન્હોતી ગદારી મૂળ ભોમ,
અર્થેત અખડ અને જર્દી જેનાં તેજ દળે વિધી વ્યોમ.

કોઈ સન્ત બતાવે એ વાટ

—જુથી

સમારને ઉન્હે વાયરે થાય ધરખના દીપ જૂવ,

અવન એવા અર્દીના વહેંતિયા, માટે મુલક અમરોના કુપ:

કોઈ સન્ત બતાવે એ વાટ:

—જુથી

ઉપાને અર્દે ખીલતો ને સન્વાને કાકે વિદાય,

એના રે રનેદને રેનાવડે માઝ અવનર એલા ખાય:

કોઈ સન્ત બતાવે દિવ્ય વાટ:

—જુથી

પથસે પન્થે પ્રાવન મળે, આખે હર્યો અન્કાર,

પામર દેહની પીડ પરી, વરી અવશ્યકેના બાર:

હવે સન્ત! દોરો મુશાટ.

—જુથી

અમે માનીએ છીએ કે ઉગતી મળ બાઈ કેશવ શેઠના

આ કાવ્યસંગ્રહને સત્કારશે

૫.

સી-ઈનામ

આ ઈનામમાં દર મહીને 'કુમાર'ના સીમાંદો માટે ચાલુ રહેવાની છે. એના ખચર ગયા અંગ્રા પદેતુ દિન. અન્કાર કરતી વેળા અને અપાયા હતા અને મટે લગતુ કોઈ તરફથી અમને નિષેધ મળ્યા નથી. સી-ઈનામને આ વિષય તરફ ફરીથી ધ્યાન ખેંચીએ છીએ. આ માસના ઈનામ માટે નોંધેલો વિષય છે.

સદી ગજુવાર માટે અવકાશની જરૂર છે ખરી? હોય તો તે કયા અને કેટલા? જે વિષય ઉપર 'કુમાર'ના એક પાના નેટલો લેખ લખી નેકતલો સાથે ચોતારું નામકામ, વચ, તથા જાદુક નંબર લખેલા હોવા એકએ લેખ ફાગવતી અમાસ મુખીમાં તરીને પકોચી જવો એકએ.

પહેલું ઈનામ શા ઉગતુ તથા બીજું ઈનામ શા રતું અપાશે એક નીવડેલો લેખ 'કુમાર'માં હપાયો.

આ જ વિભાગ

બ્રહ્માનો ગર્વ

હાહી હાશી

એક વાર બ્રહ્માને ગર્વ થયો. કેવી મનોહર આ મારી સૃષ્ટિ! આકાશ સાથે વાતો કરતા આ મોટામોટા પર્વતો; પર્વતના ખોળામાંથી વહેતી આ ગંગા-પ્રમુખા જેવી નદીઓ; પેલા વિશાળ મેઘનો, ઘાટાં સુંદર વન્યજીવો અને આ ઉછળતો ધુધવતો મહાસાગર! આ બધું કેવું સુંદર છે? પેલી સવાસ્માજી ખીલતી સંખ્યા મેં ન બનાવી હોત તો બારે જુદાં 'કાર્તિક'!

પણ હું બતાવ્યા વિના-રહું જ, કેમ? અને આ તારા-નક્ષત્રોવાળું આકાશ, પણ કેટલું સુંદર છે!

મારા ચાકરા પરથી રોજ કેટલા મેં મનુષ્યો ઉતરે છે. પશુ, પંખી અને નાના જીવજનો તો પાર જ નહિ! અને આ બધું હું જ કરનાર! મેં જ મારી શક્તિવડે સરભવેલું!

વિચારમા ને વિચારમા બ્રહ્મા ઉભા થઈ ગયા ને ગર્વમા એમની છાતી ધ્રુવી. એવામા એમની આખો દૂર આવેલા એક રસ્તા પર પડી. આખો પડી તો પડી પણ સાં જ સંભી ગઈ!

રસ્તા પર બબ્બે ઉટાની દાર ચાલી નતી હતી ને દરેક ઉંટ ઉપર એકએક પેટી દોરડાથી બાંધેલી હતી. બ્રહ્માને વિચાર થયો, 'આહું જનાવર તો મેં દહીં સુધી બનાવ્યું નથી, ને એ આવ્યું ક્યાથી?'

હાહી એક ડોશી
જત્રાની હોંશી;
કાચલીને વાંચે
આલી તે ટાંચે;
કાચલીમા કાણું
કે નીર કાઢાણું:
ડોશી ગઈ જુડી
ને વાત ગઈ ઉડી.

એ તો લેણ જ રહ્યા. ઉટાની દાર તો એક પછા એક આવ્યે જ નાથ!

બ્રહ્માને મુહુમુહુ તો ચાપ, પણ કોને પુછે કે આ ક્યુ જનાવર, ને ક્યાથી આવ્યું? કોઇ માણસ દેખાય લારે ને?

સવારથી માડીને ઠેક શાળ સુધી એમ દારબધ ઉટાની નેડી આવ્યા જ કરી; અને બ્રહ્મા પણ ખાલુંપીવ જુડી આ ઠોતક લેણ જ રહ્યા.

શાળ પડી. બ્રહ્માનો ઘરેસો મૂર્ચ પશિમ દિશામા લટક્યો અને

અદરથ થયો એ જ બ્રહ્માની બનાવેલી મનોહર સંખ્યા આકાશમા ખીલી નીકળી. આ વખતે દર-દરના એક ઉંટ ઉપર કાળા માથાતો માનની દેખાયો. તેના એક હાથમા લાકડી હતી અને બીજા હાથમાં વીંટળેલું એક દોરડું હતું.

દરથી આ આદમીને લેણે એટલે બ્રહ્માને જરા નીરાત થઈ. 'આ માણસને પુછી નેડ, એટલે બધો ખુશ્મસો થઈ રહેશે.'

પેલો માણસ ઉંટ પર બેઠોબેઠો ચાંગેકાર પોતાની નજર ફેરવતો, પણ બ્રહ્મા સામું તો નેતો જ ન હતો.

છેવટે બ્રહ્માએ જીમ પાડી, 'અભ્યા, એ...'

પણ તેણે મામું નેલું નહિ, 'અભ્યા, એ બાહ...'

હવે તો બ્રહ્મા ઠેક રસ્તા પર પહોંચ્યા ને આદ માળો, 'એ બાહ...!'

પેલા આત્મીએ કોઈ દે-વી એટલે બ્રહ્માએ પુછ્યું,
'અરે ભાઈ, આ બધા જનાવગે કોણે જનાવ્યા છે
ને તું એ જાણને લાગે' ક્યા જાણ છે ?'

પેલાએ જવાબ આપ્યો, 'મારે બધું ઉત્તાવજનું
કામ છે; ને વળી મારા કામ સાથે તારે લેવાવેવા પણ્ય-
શી છે કે મને નાદક રોષે છે ? જો, સાજ તો પડી.'

'પણ કહે-તો ખરો, ભાઈ.'

'લે ભાઈ, માલગી લે. આ જનાવરનું નામ
ઉટ છે, ને દરેક ઉટ ઉપર જે એકએક પેટી છે
તેમા એકએક બ્રહ્મા છે. હજી બ્રહ્માને આવા ઉટો
જનાવવાની સત્તા નથી મળી.'

'હે' દરેક પેટીમા એકએક બ્રહ્મા.' બ્રહ્મા
આશ્ચર્યમા બોલી ઉઠ્યા

'હા, દરેકમા એકએક બ્રહ્મા આ એક સૃષ્ટિના
જેની કરોડો સૃષ્ટિઓ આ વિશ્વમા છે ને તે દરેક
સૃષ્ટિના એકએક બ્રહ્મા છે. ગૌપચાથી ભગવાનની
પામે હમણા જ રચિયા આવી છે કે બ્રહ્માઓ અભિ-
માની થઈ ગયા છે અને મદમા ને મદમા ભાન
જુડી ગયા છે એટલા માટે ભગવાને મને મોકલ્યા
છે ને હુંકમ કયો છે કે જે બ્રહ્મા અભિમાની થઈ
ગયો હોય તેને ઉઠાડી મુકજે ને તેની જગ્યાએ પેટી-
માથી નવો બ્રહ્મા મોકલજે અભિમાની બ્રહ્માને
દેવદાસી આપી અહીં લાવજે.'

બ્રહ્મા તો વાનની અધવચથી જ આપો મળી
ધ્યાનજ થઈ ગયા હતા. એમના હૃદયમા ગૌપચાથી
ભગવાનની મૂર્તિ ઉઠવા લાગી

'આ સૃષ્ટિના બ્રહ્મા પણ્ય-' પેલા આત્મીએ
આગળ ચલાવ્યું પણ્ય બ્રહ્માના કાન અદર ઉતરી ગયા
હતા, છદ્દિઓ સર્વ નિશ્ચય હતી

દૂર પૂર્વ દિશામા ચંદ્રમાએ કોર કાઢી ધરી-
વાર પછી તેમનું ધ્યાન પુર થયું. અભાવે તેમની
આપો નિર્મળ હતી પેલો આદમી, ઉટો ને પેટીઓ
તો કોણ જાણે ક્યા અદરય થઈ ગયા હતા. નીતરેવ
હુંજે બ્રહ્મા બોલી ઉઠ્યા, 'આ બધો તારો મદિમા
છે ! હે પ્રભુ' હે દેવાના દેવ ! હું બ્રહ્મા પણ તારા
નાલિકમળમાથી જ ઉત્પન્ન થયો છું ને તારી જ
આપેલી શક્તિએ કામ કર છું; તો મછી મુજથી
વિખુટો પડી ક્યા સુધી ટક ? દયાળુ ! મને સહજુદિ
આપજે.'

નાનાભાઈ

ગાંધી

ગાંધીજી જ્ઞાનવીજ્ઞાના વખતસર આવેલા કર્મભાષી
બધા પુરા સાચા તો આ ચાર બાઈઓના જ છે (૧)
છાયાલાલ નરસિંહભાઈ પટેલ, અબોટ (૨) દરિયાલાલ મનુ-
કંચદ પટેલ, મુબાઈ (૩) ધનંજયભાઈ જવાભાઈ, દાહોદ (૪)
જયસિંહ દીના મોદેલ, દાહોદ. જનામાં એમને મોકલણે
નવા સવાલોના ઉત્તર ફાળવું મુદ ૧૫ મુધીમા પહેલી જગ્યા
એકએ બધા જવામાં નીચે મુજબ : (૧) પાંચ કહેવતો
કોઈ જેવ નમે તો કોઈ દાષ નમે; માગ્યા વિના તો મળી
મા પણ ન પીરસે, કીમી પર કટક, ગામ હોય ત્યાં ઢેઢવાડો
ખનું દોષ, વાડ વિના વેલો ન થયે (૨) મીઠાબતી, તીરો
અથવા અમિ (૩) કઈ લાખે; નિશાંશમા અમર આગ
કુષાઈ છે (૪) દાનર રૂપિયાની દસ કોણીઓ આ પ્રમાણે
જાણ. ૧, ૨, ૪, ૮, ૧૬, ૩૨, ૬૪, ૧૨૮, ૨૫૬, ને
૪૮૬ (૫) સમાઈ બાઈગદન નવા સવાલ

(૧) બાણના
પાંચ વિશિષ્ટદુકા-
ઓમાં એક દાખી
સનામેલો છે, શો-
ધીને મોકલો (૨)
'કુમાર'ના આગલા
એક અકમાની કવિ-
તાની કડી બીજાં
મોકલવારે સેજસેજ

કરી નીચે પ્રમાણે મોકલો દત્તી તમે તે કઈ છે તે જાણી શકો ?

આધુ ત્યો તીરે દો બાલની નાવ,
આવલ અથ દારિ શુના કુચ;
જારો અજાન અપ પૂર ગોળ;
પણ ચારો ધવલ પ્રાભર હે
(૩) ૧૬ અક્ષરની એક કવિતાની નાનીની લીટી છે તેમથી
નીચેના અક્ષરો મળીને બતાવ્યા પ્રમાણે અર્થ નીકળે છે.
૧, ૧૩=નિયા, ૧૦, ૪=ચુક, ૪, ૮=એક માપ, ૧૧, ૧૪,
૮=સ્વભાવ, ૧૫, ૮=વિણુત, ૯, ૨=વહાલુ, ૧૬મે અને
૧૨મે અક્ષર નિભજિના પ્રત્યય છે અને રમે ને ડમે
અક્ષર મરખા છે, તો તે લીટી કઈ ? (૪) ગણિત મગમન-
(૧) એવો એક ગુણાકાર શોધી કાઢો જેમાં ગુણ્ય, ગુણક
અને ગુણાકારમા મળીને ૧ થી ૬ મુધીના આકાશ અને
મીઠું માત્ર એ જ વાર આવતા હોય (૨) ખીસામા ચોક્કસ
રૂપિયા લઈ એક માણસ વેપારીની દુકાને ગયે ને દુકાન-
દારને કહ્યું, 'જે તમે મને મારા ખીસામાં છે તેટલા રૂપિયા
(અનુસંધાન જોડેના પાનાના પહેલા ફોલમને છેડે)

માધુકરી

હર્ષ ને શોક પ્રકર ને અત્યાર
અદ્યુષ્ટ હૃદય દેવો સખી !
મેલ પડે એમ સ્થાપલ માંડી
જાણાડ કેરી આ કયા લખી.
સત્યારને સર અશ્વત્થ ભરિયાં,
માંડી પોત્યા વિષના ટગચાં;
એ વિષને અખીના જલકુંડથી
પીગે અખી પાન્ય છે દેવલા.

—કવિ નાનાલાલ

શ્રી. અવગણ્ય તેવબલ

નિર્ભયતા ને સત્યવચનની શીશા લઇ અસદ્ગતના મહા
શુક્રને નૂતન શુભરાતને પદ્મ અસદ્ગતની આદર્શ પ્રત-
િભાએ કેટલા યે રાજકીય પુસ્તકોને તપસ્વર્ણની કસોટીએ
ચલાવ્યા, એ કસોટીમાંથી પ્રસાર પામેલા, એ ધર્મગાવનામરી
લઠતમાં સ્થાયા મહારથી વરીકે હાથમલા ને અસદ્ગતને સત્ય
સ્વરૂપે યોગ્યતા મળ્યામાંડ્યા શુભવર્ણીમાં અબ્બાસ તેવ-
બલનું નામ મુશ્કેલમાં અદ્યુષ્ટોમાં અપ્રસ્યાને આવે છે.

વિલાયતી વાતાવરણમાં ઉદ્દેશ, વિલાયતી શઠમાઠમાં
રહેનાર, ને વિલાયતી રહેણીકલ્પોને વચનનાર અબ્બાસ
તેવબલ આને આત્મશુદ્ધિને આદે કયા રહી દેશી રીતમાત ને
દેશી વચ્ચેને વધાવી લઈ ગામડેગામડે ફૂંટી પોતાના દેશ-
બાપોની સેવા કરવામાં તનમલ મુઠ ગયા છે.

ઈ. સ. ૧૮૫૪માં ૧લી ફેબ્રુઆરીને દિવસે એમને જન્મ

આપે. તે હું તમારી પાસેથી ૬ રૂપિયાનો માલ ખરીદું.
ફાનદારે સરત કબુલ સાખી ને પેલો માલુસ ૬ રૂપિયાનો
માલ ખરીદી ત્યાંથી બીજી દુકાને ગયો. અર્થાં પણ તેણે
ફાનદાર આમજ એ જ રાત્રી મુજા. ફાનદારે સરત કબુલ
સાખી તેને ૬ રૂપિયાનો માલ આપ્યો. પેલો માલુસે એ જ
પ્રમાણે ન્યારે ત્રીજી દુકાનેથી ૬ રૂપિયાનો માલ ખરીદી
ત્યારે તેની પાસે હજુ વધું નહોતું; તે પ્રથમ તેની પાસે કેટલા
રૂપિયા હશે ? (૫) એનું કાલુ છે ને એ તેટલા ગાડ જલલે
દાંડ્યા ચાલ્યા વગર જઈ રહે ? (૬) હજીબની એક માંલ,
સફાસ, એક રસાવલુ, એક પશી—એ ત્યાર અર્ધદાજા મળે
અનુક્રમે એવા આવે છે કે દરેકના પેટલા એ અરેબી શા
મદને પાછોને અક્ષર બનતા નવય; તે કયા ?

ખમાતમાં થયે દત્તો. નાનપણમાં બાળક અબ્બાસઅલીની
તબિયત અસ્તવ્યસ્ત રહેતી તેમનું નાનપણ મુંઝાડ અને
કસોટીમાં જ પોતેજ અગિયાર વર્ષની ઉંમર ફરવાન એમની
તબિયત મુશ્કેલી નહોતી એટલે એવો નિર્ણય થયો કે તે આ
બાળકને વિલાયત પોકલવામાં આવે તો એની તબિયત મુશ્કેલી

એ સલાહને અનુસરી મુંઝાડ છલાકાના મારાનુર પુરુષ
બટુની સંપળછ સાથે અગિયાર વર્ષની ઉંમરે અબ્બાસ-
અલીએ વિલાયત તરફ પ્રવાહુ કર્યું ત્યા ગયા પછી એમની

અબ્બાસ અલેખ

એચ. ૨. મ. ૨૫૭

તબિયતમા મુશ્કેલી થયે ને થોતે અબ્બાસમા યજ્ઞ ઉર્જા વજ્ર પરિણામ લાવી શક્યા એકવીસ વર્ષના બુવાન અબ્બાસઅલી બેરિસ્ટરની-પગીસા પસાર કરી સ્વદેશ પાછા આવ્યા.

મુબાઇ આવી અબ્બાસઅલીએ ત્યાંની હાઇકોર્ટમાં ચાર વર્ષ સુધી બેરિસ્ટર તરીકે કામ કર્યું ત્યાંથી ગાયકવાડી પ્રદેશમાં ભેંદર ૧૯૪૧, વીસનગરમાં ડિસ્ટ્રિક્ટ ૧૯૪૧, વડોદરાના સિટી ૧૯૪૧ વગેરે એવાઠા ભોગવી એમણે પોતાની ક્ષતિ ૧૪માવી નામદાર ગાયકવાડ સરકારના ચીફ આર્કિસ્ટર તરીકે વિશાલતામાં એમણે બહુ પ્રયાસપાત્ર કામ કર્યું અને આખરે વડોદરાના સુખ્ય ન્યાયાસને બીરાઇ એમણે પોતામાં રહેલી શક્તિઓને પુરેપુરી પ્રકાશમાં આવી.

એ વખતનું અબ્બાસઅલીનું જીવન અચેષ્ટ વાતાવરણથી અપૂર્ણ રમાયેલું હતું એમના ધરમાં પણ આપણ કુટુંબ એ જ રગમાં તરબોળ હતું એમના સુતાનો અને સર્વેની ચડમાયા અમેણ ચઈ પડી હતી કુટુંબના બધા જગ્યાએ સાથે મળી દરબ કરેલા કે આખો વિવસ ધરમાં અમેણ બાયાજ બોલતી ને કોઇથી બુઝેયુકે બીજા વાધાનો એકાદ ગાંઠ બાધી જવાય તો શબ્દ લીક અધિક દંડ બાંધે પડે આ રીતે આપણ ધર અમેણમય જ હતું.

ઇ સ ૧૯૧૩માં પેન્સન લઈ અબ્બાસ સાહેબ નિઝામ ધયા દેશના રાજકીય અને કેળવણી વિષયના ક્ષેત્રે એમનો પ્રિય વિષય હતો નિહાતિમાં પણ એ વિષયમાં પોતે પોતાથી બનતો ક્ષેત્રો આપે જતા એકલામાં દેશમાં આભરણિકની દાકત પડી અને સ્વતંત્રતા દેવીના મંદિરના પૂનરીઓની ધોમળા સમજાઇ વેલવ વિલાસમાં ઉઠેલા અબ્બાસ સાહેબે અસહકારની લીઠચાલ ધર વિચાર કર્યો એમની આખ સમજા કરેલો ગરીબોની પંચત દશાના દરથી ખસ યઇ ગયા હયામાં હયા અને ઉછીઆ ઉછી ટળના વિદેશી વસ્ત્રો પહેરનાર અબ્બાસ સાહેબે હવે ખરબચડી ખાંડીને વસાવી અને વડોદરાના અબ્બાસ સાહેબ આખા દિવસ પ્રસિદ્ધ દેશભક્ત તરીકે પહાયા.

તોતેર વર્ષની ઉમરે આને એ રજ પુકવ બદલુન ઉત્તરવ અને હમંચથી ગામડેગામડે ફરે છે આ કમંચુગની સાંની પ્રતીતિ રૂપ આપા પુકરે તરફ મળ મીટ માફી રહે છે અબ્બાસ સાહેબ એટલે ગભીરાય, શાંતિ, સૌમ્ય અને સમજાવની મૂર્તિ એ રજ પુકવને ફાડેફાડે નવજીવન બંધુ છે, ગુજરાતની એ એક પ્રેરણા શક્તિ છે (‘શરદા’માંથી)

દેલવાડાનાં મંદિરો

દેલવાડામાં બધા મળીને પાંચ મંદિરો છે એમાંના બેની તોલે તેા હિંદુ બીજું કોઈ મંદિર આવી શકે તેમ નથી આમાં પહેલું મંદિર આદિનાય નિર્વંકરનું છે વિમળસાહેબે એ મંદિર ઇ સ ૧૦૩૨માં બનાવ્યું હતું એમ (ગિલાલેખ ઉપ-

રથી બન્યો) મકાવ છે એ મંદિરમાં આદિનાયની એક બન્ધ મૂર્તિ છે એની આંખોને ઠેકાણે રત્નો બંધાયાં છે, બદારથી જોતા તો આ મંદિર એટલું સાદું દેખાય છે કે અલ્ટની આવી લક્ષ્યતાને ખ્યાલ ભાગ્યે જ કાઢીને આવી શકે તેવી સામે જ નેમિનાય નિર્વંકરના એ મંદિરો છે તે વસ્તુપાત્ર ને તેજપાત્ર નામના બે બાઇઓએ ઈ. સ ૧૨૩૧ માં બનાવ્યા હતાં.

આપણા અસાધારણ રચાયત્વમાંથી અવશેષ રહેલા આબુ ઉપરના દેલવાડાના આ દેલવાડો અત્યારે પણ ગુર્જર સમૃદ્ધિનું બદેખત મૂર્તિ સ્વરૂપ બતાવે છે મુદ્રાપિયનોમાં એને પહેલી નખત જોનાર કર્નલ ટાંક, એની સાથે મકાન મેગલ સામ્રાટ શાહજહાંની હરવેશરીની જમવિખ્યાન આરામવાદ તાલમદાલને જ સરખારે છે, અને ઘેરો લખે છે કે બન્નેનું સૈદ્ધ્ય એવું અધૈયિક છે કે સરખામણી ન થાય બન્નેમાં પોતપોતાની વિશેષતા છે, અને તેનું માપ દંડ જણ પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે કાઢી શકે.

પરંતુ આપણે દેલવાડાના મંદિરોમાં ને તેના ઇતિહાસમાં તાજ કરતા ચઢે તેથી એક વિચિત્ર વિશેષતા નેહી શકીને છીને તાજ અનન્ય શ્રીમિમથી બાપો છે દેલવાડાના મંદિરો જોનારી બક્તિ, કર્મ કરવા છતાં હૃદયવેદો વિરામ, અને અપ્રાપ્તિના દાનપ્રીયનાથી બંધાયા છે તાજ એની આબુજાનુના મકાનો, દરણો, નગી, બાજ વગેરે સમજામાં જ રવ લાને છે દેલવાડાનો આદિ થી એકએક ચામસો, તોરાણ, ધુ મદ, ગોળ, એકએક વૃદ્ધો કે સાથે બુદ્ધો, તો પણ રચ લાને છે તાજનો એવો અંક કઢેલો છોડે તેવો નહિ એ તાજ એટલે આસરનું એક નમવર રમકડું, દેલવાડા એટલે એક મનોહર આમૃતનું તાજ એટલે એક મદા સામાન્યના મેજ ઉપરનું મુંદર પેપરવેદ, દેલવાડાના મંદિર એટલે ગુર્જરીના લાવડવનું પૂર વાસતા લીસાના ગુદર કમ્પ્યુટર (એરિય) તાજની રંગબેરંગી જરીના કામની નવીનતા આદ કરીએ તો કેવલ શિક્ષણના અને કારીગરીમાં દેલવાડાની મનોહર કારીગરી ચઢે તેથી છે. નવીનતા તો સમવના બેંચે સીધે પણ ઠોઠાં શકે એ બન્ને મદામંદિરોના સમય વચ્ચે પાંચ સદીઓનો ગ્રાળો છે દેલવાડામાં મંદિરો પાચસો વર્ષ જુના છે એ ભુવનું ન જોઈએ અને સંદર્ભ અનુભવી વળ તો એ છે કે તાજ પાંચળ આખા ભારતીય સાહસાન્યની લદ્દમી વેરાઇ છે, દેલવાડા એક ગુજરાતી વેશારીએ બંધાવ્યું છે. તાજના પાંચરોમાં સમજનાની વેકના નિર્મણ છે, દેલવાડામાં ગુર્જર વેશારીઓની હારાવાથી હૃદયવેદો શિક્ષીઓના આગિર્વાહ છે અને તેથી જ વેકના ગ્રાસથી મુજ એ શિક્ષીઓએ પૂર્ણ સુનોય મનાથી પોતે જ એક મંદિર દેલવાડામાં બાધી એ અપૂર્ણ સમૃદ્ધમાં હમોડ કર્યો

છે. તાજમા કાંદીમશિને પુરતા રોજના પેસા પશુ અજ્યા નથી. એકનો બાધનાર મહાસત્રાંદ; બીજોનો બાધનાર એક શુભસાની વાણીઓ. જે સસ્તિએ એવા નર ઉપન્યા છે તેની મહત્તા આનંદિન મુખી કાયમ છે (સત્ત્વગણિસય બીમસય)

‘મનોબળ કે મહાવરા-બળ ?

‘સાયન્સ એન્ડ ઇન્વેન્શન’ નામના વિજ્ઞાનના માસિકના તંત્રીએ, એ માસિકના હમણાના એક અંકમાં સચિત્ર લેખ લખ્યો છે એ લેખમાં તેણે, એક માણસે કરી બતાવેલા નીચેના પ્રયોગોનું તાનુત્વ કરનારે બ્યાન કર્યું છે તેની પ્રસ્તાવનામાં કહે છે કે, ‘મે પોતે એ પ્રયોગો લેવા છે, અને એ પ્રયોગો લાજવાયા ત્યારે મારી સાથે સખ્યાબર સમાવિત શુદ્ધરૂપે હાજર હતા’

‘પહેલાં દાદાબાઈ દસ રોર પાણી ટીંચી ગયો ઉપર સવારોર આસતોસ ચડાવ્યું, હાથમાં સળગતી મસાલ લીધી પછી પેટમાંથી ગાસતેલ કાઢી કુટ કરતો તેના ઉપર કાચના કરવા લાગ્યો કાકડો બેસકેર બળવાં લાગ્યો બાદ પેટુ ગેલન પાણી કાઢ્યું અને તે વડે આજ બુઝતી નાખી’ સદુએ ખાતરી કરી અને આશ્ચર્ય પામ્યા

‘અખરોટ લેવા ઉડ દેડક નટ અને એક બદામ તે બળી ગયો હોજરીમાં પાણી ઉપર તે વરતા હતા અહીં તેની મરજ મુજબ હોજરીમાંના એ ઉડ ફગવાથી ગમે તે બદાર કાઢી રાકતો પ્રેક્ષકોની ઇચ્છાથી તેણે બદામ બદાર કાઢી આમાં તે કશી ચાકાચી કે કુટ ન વાપરે તે માટે ક્ષ-કિસ્લોવડે તેની હોજરી માહેના એ ફોળાસ ફોટા પશુ લેવામાં આવ્યા હતા અહીં તેની હોજરી ઉપર એવો અજબ હાથુ ધસે છે !

‘કેઈ કોથળીમાં નાખેલા ફોળામાંથી, બદામથી આંબળા-વડે જોળખી, ઉડમાંથી એક બદામ રોપી કાઢતી એ પણ સામાન્ય માણસને ફેટલી ગયતી યદી થડે ? ત્યારે હાથએ તો હોજરીમાંથી આગળની મદદ વિના મન અને મહાવરાના બળે ફેટલી એ વાર બદામ કાઢી બતાવી તે હાથ કાઢતો તે પહેલાં ક્ષ-કિસ્લોવડે હોજરીના ફોટાએ પાડી દેવાય પખતે ખાતરી કરવામાં આવતી કે તે બદામ હોજરીમાં ખીન ખાતરી સાથે ક્યાંય રોળરોળ થઈ ગઈ છે કે કેમ ? અને ફરી ખાતરી બાદ વિજ્ઞાનીએ, વચીએ અને પ્રેક્ષકોની છત્રી મળ્યે તે ફરી બદામ કાઢી આપતો અને હેતુ પ્રમાણે !’

‘ફોળા સાથે તે ખોરસા ઘડિયાળ પશુ ગળે ગયો. તેનો ફોટા પડાયો. પશુ ઘડિયાળ હોજરીમાં અવળી અને ડચી થઈ જવાથી તેનો ક્ષ-કિસ્લો ફોટા અધો ઉડ્યો છે

‘ન્યુયોર્કની ઇલેક્ટ્રિક હાંવિમખેન્ટ કંપનીએ તો ક્ષ-કિસ્લોથી તેની હોજરીના પશુ ફોટા લીધા ત્યાર પછી અહીં ત્રણ સુવર્ણ મહેરોશ મળી ગયો અને ત્રણેય પાડી કાઢી

અખી ત્યાર બાદ ત્રણ ભૂંડાભૂંડા રંગના રમાલ તે ગળી ગયો અને મહોમાગ્યા રંગનો રમાલ તેણે કાઢી બતાવ્યો. ઉપરના બન્ને પ્રયોગમાં કર્યું કપટ કે ચાલાકી તો નથી ને, એ નક્કી કરવા ક્ષ-કિસ્લોવડે ફોટા લેવાયા હતા અને ખાતરી કરાઈ હતી

‘દાદાનું કહેવું એમ છે કે તેના આ પ્રયોગોમાં કશો ચમકાર નથી હોજરી, અત્રકોશના સ્નાયુઓ અને ઝાનતત્ત્વો ઉપર અજબ કાણ મેળવવાનું જ એ પરિણામ છે !’ (સૌરાષ્ટ્ર)

સિયામના રાજ

સિયામના નવા રાજ પ્રન્તિષોકનો શત્રુચાલિકે હમણું જ ત્યાંની રાજધાની બાકોકમાં થયો

પ્રન્તિષોકની પહેલાં એમના ભાઈ રામ (હાઈ) બાટી પર હતા, જે રોક્ષસીરિયન સાહિત્યના ન્યૂતીતા અભ્યાસી અને વિદ્વાન રાજ ગણાતા બંને ભાઈઓએ ઇંગ્લડમાં જ કેળવણી લીધેલી. પ્રન્તિષોક અત્યારે બનીસ વર્ષના છે અને તે ઇટાલી કોલેજના વધા વહિવચની સંપલ વિશિષ્ટરી ઐકેડેમીના પ્રેન્સીપેલ છે. અમેરિકાના યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની મુલાકાત પણ એમણે લીધી છે

સિયામના રિવાજ પ્રમાણે એમણે પોતાને ગિરિ વિજય-મુકટ પારણ કર્યો. અને રાજશુક્રએ તેમના હાથમાં રાજદંડ તથા સુકેન રાજકવ આપ્યા. ત્યાર પછી બપોરે રાજએ પોતાની તરફીને પોતાને હાથે ચાક્રો કર્યો અને ત્રિહાસન ઉપર પોતાને પડખે બેસાડીને રાજધાની તરીકે કથાવી સાને રાદેરમાં ચાલખી પર રાજની સવારી નીકળી તે વેળા આજોડો સમુદ્ધિ અને આગ્રાદીરુચક શેકેલા અનજના માણા ચેમર હાંટલા બતા હતા

વર ઓકરી

વરસો પહેલા આપણા દેશમાં જનથી જનારોની વસા-
હત ઝાંઝી હતી સિંહ, હાથી, વધ, ચિત્તા, રીંછ અને
વરસો તો વંદ્યાનું મોની આડે અવારનવાર પડતા હાલમાં
ફેલવે રસ્તાઓને હીરે એવા પશુઓની સંખ્યા એકાંજી થતી
ચાલી છે કેટલાકને મુસાફરોના જનમાવની સવામતી માટે
શિકાર કરી નખાતા નવ છે, કેટલાકને સરકાર કે મદારીના
ખેલ માટે કે દુદ્ધરતના પ્રાણી તરીકે અન્યથાનક સારૂ પડ-
વામાં આવે છે કેટલાક રાજદાનના દળદળા ખાતર
પણાય છે અને હીરે વનપશુઓની જતો લગનમ નાણુ
થવા લાગી છે

સાવારણ રીતે એવા પશુઓ મુસાફરોને હેરાન કરે છે
કે વાગડા કે પાડા ઉપાડી નવ છે, કોઈકેઈ વાર તો બાજી-
ને પણ ઉડાવી મારી ખાય છે પણ એ બંધા દિકા પશુઓ
કાંઈ અનુગી અને અવધેલુ જ હોય છે એમ નથી સિંહ
ધણી પાળેલો ને માયાણુ બને છે હાથી તો મજાતરું
માળી છે એ સધામાં બહુ અથગી પમાડે તેવો કિસ્સો
વરસોને વિષે કહેવાય છે

નવાળ વહરાના રાખકાળમાં લખાને ખાતે રહીમન
નામે એક સહેળ રેસિડન્ટ તરીકે આવ્યો હતો. તેને જન-
લોમાં કુવાનો શોખ હતો તેણે પોતાના પુરતંગના વરસોએ
પાળેલ એક ઓગળી વાન લાવી છે પશુ એ તો જુની વાન
હમણા એવી જ એક નવી ધટના બાદર આવી છે

કલકત્તાની બિરાપ કોલેજમાં એક રેકનદમ વેડસ નામે
એક પાકરી પ્રોફેસર છે તેને વરસોની પાળેલી એ ઓકરીઓ
મળી આવી છે

પશ્ચિમ બંગાળના મિદનાપુર ગહેરમાં પાકરી સિંહની
દેખરેખ નીચે એક અનાથાશ્રમ ચાલે છે શ્રી સિંહ એક
વાર જંગલમાં યદને જતા હતા, ત્યારે કેટલાક જંગલી લોકોએ
તેને કહ્યું કે થોડે દૂર રસ્તા ઉપર બૂતપ્રેતની જગ્યા આવે
છે, અને ત્યાં એક બોડ છે એ બાજુએ શ્રી સિંહ થોડાક
માણસોને લઈ એ જગ્યા જોઈ આવ્યા ત્યાં બોડ હતી પણ
બૂતનુ નામનીકાળ નહેતુ એાળ મળુંગએ બોડને બેઠા
માડી થોડી વારમાં અદથી વરસો નીકળીને જાપાટાબધ
થોડી ગયા બેઠામાં તો ચાલુ રહી કેટલીક વારે એક વર
નાદા બોડના મેઢે આવી ધુરકવા ને દાત કચકચાવવા માડી
બહુ ઉપાયે પણ તે ત્યાંથી ખસી નહિ, એટલે શ્રી સિંહ
તેને બહુકથી મારી પછી એ બોડમાં હડે એાધુ તો એ
વરના બચ્યા જોડે એ ઓકરીઓ એકબીજા પર મુતેતી દેખાઈ
માણસોના અવાજને હીરે ઓકરીઓ નવો દડી એકની ઉમર
એ વરસની અને બીજીની આડ વરસની હતી તેઓ જંગલી
જનાવરની માફક ધુરકી અને દાખપગ ખેડીને આગી જો

વજને પકડવાની દિશા કાંઈનામાં નહોતી.

પણી વાર માતાઓ પોતાના બાજીએ ઉપાડા ઘરમાં
મુલકની કામ કરવા બહાર નવ છે, અથવા ખેતરમાં એકલા
ઠોડી કામે લાો છે તેવે વખતે વરસો બાજીને ઉપાડી
પકડવન થાય છે અને પાછળથી તેમને મારી ખાય છે

પરંતુ આ બતાવમાં તેમ બન્યું નહિ વરસો ઓકરી
ઓને એક પછી બીજી એમ રા કારણે ઉડાવી નવા અને
શા માટે તેમને મારી ન નાખી એ કાચડા છે માદાના
બચ્ચા ઉપરના હેતુને હીરે જ એ ઓકરીઓ અવવા ને ઉપ-
રવા પામી હોવી જોઈએ

શ્રી સિંહ પછી એ ઓકરીઓને જંગામાંથી પકડી પકડી
વખત તેઓએ કાંઈ તોડી ન કર્યું, કેમ ને તેઓ હાન
નળી અને મરજીતોલ હાલતમાં હતા શ્રી સિંહ તેમને
આડીમાં બેસાડી રેર લઈ આવ્યા શ્રી સિંહના પત્ની તેમના
ખાવાપીવાની સજાજ લેના લાગ્યા પાછળથી નાની ઓકરી
અવિસારના દૈને મરી ગઈ પણ મોડી ઓકરી છતી

એ ઓકરીની આખોના ડોળા પશુઓના ડોળાની રહે
કુતના હતા એ બેસતી તો પણ બનવરની જેમ કાચુ માસ
તેને બહુ આવડુ વળી ને ચીન ખાતી તેને પહેલા કુરી
લેવી નધને હીરે સનાડેથી ધીજની તેને ખગર પડી જતી
માસ દેખીને તેના મોમાંથી લાજ નીકળતી અને જડબા
હાલવા વળી તે દાત કચકચાવીને અજળ લેઈથી ધુરકતી
અનાથાશ્રમના બાજીઓની રોબળ તેને પકડ નહોતી, કપડાની
દરમર નહોતી અને પહેલાવેવા કપડા પછી તે શ્રી નાંખતી
રાતે બહારથી થોડક માસ લાવી તેની પધારી કરીને મુતી

હાલ મોડી ઓકરી થોડ વાસની થઈ છે હવે તે કપડા
પણ પહેરે છે પહેલા તો શ્રી ન નાખે માટે એને તથ
કપડા પકડવવા પડતા પરંતુ હવે તે જુની આજત બુલી
ગઈ છે બગાળી આપાના રાખેા પણ તે રીખી છે કાંઈ
આવે તો તેને નમરકાર કરે છે મેટે બાને તે મુગી જ રહે
છે તેનુ નામ કમલા પાડશુ છે હજુ તેને દેતા કે હસતા
આવડુ નથી

તાલેરમાં એ પશુની માફક મેટેથી ચીન લઈને ખાતી
અને પાણી પણ મોથી પીતી હવે તે હાથે ખાવા રીખી
છે બનુ ખેલવુંદુંદું કે નકાકુ તેને ગમતુ જ નથી શ્રી
સિંહના પત્ની સાથે તેનું મન હળી ગયું છે, અને શ્રી સિંહ
કહે છે કે થોડા વખતમાં એ છે તેવી માનવકન્યા થઈ રહેશે

૩૦૦૦ ફીટ ઉપરથી બુરકો !

શશરત બોડ એ એક કુશળ અમેરિકન વિમાની છે
એક વાર એણે કોઈ ઓપામાં વાયેયુ કે એ કલવર્થ બિલ્ડિંગ
(૬૦૦ ફીટ) પછી કોઈ હેડે પડે તો એ પડતા પહેલા જ
એટલું થઈ નવ, બોડને આ સાચુ ન લાગ્યું, કેમકે દરેક

વિમાની ઉપરથી પોતાની છત્રી ખોલી હાલમાં ફીટથી નીચે પડતો છતાં કોઈને ઈન્દ્ર ન આવતી. આ પાતળી ખાતરી કર્યા માટે એક વખત તેણે એમ ને એમ પડ્યા વિચાર કર્યો એ રીતે તે પોતાના એક બધેકર શુસકાનું વર્ણન નીચે પ્રમાણે કરે છે:—

આ અખતરો એવી રીતે કરવાનો હતો કે મારે પહેલા વિમાનમાં હવે હડતું ને ત્યાંથી ખેંચે છત્રી ખોલી નીચે તાલકું અને જ્યારે મને લાગે કે હું બેશુદ્ધ થવા આવ્યો છું ત્યારે છત્રી ખોલી નાખવી. આમ કરતાં અધુર્તાઓ વચ્ચે ફેર પડે તો મારા બાર વાજી ભય અખતરો મારે વિચારનો દિવસ કરાવ્યો. આ લઈકર અખતરોની બીજી એક અગત્ય એ હતી કે જ્યારે દુરમનોના વિમાન આપણા ઉપર હુલ્લો કરે, અને ન ફર નારાણનું ને વિમાન સળગી હશે તો વિમાનીઓ પેરુટર (છત્રી)ના કપચોગ કરે પણ તેની ગતિ બહુ ધીમી હોય છે અને તેથી આ રીતે છત્રી વિના જુલકો મારવા ન આવડતું હોય તો ખુલ્લી છત્રીએ નીચે ઉતરતા પહેલા જરૂર આપણા શિકાર થઈ જાય.

પણ આ કામ વાસ્તીખંડેકુ હલ માણસ નીચે પડે છે ત્યારે બહુ ગતિથી પડે છે ને લેવાએ નીચે ઉતરતો બીજા તેમતેમ તે ગતિ વધતી જાય અને પેરુટર બુલે ત્યારે તે ગતિ એકદમ શોધ્ય પડિયુએ સખ્ત આવકો આવે કે જે શુદ્ધિ સુમાવી દેવાને પણ પુરતો થઈ પડે પણ બીક કોને હલો?

વિચાર આવ્યો ને તેવારી થઈ હું વિમાનમાં ૩૦૦૦ ફીટ ઉંચે ચડ્યો. છત્રીનું પેકટ કરી મારા બરડે બાંધ્યું અને તેને ખોલવાની રસી મારા હાથમાં રાખી. પડતી વખતે માથું હમોન ભારે દોવાથી તે નીચે જાય છે ને શ્વાહ ખરડાવે છે, પણ ખબરા નેરથી તેને અટકાવી ગમ્યા છે પડતા પહેલા એકવાર ને નીચે જોયું અને હું બહુ હવે લાગ્યો નીચેનું બધું મને નહિ જેટુ જણાતું હતું મને જરા બીક લાગી વખતે છત્રી નહિ બુલે તો!

ત્યાં તો પાંદળકોને અપાજ આવ્યો ને તરત જ દોરો ગાડ્યો અને અપાજનું જણું પાંદળકે બુલકો બેંચા તો નેરથી વિમાન હવે ચડાવ્યું કે તેના પાખાના પવને મારા ઉપર મુજ અસર કરી અને હું રમડામળદ નેરથી નીચે પડવા લાગ્યો. વચમાં શેડી રોકડું જણું શુદ્ધિ આવવા ને મારા પગ સીધા કરી દીધા. છત્રી ખોલવાનો વખત આવી લાગતો જણાયો પણ હું બેશુદ્ધ નેરો તો હતો અને છત્રીનો અટકો લાગે તો વળી તેમાં ઉમેરો થાય વળી છત્રી ન ખોલુ તો તો શુભો જ પડેલો! એટલે મને કમને છત્રી ખોલાઈ ગઈ અને બેંચો તો સરસ અટકો લાગ્યો કે વાત નહિ! જાણે કોઈ અનરથી જીવ ખેંચી લેતું હોય! મને તો આખે બાવાડા આવવા લાગ્યા, મોત નજીક દેખાયું! પછું શેડી વારે શુદ્ધિ આવતાં હું બગી શક્યો કે છત્રીના આધારે હું ધીમે ધીમે નીચે ઉતરતો હતો

હું છેક જમીન સુધી આવી ગયો અને મારો અખતરો જોવા આવેલા હવેલા રોજામાં નીચે હતર્યો. હું સાંજે ને તાલે હતો ફરી મેં એ અજગાળી જોયું અને મને સાચાણુ લાગ્યું અપાજના વિના સિદ્ધિ ક્યાં છે?

એક વીર કુમાર

બારડના બાળકો, સ્ત્રીઓ કે પુરુષોની વીરતા સળગે હાલ બહુ જ થોડું અપજાય છે જ્યાંત્યા વિદેશીઓની વીરતાની જ વાહવાહ થઈ રહી છે એક કાંઈ નથી કે સુરપ વાસીઓમાં જ વીરત્વ ભર્યું છે ને હિંદીઓ તેનાથી સર્વથા નંચિત છે. હિંદીઓમાં પણ આ શુભ છે ને તેનો ઉપયોગ પણ થાય છે, પરંતુ તેમની વીરતા પચોત્તમ પ્રકટ થતી નથી કે બીજા કોઈ રીતે તેમને ઉત્તેજન મળતું નથી આથી ઉલટું, કોઈ અમેજ બચ્ચો રોષે મળે તો તેનું વર્ણન તો શું પણ ફેર્યા થે અનેક પચોત્તમ લખાય ને તેને સારાસાર છનામે પણ મળે

એ વીર બાળ-નુ નામ રીતાપુર ને નામ શુક્રમસાદ એક મિત્ર તે પોતાના મોરડામાં બેસી પરીક્ષા માટે વાંધો રહ્યો હતો એવામાં કોઈની ચોક્ક તેના કાન ઉપર અથડાઈ ને એક ધપન કરતો અવાજ પણ સળગ્યો. શુક્રમસાદના મોરડા પાછે ને એ- કુલો હતો શુક્રમસાદ પુરતક પડતું મુઠી એકદમ કુલા ઉપર ફોડી ગયો તેણે જોયું તો કુવામાં એક ઠોકરી હુલકા ખાતી હતી શુક્રમસાદે બામ તેમ જોયું પણ નેને સદાય કનકા કોઈ જાણ્યું નહિ

પ્રથમ તો તેણે ખાસે પડેલી દોરીનો એક છેડો કડેરા સાથે ખાધી બીજો છેડો કુલામાં બતાવ્યો, પરંતુ ઠોકરી તે દોરી પકડી રાખી નહિ ને નિરાશ થઈને તેને દોરી પાછી ખેંચી લેવી પડી શુક્રમસાદે નિશ્ચય કર્યો કે જન જાય તો જે તે ઠોકરીને તો બચાવવી પડી તેણે દોરીનો એક છેડો કડેરા સાથે બાંધેલો રહેલા દંડ બીજો છેડો પોતાની કમર સાથે બાંધી દીધો ને કુલામાં પ્રકટ બુકચું તેણે પોતાની કમર ઉપરનું દોરડું ઓડી તે ઠોકરીની કમરે બાંધી મીપુ ને તે ને દોરડાની મદદથી પોતે બહાર નીકળી ગયો. શુક્રમસાદનો કુવાનો અવાજ સાંભળી આ વખતે વણા માણસો આવી પહોંચ્યા હતા. શુક્રમસાદે તેમની મદદથી તો ઠોકરીને બહાર કાઢી. થોડી વાર પછી ઠોકરી ભાનમાં આવી ને તેનો જન બચી ગયો.

કુલામાં હતી વખતે શુક્રમસાદના જમણા હાથને સખ્ત આવકો લાગ્યો હતો બીજો મિત્રે પરીક્ષા હતી નિગાળમાં જઈ હાથમાં સચાલવત રાખી વેદનાથી તે મૌન બેસી રહ્યો હતો સિફતે તેને નહિ લખવાનું કારણ પૂછતા શુક્રમસાદે આજલે મિત્રે બનેલી વાત કહી સખાળા સિફત તેના ઉપર મુજ પ્રસન્ન થયા. જ્યારે આ વાતની ખબર લખનામાં થય નિહિયુ મેરિયને થઈ ત્યારે તેણે અમેજ સરકાર તરફથી શુક્રમસાદને એક રૂપનો આદ આપ્યો. આ આદ મેજબનાર શુક્રમસાદ પહેલો હિંદી બાળક છે

હું ખાણું ? ધાણી-માથવે ?

તદ્વરતી સાથે જીવના મંદિ ખાતુ જરૂરી છે એ ખાવાનું જેમ કરતાં સુદર અને સ્વાદિષ્ટ બને, અને તે સાથે જ તેના શુભે જળવાઈ રહે એવી રીતે તેયાર કરવામાં જ ચાતુર્ય અને કળા છે. ખોરાક વિશે આજેકાલે શોકબંધ પુસ્તકો છે, અને ખોરાકમાં મુધારાઓ દર્શાવેલા થતા જ નવ્ય છે લાખો લાંબા વિચારો કરીને છેવટે ડૉક્ટરો એવા નિશ્ચય પર આવ્યા છે કે વનસ્પતિજન્ય બધા પ્રકારનો ખોરાક ખાવો અને તે સાથે જ પ્રાણીજન્ય ખોરાકમાં દુધ, દહીં, માખણ, ધી વગેરે ખાવાં એ ઉત્તમ રીત છે વનસ્પતિજન્ય ખોરાકમાં આખું ને આખું અન્ન ખાતુ જ ઉત્તમ ગણાય છે. બુદ્ધુ કાઠીને ખાતું, બરાડા ઊઘાડીને ખાવા, કઠોળ ઊઠા કાઠીન ખાતું, એ બધું તુકરાનકારક જ છે.

ખોરાકમાં જેમ સ્વાદ ભેદોએ તેમ શુભ પક્ષ ભેદોએ અન્નમાં રહેલો કયો ભાગ ઉપયોગી અને કયો નિરુપયોગી એ સાધારણ માણસ નહીં શકે નહિ ધડકા રમો અને મેંદો બે ઉપયોગી ભાગ ગણાય છે, અને જુલુ-પુલુ નિરુપયોગી ગણાય ફેફસાં દેવાય છે ! પણ રવા કે મેંદાને પચાવનાર અતિ ઉપયોગી તત્ત્વો અને મગજને સતેજ કરનાર, અવગત મદા-હનાર, તથા હલિજી-હિવર મુધારનાર, એકદરે હાલનીએ મેંદો આધાર લેના પર અવલગી રહેલ છે તે તત્ત્વો તો જુસામાં જ છે ! આથી જ સુધરેલા ડૉક્ટરો આખા દાણાનો ખોરાક ખાવાની સલાહ આપે છે.

દેશકાં કારણેથી મનુષ્યની શક્તિ હવે કાણ ને કાણ અનાજ પચાવવા નેટલી નથી રહી. અશક્તિ વધારે પડતી ઉપાસનાનું આ ફળ કહેવાય હવે આપણને પક્વતા વગરનો ખોરાક હાથવેલ કાણુ પડે છે અન્નમાં જે મેંદાવાળો ભાગ (Starch) છે તે સહેરવાતીઓને તો મુશ્કેલીથી પડે છે આથી એ મેંદો પેટમાં જળા પહેલાં અંદરે પચાવી લેવો આવશ્યક મનાય છે આને માટે આપણા પુરુષોએ તેને પેટમાં જીરવવાની, કુણા પેન, ચોપી, પટી, વગે.

ઘેાખામાં મેંદો ધણે છે, ધડમાં થોડો છે. ઘેાખાના એકએક રજકાણુને પેટમાં વાણુ કર્યા વગર પચી જવા નેવા કરવા માટે, પેટમાં ભુજ કાઢવાથી તે કુલીકુલીને દડા નેવા થઈ નવ્ય છે ધડ પક્ષ એમ જ કુલીને કાઢી નવ્ય છે કાણક નાનને મીઠાનું પાણી પાઈ પછી રોકવામાં આવે છે. કાણને ફૂંક પાણીમાં બીજવોને રોકવામાં આવે છે આમ જુદેજુદે પ્રકારે, પણ માત્ર મુશ્કેલીથી ગયનાર ખોરાકને સહેલાઈથી પચવા નેવા બનાવવા માટે, તે સાથે જ તેના ઊંડા કવચ સખવા માટે આ ઉત્તમ ઉપાય યોગ્ય છે કારણ કે એ ઊંડામાં શરીરને નાનિ ઉપયોગી એવા રોજી દિવા છે ઊંડા કાઢી નાખીને ખાવાથી આપણે માત્ર બે મીઠા ખાઈએ

છીએ, ૧૪ ફેફસાં છીએ છીએ ! ખાસ કરીને મગજનું વચ કરનારને તો આખું ને આખું ઊંડાવાણુ જ બનાવ ખાવાની જરૂર છે મગજનો ખોરાક જ એ ઊંડામાં છે, અને મગજને સાદું સખવા માટે જ ઊંડા મદાદવાનો શુભ પક્ષ એ ઊંડામાં જ છે મગજનું કામ કરનારો શરીરનું કામ એણુ કરે છે તેથી તેને જ બધેકાં વધુ ગાય છે માટે ઊંડા ખાવા તેને માટે ખાસ આવશ્યક ગણાય.

ભુજવાથી એકેક દાણામાં બારે કરોડ, પચાસ લાખ રજકાણુ કુલીને પચવા નેવા થઈ નવ્ય છે ! એ જુલેલા આખા દાણાને ખોરાક, મમરા, ધડ, ધાણી, ચણા, સોમ-દાણુ વગેરે સુકા હોવાથી માણસને ભેદતા પ્રમાણમાં જ માત્ર ખાય છે મોમાં લાગ હોય ત્યાં સુધી જ તે એ ખોરાક ખાઈ શકે ! આથી અંતર્યું પાચ એકેક આકાશિયાની માફક કાંઈ મૂળે માણસ પક્ષ ખાઈ શકે જ નહિ. અહીં રીતે આ જુલેલા અન્નમાં એકદર શુભ જ શુભ છે.

હવે એક તરફ આ ધાણી અને બીજી તરફ પેલા ખેત્યાલકારક લેખલવાળા ટીનના ટબામાં ચેક કરેલાં બિરિકટ સરખાવો બે આને રોજના ધડ કાઈ જઈને તેના ફાંદલા વિલાયતવાળા કાઢી, રોજીને ટબા બરી અહીં મોકલે તે વાપરનારના હાથમાં તો એકાદ વરસે નવ્ય ! અને તે ધમ્મા સવારની રોઢલી સાળના ન ખાનારો સહેરી, સવાથી કાઢી સવા બે રૂપિયે તતલ સુતીના ભાવે ખરીદીને ખાય ! આમાં પેલા જુલેલા અન્ન કરના અરથી શુભ નહિ ! જુલેલા ધાણી મમરા તાલેતાન રોજીરોજના મળી શકે પણ ખોરાક વિષેના જે પુરાતો ડૉક્ટરોને બહાવવામાં આવે છે, તેમાં આ ધાણી ચણાત વર્ણન જ ન મળે, એટલે એ દિલ્લિસ્તાનમાં જન્મેલા ડૉક્ટરો પણ ખીચારા પાણી ગંમસના શુભ ક્ષાથી બોલે ?

નિરપીડના પદ્મપતીઓ દલીલ કરે છે કે એ ટબા તો બરાબર ચેક કરેલા હોવાથી એમાંનો માલ સડી બગડી શકે જ નહિ, પણ એ બાઈ બે સુન્મદરેક વંચથી ભુલે નો. ખાતરી, બાક, એમાં જવાત ફટકી પારે બે.

શરીરને તેમજ મગજને બનેને કાવલાકારક, સંપૂર્ણ પોષણ આપનાર તાલે ને તાલે અને સરતામાં ધરને આંગણે મળતો સર્વશુભરૂપ ખોરાક જુલેણુ અન્ન, ધાણી, મમરા વગેરે ઊંડા, વરસ વરસના પાણી, જીવન પડી ગયેલા અને જીવનકીન ખોરાક એકેકે રોજીરોજી આવે જે પ્રાણ બનીને ખાય તે પ્રાણે કેટલી પ્રગતિ કરી કહેવાય ? (૩ કેસરી)

મકડાનાં સ્મરણો

નિશાળમાં ખરીદા આવી છે પરીક્ષકે પુછેલા સવાલો એ ધાતલને માટે વતુ પડતા ચિત્ર છે નાનુક મફતિનો મોખાનુ મુજબને રડવા નેવે થઈ ગયેા. પડબે ગડીને શિક્ષક મદાસરે એને ખાડોસીની પાસેથી સાચા જવાબો નહીં

લેવાનું સૂચવ્યું. ગોપાળે મારતર સાહેબની સલાહ સ્વીકારી બીજી દિવસે વર્ગમાં જતાં, મારતર સાહેબ કહે છે કે “ગોપાળ, તારા દોકડા સદુષી વધારે છે, પહેલાં ખેસ” ખસિયાણો પડીને ગોપાળ વળી ગયો બોલ્યો કે “એમ કેમ અને ? મને તો બીજાં ગોપાળનું જ ને લખ્યું હતું, તો પછી પહેલાં નંબર કેમ લેવાય ?” મારતર અને વિદ્યાર્થીઓ તમામ હસી પડયા, “અરે ગાંડા, આમે સદુ એમ જ કરીએ છીએ” પણ ગોપાળ ન માન્યો. સદુ કહે તેમ કરવાનું એને માટે નહોતું સરભધ.

વિદ્યાર્થીજીવન તદ્દન સાધારણ શરમાળખળાને ખાર જ નહિ, પણ યાદગસ્ત તો ગોપાળના જ બાપની” દેવતાના ગુપ્ત વરદાન શી એ સ્મરણુશક્તિને માટે તો એક વાર હરકોઈ લખાણ પર આંખ જ ફરી જવી જસ હતી કાને એક વાર વેળુ પડ્યું એટલે વસ્ત્રોપ બની જઈ કોલેજમાં તો સ્કૉટ, ચૅક્કરપીગર અને મિસ્ત્રબની હબ્દરો પક્ષિઓ છાત્રને ટેવે રમતી હતી મિત્રો પુછે “ગોપાળ, ફ્લાણો ફફેરા બોલ જોડે !” જવાબમાં પ્રવાહ છુટે એક મજા પણ તુટે નહિ. એને સુરખે નળપ્રેતે મિત્રો વળી પાછા ફરમાવે કે “ખરે હો તો બોલ, ‘and’ શમ્પથી રાત થતી પક્ષિ બોલ : ‘but’ થી જોડસા ફફરા શર થતા હોય તે” અને એક મિનિટ પણ જવા હીરા પિના ગોપાળના મુખમાંથી બોધ બહોતો. પુનામાં ગોપાળનો એક પાડોસી મિત્ર એની સાથે ક્યારમાં હત્યો શરત એ હતી કે પાડોસી ઠાણે તે પુરતકના અચુક પાનાં ફેલેણેજ ગોપાળે કહે કરવા ને પડી બોલી જવા. એક પણ શબ્દ છુટે તો છુલ દીઠ અકેક આનો ગોપાળે સુકવવો પાડોસીના હાથમાં એક પણ આનો કદિ પડ્યો નથી, એમ કથા બાળે છે

બહાર વર્ષનો ગ્રેન્થુએટ, એટલે દુનિયાની અમ્યાપ મુગ્ધવળની સાક્ષાત મૂર્તિ” ગોપાળકૃષ્ણને છવન-પંથ જાડતો નહોતો. તે દિવસના ગ્રેન્થુએટની સામે તો સમૃદ્ધિના દ્વાર સહેજે ઉવડતા ભોળેલાઓના કીડિયાર નહોતાં હસરાતાં. મિત્રોએ છિજનેરી અને આઈસી એસ. ના પ્રયોજનોના આડયા. એલ એલ. બી ના માર્ગ પર નય તો સામે જ સળ જટજનું સિ હાસન અગલજત જઈ પણ ગોપાળકૃષ્ણને હાથે એક મદાન પ્રબળી વર્કાલાત લડવાનું, નાનાં મક્કનેને ગલ્લે એક મનમાદરનું ચલુદાર કરવાનું ને Indian civil servant ને ગલ્લે Servant

of India બનવાનું રેખા-નિર્માણ હતું. એ ડેકન એન્જી-કેસન ચોસાઈશીમાં નજવા મહેનતાણુથી જોડાયા પ્રથમ હાઈસ્કૂલના શિક્ષક ને પછી ફર્થુસન કોલેજના અધ્યાપક નીમાવા (સૌરાષ્ટ્ર)

આધુનિક ઈરાની સાહિત્ય

‘ઈરાનનું આધુનિક કાવ્ય-સાહિત્ય’ એ વિષય ઉપર વિશ્વસત હતું સાયર મુશળસે હમણા જ કલકત્તામાં એક સરસ બાપણ આપ્યું માહિતી, વિચારપ્રેરકના અને રાષ્ટ્રીય દ્રષ્ટિણની સમર્થ રજૂઆતની દ્રષ્ટિએ એ બાપણ ખાસ નેપથ લેવાએજ છે બાપણમાંથી ફલિત થાય છે કે ઈરાનનું આજનું કાવ્ય-સાહિત્ય મધ્યકાલીન કાવ્ય-સાહિત્ય કરતાં વ્યાવ નિરાણ છે રાજાઓની પ્રસારિતઓ, મિયાના પ્રેમ-સ્તવનો, મરાળના સ્તુતિગીતો, એ બધી રાષ્ટ્રોની રમત આજે ઈરાનમાંથી અદ્યત્ત બની છે અને તેનું રચાન, વાચનાના હૃદયને હલમલાથી નાખનારા પિતૃદેશના પ્રેમના સ્તોત્રોએ લેવા ગાડયુ છે ઈરાન હકકના દેવની કુર્નિશ કરવાનું છે, હવે સ્વાતંત્ર્યની હુગોના થરજીની પૂન આરબી છે ઈરાને સમગ્ર લીધું છે કે મુક્તિ ચર્ચા કરતા, પાડિત્યના મહદન સમા વત્તવજાનના પુસ્તકો કોઈ પ્રબળી હૃદયતંત્રીના તારો નહિ ડહાણુથી શહે, કોઈ મુશુક્ત પ્રબળે નહિ હટોળી શહે સુતેલી પ્રબળે ખડી કરવાને તો કાવ્યો જ એછાં, પણ તે સારાબની તારીફના ગજલ-કાવ્યો નહિ, તે તો પિતૃ-દેશની પૂનના વીરસથી ઉજગતા શીર્ષ-કાવ્યો ! ઈરાને આ મત સમજને જીની વ્યવસ્થાને જમીનદોસ્ત કરી નાખી, અને તનું જ ઈરાન સરજ લીધુ હિન્દુઆ-શુગતાતમાં આ મત સમનવ્ય છે ?

‘તમારું માફી કપાય તો બહેતર છે, પરતુ મિત્રો કે બધાની માલ તો હરગીઝ વાપરતા નહિ’ એવાંજિવાં લખાણેવાળાં પ્રાડિયા હાથમાં લઈ પાડોસી સાક્ષનો બલિષ્કાર પોકરતા અહેરની બન્ધોમાં સરથસરે ફરતા ચીના નિદ્યાર્થીઓ (‘સ્કીપર’માંથી)

દાઘની સોનાની ચુડીઓ ઘીરની મુકોને જુખ્યા અતિથિનો સત્કાર કર્યો ત્યાર પછી તે ભગવતીદેવિનો મોઢો ટીકરો ઇશ્વરવદ વિલાસાગર વણ મો કપિયાનો સરસ્વ આચાર્ય બન્યો ઇશ્વરવદે પુત્ર્યુ, 'મા ! હવે ધરેલું કાંતું ?'

દેવીએ જવાબ આપ્યો, 'હા, બેટા ! મારે ત્રણ ધરેલું છે એટલે છે દેશના છોકરા મુરખ ન રહે એટલા માટે એક ધર્માંગ સાળા કાઢ, રોનથી પીડાતા લોકો માટે એક ધર્મોક્તિ જ્વાખાનુ કાઢ ને નીચું ગરીબો માટે ધર્મોક્તિ અમરજન સ્થાપ'.

ને કીકરોએ એ બધું કરી આપ્યું
અણિતનો અમરજન

1x6+2=11

12x8+3=111

123x6+4=1111

1234x5+5=11111

12345x6+6=111111

123456x7+7=1111111

1234567x8+8=11111111

12345678x9+9=111111111

મનુ—માસ દાદાની ઉમર 100 વર્ષની છે, કેડુ સરસ આરોગ્ય !

વિનુ—એમા સરમ રીનુ ! નાશ દાદા છવના હોત તો તેમની ઉમર આજે 140 વર્ષની થઇ હોત !

જોશકની ચીલેન કીડીએ કે બીજા છવનાત ચડી જતા હોવ તો એ રહે બીજોમા પાળી બરી તેમા ખાલી કુળ મુન્વા પછી એ કુળ ઉપર એક લાખ પાટિયુ મુકી તેના પર જોગકના વાગ્યો મુકવાથી નવા મુકી રહે બીજોમા પાળી હરી ત્યા રૂપી કોઈ છવનાત વાસળુને પહેલી સહી નહિ

સહીરના જે બાગ ઉપર છવનાત કરડે તેના ઉપર એનાનિયા કોર્નેનટ બીનો કડી તરત ચોપડી દેવા આથી જરા ચે પીડા થતી નથી ને અમકી મુકી ખાનુ નથી જતી

ફલાનલ

ફિનિયર પર ચોલિશ ચડાવવા માટે ઉપરની ત્રણે શીંગીમાથી સરખે બાને પ્રવાલી લઇ તેના થોડા ટીપા ફિનિયર પર ફલાનલ વળી લનાડો વડુ મરમ ચોલિગ નરવા માટે વડુ ઘટ દેવા ને ઉકલે દેસમી કપડાથી લૂકી નાખવું

સધી વા ઉપર મધમાખીના ડાખ મરાળીને મદાદનાં દિલાજ અકસીર મનાયો છે

માખુમમા અફા માયે તમના ભેડમે અને ઉત્સાહ સાથે થીરજ ભેડમે

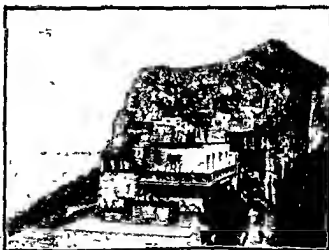
સેય તરે ?

પાનીથી બરેલા ખાલામા સાફ કદેશી સેયને ધીમે ધીમે સપાડી પર મુકી દો આમ કરના એટલું ધ્યાન રાખવું કે આનગીઓ પાળીને અંદે નહિ ને સેય પાળી ઉપર બસાબર મથાર રહે થોડા પ્રયાતન પછી ચિત્રમા બનાવ્યા મુજબ સેયતળી થઈ જશે

આમદની માફક બવરસા આપર સરવાળે છન મેળવે છે

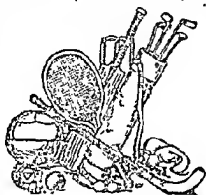
નીનેનુ વાક્ય વાંચો ભેડમે
NA M K'J K JV VT

નીકેન બેચર નાનનો એક જર્મન કાગકાર જોન વારે ગરીબ અવરજાઓ દતો તે વેળા એ કંઠી નામના ગામે કોઈ હોટેલમા ઉતરેડો, પણ તેનું બિલ મુકવવા પુરતા પૈસા તેની પામે ન હોવાથી તેને એ હોટેલની બીંતો ઉપર છાવાચિયો ચીનગીને એ દેવું વાળી આપ્યું આને લીધે તો એ હોટેલ ખુબ પકાઈ ગયેડી. ઉપતા ફેરોમા એ હોટેલની બંદારની બીંતો પર તેને ચીનરેલા છાવાચિયો બંધારો

The Ahmedabad Sports Depot.

REID ROAD, AHMEDABAD.

અ મ દા વા દ
સ્પોર્ટ્સ ડિપો

માંથી તમને કિદ્રાયત હાથે ઉત્તમ માલ મળશે

ટાનક, હકિલપ્પા, કેસન્ટ, યુનિકોર્ન, રેલના અને પર્વેક્ટ
દડા, ગન એન્ડ મોર, ઓટોમોટીવ, કંબન, રેલનાટ તથા
ફોર્સનાં મેટ, કપરનાં સ્લેપર, લેગ મર્ટર, ઉચાં બિલેટ
ક્રીકેટ બેટ, ક્રીકેટ બોલ, તથા ફુટબોલ, રેનિસ, બેડમિન્ટન
હોપી અને ઓલ્ડ તથા બીજા અનેક રમતોના સામાન

ગુજરાત—ક રિવાજ હમા

વાનગી કાગિતે સાદો માલ આપનાર તરીકે જ્ઞાનિ મળેલ

અ મ દા વા દ સ્પોર્ટ્સ ડી પો

રીડ ગેઝ ગેર કોટર થોપી માથે અમલવાદ
તમને કહ રીતે મદદરૂપ થઈ પડે તે જાણવા માગે છે

જાહેરાતમા ઓરિંડો ઉપર ખાસ ધ્યાન આપાય છે

વધુ ખર્ચ, વાંચ્યા બ કરો બસ વાંચ્યા બ કરો
એનાં કુમારકંપનને પ્રેરક ને અનુરૂપ
પ્રો. હાથેના બે પુત્રો

ઉગતી જુવાની

અભિનિષિત કરતે નાટક

દર્શનિયું

કૃષી વાર્તાઓ નો
સમય

મૂલ્ય ઉગતી જુવાનીના રૂ. ૧-૧૨-૦
દર્શનિયું (અધિકારક રાવજીનાં ચિત્રો સાથે) રૂ. ૧.૧૧
પ્રો. જી. કે. કાકોર નાસાયલુ રેડ પુનાચિટિ

બાળકોની રમત

હોલ આનામાં ચોરાશી જ્ઞાન

બાળકોને ઘણી ગમ્મત સાથે જ્ઞાન
આપે છે. નાનાં પાંચ વર્ષનાં છોકરાં
પણ સમજ શકે તેવા મરલ મોટા
શબ્દોમાં ચિત્ર સાથે.

ફક્ત દોઢ આનાની દીકીટ બીટો

ધી હાલ ઇન્ડિયા એડવોકેટિંગ
એજન્સી: અમદાવાદ

બાળકોને વહેંચવા માટે સામગ્રી

પંનેા લાવ રૂ. ૨-૪-૦

તથા ૧૦૦ના રૂ. ૪-૪-૦

શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સાહેબ સયાજીરાવ ગાયકવાડ-તરફથી

૫ મ ૧૮૯૭મા સ્થાપનામા આવેલું

ઉદ્યોગ હુન્નર તેમજ કળાકૌશલ્યનું પ્રસિદ્ધ વિદ્યાલય

કળાભવન વડોદરા

આ કળાભવનમા નીચે મુજબની આઠ શાખાઓમા જુદાજુદા હુન્નરદિવાન તેમજ કળાકૌશલ્યને લગતા ઉચ્ચ પ્રકારના ત્રણ કે ચાર વર્ષની લખાઈના વિદ્યોભાવાળા અભ્યાસક્રમે શીખવવામા આવે છે તેમાથી પહેલી છ શાખાઓના વિદ્યોભા અભ્યાસક્રમેમા માત્ર મૅટ્રિક પસાર કરેલા વિદ્યાર્થીઓને દાખલ કરવામા આવે છે ને તે શિક્ષણ અમેલદ્વારા અપાય છે

શાખાનું નામ

પ્રુષ્ઠ અભ્યાસક્રમ

૧ મિકેનિકલ એન્જનીયરિંગ. પ્રો. દત્ત M. Sc. E. E. &c. (Illinois U. S. A.)

૨ ઇલેક્ટ્રિકલ એન્જનીયરિંગ... પ્રો. સરકાર M. Sc. (Calcutta) B. Sc. (Edinburgh)

૩ કેમિકલ ટેકનોલોજી પ્રો. શ્રી M. A. (Bombay)

(અ) રંગવા, છાપવાના ઉદ્યોગો સી પટેલ M. Sc. (Bombay)

(બ) સાણ, તેલના ઉદ્યોગો " "

૪ સિવિલ અને સેનિટરી એન્જનીયરિંગ પ્રિન્સિપાલ અને

મિ. શ્રમે B. Sc. B. E. (Bombay)

૫ સ્કુલ ઓફ કૉમર્સ મિ. અમીન B. Com. (Bombay)

૬ આર્ટિટેક્ટર પ્રો. વડોદરા L. R. I. B. A. (London)

(અ) હિંદુ સ્થાપત્ય મિ. નર્મદાસંકર સોમપુરા

૭ સ્કુલ ઓફ આર્ટ મી. શ્રીમુલ પ્રમેદકુમાર ચેટરજી

(અ) હિંદુ ચિત્રકળા " "

(બ) ફોટોગ્રાફી અને પ્રોસેસ વર્ક મિ. દેરાડે

(ક) ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ ડીઝાઇનિંગ મિ. માણિકશા

૮ વજીતર શાળા મિ. પ્રધાન L. T. M. (Bombay)

રાષ્ટ્રીય વિષયો પ્રો. દોશી A. M. (Columbia U. S. A) &c.

પ્રો. વખારિયા M. A. B. Sc. (Bombay)

ઉપર દર્શાવેલી શાખાઓમાથી બધી શાખાઓમાં વ્યાવહારિક જ્ઞાન આપવાના ઉદ્દેશથી સર્ટિફિકેટવાળા અભ્યાસક્રમે પણ ગુજરાતી ભાષાદ્વારા ચલાવવામાં આવે છે: તેમાં દાખલ થવા માટે ગુજરાતી સાતમું ધોરણ કે અગ્રેજ પાઠ્યમું ધોરણ પસાર કરેલું હોવાની જરૂર છે

આ સરકારમા ઉપરની પહેલી બે શાખાઓની વાર્ષિક શિક્ષણ ફી રૂ ૫૦-૦-૦ છે બાકીની બધી શાખાઓની શિક્ષણ ફી તેથી અર્ધી, એટલે દર વર્ષે માત્ર રૂ ૨૫-૦-૦ જેટલી છે

શિક્ષણવર્ષની શરૂઆત જુન માસના છેલ્લા સોમવારથી થાય છે. દાખલ થવાની અરજીઓ માત્ર એ માસ દરમિયાન લેવામાં આવે છે વડોદરા રાજ્યના ઉમેદવારોને પહેલી પસંદગી આપવામાં આવે છે

કળાભવનમા હજી પણ વિશેષ મુદ્દાસ વધારા દાખલ કરીને તેને ઉચ્ચ પાયા ઉપર લાવી મુકવા સારા દાલમા જ માંડે મારસીએર નામના એક રિવસ એન્જનીયરને ટિરક્ટર તરીકે નીમવામા આવેલા છે

વડોદરા

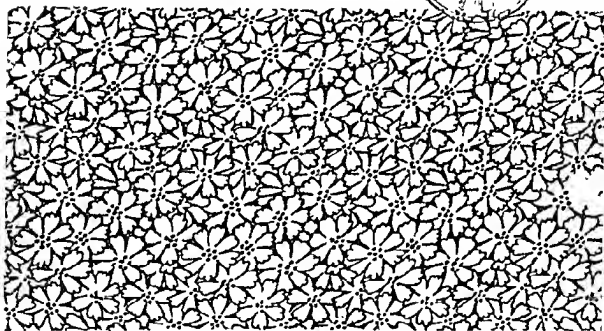
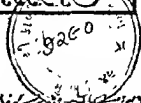
છાતાલાલ ઉ. વોરા

તા. ૩૧-૧-૨૦ પ્રિન્સિપાલ કળાભવન

કુમાર

અંક
૩૯

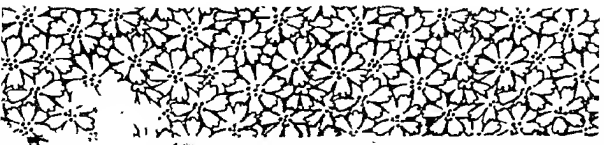
ઉગતી. પ્રજાનું. માસિક.

તંત્રી રવિશંકર રાવળ

વર્ષ ૪ અંક ૩ કાગળ ૮૩

જાહેર ખજાનોથી મારિટકને મદદ મળે . તમે જાહેર ખજાનું સ્થાપનાનાં જોને મદદ કરો

બાળ સાહિત્યનો વિજયટંકાર

પાચથી પંદર વરસનો બાળકોના હાથમા મુઠી સકાય એવા, રૂપરંગ, હાપાછબધાઈમાં વિભાવતી પુસ્તકોની મર્યાદા કરનારા, રમખેડેથી ચિત્તા ને મુખપ્રધવાળાં, સરળ વેધકશીશીમા લખાએલા પુસ્તકોએમાંનાં ધણાખગ સરકારે ધનામ લાવ- એરી માટે મજુર કર્યા છે ને બીજા યના કાલ છે

ગાંધીય બાલોવાનમાળા

ટોસ્ટોપની ત્રણ વાતો (ત્રીજી આંબ)	૦-૪-૦
બકુલ (બીજી આગ્રસિ)	૦-૬-૦
બીરખતો બાપુ	૦-૮-૦
મુરખરાલ (બીજી આગ્રસિ)	૦-૮-૦
નીલમ	૦-૧-૦
બાળવિહાર (બીજી આગ્રસિ)	૦-૧૨-૦
બીમ અને મુધિદિ	૦-૪-૦
વાંધાનું વન	૦-૪-૦
મહુદી દાર	૦-૧-૦
તોકાની ટીપુરો	૦-૧-૦
૯મ ખજરંગ (દનુમાન ચરિત)	૦-૪-૦
કુવરો (કાંચો)	૦-૧-૦
બીજાં કેટલાય નેપાર થઈ રહ્યા છે જાગર, કંઈયો, નેપાલિયન, બીમ, પગલાન, વનરાજ્ય ઈં	
ધનામ, કડાણી કે લેટ આપવા લાયક આવી સરસ એકપરીઓ બીજી નહિ મળે.	

એ ઉપરાંત અન્ય પુસ્તકો

એન્જલુગનું બાળાળા કી રા ૧) હાથ આનામ ૧)
કલકત્તાની કારાકુચ ૧૧, જલાલો બેઠ ૨૫,
કાળું મુદાલ ૧૧, આનંદ મં ૧૧. તિલિ-
રોના પાનમા ૦૧, મારો જેઠો બનુબ ૦૧,
ઉપનન તમામ સાથેના તમા લેખકોના નવા-
નવા પુસ્તકો મળે છે સુનાપત મંદન.
રા. બાલી ટિકિટ બીડયાથી 'ગાંધીય' પત્ર નસુના
નરીકે એક મરિના મળશે. લખાળમ રા ૩)

ગાંધીય સાહિત્ય મંદિર કેળાં પીક-મુરત

સાન્ત પતિબિજળ શે. બહેન તતુમની ત્રિરંગી મુખચિત્ર	
કરિયા (માવના)	દેશગણ પરમાર ૮૬
મિત્રમણ	૯૦
પગીસાનો પિગાચ (કાંઈન)	૯૧
ગ્રહસ્થ, મહિા અને શોદર	૯૨
અખર-દરન નીડીમાળા	૯૩
કુચ કોરો (કાંઈ)	દેશગણ પરમાર ૯૫
બેલી (કાંઈ)	ચન્દ્રવદન સીમનવાલ મહેતા ૯૬
ટોમી (વાર્તા)	મલનન બદ્ ૧૦૦
રત્નમિત્રિ	રામનાથયલુ નાનરોલ પાઠક ૧૦૫
માસ નવા પાડોશી	મલનન બદ્ ૧૦૭
સાહે આલમ	રત્નમિત્રિય બીમસલ ૧૧૦
પાળી પાનખરે (કાંઈ)	દેશગણ પરમાર ૧૧૧
સાહે આલમ (ફોટો)	૧૧૨
મરી મુજરાત (ચિત્ર)	રવિરાજ રાવળ ૧૧૩
મારી મુજરી (પત્ર)	શૃંગાય મમામમ કમ ૧૧૫
મારી પેલાગી વાત	કરિમસાદ મલકાલ દેમાઈ ૧૧૬
એ, મમકાન મુલકાલ બદ્ અને મુજરાત બદ્	૧૧૮
ખાંચો, પીંચી, રહેર કરા અને— લેલિ મુલકાલ આચાર્ય	૧૧૯
ખોરાકની પલટની	મુજરાત ઉનામચર ૫૬૫ ૧૨૧
કંચ આમા?	કરિમસાદયલુ આચાર્ય ૧૨૨
નવા પુત્રા	૧૨૩
બાળવિહાર	૧૨૪
પુઝા સંચીને	૧૨૬
માનવીલા	૧૨૭
કેળી મલ	૧૨૮
માનુકી	૧૨૯
ઉદ્ધુ ૫ નં	૧૩૦

તરી રવિરાજ ગરગ. મુદ્દ અને મદગક બનુબદ્ ગવન,
કમાર પિન્ડી-નુગર મલકાલ, ૨૭૦૧ મલકાલ, બનરાવાલ
લખાળમ વરના રા ૬ પરદેગના રા ૭ અગવા ૧૧ મિ
મુજરાતી એન્જલ સી જમનારાણી ક મિન્ડેક મીર,
આલકો વચ્ચની મન્જાવમી (એરે પાનના અકાળી) નેપાલા-
નો રિસાન છે વરચની બાવચની કાંઈકે નેપાલા નમી
લેખકો જેઓને કેળી મલ માટે કેલક બાચ થેરક કદાનું
હોય તે જ લખે અને પેલાનાં લખ્ય બનુ મલે મલે તેલકા કુકા,
કાંચની એક ન બાલુએ, કી, બે મલકે, પુરા નમ કમ
માથ, અને પાઠ મંજવા રા હોય તો પરદેગ માથે મે કલે.

વિષ દોષે, વેપરીએ, વર્ણો અને
જાત જાતનું શમ કમળોએ એના
મેલનો બાલવળ એનું રીણ મને છે

નાનાં—મોટાં, માંદાં—સાદાં
કરી—પુરુષ, નબળાં—સમળાં
મોકાઈ એનું સેવન કરી રાકે છે.

તમે વાપરી જોયું છે ?

ઝંડું કેસરી જીવન.

કેસરી જીવન ઝંડું ના
મેલવવાનો આયત્ન સખો

મહારાસ્ટ્રાચન

સરસિદ્ધ, અપ્પા, રેસા, કમ્પી અને બાંન
રેવન, પાવન, રીંગે સ્ત્રીપત્ર મેલનો
દીતા રસતા અમળામણી બનવેતા
આ મુદાસિત, મુખાસિત, સ્વાદિષ્ટ
ને પીરિક મોરાનું નિયમિત સેવન
ભાનું આપણ તથા સારી કમળાસિત
આપી રહીમા બસ અને તેજ તથા
દીક રીંગેમા સેવન પુરે છે
પા ફળકના પાટનો ફા. ૧૫
આપા ફળકના પાટનો ફા. ૨૫
એક ફળકના પાટનો ફા. ૫)

ઝંડું

હાર્માર્યુટિકલ વકર્મ
સિમિટ

સામનું અપાદી રેસા, મુખાસિત
ફળ અને પાટકના પાટી, કમળાસિત
મુખા—૨

કેસરી જીવન.

અમળાવકળ મેલવક
મેળોગત સખર્મ મીધોરેસ

ઝંડું આપણી વચને બહેર અપણું કમળાસિત પાલી દગી મેલવ કમળાસિત

શાન્ત પ્રતિબિમ્બ

ચિત્ર-૧૨ ઓ બહેન તલુમ્બી
ક

ફોન ૧૮૩૦૧ 'કુમાર'નું મુખચિત્ર

આવતી કાલનાં નાગરિકો ધરતું ગાજનાં ધરોનું માનીતું માસિક

વર્ષ ૪ અંક ૩ :: ફાગણ ૧૯૮૩

કવિતા

કવિતા એટલે અજડતા,—ગતિ: કવિતા એટલે અનન્ધતા,
—દષ્ટિ. સૂક્ષ્મ ગતિ કે દષ્ટિ ન હોય તેવું જીવન ખંડિત છે.

કવિતા અને જીવનનો સંબંધ ગિંઘાપ્રતિગિંઘા ન્યાય જેવો
છે. કવિતા વિહોણું જીવન એ મરેલ જેવા જીવાત્માનો
દસરડો છે.

જે સ્મરણ, ભાષિ કે વિચાર જગત અને જીવનનાં નિય-
મનોનો સુંદર સ્વીકાર કરી રૂપ લે અને દર્શન દે તે કવિતા છે.

કવિતા જેટલી ભાવના છે તેટલી જ કૃતિ છે. એ વસ્તુવાળી
લાગણી છે અને લાગણીભરી વસ્તુ છે.

કવિતા એટલે હૃદય અને ચિત્તદ્વારા શબ્દમાં અનુભવેલું
આત્માનું દર્શન. કવિતાને ભક્તિ કહો કે જ્ઞાનની માધુરી
કહો. શબ્દપ્રહારની શક્તિ તે કવિતા.

કવિતા ત્રણે કાલની પ્રેરણાક્રમી છે. એ ભૂતકાળની સ્મૃતિ
છે, વર્તમાનની શ્રુતિ છે ને ભવિષ્યની ઝીંતા છે.

દેસાળજી પરમાર

વળી પાઠો મિત્રલસનો ધખારો
માટે એકલાને જ કરવાનો રહ્યો 'કુમાર'-
ના હર્ષના વાચનારામાંથી તોડા જાણ
પણ મિત્રલસના નિયમિત આવનારા
બને તો મિત્રલસનો રજ ઓર વગે
એમ હું માનુ છું કોઈ રીતે એકાદ
જાણ પણ સાથે ભેંસી એકાદ પાત
છેડે તો મને સજ્જન વાર્તાલાપ કવના-
નો આનંદ મળે છે વાચનારા તરફથી
આવતા પત્રોની હું દરેક પોસ્ટમાં
આનુસ્તાથી સંદેશ લેતા કરું છું અને
'કુમાર'ના ચુમાળીમ પાના વાંચી
જનારા કઈ મનોદશા ધરાવે છે તે
જાણવાની દરેક વક સોધું છું

તમે તમારી દૃષ્ટિ કોઈ પણ
બાબત લખી ગોકરો તમારા અવગ
સુખદુઃખની, કુટુંબની, માળાપત્ની કે
સાળાની હું તમારા વિચારો ઝીંકીશ
તે ખજ હોય કે ખોટા, પણ એવાર
તેને યોગ્ય પ્રકારમાં મુકીશ તમને
હું મળતો ન થઈ શકું ત્યારે મારી
તરફ હાથરવાથી ભેલે અને મારી બુલ-
ચક થાય ત્યારે પણ તમારે માટે મારી
લાગણી અને ખુશ્કા દિલની ખાતરી
રાખજે

તમે તમારા ધરની બારી આગળ
ભેસીને, નિરાળના ઉરક ઉપરથી કે
મિત્રમહાની વચ્ચે થઈને એકાદ
પત્ર લખી રહ્યા છો, અથવા કોઈ એકાદ
પ્રતિષ્ઠિ કોઈ ખાનગી હકીકત જાણવી
રહ્યા છે એવું હું કહ્યું છું હું માનુ છું
કે દરેક જાણને 'કુમાર' ત્રણત્રણ વર્ષ
સુધી ચામ્પા પત્રી કઈ ને કઈ લખવાનું
હશે જ તમે લખો જ લખના જરા થ
અચકારો નહિ 'કુમાર'નો તંત્રી કોઈ
સત્તાધીશ નથી, કોઈ સાર્વજનિક વિદ્વાન
નથી તે તમારા જેવા જ સંધિ સાદો
મહેનત કરી છવનારો એક માણસ જ
છે, ધણી અપૂર્ણતાઓ ભરે છે અને
છવનના ઉંચા પગથિયા ચઢવા મહેનત
કરી રહેલો અભ્યાસી છે તમે સાથે
ચાલો, જરા થ પાછળ નહિ એ ઉકટ
અભિલાષાથી તમને મિત્રલસના બાગ
લેવા ફરી એ આમને છે

તમે તંત્રી હો તો 'કુમાર' કેવું
કરી એ વિષે બે હરીફાઈ મુકી હતી
તેમાં માત્ર બાર કે તેર જાણે બાગ
હોરેલો અને એ રીતે પણ વિચારવત
વાચનારાનું મનદર્શન મને બહુ ધેરક-
અને આશ્ચર્યક થયું છે 'કુમાર'ની
આત્મા મુશીની પ્રેક્ટિકલ પ્રવૃત્તિમાંથી,
લેખકમાંથી અને વિચારોમાંથી કઈ પણ
કહાડી નાખવાનું મુયસાસુ નથી એથી
અનને મોટો સતોષ થાય છે કે અમેહુંત
મુશી દિશાબલ નથી કરી છતાં મને
એક વાતની ખરક થઈ છે કે 'કુમાર'ના
વાચનારાઓએ નવા ફેરફારો કે સુચન-
માં તો ખાસ કઈ પાપું સુઝાડ્યું નથી

તમે તંત્રી હો તો સવળના ચિત્રો
હો, પડિત પાસે પ્રાણીચિત્રો કરાવો,
પરમાર, પુમકુંતુ વગેરેના લેખો લો,
સ્કાટિંગ મિંગલનન પાસે લખાવો,
મિત્રલસ અને માધુકરને કવિ ન બેસો,
એવા વિચારો દર્શાવી તમે માત્ર તંત્રી-
પદ દેડ કરો છો હું તો તંત્રી તરીકે
એ બધું કરું છું જ તમે કોઈએ એવી
દરખાસ્ત ન મુકી કે અમેશામ જઈ
ત્યાંના કુમારોને મળી તેમના કુમાર-
મટળો રચાવું, તેમના સંદાયક અને
સલાહકાર નહોતો મ્હ, ગરીબ કુમારોના
અજવાસ અને નિર્વાહની અમુક રીતે
ચોખ્ખા કરે કે શાખાઓમાં પરીક્ષ-
ઓના પ્રાસ સામે અમુક રીતે જુવેરા
હાલત રતલેખોમાં ગોળેગોળમાં જઈ
તરખીલ વખત ગુમાવતા અંધારી રમવા
બાળકો અને કુમારોની દોસ્તા કરી
તેમને વાર્તાઓ સમજાવું, ગીતો નવ-
લાડું, માલ કાગકાજ રીખપાડું અને
બાળપણનું છવન વ્યવસ્થિત, ઉપેક્ષાઓ
અને આનંદપ્રથ કરવાના વાત કર
'કુમાર'ના તંત્રી તરીકે અત્યાર મુશીનું
કામ તો એક જાણું કરી રહેલ છે હવે
તો તમે તંત્રી ચાએ ત્યારે તેમાં એક
કદમ આગળ જવું જોઈએ કેટલાકે કહ્યું

કે અમુક લેખકોને 'કુમાર'માં લખના
કેટલાકે કહ્યું કે 'કુમાર'ના પાના
વચાક કેટલાકે કહ્યું કે 'કુમાર'નું
લગભગ થડાડું કેટલાકે કહ્યું કે
'કુમાર' બરબાર નિયમિત બાહાર
પાડું આ બધા ગુપ્તચિત્રોને હું
એકાદ માસ તેમના વિચારો પાર પાડી
દેખાડવા અર્થાત્ આમનું અને બધી
સત્તા અને સાંપનો તેમના હાથમાં
મુકી દેડ તો તે કરી દેખાડે કે કેમ
એ અજાણજો તેમને કવના જેવા લાગે છે.

એવી મત્તા અને સંધનો મેળવતાં
તંત્રીને કઈ ઉપાધ, દુષ્ટો કે ભેન
વેડવા પડ્યા છે કે નહિ તેની તો
લખના જે કોઈએ કરી નથી તેમને
એમ જ લાગે છે કે 'કુમાર'નું તંત્રી-
પદ કોઈ અમકારની માફક ર મ
રાવવાના હાથમાં આવી ગયું છે તેની
પામે ખુબ પેસા હશે, તેને બહોળું
મિત્રમંડળ હશે, તેની પામે છાપવાના
સચા, ફોટોગ્રાફો, બ્લોગ્રેફો, કોઈ
પરીના મેંચથી હાજર થઈ ગયા હશે,
અને તે અત્યારે ખુબ પેસા કમાઈ
રહેલ છે તેથી એક બાઈ તો લખે
છે કે 'કુમાર' પેસા મેળવવા માટે
નથી પણ ઉગની પ્રવૃત્તિ ખીલવણી માટે
છે એ હું સાબિત કરી દેડ તમારી
આ કહવા હું કહાડી દેડ તો મને
માફ કરો 'કુમાર' તો આજથી
પચીસ વર્ષ પહેલાના સ્વપ્ના અને વાક્ય
પ્રયાસનું ફળ છે 'કુમાર'ના તંત્રીએ
કેટલીક વસ્તુઓ તમને આપી છે તે
તોત્રે તેમાં માળાનો અજવાસ કરતા
અને નાનપણમાં સંધરી મુકેલી, અનુ-
ભવેલી અને વાંચેલી દૃષ્ટિ અને અનુભવ
છવનની ખળેપળની નજીક સ્થિતિ
રાખાએ તો જ મળે છે

'કુમાર'ના તંત્રીએ ચિત્રકળાનો
અજવાસ માડ્યો તે દેહડે ગુજરાતના
શીમાનોનું દ્રવ્ય અત્ય પ્રાતના ચિત્ર-
કારોને ધરવતુ દેતુ એકાદ નાની
સ્કોલરશિપ પણ તેના આગે નહોતી
આજે તો સાંતિનિકેતન કે મુબારકના
ચિવાઈઓને રહેલા, ખાવા, છવવા

પત્ની રાનવડો તે શિવિયા
પંચર ૩ નીમના ધરના
ખર્ચ મુંબઈમાં પાપ
આકાશ વરોનો અનુભવ
આને 'કુમાર' ના
તત્તીનો સફળ પાપો છે
તમે તત્તી દો તે પદેલા
આવા છવનની પખ
ઈચ્છા કરો તો બધુ
લાભ પડે

તત્તીનું બહોળું મિત્ર
મઝા પખ તેને કનુરી-
મુત્ર સારી મોલથી તેના
પર મુત્રી આલ્યુ નથી
માગ એ મિત્રો છવ-
નના આકાશ આરોગી
મેનનારા વખસા ઉપા-
સકો છે તેમને છવના,
મેનવવા અને નિભાવવા
એ મારા છવનનો એક
વિકલ સમય જ છે
નેએ દરેક પગે મારી
પખ પુત્રી કરીસી કાઢે
એવા અને મારામાથી
પાત્રી કોસરતાં નુએ
કે તરન મને કહીદેની
માફક ચકાવી દેતાં પાર
ન કંઈ એવા કડક છે

આ તો આપની વાત-
મિત્ર મહં તમે તત્તી
દો યા ન દો, પખ
'કુમાર' ના તત્તીના
સદાચક્ર, સન્મિત્ર અને
શુભચિત્તક હો એમાતો
દું લેશ પખ રૂપ કરતો
નથી એક માણસ યુ-
જીએ મરઘા હોય તો
બપાએ અડવાની જરૂર
પખ નથી. તમે દિલસોઘી, કુકી દિલથી 'કુમાર'ની મરઘિને પેલા, નિભાવો, વધારો અને તેના વિચારો આપણા
દેશમાં મૂકી દો એ દિવસ એવામાં તત્તીનું છવન સમીક બનશે દરેક માલક આપા વધેલા તત્તીને એક જ સાદો પત્ર
લખે તો 'કુમાર'નું એક મોટું કાર્ય કર્યું મારી દું ઉપહત થઈશ

પરીક્ષાનો પિશાચ

રાતના બાર ઉપર એ વાતી ગયા છે અને દસનો છેલ્લો ઓઝ પો તથા ગરીમ્મા જરા તેજ
લાવવા તો ઉપર ચાલે એક કપ બનાવી પો લઈ ફરી પાડે. આપણા પિલાયો વાચના એસી
ગયા છે તવાઈ ગએલા શરીરને મઝામહેનતે પુરણીર રૂપી સખીને અને ચસક નાખતા માયા
ઉપર કપડું બાધીને પખ તેમને વાચે જ છુટકો છે. વાચ-વાચ-વાચ-શરીરને, મનને, વખતને,
નુવાનને અને છછાને ભેગો પખ વાચ, —કમકે હાથમાં સઠિંફિકેટનું બુગણુ લઈ પરીક્ષાનો
પિશાચ માથે ગળતી દ્રાણીને જીમી રહે છે આપણાના કેને એ પિશાચનો અનુભવ નહિ હોય ?

પખ નથી. તમે દિલસોઘી, કુકી દિલથી 'કુમાર'ની મરઘિને પેલા, નિભાવો, વધારો અને તેના વિચારો આપણા
દેશમાં મૂકી દો એ દિવસ એવામાં તત્તીનું છવન સમીક બનશે દરેક માલક આપા વધેલા તત્તીને એક જ સાદો પત્ર
લખે તો 'કુમાર'નું એક મોટું કાર્ય કર્યું મારી દું ઉપહત થઈશ

સ્વાસ્થ્ય શક્તિ અને સૌન્દર્ય

નદિ બારે કે નદિ દલકાં ગદા-
વાણે ચે નદિ, તેમ કલ્પના જેવું ગાજ-
મંદાગે નદિ ધરતી, પ્રત્યેક અંગના
સુવિધા વિભાસવાળું શરીર જ આંખને
અર્પે છે કેવળ જળ કે કેવળ 'પાનગિલા' -
પણ કદિય પ્રશસ્ત નીવડયું નથી એ
શરીરવિભાસ માટે આદર્શ શોધનારને
બાઈ પુરુષોનામ મંજગદાસના શરીર-
માથી ખુબ શીખવાનું મળી શકે છે
ત્રણેક વર્ષ પસની એમની નિર્મળતાનાં
ખ્યાલ નીચેના ટાબા છબીમાંના ચિત્ર
પરથી સદંજ આપણે એટલે નિર્મળતા-
ની સામે યુદ્ધ કરી આખરે આદિજન,
સુન્દરતા અને જળને મેળવનાર આ
યુવાન અમિનંદનને પાત્ર છે હૃદય
શાંતિના સાધારણ કેળવણી પમિલા આ
બાદકે, માત્ર પાંચ ફુટ જે દેશ ઉચા
અને ૧૧૬ રાવ બારે શરીરનો કેવળ
૬૬ અને બેઠકથી જે વિભાસ સાધ્યો છે
તે ખુબ કરનાર છે

અરધી દુનિયાને સર કરનાર અને
બીજી અરધીને તોળા પોકરાવનાર

ઝખર-દસ્ત જંધી સખાન

ઈસુની તેરમી સદીમાં, એટલે આજથી શુમારે સાતસો વર્ષ ઉપર
એશિયાના ગર્ભભાગમાં, એશિયા-યૂરપ બંનેને અરધરાવનારો એક ઘોર નર પેદા થયો. કાળના
હૂત શા એ માનવે સારી દુનિયાની પ્રગતિ અટકાવી: જાણે સંસારના ઘડિયાળનું લોલક એણે
બંધ કર્યું. ખુદાના ખેદ જેવા એ નરવ્યાક્રો અરધી દુનિયાને પંજા નીચે પટકી ફાળિયો કર્યો;
બીજી અરધીને તોળા તોળા પોકરાવી. આખી આદમજાતનો એ સરખાત્યાર ગળ્યો.

કુટલી સુછોવાળો એ જીવાન છોકરો ત્યારે ગોળીનું રણ સર કરવા નીકળ્યો ત્યારે એ
કેઇએક લટકુ ટોળીનો ખાન હતો. ઘોડેસવારોનું બંગી ટોળું ઉપાડી એ ધસતો ત્યારે એની
કુચ માઇલોથી ન મપાતી; પૃથ્વીના અશ્વંશરેખાંશ વીંધીને પાર એ ઉડતો. એ લડતો તે
બટુકડાં રાજ્યો બેઠે નહિ; માત્ર મહારાજ્યોને ખેદાનમેદાન કરી મુકતો. કેઇ એકાદ ગામ
ઉપર છાપે મારતો એમ નહિ; પણ સુલકના સુલક તારાજ કરતો—તેમનાં નામેનિશાન
હુંસી નાખતો. એ ત્યાં ફરે ત્યાં પાછળથી ખેતર ખેડાય અને ઠાર ઘાસ ચરે ! તેનો પગ
ફરતો ત્યાં 'નદીઓના પટ બદલાઈ જતા. હુકમનોનાં થોડબંધ ટોળાંનો પીછો પકડતો ત્યારે
ધખધખતા લોહીની નીકો વડે રણરેતીના કુચિયા બાછી જતા.

એનું નામ ? એના તખલ્લુસોનો પાર નહોતો. કચેના લોક એને 'ચેંગ શિહ' એટલે
'આબાદ લડવૈયો' કહેતા. મધ્ય એશિયાના તુર્કો તેને નરશક્ષ તરીકે ઓળખતા. ઇરાનના
સુસલમાનો તેને 'ખુદાઈ ખેદ' માનતા. કેટલાક તેને તખ્ત અને તાબનો માલીક કહી
બોલવતા. એનું બચપણનું નામ હતું તેમજીન યાને પાણીદાર પોલાદ.

હીંદુસ્તાન ઉપર પેલી ખુનનાક સવારી કરનાર લુટરી તુર્ક તેમુરલંગ; અને હિંદમાં મોગલ
સલ્તનતનો પાયો નાખનાર તેનો વંશજ શેરનર શાહાનશાહ બાબર: એ બેઉનો વડદાદો તે
આ જંધીસખાન.

ને પોસિયત, સિકર અને જીમખાતઃ એ
 ત્રણે જગતના બારે મદતવાદારી નરસીરા થઈ
 ગયા. નરસીરા ને પોસિયતને કાન્સની કાન્તિ કરી
 રાજ્યને ધ્વવશિયત કરી તેના દાસ્યમા તેણે અને
 સ્થિતિ દાસ્યાનું બળ હતું તે હતા અને મોક્ષના
 અગ્ર આગળ એ દુઃખાગ્ર થઈ ગયો ને યોદ્ધાના
 મેદાનામા હક્કઃ ખાઈ ખેડે।

મદાન મિકર ને બ્રહ્મસિંખાન એકબીજાને રીક્ટીક
મળના આવે છે એશિયાનામીઆના મગધપટ ઉપર
એ જાનેના નામ અમર તપે છે મિકર પર્વત પ્રદેશ
મર કરવા ઉપરગો, બ્રહ્મસિંખાન પશ્ચિમ તરફ આવે
વિશ્વને મુખ થોડીએ એ ઉદ્દગમનુ જોન થયુ તોપમન
નારી મુદ્દનના જોતરી મિકરે સહેને આપ્યા અને
બ્રહ્મસિંખાની બ્રહ્મિ દના ન મધ્યાન બ્રહ્મનજ કાદમ

નિકદર રીંદુરના પદ્મીયા ત્યામુખીમા ગમ્ય અને
જમણી મકરેખી એવા અનંત લગ્નનો પાલ્ય બોલી
ગયા. જ્યારે જીધીમનુ તો ગેદમાનુ જ ગમ્ય રંગડો લગુ
મધ્ય એશિયાની ખાખુરેકડીમા વાળી પર્વતમા એ
એણાની મદીમસામન પમાર કરી ગયા અને તેની
પાર પોનાની રાજમતા જમારી

તેણે માણસગતની કનસ કરી રાખે એ વતીએ
ઉંધા યુગીની યુદ્ધમાં એ કનસના ખીંચે ભાગ માડ
મળે દશે. મોનોલ તસવાર પડ ત્યાં આઠમોએ બચે
કોઈ બચતા ન પામે, અને કમનમીએ જ્યે તે
ગોતના મોહાવા બેઠજોઈ છેવે જઈયા એ ખુન-
આર વંચમાં આમ માનવમનાની ધડિયાળના કાટ
અટકીને ઉંધા ફરવા માડ્યા

મુસામબન વેંગાને તેણે કમ્પ્યુટાઇન વાળ્યો, —નાણે
બાપમાથી કાઢવા ઉઘડી નાખતો હોય તેમ તેમને
ચમુ કે ક્યામનંતો દિન આવી પડેલ્યો મદન
પાકાર કરી તેમણે કા-ચો દગાઝ ધા ટિપ્પી ખમ
ગૂંચા તે મોગોલીઓના વડેળાયાથી ક્યાક જ મયો
દતો. ગમિયા, પોસાન્ડ, દંગરી અને સાથેસિયા
દાય બેડી ઉઘા દત્તા કા-સનો રાત્ર લૂઠ આકુચ-
આકુચ થયો દતો.

વંતીમખાનનુ ડીરન કોઈ ચમત્કાર નેકુ લાગે છે. પોતાના ડોરડાખર ને માલ અસત્રાજ માથે બટકતી

જ્યેષ્ઠ મનિનો એ જુવાન મીઠાડી ને દોરડા, સહેરનું ઓ ન બાળેલ એવા એ નરે તખ્તજી સ્પર્શન-એને સગાવાની મુશ્કેલી કાળા બદલને કુડી મારેલ એ લંગડીએ પચામપચામ પ્રગ્લખોનાં પારાધોરજી અને મન્યપત્નજી ઘડયા, અને છતાં નરી આંખે જોનાં એ કોમ ચમત્કાર નથી. આ વાન મગજવાની કુશી તો ગોળીના ગુલમાંથી મળી આવે છે એ જમાનો કામ નાખે કે વાષામેસનો, મોટરનો કે ચેરોપ્લેનનો ન દતો ગોળીનું ગળ એટલે મીઠાડર અને મીઠાડીઓની વમાદન વાળો વેગન પટ, જે ડ્રવ લુખમરે કે ટાંડે ન મરે તેને તેનો મનબાહ પુરો કરે ગોળીમા માણમના મનની કાઈ વિમાન ન હતી ન્યા જુઓ ત્યાં મુઠ્ઠા લુખ્ખો ખારેપાર શિયાળામા ઉતરે તુરને આમડી મીડી નાખે તેવો દિમાજો પવન, ઉનાળામા ડ્રવના રોજ નાખે તેવી ગરમી માન કપાકપાક લીમો ટાપુ અને આવડા પ્રેમમા એક પી રાત્રી ય લીધુજમ મેનર નદિ, નરાનાજ પાણીની જળીન

નાના તેમુછને બજનકપણુ તો અમપણી જ
વાગ્મામા મળ્યુ દનુ દાદમાગી અમવાનું એને
ગીઅવાપણુ નહેતુ, દાદમારીમા જ એ ભગ્યે, દને
દગવાગ્મા અને ભગાર કરતા તાપમા તે ઉરાડે
ડીકે અબનેા ધોડીનુ કુપ પીને એ ગોરા મયો પુક
ચાલવા તો દજ ગીઅયો નહેતો તે પહેલા ધોડીની
પીલા ષનુ ઉન પકડી તેની સવારી કરતો વગસો
મુળી આગલં એાડી જુઅયો તે તમયો ધોરેઅવાગે
નાથે ભટકીને એ ઉછેરોં દનેા માળી પીઅનાર એને
કેલ્ નહેતુ, ગીઅજઅેના બાળામાથી તે પેટ બરી
લેતો કોઈ સર યેાડાનું માસ મળે એ તો એરે અન
મિટાત તેની જનમા મામકાગમ્માએને જવવાનો
દક્ જ ન હતો તેમુછને પોને પોનાના માવડા બાળને
માવળી મારવા જાગન તીર વડે વીંધી જવ લીધા દનેા

તેને વચ્ચની ઉપર તેમજનના જ્યાંમર્દનું લેમ
ખીલ્યુ આવા માણે તે દશ માલતો. મંદિરે મોર
રૂપાદાર, પહોળો મનિ તે તેડી વ્યાસમની આખ,
ખાવા મુખી લટકના બરિયા એવિય વાળ, જડા
પહોળા હોટ અને સોખંડી ગોટલા તેવા આયુ એવા
જમાપ જુદા અને એજખનાં માણી દના

એ વખતના જુરાનિકામોનાં કામ પણ એટલા જ

સખત. રાતનો ચોટી-
પહેરા, ટોળાઓ જોડે
કુચકદમ અને હરીક
ટોળાનો ગમે તે પણ
આમનો. એમની રમતોયે
હાડકા બાંધે તેવી ઘોડ-
સવારીની શરતો વીસ-
વીસ માઈલની; મોજ
માત્ર શિકારની ને બોરાક
પણ શિકારનો, તેમનો
ધધો પણ શિકાર જ.
હથિપારમા જોઈયા ને
તીરકામકુ; મુછોબંદ ઉ-
નાળો તપે ત્યારે નદી-
કોનાનાં ગોચર માટે હ-
રીક ટોળાઓની ગપા-
ગપી; અને દોરોને જો
ચારોપાણી ન મળ્યું તો
મોતનું જ સાકું. આ
જોમનું જીવન.

ગાડની કાળીઓ વડે
ચુથેલી, બકરાની કાળી
ઉંને મટેલી શ્વેદ વાળી
ફરતી તેજુગાડી કે કિ-
મિતકા એ તેમજીનનું
ધરહતુ. તેનો પિતાયેમુ-
કાઈ યાકાનો ખાન હતો.
એ જતો ત્યાં એની પા-
છળ સાત દબ્બર કિમિ-
તકાઓની દાર ચાલતી.

તેમજીનને સ્વપ્નેય
ખ્યાલન હતો કે દુનિયા-
માં કોઈ લોક લગાવડી
અને મારામારી વગર
જીવતા હશે રાતે પડાય
આગળ કિમિતકાને પડખે
જાણીનો દેવતા સળગા-
વ્યો હોય અને તેમજીન
પોતાના બાપદાદાનાં પ-

ખડ અબની.

અધારા જગલ વીધી
એકમેકને પથ ચીધી;
હોડે લામ ધરો.
સાથી, કુચ કરો
જલુ સરવે દહ ડગ મુકી
ને 'અજીનમ માયા' મુકી;
ખાલી હાર ભરો.
સાથી, કુચ કરો.
વરમુખ વાદ બધી ટાળો
નિઝનિજનો સામન ભાળો,
ડરક શોક હરો
સાથી, કુચ કરો.
સ્ત્રી બાળક ને ધરતી મા—
રખવાળે લેવી દીલા,
'હરહર' ગવ સ્મરો.
સાથી, કુચ કરો
લડયદતાને લો સાથે
પડતા ઉઠાડો દાયે,
જહેની બ્દાર કરો.
સાથી, કુચ કરો
ચિતચિતચું શર ચડો
પ્રાજુદમ્બા દેહ પડો,
કેળી કેમ ડરો.
સાથી, કુચ કરો
દિલદિલના દીપક ચેતો
ચેતનધોષ કરો બહેતો;
જલ શ્રી રંજ તરો
સાથી, કુચ કરો

દેશજી પરમાર

રાકમો ને મોતની લાખી
વાતો સાલગતો હોય.

તેમજીનની મા મુળ
કોઈ સીપાઈની સ્ત્રી હતી
એની ખૂબસુરતી જોઈ
ખાન યેમુકાઈ એને હરી
લાવેલો. તેમજીનની શાદી
પણ એની જ રીતે ઓ-
ચિતી થઈ એક વખત
એ અને એનો પિતા કો-
ઈક અજબસા સીપાઈને
ધેર રાતવાસો રહ્યા ત્યા
તેમજીને ખરતાઈ નામે
એક છોકરી જોઈ. જોઈ
ને જો મોહો યેમુકાઈએ
ખરતાઈની ઉમર નાની
નવ વરસની હોવાનો
વાધો લીધો. પણ તેમ-
જીન ન માન્યો. છેવટ
શાદી નક્કી થઈ.
યેમુકાઈ ત્યાંથી ચાલી
નીકળ્યો; પણ તેમજીન
ચોડા દિવસ રોકાયો.
એ ટાકણે એક કાસદ
ચોડેસવારે આશીને ખખર
દીધા કે રસ્તે યેમુકાઈને
દુરમનોએ ઝેર દીધું છે
અને મરતા પહેલા એ
પોતાના ખ્યારા બેટાને
જેવવા આહ્વા છે. મારતે
ધોડે એ તેર વરમનો
છોકરો ઉપડ્યો, પણ
એ પહોંચે તે પહેલા
કામ ખતમ થયું હતું.

હવે તેમજીનનો જી-
વનસંધ્યામ શર થયો.
યેમુકાઈના મોત પછી
તેની ટોળીના બે લાગ
જેટલા સીપાઈઓ 'આ

તે પોલિયન, સિક્કા અને જંઘીનખાન : એ ત્રણે જગતના ભારે મદતપાકારી નરેશિ થઈ ગયા નરકેમરી મેપોલિયને માન્સની મન્તિ કરી ગત્યને વ્યવસ્થિત કરી તેના દાસ્યમા તોપો અને ત્રિધાઈ કાકવાનું જળ દત્તુ તે જતા અને મેપોલિયના બન્ધ આગળ એ દુઃખાનું થઈ ગયો ને વૈરાગ્યના મેદાનમા હક્કડ ખાઈ એરે।

મદાન મિક્કા ને જંઘીસખાન એકજીનને રીકકીક મળતા આવે છે એમિયાવામીઓના મમળુપટ ઉપર એ જતેના નામ અમર તપે છે મિક્કા પૂર્વેના પ્રદેશ નર કુચા ઉપરગો, જંઘીસખાન પશ્ચિમ તરફ ચાલ્યો વિજયને શુભ એ રીએ મેડિ જળાનું માન થયુ તે. પાન નરી મનુકૃતિના મોરડી મિક્કા મંદેરા આપ્યા અને જંઘીસખાની જંઘીએ દના ને નવજાનું જળાનું કાદયુ

મિક્કા દોડુનના પદોરંબા ત્યાગુધીમા મળુ અને જંઘીસખી નકરેથી એના અંગે લરકગેરા પાણ્ય બેલી ગયા જ્યાં જંઘીમનુ તેા ન્દેમાણુ જ રજુપરગેા દત્તુ પધ્ય એરિયાની ખાઈરકકીએ વાગી પર્વતમાળા એ ઓળગી મદીનસામન પમાર કરી ગયા અને તેની પાઠ પોતાની મજબત્તા જમારી

તેણે માણસમનની દત્તક કરી કાળો નર વતંચોઃ ઉપા મુકેથી મુરુમા એ કનસના ચન્તે ભાગ માઃ મર્થોં દમે મોગેવ તસવાર પડે ત્યા આત્મમો અન્ધો કાઠ ખસવા ન પામે, અને કમનગીએ જલ્દિ તેા મોનના એાઠાયા લોધ-તેજાં શ્રવે જંઘીમના એ ખુન-ખાર જનમા આમ માનવમમાળી ધરિયાળતા કાટા અટકીને ડિંચા કુચા માડયા

નસામન વેમોનો તેણે કમચ-પાળવાલ્યો, —તેણે બાવમાથી છાંડયા ઉભેરી નાખનો હોવ તેમ તેએનો થયુ કે ક્યામતનો દિન આરી પદોરંબા મન્સના પોકાર કરી તેમણે કાન્મો રરખાર પા રીધી પમ્પ વમેપ તેા મોગેલીએતલા વરેગેળાઈ કાસ જ રહેા દનો ગશિયા, પોલાન્ડ, દંગરી અને માલ્હેસિયા દાસ એરી ઉભા દતા, કાન્મનો મન્ન લુધ્ધ જાકુગ-વ્યાકુળ થયો દનો

જંઘીમખાનનું જનન કેઈ સમતકાર જેડુ કાએ છે પોતાનાં દોરદાખર ને માલ અસમાજ સાથે બટકતી

જંઘમ જનિનો એ જુવાન મીકારી ને દોરદાખર શહેનુ મો ન ભાગેલ એવા એ નરે મળુવળ મનુકૃતિ-એને મળગતી મુકી કાળા અપાન્ને કુદી મારેવ એ જંઘીએ પચામપચામ પ્રત્યોના મારાધાણુ અને મન્સવંધાણુ ઘરયા અને છના નરી આખે જ્ઞેનાં એ કેઈ સમતકાર નથી, આ વાન સમજવાની કુમી તેા મોખીના રળમાથી મળા આવે છે એ જમાનો કાઠ તાન્નો કે વાધવંમનો, મોરગો કે એરોખેનનો ન દતો મોખીનુ ણુ એટલે મીકાર અને મીકારીઓની વમાદત વાળો વેગન પર જે શ્રવ જુખમરે કે ટાટે ન ખરે તેને તેણે મનભાધ પુરા કરે મોખીમા માગુમના જનની કોઈ વિમાન ન દતી જ્યા જુઓ ત્યા મુઝા જુખ્ખો ખારોપાર સિયાળામા ઉતાર તુદનો ચામડી મારી નાખે તેવો દિમાળો પવન ઉનામામા શ્રવના મેરા નાખે તેા મરમી માન ક્યાક્યાક લીસા ટાપુ અને આવડા પ્રદેશમા એક વીધાનું વ લીધુછમ મેનર નદિ, નગનાજ વાઝળાં જંઘીન

તાના તેમજનને પચનસપણુ તેા અચપણુથી જ વારમામા મળ્યુ દત્તુ દાઃમારી પમવાનુ એને નીખવાપણુ નદોતું, દાઃમારીમા જ એ જન્મો દતો, દમવાજમા અને જગત મરના તાપમા ને ઉધારે રીયે રખેનો ધોરીનુ કુધ પીને એ મોટા થયો પુકે માત્રમા તેા દહી મીખો નહેાતા તે પદેસા ધેરાની પીકે પગુ ઉન પકડી તેની મચારી કમ્નો, વરંગે મુખી ચામડા એરી જુખ્ખો ને નરંગે પારેમવારે નાથે બટકને એ ઉછરોં દતો થાળી પીરમનાર એને કેઈ નદોતુ, મીપાધઓના બાખુમાથી તે પેટ ભરી લેનો કેઈ વાર પોદાનું પ્રાપ્ત થયે એ તેા એને મન મિટાવા તેની જનમા મામ્મિમજાઓને શ્રવવાનો દહી જ ન દતો તેમજનને પોતે પોતાના સાવકા જાદને માછથી મોરવા જાખન નીર પોંચીથી શ્રવ લીધો દતો

નેર વંમની ઉમરે તેમજનમા જવામર્દનું લેમ જીવ્યુ બાપા માફક ને દદાર માવતો મંદેરે મોરે રજાખદાર, પદોલો મનો ને તેછલી આમમાની આખ, ખજા મુખી લટકના જુગિયા આળેવ વાળ, વનકા પદોળા દોડ અને લોખંડી મોટલા જેવા મ્નાયુ એના અમાપ જુગમા અને અમજળાં સાસી દતા

એ વખતના જુગાનિયાઓના કામ પણુ એટલા જ

સખત. રાતનો ચોડી-
પહેર, ટોળાંઓ બેઠે
કુચકદમ અને હરીક
ટોળાંને ગમે તે પળે
ચામનો. એમની રમતો યે
દાડકાં ભાંગે તેવી: ઘોંઠ-
સવારીની શરતો વીસ-
વીસ માછલી; મોજ
માત્ર શિકારની ને જોરાક
પણ શિકારનો; તેમનો
ધંધો પણ શિકાર જ.
હથિપરમા જમ્યાં ને
તીરકામક; મુછોબંદ ઉ-
નાથો નપે ત્યારે નહી-
કાઠનાં જોયર મારે દ-
ગીક ટોળાંઓની અપા-
મળી, અને દોરોને જો
ચાલોપાણી ન મળ્યું તો
મોતનું જ સાડું. આ
એમનું જીવન.

. ઝાડની કાળાંઓ વડે
થુથેલી, બકરાની કાળાં
ઉને મટેલી શેઠાં વાળી
ફરતી તંજુગાડી કે કિ-
મિટકાં એ તેમજીનનું
ધરતુ તેનો પિતા થેયુ-
કાઠ વાકાનો ખાન હતો.
એ જતો ત્યાં એની પા-
છળ સાત દબર કિમિ-
ટકાંઓની દાર ચાલતી

તેમજીનને સ્વપ્ને ય
ખ્યાસન હતો કે દુનિયા-
માં કોઈ લોક લગાલડી
અને મારામારી વગર
જીવતા હશે રાતે પડાવ
આગળ કિમિટકાંને પડાવે
છાણુને દેવતા સળગા-
વ્યો હોય અને તેમજીન
પોતાના પાપદાહનાં પ-

કુચ કરો

• ખેડ જાળની •

અધારા જગત વીધી
એકએકને પથ ચીધી;
હેડે દામ ધરો
સાથી, કુચ કરો.
જલુ રાગે દદ ડગ મુકી
ને 'અણનમ માયા' બુકી,
ખાલી દાર બરો:
માથી, કુચ કરો.
વરસુખ યાદ બધી ટાળો
નિબનિબનો સામન બાળો,
ડરકે શોકે દરો
સાથી, કુચ કરો.
સ્ત્રી બાળક ને ધરતી મા—
રખવાળે લેવી દીધા;
'દબર' મત રમશે
સાથી, કુચ કરો.
લડચડતાને લો સાથે
પડતા ઉકાડો લાથે;
બેલી બદાર કરો
માથી, કુચ કરો.
ચિતચિતનું સર ચડો
પ્રાણુરમ્યા દેહ પડો,
કોથી કેમ કરો ?
સાથી, કુચ કરો.
દિલદિલના દીપક ચેતો
ચેતનધોધ કરો બેતો;
જ્ય શ્રી રગ તરો:
સાથી, કુચ કરો.
દેશજી પરમાર

રકમો ને મોનની લાખી
વાતો સાભળતો હોય

તેમજીનની મા મુળ
કેઈ સીપાહની ઓ હતી.
એની ખૂણસુરતી બેઠ
ખાન થેસુકાઠ એને હરી
લાવેલો તેમજીનની શાદી
પણ એવી જ રીતે એ-
ચિતી થઇ એક વખત
એ અને એનો પિતા કે-
ઇક અબડયા સીપાહને
થેર રાતવાસો રહ્યા. ત્યાં
તેમજીને બરતાઇ નામે
એક છોકરી બેઠ બેઠ
ને એ મોલો થેસુકાઠએ
બરતાઇની ઉમર નાની
નવ વરસની હોવાનો
વાણો લીધો. પણ તેમ-
જીન ન માન્યો. છેવટ
શાદી નહી થઇ.
થેસુકાઠ ત્યાથી ચાલી
નીકળ્યો; પણ તેમજીન
થેલા દિવસ રોકાયો.
એ ટાંકણે એક કાસદ
થોડેમવારે આવીને ખબર
દીધા કે રસ્તે થેસુકાઠને
દુરમનોએ ઝેર દીધુ છે
અને મરતા પહેલાં એ
પોતાના પ્યારા બેટાને
બેવા ચાહે છે. મારતે
થોડે એ તેર વરમનો
છોકરો ઉપડ્યો, પણ
એ પહોંચે તે પહેલા
કામ ખતમ થયું હતુ.

હવે તેમજીનનો જી-
વનસ્થામ શર થયો.
થેસુકાઠના મોત પછી
તેની ટોળીના બે ભાગ
જેટલા સીપાહઓ 'આ

છાકરા શું ઉઠાગશે' એમ ગપી તેને ઊઠી ચાલ્યા ગયા લાગ લેઈ જુના દુઃખનો વેગ વાળવાને તેમજન ઉપર ચડી આવ્યા અને ખુનખાગ લગ્નો મનાઈ એ નામનાગમા તેમજનને પોતાના ભાડુ અને મળે સદીમવામન જાળવવાનું પણ મુન્કેસ પડ્યું એક વાર દુઃખનો તેના અંત ઘોડા ઉઠાડી ગયા અને તેમજન ત્રાણજી દિવસ તેમની પાઠગ રખડ્યા એક વાર પોને નાનગિના પંતમ મપડાગે દુઃખનોએ તેને ડોકમા દેડ પડેગવી કેડ કર્યો સાજ પડી, અંચાર ઘેરાયુ તક લેઈ તે પોતાના મોગદારને એક ધાગે પુરો કરી દેડ સુદ્ધાં નાંડે।

તેને ખગર દતી કે દુરમનો પુઃ નદિ છાટે, એટલે એ રત્નેસ તજવગ રત્નેસ ને તક મેં ખદાર રાખી કાઢે ઉગેયા છાડેમા લગાં ઘોડી વારમાં જ તાનાંર ઘોડેસવારે કેદીને દુડા આવ્યા મુપસાપ તેમજન પડી ગ્દો એક સરાંરે તો તેને જંવોનેવો જોયાંયે ખરો પણ મારે નમીએ રકા કર્યાં વગર મધિા એ ચાંચાં ગયો

તેમજન અચો પણ એને કાધે દેડ પડી દતી પાખીની ખદાર નીકળી લવાનેસપાતો પરભાષાં તે એક મીપાદના તજ આગળ ગયો એ દિવસે તજમા કોમ મહેમાન ઉતરેસ તેણે દેડ અળી તેમજનને પુરો કર્યો અને જીન બરેલી માડીમા સગાડ્યા તાનાંર ઘોડીમગેએ આડીને ઉતમા ભાડા ધોગી લેયા અને એક ભાડાની આપી સુદ્ધા તેમજનના પગમા ધોગાદ પણ એ મુગેમુગે ખમીને પડી ગ્દો અને મગર પડેવા ઘોળ પર સરાંર થઈ તેણે મનો માર્પા પોતાને જીવના જ્વેખમમાર્પા જવાવનાર પેગા મહે માનને તેમજન જુદ્યો નદિ અને મોટે થયા ત્યારે એણે પુરો ખદંધા વાળી દિધા ખાનદાન મોગેસ અચો તેનું નામ કે જે ન દોષ ત્યારે લે, દોષ નો દર્ધ જાણે, અને બરેમા કાદનો તોડે નદિ

ધીમેધીમે તેના આગસા મોગેસ લડેયાઓએ તેની મંદાની આગળ સર ઝુકાવી માંચી માગી, એના આદગેયા મુગામુગ થઈ જુડાનોએ તેને મજ દિધા દવે દુકડીના ખાન જાગવામા તેની ખરી કમોડી દતી તેમજને ઘોડા જ વખનમા માયા ચાદથી સંવેને પોતાના કરી લીધા એક જિગર દઈ દગર જતી

લીજા, તેની ડોળોમા અધે દિસોગની અને નિમક-દગાથી કેપાઈ

દજ એકે ચોડાની પીઃ પગનું જીવ જ માત તેમજનનું તખ્ત દતુ, જતાં તેના દિસમા કોધ અજળ પીજળી કરતી દતી તેના અપરમાં જુરમામા એપ મુરવના દના એ રેસનીને બજે તે મુકક જમાવવા વજમાયો તેમજનના રિયાસુ લડવૈયા મોગદ સદ કરેના કે 'મગર ! જે નિમકદગમ નીવડીએ તો હાર કરને અને અમારી બેકદન લાગીને વેગનમા મજાળી મુન્કે' તેમજન તેઓને પાખી ચડાવતો ને કરેનો 'જિગદગે, મોટેગ કહે છે કે એક મ્યાનમા જે તકવાર ન માગ પણ નું એ કરી બનાડીસ, આપખા પડેગીઓને દું કખને કરીસ ને કરીસ અમ, એપતુ તે જ કરી બનાવનં આપજો મોસ વેપાગીના મોગ જેવો માર્પા કોપ છે,' ત્યાર પગી લાયકને તેણે લાયક કાગ મોખ્યા એકને ગોનાની ધડગીનું બીજને કોદાગનું, નીગને ડોગનું, ચોથાને પોતાની તકવાર ઉપાડવાનું, પાગમાને ભાયો ગણવાનું

એ પડી પડી તેમજન દગિયાર છાડીને કોધ દિસ જંખો નદિ, થાક ખાવો નમજીયા નદિ ઉરો જુજ આગળ પણ ઘોડાની ડોક પર એ વધ લેતો અપાજીના એવા ભારે જ્વેખગે એ ઉડાવતો કે ભય કળી જવાની વગ જેડી પગખીથી જતિ ઝોનામાં ન દોન તો તેમજન કમાગેના વ દતો ન દતો થઈ ગયો દોન

એક દાણે એ કોધ દેનુ બાદખાને ઘેર મગવા મોગ પણ બાખ્યા દગમગેા નીકળ્યો તેણે ડડી ખાધ ખાદી ઉપર મેનજ બીડાની તેમજન બાજ કળી ગયો અને તેથી ખદારના બીજ તજમા ન્દો બેટા ત્યા નજેક દુરમનો ઉઠાડી તકવારે તખ્ત થયા દવે થ કરનું ? સામે તકવાર નાખુરી એ અગકવ દતુ મમવમગક તેમજને કદ અજળ નુગખો કર્યો બેટા દતો ત્યાથી ઉઠો થઈ મરદાગની અધાથી ને બેસ્યો, 'ખજો એક આજુ, મારે જતુ છે' ડોણ જાણે કેમ, પણ માગગો તેનાથી મંદ ખાઈ ગયા અને આ દુકમ મંખગી મંક થઈ ગયા ને બખ્ખે કદમ પાછા દગ્યા તકવારો દતી તેમ રડી અને તેમજન ત્યોથી મંખગાટ ચાલ્યો ગયો

ટોંભી

‘બસ, એ કુતરો આપણા ઘરમા ન જોઇએ
મેં બહુ વાર સદન કર્યું હતું તેનાથી
ત્રાસી ગયો છું’ દરમુખરાયે પોતાની અંતિ કહ્યું

કુતરાનો માલિક નાનો પ્રેમસુખ પોતાના જીવ-
નન કુતરાનો જ્યાં કરવા તત્પર હતો, પણ તેની
માએ તેને શાન્ત બેસવા પ્રશ્ન કરી એટલે તે
ચુપચાપ બેઠો રહ્યો

‘વળી તે કુતરો આખા પાડોશમા ત્રાસ રૂપ છે,
એટલું જ નહિ પણ નકામો છે. તે બહેરા છે, શુભ
પાત્રીએ તો જે સાંભળતો નથી. ખાવ છે, ઉંઘે છે
અને નવરો પડે ત્યારે પાડોશીના કુતરા સાથે લડે
છે’ દરમુખરાયે આગળ ચલાવ્યું.

‘પણ બાપુજી . . .’ નાનો પિત્રુ જ્યાં
કરવા જતો હતો ત્યાં તેની માએ તેને ફરીને અટ-
કાવ્યો અને તેનું વાક્ય અરધું રહ્યું. પોતાના વદાશા
નિમકદલાલ ટોંભી વિરુદ્ધ તે કાંઈ પણ સાબળી શકે

તેમ ન હતો પણ આવા અનંક પ્રમંથે પોતાની મા
વાનને બરાબર ટેકાણે લાવતી એ શ્રદ્ધાથી તે બોલતો
અટક્યો.

‘તમે શો માટે ટોંભી ઉપર આટલા બધા નાજુરા
ચાલો છો ? દીનશાના કુતરાને આપણા ટોંભીએ માર્યો
તેમા ટોંભીનો બીલકુલ દોષ નથી મેં તે લડાઈ
નજરે જોઈ છે. પિત્રુ અને દીનશાનો દીકરો જીભી
કમ્પાઉડમા બોટેબોટે લડતા હતા. તે જોઈ દીન-
શાનો કુતરો પિત્રુને કરડવા દોડ્યો; એટલે આપણો
ટોંભી તેના તરફ ધસ્યો પણ તે કુતરા લડે તે
પહેલાં તો છોકરાઓએ તેમને જુદા પાડ્યા. વળી
લડવું તે તો કુતરાનો જાનિરવભાવ છે, તેમા આપણા
ટોંભીનો કાંઈ ખાસ વાક નથી’ દરમુખરાયનો ઉભરો
શાન્ત થયા પછી પિત્રુની માએ ઉપરનો ખુશાસો કર્યો

દરમુખરાય પિતા અને પતિ તરીકે બહુ જ
પ્રેમાળ હતા નાનો પિત્રુ તેમનો એકનો એક જ

લાડીસો પુત્ર હતો તે ખુશી રહે તેમાં જ પતિપત્ની
છંદગીતો દલાવે માનના. પણ દરમુખરાયની છંદગીતો
મોટો ભાગ અમદાવાદ નરીકે ગયેલો હોવાથી બે-
હુકમી તેમના સ્વભાવનું એક અંગ યદ્ય મધ્ય હતી
તેમના પ્રેમમાં, વિચારમાં કે કલ્પનામાં નથી બેહુકમી
નથી આવતી મોટાનાં છાંદગ લાગી ગયો છે, માટે
પોતાનો પુત્ર એ વુકમાનથી જ્યે તેની એ કાળજી
રાખના; અને એ કાળજીનું ધ્યાન બેહુકમી સેની.
તેમના આવા સ્વભાવથી તેમના પત્ની અતુલ પરિચિત
હતાં, એટલે ત્યારે તેમના સ્વભાવમાં બેહુકમી જુએ
ત્યારે સાત રહેતા અને બીજે પ્રસંગે કામ પતારી
લેતા. પિતૃ પણ જાણેજાણે એટલું તો ગમજના
ગીતોનો હતો કે ત્યારે આપુછ આના કે ત્યારે
વુકમ ઉપાડી લેવો; અને બીજે પ્રસંગે ત્યારે તેઓ
આનંદમાં હોય ત્યારે છુટ લેવી.

કમનસીબે દરમુખરાય અને તેના લાડકા પિતૃ
વચ્ચે ટાંબી આજન અતુલ મોટી ગેરસમજૂતી હતી.
જેમ કણું માણ્યોને અમુક ચીજો વિતાકાગણ
ગમતી જ નથી તેમ દરમુખરાયને કુતર બીજકલ
ગમતું નહિ તેમણે કદિ કુતર પાછો જ ન હતો,
અને જો કાંઈ પાછો તેના તરફ પણ તેમની શ્રેષ્ઠ
અરુચિ થતી. એ વર્ષ ઉપર પિતૃએ તેના
મામણે સાર્થી નાના ટાંબીને પોતાને ઘેર આપ્યો,
ત્યારથી તે કુતર ઉપર દરમુખરાયની દરડી દટિ
થઈ. પિતા તરફના વલાલને વરા યદ્ય તથા 'તમે
તો તેને કદિ કાઢ લાવી ન આપો. પણ તેનાં મામાએ
આવું સરસ સંદેહ કુતર પિતૃને આપ્યું છે તે પણ
મદન ન કરી શકે ? બહેને એ કુતર સાચે રમવો.
સેરીમાં રખાડો છોકરા આવે બટકે તેનાથી ટાંબી
યું ખોટો છે ?' આવા પોતાની પત્નીના વાગવાના
વચનોથી કંટાળી દરમુખરાય તે વિષે વધારે બોલના
નહિ; અને તેમના ધરમાં ગત એ વર્ષથી ટાંબીનું રચાન
વધુ ને વધુ ચોક્કસ થતું આડક.

એ વર્ષમાં પિતૃ મોટા થયો અને અંગ્રેજ નિયામમાં
પહેલી ચોપડી લખવા લાગ્યો દરમુખરાયને મન
દહે તે જાગક મટી મોટા થયો. દરમ્યાન ગમકા જેવો
સંદેહ ટાંબી પણ ગણકિય મટી પંજાર કુતર થયો,
અને પિતૃ ત્યારે નિશાલે તપ ત્યારે તેણે આજી-

આજીની ગદદ ઉપર કથળેયજો વુહો તદ્ય કરી
આજીની ગાળનાની શરૂઆત કરી આ બંને
કારણથી કુતરા તરફ તપી રાખેલી અરુચિ દરમુ-
ખરાયના હિતમાં ફરી ઉઠાવો માળો

છતાં કેટલીક બેગે ત્યારે દરમુખરાય અંગ્રિ-
સમાં હોય અને નાનો પિતૃ નિશાલેથી બેગારની
રખામાં ઘેર ત્યા પીવા આગ્યો હોય, ત્યારે તે પોતાની
બાને ટાંબીની ઘણીમણી પાતો કરતો. અને માનકરો
નિર્લેપ ઉપર આપતાં કે ટાંબી એક મંદારી કુતરો
છે ને દરમુખરાયને તેને માટે પિતાકારણ અરુચિ છે.

એક દિવસ દરમુખરાય ગદાર મથા દના અને
પિતૃ તેની જા પાસે બેઠો હતો તેના બોળામાં માથું
મુકી ટાંબી આવ્યો મીચી તરતેલુંકેનો પડ્યો દને,
આ વખતે પિતૃએ નીચેના ખુમાસો કયો.

'જા, ટાંબીમાં જાણો સ્વાભાવ પાસ્ટમાં આવ્યો
છે એમ મામા કહેના દના કેમકે ટાંબીનો આપ અને
વળી તેના આપ બંને 'તદ્ય જ સાચા લગનાર કુતરા
દના, તેમને શિકાર કરનાં તથા લગના ગીખવવામાં
આવ્યું હતું. વળી તે શુદ્ધ ટાંબીમાં આવે એમાં શી
તરાર ?' ધારો કે મામા આપુછના આપુને, વળી તેના
આપુને, વળી તેના બચા હાકાને ને લગવાનું શીખવવા-
માં આવ્યું હોય, તો શુ આપુછ આટલા બધા સાન્ન
અને લગાઈ વિરહ હોય ? તે પણ ટાંબી માફક તક-
શરી જ ચાન.' પિતૃએ પોતાનો દાય ટાંબીના માથા
ઉપર ફેરવ્યો અને તેને ટેકા આપતો હોય તેમ
ટાંબીએ આવ્યો મીચી રાખા પુછી પટપટાવી.

'જા, આપુછ કહે છે કે ટાંબી ભાન વગરનો
છે, પણ જો તે જુએ કે રસ્તો બોળવામાં પહેલા
ટાંબી કાઢ મોટર આવે છે કે નહિ તે જાણવા
રસનાની બંને આજીએ લેઈ લે છે, તો તેમની ચોક્કસ
ખાતરી થાય કે તે અજલવાળો છે. અને જો ટાંબીમાં
આટલી અજલ ન હોત તો હું તેને ત્યા ખાતર કેવી
રીતે ગીખવી શક્યો હોત ?'

'જો જા; હું ટાંબીને મુકી બચાવું તો તે ત્યા
હોય ત્યા બેસી તપ. હું નિશાલે જતો હોઉં
અને તે પાછળ આવતો હોય તો મારે માત્ર એક જ
અંગના દલાવવી અને તાણે ગાળવતો હોય તેમ તે
પાછો ફરી જવાનો આમ છતાં આપુછ તેની વિરહ જ

બોલ્યા કરે છે.

પરંતુ વાતને જ્યેતે તેની મા તેને દિવાળી આપતી કે, 'તારા બાપુજી બહુ સારા માટે કહે છે. તુ હમણા ટોમી કોઈ સાથે ન જાડે તેમ રાખજે, વળી એ તેમની નજર આગળ બહુ ન આવે તેમ કરજે હું તેમને ધીમેથી અચળવીશ તેમને પહેરેથી જ ક્રેનશ મગતા નથી એ જ કુ.બ છે'

'મને એમ થાય છે કે એક વખત બાપુજીને પણ ખતાની ફડ કે ટોમી કેવા હોશિયાર છે. કા ટોમી, હું કહું તેમ કરીશ ને?' ટોમીને જવાબનારૂં પાછળના પિંચુ બોલ્યા, 'બા, ટોમી જોકે બહેરા છે' છતાં તેની સુવચની શક્તિ અજબ છે મારા મારનાર કહેતા હતા કે ટોમીની જાનની બહેરા કુતરાની સુવચની શક્તિ અઘોરિક હોય છે દમણુ એક મજાસુ નિસાળમા ભાપણ કરવા આવેલો તે કહે કે જેની એક ઇન્દ્રિય બોટવાળી હોય તેની બીજી ઇન્દ્રિયો બહુ જ તીવ્ર હોય છે બહેરા કુતરાની સુવચની શક્તિ બહુ જ તેજ હોય છે આપણો ટોમી અવે ન સાંભળે, પણ જેવો ચોર બારણુ ઉપાડે કે તરત જ તેને ગવથી ઓળખી કાઢનારો અને ભસીને આપણને ચેતારી દેવાનો.'

'બા, પેલા રરતા ઉપરના મકાનમા જે ઝોકેટર હમણા રહેવા આવ્યા છે તે આપણુ ટોમીને જોઈને કહે કે, બા કુતરાની સુવચની શક્તિ થણી જ સારી હોયી જોઈએ આમણુ માણુને તો તે ગવથી જ ઓળખી કાઢે મેં તેમને કહ્યું કે તમે એક રાતે ચોરના કપડા પહેરી અમારે ઘેર આવો, અને આપણે જોઈએ કે ટોમી ઓળખે છે કે નહિ 'પણુ તેમણે તેની તો ના પાડી અને કહ્યું કે કદાચ ટોમી કરે અથવા તમારા પિતા નહીં જાય આ વાત તો હું ચોક્કસ બાપુજીને કહેવાતો છું'

ટોમીની આવી લાખીલાખી વાતો પોતાની માને સમજાવવામા પિંચુની બહેરાની રજાઓ વીતતી અને મા રોડબીના તપને બહુ સાળગતી ને ટેકા આપતી

થણી વખત જ્યારે દરમુખરાય ખુશમિનજમા હોય 'સારે પિંચુ ટોમીની વાતો કરતો. - મારા રકાઉટ મારતર કહે છે કે દરેક રકાઉટ પ્રાણીમાજીનો મિત્ર છે. દરેક પોતાની પસંદગીનું એક અથવા વધુ પ્રાણી પસંદ કરવું જોઈએ, પાળવું જોઈએ ને તેની બરાબર

સલાહ રાખવી જોઈએ.'

'તો તુ ટોમીની બેટલી સંભાળ રાખે છે તે આપણી હોશની શા માટે સંખતો નથી?' દરમુખ વચમા બોલતા અને પિંચુને કાઈ જવાબ જડતો ન

એક વાર પિંચુ ટોમીના વખાણુ કરતો હતો એવા દરમુખરાય બોલ્યા, 'એ તો ફીક, પણ તારો ટો મો ચોક્કી કરવા માટે પણ નકામો છે જોઈ સાલ તો એ સાબળે ઘર તોડી ચોર ચોરી કરી જતો ર પર્ણ તે તો ઉધ્યા જ કરે'

'પણુ તેમા ટોમીને શો વાકે' મામા કહેતા હન કે ટોમીના બધા બાપદાદા કાન કાપી, ખેંચી અણીવાળા બનાવવા પ્રયત્ન કરવામા આવ્યેર હતો અને તેથી તે જાનતા કુતરા ગોટે બાંને બહેરા હોય છે, ધારો કે તમારા બાપુના, વળી તેના બાપુના, વળી તેના એમ બધાના કાન કાપી, પછી ખેંચી અણીવાળા કરવામા આવ્યા હોત.....',

'પિંચુ, તેની મા વચમા બોલી ઉઠી અને પિંચુના ફગદુપ બેઠામાંથી વહેતો પ્રવાહ અરધે જ અટકી પડ્યો ત્યાં તો દરમુખરાય બોલી ઉઠ્યા, 'હવે બમ કર, કહા-પણુ વેરાય લાગ્યુ'

દરમુખરાય સાથે ઓરિસેથી ઘેર આવ્યા અને બધા જમવા બેઠા ત્યારે તેમની પાનીએ દીનસાના કુતરા સાથે થએલ લડાઈની વાત ચિમતવાર કરી પણ દરમુખરાય ઉપર તેની કાઠ અમર થઈ નહિ ટોમી તરફનો તેમનો તિરસ્કાર રોએ પહોંચ્યો હતો, અને તેમા વળી દીનશા સાથે પણ સહેજ બોલાચાલી થઈ હતી, તેથી જ્યારે તેમની સ્ત્રીની વાત પૂરી થઈ ત્યારે તે બોલ્યા, 'હું ટોમી સંજમે કાઠ ચર્ચા કરવા માગતો નથી પાડોશી સાથે દમેશા ઉભા મના દટારિસાઈ હું કટાળી અમે છું. ખેલો દીનશા તો મારા ઉપર કેસ કરવા માગે છે કાલે સવારે ટોમીને હું મારી સાથે ઓરિસે લઈ જઈશ જે કોઈ ધરાક મળશે તો વેચી નાખીશ, નહિતર પામરપોળે મોકલી આપીશ,' અને પિંચુ સામુ જોઈ કહ્યું, 'ટોમીને નહિ લઈ જઈ તેની ઓરડીમા પુરી દે.'

'પણુ બાપુજી...' પિંચુને બોલવા જતો જોઈ દરમુખરાય વચ્ચે જ બોલી ઉઠ્યા, 'હું કોઈ સાલગવા માંગતો નથી, નીચે લઈ જા' આજે દરમુખરાયના અવા-

જામા સોએ સો ટકા જોડુકમી હતી પુત્ર અથવા પત્ની પ્રત્યેની લાગણીને તેમા ક્યાય અવકાશ ન હતો. ટોમીથી વિપુલા પાનાં પિમુને શુ દુ:ખ થશે તેની કલ્પના મરખી પણ નહોતી. માત્ર પાકોશી અને દીનચાનો તાજે સવાસ તેમના મગજ પર હતો. યંચવત ઑફિસમા કામ કરતા દરમુખરાયના મગજ-શ્પી ચકરું આ એક વધુ નિષ્પ્રાણ પરિવર્તન હતુ.

નૈઋત્યનો પવન નીકળતા જેમ એકાદ રસુખડું વાદળું પણ અદશ્ય થાય તેમ પિમુની હેઠ્ઠી આસા તેના હૃદયપ્રદેશમાંથી અદશ્ય થઇ ગઇ. ટોમીને દોરી તે નીચે ઉતર્યો; ઓરડીનું આરણ ઉધાડું અને દીવાના ઝાંખા પ્રકાશમા બંને ગેહા. પિમુએ ધીમે રહી કપાટનું ખાનું ઉધાડ્યું અને કેટલુંક ખાવાનું ટોમી આગળ મુક્યું. આજે તેની અને ટોમીની મીત્રીની છેહી ગત હતી આ વાત મગજનો હોય તેમ ટોમી પિમુને શાન્ત નેહ પોતે પણ શાન્ત થઇ ગયો.

આજે પિમુએ શેટલીના કટકા અદર ઉઘાડી ટોમીને ઝીલના શીખન્નુ નહિ મુડી, એક આગળા કે જે આગળની નિશાનીગીનું રીદનૈસ પણ કશું નહિ જાણી મુસાફરીએ વળતા પુત્રની વિદાયની તૈયારીઓ માતા જે ભાવથી કરે તેવા ભાવો આજે કુચ્છતી રીતે પિમુના મગજમા ઉભરાયા હતા. આવતી કાલે દીનશાનો કુતરા કરતો દશે ને પોતાનો ટોમી નહિ હોય, અપોત્રની ગા માટે પોતે નિરાણેથી આવતો દશે ભાઈ પુછડી દલાવતો ટોમી જમીયાના દરવાજા આગળ નહિ ગમે, વહેલી સવારે કુચ્છલાને લઈને આખા ઘરને જગૃત કરતો ટોમી દવેથી નહિ સળગાય, લાકડી અને રમાલ લઈ આવવાની, મિગને ચિટ્ટી પહોચાડવાની, ટાપલમા કાગળ નાખવા વગાની એવીએવી કલ્પી રાખેલી પુક્તિઓ દવે પોતે કેને શીખવશે ? આવા અનેક વિચારોથી પિમુનું હૃદય કાંકુકાંકુ થઇ રહ્યું હતુ. વરસવા પહેલાની સળગ વાદળો જામીન ઉપર જેમ રિયર થઇ રહે તેમ પિમુની મજાળ આખો ટોમી ઉપર થઈ ગઈ હતી. ન હતો તેના હૃદયમા તેના પિતા માટેનો અભાવ કે ટોમીની તકશર મરેલી અકચિ. તેના મનમા તો દીનચાના કુતરા ગાયે છેહી લટકા ન થઈ હોત તો ટોમીને માથે આ આગન આવત જ નહિ

એવા વિચાર ઘોઝાયા કરતા હતા. આમ તે અને ટોમી કેટલો વખત સાથે રહ્યા તેની તેને ખબર જ ન રહી. પામેના ટાપરમાં દા વાગ્યાના ટકોડા ગાજવા લાગ્યા અને ઉપરથી તેની માગો સાદ સંભળાયો.

‘ પિમુ, દસ વાગ્યા; દવે સુઈ જા, આપુ. ’

ટોમીને દેશનિકાશનું છેલ્લું દરમાન બહાર પાડી, વાણ સમાપ્ત કરી દરમુખરાય ઑફિસનું ચકેલું કામ આટોપવા પામેના ઓરડામા કામે વળગ્યા. પિમુની માને પડીભર એમ થાય કે નીચે જઈ પિમુને ટિકામે દઈ, તો પડીભર એમ થાય કે તેમને સમજનું; પરંતુ તેને લાગ્યા અનુભવથી મમજનુ હતુ કે દવે વાન છેડવાથી દરમુખરાય વધુ ચુરસે થશે, એટલે તેણે નીચે જતાનું કે સમજવવાનું માડી વાળ્યું રસોઈનાં વાસણ સાફ કરી, જઈ વરતુઓ ઠીકઠાક કરી તે બીજા દિવસનુ સાક સમારવા બેઠી.

‘ સાળજુ ? પિમુને કેટલું દુ:ખ થશે તેને તો નમે વિચાર જ કરતા નથી. ’

‘ શુ ? જો તુ કુતરા-ટોમીની વાન કહેતી હો તો હું તે બીલકુલ સામજવા માગતો નથી. ગાકી પિમુ માટે તુ કહે તે કઈ ? લખનાંજખના ઉંચુ માથું કરી દરમુખરાયે જ્યાં આખો જ્યાંજગાથી હતુ કડકાઈની રંધ મઈ નહોતી. ’

દશે, જાણે તેમના જન્મવાનું કેકાણું નથી, મવારે મમજનીરા આજે ઑફિસમા કાષક થયું લાગે છે. આમ વિચાર કરી દરમુખરાયનો ઑંચો વાન મુવનની રાખી દસ વાગે મુવા માટે પિમુ ઉપર આવ્યો ત્યારે તે નફન નિગરા થઈ ગયેલો હતો. તેનો દમરોનો દમરો અહોરો આજે ગમગીન હતો. ચણખણ પગથિયા કુલોતો દાડશે એ તેને ખરે એક-એક પગથિયુ તે ધીમેધીમે ચરતો હતો. બંજાતા પ્રવહ જેની મનન વડેની તેની ટોમીની વાન આજે એકાએક સમાપ્ત થઇ હતી તે કાષ પળ બોલ્યા સિવાય પોતાના બંદમાં ગયો, દીવા દોત્રની નાખ્યો અને સુઇ ગયો તેની માથે પણ તેને ગોલાવવાની દિમત કડી નહિ. મનોમન માકી રૂપ તેની માનું મન પિમુના મનમા શું છે તે અજાણ મમજ મયુ હતુ કવાય બોલાયુ અને તે રોષ પરે તે બીકે તે શાન્ત રહી.

ધણી મોટી ઘન મુઠ્ઠી પિયુની માને હા ન આવી અને પોતાને હા આવી હતી તેથી ખ્યાત્ર પણ મેં મારેના ધર આગળ મોટાં લુંથણ વગાડ્યું ને તે જગી મધ ત્યારે જ આવ્યો. નેજે પાછો ઉપવાનો પ્રયત્ન કર્યો ત્યાં નો ટોમીના ભમવાનો અવાજ સંભળાતો લાગ્યો. ટોમીના ભમવાથી દરમુખગમ જગી જશે તો વધુ મુશ્કે થશે, એવા વિચારથી તે મઠાળી ભેડી થઈ અને દાદર પાને મધ ત્યાં તો નેજે દરમુખગમને દાથમાં મોટી લઈ નીચે જતા જોયા જતાજના ને જાળાયા, 'હું દમણા તેને શાન્ત કરીને પાછો આવુ છું' જોને પાછી મુઠ્ઠી જતાનો વિચાર કરે છે ત્યાં તો તેણે દરમુખગમને દોડતા દાદર ચડતા જોયા 'પિયુંને લઈને નીચે ચાલ, ધરમા આગ લાગી છે' દરમુખગમ, તેમની સ્ત્રી તથા પિયુ જોનજોનામા ધરતી બદાર નીકળી ગયા ધરના નીચેના ઝોરડામાંથી ધુમાડાના ઝોરોઝોટા નીકળતા હતા આગના મમાચાર મૈથી પહેલા ટોમીએ ભસીને સંવેને આપ્યા હતા જોનજોનામા ધણા માથાએ બેસા થઈ ગયા, બળાવાળોને રેલિંગેન થયા અને ક્યા ભાગમા ભાગ છે તે નક્કી કર્યા દરમુખગમ ધરના પાછળના ભાગ નરક ગયા

લોકોની ધમકા, મોટરના જુમળા, રેલિંગની ટાકરીઓ અને ઝોરડામાંથી પાડોળીના જુમળા વચ્ચેથી ટોમીના ધીમે ભમવાનો અવાજ નભળાનો હતો કાંઈ જોઈયું કે કુતરો ધરમા શ્રામે છે પરંતુ ધરના જાણામાંથી તેમ જ આજુબાજુની પારીઓમાંથી ધુમાડાના ઝોટા એવા તો જોમથી નીકળતા હતા કે કુતરાને ગતિવાવાની મેઘની લીમત ચાલી નહિ

પિયુ તેની માની પામે ગભગમોલા ઉભો હતો તેણે એકાએક ટોમીના ભમવાનો અવાજ માંભળ્યો કાંઈ અટકાવે ને પહેલા તો તે દરમુખની માફક કુદો નેજે ઝોરડાધુમે કે ટી દીધો, ધરમા પડ્યો અને ધુમાડાની અંદર પલકવાગમા અટક્ય થઈ ગયો પિયુની માર્ચી ગીમ પગદ ગઈ પિયુ ધરમા ગયો માંભળી દરમુખગમ આ બાજુ ટાટી આવ્યા અને લોકોમા ગભગમણ

કેલાઈ ગઈ

ટોમી ક્યા હતો તે તો પિયુ મારી રીતે જાણતો હતો, એટલે તેને ધુમાડાથી ગાદા બનેલા અધકારમાં પણ ટોમીની ઝોરડીએ પહોંચના વાગ શાળી નહિ ગપા-ટાજી તેણે ઝોરડીની માફક ઉભાની નાખી અને ટોમી નરત કુદીને બદાર નીકળ્યા કુદકો માળા તે પિયુ માથે અથડાયા, અને દવાને અજાણે, ધુમાડાથી અને મગીથી જુમળાઈ ગઈયાં પિયુ બેભાન થઈ નીચે દડી પડ્યો

ત્યારે પિયુ જાળ્યા ત્યારે તે ખાટલામા મુનેશે હતો નેની મા નેની પામે ભેડી હતી અને ટોમી ખાટલાની આજુબાજુ આટા મારતો હતો પામેના ઝોરડામાંથી તેના પિતા કાંઈક માથે વાન કરતા હતા તે જગતર નખાળાની હતી

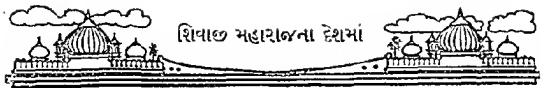
'અરે, કુતરાની નો શી વાન કરે ? તેણે તો આજે મને નર્વરવ આપ્યું છે ધરમા આન થઈ છે તે અથડો જાણી કાઢ તેણે અમને તેમ જ પાડોશીને મોથો પડેલા જગાડ્યા, આજે ધર અચ્ચુ તે તેના પ્રતાપ સ્ત્રી અનવચળ જેડી વાન કે તેણે અધારામા અને ધુમાડામા પડેલા મારા પિયુને ઝોળાખ્યો ! બદારથી અને બેમળ જાણ્યો અંદર જવા પ્રયત્ન કરેલો પણ ધુમાડા ને અધકારને લીધે જામે કાંઈ કરી શક્યા નહિ પિયુનું ખમીમ મોટામા પકડી ટોમીએ તેને કેડે પાડ્યું મુઠ્ઠી ધમડી આવ્યો ટોમી ન હોત તો મારો પિયુ આજે જીવતો ન હોત અને તેટલા પૈમા નો થું પણ કાંઈ માન્ય આવી દે તો ગણુ દું ટોમીને ધરમાથી બદાર કાઢનાર નથી, ભરે રીનગાને કેમ કરેલો હોય તો કરે.'

'કા લાઈ, નામ જાણુ છે મોલે છે તે સાંભળ્યું ? નામે ટોમી આ ધરમાથી દસે કદિ જનાર નથી તુ માનિ રાખજે' પિયુની મા મગળા નયને મોલી

પિયુની આખમા પણ દર્પતા આગુ આવ્યા અને તેણે ટોમીને પોતાની પાસે ખેંચી એક લાળી મુઠ્ઠી લીધી

ગગનન ભદ્ર

શિવાજી મહારાજના દેશમાં

રત્નાગિરિ

માંડના દોરા યુદ્ધના ને અમારી આગખોટ પાછી પડી. જગીને જોયું તો મેં કહ્યું પછી પછી માથે મથિ જગદે એમ સપાંકારે પથરાએલા પદાને માથે માને રત્નાગિરિની દીવાદાડી જળદળી રહી છે.

અમે જયે મિત્રો આપો મેળાતા ઉદ્યાને ને પોટલા આધવા લાગ્યા. જોનજોનામા ઘરૂં ઘરૂં ઘરૂં આજખોટે લંગર નાખ્યું ને મણવાવાળાના પોકાર સ્ત્રેખાયા 'લવકરે લવકરે' (જરફી જરફી).

ભાવનગરથી મુળાઇ ને મુળાઇથી રત્નાગિરિ જોટ-માં જ આવ્યા દત્તા કોઇનું આપમાયું નહોતું દુખ્યુ એના ગર્વમા ટોલના અમે મણવામા ચડી શેકા. પણ દરિયો માડામાડ જોય્યા મેળા ઉછાળતો દત્તા અને અમે એકધીજન ઉપર વજ પડના એમા મે મુઝાની દુર્ગધે તો માણું કાઠડું દત્ત અમારુ મર્નનું જળીને પાણી લઇ ગયું, અને એ પાણી જે ભાણાના મુખ વાટે બહાર નીકળી પડ્યું. ચોડી વારમા અમે કાંઠે પહોંચી ગયા. ભાવનગર અને મુળાઇમા તો પગ પડાયા વગર કાંઠે પહોંચાય, એટલે અર્ધી પણ એમ જ દરો એમ ધારેલું. પણ મણવો ગોઠણ સમા પાણીમાં અટકી પડ્યો શીમંત લોકો અખે ધેરા દહ ખુરગીએ ચડી ઉતરી ગયા, મર્યાો મુગડ ઉડ્યા લઇ કાંઠે પહોંચ્યા. અમે નહોતા મર્યા કે નહોતા શીમંત.

વિચાર કરવાનો વખત નહોતો. અમને જધાને અર્ધી લાવનાર દલિણામૂર્તિના દરિજી સિદ્ધ કે ગોપા-જશન કુલકર્ણી, દુષામનને મારવા ભીમસેવ ઉકે એમ ઉડ્યા. પહેરાયું કાઠી કચ્છો માર્યો ને ચાર જળીના ગામાન ઉઠારી કુડી પડ્યા એમનું આપુ અદ્ભુત પરાક્રમ જોઇ મને મૂર ચડ્યું ને મું પણ જે બગલધેલી ગળામાં નાખી, જે ખિત્રા બગલમા ચારી ઉતરી પડ્યો મેં કાંઠે આવ્યા.

અમારી ગાધીટાપ. અને બગલધેલીએ જોઇ એક પોલિસ દોડ્યો આવ્યો. ઉપાટે રીંચ, કચ્છબર

ઉભેલા ગોપાજાખાને મજુર ધાર્યા હોય કે રસોવા, પણ એમની સામે પણ જોયા વગર એ મને પુછવા માડ્યો, 'કુંડાલા હુમિ?' મરાઠી બાલુવાનો ટોળા હું ભાવનગરમા કરતો, એટલે અર્ધી પણ મારી દેખરાકી ચાલશે એમ ધારી 'ભાવનગરમા આવેલો, કુંડાલા કાપ કામ દે' એવો ઉત્તર દઇ દીધો. ગોપા-જાલાઇ વગેરે દમે, પોલિસ ખીજતય; પણ જીતે ઉપાય નહોતો માડમાં 'નામ નોધાવો' એટલું એની નોટ ને પેનિસ ઉપરથી મું મમજી ગયો અને અમાગ નામદામ નોધાવ્યા. ગોપાજાલાઇનું નામ નોધના કાલદાપુર શબ્દ આવ્યો. સારે મારો કેડો મુક્યો ને ગાધાની વાન એમની માથે કરી લીધી.

પોલિસની લપમાથી છુટીને મેં જોયું જોયું તો મામે અખને હારે એવી કુદરત ખીલી રહી દત્તા મુકા કાઠિયાવાડમાથી અને આવના દત્તા રત્નાગિરિ તો કાઠજુનો ગળીયો. પરભાપાને ત્રીધે જેના નામ વિમરી જ્વાપ એવા કેટલા મેં જુલોની ધરા જળી પડી હતી; અને રત્નાગિરિની કકુવરણી રજ પાદડા ઉપર બનેરી ભાત પાડતી હતી પવન કયા યુલોની મુશ્કે અમાર્ગ મનને મનાવતો દત્તા એ તો દજ મેં નથી સમજ્યું.

અમાને ઉતારો કાઠજુના ગાધી આપા માદેજના આક્રમે દત્તા આપા માદેજનું આણું નામ મીનાગમ પડવર્ધા. એમને એમ. એ. ની પડેદાં ઉપાધિ વળગી છે. પૂર્વશ્રમમા એ ન્યૂ પૂના કોલેજના નતવ-જાનના પ્રોફેસર દત્તા. મદાતમા ગાધીજીએ ગાધરમની તરી અજમ રચાપો ને અમદદારની બાંચ ગોકારી સારે મદાગળના કાકા માદેજ, વિરોધમા અને મામા સાદેજ જેમાં જે અનેક રત્નો શુજાનને મળ્યા તેમાના જ એક આપા માદેજ.

દગણા આપા માદેજે કાઠજુના ગાધીનું માણું નાખ્યું છે કેકરી ઉપર અજમ છે; કરતી આંખાપાડી સુતી રહી છે, કાનુડીનો પાર નધા. આપા માદેજના

મિત્ર ધણેકર અમને લેવા મામે આપ્યા. આશ્રમમા જઈ બે ધડી બેઠા. ત્યાંની અઘોરિક શાંતિમા બધા યાક ઉતરી ગયો થોડી વારે ધણેકર જેવા જ અલમળ આપા સાહેબ આવી પહોંચ્યા અમારે પત્ર એમને રાહ બેઠાપતો હતો. બુધાએથી ગુજરાતીમાં એમણે બહુ જ હેનથી વાતો કરી. નાકીધોઈ અને ગામ જેવા માધ્યા

માગની છરૂપીનાલ નેહ. આપણા દેશની બેકારી મગજ ઠેકાણે નથી રહેવા દેતી, એના એ પ્રલથ નમુના દના ત્યાંથી બનરમા આપ્યા રત્નાગિરિ કાળુનું તો ઘર છે, અધમણઅધમણના ફણસ ત્યા થાય છે. કરમદા, ઉડું દમેટા, કાળિયા દમેટા (આ બધા અને પાડેલા નામ) એરીએરી બધી કોકણની ફલસપતિ અમારે માટે આપા સાહેબે ખરીદી અને બધાની આખણી કરી

રત્નાગિરિ જેટલું સુદર એટલું જ પ્રતિભાવાન પણ છે અનેક નરરતોની એ જતેના છે લોકમાન્ય તિલક મદારાજનો જન્મ રત્નાગિરિમા, જોખલેજ અને નાવરકર બાઇઓની પણ એ જ જન્મભૂમિ

બધારે તિલક મદારાજના જન્મસ્થાનને અને જોખલેજની દલેવીને ભક્તિભર્યા પ્રણામ કરી અને સાવરકરના દશીને માધ્યા.

ઉનાવળે દોડ્યા આવતા દુરમનનુ માયુ બામી નવ એવા અધારા ઓરડામા યદને એમની બેઠકમા જતાવુ દતુ વાધની બેઠામા પેસતા હોઇએ એવી મનની દાલન હતી, કોણ જાણે કેવો નં નજરે પડશે ? ધીરે પગલે અંદર માધ્યા અમને આવકાર આપવા એ સામે આવતા દના પાત્રીમ્યાગીસ વરસની અવગ્યા હશે તેજના કિરણ પમરાવતુ અધે માથે કપાળ, દુરમનના કાળાનં વીધે એરી ઝીમ્મી નજર, અને જેને ખખખાલી નાખવામા ચાલ્યોદ વરસનો કાગવાન દારી ગયો એવું સ્પષ્ટ સર્ગી' દેશને કાળે એણે દુખ ખમવામા કાઇ બાકી નથી રાખી એમને નેહ અમારૂં દેવ એમને ચરણે દગી પડવુ

અમે ગુજરાતી છીએ એ ખબર પડી એટલે એમણે તિહીમા વાન શર કરી અને એટલું મધુર અને સચોટ દિની પહેલી જ વાર સાબજ્ય અમારા શરીર નેહ એમને સંતોષ થયો. દશિયામૂર્તિમા લાડી મીખ-

વાય છે એ જાણી આનંદ થયો, કુસ્તી ને પદાજાજી સીખવા આમદપૂર્વકે ભલામણ કરી વ્યાયામ, અરપૂરનાં, દિદુમંગલન, અહિંસા, એ બધા વિષય ઉપર દુક પહુ પૂર્ણ વિવેચન કરી ગયા અને હેવટની શીખામણ આપતા કહ્યું, 'તમારે ગુજરાતીઓને તો અહિંસા નેહએ ને ! તો એક લુલમગાર દમર માણસ મારે એ કરના, એક લુલમગારને મારી નવસો નવાણુ નિર્દેશ જીવ અચાવવા એનું નામ અહિંસા !'

સાવરકર પામે જનાર જુવાન પંદર મિનિટમાં હિંસક બની જાય એવું એમનું પ્રભાવશાળી અક્રિત્ય છે, અને એ વાત ઉપર એટલી એમની શક્તિ છે દજ પણ રત્નાગિરિની બનરમા સાવરકરને આવના બાળી ભલભલા અથેજ શરીરમાં વળી જાય છે દમથા એ રાજકીય પ્રગતિ છોડી હિંદુસંગઠન ઉપર અડધા છે પણ દિદુમંગલન તો નામ માય'

સામે અમે ભવાનીગઢ જેવા ગયા સાયમનરે કાળભેરવ જેવા એ ગઢ ઉભો છે ગઢમા બેઠેલી ભવાની માતાના પત્ર પખાણવા સાગર વજ્રતથ્ય માથોડા ઉછળી રહ્યો છે નીચે એક બોયગમા હોડકાં ચાલે એટલું ખાખી ભૂં છે અને એ દેહ એ ગાઉ ઉપર આવેલા ખીન ગઢ સુધી પહોંચે છે શિવાજી મદારાજ દમિયા વાટે અડોથી ઉપડી જતા

શિવાજી મદારાજના ગઢ એટલે આપણે જેને દુગરી કિલ્લા કહીએ છીએ એવા; પણ એનાથી ચોખ્ખો ખ્યાલ નથી આવતો શિવાજી મદારાજની વાતો, એમના સાવજ જેવા સાથીની શૂત્રીરત્ના અને એમના અજતગદના વખાણ સદાદિની કાળખીડ જેવી કહણ બાપામા જ યદ શકે.

અક્ષત મારગના પદ ઉપરથી આશ્રમના સુરજને નેહ અમારી વાચા શેકાઈ ગઈ'

વગર એમને લુગડા ભગતો કરી, અને આદમે આપ્યા એટલી રમણીયતા કે કેટલું માધ્યા ને કોને પડે એની ખબર જ પડી નહિ !

ખીન્ને દવાડે અમારે કો'લાપુર ઉપડી જવાનું દતુ.

રામનારાયણ નાગદાસ પાકક

મારાં નવાં પાડોશી

પક્ષી સંબંધી કેટલુંક વિશેષ.

મારાં જુના પાડોશી નમ્રજી, કાચમ, કોચમ નવા દીડાડી સંબંધી આપણે આગળ ઉપર કેટલુંક જોઈ ગયા ત્યાં જાણ છે પણ જાણવાર માસમા કેટલાંક નવા પક્ષી મારા અગીચામા આવી પહોંચ્યા, તેમની પીછાન માટે કેપી રીતે થઈ તે ૫ દેવે કદ

ધણી વાર આપણે અનુક વસ્તુને પીછાનના નથી દોતા તેથી, અથવા તેના તરફ આપણુ દુર્ભાગ દોષ છે તેથી, તે આપણી સમીપ-એવા યના પક્ષુ આપણી નજરે કદિ પડતી નથી, મેં એક વજન માગ મિત્રને કહ્યું, 'મેં આજે દુલસકડી જોઈ; સુ-મુદર.' તેને તે જોવાની છત્રા યના મારે ઘેર જોવાનીને બનાવી ત્યાં તે કહે 'આ તો મારા અગીચામા રોજ ઉંડે છે, આપણી જગતની કિયતે હમકમ આવી નહોતું છે

દુલસકડી-સકરએરો (Sun-Bird or Honey sucker) સંબંધી કમલસ દીવારના પુલકમા આ

પ્રમાણે વર્ણન છે: સાળી વજન માંચ અને મીઠા અવાજ/વાણુ દુલ-માથી મધ મુગીતે ખેનાર મુંદ નાનું પક્ષી, માળા તો એવા મુંદ જાણે કે આપણે ઘડીભર સુગરીને પણ વિમરી નહોતો. આનું પક્ષી તો પુલકમાં જ રહે આપણે તો માત્ર મિત્ર જોઈ નહોતું થવાનું. આવા પિચાર અને ઘણી વાર આપના. એવામા એક દિવસ મારાના આર પાછે મરી બાવીમા હવેલી રહેલી કોચ, ઉપર એક જાદુ જ નાનું નહન કાણું પાડી

દુલસકડી નર અને માથા

ઉડતું જોયું. તેણે મોનાની સાળી વજેલી માંચ, દુલસકડી પોચી હતી, અને બેરી મધાષ તેમ જ હોવાથી પંચિયાની માઠક દુલ ઉપર ઉડતું હતું. મેં દુલ-સકડી આગળ લે કાઈ વાસ્તું ન હોતું તો હું તેને મોઢમ કાણું પંચિયુ માની મેન પક્ષી તો તપાસ કરતા તેની માદા પક્ષુ મળી, અને તેમણે આપણે માળા અગીચાની વાડમા મેંડીએ કટકતા જોયા. નરને, રમ નહન કાળો હોય, છે, પણ નવાઈ તેના ઉપર સૂચના કિરણો પડે છે ત્યારે તેના પીછાં લીંચી અથવાં અંજુડિયા યાવ પાડણુ કરે છે. મારાનો રંગ ઉપર પી જુગ અને પેટ આગળ જાળો પાળા દોષ છે.

હમકમ જળા પક્ષી છે. મુકી રંગા પક્ષી પોનાનાં પીંછા બેરે છે ત્યારે માદા જેવા થઈ નવ ઇં: કેટલાક તો તે વખતે મરી પણ જાય છે, જાદુ-બોલા પક્ષી તે વખતે જાદુ જ થોડું જોયે છે, ચાતા

પક્ષી પોનાનું અગીચ બંધ રાખે છે, મોર જેવાં પોનાની કયાના અ-ગિમાન વાળા પક્ષી દલ બંધ કરી સનાના ફરે છે અને નવાઈ બેરજર પીછાં આવી જાય ત્યારે જ અસલ સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. તે પ્રમાણે દુલસકડીનો નર અત્યંત મોટાં થયા પક્ષી કોણે મરી મારાના રંગનો ચાઈ જાય છે, માત્ર પેટ ઉપર તેને અંજુડિયા રંગના એક પટો રહે છે. પક્ષી તે પોનાના પીછાં બેરે છે અને તેને લીંચે રંગરે થાય છે. નરમારાના આવા

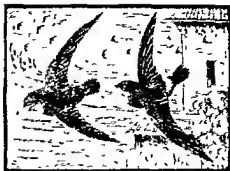
જુગ રંગને લીધે જ તેઓ આપણુ ધ્યાન ખેંચી શકતા નથી; નદિ તો ગારે માથે તેઓ આપણી સાથે જ હોય છે જ્યારે નર કાળો ને ચક્રપ્રકિત ગને છે સારે જ આપણુ ધ્યાન ખેંચાય છે અને આપણે માનીએ છીએ કે કુલચંદલી જગીચામાં આવી

માથો સુગરી જેવો, પણ નાનો હોય છે બચ્ચાની મગજ ખાતર તેની અદર આકાલિયાનું રૂ બીજાની તેને બહુ જ સુવાળો કરવામાં આવેલા હોય છે નાના પક્ષીઓ પોતાના માળાને કરોળિયાના જગ્યા વની ઝાડ સાથે ચોડે છે, જ્યારે મોટા પક્ષી પોતાના માળાને માણસ અથવા ધોડાના વાળથી ઝાડ સાથે મજબુત આધે છે.

ફેબ્રુઆરીમાં અમારી કુલચંદલીએ માળામાં રહે-રાતા છાત્રાવાળા બે ઈંડા મુક્યા મેં તે દાયમાં લઇને જોયા મારો એક અનુભવી મિત્ર કહે કે દેવે તે ઈંડાને નહિ સેવે આથી મને દિલગીરી થઈ પણ ચકલીએ મારા અડવાનો કાંઈ વાધો લીધો હોય તેમ લાગતુ નથી. દેવે તો તેમાંથી પીળા ચાચોવાળા બે બચ્ચા થયા છે અને મધ ખાધા મોટે ચાચો ફાટી માળાની બારીમાંથી તેમની માની રાત જોયા કરે છે આ પ્રમાણે કુલચંદલી અને તેના કુટુંબ સાથે ૬ નિકટ મૈત્ર્યમાં આવ્યો.

ગયે વર્ષે રીવાળીના તહેવારોમાં મેં એક અવાર મુકાનના જળમાંથી જસાત કાળી ચકલીઓને ઉડતી જોઈ. તેઓ એટલી ઝડપથી ઉડતી હતી કે તેમના આકાર, કદ કે ચાચ કાંઈ ખામ દેખી શકાતુ ન હતુ તેઓ વાગ વાગ માળામાં આવી જતી, પણ એટલી ઝડપે આવતી અને જતી કે હું કાંઈ નહીં કરી શકતો નહિ. આવી કાળી ચકલીઓને કલાકના કલાક સુધી સવારમાં જ ઉડતી આપણે જોઈએ છીએ અને આપણામાં મોટા ભાગ તેને ચામાચીડિયા કહીને સંતોષ માને છે. પક્ષીમાં ખાસ રમ લેતા માગ મિત્રને મેં આ બાબત પુછી અને તેમને આ ઉડતી ચકલીઓ બનાવી તેમણે સમજું પાડી કે આ કાંઈ ચામાચીડિયા નથી, પણ જેને અંગ્રેજીમાં Swift સ્વિફ્ટ અને આપણે અજાણીસ કહીએ છીએ તે છે

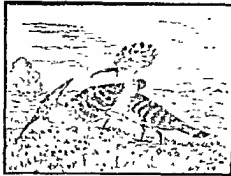
આ અજાણીસ કલાકના ૧૦૦ માઈલની ઝડપે ઉડે છે! અચેબો પામવાનું કાંઈ કારણ નથી, કેમકે

અજાણીસ (સ્વિફ્ટ)

સાધારણ પક્ષીઓ પણ લગભગ કલાકના ત્રીમ માઈલની ઝડપે ઉડતા હોય છે. કાગડાની ઝડપ તો મેં પોતે માખી છે કાગડાઓ જ્યારે સાજો પોતપોતાના ગહે-હાણ તરફ જતા હોય છે, સારે તેમની ગતિ સીધી અને એકસરખી હોય છે. મારો ચોક ૪૦ વાગ પહોંચો છે, અને બે બાણુ ઉંચી દીવાલો છે, મેં રટોપ-વોચથી નહીં કર્યું છે કે કાગડા ત્રણ સેકન્ડમાં આ ૪૦ વાગ પસાર કરી જાય છે, એટલે એક મિનિટમાં ૮૦૦ વાગ—લગભગ અરધો માઈલ અંતર થયુ આ નણુનીએ કલાકની લગભગ ત્રીસ માઈલની ઝડપ થઇ કાળજો તો કાગડાથી પણ વધુ ઝડપે ઉડતી માણુમ પડે છે કણુરો પછે દર સુધી બહુ સારી ઝડપે જાય છે, અને તેટલા જ મોટે લાડામાં સંદેશ લઈ જવા મોટે કણુરો વપરાય છે

પક્ષીનિરીક્ષણથી જે અપૂર્વ જ્ઞાન કાંઈ પણ ખર્ચ સિવાય મળે છે તે જ્ઞાન બીજેથી લાગ્યે જ મળતો દરી હું રકાઉટોને ખાસ બલામણુ કરે છું કે સવારસાજ આકાશ સામી દૃષ્ટિ રાખીને બેસવું અને જોવું કે પક્ષીઓ કેની રીતે ઉડે છે. કણુરો અને કણુરો પાંખો ફફડાવે છે, જ્યારે મમળીને ગોળાકારમાં પાખ દલાવ્યા સિવાય ચડતી કે ઉતરતી આપણે જોઈએ છીએ કહે છે કે ધ્રુવડ પોતાની પાંખોના છેડા એવા તો ધીમેથી દલાવે છે કે તે આપણા કાન પાસેથી પસાર થાય તોપણ અખર ન પડે અને તેની આવી ચુપકીથી ઉડવાની રીતને લીધે રાત્રે તે ઉંદરોને ખેતરમાંથી પકડી શકે છે બધા પક્ષી જ ઈંડા મેવતી વખતે જ માળામાં રહે છે, એ નિવાસ તો ઝાડ ઉપર કાંઈ ઝાળોમાં બેસે છે પણ

જાનુઆરી કલકત્તીઓ

૮૫૨. કુલ્કુડ

જનુ ઉપર જ પોતાનો નિર્વાદ ચલાવતો જાય છે. જ્યારે ધોળાકાળા પડાવાળો કલકત્તીઓ તો નદી અને તળાવ ઉપર જ માણુમ પડે છે અને કુલ્કી મારી માહણા આજાર રીતે પકડે છે.

કુલ્કુડને માથે લાખી અખીવાળી કલકત્તી હોય છે અને જ્યારે તે તેને

Swift—અખાખીય તો જારે માસ માળામા જ રહે છે; કારણ કે જાડની ઝાળા પકડી ગેમી રાકે તેવા તેના પગ નથી હોતા. તેના પગ કરતા તેની પાખો મોટી હોવાથી તે જમીન ઉપર તો ગેસતુ જ નથી. કેમકે પગ નાના હોય ફરી ઉડી શકે નહિ. માળામાથી અથવા ડાપરા ઉપરથી ઉડતી વખતે તે પ્રથમ પગ મુકે છે અને પછી પાખો પસારી ઉડવા લાગે છે. તેની ગોંધા ઘણી મોટી હોય છે. તે મોટું ફાડીને જ ઉડે છે, અને મચ્છર જેવી ઝીંબી ઉડતી જવાન ખાય છે.

આ ઉપરાંત દમણાદમણા બે બહુ જ મુંદર પરીઓએ આખીને મારા બગીચાને વધુ ખુબસુરત બનાવ્યો છે: એક કલકત્તીઓ અને બીજું કુલ્કુડ. આ બંને પરી બાળવ પ્રથમ મારી બહુ જ ગેરસમજ હતી. કલકત્તીઓ તો નદી અથવા તળાવકિનારે જ હોય એમ જ માનતો, અને કુલ્કુડને જુ ધેરીટાકળો કહેતો નાનપણમા મોટી રીતે માંભજેલી દરોહતની જ આ અમર હતી

કલકત્તીઓ બે જાનના થાય છે. એક ધોળા ને કાળા પડાવાળો અને બીજો ધોળા જાની, કાળા ચાગ, રાના પગ અને ચકચકતી વાદળા પાખો નથા પુંછ-ડીવાળો. તેની ચાચ માંપિયા જેવી ઝીંબી મોટી, પુછડી તદ્દન નાની અને દરમા તે ચકલી જેવું મોટું હોય છે. આ બીજા જાનનો વાદળા કલકત્તીઓ મારા નગ પામેના લીમડા ઉપર દરજાજ મવાઈ દેખાય છે. સામાન્ય રીતે કલકત્તીઓ અજાણ જેવાં માહણાં તો જતરી પાણીમાં કુલ્કી મારી પકડી શકે છે. પણ આ કલકત્તીઓ તો તારિયા અને તેવા બીજાં

પડોળી કડે છે લાપે તો તે પરી બહુ જ ખુબસુરત દેખાય છે. એક જાનુ લાખી અખીવાળી ચાચ અને બીજી જાનુ મોંઘેલી અખીવાળી કલકત્તી. તેથી કરીને તેનું માથું ધરી ટાકવાની દરોહી જેવું લાગે છે, અને તેટલા જ માટે એને તેને પરીટાકળીઓ કહેતા આ પરી હોતા જેવા ૨ ગનું અને દરમા પાનુ તેવું જ હોય છે દેર માંજ એટલો જ કે કુલ્કુડને માથે કલકત્તી અને પાખો ઉપર પડા હોય છે. આ પરી આપણા બગીચા કે ચોકમા ઉતરાની ઝીંબી જવાનો ખાઈ પોતાનું પોષણ કરે છે અને બગીચો નથા ચોક ચોખખા રાખે છે. એ માળા પાંચતુ નથી પાનુ ફીરાય કે જાડની ચદરના નાના કાળાંમા ધીંધા મુકે છે

આ પ્રમાણે આપણે ખ્યાન રાખતા થઈએ તો કહેવાય છે કે એક વર્ષ દરમ્યાન લગભગ દોઝો જતનાં પરીઓ આપણે ત્યાં આવે છે અને જાય છે. ત્ને આ બધાની યાદી આપણે તૈયાર કરી રાકીએ તો સિદ્ધાંતના પરીઓ ઉપર આપણે થણુ અજાણ વાળું પાટી રાકીએ

અમતન બહુ

વિનુને આજે તેના મોરા બોલને દાખવા નહીં આપેલ દવા, આજે તે નિશાનેથી થર ચળ્યાં એમણે તેના મોરા બોલને પુચ્છ, 'કેમ વિનુ, જેલ દાખવા ભેદ તારા મિત્ર કલ મોંઘા દત કે ?'

વિનુ—હા, તેમણે કલ કે તું દિયે દિયે વધારે મૂંઝવેનો બધ છે'

હરી—હા, જુ અને દલ જમ લેતમાં બહુ દરાન પડે છે

કલકત્તી—કલ જાતો નહિ: એ તો જુ બંધ કરી રાખો!

શાહેઝાદામ અમદાવાદ

નસીબ જેવી વસ્તુ માનીએ તો થયે, શહેરો, એની દુનિયાની નજરે જડ જણાતી અનેક વસ્તુઓના નસીબ કેવડેલા સન્નેગેભા ફરી ચડતી-પડતી ઉપજ કંઈ છે તે જાણી ધણુ આશ્ચર્ય થાય છે રચનાના કાર્મ પણુ જતનના આકર્ષણથી કે આકર્ષણ વગર તે થયે વસેલા શહેરો તેના રચાપનાગના અથાગ પરિશ્રમ છતાં પણ ખરેર થયા છે કાર્મ ખામ સન્ને-ગોને લીધે ગમે તેવી અનાકર્ષક જગ્યાએ વસેલા શહેરો આજ સુધી ઉભા છે, અને કેટલાક વાગ વાગ ભાગ્યા છતાં ફરી આખા થયા છે બગાળાની પ્રાચીન ગજ-ધાની ગૌડ, અકળરે વમાવેલુ ફૂતેદુર સિંહી, ચીની મુસાફરે વમાવેલુ આપણુ વલ્લભીપુર અને મદમુદ બેગડાએ અમદાવાદથી ચે વધારે શણુગારેલા આપા-નેરની આજે શી સ્થિતિ છે ?

૧૫મી સદીની શરૂઆતમા ખાદશાહ અદમદશાહે વમાખ્યા પછી આપણા અમદાવાદની જ કેવી ચડતી પડતી થઇ તેના મહેજ વિચાર કે વાત કરવાની કઢીએ છીએ ત્યારે પૈસા કમાવાની સ્પર્ધામા પડેલા અમદાવાદીને દસવુ આવે છે ગુજરાત નિર્માણ દત્ત અને દાસ છે, એ ખોટી ભાવનાએ દાસની કેટલીક નિર્માણતાનુ આધુન્ય વધાર્યું છે. પ્રાચીન ઇતિહાસનુ જાન આ નિર્માણતા દૂર કરવાની એક દવા છે પ્રાચીન મદતાનો ઇતિહાસ ભવિષ્યની પ્રબળ ઉત્તેજ છે ને જે ખામીઓથી એ દોષો આવ્યા તે કાઢવાના ઉપાયો સૂચવે છે.

ફરતી સનની શરૂઆતથી દુદામતા લેખમા જણાવેલો અમદાવાદ તે સાગરકાંઠોના મુલક, અને સાગરમતીનુ નામ અમદાવાદ હતુ એ તો છેક સોલકી

સંબંધકાળ સુધી લખાએલા પુસ્તકોમાથી જણાય છે અમદાવાદ નદી એટલે કાતરવાળી નદી, એ સાગર-મતીના કાતરો ઉપરથી પડેલુ નામ છે અમદાવાદ નદી ગુજર દેશની દરિયા દફની નદી ગણાતી એવા ઉલ્લેખ મળે છે

આ અમદાવાદને કિનારે આશાપદ્મી, આસાવલ અમર મુમત્તમાનોનુ ચેમાવલ, ખંભાતના રગના ઉપર, દમમી મદીના ગુજરાતની દરિયા મીમાનુ નાનુ પણ જુનુ શહેર હતુ અમદાવાદની એની તોધ લીધી છે કહ્યુંદેવ સોલકીએ માળમતીની પૂર્વ અને દમિયુના પ્રાંતોમા અવરથા કરવા માટે ત્યા પડાવ નાખી એનુ નામ જાફરી કહ્યુંવતી રાખ્યુ, અને જૈન વણિક વેપારીઓના વમવાદથી એની આજાદી વધવા માડી શ્રીનગર અને ગજનગર એવાં ઉપનામો મળ્યા પછી આપાનેરનુ નામ મદમુદ બેગડાએ મુદમદાખાદ જાદલા છતાં લોડપ્રિય નામ આપાનેર જ કાયમ રહ્યુ તેમ, પ્રથો અને લેખો સિવાય, કહ્યુંવતીને જાફરી લોડપ્રિય આમાવલ નામ જ ચાલુ રહ્યુ હોય એમ જણાય છે ખાદશાહ અદમદશાહે પીરોમા શ્રેષ્ઠ એવા શેખ અદમદ ખટુ ગંજખાદની આજાદી આસાવલની અડોઅડ, મહેજ ઉત્તરે, નવુ શહેર અદમદાખાદ-અમદાવાદ વસાવ્યુ ત્યારે જ આસાવલ નામ ઇતિ-હાસના પાનાઓ માટે અજાયુ થયુ

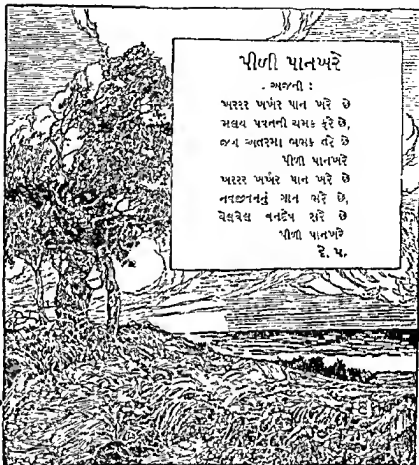
આશાપદ્મી અથવા કહ્યુંવતીના મકાનો અને મહિરોના પતથરો, પાટલુ ચદાવતીના પતથરોની સાથે, અમદાવાદના મકાનો ખાધવામા વપરાયા કેટલાક મહિરોને તો માત્ર કમાન અને ધુમટ ઉમેરોને મ-રિજ્જોમા ફરતી નાખ્યા, તેના ઉદાદરણો જમાલપુર

દરવાજા આગળની દેદર-
ખાનની મસ્જિદમાં અને
ભદ્રની ગુજરાત કલ્યા
શામેની મસ્જિદમાં દાલ
પણ દેખાય છે, ભદ્રની
મસ્જિદમાં તો ચાલકા
વગેરે ઉપરની હિંદુ મૂર્તિ-
ઓ પરની સાક કરવાનો
વખત પણ મંજૂરો લા-
ગતો નથી; અને એક
ચાંલકા પર મહારાજા
વિસલકેમના વખતનો
તેરમી સદીનો અધુરો
લેખ પણ છે, ભદ્રમાં
અને તેની દક્ષિણે ગા-
દતા મૂર્તિઓ જડે છે

આશરે દોઢસો વર્ષ-
ની સ્વતંત્ર ખાફશાહીમાં
ગુજરાતની માથે અમ-
દાવાદની આખાદી અને
વેપારઉદ્યોગ વધ્યા અ-
મદાવાદ જેવું મુદર શહેર
આખા એશિયામાં તે
વખતે નહોતું એને પૂર્વ-

ની મદાસાલી-Queen of the East-એવું નામ
પ્રદારના મુમાફરીએ આપ્યું હતું વેપારનું તે એ કેન્દ્ર
હતું જ. ખાફશાહી સિલ્હાઓમાં એનું ઉપનામ 'શહેર
મુઆમ્મ' (મદાન શહેર) હતું ગુજરાતની સ્થાપત્યના
લાલિત્ય અને કારીગરીના જોડા તે વખતે હિંદુસ્તાનમાં
તો નહોતો જ, અને હિંદુમુસ્લીમ યુદ્ધ એ સ્થાપત્ય-
માં તો એવી અજળ રીતે થયું હતું કે અમદાવાદની
મસ્જિદ શોડ ફેરફાર સિવાય દરેક રીતે હિંદુ સ્થા-
પત્યના લક્ષણ જાળવી, અદ્યુત કારીગરીના નમુના
રૂપ આજે ઉભી છે.

આરોતરીએ રાણી સિમ્મીની 'મસ્જિદે નગીના,'
મીરાપુરમાં રાણી રૂપમતીની મસ્જિદ, જુમા મસ્જિદ,
શાદપુરમાં હુસેન મુદરમદ ગિરતીની મસ્જિદ, ઘીકારે
મુદાશીજખાની મસ્જિદ, કાલ દરવાજે મીની નેપાની

પીળી પાનખરે

અગતી :

ખરર ખખર પાન ખરે છે
મલય પરતની ચમક ફરે છે,
જન આતરમાં ભમક તરે છે

પીળી પાનખરે

ખરર ખખર પાન ખરે છે
નવજનનું માન ભરે છે,
વેલવેલ વનદેવ શરે છે

પીળી પાનખરે

૨. પ.

મસ્જિદ જેવી મસ્જિદો, પીર ખાદશાદ અદમશાહનો
રાજો, દત્તરા શાહે આત્રમ માહેળનો રાજો, કંદિહા
મીલ પામે મીર અથુ તુરાળનો રાજો, ગુજરાત વિલા-
પીક પામે સૈવક ઉસમાન રાજો, ગુરદાનીનો રાજો
અને ખાનપુરમાં શાદ વછઉડીનના રાજો જેવા રાજ-
ઓ; મારા દરીની વાવ અને કાંકમિયા નગાવ જેવા
ગુરણા અવશેષો અમદાવાદના સ્થાપત્ય અને કારીગરી
વિવિધ રંગોમાં જનારી રજા છે અને દક્ષીર્ગનું
મંદિર, સ્વામીનાથપ્જનું મંદિર તથા એનરપાળની પોળ
અને ફનાયાની પોળના જેનમંદિરો તથા કેટલાક
લોકકામવાળા ધરો, એ દલા અને ફાનગી આજ
મુખી નાજ છે એ સિદ્ધ કરે છે. પંથરની વળાઓનું
કામ તો આખા હિંદુસ્તાનમાં અમદાવાદમાં જ સર્વ-
શ્રેષ્ઠ છે એમ કહીએ તો અનિશયોક્તિ નથી લાય

દરવાજે 'સીરી સેવદની મજીદમાની ગાડની જાળી અને ખીજ રોજાઓની જાળીઓ જેવુ ઝીણુ કામ આગ્રા-દિલ્હીમાં પણ નથી.' ભૌમિતિક આકૃતિએ તો કલાકારે છુટે હાથે વેરી છે, અને દિલ્હી-આગ્રાના આગમના કામ કરતા અમદાવાદના રેતીઆ પથ્થર (sand stone) ઉપર તેનાથી ચડિયાતુ કામ કરવાના ચાતુર્યના યોગ્ય નખાણુ કરવા એમાં પોતાનું તે મારૂં એવી દૃષ્ટિ હોવાનો આરોપ કોઈ કરી શકે તેમ નથી.

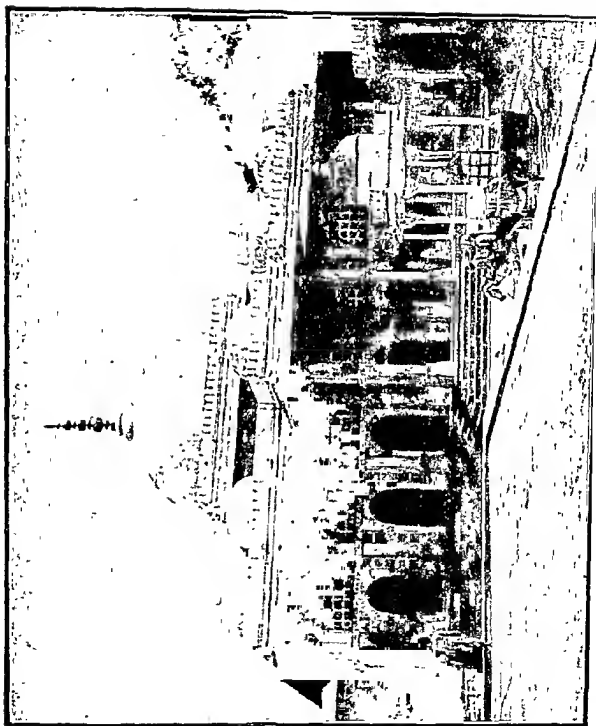
આવી રીતે ગુજગતી બાદગાહોએ શણગારેલા અમદાવાદને મોગજ આદ્રશોએ વધુ તો ન ગણ્યાર્યું, પણ આખી પુરેપુરી માચવી રાખી પણ તે પછી તેના ભાગ્યચક્રમાં આવેલા મરાઠા રાજ્યના વખતમાં એના ઉપર રાડુની દશા એડી વરની આદ્ર લાખથી ધડી એંશી દળરની ચર્મ સર ટોમસ રોને લડન જેવડું લાગેલું અમદાવાદ કોટની અંદરના કેટલાક ભાગોમાં પણ ઉજ્જડ થઇ ગયું પરંતુ અમદાવાદનું નસીબ છુટું દતુ ધીમેધીમે એની ચડતી એના વેપારમાં હેખાવાની શરૂઆત થઇ અને તે આજ સુધી પણ ચાલુ જ છે.

આવા આપણા અમદાવાદનો એકએક પથ્થર અને એકએક નાની જગ્યા પોતાનો ઇતિહાસ દેકે રમથી ભરપુર કદી શકે તેમ છે અનેક અમીરો અને ખીજ રાજપુરો ઉપરાંત અનેક સૈનો પણ આ જમિ ઉપર થઇ ગયા છે.

વૃંદાથી અમદાવાદના દક્ષિણ કોટ મુખી, સમર્પિના આગના કિનારાથી કાકરિયા તળાવ સુધીના અમદાવાદ બદારના દક્ષિણ ભાગનો ઇતિહાસ કંઈક વળણવા જેવો છે. અમદાવાદ ઉત્તર અને પશ્ચિમ કરતા પૂર્વ અને દક્ષિણે જ વધારે કેલાએલું અને વસેલું આ દક્ષિણ ભાગમાં અનેક સતોના નિવાસ અને રાજપુરોના મહેલો થઈ ગયા છે અને હાલ પણ સ્વા કેટલાક મકાનો ઉભા છે આ દક્ષિણ ભાગનો ઇતિહાસ અમદાવાદથી પણ જુનો છે અમદાવાદથી પહેલાનું અને તે પછી એના એક પરા તરીકે છેક મોગજાઈ સુધી ઓળખાતું આસાવલ આ જ ભાગમાં છે આજનું અમારવા તે જ આસાવલ એ માન્યતા ખોટી છે અમદાવાદ વસના પહેલા સાખરમતીના

કિનારા ઉપર કેલિકો મીલની દક્ષિણ દક્ષી લગભગથી મર થઈ કોટની અંદર જમાલપુર, ખાનગદાન અને લગભગ રાયખડ સુધી એની હદ હતી; અને પૂર્વની મરદ્દ આસ્તોટીઆ દરવાજા અને રાયપુર દરવાજાને અડી કાકરિયા તળાવ સુધી હોવાનું જણાય છે એનું નામ બદલી કર્યાવતી રાખવાનો કઈદેવનો પ્રયત્ન નિષ્ફળ થયા પછી અદમદશાહે તેની છેક નજીક અમદાવાદ શહેર વસાવ્યું અમદાવાદની રથાપના પછી અનેક નાનાં પરા ઉમરાવો અને સંતોના નામથી વખ્યા અને આમાવલ તો ફક્ત હાલના બહેરામપુરના વિભાગમાં, કેલિકો મીલ અને તેની આસપાસની જગ્યાએ જ મોકોચાઈ ગયું કાકરિયાની પૂર્વનો ભાગ બાદ કરતા વટવા સુધીના દક્ષિણ ભાગમાં વમેલા આસાવલ અને અમદાવાદના પરાઓમાં, કુતુબે આગ્રમના નિવાસનું વટવા, નિગામુતુરુક મલિક ઇસનનું વસાવેલું ઇસનપુર, મંડોળા તળાવની ઉત્તરે શાહે આલમ સાહેબે વસાવેલું રસુલાખાદ, નરી ઇદગાહ પાસે જવામદખા બાબાએ વસાવેલું જોરાવરપુર, ખુદાવદખા મલિક અલીએ વસાવેલું અલીમપુર, સુલતાન કુતુબુદ્દીન અદમદશાહે ખામદશોળ (ધટામડળ)ના મહેલો બધાવેલા તે ખામદશોળપુર (હાલનું દાની લીમડા અને મુંધ ખામોજ), બહેરામપુર અને આનાવડ એટલા મુખ્ય હતા હાલ વટવા, ઇસનપુર અને બહેરામપુર સિવાય એકેનું નામ જાણીતું નથી.

તવારીખકારો લખે છે કે શહેર બદારનો આ ભાગ એવો સુદર, ખાગખગીયાઓથી મનોદર અને આબાદ હતો, અને અમદાવાદની મહેમદાવાદ સુધી પરાઓ અને દુકાનોની એવી મુંદર ગોદવણ હતી કે છેક મહેમદાવાદ સુધી બધું એક મોટું શહેર હોય એમ લાગતું એક બાબુ કાકરિયા તળાવ, તેનો નગીનાખાગ અને નગીનામહેલ, તેની પાસે અલીમપુર અને મલિક અલીમની મરદ્દ, તેની પાસે રસુલાખાદનું સુદર કોટવાળું નાનું નગર અને અંદર ગાહે આગ્રમનો રોજો, મરિજદ તથા ખીજ મકાનો, મલિક અલીમની પાછળ શેખ કમાર માળવીની દરગાહ, મરખી ઉપર બાબાનુહાઈની મુંદર મરિજદ, કેલિકો મીજ પાછળ સેવદ અણુ તુરાખનો રોજો, શાહે આલમ અને ઇમનપુરની વચ્ચે મોટું ચડોળા તળાવ

એમને તથા એમના વગળેને ધણી જ પલ્લવ ગણેલા છે બાપથી જુદા પડ્યા પછી એમણે આસાવલ પાસે રમુકાખા નામનું પડ વમારી લા પોતાનું રહેઠાણ કર્યું, અને એમનો પવિત્ર રહેતો પણ દાઢ એ જ જગ્યા ઉપર બાંધેલો છે શાહે આલમને તેમના વખતમા મિયાં મંગલા કહેતા. તેમનું લગ્ન સિંધના નતમની પુત્રી બીબી મુરશી સાથે થયું હતું તે મિવાય બીજી સ્ત્રીઓ પણ એમને હતી મુઝનાન મદમુદ બેગડાના બાપ મુલતાન મુરમદ બીજનતા એ માદુ થાય, અને મદમુદ બેગડાના મામા થાય જ્યારે મદમુદ નાનો હતો ત્યારે તે પોતાના મામા શાહે આલમની પાસે રહેતો હતો, કારણ કે તેનો સાવકો ભાઈ મુરતાન કુલુદીન તેને મારી નાખવાના ધણી પ્રયત્નો કરી રહ્યા હતા મદમુદ બેગડો, જેને નાન-પણમા ક્રેતેલપા કહેતા તેના ઉપર શાહે આલમ સાદેખની ધણી પ્રીતિ હતી અને એને મુઝનાનના કેંધમાથી બચાવવા માટે હજરતે ધણી અમતકારો કર્યાં કહેવાય છે.

શાહે આલમ માહેબમા માધુતાના દરેક ચુલુ સપૂર્ણ ખીસેલા હતા તે બધાનું તથા તેમના અમતકારોનું વર્ણન કરતા ધણો વિન્નાર થાય સસારમા રહેવા છતાં, સસારનું દરેક મુખ, દરેક ભોગવિલાસ ભોગવવા છતાં સપૂર્ણ સાધુતા અને વીનરાગપણુ ગી રીતે રહી શકે છે, કર્મ કર્યાં છતાં ફળની આશા ન રાખવી એ કર્મપોગનો સિદ્ધાંત જીવનમા સદૃશ કેમ થાય છે તેનું મુદર દર્શાવે શાહે આલમ માહેબના જીવનની વિગતોનો અભ્યાસ કરવાથી સમર્થ થાય છે શાહે આલમ સાહેબ તા. ૨૦ જાન્યુઆરી આખર હીજરી ૮૮૦મા એટલે તા. ૨૦મી ઑક્ટોબર ૧૪૭૫મા જન્મનવશીન થયા

બધો દુનિયાદારી દાદ ભોગવવા છતાં તે વિરક્ત હતા અહિવાદીએ એક વાર શુક્રવારે જ કોઇને મળતા અને ધર્મ, જ્ઞાન વગેરેની વાતો અને ખુલાસા પુછનારને કરતા, તેમજ સમારના દુષ્ટ કહેનારના કષ્ટ પણ દાખતા, એવા એ સિદ્ધ પુરુષ હતા તે સિવાયનો વખત ધર્મસ્થાનમા ગાળતા. ધર્મસ્થાન ધર્મમા ગાયન આદિની મનાઈ કરેલી છે એમ મનાય છે એક વખત એક જગ્યાએ બાદશાહને માટે જડિતકામ સાથે એક રૂબાઈ તૈયાર કરેલું, તે લખીને એ બાદશાહને નજર કરવા જતો હતો. રસ્તામા તેને શહેરનો કાજ

નજમુદ્દીન મળ્યો, તેણે એ રૂબાઈ જોઇને તોડીને ફેંકી દીધી જગ્યાએ આ બાદશાહ મુલતાન આગળ કરી મુઝનાને તે વખતે કાઢ કર્યું નહિ, પણ કાજને એટલું કહેવડાવ્યું કે મિયા મંગલા (શાહે આલમ) ધર્મની આશા વિરૂદ્ધ રેગમી કપડા પહેરે છે અને ગાયન માભળે છે એને કેમ કંઈ કહેતો નથી ? કાજ આ સાબળીને ધર્મપુત્રકામાથી રેગમી કપડા અને ગાયનની વિરૂદ્ધ ઉનાગ એક કાગળ ઉપર ટાંકી શુક્રવારે દઝરત શાહ પાસે ગયો કાજ એમની નામે બેઠો એટલે તરત જ એનું ધર્મગ્રનુન નરમ પડી ગયું એ દિવસે શાહે આલમ સાધારણ કાળો ઝખ્ખો અને કાળા ટોપી પહેરી હતી એમણે કાજને પુછ્યું કે આપની પાંદડીમા શેનો કાગળ ખોસેલો છે ? કાજે કાગળ દઝરતના દાથમા મુક્યો તો તે કોરો માલમ પડ્યો અને બીજો કોઈ કાગળ જડ્યો નહિ. શાહે આલમ કાજના મનની બધી વાત સમજી ગયા હતા. કાજ તો શરંગિદો જ પડી ગયો હતો અને મનમા દઝરતનો શિષ્ય થઈ મુક્યો હતો તે પછી શાહે આલમ ઉકપા અને એક મુનાર કામ કરતો હતો તેની દોરી લઈ કેડે વીંટી, એમા એક લાકડી ખોસી અને કાજનો દાથ જાણી મકાનની બદાર નીકળ્યા બદાર નીકળતા જ તેમનો ઝખ્ખો કિનખાખો, દોરી રતજડિત કમરબધ જેવી અને લાકડી ખજર જેવી લોકોની નજરે પડી શાહે કાજને કહ્યું, 'મારો લેખાસ એનો એ જ છે તેના તમે સાક્ષી છો લોકોની નજરે આવો પડે એવી પગરસદગારની ધખ્ખા છે એમા હું ગરીબ થું કરે ?' કાજ નમી પડીને હજરતનો સેવક થઈ રહ્યો

આપા અનેક કિસ્સાઓ છે જેનું વર્ણન થઈ શકે તેમ નથી. એક ધોખીના રમુક કિસ્માની દત-કથા દજી પણ ચાલે છે માળયાના શેખ કમાલ અને શાહે આલમની દક્ષીન ઉપર જબુલી છે આ બને સંતો પાડોશી હતા તે પણ આગળ જોયું એ જોનેનો ધોખી એક હતો અને તેને કાંઈ સત્તા ન હતું બને સંતો પાસે એ જતો ત્યારે આટલી મહેર-બાની કરવા વિનવતો એક વખત હજરત શાહે આલમે ખુશી થઈ કહ્યું કે 'જન, તને છોકરો થશે' પછી શેખ કમાલ પામે જઈ તે જ દિવસે એ જ

વિનંતિ કરી ગયે કહ્યું કે 'જા, તને છોકરી થશે' એ પછી કેટલેક સમયે તેને છોકરો થયો તે લઘુ શહેર આલમને ત્યાં ગયો, અને તેમને જાતબ્યા બાદ, શેષ કમાલ પાસે આવ્યો. તે વખતે આશ્ચર્ય સાથે છોકરાને બદલે છોકરી માલુમ પડી. પછી જ્યારે જ્યારે એ શહેર આલમને મોકલે જાય ત્યારે છોકરો અને શેષને મોકલે જાય ત્યારે છોકરી થતી તેથી આજે પણ મુસલમાનોમા માન્યતા છે કે શહેર આલમ અને શેષ કમાલના રાજાઓએ એક જ દિવસે કદિ જન્મ નહિ.

શહેર આલમના પિતા બટવાવાળો કુતુબે આલમ સાહેબ માટે પણ અનેક વાતો કહેવામા આવે છે એમા એક વાત જાણવા જેવી છે. એક વખત રાત્રે એ બહાર નીકળ્યા હતા ત્યારે લોકડાની એક માઠ પહેલી તેની ઠોકર વાગવાથી લોહી નીકળ્યું કુતુબે આલમ બોલ્યા કે 'ક્યા હે ? લુદા હે, લક્કડા હે, કે પત્થર હે ?' દિવસ ઉઘ્યા પછી જોતા જોયે વરતુ-ઓના મિથજીવાળો એક કંકડો પડેલો માલમ પડ્યો. અકબર બાદશાહે જ્યારે મુબરકન છત્તુ ત્યારે આ કંકડો જોઈ તેને અરધો કરાવી પોતાની સાથે દિલ્લી લઈ ગયા અને બાકીનો અરધો આજે પણ બનાવવામા આવે છે એમ કહેવાય છે. આખા અમદાવાદમા તો મદાપુરુષો, ધાર્મિક, રાજકીય વગેરે દરેક ક્ષેત્રમા એટલા થયા છે, અને દરેકદરેક ક્ષેત્રનો ઇતિહાસ એટલો રસમય છે કે લખતા પાર ન આવે.

આમ, અમદાવાદની આજ્ઞાદી લગભગ પાચસો વર્ષથી તેના સતો અને મદાપુરુષોના પ્રતાપે આજ સુધી ચાલી આવી છે. દાલનુ અમદાવાદ તે મરાઠા રાજ્યની અવ્યવસ્થાથી સહી ગયા પછી અમદાવાદી-ઓની જાતમહેનતથી સહેજ સુધેરથી એ પ્રાચીન અમદાવાદની આજ્ઞાતિ છે. અને જમાના પ્રમાણે હજી તો ઘણી ચે સુધારની વધારની પડશે બાદશાહ અલ-મહશાહ શહેરની સ્થાપના કર્યા પછી શહેર આલમના બાપ કુતુબે આલમ પાસે શહેર માટે આશીર્વાદ માગવા ગયા ત્યારે તે મહાત્માએ કહેલું કે 'અલમ-દાવાદ-અમદુલ આવાદ'—(પન્નકૃપાણુ પરમેશ્વર અમદાવાદને સદાકાળ આવાદ રાખશે) એ લવિચ્ચ-વાણી સત્ય જ દરી છે અને ફરશે, એમ અમદાવાદની

દાલની પ્રગતિથી જાણાય છે, અને અમદાવાદની દાલની આજ્ઞાતિ સુધરતી જોડવાળી, સચિત્ર અને સુવર્ણમોડિત થશે ત્યારે અમદાવાદ શહેર તેની પ્રાચીન મહત્તા નવા કલેવર અને નવા વેશમાં શોભાવશે. આ સ્થિતિ આવવાને હવે રોકાઓ નથી લાગવાતા એની પ્રગતિની સવારીના નિશાનકકાના અવાજ દૂર-દૂરથી સંભળાવા લાગ્યા છે. સ્તનમચ્છિનાવ બીમરાવ

મારી ચુંદડી

ઓહું હું રગભરી ચુંદડી ' (૨)
વગડે શણગાર ભર્યો દામદામ કેમુડો,
વગડો છુટાય, હો સાહેલડી ' —ઓહું

કેમુડના પાણીડે રંગાય એ સંગવડો, *
દરિયા છલકાય, હો સાહેલડી ' —ઓહું

ચુંદડીથી લાકું પેલો આલસામા આલસો,
મનડું દરખાય, હો સાહેલડી ' —ઓહું

ચુંદડીના રમથી દીવાનુ મારો ઓટલો,
સાથીઆ પુરાય, હો સાહેલડી ' —ઓહું

રંગના વરસાદમા ભોળાય પેલો જાણુડો,
તેલડો વગતાય, હો સાહેલડી ! —ઓહું

રઘુનાથ ગંગારામ કદમ

ઈનામી હરીફાઈનાં પરિણામ

તમે તંત્રી છો તો

વાળી ઇનામી હરીફાઈમા તેર જણાએ બાગ લીધેલો તેમના જવાબો ઉપર થોડી વિવેચના આ અઠની મિજબસમાં જોશો. પહેલું ઇનામ જનાદન ગોવિંદરાય વસાવડા (ગોવળ) ને, બીજું ઇનામ ડૉ મેકેન્કી પી સોલા (પાછપુરા) ને, ત્રીજું જયતી પારેજ (સાબરમતી) ને અને ચોથું ખીમજી ગપ્પી ચોલા (મુખાઈ) ને મળે છે.

ત્રી ઇનામ

માટે ગયા જે માસ (ગાય અને માદ) થી જે જે વિષયો હજી મુશ્કા છે તેને માટે હજી અમને પુરાતા લેખો મળ્યા ન હોવાથી એ અને ઇનામો હજી મુશ્કા રાખીએ છીએ.

* ગામપ્રદેશની એક નદી

અંગ્રેજી બીજા ધોગબુધી
હતા મુખી હું અમદા-
વાદમાં, મારા માગીને ઘેર ગ્દીને
ભાપ્યો. માગી સિવાય બીજાં પણ
અમારે ધણા મગા દતા, પરંતુ
અમારી ગરીબાઈની મુશીબતોનો
ખરા અ્યાય જેવો એ મમન્યા
દતા એવું બીજા કોઈ ભાગે જ
મમન્યુ દરો.

મામા પણ મારા ઉપર બહુ
માયા રાખતા, અને એમને ઘેર
ગ્દી હું એ અક્ષર ભણીગણી મુખી
ચાઉં એરી ઉમેદ ગખતા મામા-
મામા અને મારી સાથે એટલા
ઉગર મનથી વર્તના કે એ ક્રિયો
અત્યારે સખાઈ છુ ત્યારે પણ માઈ
હૃદય આદર અને ભક્તિભાવથી
ઉભગાઇ ગયા વગર રહેતું નથી

મગાવદાસાની ખરી કદર
ગરીબાઈમાં જ થાય છે સમાગની
વિકટતા, સ્વાર્થપગવળતા, ધન-
વાનોની નિબુંગના વગેરે ધણા
કડવાખીસા અનુભવો અમને એ દિવસોમાં થયા.

દવે ભાઇ દ અને અમારી મિત્રમંડળી ફરી જામી
રોજ નવાનવા પ્રદેશ મોઢવા ને નવીનરી છતો
મેળવથી એ જ અમારું મુખ્ય કામ હતું

પતંગના દિવસોમાં માશીના તથા પાટોમીના
ઘરના ડાપશના નેવાના લુકા ઉડવા લાગ્યા. ઉડતી
પતંગો ઝંડાથી પાડથી, કપાએકી પતંગોની દોરો લુટી,
સામી પોતોવાળા બેઠે નળિયેનળિયે લડતુ એવાએવા
આચિયાના દુનરમાં અમે કુશળતા મેળવી હતી

પાટોશમાં એક પારવતી માશી દતા એમનું ડાપકું
ને અગાશી એક વખત એટલા બધા ખુદાઇ ગયા
કે બીજે દિવસે તો એ ધોકલુ લઈને જ આવી ઉભા
ધમણી, ડર, ગાંઠો, રાપ-કશાને અમે નવારે ગાંઠતા જ
નથી એમ એમણે બેધુ ત્યારે છેલ્લુ કહેણ કહીને
એ ગયા કે ' દવે પછી તમને કોઈને મારી અગા-
શીમાં પગ મુકતા બેઠશ તો ટાટિયો જ વાદી

મારી પોતાની વાત

૬

ત્રણ પાટોશો

પારવતી માશી

જડાવ માશી ને

લખુડી માશી

નાખીશ.' તે વખતથી અમે
નિશ્ચય કર્યો કે દવે પછી આપણે
એમની અગાશી કે ડાપરે ન જ
જવું, નહિ તો ટાટિયો બોવાનો
મોદા છે !

પરંતુ બીજે જ દિવસે સાંજે,
બર દોરથી બે પતંગો ચાલી જાય
છે, એક છે ઘેંશિયો લન્ડાદાર ને
બીજો છે ચટાપટા મન કેમ
જાવ્યુ ગદે ? ' ઉંડ જવ ! ' મેં ઝડો
લીધા. મ. ભાઈએ લગર કે કવા
માડ્યા અને દ કોટડા પરથી
દોડી સામે ડાપરે કુદવા જાય
છે એવામાં જ પારવતી માશીની
અગાશીમાં ધજ લઈને પડ્યા !
પડ્યા તો ખરા, પણ આઠ
પતરા પર પડ્યા અવાજ થયો
ધમધમ . . .

પારવતી માશી નીચેથી છુમે
પાડવા લાગ્યા પાડાપાટોશી ' શું
થયું ? શું થયું ? ' કરવા લાગ્યા
માશી નીચેથી વડે છે અને અ-
મારા જવ ઉડી ગયા પણ દ

ભાઈને વાગ્યા કરતા થે ટાટિયો વડાવાની વધારે
બીક હતી. ઝડપ દઈને એ ઉભા થયા અને કોટડા
ઉપરથી અમે એમના દાય જાણી લીધા, એટલે સાચ-
વીને એ અમારી સરદદમાં આવી હેશિયાર થઈને
ખુબાગવા લાગ્યા

' દવે આની જ, તારી માની પારવતી ! ' દજ
એમ હું બોલતો દતો એટલામાં તો મોટા ડરો લઈને
પારવતી માશી આવી પહોંચ્યા !

બાલો મડાવીને ભાઇ દ કોટડા પર જ બેઠા
છે, પણ પગ અમારી દદમાં દતા. મમયસૂચકતા
વાપરી એ ખબરદારીથી કહેવા લાગ્યા, ' લુઓ પારવતી
માશી, કેઈ નથી જાન્યુ આ આમથી બે મોટા બિલાડા
લડનાલડના આવ્યા મેં જાન્યુ તમારા નળિયા ભાંગશે.
કાજની તમે એ તરફ પગ મુકવાની મના કરેલી
એટલે શું કરે ? ' આ વાસડા વતી હું દાકવા ગયો
એટલે એ ધજ લઈને પડ્યા પતરા પર એનો ધડકો

થયો, બીજું કંઈ નથી જુઓ પાર્વતી માશી ! કાલનાં તમે ના કહી ગયા ત્યારથી તમારું એક જોઈને નળિયું લાંબું છે ?' પાર્વતી માશીને સંતોષ થયો ને વાત ખરી માનીને નીચે ગયા. પણ ત્યાર પછી તો પાર્વતી માશીનાં કેટલા યે નળિયાં લાંબાં છે ને સંકડો વાર એમની અગાશીમા પગ મુકાઇ ગયા છે !

અમારે ગિલ્દીદંડા પણ ચોકઠામા જ રમવાના રમનારમતા બીજાં એક જડાવ માશીની મેડીએ મોઢાએ જાય ને ગાળો ખાવી પડે ! એક દિવસ તો કટા-ગીને જડાવ માશીએ મોઢા ન જ આપી ને ચાડી ખાધી તે જુદી હ ભાઇને રીસ ચડી તે બીજે દિવસે મોઢા તાકીને એવી ઉઘાડી કે જડાવ માશીને ઊંકે દહીંની માટલી લની તે જ પુરી ! એ બેઠું 'લેતી જા' જડાવ માશી' એમ બોલી જવાયુ પછી તો રહેશો ક્યા ? પાછી લગાઈ ચાલી. પણ એ જ રાત્રે જડાવ માશીને વીંછી કરડ્યો હ ભાઇ કહે, 'ચાલો માશી, હું વીંછી ઉતારનારને ત્યા લઇ જઈ.' એથી કોલકરાર થયા.

પણ મુળ રમુજની વાત તો એ દત્તી કે હ ભાઇ કાંઈ વીંછી ઉતારનારને ઓળખતા જ નહોતા ખાલી ગપ છાટીલી. કારણ એ દત્ત કે જડાવ માશી વીંછીની પીગથી છેડા વાળીને કાંઈ મરી ગયુ હોય ને રૂવે એમ રોતાં હતા. હ ભાઇના મનમા એમ કે જડાવ માશી જેવાં માશી રોવારોતા જાય ને આપણે આગળ ચાલીએ ને લોકો જુલેએ પણ એક લલચા છે !

એક પાડોશીએ બળદને એકો જોડી આપ્યો જડાવ માશી એમા બેઠેલા ને અમે બધા સાજનમા ચાલીએ, હ. ભાઇ પાછળ ચાલે ને લોકોનાં ટોળે-ટોળા રસ્તામાં પુછે તેને હ ભાઇ જવાબ આપે જાય કે, 'ભાઇઓ જાવ, બહેનો જાવ; અહીં કંઈ નમાશો નથી. એ તો અમારા જડાવ માશીને વીંછી કરડ્યો છે !'

જડાવ માશી તો મોઢાર આસુએ રહે છે. 'મા મારી મા રે; તું મને મુકીને ક્યાં ગઇ ? મળયુ-ધીમા ઝેર કેમ ના દીધા, વગેરે.' આ વરઘોડા ખાડિયુ, સારગપુર, પાંચકુવા, ચાર રસ્તા ફરીને પાછો ઘેર આવ્યો. વીંછી ઉતારનારને બહુ યે શોષ્યો, પણ

કોઇનું યે ઘર હ ભાઇએ જોયુ હોય ત્યારે ને ?

ઘેર આવીને જડાવ માશીને કોઇએ અરીણુ ખવડવીને ઉઘાડી દીધા તે સવારે ઉઠ્યા ત્યારે તો પાછાં ઘોડા જેવાં ! પણ હ. ભાઇને ઉપકાર એ જીવ્યાં ત્યાં મુશી માનતાં કે 'ના, બચારો છોકરો. પરજીલુ તો ખરે; અરધી રાત મુશી મારે સાર લટક્યો.'

નીચે દત્તા લખુડી માશી. એમની નીચેનું ઘર અમે લાડે રાખેલું. ત્યાં દીંચકા ખાવા રોજ જતા એ કહે 'દીંચકા ઓછા ખાએ, મારી મેડી તુટી પડશે.' પણ અમારે સામી ભીંતે અડે એટલા દીંચકા ખાવા બેઠાએ ક્યાય મુશી લખુડી માશી ગમ ગાય; પણ પછી દાદરે નીચા વળીને જાનામાના જુલે.

જરાક એમનું નાક કે કપાળ જોતાં જ અમે દીંચકા ધીમા પાડી દઇએ અને એકબીજાના કાનમા કહીએ કે 'લખુડી વાદરી, લખુડી વાદરી.'

પણ લખુડી માગીના કાન એવા સરવા 'એ 'લખુડી વાદરી' સાલળી જાય ને પછી તો અમારા વડિલો પાસે કચિયાદ ચાલે 'એ આ નમાગ ઘોડા-એને વારજો; મને મોડી સામ વરસનીને ગાળો લાડે છે.' પુછવામા આવે કે શી ગાળો લાડે છે ત્યારે કહે, 'પુછોને એમને 'પોતાને મોઢે લખુડી વાદરીની કણુલાત આપે તો પોળમા કાયમનું નામ પડી જાય એ એમને ધારતી ! આથી ગાળતો પુરાવો મળે નહિ ને અમે ફારી જઇએ સાહે વરસની ડોશી જુડી ફરે, ને અમારે ધણું જીવે દીંચકા !'

એક વખત અમારી પોળમા માતા કાંદનારા વડારા બ્રાહ્મણો આવ્યા હતા.

'જે કોઇ સીધું પૈસા ને દીવો મોકલે, ' તેના અણુટ રહે ભડાર,

બહુચર ભલે આવીયાં.' એમ લહેકા કરીને એ ગાતા હતા. એક જણુ ચાદર ઓઢીને 'હ હ' કરતો ધુણતો હતો અને બીજા 'ધન્ય મા ! ધન્ય મા !' કરતા હતા.

પછી જેના શરીરમાં માતા આવ્યા હતા તે બોલ્યો, 'અલ્યા મેવક, શું બેઠાએ ?' સેવક કહે, 'સવા શેર કડુ અને નાંદાચડી આપો મા.'

માના—વગાડય ચાળી. હ હ; હ હ.

મેવકા—ધન્ય મા' ધન્ય મા' !

મેવામાં તે માતાએ કંકુથી ચાળી ભરી દીધી અને મોમાથી ધમારાળાં નાડાડી કાઢી આપી ! ઓઝો આશ્વર્થ્યકિત થઈ ભ્રેષ્ઠ રૂઢી અને છોકરાઓ ધન્યવાદમાં તાળીઓ પાડી ઉઠ્યા.

માતાએ ખીંચ વાર પુઠવું, 'બોલ્ય સેવક, શું ભ્રેષ્ઠએ ? માગે તે આપુ.'

સેવક—અતર, શ્રીફળ, વામણ, ધરણી, એવં-એવું આપો મા' !

માતા—વગાડ્ય ચાળી—

આમ કરીને ચાદર ઓઢીને માતા જ્યાં જ્યાં પડે બધું માગેલું આપવા તરફ ચાલે છે ત્યાં દ. ભાઈ ઉઠ્યા ને માતાની ચાદર ઉપાડી નાખી ! માતા ધીમેથી પોટલી છોડતા હતા અને બધું એક પછી એક ગોઠવના જ શરૂાઈ ગયા. 'એ બધું મોમાથી કાઢીએ છીએ એમ સિદ્ધ થવાનું હતું.'

મેવકા તથા પોળની બાપડીઓ બધા દ. ભાઈનું શુ થશે તે બાબત ગભરાતા હતા માતાએ તે સાપ ઉપર સાપ દેવા માંડ્યા ને મારીએ રાખા માગવા માંડી. પણ માતા હવે રીમાઈ ગયા ને ખેત્ર અધુરો રજો.

ખીચારા મારીએ તો દ. ભાઈ મજામન રહે એ મારે દંધકક બાધાઓ રાખેલી અને માતાજીના કેવળ સાવન કરેલું હરિમસાદ ગજરાય રંગાઈ

હજી ગઈ કાલની જ વાત

એક ચમત્કાર

વીસમી સદીમા દેવદેવીઓના ચમત્કારો વગેરેમા માનનારાઓ બહુ ઓછ થતા જાય છે બુદ્ધિથી વિચાર કરનારાઓએ ચમત્કાર જેવી જાણના દરેક બાબતનું કંઈક કારણ શોધી કાઢી એ પ્રમ દૂર કર્યો છે

અને પણ એ જ નબળી એક માન્યતા જુદી દોષી ભ્રેષ્ઠએ એમ ધારી, અમદાવાદથી પ્રાતિજ્ઞ-જેઠસલા લાઇનમા ડોહાડા રોડનાથી ત્રણેક ગાંઠ દૂર આવેલા પાંદડા ગામમા હોળી જેવા ચઈ કાલે બપોરે ગમેલા

દરેક ગામમા હોળી પ્રચલાવાય છે, અહીં માત્ર વિશેષતા એટલી સાતબેસી કે એ હોળીના લાકડા સગવળે રવા પાડી ધન્યબળના અજારામા થઈ ગામના લગભગ બધા માણસો દર વર્ષે ઉપાદે પડે ચાલ્યા જાય છે, તે પણ તેમને કશી દેખ થતી નથી !

કંઈક તર્કવિતર્કો કરતા અમે ત્યાં પહોંચ્યા ત્યાંજે સાતેક ગામજે ગામના માણસો 'કાળકા માતકી જય ! અમે માતકી જય !' એમ બોલતા એકઠા થયા અને પણ સાથે જ દના બધે રથજે જેમ હોળીમા મગડાવાય છે તેમ જ અહીં પણ હોળી પ્રચલાવવામા આવી ને પોતપોતાને ગેર ચાલ્યા નવા સને લગભગ દસ ત્રણે હોળીની અવાજાઓ નીકળતી બધ ચઈ એટલે વળી પાંદડા માણસો 'કાળકા માતકી જય, અમે માતકી જય' બોલતા ભેગાં થઈ ગયા. જેવાર માણસોએ ધન્યબળ દોલસાના દગલાને આઠદસ કુદમા પડોળો કરી નાખ્યો, અને તે પડી લોકો એક પડી એક ઉપરથી પસાર થવા લાગ્યા અને તે ભ્રેષ્ઠ જ રવા !

આ બેઠ જાણુવા મારે તે અમે અહીં આવ્યા હતા, એટલે અને પણ એ દગલામા ચાલવાને નિશ્ચય કર્યો બજારની બીકે તે બહુ જ લાગતી હતી, પશુ હીમત બીડી અમે અંદર પડ્યા બે, ત્રણ અને ચાલે દગલે તે બહાર નીકળી નવા ગામના પનમાં લેગ માત્ર ઇન થઈ ન દતી ! પડી તે ફરી એક વાર અમે બંનેએ ચાલી બેઠુ, પણ જરા બે ઇન ન આવી. ત્યાંના કેટલાક માણસો તે બંને પાંદડીમાથી પસાર થતુ દોષ તેમ પગમાથી ગેડા કાઢી, કપડાં ઈમા લઈ ખુલ આસેઆસે, પગના દનકા ઉપરથી ચાલતા દોષ તેમ ચાલ્યા જતા અને બીલકુલ ઇન વગર બહાર નીકળ્યા ! કેદમા ઠોકગા જેમાડીને પશુ પશુ માણસો અનારામા ચાલતા નાનાના ઠોકરાઓ-રીઓ પણ અંદરથી દોડાદોડ કરતા

આટલી બધી દગીજા અને અનુભવી અને નબંદાનને ભ્રેષ્ઠ ખુલ ધરિંથી ચાલનારના પગના તળિયામાથી પગેરો લુટે છે ચાલતાચાલતા ને કાંઈના પગનીયે અંદર હોમેલા નામિયેરની કાચડીનો અમિ કે એનું કંઈ આવે છે તે પને ચોડી જતા ચમકાવે છે, પશુ બેનાથી પગમાં ફાંસેલા તે નથી જ હકતો

બાલકથી માંડી દડાં સુધી ત્યાંના તે કાંઈ અની જાણ માતાનું સત માને છે. કેળવણિ માણસો ત્યાં બહુ થોડાં છે અમારા જેવા માતાના પરચામા અથવા રાખનારા પણ એમાથી વગર ઇનએ કેમ નીકળી રાખ્યા એનું કારણ અમને કાંઈ સમજત નથી. હોળી પ્રચલાવવાના રચન સામે જ કાળકા માતકી એટલી છે આ વાતની પરીક્ષા કરવા કાંઈ વાર થઈ ગામજા હોળી સજગથી અંદર ચાલી જેવાને અમારો વિચાર છે ચુલલાલ બટ્ટ અને સુળશંકર બટ્ટ

હોડીમા પાંદડી બરાડું ભેઈ ખાંચાને ચિતા થતા માડી 'ચાલો આપણે પાંદડી કાઢી નાખીએ' તે બોલ્યો.

પાંદડે કહેલો એક ચક્રર નહો, 'કાંઈ નહિ, પુરેપુરી બસવા દોને; એટલે આપણે ઉધી વાળી બધું પાંદડી કાઢી નાખણું'

ખાઓ, પીઓ, હેર કરો અને—

નિષ્ફળતા !

કેટલો ભયંકર શબ્દ ! નિર્બળતા, નપુंसકતા, પરા-
વત્ય, નિરાશા, દુઃખ, વિનાશની કેટલી બધી મુશ્કેલી સેના !

અને જેના જીવનમાં આ શબ્દનો પવન વ્યાપક
રીતે સંભળાતો હોય તે મન પુરુષની દશા ?

ગમેલગમે કામના કુંગર વગરખસેડેલા પડયા
હોય છે, અરમી કરેલી પ્રવૃત્તિઓનો પાર હોતો નથી;
અણસડયા જીવનસંધામ અને વણબોગયા મુખ એ-
મનાં એમ જ રહે છે. જીવાની અણખાલી અધુરી અકાળે
છુંદાઈ જાય છે. આખું જીવન નિઃસંત-નિર્જીવ અને છે.

આનું કારણ ? પુરુષાર્થનો અભાવ, પુરુષાર્થના
પોષક તત્ત્વોના વિકાસની ઉણપ.

પુરુષાર્થ એટલે પૂર્ણ મનુષ્યત્વ, માનવજીવનના
મર્મ અંગેની સમતોલ ખીસવણી. એ વિકાસથી
ઉત્પન્ન થનારી મનુષ્યની શક્તિનો આવિર્ભાવ તે જ
પુરુષાર્થ અને આવા પુરુષાર્થથી સંધાની વસ્તુનું નામ
સફળતા, વિજય, ઐશ્વર્ય, મુખ, પૂર્ણ મનુષ્યત્વ.

જેને વિદ્યા ડાહવા નથી, કાર્યની વિચારણા
જેને યથાવતી નથી, સાધનોની ઉણપ જેને અચ-
કાવતી નથી, એવો પુરુષાર્થ મનુષ્ય ન્યારે કોઈ
પણ કાર્યમાં બેઠાય છે ત્યારે તેની કે-દરેય શક્તિઓના
વિકાસનું સુંદર દર્શન થાય છે. એવો માણસ ન્યારે
કોઈ પણ કાર્યે હાથ ધરે છે ત્યારે વિજયને જ વર
છે. કારણ કે એનો વિકાસ સર્વોર્ગી હોય છે એના
સ્નાયુઓ જલપાત હોય છે, શ્વાસોચ્ચાસ પર એનું
સંપૂર્ણ સ્વામિત્વ હોય છે, સોહીને શુદ્ધ કરનાર એના
કેદમાં, અને એ શુદ્ધ લોહીને વહાવનાર એનું હૃદય
શક્તિવાન હોય છે. તાજી પુષ્કળ સોહી ઉત્પન્ન
કરનારી એની પાચનક્રિયા ઉત્તમ પ્રતિની હોય છે.
અને આ બધાને પરિણામે એના મગજ અને જ્ઞાન-
તંત્રમાં પ્રવૃક્ષ, તીવ્ર અને તેજસ્વી હોય છે. એવા
મનુષ્યને વિજય હાથવેળમાં કેમ ન હોય ?

શરીર, મન અને આત્માની સત્ત્વસંશુદ્ધિ
વિજયની ચાવી છે. એક પણ અંગની શક્તિનો ફાસ
આપ્યા માનવજીવનને નિર્બળ કરી નાખનાર નીવડે

છે. કારણ, આપણું શરીર એક ઉત્તમ પ્રતિનું યંત્ર
છે. એનાં વિવિધ અંગોની રચના અને શક્તિની યોજના
અત્યંત સુહૃદ્ધિપૂર્વક કરવામાં આવી છે. પ્રત્યેક અંગ
એટલા તો મદત્તવનું હોય છે કે એના કાર્યમાં ૨૦૮
પણ ડખલ આવતા જ આપ્યા શરીરની શક્તિ અને
કાર્યક્ષમતામાં શિથિલતા આવે છે.

આપણે જે આદાર લઈએ છીએ તેની પાચન-
ક્રિયાથી લોહીની ઉત્પત્તિ થાય છે, પરંતુ એને શરીરમાં
ચોક્કસ રીતે વહેવી આપનાર તો હૃદય જ છે સ્નાયુઓના
દુષ્ક તત્ત્વોને પાછું ખેંચનાર હૃદય ખરું, પરંતુ એની
વિશુદ્ધિની ક્રિયા તો ફેફસાં જ કરે છે. અને આપ્યા
શરીરને નિષ્ઠ માર્ગે દોરનાર મગજ અને જ્ઞાનતંત્રોનું
સ્થાન પણ એટલું જ મદત્તવનું છે. અથાત્ સમતોલ
વિકાસ, પ્રત્યેક અંગની સરળ પ્રવૃત્તિ, ચિત્તની સ્થિરતા
ઉપરાંત વિચારની સાત્ત્વિક અવસ્થા, અપજના અને
અનુરૂપતા ઉપર જીવનની સફળતાનો આધાર છે.

આટલું જાણ્યા પછી નિષ્ફળતાની શરૂઆત
ક્યાંથી થાય છે, એ શોધી કાઢવું અશક્ય નથી.
અતિશય આદારને લીધે આપણું જંદર નખણું પડ્યું,
શરીરના મધ્યમિન્દુ જેવા આ કારખાનાનો અચ-
વસાય દીશે થતાં લોહીની ઉત્પત્તિ એટલી થવા
લાગી, એટલે હૃદય પણ આળસુ બન્યું, એને
લીધે ફેફસાનું કામ પણ તરમ પડ્યું પરિણામે પોષ-
ણતા અભાવે અંગોના સ્નાયુઓ નિર્બળ અને ટીસા
બન્યા કંઈ પણ કાર્ય કરતા નિર્બળના જાણવા લાગી.
થયું ! સ્ત્રીક્રિયાપણું, જીવનગંગા, ચિતા વગેરે મહેમાનોએ
પગાય નાખ્યો. એમનો મતકાર કરવામાં ગેકામીના
મનને બીજારાને વિકસવાનો અવકાશ જ ક્યા રહે ?

આ મર્મનું મુજ માત્ર જરા જેટલી દેખાતી બલમાં
જ હોય છે ચાંપીને ન ખાધું; નોકરી કે નિરાણે
જના લપસપ ઉતાવળે ખાઈ લીધું, નાટક કે સીનેમાં
જેવા જના જરા નાસ્તો ક્યો; બે ભાઈબેન એવા
થવા એટલે કંઈ દોરેકમાં ગયા વિના ચાલે; આગ્રદ
કરે ત્યારે થોડુંક મિષ્ટાન્ન વધારે લેવું જ પડે;—આવી
આવી અનેક જરા જેટલી જુથેથી શરીરને ખનાતી
દીધી કચગપેરી—ઉકરડો. અંદર ચાલુ કરેવાળું

અને પરિણામ ? માદગી.— નિર્મળતા,—નયુક્ત-
તા,—મરણ

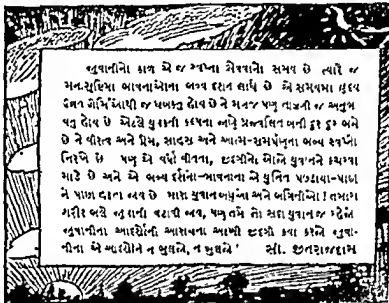
ખાઓ, પીઓ, લહેર કરો અને—

અને, અકાળ મૃત્યુ પામે.

આ યોગ્ય તામજનક છે ?

આગમ્ય જાગે પામે છે. આગમ્યની મરજતા
ઉપર વિજયી જીવનનો આધાર છે. મોટા આદાર-
વિદાર, શારીરિક શ્રમ અને નિયમિત આગમ્ય પર
આગમ્યનું

ભાષિ અ-
વશ્ય છે.
જ્યારે મનુ-
ષ્ય આદાર-
વિદાર મા
ઉચ્છ્રાંસ
વર્તન કરે
છે, ત્યારે
પ્રેમાજ પ્ર-
કૃતિ કે પી
એને ખબર
દાય મુકી
ગે છે અને
મમતાથી
પાછા વળ-
વાનું મુશ્કે

જીવનની કાળ એ જ મજા મેલવાનો સમય છે ત્યારે જ
મન:સુશિષ્ટા ભાવનાઓના બગ્ગ દર્શન લાઈ છે એ સમયમા મુશ્કે
ફળ મેળવવાથી જ ધબકતુ દોલ છે ને મન:જ પળ તાજની જ અનુભ
વતુ દોલ છે એટલે યુવાની કલ્પના બાંધે પ્રજ્વલિત બની ફર ફર અને
છે ને વીરલ અને પ્રેમ, સાદર અને આત્મ-શ્રમધંખના બંધ સ્વર્ગ
નિરપે છે પણ એ વર્ષો વીતતા, હઠતોને મેળે યુવાનને કથળવા
માટે છે અને એ બંધ દર્શના-ભાવનાના એ યુનિત પરદાવા-પાછા
ને પાછા દાના બલ છે માત્ર યુવાન બાંધના અને અભિનીઓ ! તમામ
મરીર બહે જુદાની વરાધી બલ, પળ તમે તો કદા યુવાન જ રહેલ
જુવાનીના આદર્શોની આસપાસ આપી હઠતો કયા કરીને જુવા-
નીના એ આદર્શોને ન છુલો, ન છુલો ' સી. જીતરાજદાસ

છે. મામાન્ય રીતે તો કુટુંબની આ મુશ્કેલી (એટલે
યુક, અપવૈ, મરડો, ઉઝરી, મળેખમ વગેરે) અર્થ
જીવી નથી, અને માણસ આદારશિદ્ધા પ્રત્યે લગ
આપવા મરી જાય છે. પરંતુ વારંવાર આપના પ્રવેશ-
નો સામે થવાનું મકલ્પ જળ જેતણા નથી એવો
દીન મનુષ્ય કુટુંબની એ શાન પણ મંથીર મુશ્કેલીની
અનુભૂતિ કરે છે. એટલે આખરે એને પ્રકૃતિના
પ્રત્યાધાનનું જ દર્શન થાય છે અને અંતે અનેક
અમકર વ્યાધિઓનો તે ભોગ જને છે

શરીરના વ્યાધિઓમાંથી નવાણુ ટકા તો આદાર
પ્રત્યે ફરફ કરવાથી જ ઉત્પન્ન થાય છે. એટલે
આદાર એ પ્રાણીજીવનનો આતં મદદરતો ભાગ
મળી શકાય.

એ પછી એટલા જ મદદરતો બાંધે વિવિધ ને
કનગન અને આગમ એક મેર અનાજના પાચનને
એકથી ત્રણ કલાક લાગે છે અને એને પચાવવા
માટે એક કલાકની મજન શારીરિક મહેનતની જરૂર
પડે છે આયુષ્યોના મંચાસન પર જ આદારના
પાચનનો આધાર દોષ છે અને અમિત થતા અંગેને
જે આગમ ન મળે તો એમની શક્તિનો દામ થાય
અને શિથિલતા આવે. આ રીતે આદાર ઉપરાંત

રનાયુઓના
રોગ્ય મંચા-
સન અને
આગમ પર
શરીર મન-
ની પૂર્ણતા
અવશ્ય છે.
દરીકતમા
જે આમ-
જ છે, તો
પછી આ-
માંથી કયા
તરવો વિ-
મરી જવાય
તેમ છે ?

ધમ્મવિને
કદાચ નંદેદ

કરી શકાય. એથી પરિણામે કથુ જ નુકસાન ન
થાય પરંતુ શરીરને લુપ્તી જ્યાં એમ નથી એક
પણુ લુપ્તનું ફળ અત્યંત કટોર અને અચાવદ નીવડવા
વિના રહેતું નથી જીવન એટલું તો તપથી વધી
જાય છે, કે આવી કુદ ગણાની લુપ્તોનો વિચાર
કરવો મનુષ્યને આવશ્યક લાગે નથી

એજગ્રામ, મિથ્યા મજા અને એવી બીજી અનેક
નિર્જીવ અને પરિણામે કુખપ્રદ વાતોમા માણસ
અર્થ કાળક્ષેપ કરતો દોષ છે પણ આપણે એનું જે
આદાર, વ્યાધામ કે નિયમિત આગમની વાત કરીએ
તો કદેશી અરે ભાઈ, વખત જ ક્યાં મળે છે ? પરંતુ
અજ્ઞા મનુષ્ય જેવા આ પામરેને વિચાર પણ નથી
આવતો કે મરવાને માટે તો પુષ્કળ સમય છે, માત્ર

કેાઇ પણ પ્રયત્ને જીવનને મુંઢ ને બળવાન બનાવવા માટે ખાસ સમયની વ્યવસ્થા કરવામાં જ બહુ મનુષ્યત્વ રહેલું છે. કારણ કે, એક ધણીનો પણ વિશ્વંઘ ધણી વાદ વિનાશક નીવડે છે. નિર્બળતા અને નયુસકતાનું પાલનપોષણ કરનારને પ્રકૃતિના ખાસ સિદ્ધાન્તનું જ્ઞાન નથી હોતું કે પૃથ્વી મનુષ્યને જ જીવવાનો અધિકાર છે.

ચોખ્ખા વ્યાયામથી એંગો બરાબર કસાતા હોય; પછી એને અત્યંત સરળ અને પોષક આદારનું બળ મળતું હોય, અને તેમાં શાત સ્વસ્થ નિદ્રા તથા પ્રત્યેક રનાયુને શિથિલ રાખી પુરતો આરામ આપવાથી નવું ચેતન પુરાતું હોય તો જ માણસ સંપૂર્ણ રીતે તદ્દુસ્ત રહી શકે. શરીરની આવી નિરાગચતાથી મગજ દલકે અને શુદ્ધ વિચારને અનુકૂળ બને છે ઉત્તમ પ્રતિના વિચાર અને વાચનથી ઉત્ક્રાંસ અને ઉત્સાહપ્રેરક બળની પ્રાપ્તિ થાય છે આનું નામ પૃથ્વી મનુષ્યત્વ.

મસાકાવાળા તીખાતમના ભોજનો એ આદાર નથી. મરનામરતા લયડતે પગસે થોડુંક કરી આવવું - ફરવા જવાનો ફાલ કરવો એ વ્યાયામ નથી અનેક વિચારથી ગુંગળાઇ જતા મનવાણો મનુષ્ય શિથિલતા શું એ સમજતો જ નથી. એટલે અભ્યારના ધમલિયા જીવનમાં તો મનુષ્યત્વને ખીસતું બેરાતો પ્રસંગ જવડે જ મળે છે અભ્યારના મનુષ્યોને ગોટે ભાગે મનુષ્ય જ નથી; મનુષ્યત્વના ઓળા ખાત છે.

હસ્તિશાયણ આચાર્ય

ખોરાકની પસંદગી

પોષના અંકમાં 'ખોરાકની પસંદગી' એ મયાનાના લેખમાં શરીરને સુવ્યવસ્થિત રાખવાને માટે ત્રણ પદાર્થની ખાસ જરૂર છે એમ જણાવવામાં આવ્યું છે. એ સિવાય એક ચોથી ચીજની પણ ખાસ જરૂર છે; અને તે ખનીજલવણ (Mineral Salts). આ ખાસ અગત્યની ચીજ છે. ખોરાકમાં તે ન હોય તો શરીરના દાઢ દૃદ્ધિ પામે નહિ તેમ જ સોડી બને નહિ. આ સાચી મળવાનું મુખ્ય માધન લીલાં શાક અને તાજાં ફળો છે

'એ રાટલી અથવા ગિન્કિટને ઘી, માખણ,

દુધ અથવા ચાની સાથે લેવામાં આવે તો શરીર-યંત્ર હમેશને માટે સુવ્યવસ્થિત રહે' એમ જે કહેવામાં આવ્યું છે તે બરાબર સાચું નથી. ખોરાકને લગતી છેલ્લી શોધખોળને પરિણામે એટલું તો સિદ્ધ થઇ ચુક્યું છે કે જે ચીજોની અંદર (Vitamines) પ્રાણજીવન તત્ત્વ નથી તે ચીજને શરીરને માટે નિર-પયોગી છે. બિરિટ્ટ, સફેદ લોટ-મેંદા કે પરસુદીમાંથી બનાવવામાં આવે છે અને તેથી તેમાં (Vitamines) પ્રાણજીવન તત્ત્વ મુદ્દલ હોતું નથી એમ કહીએ તો ચાલે. આવાં બિરિટ્ટથી શરીરને મરમી મળે, પરંતુ શરીરવૃદ્ધિને માટે જે પ્રાણજીવન તત્ત્વની જરૂર રહે છે તે કયાથી મળે? કળસરાટી પણ મોટે ભાગે પરસુદીમાંથી જ બનાવાતી હોવાથી તે પણ પ્રાણજીવન તત્ત્વ વગરની હોય છે. એટલે ખોરાક તરીકે તો એ પણ ન-કામી ગણાય. પ્રાણજીવન તત્ત્વો મારા પ્રમાણમાં તો ઘી દુધમાંથી મળી શકે છે પરંતુ આગળના લેખમાં સૂચના થઇ છે તેમ કે-ડે-ડે મિલ્ક-દુધના ઉકાળેલા કળા વાપરવામાં આવે તો તે દુધના પ્રાણજીવન તત્ત્વોનો નાશ થઇ ગયો હોવાથી કશો જ ફાયદો કરતા નથી. એટલે આવા ખોરાકથી શરીરયંત્ર દમે-શને માટે સુવ્યવસ્થિત રહી ન જ શકે તે દેખીતું છે.

પ્રાણજીવન તત્ત્વો (Vitamines) નો પ્રશ્ન ઘણો જ ઉગ્ર, વિશાળ અને બહુ ઉપયોગી છે, પરંતુ આવા નાના લેખમાં તે પુરેપુરો છેડી શકાય તેમ નથી ખોરાકમાં ચીજો ઉપયોગ કરવો એવી સલાહ તો દાતના કેાઇ ખોરાકશાસ્ત્રી ન જ આપે, તો પછી આપણે રકાઉટ્સને તેની લક્ષમણ કેમ જ કરીએ? ગામગામ તાબું દુધ જે પ્રાણજીવન તત્ત્વથી ભર-પુર છે તે કયા થોડું મળે છે?

ખોરાકશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ રકાઉટને માટે સૌથી સરમ ખોરાક જડી લાપન્ડી કે ઓરમું અથવા ચુરમાના લાડવા અને સાથે લીલાં શાક, મુળા, મેથી, કોળીજ વગેરે ગણાય. સાંભળના કમોળના ચોખા, ફાન-રાવાળી મગની દાળની ખીચડી, પુષ્કળ ઘી અને લીલાં કાયાં શાકની કમુંબર ઉત્તમ ખોરાક છે.

આપણા પડીશે બહુ જ રાજા અને ઉત્તમ દત્તા કે તેમજ ઉપર જણાવેલ ખોરાકને જુના જમાનાથી જ પસંદ કરેલો છે. આ ખોરાક તૈયાર કરવામાં

બહુ વખત પણ લાગતો નથી મકાઉટના ઓગકની પસંગી કરવામાં વખતના અયતો વિચાર કરવાની સાથે શરીરને મદન કરવું ન પડે તે પણ ખાસ ખ્યાલમાં ગણવાની જરૂર છે અને તેટલા માટે ઘી, દુધ, કાચા શાક, કળ વગેરે ને ઘીને ગામગામથી મળી શકે છે તેનો સમાવેશ ખોરાકની પસંદગીમાં ખાસ કરવો જ જોઈએ.

શુભચંદ ઉત્તમચંદ પારેખ

કયો ગામા ?

થોડાંક વર્ષ ઉપર વિલાયતથી એક નવજુવાન કુસ્તીબાજે ઓલકામાં આવીને હિન્દુસ્તાનના પહેલવાનોને આજ્ઞાવાન આપ્યું હતું બીચારાને આ દેશના પાણીની ખજર નહિ એટલે એનો ગર્વ માતો ન હતો પરંતુ એની બાંસિરાવા ભેદ અહીંના બધા વ પહેલવાનો હસતા અને એના બડબડાને કોઈ પણ ગણકારવા ન હતા છેવટે એને જરા લાડવો આપાડવા માટે કુચબીદારના મહાસાભએ પોતાના પહેલવાન અસિયાને એની સામે ઢોકો કર્યો અસિયાની પાકટ અવસ્થા દોવા છતાં પણ એણે જોતજોતામાં પેલા કુચબીખન પહેલવાનને ધુળ ચાટતો કરી દીધો.

આ અસિયાની જુવાનીએ કુસ્તીના છતિદાસમાં કદકદ ઉચલપાચલ કરી નાખી હતી એને બે પુત્ર હતા શુભામ અને કલ્લુ કિકટને ટકર આપનાર શુભામ અસિયાને પંડિત મોતીલાલ નહેરૂ પારિસના પ્રેરોનમાં લઈ ગયેલા ત્યાં એણે કુચબીખન દુસ્તીમાં એમાં થયેલા ફેલાવો હતો અસિયાનો બીજો પુત્ર કલ્લુ પણ અદ્વિતીય પહેલવાન છે તેને ગામા નામનો પુત્ર છે આ ગામા થોડાંક વર્ષ ઉપર જુનાગઢમાં રાજ્યના પહેલવાન તરીકે રહી નએનો મહારાષ્ટ્રમાં એની જખરી પ્રતિષ્ઠા છે ડેઠન છમખાનામાં એણે ધુળ નાન માટે કયું હત એની ઉમર હાલ ૨૩ વર્ષની છે એ અને ઝિબિરકો સામે લડનાર ગામા બને જુદા પેલો ગામા તો મોટો છે.

આ ગામા કલ્લુની અને ગુગા નામના જહેરામુજા સમ-વયસ્ક પહેલવાનની દુસ્તી, અહીં તો રખમી બન્ધુઆરીને રોજ કોલ્હાપુરમાં ૩૦૦૦૦ પ્રેક્ષકો સમક્ષ થઈ હતી દોઢ કલાકની રસાકરની પગી ગુગાએ ગામાને ચિત કરી વિજય મેળવ્યો કોલ્હાપુરના મહારાજાએ એને સાદીની વિજયગઢા ભેટ કરી.

ગુગા અદ્વિતીય પહેલવાન હોઈ હિન્દુસ્તાનમાં એણે ધુળ નામના મેળવી છે ૧૯૨૩માં પેલા મોટા રત્નને હિંદુ ગામાના ભાઈ ઇમામબક્ષ ભેડે એની કુસ્તી લાહોરમાં થયેલી પહેલીમાં ગુગાએ ઇમામને ચિત કર્યો બીજામાં તોફાન

ગામા કલ્લુ

વિજેતા ગુગા

થવાથી કુસ્તીનો નીકલ આવ્યો નહિ પરંતુ બીજામાં ગુગા ઇમામના હાથે મદાત થયો ઇમામબક્ષ અહિંજીન કુસ્તી-બાજ છે પોતાના આઈ ગામા કરતા પણ એવું કોરાલ્ય ચડિયાત છે, એવું અત્યારના તત્ત્વ કુસ્તીબાજો માને છે એ મ્યાનમાં લેતા ગુગાની રાક્ષિ અને કલાનુ કદકે ભાન થયો ગામા કલ્લુ અને ગુગા ઉભયના બળ, રાક્ષિ અને કુસ્તીનું કોરાલ્ય જોનારને મુગ્ધ કરે તેવા છે.

આ ઉપરથી હરિસા ગામા કયો તે સમજી મુશ્કેલ નથી હવે ગામા-ઝિબિરકો જાન વિરે

મામાન્ય રીતે ન્યારે શ્રેષ્ઠ પહેલવાનો લડે છે, ત્યારે છતનારને નાખાની સારી રકમ આપવા કુચરાન હારનારને પણ કદકે આપવું પડે છે અમેરિકામાં બોક્સર સૌથી વધારે નાણાં કમાય છે કેટલીક વખત એ રકમ પાંચ મીડીથી એકાદી હોતી નથી એ નિયમ મેમણે ઝિબિરકોને પણ ગામા સામે લડવામાં આવી જ બારે રકમ મેળવવી હતી આ મરીન દેશમાં એટલા નાણાં દોકનાર કોઈ નીકળ્યો નહિ, એટલે બાઈ સાહેબ દુસ્તી કર્યો વિના જ રવરેશ સિખાબ્યાની વાત સમજાય છે હરિનારાયણ આચાર્ય

હોળી આવી-શું લાવી ?

કુમારો માટે શુભ સંદેશ

‘ગાળાગાળી કે મારામારીનું

પાપ ન કરના ઉત્તમ વાચનમાં

તમારો સમય ગાળજો.’

સચિત્ર વીરની વાતો ભાગ ૧-૨

તમને ઉત્તમ વાચન પુરું પાડશે

ફા અદીમાં ગમે ત્યાંથી મળશે

નવાં પુસ્તકો

કક્ષાવટી : સંપાદક, ઝવેરચંદ મેઘાણી; મુદ્રક અને પ્રકાશક, અમૃતલાલ દલપરામાણ્ય, રાણપુર, કીમત ૦-૮-૦
આ નાનકડી ચોપડીમાં ગુજરાતની કેટલીક વનકથાઓ સંપાદાય છે. કક્ષાવટી નામ, અંદરના લખાણ જેટલું જ આવખલું ને લગતું, મજા અને રસગ્રસ્તી છે. 'રઘિયાણી રાત'ના ઉપાડ બાળના રસગ્રસ્તોને પણ 'કક્ષાવટી' લોકસાહિત્યની અનોખી ઉપાડ જગલગાવે છે.

મતો લોકજીવનનું કુલ છે અને વનકથાઓ લોકધનની ફેરબો છે. એ કુલ કરમાય નદિ ને એ ફેરબો ડહી બંધ નદિ એની બાજુ લેવી એ ધર્મને આજનાં કુમારકુમારિકાઓનો છે.

કક્ષાવટી પરંપરાની મજલા આરતી છે. એમાં જીવનની ઝળ છે ને સમજાવતી રસ છે; છતાં આજ એનું રક્ષણ દેખાડે પણ થઈ શકે છે. કક્ષાવટી વિચારણા છે ત્યારથી કુમારિકાઓના લાડમાં, વનુઆડોના ઢોળા અને કુમળાં, અને કુટુંબીઓના બાલો અધુરા રહી ગયા છે તેની કાળ ના કહેશે ?

કક્ષાવટીને સાહિત્ય અને પ્રજાની બોલોડી બાવના રૂપે પ્રમદાવધા મઠિ ગુજરાત બધે મેઘાણીનું જાગી છે 'દોગપદ' એક નાનું આદિ રાજનીતિને વિમુક્ત કરના મથે છે તો બીજી બાજુ આવા પ્રકાશનો દ્વિતી દેશમાં લોકાવ નર્થો રાણુ પ્રમદાને છે એમ કહેવામાં અતિરોચિત નથી. **ર. પ.**

વિશ્વકોશ દેવ : જર્મન નાટક પરથી અનુવાદક તથા પ્રકાશક, નર્સિંહભાઈ ઉમરભાઈ પટેલ, પારીનાર મદિર, આમુદ; કી. ૨-૦-૦

રિશ્વકોશકદના ગ્વાલંપાદિર ગિલિયમ દેલનું નામ તો જાણુ નદિ જાણુ હોય ? જર્મન કવિદર રિશ્વેર એ દેલના જીવન પરથી એક ગુદર નાટક રચેયું છે તેનો ઉપયુગ અનુવાદ છે શ્રી નર્સિંહભાઈ પટેલ, નેનીનારદીના પ્રકાશને પ્રેરણાદત્ત જીવનચરિત્રના આરોપનાર તરીકે ગુજરાતને સારી રીતે બતાવે છે એમણે મુગ જર્મન ઉપરથી ઉપરેયુ દેલ ઉપરુ સચિત્ર નાટક આપણી આજીવ મુજના બાવ બેરબર રાજુ કરે છે.

સૂર્યોદય બ્યાયામ : દિ.દી ઉપરથી અનુવાદક દરિ-રાશ વિશ્વકોશ; પ્રકાશક, બાપુભાઈ કુલેશભાઈ પટેલ, લેનીયા; કી. ૦-૧-૦

'નમરકાર' નામથી લાંબીની બ્યાયામની આ પદ્ધતિ અમને એટલી તો સારી લાગેલી કે એ દિનિતીમાં કહેરકહે એક ગામિકામાં પ્રજા થતી હતી ત્યારે મામલી એની કનિને 'કુમાર'ના આપનાને અમે ગિયાર રુપિયે પચ્ચ મુઆરે એનું ઉપયુગ બ્યાયામ ગુજરાતીમાં વેરનું થઈ શક્યું છે. એ બ્યાયામની અને આપણની અમારી બલામણુ છે

રકાડિટિય તેના ઉદેશો અને કાર્યપદ્ધતિ; હર્ષનારો અને ઘોરક ગીતો; લેખક-પ્રકાશક, દર્શવનામય; રકાડિટ માનર, લેલપુર; કી. ૧-૦-૦

'બાલપીર' નામના રકાડિટિના પુસ્તક પછી એના જ પ્રકારનું આ બીજું ગુજરાતી પુસ્તક આપણે ત્યાં બદાર પડે છે 'કુમાર'ના વાચનારને રકાડિટિય વિષે વધારે સમજાવતું પડે તેમ નથી. એ રામચર અને જુદાપ્રેરક પ્રવિત્તિને લગતું આ પુસ્તક ચોથા પ્રકાર પામી એનું અમે ઉદેશ્યે લાગે.

વૈદ્યજીવન : આપાંતર કર્તા, રવ પ્રામુલાલ જગદેવજી મુનશી, પ્રકાશક, 'ગુજરાતી' પત્રની ઓફિસ, કી. ૧-૦-૦

'વૈદ્ય' વિષયને લગતું સંપૂર્ણમાં પ્રચુર સાહિત્ય છે એમાના કેટલાક કથો એ વિષય ગીતનાના કકરય કરી તેનો બ્યાનપૂર્વક અનવાસ કરે છે આવા કથોમાં મદાકવિ લોલિ-અરજનું 'વૈદ્યજીવન' એક છે. એ એવો આદર વેર લોકમાં મિલે નથી. પરંતુ અમને તો ઉપયુગનું એમ ગુજરાતી બાપાનર, સામાન્ય જનના મઠિ પચ્ચ ઉપરે થી લાગ્યું છે.

વિષયુ દિગ્ગજારજી પલુકર કા કુંકિસ જીવન જ્વાતા : લેખક, 'પ્રેમ;' પ્રકાશક, રામનામાધર મંડલ, અમૃતજી

આંધળાનું ગાડું : (નાનકું નાટક) લખનાર, જુમન-રામ દવે, પ્રકાશક, હુમ્લાલભાઈ મોસારજી, બરોડા; ૦-૧-૧
નાગાનન્દ : (શીવદેવનું મૂળ સંપૂર્ણ નાટક) અનુવાદક અને પ્રકાશક, રમણીલાલ જયનંદભાઈ દલાલ, ૦-૮-૦
વરોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ : પ્રકાશક, પુસ્તકાલય સદાવક સદાકારી મળી તિ વરોદરા, ૩-૦-૦
ગુરુકુલ રજત-જયનની એક : સંપાદક, પ્રો. સત્યમત સિદ્ધાતાભાઈ, શુક્રજી કામી

બારોડાનીના એટીતો : લેખક, નરદરિ દ્રાસાદામ પતિજ; કી. ૦-૮-૦

નિકા-ત્યાગ : (પદેથી વાર ગામીપરન પરિપદોના બદેતાલો) કી. ૦-૨-૦

સ્વરાજ્ય આદ્યમ પત્રિકા : પ્રકાશક, હુમ્લાલભાઈ મોસારજી, બારોડા

સમકન બ્યાખ્યાન હર્ષજી લેખક અને પ્રકાશક, મસાનર; કી. ૦-૪-૦

બજનામૃત : (જામ ૧-૨-૩) લેખક કાલિદાસ બમ-વાનલાલ બરોડા, પાટણ; કી. ૦-૨૨-૦

સારી શિખામણ : સંપાદક અને પ્રકાશક, મનનલાલ શરભાઈ પટેલ, પાટણ; કી. ૨૨ ૩-૦-૦

કુંગાર ત્રિવેળી : (ગમાર ગિલ, પુષ્પજાનુ વિલામ અને 'વર પંચસિા) અનુવાદક, લનમનંદીજી શા. ગિ.જ. મુંબાઈ; કી. ૦-૧૨-૦

દત્તાત્રય સ્મરણુમ : પ્રકાશક, અનુગતાત મે.દી. બેદ.

આળ વિભાગ

કરોળિયાની જાળ

આમને છેડ નાનકડી ઝુપડી ને એમા એક ગરીબ કુટુંબ રહે કુટુંબમા માત્ર ત્રણ જ જણ. નાની છોકરી ને તેના માખાપ આપ સવાચી માડી સાજ સુધી મજુરી કરે, મા અગધા ગામનુ દળણુ ફળે ને છોકરી આખો દિવસ ૩ કાતે, ત્યારે માડ અર્ધો રોટસો મળે 'આટઆટલી ગરીબી છતાંયે એ સંતોષી કુટુંબ સુખી હતુ રાતે ખાઈપી સૌ વાનો કરવા બેસે કોઈ વાગ છોકરી કંઈ ગાય તો કોઈ વાર મા એકાદ વાર્તા કહે મોડી ગતે સૌ સુઈ જાય વળી મવાર પડે ને સૌ મૌને કામે લાગે આમ 'દિવસો પનાર થતા જાય

દરેગળના મહાવસાથી છોકરી તો એવું ઝીણુ કાતે એવું ઝીણુ કાતે ' પછી તો જેમજેમ એનું મુનર વખણાતુ ગયુ તેમતેમ એ લાવ પણ વધારતી ગઈ 'અમણે, તમણે, પાયગણે, ફસગણે' તો -યે એને ત્યાં એટલા ને એટલા ધગક 'કેટલાયને તો મુનર ખુદી રહે એટલે નિગરા થઈ પાછા જવુ પડે

એક દિવસ કોઈ એક બાઈ મુનર લેવા 'આવી ગામના રાગની રાણીની એ દાસી હતી તેણે એ મુનરને વણાવીને મુંદર માડી બનાવી

પુનમના અજગણિયા બાંધ્યા છે ગણી તેની સખીઓ ને દાસીઓ સાથે મહેલના વિશાળ ચોકમા

ગસ લે છે એવામા દાસી પેલી માડી પહેરીને આવી

રાણીને તો એ સાડી જોનાવેન જ ગમી ગઈ ' તરત જ તેણે એવી સાડી પોનાને માટે લાવવા મામીને કહી દીધુ

પેલી નાનકડી ઝુપડીમા તો માણસ માના મે નથી અંદરથી એક મધુર અવાજ આવ્યો, 'જનઓ, આજે દેવે પાછા જનઓ મુનર બધુ જ ખસાસ થઈ ગયુ છે, કાલે આવજો મો વીખગાઈ ગયાં એટલા મા એક બાઈ દોડતીદોડતી આવીને કહે, 'અહેન અહેન, રાગની ગણીએ મુનર મગાવ્યુ છે, આપોને' ' કાલે આવજો, આજે તો એક તાનણો પળ નથી ' છોકરીએ જવાબ આપ્યો.

દાસી તો મહેલે પાછી ગઈ ને રાણીને વાન કરી ' જન, એ છોકરીને કહી આવ કે કાલથી કોઈને મુનર આપીશ નહિ, જેટલુ થશે તેટલુ પામ ગણે દામે રાણી ખરીદી લેશે ' ગણીએ કહ્યુ

દાસી તો વળી પાછી ઝુપડીએ ગઈ ને છોકરીને રાણીની વાત કી છોકરીને તો જૈમા જ જોઈતા હતા. ધણી ખુશીથી એણે રાણીની માગણી કસુલી ખીજના કરના દસ ગણા દામ તો પોતે લેતી જ હતી ને હવે તો એના ચે પામ ગણા મળવાનાં ' પચાસ ગણા દામ ' છોકરી તો દરખમા ને દરખમા પોતાનુ લાન શુકી ગઈ

એને તો હવે રાજની 'રાણી' સાથે જાહેનપણું થયું છે, હુંપડાને જાહેને સુદર મહેલ રહેવા મળ્યા છે.

પણ આ બધાનું એક ખરાબ પરિણામ એ આવ્યું કે છોકરી બહુ જ ગર્વિષ્ઠ બની ગઈ. 'મારા જેવું કોઈને પણ કાતતા ન આવડે !' એમ તેને અભિમાન આવ્યું. રાણીની માનીતીને માફ પણ કેણુ લગારે ? સૌ કહે, 'હા જાહેન હા, તમારા જેવું તો દુનિયા-ભરમાં કોઈને કાતતા ન આવડે !'

એક વાર બધી સખીઓ છોકરીના વખાણ કરતી બેઠી હતી 'મારા જેવું તો કોઈ અપ્સરા પણ—' છોકરી આગળ ન બોલી શકી એની સામે એક ડાહ્યા આખીને ઉભી હતી. વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે એનું આંખું શરીર ધુન્ન હતું. માયાથી પણ સુધી એણે કાળુ ઓઢણું ઓઢેલું ને દાયમા ભાખી લાકડી સૌ ફાટી આંખે ભેઈ જ રહ્યું, આ કેણુ ?

'જાહેન, બેટા,' તે ડાહ્યા માયાળુ સ્વરે બોલી, 'અભિમાન ન કરીએ આ બધું માતાજીની જ મ્હાનું પરિણામ છે.'

'એમ કે ?' છોકરીની હલ એકદમ છુટી ગઈ, 'તમે મને શીખામણુ આપનાર કેણુ ? જાઓ, મારે નમારી શીખામણુ નથી જોઈતી !'

છોકરી સામે ટગરટગર ભેટી ડાહ્યા તો રિંધર ઉભી હતી.

એક સખીએ ટાપશી પુડી, 'માઈ, દુનિયા આખીની ચિંતા કરીએ તો દુખળા પડી જવાય પાછાં પધારો મા, તમારા છોકરાને એ શીખામણુ આપજો એટલે બાન !'

ડાહ્યાથી વધારે મસ્કરી ન જામ્યા. એકદમ તેણે ઉપરનું ઓઢણું ફેંટી દીધું. પણ . . . પણ ત્યાં એ બધાએ શું જોયું ? એક સુદર સુદર પરી' આમમાની રંગની લાલગાંની એની ઓઢણી, ડોકમાં ટુલની માળા ને આખેને દેકણે તો જાણે રત્નો જડ્યાં હોય ! ઓરડા આખો પરીના તેજથી જળા-જળા થઈ રહ્યો.

પણ પરીના ચહેરા ઉપર અત્યારે કોઈ આવે નહોતો. એણે પેલી ગર્વિષ્ઠ છોકરીને સાથે આમળા આપી ને છોકરી ત્રમ 'પણ જ્યાં એ ઉભી હતી ત્યાં કમળિયા જેવું ઝવઝું પોતાનું ઘર શોધવા મથતું હોય

એમ દોઝમદોઝ કરતું દેખાયું !

ને આજે ય એના નશીબમાં હજી ત્રીણીત્રીણું કાંતવાનું જ રહ્યું છે.

મ.

ભુલકણી માખી

એક હતી માખી, માખી ભારે ભુલકણી. વાન-વાતમાં બધું ભુલી જાય.

એક દિવસ માખી એનું નામ જ ભુલી ગઈ. એ તો ઘણું ય સંભારે, પણ નામ વાદ જ ન આવે એક કડીઆરો જતો'તો. એની પાસે જઈ માખી કહે, 'કડીઆરાભાઈ, કડીઆરાભાઈ, હું તો નામ ભુલી. મારું નામ કહેજો.'

કડીઆરો કહે, 'જાઈ, મને શી ખબર ? પુછ આ કુદાડીને.'

માખીએ કુદાડીને પુછ્યું : 'જાઈ, જાઈ, હું તો નામ ભુલી. નામ કહેજો.'

કુદાડી કહે, 'મને શી ખબર ? પુછ પેલા ઝાડને.'

'ઝાડ, ઝાડ, હું તો નામ ભુલી. મારું નામ કહેજો.'

ઝાડ કહે, 'મને ખબર નથી. માળાના જેમનાર પોપટને પુછ.'

'પોપટ, પોપટ, હું તો નામ ભુલી મારું નામ કહેજો.'

'હું શું જાણું ? પુછ પેલા પાણીને.'

માખીએ પાણીને પુછ્યું પાણી કહે, 'મને શી ખબર ? પુછ આ જેવાળને.'

'શેવાળને, શેવાળને, મારું નામ કહેજો.'

શેવાળ કહે, 'જાઈ, મને ખબર નથી પુછ પેલા માછીને.'

'માછી, માછી, હું તો નામ ભુલી મારું નામ કહેજો.'

માછી કહે, 'હું શું જાણું ? જા પેલા ટોપલાની માખીએને પુછ.'

ત્યાં તો માખીઆઈને નામ યાદ આવી ગયું. એ તો રાજરાજ થઈ ગઈ ને એ પગે મોં જીતીજીતી નાચવા મંડી

અ. મ.

પછો તંત્રીને

(૧) દોરડાને ઢલાવતો આપણે ઊઠી જઈએ તો પણ તે કેમ હલ્યા કરતું હશે ?

જ્યારે આપણે દોરડાને હલાવીએ છીએ ત્યારે આપણે એ શક્તિ જોરાક્રમાંથી મેળવી હોય છે તેને આપણા સ્નાયુઓ દ્વારા ગતિ આપીએ છીએ દોરડાને પકડીને હલાવવાથી એ અનિ આપણા સ્નાયુઓમાં કંપન થઈ તે દોરડાને મળે છે મજિનો નાશ થતો જ નથી એ નિયમ મુજબ દોરડું ચોતાને મળેલી શક્તિ વડે હલવા માટે છે તે શક્તિ જ્યાં સુધી જીવી ન રહે ત્યાં સુધી દોરડું હશે

(૨) ચામડી ઉપર ફોડણો કેમ થતો હશે ?

આપણે જોને ચામડી કઢીએ છીએ એ તો માત્ર આદરની ભાવના એક હાકળ સરખી જ છે, ખરી ચામડી તેની નીચે છુપાએલી હોય છે અનેની વચ્ચે એક ભગનો રસ હોય છે આ રસ ચીકટાતું કામ કરે છે બહારની ચામડી પર બળતરણો અથવા બીજા કોઈ ભવનો આપવા પહેલાં છે ત્યારે આપણા જ્ઞાનવૃત્તોને સંદેશો પહેલે છે આ સંદેશો પહેલે કે તરન જ બને છે પણ આપણાથી નબળાં દોડી આવે છે ને તેથી ચામડી ઉપરની ફોડણો થઈ જાય છે

(૩) રાત્રે બતીથી જોતા અને દિવસે સૂઈના પ્રકાશમાં જોતા એક જ રંગ જુદો-જુદો કેમ દેખાતો હશે ?

એ રંગો જોતે કોઈ ભવનો પ્રકાશ આપતા નથી, પરંતુ જોતાના ઉપર પડેલા પ્રકાશનું પ્રતિબિંબ પડી પ્રકાશે છે તે રંગોને પ્રકાશ કયું ભવનો છે તે કપર પણ આપણે જાણતા પડે છે વલ્લુખ સૂઈપ્રકાશથી દીવાનો પ્રકાશ જુદો પડે છે એટલે જુદાજુદા પ્રકાશની અસર પણ જુની-જુની થાય છે ને તેથી એક રંગ, જેવો સૂઈના પ્રકાશમાં દેખાય તેવો દીવાના પ્રકાશમાં દેખાતો નથી કોઈ રંગની બાબતમાં આપણે નથી પણ બળત વાદળો રંગ સૂઈના પ્રકાશમાં છે, તેમ જગીસાના પ્રકાશમાં પણ છે એટલે આ રંગ અને અલગતાઓ એક સરખો જ દેખાય છે

(૪) દુનિયામાં ઉડામા ઉડી ખાણ કયું છે ?

દુનિયામાં સૌથી ઉડી ખાણ માહિલમાં સેન્ટ્રેલ ડેલ દેખા છે તેની ઉડાઈ ૧૭૨૬ ફીટ છે અહીં હવા ધનુ જ ગરમ રહે છે ખાણને વમીએ ૧૧૭ ડીગ્રી ગ્રામી રહે છે મનુષ્યોની તાવરની મરિ હવા અમુક યુક્તિઓથી ૬૩ ગળવામાં આવે છે આ ખાણમાંથી ઝીનું નીકળે છે બીજી

ખાણની ખાણમાં વખત મળતાં પાત્ર પુરી રહે છે, જ્યારે અહીં તો એટલું ને એટલું મેળું હજી નીકળ્યા જ કરે છે

(૫) પાણીની માટડીને તળીએ મોતીના કેમ બાકે છે ?

હવા પાણીને લીધે માટડીનું તળીકે હરે છે હવે પવનની લડકીઓને લીધે હવામાં રહેલી વગર એ તળિયાને અડકે છે અને તેના મોતી જેવા સુરર મોતીઓ જામી જાય છે કુદમત અને અડકા પડવાનું કારણ પણ સ્વભાવ આપે જ છે

(૬) આપણે ઘાંચી ગયા હોઈએ કે ઉપ આવતી હોય તે વખતે બનાસા કેમ આવતા હશે ?

આપણું લોહીને જ્યારે પુરતો માણુવાય મળતો નથી ત્યારે બાકાતુ ખાઈ બહારથી માણુવાયુ શરીરમાં બરવાની જરૂર પડે છે જ્યારે બનાસા કુપકુપ આવવા માટે ત્યારે સમગ્રતુ કે અસાધ્યતાઓ કિયામાં કઈક જોડાણ થાય છે માણુસ માંની વખતે પણ આનો માણુવાયુ લેવા એ ક્વલ્પ થાય છે, તે પણ આના બનાસા જ છે

(૭) આપણામાં તારા અસ્થિર કેમ દેખાય છે ?

ખરી રીતે તારા અસ્થિર નથી હોતા તે જોતાના તેજના કિરણો દરેક દિશામાં સરખા ફેરે છે આમાના કેટલાક કિરણો આપણી આંખે વહેતા પહેલે છે, જ્યારે કેટલાક મોડા પહેલે છે આ જ કારણથી આપણને તારા અસ્થિર દેખાય છે

માનુદરમાં પુરેલા પ્રમાણ મળી શક્યા તેટલા જગાં નીચે આપ્યા છે

(૮) બમમ ચામડા વિના તે કદવી છે કે મીડી તે કેમ મમભય ?

બમમ કદવી છે કે મીડી તે બમમના કાંઈ ચોક્કસ ઉપાય મળી શક્યો નથી પણ એમ કહેવાય કે બમમ એ ભવનો આવે છે તેમાંની એક કાળી બમમ સા સામુ રીતે મીડી જ હોય છે, બીજા ભવનો બમમ કદવી છે કે મીડી તેની વાળીને ખાનગી કરવા સિવાય બીજો ઉપાય હજી મુખી જગ્યા નથી

(૯) ફોનોગ્રાફની એક રેકર્ડ કતાવાં પડી બીજી રેકર્ડો કેવી રીતે હતામની હશે ?

આ બાબતે કઈ ચોક્કસ માહિતી મળી ગઈ નથી પણ એને ધારીએ છીએ કે જેવી રીતે મધમ એક માણુસ જોયે તે રેકર્ડમાં ઉતરે, તેવી જ રીતે એક તેવાર રેકર્ડ આંધ્ર કરી એટલી રેકર્ડ ઉતારવી હોય તેટલી થયું કસામાં આવતી હશે અને એ રીતે બધી રેકર્ડોમાં અવાજ પસાર થતો હશે એમ ફોનોગ્રાફની નેચરિય કુપગ્રી અને તેટલી નાકેલા કાઠી સમય છે તેમ જ રેકર્ડની બાબતમાં પણ બળત હોતુ જોઈએ

(૧૦) મુશ્કેમ અને ભયમને સા માટે મંચિત ગણાતા હશે ? અને આપણે મળ્યે મંચિત મળતા છતાં તેનું ચામક કેમ મંચિત નથી ગણતા ?

સિદ્ધ, વાપ, વગેરે વિષય પગ્યો હોઈ તેમનો કાચિય

રાત્રીમાં નાશ કરે અને ચામડું ઉપયોગમાં લેવાય. ઘસુએ શિકાર પણ ચાનગો કરી આને અને ચામડાને ઉપયોગ થઈ શકે. આ જાનવરો માણસને ખાસ ઉપયોગી નહિ હોવાથી તેમના ચામડાને વિવેક ન મળે એ હોય. આ ચામડાને ઘસુ ઉપયોગી આણી હોઈ તેનું રક્ષણ કરવું આવશ્યક છે એ તેના ચામડાને ઉપયોગી ગણ્યું હોત તે ચામડાની ખાતર પણ ચામ માટવાની કાળેને છાજા યાત. એમ ન થાય તે માટે માનવી ચામડાને નિવેશ કર્યો હોય એ સંભવિત છે.

(૧૪) અને આખો બધ કરીને આપણે ચાલીએ તો સીરા કેમ નહિ ચાલી શકતા હોઈએ ?

જોને પગનાં પગલા એક સરખા પડતાં ન હોવાથી આખો બંધ હોય તો જે પગનું ડુંકું પડે તે તરફ આપણે વળતા નહીએ, પણ જે આખો ખુલ્લી હોય તો આપણે એક તરફ વળવાને બદલે બંને પગલા વારંવાર એક સરખા કરતા નહીએ.

(૧૫) આપણે મેથવનુષ નેઈએ છીએ ત્યારે આપણી બીજી બાજુના લોકો એ મેથવનુષની પાછળની બાજુ નેઈ માન્યા હશે કે નહિ ?

વાદના ઉપર સૂચનો પ્રકાર પડતા સૂચકોક્તિનું જે પ્રતિ-ક્રમણ થાય છે તેને હીચે આપણને મેથવનુષના રીતો દેખાય છે. ખરી રીતે મેથવનુષ જેવી કઈ વસ્તુ નથી અરીસામાં આપણું મોઢું દેખાય છે, પણ અરીસાની પાછળ ઉભેલા માણસને આપણું પ્રતિબિંબન કે પ્રતિબિંબની પાછળની બાજુ નથી દેખાતી તે જ રીતે પાણીથી બનેલ વાદના રીતે અરીસામાં દેખાતા મેથવનુષની પાછળની બાજુ બીજી વસ્તુના લોકોને દેખાતી નથી.

માઠની જ્ઞાનલીલાના આવેલા કતરોમાંથી બધા પુત્ર સાચા આ છે આઈએના છે (૧) બાલકિંદજી સિવસિંહજી, ભાવનગર (૨) ઉમિયાસર ગિરંદર, નીચાઈ (૩) વહી-બદાસ મોવિંદજી આસર, હુમરા. (૪) કેંગવણ સમચંદ, પાટણ (૫) સારાલાલ મનુષ્યલાલ એંગી, પાટણ. (૬) ડો બદાદુરભાઈ, રત્ન દીનામે એમને મોકલારો નવા સરાસીના જવાબ ચેત્ર સુદી ૧૫ મુશીમા શરેશી તથા ભેઈએ ખરા જવાબો નીચે મુજબ: (૧) કાગળના દુકાણે ભેઈને બનાવેલો દાથી આ નીચે (૨) કવિતાની ની આ રીતો:

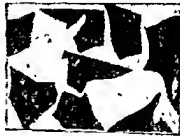
ત્યા આરતી દો સપુ ભવનાની, ચાલિયના ચુક્ર ચક્રાવ કુલ. બાલોતમે બાળી અખત: પૂષ, દેવાનયો ડ પગલાવ માણુ

(૩) કવિતાની લીટી: જય મગન પ્રિય જનમમંભિનુ મળીએ

(૪) ચુલુકાર ધણી રીતે મોકલી રાખાય તેમાંની એક રીત આ છે: ૮૧૬૪૩=૨૪૫૭૭. (૫) મન અપવા સ્તોત્ર. (૬) સુગન્ધ, ઘનત, નવસાર, સારસ

નવા સવાલ

(૧) આ નીચે પાંચ ગુણવર્તી હોવતો આપી છે: રોધી કાઠો: (૧) વાત થોડે ટકા ને રજ હરો (૨) ગરબે કાળો દરબો ને હાંડ પર (૩) ન્યાં, ત્યા રીરીનો ને ફરેલો પાછળ બચી (૪) પનોતે ગજવ (૫) ટાંચ બારનાં કડું પેદા રવાં.

(૨) ભેડેના આઠ વિચિત્ર દુકાણેમાં એક કાચબો સત્તેયો છે, રોધી મોકલો (૩) રોગ અપર-ની એક કવિતાની લીટી છે. તેમાંની ની-ચેના અરુદો મળીને બતાવ્યા પ્રમાણે અર્થ

નીચે છે ૧૩,૧૧=એક જાતનું કુલ: ૧,૧૪=પુષ્પજ: ૮,૧૧,૮=એક જાતનો કીમતી ૫-૫૨, ૬,૨૨=દુ. ૭,૩=નુકસાન, ૫,૧૧=રૂ: ૧૦મા અક્ષર તમે જોશો એટલે તમારી મંત્રુની મળી જાય છે, તો તે લીટી કઈ ? (૪) જ આકાશની એક રકમ છે એ તેનો પડેલો આકાશ કપાડી છેલ્લો મુજી દેવામાં આવે તો નવી ઉપગ્રેહી રકમ મુજ રકમ કરનાં પ્રભુ મળી મોટી થાય છે: એ તેનો છેલ્લો આકાશ કપાડી પડેલો મુજી દેવામાં આવે તો નવી રકમ મુજ રકમ કરનાં પાંચ રજી મોટી થઈ જાય છે અને એ તેના પડેલા પ્રભુ આકાશ કપાડી છેલ્લો મુજી દેવામાં આવે તો નવી ઉપગ્રેહી રકમ મુજ રકમ કરતા ૭ મળી મોટી થાય છે, ત્યારે તે રકમ કઈ ? (૫) મારે એક માસની આખરે જે ગિલ ગુજના પડ્યાં બને ઝિયોના સપાળો ૨૨ રૂપિયા થતાં હોતો પણ ખુબી એ દની કે એક બીજામાં રૂપિયા આના અને પાછળી રકમ એક-સરખી જ દની ન્યારે બીજામાં પાછળી આના બમણા અને આનાથી રૂપિયા બમણા દના, ત્યારે એ બંને ઝિયોની રકમો કઈ દરો ? (૬) પાણી વચરેના રહિયો, પર વચરનાં સહેલો અને વચરની વચરની પૃથ્વી દ્યા દરો ?

જઈ તો ૨૦-૩-૨૭ ને રોજ અમલાવાની સુરત આદિત્ય સખાના સમસદોએ અરસપસના સમાગમ અને અનલિખાને માટે ગાદ આલમ શરો મરોળા તળાવ પર ઉભરી કરી દની તે પ્રયોગે સાદિત્ય સખાએ સમયેમાં 'ગાદે આલમ' નામનું એક નાનું સુંદર પુસ્તક વહેંચ્યું હતું, જેમાંનો પછો ખરો બાજ અને સાદિત્ય સખાના સોજન્યની આ અંગના બીને ઉનારીએ છીએ.

ઉ ગ તી પ્ર ન

યુવકોને સાદ

‘આજથી પંદર વર્ષ પહેલાં ગુજરાતમાં અખાડાઓ અને બ્યાયામ-શાળાઓના પાયા નાખનાર, યુવકોના મરદાર થી ઊંટાલાલ બાલકુપ્ત પુરાણી અને ડૉ. ચન્દ્રલાલ દેસાઈ આગત ને માસની અપવચમાં બરધ મુકાને એક બ્યાયામ પરિષદ બરધ માને છે પંદર વર્ષની અખાડામંડળિથી ગુજરાતના યુવકોના સરીર કેટલા આરોગ્યવાન અને બળવાન બન્યાં છે એ તપસી, ગુજરાતની બ્યાયામની દીક્ષાલાલ સરવૈયુ કાઢી, એ મરળિ વધારે સમીપ અને વધારે દૃઢ બનાવવાના માર્ગો વિચારતા તેઓ આ પરિષદ યોજે છે અને તેમજ આજ હોવા તેઓ તમામ યુવકોને સાદ પડે છે તેઓ એ વિશિષ્ટ બદ્ધાર પાડીને યુવકોને પડ-દે છે કે ગુજરાત-કાઠિયાવાડના ગામિઆઓ અખાડાબાજ યુવકોની કુકડીઓ કુચકદમ બરધ પહેાથી અગાસા મુકામ ઉપર સ્ત્રી લાવે, અને તેમના મુકડ સરીર અને નમુનેદાર સિમ્ત (ડિસિપ્લિન)થી પોતાની મરધાને સોંપવવાની અરપરસની રૂપરૂપા ઉત્તે

યુવકો! શી ઊંટાલાલ પુગાળીને આ સદેરા બરબર ઝીલ્યે અને ગુજરાતની આ પ્રથમ બ્યાયામ પરિષદમાં પહેાથી પરિષદને વિજય-મુગ્ધ પંદેરાવર્તે’ (સોશીયટી)

૧૭૦૦૦ બાળકોને રમતગમતનો મેળાબંદો

અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટી બ્યારથી મદાસન વાડીએ ના દાગમાં આપી છે ત્યારથી કોણે અનેા સાર્વજનિકા કાયો કયા છે સોધી છેવું અને અગત્યનું કાર્ય કોણે પ્રાથમિક શાળાઓમાં રાત્રીરિત કેળવણી ફેરજાવ કરી, એ કહું છે દેશની કમળી આગા સંગા ૧૭૦૦૦ કુમારકુમારીઓ ડ્રિલ, દોડવાની, કુવાની વગેરે અનેક બળની સ્પર્ધા કરતા થઈ ગયા છે ગઈ તા ૧૩મી માઈએ મર ગિમ્લિસસાઈના મધુ-ખાખૂ નીચે લાલ દરવાખના મેદાનમાં એ બાળકોને મુદ્દર મેળાબંદો થયો હતો

ગુજરાત અભિનય કક્ષા મમાજ

ગુજરાતી તથા પશ્ચિમના આદિત્યમાધી કચ્છ કેટિલા નાટ્યો મુડીને અવાજનવાર બચ્છી બનવી દાતની નાટક કંપનીઓ તથા જનતા સમક્ષ રજમીમોને કચ્છ આદરે રજુ કરવાના તથા જનમમાંને કંઈ કપાના નાટકોમાં રજુ લેતો

કરવાના કદેસથી મુંબાઈના કેલેન્ડરોએ ઉપસા નામનું એક મદળ રચાયુ છે ગુજરાતમંત્રી કેલેન્ડરમાં તેના પ્રતિનિધિઓ નામોને વાંચાવરસ સાંવત્રિક મનસિ સાધના જઈ દાલની રજમીમો સર્જી કોનિ લાવવાની એમની મહેન્ટા છે આ દુમ કાર્યમાં એમને અમર અભિનય છે, તથા સામેમાંના ગુવાનો અવી મરળિ ઉપાડી લેશે એવી અમે આશા રાખીએ છીએ, કેમકે સમાજને ઉજા કરવાના અનેક માર્ગોમાં એ એક અસરકારક માર્ગ છે, અને તે ગુવર્નોને દાલે જ વધુ સાધ્ય છે,

અમદાવાદમાં પાખુ આજ કદેસોવાળી એા રવતત મરળિ મર થઈ છે

કાઠિયાવાડમાં યુવક સમેલન

તા ૨૨-૨-૨૦ને દોજ વડાભાગમાં કેટલાક ગુજરાતી એક સત્તા મળી હતી. વડવાખુના યુવકો એકાગીબના વિશેષ પરિચયમાં આવે અને યુવકોને ગુજવતા બંધિચનના પ્રશ્નો ઉકેલાય એ દેખીતી આ દેનામાં યુવક સનેવન બરવાનું નહી થયુ દુ

સમેલનના ત્રણ દિવસોમાં સવારે પ્રેરક બ્યાખ્યાનો, બપોરે કાઠિયાવાડની શાયેકાઓ અને મરદાનમીની રમતો તથા રાત્રે સમીપના જલસા, નાટ્ય પ્રયોગો અને ભદ્ધ કાનસ (નેચર લેક્ટર)ના દરશો, એ પ્રમાણે શાયેકા રાખવામાં આવશે

નર્મદા આશ્રમ

ગુજરાતીવંતી પેધી કેળવણીની મુદ્દર સરધા ‘નર્મદા આશ્રમ’નું નાન ગુજરાતમાં બનીયુ છે એ નમ્યાના આલકો એડે મળના પંડેને અમુક મનમેદ હોવાને કાણે તેમાં ગઈ તા ૨૨-૩-૨૦ને દોજ દેડમાનગ તથા મર્ચ પિલા-ચમિને અપમાનિત કરી અરધામાધી કાઢી મુડીને બગાડારે સરધાનો કમળે લોધો છે પરિણામે વિગ્રામીઓ વગેરે વિખસાજ બંદને પોતોતોને વતન ચાંલ્યા જનું પડયુ છે અને નર્મદા આશ્રમ એવી સમ્મા નાખુર થઈ છે આની સાને વિગેવ દર્શાવી આગળ મું રજું તેનો વિચાર રચા સરધાના વિગ્રામીઓનું એક અમેલન આ માસની આખરમાં વાસદ મુકામે શી મતનલલ બાગમાં પ્રમુખખજા નીચે મળવાનું છે

વિદ્યાર્થીઓના વિધાતાઓ

આખા અમદાવાદ ટકતાના શિક્ષકોએ મર્ઠ તા ૧૭, ૧૮, ૧૯ના દોજ બાવળા ગર્મે અમેલન બનું દુગ અને તેના પ્રમુખ ઉત્તર વિધાતાના કેળવણી ખાનાના અધિકારી શી કુખજલલ વજીય દવા એ સમેલનમાં મુખવલે શિષ્યોની પોતાની મોકરીની અગરો, વગરો વગેરે ખાન મદલ્ત અપાયુ દુગ, પણ તેમાં મિખકોની વિધાર્થી પંડની સનાની ચચોને અને શિક્ષકો પાને ફેરદારી સના મેટલે વિગ્રામીઓને (અનુનરાન આનય પાન ૧૩૧ ને રેડે) .

માધુર્ય

રત્નનો મારગ છે શરતો, નહિ કાયરનું કામ ભેને !
પરમ પહેલું મરણ મુઠી, રાખે વીરનું નામ ભેને !
રત્નનાં બાંને ને સાચા, વીર પડે મયમન ભેને !
ખડા મોરચે પડે ન પાણ, ચુકે નહિ નિશાન ભેને !
દેગલગી ને ઠર નવાળા, તે બડ કપાંથી બાંને ભેને !
રત્ને મર્યા તે મુઠી પામે, દેખનારા શરતે ભેને !
માયા સદે મોઢી પરનું, સાંપડવી નહિ રહેલ ભેને !
મદાપદ પાગથા તે મરણવા, મુઠી મનના મેલ ભેને !

—દેશવ હ. શેઠ

શ્રી જીવનનકાસ

સૌદર્યને હૃદયે શિક્ષણે જાણ્યો હોય એવી સ્વચ્છ મુખપ્રકાશના આ સિદ્ધાંતી શુભાને નિશાચરમા શ્રીકૃષ્ણ અને કાયદાને અભ્યાસ કર્યો, આપાઓ શીખવાની પણ શુભાની જાણ હોય તેમ પાકો, સંસ્કૃત, ગ્રીક, લૅટિન, ફ્રેન્ચ ને અંગ્રેજી ભાષા ઉપર મુખતા મેળવી અને આશ્ચર્ય છે કે એટલા બધા સાહિત્યમેમની વચ્ચે નિર્માનના અભ્યાસે પણ શી રીતે જીવતા રક્ષાન મેળવ્યું હશે ! આને એ વિજ્ઞાનદર્શિ મત્યેક અણુપરમાણુઓમા તાલ મેળ રહી છે.

કાલબોમા આવેલી આનંદ બુદ્ધિરૂઢ કંઠેજના વાઘસ પ્રિન્સિપાલ પટે મોટા વર્ષ કામ કર્યા પછી શ્રી જીવનનકાસે ૧૯૦૨ લગભગમા ધીએસોફી સહની સાથે પોતાનું જીવન નેહી દીધું છે અને તે દિવસથી આજ પર્યંત પોતાના માતા તથા બાઈબલનેનું શુભદાન પોતાના ધુતકોવટે જ ચલાવતા ચલાવતા એ મિસિસ લેસન્ટના નાના બાપુ જીવે મુંઝ ધર્મ-કાર્ય કરી રહ્યા છે. એવીસ વર્ષની નિરાજ વહી આવી એ કારકીર્દિમાં કરા પ્રકર્યો કે જગતભરે નથી ચલા દુનિયા ચકિત થાય, અંબય અને પગે લોટી પડે તેવા પરિવર્તનો એ કારકીર્દિએ નથી બતાવ્યા એનું જીવનકાર્યે તે કલા દ્વારા માનવાત્માની ધાર્મિક ઉદ્ધાનિનો પથ દાખવાનું છે.

પ્લોટો, ડાન્ટે, રસિકન અને વેકરના એ પ્રખર અભ્યાસી છે શેક્સ્પીયર, ટેનીસન આદિ કવિઓના એ આસક છે દુનિયાની ઉદ્ધામા ઉછી સાહિત્ય-મગતિ પર એમની આખ છે. અને અનેક દેશોમાં પોતાના નહર વ્યાખ્યાનો વડે સાહિત્યકલાના પ્રવાહોમા વિહરનાર એ વ્યક્તિ છે એના પોષાનમાં, વાળમા, અવાજમા સર્વત્ર કલામયતા છે, છતા તે કેવળ સાહિત્યકાર નથી, કેવળ કલાને આવર ન કલાકાર

નથી સાહિત્યકલાને એમનો વિહાર શિર્ષિઓના આદહાદ માત્રથી જ સમેટાઈ નતો નથી એ તે કલાને કયામા ઉચી આધ્યાત્મિકતા વ્યક્ત કરવાના વાહન રૂપે યોગ્ય રહ્યા છે.

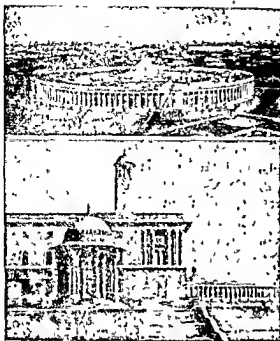
કલા-પૂજકમા અનુભવિત એવી મદમ અને કોઠાર એની કાર્યક્ષતા છે યોગ્યસૌક્રિક સધના એ ઉપપ્રમુખને, મિસિસ લેસન્ટની જન્મદેવતી કુન્દેશને કારણે સતત પહેલી મેરલા-જગીમા, અટીઆરની વ્યવસ્થા ધોઆળના કાટાની માફક જ નિયમિતપણે ચલાવવી એ પરમ ધર્મનુક્ય છે. એ અસાધારણ સામર્થ્યવાળી આદરિય વીરંગનાની પત્નીસ્વયંસિ વર્ષની ઉંમ કાર્યવાહીને અખડિત રાખ્યે જનાર આ સિદ્ધાંતી શુભાનું સામર્થ્ય આવારે સહ કોઈને વિસ્મયનો વિષય છે.

વ્યવસ્થા એટલી નિમ્નુર, છતા તેની પાછળ કલાત્મ, કવિતાનું, મદતિ-પૂજનનું, શિર્ષિનું ત્રણ મુકાનું નથી. ૧૯૨૫ માં અટીઆર મુકામે મળેલા એ સવના અખિત વિશ્વ સર્ગે-લનની અદર, પ્રત્યેક ચેલના પાછળ, નાના બાળકોની રમતથી લઈ મંજીરમા શેલર કાર્યક્રમ પાછળ, રસોડાની રસોઈ અગર દરને તત્કાલિક દેવાની દવાથી લઈ ગદન પ્રશ્નના ઉકેલ પાછળ ઉલેસો દાર શ્રી જીવનનકાસનો જ હતો સમગ્રતાના આનંદમાં મુઠી જઈ વિજનને વિસરી નથી, એવું વહું કલા-આસન એને મારૂર નથી.

સત્તી અસ્કાર-વ્યક્તિઓને આપણે એજાખતા યદ્યએ, એ જ આ આજેનાર દેખાચિત્રનો આશય છે મત્યેક પપની સરકાર-વ્યક્તિઓ જ પરપરના એજાખની મુનવ-કદીઓ બની શકો, એમ સમજ આપણે સદુએ એવા એજાખના શુભ સ્મરેઓ દાન્ય કરવા ધટે છે (સોશાલ પર્થી)

નવું દિહ્વી

હિન્દી સરકારે પોતાની સોળધાની કલકાશી ફેરવીને

દિ કુસ્તાનના યુગપર્યંતી આસ્થા આગતા પાટનગર ફિલીમા ખમેડવાનું હાલનું ધર્મી સમય થઈ ગયો આજ નુની તેને નાદે ફિલીમાને નવા ફિલીમા ના નામે મરકારી મના બસાતા હતા તે હવે યુગ થયા છે હવે તેના ચિત્રો આપ્યા છે

નવ તા ૧૮મી જાન્યુઆરીના દિવસે હાલના વાઈસરોય હોર્ડ અરિને તે ખુશ મુખવાની કિમા કરી ઉપલા ચિત્રમાં મથાળે જે મોટું ચક્રાકાર મકાન છે તે સરકારી કચેરીનું મુખ્ય નામન છે તેમાં પરી રાજસભા, કાઉન્સિલ ઓફ સ્ટેટ અને નેરન્ડ મંડળ, એમ ત્રણ વિભાગના સમાવેશ છે મકાનની વચ્ચેવચ્ચે દેખાતો મોટા કુમરવાળો ખડ તે કચેરી અથવા ફરખા હોલ છે તેનો ઉપયોગ હવેના ત્રણ વિભાગના સભામંદો નાદે વાચનાલય તરીકે થશે

સરકારની મુખ યોજનામાં આવતું મોટું મકાન ખાસ વાનુ હતું નહિ પરંતુ ઉલ્લા ગળકીય લુધાસજો મજાથી વારામવાના સનાસદો વધ્યા એટલું જ નહિ પણ કાઉન્સિલ ઓફ સ્ટેટ નામે નવી સભા નીમઈ, અને તેમાં વળી નેરન્ડ મંડળની એક પણ અર્ધી બરવાનું હાથવામાં આવ્યું મુખ યોજનામાં હવે ફેરફાર થાય તેમ નહોતું, એટલે મકાનની એક બાજુ પર વપારના ખંડો હાસજા બારવા પડ્યા હોવા (ચત્રમાં બતાવેલા) નીચેના બાજુ તે આ નવા વધારેલા મકાનમાંનો એક છે

મુખ ચક્રાકાર મકાનના નકશો દિની મરકારના સ્વપતિ

સર એલ્બર્ટ લટચમે કહેલો આ બધા મકાનની બાંધખોળ અને કામગીરી તો દિની સ્થાપનાના નમુના તરીકે કરવાની હતી અને તેનું સાદું ભાદે પનારે વિલાયતના સ્વપતિ ફોર્મા આપેલા, પરંતુ ધણાધણા ખર્ચે અને પાત્ર એ દિની અને પાશ્ચાત્ય કળાના ખીચરિયા નમુના જેવું જ થયું છે.

બાવળા

અમદાવાદથી ફેલેવે દુનને દોડ કલાકને ગતે આવેલું આ ગામ બાલ મહેમોને દરમિયાને છે અર્ધોથી નૈઋત્ય તરફથી બાવ ગઝ થાય છે પશ્ચિમ તરફ નજાકાઠો આવેલો છે બાલ-નજાકાના લોકો માવ લેવા અહીં આવે છે અહીં તથા અહીંની આજુબાજુ તપાસનું વપાર દેખતું છે, તેથી અહીં કપાસ લોડવાના નવ છાન અને ત્રણ પાકા પ્રેસ છે વરસાદાઠે તેમાં ફની રપથી ગઝ હાલર માસકીઓ બંધાય છે ગોઝમમાં કાલા ફોડીને ગરીબ લોકો સાગી રોજ મેજા સે છે

મહાબારના વલ્લુલેલા બકાસનનું નિવાસસ્થાન બાવળામાં હતું એમ કહેવામાં છે અર્ધોથી નજાકા આવેલું યોજના પ્રથમ વૈસાદનનર કહેવાતું, અને તેની હદ કેટલાક બાવળા મુરી દત્તી બાવળાથી બે માઈલ ઉપર આવેલું, પાકુંમારે બળતીર બીમરોને કહેલા વિહારનું સ્થાન હાલમુકું સંભાર થયું મુદર છે

અર્ધોના અમીન દુકાનમાં છત્રી પેટી ઉપર સહમત થયા બાઈ કરીને વીરનર થઈ ગયા તેમણે અનેક પરાક્રમે કરી ચેતાની વીરતા બતાવેલી તેના સ્મારક ચિહ્ન તરીકે તેમના નામ ઉપરથી આ ગામ 'થેલાબાઈનું બાવળું' એ નામથી મુખમિદ છે અર્ધો મુખ્ય વરતી કડવા પાટીદારોની છે

તારત ૧૯૫૬ પહેલા આ ગામ ખેતીપ્રાધાન્ય હતું ત્યાર બાદ વામે બધાજાની સ્વચ્છ પકડાયુ ફેલેવે પણ તે જ અરસામાં થઈ, ત્યારથી આ ગામે વેપારમાં સાગી પ્રગતિ કરી હાલમાં આ ગામ વેપારપ્રાધાન્ય કહીએ તો તે ખોટું નથી

હવે વરસ પહેલા અર્ધો મોઝાં પાણીનું પુરતું માધન નહોતું, પરંતુ આજુ દસકામાં ખોરીમના વળુ અખતર કરવામાં આવ્યા, તેમાંથી એક નિર્મળ અને બે મફળ થયા છે એટલે હવે પાણી ગઝ મુખ થયું છે આ ત્રણે અખતરમાંથી ગામસોદાએ તેર હાલર કપિવાની મદદ કરી છે ગામમાં એક સેનિટરી બોર્ડ અને મફત ફાવખાનું પણ છે

મિ. ડી. એ. લાહેર

પારસી કોમના આ બાઈ મુખ વતની અમદાવાદના છે હાલમાં તે ન્યુસર તાલુકાના પોલિસ ઈન્સ્પેક્ટરની જગ્યા પર છે આખા તાલુકામાં હુકુંમેરોને દાખી દઈ તથા નુમાર બધ કરી ત્યાની પ્રબળા તે બહુ જ લોકપ્રિય થયા છે

ચીનની સ્ત્રી ૧૯૦૦માં ચીનની સ્ત્રી: આજે

વ્યાયામને તેમને બારે શોખ છે અને તે શરીર મજબૂત છે એક વખત તેમણે ૨૨ કુકનો યોગમ્પ (કુતુમાન કુકો) કર્યો હતો અને તે માટે તેમને ચાઢ પાણી મળ્યો હતો

તળિયાં કાપ્યાં કેમ ?

તમને કદાચ ઝાકા થશે કે તમારા ધરમા પાણી નરમ કરવાની દેગીનું તળિયું કાઢુ કેમ હોય છે કદાચ એમ પ્રશ્નમાં પિયારણો કે રોજરોજ કાળો ભાગ ધરી કાઢી નાખવાની મહેનત પડે એટલે એમ ને એમ સાફ ન્યાય વગર કાળો ભાગ રહેવા દેતા હશે

પણ ના, તેમ નથી કાળો રંગ ગરમીઆહત છે, અને હવરાત તેમા ગરમી સાથની રાખવાની શક્તિ છે, તેથી જ કોટલી કે ઉનું પાણી કરવાના વાસણનું તળિયું કાઢુ રહેવા દેવાની જરૂર છે એક તો રોજ ઘસવાળી વાસણ કાઢુ થાય અને વળી જલસી પાણી ગરમ ન થાય તમારે કદાચ પ્રયોગ કરવો હોય તો એક પ્યાલો બહારથી મેરાથી કાળો રંગને ચુકા હપર મુકા અને બીજો સફેદ પ્યાલો મુકા. કાળા પ્યાલાનું પાણી જલસી ગરમ થશે અને બીજો નીચે પાણી કારવા મુકરો તો કાળા પ્યાલાના પાણીને ઠરતા વધુ વાર લાગશે આટલા જ કારણથી ગરમ દેરામાં ધોળા કપડા અને ઠંડા પ્રદેશમાં કાળા કપડાં પહેરવાની જરૂર રહે છે હિંદુસ્તાન દશ ગરમ હોવાથી તેના લોકોએ આરોગ્યને ખાતર પાણી ધોળા કપડા પહેરવાની જરૂર છે

એટલા પશ્ચિમ વર્ષમાં ચીને મેટલી આશ્ચર્યકારક મગતિ કરી છે તે કપલા બે ચિત્રો હવરથી સ્પષ્ટ સમજાશે કહેવાય છે કે પા એકા હવર અજાન અને વહેમી ચીનમાંથી ટીકરીએને વાર ૩૫ માણી જન્મતા જ મારી નાખતા ઊકરીના પમ નાનપણથી જ લોકડાના બેટામા જકડી રાખી દ્યુકડા બનાવી મુકવામા સોનદરે મનાવુ એ વાત તો બાળપણીની છે પણ ત્યાર પછી ચીનમા બુદ્ધસાહેબ સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય ઉદ્ધાનિત થાવુ થઈ અને પરિણામે આજ ૧૯૨૭મા ચીનની સ્ત્રી પોતાના રાષ્ટ્રને સ્વતંત્ર કરવા મથતા લોકરની સરદારી કરે છે હવર જમણી યાહતું ચિત્ર દેવદાસી લોકરની અંબેજોન દુકડીની સરસાર ભાઈ કુ કુ પગતું છે

(અનુસંધાન પાન ૧૨૮થી ચાહ)

માર માસ્વાનો હક્ક રહેવો જ નેમએ એવો એક દરાવ બદ્ધ-મતીથી પસાર થયો હતો! આ બાબતમા કાંઈએ વિગતપરિઓ તરફથી પ્રતિનિધિ મેળવવા વાન ક્યો હોત તો કીક થાત એવાર રિસકેએ પ્રમાણિક હુદ્દીથી સામા પદમા દલીલો કરી, અને પ્રમુખ સ્ત્રી વશથિ તો એ દરાવની સામે પોતાનો સખત વિરોધ દર્શાવ્યો, એટલુ જ નહિ પણ વિદ્યાર્થીને માર માસ્વા પડે તેમા રિસકેની જ વહીનટ કરવાની અશક્તિ અને નૈતિક છાપ પાટવાની નિબંધતા કારણભૂત ગણ્યા માબાગો આ થાહુ પદ્ધતિ સામે વિરોધ કરી પોતાના બાળકોને એ ત્રાસમાથી લગારશે એવી અને આશા રાખીએ છીએ

પૂનામાં તુકરામના કિર્તન ચાલતા શિવાજી સિદ્ધનંદ પંચમી હતરી તુકરામને ચણે બેસતા, મોગણોએ શિવાજીની આ દેનિક ચર્ચાનો લાભ લેવાતુ મોહનું એ નાણિયાને ઘેર બજનોની ધૂન મચી હતી તુકરામની આસપાસ બહોળા ટોળામાં શિવાજી પણ હતા મોગણોએ એકદમ વેંતિ ખાલ્યો તુકરામને પાછાએ વિનવતિ કરી કે શિવાજીને જવાની છુટ આપો. પણ મહારાજે બજનમાં બગ મચા દેવાની ના પાડી શિવાજી બજનમાં તરબોળ થઇ ગયા, ત્યારે બીજા બાનુએથી એક મહારાજાએ શિવાજી મહારાજાનો શિરોધ્વ પહેર્યો અને ઘોડા પર બેઠાર નીકળી પડ્યો એન શિવાજી ધારીને મોનસો પાછા પડ્યા, પણ એ ન પડકાર્યો શિવાજી પરવારીને સિદ્ધનંદ ગયા કાલાગણુ મોનવતિ હે પણ એમ જ શાજન એકાદીને સમજમાં શિર આપ્યું હતું

એકબીની સામાન્ય કુળો

વિગેરે નહિ, પણ વર્ગર
અદ્ભુત નહિ, પણ અદ્ભુત
પરિણા નહિ, પણ પરિણા
શીખુન નહિ, પણ શીખુન
નિરસ નહિ, પણ નીરસ

કેઈ પણ સંખ્યાને ૯, ૬૯, ૯૬૯ કે તેથી વધારે નરડાથી શુભવી હોય તો શુભકતા જેટલા નરડા હોય તેટલા મોડા શુભવને ચકાવી દેવા ને તેમાંથી શુભવની સંખ્યા બાદ કરવી, જે આપે તે જવાબ દાખવા તરીકે ૮૪૩૦૫૧૯ ૯૯૯૯=૮૪૩૦૫૧૯૦૦૦-૮૪૩૦૫૧૯ ૮૪૩૦૫૧૯૦૦૦=૮૪૩૦૫૧૯૦૦૦

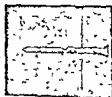
એકાદીને જે માત્ર ડબનો હોય તેના ઉપર નબડાના એક નંદો ગમ પાડીમાં મોળીને થોડી વાગ મુજી ગમ્યો ગરમીને લીધે ગમનકુ પહેળુ થશે ને ડબ પડશે નહિ

લખી રહ્યા પછી કલમ ગમે ત્યા મુજી દેવાથી આનુભાવુ ઘણા પછી રહે છે આને માટે એક સહેલો ઉપાય છે બંડા તારનો એક કપડો ચિનમાં બતાવ્યા પ્રમાણે ખડિયાના ગ્યાના માખેનો વાળો પત્રી તેને ખડિયામાં બસાવી દેવાથી કલમ મુક્યા માટે ઘડ તેવાર થઇ જશે

કેઈ વસ્તુ સમી કરવામાં ખાતર ઓક પેરિસ વાપરની વખતે તેની આવે પાણી ન મેલવતા દુધ મેળવવાથી ખાતર લાગ્યા વખતે મુધી નરમ અને કામ વરી રાકાય એવું રહેશે અને ચાતરો પણ વચારે સાત પાણી મેળવવાથી બઠકણુ વાત તે નહિ થાય

તમારી પ્રત્યેક વસ્તુએ મિત્રોને મિત્રવાની આપતાં પહેલાં એ ફરીફરી લાવવા માટે શરીરની તપાસ એક સપ્તે પહે કરજો.

ખાતર ફરીથી લીસાલમાં ખીરો સમજાડ બેસતો નથી આને માટે એક સહેલી રીત એ છે કે ચિવમાં બતાવ્યા મુજબ ખીસામાં કાનસ વાતી થોડા ખાસા પાક્યા પછી તેને શુદ્ધતાએ કરી લીસાલમાં બેગાડવાથી સંતોષ બેસી જશે

વાંર વધારે તમારુ રાત્રી ઉઠતી જઇ હોય, વાતસાતમાં તમારો મિત્ર ખોદ બેસતા દો, તમને થાન લાગ્યો હોય કે કાઇ પણ બતની ઘેચેની જણાતી હોય ત્યારેવારે તદુસ્તી સાંગી હોય તો ઠંડા પળીથી નહિતર કાંકરા પાણીની સાદી પેટે સ્નાન કરી લેવું એ તેનો સરસ ઉપાય છે

બાપ-મલ, મેં તને ગ્વાજ કરવાની કેલ્લી વખત ના પાડી કે

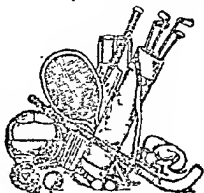
નવું-સાનિતીથી સાત વખત !

પદ્મી ૮ દિવસ	માખસ ૧૨ દિવસ	કુવરો ૨૦ દિવસ	દેડકો ૩૬૦ દિવસ
કામળો ૫૦૦ દિવસ	સાંઈ ૨૦૦ દિવસ	માછલી ૧૦૦૦ દિવસ	મીઠ ૧૨૦૦ દિવસ

ઉપવાસની અવધિ

The Ahmedabad Sports Depot.

REID ROAD, AHMEDABAD.

અ મ દા વા દ
સ્પોર્ટ્સ ડિપો

માંથી તમને દિશાયત બાંધે ઉત્તમ માલ મળશે
ટબ્લ, ટેબિલમ, ફેસલ્ટ, મુનિકાર્ન, રેલના અને પફેક્ટ
દશા, ગન મૉન્ટ મુર, આરિમાફ, ફેનન, ટ્રેડનોટ તથા
દોસનાં બેઠાં કપડાન રટાપરા, લેગ ગાર્ડ્સ, કાચા રિકેટ
ક્રીકેટ બેટ્સ, ગ્લોવ્સ, તથા કુદબોલ, ટેનિસ, બેઝબિન્ટન
દોડી અને ગોલ્ફ તથા બીજા અનેક રમતોનો સાગ ન
ઉપરાંત નીચે બતાવેલો અમેરિકન કુરુછ

કીમત

રૂ. ૨૫

કેસરત ફરનારા તથા સ્પોર્ટ્સમેનને મહુ ઉપયોગી
દરેક ટીકા દોષાની બાંધેમતો બનેલર થાય છે
ગુજરાત-ક દિવાલકામ
વાળાની કીમને માટે માલ આપનાર તનીકે અગતિ થનેલ
અ મ દા વા દ સ્પોર્ટ્સ ડી પો
રીઃ ૩૪ ગેર રોડના મોડી માને અમદાવાદ
બટારમામના ઓફિસે ઉપર ખાસે સ્થાન આપાય છે

બંધે બસ, વાંચ્યા બ કરો બસ વાંચ્યા બ કરો
એનાં કમારુવનને પ્રેરક ને અવરુજ
પ્રો કાકરના બે પુતકો

ઉગતી જુવાની

પ્રતિબિંબિત કરેલ નાટક

દર્શનિયું

કેડી વાર્તાએનો

અમદ

મુલ્ય: ઉગતી જુવાનીના રૂ. ૧-૧૨-૦
દર્શનિયું (વિરામર સવળનાં વિગ્રો સાથે) રૂ. ૧૫
પ્રો. બા. ક. કાકોર નાસથજુ પેડ પૂનાસિદિ

બાળકોની રમત

દોડ ગાનામાં ચોરાશી જ્ઞાન

બાળકોને ઘણી ગમ્મત સાથે જ્ઞાન
આપે છે. નાનાં પાંચ વર્ષનાં છોકરાં
પણ સમજી શકે તેવા સરલ મોટા
શબ્દોમાં ગ્રિન સાથે.

ફક્ત દોડ ગાનાની ટીકીટ ખીડો
છી હાલ દરિયા એકવદાંઝિંગ
એનન્સી: અમદાવાદ

બાળકોને વહેંચવા માટે સામગ્રી
૫૦નો ભાવ રૂ. ૨-૪-૦
તથા ૧૦૦ના રૂ. ૪-૪-૦

ક્રિયા

અંક
૪૦

ઉગતી પ્રજાનું
માસિક

તેત્રી : રવિશંકર રાવળ

વર્ષ ૪ : અંક ૪

શ્રેણી : ૧૯૮૩

પીઓ, પી

સી

પૂજક બાલો

જુઓ જાન ૧૯૧૫

‘કુમાર’ના ચિત્ર દેવકીના નામનું મુદ્રાચિત્ર

આવતી કાલનાં નાગરિકો ધરતું આજનાં ધરોતું માનીતું માસિક

વર્ષ ૪ અંક ૪ :: ચેત્ર ૧૯૮૩

શિક્ષણ

કેવળ ભાષા અને આંકડાઓનું રંગશિયું ભણતર એનું નામ શિક્ષણ નહિ. કામકાજ વિનાનું બેઠાડુપણ એ પણ શિક્ષણ ન કહેવાય. લાગણી વિનાની લુખી હકીકતોના શોકાગ્રાંતે પણ શિક્ષણ નહિ.

ત્યારે શિક્ષણ એટલે શું ?

શિક્ષણ તો માના ધાવણ જેવું હોયઃ કુદરતી, સંસ્કારિત, ઊર્મિભર્યું, અને દેહ તથા આત્માનુ પોષક;—જે માણસના શરીરને ઘડી સુખદ કરે, ચિત્તને કેળવી સ્વસ્થ બનાવે, હૃદયને વિદ્યાથી સંસ્કાર આપે અને આત્માને ઉન્નત કરે.

સાચું શિક્ષણ માણસમા સંયમ અને શ્રદ્ધા પ્રગટાવે, તેમાં સ્વાશ્રય અને આત્મભગ્ન શૈષે અને જ્વલંત ચારિત્ર્યના ઓજસ પુરે.

સંસારના ઝંઝાવાતો સામે દૃઢ રહી ટકર જીલવાનું જે બળ આપે, જીવનને ઉન્નત બનાવવાની જે પ્રેરણા પાપ, જે આદર્શનો અખંડ દીપ અંતરમાં જળતો રાખે, અને અંધકારનાં આવરણ તથા પરવશપણનાં બંધનો તોડી નાખી મુક્ત અને સ્વતંત્ર જીવન જીવવાનું જ્ઞેમ પ્રગટાવે તે જ ખરું શિક્ષણ. એ રીતે, શિક્ષણ તો પ્રેરણાશક્તિ, ભાવનાભગ્ન અને સ્વાતંત્ર્ય-સિદ્ધિનું કેન્દ્ર હોય.

બધું સમેટી લઇને કહીએ તો, માણસને પૂર્ણ મનુષ્ય તરીકે જીવવાની જે કળા શીખવે તે જ ખરું ને અણીશુદ્ધ શિક્ષણ. અને આપું શિક્ષણ જે દહાડે મળતું થશે તે દહાડે તો હિંદસ્વરાજની નોખત દિશાઓ ભરીભરીને ગડગડતી હશે.

દેશબંધુ પરમાર

અથા અકમા વાચનાશ્રમેને મિ-
જલસમા પંચરવા મુખ આમજીવક
લાગ્યુ ત્યારે મણેક આદ્યોના પચો
આવ્યા છે

નવસારી પાસેના ધામણુ ગામથી
એક બાઇ લખે છે કે 'મિજલસમા
નારવાપાણીની લાલચ હોત તો કુમારો
મુખ બાગ લેત તેમને કવિતા અને રસ
માણુવો છે પણ તે ઉપજ કરવા યોગ્ય
જીવન ઘડવાનું આકર લાગે છે તેમને
બીજાનામા પડવાપડવા કવાપિનો 'રહ
ટેલિયો' કે વીરસના કાળો વાચી
આનંદ મેળવતો છે, પણ કમઃ કરી
જીવનના યુદ્ધવા ઉતરવું નથી, અથવા
ગરીબીના ખસ કુખ તપાસવા નીક-
ળવું નથી ' આવી મતલબવાણુ તેનનું
લાણુ લખાણુ અહીં કુકામા રતું કહ્યું
છે જીવનસતમા આપો એક વર્ગ ધરી
એ કુ કમુલ કરે છુ પણ બારડોડી
નરક શાનીપરજની સેવામા કંદેલા
કુટલી જુવાનીવાળા કુમરોના કામ
એમને જાવામા નાખીદેશે બાલ સેવા
મળના ઉમ સેવકો મુખઈ, પુરત કે
અમદાવાદના જાનજન ધરના નખીરા છે

અમા સિવાય એક ત્રીજ વર્ગનો
જુવાન છે જેને વિદ્યાસ કરવાનું રવ-
ખુ જે નથી, તેમ સેવા કરવાની નાનત
કે તક નથી તેની ખરી હકીકત રહ
કરતો પત અ હશે

‘હુ—’ગામનો હેવાસી છુ મારા
પિતાશી કાકિયાનાડમા એક ગામમા
મુખ્ય શિક્ષક છે અને કુટુંબમા બહોળા
છાએ યતુજ પાતાના વિસ્તારી કુટુંબ-
વાળા નોકરોની ચિચિતનુ બ્યાન આપ
નખાના જ હશે

હુ અહીં એક કાહુતી એરડી રાખી
દાથે રસોઈ કરી બજુ છુ તાબેતર
પરીક્ષામા પાસ થઈ મુલ્યુલેસી (મિટ્ર-

ધુવેશનો) ના વર્ગમા આવ્યો છુ

માસ તરીકેનો બધો ધણો જ
ખગલ છે મારેથી નાની ઉમરના
છોકરાઓમા મારાથી વિશેષજીએદને
મને અત્ય ખેદ થાય છે—માર જીવન
ધુજ સમજુ છુ કેદકેદક વખતે અજબ-
ખાથી છુ પથારીમા પડચોપડચો
છાતીફટ રહ છુ યુએન સંકેતોના લેખ
મેં ‘કુમાર’મા વાચ્યો ત્યારે મારી
મનોદરરા પલસાઈઅઈ મેં ઓર દિગ્ગામા
આશાઓ દોડાવી, પંતુ છુ એવા
વાતાવરણુમાં ઘેરાએતો છુ કે એ પ્ર-
વૃત્તિનો લાખ મનમમતા સમય મુધી
લઈ શકતો નથી હાથે શધતુ, બાચપ
પાશ્વત્ય કેજવણી સાથે શિક્ષકોની
રઆખમરી સળામણી અને આર્થિક
દબાણુ વગેરે એ આનંદના મેગન તરફ
જતા વાડમા જ રતેલે રોષી રવા છે,
જે મને અટકાવે છે હુ લાચારીથી
પાછો વળુ છુ અને જોય ‘તકના
‘કુમાર’મા આવેલા કાનૂનો ચિતાર
મારી આખ સમક્ષ ખડો થાય છે

મને લાજીલાળી આશાઓ છે, પણ
એ કુજસે કે કેમ તે વિષે શક છે
હિન્ની વિચિતિ બળી જ કહોડી છે,
હિન્દમા કોઈ અરીજ વિચારો બહાર
પડવા ઉખટા હોવાતા તે તેમ નથી કરી
શકતો બીજ દેશોમા જોઈએ છાએ
કે ત્યાના લોનઁ ચાંચરેવિટયા મનોની
રોધ આણુ તખે છે અને તેને દરેક
રીતે મદદ કરી બહાર લાવે છે

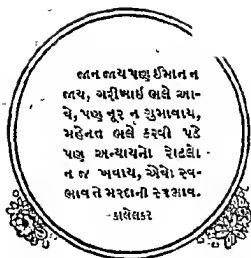
લિ આપનો—

અમા બાઈને-પત્ર-વાચી તેને માટે
મને મુખ લાગણી થાય છે, પેનુ ન્યારે
એ બાઈ, સમાજમાથી કાઢ આવીને
ચાંચરેવિટયા રાજની પેટે તેમને રોધી
કાઢે તેની શક બેળા દેખાય છે ત્યારે
તેમની મનોદરમા મુદે રોધ થાય છે

બહાર પડવાની અર્થે મોટા હોદ્દા
મેળવતો કે મદદાન લેખક થા કવિ
થવુ એટલો જ હોય તો તેના થેડો
જન થાય છે બહાર આવેલા માણુ-
સોએ જીવનમા કદિ વાણુ નથી હોત
કે તેઓ અમુક વખતે અમુક રીતે
લોકોમાં જાનીતા ધરો કીર્તિ એમના
સતત દિગ્ગાજનુ અને સકાર્યનુ કુરતી
પરિણામ છે કીર્તિ મળે કે ન મળે
તે પણ તેઓ તેા તેમના જીવનન્યેય
તમ્કે હમિશા મથતા જ રહેવાના
માણુસ વાચના તેા કરે છે, પણ તે
સિદ્ધ કરવા તે જે કિયાઓ આદરે
છે તેમા જ તેના પુરપાઈનુ ખડ દર્શન
થાય છે અને એ જ તેના પરિણામની
આગાહી આપે છે

દરેક ઉમતા માનવે ચોક્કસ માની
લેવું કે તેના જીવનનો વિચારક તે
પોતે જ છે’ કોઈ બંજનુ મનુખ કે
દેવી રાક્ષિ તેનુ હવથી મનમમત
રથાને મુધી દેવાની નથી, તેણે પોતે
જ ખરીન, કપાઇન ચોતાંના ગરાસ
મેળવવાનો છે જીવનની અંમે તે દશા
તમે જોનજવા હો, પણ એક વાર
આટલુ નાંકી કારીને જતે જ બને
એટલા મયાના કયા માદશો તેા
નિગરાના વ દશા વિખતવા જોશો
તમારા જીવનની નિરાશની બાજુ પર
વર્ધવારે બેળા ન કરવા નીરાંતે એકાંતે
બેસી તમારા જીવનની આશાદાયક
બાળતો તપાસો અને તેના જ વિચારો
વધારો. થોડા જ વખતમા તમને
જણારો કે કોઈ નદુધ રીતે તમે તમારી
આશાઓના કિરણો કુતા નેઈ રહ્યા છો,
નહિ ધારેલા રરતા તમને જડવા લાગ્યા
છે, અનુકૂળ માણુસો મળવા લાગ્યા
છે માર વિચારની દિશા સાચવો
અને તે અનુસાર કિયાઓ આદરો

ચોપના અકમાં પ્રગટ
મનોલી ભૂમિતિની આરતિએ
મોઠવવાની હરીફાઈમાં પચીસ-
પચીસ ઈનામો રાખ્યા છતાં
પાંચ કે છ જણે તકસિદ લઈ
એ હરીફાઈનું નાવલ દાખવું
હત્તેશ વાંચનારોએમાંથી આ
ટલા જ વાળા આવી રસમય
રમતમા ભાન લે એ શું સૂચવે
છે ? કે આપણે કુસંસ્કૃત વ-
ખતમાં પણ ક્રિયાત્મક હૃદય
કરવા નથી હિત્તતા કાતર લઈ,

લતન લતય પછુ ઈમાન ન
લતય, અરીખાઈ ભલે આ-
ચે, પછુ પૂર ન શુભાવાય,
મહેનત ભલે કરવી પડે
પછુ અન્યાયનો રોટલો
ન જ અવાય, એવો સ્વ-
ભાવ તે મરદાની નેરસાવ.

-કાલેલકર

નામોશી *

જરા વિચિત્ર લાગશે, પણ કોઈ પણ માણસનું ચારિત્ર્ય સર્પૂર્ણ તો ત્યારે જ પથેલું કહેવાય, કે જ્યારે તેની યોગી
યા ધારી નામોશી થઈ હોય કેમકે, બીજાઓ ચોતાની બજોઈ કરે તથા નામોશી લગાડનારે યોગી પિત્તાર બતાવે એવે
સમયે તે કેવું વર્તન રાખે છે તે કુપચ્છી જ તેની ખાનગીની કે ચારિત્ર્યનું ઘટસ્થ જણાઈ આવે છે.

કોઈ આપણી નાલેશી કરે છે એમ જણવું એ છે તે કડવું, પણ કડવા ચોસડ જેવું છે, જે પાછળથી તો શુભુ જ કરે છે
કહેવાય છે કે જીવંતીની અનેક નાનીમોરી હા-થી, નાસીપાસીથી કે પોતાનું રાશન હપતવે એવી વસ્તુઓના બનવાથી માણસ-
નો આત્મા કથકાઈ જાય છે પણ એ તો નાના માણસનું આત્મા અરી નીતે તો એવા બનાવો જ માણસને મહાન બનાવે છે
ચાળીસ વરસની વયે પહેાંચેલા એવા એકાદ તો ચારિત્ર્યવાળા માણસ રોપી કાઢે, જેને જીવંતીમા કોઈ ને કોઈ
મકાઈ સખત ફટકા ન આપવા પડ્યા હોય એવા રાખન ફટકા જ માણસના ચારિત્ર્યનું ઘટસ્થ થઈ છે હથોડાના યા
ખાખા વિના ધાતુના સુસ્ત આકારે ઘડાતા નથી. કીપણીના યા પડ્યા વિના ધાસણે પાકા થતા નથી માણસના ચા-
રિત્ર્યને ઘડવાને અને પાકુ કરવાને મટિ જીવનના ફટકા જરૂરના છે એ જ તેને મહાન બનાવે છે

જુના વખતના સામુ પુસ્ત્રો, લેહોના પિકારને નમ્રતાપૂર્વક સ્વીકારી લઈને તેને સત બનવાના એક સાધન તરીકે
માની લેતા હતા તે જાળીને પહેલા મને નવાઈ લાગતી હતી, પણ દુનિયાને અનુભવ લીધા પછી હવે મારી ખાતરી
થઈ છે કે તેઓ ખરા હતા; કેમકે ચોતાની નામોશી થતા માણસ ફરજિયાત ચોતાના દોષો નાહી શકે છે. અને ચોતે
નહી કરેલો મર્ગ બંદોબસ્ત છે કે નહિ, તથા ચોતાની માન્યતાએ પ્રામાણિક છે કે નહિ તે જાણવાની તેને તક મળે છે.
આપણે ખરો દોરડ તો આપણે તે દુરમન જ છે, જે આપણને અજાણમતી યાત આપણુ એ પર હાડે છે અને
આપણુ દુનુનને વીખીવંદીને બતાવે છે ત્યારે જ આપણે જેવા હોઈએ છીએ તેવા આપણી જાતને વચ્ચ દેખાઈએ છીએ
જાદુ લોકો તમારૂં વાકું મોલે, તમને કપો આપે, તમારી નામોશી કરે અને તમારી વિરુદ્ધ જીવંતીના જુદાણુ
ફેલાવી તમને હેરાનહેરાન કરી મુકે ત્યારે તમ અવશ્ય પુષ્ટ યાને, જુષ પુષ્ટ યાને કેમકે ખરે આપણુપણુ જાણવાની એ જ
તક છે જગતના રાજ્યાત કઈ ત્યારથી ફરક પ્રામાણિક અને બહાદુર આત્માની સાથે દુનિયા આ જ જીવનો વર્તાવ
કરતી આવી છે, અને આની જ તકેગાથી એમણે ચોતાના દોષોનું દર્શન કરી ચારિત્ર્ય ઘટચુ છે

નામોશી આપણુ દોષો બતાવે છે, દોષ જોવાથી આપણે નમ્ર બની જઈએ છીએ, અને નમ્રતા જ માણસનું ચારિત્ર્ય
મજબુત બનાવે છે

જેટલી આપણામા ગગરડી, તેટલી આપણી નખખાઈ. નામોશી માણસની ગગરડીને તોડી પાડે છે એટલે આપણી નામોશી
કરનારા આપણુ અદેખા 'દુરમના'ની રૂપયા. જેટલી મોટી તેટલું આપણુ લાભમાં જ સમજવું.

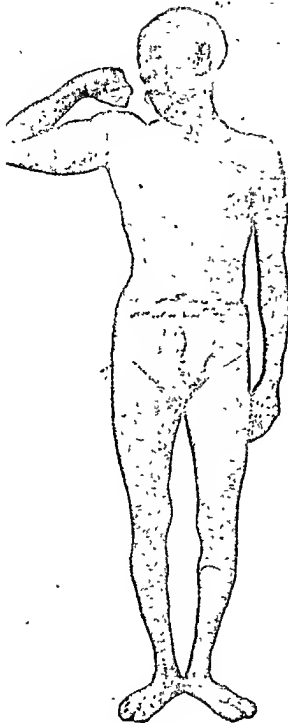
દુનિયા આખી ચોતાની સામે ડોળા ધુરડતી ખાઈકરૂં કરતી બની ગઈ હોય અને ચોતે તે સમયે એક માત્ર પરમેશ્વર
પર અજા રાખી બેઠો હોય એ થી માણસના જીવનની હમમમા હમત થતી છે

મહેશ્વર ન. બેખાતા

* અમેરિકાના જાણીતા લેખક ડૉ. ફ્રેંક કેઈન ત્યાના એક પત્રમાં Daily Tonic Talks ના
મેંચાવા 'હેઠળ સામાન્ય રીતે હપચોળી થઈ પડે તેવા મનન કરવા જોગ ફેરા લખે છે.
આ તરફના વાંચકોને પણ તે રસવર્ધી થઈ પડશે એમ સમજી ઉપર એક આપ્યો છે.

સ્વંયા સ્વયં શક્તિ અને સૌન્દર્ય

‘જુવાન’ ડોસો

‘જુવાન’ ડોસો! આ તે વળી ક્યાની વતી છતાં આને આપને એવી એક જુવનિની ઓળખાણ કરવી છે

પરકટ નવરસામાં પણ તીવ્ર વર્ધના જુવાનને શરમભાવે એવું સતીરણ, ‘આપને કદમ’ નહિ. પણ તીવ્રતાની પેટે સમકક્ષ ભારતી ઝડપથી વહેલી શક્તિ અને રુનિંગ નિરંતરમાં માખણ જેવાં નિરંતર, પણ પ્રવૃત્તિમાં યોગ્યતા તારવા દોરતા જેવા દંડ અને અભેગ રનાયુ, છલક માનવા મુશ્કેલી વળી તેવાર ચાલેલા નાજ કે આવી આપેલી ઘડિયાળની કમીન પેટે અનન્ય શક્તિને લીધે ઇચ્છામાં ભારતી પામુ દળની સાથે—આ બધું જેનામાં હોય તેનું નામ ‘જુવાન’ ડોસો

આ સાથેના ચિત્રમાં કી ભજવાનામાં ધનછ વીરજીમાં આવી જુવાની ઓળખના ‘જુવાન’ ડોસો છે. બારિયા સાતિના આ છટ્ટા કકાનુ લવ ૧૩ વર્ષનું, ઉચ્ચાઈ ૫ ફુ ૪ ઇંચ તથા વજન ૧૪૦ ગ્રામ છે. નાનપણથી સાધારણ શરીર-રૂપનિર્માણી પણ દંડ, એકક, ડબલેક્સ, સ્પર્શ રુદ્ધ, વગેરે નિર્માણિત પદ્ધતિઓના અભ્યાસથી એમણે માસ કરેલી શક્તિનું ફળ, આટલી કમરે પણ છબ્બન તલના પિનળના દંડમેક્સ વિભિદ પદ્ધતિથી ફેરવાની સારાજી અવરસા ફેરવ્યાનું છે તેઓ છટ્ટાથી આખી અપરિણીત ૪૨ રહ્યા છે જે દારૂમાં અને રોગાદિ કપર પ્રત્યક્ષ અને વ્યાપકથી મેળવી શકાતા રવામિલની એ મુક્તિમાં કમના છે. સ્વંત ફેરવારી એમના શરીરની મુશ્કેલ અવરસા જુવાનને પણ કાચી કાચે છે અગ્ની અને નિર્બળતાથી લડકી પડતી અમલી અને ભારના હોવાની જગ્યાએ સરળ તથા ધાટવાળા ખમી, પેટ અને પગ, એમના શરીરમાં રહેલી સચિત્ત શક્તિના બારે મુશ્કેલ છે હોદ્દરતમ જેવી ગરદન દડના અને વિચાર-બળની સાક્ષી પુરે છે ટુંકમાં, આટલી કમરે પણ એમના શરીરમાંથી નિર્બળતાની દુર્ગંધ વહેતી નથી આવા ‘જુવાન’ ડોસાને બર્ધ, આપણા ‘ધરડા’ જુવાનો કંઈ શીખવે કે

આ ર્થ હ નુ મા ન

મનોજવં મારુતતુક્યવેગં
છતેન્દ્રિયં બુદ્ધિમતાં વરિષ્ઠમ્
વાતાત્મજં વાનસ્પૃશ્યશૃણ્યં
શ્રીરામદત્તં શર્ણવં મપદ્યે

હનુમાન!—હનુ-
માનનું પ્રથમ અ-
રણ્ય થતા તેના અપરિ-
મિત શાહુખાનું-પરા-
ક્રમનું સ્મરણ થાય છે.
દ્રણ માની સૂર્યને પકડવા
હોડતા આગક મારુતની
મૂર્તિ; સૌ યોગ્યના વિ-
શાળ મમુદ્ર પર ઉડતી
મહાકાય હનુમાનની
મૂર્તિ; લકાના ઘેરામાં
શરીરની દરકાર કયો
વિના મોહશ હુમતી
અને કૃષ્ણ પ્રજાપતિના
વજ્રમાં બીપણ તાડવ
કરતા નથા ભગાણ
પાડતા સ્વદના જેવી
રાવણના રણ્યદત્તમા ઉ-
છળી ઉછળીને ગાળતા
વજ્રકાય હનુમાનની
મૂર્તિ, દ્રોણ પર્વતને ઉ-
પાડી આકાશમર્જેવાયુ-
વેગે ધમી આવતી મહા-
પરાક્રમી મૂર્તિ, —એમ
અનેમ મૂર્તિઓ એક
પછી એક દૃષ્ટિ સમય
ઉભી થાય છે.

દિન્દુસ્તાનમા લોકો
શક્તિના બુદ્ધ્યા થકા
અને શક્તિપૂર્વક પ્રાપ્ત-
વ્ય થયુ તેની સાથે હનુ-
માનનો અગળાળ પર
ભાર દેવાયો, મારુતિ
હનુમાન તે બજરજ

રામાયણ એ ભારતવર્ષના વ્યક્તિગત અને
સામાજિક આદર્શનું સંગ્રહસ્થાન છે; ભારતવર્ષનું
પ્રાણમર્વસ્વ એમાં રેડાએલું છે અને ભારતવર્ષે
પુરુષાર્થની પોતાની કદપના એની અંદર પુરેપુરી
જુંથી દીધી છે. તેથી, આજે મુળ રામાયણને
સ્વાચાને શત્તાબ્દો વહી ગયા છતાં રામાયણની
કથા જીવંત છે, રામાયણની પ્રતિભા અક્ષય
છે અને જોમાથી ભારતવર્ષનાં શ્રીપુરુષ આખાલ-
વૃદ્ધ સૌને નિરંતર પ્રેરણા મળ્યાં જ બન્ય છે.
આદર્શ પુત્ર, આદર્શ ભાઈ, આદર્શ સ્ત્રી, આદર્શ
શત્રુ, સર્વનાં ચરિત્રની કથા આજ પણ ભારત-
વાસીઓનાં કર્ણમાં જીંજી રહે છે અને તેમનાં
હૃદય પુનિત કરે છે. રામનાં સત્યનિષ્ઠા અને
પ્રત્યર્જન, લક્ષ્મણનાં પ્રહ્લ્લય અને સેવાભાવ,
ભંતની ત્યાગવૃત્તિ અને નમ્રતા, સીતાની પતિ-
ભક્તિ અને તેજસ્વિતા, ભિમલાનાં તિતિક્ષા અને
આત્મવિલોપન, કૌશલ્યાનો પુત્રપ્રેમ, વિભીષણની
ન્યાયનિષ્ઠા, ગુહની મિત્રભક્તિ-એ સૌનું સ્મરણ
દરેક ભારતવાસીના હૃદયને ઉત્તત કરી તેમા
ઉદાત્ત ભાવના પ્રેરે છે અને રામાયણનો યશ
ચિરસ્થાયી કરે છે.

પુત્ર ભાતા, સ્ત્રી, માતા, એ સૌથી વધારે-
નહિ તો તેટલું જ મહત્વનું સ્થાન ગૃહસંસાર-
માં સેવકનું-સચિવનું છે. રામાયણનો-હિન્દુ
સંસારનો આદર્શ સેવક-આદર્શ સચિવ મારુતિ
હનુમાન છે. રામાયણકાશનાં તેજસ્વી નક્ષત્રો-
માં હનુમાનનું તેજ અનેક છે, એની દીપ્તિ
બલેત છતાં સામ્ય છે, આંખને બરી નાખતી નથી.

બલી—બલસીમ બન્યો
અને હૈરવ આસુડાની
સાથે હનુમાનની પણ
શક્તિમાર્ગના દેવતા-
મંડળમા સ્થાપના થઇ
વજ્રકાય બાળશ્રદ્ધચારી
હનુમાન પાસેથી ભરણ,
મારણ, ઉચ્ચાટન અને
વશીકરણ જેવી અલક
સિદ્ધિઓની પામ્યા
થવા લાગી. પણ રામ-
દત્ત હનુમાન આ રિય-
તિમા જાઝા દિવસ સુધી
રહે એમ ન હતુ થોડા-
જ દિવસમા મારુતિ-
ઉપાસના વિશુદ્ધ થઇ
અને શ્રદ્ધચારી વૈરામા
અને પહેલવાનોમા જ
તે પ્રિય થઇ પડી હનુ-
માન એટલે માત્ર અગ-
ળા નહોતુ. એકલુ
અગળાળ કદિ સાર્વત્રિક
પૂજનને પાત્ર ગણાયુ
નથી એકલા શરીર-
મામર્યે કાઇ દિવસ
મમત્ત રાષ્ટ્રના હૃદયમા
એતન સ્ફુરાન્યુ નથી.
હનુમાનનું જેણે માત્ર
આહુત્ય જ બોલુ છે
તેણે હનુમાનના પ્રતિ-
ભાશાળી વ્યક્તિત્વનો
એક અદ્ય અંશ માત્ર
નિહાળ્યો છે.

અખ્યમ્ક પર્વતની

નળેડીમા ગમ લક્ષ્મણની સાથે હનુમાનનો પ્રથમ મેળાપ થયો ત્યારે જ તેની વિશુદ્ધ, કલ્યાણી, હૃદય-હર્ષિણી વાણીથી, હૃદયિયાતુર્ણથી અને આર્જવથી પ્રસન્ન થઈને આખા સંવાદને અંતે ગમે-લક્ષ્મણને કંઈ હનુ, "આણે ઝગવેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ-ત્રણેનુ અધ્યયન અને વ્યાકરણનો અભ્યાસ કર્યો જણાય છે બાહુ વ્યાદરતાને ન કિંચિદપશન્દિતમ્ "

અશોકવનમા સીતાની માથે વાન કરવાનો પ્રસંગ આવ્યો ત્યાં તેને સસ્કૃતમા બોલવાનું મન થઈ આવ્યું હતું, પણ સીતા એને રાવણ માનીતે ડરી જાય અને જુમ પાડી ઉઠે એ ભયથી એ લાસ્ય તેને દર્શાવી દેવી પડી હતી સમુદ્રકિનારે જનજુવાને પણ એના વિદ્વતા અને ચાતુર્મની પ્રશંસા કરી હતી

પણ આદર્શ મેવકના ગુણોની પયોપ્તિ એકલા શરીરખગથી કે હૃદયિયાતુર્ણથી થતી નથી સેવકમા જે અદ્ય રવામિભક્તિની જરૂર છે તે હનુમાનમા પુરેપુરી હતી વાલિના ભયનો માર્ગે જળ્યાજળ્યો સુગ્રીવ વનેવન રવડતો હતો, આખી પૃથ્વી દુદી વળ્યો છતાં વાલિના ભયથી સુરસિન એવું રચાન તેને ન જડ્યું હનુમાનથી મિત્રનું આ દુખ ન જોવાયુ કિંચિન્ધાના સુખ છોડીને તે સુગ્રીવને જઈ મળ્યો, તેને વાલિથી સુરસિન એવી મતંગ ઝળિના આશ્રમની જગ્યા બતાવી અને સુગ્રીવની સાથે રહેવા લાગ્યો આ નિરવાર્થ સેવકની વફાદારી છંદગીજર કાયમ રહી હનુમાનની સરદારી નીચે સીતાની બેળમમા દક્ષિણ દિશાએ નીકળેલી ટુકડી રખામા ભુલી પડી અને એક માસની મુદત વહી ગઈ, ત્યારે ઉચ્ચાસન સુગ્રીવના દડના ભયથી વાનરોમા પાછા ફરવાની દોંમન રહી નહિ અગદને રાજા બતાવી અરણ્યમા રાજ્ય રચાવવાનું કાવતરું રચાયુ અને અગદ તેમા ભળ્યો પણ રવામિભક્ત હનુમાનથી આ સંદન ન થયું, તેણે બેદનીનિનો પ્રયોગ કરી કાવતરું ફેડ્યું અને વાનરોને ઉત્સાહકુક્ત કર્યો

વફાદાર છતાં હનુમાન હાજીલા કરનાર નહોતો સુગ્રીવને પ્રસંગ પડ્યો કડવી સલાહ આપના પણ તે અચકાનો નહિ. સુગ્રીવના રાજ્યાભિષેક પછી આજુ કિંચિન્ધા વિલાસની ગાદ નિદ્રામા પડ્યું ત્યારે હનુમાન એકલો જાગ્યો હતો. એની ચક્રાર આખો

પરિસ્થિતિનું અવલોકન કરતાં હતો લક્ષ્મણ મુગ્ધવંતે મેનવમુદી આપવા આવ્યો, ત્યાર પહેલાં ઘણા વખત જ હનુમાને સુગ્રીવને તેના વચનની યાદ દેવાની કાર્યમા પ્રવૃત્ત કરવા પ્રયત્ન કર્યો હતો લક્ષ્મણ ક્રોધાવેષ થઈને આવ્યો ત્યાં સુધી સુગ્રીવની ઉંઠ ઉઠી નહોતી હનુમાને તેને ટોળાળીને ઉઠાડ્યો અને એક મોટી આદતમાર્થી તેને ઉમારી લીધી

રામના પ્રથમ દર્શને જ હનુમાનની વીરપૂજની વૃત્તિએ તેના હૃદયમા ગમભક્તિની પ્રજા ભાવના ઉત્પન્ન કરી સુગ્રીવનો દૂત તે રામનો દૂત જન્યો હૃદયમન્દિરમા સુગ્રીવની જગ્યાએ ગમની મૂર્તિની સ્થાપના થઈ સીતાની શોધ કરીને હનુમાને ફાતવની પોતાની લાપકાન સિદ્ધ કરી અને ગમનો માનીતો જન્યો છતાં હનુમાનની વિવેકભુદિ મર્વવી અરપૃષ્ટ હતી

જ્યાં મર્વવી મતિ કુદિત થઈ જાય ત્યાં હનુમાનની ભુદિ ઝડપથી ધગી જતી અને ગમે તેવા સંકટમા પણ ઝટ્ટો કાઢતી છતાં પરાક્રમના ઉત્સાહના વેગથી એણે ભુદિને કહુપિન થવા દીધી નવી અશોકવનમા. ઝાડ પર બેઠાબેઠા એને ગવણુ જોડે શુદ્ધ મચાવવાનો, રાસસકુળનું નિકળ કરવાનો તે અશોકવનને રમકવાનો ઉત્સાહ ઉઠળી આવ્યો હતો એના જેવા પરાક્રમશાળીને મટિ શરતન દાખવાનો પ્રમગ જતો કરવો એ મુરેસ હતું, છતાં એની નિત્યજન્યત કર્તવ્યભુદિએ ઉત્સાહના વેગને રોક્યો અને રામનું કાર્ય વણસી જશે એનું ભાન કરાવ્યું હનુમાને કહ્યું, "આ શરતન કે ડડાપણુ બતાવવાનો પ્રમગ નથી, કાણુ ધાનયન્તિ દિ કાર્યોણિ દ્વાન પપ્પિતમાનિન "

છતાં સીતાને રામનો સંદેશ અને મુદ્રિકા આપ્યા પછી રાવણને કેંધક ચમત્કાર બતાવ્યા વિના જવું તો શરત હનુમાનને ન રુચ્યું તેણે અશોકવન રજ-ડ્યું અને રાવણ પામે જવાનો માર્ગ મેળવ્યો પરાક્રમી હનુમાન રાવણના બાહુજગ અને પરાક્રમની કદર કરી રોક્યો, છતાં રાવણના પ્રતાપથી અજન્યો નહિ રાવણને તેણે જે ઉપદેશના વચન કહ્યા તેમા તેને ધર્મભુદિ, તેજસ્વિતા અને આત્મવિશ્વાસનું દર્શન કરાવી દીધું અને રામના મહિમાની પ્રતીતિ કરાવી

રાવણે હનુમાનનો વધ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો ત્યારે હનુમાને શુક્તિ રચીને લકાને પ્રજાળી અને ત્રાસ

ખનાંઓ છતાં, શરતોનાંમા ફરતા નથી હોતી; સાચો વીર કરુણાપૂર્ણ હોય છે; દુ ખીનું દુ ખ જોતા તેનું હૈયું ભીંજી જાય છે. લોકોને બાળી હનુમાન સમુદ્રકિનારે આપ્યો ત્યાં બંનેક નિર્દોષ

સન્ધાસ કર્યા પણ હોત.

હનુમાનની મરળોતા અતુલ્ય હતી; કષ્ટ એના હૃદયને સ્પર્શ કરવા અસમર્થ હતું અને નિષ્કપટી

જીવોને ખીડા કર્યાના સન્તાપ અને પશ્ચાત્તાપથી એનું હૃદય અમરસખી ઉઠેયુ. આખી લોકા હુંદી વળ્યા છતાં બચારે સીતાની ભાળ નહોતી. આથી ત્યારે હનુમાને ચિંતા ખડકીને અથવા પ્રાથોપવેશન કરીને મરવાનો નિર્ધાર કર્યો હતો, પણ એની કર્તવ્યબુદ્ધિએ એને તેમ કરતા પાર્યા હતો. આ વેળા કરુણાથી મગમ થઇ તેણે ફરી પ્રવ્રજ્યા લઇ તપસ્યા આરવવાનો કે પ્રાણુસન્ધાસ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો

દર્શનપુતિ યામ ત્યારે પ્રાણુસન્ધાસ કરવો એ આર્થોનો આદર્શ છે. બ્રાહ્મણ તપવી શ્વે, દાનિય રણુમાથી યવાન કરે અને વૈશ્ય કોલકાર તોડે ત્યારે તેમને પ્રાણુસન્ધાસ એ જ પ્રાયશ્ચિત છે. હનુમાનની આર્થવૃત્તિએ તેને આર્થોનો એ જ મગમાજ સુઝાડ્યો, અને રામ પ્રતિની વક્ષાદારી અને સમુદ્રને સામે કિનારે એકપગે ઉભા રહેવા વાનરયુક્તી દયા આડે ન આપ્યા હોત તો હનુમાને લોકોને પાદરે, સાગરને કિનારે પ્રવ્રજ્યા કે પ્રાણુ-

કેસરિયાં

અળની .

સાવરેવનો બોલ પડયો છે,
પ્રાણુપ્રાણુ ઉદેક ચડયો છે,
રજુ હાસતસંતાન ચડયો છે,
કરવા કેસરિયાં.

ધસવું તો ડગવું શું જાડા ?
લડવું તો હઠવું શું પાછા ?
મરવું તો પડવું ના આપ્યા,
કરજો કેસરિયાં.

એ ઉદરે આ પિંડ બનેલો,
એ બોલો છુદી ઉછરેલો,
તે ચરણે તે પુનઃ પડે, હો
કરવા કેસરિયાં.

જયવંતે નિજ હિંદ ઉભરો,
સિદ્ધલોકના વીર હુબરો,
સ્વરાજનો સોદાગ બાલકરો,
કરજો કેસરિયાં.

દેશજી પરમાર

પ્રાણુસને નિરન્તર શકા-શીલ બનીને ફરવાપણું નથી હોતું. જગતની બચાઇ વિષે તેને પુરેપુરો વિશ્વાસ હોય છે. હનુમાનને પણ એવો વિશ્વાસ હતો. રાવણનો ભાગ કરીને રામ પાસે આવતા વિભીષણ તરફ સૌ શકાની નજરે જોતુ હતુ, મુઝીબ, અંગદ વગેરે સૌ સેનાનીઓએ પોતાની શંકા વ્યક્ત કરી હતી, તે વખતે હનુમાને વિભીષણનો સ્વીકાર કરવા રામને વિનવી લી-રાચિત ઉઠારતા પ્રગટ કરી હતી

બ્રહ્મચર્યનો મહિમા તો ભારતવર્ષમા સર્વ કાળે ગવાયો છે રામાયણ એ ભારતવર્ષના મુદસંસારનું મહાકાવ્ય છે તેથી એમા બ્રહ્મચર્યનો આદર્શ ઉર્દ્ધવજ રંગે ચીતરવામા આવ્યો છે. ખાર વરસ સુધી ગુડાકેશ બનીને તપસ્યાની અવધિ વાળનાર અને સીતાના મરણથી પણ ઉમ્મી દૃષ્ટિ નાખવા જેટલો કઠોર સયમ

વાળનાર લક્ષ્મણ અને આજીવન બ્રહ્મચારી રહેનાર નાહ ન્યામિ કેપૂરે નાહું મનામિ કુપડકે નુપુરેવમિતનામિ નિત્ય પાદાભિવંદનામ

પરમ તેજસ્વી હતુમાન, એ બેં રામાયણના આદર્શ
 અભ્યસારીઓ- છે. સુગ્રીવના મહેક્કમા જના નુપુરનો
 રણુકાટ અને કાચી (કોદાર)નો ખણખણાટ માલળાને
 ધર્મબીરુ લક્ષમણે લલિત્વત યદ્ય ગયો હતો. મધ્યમાનથી
 મદવિવૃદ્ધ શિયિલાંગી તારા અન્ત પુરમાંથી નીકળી
 સગીપ આવીને ઉભી રહી ત્યારે પણ સ્ત્રીદાસિલ્પવાન
 લક્ષમણ ઉદારાન યદ્ય નીચુ મો કરીને ઉભો રહ્યો
 હતો માનસિક અભ્યસાર્યો રજભર પણ ભાષ ન
 યદ્ય જાપ એટલા માટે પાપબીરુ લક્ષમણે વર્તનની
 એટલી કડકાઈ રાખી હતી

એવો જ પ્રસંગ હતુમાનને લકામા આવ્યો.
 રાવણના અન્ત પુરના પાનશુદ્ધમા ભુજેલા મામના
 હમયેદગક્ષા પડ્યા હતા, મલના અસંખ્ય પાત્ર વેરણ-
 હેમણ પડ્યા હતા અને એ મર્વની વચ્ચે અનેક રાક્ષસ
 લક્ષનાઓ પાનવ્યાપામથી અમિત યદ્ય વિરખલિત
 વરજવાળા યદ્ય લાજનુ ભાન ભુલીને જેમનેમ પડી-
 પડી ઊંચતી હતી એ જોતાની માથે હતુમાન ચમકી
 ઉઠ્યો અને ધર્મજયની ચકાગી લલિત્વત યદ્યે વિમા-
 સવા લાગ્યો, " અરે, આ પન્નાગ્યોને મુનેલી જોમ
 છે એથી નક્કી માગ ધર્મનો લોપ થશે મે, જેણે
 આજ મુધી વજીનુ મુખ પણ નિહાળ્યુ નથી તે
 હું આજ આ પાકાના અન્ત પુરમા કયા આવી
 પડ્યો ? " આની શકા જ કોઈ વાર ધર્મયોગનુ કારણ
 યદ્ય પડે છે એ હતુમાનની નિશ્ચયાત્મિકા છુદ્ધિએ
 હાણવારમા જોઈ લીધુ આગ ઉભા ફરીને તેણે શકાને
 ખંખેરી નાખી " ભલેને મારાથી રાવણની બધી
 સ્ત્રીઓનુ દર્શન થયુ હોય, પણ મારા મનમા કશી
 વિકૃતિ ઉત્પન્ન થઈ નથી મન દૃઢ છે ત્યા સુધી
 ધન્ડિયો સુરક્ષિત છે અને માત્ર મન તો શુભાશુભ
 ગમે તેવી અવસ્થામા ચિરંત જોવાનુ નથી " જેણે
 હતુમાન જેવુ કડક માનસિક અભ્યસર્ય પાળ્યુ હોય
 તે જ આટલો આત્મવિશ્વાસ રાખી શકે.

જે કાળે દશરથ જેવા ધર્મનિષ્ઠ ગણાતા આવે
 રાજાઓ અનેક રાણીઓ પરણે, જે કાળે આર્યજના-
 ર્વની અન્તરાજના વાનર લોકના રાજા માતા સમી
 નવેષ અન્ધુની પત્નીની માથે બળે વખત ધરવરણ
 કરવા જેવુ સ્મૃતિભિન્ન કર્મ કરતા આવડો ન ખામ, જે
 કાળે અનાર્થ રાક્ષસો પરદારાગમન અને પરસ્ત્રીકરણને

સ્વર્ધર્મ માને તે કાળે જ રામના એકપત્નીમનને
 આટલો મદિમા ગવાયો છે હતુમાનના એકાન્તિક
 અભ્યસર્ય અને તપસ્યાનો મદિમા એથી મે મદાન છે-
 સર્વ યુગને માટે મદાન છે.

આ સર્વ આર્યત્વના ગુણની હતુમાન એ ખાણ
 છે જન્મે કિન્દિધાનો અનાર્થ વાનર હતા હતુમાન
 ગણે અને કર્મે આર્થ છે. તેનામા આત્મણના લાગ
 અને તિનિલા છે, ક્ષત્રિયના તેજસ્વિતા અને સૌર્ય
 છે, વૈશ્યના કર્તવ્યનિષ્ઠા અને દીર્ઘદષ્ટિ છે અને શૂદ્રના
 પરિચર્યા અને અનસૂયા છે વાનરજાતિનો સુગ્રીવ
 એનો સ્વામી છે હતા એના હૃદયનો વીર તો આર્ય-
 જાતિનો રામ છે હતુમાનના આ આર્યત્વને આર્ય-
 શિરોમણિ ગમ અને ભરતે સ્વીકાર્યું છે, અને
 કવિલુલ્લૂપણ ભવજનિએ 'ઉત્તરરામચરિત'મા લક્ષમ-
 ણને મુખેથી 'આર્ય હતુમાન' એ માનપદ ઉદ્ગાર
 કરાવી એમા પૂર્ન કરી છે.

હતુમાન આર્ય છે એટલુ જ નહિ પણ આદર્શ
 આર્ય છે હતા ગમાવખુમાં તેણે પોતાની જાતને
 આજળ પડીને કેખાવા દીધી નથી રામને પડખે
 રહીને રામની દેદાખમાન વિભૂતિમા તેણે પોતાની
 જ્યોતિ મોલારી દીધી છે અને એમા જ શિષ્યત્વનો
 ઉત્કર્ષ છે શૂદ્રના વ્યક્તિત્વમા પોતાના વ્યક્તિત્વને
 લીન કરી નાખ્યુ અને શૂરનો મદિમા વધારવો
 એ ભારતવર્ષની મનાનન પરપરા છે હતુમાન એ
 પરપરાનો એક મદાન રતભ છે

હતુમાને સુગ્રીવને માટે પણ લાગ જોઈ કયો
 નવી હતુમાને પ્રાણ હેન તો એનામા રાજ્ય ચલા-
 વવાની શક્તિ અને શે-શતા દાન. વાનરોનો એ
 યુગપતિ તો હતો જ. હતા જે ધાર્મિક અને ધર્મપ્રાપ્ત
 વસ્તુ નથી એ મેળવવાની લાલમા મુદ્દા કરવા જેટલી
 લીનતા હતુમાનમા સમયતી નહોતી હતુમાને તો
 હમેશા સુગ્રીવની પાંદે રહી કુખમા ને મુખમાં એકા-
 ગ્ર ચિત્તથી તેની સેવા કરી છે તેનું રાજ્ય ચિરકાળ
 ટકે એને માટે રાત્રિન જહેમત ઉઠાવી છે, અને
 હતા આરજથી અન્ત મુધી રાજ્યમેળ, સત્તાવાલ
 કે ક્રાંતિસેલભાગી નિર્લેપ રહ્યો છે રાજની-રાષ્ટ્રની
 સેવામા આમરણાન્ત તપર રહેવુ અને વખત આવે
 જાન પણ દેવો એ હિંદુસ્તાનની પરંપરાનો ઉન્નવળ

આદર્શ હનુમાને પુરો પાડ્યો છે. એક જ હનુમાન-માં દિનંદુ સંપારને આદર્શ પીરપૂજક અને આદર્શ સેવક મળ્યા છે.

લંકાનું સુદૃઢ પુર યદ્ય ગયું છે. સીતાદેવી અશ્વ-કવનમાથી આવી અગ્નિશુદ્ધ યદ્ય રામની સાથે અથો-ધ્યા આન્યા છે. સાથે વિભીષણ છે, સુગ્રીવ છે, અંગદ છે, હનુમાન છે, વાનરસેના પણ છે રામનો અભિષેક થાય છે. અભિષેકચિદ્ધિ યદ્ય ગયો છે. રામ સૌને સૌની ચોગ્યના પ્રમાણે દાન ઉપવાર આપે છે. સીતાને કહે રામે પહેરાવેલો દાર રીનાએ ઉતારી નાખ્યો અને ચારે તરફ નજર ફેરવવા લાગી રામે કહ્યું “તારી પ્રત્યા હોય તોને એ દાર પહેરાવી દે.” મીના કોને દાર પહેરાવે? તેજ, મૃતિ, યશ, દાક્ષ્ય, સામર્થ્ય, વિનય, નય, પૌરુષ, વિક્રમ, હુદ્દિના સાગર ૩૫ હનુમાન-રીનાને પુત્ર સમાન વદાલો હનુમાન ઉભો દનો તેના ગળામા સીતાએ દાર પહેરાવી દીધો આખી હંદગીની સેવરની કદર સીતાના એક દારે કરી દીધી

અભિષેકની મમાપ્તિ યદ્ય અને સૌ રામચન્દ્રનો આશીર્વાદ લઈને પોતપોતાને રથએ જતા વેરાવા લાગ્યુ વિભીષણ લંકા તરફ વળ્યો, સુગ્રીવ ગયો, અંગદ ગયો, વાનરસેના કિષ્કિન્ધાજ્યા નીકળી અંક હનુમાન રહ્યો. હનુમાન ક્યા જાય? તેણે તો ટવન-સર્વસ્વ રામને સમર્પણ કર્યું હતુ રામ વિના એને જગતમા બીજે કશું પ્રયોજન ન હતુ. ચિત્ત એનું રામમા લય પામ્યુ હતુ તેણે રામને પગે પડીને જૂજળ ઉપ-ગમકયા કાયમ રહે સા મુનીના આયુષ્યની માર્ગણી કરી.

વાપદ્રામકયા વીર ચરિત્ર્યનિ મહીનવે તાવચ્છરિત્રિ પત્રયન્તુ પ્રાણ મમ ન સઘપ-રામ સિદ્ધામન ઉપરથી ઉતરી હનુમાનને પ્રેમથી બેઠ્યા અને કહ્યું, “હનુમાન, મારી કયા જ્યા મુખી જનતમા રહેશે સા મુખી તારી કાંતિ અને તારું આયુષ્ય બંને અપ્રિયજન ગહેશે. જ્યા મુખી દુનિયા આસરે અને મારી કયાનું રહેજ પણ સંપારણ રહેશે સા મુખી તું પૃથ્વી, પર વિચરતો રહીશ. હનુમાન, તારા અનેક ઉપકારનો બદલો દુ ગી રીતે વાળીશ?”
પ્રનય છે આદર્શ સેવક અને આદર્શ સ્વામી!

આજે સુખ વહી ગયે પણ એ સેવકસ્વામીયુગલનું સ્મરણ કરના હૃદય કૃતકૃલ યદ્ય ઉભરાઇ જાય છે!
મમાવતારની મમાપ્તિ યદ્ય મીતાએ જૂમિપ્રવેશ કર્યો, રામ મદાપ્રસ્થાન કરી સ્વર્ગલોકમાં ગયા અને હનુમાન રામકયાનું શ્રવણ કરવા જૂઓકમાં રહ્યો. જ્યાંજ્યા રામકયાનું પારાયણ થાય છે, રામસીતાના નામનું રટણ થાય છે સા જદ્ધ ધનવશીર્ષ્ય હનુમાન આવીને બેસે છે અને રામમીતાના એ ગન સુગનું સ્મરણ કરીકરી ‘તે દિ નો દિવસા ગતા:’ કદીને ઉડા નિરાસો નાખે છે.

રામાયણ એ ભારતવર્ષનો મનાતન વારગો છે. યુગયુગે એમાં નવો પ્રાણ રેડાયો છે. યુગયુગે પોતપોતાનું રામાયણ રચ્યુ છે. આ યુગમાં રહેલા આપણે જો એ રામાયણ પ્રસન્ન કરતુ હોય તો હનુમાનના અથાગ વીર્ય, અપ્રતિદત પ્રજ્ઞા, અનન્ય સેવાભાવ, કઠોર સંયમ, અતુલ્ય નિતિક્ષા, અદ્ભુત સામ, અગ્ર દાર્પનિદા અને પ્રાણવાન તેજસ્વિના આપણા ડવનમા પ્રસન્ન કરી બનાવવાં પડશે. ભારતવર્ષમાં જે દિવસે હનુમાન પાકશે તે દિવસે રામાયણ એ જૂનકાળની કથા મરી વર્તમાનકાળની પ્રસન્ન કથા યશે.

(સાબરમતી) અન્દરીકર પ્રાણુશકર શુક્લ

મનુ—હું મારી ટળીમા કદિ સાચુ જોઈયો નથી ને જોતવાને પણ નથી.

હનુ—જે, આ જોઈશું તો જોઈયો ને?

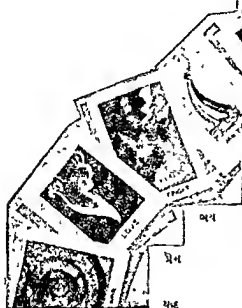
સિદ્ધા—કેસરે અમેજ અમજદારોને ફોટવા પળે પ્રવળ કર્યો, પણ તે કમ ન કુટ્યા!

ચંદુ—સાદેબ, અંજોને દવાઈ ગયા દશે

એક શ્રેષ્ઠ રૂપિયાની કોઈ ૧૫૫ માત્ર મી કર્યા ચિવાવ પ્રકાશને પોતાનું નાટક છાપસા મટે મોકલી દીધુ બાંજે દિસે ૮૫ લખા એ નાટક પાંચ આગ્યુ ને સાથે પ્રકાશન વારફરી ક્લેક ચોરી દતી તેમા લખ્યું હતુ:

તમાજ નટક મને મદન લખસા આપતા માટે અનંત આભાર, ખેડખાર, તમાજ નાટકની કીમત તમે બરાબર બજાવે છે.!

મનોદશાઓ ચીતરનાર વિક્ટર દ કુબીની

પણ જણાવે છે કે લોકો આ રંગબેરંગી વિચિત્ર ચિત્રો જોવા ફરીફરી આવતા ચિત્રો ઉપર કરા નામ લખ્યા ન દના માત્ર એ બધાનું આટલું જ એકમાત્ર જાહેરનામું હતું કે 'હંગેરીયન અમેરિકન, વિક્ટર દ કુબીનીએ કરેલા છવનના રંગ-સંકેત અથવા રંગ અને રૂપમાં ઉનાગેલી મનોવૃત્તિઓ'

થોડા વખત અગાઉ વૉશિંગટનના રાષ્ટ્ર-વિત્તાલયમાં ડોહ નદી જ નહેરના ચિત્રો મોડાયા હતા એ બત્રીએ ચિત્રો માણુમની મનો-વૃત્તિના જુદાજુદા સ્વરૂપ આલેખતા દના જે ડોહ તે જોતું તે તેનો ભાવ એવાજાણી ડાહ્યુ તીખા સીસા રંગના માપનું યુગ્મજી જોઇ એક ગામડિયા પણ બોલી ઉઠેલા કે 'નહું ઝેર' છે એ ચિત્ર 'નિઝકાર' નું હતું

એકાદ ચિત્રનું નામ મળે કે પછી લોકો એક પછી એક ચિત્રોના નામ અનુમાનથી ગોઠવના નાચ, કાધ, ભક્તિ, યદા, પ્રેરણા, પ્રેમ, યુદ્ધો વગેરે શોધવા પોતાની કલ્પનાને કમોટીએ ચડાવે. જોવામાં એક માનસશાસ્ત્રી જોવા આવી ચડેલા તેણે નાકે ચક્ષુમાં ચડાવી દેરેદેરેક ચિત્ર ધારીધારીને જોયું અને ચિત્રકારને કહ્યું કે આ ચિત્રો માનસશાસ્ત્રના કષ્ટક બેદ પ્રત્યક્ષ બનાવે છે ચિત્રાલયનો મ્લક સીની

માનવ મનોવૃત્તિઓનું હૃદય આલેખન કરતા એ ચિત્રોમાં ડોહ અજબ આકર્ષણ બધું છે નવાઈ જેવી વાત તો એ છે કે તેનો ચીતરનારો એક ધધાર્થી શ્વેષક છે અને આપણોત્તરમાં કદિ ચિત્રનું શિલ્પ પામ્યો નથી, તેમ પહેલા પણ કદિ ચિત્રકામ કરેલું નથી, ફક્ત દમજી ચોડા માસથી આ ચિત્રો કરવા માડ્યા એટલું જ આ 'વાનચી' લોકોને બહુ નવાઈ લાગે છે, અને માનસશાસ્ત્રીઓને તો એ જાણીતે રમ પડેલા છે કે જે કિયાનુ જ્ઞાન ન હોય એવા વિષયમાં પણ માણસ છદ્મીમાં ગમે તે પણ ઉત્તમ કૃત્તિ નિ-પન્નવી શકે છે મિ કુર્બાનનિ ચિત્રકળાનું કશું જ્ઞાન નથી તેના મનમાં જે ઉપરને છે તે જ પોતે ચીતરે છે એના ચિત્રો જોઇને કુશળ ચિત્રકારો પણ કહે છે કે તેની ચિત્રક્રિયા કર્મજ દોષવાળી લાગતી નથી, તે બહુ ચોક્કસ અને સાફ લાગે છે તેની ચિત્રશૈલીની ખુબી એ છે કે તેના રંગો બહુ જ સાફ અને દદ પ્રમાણે જ પુરેલા હોય છે, —જાણે એમ જ લાગે કે રંગીન કાગળો કાપીને ચોડ્યા છે

લોભ

જવાબથી એવાય તેટલું એવાને એકલું કરતો છવ

આ ચિત્રો આગકિની રાજાઓના પણ જના વધારા આવે છે, જેથી તેઓ લાગણીઓનો સંપત્તિ કરતા મીઠા એકેકાનર કરીને એક વિખ્યાન સંગીન-માર્ગી પર તો આ ચિત્રોની એટલી બધી ટાપ પડી છે કે તેણે દરેક પર લુલાલુદા રાવ ઉપગત્યા છે, અને આ ચિત્રો મેન્ડિક સેન્ટર્નથી પડા ઉપર જનાવાય છે સારે દરેક ચિત્રને સમતો રાવ વખાડવામા આવે છે

આવા અમરકારિક ચિત્રો કરવાનું તેને કેમ મુજબ તે વિશે તે કહે છે કે એક વાર હું બહુ મુજબભૂમા બેઠો હતો. મજવામા શાંતી પાછ વણ નહોતી તે વખતે મેં બધી જનના કુબી માણુઓનો વિચાર કરવા માંડ્યો, તો કેઈ મદા બીમારીમા પડેલા, ઝાંઝાના અતિ વદામા રાગા મરી ગએલા, કાઠને દૂર અપમાન મળેલા, ન્યારે હું તો માત્ર ગરીબ જ થઈ ગએલા આ દિસામે મને મારી દયા વાદળાંથી ઘેરાએલા કાઠ એકલવાયા વૃક્ષ જેવી લાગી. એ ધુનમા ને ધુનમાં મેં એક જાડ અને આસપાસ વાદળા એવું ચિત્ર દોરી કાઢ્યું. બધી આવી રિચિત્રાંથી મુક્ત કોણ કો એનો મને વિચાર આવ્યો, અને મને-માંથી જ જવાબ આવ્યો કે 'પરમાત્મા'. તરન મેં પ્રકાશનું એક કિરણ દોર્યું થોડા દિવસ પછી મેં

ધીરજ

ખાંભો અને ટેન્ડીઓ ઉપર ધડને ઉઘા
સરવ પર પડોચતે લાંબો ધીમો મારી

કેાછને તે ચિત્ર જનાવીને પુછ્યું, 'આ શું છે ? સમ-
ત્તે છે ?' એનારે કહ્યું, 'જરૂર વળા, પણ તમે એ
ગમા ચીનશે.'

એક દિવસ રસતે જના ચિત્રસામગ્રીની એક
કુકાન આગળ તે અમરતો જ અટક્યો, અર ગમે
અને જોઈતો રંગનો સામાન પોતાની યોશિગટનની
બોરીએ મોકલી આપવા ઓડર આપ્યો. પોતે તો
પાંચો એ તદ્દન લુપ્ત જ ગયો, પણ સામાનનું બંદલ
આવ્યું સારે માનર્થ અને રંગની પેટી ઉપાડી પહેલું જ
ચિત્ર પેટ 'પરમાત્મા'નું કહ્યું લીધું જાડ તથા વાદળા,
અને કાળી જમીન પર સોનેરી રંગે પ્રકાશનું મોટું
કિરણ ચીનવાં. નિરાશાને અને સંકટને દાળનાર માત્ર
પરમાત્મા છે એવો તેનો અર્થ થાયો. આ પછી તો
એમ ને એમ પોતાના ખ્યાલ પ્રમાણે લુદીલુદી મનો-
દશાના ચિત્રો તેણે દોરવા માંડ્યા. કેટલાંક ચિત્રોનાં
નામો તો એનારાએ આખ્યાં સાર પછી જ નહીં થયા !

વળા ચિત્રોના નામ નહીં થઈ ગયાં ત્યારે તેને
કાંઈ સૂચના કમી કે વિચાર કરવા અશક્ય હોય
તેવાં માણુઓ મારે તેણે જનતે દરેક ચિત્ર માથે કેટ-
લોક ખુલાસો આપ્યો. એ વિચાર તેના મનમા ઉતરી

ચિત્ર

અચલ રચનને વીંટાળી વડતી
અદ્ભુતનીય અગ્નિજ્વાલાઓ

ગયો અને છુટાતાછુટાતા એક રાત્રે ઉંચે ઉડી જતા
ઉડીને ટાઇપરાઇડર પર બેસી દરેક ચિત્ર પર એક-
એક નાની કવિતાની કઠી જ લખી નાખી 'પરમાત્મા'
વિષે તેણે આ મુજબ લખ્યું છે

આરામથી વળપડે
પરમ અશરવામ્ભા,
સૌગંધ્યાર દેરી રહો
તુ એક કરુણા, મળો।

મિ કુળીનીના આ ચિત્રો અગાઉથી વિચારી
નકેવી કેઇ ખામ ચોજનામાથી જન્મ પામના નથી
કેમ જુદા જ અનુભવથી તે રંગ અને પીછી દાયમા
લેતાની માથે અચાનક જ દેખા દે છે અને તે વિચાર-
માન્ય થઇ શકે એવા જ હોય છે એ જાણ ચિત્રો
લાગણી, ગુણ વગેરે મનોદશાઓના અમૂર્ત ખ્યાલો
પર જ દોરાયા હોવા 'જતા તે મમજતા કે ઓળખતા
જરા મે.વાર લાગતી નથી

'શ્રદ્ધા'ના ચિત્રમા આગમને એક હવે રચન

છે, તેને કેઇ અદ્ભુતનીય અગ્નિની જ્વાળાઓ વીંટાળી
યો છે અને ઘેગ આકાશમા સૂર્ય પૂર્ણ કળાએ પ્ર-
કાશે છે

એક ચિત્રમા જુખરી જમીન પર કરોળિયો ઘી-
તરો છે અને એ કરોળિયો પોતાના પગપડે કપકપ
ગમના લીરા પોતાની તરફ ખેંચી ગ્હો છે તે 'લેખ'.

લીલા રંગની એક આકૃતિ જુરા ઘેરા તોફાની
આકાશ વચ્ચે આમ તેમ વળ લઇ રહી છે અને
તેના આખા શરીરે મોટામોટા લોહીવાળા જખમો છે.
તે 'મુદ્' એ ચિત્ર નીચે આ મતલબની કવિતા છે

'હાપખાનાના લુદાણીથી હકેલ માણસની અકલ
અને સમજ મળગાયી મુકનાર અને ચોગેર ખુનરેજ
મચાલી વિશ્વને ભટ્ટ કરનાર મુદ્'

'ગર્વ'નું ચિત્ર વિનોદભર્યું લાગે છે કેઇ દમામ-
દાર શેઠાણી જતી હોય એવી વળાકાની લીડીઓમા
આભેદ્ય ગર્વ જ દેખાય છે

લુદાલુદા રંગના મોટા ચોમસા એકબીજા ઉપર
ચડના જઇને જીવનના વિવિધ અનુભવો વીનાવતા કેઇ
મહેમ્મુનો ખ્યાલ આવે છે. એ 'મહરવાકાશ' તેની
નીચેની કવિતા ચિત્રના ભાવની જોડે મનાસ લે છે

કડે જાયે જાયે
નહરવાકાશ એ, સકલ જમીન ટાચ કપરે,
પડે કિતુ પાણી
કલ ના એ સાધી સમગ્રલ વિવેક નિયમને

આવા અનેક વિવિધ ભાવોનાં દર્શન કરાવનાર આ
ચિત્રકાર ભાવચિત્રકોમા સૌથી અગ્રપદે આવે છે.
તેના જીવનના વીનકો તેણે પોતે જ લખ્યાં છે એ
જાણવા જેવા છે

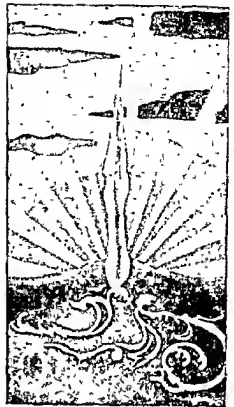
'મારો જન્મ હંમરીમા થયો હતો અને હું જહુ
શોખ અને દાઢ વચ્ચે ઉછર્યો હતો માગ ખાપ જહોન
કુળીની એકે લરકરી અમલદાર હતા અને ખાદશાહના
ખામ જમખા દાય જેવા હતા મારા માતા મધીડે
પણ દરગારમા માનપાન પામતા, અને મારી નજરે
તે મનુષ્ય કરતા કેઇ દેરી જીવ જેવા લાગતા. હું
જહુ કૃત્રિમ અને દમામદાર વાતાવરણમા મોટો થયો
એ વખતે તો મને એ જહુ જહુ સુદર લાગતું અને
એની બધી અમર મેં ઝીલી, પણ પાછળથી સમજ્યો
કે એ બધી જહુગીની ખાસી માયા હતી

દુ મનસ્વી છાકરા દત્તા. વારિયારે મિત્રજ્ઞ કરી જતો, દુ ખ લગાડનો અને તરબે ચડી જતો. મેદાનની કે ઘરની રમતો મને ગમતી નહિ, પરંતુ પુસ્તકો, યુગ્મો, મૂર્તિઓ અને ચિત્રો મારે અતદ્વ ગ્રાણ્ય ધરાવતો, અને તેમાંના કોઈની સૌજન્યમાં મને એટલો વખત વીનાવી શકતો. દુ આદ વર્ધના થયો તે અરસામાં અમારાથી થોડે દૂર એક રાખતી વનિની ટોળીનો મુકામ થયો. તખ્ત દું તો ધરમાલી સરકા નીડળ્યો અને ઝીધો ત્યા પહોંચ્યો થોડી જ વારમાં તે લોકોની સાથે ઓળખાણ કરી લીધી અને એક ધરડી માયાળુ ટોળીએ મારો હાથ પકડી માઝ લા વિધ્ય રહેવા માડ્યુ.

તેણે કહ્યું કે કોઈ અનુભવી વાગન મારે દુ ધણા વર્ષો શોધમાં સુન્દરીય કુનિયામાં દુ તદ્વન એકસો પડી જઈશ અને મારે મોટા નંદરા તથા વિયોગ વેડવા પડશે, પણ પચાસ વર્ષનો થવા પછી કોઈ અનિ દુરના મુશ્કેલી આકસ્મિક રીતે મારું કંઠાણુ પડશે. દું જે કામ માથે મૂકીને નીકળીશ તે પડખુ મહેશે અને કોઈ સાવ જુદા જ અને કોઈન માને એવા ધધામાં ઉતરી પડીશ અને તેમાં જ મારી હંદગીનુ સાદુશ્ય મળ્યશે.

દુ સત્તર વર્ષનો થયો ત્યારે મને ધાર્મિક નરથામાં મોકલવામાં આવ્યો અને ત્યા દુ મેમન કૃષ્ણસિક સંપ્રદાયનો પાઠશાળા જાગ્યો. આઠવ્યાદ વર્ષ સુધી મેં લુદાલુદા શ્રેણિને પર્વોપદેસ આપવાનું કંટાળાળું કામ હયુ પણ મને પહેલથી જ એ છપનમાં મેન નહોતુ. એટલે, આઠવ્યા ૧૬ વર્ષ પહેલાં એ જાગુ દંડી દઈ અમેરિકા આવ્યો અને તદ્વન કાગે પાને સરજાત કરવી ધારી.

ન્યૂ યૉર્કની એક પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કનાર સંસ્થામાં અદવાદીએ ૭ ડૉલરના પગારે દુ રહ્યો. મારે ટિકિટો મોડવાનું અને ટપાલનાં કાગડો યીડવાનું કામ કરવાનું હતું. દોરેક માન પછી મને અદવાદીએ આર ડૉલર મળવા માડ્યા, અને થોડીધણી અંમેજી બાપા આવવાની થઈગઈ એટલે કેટલાક કાગળોનો તબ્લુગો કંવાનું કામ મળ્યુ. આથી મને ઉત્તમદ મળ્યો અને મોકલક માન્યુ કે દવે દું કતેદને મારું કુ. આ લાખાળી ખુશ નેઝમાં હતી. પણ એક દિવસે અંદરિમે ગયો

ગ્રેસી

નવશક્તિની વિનાયક આતરશ્યોતિ

ત્યા ઓચિંતુ જ બાગીચાર ગેઠે મને જોવારીને સખાળી દીધુ કે મારી ગેસ્ટરીની તેમને વેલ્ડનથી.

આ અચાનક મળેલી કુપ્રાસઃથી મામ દિશને જાદુ મહેા લાગ્યો અને અન્વય થયો છે અંમ મને લાગ્યુ અને દુ જાદુ નિગરા થઈ ગયો.—એટલે જાણ કે એ નિરાશાની ધુનમાં મૂં પાછો જઈ મારા પાદ-ગ્રીષ્ણાને વળગ્યો અને ખીજત માનેક વર્ષ ગળાડ્યુ. પણ ફરી પાછી ભેંસની શર થઈ અને ધણા વત્કુનો વિરોધ હતા અર્થે છોડી ન્યૂ યૉર્ક આવી ધધા મોખવા લાગ્યો. પરંતુ ત્યા પળ મેં અભાગિયાને વિગે અને છે તેમ મને અખુનાર્ગી પીડાએ આવીને વળગી

મામ પૂર્વાશ્વમના મેનવવાળા જે દવરદ દગેગિયન શિષ્યોના પ્રતિનિધીઓએ મને જોળા કરાડ્યો અને તેમને મારે એક રતનન ધાર્મિક સંપ્રદાયમાં જાગુ કરવા મને પીનગ્યો. દુ તેમના આગ્રહને વગ થયો. ચાર વર્ષ મને અજન પડી કે જેમાનુમ રીતે દુ એક અધક કાવનદામાં બાગીચાર થયો છું. ડૉલર મેં

ગર્વ

મારા શ્રાતાઓને ધીરેધીરે મુજ સપ્રદાય તરફ રળવાનો ઓષ આપવા માંડ્યો એમ કરના મને બહુ દુઃખ અને દિશ્વપત લાગતા હતા પછી મેં તેમને જાહેર કર્યું કે હું તો દલે અમેરિકાના પ્રેસિડન્ટ ધર્મીમા જઈ છું મેં પાર્ટી કે એમ કંઈયે તોએ પોતાના મુજ સપ્રદાયમા પાછા જઈ મળશે, પણ તેઓ તો મારી પાછળ જ પ્રેસિડન્ટ સપ્રદાયમા આવી લબ્યા કરી પાછા બીજા ત્રણ વર્ષે મેં ઉપદેશકના આમન પર કાઢ્યા, પણ એતે તે નદિ સહેવાતા ન્યૂ યૉર્ક આવીને જતે કંઈક રળી લેવાનો નિશ્ચય કર્યો

પણ એ કામ કંઈ મહેલું ન હતું મને અનેક મુશીબતો નડી અને હેરાનહેરાન થઈ ગયો હું જીન, ચોપરીઓ અને પુતળાઓ વચ્ચે તો નયા કુસ્સદના સમયમા વાતોઓ અને લેખો લખી તેમણી યુજ્જરાન ચલાવતો એમ ધીમેધીમે ચાલુ વર્તમાનપત્રના ધધામા ધુસી જવાની મેં આશા રાખી, પણ કંઈ

વળ્યું નહિ, વળી એક સપ્રદાયના ઉપદેશક તરીકે મેં નોકરી લીધી, પણ ત્યાં મને કાઈ શ્રાતા મળે નહિ શ્રાતા મેળવવા મારે જવાર નીકળવું પડે અને બીજા સપ્રદાયમાથી જોયવા પડે દલે તો લેખણપરી કરવી-યા નવરા જોમી રહી બુએ મગ્ન, એ જો જ માર્ગ દત્તા ૧૯૮૨પના જનન્યુઆરીમા હું વૉશિંગ્ટન આવ્યો ત્યારે મારી પાસે મ્મ જ ડૉલર દત્તા અહીં આવીને ટાઇપ કરવાનું, યુક વાચવાનું અને બીજા પરમુખ કામો કરવાનું મેં શરૂ કર્યું

પણ ત્રણચાર માનમા જ એ છોડી દધને. ખાવા પીવા તથા મજન રહેવાના વેતનની ગરતે એક બેઠાને ત્યાં સાધી નરીકે રહેા ત્રણચાર માન એ રીતે જીવનમાં કામ કરી ખેંચી કાઢવા મેં પાર્ટી દત્ત મને એ મહેનતમા અને નોકરના કામમા મગ્ન પડી, જમ્મુ પણ બહુ જ પણ ત્યાં ખાવાનું માવ હલકું અને થોડું ત્યાં બીજા સુખમગવડની તો ની વાન કરી મેં એટલે પગિણામે છ અઠવાડીએ હું ૪૫ મત્ર પ્રતી ગયો અને મારે બેઠું છવનગો ત્યાગ કર્યો પડ્યો થાંભેા, માદો હું પાછો વૉશિંગ્ટનની મારી ઝોડીએ આવ્યો અને જતા ફીક થતા ફરી માઈ ટાઇપગ્રાફર સજાબ્ધુ પાછું એનું એ જ કંટાળાભરેલું ઢગલાનધ કામ, થોડી આવક, અને એવી મેં એછા છવનગો મેંતેપ

આ વખતમા મને મનોભાવ ચીતરવાનો તુછા મુજો પહેલા તો કાનરથી કાગળો કાપીને થોડા નમુના કર્યા તે મોને ગમ્મા અને ઉત્તેજન મળવા લાગ્યું, એટલે મેં રજા કરવાનું ધાર્યું ૧૯૮૨પના ઑક્ટોબરની છઠી તારીખે મેં ચિત્રો કરવાનું શરૂ કર્યું અને નવેમ્બરની ત્રીજી તારીખે તો મારા ચિત્રોનું પ્રદર્શન ચિત્રાવયમા થયું લોકોને એ નેહને બહુ આશ્ચર્ય થયું, પણ મને પોતાને જેટલું થયું તેટલું કાછને થયું નદિ હોય લોકો કહેવા લાગ્યા કે મારા ચિત્રોમા સદેશ છે. તેઓ મારા ખ્યાલ તરત જડાઈ લેતા તે પરથી મને પણ એનો ખાતરી થાય છે થોડા બધા લોકો એ જોવા આવના, અને કહેવાય છે કે આ પહેલાંના ઝોગણીસ વર્ષમા ત્યાં કદિ આટલા થોડા ચિત્રો જોવા આવ્યા નથી

કરી પાછો 'આકર્ષિક પ્રસંગ' બન્યો વૉશિંગ્ટન-

ના બે માદસિક ધધાદારીઓએ ખુબ ઉદાર ચરતે મને આંગળ ઉપાડવાનું માથે લીધું અને તેમ કરી પણ જનાવ્યું. તેમણે મને ખુલ્લા દિને કહ્યું કે મારી કૃતિઓ પર વેપાર કરનાથી ટંકચાળ પડે એવું તેમને લાગે છે, અને એ શબ્દોની ખાતરી કરી આપવા સાફ તેઓ પાચ વર્ષે મુખી મારેા આપુ તથા ધધાતો ખર્ચ આપવા ઉપરાંત અમુક પગાર પાધી દેવા પણ તૈયાર થયા પણ એ પાચ વર્ષને બદલે માત્ર પાચ જ આપવાડિયા ચાલ્યું અને હું પહેલાં હનો તેનો ને જ રહ્યો.

હવે મારી ખાતરી થઈ બધાં કે લોકોને જોઈએ છે એવું કંઈક મારી પાસે છે અને મારે તેમને ને આપવું જ જોઈએ. એટલે મેં જાતે મારાં ચિત્રોની નકલ કરી મારી આગ્રીપાનળી રીતે યુજનન બેથી દાઢવા માડ્યું મારા ચિત્રોની નકલ કરતા તથા જોતો એ જ ભાવ રાખતા મને થું વીતે છે એ તમને કહીશ તો તમે મને આનિચારી અને મુરખ દહેશા.

આ બધા ચિત્રો હું ગ્રા ગીને કરે છું પીછી અને રંગ નો ખરા જ રંગો પરીકાના અને સરેલ ભેગવેલા પણ ચિત્રો તો પખીના ગળામા જેમ ગાન આવે છે અથવા સગીનનો કોઈ ઉરનાદ વાજીત ઉપર એક પછી એક રાદ છોડે છે તેમ જ એ ચિત્રો મને સુઝે છે ચિત્રકારના ધધામા કુશળતા મેં જરાય મેળવી નથી શાગામા મીખતી વખતે સોને જેટલું મળે છે તેથી વધુ લેણમાત્ર ચિત્રશિલ્પણ પણ મને મળ્યું નથી. બસ, આથી વધુ ખુલાસો મને જડતો નથી. જરા મેં મહેનત વિના હું આ ચિત્રો કરી શકું છું.

હજી પણ હું એકસોએકસો કોઈ વાર પેલી ભવિષ્યવેત્તાને યાદ કરે છું ત્યારે લાગી આવે છે કે હું કલાકાર થવા જ જાઓ દતો, પણ એ વાતની ખબર મને ફક્ત દસ મહિના પહેલાં જ પડી ! આગાદ ભવિષ્યવાણી ! ધારો કે ધણી વર્ષ પહેલાં મેં આ કામ શરૂ કર્યું હોત તો ? એક ચિત્રકાર તરીકે ફજવણી લીધી હોત તો ? તો મેં આ મનોભાવ ચીનરવાનું કદાચ માઠી જ વાળ્યું હોત કોઈ દલામિશામકે કહ્યું છે કે મનોભાવ દર્શાવવા માટે ચિત્રારાજ્યો અને મૂર્તિ-કારો દરેશા માનવાકૃતિઓનો જ આધાર લેતા ચાલ્યા છે. પણ હું માનવચહેરાઓ કે આકૃતિઓ ઉપયોગ કરતો નથી. હું તો માત્ર સાદા આકારો અને રંગો

મહાપાકાંશા

પર જ ચલાવું છું.

કોઈ વાર સાળે મારી ઓરડીમા બેઠાબેઠા હું ન્યુસપેપર વાચતો હોઉં અને મનમા કામ જીર્મિ આવે કે ન્યુસપેપર સુધી ઉપર મારા ચિત્રશૃદ્ધમા ત્રાઉં છું ત્યાં રંગો તો છુંદેવા તૈયાર હોય જ રાશજાનમા હું દરેશા આમવામની બોય રંગથી ભરી દઉં છું. વચમા ખુબ જગ્યા છોડુ છું. પછી જેમજેમ ચિત્ર ચીતરાતુ જાય છે તેમતેમ જે મનોદશા હું ચીનરવા મથતો હોઉં છું તે આકાર પકડતી જાય છે, અને ચિત્ર પુરૂ થાય છે તે અરસામા મને સમજાઈ જાય છે કે શું બની રહ્યું છે. પણ ચિત્રનું નામ તો ચિત્ર બની રહ્યા પછી કેટલેક દિવસે નહીં થાય છે.

ચિત્રમા દર્શાવેલા ભાવોની માત્ર પર અસર તો થાય છે જ, પણ તે ચિત્ર ચાલતુ હોય તે વેળા નહિ. ચિત્ર પુરૂ થયા પછી, તેના વિષય પ્રમાણે મને આનંદ કે ગદાનિ થાય છે. ચિત્ર ચાલતુ હોય ત્યારે તો હું તદ્દન અલિપ્ત જ લાગું છું;—મારી જાતથી

પણ નિરાશો લાગુ હું પણ ચિત્ર કરતી વેળા મને એ ચિત્રની મનોદશાનું કોઈ જાનનું દબાણ લાગતું નથી નાવથી માયુ દુખતું હોય, અજીર્ણ હોય કે દાન કળતો હોય તેવે વખતે પણ કામ પર ચડુ કે દરદ કે દુખ કદ જણાય નહિ. આ નવાઈ જેવું લાગે છે પણ એનો કંઈ ખુશમો મને જડતો નથી. નમે માનો કે ચિત્રો કરવા સાર એક જાનનો આવેશ મારામા પ્રગટે છે. એ આવેશ એટલા પુરોતો જ કે હું કોઈ સમય ચીજ દુનિયાને આપવા ચાહું છું. પછી એ ચીજમા કેટલી ચોખ્ખતા હોય છે તે નક્કી કરવાનું દુનિયા પર છોડી દઉં છું.

ચિત્રો કરતા કેટલો વખત લાગે છે એ પુછતા હો તો 'પ્રમા' ચીનરતા ગને વીમ મિનિટ લાચી દની; અને 'અભિમાન' ચીનરતા હ કલાક ક્ષણ દતા' પણ એ બાળનમા અચરજની વાત તો એ છે કે આખો દિવસ કામ કરે કે માત્ર અરથો કલાક કામ કરે, પણ બંનેનો માનસિક અને મારીસિક ચાક નો મને એકમરખો જ લાગે છે.

વળી ખીછ એક તાણીની વાત કહું એકાદ નવ ચિત્ર ઉત્પન્ન કરી વેળા તેના આલેખનની મને મુકકેવી જગ્યા નહતી નથી મને તેવી અટપટી આકૃતિઓ પણ તરત નીકળે છે; પણ એના એ જ ચિત્રની નકલ જો ફરી વાર કરવી પડે તો તે કરતી વખતે દરેક શીખાઉ વિદ્યાર્થી કલાકારને પડે એટલી જ તકલીફ મને પડે છે કેટલાક ચિત્રો નકલમા બરોબર આવતા જ નથી, જ્યારે કેટલાક નકલ વેળા સુધરી પણ જાય છે.

માગ આ બધા ચિત્રોમા દર્શાવેલી માનુષી વૃત્તિઓ મારી કક્ષપતામા અને અનુભવમા આવેલી તે પ્રમાણે જ દર્શાવી છે, એટલે બીજાઓ જ્યારે તે ઓળખે ત્યારે તેમનો પણ અનુભવ મળતો આવે છે એમ માનું આ ચિત્રો જીદજીદ પ્રેરકમઝને જાતવતમા આવ્યા દતા અને એવા સાત પ્રસંગમાથી જ પ્રસંગોમા તો પ્રેરકો જ નામ બોલી ઉઠ્યા દતા બાળકો અહીં જલદીથી નામ કહી દે છે. એથી શિક્ષણની દૃષ્ટિએ તે ચિત્રો શાળાઓ માટે ઉપયોગી ગણાયા છે.

આવા ચિત્રોથી મનુષ્ય પોતાને વધુ ઓળખતા કીએ છે અને આપણા જીવનના જે ઘણાં દુખો આપણી

મનોવૃત્તિ બરોબર નહિ ઓળખ્યાથી જ ઉત્પન્ન થયા હોય છે તેમાંના ઘણાંબધ નિયતી સકાય છે આપણે આપણી જાનને બગાડવાં ઓળખનાં કરવું શા માટે ?

બધું તો ઠીક, પણ મને માગ જીવનમા દવે શાન્તિ મળી છે મને કોઈ પણ મગ્નતા કે મન તરફ દેવ નથી લોને હું માન આપુ છું. અને આ ચિત્રો કરતા તો મને પરમ સુખ અને શાન્તિનો અનુભવ થાય છે; કારણકે તેમા હૃદયની બાંધે પુરી ઉતારેલી હોય છે.

તમે પુછશો કે 'આ 'પ્રમા'નું ફળ શું ?' એનો જવાબ હું શો આપું ? મને તો કરવા ચોખ્ખ જણાયું તે મેં પૂર્ણ લાવથી કરી જાનારું હું જે આ પીછી લખને બેઠો છું, તેમાં કોઈ ખાલી ધૂલ કે તરંગ તો નથી જ, અને દુનિયા તરફથી પણ મને એ વિશે આદર અને ઉત્તેજન મળ્યાં છે, દવે ફળ શું આવે છે તે જોઈએ.

અજીજ જેનું લાગશે, પણ આ ચિત્રો કરનાં મારી મનોદશામા નિર્ભયતા પ્રગટી છે કેટલાક જણાવે છે કે માગ ચિત્રોએ કહકને એકાદ ઉપયોગી લાવના, સૂચના કે એવી માનસિક સદાય આપી છે અત્યા સુધીમાં જે ઓળખાયા જીવિજીવી મનોવૃત્તિઓ ચીતરી છે અને હજી વધારે થશે સમાજની અનેક સુખી-જીતેથી ધેરાએલા, માર્ગ બુદ્ધિશાળીઓને માગ ચિત્રો બેરામાત્ર સદાયમૂત, ઉપયોગી કે સૂચક થઈ શકે તો આવા મેકડો ચિત્રો કરી હું વિદાય થઈ તે વેળા સંતોષ પામુ કે મારે જીવન સાર્યક બન્યું છે.

કહકર—(ફરીનું સરીર બરાબર વધારીને) કસત નહિ કરવાથી તમારી વળિયન બરાબ થઈ છે તમારે ફરજો બધી તણ માઉસ ચાલવાની જરૂર છે.

દારી—પણ માઉસ, હું દસ વર્ષથી દબાવીની નોકરી કરું છું.

શિક્ષક, આ પાવલી મને આઈવી જડી છે, 'નોકરે પવલી પાછી આપતા કહું

'તારી પ્રમાણિકતા માટે તે હું તને દીનામમાં આપું છું' શેકે કહું

શોશ દિવસ પછી એક સોનાની વાંદી બોવાઈ મળે ત્યારે શેકે નોકરને પુછ્યું, 'તને વાંદી જડી છે કે ?'

'હા, શેક' નોકરે જવાબ આપ્યો, 'પણ મારી પ્રમાણિકતા માટે તે મેં દીનામ વરીકે સખી લીધી છે !'

પ્રકૃષ્ણને શોધખોળનો હંધ લાગ્યો હતો; અને ખરૂં કહીએ તો આ બધી મુશ્કેલીઓનું કારણ પણ એને વળગેલું એ શોધખોળનું જૂત જ હતું.

એણે વિજ્ઞાનમાં જ આગળ વધવું જોઈતું હતું, પણ એના આપે કે પછી એના કમનસીબે એને ઉત્તમ ગ્રંથોના અભ્યાસક્ષેત્રમાં ઉતારી ચુક્યો હતો. એટલે સંસ્કૃતના શ્લોકો જોખતા ત્યારે એને પરસેવો વળી જતો. ત્યારે એનું બેભનું ભુદાભુદા રચાયણોની ગંધ ને શુણ્ણ સમજવા પાછળ ખવાઈ જતું.

દુનિયામાં કેાઈ પણ વ્યક્તિ એને ગમતી હોય તો તે વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર બતાવે જુઓ ત્યારે રેલ કંડે એવા મિશ્રણોની ઘોડીક શીશીઓ, કાચની પાચસાન નળીઓ ને લગ્નરહસ્ય વાર દૂરથી માણુમનો ફેં મલો કંડી નાખે એવા ગાતા પ્રવાહીઓ લઈને એ એની આરટીના ખુણામાં બેઠો જ હોય એ વખતે તમને એમ જ લાગે કે પ્રકૃષ્ણ જેટલું સુખી દુનિયા આખીમાં બીજું કેાઈ નહિ હોય, ને સાચ્ચે જ એ બારે સુખી હતો.

અમે અને નાનપણથી જ લાક્ષણિક હતા અને પ્રકૃષ્ણના કેટલાક પ્રયોગોમાં મને આનંદ પડતો એટલે હું એના કામકાજમાં મદદ કરાવતો, અને ઘણી વાર કાઢા પડી ગએલા કે ફેડલા ઉપરી ગએલા દાથે ઘેર જતો. એક વાર તો અણધાર્યો ઘડકારી મારા માયાના ઘોડા વાળ પણ બળી ગએલા.

આ બધું ધમસાણું કેટલીક વાર એના ઘર આગળ થતું તો કેાઈ વાર નિશાળમાં પણ ચાલ. અને આ

વખતે તો બમારા નસીબમાં માણુ હતો તે વર્ગમાં જ બધું બન્યું.

પ્રકૃષ્ણના મગજમાં કોઈક ગાદા વિચારો ભર્યા હતા, કંઈ જાનના એ તો ચોક્કસ ન કહેવાય. એણે આરંભ્ય શીશીઓ બેગી કરી હતી ને એ બધીમાં પ્રાણુવાતક પ્રવાહીઓ હતા. એ પ્રવાહીઓને ગરમ કરીને તેનું અમુક જ રીતે મિશ્રણ કરવાનું હતું.

એની કુર્મીધ માથું ફાટી નાખે એવી હતી પ્રકૃષ્ણ તો જરા થે કટાહવા વગર એમાં મચ્ચો રહેતો. પણ મને તો એવી યુગળામણુ થતી કે 'હમણા મુઓ, હમણા મુઓ.' એમ જ થયા કનુ એટલે પતિ જુલમની ચિંતા કરના આપણને નો સાલ્તનારા બવાર નીકળવાની ચિંતા વધારે હતી.

પ્રવાહીઓ ગરમ તો થઈ ગયા, દહે પ્રયોગની સફળતાનો અધો આધાર એ ગ્રંથાના ને અન્યનતા પ્રવાહીઓને એકત્રમ દારી. નાખવામાં આવીને ઉભો રહ્યો. ઉતાવળમાં ગાદા જેવો ઘર્ષ ગએલો પ્રકૃષ્ણ મારા દાથમાં પ્રવાહીનું એક પ્યાદું આપી મોલ્યો, 'અને જલદી રકેળીમાં રેડી દે, જટ કર.'

મેં આમતેમ નજર ફેરવી પણ એકે રકેળી જોવામાં આવે તો ને ? પ્રવાહી રાખી શકાય એવું બીજું કશું હામ ત્યા આગળ નહોતું; સાદીનો ચોખ્ખો ખરિયો થે ન મળે. મેં ચારેકો ખુણે-ખાથે જોતા માણ્યું.

'એ રિવાજ! જલદી કરને, હમણા બધું

ખગાડી મારીશ, ' પ્રદુલની કડી જુમ મબળાઈ
એ જ તમે મારી નજર રૂપાના પાસા ઉપર
પડી વિનોદના ટેબલ પાસેના કબાટ પર એ પડયો
દતો કાઢ પણ વિચાર ક્યાં વગર મેં પાસા ઉપાડ્યો
ને પેલુ પ્રવાહી અંદર ફાટવી દીધું

પ્રદુલ જીર્ણ બેરણુ પ્રવાહીઓ ઉકાળવામાં
ગુપ્તો દતો દન ગિનિટ પડી એણે બધા પ્રવા-
હીઓનું છેલ્લું મિશ્રણ કર્યા માંડ્યું એમાં કદાચ
એને મક્કળના મળી પણ હોન, એકે આગલા બધા
પ્રયોગો બેના તેમ થતુ તદ્દન અસંભવિત જ હતું
કારણ ગમે તે હોય, પણ એના એકે પ્રયોગ દળ
સુધી મક્કળ નીવડ્યો નહોતો

તેણે મારી પાસે પ્રવાહી માગ્યું એટલે મેં તેને
પાસા આપ્યો હાથમાથી પાસા લેના જ એના મહેરા
ઉપર અન્ય ફેરફાર થઈ ગયો એક સમય પણ
ભાલ્યા વગર તેણે મોટા કુંકા માથે ને ચાંડી વાગ
સુધી તો મારા માસુ ટગટગર લેધ જ રહ્યા એની
આખો કોધમાં લાલચોળ બની ગઈ

'ગણેડો.' ' છેવટે એના મોહમાથી સખો નીકળ્યા
ખરા, ' મૂર્ખો '

'પણ છે શું ?' મારી કાઢ જુલ થઈ છે ?'
મેં જરા થે મિત્તજ બોલા વગર પુછ્યું આજે કાઢ
નહીન નહોતું બન્યું પ્રદુલના આવા રોદાળ સંબોધ-
નોથી માગ કાન ટેવાઈ ગયા હતા, કેમકે જ્યારે
જ્યારે એ પ્રયોગમાં નિષ્ફળ થતો ત્યારે બધી ચીઝ
મારા ઉપર જ કાઢતો

'શું છે ?' આ પાલામાં આખો ફેડ લેધએ ?'

પાલામાં બેના જ મારા તો હોશકેરા ઉડી ગયા
પાલાના જેટલા લાગમાં એ પ્રવાહી અડ્યું હતું
તેટલો ભાગ કાળો ગેસ જેવો પડી ગયો દતો

'હવે મર્યા સમજ ?' પ્રદુલે નિસાસો નાખ્યો,

'ન શા માટે આ ક્રિકેટ કેપમાં પ્રવાહી ફાટ્યું ?'

'તારે ઘાડ આવી'તી ને મને બીજી કાંઈ હાથ
ન જડ્યું તેટલા માટે ?'

'પણ રહેબી આ રહી ?'

'ક્યાં ?'

'મારા ટેબલમાં ?'

'તારા ટેબલમાં રહેબી હોય એની મને કેવી

રીતે ખબર પડે ?'

'તેં પચીમ વાર મારા ટેબલમાં રહેબી લેધ
છે; તને ખબર પડવી જ લેધએ વળી આ પ્રવાહી
રૂપાને કાળું પાડી દેશે એટલું પણ અનુમાન કર-
વાની તારામાં છુદ્ધિ નહોતી ?' આવેશમાં એ આવેશમાં
તેણે ચલાવ્યું, 'હું નહોતો ફારતો કે દુનિયામાં આંટી
દેના મૂળાંઓ પાકતા હશે આ વાનની બંધુ યશે
કે આપણે તો માથી જવાના કેમકે મૈા જાણે છે કે
પ્રદુલને જ સાચામનું થેલુ લાગ્યું છે.'

છેવટે પ્રદુલ જ્યારે મને ગાળો દેતો જા થયો
ત્યારે મેં દળવેથી પુછ્યું, 'હવે આને માટે કાઢ
ઉપાય નથી ? ક્યુ કાળું કયા પ્રવાહીથી પડી બપ
એ તો તું જાણે છે, એ પાણુ સફેદ ગાથી બને એની
નને ખબર નથી ?'

'એ બનતું તો જરૂર હશે, પણ કયા પ્રવાહીથી
એ હું નથી જાણતો ?'

'જે આવી નજી બાબત પણ તારાથી બની
શકતી ન હોય તો મને લાગે છે કે નમાગ વિજ્ઞાન-
શાસ્ત્રમાં ઝાંઝો માલ નથી, ' હું બપડ્યો

'એ પ્રયોગની જાન જ જુની છે, ' પ્રદુલ કાઢ
એના વિજ્ઞાનશાસ્ત્રને નીચું પડવા દે એમ નહોતો,
'લુદાર નિવાય બીજા કોઈને એ ન આવડે ?'

પાસા ઉપરના ડાપ ભૂમી નાખવા અને અમારાથી
બનતું બધું કરી ચુક્યા ધાતુઓને ચકચકિત બના-
વવાનું એક પ્રવાહી કબાટમાં પડ્યું હતું અને તેને
રૂપાના પાસા ઉપર અજમાવ્યું પણ એની કમી થે
અસર થઈ નહિ પછી અને બેનીઓ કાગળ પાસા
ઉપર ફર્યો, પણ ગેસ પ્રવાહીથી એ કાંઈ ઉરે એવો
ન હતો એનાથી તો ઉલટા પાસા ઉપર થોડાક
ધરડા પડ્યા છેવટે અને કટાળાને પાસા દતો ત્યા
ચુકી દીધો બીજે દિવસે એના ઉપર થોડા નવા
પ્રયોગો અજમાવવાનું કામ પ્રદુલને સોંપી હું ઘેર ગયો

હું તો હવે એ ભયકર સસ ક્યારે ખુટકું થાય
છે એની રાહ જોવા લાગ્યો બીજા ત્રણમાસ પ્રયોગો
પ્રદુલ જાણતો ખરા, પણ એ પ્રયોગો અજમાવના
વળી કાંઈ એક જ બપ ને વાત ઉઘાડી પડે એ બંકે
તેણે એ અજમાવવાનો વિચાર જ માડી વાળ્યો
અને બને આ શું-દામાથી છટકી જવાના ઉપાયો

જોધવા લાગ્યા.

બીજો દિવસે સાંજે મને એક યુક્તિ ચુકી ને વાત નહોતી ખરેખર એ આજ્ઞા હતી.

નાનપણમા મારા બાપુ મારામા સારા દોડનાર ગણના દેશના સારાસારા દોડનારા એમની સાથે શરતમા ઉતરેલા પણુ બધા જે દાર ખાઈને જ પાછા ગયા હતા શરતમા વિજય મેળવવા માટે એમને ઓછામા ઓછા દસગાર રૂપાના પ્યાલા મળ્યા હતા. બહુ જ આશ્ચર્યમાન ચેતા હોય તેમ એ બધા પ્યાલા મારા બાપુ તેમના મિત્રોને બતાવતા આમાનો એક પ્યાલો આદાર ને કદ બંનેમા નિશાળના પ્યાલાને બરાબર મળતો આવતો જો એ પ્યાલો શુભ કરી હું નિશાળે ઉપાડી નહીં ને એને મળ પ્યાલાને ટેકાળે જોડવી દઈ, અને નિશાળનો પ્યાલો લઈ રીધો લુદારને સાફ કંપા માટે આખી દઈ તો પછી વાધો નહોતો.

માત્ર અડધાગિયા માટે પણુ બાપુ મને એ પ્યાલો આપે એ તો નહન અસંભવિત જ હતું, એટલે આપણે માટે તો માત્ર એક જ માર્ગ ખુલ્લો હતો અને તે હુમ્મર કંપાનો.

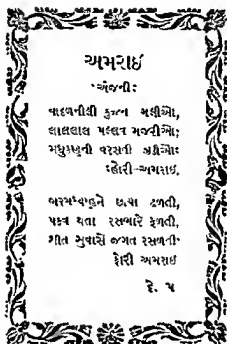
પરચુરણ સામાન લરવાની ઓરડીમા એક કબાટમા એ બધા પ્યાલા પડ્યા રહેતા એ ઓરડીની કોઈ ચીજ ચાલુ વપરાશની નહોતી એટલે ત્યા કોઈનો અપરજવર પણુ ભાળે જ થતો માત્ર બાપુ ત્રણચાર દિવસે તેમના વડાતા પ્યાલાઓના દર્શનાર્થે જ્યાં એટલું જ.

પણુ આજે જ્યારે મારે એ ઓરડીમા થોડી મિનિટની એકાન જોઈતી હતી, હારે એક મૂર્ખ નોકર એની આંખપાસ જ આંટા માર્યા કરતો હતો. પ્યાલો ચોરવાની જરૂરિયાત એટલી બધી હતી કે તેમ

કરતા નિશાળનું મોઢું થાય, એ કામ માટે મન ભાડે થોડી વાર રહી પેલો મૂર્ખ નોકર જતોરહ્યો એટલે

મેં કબાટમાથી જે પ્યાલો નિશાળના પ્યાલાને બરાબર મળતો આવતો તે બદલ કાઢ્યો એક કાગળમા વીંટાળી તેને પાછીટમા મેરડી દીધો ને વર્ગમા જઈ જમ્યા. એ ગેસના વૈન જ છુપી રીતે બદલ કાઢી મારા ટેબલમા મુકી દીધો.

બપોરની રમતમા પ્રવૃત્તિને મેં મારી યુક્તિની વાત કરી ને એના આત્મનો પણુ પાર ન રહ્યો તે બોલ્યો, 'આ યુક્તિ પાર ઉતરે તો તો બહુ મનનું કામ થાય; પણુ જો કોઈની ખબર પડી ચર્ચા નો બોલ

લાગ્યા સમજવા.

'પણુ ખબર પડે જ કેમ ? બંને બરાબર મળના આવે છે,' મેં મારી યુક્તિના સમર્થનમા કાઢ્યું.

'હા, મળના તો બરાબર આવે છે,' હાથમા પ્યાલાને આમનેમ ફેરવતો તે બોલ્યો, 'એક બાળુએ તો જરૂર.' પછી પ્યાલાની કોર ઉપરનું લખાણ તેણે મને બતાવ્યું. તેમા મારા બાપુનું અને તેમને બેટ આપનાર મડળનું નામ કોનરેલું હતું.

વળી નથી મુરેલી ઉભી થઈ નામવાળા પ્યાલાને નિશાળના પ્યાલા બદલે હુસાડ્યો એ જોખમ તો જઈ હતું પણુ એ જોખમ બેડ્યા સિવાય છુટકો જ નહોતો, એટલે 'ચપાનું દરો એમ થશે' કરી અને ઝંપલાવ્યું.

સાંજે નિશાળમાથી રમ ચતા હું ગીધો જ લુદારની દુકાનો ગયો, અને તેને રૂપાનો કાળો પડી ગયોલો પ્યાલો ખતારી મારી બધી મુરેલીનો પ્યાલો આપ્યો. લુદાર પણુ જાહુ લેલો માણસ નીકળ્યો ને વળી મારા જેવું ઘરાક મળના તો એણે મારામા સાફ કામ

કરી આપનાં વચન પણ આપ્યું.

‘મારું એ પ્યાસાની જાદુ ઉતાવળ છે, ‘એને નમજણ પાડતા મેં કહ્યું. ‘ને નમતે ખાતરી છે કે એ પાછા દત્તો એવો જ થઈ જશે ?’

‘હા, જેવો દત્તો એવો પણ ઓછામાં ઓછું એક અડવાણિય તો લાગશે જ, ‘તુલસી જવાળા આપ્યો ‘અને એનું શું એમશે ?’

‘ઓછામાં ઓછા ખર્ચે હું નમાડ કામ કરી આપીશ, પછી કાઢ ?’

હવે મને દેશે ધરપત આવીને પ્યાસાને દત્તો એવી સ્થિતિમાં કરી જેવા માટે દુ દિવસો ગણના લાગ્યો.

પણ મને મૈથી વધુ ઉપાધિ તો એ થતી કે મેં એક જોખમને જાણે એ વહારી લીધા દત્તો મેં પ્યાસો ગુમ કર્યો છે એ વાતની જો જાણું અજાત પડી જાય તો એમના ગુસ્સાનો પાગ જ મહે નાદિ એટલે એ ચારી ઉઠાડી પડી જવાની ઝીક મને મૈથીસ કલાકમાંથી એક મિનિટ પણ છોડતી નહિ જુખ લાગે ત્યાં હું જમવા તો જોતો, પણ આ બધા ચિંતાઓમાં ખોગકોનો સ્વાદ પારખવાની શક્તિ નહીં મારી પાસેથી વગર રમતે ચાલી ગઈ હતી.

અમારા વર્ગનો ઓરડા તો મને કનજખાના જેવો જ લાગતો કેમકે આખા દિવસમાં જેટલી વાર હું એ પ્યાસા મામે નજર નાખતો તેટલી વાર મન દાદ વહુટતી.

નિશાળેથી ઘર જતા સુધીમાં પણ મને પ્યાસાના જ વિચારો આવે જનું પ્યાસો ગુમ થયાની અજાત જાણને પડી ગઈ છે, પોલિસ ઝેરશો અજર આપવા એ દોડી જાય છે, નાકરોને ધનકારે છે—ત્યાં તો મારો પગ ગળા વચ્ચેના કોષ પત્યઃ સાથે અથડાય ને હું બાનમાં આવી જઈ જામ આ જો પ્યાસાની ઉપાધિમાં મારું મરી જતાં વસાતું ચાડ્યું.

અંજે, મારી પથારીમાં થે એ પ્યાસા જ આજો-દત્તા ! તેના ભયકર સ્વપ્નામાંથી હું જાગી ઉઠું ત્યાં મારું શરીર દકુપાર પડી જતું એક વાર તો એ દુષ્ટ પ્યાસો મ્મ કુટ ઉઘો થઈ ગયો, એક દેકડો મારી હેડમાસ્તના ટેન્જર ઉપર વડો ને ગોઠુ મનાડી દાખેલું નામ આધળો થે વાગે એવડા મોટા અણગેમાં તેને બનાવી દીધું.

આ ચિંતામાં ને ચિંતામાં માઢ વજન જુગ વડી ગયું ‘દમણ ચોરી પકડાશે, દમણ પકડાશે,’ એ ઝીક મૈથીસે કલાક મગજમાં ભગઈ રહેલી, એટલે એમાં નિશાળના લેમન માટે તો મ્થાન જ નહોતું મ્થું તોફાન પટેલા જેરોમીટરનો પારો એક-મ્મ નીચે પડી જાય, તેમ મગમાડ કરતો મારો નજર બધા છોકરાની નીચે ઉતરી ગયો દત્તો.

પણ આશામાં ને આશામાં મારું જીવન ટકી રહ્યું હતું, અને ચોરી પકડાયા વગર જેમજેમ સ્વિચો જવા લાગ્યા તેમતેમ મારો આનંદ વધતો ગયો.

શુક્રવાગી ગણો સુધી પેટી અઝમતી તરવાર પડી નહોતી સનિવાર તો ટુકો સ્વિચ દત્તો એ તણુ કલાક જો હીમેખીસે નીકળી જાય તો પછી મોમ-વારે તો નિશાળનો પ્યાસો છુદાર પામેથી આવી જવાનો દત્તો, અને આપણે આ મહાપાપમાંથી છુટવાના દત્તા.

ગણિત પુરૂ થયું અને પીરિયક અદલાદને છનિ-દત્તનો શરૂ થયો આખા પ્રાતમાં અમારા હેડમાસ્તર દનિદાનના ખા ગણના અને પોતાના એ વિષય માટે એમને એટલી સીપટ અને પ્રેમ દત્તા કે અમારી દાદાજીના બધા ઉપલા ધોરણોમાં એ જતે જ છતિપામ સીપવત્તા હેડમાસ્તર સાહેબ છતિદામ લેવા આપ્યા મારે ને છતિદાસને મુળથી જ ખારમે અદમા આજનો અને તેના આઠ સ્વિચથી મારો અને પ્યાસાનો છતિદામ ઘણા રહ્યો દત્તો એટલે એકે સવા લનો ખરો જવાળા હું આખી શક્યો નહિ એ મારા ઉપર જુગ સીડાયા, પણ મેં એમના કંડા મેણા પુરેપુરી નમનાથી માંખળી લીધા.

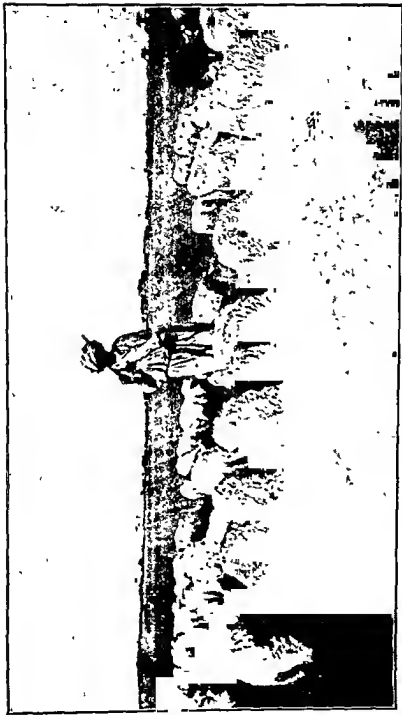
જારને દવે પા કલાકની જ વાર હતી એ વખતે પુસ્તકમાં ‘દિલ્લુ પ્રાચીન કુમારકામ ને ધાતુકામ’ વિષે એક ફકરો આવ્યો હેડમાસ્તરે એ ફકરો મમજ-વવા માગ્યો અને વખતની અગત્ય અજર હતી, કેમકે દર પાચ મિનિટે હું ધડિયાળ મામુ જોતો વાસણ અને ધરણના ધાટમાં આપણે પરદેશીઓનું કેટલું અનુકરણ કર્યું છે, એ નમજવવાનો હેડમાસ્તરનો ખાલ મુદ્દો દત્તો.

‘મારીના કુલ અને ઘડના ધાટમાં પણ આપણે પરદેશીઓનું જ અનુકરણ કર્યું છે,’ એમણે ચલાવ્યું.

आर्य हनुमान

निबन्धक रविशङ्कर रायण
 कुमार बैच १९८३

‘ક્રમાર’... ચૈ. ૧૫૮૩

‘અહીંર’ ‘ઓ.. આ’ કરતો જણાતો,
દે ગાડ્યોં જેર ભણી જાતો’

કેડા નારાયણાજી નારા, ભામનપર

‘પ્રાચીન વખતમા પાણી પીવાના પ્યાસાના બુદ્ધાબુદ્ધ પાટ પણ આપણે ત્યા કેટલા સુન્દર થતા ! પાશ્ચાત્ય પાટમા કંઈ મોદકતા છે એ તો હજી મને સમજતુ નથી. દાખલા તરીકે આપણે આ ક્રિકેટના ઈનામનો રૂપાનો પ્યાસા જ લો, ‘એટલું કહેના તેમણે પોતાનો હાથ લેખાળ્યો ને કળાટ પરથી મારા બાપુનો પ્યાસો ઉઠાવ્યો.

અત્યારે હું શ્વાસ પણ ભારે મુશ્કેલીથી લઇ શકતો હતવના ધન્યકારા પળેપળે વધતા જતા. આજે શરિરે મુગ્ધરી છુટતી ને માથું ચક્કરચક્કર કરતું

‘પ્રાચીન વખતમા આપણે ત્યા રૂપાના ને સોનાના પ્યાસાઓ જનાવયામા આવતા, ‘હેડમાસ્તરે આગળ ચલાવ્યુ. ‘અને એમા કીમતી મોતી પણ બેસાડવામા આવતાં. એના ઉપર સુંદર કોનરકામ થતુ અને તદ્દન સાદા પાસણે પણ અતિ મોદક—’

બોક્ષનાબોક્ષના એ પ્યાસાને હાથમા ફેરવતા જતા ને આરીકાથી નીરાળતા એટલે જ્યારે એ અટકા પડ્યા ત્યારે મે જન્યુ કે એમણે પેલું જાકર સત્ત્વ શોધી કાઢ્યું છે; ને આપણો મામલો ખક્ષામ.

બોક્ષનાબોક્ષના એ આમ એકદમ અચાચક થઈ ગયા ને પ્યાસા સામે ઝંપટાટશે ત્રેધ રવા તેથી બધા હોકરને ભાઈ ગવાઈ લાગી, પણ અમે તો જાણતા જ હતા—હું ને પ્રકુલ

એ શાનિ ઝાઝી વાર દટી નહિ એમણે પ્યાસો નીચે મુકી દીધો ને વખત થતા મુખી પોતાનું લાપજ આગળ ચલાવ્યું રત્ન થયા પહેલા માત્ર દમ મિનિટ અગાઉ જ આ જનાવ જન્યો હતો, પણ એના કરતા લાગી મિનિટો મારી આખી જીદગીમા કદિ ગઇ હોય એવું મને સાબરતુ નથી. મારા બાપુના નામ ઉપરથી એમણે ચુન્દેગારને તન શોધી કાઢ્યો હતો.

‘ધીરૂ, તારે રોકાવાનું છે માટે થોડી વાત કરવી છે. ‘હેડમાસ્તરે કહ્યું.

એ તો મે ધાર્યું જ હતું મેં સઘળા હોંમત એકઠી કરી લીધી અને જ્યારે બધા હોકરા રવાના થઇ ગયા ત્યારે હું એમની પાસે ગયો. જન્યું હતું તેમજન્યુસાચ્યેનાન્યું મેં એમને કહી દીધું, માત્ર પ્રકુલનું નામ એ આખી વાતમાં આવવા દીધું નહિ.

‘મેમવારે હું એ પ્યાસો પાછો લેતો આવીશ,

સાહેબ, ‘મેં એમના કહ્યું ‘ને ત્યારે એ એની અસર રિયતિમા જ દોરો.’

‘પ્યાસાની રિયતિ ગમે તે હોય; તેની મને ફરકાર નથી, ‘હેડમાસ્તરે કહ્યું ને એમણે મારી સામે એવી રીતે જોયું કે એમની આગળ મને મારી પોતાની લાપકાન કરી જ લાગી નહિ. ‘મૂર્ખાઇ કરી એ કુમરો માટે કાંઈ નથી વાન નથી, એમના ઉછળતા લોહીને કાંઈક તોફાન કર્યોસિવાય એન જ નથી પડતું, ‘એમણે આગળ ચલાવ્યું, ‘પણ નામમાં છે જીજ્ઞાસકતા ચુન્દા હું કદિ માફ કરી શકીશ નહિ. ‘પછી એમણે મને જે કાંઈ કહ્યું ને જે સિંદા કરી એ જાણ અધકારમા જ રહેશે

ત્યારથી મેં નિશ્ચય કર્યો કે મારે હાથે જ્યારેજ્યારે કાંઈ નુકસાન થશે ત્યારે હું એ સતાડવા પ્રયત્ન નહિ કરું હું મારી ભુજ તરત કણક કરી લઇશ ને પરિણામ માટે તૈયાર રહીશ. ચુન્દો ઉધાડો પડે છે ત્યારે સોને ભાન થાય છે કે ચુન્દાને સંતાડવામા કરો કાપડો નવી લપાવાકુપાવાની જીવડાની રીત કાંઈ રીતે અતુકરણ કરવા જેવી તો નથી જ.

(અંજેજી ઉપરથી)

એ કામ માફ નહિ

આ વાક્ય તમારે મોટે થાલી વાર આરી જઇ હશે પણ તેની પછી તમારો કેટલો વિચાર કરાઈ રહ્યો છે તેનો ખ્યાલ તમને ભાગ્યે જ આવતો હશે મારા એક મેઢી કારીગર છે તેણે પોતાના ભત્રિજાને યત્રનો ઇન્જનેર કરવાના ઇરાદાથી યત્રગાળામાં મુક્યો છે. એક વાર ધરના કામમાં કાકાએ ભત્રિજાને એક ચીજ પર કાનસ મારી સાર્ફ કરા રહ્યું, તે વખતે તેણે ઉપરનું જ વાક્ય કહ્યું ‘કાકા, એ કામ માફ નહિ કાનસ મારવી એ તો સાધારણ મનુષ્યનું કામ છે’ એ જ વર્ષે તેને પરીક્ષા આપવા મુજબ જન્યું હતું કાકા પણ સામે ગયા એજાનજેગ જન્યું એવું કે પરીક્ષા કિયાત્મક પરીક્ષા તરીકે તેને પાત્ર કુટ લખાઈના એક રૂલ પર હાથથી કાનસ આરી સીધી સપાડીમા એક જ દોરો ધસી આવવા કહ્યું એક જ દોરો: વધુ નહિ, એણે નહિ; અને કોઈ પણ વાતિક મદદ સિવાય,—માત્ર હાથ અને નજરથી

તમે શું ધારો છો ? ‘એ કામ માફ નહિ’ કહેનાર તેનું વર્ષ દારી એકો પોતાની પગી કે હેલ્દાના અસિમાનથી જ્યારે માણસ નાના કામની લાસીમની અવગણના કરે છે ત્યારે તેને મોટું નુકસાન થાય છે.

મા રી પો તા ની વા ત

કાળુપુર માકર જાતરનો છેડે લાત એટ છે ત્યા
સહેરોનો છેડો હતો. માકર જાતર, મસ્કટી
મારકેટ, ગ્રેમ દરવાજાનો રસ્તો કે એશન જાણુનો
રસ્તો એ જાનું ઉજાજડ દલુ દાલ મરગપુર જવાનો
પુલ છે ત્યા એક નાનો પુલ હતો વચમા દાલ નાની
ગાડીનું સ્ટેશન છે ત્યા દારો હતો અને પગથિયા
ઉપર મેદામેદા જતીઆવતી ગાડીઓ નેવાની ઉના-
ળાની રૂતઓમા આ પગથિયા પર મેચીને ગાડીઓ
નેવા અને જવા અને કસકાના કસકો ગુંધી ત્યા જ
મેચી રહેતા

ઉનાળામાં સવારની નિશાળો હોવાથી નમામ
હાકમ આમ જ લટકતા હોઈ પણ વાળાને ઘેર ભેગે
કે અપેરે ઉઠે એવી તો આશા જ ન રાખવી નહીં
ન નહે એ મારે માત્રે સવારની નિશાળો ગમના,
પણુ અને હોડો તો તડકાનો આમ જ લાલ લેતા
અને માત્રનીની અઝલ પર શીદા થતા હતા

પુત્ર પાંચેઝાંઝાં ગાડીએ જોવાની જાણ મળી
આપતી જતાજાવતા મુમાકર લોકો, દિલ્હી, આમ,
સિંધ, માગવાડ વગેરે દેશના સ્ત્રીપુરુષો અને જોવા
અને નવાઈ પામતા કેઈ વાર પૈમા એ પૈમાનું ચપાણું
પણ લેતા. અને પછી ધીમેધીમે જીડીએ પીવાની
પણ પ્રેરિતમ કાવા માડી !

‘ તત્ત્વક જીડી ચાર પાઈની પચીસ ’ કેવી
મોતનારી ? કાલ પૈસાની ૮ પથ્થ બાગ્યે જ મળે છે,
ત્યાં તે વખતે ચાર પાઈની પચીસ મળતી પછી
વળી એ જ ચેચનાં દગીકાઈ વધવાથી—

‘પૈમાની પચીસ ખીડી પાને લે, લઈ, પાને લે’
એમ ભાવ મોઘા કરી નાખ્યા લોકોને ખીડીઓ પીના
નેહને અમને પલ્લુ શૈખ યદ્ય ચ્ચાએ ખાવાનામાથી
પાઘ બચાવીને ખીડીમા નાખીએ રોપીઓમા કાણ
કરોને મતાડવી પડે, કારણ કે ઘેર પકડાવાનો ભો. પલ્લુ
કોઈ કહે ખીડીઓ પીનારના હોહ કાળા યદ્ય વ્યથ
છે ને પકડાયા વગર રહે નહિ એવી હુ વાગવાર

હોદ્દા અરીસામાં જોયા કરતો, પણ દશ મારા હોદ્દા
દાખા નહોતા થયા ।

એક દિવસ કહક કહક તમાકુની બીડી પીવાના આવી તે ચડી ફેર આવે, મોળ આવે અને પછી માથુ ફાપવા લાગ્યું. હેરાનગતી એટલી બધી થઇ કે તે જ દિવસથી બીડી નાદિ પીવાની પ્રતિજ્ઞા કરી તે આજ સુધી ફરી એ કહિ પીધી નથી.

યોડીના પ્રત્યક્ષ નુકસાન અનુભવવા પછી ભાગ
 માત્રમનો પણ અનુભવ કરી નામેશે ઉનાળામાં
 અમાગ ધરેમાં કોઈકોઈ વાર ભાગ દાઢવામાં આવતી,
 પણ એ સખન નદિ હોવાથી અમને કદિ ચડતી
 નદિ બાઈ દ ને મનમાં એમ થયું કે ભાગ નથી
 ચડતી એ તે કંઈ ફીક ? ન ચડે તો ઉપરથી માત્રમ
 ખાઈએ, પણ એની લહેર જેવી જોઈએ માત્રમની
 વાન મનમાં ગળીને કહે 'ચાલો દોડતો' ગમ્મન
 કગચ ? ' માત્રમ જગત્ લીલા ગતી ને મીડી માકર
 જેવી લાગે છે મેં તો એ કોઈ દિવસ જોઈ પણ
 નહોતી અને એ શી ચીજ છે તેની પણ મને ખબર
 નહોતી. દ. એ બધાને ખવડાવ્યા પછી કહ્યું કે હવે
 ગમ્મત જોળે કણકેકમાં માત્રમ ચડી ને રતનાપીળા
 દેખાવા લાગ્યાં નાનમાં જમવાનું દતુ લાજ માડા
 કાઢીએ ને ચણ્ઠ-ચણ્ઠ ફરીએ જમવાને દણ વાર
 હતી તે પહેલા તો મલગમણ થવા મારી અને એલાન
 થઈ જવાને એવું સાગવાથી હું ખાધા વગર જ ઘેર
 ગયો ફેટવી મે વાગે દવા વગેરેના ઉપચાર પછી જીવ
 પગણે કેકાણે આપ્યો ધણી મીડી ચીન્ને પરિણામે
 ફેવી દુ ખાવક નીચડે છે તે મમજ છે તે જ દિવસથી
 ભાગ વગેરે માફક પદાર્થોને આડકતું જ નહિ એવી
 પ્રતિજ્ઞા કરી તે આજ દિન સુધી ટકી છે

દાર તો અમારા સગામા એક જલ્દી ગયું જ પીતા
હતા એમના તન, મન અને ધનની ખુવારી પ્રલય
જોએલી હોવાથી દારના પંચમા તો હું કે અમાગ
ટોળામાથી પણ કેમ કદાપિ રૂમાયા નથી

જુનાનું સ્વપાતો
ચાલ અમોરી માતિમા
હતો નાતની વાદીમા
દીવાળી, દશેગ, જ્યેષ્ઠ
વગેરે મોટા નહેવાગેના
દિવસોમા જુવાનવર્ગ
જુગાર રમતો હતો.
એનો સ્વાદ પણ સેવકે
ચાખ્યો છે અને એતણ
વર્ષમા એનાથાં પરાધ
નયો છે. 'જુગારગી
નાજરાજી બુવાગ થયા
અને પાડવોના ગાન્ય
ગયા' એ વાત મારી
આજે પછીથી એટલી
ક્રોધથી કે એ રસતે પણ
કદી વાર કદિ હું ચડ્યો
નથી, એટલું જ નહિ
પણ શેરસદા, ધોડ-
રોડની સરનો, મોરરી

જન્મોત્તરી

૧. ઉન્નત્ય

આજે મને એક ચંદ્ર છ હોરા,
તે ભાઈ તારો નથી જોઈ જોય;
જન્મોત્તરી તારી અહીં લાવ, તાર,
એમા ગણીને કદું ભાવિ તાર.

૨
સૌથી વધારે મદ જે સતાવે,
તોફાન મંત્રી દમમો મચાવે;
નિત્યે નને એ પગની દસાવે,
નજી પનોતી તુજને નચાવે.

૩
એથી મને જો કદ જાન થાય,
તો નહીં આજે અદશાનિ થાય,
આથી અધા છે અદરશ સાથ,
ને મચવે એ ચડતો મિનાશ.

૪
ને સૂર્ય તો સન્મનિ અર્પનાગ,
છે ઉચ્ચ તે આયુ વધારનાર,
વિદ્યા નજી યોગ ગુરુ અપાવે,
એકાદ નહીં કવિતા લખાવે.

૫
ને અશ્વત્થામને શનિદેવ જોડા,
નાજે અધા યે સહુ થતુ હેડા;
ને સાહુ કેતુ અહીં કુડ-ચક્રે,
એવા પડ્યા કેન કદિ ય વક્રે

કે સટોગિયા જેવા મધીને
જાયડે પણ હું કદિ
હિમો નથી

પત્તા, સોગટાજાજી
વગેરે રમતોમાંથી પણ
કલેશકંકાસ અને સમ-
પની બરબાદી થાય છે
એ વાત સમજાઈ ગઈ
એટલે એનો પણ ૧૬
૧૭ વર્ષની ઉંમરે જ
લાગ કર્યો

આ અધા વ્યસનો-
થી થોડામા થાકી ઇશ્વર-
કૃપાએ એક વાચનનું
વ્યસન કેમ પડ્યું અને
કસરત જેવી આરોગ્ય-
વર્ધક રમતોના હંદ કેમ
લાગ્યો એ વાત હવે
પછી.

હરિમ્તનાદ મ. રેસાઈ

૬
ને જો અહીં આ શુભ શુક્ર જાતે,
લખે પડ્યો તે શુભ સર્વ પાતે,
તે સર્વ કાર્યે કલસિદ્ધિ આપે,
ને દેશદેશાવર કીર્તિ આપે

૭
જોડો અહીં આ શુભ રાન્યકારે,
તે ભાઈની કાનિ વળી વધારે;
ને કેન્દ્રસ્થાને વળી સાથ જીજો,
સ્વચ્છદમા ચન્દ્ર જ કર્કનો જો

૮
છેલ્લુ હું જોઈ તુજ અધુરથાન,
આ ઉચ્ચ આ મેગળનું નિદાન
(ને ભાઈ! તારે નથી અનુ કેની?)
તે સર્વમા મંગળ વાજનારી,
આ હું રહી એક જ જોઈ નારી!

ગૌરીશંકર તળાવનું
દર્શન આશિષુ થાય

છે આપણે ગમીયામાં ગયા,
ઝાડોની શોભા જોઈ, ચીની
રકાષીના કંકડાથી બનાવેલા
નિજીવ હાથી, - ઘોડા, - વાન,
સિંહનો રોક અને ઝાડો વચ્ચે
લહેર કરના સજીવ પક્ષીઓનો
કલરવ માલગી, તળાવને કાંઠે
આસીએ, પગથિયા ચડવા મા-
ડીએ, ઠંડા પવનની શાનિ
અનુભવીએ, નો જે કંઈપણ ન
થાય કે તળાવ કેવું દરો છેલ્લે
પગથિયે જઈ પગ દીધો અને
એકદમ જાણે આકાશ ચીરીને
અખર-અગટ થઈ હોય તેમ
મરોવરના નીર આપણી નાસે
મસ્મિત વડને જોઈ રહે છે
નમે ભસે એકલા જ મરોવરને
દર્શને જાણે, ત્યાં તમે એકલા
મહેવાના નથી આકાશના વા-
દ્યા અને ઉતાવળે દોડી આ-
વેલી મધ્યાત્મરક્તને નમારી
સાથે જ મરોવરની શોભા
નિહાળી તમે જોશો

મરોવર દમેસા નીચાણમાં હોય ફૂગર નીચે
ઉતરીએ ત્યારે મરોવરના જગમા પગ પખાળવા
પાખીએ પણ આ તો જાણે મધર્વકામાર, જાણે
વાદ્યા પીગળીને ટેકરીને માથે છત્રકાના હોય

સામે કાંઠે દેખાય એવું મરોવર કેને ગમે ?
આટલા પાણી ક્યાથી આવે છે એવી અતુપ જિજ્ઞાસા
જેની સાથે ન હોય નેના સૌદરમાં દેરી ગૂંઠ ભાવ
ક્યાથી જડવો ? રેલવે લાઇન પણ જો સાવ
સીધી હોય તો આપણને ગમે નહિ- જિયાણુ હોય,
નીચાણુ હોય, જમણી કે ડાબી જાણુ વીંક હોય
તો જ એ જોશે. મરોવર એ કહા ધોધ નથી કે જિયા-
નીચાની કીડા બનાવે ગૌરીશંકર ચારે જાણુથી
ટેકરીઓથી ઘેરાયેલું છે. પણ એ ટેકરીઓ અગણિયા,

સંધ્યા ર સ.

ગગ દેખાય છે. રગ તો બદામી, પણ એમાં ધાતુનો
ચળકાટ છે આગળ જઈ એ જ રગ ઘોડુંક રૂપાન્તર
પામી નારંગી વણે સંધ્યાનું ઉત્તરગાન કરતો દેખાય
છે વાદ્યાની જાણુ ડાવા જો આડે ન આડી હોત,
તો કોણ જાણે આ જાણુના નારંગી અને પેલી
જાણુના મોનેરી વચ્ચે કેવી શોભા ખીલત

આપણું ધ્યાન મોનેરી ગગ તરફ જાય એ પહે-
લા જ મંદમ વહેતો પવન જગપૃથ ઉપર સુદમ
વીંચિમાત્રા ઉત્પન્ન કરી આપણને કહે છે, 'આ
મમયોચિત સ્નોત તો સાભળો' માનેરી ટેકરીએ
માથું ઝિંચું ન કર્યું હોત તો આ રમવતી પૃથ્વી ક્યા
સુરી થાય છે અને નિરાશ આકાશ ક્યા શર થાય
છે એ જાણુનું કોઈ પડિનને પણ અર્ધ થઈ પડત
જાણી જાણુએ મેંદોની વાડ છે. સુરડ વોડો

જેવાનું કાને ન ગમે ? પણ ડુંગરસાધિકા મંદીને શિરચ્છેદ મને જરૂર અસહ્ય લાગે છે. જમણી પાણી જાણે મર્યાનું તેજ કંડુ પડેલુ પણ થીજેલું નહિ એવું. અરેપર, અને ડાળી પાણી નીચે ડાઘી પાનળી ઝાડી. આવા પરસ્પર સિદ્ધ રસ વચ્ચે જનકની પેઠે યોગયુક્ત ચિત્તે અને આગળ ચાલ્યા. ત્યાં આપ્તો નિરાધાર સેતુ. સંસ્કૃત કવિઓએ એને જોયો હોય, તો એનું નામ શિક્ષમેતુ જ પાડ્યું હોય. આવા સેતુની શોધ પહેલવહેલી દિમાલયના વનચરોએ જ કરેલી હોયી જોઈએ. આ નિરાધાર પુત્ર આપણને દળવે પગે લખે જાય છે. પાણી વચ્ચે તપ કરતા ઋષિ જેવા એક બેટના જટાભારમા પુત્રની અધવચ પહોંચ્યા એટલે આનિધ્યશીલ જગા ચેતવે છે, 'સાચવીને ચાલો, સાચવીને ચાલો' અને ચોગ્ય સધિ જોઈને પાણી પાદપ્રક્ષાલન કરતા પણ ઝુકે નહિ.

અને પેસો ઢીપ ? એ તો નીચવ શાન્તિની મૂર્તિ ચંદ્રમા પાણીમા આટલો અકબચાટ હસે છે છતાં એનો પડદો કપાય મેલગાતો નથી. જાણે કુદરતને બીક લાગે છે કે રંજને ધ્યાનીનુનિની શાન્તિમા ભંગ થાય. આ બેટમા નથી રહેતો કોઈ મરણ કે નથી રહેતો કોઈ કાષ્ટકોડો પધીઓ હોય તો યે પોતાના માળામા નિશ્ચિત મુર્ચ્છા જોડા છે. આનિધેય મૂકવ તજે અને જઈ બેઠા. હવે તો પાણી ઉપર અજાત અધકારની છાયા ફેલાવા લાગી હતી અટમીનુ આદરણું તો મીઠુ મોમઝ ઉતરીતે પાણીમા ઉતરી જતુ હતુ કક્ત મતિવૈરી ગુરુઅગુરુના ગુરુઓ દીર્ઘચિત્ર-હયા કંઠાળીને કંઈક વિદિ કરવા માટે બેગા થયા હોય તેમ પશ્ચિમે ચગકના દત્તા. પ્રકાશ અને અધકારની સંધિ કરવાનો સધ્યાએ અનેક વાર પ્રયત્ન કર્યો છે તેમા જો તે કોઈ કાળે કાવે તો જ મુગ્ધગુરો વચ્ચે કાયમનું સમાધાન થાય જુઓ, બંનેના ગુરુઓ પોતાની દિશા ફેરવી પોતાની સ્વભાવોચિત મનિએ ચાલ્યા જાય છે, અને સધ્યાકાળની રૂત કાલિમા બંનેને કેશા પક્ષપાત વગર ઘેરી લે છે. દમોશ વિચર જ રાખે તેનો અસ્ત થયો જ જોઈએ.

હવે પાણીએ પોતાનો ગંગ અદસ્તો. અત્યાર મુધી જાણે ચાંદીના રસ્તાઓ બનાવ્યા ન હોય તેવા પટાઓ પાળીના પૃથ પર વગરકારણે દેખાતા હતા

તે હવે બંધ થયા એક ખુલુ થયો. હવે ગમીરપણે વિચાર કરવો જોઈએ, એમ કંઈક લાગવાથી પાણીની મુખમુદ્રા અંતમુખ થઈ છે. ટેકરીઓ પ્રેતલોકના વામનાદેહ વિચરતા હોય તેવી દેખાવા લાગી. વિસ્તૃષ્ટ શાન્તિ પણ કેટલી અસ્વસ્થ કરી શકે છે એનો અ્યાસ અહીં પુરેપુરો આવે છે. બધી ટેકરીઓ જાણે આપણો એક અચાજ સાંભળવાની જ રાહ જોતા ન હોય ? જરાક માદ પાડીએ તો 'દાહા ! એ આવીએ ! એ આવીએ !' એમ કહેતી હોડતી આવશે એ વિષે જરા યે શકા નથી રહેતી. પણ એમને બોલાવવાની હીમન જ કેમ ચાલે ? શું આ ટેકરીઓ કોઈ જોતુ ન હોય ત્યારે મધગતે કપડા ઉતારીને સરોવરમા નહાવા પડતી હશે ? આજે તો નદિ જ ઉતરે, કેમકે દુર્વિનીત ચંદ્રમા મધરાત મુધી એકીટરો મંગેપરમા જોતો દશે અને મધરાત પહેલા જ શિશિરની ટાલનું સામ્રાજ્ય શરૂ થવાનું. પછી ઉપકાલ પહેલાં માધસ્તાન કરવાની એમની મનીયા હોય તો કોણ જાણે આવા કાંઈક પુણ્યસમય વગર ટેકરીઓને પણ આટલી સ્થિરતા શી રીતે મળે ?

કોક પુત્ર પરથી ચાલ્યુ દેખાય પાણીમા ખળભળાટ સભગાય છે, અને એમાથી નીકળતા મોર્મના કૂડાળા દરદર હોડે છે લોકો પોતપોતાના ગામકામા રહેતા છતાં, જેમ ખળગે એમની માફકને દરદગી મુસાફરી કરે છે તેમ પુત્ર પાસેનો કોલ આ રીતે ફિનારા મુધી પહોંચવાનો સારીદમા એક ટેકાણે વાગે તો આખા શરીરને જેમ એની ખગર પડે છે તેમ જ પાણીનું પણ છે પાણીની શાન્તિનો ભંગ થાય તો એને પરિણામે એના ઉદરમા આખું અજાડ ડોલવા લાગે છે

હવે તારાઓનો રાસ શરૂ થયો પાણીમા એનું પ્રતિબિંબ તો પડ્યું છે, પણ બુલોકનો તાલ જુદો જ છે.

દત્તાત્રેય બાલકૃષ્ણ કાલેલકર

પુછો તંત્રીને

- (૧) દરિયાની ઉંઘાઈ કેમ માપવામા આવે છે ? (૨) કોઈ પણ એજન કે અધ્યાની યકિનનુ માપ બતાવવા માટે 'હોર્સ પાવર' (ધોડાબળ) ગણ કેમ થાય છે ? (૩) લશ્કરમા ખાખી રજાનાં કપડાનો કપવોગ ક્યારથી શરૂ થયો ? (૪) દુનિયામા ઉંઘામાં ઉંઘો પુત્ર કયો છે ? (૫) વિજ્ઞાપી અણુ કેમ નીપજતું હશે ?

૨ખરની જરિયાન વિષે બધાને ખબર હોવા છતાં, ત્યારે કોઇ પણ વ્યક્તિને આપણે તે સંબંધે પ્રથમ પુછીએ છીએ સારે ઉત્તર મેળવવામાં નિરાશા જ અનુભવવી પડે છે. ૨ખર કેવી રીતે બનાવવામાં આવે છે એ જો કોઇને પુછીશું તો 'જાડના દૂધમાથી' એટલેા ટુંકો ને ટપ જવાબ મળશે આ અજ્ઞાનના મુખ્યત્વે બે કારણો છે એક તો એ વિષે જાણવાની બેદરકારી ને બીજી કદાચ કોઇને એ વિષે જાણવાની ધનેજ્ઞતા થાય, તો પણ ગુજરાની બાપામાં એ વિષયના સાદિત્ય વગર અટકી રહેવું પડે એ

એક પ્રખ્યાત ઇતિહાસકારના કહેવા પ્રમાણે ૪ સ ૧૪૬૩માં કોલમ્બસે પહેલવહેલું ૨ખર ત્રેય તેની બીજી સફર વખતે વેન્ટ ઇન્ડીયા દેશના દાપુમાં લાના વતનીઓને ૨ખરના દડાથી રમતા તેણે જોયેલા આ પછી ૧૭મી મદીમાં મેનીઅર્ડ લેકો કપડાને પાળીથી ન બાંધતય એવા કચ્ચા માટે ૨ખર વાપરવા લાગ્યા ૧૮મી મદીની શરૂઆતમાં સિસ્મન શહેરમાં ૨ખરનો માલ આવ્યાન થતો આ માલ તે વખતે ટોપી છુટ અને કાચળાઓનો જ હતો ૧૭૫૬માં પેરાની સરકારે પોર્ટુગાલના રામને એક ૨ખરના પેશાકની ભેટ મોકલેલી પેનિલના

ડાન કાઢવા માટે ૨ખરના ઉપયોગનો ૪ સ ૧૭૭૦માં પ્રીટલીએ જ મોપી કાઢ્યો ૨ખર નામ પામુ આ મુજબ ઉપરથી જ પડ્યું છે અમે-૪માં ૨ખ એટલે ધનવુ અર્થ થાય છે ૨ખરને દુનિયા ૨ખર પામુ કહેવામાં આવે છે. ગરબાનમાં ૨ખરને 'કાઉચુક' કહેવા

- જેમજેમ વખત જતો ગયો તેમતેમ બીજા દેશોનું

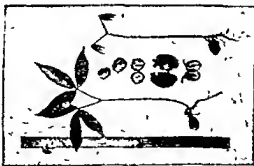
પામુ આ વસ્તુ તરફ આકર્ષણ થયું અને ૧૮૦૦માં એક વડાણ ૨ખરનો માલ ભરી બોસ્ટન ગયું અમેરિકાના મુધરના જવા વતનીઓને ૨ખરના છુટ ખુબ જ ગમ્યા અને એમણે થોડા જ વખત પછી પોતાના દેશમાં ૨ખરનું કારખાનું ખોલ્યું પરંતુ આ પડતી મખત ગરબીને લીધે એમાં તેઓ નિષ્ફળ થયા; એટલે એમણે કાંઈક મુકિત મોઢવા માડી

એમણે ગધકની મુદ્દથી ૨ખરને ગધકિન (નકેનાઇઝ) કર્યું આ મોઢ નેક્સન મુકાબરે ૧૮૩૬માં કરી ત્યાર પછી મેકિન્ટોશે ૨ખરને મેપ્પામાં ચોગાળી પાળીથી ન બાંધતય એવું બનાવ્યું આવી રીતે ધીમેધીમે ૨ખરની બનાવટમાં મુધારો થતો ચાલ્યો ને પરિણામે આજે આપણી આસપાસ દરબરો માંજે ૨ખરની બનેલી નજરે પડે છે

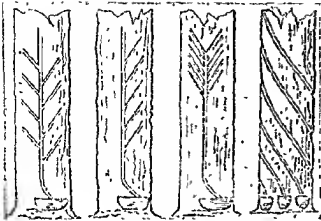
૨ખર ઉગાડનાર મુખ્ય દેશો આટલા છે દક્ષિણ અમેરિકા, પેરા અને એરોગેનાના પ્રદેશો, પૂર્વ અને પશ્ચિમ આફ્રિકા, દિલ્હનાન ચીન અને મલાયા દિપકલ્પ દિલ્હમાં ૨ખર ઉગાડનાર મુખ્ય રથો મેક્સીકન મલયાગ કિનારો બ્રહ્મદેશ, નિયામ, કાચીન, સિકિમ, બુતાન, આમાં અને દાર્જિલિંગ છે

દુનિયાને ૬૦ ટકા ૨ખર નો મલાયા પ્રાંતો જ

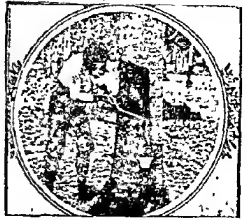
પૂરું પાડે છે, અનં તેમાં મં નુમાનાનો દિસ્સો નો સૌથી વધારે છે, કેમકે આ એક જ દાપુમાં પચાન લાખથી પામુ વધારે ૨ખરના જાડ છે ત્યાં ૨ખરના જાડ ૧૩ મેારન માલવના ચિન્નાગમાં મેવાએલા છે ૨ખર ઉગાડવામાં આખી દુનિયામાં મોથી પહેલે નજરે 'કાચ કોડ' કપતી' નામે મર્યા છે. મુમાનાનો દાપુ એક

૨ખરના બી તથા ફુટતો રાપ નાચે ફુટપી મનારી જે ને ઉપરથી ૨ખરના બી તથા છેડ અને પાડાના કદ, જળાઈ, પહોળાઈ વગેરે જાણી શકે

રબરના યદ્યર્થ રસ કાઢવા માટે જુદી જુદી રીતે મુકવામાં આવતા કાપ

મલાયાના બેનગમાં રબરના ઝાડના રસ માટે કાપ મુકતો બેહુત રસ કીકવા માટે યદના નીચેના ભાગ પર વાળાથી બાધેલો ખાસો દેખાય છે

દરબર માધ્યમ કાળો છે ત્યાં કોરેક્સ નામનો દુધ જેવો એક પદાર્થ પુષ્કળ પ્રમાણમાં મળી આવે છે ને તેમાંથી મોટરકારોના ટાયરો ને રબરની ખીંચ અનેક ચીજો જનાવવામાં આવે છે.

રબરના ઝાડ કેટલેક ઠેકાણે કુદરતી રીતે ઉગે છે અને કેટલેક ઠેકાણે એનું વાવેતર કરવામાં આવે છે. આપણા દેશમાં ધણુકરીને વાવેતર કરેલા ઝાડ-માંથી રબર મેળવાય છે. આ વાવેતરની શરૂઆત કેવી રીતે થઈ એ જાણવા જેવું છે. એમ એ વીકદામ જ્યારે પેરામા રહેતા હતા ત્યારે તેને વિચાર આવ્યો કે જો આ રબરના ઝાડ દિલ્હીસ્તાનમાં ઉછેરાય તો ત્યાંની અત્યુકૃત આયોદવાને લીધે આગળ જતા સારું સાજ થાય એમ છે આ વિચાર આવતા જ તેણે ઈસિયા ઓફિસ માલકને પોતાની યોજનાને અમલમાં મુકવા માટે પ્રયત્ન આદર્યો, અને ૧૮૭૬માં રબરના ઝાડના બી લઈને તે અહીં આવી પહોંચ્યાં જો પેરાની સરકારને તે વખતે આ ખબર મેળ તો વીકદામને અહીં આવવા જ દીધા ન હોત.

રબરના માન ઝાડ જ હોય એવું કાંઈ નથી; છાંયના ને વેલાઓ પણ રબર આપે છે વળી રબરના ગોડામાં પણ જુદીજુદી જાતો હોય છે. એમાં સીવી મમ જાત પેરામાં ઉગતી હેવીઆ (Hevia) નામની છે. દિલ્હીસ્તાનમાં વાવેલા ઝાડ પણ આજ જાનનાં છે. આ ઝાડમાંથી ઉચામાં ઉચી જાતનું રબર તૈયાર થાય છે. એક સાઈ ઝાડ દર વર્ષે લગભગ અરધો મણ

રબર આપે છે.

ખીંચ જાત કેસ્ટિલોઆ ઇલેસ્ટિકા (Castilloa elastica) નામની થાય છે. તે મીક્સોન, બ્રહ્મદેશ વગેરે સ્થળે ઉગાડવામાં આવે છે કાષ્ટકસ ઇલેસ્ટિકા (Ficus elastica) નામની જાત ખારીઆની ટેકરીઓ, બ્રહ્મદેશ, નેપાળ વગેરે સ્થળે ઉગે છે. આ ઝાડ વડને મળતું હોય તેના મુળ નીચે ઉતરી વડ-વાદળી પેટ જળીનમાં જાય છે. આવી રીતે રબર પક્ષી જાનના ઝાડમાંથી મળી આવે છે. એ બધી જાત ગણવા ભેસીએ તો ફીટાજો જ આવે આપણે પ્રખ્યાતપ્રખ્ય રુકામાં જ લોઈ જઈએ ગુવાલુન નામનો છાંઈ દરિયાઈ અમેરિકામાં, કોનોમોફો મેક્સિકોની આ નામનો વેલો બેપાળમાં અને કોપોસ્ટેટઆ માન્ડી-શ્વેરા મદિયુમાં ઉગે છે.

દરે ઝાડનો રસ કાઢવાની રીત જોઈએ આ બધા જાડોમાં હેવીઆ વધારે જરૂરનું હોવાથી એને જરા વિ-સ્તારથી તપાસીએ જ્યારે એ ઝાડ પાચેક વર્ષનું થાય છે ત્યારે રબર માટે લાયક ગણાય છે. લગભગ એ મ-દિનાની શરૂઆતમાં, મળકે, મણુગે આગળ અને થોડા ખાસા લઈને ઝાડ આગળ જાય છે. ઝાડ ઉપર કાપ કરવાનું કામ કાળજીથી ન થાય તો ઝાડને બહુ નુકસાન થાય છે. કાપ કરવાની ટેલેક રીતે ઉપગના ચિત્ર પરથી સમજશે.

રબરના ઝાડનો રસ દુધ જેવો હોય છે. એને જોડકમ કહે છે. ઝાડના યઃમાં ઉપવી આકૃતિઓ

મુળ્ય કાવતી રીતે કાપા કરવામા આવે છે અને એ ૨૫ એકડા કરવા માટે ૪૦૦ નાથે નારથી એક પ્લાસે બાધી દેવામા આવે છે આવા બુદ્ધાબુદ્ધા પ્લાસાઓમા ઝરેલો ૨૫ મોટા વામળોમા એકડો કરી મલુરો બપોર થતા કાંચાને આવી ગળે છે.

પહેલા આ રમને ગાળી નાખવામા આવે છે. પછી તેને બુદ્ધાબુદ્ધા રીતે ઘટ બનાવાય છે આ નાથે થોડી રીતો આપી છે

(૧) થોડાક સુકા ડાળમા વગેરે ચેનાવી તેની ધુમાડીમા ગરના દુધમા બોળેલુ લાકડાનુ પેંડલ ગોળ-ગોળ ફેરવે છે બોળેલુ દુધ ઘટ થના જ તેના ઉપર નવ દુધ લંગરે છે અને આમ પેંડલ ઉપર રજરનો મોટો લોટો થાય ત્યા સુધી ધુમાડીમા ફેરવ્યા હરે છે પ્રાગ્જલ અને પેરામા મુખ્યત્વે ડગીને આ રીતે જ રજર તૈયાર થાય છે આ રીતે રજર બહુ જલદી તૈયાર થાય છે, કેમકે અમુક વખત પછી તો દુધ આપોઆપ જ ઘટ બની ગય છે

ફટલક ફેકાળે મીઠાનુ દાવલુ, ફટકડી અને સરકાથી દુધ ઘટ કરવામા આવે છે પરંતુ મીઠુ પામી શીળી જતુ હોવાથી ફેટલીક વખત આ રજર બહુ દલકી ગતનુ અને છે આનામની દવા બેઝવાળા હોવાથી ત્યા ફટકડી વધારે માફક આવે છે

ફેકાળકાઈ રચળે તો દુધને જમીનમા તૈયાર કરેલા ખાડામા ભરીને ઘટ બનાવવામા આવે છે, અથવા ઉકાળીને પામુ ઘટ બનાવાય છે સાલુ, ચુનો, પોટાશ વગેરે ચીજો પણ ઘટ કંવામા કામ લાગે છે નિકાશગુઆમા છોડીને ૨૫ કાઢી, વલેાની, માખણ-ની માફક રજર કાઢી લે છે

આ રીતે કાચુ ગર તો તૈયાર થયુ, પણ તેને ઉપયોગમા લેવા માટે પાણુ ગરકિત કરવુ પડે છે આ કાર્યમા વપરાતી રીતો નીચે આપી છે આપણે વાપરીએ છીએ તે બધુ ગર ગરકિત કરેલુ જ હોય છે

કાચા રજરને દાળીને બનાવેલા પાનળા પડને, ગરક અને કવોરિનથી બનેલા પર્દાના દાવલુમા બોળા કાંચાથી પાકુ રજર તૈયાર થાય છે આ કિયાને શીતપાશ કહે છે,

બીજા જાણપાશ નામની રીત એવી છે કે

ગર અને ગંધકના મિશ્રણને ૧૩૫-૧૫૦ ડીગ્રી ગરમી આપવામા આવે છે આ રીતે રજરને ગંધકનો પાશ આપવાથી તેની ગિયનિરસાપકતા ઘટે છે, પણ ચીકણ વધવાથી રજર બોધુ બરડ અને છે

ફેટલીક વખત રજરનુ વજન વધારવા સાર તેમા બુદ્ધાબુદ્ધા વગુઓના ભેષ કરવામા આવે છે આ રીતે પાકુ રજર તૈયાર કર્યા પછી તેની બુદ્ધાબુદ્ધા ચીજો તૈયાર કરવામા આવે છે

આ મિવાય બનાવરી રજર પણ થાય છે રમા-યનગાલીઓ પોતાની હમેશની આમિયન મુળ્ય આ લેવમા પણ ધુર્યા છે અને મહા મહેનતે પ્રયોગ-શાળામા બનાવરી રજર તૈયાર કર્યુ છે. તે કાળજી અને બાઇફોજનનુ બનાવવામા આવે છે. અગ્રેષ્ઠ રીત દરમાથી, જર્મન રીત કાળેલિક એસિડમાથી અને રમિયન રીત દાઝ તથા મેગ્માથી રજર તૈયાર કરવાની છે પરંતુ એ બનાવરી રજર દાઝ સુધી કુદરતી રજરની દરોઝાઈ કરી શકે એટલુ મોધુ પડતુ નથી એને માટે ઘણા પ્રયત્નો ચાલુ છે, અને રમાયન શાંતીઓ એ કપે જ ગદેરાના, —એટલુ સોધુ કે આપણા વપરાશની ફેક્ટરેકે બની શકતી વગુ રજરની જ બનશે અરે, આપણી સડકો પણ રજાની બનાવીને

આશાવાઈ મ. પટેલ

ન્યાયવિગ—તમાજ જ નામ રાધવ કે ?

રાધવ—જી, હા

ન્યાયવિગ—તમે બચાવ કરનાર તો, કેમ ?

રાધવ—(વકીલ સામે આગળી આંધી) બચાવ કરનાર તો આ રવા, આહો જ નુ તો ઘડિયાળ ચારનાર છું

શિક્ષક—મનુ, જે બાળકો નાનપણમા બહુ ચાલાક હોય છે તે મોટાપણે ખૂબ થાય છે

મનુ—ત્યારે તો તમે નાનપણમા ખુબ ચાલાક હશે

શિક્ષક—૨૫૦માથી ૧૬ ફેટલી વાર બાદ કરી રાકાય

મેા પોતપોતાની પાડીમા લખી લાવેા બેઠ્યે

મનુએ તો પહેલા લખીને શિક્ષકને પાડી બતાવી તેમા

નાથે પ્રમાણે લખ્યુ હતુ

૨૫૦ ૨૫૦ ૨૫૦

૧૬ ૧૬ ૧૬

૨૩૪ ૨૩૪ ૨૩૪

આ રીતે પાડીને તેટલી વાર બાદ કરી રાકાય

મહારી શોકે રીંછના નાકમાં નાથ નાખી તેને ઘેરઘેર ફેરવી પોતાનું પેટ ભરે છે, એ તો તમારા માના ધણાખરાએ જોયું હશે. રીંછ ક્યાં જડે છે, તેની તથા બીજા પ્રાણીઓની શરીરરચનામા શો ફેર છે, તેની રહેણી કેવા પ્રકારની હોય છે, તે શું ખાય છે, તેને કમકમ ટેવો હોય છે, તે શિકાર કેવી રીતે કરે છે, પગેર વાતો આપણે મહારીને પુછીએ તો તે પણ પુરા જવાબ આપી શકતો નથી કારણ, એને એટલી જાણ વિગતમા ઉતરવાની જરૂર ન

સરખાસરની ચુરિ

રીંછ

પગ મુકાને ચાલે છે. મહારી રીંછને તેના પાછલા પગ ઉપર ચલાવે છે એ તો માંએ જોયું હશે. નર્ક-મર્યા કુતરાઓ પાસે પણ આમ ચલાવી જતાવતા આવે છે, પરંતુ એમા તેમને બહુ કંટ પડે છે રીંછને આ રીતે ચાલવામા જરાયે કંટ પડતું નથી. તેની આંખો અને કાન બહુ તીવ્ર નથી હોતા, પણ નાક બહુ જ તીવ્ર હોય છે.

આપણા દેશના રીંછા ઘણુંબહુ વનરપલાહારી હોય છે. કંક, કળ અને આનાજ એ જ તેમનો આદાર ખાનું તેમને ભાવતા પદાર્થ તો

જથ્થાની નથી, તોપણ પ્રાણીશાસ્ત્રીઓએ અને શિકારીઓએ રીંછ વિષે ઘણી મનોરંજક અને ઉપયોગી વાતો એકઠી કરી છે તેમાની થોડીક નીચે પ્રમાણે છે

રીંછ ઍરોસિયા અને આફ્રિકા સિવાય દુનિયાના બધા ભાગોમા જોવામા આવે છે રસિયામા તો એની એખ્યા બહુ ગોરી હોય છે. આપણા હિંદુસ્તાન દેશમા એ જાનના રીંછ થાય છે એક દિમાસય નરકના અને બીજા મધ્ય પ્રાંતના. કેટલાક રીંછ ભુગે અને કેટલાક નદન કાળા મેશ જેવા હોય છે રીંછની ગણતરી માસાહારી પ્રાણીઓમા કરવામા આવે છે. પણ કુતરાગિલાડાની જેમ તે મુખ્યત્વે તો વનરપલાહારી હોય છે રીંછને કુતરાગિલાડાની જેમ ૪૨ દાંત હોય છે. પણ બનેલી ખાવાની રીતમા ફેર છે. કુતરાગિલાડા પોતાનું ખાદ્ય ટુકડા કરીને ગળી ગળે છે; જ્યારે રીંછ દરેક વસ્તુ જરાજર ચાવીને જ ખાય છે તેથી એની દાઢ માથુમની દાઢ જેવી ચપટી હોય છે.

રીંછનું આંધું એમ લાગ્યા અને ઘાટા વાળથી દશએકું હોય છે. તેના પગલા ખાનું પહોળા હોય છે. કુતરાગિલાડાની જેમ આ પ્રાણી પોતાના ફાન આંગળા ઉપર ન ચાલતાં માથુમની જેમ આંખો

મધ્ય છે. એકાદ ગાડ ઉપર મધ્યપુડા દાંડા એટલે તરત રીંછની દાઢ ઝગડવાની જ, અને તે તરત જ ગાડ ઉપર દસ્તો કરી બહુ સફાવટ કરી જવાનું, એને શરીર વાળ ખુબ હોવાથી માખીઓ મોઢા સિવાય બીજે કયાય ડંખ મારી શકતી નથી

કંક, કળ કે મૂળ કાંઈ જ ન મળે ત્યારે રીંછ નિરૂપાયે શીઘ્ર અને બીજાં ત્રીણાં જંતુઓ ઉપર નિપાંદ ચલાવે છે.

રીંછ રવભાવે બહુ ગરીબ અને ગમતી હોય છે, પણ જો ચીડાયુ હોય તો એના જેવું ખરાબ એકેય નહિ. એ ગાડ ઉપર પણ ચડી શકે છે, એટલે એનાથી નામીને માણસ ક્યાય પણ રડાય મેળવી શકતો નથી આ રીતે એ વાધસિદ્ધ કરતા પણ વધારે ભયંકર છે. વાલ અને સિંહની સામગ્રયાની શક્તિ બહુ તીવ્ર હોય છે, એટલે આ પ્રાણીઓ ક્વચિત જ માણસની આડે આવે છે. રીંછના કાન બહુ મંદવા ન હોવાથી એ માણસની કીમતવાદ કાનથી માલજી શકતું નથી, અને ઘણી વાર અચાનક માથુ આવીને ઉલું રહે છે

રીંછને મહુશના પાકા કળ બહુ ભાવે છે. મધ્યપ્રાંતમા આ ગાડ ખુબ થાય છે અને તેના ફોલા

કહેનાર કોણ ?' તો-
કમાન્ય કહે, 'કોણ
એટલે ? કિંગની ઓ-
રન કરીન વળી !'

જ

આપણા સુપ્રસિદ્ધ
પ્રગાથસ્તુ પંડિત ગદુ-
લાલજી શતાવધાની
અને ગીદકષિ દત્તા.
તેઓ ૧૮૭૬ માં કે-
છન કૅલેન્ડરો ગયા
ત્યારે વિદ્યાર્થીઓએ
તેમને સમસ્થા પુછી-
'ઝોતુના ભક્ષિત-
શિવ' (ખિસાડી
શંકરને ખાઇ ગઇ.)
પંડિતજીએ તાળડ-
તોળ ક્ષોડ રચ્યો-
'નવનીતમયં શિવં
પુનર્થ કેનમિત્તુનમ્

દન્ત તસ્ય પ્રમાદેન ઝોતુના ભક્ષિત-શિવ :'
(કાઇએ પૂઠ માટે માખણનું શિવલિંગ બનાવ્યું,
પણ ચરેરે ! તેના પ્રમાદને લીધે ખિસાડી શંકરને
ખાઇ ગઇ.)

જ

પ્રિન્સિપાલ આપ્ટે, આગવકર અને તિલક કૅલેન્ડર-
જર્મ્સ અબ્યાસ કરતાં ત્યારે મિ. પીટરસન સંસ્કૃતના
પ્રોફેસર દત્તા. આ વિદ્વાન શિષ્યો પામે બીચાગ
ખપ પુરતા જાનવાળા પ્રોફેસરનું યુ વજન પડે ? આ
શિષ્યોની ઉત્કેષણીથી આખા વર્ગ સંપ ક્યો કે પીટર-
સનનાં ભાષણોમા જવ જ નહિ. આજો વર્ગ આલી
જોઇ પ્રોફેસર સાહેબ ખીજવાયા પ્રિન્સિપાલ ઝોક્મ-
નદામ વિદ્યાર્થીઓના વમનિગૃહની ઝોરડીઓમા ગયા
તો દરેક ટેકાએથી જવાળા મળ્યો કે, 'પીટરસન
કરતા અમને સંસ્કૃત વધારે આવડે છે, પછી તેમના
વર્ગમાં જઈને શું કરીએ !'

જ

જો બાહારકો સંસ્કૃતના પ્રોફેસર નીમાથા તે પહેલાં

આપણા મલાકામા
સંસ્કૃત સીખવવા જ-
મની અને છંદોધી
ગોરા સાહેબો આવ-
તા. આવા એક સા-
હેબ કિલ્દારે ઉછળ
કૅલેન્ડરની પોતાની
કારકારિ પુરી કરી,
સ્વદેશ જતા દત્તા
ત્યારે સ્વીમર ઉપડતાં
ઉત્સાદમા આપી ર-
માત્ર દલાવતા દલા-
વતા યોદ્ધા ઉદ્યા,
'શિવાસ્તે પન્થાનઃ
શિવાસ્તે પન્થાનઃ'
તેમને મુકવા આ-
વેશ સાલીઓ તો
સાહેબનું આ વચન
સાલળી હસી જ પ-
ડ્યા 'સંકર મુખારક'

જ

તો મુકવા આવનારા યોયે, કાઇ પશિક્કળ પોકારે ?

૧૯૦૮ ના પુનાના પિકેટિંગ વખતે સ્વયંભેદક
મહાશિવ બાપટ ઉપર પોલિસે રૂનો અટકાવ્યાનું
આજ મુખી કેસ માડ્યો. લોકમાન્યને મળવા ગયા
ત્યારે તેમણે કહ્યું, 'આવતી કાલે માસ પર કેસ
છે.' લોકમાન્ય આગમ ખુગી પડે જોશ દત્તા ત્યાં
ઉછળીને નેમણે કહ્યું, 'સાનો કેસ ? કોઈમા જા
મેટરોટ્ટનો કાન પકડી નમાવો કેમ માનતા નથી ?
અન્ધાવ કરીને ઉલટી મળ આવે છે ? તમે જુવા-
નોનું લોલી અન્ધાવથી ઉછળતુ કેમ નથી ?' એ
સાલળી રા બાપટ મુખ મ્તાન કરી, મારું નીચું
નમાવી દારૂનાં પગથિયા ઉતરવા લાગ્યા. આગમાં
પગથિયાં નીચે અન્ધા એવામા 'એ ભાઈ, ઉપર
આવો' એવી તિલકે અગામીમાંથી જુમ પાડી. તે
એટર ગયા એટલે તિલકે કહ્યું 'એવું કાઈ કરશે
નહિ, રોડ નહિ તો પાછા કહેશો કે તિલકે કહ્યું તેથી
અમે કર્યું. એ માટે અનિશ્ચયજાવ જ નોંદએ !'

જ

પો નિલકનુ શરીર મુળથી જ નાબુક. તે કોલેજ-
મા અભ્યાસ કરતા લાગે તેમના કળતા તેમના પત્નીનું
શરીર વધારે મજબુત હતું, એ ધિરે મિત્રોમા
મસ્કરી થતા લાગી. પુત્રકાંક્ષી નિશ્ચયે પ્રતિજ્ઞા કરી
કે એક વરસ સુધી અહારે વાગવો નહિ, પણ શરીર
સુખાગ્ર્ય અને કસરત કરી એક વર્ષમા તો શરીર એવું
મજબુત બનાવ્યું, કે બ્રિટિશ મરકાગની જેલોનું મંકટ
પણ તેમને શરીર મક્કુ નહિ 'આ એક વરસના વ્યા-
યામે મને વીચ વરસનું આયુષ્ય વધારી આપ્યું છે,'
એમ તે વારવાર કહેતા. *

લોકમાન્યના વિદ્યાર્થીજીવનની વાત છે આ
વરસની વચે તે લાઘુચિત્તમા અભ્યાસ કરતા દત્તા,
લાગે સિગરેટ ડિકેશન કાબાવ્યુ તેમા 'નૅન' ગળ્લ
પાંચ વીટીમા ત્રણ વખત આવતો હતો આ વિચ-
ત્રણ આગકે સત, મનન અને મનન, એમ ત્રણે વખત
જુદીજુદી જોડણી લખી મિગરે પહેલુ ખર ગળી
આકીના એ મોટા આપ્યા બજવતરાય તો ગયા
હૈડ માસ્તર કને, અને ત્રણે સાચા ને ઉપરથી માખાગી
લઈ આવ્યા

'મારે આખી છટગી જીવવાની પ્તી રેસસેવા
કર્તી છે, તો તે વિધે આપની મલાદ લેવા આવ્યા
છુ' એક યુવાને લોકમાન્ય નિશ્ચય પામે જઈ કહ્યું
તેમણે તત્કાળ જવાબ આપેલ, 'થેઝ જર્લ વેળાનગ
લક્ષ કરી નાખો નૈશ્વિક જીવનચર્ય પાળવાની તાકાત-
વાળા પાગડી મલાદની અપેક્ષા ગળે જ નહિ'

નમશો બહાદુર પગથુગમ ભાઉ પટવર્ધનને એક
વાર દત્તમન કમવતા અગરગે વધારે વાળો, એટલે
તેમણે દત્તમને મજાગ મખવાની સૂચના આપી
અરકચાળા દત્તમભાઈ મોલ્યા, 'રાવ સાહેબ, અગરગે
મદન થતો નથી ત્યારે લગ્નજોડે કેરી રીને કુગ છે?'
દત્તમન પુરી થતા ભાઉએ ભાલો મગાસી, દત્તમને
પગ પોતાના પગ પતી દાખી ભાલો એવી મકાઈથી
ફેંક્યા કે તેનું કળું બનેતા પગ વીંધી ભોખમા પેસી
ગયું દત્તમને તો ચીમે ચીમ પાડવા માંડી 'કા,
રાવ?' ભાઉએ કહ્યું 'ભાલો તો બનેતા પગમા
પેકો છે ને જુમો શાનો પાડે છે? લગ્નકામ જામગો
કેમ સદન કરીએ છીએ એ દલે મમન્યો ને?'
[ગપાલિય]

નવલકામ ત્રિવેદી

આફ્રિકાના પત્રો

હવે માત્ર કંપાસા જનું આકી દત્ત વિચાર તો
એવો દત્તો કે જુધવારે કપાસા જનું ને બીજો
મજબતારે જન્ન આવીને જુધવારના મેલમા મુશાન્ન
છોડી દેવ પણ નેમ બની શક્યુ નહિ.

રવિવારે સવાળના નવ વાગ્યે અમે મોટરમા બેઠા
જન્નથી કંપાસા જતા રતામાં નાઇલ નદી મોટ
(Ferry)મા ઉતરવી પડે છે અમે માસા નવે
મોટમા બેઠા અને મોટર સુધાન નામે કાઠે ઉતરી
પગ મામે કાઠે જઈને મોટરને કાણ જાણે શું થયું
કે ચાલે જ નહિ' અહી કલાક તો ખુબ મહેનત
કરી, 'ત્રગ જગડી મયા છે એવો નિર્ણય થતા
માણખને નામે કાઠે મોકલી ચાગ નવા 'ત્રગ મગાલ્યા
એ વાગ્યે માણખ નવા પ્લગ લખને આવ્યો અને
ચારે પ્લગ બદલ્યા પણ મોટર તો દલે જ ભરાઈ
દતી' એક મિત્રીએ દુગ્ગન કરવા માંડી એટલે
તો જે થોડીથોડી ચાલતી દતી તે પાણ બધ
થઈ' ભાઈ કચનલાલને તે દિવસે મેલ લખવાનો
દતો એટલે પહેલ્યે જ છુટકો દતો એવામા એક
મોટર નીકળી તેમા માડમાડ જગ્યા કરી તે ભાઈ
રવાના થયા અને હું દહીલી મોટરને નહીને આ કાઠે
જાતી જન્નમાં પાછો આવ્યો હું દલે કયે દિવસે
જઈ શકીશ તે નક્કી ન હતું, કાણ કે મોટર તો
ખુબ જગડી દતી, પાણ દગ્ગયાન મને એક ચુલામ
સંદરગ નામના મુસલમાન શૂદરચની મોટર મળી ગઈ
એટલે હું જન્નથી તગ જ રવાના થયો અને
જુમાજી ગન ગ્લો

આ જુમાજીમા મેં નાનજી કાન્નિદામની મોટો
૩૦૦૦ એકરનો શાખો છે આ શાખામાં મોટીનું
વાવેતર ઉભુ છે, આ નગર શેરડી કેટલા મોટા પ્રમાણ-
મા ચાય છે તેનો ખ્યાલ જ હું નહિ આપી મકુ
શેરડી જમીનને એરલી બધી ભાલે છે કે એક આખ
ચોપે તેમાથી પચ્ચીશપચ્ચીશ માહાજો ઉગે છે.
ઉપગન, આપણી માફક અહીં વાઢ દગ વધે નવા

ચોપતા નથી, પરંતુ એક વર્ષ થાય ને શેરડી ઉપર-થી કાપી લે એટલે તેને તે ફરી પાછી ઉગે. આ પ્રમાણે પાંચ વર્ષ સુધી પાક લઈ ગકાય છે. શેરડી નાનજીભાઈએ આ શેરડીમાંથી માકર બનાવવા માટે જુગાઈમા એક મોટું કારખાનું ઉઘડું કર્યું છે. આજ સુધી યુગાન્ડામાં જે સાકર વપરાય છે તે વિક્ટોરિયા મેગાવર પર એક એંગ્રેજ કંપની બનાવે છે. શેરડી નાનજીભાઈએ આ કારખાનાનું માલસ ઉઠાવ્યું છે તે આ તરફની મુરકેલીઓ જોતાં તે આદ્યુન જ ગણાય.

સાત જુગાઈમા પમાર કરી, યુગાઈમા નાનજી-ભાઈનો રહેવાનો યંગલો એક ટેકરી ઉપર દમણા જ બનાવ્યો છે. આ યંગલો પરથી સવારે વહેલા ઉઠીને નજર નાખીએ તો ચારે બાજુ કેવળ દ્રવિયો પથરાય ન રહ્યો હોય એટલું બધું કુમ્ભમ જવાઈ રહે છે અને બધો પ્રદેશ ટેકરોટકરીવાળો છે એટલે સવાર-માજ કેઈ દરેકો ઉભા થાય છે.

સવારે અમે કપાસા જવા ઉપડ્યા. શ્રી મથુર-દાસભાઈ પણ નાનજીભાઈને લેવા માટે એન્ડેલી જવાના હતા, એટલે અમે સાથે હતા. માસા નવ-દમ વાગ્યે કપાસા પહોંચ્યા.

કપાસા આખા યુગાન્ડાનું સુશોભિત શહેર છે. યુગાન્ડાનો દેશી મગ આ કપાસામા ગટે છે. જેમ જેમ નગર સાત જીહીજીહી ટેકરીઓ પર ગાંધેલું હતું તેમ આખું કપાસા જીહીજીહી ઉચીનીચી ટેકરીઓ પર આવેલું છે; એટલે તેની ગોળા નાં અનલ છે. આખા શહેરની રચના મુંદર છે, રસ્તાઓ પણ સારા છે અને શહેરની ફરતી ટેકરીઓ આ ગોળામા મેળ-નીએ એટલે તે પુછવું જ શું? મને તો આખા યુગાન્ડામા કપાસા સોળી વધારે સુર લાગ્યું છે.

કપાસામા માટે ઉતાવળે શ્રી ૦ કચનલાલ મગન-લાલ ખાડવાજાને ત્યાં હતો આ કચનલાલ પર મને આપણા ભાવનગરના પ્રેડેસર રમજાલાલ યાજ્ઞિકે તેમજ તીકુભાઈએ લલામણુ આપેલી. પરંતુ હવે તો મારે તેમની સાથે જ મુંદર મેળંધ બધાગો છે. લાઇ કચન-લાલ પોતે બ્રેન્ડુએટ છે; અગાઉ ગાંધીજીએ ન્યારે એડામા મત્યામદ ઉપાડ્યો ત્યારે એ લાઇ તેમા રસમેવક હતો પૂ. ગાંધીજીના ઘણા શુદ્ધ જનુવાયીઓ તેમના મિત્રો છે અને તેમને પોતાને મહાત્મા ગાં-

ધીજીના પેગામમા થકા છે એ પોતે આફ્રિકા આવ્યા-લારે રાસ્યાનમા કંપાસાની ત્રહેર હીલચાલોમા ખુબ રસ લેતા અને તેમના ઉત્સાહથી કંપાસામા પણ વર્ષ એ વર્ષ તો ખુબ જોસ આવી ગયું. કપાસા એક નિવમ તો શુદ્ધ પાદોથી દોષી નહું હતું અને લાઇ કચનલાલના ઉત્સાહને પરિણામે કંપાસાની શાળા પણ સાચા પાયા પર આવી ગઈ હતી પરંતુ આપણા આખા દેશમા જે અકબની ખામી છે તે અહીં પણ હતી લોકોમા છપ્પો વધી, કચનલાલની સામે પડા ઉભો થયો અને અદમ્યંદની કાટપુટને લીધે એની તો પરિસ્થિતિ ઉભી થઇ કે આજે કચનલાલ કપા-લાના સમાજને માટે કાર્ક પણ કરવા તૈયાર નથી તેમના ઉત્સાહના પુર પાછા વળ્યા છે અને તેમની મહાજીવોવાની શક્તિ મરતીમરતી થવે છે.

લાઇ કચનલાલના સ્ત્રી સી. ઉપાધ્યેન દશ દમણા જ પરમ્યા છે તે સુગત હતા ત્યારે કેટલા-ની તેમને રહ્યું હતી તેમનું કાતેલું મુતર એટલું આરીક છે કે કોઇક જ શાળાથી વળી શકે. તેમનું પાવિત્ર્ય આદ્યુન જણાયું છે.

આ કુટુંબના મહેમાન તરીકે મેં મારા જીવનના નાગમા સારા જમાન નિરસો પમાર કર્યા છે એમ કહી શકું છું તેમના કુટુંબજીવનની પવિત્રતા, ચોક્કાઇ, અને સહન્યતા કુ સારે પણ સુવીક્ષ નિદિ-નમે જાણે છે કે મને પોતાને અવજાતાનો ખામ સોખ છે અને આખા યુગાન્ડામા જો કોઇ પણ રથને કુ સ્વચ્છવા જોનારી શક્યો હોઈ તો તે બાઇ કચનલાલને લા જ.

કપાસામા કું સાત નિપસ મેલા હડતો પ્રવાસ કપાસામા બહુ ધણીજીવ ન થયો એ કીતે મને કપાસા કરતા જીવન વધારે કીક લાગ્યું. કપાસામા પ્રમાણુ-મા વધારે બ્રેન્ડુએટો છે, એક બે તો શીલમુરીના બ્રેન્ડુએટો પણ છે, હતા ૫ શિમળુના સાદા મિ-હતો તરક તેમની જે રૂચિ કર્યાએ તે મેં ન જોઇ. કપાસામા સેવાસમિતિ તરકથી મેં એક ન્યામ્યાન આપેલું; તેમા આ બધા કેળવણીમા તો આવેલા પણ નિદિ.

કપાસામા કું તો શોડું જ થયું એ કું તમને જાણી ગયો મેવાસમિતિ તરકથી મને એકાવન

શિશિંગ આપવામાં આવ્યા તે, અને એક ગંગાએ એક પારંગીભાઈએ મને ૩૦ શિશિંગ આપ્યા તે એ રકમો પાઠળ ગંદો ભાવ હું બુલી નથી મકો.

મેમવારે કપાલા છોડ્યું કપાલા છોડતાછોડતા પણ એક વાત તરફ મારી દષ્ટિ નય છે અર્ધી કપાલામાં આપણા ભાઈઓની અંદર પૈમાદાર અને ખીનપૈસાદારનો જે ભેદ છે તે મને અસહ્ય જણાયો છે કંપાલાના જીવનમાં કંપાલાની મોટી પેઢીઓના નામકો ભણી નથી શકતા, કંપાલાના દિંદીઓના સુખદુઃખ આ ગૃહસ્થોને સ્પર્ગ નથી કરી શકતા, એ મેં નજરો-નજર જોયું છે અને તેથી મને બહુ દુઃખ થયું છે જીવનમાં આ સ્થિતિ નથી.

કપાલા છોડ્યું નાકસેરો કપનીવાળા લાઈ મોતીભાઈ તથા કચનલાલના મહુલાવનું રમરણ કરતો-કરતો હું તેમની જ મોટરમાં ભેગી જીવન પહોંચ્યો આજે યુગાન્ડા અધ્યાય પુરો થાય છે પરંતુ તેને અંતે મારે કેટલીએક સામાન્ય બાબતોનો ઉલ્લેખ કરવો જોઈએ તે કરી લઉં.

આખો યુગાન્ડા આ તરફ જવું જ નમુદ પ્રદેશ ગણાય છે. યુગાન્ડાની જમીનમાં ઇજીપ્તના જેવો મુદર કપાસ થાય છે અને એ કપાસનું વાવેતર દિનપ્રતિદિન વધતું જાય છે જમીન એકંદરે બહુ જ ફળદ્રુપ છે કપાસ ઉપરાંત મેં એક વાર જાણ્યુંયું તેમ શેડી પણ પુષ્કળ થાય છે વરસાદ તો વર્ષમાં નવ માસ હોય જ, એટલે જમીન તો બારે માસ લીલીછમ દેખે. અર્ધીના દેશી લોકોનો ખોરાક મોટે ભાગે મોગો, મટકી અને શકન્યા છે મોગો એ એક જાનનું કદ થાય છે, આ લોકો તેને બારીને ખાય છે મેં તે ખાધું છે અને મને તો સરસ લાગ્યું છે મોગોનો ખોરાક તાકાત આપનારો ગણાય છે મોગો ઉપરાંત આ લોકો કેળાં બારીને ખાય છે, શકરિયા પણ બારીને જ વાપરે છે આ ત્રણે પદાર્થો અર્ધી ઉભી વાડે યાય છે, એટલે દેશીઓ ન્યા જાય ત્યા તેમનો ખોરાક તો તૈયાર જ હોય. ઉપર લેન્ગો તરફ, આપણે ત્યા શુજરાતમાં બાવડીના જેવું એક અનાજ યાય છે તે ખાવામાં વપરાય છે.

પણ તમને જાણીને અચરજ થશે કે આવા રસાળ પ્રદેશમાં પણ પીવાનું પાણી ધણી વાર મળતું નથી.

જમીન એવી છે કે જેટલું પાણી પડે તેટલું યુમી જાય, અને કુવાઓ તો છે નહિ, એટલે ન્યાલા એકાદ નાળું વહેતું હોય તેમના પાણી પીવું પડે છે પીવાને માટે મોઝુ પાણી વાપરવાનો તો આ લોકોને કામ ખ્યાલ જ નથી એમ કહી શકાય.

ખોરાકમાં અર્ધીના દેશીઓ મચ્છીનો નેમ જ મામનો પણ સારા પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરે છે. આ લોકોને બળદનું માંસ બહુ લાગે છે; અને બળદનો ઉપયોગ ખેતીમાં તો કરતા નથી એટલે તેમને મારતા તેમને આચકો પણ આવતો નથી અગાઉ આ લોકો ગાયનું દુધ મોટા પ્રમાણમાં વાપરતા ગાયો એ તો એમનું ધન ગણાતું અને લગ્નપ્રમુખે પડકારમાં પણ ગાયો આપવાનો રિવાજ હતો પણ અગ્રેજ લોકો આવ્યા પછી લોકોની ગાયો ઓછી થઈ છે, અને મેં તો ધણી બહુ નાના ગામડાઓમાં પણ ચામા ડાખાનું દુધ વપરાતું જોયું છે.

ઉપર લેન્ગો તરફ તો એવા પણ લોકો મળી આવે છે કે જેઓ માણસનું માંસ ખાય છે. જમે લેન્ગો તરફ ગયા તેના પહેલા થોડા દિવસ પર ન્યાગમાં એક દિન્દીભાઈનો આ લોકોએ માંસની ખાતર દાર ક્યો હતો અને ખાઈ ગયા હતા. લેન્ગો તરફ આ લોકો માણસનું માંસ ખાય છે એટલું જ નહિ પરંતુ તરણ લાગે ત્યારે આપણે જેમ પાણી પીવાને જાણે સોડા પીએ તેમ તેઓ બળદનું સોડો પીએ છે. બળદને જગલમાં ચરાવવા લાઈ જાય ત્યારે તેઓ પોતાની પાસે ભાલા ગાળે છે આ ભાલા વડે બળદની નાલ ફાડી એક નળાઈની નોંધએ તેટલું લોહી પી લે છે, અને પાછી તે નસને બંધ કરી દે છે. આ લોકોના જમરે કેઈ જમરું માણસ મરતો પડે ત્યારે તે સદજ મરી જાય તે પહેલા તેને મારી નાખીને તેનું માંસ પણ ખાઈ જવામાં આવે છે. પણ આ તો લેન્ગોના અતિશય જંગલી લોકોની વાત થઈ. કપાલા-જીવન તરફના મુધરેલા લોકોમાં આવું બાએ જ જોવામાં આવે.

આ લોકોનો મુળ ગોરાક તો કામ દરો જ નહિ દજી અત્યારે પણ મોટા ભાગ તો દિગ્ગજ અવસ્થામાં જ ગહે છે કપાલા અને હુસોગાના લોકોને ખાદ કરીએ તો બાકીના અત્યારે પણ ભાએ જ

કપડાં પહેરે છે; અને પહેરે છે તે પણ પોતાની રાજપુત્રીથી તો નહિ જ, પણ યુરોપિયનો તેમજ દિલીઓને એમની એ અવરજી ખુંચે ને માટે. આ નમ્રાવરજીમાં પણ તેઓ સુંદર નથી લાગતા એમ નહિ. આપણે રૂપાળા કાંપકા જાણીએ છીએ તે આપણા

કપડાંના પ્રતાપ છે; આપણી સ્ત્રીઓ કપડાથી અને ધરણીથી રોળે છે પણ આપણે જ્યાં નાગા ઉભા રહીએ તો કેવું રૂપાળા લાગીએ એ જોવા જેવું છે કેમકે આ લોકો તો મજબુત, કમ્બર, દૃઢ આધારાળા અને પ્રમાણસર અવયવોવાળા હોવાથી મુદર લાગે છે તેમની સ્ત્રીઓ પણ બહાદુર જણાય છે. ખેતરમાં ખેડ કરવી, કેળના જુલોની સલાજી ગખવી, છોકરાને ખવડાવવું, દળવું અને રાધવું એ કામ સ્ત્રીઓ જ કરે છે. ઘર બાંધવું, લાકડા કાપી આવવા, જનાવરને મારી આવવું વગેરે કામો પુરૂષને માથે હોય છે.

આ લોકોમાં લગ્નના કેવા રિવાજો છે તે હું જોઈ શકી નથી. પણ તેમની એક જન તો મેં જોયું છે. જનનમાં આ લોકો દેગી દોઝ વગર છે અને ગોમો (નાચ) કંઈ છે વર, કન્યાના જાપને પાચદમ ગાયો આપે એટલે લગ્નનું નક્કી થાય છે લગ્ન થયા પહેલાં કન્યાએ ગમે તેવું છવન ગાળ્યું હોય તેની દરકાર વરને નથી હોતી; પણ લગ્ન થયા પછી તો વર તેના પર જગજર નજર રાખે છે. અને સ્ત્રીની સાથે સારી ન હોવાના કારણે ઘણા ખુનો પણ થાય છે.

આ લોકોને રહેવાના ઝુગાઓ કેવા હોય છે તે તો મેં એક રથે જોયું હતું છે. તમે યુગાન્દ્રમાં ગમે ત્યાં ફરો, ઉર્થી જાડી અને કેળનાં મોટા વન

વચ્ચે જ્યાંત્યા તેમના ઝુગાઓ તો ખરા જ. આ દેશીઓમાં અતિથિસત્કાર મોટા પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે આજ સુધી તો તેમને માટે આમો દેશ પડ્યો હતો એટલે માણસ આજ અહીં રહે અને કાલે બીજે જવું હોય તો બીજે જાય;

નાચ

પરંતુ દલે તે રિથતિ રહી નથી દલે તો આ દેશીઓ પોતાની જ જન્મજમિના ધોળી ચામડીના ઝુલામો યત્રા જાય છે.

અહીં મોટો વેપાર કપાસનો છે; ઉપરાંત શાળાઓમાં કેનટી, ગ્લોબર, કૌશી વગેરે પણ થાય છે પણ અહીં મજૂરો ક્યાંથી લાવવા? દેશી લોકોને તો મોગો ને મટકો જ્યાં જાય ત્યાં પુષ્કળ મળી રહે એટલે એ લોકો પોતાનું કુદરતી રથાન છોડી એજા જ મજૂરી કરવા આવે? અને જો મજૂરો ન મળે તો પરદેશીઓને દેશમાંથી દ્રવ્ય ઘસડી જવું તે કેમ અને? વિજ્ઞાપનથી સારું જ આવે છે તે કાઈ એજા મજૂરી કરવા આવે છે? એ તો દેશીઓનું જલક કરવા આવે છે? એટલે જ્યાં મુખી દેશીઓની જરૂરિયાતો ન વધે અને કમાવાનું તેના પર દખાણ ન થાય ત્યાં મુખી પતો ન લાગે એટલા માટે, દરેક દેશી ઉપર ઝુગાની? અહીં એક પાઉન્ડનાં કર છે. ઉપગત, નરનારના રક્તનાં સાથે રાખવા માટે દેશીઓ પામેથી વેદ પણ લેવામાં આવે છે.

આ દેશીઓની બધી જુદીજુદી જનતા હોય છે અને દરેક જનતા એક કે વધારે મુખી હોય છે. આ મુખીઓને (મામીઓને) મરકારે પોતાના દાયમાં રાખ્યા છે, એટલે દલે તેમ કરી ચકાવ છે.

આ લોકો પોતાની પર એવી ક્રિયારી મતાને

માને છે અને તેને અગે અનેક પહેરો પણ રાખે છે માણસ મરી જાય ત્યારે તેને આગણામાં જ દાટે છે અને તેની કબર પર મોટાં ભાણા ખોદી રાખે છે. મૃત્યુ પાછળ કુટુંબના માણસો રોકકળ કરે છે અને એકાદ માસ મુઠ્ઠી શોક પણ પાળે છે. મરનાગની કપરમાં તેના શરૂઆત, આમણ, કપડા વગેરે પણ દાટવામાં આવે છે.

અસામે અહીં રાજનત્તા ખરી રીતે તો અગ્રેજોની જ છે અગ્રેજોના મિશનો આ પ્રદેશમાં ધારૂં કામ કરી ગયા છે. તેઓ દેશીઓને ધર્મે આપે છે, મુધાગે, આપે છે, તેમની જરૂરિયાતો વધારે છે અને એ રીતે હથુનો પેગામ કેસાવે છે આ મિશનો જે માર્ગે માફ કરે છે તેની પાછળ રાજનત્તા ચાલી આવે છે હુગાન્ડાનો રાજા અસામે તો નાનો-છે, પણ તેને માથે પ્રેટક્ટરેટ છે અને જો દેશી લોકો ચનશે નહિ તો જતે દહાડે એ રાજા પેન્શનર થવાનો જ અત્યારથી જ તેને ચક્ષિમની પદ્ધતિ પર નાલીય તો અપાય છે જ

આટલી તો આ દેશીઓની કયા અગ્રેજોની કયા તો બીજા દેશોમાં છે તેવી જ અહીં પણ છે તેમણે જે નાટક અમેરિકામાં ભજવ્યું, ઑસ્ટ્રેલિયામાં ભજવ્યું અને પૃથ્વીના બીજા નિરપરાધી લોકો પર દહા ભજવે છે તે જ અહીં પણ ભજવાય છે એમાં મને મરેદ નથી એ તો white man's trust નો દોષ આપણે ક્યા નથી જાણતા?

દવે ઝડી આપણા દિંદીઓની કયા આપણા દિંદીઓ જેવા દિંદુરવાનમાં છે તેવા જ અહીં પણ છે નથી આપણામાં એકપ, નથી વ્યવસ્થાશક્તિ, નથી ખડી સાધુના, તેમ નથી મર્યાદાનો જમાવવાની નાકાન આપણો મોટો વર્ગ તો અહીં પૈસા પાછળ જ પડ્યો છે અને શાળાના માસ્તરો તથા રસોઇયાઓ પણ વેપારમાં દાચ ધાકવો નથી જ ચુકના આપણા લોકોમાં જાહેર પ્રવૃત્તિ જેવું તો કાઈ અહીં છે જ નહિ જુદીજુદી જગ્યાએ દર્ન-ડયન એમોસીએશનો છે પણ તે તો સરકારને દબાવવા માટે ઉભા કરેલા; આતંકશક્તિના વિકાસ માટે નહિ.

આપણા લોકોની ગદગદી તો અહીં મને બહુ જ મોંઘે છે એકો દરેક જ નડાતા જ નથી-મોટો ભાગ

ગજ નડાઈએ તો-માદા પડીએ એ માન્યતા અહીં બહુ જ રૂંદ થઈ છે આ માત્ર યુરોપિયન પદ્ધતિનો work છે એટલે બસ. વ્યવસ્થા ધણી જગ્યાએ પાળીનું ફળ છે તે હું સમજતું છું. પણ તે પૈસામાં મળી શકે છે, અને પૈસા તો અહીંના લોકો ઓછા નથી અર્થના ચારચાર આઠઆઠ દિવસે નડાવું એ તો સામાન્ય નિયમ થઈ પડ્યો છે કપડા કેટલા મેલા મેળા દગે તેની તો કલ્પના જ કરવી અને જતા, લોકો કપડામાં યુરોપિયન ફેશનથી ગહે છે અને ગહેવ પડે છે એમ માને છે-મનાવે છે. ખરી રીતે તો જ્યાં કપડા સ્વચ્છ રાખી ન શકીએ ત્યાં એકા કપડાથી ચલાવના શીખવું જોઈએ

આપણા લોકો અહીં મોટે ભાગે ટેગર પર જમે છે, પણ ટેગર પર જમવાના જે લક્ષણો, તે તો ભાઈ કચનસાલ જેવા કોષ્ટકના જ ધરમાં જોઈ શકીએ બાકી તો દાળના અખડકા ટેગર કઠોઈ પર પડે અને-ચાઈયુ જાય!

આપણા તહેવાર અહીં મુકાઈ ગયા છે આખા વર્ષમાં ફક્ત દીવાળી એક દિવસ ઉજવાય છે. ફાઈ-કોઈ સ્થળે તહેવાર હોય ત્યારે સ્ત્રીઓ મિશ્રિત બનાવે એટલે ધર્મધર્મીને તહેવાર યાદ આવે! આપણુ એક પણ મંદિર યુગાન્ડામાં નથી, એક બે જગ્યાએ ખાનગી સ્થળોમાં કોષ્ટકોઈ વાર ભજનો થાય છે એટલું જ

એક યુનાન-દામાં, એક ઇન્જમમાં, એક કપાસામાં તે એક મજાનેમાં, એમ શુભગાની શાળાઓ છે કેટલાક ઉત્સાહી યુવનોને ધણો ઉમંગ છે, પણ ધાર્મી શિ-દકો મળતા નથી શિક્ષકોને દેશના લગભગ રૂ. ૨૫૦ જેટલું વેતન અહીં મળે છે જતા!

આપણા લોકોના માન પોશાક જ અહીં યુરોપિયન દળનો થઈ ગયો છે એમ નહિ; સીંગર તો લગભગ બધા પુકે છે-સાદાણ, વાણિયા, લાંદાણ, ઝીખ, બધા મિ મહેતા અને કચનસાલ જેવા મમજી જોડે દહા તેને અડધા નથી ઉપરાન દાર પણ ઘણા પીએ છે કોષ્ટકોઈ એ તો દેશી સ્ત્રીઓ સાથે પણ વ્યવહાર આપ્યો છે, પણ તેવા થોડા

નાનાભાઈ

સાત વારની ઉત્પત્તિ

પહેલો સોમ, બીજો મંગળ, ત્રીજો બુધ, ચોથો ગુરુ, પાંચમો શુક્ર, છઠ્ઠો શની, ને સ્વિ સોથા છેલ્લો !' મધુ પથારીમાંથી ઉઠતાવેત જ બડબડવા લાગ્યો. 'સોમ કેવો ઉતાવળો, સૌથી પહેલો; સ્વિ રમતિયાળ તો છેલ્લો !' ખુબ જાનરંગમાં આવી જઈ મધુ કુદવા લાગ્યો ને પછી ખડખડાટ દસી પડ્યો.

'આરે મધુ, આ તુ શું બોલે છે? કાલ ગાડો થઈ ગયો?' પાછળથી કોઈનો અવાજ આવ્યો. મધુએ ફરીને જોયું તો પોતાની મોટી જાહેન અરુણા ઉભી હતી મધુએ જાણે કાઠ જ સાલવ્યું ન હોય

જોમ અરુણાનો હાથ ઝાલી જોડવા માડ્યો, 'મોટી જાહેન, આજે તો મને એટલું સરસ સ્વપ્ન આવ્યું. એવું તો તને કદિ આવ્યું નહિ હોય.' ને વળી પાછો જો બડબડવા લાગ્યો, 'સોમ પહેલો, મંગળ બીજો, બુધ ત્રીજો, ગુરુ—'

મધુના મો ઉપર અરુણાએ પોતાની દ-થેળી મુકી દીધી એટલે તે સુપ થઈ ગયો. 'પહેલા મને નાશ અપનાતી વાન કર. પછી સોમ મંગળ જેટલી વાર જોડવું હોય તેટલી વાર જોડજે.' અરુણા કંટાળીને બોલી.

ચાલોને છોકરાં

ચાલો ચાલોને છોકરાં રમવાને, વન વાડી જાગીચો ભમવાને. લાલ પીળા પતંગીઆં ઉડે છે, જાલ જાપણું ચ હાથમાં કુટે છે. કુલ આછો આછો મુગંધ ઢાળે, મન થેલાં બને આનંદછાળે. ચાલો ચાલોને છોકરાં રમવાને, વન વાડી જાગીચો ભમવાને.

'સામળ ત્યારે; ગઈ રાતે હું સુઈ ગયો ત્યારે એક સુદર પરી આવી મને જગાડીને એ કહે, 'મધુ, તુ બહુ ઢાલો છે એટલે હું તને વાદળમાં લઈ જવા આવી છું. હાં નને લાનલાતનું આવનું ને જાત-જાતનું જોવાનું પુલક મળશે કેમ, આવવું છે ને?' મેં કહ્યું, 'આને પુછી જોવા દો.' પણ પરી તો કહે, 'એમા શું પુછવું છે? સવાર પ્રકાત તો હું તને અહીં પાછો મુકી જઈશ; એટલે કોઈને ખજર જ નહિ પડે.'

મેં કહ્યું, 'ચાલો ત્યારે.' પરીએ તો મને એની પાખ ઉપર બેસાડ્યો ને આપણે આખાં ભીંમીને ઉધાડીએ એટલી વારમા તો અમે વાદળમાં પ-હોચી પણ ગયા.

લાના રસ્તાઓ તો એવા ચોખ્ખા! ધુળ કે રજ જરા થે ન મળે. અરે, સાચું લુઓ તો ત-મારે મો દેખાય! ફરતા-ફરતા અમે એક વાડીમાં ગયા જે ગાડ, અને ફળદ્રુપ સાં થાય છે તે આ પૃથ્વી ઉપર તો કદિ ચતા જ નથી. પરી કહે, 'અહીંના ગાડને ત્યારે મહિના ફળ આવે છે, અને યુલ તો કદિ કર-માત જ નથી.' આપણે

લાયે એવું હોય તો કેવું માફ !

પછી પરી મને એના મહેલે તેડી ગઈ ધુપની મુગર આખા મહેલમા પ્રમરી રહેલી, ધીમોધીમો-પવન વાય, પુલની જલજોળી ધીધાવેલી, એક ખુણા-માથી સંગીતના મધુર મગ્ગ આવે' મને તો ત્રાસુ કે હું દમભૂજા જેવી જલજા !

પ્રભુ એટલામા તો ત્યાં મુજ યોધાટ થઈ ગ્લો મહેલમા એક ગનજલથો મોનાતો દીડાજો દતો પરીના માન છાકગઓમા નકગર થઈ એક કહે, 'દીડાજો જેમવાતો પહેલો મારો વારો' બીજુ છાકક કહે, 'ના, પહેલો મારો વારો' ત્રીજુ કહે, 'હું પહેલુ' ફરેક કહે, 'મારો વારો પહેલા'

પરી કહે, 'છાકરાઓ, ચાલો હું નમ્રગરી નકગર પતાની ફરે જુઓ, મામે સાન દીવા જળે છે. હું 'ચાકરણુ, ચાલો ને સુરજ' કહું એટલે બધાએ એકા-સાથે હોડવુ દીવા લઇને જે પહેલુ આવે તેનો વારો પહેલો, બીજુ આવે તેનો વારો બીજો ને એ પ્રમાણે સૌના વારા ફરેકનો વારો એક આખો દિવસ ચાલે

'કથુસ છે' બધા છાકરા એકોમાથે બોલી ઉઠ્યા 'ચાકરણુ—' ને સૌ હોડવા માટે તૈયાર થઈ રહ્યા 'ચાલો—' ત્યાં તો એક જે છાકરાએ હોડવા પહુ માડ્યુ, પરીએ તેમને પાછા બોલાવ્યા

'સુરજ—' કે ખરગટ કગતા છાકરા ઉપડ્યા એ જાય...એ જાય.

એક છાકરૂં ફોડતાહોડતા ઉધુ ગલી ગયુ, અને રૂપેરી રંગની જરાક બુકી ઉંચે ઉડાડી ત્યાં તો મોનાની બેડી ને રૂપાના દડાં તૈયાર' ફોડવાનુ જુલી એ તો રમવા મડી ગયુ

બધા છાકરા દીવા લઇને પાછા પળ્યા ફોડહોડ આવે છે સૌથી આગળ આવી એક છાકરાએ પરી-ના હાથમા દીવા મુકી દીધો અને ચાકરી હાફવુ-લાફવુ નીચે બેસી ગયુ.

'મોમ, મોથી પહેલો તારો વારો,' પરી બોલી પછી બીજું છાકરૂં આવ્યું 'મગજ, બીજો વારો તારો'

પછી ત્રીજું છાકરૂં આવ્યુ એનું નામ હતુ શુધ પછી ચુરુ નામનું ચોથુ આગક આવ્યુ પાચમું શુક આવ્યું ને છઠ્ઠું રાની.

પહુ પેલું રમનિયાળ છાકરૂં તો હતુ રમતુ જ હતું. પરીએ એને બોલાવીને કહ્યું, 'ગવિ, તારો વારો સૌથી છેલ્લો. તું તારે રમ્યા જ કરજે'

આ વખતે અમે ઉભા હતા ત્યાં આગળથી એક મોઠેરી રથ પસાર થયો. એને માત તો થોડા જોડલા, પહુ સારથી જુવો, હો' 'આ કોનો રથ ?' મે પર્ગને પુછ્યું.

'એ ગય તો મુગજેવનો છે. દમણ એ પૂવે દિશામા પાંડોથી જરો ને પૂર્વી ઉપર નવાર પડે'

'ત્યારે મને ઘર મુકવા આવો,' મે પર્ગને કહ્યું નગત જ એણે મને પાખ ઉપ- બેચારી દીધા ને. વડીકમા તો અમે અહીં પહોંચી ગયા મને પચારી-મા મુગજી દઈ' જઈ પાછા અકકરામા ફરી મહ

હવે મને લાગે છે કે મોમ દીડાજો જેમે ત્યાં આપણી પૂર્વીમા મોમવાર થાય છે, મગજ દીડાજો જેમે ત્યારે મગજવાર થાય છે ને છેલ્લે પેલા રમનિયાળ રવિનો વારો આવે છે ત્યારે તો એ બધાને રમત જ કરાવે છે' કા બહેન, રવજી સરસ ખડકે નહિ !

મધુએ રવજીની વાત પૂરી કરી ને વળી પાંડો 'મોમવાર પહેલો, મગજવાર બીજો, રમનિયાળ ત્રિ છેલ્લો' એમ કહીકહી કુદવા ને દમવા લાગ્યો પ્ર

ઈનામી હરીફાઈ

ચોપતા આક્રમા નહેર ફરેલી 'તમારી જુજિની કસોટી' નામની હરીફાઈના પહેલા બે ઇનામો બાઈ મલિલાલ જેકાભાઈ પટેલ અને બાઈ નેમચર હુનરશી શાહને મળે છે બાકીના તેવીસ ઇનામો માટે હરીફાઈ હજી જુજી રાજવામા આવી છે 'કુમાર'ના આરંભે નહિ હોય તે પહુ આમા ખાન લઈ રાહો અગાઉ ફોફ કેમળે પ્રસિદ્ધ થઈ ગયેલી આરુતિઓ ઇનામને લાવક ચણારો નહિ.

(અનુસંધાન પાન ૧૭૧થી)

છે અને તેમા મૂર્તિ લાવે છે અજબત, ઉનું એટલે ખજાખજાતુ તો નહિ જ આનો પ્રત્યક્ષ દાખલો ચા છે ક્રગબજ બધા બેંધકોરાવાળાઓને ચા પીવાથી મિસાની ખલુસ થાય છે. પહુ આ ખુસ છે આ ખલુસ ચાથી નહિ પાગુ ઉના પાણીથી જ થાય છે (શરીર વિકાસમાંથી તારવીને)

પાણી માણસોને
ગમે તેવું મેલું, અ-
લુગળ અને અસ્વચ્છ -
પાણી વાપરવાની ટેવ
હોય છે. આ બહુ જ
ખરાબ ટેવ છે. પાણી
જેટલું નિર્મળ, કાદ

કેવું પીવું: કેટલું પીવું: કેમ પીવું: ક્યારે પીવું

પણ જાતની બેળસેળ વિનાનું અને ખાસ કરીને વર-
સાદનું એકદુ શ્રેષ્ઠ હોય તેટલું વધારે સાફ ગણાય.

કેટલાક માણસોને અત્યંત ઠંડું પાણી પીવાની
ટેવ હોય છે. એ પણ સારી ટેવ ન કહેવાય. તાજુ
પાણી પીવું એ જ ઈષ્ટ ગણી શકાય

જો ખતી શકે તો દર બે કલાકે પાણી પીવું
જોઈએ. નહિતર તરસ લાગે ત્યારે તો તરત જ પીવું.
તરસને બીલકુલ લંબાવવી જોઈએ નહિ.

કેટલાક માણસોને પાણી એકદમ પી જવાની-
ઘટકાવી જવાની ટેવ હોય છે આ ટેવ બહુ જ ખુરી
અને નુકસાનકારક છે. પાણીને તો ઘુટકે ઘુટકે પીવું
જોઈએ. એક ઘૂંટણીય સારીરસાંત્રી તો કહે છે કે
'પાણીને ઢાલો અને અનાબનો પીઓ.' આનો એ
જ અર્થ છે કે પાણીને એકદમ ઘટક ઘટક પી જવું
જોઈએ નહિ.

જમતી વખતે પાણી પીવા સમયે જુદાજુદા
મત છે: પરંતુ વધારે સાફ તો એ છે કે આખા
જોગન દરમિયાન પાણી પીવું જ નહિ. જોગનને
અંબે મુખશુદ્ધિ પુરતું, અને જોગન પછી આંજામા
આંજા અગધા કયાકે ભાવે નેટલું પાણી પીવું
અલગત, જોગનની મધ્યમાં તરસ લાગે તો તો
પાણી પીવું જ જોઈએ.

રાત્રે સુઈ ગયા પછી બીલકુલ પાણી પીવું
જોઈએ નહિ. એ પ્રમાણે રાતમાં પીધેલું પાણી જો
સમાન ગણાય છે.

સવારના પહેરંમાં ઉઠતાંવેત જ અર્ધલા શેરથી
શેર દાહું પાણી પીવું એ અત્યંત ફાયદાકારક મનાય
છે. એથી મળાદાય સાફ ચાંદ જાય છે અને બન્-
દગમી કે પેટનો ફુખાવો રહેતો નથી.

જેવા ઉપાયોથી કુદરત પાણીને શુદ્ધ કરે છે
તેવા ઉપાયોથી આપણે પણ તેને નિર્મળ કરી
શકીએ. વહેતાં પાણીમાં બધા રજકણો નળાંએ જ

બેસી રહે છે, સૂર્ય
અને પવન તેમાંથી
ગદગદ બેસી લે છે,
અત્યારે અદર રહેલા
કુદરતીયો બધો
મળ આંધ જાય છે
કુદરતને નિર્મળ બ-

નાવવાનો પુરતો વખત આપ્યો હોય તો પછી તે
પાણી ગમે તેટલાંએ પીવું હોય તેનો વાધો નથી.

પાણીને માળાને પીવું એ તો એક નિયમ
જ હોવો જોઈએ. વાસી, તથા કબર અથવા રમશાન
પાસેના અને ખાટકીવાડાના કુવાઓનું પાણી ન
જ પીવું.

ઉકાળાને ઠાંકેલું પાણી ચોખ્ખું ગણાતું તે હવે
ઝકટરોના મન પ્રમાણે ઝેરી ગણાય છે. તેમ કરવાથી
પાણીમાં રહેલા જરૂરી ઘટકો બધા ખર્ચાઈ જાય છે
એ પાણીમાં પ્રાણતત્ત્વ હોતું નથી, અને તેટલા જ
માટે તે પાણી અત્વાભાવિક છે

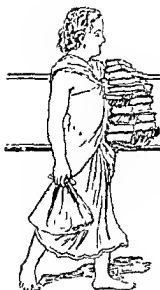
છુટથી પરસેવા લાવવા સાફ અને મોઢાની કુર્ચી
મટાડવા માટે તો પાણી વારંવાર પીવું જરૂરનું છે.

પાણીને જરૂરશ્રમ પ્રદિશ કરનાર (એપિટાઇઝર)
કહે છે મુલેથી ઉભરાઈ જતી વસ્તુ પાણી નાખ-
વાથી શાંત થાય છે તેવી જ રીતે પાણી પેટના
ઉભરાને પણ શાંત કરે છે

નળાના પાણી કરતા કુવાનું જ પાણી પીવું
વધારે સાફ છે, કેમકે નળાના પાણીમાં તળાવમાંથી
અને બીજા જગ્યાએથી જંતુઓ ખેંચાઈ આવે છે,
એટલું જ નહિ પણ આખી રાત નળામાં પડી રહેલા
પાણીની વિશુદ્ધતા સંકારપદ છે.

ખરકનું પાણી ઉનાળામાં પણ નુકસાનકારક
ગણાય છે ને પેટની મરમી ઝાંછી કરી નાખે છે
અને પાચનશક્તિને મંદ પાડે છે. પાણી ઠંડું
પીવું, પણ ખરકવાળું તો નહિ જ. કૃત્રિમ ઉપાયોથી
ઠંડું કરેલું પાણી શરીરમાં બદલગમી ઉત્પન્ન કરે છે
આ જ કારણને લીધે જગ્યા પહેલાં મુદ્દત અથવા
તો માછળથી પણ દબાવવાર આઈમીદમ ન જ
ખાવો જોઈએ.

આથી ઉમટું, ઉતું પાણી જરૂરને કાંતેજ કરે
(અતુસધાન પાન ૧૭૦ના બીજા કાલમને છેડે)

માધુકરી

કુટુંબકેસરીના પાળ, ઉત્કરમાં ઉમેગાળ;

એ ભારતી માતાઓ!

અમને આરોગ્ય રાખ્યાળ.

ન્યહિ કાદે કેસરી ફાળ,

તમનું તે કાળની પાળ,

એ ભારતી માતાઓ! અમને આરોગ્ય રાખ્યાળ

—કવિ નાનાલાલ

ધોરો કેસર કવેનું બાળપણ

૧૩ માસપિનાને ધેર જના થયાથી વિગ્રાહ્યાગમા એ અસખ્ય આત્મજી આવી પડે તે અધીને ઠોકરે મારી, અનુ-
કુળ સંભોળી ધોતાની કંબો જ ઉભા કરી લઈ એમણેએમણે
વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી છે એમા ધોરો કેસર કવેનું નામ અમરચાન
લે છે એમની બાલ્યાવસ્થા બહુ બહુવા જેવી છે

એમનું શિક્ષણ ધુધી નિરાજમા રાટ પચેલું ત્યા અપર
શિક્ષણ તોજી છુદ્ધિના આ વિદ્યાયત્રિ પુર કરતા નાર લાગી
નહિ સાખાના મિશ્રણ કપાન ધર્મપુસ્તકોનું વાચન થયું
એણે ત્યા ધુધ ક્યુ હટ ગુરુ બહુ માયાશુ હતા ને કવેના
શિક્ષણ નાટી ખાસ કાળજી રાખતા એમના શિક્ષણની અસર
કવે હપર બહુ ઉઠી યઈ છે એમના બાલિ છત્રનના ખીર
મહાથી જ દોષાવા

નાનપણથી જ એમનામા એક બહુ વખાણવા જેવી ટેવ
હતી વખતની ક્રીમત એ બસાબર સમજતા અભ્યાસના પુરતકો
વાચીને કટાણે એટલે એ નવરા ન બેસી રહે તરત જ
એક શુદ્ધચને ધેર હ પા વાચવા દોડી જતા, અને વાચેલા
વિષયો પર ગુરુજી સાથે ચર્ચા કરવા ગુરુજીને લાગ્યું કે સાહે
મદિરમા ધણી લોકો એકઠા થાય કે ત્યા બેસીને એ કેહો
છાપા વાચે તો તેના ધણી માણસો લાગ લઈ રહે એટલે
એમણે એ કામ કવેને સોંપ્યું ને બે મહીના સુધી કવેએ
મદિરમા નિવસિત છાપા વાંચ્યાં

૫૬૦ વરસની ઉમરે એમણે ત્યાં અપાટ છઠ્ઠા ધોરણ
સુધીનું શિક્ષણ પુર કર્યું એ વખતના ધારા મુજબ મરાઠી
છઠ્ઠા ધોરણની પરીક્ષામા સત્તર વર્ષથી નાના વિદ્યાર્થીને
રાખવા કરવામા નહોતા આવતા એટલે બે વરસ સુધી
એમને ધેર બેસી રહેવું પડ્યું નહિત એમનો પ્રિય વિષય
હતો આ બે વર્ષમા એમણે મહિનનું સહ જાન મેળવી લીધું

ગોતાની આધિક રિધિતિને નબતી રાખવા એ ધેર બેઠા
જનાઈ, છત્રી વગેરે તૈયાર કરના આ સાથે એમના કુટુંબને
અવવાસ તો હાલુ વાઈ જ હતો

આ પરીક્ષા પસાર કરી ટૂંકિમ કાલેજમા જઈ સોથી
૮મા દર્જનું સર્ટિફિકેટ મેળવતુ એટલું જ આ બાળક કવેનું
એ વખતનું ધેવ હતુ સત્તરમું વર્ષ પુર થયુ એટલે એ
પરીક્ષા આપવા માટે નીકળ્યા પરીક્ષા આપનારાઓને ધોરો
સહેરોમા જતુ પડતુ ફેલિયેનું સ્થેશન ત્યાં આગળ નહોતુ
એટલે બે ચાર્જીને જવાનું હતુ

થયું પરીક્ષા આપવા ક્યા જતુ એ સલાહ હતો. કાન્યા
પુર, મુખ્ય છે સતારા પહેલા તો મુખ્ય જવા ચારખામ
વિદ્યાર્થીઓ તૈયાર થવા તેમના વતનથી છ માંડ કપાલ
મામમા તેઓ નયા થયું તે દિવસે વસ્ત્રા સખન પડતે
હોવાથી વહાણ નીકળ્યુ નહિ ને એમને પાછા ફરવું પડ્યું
૫૪૧ તેઓએ સતારા જવાને નિશ્ચય કર્યો સતારા સમય
૧૦૮ માઇલ ફર હવું, અને વખત તો માત્ર ચાર દિવસ
નો જ રહેલો હતો આથી તેમને મુખ ચાલતુ પડ્યુ

બીજા આગળ તો પેસા પુરવા હતા, પરંતુ કવેને તે
માત્ર સાત રૂપિયામા બધું પતાવવાનું હતુ એમાથી એક
રૂપિયો તો પરીનાની ફીના ત્યા જતાવેત જ, આથી દેશને
હતો બાકીના છ રૂપિયા રૂપર જ બધી ધામધુમ હતી

તેમને સહાદ્રિના યાદ કવરીને જવાનું હતુ વસ્ત્રા
એમા માત્ર ચાર જ દિવસમા એ ધોરો ઉતરીને ૧૦૮ માઇલ
કેમ અલાયુ દરો અને છ રૂપિયામા પુર કેમ થયુ દરો એની
કલ્પના વાચનાસાથે જ કરી લેવી

જે દિવસે ડોળી સતારે પહેલવી તે દિવસ પરીખાને
હતો ૫૬૧ એમના સદ્ગામ્યે પરીખા તરફ યઈ નહોતી, કાળ
કે પરીખામાં એસનારા વિદ્યાર્થીઓની સખ્યા બહુ મોટી

દેવાથી તે આખો દિવસ નામ નોંધવામાં જ નીકળી ગયો. બીજે દિવસે સવારે નામ નોંધાવવા માટે આ ઠોળી ગઈ. બીજા વર્ષના નામ નોંધાયાં; પણ કવેનું નામ નોંધવામાં આવ્યું નહિ કારણ કે, એની ઉંમર પુણ ૧૭ વર્ષની હોવા છતાં સારી એટલું કુળજી હતું કે પરીક્ષાને એની ઉંમર સત્તર વર્ષની લાગી નહિ. નિગાળના શિક્ષકનું

ધોડા કાલ કવે

ઉમરનું સરિટ્રિકેટ સાથે દોના નામ પરીક્ષામાં બેસવા મન્ય નહિ બીજે વર્ષે કવેએ કોલ્ડાપુર જઈને પરીક્ષા પસાર કરી ત્યાર પછી કવેને અંગ્રેજ બાનુનાની ઈચ્છા થઈ પોતાના પાતળ ગુરૂડમાં અંગ્રેજ નિશાળ નંદોની એટલે વનર પેસે ક્યાં જઈને બાળુનું એની ચિતા થઈ એટલામાં એમના સહુ-ભાગ્યે એક શ્રીમંત ગુરૂએ પોતાના પુત્રની સાથે માનના ઈલાકાને અંગ્રેજ ગોળીવાની સગવડ કરી આપી આ વખતે કવેની ઉંમર આઠ વરસની હતી એ વરસ પછી અંગ્રેજ શ્રીમંત ધોરણની પરીક્ષા રાનાગિરિ જઈને પસાર કરી, અને ત્યાં જ એ ચા ધોરણનો અભ્યાસ કરવા લાગ્યા એટલામાં એમની તબિયત લયકી ને ત્યાંથી પાછા આવતું પડ્યું થોડા દિવસ પતનમાં જ શિક્ષકની નોકરી કરી, વળી પાછા મુળજીમાં આગળ અભ્યાસ કરતા ઉપડ્યા ત્યાં તેમના પતનના જ પ્રભુ વિદ્યાગિરિ દેવા તેમની માથે રહી, ગીરજામાં જમ પાતુ રાખી કવેને મેટ્રિકની પરીક્ષા પસાર કરી તેમને જે જાગરણ અને ટયુગનમાંથી પૈસા મળતા તેમાંથી જ તે ટયુગન ચલાવતા અને ઘોડપણું ધેર પડુ મોકલતા

એ અંગ્રેજ પાસમાં ગોરજમાં બાળુના ત્યારે એમના અક્ષર બહુ જ અજાણ હતા, અને એમને દબેશા જોઈ માર્ક મળતા થોડા જ વખતમાં તેમણે જુન મહેનત લઈ પોતાના અક્ષર મુખાર્યા તે કપલા નેહરે ન આવે એટલું ઈચ્છતા નેદેશા ઈલાકાને એ દેશાધિકારના મગજમાં એમ બરાબરી રીતુ કે એ બીજા મેટ્રિક પેસે કોઈ લખાણી લાને જે દેશાધિકાર પુરતી તપસ્ય કરા વિના નેનગી જોડી લઈ તેને મારતા હતા થવા એ વખતે કવેની ઉંમર ૨૧ વરસની હતી એટલી મોટી ઉંમરે માર આવાના વખત આવીએ એ મારે એમને બહુ જ બોલુ લાગ્યું

‘હું મોટી બને જ કોઈ લખી લઉં છું,’ એમણે ઈલાકાને કહ્યું પણ શિક્ષકે આનું નહિ એટલે મોટીપદાર માટે એમણે દાવ્ય લાગાવ્યું. પણ વળી દેશાધિકારને લાગ્યું કે એ કદાચ નિર્દોષ દશે ‘તું મને અત્યારે કોઈ લખીને બતાવીશ?’ એમણે કવેને પુછ્યું કવેએ દા પડી ને બીજા મુજબ દાવ્યે કોઈ લખીને બતાવી ‘જમસાદમાં પડુ આટલા સરન આઠાર કાદી રાતે તે રાતિથી અપી પડુ સાન અપાર કેમ ન કહી

રાતે ?’ શિક્ષકને પોતાની બુલ મા પમતાવો થયો

એ અંગ્રેજ પાસમાં જે રજૂમાં દેવાથી જ ખાનગી બહુવતા દેશ પડેલા ટયુગન માટે કવેને એક રૂપિય મળતો. એક માધુસ તેમની પાસે રૂપિયારે ‘નમનીય’ નામના કાવચસમાં સમેતવા આવતો આને માટે કવે અઠવારિયે એ આના મળતા આપી રી

મેજનેલાં ટયુગન અને ઇન્ટરનિના પૈસામાંથી તે રૂપિયે એ પૈસા મળતાં માટે રાખતા આમ કરતા નવારે વધુ રૂપિયે એમાં થવા ત્યારે તેને ટપચોન કરવાનો કવેને એક સરન મળે છે મળ્યો. એક વિદ્યાર્થીને થોડા દિવસ અનાડ જ નેમણે પાસે રૂપિયા હાજીના આપ્યા હતા તેની પાસે બીજા સ પેના નંદોના તે વિદ્યાર્થી માટે પડ્યો જે એની ખજાર મળતા કવે એને મળવા ગયા પૈસા વિદ્યાર્થીને હાથુ આ પૈસા માગવા માટે જ આવ્યા દશે તે જોડે, ‘હું તમારા પૈસા—’ કવે વચ્ચે જ બોલી રહ્યા, ‘મારે દેશા પૈસાની કાઈ જરૂર નથી તમે એ જાન જ બુધી જાને પડુ તમને વખારે પૈસાની જરૂર દશે એટલે આ વધુ રૂપિયા લઈ લો’

પેના વિદ્યાર્થીને પૈસાની ધની જ જરૂર દેવાથી એણે રૂપિયા લઈ કહ્યું, ‘આ આખાનો બાકી હું કેમ જાણી મારીશ તમારા જેવા પૈસાકારી મે બીજા કોઈ લેવા નથી.’ પણ કવે તે વ્યાખ્યા પમાર થઈ ગયા હતા એમને તે કુબીને મારે કોઈ દની, પોતાની પ્રગણા નંદોની આમજી

મોટીને ખર્ચે કદરા માટે મુનાકામાં જ રીને પૈસા મળી રાતે તેમ હોવા લે બધી રીતના તે લાખ લઈ લેવા નેનસસને વખતે રૂપિયા ફાંને તેમણે બાર દિવસ વની નમૂની કરવાનુ કામ કહ્યું હતું

હનાજામાં નવારે પેર જતા ત્યારે સુવાવદાલાન એકાકી કરી નાટ્ય પ્રયોગી કરવાના તેમને બહુ જ રોષ દતો તે માટે પડતા નેહરના દત્તા તે મુનાકામાં તેવાર કરીને લઈ જતા પડતાનું ખર્ચે કદરા તે દેશાધિકાર આના દિકર રાખતા નાટકે સંકુપમાં કે માનુષ પામાં અજવા

મેટ્રિકનો અભ્યાસ પુરો કરી એ વિષયન કોલેજમાં હાજત થયા તેમને મળતી મિજબરનિમાંથી અને ટયુગન-માંથી તે ખર્ચે કરતા એક વર્ષ પછી તે એકિન્ડરન કોલેજમાં હાજત થવા છ. રા ૧૮૮૪માં તેમણે બી એ ની પરીક્ષા કરી ત્યાર પછી તે એમના ઇનનમાં પડ્યા જે ફેફડાને થઈ ગયા જે અને અત્યારે પૂનામાં ‘દિલી મલીલા વિષા-પીડ’ અગાને છે

ઈશિમહેન મેટ્રિક

મુકનમાં લાખસી રા માટે ?

દિનુનનામાં આ લખુ રીને માગ મને દમેગા

શુક્રમા ધર્મી લાપરી કે જોરમ કરવામા આવે છે શુક્ર-
મા ખીન કોઈ પકવાનને બરે. લાપરીને જ શા માટે
પરકમી આપવામા આવી હશે તે વાત સમજવા જેવી છે
આત્માના જમાનામા તો લાપરી કે જોરમ એ મામલુ
પકવાન ગણાય છે અને સાત જમણવામા તે રયાન
ભોગવત નથી, છતાં પણ આખો વિચારશું ત્યારે જમણાં કે
આપણા વડીલો મૂર્ખ ન હતા.

ધર્મી અદર ને રોષતત્ત્વ છે તે તેની અદરના બી-
જમા છે આ ખીન ખાવાથી માનુસની જીવનશક્તિ વધે
છે ને અનાજને જીવનતત્ત્વ (Vitamins) કહેવામા
આવે છે તે આ ખીનમા છે વિજાનસાહીએએ તથા
ખોરાકને લગતી શોધખોળ કરનારઓએ એકમતે બહેર
કહ્યું છે કે, ભ્રમભ્રમ ધર્મી લોઠ બારીક કરવામા આવે
છે તેમતેમ તેના બીજનો નાશ થાય છે બીજનો નાશ
ઘટશે તેની અદર રહેવા જીવનતત્ત્વનો પણ નાશ
આવે લોઠ તે આપણી પગતુની-મોટો છે આ લોઠ
શરીરને લાભ કરવાને બદલે નુકસાન કરે છે એવા પ્રયોગો
પણ કરવામા આવ્યા છે કે એક માણસને જુઓ સાજામા
આવે. ન્યારે બીજ માણસને માત્ર પગતુની ફોટલી આ-
પવામા આવી પડિણાં પચુતુની ફોટલી ખાનાગુ વળન
ઉપવાસી કરતા થયું થઈ ગયું આ કુચ્ચે છે કે પચુતુની
શરીરને પોષવાને બદલે શરીરના નાશ કરે છે

લાપરી કે આદમાની અદર ધર્મી બરેલામા આવે છે
આવા બદલા લોઠની અદર તેનું બીજ જગવાઈ રહે છે અને એ
બીજ શરીરને પોષણ આપે છે આટલે દિવસે તો તમે આવે
પૈન્ટિક ખોરાક ન ખાઓ પણ સાર ગરબે. શુન નરીકે
તો જરૂર ખાઓ, તેટલા માટે જુદા ખાખાં શુક્રમા
લાપરી રાખી છે તલવારી લાપરી મોજ, ધી અને ધડના
લોઠની બન છે આ ખોરાકને બીજુ ટાઇ પણ પકવાન
પહેલે તેમ નથી, પછી બધે તે દુધાન, શીખડ, બાતુની,
થેવર, મેતુજ, વગેરે એ તે હોય લાપરી અને જોરમ
ખીનજેખમી અને પૈન્ટિક છે

બચ્ચાનુ નામ પાડતી વખતે બારમે દિવસે તે આખા
ધર્મી બાકી તેની ધુધરી કરવાનો રિવાજ છે આ ધુધરી
પણ મોજથી નાખીને ખાવામા આવે છે વેજાનિ- દ્રવ્યો
તો લાપરીજોરમા કરતા પણ આ ધુધરી ચડે તેમ છે પરતુ
હવે ધુધરી તો જગતીને ખોરાક ગણાય છે. આજના કુખરેલા
માણસોને પાછા જગતી થયા સિવાય છટકો નથી એમ
અધ્યારના ખોરાકસાહીઓ અને ડૉક્ટરો હુતેખમાં જુમ
પાડી રહ્યા છે ખોરાકની અદર આપણે ત્યાં ધાસમેલ હજી
મજબુપાએ જોખી છે, હુરોપાનિ દેશોમા તે ટોચે પહોંચવા
આવેલ છે એટલે જ ત્યાંના ડૉક્ટરો તે વર્ષે પણ લલે
આપવા મંડ્યા છે

એકેજી મહિનાનાં નામ શા ઉપરથી પડ્યાં ?

એકેજી વર્ષના પહેલા મહિના બન્યુઆરીનું નામ જોસ
નામના દેવતા ઉપરથી પડ્યું છે એ દેવતાને આજી ને
પાછળ એમ બે હો દડા અને એના ટામા હાથમાં કમળ
રહેતુ જુના વખતથી આત્માર મુખી એ દેવ તરીકે પુજા
આવ્યા છે જેમ વર્ષમાં બાર મહિના એમ તેના મંદિરમા
બાર દેવ છે. હુધના વખતના એ મંદિર હુધુ રહેતુ ને
દોમન લોકા ત્યાં જઈ પૂજ કરતા વર્ષના પહેલા મહિનામા
એની પાસે લોકા મનમતુ નાગના ને બુલો માટે લાવા
વાચતા

બીજે મહિના ફેબ્રુઆરી એક વાર વર્ષના ઉદગ્રી મહિને
હતો એ વખતે વર્ષની શરૂઆત માર્ચથી થતી ઇ સ પૂર્વે ૪૫૦
વર્ષ ઉપર એનું રયાન બદલાયુ ને એ બીજે મહિના મેચો
ઉપરડસ દેવતાના માનમા દોમન લોકા ફેબ્રુઆર નામનો
એક ઉત્સવ કરતા એ ઉપરથી ફેબ્રુઆરી મહિનાનું નામ પડ્યું

ત્રીજ મહિના માર્ચનું નામ દોમન લોકાના દોષી માદા
દેવતા માર્ચ ઉપરથી પડ્યું છે એ એક બચકર પૈન્ટિક હતો
એના એક હાથમા લાખી બરતી ને બીજમા હાથ રહેતી,
માથા ફાટુ તોજનુ વતેસ રહેતુ કોઈ પણ કાર્યસિદ્ધિ માટે
બધા દોમન લોકા એ જાજવાન પોહાની ન પૂજ કરે છે

કુરોને લીધે કુદરત બધી અચીનક બની બધ છે માર્ચ
મહિનામા વરસાદના સરવડા વીધ્યા પછી ને બાકી નહેથી
કુરોમા વસતની રાત્રી એપ્રિલ બાવી મારેકાર ચેતન ફેલાયી
દે છે જાડને નવા પાદડા ને નવા ફળફલ આવે છે બાહ્ય
સુદર દરવ જેઠ દોમન લોકાએ કહ્યું, 'આ બંસને બધન-
મુકા કરે છે' આ ઉપ થી એનું નામ પડ્યું 'રૂનાચનકારી'
અથવા 'એપ્રિલ'

પાચમા મહિના મનુ નામ માધવા નામની દેવી ઉપ-
રથી પડ્યું છે દોમન મત પ્રમાણે આખી પૃથ્વી એટલસ
નામના દેવતાના ખમા ઉપર બાવેથી છે માધવા એટલ
સની માત્ર કન્યાઓમાની એક છે એના પુત્ર મંડુકીના
સ્મત્સથી સદમાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે એ સાતે બહેનોને
જીપિદે તાગાન રૂપમા બાકારામા રાખી છે એવી દોમન
માન્યતા છે

છઠા મહિના જુન વિશે કાંઈ નહીં જણવામા આવ્યું
નથી એક મત એવો છે કે એનું નામ જુન દેવી ઉપર-
થી પડ્યું છે, બીજ મત 'જુનિયસ' વસ ઉપરથી એનું
નામ પડ્યું કહે છે જુનો જીપિદેની અત્યંત અભિમાની ને
છર્મ્યાજી સ્ત્રી હતી જુનિયસ પ્રાચીન દોમનો એક પ્રજાવાન
માણસ હતો

સાતમા મહિનાનું નામ જુલાઈ ન્યારે માર્ચ માર્ચથી
વર્ષે સાર થતુ ત્યારે એનું નામ કિવનટિસિસ એટલે

પાચમો મહિનો હતું રોમના રાજા જુલિયસ સીઝર દેરાના પંચાગમથી ઝાણૂંઝાણૂં ભૂલો બધી મટી નાખી ને વર્ષની શરૂઆત નવન્યુઆરી માસથી કરી આથી જુલાઈ પાચમને બદલે સાતમો મહિનો થયો. પછી જુલિયસના નામ ઉપરથી એ મહિનાનું નામ જુલાઈ પડ્યું.

બીજી રીતે જુલિયસ સીઝરના નામ ઉપરથી જુલાઈ મહિનાનું નામ પડ્યું એવી જ રીતે તેના પ્રપૌત્ર આગસ્ટસના નામ ઉપરથી આઠમા મહિના ઓગસ્ટનું નામ પડ્યું ઓગસ્ટ મહિનાનું મુજ નામ ઓક્ટોબિયસ હતું આ મહિનામા આગસ્ટસના જીવનમા ઘણું નોંધપાત્ર બનાવો બન્યા હતા; એટલે લોકોએ આગસ્ટસને પ્રસન્ન કરવા નંદિ તે મહિનાનું નામ આગસ્ટસ એટલે મહાન સમુદ્ર એ વખતે આઠમા મહિનાના ત્રીસ દિવસ ને જુલાઈના એકત્રીસ દિવસ હવા જુલિયસના મહિનાથી થોડાનો મહિનો એક દિવસ નાનો થયો એટલે આગસ્ટસ ગુરૂને થયો આથી રોમન લોકોએ તેને શરૂ મખરા ફેબ્રુઆરીમાથી એક દિવસ લઈ તેને આખી દીવો ને ઓગસ્ટ મહિનાના પણ ૩૧ દિવસ થયા.

માર્ચને બદલે નવન્યુઆરી મહિનાથી વર્ષની શરૂઆત થવાથી સાતમો મહિનો તે નવમો, આઠમો તે દસમો, નવમો તે અગિયારમો ને દસમો તે બારમો થઈ ગયો, તે પણ નામમા કરી જ ફેબ્રુઆર થયો નહિ સપ્ટેમ્બર એટલે સાતમો, ઓક્ટોબર એટલે આઠમો, નવેમ્બર એટલે નવમો ને ડિસેમ્બર એટલે દસમો મહિનાઓને કમ બદલાતા બરી રીતે તેો નામો પણ બદલવા જોઈતા હતા, પણ રોમન લોકોને એમ હતું મગ્ય નહિ તે આજ સુધી એ નામો એમ ને એમ જ રહ્યા છે.

ટમેટાં

ટમેટામા પૌષ્ટિક તરતો મોટા પ્રમાણમા નથી, છતાં તે દવા તરીકે બહુ જ ઉપયોગી છે. તેમા લોહીને સાફ કરવાનો મોટો શુભ રહેલો છે તે આતરકાન કોહાણનો નાશ કરનાર છે તેમજ અત્યંત પીમા રહેલા કચરને દૂર કરે છે. મોટા માણસને ટમેટાં ઘણે જ સારો ફાયદો કરે છે તેમા માલો અને રસ સહેલાઈથી પચી જાય છે, કેમકે તેમાં જઠરના રસ (Gastric Secretions) ને વધારનાર અને રસને સાફ લાવનાર આલ (Acid) મુજ છે.

સુપ્રસિદ્ધ ડૉ. ગ્રેસલ કહે છે કે વિદ્યથી, મગ, અને મત્તવના દોષને તેમજ હૃદ ઉપરના વાનો ઉપયોગ કરાથી થએલ લોહીના બગાડને ટમેટાં સુધારે છે તે જઠરના કચરને દૂર કરે છે તેથી પાચનક્રિયા સુરવણી લોહી ગમ્ય મુજ છે વિદ્યથી (Cancer) મહારાજને તો એ સૌથી સારો ઉપાય છે ડૉ. ગ્રેસલ કહે છે કે ટમેટાં દાન સાફ લાવી લોહી

સુધારે છે અને કાચા ખાવાથી બહુ સારો ફાયદો કરે છે. લટનના ડૉ. પો. ચાર્લ્સ વિકનહામ કહે છે કે ટમેટાં નિર્બળ, રુદ્ધ, તથા જઠરના દરોથી પીડાતા દર્દીઓને મોટું સૌથી ઉત્તમ શાક છે બાકીયા વગરનાં પાણીર ટમેટાંનો શરો, અટી રૂખિયાનાર તેલ, એક લીંબુનો રસ, અટી રૂખિયાનાર હજળીની કચ્છાવ તથા જોઇતા પ્રમાણમા મીઠું; જેવવીને ખાવાથી ગરીબને બહુ સારો ફાયદો કરે છે (વૈદ્યકલ્પતર.)

ધારેલો આંકડો સોધી કાઢો

મનુએ કનુને કહ્યું કે, 'મારી પાસે ગણિતની એક એવી શક્તિ છે કે જે નવે છ તારો ધારેલો આંકડો કહી આપુ માત્ર તારે અને આંકડો એકમ, દશક કે શતકમા છે તે તપાસતું હવે એક આંકડો ધારી લે ' કનુએ ૧૫નો આંકડો ધારી કહ્યું કે 'ધાર્યો'

'હવે તેને બેઝ શુભ' મનુએ કહ્યું.

'શુભ' (15x2=30)

'તેમા પાચ હમર.'

'હમર્યા.' (30+5=35)

'હવે એને પાચે શુભ'

'શુભ' (35x5=175)

'એમા અગિયાર લેજ'

'લેજન્યા' (175+11=186)

'હવે એને ફસે શુભ'

'શુભ' (186x10=1860)

'એમાં મણુ હમેર'

'હમેર્યા.' (1860+3=1863)

'એને હવે ફસે શુભ'

'શુભ' (1863x10=18630)

'હવે એમા ૩૧ લેજ'

'લેજન્યા' (18630+31=18661)

'એમાથી ૩૫૩૫ બાદ કર'

'કર્વો' (18661-3535=15126)

'શું આલ્યું'

'15126'

'હીક, ધારેલ આંકડો રોમા હોતો ?'

'ફસામાં'

'ત્યારે તો તારો ધારેલ આંકડો ૧૫.'

કનુ તો આ શક્તિ જોઈ છક થઈ ગયો!

તમી પણ આ ગણતરી મુજબ કોઈનો ધારેલ આંકડો કહી શકો છેકે જે સ્કમ આવે તેમાથી ધારેલ સ્કમના જેટલા આંકડો હોય તેટલા ગંખી બાકીના ઉછી નાખવા (અથવા ઉપયોગી) ફેરવવાલ બેઠાલ્લી

નિલાશીઓ, વેપારીઓ, વકીલો અને
ખીલ મુશ્કેલી કામ કરનારાઓને એના
સેવનથી અનન્યમ જેવું ચોખ્ખું મળે છે.

નાનાં—મોટાં, માંદાં—સાલં
સ્ત્રી—પુરુષ, નમળાં—સમળાં
સૌકોઈ એવું સેવન કરી શકે છે.

તમે વાપરી જોયું છે ?

અંકુર કેસરી જીવન

કેસરી જીવન અંકુરું જ
જોળવવાનો આયત્ત રાખો

મહારાષ્ટ્રનાથન

રસસિદ્ધ, અષ્ટક, કેસરી, કસ્તુરી અને ખીલ
રીપન, પાચન, પૌષ્ટિક શીથળ મેળવી
લીલા રસદાર આમળાભાથી જનાવેલા
આ સુશોભિત, સુવાસિત, સ્વાદિષ્ટ
ને પૌષ્ટિક ખોરાકનું નિયમિત સેવન
લાંબું આયુષ્ય તથા સારી સ્મૃત્તિ
આપી શકીશો બલ અને તેજ તથા

દરેક કદ્રિયમા ચેતન પુરે છે
પા રતલના પૌટના રૂ. ૧૫
અરધા રતલના પૌટના રૂ. ૨૫
એક રતલના પૌટના રૂ. ૫૦

અંકુ

ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કર્સ
લિમિટેડ

કારખાનું નવાની રોડ, મુંબઈ-૧૪
ફાકાન જુની મહાનગરવાડી, કાલ્યાણદેવી
મુંબઈ-૨

કેસરી જીવન

અમદાવાદના એજન્ટ
લોગીકાલ પ્રધાન શીશીશીડ

આર્ડર આપવી વખતે, બહાર ખર્ચ 'કુનાર'માં વાચી હતી એટલું જણાવજો

The Ahmedabad Sports Depot.

BEIN ROAD, AHMEDABAD.

અ મ દા વા દ
સ્પોર્ટ્સ ડિપો

માંથી તમને કિશાયત બાલે ઉત્તમ માલ મળશે

ટચ્ક મશિનન જેમનું મશિન, રેલના બાલ પર્કેટ
દડા મલ બોલ મુર, બોલિંગમાલ, જેમનું, ફેટબોલ તથા
કોર્નના મેડ ઉપરાંત રમવાન, ફોલ બોલ, ઉચા ચિટ
શીપ અને બેગિંગ મશિન, તથા ફુટબોલ, બેગિંગ, બેગિંગન
લોડી અને બોલ તથા બીજા અને રમવાના સામાન

ઉપરાંત નીચેનાવેલો અમેરિકન કચ્છ

કીમત

રૂ. ૨૫

કચ્છ કરનારા તથા નાઇટિંગલરોને બહુ ઉપયોગી

ઇલેક્ટ્રિક હોનાર્થે લાલેસેનના બેગેજર થાય છે

નુસ્તા—શરિવાસ્ટમા

વાગબી કીમતે અર્ધ માલ આપનાર તરફ આવી કામેલ

અ મ દા વા દ સ્પોર્ટ્સ ડીપો

ડીપો રોડ, હાઈવે ક્રોડલાનોડી સ્ટેશન અમદાવાદ

જાહાગમાના આઈડી ઉપર આસ કયાત આપાય છે

ખા.ખ.સાહિત્યનો વિજયટંકાર

પાસથી પડર વગરના ખાખકોના કાથમા મુદ્રા
શકાય એવા, રૂપરંગ, ગુણાધ્યાત્મિક વિતાવની
પુસ્તકોની અન્નાર્થ કરનાન, રંગેરંગી ચિત્રો
ને મુખપૃષ્ઠવાળા, અગ્રા વેષકરોવીમા કાપાએવ
પુસ્તકો જેમાના અખાખમ મરકારે હનામ કાપ-
વેરી માટે મળુરુ કર્યા છે ને બીજા થના કાપછ.

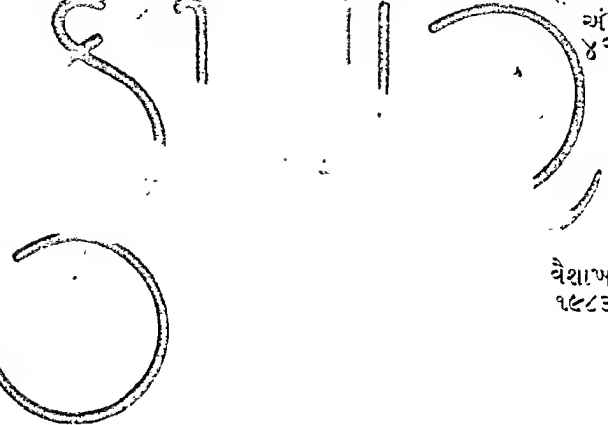
ગાંધીવ આશોવાનમાળા

ટોલકોટીની નાનું વાતો (બીજા આગ)	૦-૧-૦
બાલક (બીજા આગ)	૦-૧-૦
બીજાવતો બન્ધુ	૦-૧-૦
મુખપર (બીજા આગ)	૦-૧-૦
બીજા	૦-૧-૦
બાગવિદ્ય (બીજા આગ)	૦-૧-૦
બીજા અને ધૃમિદિર	૦-૧-૦
વાગિનું વાન	૦-૧-૦
મહાકવિ દાસ	૦-૧-૦
તોડાની કીપુકો	૦-૧-૦
વન્ય ગરુડ મ (દનુમાન મરિત્ર)	૦-૧-૦
કુવાગે (કાન્થા)	૦-૧-૦
બીજા ફેટવા ય તમાર મહા તથા છે નાન, રંગેરંગી, ગોળાવિધન, બીજા, ગરુડાન, વનગરુડ	
દનામ. કકાણી કે ભેટ આપવા કાથક આવી મરુમ કોપડીઓ બીજા નહિ મળે	

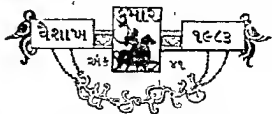
એ ઉપરાંત અન્ય પુસ્તકો

આર્યપુત્રનુજાગા કી રૂ. ૧) કાપ આનામ ૧)
કલકનાના કાગપુત્ર ૧, અહાલો ભેડ કા, કાણુ નુજાગ ૧, આનંદ મદ ૧, નિદિધિ-
ગેના પત્રમા ૧, મારો જેનો અનુભવ ૧
ઉપરાંત તમામ સાવગે તથા વખકાના તવા-
ના પુસ્તકો મળે છે અગ્રીપત્ર મકન
અ બની દિકિટ બીજાની 'ગાંધીવ' પત્રવનુના
તરફે એક મદિનો મળાને કસાતમ રૂ. ૩)

ગાંધીવ સાહિત્ય મંદિર કેળાં પીઠ-મુરત

ગરીબનો રોટલો શામાં છે તે સૌ જાણે છે

હાથે કાંતેલી અને હાથે વણેલી

હિંદુસ્તાનમાં જ ઉત્પન્ન થયેલી ખાદી પહેરવામાં અને ધરના દરેક ઉપયોગમાં વાપરવામાં. અર્થા દેશના લુપ્ત મળના માણસોને ઉત્તમ અને પોષક મળે છે; દેશની લક્ષ્મી દેશમાં જ રહે છે અને મોખા સ્વદેશધર્મનું પાલન ચાલે છે.

તમે ખાદી પહેરો છો?

ન પહેરના હો તો આજે જ પહેરવાનું વ્રત લો. અમે તમને સારામાં સારી, મનપસંદ શુદ્ધ ખાદી છુટક તથા જીયાણંબ પુરી પાડીશું.

એક વાર નમુનાઓ સાથે
ભાવતાલ મંગાવી લુઓ.

પત્રવ્યવહાર દ્વારા કે અંગ્રેજીમાં કરવા વિનંતિ છે.

M. Raghavaia

Khadi Merchant

P. O. CELROL

(Guntur Dist. South India)

છત્રપતિ શિવાજી મહારાજ નિરાકર યાવળ દિવંગી મુખચિત્ર	
સર્વન નિકટ અલોકરૂપ (ભાવના) ઇન્દુપ્રસાદ બટ્ટ	૧૭૭
મિત્રલય	૧૭૮
સ્વાસ્થ્ય, રક્તિ અને શૌન્દર્ય	૧૮૦
સોનાર પટ્ટા (વાર્તા)	૧૮૧
એકલ બને વીર (કાવ્ય)	૧૮૪
જામશેદજી તાતા	૧૮૫
હિંદી ક્યાની છુટ	૧૮૭
આંખાપાટ અને વિરાગજડ	રામનારાયણ શાંકર ૧૮૨
હિંદો વનસ્પતિવંશ (નકશો)	૧૮૩
અભિલાષ (કાવ્ય) પ્રીતમલાલ ચુનીલાલ મન્નુદાસ	૧૮૬
ધ્યાનમૂર્તિ છુટ (ભારતીય શિક્ષક: જવાહર)	૧૮૬
શ્રી બાલમુકુંદ (ચિત્ર) ગદેન શ્રીમતી હરીશ્ચી	૧૮૭
મક્કા સીર	૧૮૭
સ્તવ	સાક્ષીભાઈ મધુરભાઈ પટેલ ૨૦૦
હિંદુ-મુસલમાન	જહુનાથ સરકાર ૨૦૧
પુરો તંત્રોને	૨૦૨
તુમરામની મંદિર	અશુ ૨૦૪
એનાંના દોગતો	દત્તાત્રેય બાલકૃષ્ણ કાયેલકર ૨૦૭
બાળ વિભાજ	૨૧૦
જર્મની જલ્લ હોવ તો	૨૧૨
નવા પુસ્તકો	૨૧૩
જ્ઞાનચીલા	૨૧૫
પરીક્ષા પડી	૨૧૬
માધુકરી	૨૧૭
ઉદ્ધવ પાતું	૨૨૦

તરની નિરાકર મરણ; સુદત-મકાશક બલુમાઈ સવત, કમાર મિન્દરી-કમાર કાર્યાલવ, ૨૭૦૬ ગયપુર, અમદાવાદ.

લવાજમ વચ્ચના ડા ૬ પહેરના ડા ૭ અથવા ૧૧ શિ મુજાદના એજન્ડા સી જમનાદાસની ૬ મિન્દેસ ક્રોટ, આડકો વરમની ગાઆતથી (એટલે પોષના અકથી) નોવતાનો રિત્તજ છે વરસની અધવચથી માલકો નોરાતા નથી લેખકો જેઓને ડગની પ્રજા માટે હુક આસ શ્રેય કરવાનું હોય તે જ લખે, અને પોતાનાં લખાણ બની રાકે તેટલાં કૂકા, કાવળની એક જ જાણુએ, કોણેએ અગદે, પુગાં નામ કામ સાથે, અને પાઠાં મેલવવા હોય તો પોસ્ટેજ સાથે એકઠે.

ભીંતે ટાંગવાનું આણું સુંદર ઘડિયાળ

ટિક-ટોક

(રજીસ્ટર્ડ)

માત્ર ત્રણ રૂપિયામાં

જર્મન બનાવટના બહુ જ મજાનું સાચા-કામ વાળું, દેખાવમાં સુંદર, ચલવામાં નિયમિત, ખીન બના કરતા વખતુઓ, અને વળી નાનામોટા, અદની કે આલા નરીબ તવગર સો વાપરી શકે એવું, દરેકસર વાળું સગવડ અને સર્વોત્તમ ઘડિયાળ

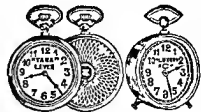
સામકા લેનારને ડઝનના ૩૩ ડિઝના કોષપણ રહેણે ડિલિવરી મફત ડઝન મનાવનારે ૩૦ અઝાડથી મોકલવા

પિટર વૉચ કંપની

પોસ્ટબોક્સ નં. ૨૭ મદ્રાસ

ચાર દિનની ચાંદની

અમારૂં ૧૮ ફેરેટ રોલરોલ્ડ ડાયલમાં પણ વર્ધની ગેરદી સાથેનું 'વારા' રજીસ્ટર્ડ પોકેટ વૉચ (દિલ ડેવાવનારૂં ખીરસાનું ઘડિયાળ કિમલ રૂ. ૫-૦-૦) લેનારને રજીસ્ટર્ડ 'સી' ડાયમંડીસ ધનામ ચાર દિનની ચાંદની જેકે આ લાભ ક્રૂક વખત મરિજ જ માનને માટે આજે જ લખો, નહિ તો પસ્તારો

કુંચટન વૉચ કંપની

પોસ્ટબોક્સ નં. ૨૬૫ મદ્રાસ

દરેક આગેવાને મુલાકાત લઈ સંતોષ બતાવી વખાણેલું અને હિંદુ જાતિનાં નિરાધાર અનાથ બાળકોને પોપણ આપતું આ

હિંદુ અનાથ આશ્રમ નડીઆદ

એક જ છે

તેને દાન કરવાના દરેક પ્રસંગે જરૂર યાદ કરી કંઈ પૈણું દાન મોકલશે

દાલ તે દોલ્મોને સુમારે અનાથ બાલક, બાલિકાઓ અને અશક્તોનું પાકણું પોપણ કરે છે અને તેમને જીદાજીદા ધંધા શીખવી પગ ઉપર ઉભા રીતી કમાણ આવે તેવા સમ્મ-શહેરી બનાવવા યત્ન કરે છે. તેમના ફક્ત ખોરાકપોષાકી વિગેરે ખર્ચના જ રૂ. ૫૦) દરરોજ જોઈએ છે તો જરૂર તમો પણ આ તમારા અનાથ ભાડુઓને બચાવવા તમારો દાનેશ્વરી દસ્ત લખાવશે દરેક પ્રકારનું દાન લેવાય છે અને તેની પાતલી અપાય છે રીપોર્ટ મફત મળે છે તે મગાવવા તથા

વધુ વીગત માટે લખો.

મંત્રી, હિંદુ અનાથ આશ્રમ; નડીઆદ (ગુજરાત)

જાહેર ખબરોથી માસિકને મદદ મળે : તમે જાહેર ખબરો આપનારાઓને મદદ કરો

छत्रपति शिवाजी महाराज

चित्रकार रविशंकर तेलंग

‘कुमार’ या बैराग १९८३-८४ कागज मुद्रित

આવતી કાલનાં નાગરિકો ઘડતું આજનાં ધરોનું માનીતું માસિક

વર્ષ ૪ અંક ૫ :: વૈશાખ ૧૯૮૩

સર્જન વિરુદ્ધ અનુકરણ

સર્જન એટલે આત્માનો પ્રકાશ અને બુદ્ધિનો પરાગ. સર્જન એટલે અનુભવનો ધ્વનિ અને તપનું ફળ. સર્જન એટલે સૌ ટચ્છો વિવેકી રસ.

સર્જન માટે લાગણીની તીવ્રતા અને શ્રદ્ધાનું ઉંડાણ જોઈએ; પ્રાણનો તણુઓ અને સાધનાની ખંત જોઈએ. સર્જન એ લીપણ આત્મમંથનનું નવનીત છે; પ્રાણવાન આત્માનો આવિર્ભાવ છે.

સર્જન સ્થલમાં ચેતન આણે છે, જડમાં જીવનલાન પ્રગટાવે છે; સર્જનની જ્યોત બીજી અનેક જ્યોત પેટાવે છે.

અનુકરણમાં આત્માનું સ્વાતંત્ર્ય કે જીવનનું તપ નથી. તેની પાછળ નથી હોતો કશો સિદ્ધાન્ત કે નથી હોતું કશું જ્ઞાન. અનુકરણથી બહુબહુ તો માત્ર સ્થૂલ જ હાથ આવે છે. અનુકરણથી આત્માનાં પાણી છાછરાં રહે છે. એમાં નથી વિકાસ કે નથી પ્રગતિ. અનુકરણ અનુભવના પગ ભાંગે છે અને જીવનને નકલિયુ જડ બનાવે છે.

સર્જન અલ્પજીવી પ્રેરણામાંથી ઉદ્ભવે છે; અનુકરણ માત્ર ધડીકના આવેશનું પરિણામ હોય છે. સર્જનમાં સ્વાભાવિકતા હોય છે; અનુકરણમાં પોકળ કૃત્રિમતા હોય છે. સર્જનનો જ્યોતિ બીજને પ્રકાશ આપી દોરે છે; જ્યારે અનુકરણ આંધળું બની કોઈના છેડો પકડી તેની પાછળ પાછળ ચાલે છે.

સર્જન એ જીવનનું સાક્ષ્ય છે; અનુકરણ એ મૃત્યુ છે.

ધનુષસદ બદ

પરીખાઓ ત્રીની મંડ છે, પનુ તેના ત્રણનો કાચો ખરો નથી મુશ્કેલીમાં મોટું કુદરતી બીચારા વિદ્યાર્થીની મનોદામ હંડી હવા લેતા વિદ્યાર્થી પરીખક સાહેબો શી રીતે બની શકે? કેટલું વિદ્યાર્થી મુશ્કેલીમાં લેતા જ નવાયે કાચા છંદ પરીક્ષાનો મુશ્કેલી છેડા ચાલી નીકળે એ બિન તેમણે એવું હોત તે તેમની કલમની અડી કપાકપા ધોવાય છે તેના ખ્યાલ પામી શાખ પરીક્ષાના પરિણામ સામગ્રીને સાળા-માથી બહાર નીકળતા મો એમણે લેતા હોય તે જ સમયે શકે કે પરીક્ષકોની ક્રોધાગ્રી સંસ્કરણ માગે પર નહિ પણ અન્ય કાળે પર પડે છે

પરીક્ષક તરફથી મળેલ નાણાસંકુલ ચિદ્રૂ મોની માગણી કે રૂબ કરવી આગોળી અથવા અમકાના કમીથી ફાંસીવા હવાના વિદ્યાર્થીની સભા બહેન પુરી થઈ હોય નહિ, તેમ યેર આવતા એકાદ કાકા કે કોડેર પિતાની ચાલુક જેવી વાણીની દહાણુ તેમને નસીને ખાઈ હોય છે, 'મારું કમલુ મે?' એ શબ્દ તે દેહ વશને મોને નેવાર હોય છે જ પરીક્ષાદેવીની કલા પર જ અવતા આપણા જીવન વિદ્યાર્થીઓને કેટલું કોટી દર સાથ સવચાવી દેવાય છે તેના ખ્યાલ, કે જિજ્ઞાસુવિદ્યામાં? હજુ તમને આવતા નથી? આ કૂર થા સિદાવ પ્રાન્ને સરકાર અને કાન આપનારે જીલે કોઈ જ માર્ગ તમને મુશ્કેલી નથી?

અવનની બધી મુશ્કેલી હું આ પરીક્ષાથી જ નહીં થાય છે જ કેટકટલા મુશ્કેલી અને રહેલા જાણકો માત્ર પરીક્ષાની નામોશી અમવા અગ્રજ હોવાથી, આ સંસારને કે ધારને ત્યાં કરે છે, એના હાજર બતા છે કે જાણ આપણા કાંકારી વિદ્યાર્થી પરીક્ષાના હાલમાં કોમ માત્ર અંદેશર થતો નથી? આ જખને પરીક્ષાએ વિજીટા ચડેલા (પરીક્ષા આવી ચાલી નીકળેલા) એ પુત્રના પિતાને તેની શોધની બલામળ

કરતો પત્ર દહા પરમ દહા છે જ અમને મળ્યો છે.

પરીક્ષાના નાણાસ જના દેહવાગની બચકર સીમા મુવી જનારા કોમજ ત્રિલા વિદ્યાર્થીઓ આ જ પશુ પરલોક ખરો છાન નિર્મલુ કરી પરીક્ષાની આ અલોકિ પ્રમાણે વધા તેના વિદ્યાર્થી પરીક્ષકોને કેવી નેવડે લેતા હોર અને વાદ છે—બરોબર વાદ છે એ વાત વધો વીના જા બિની કારી અસર નુ હાલુ બુદ્ધિ નથી એક કુવાન નાણાસ થયો દુનિયામાં તેને અદાર દેખાવુ કોઈને પુછવા વિના, વાત સરખી પશુ કર્યો વિના, જોતાના વાના વાઈને સાથે લઈ, બાહુતી મારી કરી દરવા મરોબર વાદ નયો અને એક એના ઉચા સ્થાને જઈ, બાઈને પણ એ પરીક્ષાને બાણેથી મુગ શખવા, સાથે લઈ મરોબરમા પડુ મુખ્ય? મુમ થયા એ ઓકસાગીની મારે માર શોખ શર થઈ મોને વિચરે પાનીમા મરડા દેખાયા આજુ મામ ત્યા એવા મુ અને બરે આ પરીક્ષાની કલાલી ફેલાઈ મેં પણ એ દરવ મોકુ અને એ મન ધમેલા છોળી ઉપલા કલાકોના કેવી મનોદામ હરો તેવા જ વિદ્યાર્થીમા સતમર તેમનુ અવન છોળે અને મામ પાર્યે

એક બીજ અમનની વાત પણ કલા વિના ચાલે તેમ નથી વાણેથી કે નિષ્કલા અમન અસજ નીરજવાને લીરે અમકાના મામે હોસા એમા અવન રીચનાપણું છે એમ દુ માનું કુ ગેગાએકો કે વાનેએકો બામસ પશુ એક વર અરવાને ધરે છે, તે પરીક્ષા જેવી નમાથી મોની નિષ્કલાને અવનના સમામ આનમ મો દિસાળ છે કે પશુ એ માણસો કે કુવાનોએ જે અવન વિચરે અમવા જ નથી, એમને અમવા પ્રતીક્ષા અને નિષ્કલાને જા જ પ્રિય

છે, તેખને કામુ અમવાની મરે એ માતવિના અને ગિરમ નિ કુવાને કે નાયેશને મરોને વિદ્યાર્થી પ્રત્યે આમા સન કે રનેક ન બવાયે તે તેને તે બારે વાહુ છુડવા જ દેખાય અમવા વિદ્યાર્થીને સતમર વિચાર કરવાની કે સ્વચ મરવાની તક થા સિલુક કદિ મળ્યા હોવા જ નથી, એટલે અમવા પ્રમોગમા તે હારી મરે છે, નિસમ હાળી સકતો નથી અને કાવરની મરડા સસારમાથી જામે છે

નિષ્કલાથી કમાએલા એ મરડ હવવા મિરો? હુ તમને સાદ આપુ છું કે દુ મુખી કે મેલુટાણુથી જામે ગ્વાનિ મપમમા પરીક્ષાની નિષ્કલાથી કોમક વરેમા મપમક વડુ કાચે પડે, પણ તે ખાતર અવનને કો અમારતા નહિ અવનની લાવકા આ પામર પરીક્ષાને જ નહીં મરે છે એમા એમ હાળી દમે ધીરજથી, પળી મહેનતથી તેને પાર કરવાના મવન વરે, અમર તે અવન મરે ત્યાં નયો ધોતો શોધી કાઢે અવનની અવે વાટો છે બહાદુરીથી, મહેનતથી, ખતથી કામે લાગી જતો તે પરીક્ષાની દીવાસો એક બાળુ રહી જરો નને તમે તે પચે પડ થયા હરો

અમવાસનો અર્થ શો છે? કાન, કિરામગિ, અનમવ, માહીની, એ અપાને સામરો સચય અને મરોવ તમને કોઈ રીતે આપવી નય તે વચે પરીક્ષામા પાસ થયા છે કે નહિ એને કસો અર્થ નથી તમે તમારી જાનને લાગીપ પર અચાલે, વહેલા હડી કામે લાખ, નવનર શીખવા માટે, સાળ મુવી એક કારી મહેનત હરે, કારીર મને મન ફરી નાંખો, એટલે અમવાના બધા બાણુ તમારે માટે કુલા થઈ જશે.

પશુ કદિ દાર કમલ ન રજા, કદિ નામદે બની પાણા કમ ન બરલા વચે —એસતેર આગત થયો, અને મેશો કે તમારા કમલ પ્રારબધની દીવાસો અમવા માંડી છે

પક્ષપાત ને પરિણામે પક્ષપાત

સંસાર રમનાં એ પક્ષ એવા સ્ત્રી અને પુરુષ બંને સંસારના સરખા જ અગત્યના અંગ છે. જ્યાં આપણે સમાજ જનમથી જ તેમની વચ્ચે આતરો રાખી ક્યાં અને ક્યાર બંનેને કેવી જુગીજુગી મીને ઉઠે છે એ સૌના અનુભવની વાત છે, એટલે ઉપરુ થિય વધુ યુગલવતું પરે એમ નથી. ઉપરુને સાદોદ અને સારી કેળવણી મળે છે, સહેરી સહેલી અને માથાપતો વારસો મળે છે, અને કુળના અભિવ્યક્ત બહેણુ ક્ષેત્ર તેને મારે ખુલ્લું દોષ છે. ત્યારે, જનમથી જ 'પથદો' મનાતી આવતી બીચારી ક્યાંને આપણે કેવી અણીવતા અને રિવાજોના દબાણ નીચે અગદાગ્રિથી રાખીએ છીએ, અણુરી કાચી કેળવણી આપીએ છીએ ને મેળાટોળામા જ ઉતરીએ છીએ. અને આ એટલેથી જ પગલુ નથી એનો બીચારીનો ભાવિ સંસાર પણ વિષમવ સર્પ એવા જ અચકર દોષ છે અને કુળના ભાવિની મહ આગા નથી, કલનની કોઈ મહેરુદા પડવાની તક નથી, છુદ નથી એક અગ્ર પ્રત્યે પક્ષપાત રાખી બીજ અગની હોશા કરવાને પરિણામી એ અગને પક્ષપાત ન થાય તો બીજું શું થાય? પોતાના અરવા અગને આમ રીખાઈ ગઈ આપણે સમાજ કેમ વિદાસ કરી મકવાનો છો? મી પ્રગલિ કરવાનો છે? કઈ સિદ્ધિ મેળવવાની આશા રાખે છે?

આગ્રહ અને મહેનત

મડોનો મનુષ્ય આખો કાઠડો કામમા જ મગ્યા રહે સપારે ઉઠીને, આજે હું કેટલુ કરી નાખીશ તેનો વિચાર કરી સંકલ્પ કરે ને સાંભળે, કોલા કામગે દિસાળ કાઠે એ કામ ન થયું હોય તો મહોત્સાદ ન થતા આવતી કાલને મારે વધારે કસાદ બરે, સંકલ્પ વારે ડ્ર કહે, કચીકચી બાળનો વિદારે મદ તે તપાસે ને તેને દૂર કરે

વિચાર કાઠથી પોતાના કામમા ગ્રહણ આવે છે, વિચિત્રો મુઠે છે, બજાબજ સમત્વ છે ઈચ્છા કરવાથી એક પગલું આગળ મુકાય છે.

જનુ વિચાર કે કમ્પા એ પોતે નામ નથી કામ તો

કામ કમ્પામા છે. ત્યાં મુધી કરવા ન મહીએ ત્યાં સુધી નિર્ધક વાતીમલાય છે. માય વિચાર અને વાળીમા જે બજા પગલુ કરી નાખીએ તે બળને કામ કરવામા વાપરવાથી કમ્પા પાર પડે છે.

પુરુષાર્થ મયમ વનુ છે વન કરવા છતાં સિદ્ધિ ન મળે તો વનમાં ક્યા દોષ રહેશે કે તે તપાસીએ આપણે મદમુદિ દોષએ કે તેવચી દોષએ તેની વિના નહિ અપામુમા કામ હાથવચાની દોગ છે? આપણે સારી બજાવન દોષએ કે નિબેન તેની કમી દરકન નહિ આપણુમા અગ્રદ છે? આમની અને મહેનત માનુસ બધુ મેળવી મકે છે

(મિસુખ પત્રિકા)

નજર પડે ત્યાં સુધી ઘણાં ત્યાં ઉભા રવા પશુ
 છેવટે ઓમગતી વાદળી પેઠે વહાણ દેખાતું બંધ થયું
 અને સહુ ધીમેધીમે વાતો કરતા ઘર ભણી વળ્યા
 કોઈ જુવાનિયાઓ પોતે પાછળ રહી ગયા ઓરેલા
 માટે નાસિપામ થયા, કોઈ અનુભવીઓ પોતાની
 નકરોની ડકામે મારવા લાગ્યા, તો કોઈ ડગપોકો પોતે
 નકાર જમીન ઉપર ઉભા દતા એ ખ્યાલથી કશ્વ-
 રનો પાડ માનવા લાગ્યા.

સમય વીતવા માડ્યો નારણિયાનો વ્યવહાર હમેશા
પેટે ચાલવા લાગ્યો ખીન વદાણો જનજાતના
કાપડ વમાણાં લઈ આવના, થોડા દવાડ રહી ફરી
હકાગના મુનારવાડામા એક ખીલુ વદાણ બધાવાની
શરઆત થઈ છરાનુ મદાણ પણ થઈ ગયુ આમ
મદિનાઓ વીની ગયા અને હવે તે મોનાર રાના
વાવડ ટુરનમા આવવા જોઈએ એમ નહીં કોઈ
કહેવા લાગ્યુ

અમ્ર કહેના કે ગતે ન આવે તો રીક, — જ્યારે વિષ્ણુ પડેલી માવરો ને ઝુલ્તી વલ્લભે ઉત્તમા પડી હોય ત્યાંજે અધાને દીકમા કહે જવ પડે અથારામા સભાગથી પાણી કાપતુ એ આવે તેના કરના દિવસ હોય તો માડે દુગ્ધી ત્રિપુલિયુ અગલુ દેખાય, પછી આરતેઆગને નજરક આવે

આગવાઓ દુઃશી મગાવવાઓને લેવા રેલીના
કુચે ચડી પહોંચના પહેલે દૂર નજર ખોડી એમના
અને નાજના પાઠા કરેલા માછીઓને આતુરવાથી
મવાઓ પુછતા, પણ સોનાગ પમાના વાવડ જ નહોતા
આવતા કાઈ વાગ તાપણુની અમવામ કાઈ ધીમેથી
કહેતુ કે મોનાગ પસા બહુ ખોડી ચપ રહ્યુ થોડા
દલાડ પછી કોઇ છુટી આગવા એમે કહેનો કે દને
તો અવધા કરે મ ખરેડાં

છેવટે ધણાખરાએ આશા છોડી પણ બીચારી
ખારવણોના હૈયામા આશાના પાણી નહોતા મુકાતા.
કાજેલેં મોએ દલુ પણ કેટલીક કાંઠે જમ ભેસતી
અને દિવાને પેસે પાગ નજર કે કવાની ફાકટ કોસિસ
કરતી વખત જતા એ પણ બધી ઘરમા એમી ગેટતી
કે કામે જતી અને અડ્યાઓના પેટ ભરવામા ગએ-
લાને બુલવા મથતી

આવાણા ઊંચાએ હવે તો રગડદગડ કાઢે રમવા

લાગ્યા, છેકનચો મોટા ચઢ રોજ કમાતા થયા,
પણ સોનારપમાના કઈ ખચર નહોતા એનો
ધતિદામ પથ પુરાણો થવા માટે, એને પાધનાર
સુનાર પણ ધગડો ચઢ ગયો, અને દીકરા વિનાની
માવરો અને પતિ વિનાની વલ્લુણચોના કારી થા
વખતના મલમે જેમનેમ રજાવા લાગ્યા

જેઠ મહિનાની પુરાની અંધારી રાત હતી. એક છુટ્ટી ખારંવણ કોડિયાના ગાખા ઉત્તરમાં તુટેલી નજ આધની બેસી હતી કોડિયાની વાટ ઉપર મોખમે ખાજોયા દતો. બદાર વાવડો ધુમરીએ ખાઈપાઈને એ ઝુપડાને દયમચાવતો હતો, અને એની પાખે ચડી દમિયાનો ધુપવાટ એના બહેરા કાનને પદ્મ ચમકાવતો હતો. કોઈ વારે ખડકો પર અંકજાના મોખમી મોજની કંટેડારી એના દૈયાને કચાવતી હતી.

આજે દિવ્યાના ગરબાને અદ્દા ગરબ ગુણની
દરબારે દરબારે લાગે તરબારી પવનને નુમ-
વારો આગે અને ઠોડિયુ છુત્તાઈ ગયુ ઠોડી ચઢક
ગોતવા લાગી ત્યાં દરબારે ઉવડવા મેઘો

કોણ છે ? ' એણે ગભરાટમાં પૂછ્યું.

એની આખો જાખી હતી અને અધડે એવિયુ થયેલુ, છતાં એને લામ્બુ કે દરવાજામાં ફેફાં એળે ઉભો હતો જેમતેમ કાઠિયુ સળગાવી એણે ઉંચુ તોચુ ઉંચે એક માથુન ઉભો હતો એની ઉમર આધિડ હતી મો મુકામેલુ હતુ ઉપર ધોળા વાળની ખગળચડી ફાટી હતી એણે અને ચી થરા વીંટણા હતા એની આખમાં મુવા માથુસ જેવી નિન્તેજતા હતી થડીલુ ધોળી એના હોઠ લાલ્યા, 'અમા'

લથરતે ડગલે એ અફર આપ્યો. 'જલ્દ. બેટા' !
કોઠાંથી ચીસ પાડી અને ખીજ જ પળે એની કુતી
છાતીએ એને દબાવી દીધો. કોઠાંને હૈયે વધેનો ઉભરો
ચડ્યો યુમાવેલા દીકરાને છાતીએથી છુટા કર્યા
એનો જીવ ન ચાલ્યો તે મોઢામાંથી અસ્પષ્ટ શબ્દો
બોલવા લાગી, અજ્ઞાનો પાડ માનવા લાગી, ખડ-
ખડાટ હંમેવા લાગી

એને ખાટ નાખી બેસાડ્યો એની પામે ખાવાનું મુક્યું જાણે મહિનાઓના ભુખ્યા હોય તેમ જલકે ખાવા લાગ્યો બે દાથના આગળની આકડી ભરાયી ખુલામા ઉભીઉભી રોશી એને જોઈ રહી. એના કોયા

ડાસને હંમે વર્ષોના ઉભરો
વડયો શુભાવેલા ફીફરાને
છાતીએથી છુટા કરવા એના
હૃદય ન ચાલ્યો.

જેના માસ ઉપર આમુઓ સંકેતના દત્તા
અંકુએ ઉંચુ જોયુ ડોશીના લાયમાથી વનગનો
પ્યાલો બ્રહ્મ એ પાણી પીવા શાગ્યો

‘જેટા, મુ તો નને અંધારાને જોજો મોખી દોષો’નો

અંકુએ માયુ ધુણાવ્યું.

‘નાખરો, જીવન ખારના ને મોનાર પદ્મા, જા
ક્યા છે ?’ ડોશીએ પુછ્યું

‘નાખરો નો—ખારવા જાયે—’ અંકુએ જેમનેમ
જગ્યાન જોડી, ‘લમણા નદિ, આમ્મા. હૂ થાક્યા
આત્મરી થઈ ગયો છું મને સુવા દો, મવારે જયુ—’
માયુ ઘેરાતુ હોય તેમ જો દાથે પકડે અંકુ ખાટ
પર પડ્યો.

‘ખમ્મા જેટા, મુછ જા ખાટ તો હૂ રાજ
દિ’ આયએ તૈયાર કરી રાખતી’ની, પણ અંધારાની
મરછ વગર તું ક્યાથી આવે ?’ ડોશીએ કહ્યું

માયામોન ઓઢી અંકુ ખાટે પડ્યો અને પાણીમા
પાત્રુ કુળો હોય તેમ હંવમા પડ્યો ડોશીએ કેટલીયે
વાર એના માયુ જોયા કર્યું. પછી ખાટની પાએતે
માયુ મુઠી થોડી વાર પડી રહી. હંવરે એને જીલ

જધી વાદ જાતી કદ પળ ખજર મેગવવાને અધી
ઝરતી હતી. દયાળો આરતેથી મોલી ઉઠ્યું મેરીમા
અંધારે ખજર કરવા ડોશી અંધાર નીકળી થોડી
વારમા તો આખી મેરી જતી હતી

આશાની ટુંકના તદુથી ધરધમ્મા કરી જનકાળ
ખડો થઇ ગયો દયાળાઓ ધડાધડ થવા લાગ્યા.
તગી ઉઠેલા છાકરાઓ માવરોને જોખાકળા જોઈ
રડવા લાગ્યા. રાંધે પહેલા સીધાવેલા ખાપ અને વરતી
જાળી છળીઓ ફરી અંધારની આખ સામે ખડી
થવા માડી

અંકુના ઝુપડા પામે થોડી વારમા તો ગરદી થઇ
મઇ પણ ડોશી દરવાજે ઉભી રહી. એના ગોં ઉપર
દર્પની ઝાલા રચાઈ હતી. એની આંખમા દયા હતી.
કદ પળ ખજર મેગવવાની અંધારની આતુરતા પણ
મડની વાગની જેવી જોગવર હતી. પણ અંકુને જગાડ-
વાની તો ડોશીએ ના જ પાડી.

જે ખારવણેએ વળા જતે ધીરજથી દુ.ખ મઢી
લીધું હતું તેમને દવે આ એકેએ કમારોના ખોટીયો
યમો શાગ્યો નામીપાગી ખમાય પણ આ ઉગતી

આશા કેમ ખસાય ?

‘મારા હોકરાનું
એણે કંઈ ન કહ્યું ?’

‘નાથે એને મારા પ-
ત્રીનું તો પુછવું તું !’
‘કંઈ તો બોલ્યો દશેના !’
અધી એકમામરી જો-
વા મેંડી.

‘શકશી એવો થઈ
જોતો, કે કાંઈ નથી
બોલ્યો જે’ કાઢવા થો,
હું એને તમે ઉશાડીશ
મા-જવા ધીરી થા મા
-અંજા બધું રીકે કંજે
નીકરી-’ ડોશી માને
સમજવવા લાગી

કેહ પાછા ધેર જાય
એ ન ખને પોતપોતાના
જુના થા ફરી તાજા
કેના અધા ત્યા જ બેઠા
કેટલી જે અટક્યો થવા
મડી ‘કમાક બધા ખ-
ગણે થઈ આ દગે, તી
દગે અજાએ ભાગ
લીધી’ બધા થોડીથોડી
વારે અકાશના, ડોશીને
કરી સમજવવા ડોશી
તો એકની જે ન સાય
સવાર પગ્ન જાણે નથી
પગ્ની હોકરાજો તો
દાદમા મુઝાઈ ગયા જે
ખાતવણી મુજવણીમાં
કંઈ નોતી બેતની
એણે બીજા વર કંઈ તો.
એના ધણી પણ યથયુગ બેઠા દગ

આખરે ઉગમણે ગાકાસ ભાખડે થવા માંડ્યું
વાવડો પણ ધીમે થયેા દતો. રાજામાથી જે માણસો
ધીમેધીમે કુપડા પામે આપ્યા ડોશી દરવાજે બોલી

સાદી ધુન :

આબ ઘેરાયુ જ્યામલ મેળે,
જ્યામલ ગાદ નિમિત્ત,
અંડ કે આંદરણું ન મજુકે,
મુને ન પથ લગીગ
ત્યાં . એકલ જાગે વીર !

જેવો વુઝાની મિન્યુ માનેલો,
ધુનવે ગોગ નબીગ,
નાવ લપાગી સૌ નાવિક ઉભા,
દમિત દાંડે મુઝીર
ત્યાં એકલ જાગે વીર !

અદાગ થળે નદિ, માથી જાંડે નદિ,
ફૂકે પ્રલય મમીર,
ખાલુમુખે જાપરિ હંડગ્રી મુખે,
જોબીસ મા તુ અંધીર
ત્યાં એકલ જાગે વીર !

એક જ નારણદાને ટેકે,
ચાલ, જો મુસાફર !
જોજનઉદય જળા વીંધીને,
ગીંધાવ માને તીર.
મુસ . એકલ જાગે વીર !

ધુ. ડા પાંદડિયા

પહેલ્યો પણ ખાટમા મુતો ત્યા જ એનો અદમા
એના કતારે દવાયે થઈ ગયો દતો. ‘મુકાની’

કચી જાવનાં અપવાદી ધેતિયા રોકે આ વાર્તાનું
સુવર જરદેગા છે, પણ વણાટ સ્વદેશી છે .

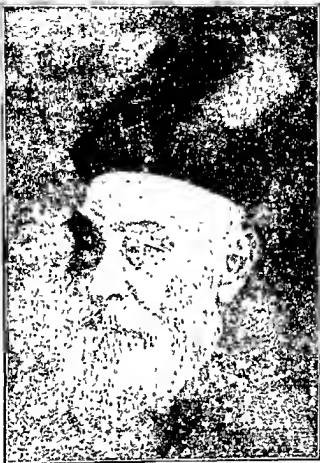
અજા ગઈ બધા ઉડી
દગવાજને ધેરી વળ્યા
ને ડોશીને તકડ કરવા
લાગ્યા દગે એક પણ
પણ વરમ જોડી લા-
ગતી હતી ઉપરે ડોશી
બધાર આવી

‘મુસા તો, ઇ ઉશો
નથી, એવો પડ્યો છે !
થકીડો પણ મળ્યો,
મા ! મું ધુણાઓ પણ
અ તો મુગ્યો પડ્યો છે’
એના જો પરનો આન
ઉડી ગયો દતો એની
આખમાથી દવા જતી
રહી હતી

જે ખારવા ડોશીને
દડસેડી અદર થયા થોડી
વાર કેહ ન બોલ્યું કે
ન ચાલ્યું ઉપરે જે થ
બદાગ આપ્યા એમની
આપોમા ગભરાટ હતો
એમના અહેરાર ઉપર
સાઈલી દળી અઈ હતી
બધા કળા થયા અપદો-
ની જરૂર ન હતી પડો-
ની માનિને વીંધતી એક
ચીમ પાટી ડોશી બેસી
મજા. ડોળામાથી કળે-
બાદી હી એમને
પોતાનાની કંઈ ‘પણ
ખખર આપી શકે એવો
એક જ’ આસાની દગ-
યાની આપતો વામી ધેર

૬. સં. ૧૮૫૨ માં નવસારીના એક તેર વરસનો પારસી કુમાર મુંબાઈની એલિફન્ટ ન કૉલેજમાં લખવા માટે આગ્યો. છઠે વર્ષે સ્વાર્થી ઍલ્ફન્ટ એક યોગણીસ વર્ષના એ જુવાન જમ-શેદજી તાતાએ વેપારની દુનિયામાં પગલાં માડ્યા, ત્યારે કોણે બન્યું હતો કે દિંદના ઉદ્યોગની અનેક શાખાઓને ખાલવનાર, ધડનાર ને અનેક નવી શાખાઓ શરૂ કરનાર એક પ્રખ્યાત તત્ત્વ સ્થાન લેતું જાય છે !

હિંદી ઉદ્યોગોના અગ્રણી જમશેદજી તાતા

જમશેદજી નસરવાનજી તાતા

દિંદની અનેક ઔદ્યોગિક બાનુઓ પોલનાર અને ખીલ્લનાર; ૨૧ ક્રોડ રૂપિયાને ખર્ચે દિંદમાં મહેલવહેતું લોખંડુ કારખાનું સ્થાપનાર હિંદુસ્તાનના પોલાની ઉદ્યોગોના પિતા; ઉદાર સખાવતથી ઐતિહાસિક વિખ્યાત હિંદી વિજ્ઞાનમંદિર (હન્ડિયન ઇન્સ્ટીટ્યૂટ ઓફ સાયન્સ) ઉઘડી દિંદને અર્પણ કરનાર, બચકાણ આદર્શવાદી

લેતા ઉદ્યોગની અનેક શાખાઓ પર નજર ફેરવવા માડી. વેપારને યંગે તેણે ચીન જઈ હૉંગકૉંગની પોતાની પેદીમાં દબેરેલે જાપાન, અમેરિકા અને યુરોપની ઔદ્યોગિક પરિસ્થિતિ અને પ્રગતિનો અભ્યાસ કર્યો, અને એ પ્રગતિમાં દિંદનું સ્થાન કયા અને કેમ લાવી શકાય તેનાં સ્વપ્નેમાં ધડ્યા કર્યા.

એવામાં અમેરિકામાં આતરૂમિશ્રદ શરૂ થયો. તે દરમ્યાન અમેરિકાના દક્ષિણના મર્યાબો ઈંગ્લેંડ

કે મોકલ્યા ગયા નહિ; તેથી ત્યાના મિલમાંલેકોને દિંદના રૂની જરૂર પડી. યુબાઈરના વેપારનું મથક થઈ પડ્યું. જુવાન જમશેદજી એ વેપારની તક પારખી અને પિતાની સાથે રૂનો વેપાર શરૂ કર્યો. ચાર વરસ સુધી વેપાર સારો ચાલ્યો. પણ એટલામાં મુશ્કેલી થયું, ને તેમણે વેપાર બંદુ વધારી દીધેલો હોવાથી ખુબ ખમતું પડ્યું. પણ તીણી દૃષ્ટિવાળા એ જુવાને ચોખેર ફરતી નજર રાખી જેમતેમ કરીને ટકાવ કરી રાખ્યો અને સરકારી કૉન્ટ્રેક્ટ મેળવવાની મયામયું કરી. એમાં સારો નફો થવાથી તેઓ ફરી પગલાર થયા.

હવે જમશેદજી શેરે જિટિસ મિલો

સાથે ફરીલાખ્યા ઉતરવા માટે કાપડની મિલ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. તે માટે પેલે ઈંગ્લેંડ ગયા, ત્યાની મિલોનો જરાખર અભ્યાસ કર્યો અને કાર્યપદ્ધતિનું પુરું જ્ઞાન મેળવી પાછા આપી નાગપુરમાં ઇ. સ. ૧૮૭૭માં એમ્પ્રેસ મિલ સ્થાપી. સાર પછીના ૩૬ વરસમાં, તેમાં શેરેલા નાણા કરના તેરગણી ગ્રુપ્સ એ મિલે રજા આપી છે.

દક્ષને માટે લકવાનો તેમનામાં કેટલો જુસ્સો હતો

ને નીચના એક પ્રમથા જણાઈ તેમની અંતઃવીજ મિલેનો મળેખરે માત્ર ચીન જતો હતો બ્રિટિશ પેનિન્સ્યુલર એન્ડ ઓરીએન્ટલ (પી એન્ડ ઓ) કંપની એકલી જ એ લાઇ જવાનું કામ કરતી તેના નુરના ભાવ વધારે પડતા હતા. વળી વાર ભાવ ઘટાડવાની વિનંતિ કરવામા આવેલી પણ કંપની-વાળાઓએ કઇ દાદ આપી નહિ, આથી નાતા પોતે જાપાન ગયા અને ત્યાંની એક કંપની માથે નક્કી કરેલા ભાવે એ વસ્ત્ર મુખી કામ પુરૂ પાડવાની કલ્પના કરી તેમણે બીજા મિત્રમાથેકોને આ નાદરમા પોતાની પડખે ઉભવા સમજાવ્યું આ કંપનીની રૂઝીમરે આવરાથી તરત જ પી એન્ડ ઓ કંપનીને એક દનના ૧૯ રૂપિયાને બદલે એ રૂપિયા ભાવ કરેલા પડખો. જે મિત્રમાથેકોએ તાનાની સાથે કલ્પનાવત ઉપર મહી કરી હતી ને એક પછી એક ખમી ગયા, ને તેથી તાનાનું જીજ ખમવું પડ્યું તેપણુ આથી એક મોટો કાયકો થયો કંપનીએ જે પ્રમાણ જેવી કિંચિત કરી હતી તેના અંત આપ્યો ને ઘાઘ જ વખત પછી ભાવ પણ કેકાણે આવી ગયા પોતાનું ખમવું પડ્યું પણ ફેગને સાબ થયો તેથી તાનાને મનોપ થયા.

તાના હમેશા દર્યાકન બેગી કર્યા જ કરતા પોતે મુસાફરી પણ જીજ કરતા અને પુરુષજ કરી નવનવ જાણુવા એકમામટા જે વર્ષ નેએ ભાગ્યે જ હિંદમા રહેતા મુસાફરીમા જારીઠ અવવાકન કરવાની એમને રેવ હતી ફ્રેનમા ને કન્નિ વાગવા નહિ, પણ એથોગિક, દ્રષ્ટિથી જુદાજુદા દરેકો જોવા મ મ ૧૯૦૦મા પોતાના તરે મારે તેમણે મીનમાનુ રત ખરીદ્યું હતું વાવવેસ તાગતી કીધ થઈ કે તરત જ તેમણે પોતાના મુખામના મકાનમા નેના થવ મુકાનમા દત્તા.

જે દેશદાસ અને વેપારી ધગશથી તેમણે પાછડે જાતી જીદગીમા પોત્રાદનો ઉલોમ સર કયો તે જ શુણ્ણથી તેમણે પહેલા મુખામના તાવમદાસ નામનું વિસાળ હોટેલ બંધાવવા માંડ્યું તેમના પુત્રો અને મોજાનોએ મોટા જવાના બયથી તેમને ને કામમા નહિ પડવા વિનંતવા. આ પ્રસંગે તેમણે જે જવાબ આપેલો તે જાણુવા જેવો છે. “મોટા જાવ તોપણુ શુ ?

જાનાના મદમાના નામના કરવાને મુખામને એક બદલે અને નગવકડુગા હોટેલની જરૂર નથી ? મને તો ખાનગી છે કે તેમા નફો જ થશે ” અને એમાં નફો જ થવા માંડયો, પણ તાનાને મન એ જોણુ વસ્તુ હતી.

આ જ ધગશથી તેમણે જાપાનવાસીઓને હિંદમા રેશમને ઉલોમ ખીસવવાને જોશાન્યા અને હિંદની નદીઓની ખીણમા ઇજમના જેવું ર ઉત્પત્ત કરવા પ્રયત્ન આપ્યો તેમને પોતાનો જાગ સરકારી જાગે કરતા ઘણી રીતે ચડિયાતો હતો તેમાં એમણે ફનિયાના જુદાજુદા ભાગોમાથી બેમા કપડાં ગાડ, છેડ અને કુલ વવડામા દત્તા.

સાપુરજ સકલનવાળા નથા તેમના લાઇ મિ પી ડી મકલનવાળા અને મર જમશેદજી તાવાના ભાણેજ થાય મિ પી ડી સકલનવાળા અસારે ન્યુ યૉર્કની મિલ્કત ગ્રેટ્સ ઍ હસ કંપનીના પ્રમુખ છે સાર્વજનિક કાર્યો કરવાની તાનાની તત્તિમા મગધમા તે નીચે પ્રમાણે જણાવે છે.

“જાળાનો અખ્યાસ પુરો કર્યો પછી હું તેમની મુખામની ઓફિસમા કામ કરતો હતો ત્યાં હું તેમના નુફ મકાનમા રહેતો કમાની અને ર ફનિઓથી મકાન બંધુગ હતું મને વેપારીના નાતીમ પણ તેમના નરકથી જ મળી આ વખતે તે એક યોજનામા બહુ રન હતા દત્તા તેમા વળી મુડી અને મહેતા રોડયા છતા નકલ થવાનો મખવ બહુ જોડો હતો એક દિવસ જમવા બેઠેલી વખતે મેં-એમને પુછ્યું કે, “જાના નલ્લેગોમા નમે આ યોજના કેમ હાય છે? ” ધીરજથી પ્રાપ્ત નાલગી રલા પછી તે બોલ્યા, “જેટા-આ મકાનમા મેં ” કમાની વસ્તુઓ વસાવી છે તેનો તમે આનંદ લ્યો છો; તેમ જ બીજા અપ્રાપ્ય અને સુંદર વસ્તુઓ જોવા તમે મુજબમમા જાઓ છો, ખરે ને ? ” મેં દા કહી એટલે તેમણે આમળ ચલાવ્યું, ‘તમે તે વસ્તુઓનો આનંદ લ્યો છો તે વખતે તે કાની માવીકાની છે તેનો વિચાર ’ કરતા નથી તે વસ્તુઓ માર્જનિક હોય છે સારે પણ તે તમારી પોતાની જ હોય એટલો આનંદ તમને થાય છે. દવે ધારે કે નમે એક સમદરયાન જોરા ગયા છે. આ તમે એક નુફ અને અપ્રાપ્ય વસ્તુ નીચે પડીને

કેડા ધણ જવાની રિય
તિમાં ભુજો છો. તે
વખતે તમે શું કરશો ?

મેં જવાબ આપ્યો,
'હું તેને બરાબર મુકું
અથવા તેના રક્ષકનું
ધ્યાન ખેંચું.'

તેમણે કહ્યું, 'બરા-
બર છે. છતાં તે પાત્ર
તમારું ન કહેવાય. તે
સલામત રહે અથવા પ-
ડીને ભાંગી જાય તેમા
તમને કાંઈ લાભહાની
નથી. તોપણ તેને પગ
'અટકાવવામા તમારો
કે જાતની સ્વાર્થ છે.

જાગી જાય તો તમે
તેને તમારા દેશનું બુદ્ધિ
તેને ફરીથી જોવાનો
આનંદ લઈ ન શકો.
એ જ પ્રમાણે, આ યો-
જના તમારા કહેવા
મુજબ નફો થાય એવી
નથી, છતાં તેમા મારે
એવો જ સ્વાર્થ છે ભણે
કદાચ નફો ન થાય, પણ
મને તેની ફિકર નથી
હાલ તે જોખમભરી
સ્થિતિમા છે, પણ દિલ-
ને તેની જરૂર છે તેને
યોગ્ય સ્થાને મુકવા માટે
પ્રયત્ન છે. નેમ થાય
તો હું તેને જોઈને આનંદ
પામું, તેમ જ દેશના
હિન અર્થે તેને નારા
પામતી અટકારી શકે
એ અમાલથી સંતોષ
અનુભવું.'

લોકસેવાની ભાવ-

હિંદી કળાની લુટ

વેપાનિયામા લેખ લખી નાખી કલાની સેવા પુરી
કરનારા કેટલાકે બજાર છે કે ઉદ્યોગ હ માસમા અગાધવાદ,
પાટણ અને ઈડરનાં ખડેરો અને ઇસ્કુ દેવાલયની મૂર્તિઓ
તથા કારખાનાં કેટલા મોટા પ્રમાણમા આજોગટ મારફત
સ્થાના થઈ ગઈ છે ? જરીકસણ વેચનારને જુની કારીગરી
અને કળા પારખવાની એ આખ મળી છે તેનો સત્કાર ફક્ત
આપણા પ્રમુખજેથીઓમા હોત તો એકએક પથાર પાછળ
તેઓ આને હુકમના લોહી અપત એ મૂર્તિઓ અને વસ્તુઓ
ચૂંટાપના મરફતોમા અનુભવ ખનનો થઈ પડી છે, અને એ
માટે નોકરી કરના આવેલા સાહેબો તથા જુની કારીગરીના
વેપારીઓને સારી કમાણી મળી છે, એવી ધીમેધી ખરીદા
કરી તેનું રક્ષણ કે સમુદ્ધાર કરવા કેટલા ધાર્મિકો અને
રક્ષિકો બાહાર પડ્યા ? જોઈશો અને અરસિક પ્રબળ ધરમા
ન દેખાઈશો એ ઉપાડી છુટ અને વેપાર ચાલુ છે તે
ભેવાને દેશી રાજ્યો કે અંગ્રિકારીઓની સરકારિતા કયા
કુપાઈ છે ? નેન, વેપલ ક રીવ સમાપના દેવધાનેમાથી
આ વેપાર મટે છે ચેરીઓ યાવ છે, તેની તપાસ થાય
તો મુળદળના આડતિવા અને મામેમામા બરીપુરાણાવાના
માલવ્ય ગ્રન્થઓ બહાર આવવાનાં સખ છે એકવી મૂર્તિ-
ઓ જ નહિ પણ બરો વર્ષ પહેલાનું ચીથક પણ સારી
કીમતે લેવા નીકળનારા લેવકફો નથી એ રક્ષાયણુથી પ્રાચીન
હિંદમા રજો થતા, એ અદ્યુત અને અપાર સર્જનશક્તિથી
આરાધ્ય આતો, જાણે અને યાદો ઉપત મતા એનો કોટ
ચોખવા ચૂરોપ તલપાપડ છે આને પણ ચૂરોપના મોટામોટા
કળાગિમાસકો આજને કહે છે કે 'ડીઝાઇન' - કલ્પનો મટે
તો હિંદ એવી ઠોઈ ખાણુ નથી યુનિવર્સિટીમા ભણેલા
હિંદી છુવાનો અને છેવટ છુન નણે, પણ તેને બજાર નથી
કે આને હિંદની કુલાવનાઓ વાપરે છે તે વચ્ચે કે રાજ-
સ્થાના તેના કુલા ચુધી ખાનગેબર કે જર્મની પડોચાડી
શકવા હોય તો એ ડીઝાઇનમા અજ્ઞાસથી એ ચીંથરો
અને બારા જોખવા ભવારમા વાચણીમાથી તેમણે પહેલા
હિંદનું હૃદય પકડ્યું. હવે લોહી ખીંચે છે — ૨. (ગાંધી)

નાથી નાનાએ તોડા
અને પેલામના ઉદ્યોગ
ઉપરાત એક ખીજ યો-
જના હાથ ધરી. મિ-
લોના કુમારને લીધે
મુંબાઇ ખુબ ગદું રહેતુ.
વળી યાત્રિક શક્તિનું
ખર્ચ વધારે લાગવાથી
ઉદ્યોગો ખીચી શકતા
નહિ તેમ જ માલવાવવા
લઈ જવાની મુશ્કેલી
પડતી તાતાએ તેનો
ઉપાય શોધી કાઢ્યો.
મુબાઈ પાસે પશ્ચિમ
ઘાટના પવનમા પુષ્કળ
વરસાદ થાય છે. આ
પાણીનો કેવી રીતે ઉ-
પયોગ થઈ શકે તે
તાતાને સમજાઈ ગયુ.
મણી મોરી ખીણો આઠ
બંધ થાઈને એ પાણીના
બળનો ઉપયોગ કરી
તેમથી ૧,૦૦,૦૦૦
હોર્સ પાવર જેટલી શક્તિ
ઉત્પન્ન કરવામા આવી.
ઉદ્યોગ ૧૪ વરસ થયાં
મુખાબને એ તાના હા-
ધરો ઇલેક્ટ્રિક વર્ક્સમા-
થી સરવું વિજળિક બળ
મળે છે તેથી કુમારો
અને ગદંકી પણ એમાં
થયા છે.

તાતાએ હિંદને ખીજ
પણ કીમતી ભેટ આપી
છે. હાલની દુનિયામા
વિજ્ઞાનનું સ્થાન તેમના
જાણવામા હતુ. દેશમા
વૈજ્ઞાનિક શોધબોળ અને
કેળવણીની મુશ્કેલી

ધ્યાનમાં લઈ તેમણે ૩,૦૦,૦૦૦ રૂપિયા - ખર્ચા
બેંગલોરમાં ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ સાયન્સ સ્થાપ્યું
તેમના ઇચ્છનું સૌથી મોટું કાર્ય તે આ છે.

પણ જે વડે એમનું નામ દેશવિદેશની ઔદ્યોગિક
દુનિયાની ઇબને ટેન્કે રમવા માડ્યું અને જેણે
એમના કાર્મિનિંગ ઉપર સુવર્ણકળશ ચડાવ્યો તે તે
એમનું સ્થાપિત્વ જમશેદપુરનું લોખંડનું કારખાનું—
નાના આયર્ન એન્ડ સ્ટીલ વર્કસ

લોહા અને પોલાદનો પ્રશ્ન ત્રીમયીમ વરમથી
તેમના મનમાં ધોળાવા કરતો હતો અનેક અનુભવને
અંતે એમની ખાતરી થઈ હતી કે દિલ્લે સંપત્તિવાન
બનાવવું હોય અને તેના ઉદ્યોગોને ખરેખરી દગલે-
દગલો આવના લોખંડના સામાન અને માત્રા ૫૦
પરોધીન ન રાખના સ્વતંત્ર અને કમાણી કરતું કરવું
હોય તો લોખંડનો ઉદ્યોગ દિલ્લા જ શરૂ કરવો જોઈએ

અને એ ઉદ્યોગ શરૂ કરવો એ અતવાન નહોતી
નાના જેવા શક્તિશાળી અને સંપત્તિવાન માણસને
માટે પણ એ કપરમાં કપર માત્ર હતું નાના એ
બધું સમજના પણ કમાણી નાગીપાત્ર થાય એમ
ન હતો એમનો આત્મા મદાન હતો, એમની દષ્ટિ
દીર્ઘ અને તીવ્રી હતી, એમનું હૃદય દૃઢ અને ગમે
તે ભોગે આપવાને તૈયાર હતું

આ ઉદ્યોગ શરૂ કરતી વખતે અગાઉ તેમાં મળેલી
નિષ્કુળતાનો યજ્ઞ તેમને પુરેપુરો ખ્યાલ હતો એમાં
ન યડવાની નલાદ આપનાર યજ્ઞ એમને ઘણું મળ્યા
હતા આ ઉપરાંત મરકારી અધિકારીઓ અને કાપડા
પણ તેમની વિરુદ્ધમાં હતા જુરુરવેત્તાઓ કહેતા કે
આણ સમયના વચકામને અનુકૂળ કાચી ધાતુ દિલ્લા
નથી તેમ છતાં તે નિગાશ ન થયા પોતે ઇચ્છડ
ગયા ત્યારે તે વખતના દિલ્લમ્ની લોર્ડ ગ્રોવર્સ
દેમિસ્ટ્રન પાસે આ મતવાલ મુક્યો તેમણે ઉત્તરના
આપતાં કહ્યું, 'શા માટે તમે તે શરૂ કરતા નથી ?
પોલાદ માટે દુનિયા આખી દિલ્લે આભારી છે
દિલ્લામાં જ પહેલવહેલું વૂટ્રા નામનું પોલાદ મંચુ
હતું મદીઓ થયા દિલ્લા લોહામાંથી પોલાદ બના-
વવામાં આવે છે દિલ્લા પોલાદનો ઉદ્યોગ શરૂ કર-
વાની તમને ઘણી અનુકૂળતા છે સરકાર તમને પૂરું
પણ બનતી મદદ કરીશ'

દિલી સરકારની અનુમતિ વિના કેઈ પણ દિલીથી
લોખંડનો ઉદ્યોગ શરૂ ન કરી શકાય એવો જે કાયદો
હતો તેમાં આ મુલાકાતને પરિણામે કેટલાક સુધારો
થયો ૩૦ વરસ મુધી કરી રાખેલા નિયમો દલે
મૂર્તિમત થવા લાગ્યા અગ્રયાન તાનાએ આ નવા
માદમની ઇજાગેરી વ્યવસ્થા અને કારભાર સંબાળીને
પાર મુકી શકે એવો મિ પેરિન નામનો એક જુવાન
કાર્મિનિંગ અને બાહોશ અમેરિકન એન્જીનિયર શોધી
કાઢ્યો પેરિન અમેરિકાનો ધાતુશાસ્ત્રજ્ઞમા
નિષ્ણુલ અને વિખ્યાત ઇજાગેર હતો

તાનાએ મિ પેરિનને તરત જ જાને દિલ્લ આવવા
આમત્રણ આપ્યું પણ તે વખતે મળેલી કાર્યો ધાતુ
પુરની ન હતી નેત્રી કાચી ધાતુ, માત્રા અને ચુનાની
સગવડ કરવાની હતી. મિ પેરિનનો એવો મન હતો
કે શરૂઆતનું આ કામ બોહા ખસે જુવાન માણસો
પામેથી લેવું, ભાર પછી કારખાનાનો ખ્યાન કરવા
પોતે જવું તે વખતે તાનાના મનમાં માધાગ્ય કાર-
ખાનાનો ખ્યાલ હતો પેરિનને લાગ્યું કે અટલુ બધું
નાનું હોય તો ધાર્યું કામ થઈ શક નહિ

આ ઉપરાંત મિ. પેરિને પોતાની ઔદ્યોગમાંથી
મિ સી એમ વેલ્ડને દિલ્લ મોકલ્યા તેમણે કેટલાક
મદિના મુધી કાર્યકર્તાઓ માથે જંગમમાં લોહાની
શોધ કરી પણ તેમાં ઉત્તરોત્તર નિરાશા જ મળતી
અર્થ છેવટે ૧૯૦૩માં મિ. વેલ્ડને ધુલી-ગાઝલરમાં પગો
લાગ્યો ત્યાં ત્રીમયી ચારીસ લાખ દન બહુ હિંચી જાનની
કાચી ધાતુ હતી આટલો આધાર મળ્યા પછી તાનાએ
પેરિનને દિલ્લા બોલાવવા માટે પોતાના સેક્રેટરી
મિ થી જે પાલ્લાદને અમેરિકા મોકલ્યા

તાનામાં માણસોને મુદી કાઢવાની અહલુત શક્તિ
હતી કેઈ ગિવાળા માણસને જોતા જ તાના એનું
આકર્ષણ કરી લેતા રેલવેની મુસાફરીમાં એક પારસી
અદસ્થમાં શક્તિ જણાતા તેમને ગાંધી લીધા મિ
પાલ્લાદ પણ પારસી હતા તેમણે યુનિવર્સિટીની
કેળવણી લીધી હતી અને ઇચ્છડ તથા જર્મનીમાં પણ
અભ્યાસ કર્યો હતો તાના તેમને મળ્યા ત્યારે તે
કોલેજમાં ડ્રોઈંગર તરીકે કામ કરતા હતા તે જગ્યા
છોટીને તે તાનાના સેક્રેટરી તરીકે રહ્યા ઘણા વરસ
મુધી આ જગ્યા ઉપર કામ કર્યો પછી તે પેટીની

જોનનું ટોલસો ટન—આશરે સાડા આઠ ટનનું મણુ પિગ આપનું (કાચુ લોહુ) તૈયાર કરનારી બે પ્લાન્ટ ફર્નસનો આસપાસ ધીરેધીરે આ કારખાનું એટલું વધવા માડયું કે અત્યારે તેના લોખંડ અને પોલાનના કારખાનાઓમાં મળીને આખીસ ડબ્બર માણસ કામ કરે છે

ભાગીદાર થયા

પેરિનને સિંદ્રમાં લાવવા મારે પાદશાહ ન્યૂયૉર્ક ગયા. તે પોતે પણ ધાતુશોધનશાસ્ત્રના અભ્યાસી હતા. તેમનું જ્ઞાન એટલું ઉત્કૃષ્ટ હતું કે પેરિન પણ એથી આશ્ચર્ય પામતા વળી તેમનો બાપાઓ ઉપરનો કાણુ પણ અદ્ભુત હતો અને તે ત્રિવેક તથા જટાથી મોલી શકતા તાતાની પેદીના એ જમણા હાથ હતા

તાતા પેરિનની પ્રત્યેક મિનિટનો ઉપયોગ કરવા માગતા હતા તેમના તરફથી મિ પેરિનને બહુ મારી રકમ મળતી તે આગ્યા કે તરત તેમને કાચી ધાતુની પરીક્ષા કરવા મોકલવામાં આગ્યા તે અરસામાં મિ. વેલ્ડ કલકત્તાના એક સમર્થસ્થાનના નમુના ઉપરથી કાચી ધાતુની શોધમાં વધારે પ્રયાસ કરતા હતા.

જોડા નિવસમાં પેરિન અને વેલ્ડને મધુરલંબમાં

ચુરગેશીનીની ભંગી ખાણોનો પત્તા લાગ્યો. તેમાંથી એકથી ત્રણ બીલીઅન ૩,૦૦,૦,૦૦,૦૦,૦૦,૦૦૦ ટન ધાતુ સહેલાઈથી મળી શકે તેમ હતી. આ બધા બગાળ નાગપુર રેલવેની મુખ્ય લાઇનથી ૪૫ માઇલ અને અરિયાની કોલમાની ખાણોથી ૧૪૫ માઇલ દૂર છે. પોલાદના ઉદ્યોગમાં કોલસાની ધણી જરૂર પડે છે. હિંદના આ એક જ ભાગમાં આખા જિલ્લો કરતા વધારે લોહાની ધાતુ છે. આ ખાણો-માથી, રશિયા આવડ કરતા સુરોપના બીજા કોઇ પણ દેશની બધી ખાણો કરતા વધારે ધાતુ મળી શકે તેમ છે અમેરિકામાં તેના કરતા ત્રીસથી પચાસગણી વધારે મોટી ખાણો છે પણ એ દેશની વપરાશનુ પ્રમાણુ પણ એટલું વધારે છે. તાતાએ કાવતી શરતોએ મરકાર પાસેથી આ ખાણો લીધી

આ ખાણો હાથ લાગ્યા પછી પોતને 'તાતા આર્થન ઍન્ડ ટ્રેડિંગ વર્ક્સ' ના વિકાસની યોજનાઓ કરવા માટે રેલવે કંપનીએ જરૂર પુરતી સાચા લાઇન કરી આપવાનું કહ્યું હતું. હવે મિલને માટે અગ્ર પસંદ કરવાનું હતું. પણ તે માટે વિગતવાર રિપોર્ટ તૈયાર થાય તે પહેલા જમશેદજી તાતા જર્મનીમાં ૧૯૦૪માં ગુજરી ગયા.

૧૫ વરસની ઉંમર સુધી આ કુટુંબ પુરુષે પોતાના ગ્વાનો સિદ્ધ કરવા સખન પરિશ્રમ ઉઠાવ્યો. મરકારી માનસાદની તેમણે વારંવાર ના પાડી હતી. કેમકે એથી પોતાના ધરાદા વિષે લોકોમાં ખોટી શકા ફેલાવાની વક્રી હતી. આખી ઉંમર તે એક આમાન્ય માણસ માંડે જ રહ્યા.

તેમના મૃત્યુથી યોજના પાર પાડવામાં આવું અડચણ આવી પડ્યું તેમના પુત્ર સરદેવગજી તાતા અને મિ પાદશાહ એથી નિરૂત્સાહ ન થયા પેરિન અને વેડે કામ આગળ ચલાવ્યું.

કારખાના માટે કોઇ એવા અગ્રની જરૂર હતી કે જ્યાં કાચી ધાતુ, કોલસા અને ધુનેાં ઓછા ખર્ચે મેળા કરી શકાય. ઉપગમ આવા જગી કારખાના ઉભા કરવાને નક્કર જમીન જોઇએ કલકત્તા ગયા નહીના કાપની જમીન ઉપર વસેલું છે. ત્યાં એક દક્ષિણ દુકા ઉડે નક્કર જમીન મળતી નથી. આથી ત્યાં કારખાનું કરવાનો વિચાર માટી વાળવો પડ્યા અને છોટાનાગપુરના જગલમાં જવા પસંદ કરવામાં આવી ત્યાં આવું વસતી ન હતી. પણ સુવર્ણરેખા અને કરકશ મામનીએ નહીંજાના સગમને લીધે પાણીની પુષ્કળ મગવક હતી ત્યાં ગાડા રસ્તા હતો તે કાઢી નાખી પાછા સડક કરાવી નહીંમાથી માફ કરેલ અને વીસ લાખ ગેલન પાણી મળે તેવી સમગ્ર કરી આટલી નાની શરૂઆતમાંથી આગળ ઉપર જેમજેમ માંદો વધતા જાય તેમતેમ વિગ્નાર કરી મોટું કારખાનું ઉઘાડ કરવાનું હતું.

૧૯૦૭ મુખીમાં એ બ્લાસ્ટ કર્નેસ તૈયાર થઇ ગઇ પહેલ વર્ષે જનાવેલા લોડાના નકશાથી ભૂદીઓનું નમામ ખર્ચ મળી ગયું. પણ બ્લાસ્ટ કર્નેસમાંથી જેટલો નફો મળ્યો તેટલો પોલાણની મિલમાં ખોટ ગઇ પોલાણના ઉદ્યોગ માટે આજણા રેખની ગ્રમ

દવા પ્રતિકુળ છે. - ગરમ મુલકમાં પોલાણ ફેલેલ કેવી રીતે જનાવવું એ પ્રશ્ન ઉભો થયો તે ઉપરાંત બીજી પણ ઘણી મુશ્કેલીઓ નહીં કાર્યવિધાના અને ધારજીથી એમાંની ઘણીખરી દૂર કરતા ગયા અને કારખાનું પગભર ચતું થયું અત્યારે પણ થોડોખૂબી મુશ્કેલીઓ તો રહી જ છે, પણ કારખાનું ધમધોકાર ચાલે છે.

હાલમાં પૂર્વે ૧૫૫-માઇલ દૂર બગાળ નાગપુર રેલવેની લાઇન પર, કાલીમારી સ્ટેશન પામે એ મોટું માકચી નગર—હાલનું જમશેદપુર ઉર્ફે તાનાનગર આવેલું છે રજિયામણા દેખાવ અને સ્વચ્છતામાં તો કામ્ય દિવ્વના ઘણા પે શહેરો કરતા તે ચડિયાતું છે ક્યાય પણ ગદકી, કચરા કે દુર્ગંધનું નામ પણ ન મળે; માત્ર કોઈકોઈ સ્થળે જગલી મોટા ગામ, આ સ્થળે પૂર્વે જમલ હતું તેની યાદ આપે છે.

આ સ્થળ આખું તાતાનું પોતાનું જ છે, જુદા-જુદા વિભાગની વ્યવસ્થા જુદાજુદા અમલદારોને મોપામ્મલી છે. જનર, રસ્તા, પોલિસ, દવાખાનું, નિશાળ,—બધું જ તાતાનું. અહીં મ્યુનિસિપાલિટી નથી, પરંતુ કંપનીની ટાઉન કોર્પોરેશન અને સ્વાસ્થ્ય વિભાગ છે તેમની મારફત લોકોનું કામકાજ એવી મારી રીતે ચાલે છે કે તેવું મોટીમોટી મ્યુનિ-પાલિટીથી પણ ચતું નથી.

પરમ ઉદ્યોગી તાતાની પેઠે તેનું કારખાનું પણ ગતદિવસ સતત ચાલ્યા જ કરે છે ચોતરફ, ધમતી દલમસાવી નાખે તેવા બળથી, ભીયણ મર્જનાઓ વડે ચારે દિશાઓ જાનવી સુધી આ કારખાનું ચાલે છે કારખાનાનો વિચિત્ર સીમોદીનો અવાજ અને મેશવે એન્જિનોનો ધડીધડીમા ચતો ન જો સિદ્ધાં ચોનારકને મુખરિત કરી મુકે છે.

આ કારખાનામાં નીચે પ્રમાણે જુદાજુદા ખાતાઓ છે અને તે બધામાં મળીને આગે વીમ દલ્લ મણમ કામ કરે છે.

કોક એવન્સ એટલે કોલસાનું કારખાનું તાતાની કોલમાની ઘણી ખાણો છે તેમાંથી અને બીજેથી આજેલા કોલમાને ખાળીને અહીં 'કોક' કરવામાં આવે છે કોક એવન્સ ગાનને વખને ઘણી જ મુર્દ દેખાય છે જોના લાગે છે કે જાણે સીમોનો ખેડ.

ભાડીની ઝંદરના કાળા કોલસા જળાનિ જ્યારે કોલ થાય છે, ત્યારે સામેનું લોખંડી બારણું વગર દારૂ ઉઘટે છે, અને એન્જિનના ધક્કાથી કોલને બહાર દસેલવામાં આવે છે. એ વખતે અગ્નિમાય પદાર્થ એન્ય પાણીને બાણે બહાર આવતો હોય નહિ તેવા દેખાવ થઈ રહે છે. બીજી જ ક્ષણે પદાર્થ જેવા એ અગ્નિ ફરસ-બધી પર ભાગીને પડે છે, અને હોઝ પાછી પડે તેના પર પાણીનો મારો ચલાવીને તેને દારૂ નાખે છે.

એક મોટું વિજ્ઞાનિક પાવર હાઉસ આ આખા કારખાનાને અને આખા ગામના દીવાળત્તી, પંખા વગેરેને વિજ્ઞાનિક શક્તિ પુરી પાડે છે. આ દિંદનું બીજા નંચરનું મોટું વિજ્ઞાનિક ખાતુ ગણી શકાય. મુંબાઈ પાસેનું તાતાનું દાઈરૂં ઇલેક્ટ્રિક પાવર હાઉસ તો આના કરતા ઘણું મોટું અને પૃથ્વીમાં એક મંત્રવર કારખાનું છે. તે તો આખી દુનિયાના પાવર હાઉસમાં બીજે નંબરે આવે છે અને ત્યાં ૧ લાખ વોલ્ટેજનું કામ થાય છે. અહીંનું વોલ્ટેજ માત્ર ૩૦૦૦ છે. આ વિજ્ઞાનિક પાવર હાઉસ ઉપર જ તાતાના મોટા કારખાનાનો આધાર રહેલો છે. બ્રહ્મસ્ત્ર દર્શનમાં માદુ લોખંડ અને ફેરા મગેનીઝ તૈયાર થાય છે. લોખંડ જ્યારે દર્શનમાંથી ગરમ અને પ્રવાહી સ્થિતિમાં નીકળે છે ત્યારે અગ્નિના રૂપાતર સિવાય બીજું કાઈ દેખાતું નથી. આ સ્થિતિમાં તેનો કેટલોક ભાગ દુકા-દુકા રૂપે એકઠો થાય છે. તે પિગ આયર્નને નામે ઓળખાય છે. છેવટે પોલાદ તૈયાર કરવા માટે સ્ટીલ વર્કમાં તેને મોકલવામાં આવે છે. આ બ્રહ્મસ્ત્ર દર્શનમાં દ્વિવક્ત્ર અને રૂપ લોખંડ તૈયાર થયા કંઈ છે અને કારખાનાના બીજા વિભાગો કોઈ પણ નિમિત્તે બંધ રહ્યા કંઈ, પરંતુ દર્શન તો ચાલુ જ હોય છે. તેમાંથી નીકળના લીગણુ ધ્વનિથી આખું કારખાનું ગાજી રહે છે અને નળખા હૃદયનો આદમી તો ત્યાં પાસે ઉભા રહેતા પળ બીજો છે. બ્રહ્મસ્ત્ર દર્શનમાંથી લોખંડનો નરી રૂપી પ્રવાહ આવતો જોવાથી હે નજ સહજવાય છે.

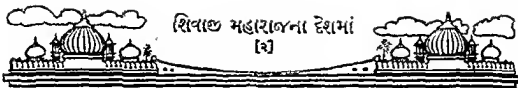
બ્રહ્મસ્ત્ર દર્શનમાંથી પ્રવાહી લોખંડ લાવી સ્ટીલ દર્શનમાં રૂડવામાં આવે છે. આથી રીનનું પ્રવાહી લોખંડ રેલવે એન્જિનથી ખેંચાતી મોટી લોખંડી ખાસદીઓમાં લાવવામાં આવે છે. કારખાનાના બંને મજલા તથા બોયલટાંકે રેલવે લાકડા નાખેથી છે અને

ભાર ચાલેથી રેલવે એન્જિનનો મારફત લાવ લઈ જા કરવામાં આવે છે. તે સિવાય બોવરહેડ ઇલેક્ટ્રિક ફેન પણ ઘણું સરસ કામ આવે છે. માત્ર એક જ માણસને દાંધે ચાલતી આ ફેન પુષ્કળ વજનની ચીજો કાણુવારમાં એકથી બીજો ઠંકાળે લઈ જાય છે અને બળતા અગ્નિ જેવા લોખંડને વિના ધારસ્તીએ એક જગ્યાની માફક અલ્લીથી ત્યાં ફેરવે છે.

સ્ટીલ દર્શનમાં પ્રવાહી લોખંડની સાથે લાકડા ઝોન, (ચુનાના પત્થર) લોખંડ કે પોલાદના દુકા વગેરેની મેળવણી કરીને પોલાદ તૈયાર કરવામાં આવે છે. આથી રીતે તૈયાર થયેલું અગ્નિ સરખું પ્રવાહી પોલાદ ધ્રોગટ મોલ્ડ વાને બીજામાં રેડી દેવામાં આવે છે. તે સહેજ કંટક થાય એટલે કાઢી લેવામાં આવે છે. આથી રીતે તૈયાર થયેલો ધ્રોગટ વજનમાં લગભગ સવા ત્રણ ટન હોય છે. આ પ્રમાણે તૈયાર થયેલા દુકાઓને જુદાજુદા આકાર આપવા માટે ફરીથી ગરમ કરી રોલરમાં દાળાંને તેના ભારેલા, ચાલના, રેલવેના પાટા વગેરે તૈયાર કરવામાં આવે છે. માત્ર પચીસ જ વર્ગ પહેલા જ્યાં બંગાળાનું વેરાન જગત પથરાયેલુ હતુ ત્યાં આજે આળીસ લગવડની વમતીનાળુ અને લોખંડના આવા કારખાનાંથી ગાજતુ તાતાનગર—જમશેદપુર આવેલુ છે. આ એક જ કારખાના ઉપર એ આખું શહેર નબે છે. તેના જેવા મોટા કારખાના અત્યારે આખી દુનિયામાં આમળાને વેટે ગણી શકાય તેટલા જ છે. દિંદમા અને એશિયાના તો એનો જોડો જ નથી.

આમ જુદાજુદા અનેક ક્ષેત્રોમાં દિંદનો ઔદ્યોગિક વિકાસ થાય તો દિંદ દુનિયામાં એક મહાન મત્તા થઈ પડે. સર દોરાણજીના કહેવા પ્રમાણે દિંદમાં ૯ અજગર રૂપિયાનું સોનું દોવાતો આડમોડો છે. જે દિંદમાં અનેસો માત્ર પરદેશ જઈ શકે તો અમેરિકા, ઐરલેન્ડ અને ફ્રાંસના ઉદ્યોગો ઉપર અસર થાય તેમ છે. લાકડા લોડના ઉદ્યોગનું ભવિષ્ય જેના એકાદમાં અને તેમાં જે મુખ્યત્વે દિંદ ઉપર નબળું જાય છે. એ ઉદ્યોગની પુરેપુરી ખીલવણી થાય તો દિંદ પાશ્વલક્ષી કરતાં બહુ આગળ આવી જાય.

આંખાઘાટ અને વિશાળગઢ

મહારાજ ઉગીને સમા ચલા ને અમારી મોટર ચાલી નીકળી રત્નાગિરિથી કોલ્હાપુર સુધી ૮૦ માઇલ આખી વાટ સલાદિ રોડો બેઠો છે મલા-દ્રિનો ગળિયામણો આંખાઘાટ ૩૦ માઇલ પછી આવવાનો દનો. ત્યાં સુધી જ અમે મોટરમાં જતાના હતા

આંખાઘાટના સ્વપ્ના ઘડતા અમે દોડ્યા જતા હતા રૂઝીડી સડક ગેરેજાના છાતણાએ સ્વાગત કરતી હતી કાદાની કુદરત પૂલે વધાવતી ને આમ-પાસની મુદરતા આખને હારતી શિવાજી મહારાજના માનીતા મિત્રની આવી બાદશાહી મહેમાનગીરી આપીને અમને શેરશેર લોહી ચડ્યું,—નળે અમારૂં છુબ્યું સાર્થક થઇ ગયું

ત્રીજા માઇલનો પથ કપાઇ ગયો આંખાઘાટની તળેટીમાં આવી પહોંચ્યા એત્રણ દુકાનો ને દમબાર ખોરખાનું ગામ હતું કોલ્હાપુરથી આવનાર મિત્રો અહીં મળવાના હતા તપાસ કરી પણ એ તો ન મળ્યા આપા સાહેબે ગામના તળાટી ઉપર ચિટ્ટી લખી દીધી હતી દુભાંએ એ તળાટી અમારી સાથે જ મોટરમાં હતા ઉતર્યો પછી અંજર પડી અમે ચિટ્ટી આપી તે વાચી ન વાચી ને એમણે ખીસામાં મુકી કાઢક મરાઠીમાં બેચાર શબ્દ બોલ્યા અને સીધા ઘેર ઉપડી ગયા જોપાળભાઈ એની વાન મચ્છ ગયાંતા એમની સલાહથી અમે વાટ નેવા લાગ્યા વૈશાખનો તડકો થયો'તો, પેટમાં ગર્હાડ્યા બોલનાંતા, તો ય અમારી સદનશીલતા ઠીક ગણાય ઘડી એ ઘડી વાટ બેઘ. 'દમણા માણસ તેડા આવશે કા તો તૈયાર રસોઇ ઉપર બેસવાનું હશે, નહિતર વાર ન થાય' આમ અમે કલ્પનાઓ કરતા હતા, લા ચોડી વારે દુકાનદાર કહે, 'ભાઈ, તમે એને વિશ્વાસે ન રહેશો, મખખીયુમ છે' તો ય અમે ન ડગ્યા મોટરવાળા પણ માનસસાક્ષી હોય છે. ધીરે ઘડીને કહે છે, 'ચાંદો ભાઈ, ફસદસ આના આંખાઘાટ ચડાવી દઉં' અમે એકબીજા

મામે બેધ મોટરવાળાનો વિજય થયો પોટકા મુકી સો ચડી બેઠા

પટાક ચડવાની સડકો ગોળાકાર હોય છે એ તો હવે જગજહેર છે. અમારી મોટર ફેરફારી ફરવા માડી પુરી બે મિનિટ નહિ ગઇ હોય ત્યાં તો સામે અક્ષાટ કુદરત પથરાઇ પડી રમિંમાની રિલમની જેમ દશ્ય બદલાયે જતા હતા,—એકએકથી ચડિયાતા! ઉડ,ઉડી ખીણમાં લીલુડા ગાલીચા પાયર્વાં હતા પણ મોટર અમને પુરૂં નેવા ય ન દે તો પછી બેમવા તો શેની જ દે? અરધા કલાકમાં અમને ઉપર ચડાવી દીધા. ધર્મશાળા સામે આવીને મોટર ઉભી રહી ધર્મશાળામાંથી ત્રણ જુવાન નીકળ્યા એમના દમના ચહેરા તરત જ પરખાઇ ગયા અમે ગમગમ કર્યા સામાન લઈ ધર્મશાળામાં ગયા ત્રણેયની ઉમર લગભગ સરખી હતી,—વીસથી ત્રેવીસની અંદર એમના નામ બાણુ અણ્ણુ, પાટિલ અને કાનાર કાસારને તો બાપુ જ કહેતા

બાણુ અણ્ણુ ભલા, અંધમી અને સાદા હતા, કાનાર મળતાવડા ને પાટિલ ગમમતી હતા બાણુ અણ્ણુનું શરીર મજબૂત, કાસાર સુકા ને પાટિલ શૌકતચર્ચી સાહેબની વાદ આપે એવા હતા. સાથે નારતો કોઠા તે આંખને અમે બેત્રણ કલાક જાગી ગયા

'જોપાળભાઈ...અમારે આંખાઘાટ નેવો છે' આળસ મરડના મરડના મનુ, વિનુ, કનુ ને જુનુ બેઠા થયા આંખાઘાટ નેવાની બધાંયની ઇચ્છા હતી, પણ પાર કેમ પડે? અમે કાઉન્સિલ લરી. બે વાનનો વિચાર કરવાનો હતો. ચાંચીને જવું કે સાઇકલ ઉપર ચાંચીને જઇએ તો રાત પડી જાય ને પુરૂં નેવાય નહિ, સાઇકલ ઉપર જઇએ તો ક્યાક એકાદ બોલો થાય' પંદર મિનિટ વાટાપાટ થઇ છેરે આદસપ્રિય જુવાનોને ઠાજે એવો અમે નિર્ણય કર્યો,—માઇકલ

(અનુબાન પાન ૧૪૪મે)

ઉપર-જવાનો । સાદકલ ત્રણ હતી ને મુનિઓ નવ' પાટિલે માધકલનો ને પોતાના શરીરની દયા ખાઈને સામાન માગ્યવા રહેવાનું કહ્યું. દશે વધારે વિચાર કરવાનો નહોતો. એ માધકલ ઉપર ત્રણત્રણ ને એક ઉપર બાપુ ને હું એ

જસ, ' બન્નરગ બલિકી જય ' ॥ બોલાવીને ચાલી નીકળ્યા ધીરેધીરે ઉતરવા માડ્યા વર્ણવતા કલમ બોલી પડે એવું મૈદર્થ, ઉપમા લાજી મને એની રૂપ' પરસેવા ઉતારીને પદાડ ઉપર કરેલા નાના ખેતર, ફળેના ભારે તુટી પડતા બાળા ને રૂળમડ શરીરગાંધ ને શ્રીમતાઈ કનણે એ સગી બહેનો । જોઈએને દંધુ દરખાસ ને રડે

વાનવાનમા પાંચ માઈલ ઉતરી આવ્યા સાજ પડવા આવી હતી વળી નીકળ્યા સામકલોને આગળીએ વળગાડી લીધી આયમતો મર્ય જુનાભુજ રંગો પુર્યે જતો હતો અમને કામક અનોખ થયો ધર્મશાળાએ આવ્યા સાગે દિવે વાટો ચડી ગઈ હતી ભુખ તો લાગે જ થાક પણ ભેગો હોય જ મુખા-કરીમા ભુખ, થાક ને ઉંધ જો તો ગામાન્ય કહેવાય

ધર્મશાળા મામે જ એક દુકાન છે નાનીગોડી બધી સીજ મળે દુકાનદાર ભાગ્યુતુટપુ ગુજરાતી બોલી જાણે અમે ભાઈ સીધુમામાન લઈ આવ્યા રસોઈ કરી શકે કોઠાપુરથી ધડેલા રોટલા કરી લાવ્યા હતા અમારી પાસે સુખડી ને પુરીઓ હતી દાળ અને ભાત બનાવી લીધા દવેયા પંચર દિવસ મધી ફેરફાર ભાત ખાવા પડે એ બીક અમે ટેવ પાડવા માડ્યા દોષો-ફેણો ભાત વગર બોલ્યો લીધા ખુબ આનંદ્યા જગ્યા શુદ્ધ દાનિણી (ગુજરાતમાં આવ્યા એ બધા વટવી ગયા) માથેનું આ પહેલું ભોજન હતું પછી ભાપાની મમન કરના મુક જયા

સવારમાં પાંચ વાગ્યે ઉઠ્યા કાર્પકમ ગનથી જ નહીં હતો અર્દાથી વિશાળગદ જવાનું હતું રસ્તો ફુંગાઉ હતો, પણ એ સામે અમારો ખાસ વાધો નહોતો માતલુખાળી કરીને છ વાગ્યે તેપાઝ થઈ ગયા વધારાને મામાન ને સાધકલો દુકાનદારને મોખ્યા બોમિયાની વાટ ભેરી ગઈ પાટિલ એક બોમિયો નહીં કરી આવ્યા હતા પાંચ આના ગાજ ને ખાવું-

પાંચ મતે પનમર (અગવાડ) હતો એનો તેન હતો, રોગપ્રખર હતો, ખાચીછોકગ હતો એની રિશ્તિ સારી ગળાની. મોડોમોડો એ આવ્યો પાટિલ ત્રણ ગળાપીળા થયા ને માથે પોટકું મુક્યું અને દાળ, ભાત, શેર, સુખડી ને ગાદિયા નારના મારે મથે લઈ લીધા, કારણકે ગઈ ઉપર કાંઈ મળતું નથી ગઈ તેર માઈલ દૂર હતો નીકળતાનીકળતા સાન વાળી ગયા અને બધો દોષ પાટિલ ઉપર નાખ્યો, પાટિલે નાવું (બોમિયા) પર જોડાડી દોષો નાવું ગિયતમત જેવો હતો એક લગોડી ને માથે લીધો પીંટેલો; એ એનો પોપાક ચાલીએક વગસ થયા દશે ડુગગમા રખડીરખડીને પગની નસો બદાને આરી મદ હતી, અમારે મુરખી થઈ શકે એટલી ઉમંગના નાવુંને માથે અધમણનું પોટકું ચડાવ્યું ને અમે લાકડીઓ દિલોળતા ચાપ્યા, ભારે અમારી નોકડાની દડ આવી ગઈ ।

માઉએક આવ્યા હશુ લા ગાડી આરી ગાર કમ આગળ ગએલ આશ્મી ન દેખાય એરી લીચ ગાડી । ચૂરજના કિરણ પણ રોકાઈ રહ્યાંતા એમા વાધચિતાનો વાસ હતો આશ્મસ દિવસ પહેલા જ પડખેના ગળના કુવરે આ ભંગલમા વાવ માગેલો વાધ ભેલાની તો અમને ય હોવા હતી એની બકિ તો અમે ફેંદ ભાવનગરથી લાકડીઓ લેતા આવ્યાંતા । પણ અમને એ ન મળ્યો તે ન જ મળ્યો

આ વાખ્યા ને સૈને નાવુંની દયા આવવા માડી અરગર । જગ્યાગને માથે ફેટલો બધો ભાગ । થોરેક જોછો થાય તો દીક આ દયા હાલમધી નહોતી નીકળી, પેટમાથી નીકળાતી પાણીનું ગરણું આવ્યું ત્યા વાધ મારવા માચડો કરેલ એટલે જગ્યા માઈ હતી અમે ત્યા જ જમાવ્યું નાવુંનો સાન જો ભાર જોછો કરીને ચાલી નીકળ્યા

ચોરુકે આવ્યા હશુ ત્યા તો એકાએક પાટિલ રોક્યા માથા ઉપર ફેરવીને લાકડીનો છટો લા કાંઈ અને ' જનગણ, જનબળ ' કરીને માડ્યા કુવરા અમને થયું કે વાધગાધ દરી જગને ભેદએ તો વજી કાનો દગલો' બધા ય અડી પડ્યા ઝીણાઝીણા પણ ભારે ગીદા ખીસા ભમ્યા ને મુઠા ભર્યા. પણ એ ક્યાં મુકો કાદિયાવાડ હતો । કગલે ને પગલે જાણુ

આવવા માડયા. પછી તો ચાખાળી કરીને આગળ ચાલીએ. તડકા થવાની ધીક હતી. આ જાડી તો થોડી વાગમાં વહી જવાની. પછી નો મુકા ફુગરા આવવાના હતા અને જાનુકા ખાવાની અધી કરી. પગ ઉપાડ્યા ને વાટ કાપ્યા વાત મડાણી દસિબી મિત્રોને કાઠિયાવાડી ખાતી કેમ સમગ્રપર પશુ બાજના બલિદાનની વાત હતી વસ્તુ ને નામ પરિચિત એટલે એમને ખુબ મગ્ન આવતી એમા ય જ્યારે અકબુલના દીકરા દાઝલનું 'દાદી દાથ આડી ગજ' અને 'જે દાથની સમશેર'વાળું વર્ણન આન્ય ત્યારે પારિલે ઉપાડી લીધું જમ, પંદર દિવસના મહવાખમા 'આડાદાથ દાઝ ને દો દાથ સમશેર' એ જ બોલ્યા કરે! નાના છાક-ગંને પણ જોખાવે. અરે, જોખખાણ કરાવતી વખતે પણ 'હે આડા દાથ દાઝ ને દાથ સમશેર'.

વાતવાનમા ગદ દેખાણો ચાર દનર રીટ ઉઠો. પત્યરની લીંત જેવી સીધી કરાડો, દુરમનની ડાની આગી નાખે એવો વિકગળ, જાણીતા યે ભુયો પડી જાય એવા માર્ગે પણ નાતુ બદારાચો દતો નડેડાટ આલ્યો જતો દતો ત્યા તો થોડેખીણ (એક જ થોડો, ચાલી શકે એવી માકડી ખાણ) આવી જે ય પડખે બસેબસે કુટ ઉઠી ટેકરીએ આવટાટલા અક્ષપ્પ મોમારાં એની ઉપર પરચી ગયા તો યે એમા બે થોડા માથે ન ચાલી શકે. પ્રણયોક કદમ આખી દશે. વિશાળગદ જવાને સહેલામા સહેલો આ એક જ માર્ગે ખીજે છે, પણ જ્યા જ્યા તો જવનો પાછો ન તીકજે બાજ પ્રણયે એકલે દાથે અર્દો રંગ રાખ્યો'તો. આખી સેના થમાવી દીધી'તી છેવટની ખડીએ બાજ અર્દો બે તલવારે કાઢો દશે, દાથ તલવાર વીંજતા દશે ને આખદાન પાછળ આકાગે અડી ગહેલા મદના દરવાજે દશે, મનમા થતુ દશે કે મદારાજ દજ અરધે ય નથી પહોંચ્યા. ને જમણુ બેડે આવતું દશે! મદારાજે દરવાજામા પગ મુક્યા બેગી નજર ફેરવી લીધી દશે ને આખા મીંગાને તુડી પડ્યો દશે; ત્યા તો ધણુણુ ધણુણુ તોપના મડેડાટ અને બાજતો પ્રાણત્યાગ! અધુ ય નજર આગળ તરી આન્ય વિશાળગદ ને બાજ; સિંદગદ ને તાનાજ: એવાએવા વીર માથી જેને પડખે હોય એને વિજય ન મળે તો મળે કેને!

હારે પગલે અને આગળ આલ્યા.

ચાર પગે ચાલીને ગદ ચડી ગયા. તુટેસો દરવાજો અને હાંગેસો ગદ જોતાજોતા અંદર ગયા જુના રાજમહેલને ધર્મશાળા ખનાવી દીધી છે ત્યાં જ અને ઉનપો. કુંકુવા તો અંગેક છે. દમ દનર માણમને બાર-બાર વગમ ન ખુટે એટલુ પાણી ને એટલી જગીનની રાગવડ ગદ ઉપર રાખી છે. અગે નાલીને થાક ઉતાયો, કપડાનો મેલ પણ ઉતાયો ગેરઓ રંગ નીકળી ગયો.

વિશાળગદનો થેરાથો સાતઆઠ માપજનો છે. ઉપર એક જખ્ખર તોપ જગીનમા અગધી દટાએલી પડી છે. એવડી તોપ કેવી રીતે ઉપર ચડાવી દશે એ સમજવુ સહેલું નહોતું કોઇ કહે દાથોએ ચડાવીને લાન્મા દશે, કોઇ કહે ચાડામાં, તો કોઇ કહે ખંજે ચડાવીને. એકે ય વાન મળે ઉતરે એવા ત્યાના રગના નથી. બીજા નાની-મોટી ખારનેર તોયો દતી જમીન નિમે દખાઇ ગઇ હોય તે જુગી

કાઠા ઉપરથી ઠેક સાગર સુધી નજર પહોંચે છે. મોમેર પદાર પડ્યા છે દેખાય તો મુદર જ હોય ને! એક કરાડને કહેસોટ કહે છે એની ઉપરથી મોનની સત્તવાખાને લોટાવી દેતા. અપવચ જ પ્રાણુ ઉડી જાય! એને ટકનક ટેકરી પણ કહે છે ટકનક એટલે આખે અંધારા આવી જાય, ટકનક થઇ જાય અને વૈ.ાઇ માપવા પત્યર કેળ્યા અપવચ ગેડેલું મીધ અકધી જેવડું દેખાતુ દતુ મુકાને નીચે નજર કરી લીધી પાપુ તે યે ખીનાખીતા ગદ ઉપર અત્યારે કાઇ નામનિશાન રહ્યુ નથી.

આખો ગદ ભાગી પડ્યો છે. દરવાજો સર્વજ પત્યરનો ઉઠો છે. શિવાજ મદારાજના બધા મદમાં વિશાળગદ સોવી ઉઠ્યો ને મજલુન, ઉડો ને વિશાળ મણાય છે. એટલે જ પદારાગડથી એ ત્યા આવના રવા દના. ઠેક સુધા વિશાળગદ અજીત જ રહ્યો છે. એ મદની અંદર રહેલુ મૈન્ય કદિ દાર્યુ નથી!

અગે રમેાઇ પકાવીને જમ્યા દસિબી રોડી, શગર રાની ગેટવી, દિન્દી બાખરા, એમ જાનજાનની વસ્તુઓ ખનારી; દાળખાન તો હોય જ નાતુને પણ દીક ધરાઓ ગળ ઉપર ગાળી સાધખાવા સાથે અંતિદાગિક ખાતો કરી. મોડી રાતે સુઇ ગયા. બારે મોટી નિંદર આવી ગઇ.

સવારમા ઉઠ્યા ત્યારે પાટિલ ને નાવુ તકરાર કરતા હતા નાવુ કહે, 'હે વાટ કાર'... 'નાવુ બોલુ નકા...' પાટિલે નાવુને ઈઆઓ મને કહે 'રામભાઈ ચલા, હે રસ્તો ચાંગથી છે ' શુભરાતી ઉપર પાટિલ પ્રજ્ઞત્વ મેળવતા જતા હતા ' નવો રસ્તો લેવામા નાવુને ભય ટેકરા ચડ્યાઉતરવાનો ને નડકાનો હતો અમારે મન એ રમત હતી નવે રસ્તે જવાનુ નહીં થયુ જામે નીચે ઉતરવા મગ્યા, ઉતરતા જઈએ ને હવે જોના જઈએ ખીણુ જેટલી ઉડી એવી દોડી ઉંચાઈ લાગે ચાર હજાર નહિ પણ છ હજાર પુટ હતે એમ થમ જાથ નીચે તો ઝપાટાંધ ઉતરી ગયા

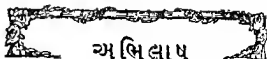
પાણી આવ્યુ નાસ્તો તૈયાર હતો ' લાવોને, આપા પછી ખાવુ નહિ ' કહી બધો નાગ્તો ઉડારી ગયા પછી પેટમા પડ્યુ પાણી નરવાગ્યાનો અમલ થયો વૈશાખનો નડકો નપવા માડયા નવા ગ્ને ઝાડ એાછા અને એકએકથી ચડિયાલા કુચરા નાવુ- નો વાક નહોતો એને વ દીક થાક લાગ્યો'તો એટલામા એક જોખા જેવડું ગામ આવ્યુ કામાર ખાપુ મામમા ગયા એક દરજીયાની જાતનું જમ્યુ હતુ એને સારૂ અરધીપોણી કલાક માથા ઝીંક્યા છેવટે ન લીધુ ધોમ ધખ્યો પાણી પીધા કરીએ ને ચાલ્યા જઈએ ઝાડ આવે ને લુગડુ પાથરીને સુઈ જઈએ નાવુ કહે 'આ એક જ ટેકરો આડો છે ' પણ એ માડમાડ ચડીએ ત્યા ખીજો એથી ઉંચો આવ્યો જ છે ' એક તો બેથી અડી હજાર પુટ ઉંચો આવ્યો અને કેડી એટલી સાકડી કે એ જાણુની મદદથી જ ચડાય. પાછાજાને હાથ જાલીને ચડાવવો પડે બહુ વિકટ ' આમા મોગલના આપનુ દેન નહિ ' માણસ માડ ચડે ત્યા ઘોડા, હાથી, તોપ ને તંત્રુ લાવે કયાથી ?

અપોરતા બે વાગ્યે આખાઘાટ પહોચ્યા અમે જમતા તો ગતે, સવારમા ફક્ત નાસ્તો લેતા જઈને પડયા બેગા જ ઉઠી ગયા

રામનારાયણ નાગરદાસ પાકડક

' અરે, છાપાવાળા ! ' રોટે ખુમ પાડી, ' તુ મ્હે છે કે સાંઠ જણુ બોલ થઈ પડયા પણ આમા તો એવુ કશું દેખાતુ નથી '

' એટલે જ હું કહું છુંને, સાહેબ ! આજ એકસદમ થયા ' છાપાવાળાએ તરત જ જવાળા માપ્યો

અભિલાષ

તારો હુ મા ' નયારે બેટો,
બનીશ મહો મોટો,
ધનધણો કરના તુજને તવ,
થાક ન' ચડશે બેટો

માગ ચાકર નોકર એ સદુ,
ધરનો ધણો કરશે,
તુ તારે દીવાળે ઝુલી,
'આ કર, તે કર' કરશે

દેવ-મેવની પુલ-છાંખમા,
સુકા પણી જોઇ,
તે વેળા નહિ માડી ' તારે,
રહેવુ પડશે રોઇ

ધરવાડીના શુભાજી મોટા,
પારિજાત અપેલી,
જાતજાતના રગરગના,
ચડાવજો મન મેલી

દેવદારથી પાછા ફરતાં,
માગણુ હાથ પમારે,
અચકાતા અચકાતા ત્યારે,
પાછ ન દેતી તારે

માગણુ સદુ પીટાવા દેજે,
હારી શેલી લુટવાને,
ફરીફરી ચડી બહાણે તુજ બેટો,
કરશે ધનદગ મોટો

તે વેળા નહિ ચોક ગામના,
ગણુશે મરીજ ધરની,
ભર્યા ગામની મોટેરી શી,
પંકામે મુજ જનની

લાગોજે બધાવીશ મોની,
ધર્મશાળા તુજ નામે,
દેશદેશના પથી બહેરી,
તવ યશ ગમિયામે

પ્રીતમલાલ યુનીલાલ મજમુદાર

કુમાર

ધ્યાનમૂર્તિ પુદ્

વેળાખ '૮૩

(પ્રાચીન ભારતીય ચિત્ર - નવથા)

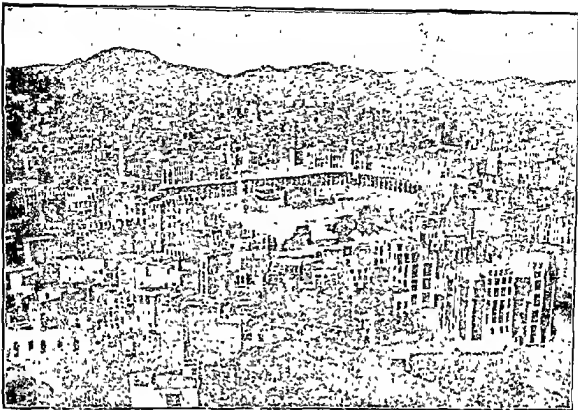
દયા વિનાના ભોરડામાં રિયર બનેલી રીપકન્ટેલેશન જેવી, ચિત્ર અને મુર્તિની રિયરતા, એકાગ્રતા અને માલિન્ય ન્યાયસં સમી, બુદ્ધની આ 'ધ્યાનમૂર્તિ' ગિરધારવાનો ઉદ્દેશ નમુના છે. ધ્યાનરથ બુદ્ધની ધર્મગીરી મૂર્તિઓ આ જ પ્રકારની બંધાયા આવે છે, કેમકે ચિત્તને સુખમમાં લાવી રિયરતા પ્રાપ્ત કરવા માટે ધ્યાનનુ જે આરામ બીતામાં વર્ણવેલું છે તે જ દિ દના સર્વ કાળે સર્વમાન્ય યથું છે. 'વત્ત રિયર, સિગ્ અને ચરદન મી રા, હલિ નાકન ઠેરકા ઉપર અને અર્ધીતર્દી બમતી નદિ પણુ રિયર; ચિત્ર અથગ નદિ પાનુ માત્ર, નિર્ભર, પવિત્ર અને સુખમવચ તથા ઉચરમા લીન.' જેની સામે મેના આપને પણુ શાંતિ અને એકાગ્રતા અનુભવવા માટેએ એકલી પગ માલિ, એકાગ્રતા અને રિયરતા પ થરમા ઉતાગ્યાર સિદ્ધિની સક્તિ કેરલી અદ્ભુત દરો. 'અર્ધી જ ભારતીય ચિત્રધારવાનો વિગ્ધ છે

શ્રી બાલમુદ્દ.

ચિત્રકાર બહેન શ્રીમતી દલીસીંગ

નમને જે અવતરેલા બાલકપ્રય શરોદામાતાના જોખામા અનેક પ્રકારની મધુર ચૈશાથી નાનાંમાના સાના ચિત્ર દરી ન્હા છે એ પ્રગ્ન હિત્રી ચિત્રકારિને અને રીતે શુદ્ધ રનેહમય વાતાવરણ ચીનરવાની તક આપે છે આ ચિત્ર ગુજરાતના મુલાગી કુમારી શ્રીમતી બહેન ચીનરિતુ છે એત્ર દેખાઓથી આ મધુર પ્રસંગ કેવા લાલિત્યથી આલેખ્યો છે તે જોનાર સમગ્ર રાકશે લગભગ છ વર્ષ પહેલા ગુજરાત વિદ્યા-પીઠમાંથી પ્રથમ વર્ષના નબ્યાસ ડોકી બહન શ્રીમતી બીલ વિદ્યાન્યાસ મારે શાંતિ-નિકેતન ગએલા, થાનુ તાના કલા વિખાગના વાતાવરણના આકર્ષણથી બીલ પાંચ વર્ષ સુધી શ્રી નવલાલ બાનુ તથા શ્રી અસ્તીન હસાર પામેથી આર્ય કલાની ભાવના અને આપશે શુકલ કરી ચિત્રકલા માંથી શુદ્ધતા તેમનાથી મૌરવ લઇ રાં છે. અને અમે છત્રીએ છીએ કે પ્રભુ તેમને દીર્ઘ આયુષ અને કલાનો વિશેષ પ્રગાદ આપે

મક્કા શરીફ

હિંદુઓનું જેમ કાશી તેમ મુસલમાનોનું મક્કા એ પરમ પવિત્ર સ્થળ છે એ તો સૌ કોઈ જાણે છે. ઇસલામ ધર્મના સંસ્થાપક હઝરત મહમ્મદ પયગમ્બર મહદેવના જન્મ અને જીવનસાક્ષ્યની આ જમિની યાત્રા-દર્જ પોતાની જીવગીત એક વાર કરીને જીવનનું સાર્થક કરી દેવાની તીવ્ર અભિલાષા જગતના એકેએક મુસલમાનના અંતરમાં મહાકાળ પ્રકાશની જ હોય છે.

મુસલમાન વર્ષના છેલ્લા મહીનામાં દુનિયાજરતા મુસલમાનોના ટોળોટોળા મેકે દર્જ કરવા જાય છે એમાં હિંદ, જાપા, સુમાત્રા, ફિલિપાઇન ટાઇપો, આફ્રિકા, તુર્કિસ્તાન, અફઘાનિસ્તાન-એકેએક ઇસલામી દેશના વતનીઓ હોય છે; અને ગમે તેટલે દૂર આવેલા પોતાના દેશથી પણ તેઓ માર્ગની અનેક વિક-ળણોએને ગણકાર્યા વિના, અનેક મુસીબતો પૂર્વ-ભાવે સદન કરતા આ ધર્મયાત્રા માટે આવે છે. યાદ અધી તેઓ કુશન વાંચે છે ને દિવસમાં માથ વખત

મક્કાની દિશામાં નિમાત્ર પરી શુદ્ધી બેઠી કરે છે. અજબરતાનને કિનારે ઉતર્યા પછી મક્કા તરફ પ્રયાણ કરતો, દેશવિદેશની આ પચરગી પ્રજાઓના યાત્રા-સભા જન્ય જની રહે છે. કોઈ અચ્ચર ઉપર, કોઈ ઉંટ ઉપર, તો કોઈ પગપાળા પ્રવાસ કરે છે. અલેસઓમાં થડના ફેરફાર સિવાય બીજી કોઈ પાણુ રીતે તમે આ યાત્રાળુઓને કળી ન શકો કે તે અરધાન દરો કે જાપાનિવાસી, તુર્ક દરો કે દિંદો કેમકે સૌ માથા ખેડાવી સાફ કરે છે, નખ કતરાવે છે ને એક જ સરખો સફેદ પોશાક પહેરે છે. કપડામાં સુતરાઉ કે રેશમી કાપડના માત્ર જે જ કકડા લાપરી શકાય છે એક ખજા ને વાંસા ઉપર વીંટાળવા માટે; બીજી કેડની નચિના લાગ પર લુગી તરફિ પહેવા માટે. અીઓ માથાથી તે પગ સુધી એક લાભો શુરખો એટિ છે, જેમાં માત્ર આંખોને સ્થળે એ જાળીવાળા કાણું હોય છે.

મક્કા સાંકડી ખીણોમાં આવેલું દોઢ, તેની છેક

નજીક પહોંચીએ ત્યારે એકાએક રેખા ? છે ત્યાના
છ છ માળના ફેટલાક મકાનો તેા આસપાસની
ટેકરીઓથી પણ ઉંચા જણાય છે. અરણ્યસ્તાન ગેતાળ
મુલક છે, એટલે કંપાલ લીલાગરી કે ઝાડપાન જણાતા
નથી, ત્યાંની કુદરત વેરાન અને શુષ્ક લગ્નતા ધારણ
કર્તી લાગે છે.

મક્કા નજીક પહોંચતા, શહેરના નાનાંમોટા અનેક
મકાનોની વચ્ચેથી, શહેરની મધ્યમા આવેલી સાત
મિનારાવાળા હેરમનાં મોટી મસ્જિદ ડોકિયુ કર્તી
દેખાય છે, ત્યારે એ દેખાવથી હેરન જની ધર્મઆવ-
ભાના મુન્શીમ પાત્રાણુઓના સંર પડવાર તેની મામે
પ્રભુભાવે જોઈ ગ્હે છે, અને એમિર અપૂર્વ સોંતિ
છવાઇ ગ્હે છે થોટી જ વારમા સો સ્વચ્ચ થકને
'લખાયાક, અજ્ઞાહુમ, યજ્ઞાયાક' (હુ અહીં છુ,
ઓ ખુશ, હુ અહીં છુ) ના અવાજે વડે એ શાંતિને
બેઠા નાખે છે

મુમત્તમાન વર્ષના દિવસો ૩૫૪ હોય છે, એટલે
તેમના ૩૩ વરમ આપણુ લગભગ ૩૩ વરસ જેટલા
થાય આથી દરેક નવું વર્ષ આગલા વર્ષથી થોડા
દિવસ વધેલુ શરૂ થાય છે ગમે વર્ષ દર્જીના 'મમમ
જુન મામમા હતો

મક્કાની મસ્જિદ તેના કાઠ મુદર મોતરકામ કે
લગ્નતા માટે નહિ, પણ સાઘાઈ માટે વખણાય છે
એા શીટ લાંબી ને પાંચમો શીટ પહોળા, લગ્નચોરમ
જ્યા ફરતી છટોની ઉંચી દીવાલ બાધેલી છે અને
તેને ફરતા એમિર મકાનો આવેલા છે આ મકાનો
શીમેન દાઝએને મોટા ભાગથી આપવામા આવે
છે તેઓ આ મકાનની ખારીઓમા ઉભા રહી નંચે
મજેલા ટોળાની પ્રાર્થનામા ભાગ લઈ શકે છે

મસ્જિદને કરતા તદ્દન સાદા ને કમાનોવાળા
ઓગણીસ દરવાજા છે. તેને મુદલ બારણુ જ નથી
ખુલાની બદગી ગમે તે માણસ ગમે ત્યારે કરી શકે
એ ભાવનાથી મસ્જિદ એવીએ કલાક ખુલ્લી રહે છે.

મસ્જિદની વચ્ચેાદય કાળા-ખુલાનુ ધર-આવેલુ
છે મુમલમાન ધર્મનુ તે સોથી પવિત્ર યજ્ઞ મનાય
છે હુનિયાના દરેક ભાગના મુસલમાનો નિમાજ
પઢતી વખતે આ રજળની દિશામાં જુકે છે અને
મક્કે આવે છે ત્યારે તેને ફરતી માન પ્રદક્ષિણ કરે

છે તેના અમિકાણુમા મુમલમાનોએ ખજાના જે
સાવથી રાખેલો એક કાળો પત્થર છે. કાળા કિત-
ખાવના પડદાથી ઢાંકેલો તે ચિત્રમા અગત્યો છે
સુધારેન પછી અસખ્ય દીવાઓની લીપમાગથી કાળા
અગત્યો રહે છે. તેને ફરતી અમુક નક્કી કરેલી જગ્યાએ
પર ઉભા રહી દરવેશો દાઝએને નિમાજ પાઠે છે
મસ્જિદના ધરાન ખુણામા એક દરવાજાને દમેલા
બંદ દેખાય છે. તે પથાતાપનો દરવાજાને કહેવાય છે

લોકકથા એવી છે કે કાળા એ હજર વર્ષ
પહેલા ખુદાએ પોને જન્મતમા બાપુ હતુ દોઢા
જઈન ધુમટ અને મણિમાણેકના યાંભલાવાળા એ
મકાનની આસપાસ ખુલાના શુણુ ગાતાગાના દિરિ-
શ્નાઓ ક્યાં જ કરતા હતા પણ આદમને સ્વર્ગની
ચીજો પૃથ્વીમા ઉતારવાનું મન થયું ને તેણે સ્વર્ગના
કાળાની જગજગર નીચે પૃથ્વી ઉપર જોલુ કાળા
બાપુ લેખનન, મીનાઈ, ઓલિવટ, અરેકા અને લીન
નામની પાંચ પવિત્ર ટેકરીઓના પત્થરમાથી બાંધેલુ
આ કાળા બરાબર સ્વર્ગના કાળાને મળતું બની ગયું

આ પવિત્ર મકાનના રૂપાના ઉજગ આજન
દાઝએ જળીન પર લળા પડી નિમાજ પઢે છે
આ વખતેના દેખાવ એટલો પવિત્ર, ભવ્ય અને
વાર્મિક ભાવનાથી તબ્બોળ હોય છે કે ભલભલા
કહેર અને નાસ્તિક માણુઓના જંતર પણ શુદ્ધ
બની સમ્મતદાગનુ સ્મરણ કરતા પ્રણિપાન કરે છે
હાંનમા વર્ષો મુધી ગ્હેલો એક નાસ્તિક હગતી
મક્કાની દર્જી કરવા આવ્યો મુસલમાનોને હુદયપૂર્વક
પ્રાર્થના કરતા, કુરકા ખાતા અને દુખમા ઢાળી
ઉપર મુકીઓ મારતા તે વર્ણવે છે તે લખે છે કે,
'એકાએક માત્ર નાસ્તિકપણુ છોડી ગયુ, ખુલાના પાંક
કહ્યોમા મસ્તક નાંખી પડયુ ને જીવન દાઝએ
સાથે દુ વે ખુદાની બદગી કબ્બા ભાગ્યો એક જ
ટણુમા હુ આત્માની અમરનામાં માનતો થઇ ગયો'

મસ્જિદના અમિકાણુમા ગોદવેલા લગભગ પાંચ
શીટ ઉંચા કાળાના પત્થરને મુસલમાનો બધુ જ પવિત્ર
માને છે કિતખાળથી ઢાંકેલા વગરના તેના ખુલ્લા
ભાગ ઉપર દાઝએના વારવાર અડકવાથી તે સુરાળો
બની ગયો છે. મુમલમાનો માને છે કે ક્યામનના
દિને ખુદા એ પત્થરને આખ ને જીલ આપશે અને

જેટલાજેટલાં માણસો એને આડકલા દરો તે જાંધાને એ ઓળખી કાઢશે

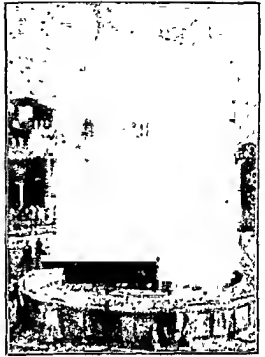
ત્યાં ખાસ ને કડવા પાણીનો જમજમ નામનો એક કુવો છે દરેક દાઢ તે પાણી પીએ છે અને માને છે કે એ પાણીમાં આધ્યાત્મને દેખના કરવાની, હલગી વધારવાની, રોગો મટાડવાની ને બીજી ઘણીઘણી ચમત્કારિક શક્તિઓ છે રૂપાના કે સોનાના-ચાના કુંગાઓ ભરીને દાઢઓ તે પાણી ધેર લઇ જાય છે.

પછી દાઢઓ આત્મપાસની ધાર્મિક જગ્યાઓએ જાય છે ને દર્જા પુરી કરે છે. મહાત્મા જી મહાત્મ દુર આરાધન અને મીના નામની બે ટેકરીઓ વચ્ચે સૌ પડાય નાખે છે અને ત્યાંથી ૪૯ કાકરા વીણે છે મોટા રાક્ષસ, વચ્ચેના રાક્ષસ અને પહેલો રાક્ષસ, - એવી ત્રણ મૂર્તિઓ મીના ઉપર એગાદેલી છે. દરેક પાખાણુ આ ૪૯ કાકરા તે મૂર્તિઓને માટે છે.

દર્જનો દસમો દિવસ પશુવધ માટે નક્કી કરેલો છે. મીના પાસેની એક ઉંચી જગ્યા પર ઘેટા, બકરા ને ઉંટનો વધ થાય છે. કેટલીક વાર તો આ વધ પશુઓની સખ્યા પાંચ લાખ જેટલી યથ જાય છે.

દાઢ ધેર પાછો ફરે છે ત્યારે બધા મુસલમાનો તેના ખુબ આદરસન્ધાર કરે છે એ પાક શહેરની બાક પણુ પોતાને મળે એમ ધારી મુસલમાનો તેના જગ્યાને આવે છે ને પગ ડુબે છે. અને જો તે જમજમનું પાણી લાગ્યો હોય તો તેના માનની દર્જ રહેતી નથી દર્જ કરી આવ્યાની નિરાશી નરકે ધનિષ્ઠ અને બીજા કેટલાક દેશોમાં દાઢ લીલી પાથડી પહેરે છે.

ગરે કે વહેલી સવારે ધીમેધીમે આગળ વધતી એક વખતની વાલુઝારોનો દેખાવ જાડુ મુદર લાગતો. પાંચ દળદર દાઢઓ માટે ખેરાક ને પાણીથી લાગ્યેલા ત્રીમ દળદર ઉડોની લાખી દાર ચાલતી. રાત્રે પાંચ વગરની મસાલો લાડલડ બજારી ને દરરોગો મોટેથી બાંગ પુકારતા તે દિવસે દળદર ખરેખર ભવ્ય હતી. પણુ એ દાઢઓ એ રણુમાથી કદિ પાછા ફરતા નહિ. ઈ. સ. ૧૯૦૮ માં દમારકસથી મદીના સુધીની રેલવે સાધન થઈ ને એ અદ્ભુત દેખાવ સદાને માટે નાશ પામ્યો. દાઢ મહા સુધી રેલવે બંધાઈ નથી. રાના મમુદમાંથી હદામાં જઈને

મહા શરીર

દાસ મહા જવાય છે

દાઢ એ મહાની એ પાક જૂથિમાં પગ મુકના મુસલમાન ધર્મમાં નહિ માનનારાઓનાં કાળજને થથરે છે, કેમકે ત્યાં બીન મુસલમાનોને જગ્યાની મનાઇ છે. જરાક સરતચુક થઈને પકડાઈ ગયા તો મોત સિવાય બીજો કેમ રસ્તો જ નથી. હતા આજ સુધીમાં પીસ-પગીસ સાદસિક એકેએ અરબખી લાખા શીખી દાઢનો પોપાક પહેરી પોતાના જાનને જોખમે મહાની દળદર કરી આવ્યા છે. (ઝિરિયા વપરથી)

જાણ-મહુ, તારા મિલેક કહેવા હતા કે તુ વર્ગના જાણીસ ઊકારામાં સોથી છેલ્લો નંબર રાખે છે બહુ ખરાબ!

મહુ-બહુ જાણ, હું એથી જે ખરાબ થઈ રાહુ

જાણ-(ચીડાઈને) ખરાબ થવામાં દરે જાણી શું રહુ છે?

મહુ-વર્ગમાં થોડા વધારે ઊકારા આપના હો, એટલે ખરાબ!

કે

જુનેદજાર-સાદેજ, મારા વજીસ માફ પડયા છે એટલે કેમ મુસલમી રાખો તો સાઈ

ન્યાયાધીશ-બહુ હું મોટી કરતાં પરમાણી જ પકડાયો છે, એટલે વજીવ તારો બચાવ કઈ રીતે કરો?

જુનેદજાર-હું પણ એ જ ભાખવા માગુ છું, સાદેજ!

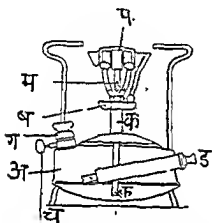
પેલો ભયંકર ગણતો સ્ટવ

યોગ્ય રીતે વાપરતાં આપડે તો આપણો સેવક છે

આ જકાલ સ્ટવ બહુ ઉપયોગી ચીજ યહ પડી છે. ચોમામામાં ધમબી લખને છાતી તુરી નય એમ ધમવા છતાં જે જ્યારે અગ્નિદેવ પ્રગટ થવાની ના પાડે ત્યારે એની ખરી કદર થાય છે એની ઉપયોગિતા જાણવા છતાં કેટલાક લોકો એને ભયંકર ગણી વાપરના બંદીએ છે. સ્ટવ સંબંધે થોડુંક જાણવા પડી તે એટલો ભયંકર નહિ લાગે

નીચેની આકૃતિમા સ્ટવની રચના બતાવી છે.

જ' વાટે સ્ટવમા ફેરાસીન ભરવામા આવે છે. આ ફેરાસીન 'અ' ટાંકામા એકદુ થાય છે અને ત્રણ 'ક' મારવાથી છેક તળિયા સુધી પહોંચેલી નળી 'ક' વાટે હુએ ચંદી 'પ'મા યહ 'મ' લર્ધીગમાથી બહુ જ ઝીણી ધારે બહાર નીકળે છે. જે સ્પિરિટથી સ્ટવ ચેતાવીએ તો 'જ' પ્યાલીમા સ્પિરિટ રાખવાવાથી 'પ' ભાગ ગરમ થવા માટે છે. જ્યારે એ ૩૩૦, ૩૫૦ ગરમ થાય છે ત્યારે તેની વચ્ચેની નળીમાં યહ વહેતુ ફેરાસીન વરાળરૂપે 'મ'માંથી નીકળે છે અને અવાજ કરી સળગવા લાગે છે. જેઓ ફેરાસીનથી સ્ટવ ચેતાવે છે તેઓ શરૂઆતમા 'જ' પ્યાલીમા થોડું ફેરાસીન કાઢી 'પ' ભાગને ગરમ કરે છે. આ રીતે સળગાવવાથી સ્ટવની 'મ' નળીમા મેલ ભરાઈ જાય સ્ટવ બગડે છે. સ્ટવ સળગ્યા પછી ધુમાડો ન થવાનું કાગળ એ છે કે ફેરાસીન વરાળરૂપે બેરેદી 'મ' વાટે બહાર નીકળી દવામા ગહેલા ગ્રાન્યુલુ (ગ્રાન્યુલ) થાય છે.

સાથે મળી જાય સળગે છે. આથી ધુમાડારૂપે બહાર પડતાં કાળજના રંગરૂપો તદ્દન જળી જાય છે.

હવે અકસ્માત કેમ થાય છે તે જોઈએ કેટલીક વખત 'પ' ભાગ જરાબર ગરમ થવા પહેલાં જ મારવાથી ફેરાસીન બહાર ખસી ભડો થાય છે અને માથુ નટક જ સમી બેઠેલા માણસોના મુઝા વચ્ચે મળવાથી દે છે. અથવા નટકમા ઝુલેલી જટ મળી હો તેની ચીબોને ચેતાવી દે છે. કેટલીક વખત 'મ'માં કાષ્ટકરો ભરેલાં ફેરાસીન બહાર નીકળી શકેતુ નથી અને તે વખતે ખુબ જ મારવાથી સ્ટવ કાઢી જાય છે. સ્ટવ ખુબ ગરમ થવા દેવાથી જ કાટવાનો મભવ રહે છે.

હવે અકસ્માત અટકાવવાની રીતે આપણે જોઈએ પહેલુ તો સૌથી અગત્યનું એ છે કે સ્ટવની આજુબાજુ સુગંધલગુ, સ્પિરિટ કે ફેરાસીનના મીમા ન ગાંધવા.

ભડકો ન થાય એટલા માટે 'પ' ભાગને જરાબર ગરમ થવા દેવો.

પિત મારતી વખતે થોડું બહુ નટક ન રાખવ. કાગળ પિત કાઢી લીધા પછી એકદમ ફેરાસીન બહાર આવી મોટો ભડકો થાય છે.

'મ' નળીને પિત મારી સાફ રાખવી એ જ જરૂરનું છે. સ્ટવને ખુબ જ પાણુ ન મારવો.

ખતર ખેટ 'પ' જરાબર તપ્યા પહેલાં જ મારવાથી આસનેલ યગળ થવા વચર કાચુ જ ભડક નીકળે છે. તે તળી ભડકો થાય છે તે વખતે દવા કાઢવા મારેની ચાવી 'ચ' જોવી નાખવી. જે ન જોલી નાખીએ તો આમતેલ નીકળ્યા કરે ને ભડકો વધુ ને વધુ મોટો થાય. આટલી સાધારણ બાબતો ધ્યાનમા રાખીએ તો સ્ટવના અકસ્માતો ભાગે જ થવા પામે.

સાશબાઈ મહુરભાઈ ખેલ

હિંદુ-મુસલમાન

સૈ કાઓ થયાં હિંદુ-મુસલમાનના ઝગઝગાપણા દેશમાં. ચાલ્યા-જ કરે છે અને અનેક પ્રયત્નો છતાં તેઓ એક નથી થઇ શકતા તેનું મુખ્ય કારણ એટલું જ કે જીવન વિષે તેઓની વચ્ચે ઉત્તર દક્ષિણનો ભેદ છે.

હિંદુ એકાત ઉપાસક, શાન, અને પરલોકના ખ્યાલમાં રહે છે. તેનું મદાન સાખ્ય આત્મસાત્તાત્કાર કે મોક્ષ છે. તે માટે તે યુદ્ધમાં કે ઘરના ખુણામાં બેસી ભક્તિ અને તપ કરી રહ્યા હોય છે જન્મ લેવો એ જ તેને તો દુષ્કર્મ છે અને સજાવદામાં તેના મોક્ષમાં અંતરાય કરનારા લાગે છે. પ્રજાની બક્ષિશો ભોગવધી નહિ પણ તેનો લાગ કરવો, લાગણીઓ કે ભૂમિઓને આતંદરૂપ વિકાસ ન આપવો પણ દળાવધી-કચરી નાખવી, એમાં જ તે પરમ મુખની પ્રાપ્તિ માને છે.

એથી ઉઘડે, મુસલમાન એમ માને છે કે જે તે ઇસલામનો સિપાઈ ન બની શકે તો તેની જીવંતી મુળ છે તેણે સમુદાય ભેડે બગી કરી નેધએ, 'જહાદ' (સક્રિય ધર્મપ્રચાર) પ્રમાણે ધાર્મિકપણુ સાખીત કરવું નેધએ અને બીજાં માણસોમાંથી તે વિષે ખોટી માન્યતા દૂર કરવી નેધએ પોતાના તમામ સાથીદારોને સદાય અને સુખ આપનામાં એ ધર્મ માને છે, જાતથી અને ધર્મભાવથી સાને સ્વર્ગ અપાવવા ચત્ર કરે છે. વળી ઇસલામ નેસબેર કાહેર કરે છે કે આ દુનિયામાં આવડુ દક્ષ છે. ખુદાએ આ દુનિયા તેના ઉપાસકોના આતંદ ઉપભોગ માટે જ વાગસામાં આપી છે

હિંદુનો મન સાહેલીસ જેવો છે. યોદ્ધામાં યોદ્ધી વસ્તુથી નિભાવી શકે તે દેવ જેવો ગળાવ. પ્રમલામ-માં ય કશોરો છે અને પરદેજ શૂદ્રથને પણ લાગુ પડે છે. પણ વર્તનમાં આ દુનિયાની ભોગવવા જેવી શીજો કે મુખો ભોગવવા દસલામનો મોરો બાચ

ચાહે છે અને તેમાં ખોટું ગણાતું નથી.

દુનિયાદારી તરફ ખેંચાણ અને કેમી મળજીતીને લીધે તેમણે કળાદુનરા ખુબ ખીસખ્યાં છે તથા મોજાખના અનેક યાતનાં સાધેનો ઉપજાવ્યા છે. મુસ્લીમ મુસ્લીમો કે બેગારીઓને આદ કરતાં મુસ્લીમ શૂદ્રથો બદુ શોખથી ખચાળ થઈને રહે છે. એ જ વર્ગના હિંદુઓ નેધએ તો વૈસે મુજ દેખાય છે અને યાતનાન કે દુનરા તરફ બેદરકાર રહે છે. પણ ખીજ તરફ ગરીબ અને સામાન્ય વર્ગના હિંદુ એ જ વર્ગના મુસલમાન કરતા વધારે સ્વચ્છ અને ચતુર હોય છે.

મુસલમાનોના પડતી શાથી થઈ?

ભોગલોમાં રાજ્યકર્તા વર્ગે તુર્ક હતો. તેઓ મામ લડી બળાના તેમની મદીનગીથી જ તેઓ લશ્કર બની જતા લગાઇ એ જ તેમનો ધર્મો કાયમ લગાઈ પર રહેનારથી શૂદ્રથજીવન ખીલવી ન શકાય આથી તેમના ધર્મસારમાં લગાઈના કિસ્સા જેવો જ વહીવટ થયો.

શુદ્ધિની ખીલવટમાં પાછા પડવામાં તેમની ધાર્મિક રિચિતિ કારણજીન છે તેમનામાંના ઘણાએ હિંદુસ્તાનને વતન માન્યું હતુ ઘણા તો હિંદુ જાતિ-માંથી બનેલા હતા અને લગભગ બધા દેખાવમાં, વિચારમાં અને રીતરિવાજમાં હિંદુ જેવા થઈ ગયા હતા, છતાં તેમના મોલવી અને ધર્મેપિદેશકોએ અર-ખસ્તાન અને પયગમ્બર સાદેખના જમાના તરફ જ નજર માંડી રાખવાનું શીખમ્યુ હતુ ધર્મપુસ્તકની ભાષા અરેબિક રાખી કે જે ભાષા મોમાંથી એક જ બધુ બજાતો હોય. વિશ્વાચિનોદ માટે તેમણે પરિચયન ભાષા રાખી તે પણ ઘણા યોગ્ય હતુ શીખ્યા. શીખ્યા તે પણ બદુ અશુદ્ધ ભોમના, જે સાબળી ધગિનમાં જન્મેલા માણુમ દર્મે અને દટાશ કરે. અખીર ખુશર જે અર્ધો મોરો પરિચયન-દિની કવિ ગણાતો તે દરાનમાં સામાન્ય વર્ગનો ગણાતો ફૈઝી

તેથી પણ ઉતરતો ગાળતો

૧૮મા મેકા મુઘી દિંદુસ્તાનનો મુઘીમ દિંદુ-
સ્તાનની ભાષાનો ઉપયોગ કરવામા દલકાર્ધમબલ્લો
આથી આખી કામનો ઘણો મોટો ભાગ કેાઇ બનના
પોતાના માદિલ વિના રહ્યા તેમની કેળવણી અધ-
કચરી રહી અને ગૃહસ્થવતમા કેાઇ જનનો સંસ્કારી
આનદ તેઓ લઇ શક્યા નહિ. ધર્મ વિશે પણ વધતુ
જતુ સાદિલ તેઓને મળ્યુ નહિ થોડી ભાંગીપીટી
દિંદી મુઘી કવિતાઓ તેઓમા પ્રચાર પામી હતી
પણ તેથી અમાન રહેલી મોટી કામનો ઉદ્ધાર કાઇ
થાય નહિ

ધાર્મિક મુઘીમ દિંદુસ્તાનમા વસતો પણ દિંદુ-
સ્તાનને પોતાનો માનતો નહિ—માની શકતો નહિ.
કારણકે તેમ કરે તો તેનો આત્મા નર્કમા જાય એવુ
તેને પદાવવામા આવતુ જે ફેશમા પેતે વસતો તેની
ભાષા, માદિલ કે પુગણ વાચતો કે ગીખતો નાદ.
માન છગન અને અરબસ્તાનનુ હોય ને જ તેને અપે
અનેક જમાના પહેલા ગુપ્તમા ભટકની અરજ જાનિની
નીનિરીતિ આ જમાનામા ન ચામે કે આ જમાનામા
માણસને લાગુ ન જ થઈ શકે એમ ખુદ શહેનશાદ
અકબર પણ માનતો, પરંતુ દિંદી મુસલમાન તો પેતે
જે ભૂમ પર કી રહ્યા છે તેનુ એક પણ તરખ કવન-
મા સ્વીકારના અચકાય છે આ જ કાન્જુથી તેનો
માનાસિક વિકાસ રોકાય છે

હિંદુઓની પડતી કેમ થઈ?

મધ્ય યુગમા દિંદુસ્તાનના દિંદુઓની રિયતિ ખુદ
મોકજનક હતી મદાન પ્રજા થવાની કે એક મદાન
જાતિ બની રહેવાની તેમનામા તાકાત નહોતી દબ્બો
નાનીમોટી નાતો, વેદાભ્યાસના જગ્યાઓ, જળાશયોની
તકગરો, સ્પર્શસ્પર્શના બેદો અને દર્શિયુદ્ધિદમા તો
સમીપ જવાના બેદો એ બધા કારણોથી મુસલમાન
જેથી સંપીલી કામ બનવાનુ દિંદુ માટે અશક્ય હતુ.
મુસલમાનોના જુલમ અને દબાણ વખતે પણ જાતો
અને નાતો અદરઅદર નવા બાક કયે જતી હતી અને
દિંદુ સમુજ નજીબો પડતો હતો પેશાઈ સામાન્ય
થયા પછી એ બેદો અને વારો વધુ કટક થયા અને
તેમા રાન્ધબજોડેકો આપો મદાગપ્તના જુદિમાન
સુખી આજીવોમા પણ બે મોટા બેદો પડી ગયા

ફેશકારિની ધગશ ધરાવતે દિંદુઓને અચાની જ
એવો દીર્ઘદષ્ટિવાળો કોઈ ધર્મોચાર્ય જાઓ નહિ જ
નાતોના જેટલા જ વાડા ધર્મોના પણ ઉભા થયા
અને દિંદુશાસ્ત્રોએ મોક્ષ કે મુક્તિ માટેના મુઠ
મિલાતો પર સ્થાપેલી આ ગાદીઓ નાવ ઉચ્છી
ફિશનો બોધ કરી રહી આવી જડ મમાવરસથિથી
પરિણામે નિર્ભયના અને નાગ ન થાય તો શું થાય ?

કરજામના પાકા બદર્થી એ લોગો બધા મુઘીમા
અમુક દદ મુઘી આગળ જઈ શક્યા, પણ જ્યાં માણ
જમાના સાથે કવનરિયતિ વડવાનુ આગ્યુ ત્યા અપી
બેકા ધરોય આગળ દોડ્યુ જ જાય છે અને પૂર્વ
સ્થાનુ ત્યા બેઠું છે દર વર્ષે ધરોય બળે એશિયા વચ્ચે
જાન, બદોગન, ગોદવણીવાળા સાધનો અને કેળવા-
એલી શક્તિઓનુ મોટું અંતર પડતું જ જાય છે અને
ધરોયની સાથે થવાનુ એશિયા માટે વધુ ને વધુ મુશ્કે
જાતુ જાય છે અજેજેએ મોગલ સામ્રાજ્ય કાય કર્યુ
એ જ વખતે આફ્રિકા અને એશિયામા બીજા ધણા
મુલકો બીજા ધરોયી પ્રજાએ સર કયાં જાનો અર્થ
એ જ કે ગિયરના પકડી બેઠેલી જાનિઓને દરોયી
તેને જાહે આગળ વધતી જાનિઓ જામી મેરી

વલ્લભ વગેરે ધર્મ સંપ્રદાયોમા દેખાતી અધાર્મિક
કગનારી મનુષ્યપૂજન અને બીજા ગુરુશક્તિના સમ્રાદાયો,
નયા દેવદાસી કે મુલકીઓ માન્ય પોતાની વિષય-
રતિઓનાં વાન જવા દેખે અને લાખો સામાન્ય
માણસો, જેઓ મનિની ઉપાસના કરે છે તેમની
તરફ નજર દરીએ તો ગોરો અને પૂજારીઓ તેમની
કેટકેટલી અધાર્મિક કરના જોઈએ છીએ ! અને તે
પણ એવા દેવને નામે, જે ખાય છે, મેએ છે અને
માદા પણ પડે છે જગજાયજી (પુરીના) વર્ષમા એક
અદવાડિયુ ગાદા રહે છે. દેવોનો આ વૈભવ અને
વિલાસ નવાબોના જનાનખાનાને પણ વટાવી જાય
એટલા હોય છે કેટલાક માણસોએ ધર્મ સમ્રાદાયોથી
છુટા પડી, બધુ ત્યાગી, શુદ્ધ સાત્ત્વની ઉપામના શર
કરી, પણ એકબે પેટી પછી ત્યા પણ ગુરુપૂજની
અવધિ થઈ ગઈ

પરિણામે, મોગલ રાજ્યની પડતી પછી દિંદુ
અને મુસલમાન બંને પ્રજા સાથ જડ થઈ ગઈ, માત્ર
પૂર્વજોની વાદવાદ કરતાં જ બેઠા રહી અને નવો

જમાનો ખરાબ આવતો ત્યારે એમ કહયો કર્યું.
એ તમા જમાનાને અત્યુકળ નવા પ્રયોગ કે સ્વતંત્ર
વિચાર કરવા એ તો જાણે ત્રિપુનિઓની શુદ્ધિમાં
રાકા કરી ગણાય, ધર્મના પવિત્ર દરમિયાનો ઉપર પ્રભ
કરવો એ મહાપાપ ગણાય, એથી મનોદશા થઈ ગઈ.

ઇતિહાસનો ભાષ

આમ એક સામ્રાજ્યનો પચાસ વર્ષનો આરંભ
ઇતિહાસ જાણ્યા પછી આપણને શું કરવું તે ખુલ્લે-
ખુલ્લું સમજાય તેમ છે. પુરુષોત્તમના એક પ્રગ્ન
જાતિને વસવું હોય, અંદરઅંદર સુષેદ જાળવવાની અને
સરવદ સાચવવાની તાકાત મેળવવી હોય, દેશની
સંપત્તિવધારવી હોય, કળા અને વિજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થએલી
જોવી હોય તો પિંડુ અને મુસલમાન બંને કોમોએ
એક વાર મૃત્યુ પામી પુનઃ જન્મ લેવો પડશે. આ બંને
ધર્મોને સતત તપ અને જાગૃતિની દશા લેવી પડશે
અને વિવેક તથા વિજ્ઞાનની છાયામાં પવિત્ર યજ્ઞ નવ-
સંસ્કાર સ્વીકારવા પડશે. ઇસ્લામમાં આવો ફેરફાર થયો
અશક્ય નથી તે જાણ આપણી આખ સામે અનનાના
વિજ્ઞાનોએ બતાવ્યું છે. ધાર્મિક મુસ્લિમ કમાલ પાશાએ
સાબિત કર્યું છે કે મુગોની ઉત્પત્તિ મદાન મુસ્લીમ
રાજ્ય નહીં બંધારણ ઉપજવી શકે છે, ગાદુનારી-લમ
પણ બંધ કરી શકે છે, સ્ત્રીઓના શુક્રાશી પરી ઉઠાવી
શકે છે, દરેક સંપ્રદાયને સરખા દક્ષ આપી શકે છે,
ને છતાં ઇસ્લામની જમિ તરીકે લખાતી જોગવી શકે છે.

ઔદ્યોગિક જીવન આદરી અને જાહોલ મુસ્લીમ
પાદશાહની નિષ્ફળતા દુનિયા સામે સર્જી પુરાવો છે
કે મદાન પ્રગ્ન વિના મદાન સામ્રાજ્ય નહીં શકે
નહિ. અને મદાન પ્રગ્ન એટલે શું ? માણસ માત્રનો
સમાન દક્ષ તે સમાન તક આપીને એક મુખ્ય પ્રગ્ન
બનાવવી તે. એ પ્રગ્નનો દરેક અંગ એક અંગ સરિરના
અંગ જેવો જ હોય, વિચાર અને જીવનની દરેકદરેક
મુખ્ય બાબતમાં સૌ પરસ્પર મળવા જ હોય અને
નાની આવતો અથવા ખાતગી જીવનની વિગતો
ઉદારપણે નિલાવી શકતા હોય, પથ કે સંપ્રદાયના
લિત કરતા આખી પ્રગ્નના લિત તરફ નજર મૂકી
રાજ્યવહીવટ થતો હોય અને સમાજમાં જ્ઞાનની
ઉપામના નિર્ભય રીતે, જાગૃત, અમર્યાદ થઈ શકતી હોય.

કામની સ્વતંત્રતાનો આધાર વ્યક્તિની સ્વતંત્રતા

[અનુસંધાન જોડેના કોલમને જોડે]

પુછો તંત્રીને

અથા અંકમાં પુછેલા પ્રશ્નોના જવાબો

(૧) દરિયાની ઉઠાઈ કેમ માપવામાં આવે છે ?

હોડાં કેલિવને અવાજ કરે એના એક ઘટ્ટની ગોઠવણી
કરી છે. વાળના દોરડા સાથે એક માથું વળન ટાવવામાં
આવે છે અને પછી તેને દરિયામાં ઉતારાય છે. જેનજેમ
દોરડું નીચે નધ તેમતેમ એક ટોલ વાગતો નધ એથી
કરામત હોય છે. ત્યારે વળન નળીએ પહેલે છે ત્યારે ટોલ
વાગતો જાય પડે છે. માત્ર દોરડું કંટક નીચે ઉતર્યું તેનું
માપ લેવાય છે.

(૨) કાંઈ પણ એલન કે સવાની શક્તિ માપ બતા-
વવા માટે 'હોડાં પાવર' (પોલ્કાઇ) શબ્દ કેમ યોગ્ય છે ?
એલનના મુખ શોષક નેસ વંદિ 'હોડાં પાવર' ગાજ
યોગ્ય છે. પોતાના પ્રાવના પોતાના જાળત પ્રમાણ એક
મિનિટમાં ૨૨૦૦૦ રતલ વળન એક કુટ હજી કરવામાં
ખર્ચાની શક્તિ નેટલું બતાવતું હોય આ ઉપરથી તેણે એલ-
નની શક્તિ બતાવવાના માપ તરીકે 'હોડાં પાવર' શબ્દ
રાખ્યો. થોડા વળત પછી તેણે ૨૨૦૦૦ રતલ ફેરવીને ૩૩૦૦૦
રતલ માપ રાખ્યું હતું.

(૩) લશ્કરમાં ખાખી રગના કપડાને ઉપયોગ ક્યારથી
રાખે થયો ?

લશ્કરમાં ખાખી રગના કપડાને ઉપયોગ પ્રથમ ટિફ-
સ્ટાનમાં રાખે થયો અને ૧૮૪૮માં હુસસન અને હોડામનની
સંગ્રામી નીચે ખાખી કપડાં લશ્કરમાં પ્રથમ વખતથી ત્યાર
પછી હિંદુસ્તાનની બહાર હુદાનની લડાઈ વખતે અને
૧૮૮૩માં ફરી ઉપયોગ થયો.

(૪) દુનિયામાં ઉંચામાં ઉંચો પુલ કયો છે ?

દુનિયામાં જોથી ઉંચો પુલ વિસ્તારિયા દોલ્સ બ્રીજ નામનો
છે ૪૦૦ ફુટની ઉંચાઈએ જોખની બારબાર નીચે ધળો તે
જાળેની ની જોળે છે જ એ હોલ્સ નામના માણસે
તે પુલના બાંધકામની યોજના ધરી હતી.

(૫) વિજયથી મૃત્યુ કેમ નીપજતું હશે ?

વિજયી જ્ઞાનલંબુઓમાં પસાર થાય છે અને જો તે પધારે
મજબૂત હોય તો આરોગ્યવાસના જ્ઞાનતત્ત્વોને નિષ્ક્રિય
કરી નાખે છે તેથી મૃત્યુ થાય છે.

પર છે મત્ત અને કલ્યાણ ધર્મનો પુરો ઉત્તમ થશે
ત્યારે જ દિદી પ્રગ્ન તેની પુરી અને ખરી લખાતિ પામશે
(ઔદ્યોગિક અને ઇતિહાસ. પુતક પ ૫૫) જહુનાથ સરકાર

આપુ વર્ષ રખડવુ, તોફાન કરમ, કલાસમા કપરસ ખાવી, જાવન જાવા ને વળી પાડ પાસ થવુ, કેમ ?

તુકારામની મેટ્રિક

હંગીમાં ગણી ચે ત્તાણે લેવાની હોય છે મેટ્રિક અને તેમા ભણતા વિદ્યાર્થીઓનો સમાગમ, તેમની મિત્રતા, તેમનો કાર્યક્રમ, તેમનો ભલકો અને તેમનો વટ, એ બધુ જારીકાણવી નીરખવુ એ પણ એક અનેરી લ્લાણ જ છે.

ત્રિલોકચંદ્ર અમારા શહેરના લોખંડના વેપારી તૈયજઅલીના ગુમાસ્તા બહુકાકાનો પુત્ર થાય.

બહુકાકા, ગુલામબુમેન યવના દત્તા એ જમાનાના ગુમાસ્તા એટલે એમને આપણે જુના માણસ કહીએ તો ખોટું નહિ એમનો એક પુત્ર જગજાય હિંદુસ્તાનની બી બી ઝંડડી આમ રેલવેની જે લોકલ અમલવાળી ગને સાહાઈસ વાગ્યે ઉપડી મુબઈ નાય છે, તેમા કામ કરતો સુનદો ગાઈ છે બીજો પુત્ર અમેરિકામાં એટા પાયા પર તારકસજનો ધધો કરવા ઉમેદ રાખે છે.

એમના બીજા ચીરછવી ત્રિલોકચંદ્ર તે આખે જાણ તો નહિ પણ જન્મથી જરાક ત્રાસુ જોવાની ટેવવાળા તો ખરા.

દસ મામ સુધી અમારી દાહરકુલમા વધારેમા વધારે લહેર કરવા માટે, છેલ્લી પાટલી ઉપર વધુમા વધુ વાર ઉલા રહેવા માટે અને તમામ મનનોને

વધારેમા વધારે પગવવા માટે જો કાંઈ હનામ કાદરા-મા આવે તો તે અમારા ત્રિલોકચંદ્રને જ મળે, એમ અમારા કલાસની બહુમતી છે તેમની સાથે નાશાસાગી હોવાથી અમે તેમને તુકારામ કહી સંબોધીએ છીએ.

છેક અંગ્રેજ પટેલા ધોરણવી સાનમા ધોરણ સુધી, સીટીઓ લઈ આગલા ધોરણમા ચડી જનાર તુકારામ ખરેખર જવામદ જ છે.

તેમના અભ્યાસક્રમમા જરાક દૃષ્ટિ નાખીએ તો માલમ પડે છે કે અંગ્રેજ પાઠમાજા લાયક પહેલાનો પાઠ શીજે સમજના એમને જોહામા જોહો એક દાયકો જોઈએ જ્યોમેટ્રી ઉપર તો એમને ધપી ચીડ છે જ્યોમેટ્રીનુ પાનું ઉઘાડવુ એટલે તેમના દુરમનને નમન કરવુ એમ તે માને છે ઍન્જિનિયરના ફેક્ટરો જેવી ચીજમા માથાકૂટ હોવાથી તેને એ ઝાઝી છેંછેડા જ નથી.

જો ગણિતમા બહુ ગુણકાર ન હોય અને અપૂર્ણક વગરના મીઠે સીધા દાખલા પુઝ્યા હોય તો અકસ્માતે પાચમાથી દોઢ ખરો પડે, તેની મને તો સોએ સો ટકા ખાતરી છે.

બુદ્ધિગમી ધણી મામોના નામ આવના હોવાથી

તેમા જગ કયાશ છે, છતાં અમદાવાદથી નડિયાદ અને નડિયાદથી કપડવણજ, અથવા અમદાવાદથી મહેસાણા સુધીના ધણાખરા ગામો તેમને મોટે છે.

ઇતિહાસ એટલે અરથા ગપાટા મારી કહક લખવું એવી તેમની દહ માન્યતા હોવાથી 'સો માર્ક-માધી ધારૂ તો ઓછામા ઓછા તેર માર્ક હુ મેળવી શકું' એમ તેમણે એક વાર પરશોત્તમ માસમા સવારે નવ વાગ્યે નંદાવા જતા નદી ઉપર છાતી ઠોકીને કહેલુ એ મને યરાયર યાદ છે.

ગઇ સાલ યુનિવર્સિટીએ સાયન્સ અને બુજોગ ફરજિયાત દાખલ કરેલા એની માથે તેમનો સપૂણું વિરોધ છે એ વિરોધને લીધે સાયન્સના અવરોમા તેમણે હોટેલો શોભાવી છે હોટેલોના બીજના પૈસાનો હિસાબ કરીએ અને જે પૈસા થાય તે બે કાઈ માયન્સ માસ્તરને આપીએ તો ઓછામા ઓછા ત્રણ છોકરાં તે લખાવે એમ ગામના લોકોને વાન કરના મેં સાબલ્યા છે.

આ તુકારામનો અભ્યાસક્રમ થયો પ્રીલિમિનરી—એટલે ફારમ આપવાની—પરીક્ષા પહેલાનુ એક અઢવાડિયુ અને ફારમ લીધા પછીના એક આખા માસની એમની તનતેહ મહેનતનો જે કોઇ નિચાર કરે તો જરૂર તુકારામ મારે દયા અને ફિલમોછ જતાવે.

ફારમની પરીક્ષાને ફક્ત આઠ જ દિવસ રહ્યા એમ છોકરાઓ વાતો કરે છે ને તુકારામ સાંભળે છે ફારમ લેવાનો દહ નિશ્ચય કરીને કહક બળડતા બળડતા એ પોતાને ઘેર જાય છે.

'માછ, કાલથી આપણે શાક શેવા નથી જવાના. છીંકણી પછુ તમારે જતો જ લાવવી પડશે મારી પરીક્ષા આવતે સોમવારે જ છે. કાકાને કહેજો કે ત્રીજો માથ ખાલી કરી મને એક ઓરડી સ્વાધીન કરે. જે તેમ નહિ કરે ને પછી અમે નાપાસ થઈશું તો તેમાં અમારો વાક નહિ.' કાલથી સાંજે આગમા ફરી આવીને પછી વાળુ કરી રાતના બજાએ વાગ્યા સુધી વાચવું છે, મારે મોટા ભાઈને કહેજો કે એક ટેબલ લેમ્પ લાવે અને સાંજે જહેનને પછુ કહી દેજો કે રૂપ, પિત, આ, ખાડ અને મસાલાના ડબ્બા મારા ટેબલ નીચે જ મુકે વળી જે થરોસ અપાવે તો ઘણું સાફ.' તુકારામે

હ-ક મને ફારમ ના આપ્યું. હેડમાસ્તર ખરાબ છે

એકમામરી બધી સૂચના કરી હામી.

પરીક્ષા થઈ ગઇ છે મગળતારે પરિણામની રાહ એના નવજુવાનો પાટલીઓ પર બેસા છે એટલામા હેડમાસ્તર આવ્યા અને કેણકોણ પાસ થાય છે તથા કેટલાને ફોર્મ આપવાના છે તેમના નામ વાંચી ગયા. તુકારામને બીજો વરમે ફોર્મ આપવાનું વચન આપી રવાના થયા. દીવેલ પીધેલા જેવુ મોહુ લઇ તુકારામ ઘેર ગયા અને ત્રીજો માથે એક ખુરશીમા પડી પોકે-પોક મુકી રડવા લાગ્યા.

એટલામા માછ આવી પહોચ્યાં 'હાય હાય' મારા તુકા, શુ થયું? વેંછી કેંઓ? ખમ્મા તને'

'ના ના, માછ, હુ-હુ-મને ફારમ ના આપ્યું. હેડ માસ્તર ખરાબ છે શેડિયાના, વકીલના અને ડક્ટરના છોકરાને તથા ગાડીધોડાવાળાને ફારમ આપે છે મને ના પાડી એ...એ...મને નપાસ કર્યો'

'કઇ નહિ બેટા, બીજો વરમે! કઈ મરી જવું છે? જોઇશુંને આપણી નાતમાથી કેટલા પાસ થાય છે' તે એ તો જાણે મરીના મરી ને જાદારના બદાર બધે દગો થઇ ગયો જોને હાડકા નીકળ્યાં' હા-હા, મોટાને આપવા દે પેલા કિરણો વકીલ છે ને, તેને કહીશું એટલે ફારમ અપાવશે.'

તજાવને કિનારે પથથિયાં ચરજોહોએહો તુકા મનમા બજે છે 'જો હુદુલી માસ્તરના અવરમા એ-ઓ કુટવા-મા મારો ભાગ ન હોત તો જરૂર હુ ડિ-ટરીમા પાસ

થાત પેલા કાણકાકાના અવરમા છોડા તથા ઉધ-
ગસ ખામને તેને ખુબ સતાવેલો, એટલે જ કુ અચેટમા
હીડી ગયો પેલો જગલપુરી આખો ને નરન મને
કલાસઆઉટ કર્યો, તે દિવસની એની ચીડને લીધે
સાયન્સમા થોડા માર્ક ખુટયા કઈ નહિ, જો પેલો
કિરપો કૃપા કરે તો એકો પાર !' લહેગમાં આવી
કવિના લલકારવા માઠી

અરજ સુણો અવિનામી,

અમારી અરજ સુણો અવિનામી

'હે! પ્રભુ' જો કારમ મળી ગય તો દુનિયા ઝખ
મારે છે' હે પ્રભુ' તુ પામ ભલે ના કર, પણ
કારમ તો જરૂર અપાવ જત, તને ઘીનો દીવો પુરીશ
કંઈ નહિ, હીમતે મરમ તો મદદે ખુદા ચાલ ઇવ
કિરપા પાસે !'

x

x

x

હેડમાસ્તરે નોટિસ કાઢી છે કે કામ ચિના ઍક્સિસ-
મા ફાઇલ ચનારને શિખા કરવામા આવશે એમનો
રૂઆખ બદલાઇ ગયો છે જાણે ધણા જ કામમા
રોકાએલા હોય તેમ દેખાય છે વાત કરતા સબ્યતા
જરાક ઝોછી જણાય છે ફોર્મ મારે કોઇ મામાની,
કોઇ કાકાની તો કોઇ પુવાની ચીટીઓ લઇને વારા-
ફરતી ઍક્સિસમા પ્રવેગ કરે છે હેડમાસ્તર સૌને
દેખાડાવે છે, ધમકાવે છે, આમુ કઢાવે છે અને
અનહદ દયા આપી ફોર્મ આપે છે છેલ્લે દિવસે
સાજે સાડાચાર વાગ્યે તુકાગમે હેડમાસ્તરને કિરપા-
રામ વખીલની ચીટી બનાવી હેડમાસ્તરે મવાલ કર્યો,
'તુ કેટલામા પાસ છે ?'

'સાહેબ, પાચમાથી ત્રણમા નજસ છુ ને એમા
તેત્રીસ તેત્રીમમા માનઆઈ ખુરે છે !'

'આખુ વર્ષ રખડુ, તોકાન કરવા, ઉધરસ
ખાવી, ગાયન ગાવા ને વળી પાછુ પાલ ચવ' અવર
ભરવા નહિ ને પછી ચીટીઓ લાવવી' જા, એસ પેલા
ખુણામા ને આમા લખ્યુ છે તેમ લખ'

તુકારામને મુક્તિ મળી ગઈ! દરખમા ને દરખમા
તેણે આર આના હોટલમા ખરચી નાખ્યા

x

x

x

ફોર્મ મળ્યા પછી તુકારામનુ ઇવન બદલાઈ ગયું
નિરાણેથી છુટી એ કલાક તળાવ ઉપર ફરી આવી

વાણુ કરીને ચીયુન પેરાળર સાડાનવ વાગ્યે વાચવા
એમના વચ્ચેવચ્ચે પ્રેરણા થઈ આવે તો પાચદમ
મિનિટ ગાયન પણ ચલાવે સાડાદસ-અગિયારે ચા
બનાવે પીને જો એકા તે માડાખારે ઉઠી મો ઘોડ
ફરી બીજો એક પાડી એક વાગ્યે વાચન શરૂ કરે
વચ્ચમાં અકસ્માતે દોટકે કલાકનુ લાણુ એકુ આવી ગય
વળી પાછા અઢીથી પાચ મુધી વાગ્યે.

તેમનો સ્વભાવ ખરેખર ચીટીઓ થઇ ગયો
દતો અને મદાકાળીની મુર્તિ જેવો કેપ રાખતા
મોટા શાહી કુમાર માફક હુકમ કરતા એક વખત
કાકા રોકો એટલે તેમણે છુટો પામ મારી પાણીની
ઝોળા ફેંડવાનુ જગમહે છે. માથએ ધરતા બધા
માણુમને તેમને છછડવાની મના કરી દીધી હતી
સવારે માડા આઠે ઉઠી દાનણુપાણી કરી નવથો દમ
મુધીનો વખત લાયબેરી કે હોટલમા ગાળતા, અને
સાડાદસે ત્રીજો માણે જા બરાડા પાડી ફરી પાછુ
વાચવા માડતા બપોરે માછના આમદથી કલાક
જો કલાક ઉથતા અને સાજે વળી પાછા ત્રણ કલાક
વાચી ફરતા જતા આમ એક મામ મુધી તુકારામને
પરીક્ષાનો રાફુ નડ્યો

પરીક્ષા આપ્યા પછી, આનંદમાનમાં બાર વરસ
કાળા પાણી ભોગવી ભરાર આવતા બેટલો આનંદ
કેદીને ચાપ તેટલો આનંદ તુકારામને થયો પરીક્ષા
પછીની આખી રાત અને અકથો દિવસ મળી કુલ
અદર કલાક તે ઉંઘ્યા હતા મગજને કુંડુ પાડવા
આમિમીમ ઉઘારવાનુ પણ ભુ'યા નહોતા. પામ
થવા મારે પરીક્ષાના પેપરો તપાસનારા કેણુકેણુ
છે, તેની શોધમા તેમણે એક અઠવાડિયુ ગાળ્યુ
હતુ લાયચગ લગાડવાનો ધણો યે પ્રયત્ન કરવા છતા
કયાંય નહિ ફાવવાથી માતાજીની, અગિયા કાકાની,
મદાદેવની, હનુમાનની અને મલનાગાયણની બાધાઓ
રાખી તુકાગમ, જીનની પહેલી તારીખના ટાઇમસની
રાદ બેના અમદવાદ રોશને પ્લેટફોર્મ પસ લીધા
વગર રખડતા હતા

અંણુ

જમડિયો—મુજઈ જવાની ગાડી આ કે ?

સહેરી—હારતો, એમા પુરે છે શું ? એટલી તો કર-
અને ચે ખજર પડે

આમડિયો—તેથી તો હું તમને પુછ છું, બાઈ સાહેબ !

એકાંતના દોસ્તો

કાગડા ચકલાં ખિસકોલીઓ ખિલાડીઓ. . . .

['ઝોતરાલી ડીવાલો' નામના પુતકમાં કાકાસાહેબ કચેલકરે પોતાના જેવાના વિચારોના સોબતીઓ— પંખીઓ, ડીડીઓ, સુપરો, મધમાખો, વાઘા, ખિલાડીઓ અને ખીન અનેક છવચ્છ સાથેના પ્રસંગોના અતિ રસમય વ્યાન આપ્યાં છે અવચોક્ત કરવાની દૃષ્ટિ અને છવમાત્ર પ્રત્યે મમતા હોય તો પ્રાણીસૃષ્ટિ પણ કેટલી સજીવ અને રસમય બની રહે છે તેના બહુ સુંદર ચિત્ર એમાં મળી રહે છે. માત્ર વાનગી તરીકે જ આ નીચે થોડા ફરસ અમે કુતારીએ છીએ અમારી તો ખાતરી છે કે આટલું વાંચ્યા પછી એ આપું પુસ્તક, જેણે નહિ વાંચ્યું હોય તે સોધીને અવરજ વાંચી જશે]

વે કાગડાઓના મારા બાપવાના દિવસ આજ્યા કાગડાઓ દરેકરથી ડાખળાઓ સહઆવતા અને ઝાક પર ગોઠવતા. ડાખળા જરા મોટી હોય અથવા નેહુએ તેવી ન હોય સારે કાગડાઓ લાવીને મારી કુડીમાં નાખતા પહેરેક મિનિટમાં બરાબર પક્ષને એટલે લઈ જતા એક દિવસ એક કાગડાને લોદાના તારનો જાડો કટકો જડતો ધાસતી માસડી બાપવા માટે આવ્યા તારનો ઉપયોગ થાય છે આ તાર વળી વીસમી મ'ના આ મધ્યમુરે એક લોદપ્રાસાદ બાપવાની પ્રુથ મધ્યામ્ણ કરી, પણ તાર ચક્રક જ રહેા. બાપરે એને સુજડું કે ચાલો ચાપણે એને પાણીમાં નાખીને પલાળીએ. બરાબર બે વાઝાથી ચાર વાઝા સુધી એણે એ પ્રવૃત્ત કર્યો પહેલા એક ઊંડો પાણીમાં ગોળ્યો, પછી બીજો, પછી ત્રીજો લાગ બે કલાકની મંહેનત પછી કાગડાભાઈ એટલું પદાર્થવિદાન ગાંખ્યા કે લાકડાના ગુણધર્મ અને લોદાના ગુણધર્મ સરખા નથી હોતા. પણ આખરે એણે પોતાના માળામાં એ તારનો ઉપયોગ તો કર્યો જ.

એક દિવસ અહામદ દોસ્તોદોસ્તો આપીને કહે, 'કાકાજી, કાકાજી, જરા મધ્યર આઠએ તો સંઘી દમને એક કાંચડા પકડા દે' જ્યારે નેહું છુ તો સાથે જ ચતુર કાગડો પણ દવાયો દતો. કાગડો ઝોરડીમાં પકડાયો દતો. એને પગે એક લાખી દોરી બાધેલી હતી (કેદી પાસે દોરી કયાથી આંખી ? જાનગી

વ્યવસ્થા.) કાગડાએ દુનિયાના તમામ કાકાઓને વદારે ધાના હુમ પાડી. પણ હું એકલો જ લા કાગડો હતો. મેં ઘણી આજ્ઞા કરી અને કાગડાભાઈ છુડી ગયા મારી ખાતરી છે કે એ કાગડે ફરીવાર જેલનું મો પણ નહિ જોયું હોય. પણ બંધાયો એનું કર્ક નહિ, મરી જતા એનું ચે કર્ક નહિ, પણ કાગડો જાયો એ શરમ એની આખી નાતને અસલ્ય થઇ દશે

મારી ઝોરડીમાં ખુબ ઉંચે એક બાંકું હતું એક ચકલીની દૃષ્ટિ-તેના પર પડી તરત જ તેણે લા પોતાનો માળો પાલ્યો ખીસકોલીઓએ મારા ઉઠેપુરી ઊનના આસતના કકડા તો કરી નાખ્યા જ હતા. તેમાના ચનપસંદ કકડા ઉપાડીઉપાડી ચકલીએ પોતાનો મહેલ સજી નાખ્યો. આ રીતે છ વાઝે ઝોરડીમાં પુરાવા પછી પણ સદવાસને માટે મને ગોઠિયો મળ્યો ચકલી એ દરેશા પ્રસન્ન રહેનાર પ્રાણી છે. આખો દિવસ વાતો કરતા તે યાકે જ નહિ, અને મેરાઓની પેટે એની એ જ વાત ફરીફરીને કહેતા કટાળે નહિ. મારી ઝોરડીમાં રોટલાના કકડા પટેલા હોય એટલે બન અને આશ્ચર્ય તેને પુરેપુરી સત્વડ મળી. અને પરિન્દાની ગાન એટલે વજા તો મારો જ નહિ. મધ્યાકાળે માળામાં નાનાનાના અચ્ચાં ચિચ્ચિચ્ચ કરવા લાગ્યા. ચકલી રોટલાની કરચો જમીન પરથી વીણી લે, ચાચમા દળાવીદળાવીને તેને પોચી કરે ને ઉપર જઈ જન્મજાને અવડાવે મારી ઝોરડીમાં રહેની ખીસ-

કોળીથી આ ચકલીનો સહવાસ મદન થતો નહિ પણ કરે શું ? ભીંતના બાકા સુધી પહોંચી જવાય એમ ન હતું. નહિ તો ખીમકોલીએ ચકલીના ઇંડાને જ હોણ્યા કરી નાખ્યા હોત. એ કે ખીમકોલીઓ ઇંડા ખાય છે એ વાત છોટાચક્ર ન જ ઊડાયા પછી જ મારા જાણવામાં આવી.

હું માનતો કે કોયલ પોતાના ઇંડા કાગડા પામે મેવાવે છે એ કેવળ કવિકલ્પના દરે. 'શાકુન્તલ'માં જ્યારે વાચ્યું 'અન્વેદિજે પરબ્રુત ખલુ પોપયન્તિ' ત્યારે કાલિદાસે શોકવહેમનો ઉપયોગ કર્યો છે એમ જ મેં માનેલું પણ જેલમાં જોયું કે કાગડા સાચે જ કોયલના ખચ્ચાને ઉછેરે છે. જ્યાંત્યાથી ખાવાનું આણીને ખચ્ચાને ખવડાવે અને તેમને લાડ લડાવે પણ થોડા દિવસમાં સંસ્કૃતિનો ગ્રંથો સર થયો કાગડાઓને થયું કે ખચ્ચાને ખવડાવીએ એટલું ખસ નથી, આપણી સુધરેલી કેળવણી પણ તેને આપવી જોઈએ એટલે ખામ વખત કાઢી માળા પર ભેસી કાગડો શીખવાડે, 'બેલ, કા કા.. કા' પણ કોયલનું પેલું કૃત્રિમ અચ્ચું જવાબ આપે, 'ક.. ક.. ક' કાગડો ચીંટાળે ચાચ મારે અને કરી કેળવણી સર કરે, 'કા.. કા.. કા' પણ આમ કોયલ કંઈ પોતાની સરકૃતિનું અભિમાન ઊંડે ? એણે તો પોતાનું 'ક.. ક' જ છુટવા માડ્યું કાગડાની ધીરજ ખુટી ત્યાં સુધીમાં કોયલનું અચ્ચું પગભર થયું હતું, —અથવા સાચું કહીએ તો પાપભર થયું હતું કાગડાની બધી મહેનત છુટી પડી અને લાગે છે કાગડો દિલ્લુરતાની હોવાથી તેણે નિષ્કામ કર્મ કર્યાનું સમાધાન તો જરૂર મેળવ્યું દરે. 'યજ્ઞે દુરે યતિઃ ન દિગ્ધર્મિતિ કલ્પે દોષ.' એમ ન હોત તો કાગડો દર વર્ષે એ ને એ જ અખતરો ફરી ફરીને શું કામ કરે ? સામજી-ભાઈ કહે, 'આ કોયલના ખચ્ચા જેટલી પણ અકલ્પ આપણા અગ્રેષ્ઠ લણેલાઓમાં હોત તો તેઓ ધરમાં અગ્રેષ્ઠમાં ન બોલત'.

દશેરને દિવસે એક નીલકંઠ (ચામ પક્ષી) અમારે ત્યાં આવ્યો નાનપણથી નીલકંઠ વિશેનું કાવ્ય ખુબ માલખેલું નીલકંઠ એટલે અત્યંત કલ્યાણકારી પક્ષી, જ્યાં તે જાય ત્યાં શુભ જ થવાનું, નીલકંઠનું

દર્શન થાય એટલે તે દિવસે સાંસ્કાર ખાવાનું મળવાનું, એ બધી માન્યતાઓ તેના દર્શન સાથે મનમાં નાશ થાય છે. મને માફમાફ ખાવાની ઇચ્છા પણ ન હતી ને આશા પણ ન હતી મેં સ્વાદ છલ્યો છે એમ તો કેમ કહું, પણ તે વિશે ખુબ બેફકાર છું ખરો. નીલકંઠને જોઈને આવ્યો દિવસ ખુબ પ્રસન્નતા અનુભવી અને નીલકંઠ પણ કેલ સંસ્કૃતી પેટે પોતાના પોપાકના મદરતનું પોતાને યરાગર ભાન હોય તેમ દયાએલા અભિમાનથી આમતેમ ઉડતો હતો ઘણી વાર અમારા તરફ નજર નાખતો, પણ તે એટલી બેદરકારીથી કે જાણે કહેના માગતો હોય કે તમારા જેવા શુદ્ધ માનવી મારી એક નિગાદને પણ લાયક નથી થોડાક વખત આમતેમ ફરી ભાઈ-સાહેબ જાણે કંઈ ભારે કામ ભુટી ગયા હોય તેમ એકએક ઉતાવળાઉતાવળા ઉડી ગયા આપણા ભેસના વગેરે મુપરિન્ટેન્ડેન્સે એ જ નીલકંઠ જોયો, એટલે મને આવીને કહે, 'મિ. કાલેલકર, આજે મેં નીલકંઠ જોયો એનું માદાત્મ્ય શું છે ?' મેં કહ્યું, 'તમારું આખું વગ્ન મનમાં જશે માત્ર નીલકંઠનો સિકાર નરિ કરતા' મુપરિન્ટેન્ડેન્સે કહ્યું, 'આખું વગ્ન કેવું જશે એ તો કાલું જાણે, પણ આજે તો મયારે ઉડીને નવા કારખાનામાં કેદીઓ ને મુકાદમ લઈ પડ્યા એ ભારે અપશુકન થયા ખરા,' સામજી પ્રભાણે તો તે વગેરે સિદ્ધિ રોટખાતામાં સ્ત્રી મખખર થએલા, એ મુપરિન્ટેન્ડેન્સે ડાઉન માહેજનો ઘડો સમરો ગુજરી ગયો અને તેની મોટી મિલકત ડાઉન સાહેબની પત્નીને મળી. આ અપશુકન ગણાય કે શુકન એ આપણે શું જાણીએ ?

સામજીભાઈ પાસેથી રોટલાના કકડા ખાઈખાઈને કાગડાએ મારી પેટે માત્યા દત્તા મને થયું, ચાલો કાગડાઓને જગા કસરત કરાવું. હું રોટલાના કકડા આકાશમાં ખુબ ઉંચે ઉછાળું ધારણા એવી કે કાગડા ઉડીને આકાશમાં ને આકાશમાં કકડા અદરથી ઝીંડી લે. પણ એ ખાધાઓ માથું ઉંચું કરીને કકડો ક્યા ઉડે છે ને ક્યા પડે છે તે મને પેટે જોઈ લેતા, અને કકડો નીચે પડે એટલે એને મારે પડાપડી કરતા મેં સામજીભાઈને કહ્યું, 'તમારા ગુજરાતના કાગડા

સાચ નાજાયક છે. અમારે ત્યાં નાનપણમાં હું એવ-
ડમાથી કાણુ વીણીપીણીને આકાશમાં ઉડાડતો ત્યારે
કાગડાઓ એકેએક અદર જ ઝીંકી લેતા પછી આ
બાધાઓ તો ડોળા કાઢીને જોઈ જ રહે છે !” શામળ-
ભાઈમાં કંઈ પ્રાન્તીય અભિમાન ઓછું હતું ? તેમણે
હાલું, ‘અમારે ત્યાના કાગડા ઓછા જ બુબ્બી-
બારસ હોય છે ?’

ક્રમ ક્રમ

અંધવારને દિવસ હતો. પોલીસોને જલ્દી થેર
જવું હતું એટલે અરજી કરી તેમણે અમને ખાસ
વાગ્દે જ કોટડીઓમાં પુરી દીધા હતા. હું ‘નાથ-
ભાગવત’નો એક અધ્યાય પુરા કરી ઓરડીમાં
નિશ્ચેત બેઠો હતો. પોલીસો તેમજ મુકાદમો તાજા
બરાબર બંધ છે કે નહિ તે તપાસી બીડી પીવા
આકે ખુલ્લો જઈ જરાયા હતા. એટલામાં એક મોટો
ધોધર મિત્રાડો ઘરાઈને ખાધા પછી મુઠ ચાટતો
ચાટતો અને હાથીની પેઠે ડોસતોડોસતો આવી મારા
આસપાસ આગળ અટક્યો અને ધ્યાનપૂર્વક મને નિહાળતો
હતો. તેણે માથું ઊંચું કર્યું, નીચું કર્યું, જાણ્યાના એક
છેડ તરફથી જોયું, બીજા છેડા તરફથી જોયું, ને
‘ગુરુ’ ‘મ્હાઈ’ કરીને પોતાનો સંતોષ જાહેર
કર્યો ! નાનપણથી અનેક અનુભવધરા (અનુભવમો)
હું જોતો આવ્યો છું, પાળ્યાંની માંબ પશુપક્ષીઓ, વાઘ
અને મિત્રાડાઓ પુરેલાએ બદારથી જોયા છે, તપાસ્યા
છે, તેમનું વર્ણન બદારના લેખક પર વાગી સંતોષ
વ્યક્ત કર્યો છે; પણ કોઈ કાળે મેં એમ સ્વપ્ને વ
ધોરેલું નહિ કે હું બંધખારણે પુરાયો દહજ અને એક
નકત મિત્રાડો બદારથી મને જોઈ-તપાસી પોતાનો
મનોવ જાહેર કરશે ! મિત્રાડીઓનું કેલ્પી જાણુ
ચાલતુ હોત તો પેલો ધોધર આ પ્રસંગ પર જરૂર
એક લાખો વર્ણનાત્મક લેખ લખત

ક્રમ ક્રમ

હું માંહો હતો ને દરમિયાન મને દૂધ મળતું.
અને જ્યાં દૂધ હોય ત્યાં મિત્રાડી તો હોય જ એ
જુનો સિદ્ધાન્ત; એટલે દીરાએ મારી માથે બાળ-
બંધી કરી. ગમે ત્યાંથી આવે અને પગે નાક ધમે,
પુછી ઉઠી કરીને ‘મીયાઈ’ એવો પ્રતિષ્ઠિત અને
અર્જન અવાજ કે. નાનપણમાં વૈષ્ણવ કરી પછી જ

જમવા એસવાનો અમારો રિવાજ, એટલે મિત્રાડીને
દૂધ પાયા વગર જતે દૂધ પીવાનું મન થતું જ નહિ.
પણ મિત્રાડી માટે વામણ ક્યાંથી લાવવું ? સદાજાએ
અમારા એટલાની કોર પરના એક પોરબંદરી પથ-
રામાં નાનકડી તાવડી જેવો એક ખોટો દતો, તેમાં
રોજ એને હું દૂધ પાતો. કોક દિવસ હું ‘Tale of
Two Cities’ વાચવામાં યુગ્મનાન હોઈ અને
મિત્રાડીને વેળાસર દૂધ ન મળે એટલે ધીમેધીમે
એકએક પગલું ભરી મિત્રાડી રહેતી દ્રોષતા માગ
ચલુ તરફ જાય, ફરથી ચેષ્ટ મુધે, અને પોતે ભારે
ગુન્હો કર્યો એવું એકએક ભાન થયું હોય તેમ જટ
પાછે પગે પાછી દડી જાય. મિત્રાડી ને સંસ્કૃત
જાણતી હોત તો બોલી ઉઠત : ‘અરોરાત મદતપાપં
હતું વ્યવસિતા વયમ્ !’ પણ એ તો મિત્રાડી રહી.
એનું જાણુ સંસ્કૃત ‘મીયાઈ’ એ એક જ ઉદ્દાગમ
પરિસ્માત થતું પાછી બેસીને ‘મીયાઈ’ બોલી
મારા તરફ સહેજ જુએ ને ધીંગળ કેળવે. પણ પાછું
ગહેવાય નહિ એટલે ફરી આગળ જાય, દૂધ મુધે
ને અચકાઈને ફરી પાછી રહે. આ રીતે એણે મારા
પર મારી જાપ પાડી હું એને નિયમસર દૂધ પાતો.
કેકવાર એને રોજ કરના બમણું દૂધ આપતો પણ
આખરે મિત્રાડી તે મિત્રાડી. એક દિવસ ક્યાંકથી
એક દોસ્તદારને લઈ આવી. દીવાને તો અમારી બીક
હતી જ નહિ એટલે તે સીધી આવીને મારી પથારી
પાસે બેઠી અને એનો દોસ્તદાર અમારી નજર સુક-
વીને આગળ ધર્યો અને એણે ચંચુ ઉઘાટી ગાડ્યો
એની ઉમળી શર ચાય તે પહેલાં જ શામળભાઈનું
ધ્યાન તે તરફ જાયું ને તેમણે તેને દાંડી કાઢ્યો.
દીરાની મુઠા પણ ચોર જેવી યજ્ઞ હતી. તે પણ વગર
કાકે ત્યાંથી પોખારા ગણી ગઈ. બેજણ દિવસ
લાગલાજટ આ બંનેએ ઉત્પાન મચાવ્યો. દીગ પહેલા
તો ભીંનના નીચલા કાણુમાંથી એકકડી આવતી અને
પરિસ્થિતિ નિદાગી અનુકૂળતા જણાયે બદાર જઈ
દોસ્તદારને લઈ આવતી. પોતે પ્રત્યક્ષ મોરીમાં ભાગ
ન લે પણ તેમાં તેનો અમભાવ તો પુરેપુરો હોય.
દીરાના ગુન્દાની ખાતરી થયા પછી બે દિવસ મેં
એનું દૂધ બંધ કર્યું. દૂધ ઉપર અખન પહેલો રાખ્યો,
[અનુસંધાન અગ્ર પાન ૨૧૨ના પહેલા કોલમને ઉઠે]

રા ત

એ વો યે એક વંધન હતો ત્યારે સર્વ પૃથ્વી ઉપર અહિં પહોંચ પ્રકાશતો ને રાત એટલે શુ એનું તો દુનિયાને ભાને ય નહોતું પણ એ તો લાખો ને કરોડો વર્ષો પહેલાની યાત્રા યદ ત્યારે એ રાત આવી ક્યારી?

નાનકડી કુપડીમાં એક ગરીબ કુટુંબ રહે ભાઈ-બહેન અને એમના માંખોઈ, ચાર જણા બહેનની ઉમર પાંચ વર્ષની ને ભાઈ માત્ર વર્ષનો બાપ ચારચાર પહોર મજુરી કરે ને મા કુલના ગજરા સુધી ગામમાં વેચવા જાય ભાઈબહેન પામેની વાડીમાંથી ચુંટાય એટલા કુલ સુરે.

માને એકે દિવસ તાવ આવ્યો ને એનોંથી ગજરા ન સુચાયા દવે એ બાપ પણ એની સારવારમાં ઘેર રહે તો એ બધા બાપ શુ? એટલે બાપ તો ભારે હેમે મજુરી ઉપર ગયો, પણ એનો ઇંચ તો ઘેર ને ઘેર ફરે.

ભાઈબહેન બાની પચારી પાસે બેસી ગઈ છે, રમવાનું તો એમને માબરતુ યે નથી ભાઈ વચ્ચે-વચ્ચે બાને ધોળી પાપ છે બહેન પુછે છે, 'આ, એ, બા, તું શું કરે કેમ રહે છે? તારે ગજરા વેચવા નથી જવું?' કહે તો અમે કુલ સુડી આવ્યાએ.

બાને તો સાંઈ ન જ થયું બાપ કહે, 'એ તો મરી ગઈ.' છોકરા મરવામાં તો કાઈ સમજ્યા નહિ, પણ બા એમને એકલાં મુકીને જતી રહી એટલે બાપ રડ્યા વખતે પીનના વાત પીમારે પડી.

બા હતી ત્યારે તો ગજરા વેચીવેચીને કુટુંબને નભાવતી, પણ દવે એની કમાણી તો મહા એટલે

બાપે ચારને જદવે પાપપાપ ને છઠ પહોર કામ કરવા માડ્યું પણ તો યે પુરા રોટલો મળતો નથી બાપ અરધો જુખ્યો ગઈ બાળકોને પૂરું ખવડાવે છે.

પણ છોકરાં પુરપુરાં કમનમીયાં દલુ તો ત્રણ મહિના યે પુરાં વીત્યા નથી ત્યાં તો બાપે પણ બાને રરતો લીધો નાનકડા બાળકો નિરાધાર થઈ પડ્યા થરમા એક દિવસનું પણ ખાવાનું નથી.

ભાઈબહેન શરીરોશરીએ ભટકે છે કોઈ ભલી બાઈ ખાવાનું આપે તો કોઈ વળી ધોળા મારી ને કડવાં વેલું પણ કહે પારકાંની કોને પડી હોય?

બહેનનું કામજા હવે લોકના કોર વચ્ચેના ધાન મહી શકયુ એ કહે, 'ચાલ ભાઈ, આપણે જાવા માણીએ જોડે નથી મહેલુ બાને બાપુ જેવું તો જામા કોઈ નથી વગડામાં જઈને રહેશું ને ફળકુલ જે મળશે તે ખાઈને ઇવશું.'

ભાઈ કહે, 'હા બહેન, ત્યારે ચાલ.'

એ ગામ જતાં દુઃખ દુઃખ ચાલ્યા જાય છે. પગ લઈ જાય ત્યાં જાય છે વિશાનું એમને ભાન નથી થોડે દૂર ગયાં દરે એવામાં એક ઘાડું જગત આવ્યું એની જુલજુલમણી બાંહે ભાઈને બહેન નથી દેખાતી, બહેનને ભાઈ નથી જડતો.

એવામાં ખખર ન ગઈ ને ભાઈબહેન છુટાં પડી ગયા. બનેએ જુરીજુરી દિશામાં ચાલવા માડ્યું થોડી વાર થઈ ને બહેન કહે, 'ભાઈ' પણ ભાઈ હોય તો બોલેને? બહેનને ફાળ પડી. ફરી એણે મોટી જુલ પાડી, 'ભાઈ, આ ભાઈ' પણ કોણ જવાબ આપે? બહેન દુઃખમાં નિમાસો નાખે છે. પણ ભાઈ

ખીચારો 'બહેન, બહેન' કરી ઘાકેણે છે

પણ બહેનના દુખને તો આટલેથી જ અંત આણ્યો. આકાશમાથી ખડખડ દસવાનો અવાજ આણ્યો. બહેન ઉંચે લુગો તો પરીઓનું એક ટોણું નીચે ઉતરતું દેખાયું. રાતા, પાંખા, વાદળી, યુનાખી એમ ભુદાભુદા રંગના એમનાં પંખા છે પુલની માખીઓ ને ચાંદરણીના ચાલ્યાં. શા એમના રૂપ છે?

ને પરીઓ લાલી પણ કેવી? આણું મે ટોણું બહેન પાસે ઉતર્યું બહેનના દુઃખની વાત તો પરીઓ તળણી જ દત્તી એક પરીએ એને પુછ્યું, 'તારે અમારી સાથે આવવું છે?' શા પામેથી એણે પરીઓના માથાનું સ્વભાવની વાતો ખુબ સાબળેલી એટલે એ કહે, 'હા; તમારી સાથે આવવાનું કેમને ન મને?' પરીઓ તો એને આભારી લઈ ગઈ.

આ તરફ ભાઈ તો લાટકતો જ રહ્યો. જંગલમાં ભટકતાભટકતાં એને એક કહિયારો મળ્યો. આકાશમાં એ જંગલમાં આણ્યો દત્તો. ભાઈએ એને પોતાની ખુબી વાત આડીને કરી. કહિયારામાં કાંઈ દયા તો નહોતી, પણ આકાશ કાપવા માટે ઠોકરો કામ લાગશે એ વિચારે તે એને ધેર તેડી ગયો.

આકાશ કાપવા જવાનો વખત થયો એટલે કહિયારાએ ભાઈને પણ સાથે લીધો. પ્રજ્વલેતે મે એને ભાર લાગે એવા જાળકને કુદાડો ઉપાડવાના હિંઆન્યા. પણ કહિયારો તો ભારે નખેદ 'એના દિલમાં જરા મે દયા નહિ મોલે મોખંડ આકાશ કાપી નિસાગો લે ને છાકરા પાસે લાગત છછપહોર

સુધી આકાશ કાપવાને એ એને સેતોય નહિ' ભાઈના મિત્રો આમ દુઃખમાં વીતે છે.

ખીજ તરફ બહેન તો પરીઓના મહેલ નેઈ ગાડીગાડી થઈ ગઈ છે. એ તો સેતોયો દિશેજે દીવકે છે ને લીલા લહેર કરે છે.

એવામાં એને કાઠ માલેથી 'અરે' મારે ભાઈ અવાજે કમા દશે? એનું શું થયું દશે?

પરીઓને અમારે પૃથ્વી પરની ઘટના જોવી હોય ત્યારે તે એક આત્રમાની રંગના કાચ વાટે જોતી આ વાતની બહેનને અભર. પરીના મહેલમાંથી એ કાચ શેષી કાઢી એણે તો આખા આકાશ ધોળે ને દુનિયા ઉપર ચારેકાર જોવા માણ્યું. જોનાંજોતાં જંગલમાં આકાશ કાપતો એણે ભાઈદારી.

માત્ર દિવસે ભાઈને કહો એટલે બહેન તો એમ ને એમ જોઈ જ રહી જાયજર જ પહોરે ભાઈએ 'દારા' કરીને કાચમાથી કુદાડો પાડતો મુક્યો. 'અરરર' મારે ભાઈ આટલાટલે વખત મલુરી કરે ને હું અહીં એડીએડી મળતું કંઈ? બહેનની આંખમાંથી આવણું ને ભાઈ રોવા માલ્યા.

એવામાં પરીઓ બદામથી કરીને આવી. બહેનને રંગી જોઈ એ બહુ પામી ગઈ એ કહે, 'હુંકું અણું; છાકરીએ એના ભાઈને નેઈ લીધો.' એક પરીએ પાસે આવીને પુછ્યું, 'હા, બહેન, રડે છે મીદ! અહીં તને શું આણું છે?' ભાઈએ કાંઈ કશુંકારનું છે?

રડતીરડતી બહેન બોલી, 'આણું મે નથી ને કોઈએ કશુંકારનું મે નથી; પણ

વા પવન વા

વા પવન વા

વા પવન વા

એલે ચડે મારી ફુલવેલ આ.

વા પવન વા

વા પવન વા

હુંએ ચડે પેલા કનકવા.

વા પવન વા

વા પવન વા

ધીસં મધુર બીત પરીઓનાં ગા.

તમે ખુબ બહા છે ને મારા બાઇને પણ અદીલાબીને '
'એના નસીબમા દુશ્નુ દુખ મહેવાનુ લખ્યુ છે,'
પરીએ જવાબ આપ્યો, 'એટલે જામે એને અદી
લાબીએ તો પ્રભુનો કાપ અમારા ઉપર ઉતરે '

બહેન તો માનતી નથી પરીને પગે પડી એ કહે
છે, 'મને એમ કરો પણ બાઇને લાવો એને છછ
પહોર કામ કરતો મારાથી મેં લેવાય ?'

પરી કહે, 'તું કહેનારી કહી રહી પ્રભુ કાપે
તો અમારી શી દુશા ? પણ એને માટે એક ઉપાય
છે ચારચાર પહોરથી વધારે ખાન એને કામ નહિ
કરવુ પડે, પણ એને ખરે તારે એક કામ કરવુ
પડશે, તારાથી એ ખનશે ?'

બહેન કહે, 'બાઇને માટે બધું મેં બનશે, કહેા.'

પરી કાઠક લાવવા મહેલમા દોડી એ બદાર
આપી ત્યારે એની મુઠી બધ દત્તી ઉવાડી ત્યાં તો
એક લાલુલાલુ કાશુ વસ્ત્ર નીકળી અરધા આભમા
પથરાઇ ગયુ એટલુ બારીક એ વસ્ત્ર હતુ '

પરી બોલી, 'લે આ એટલુ એ બોલીને તારે
ધૂળીના એક છેડેથી બીજે છેડે ઉડવુ તારી પાછળ-
પાછળ એટલુ કસકાતી જશે ને એની તીચેના જગ-
તમા અધારે થતુ જશે '

બહેને તો ચાન નાલશા ન સાબળી ને ઉપડી
અરધી દુનિયામા અધાર કરતી એ તો ઉડી વ્યય છે
દુનિયાએ પહેલવહેલુ અધારે જોયું અધારમા કાઠ
દેખાય નહિ, એટલે સોને મને કમને થાક આવો જ
પડે બાઇને પણ અધાર રહે એટલી ધડીનો વિસામો '

એ ભાઇના દુર્ભાગ્ય દુશ્નુ ખુટયા નથી ને જલ્દ-
નના હેતુ તો કે દિ' ખુટે છે ?

લોકોએ અધારાના એ ચાર પહોરનુ નામ રાત
પાસુ

મ
એટલે હીરા મમલ ગઇ તેણે પેલા દોષત્તારની દોષ્ટી
છોડી અને અરધાઅરધા કલાક અમારી પામે બેસી
પરનાવો બાહેર કરવા લાગી એનુ દૂધ ફરી રાંધે થયુ
તે છેક હું બદાર આપ્યો ત્યાં મુઠી ચાલુ રહ્યુ કેક
દિવસ, અને ખાન કરીને જેલમા મટનનો દિવસ
હોય ત્યારે સરસ ઉજાણી મળવાથી હીરા દૂધને માટે
આવતી જ નહિ પણ હું એનો ભાગ બીજા દાસા
મુઠી સાચવી રાખતો.

જર્મની જવું હોય તો

શું શીખવા જવું અને કેટલો અભ્યાસ હોવો એકમે ને
સુધે ચર્ચિતો, જર્મનીમા અભ્યાસ કરવા એક મિત્રના જ
માથી નીચેનો ઉપયોગી ભાગ આપ્યો છે એમના નવન
પત્રોમાના આવવા જ બીજા ઉપયોગી કૃતારા 'કુમાર'ના હો
પત્રના અક્ષમા આવવા છઠ્ઠીએ બીએ —તારો

"મને લાગે છે કે હુન્નર શીખવાની છઠ્ઠીએ
અહીં આવનારાઓએ B Sc. કે એવું કંઈ થઈને
આવવાની જરૂર મેં જરૂર નથી મેં ભુલ જ એ કરી
કે આટલું બધુ ભણ્યો અને ડૉક્ટરની ડીગ્રીનો સેલ
જગમા ફાપ્યો ખાકી આ લોકોની પાસેથી આવશે
તો વ્યવહાર જ્ઞાન જ શીખી જવાની બધુ જરૂર છે.

જેમને ડીગ્રીની બોલો પરવા હોય એમને મો
અદી બધુ જ સારી હુન્નરની શાળાઓ છે અને
એમાની ધણીખરી શાળાઓમાં તો મૅટ્રિક સુધીનું
શિક્ષણ પણ બધુ સધ પડે છે. જે લાઇનમા કામ
કરવું હોય તેનો થોડો અનુભવ હોય અને એનું
સર્ટિફિકેટ હોય તો પણ ઉપયોગી સધ પડે પરંતુ
એ વિના ત ચારે એવું કશું નહિ અર્થે હુન્નરની
કોઇ પાર વિનાની નિશાનો છે આ બધી માદીની
મને આજે છે-એટલાં ભાષી હોન તો હું જુદી રીતે જ
કામ લેન પરંતુ દરે, જે થયુ તે! જર્મની મનમે
આપણુ બધું એણુ જ્ઞાન છે એ જ એનું કારણ છે

હું તો ભાઇ.....ને કહું કે વેપારી લાઇનની
શાળામા અભ્યાસ કરવા આવવું એ મને બધું ન મમે
ખાકી ફોટોગ્રાફી, પોટરી (કુભારકામ), ટેક્સટાઇલ
(વણાટકામ), કપડા રંગવાનો, હાથેકરો પ્યોરિંગો,
ચિત્રકળા કે બાવણા બનાવવાનો, —એમાની કોઇ પણ
હુન્નર કે કળાને વિષય લેવો હોય તો તેને માટે બધું જ
મારી સગવડો છે શી પરદેશીઓએ તજજ્ઞાણી કે એથી
પણ વધારે કોઇકોઇ કેકાણે ભરવાની હોય છે, પરંતુ
એથી ચલારવા જેવું નથી.

ધણી શીખી જવાય, પરંતુ પદવી ન મમે એ
મુશ્કેલી છે ખરી પણ હા, એ પછી વિદ્યાર્થી બીજા
એક ઉંચી પરીમા આપી શકે અને તેમા Meister
કહેતા Master-એ ધધાનો સારો તજજ્ઞાન-એક
પ્રમાણપત્ર મેળવી લે.

કુકામા તમે કોઇ પણ રીતે આવવાનું શક્ય કરી

સકતા હો તો વિવધની જગ્યાએ મુશ્કેલી અહીં નહિ પડે. અમે તો મોટી કિંમતી પાછળ પડેલા તેમા જગ્યા મુજાવું પડે છે આશી નમે જે કંઈ કામ ગ્રાહકવાની જ દૃષ્ટિએ આવતા હો તો અહીં કોઈ ગંદાણું છે સાંધી મેંદિકનું સર્ટિફિકેટ હોય તો પણ થયું જ. નહિ તો જે ધંધો શીખવો હોય તેના કોઈ કારખાનામા જાએક માસ કામ કર્યું છે એવું પ્રમાણપત્ર હોય તો પણ ખસ. દુકામાં બધી સગવડ છે, જગ્યાએ મુજાશી નહિ.

જર્મનીમા જે હુલ્લરની શાળાઓ છે એનું એક લિસ્ટ જોઈને જ હું તો જીજ્ઞાસુ થયો. 'કયા ધંધા માટે તમારો ખાસ વિચાર છે તે લખો તો પછી એ બાબત આગળ માલીની આપુ. અહીંની Prospectus મોકલું તે તો નકામા, કારણકે તે કંઈ જર્મન બાપામા જ હોય છે. એક વિવધ નક્કી કરી લખો તો તમે માગો તે બધી માલોની આપુ નહિ તો પણ લાગીપડેલા પચાસ કરો પિના ચાલ્યા જ આવો. આમ કોળવવાનો કે એવો કોઈ ધંધો શીખવો હોય તો પણ બહુ અવકાશ છે.

હું પણ હવે તો આ યુનિવર્સિટીના વધારે પડતા અભ્યાસના કમથી કંટાળું છું, કારણ કે એ ધ્યેય નથી દિંદીને માટે તો કંઈ વ્યવહાર જ્ઞાન જ ધ્યેય હોઈ શકે, મારી પામે કીક માલીની મેગી થઈ હોવાથી હું પણ હવે તથાક માસમાં મારા કાર્યપ્રદેશમા કેટલોક ફેરફાર કરવા હાઈ છું."

વટવાણુંનું ચુવકસંમેલન

જે તા ૨૧-૨૨-૨૩મી મેએ બસવાન થયું તે જિલ્લો બજારમાં તા ૨-૩-૪ જુન રાખવામા આવી છે પ્રમુખપચાસ પહેલે જિલ્લે વટવાણના હાકોર માટેળ, બીજો જિલ્લે સ. જા મણિસાક રામગમ જિલ્લે તથા ત્રીજો જિલ્લે વટવાણના નીવાનસાટેળ બીગલબાઈજોગી શેરો

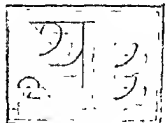
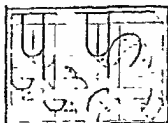
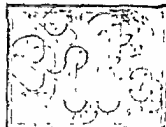
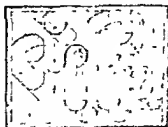

નવાં પુસ્તકો

આસિરતત્ત્વ-લેખક-પ્રકાશક, ગૌરીગદર બદ, મમ-વાનપુર-મનપુર, કોમન ૦૮-૦

આ અતિ ઉપયોગી અને મુંઝવણ પુષ્ટિકાના રચનાર મદમચ શ્રી ગૌરીસંકર બટ્ટને અમે કુળ ધન્યવાદ આપીએ છીએ. બાળજોગ લીધીના મુદ્દર મરિટ અને મોરણ સમ-જવના લગભગ પચાસ મથિત પાનાનું 'કુમાર' જેવડું પુસ્તક દરેક ગળાને, દરેક પુસ્તકાલયને અને મંદિર પાઠ-શાળાને જરૂરનું છે. માત્ર આઠ અના બીમત રાખી તેમજિ દિની પ્રત ઉપર કપકાર કર્યો છે એ પુસ્તકની પ્રતાનાનો થોડો બાન તેમના જ મળેલામા મારી આપીશું.

'પ્રાવ' મધ્યવીગ વર્ષથી હું દેવનાગરી અક્ષરોના આમાર નિર્મિત કરવા મથી રહ્યો છું એટલા વખતના મારા પ્રયત્નો

દિગ્દીપ્તિઓથી છુપા નથી. મારો હોશ નિષ્ફળ નથી ગયો. એથી મને આનંદ થાય છે અને દિગ્દીપ્તિઓએ મારી મેવાને સારરે સ્વાસ્થ્ય આપ્યું છે.

દેવનાગરી અક્ષરોનો જન્મ દિગ્દીપ્તિ લેખનીવાસી મયો છે, તેથી પૂર્વ કાળના સંકટો વર્ષો મુખી લાડીઓના કલમથી અક્ષરોનું શોધક વધારતા આવ્યા છે. આથી દેવનાગરી લીપીના શોધકનું શક્ય દિગ્દીપ્તિ લેખનીના અન્તસ્તત્ત્વમા મુક્તિ છે. કલમની બનાવટથી ધમેલા અક્ષર કરતા પેન્સિલ કે ટોલ્ડરથી નીકળતા અક્ષરો મનમાન્યા સુદર થતા નથી. આથી ભૌતિક નિમિત્તો કરતા છતાં કલમનો લાભ અને લખાવટ બદલવી ન પડે અને કલમનો સિદ્ધાંત નજરે ન થઈ નવ્ય એવા ધોરણ પર મેં મારે કાર્યે રચ્યું છે.

સુલેખન ઉપર 'કુમાર'ના પહેલા વર્ષના નિવાસીના અક્ષરો એક લેખ બારી ગયો. તેમા સુજનની બનરો સુદર અને મંદિરદાર ટળીથી લખવા વિશે વિસ્તૃત ચર્ચાનાં છે. પણ દેવનાગરી લીપી આખા હિંદુતાનની સર્વસામાન્ય લીપી દેવાથી તેની સુદર ટળ નહોતી અને પ્રવચન જેનું પ્રકાર માન આમની નજરે પડ્યું નથી.

અન્યવીર ઇન્દ્રાનંદ, સંપાદક, હવેરચદ મધ્યાની પ્રકાશક, અમૃતલાલ ૪ રોડ, રાણપુર, કી ૦-૮-૦.

હિન્દુ ધર્મના એ રાષ્ટ્રીય જોવાના અંગ હવનની બંને લખેલી 'કલ્યાણમાર્ગે કા પથિક' નામની આત્મકથામાંથી તથા ત્યાર પછીના એમના હવનના પ્રસંગો બીજા પુસ્તકો અને લેખોમાંથી ઇંગિને કરાયા આવેલો આ મંત્રદ નવવત ચાલિયની દીક્ષિથી પ્રકાશમાન છે. આદ્ય બાના ખરચી શકે એમ એ જરૂર વસાવવા બીજાઓએ પણ વાંચી તો અરસ જશે, એથી અમારી બવામાં છે. વાનગી તરીકે એક પ્રમથ આ બકની માધુકરીમા આવ્યો છે.

જવાહર લેખક, ૨૧ ટુપરાઈ વસાણી, સંપાદક, છેલરાકર દ્વારાકર બ્યાસ, પ્રકાશક, બરતલાલ થી બદ, લાલમુનન મુ ટાણા (શિહોર થઈને), ક્રીમટ ૧-૪-૦, પણ પ્રકાશક પાનેથી ઘડાડેલી ક્રીમટ ૦-૧૨-૦મા મળશે. ગેસ્ટ્રેજ બદે 'કુમાર'ના ૩મા અકમા ને તેજસ્વી સુવાન ૨૧ બાછ ટુપરાઈ વસાણીની હવનવેળા આપી હતી એમના કુમાર-વચનો અપ્રસિદ્ધ લખાણોનો આ સંગ્રહ છે. એમા તેજસ્વી સુવાનના માણ અને ભેમ છે, દેશને માટે હવન હવનની અભિલાષા છે. હંગરી આરાધનામાં અકાળે આવ્યેલા એ સુવાન બધુના સ્મારક મમા આ પુસ્તકને એ સુવાનોએ અપનાવતું ભેઈએ.

તારાચંડેળી મગાદકો, આશાભાઈ ન પટેલ અને ચંદ્રશંકર મ બદ, પ્રકાશક, પુનઝાલવે સંક્રમી મહળ વિ વડોદરા, ક્રીમટ ૦-૬-૦.

'બાલમિત્ર'મા છુટી છપાઈ મગદ થઈ નહેલી ૧૦ વાર્તાઓનો ૧૦૦ પાનાનો આ મંચિત અને મુદ્રિત સંગ્રહ એક બાલ મિત્રને જ અભિમાય માટે વાચવા આપેલો એ લખે છે કે 'તમે વાચવા બાંધેલી માંધી છુ બદ ૪ રૂડ પૂર્વક વાંચી ગયો. આમા બધી આવી નહેલી વાર્તાઓ છે. થયું મને બહુ જ ગમી છે. જેણે નહિ વાંચી હોય તેને તો મારા કરતાં વારે ગમશે. આમાંથી ગ્રાંથુ જઈને ગાળ મલા, પાચમારમા, પાતા ડોરી, અટલ મૂર્ખો, રે તેવ પાન, વાદળ, ટપ તેર નવ કેમ ?—આદલી વાર્તાઓ મને બહુ જ ગમી છે.'

અમે તો હવે બીજો રો અભિમાય આપીએ. ને 'બાલસાહિત્યમાળા'નું આ પ્રથમ પુસ્તક છે એ માળા બંધવવા વલુ સારા પુરતકો ગુજરાતના બાળકોને આપે એનું હિંમતી છે.

પાપીની દશાઃ (અચિત્ર) લેખક, ડૉ હરિપ્રસાદ મજરાવ દેસાઈ, મનરાક, સાંકલાલ સુવાખીદાસ બ્રમ્મદાર, રીશ્વિદાસ અવલાર, ૦ ૬-૦.

મદામા ટોલ્કેયના 'ફાઈ હમર્મ' નામની જાણો આપવા હવનને અનુરૂપ બનાવેલો આ અનુવાદ ચિત્રો સાથે 'નવચેતન'મા કરકેકર છપાયો હતો. અનુવાદ આપણુ હવનના સારદય નિરીક્ષક અને ટોલ્કેયના પ્રશસ છે. એટલે એને સંપૂર્ણ ન્યાય આપે જ હોય મહેલી સારી બાધામા લખેલી આમર્શની આ જાણો આમર્શને મળે નવ એથી છે.

સાહિત્યનો વિકાસ કેમ થાય? લેખક, ડૉ હરિપ્રસાદ મજરાવ દેસાઈ, પ્રકાશક, ગુજરાત સાહિત્ય સભા અમદાવાદ ગુજરાત સાહિત્ય સભાની ૨૪મી વાર્ષિક મામાન્ય સભા વખતે ઉપપ્રમુખ તરીકે કરેલુ બાપલુ.

કાય એટલે કું? લેખક, ડૉ પ્રાણહવન માણિક્ય મહેતા, પ્રાગક, હનનલાલ મણુદાસ માદ, પ્રિન્સેસ સ્કૂલ, મુજાઈ, કી ૦-૨-૦.

'સૂચન નાણુ કરો' નામથી 'સૌરાષ્ટ્ર'મા કમગ પ્રથ થતી પેલી કુપયોગી લેખમાળાનો આ સંગ્રહ છે. લખ અને કુખી પીકાતા આ દેશને, દુર્ભાગ્યે, હવનું નામ બદ પચિત્તિ છે. પહેલા ને માર રાજદેશ અણુતો તે અભાઈ જોતાનો કસ પડે સામાન્ય જનના પર પસારે નવ છે. એવે સમયે વ્યવહાર સૂચનાઓ અને દીલાને વિસ્તર સ્વરૂપમાં સમનવતી જુજ કીમતની આ મેણી જનને આશિષ સમાન થઈ પડશે.

અર્ધો (કવિશ્રી બાનાવાલના રસથરણે) લેખક અને પ્રકાશક, ચતુભાઈ શંકરભાઈ પટેલ, ડોકોર, કી ૦-૧-૦. જુવાન ગુજરાતે ને ગવધાગાદયા સારા કવિઓ હસત કર્યા છે તેમા બાઈ ચતુરભાઈ પટેલનું ચોક્કસ સ્થાન છે.

પણ વખતથી એમને પરિચય કુમરો આજન જમને સુકવાની હોસ છે એ બાર આવે તે પહેલાં, કિ નાનાલાલના મુનધું જન્મોત્સવ પ્રસંગે એમને અપેક્ષા આ આજે-સુર ને બાવબયો-વાંચી જવાની તો જોને મહામણુ કરીએ છીએ

મહાશુભરાતને મહાકવિ: લેખક, કેમલ દ શેઠ, પ્રકાશક, રતિલાલ એસ કે દારી, અમદાવાદ; કી ૦-૩ ૦

હવું એ જ માસ પહેલાં 'અનલિ'ની પિઝન સાથે શ્રી કેશવ રોહની પિઝન વાવકોએ કરી છે કવિ નાનાલાલ મટિ એમને બ્રુજ બાવ છે, એટલે કવિશ્રીના જન્મમુવર્ણુ-મહોત્સવ પ્રસંગે મહક કવેશી આ પ્રસરિત એ બાવલીની હોમ જ નેવેધ: (કવિશ્રી નાનાલાલના જન્મમર્ષી સુર)ની

પ્રકાશક, નાનાલાલ જન્મમુવર્ણુમહોત્સવ પ્રકાશન સમિતિ, અમદાવાદ

જનેદા: લેખક, હમિરાકર વિદ્યાર્થી, પ્રકાશક, ભાનુગર રામી, મહાદ, કી ૦-૪-૦

૨૫. સુનીલાલ શાહનું કેમરણુ: લેખક અને પ્રકાશક, નેકોગનલસ મજસુખજુસ વેપારી, મુરત, કી ૦-૪-૦

વેપારી શાહનર: પ્રકાશક, પીરબાબ ની વડવાભિવા: પ્રાલેખ: ૧-૪-૦

શરીરવિકાસ લેખમાળા મહકો ૧ એ. લેખક. જ્વામીસાવ; જાણેશ કીટા મળ્ય બાવનગર ૦-૪-૦

શ્રી ગણેશ કીડામેળ (બાવનગર)નું પથવાર્ષિક પ્રતિ-દન (રીપોર્ટ)

ભગિની મમાજ: (૧૧મે વાર્ષિક દવાન) પ્રકાશક, ભગિની સમાજ પ્રકાશન મદિર, મુબમ

શુજરાવ સાહિત્ય ગ્રંથ, અમદાવાદનો વાર્ષિક દવાન નામર યુવકસથ, પ્રથમ અધિવેશન, માણુશાનો દુક દવાવ

શ્રી કિતર શુજરાવ યુવક મળ, ૫૪મ્ જન ડી પદવા અનવાસગૃહનો રીપોર્ટ

બીલ સેરા મળ, મહોદનો વાર્ષિક અહેવાલ શ્રી સરસ્વતિ પુસ્તકાલય, અમદાવાદનો નવમા રીપોર્ટ.

વિન્દુ અનાથ આશ્રમ-ગાંધીવાદનો વાર્ષિક રીપોર્ટ. શ્રી વીરતત્વ-પ્રકાશક મંડળ-ગિતપુરીનો સંતનો વાર્ષિક રીપોર્ટ

૨૬. નવાં સામયિકો

છાત્રાલય (છાત્રાલય મેળ નરફથી પ્રગટ થયુ માસિક) તેત્રી. નુસિદમસાદ કલિદાસ ભટ્ટ, છાત્રાલય કચોલવ, શ્રી દિસામુમૂર્તિ બવન, બાવનગર, વાર્ષિક લાવાજમ રૂ ૧.

એક કપિયા જેવા અન્યત્ર અસ્તા લવાજમમાં માસિક

પત્રિકાઓ કાઢવાની જે ગતિ પ્રસરનીય પ્રવૃત્તિ શ્રી દિસામુ-મૂર્તિએ કાઢી છે, તેમાં આ નવ માસિક બધુ જ લપચેગી કમિસ છે. લખાણુ દુર્લભ, સુપસર અને સોસર કવરી નવ એવું, કપાઈ રાની, અને મુખદ,—એવા વીસ પાનાં આ સરળ માસિકને એકએક શાળા, બોર્ડિંગ, લાયકેરી અને કુમાર ઉત્તેજન આપે એવું થયો છપ્પીએ છીએ

વીર: શુજરાવના સ્કાઉટનું માસિક, વત્રી-પ્રકાશક ગુણવંતરામ બી ભટ્ટ, સ્કાઉટ બોર્ડનાઈઝર કિતર વિભાગ, વીર કચોલવ, જાનેદવ પ્રેસ, બકચ વાર્ષિક રૂ ૧ ૮-૦

સ્કાઉટિંગ જેવી પ્રસરનીય પ્રવૃત્તિ જે ડપથી આપણે ત્યા પ્રસરી નવ છે તે ભેતાં સ્કાઉટિંગના માસિકની આપણે ત્યાં જર છે જ. અમે ઈએએ છીએ કે આ માસિક તેની ખેટ પુરે

છાત્રલેખ: સુરત સાર્વજનિક હાઈસ્કૂલ લરફથી પ્રમથ થયુ પદમાસિક (છ માસિક નરિ?) વિદ્યાર્થી વત્રીઓ મન્મથ બી પાક, કે બી દેસાઈ, પ્રમથ, નુસિદગિરિ મહેતા વિદ્યાર્થીઓના શુજસતી તથા રિસકોના અમેથ લેખો આમા સપરાવા છે અદર સ્કાઉટિંગનો નાનકડો વિભાગ છે જાકી જાનું 'સાહિત્ય' છે—વાર્તાઓ, કાળી

અને છપ્પીએ છીએ કે વિદ્યાર્થીઓનું 'સાહિત્ય' આટલુ સ્કાઉટ ન થઈ નવ ઇતિહાસ, ભૂગોળ વિજ્ઞાન, કલા, દુષ્ટ-ક્રોધન વગેરે અનેક ભેતોના સાહિત્યો અણુપિડાઓના અને ઉમથ કોહીની રાહ ભેતાં પડ્યા છે

૨૭. ગાંધી

કુશળની જાનકીલાલના આવેલા ઉત્તરોમાંથી બધા પુરા સાચા તો આ એ બાકઓના જ છે (૧) છાત્રાલય નર-સિલબાર્થ પટેલ, અંબેશ (૨) ડા બદાદુરબાબ, રજન-છનાથ એમને મોમકારો નીચેના નવા સવાસોના ઉતર જેક સુપ કાયમ સુધીમા પડોલવા ભેધએ ખગ જવાણી નીચે

યુજન (૧) પાચ કહેવતો: કલ્પે ચોર કોટવાળને દંડે; બોલે કુંજર ને કાલો ઉડા, ધાવીનો બેલ ફરીફરીને જવાનો ત્યાં, વગ તેનો પગ, કુમાર કરતા ગવેડા ડાવા.

(૨) કમળના દુકાઓ ભેડીને બનાવેલા કાચો નીચે

(૩) કવિતાની લીટી થા

નરે બલાઈની મહા લમ્પી ખની

લેને (૪) ૧૯૨૫ (૫) પહેલા ગિલ્ડી રકમ, ૬ રૂ

૬ આ. ૬ પાઃ બાલ ગિલ્ડી

૨૮. ૧૨ ડા ૬ આ ૩ ૫ (૧) નરદામા

(૧) જોડેના ક
રિચિત્ર કુકડાઓમા
જેક બનક મવાએવી
ઝે, મોથી મેકયો
(૨) 'કુમાર'ના આ-
મવા એક આમવાની
કરિવાની કરી બીજા

ગોઠવનારે એવમેજ કરી નીચે પ્રમાણે ગોઠવી હતી ને તે
કય છે તે બાબતી શક્યો ?

સમગ્ર માન છે રનો રનો, જેમ દિગ કાકાનુ યનેન !
દેમ કમર પત્તપ કીય મુકુ, જેમ રતી રાને નુનેના !

(૩) ૧૧૧ બાબુની પાચ રકમેમાથી એવા ન૧ આકડ
૩૩૩ નાદી નાખો કે એથી બાકી રહેવી રકમેનો
૧૫૫ સરવાળો ૧૧૧૧ થાય (૪) બપ, સહેલુ,
૭૭૭ મુખડ, તેમના, તેડસન, મર્વાન— આ છ
૬૬૬ રાજદોમાથી વધારના આકરો કાઢી નાખી બાકી
રહેલા આકરો સીધી લીટીમા ગોઠવરો એટલે નેમાથી એક
બાબુનુ વાચ્ય નીકળશે (૫) એવો કયો રાજ છે જેમા
છત્રીશે આકરો આથી બધ છે ?

સા	ક	ર
—	—	—
—	—	—
મ	ન	વ

(૬) કાબી બાબુએ બનાવેલા કાકા
મુજબ, દર વખતે આકડ અક્ષર ફેરવીને
'સાકર'માથી 'મગજ' બનાવી દો
(૭) નીચે આપેલા અર્થ પ્રમાણેના
ત્રણ અક્ષરનો એક એવા ત્રણ રાજદોનો
એક રાજચોરસ બનાવો, જેની લીટીઓને
આડીકળી ગમેતેમ વાચના એકસરખી

વચાય (૧) એક આક (૨-૩) અંકે ફલ

પરીક્ષા પછી

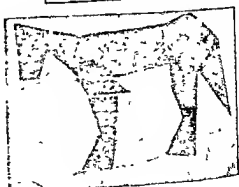
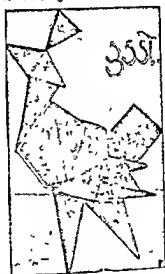
પરીક્ષાઓ પુરી થયા પછી વિદ્યાર્થીઓ શું કરે છે ?
સારો નબર રાખના વિદ્યાર્થીઓ પશુ ગણ્યા ને ગોચકા-
બાછની આસપાસ દડાના બાકી ખેરે છે, કુચ હરે છે,
બથવા નકામી વાતોમા જ વખત કાટે છે

વિદ્યાર્થી સાત અથોછ પુરી કરે એટલા વખતમા તેને
નજની રતનઓના કોઇ બરોબર દિસાવ કરી કપચોત કરે
તો તે એકાદ એ નવી વિદ્યાઓ પુગી શીખી લઇ મકે, બથવા
સારા થે હિંદુસ્તાનનો પ્રવાસ કરવાનું પુરા કરી લઇ મા-
અથવા કોઇ નવા હુનરકલોગનો પાકો પરિચય મેળવી મકે
કદ નહિ તો પોતાના જ નામ કે પોતામા એકાદ સાર
મેવાકાર્ય ઉઠાવી શકે બામાનુ કેટલું આપણે થતુ ભેદબાહીએ ?
આપણે તો ના કવકુ ભેદએ છીએ કે વિગતોને ગન-

એમા ધરના પુસ્તકો પાન આકેતુક કરી વરસમા એક જ
નકે બાકી પાઠ બ્યવસ્થિત કરવાનુ મુશ્કેલ નથી. તે ક્યો
તો કેટલાક પુસ્તકોને પુકા ચડાવી, ફરેલા સમા કરીપન,
પચીસપચીસ રૂપિયાના ઉનાળા કરી રોકે નાના કે મોટા દન-
કામમા મનની મરજિઓ કેવવાય છે એ વાત સુલવાની નથી.
વિદ્યાર્થીએ જેમ ને એવા કરી શકે તેના કરતા કોઇ વહીવટ
કરનાર, છત્રનેર કે કારીગર એાછી એવા કરે છે એતુ માન્ય
નહિ કામ નાને એવાથી તમારી જાનને વધુ ને વધુ કપચોતી
અને ઉઘોની કરતા જશે. તેમતેમ જનતમા તમારી શીખ
વધશે જ, તમારી શીખત અને આકરા જતા તમે નૂન
બનવાના તમારી જરૂરિયાત જ તમારી શીખત આકરો

તમારી છુદ્દની કસોટી

વાળી દીવાળી હતીફાઈ ને ચોપમાં પ્રગટ થઇ હતી તેના
નવા અંકમા ભંદેર થએલા એ છનામે છંપી જનાગમેને
ને ચિત્રો ગોઠવી માકડવા હતા તે નીચે આપા છે કુકડો
નાઈ મળીનાઈ એકાનાઈ પટેલે ગોઠવી માકડ્યો છે, નીચેના
સાકો નેમચા દુનરશી સાહે ગોઠવેલો છે

માધુર્ય

જે વચ્ચેનિ મારો,
ને આર્યેજી હોમારો,
તો આહિત દેવી યારો,
ને નૂતન વિદ્ય રચારો:

બધી ત્યારે બારન માત ઓ રજિયાત ફણિફણ ખીલશે,
આદેમ, આરિયો, સજદેસ રો આર્યેવંસ તવ ઝીલશે —દેશવ હ. શેડ

રાષ્ટ્રવીર શિવાજી મહારાજ

પુનાની પશ્ચિમે, અરબી સમુદ્રને બરાબર સમાન્તરે, પશ્ચિમ બાદને નામે મોગખાતી આગરે ૬૦ માઇલ લાંબી અને ૧૨થી ૨૨ માઈલ પહોળી હુઝગચોની એક લાંબી ઢાલ દોડી બધ છે એ હુઝગચોની હુસ્તી રીતે ૪૪ એવી મોઢવાણુ ધક્કેલી છે કે આસપાસનો મારગ દેશ એક અલગ કિલ્લેબંદી બની બધ છે આજથી આગરે ૨૮૦ વર્ષ પહેલાં કનાબાની એક માને અઢાર વર્ષનો નુવાન ગોડસવાર પશ્ચિમ ઘાટની એ હુઝગચાણ કાગ પોતાનો પાખીપથો પોડો દોડાવ્યે જતો આધમતા મુર્યેના શેગ લાલ રંગના કિલ્લોથી રગઈ ધડીમર આકર્ષક બનતો આસપાસનો તળેટીનાં મુલક, એ આતિ ઝીણી નવંદ તોફ રહો હતો એ સુકમાવલોકનની સાથેસાથે, તેના મનમાં બલિયના કાર્યની રક્ષ થોળના ઘડાયે જતી હતી. હીંગણા બાધાનો, બાધી દડોનો, પશ્ચિમ ઘાટની લેશન, પહાડી જમીનના રગ નેના વર્ણનો, માથે ફટકુ બાથેલો અને હેડે લાંબી સીંધી તલવાર ધારતો, કેઈ અસામાન્ય તેજથી ચમગતી હડી આખોવાયો એ નુવાન, એ ધડીએ તેની કમળાની શણેને છુટી મુઠી દઈ, અનેક મનોરથો ધરતો હતો અને સાથેસાથે તલવાર કપર લાય નાખી તે મનોરથોને ગિબ કરવાને નિરવાર રવતો હતો યુદ્ધેષના ઇતિહાસમા અમર બની ગયેલા સ્પાર્ટની આભેદુળ પ્રતિકૃતિ અમા મહારાષ્ટ્રના આ પ્રદેશમાં કબો-કબો તે મોગચોના પાટનગર આઝા હથ રહ્યો કરી 'હિન્દી સ્વરાજ્ય' નો છુટો ફરમાવાના સ્વપ્ના ભેતો હતો બારનવર્ષની માઠીમાથી પાકેલા અને બારનવર્ષના અત્રગળથી પાખાયેલા બારનવર્ષના પુનેાં ફરી વાર સામાન્ય ગ્રામવાસી ઇવનસ્તંત્ર્યને ભણે તેને આદ્ય સમગ્રતા હતાં એવાં સ્વપ્નાં બોનાં અને એવા મનોરથો ઘડનાર અઢાર વર્ષનો એ નુવાન

તે આપણા શિવાજી મહારાજ એ સ્વપ્ના અને મનોરથોની ત્રિહિ પાછળ તેણે આખી હંઠી કુરબાન કરી દીધી. નેપો-લિયનના અપૂર્વ યુદ્ધઠોડાઈથી અને ગેરીબાદીના અદિતીય સ્વદેશપ્રેમથી, અગના પરમાણુએ પરમાણુમા હિન્દુસ્તાન અનિમાન અનુમતતા એ પોહા-શાલુકે તેણે સ્વરાજ્યનું સ્વપ્ન સાચુ કર્યું અને ભારતીય ઇતિહાસનો આખો કમ નક્કી નાખ્યો

શિવરાજ મહારાજના બે પ્રથમ યુદ્ધોએ એમનાં માત-પિતા સાદળ ને છલબાઈ સાદળ સિદ્ધાંતની શિલા સમા-લતા, વળના વીર, મહારાષ્ટ્રના આજ્ઞાની વચના ઈસ્તામી નરેયોના સરગાર ધીરવપન્તા, સ્વમાનવન્તા, ટેકીલા ને રજપુત સમા કરડા સમરોરિયા શિવાજીના માનુશી છલબાઈ દેવગિરિના હના અંમણે તે ગિવાછને છવનમર પ્રેરણા પાઠ અને આશિષ વધાવતા કમ સમા બની રહત. અતો પુરનો સન્મામિથેક વિરખી, છવનવચની બણે યૂનોકૃતિની આજ્ઞી ઉભારી, જગતમરમા કડો ગલખી, છલબાઈ મેક્ષમાને સંચર્યો શિવરાજ મહારાજના ગ્રીલ યુદ્ધ સ્વામી સમઘાસ, જેમણે એમના દિહુલના અકિમાને પોણું ને પ્રેરસાહન દીધું

શિવરાજની કમેઝીલા મહારાષ્ટ્રમા ભગવાઈ શિવરાજના બચવા કડ નીચે ઉભી એ સ્વરાજ્યયુદ્ધમા ગાય પુરવાન માન વિધિએ એક મરાઠાઓને જ આપ્યું પણ એટલા મારે કાઈ મિત્રરાજ એકલા મહારાષ્ટ્રની જ મિસ્કન બની રાંધે છે શિવરાજના વડવાઓ રજપુતાનાના રક્ષાધારી હતા, અને એ ક્ષત્રિય કુળ મુજ તેા શુરસતગાથી મેવાડ તરફ સ્પરેરું એ શવે શિવરાજને કંઈ એકલા શુરસતગી પુછ કહી ગમથ કે 'જ આક બોહા છે; એ મૂંઝવ અપુરા છે અમન સમરતની વાત ન કરીએ તો યે મિત્રરાજ અખિલ બારનવર્ષની પુછ છે પેલળ, બંબાળ, મહારાષ્ટ્ર, મહાસ,

ગુજરાત અને રજપુતાના એ તમામ પ્રાંતોની, પ્રાંતીય નહિ પણ રાષ્ટ્રીય દોષાત છે સિવાજી-આખી હિન્દી પ્રબળી-હિન્દુ, મુસ્લીમ, શીખ, વગેરે તમામ કામોની સમર્પિત છે

સિવાજીનું ઇત્તન એવું બન્યું છે અને તેના કાર્યોમા એવી પ્રગળ રાષ્ટ્રમાનના, એવી વિગ્રહ ધર્મમાનના, એવી પ્રુનિત કર્તવ્યમાનના ઝગડો છે કે બારતવર્ષ એને બારતવીર તરીકે ન આપાયે તો પોતે જ ગુમારે, સિનતજ કે મહારાષ્ટ્ર નહિ, હિન્દુભતિ કે હિન્દુ ધર્મ નહિ અને રણપ્રણું સતી-ઓથી બારતવર્ષ કોને પૂછે છે ? એ દેવદારી સિવાજીની વ્યક્તિ કે એની સમસરને ? એ એકોને નહિ, બારતવળના એ તીર દેવાની બાવનાને વહે છે

સિવાજી મહારાજનું દોમરેમ ઉચ્ચારતુ હિન્દુપતની પુન રચાવના, એના છેલ્લેકિંમથી નિર્ગરેતો હિન્દુપતની પુનરચાવનાના મહામન્ય બારતતુ હિન્દુત્વ બાજુ પૂછે છે છેલ્લી સાતસાત સતીઓના એ હિન્દુ ઇતિહાસને

મેવાડમા રાણે પ્રતાપ, પત્તણકેમરી રાજ સ્વત્તનગિહ, વેદકારી બ્રહ્મચર્યેગિરદપરસતી મહર્ષિ મરાઠી ક્વાલદ સરખતી એ ત્રણ એવી જ મહા બાવનાના વારસો, એવી જ મહા પ્રેમના પ્રેમિના પણ સિવાજી મહારાજ તો હિન્દુ-પતની એ મહા ત્રિપુટિના જે મુગટર્મીજી

સિવાજીની પહેલા પૂરીરાજ ચૈદાણ, રાણા મગ વળા રાણા પ્રતાપે હિંદુરાતનામ હિંદુમ પ્રાણ્ય રચાવનાના પ્રવન કર્યા હતા પણ સિવાજી જેવી સફળતા તેમને ન મળી અને સિવાજીની પરી તો એવા બીજા કોઇ હિંદુભૂમિમાની નરસરી હિંદુને ઇતિહાસે નોંધાયે નથી. સિવાજીએ હિંદુ સામ્રાજ્ય તો રચાવ્યું, પણ તેની સાથે રાષ્ટ્રવિમાન પણ એવી સુર રીતે ક્યુ કે જેથી તેને હિંદુ સિવાજ બીજી ભતિઓની મદદની જરૂર જ ન રહી તેના સમયમા મોગયોની, વિનપુરના મુસલમાનોની, પોર્તુગીઝોની બને જરૂરના ઢળ-સીઓની છુટીગાથ સના વિરતરેલી હતી આ બધા વિરુદ્ધ બળોની વચ્ચે તેણે રાષ્ટ્રવિમાન કયું

હિંદુમા વેરવિરેર મરેલી મહાકાઓની ભતિ જે છુટક નોકરી કે ખેતી કરી નહી રહેતી તે ભતિતુ સગકન કરી, તેનામા હિંદુત્વ અનિમાન મગરાવી એક મહાન તીર ભતિ તરીકે જગવિખ્યાત કરી અને તેની મદદથી હિંદુસામ્રાજ્ય ગિવાજીએ રચાવ્યું આતુ રાષ્ટ્રીયત્વ પ્રગળ નિર્દોષીઓની વચ્ચે રહીને હિંદુ ભતિમા ઉત્પત કરવાનું જવલત દહમ બીજું કોઇ મળી શકે તેમ નથી પોતાના ખર્મીર નડે સિવાજીએ ઇતિહાસકારોને હોએ ઉચરાવ્યું છે કે હિંદુ ભતિ રાષ્ટ્રવિમાન કરી શકે છે, તે રાજ્યસરચાવના કરી શકે છે, ગતુઓને હરાવી શકે છે, પોતાનો બચાવ સારી રીતે કરી શકે છે, સાહિત્ય, કળા, વેપાર અને હોયમતુ સરહાજી તેમ જ

સર્વધન કરી શકે છે, લગતક કાકલા બાધી રહે છે અને મરેદેરીઓ સાથે હરિયાઇ સુહો પલ લાડી શકે છે સિવાજીના જીવનના ઇતિહાસમાથી આપખુને આ બધા કાર્યોના પુરાવા મળી આવે છે

હિન્દુઓ તેને હિન્દુપતના રણબુદ્ધાર તરીકે પિત્રની માત્ર લે છે પણ સિવાજી મહારાજની પૂવ તો એક હિન્દુ તરીકે કરતા એક હિન્દી તરીકે થવી પટે છે તેણે મુશ્કેમ આક્રમણકારીઓ મામે પોતાના સંનિકોની કિંચેબી રચી, મહારાષ્ટ્રની રચા કરી એ નિર્વિવાદ છે આને થે બુના મરાઠી હરદેશમાથી એ સિવાજીએ તેના સિવાજીઓને તળેડેલા કરમાન નીકળે છે કે “મુસ્લીમોના હિન્દુ મરિમા દાંડેા રખે સારે થશે, પણ હરિ મુશ્કેમ કરીર, કે પ્રલીન મરિજદ ઉપર હાથ કચામસો નહિ” એમણે સનાના મદમા આ બનેલા મુમલગાન સનાધીમોને મદ ટાળવાનો દેવજી કયે દત્તો, પરતુ તેમણે મુમલમાન નર્મની કે મુસલમાન ત્રીપુટીઓની રિદિ પણ અવહેલના કરી ન હતી એમની લગાઇ નિર્વિજ નાલિમે સાથે હતી, નિર્દોષ સામાન્ય વ્યક્તિઓ સાથે ન હતી ગિવાજીની નેરગમા હિન્દુ મરુદિતિયા બચત વહેના દત્તા, એટલે જ તેની રિદિ રાષ્ટ્રવિમાનની હતી

સિવાજી મહારાજે જે પરાક્રમ અને સાહસ વહે બનેકવિધ પ્રતિજ્ઞ સયોદોમા રચાવ્યાની પ્રતિજ્ઞા કરી હતી તે સાહસની અને તે પનાકમની આને પણ આપણા રાષ્ટ્રોત્થાનમા જરૂર છે (જુદાજુદા પત્રોમાથી વા વાંચે)

સાહીદ મુળાપ બોલ

“ મિ મેનરલીના એકેએક વાક્યનું જ મનન કર્યું છે મને એમની રાજતમા માણસાઇ નથી દેખાતી એ અન્યાયી છે, અપીનાયે છે મારી જન્મમખિને સહકાળને માટે ઊઠી દેવી એના કરના જેલમા સહી-સહીને મરતું મને વારં મિય લાગે છે આવા માણસી હુ બોલો નથી, કાચ્યુ કે કીતિના કોટડા મુશ્કેલી મમાધિ પર ચાણાય છે ”

બચાજી તીર મુખાપ બોલે એમના બધુને લખેવા પામ્યાના આ રાજો છે સરકાર તેમને મૃત્યુ અને દેશત્યાગની વચ્ચે પમજી કરવા આજ્ઞાન કર્યું છે એમણે દેશત્યાગ કે તા મૃત્યુને પકાણે બચ્ચુ છે અને જલ્લુત્યું છે કે

“આને વારા આપાને પરમ સતીય છે મણને મારી કે કસોટી નરા મારી છે એમાથી હુ પાર જીવરીગ એમ લાગે છે આપખુ દેશના પધી માટે માયાશિત કરવા પ્રમુખે મને પસદ કર્યો હોય એમ મને લાગે છે હું મારાથી બની શકે તેટલુ માયશિત કરી દુતાર્ય ચર્કરા અને દેશતજીમાથી મુજા થઇશ ”

સરકાર તેમના દેહને હલ્લી રાકશે પણ તેમનો આત્મા તો

અમર છે એ બાબને એ દેશવીર નીચે મનાવે બચાવ કરે છે.

“અમે મરીશું પણ અમારા વિચારો નહિ મરે
અમારા વિચારો પ્રભાત સ્મૃતિપદ પરથી નહિ જુમાય
અને ભાવિ મૂળ અમારો સેવેલા અર્થનાં ઉત્સા-
વિકારી બનશે એ આશાએ અને એ શ્રદ્ધાએ
આટલાં દર્શાં હું એ સહેવા છતાં અમારા દેહને ટકાવી
રાખ્યા છે, અને સંગ થે ટકાવી રાખશે ”

બંગાળે જન્મતે શ્રેષ્ઠ કવિવર આખ્યા, શ્રેષ્ઠ વિજ્ઞાનમાસી
આખ્યા અને શ્રેષ્ઠ શાહીદ પણ બંગાળના જ હૃદયમાંથી પાકે
એમ જણાય છે તમ સરખા શહીદોના લોહીથી ભાસતું
મુક્તિમંદિર ચણવાનું છે. પ્રભુ તમને એ મંદિરનો ખાચો
નાખવાનો યગ આપે! (પ્રચરણ)

રાષ્ટ્ર અને વ્યાયામ

સીંગરામના ઝેસીન અમે ફોતપુર જતા હતા
માર્ગમાં રાત પડી ગઈ ને અતરિયાળ થોડા માછીપાછીને
બસ હતા થઈ રહ્યા કેલમીન અને સાધમ થોડા બલ્લવા
નામકામ થયા હું સીંગરામના હતા નં પિત છ મઠક
પર ટેકવા સાગ્યા અકસ્માત બાલુના બેતરમથી કેટલક
દાગોવાળા નીકળ્યા પિતાજીએ પોતાના હાથમાં પિતોલ
હતી તેનો બહાડો કર્યો અને મને ડાકલ કરી કે ‘મુન્શીરામ,
સાવ મારી છે જોદાળી બુઢક’ ટરતોડરતો પલ્લુ ધરા, ધર
ને બુઢક લઈ હું પિતાજીની પાસે દોડ્યો કુદારા નસી
છુટ્યા ને અમારો સીંગરામ રતે પડ્યા તે સમયથી મને
બુઢક વાપરવાની તાલીમને રોખ થઈ ગયો, બીજી બાલુ
કાળીમાં ચેલ પ્રભાતે ગંગાસનાત અને દેવદર્શનની સાથેસાથ
કસતનો પણ અવચાર પડી ગયો, ગંગાના પ્રત્યેક ઘાટ પર
તે જખતે અખાડા નખી પડ્યા હતા ત્યાં આખાડાનો
ઉત્સાદ કુદતી શીખવતો હતો. મેં પણ દરોસના મેળા પર
મને મળેલ પૈરામાંથી થોડા બગાળી એક ઝાડી અને એક
પૂજન-યાળી લીધી અક્ષત, ચર્ન, ફૂલ અને બિહીપત્ર એ
પૂજન-માળમાં લઈ, પાણી એ ઝારીમાં ભરી, બલ્લવા થેલી
દબાવી, નિત્ય પ્રભાતે હું ચાલી નીકળતો પ્રથમ આખાડામાં
જઈ દંડ, બેઠક અને ડુકની કરતો. પરીની મુકતો જ ચનામાં
ચપલાવતો, ન્હાઈને ઝારી ભરી લેતો. માર્ગે માર્ગે રિત્તિ ગ
પર ઝારીમાર્ગી એકેક બિન્દુ ટપકતી, અનેક ગોડા દેવતાની
પૂજ કરી, પર પહોંચતો. (સાલ્વેજી સ્કન્ડનંઆથી)

બાન્દત રુચક સથ

છઠ્ઠ વર્ષો મુઘી યુવકનથતિ ઢાસ દેવોત્યાનના રુખના
સેન્યા પછી .સાધુ વાસવાણીએ દિલ્હીમાં Order of
Young India-નામન યુવક ગ્રંથની રચાવના કરી છે
અને દિવંદના યુવકોના ‘શારીરિક અને સાંકારિક વિકાસ’ને
એ સંપના મુખ્ય ઉદ્દેશ કાઠ્યો છે આ ઉદ્દેશની મિષ્ટિ

અર્થે, શ્રી વાસવાણીના સંપાદન નીચે એક અમેલમાં અને
એક દિલ્હીમાં એમ બે માસિક પ્રસિદ્ધ થયો, વળી આ
યોજનાને વિગ્નત કરવા મંદિ દિલ્હી માં પ્રતિપ્રાતમાં આ
સંઘની પ્રાનિક સાખાઓ ઉઘાડવામાં આવશે. સઘ તરફથી
મંત્રી પાસે રાજપુરમાં એક વ્યાયામ-આશ્રમ સ્થાપવામાં
આવશે અને એ આશ્રમની સાથે દેસભરની વ્યાયામગાળાઓ
અને અખાડાઓને સંકલિત કરવામાં આવશે રાજપુર
વ્યાયામ-આશ્રમનું કાર્ય, દેશના યુવકોને—ખાસ કરીને
કોલેજીયોને તેમના વૈકેશનના સમયમાં શરીરવિકાસને
ખાસ અભ્યાસક્રમ પસાર કરવા પ્રેરવાનું દેશે રાજપુર
મંત્રી પાસે દિવાની સપ્તમીથી ૩૫૦૦ ફુટની ઉંચાઈએ
આવેલું ધણું જ સુદર હવા ખાવાનું મ્થળ છે ત્યાં સાધુ
વાસવાણી વંદે અર્ચાપક મંદળ અને એ વ્યાયામવિશારદો
૪૨૨૦ નંડ ડવન દેડતી એ હવાના અને ત્યાના સરકારી
વાતાવરણમાં યુવકોને માટે એ માસને શિક્ષણક્રમ નિયત
થયો છે હમેશા નિયમિત કસરત ઉપશત વ્યાખ્યાનો અને
પર્યટનોના પણ અતિ ટરથોગી ક્રમ ગોઠવાશે. એ આશ્રમ-
નો અન એ બા રિત્તિઓને લાભ ઉઠાવવા બદલ વિચાર્યા
પાનેથી ૩૦ રૂ અર્થ લેવાશે

ભારત યુવકસંઘની સ્થાપના તો યદ્ય મુઘી છે પણ આ
આશ્રમ અને માસિકોની યોજના ધણું કરીને આવતા ભુન
માસથી અમલમાં આવવાની છે વાસવાણીની આ મહેવજી
અને વિચારપ્રેરક યોજના થોડા જ ત્રિવસમાં ગળનારી પ્રથમ
ગ્રંથાત વ્યાયામ પરિપદના સચાલકોનું તક્ષ બેચરો એવી
આશા રાખીએ (સીરામ્પ્ટ)

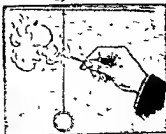
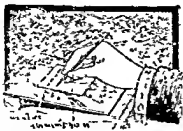
એલચી

પશ્ચિમ અને દક્ષિણ દિશ્વસ્તાનના સરસીવણ બાગમાં
એલચીની લાવણી ઘની થાય છે ૫૦૦ કુદથી ૫૦૦૦ કુદ
મુખીની ઉંચાઈના બાગમાં એ લાવણી વિરોધ મમણમાં
કરવામાં આવે છે મલબાર, મદ્રાસ (મદ્રાસ દિલ્હી) મદીમુર,
હૂર્ અને ત્રાવણકોર, એ પ્રાંતોમાં જ ૨૦૦૦૦ એકર નખીન
એલચી માટે લાવણવામાં આવે છે. ૫૦મી ૨૫૦ સનલ એલચી
દર એકરે જમીનની લાવણી મનાવે નીકળે છે મદીમુરની
એલચી કોળ તથા નરમ હોય છે અને મલબારની લાંબી
તથા ખટખટાદા ઘણાવાળી હોય છે

મુસામ આવવા માટે તથા હવા તરીકે એના ધન્ય
ઉપયોગ થાય છે હાન્સ અને અમેરિકામાં નેપાળી પ્રોડી
એલચી મુવાસિક તેલ માટે લાવણવામાં આવે છે

મધ્યજર અને ઓરોજર માસમાં એલચી તૈયાર થાય છે.
તે પછી સફરના થોડાને તેમના દીકા વગેરે તોળીને વર્ષવાક
વિનામ કરવામાં આવે છે અને પછી તે એકી કરીને
બેન્ડ વાઈ રવાન કરાય છે

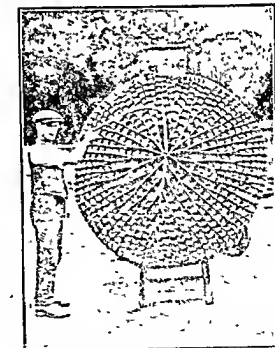
પ ઇશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગર નાના હતા. ત્યારે એમની ટોળીમાં એક બાળક ફાટયાનુદયા કપડા પહેરીને રમવા આવ્યો. ઇશ્વરચંદ્રને એની દયા આવી એની સાથે પોતાના કપડાની અદવાબદલી કરી એ ઘેર આવ્યા માતા બગવતીદેવિને આ વાતની ખબર પડી ત્યારે તે રાજ થઇને બોલ્યા, ‘હીકરા, તે બાલુ સાડ કામ કર્યું હું ફેરિયો, કાળીને તને બીજું સાડ કપડું અપાવીશ.’ ત્યારે આ બેમા કાણુ વચરે દયાલુ ?

એ કોરો કાગળ બીજાને કાગળના તકવા ઉપર મુકે. પડી તેટલા જ માપનો બીજો મુકે અને કોરો કાગળ આ બીજા વેલા કાગળ ઉપર સખો હવે કોરો કાગળ ઉપર નમ્મ પેન્સિલ વડે એ -ઈ લખતુ હોય તે લખો લખી રવા બાદ મુકો કોરો કાગળ ઉપર લેા અને બીજાવેલા કાગળને તડકામાં મુકવો એ મુકારો ત્યારે તમે ત્રેણ સંકરો કે સુધા કાગળ ઢાસ એમા ને લખાણ ઉતરતુ હવે તે કડવુ નય છે હવે ને ફરીથી એ કાગળને બીજાવરો તો પેતુ અદરય લખાણ બહાર આવશે

મજબુત દોરીના કકડાને ઘોડી વાર મીડાના પાણીમાં ઘોળી રાખી બગબર મુકાશ દો પડી દોરીને બીજીને ટીંગાડી તીવાસળી અડાડશે તો ઢેરી સળગી જશે પણ બીડી નહિ પડે દોડની માડીમાં લખના બહુ બદરખ પડે છે પરતુ આને મટે એક રૂપા છે લખની વખતે કોણીને પાસળી સાથે સંજુડ ડબાવી રાખવી આથી હાથ દલશે નહિ ને સહેવાઈથી લખી શકશે એક ફોજિયાનાં સરીગમ્માથી સખાને માહત્ર લાગી બગળને તાલગ્નિ નીકળે છે

ત્રેણીની સામાન્ય ભૂલો
સતત નહિ પણ સતત ઉપરેકા નહિ પણ ઉપર્યુક્ત તિત્ર નહિ પણ નીમ બિચારો નહિ પણ બીચારો હમેશા નહિ પણ હમેશા
ધરાક—આ નારગી કેમ વેગો છે ?
ઠાકરી—(જશ વિચાર કરીને) મોડી મોડી નારગીઓ ઉપર, અને નાની નાની તમે રાખીને !

શું ધારો છે ? આ શું હશે ? આખસ ના જેવડા કલુ કમળતુ પાદુ કલિ સામજ્ય છે ? હડ નના રીજન્ડ પા-કેમાના ફાલસમે-તાનિક આઈ-સમા કનેલા વિદ્યારિયા રીજિયા નામના કમળના ઠોડનું આ પાદુ છે એ ઠોડ મુગ વેળગ તો અમેરિકાના અમે કોન પ્રદેશની એ કોરેયો મજબુત હોય છે કે એક આખમનું વજન ડીવી શકે છે

મરીના બીજ બધા અવયવો કરના હાતની શક્તિ વધારે છે, કાસલુ કે આપણા જડબાને ફાલ અવાજ આવતુ પડતુ હોવાથી એ રીતે એમે નિયમિત કસરત મળતી રહે છે ફરક માણમની આવવાની શક્તિ અદેશમ રજા રતલની હોય છે માણસથી વચરેમા વચરે ૩૦૦ રતલ સુધી ચાવી મકાય છે
મવા આકતુ રજકમુ પાતુ વામ્મુ ?
કોઈ પણ ગમ્યા લો, તેને કલકાવી નાખો અને મુગ સખ્યામાંથી કલકા-વેલી સંખ્યા બાદ કરો પાગ્ગ વપેલી સખ્યાના આકડાને સરવાળો ૯ અથવા ૯ નો બીજ કોઈ સંખ્યાથી થતો ગુણા-કાર જ આવશે

ઘેરી પુનમે હનુમાનજયનિ, વેરાખી પુનમે જુહજયનિ
ચિત્રમા દેખાય છે તે પાદ્મનો પાગળનો બાજ છે ફરત વનમખનિમા પમ ફેરેટવી સુન્ના ને અન્યા મુકે છે

વિલાપીઓ, વેપારીઓ, વકીલો અને
બીજા મનુષ્યો કામ કરનારાઓને એના
સેવનથી અભયજાત છે તે જોવા મળે છે.

નાનાં—મોટાં, માંદાં—સાજાં
સ્ત્રી—પુરુષ, નખળાં—સખળાં
સૌકાર્ય એવું સેવન કરી શકે છે.

તમે વાપરી જોયું છે ?

ઝંડુ કેસરી જીવન

કેસરી જીવન ઝંડુ જ
જોવાવધાનો આચર્યો સંજો.

મહારાસ્ટ્રાચન

રસસિદ્ધ, અલક, કેસરી, કનુરી અને બીજાં
દીપન, પાચન, પૌષ્ટિક અને કમળી
લીલા રસદાર આરગામાથી બનાવેલા
આ સુચીભિત, સુવાસિત, સ્વાદિષ્ટ
ને પૌષ્ટિક યોગ્યકર્તુ નિયમિત સેવન
સાચું આરુધ્ય તથા સારી અરુધ્યભિ
આપી શકીશ. બલ અને તેજ તથા

દરેક ઇન્દ્રિયા મેનન પુરે છે

પા રતનના પાટનો રૂા. ૧૫

અરધા રતનના પાટનો રૂા. ૨૫

એક રતનના પાટનો રૂા. ૫૦

ઝંડુ

ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ

લિમિટેડ

કારખાનું મુલ્યાની રોડ, મુલ્યા-૧૪

દુકાન જુની મહાજનપાલી, કાલ્યાદેવી

મુલ્યા-૨

કેસરી જીવન

અમરાવાદના એચ.સી.
બોગીસાલ પ્રધર્મ સીનીયરેડ

ઑર્ડર આપતી વખતે, જાહેર ખર્ચ 'કુમાર'ના વાંચી દની એટલું જખાવતે

The Ahmedabad Sports Depot.

REID ROAD, AHMEDABAD.

અ મ દા વા દ
સ્પોર્ટ્સ ડિપો

માંથી તમને કિશાયલ ભાવે ઉત્તમ માત્ર મજશે
ટપ્પક, ઇન્ડિયન, કેમ્બ્રિજ, યુનિફોર્મ, રેલના અને પર્ફેક્ટ
ફાઇ, ગ્રેન એન્ડ બર, એટિલમ્બક, ફેનન, હેડનોટ તથા
ફોર્સના બેકા ઉપરાંત સ્ક્રાપ્સ, લેમ આર્ડ, ઉચા ચિકેટ
ક્રીપિંગ મેથેટિંગ વ્હગ્સ, તથા ફુટબોલ, ટેનિસ, બેડમિન્ટન
હોકી અને ક્રીકેટ તથા બીજા અનેક રમતોનો સામાન
ઉપરાંત નીચે બતાવેલો અમેરિકન કચ્છ

ફીમલ

ફા. રા.

કમરલ કરનારા તથા આઇલિસ્ટોને બહુ ઉપયોગી

ઇલેસ્ટિક હોવાથી બંધબેસતો બરોબર થાય છે

શુભગત—ક્રિડાવાહકમા

વાળળી કીમતે સારા માસ આપનાર તરીકે ખ્યાલિ ગમેલ

અ મ દા વા દ સ્પોર્ટ્સ ડીપો

રીડ રોડ શેર કોટડા ચોક્કી સામે અમદાવાદ

મહારામાના ઑલરોડ ઉપર આસપાસ અપાય છે

બાળ સાહિત્ય નો વિજયટંકાર

પાંચથી પંદર વરમનાં બાળકોના હાથમાં મુખી
શકાય એવી, રૂપરંગ, છપાછપાધાર્મિક વિશાળી
પુસ્તકોની મરસાઈ કરનાર્થ, રંગબેરંગી ચિત્રો
ને મુખપૃષ્ઠવાળાં, સમગ્ર વેધકશીલીમાં લખાયેલાં
પુસ્તકો: જેમાંનાં ઘણાંખરાં સરકારે ધનામ લાય-
બેરી માટે મજૂર કર્યા છે તે બીજાં થનાં તપ છે.

ભારતીય બાલોદ્યાનમાળા

ટોલ્સ્ટોયની તપુ વાતો (ગ્રીક આંશ) ૦-૪-૦

અકુલ (બીજી આવૃત્તિ) ૦-૬-૦

બીરબરનો બન્ધુ ૦-૮-૦

મુરખરાજ (બીજી આવૃત્તિ) ૦-૮-૦

નીલમ ૦-૬-૦

બાળવિદાર (બીજી આવૃત્તિ) ૦-૧૨-૦

બીમ અને મુધિધર ૦-૪-૦

વાધાનું વન ૦-૪-૦

ભદ્રકાં દાર ૦-૬-૦

તોફાની રીપુટ ૦-૬-૦

વ્ય અનુરંગ (દનુમાન ચરિત્ર) ૦-૪-૦

કુવારો (કાવ્યો) ૦-૬-૦

બીજાં કેટલાંય તૈયાર થઇ રહ્યાં છે: ક્રાંતિ,

કનેરો, નેપોલિયન, બીમ, પરનાન, વનરાજી ઇ

ધનામ, લહાણી કે લેટ આપવા લાયક

આવી ઘણાં આપીઓ બીજાં તલિ મળે.

જે ઉપરાંત અન્ય પુસ્તકો

બોમ્બાયનું બગાળા કી રા. ૧૨) હાથ આમામ ૧)

કલકત્તાનો કારાબુગ ૧૧, બહાઈનો લેટ ગા,

કાશું ગુલાબ ૧૧, આનંદ મદ ૧૧, નિદિસિ-

રોના પગ્નમા ગા, મારો જેવો અનુભવ ગા,

ઉપગન તમામ સાહસો તથા સેખકોના તુલ-

નાથ પુસ્તકો મળે છે. સુચાપત્ર મળે.

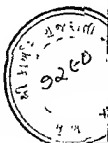
૩. ગાની રિહિટ બીડપાથી 'ગાડીવ' પત્ર તથા

તરીકે એક મહિનો મળશે. લવાગમ રા. ૭)

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર કેળાં પીઠ-મુરત

ક્રમાર

ઉગતી પ્રજાનું
માસિક

જેઠ '૮૩

તંત્રી : રવિશંકર રાવળ

અંક ૪૨

વિવાર્થીઓ, વેપારીઓ, વધારી અને
બીજાં મગજનું કામ કરનારાઓને એના
સેવનથી આનંદ થવું જોઈએ એવું છે

નાનાં—બોટાં, માંદાં—સાદા
કરી—પુરુષ, નખખાં—મગજાં
સૌકાર્ય એવું સેવન કરી શકે છે.

તમે વાપરી જોયું છે?

ઝંડુ કેસરી જીવન

કેસરી જીવન ઝંડુનું જ
મેળવવાનો આયોજ રાખો

મહારાષ્ટ્રના

રસમિદર, અગ્રક, કેસર, કસ્તુરી અને બીજાં
દીપન, પાચન, શોષક ઓષધ મેળવી
લીલા રસદાર આમળામાથી બનાવેલા
આ મુશોભિત, મુવાસિત, સ્વાદિષ્ટ
એ શોષક ઓષધનું નિયમિત સેવન
લાલુ આયુષ્ય તથા સારી સ્મરણશક્તિ
આપી શકેલા જાલ અને તેજ તથા
દુરેક પ્રદિપમા ચેતન પુરે છે
પ્રા રત્નના પાઉનો રૂ. ૧૫
અરધા રત્નના પાઉનો રૂ. ૨૫
એક રત્નના પાઉનો રૂ. ૫)

ઝંડુ

ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ
લિમિટેડ

કારખાનું સયાની રોડ, મુબાઈ-૧૪
કુશન જુની મહાજનવાડી, કાલબાદેરી
મુબાઈ-૨

કેસરી જીવન

અમદાવાદના એજન્ટ
હોમીયોપાથિક પ્રધર્મ શીશીડ

ઑફર આપની વખતે, બહાર ખર્ચ 'કુશર'મા વાપરી હતી એટલે જળાવશે

તા રા મં ડ જ

ધરધરના બાળકોમાં માનીતી થઈ
પર એવી ઓગણીસ મીઠી મુદર
બાળવાનાં એનો નાનકડો સ્વચ્છ સંપ્રદાય.

સંપાદક: 'બાલમિત્ર'ના તંત્રીઓ

મોટા ટાઇપ
આકર્ષક ચિત્રો
૧૦૦ પાનાં

કાચું પુસ્તક ૦-૧-૦ પાકું પુસ્તક ૦-૬-૦

લખાવ્યું વ્યાપક 'બાલમિત્ર'ને
અગ્રણ્ય એન્યુકેશન સોસાયટી આપ્યું

અર્થઃ અંકમાં આ સ્થળે આવેલી ખાદીની નહેર ખજારમાં
ગામનું નામ CELROL છે તેને બદલે CHEBROLE
(Guntur Dist. South India) એમ લેખ્યું

હજી તમે નથી ખરીદો

આ સરતો સેટ ?

'કુમાર'ના આઠક પાસેથી રૂ. ૨-૧-૦ એણા

મત્સ્યગંધા-ગાગેય તથા બીજાં ચાર નાટકો

ખટબાઈ ઉમરવાડિયા કૃત ૧-૮-૦

પ્રાચલિત (મંદરલિકાનું નાટક), ૦-૪-૦

ભાવનાસુષ્ઠિ ('પ્રેરિત'ના મુદર લખાણે) ૦-૧૦-૦

અખટ જીવનદોરી (ધરવેશના સાથ લખાણે) ૧-૦-૦

પારોર પ્રજ્ઞામાથી પાદશાહી (રાયચુર) ૦-૧-૦

હાજમહામદ-સ્મારક ગ્રંથ-(અર્પૂર્વ ગ્રંથ) ૬-૦-૦

રવિશંકર રાવળના સોજ મુદર ચિત્રો ૧-૪-૦

તાલુખા ('ધમકેલુ'ની વાર્તાઓના સમક) ૨-૦-૦

બાલવાર્તાવલિ (અતિ મુદર ને સંચિત્ર) ૧-૮-૦

ચોરસ ૦-૧૫-૦

રૂ. ૧૫-૨-૦ની કીચતનાં આ પુસ્તકો કુમારના આઠકને

રૂ. ૧૩-૦-૦માં પેરે બેઠાં તમારા આઠક નગર લખી મોકલી

કુમાર કાર્યાલયમાંથી મંગાવી લેા.

આસપદલવી	ચિત્રકર	કનુ દેસાઈ	સુખચિત્ર
મર્મનગી			૨૨૧
મિળલસ			૨૨૨
સ્વાસ્થ્ય, શક્તિ અને હૈન્દ્ય			૨૨૫
હેમી ફાઈ			૨૨૬
જ્યન્મજ (કાવ્ય)	ચન્દ્રવર્તન	ચીમનલાલ મહેતા	૨૩૧
તાજ હવા-સરસ હવા	ચિત્રકાર	રવિશંકર રાવળ	૨૩૨
સૌન્દર્યભૂતિ એપોલો			૨૩૩
અપાણું			૨૩૪
ભૂતિયુ વહાણ (વાર્તા)			'સુમતી' ૨૩૫
પુણે તારીને			૨૩૮
નવી છનામી હરીફાઈ			૨૩૮
ખન્ડાળગઢ અને કોલ્હાપુર	રામનારાયણ ના પાઠ		૨૩૯
વાયુમાનને વીર બૈજન કાંબાદામ			૨૪૨
ધેર આવળે રે (કાવ્ય)	દેશજી પરમાર		૨૪૩
પ્રાચીના	શિશીરલાલ	બે મરાઠાઓ	૨૪૭
મહુવાનું સ્કાઉટ સમિતન		ગભનન બટ્ટ	૨૪૯
આફ્રિકાના પવે		નાનાભાઈ	૨૫૨
આજનું ધરતી ના (કાવ્ય)		(મણિજી)	૨૫૪
તમને લેખ્યું એવી હવા મળે છે ?			૨૫૪
અગ્નિ			૨૫૬
બાળવિભાગ			૨૫૭
જગતી પ્રભ			૨૫૮
લાલ ટમેટાં			૨૫૮
જીનલીલા			૨૫૯
ગાંધારી			૨૬૦
છેલ્લું પાત			૨૬૪

તંત્રી રવિશંકર રાવળ; મુદ્રક-પ્રકાશક અચુભાઈ રાવત,
કુમાર મિન્દરી-કુમાર કાર્યાલય, ૨૦૦૬ રાયપુર, અમદાવાદ

લવાજમ વરસના રૂ. ૬ પરદેશના રૂ. ૭ અથવા ૧૧ શિ
મુખાર્જી એજન્ટ સી. જમનાદાસની કે મિન્સેસ સ્ટોટ,
આઠકે વરસની રાજઆતથી એટલે પાપના આકર્ષી નોંધવા-
નો વિચાર છે વરસની અધવચથી આઠકે નોવાતા નથી
લેખકે જેઓને જગતી પ્રભ માટે છેલ્લે ખાસ પ્રેરક કહેવાનું
હોય તે જ લખે; અને પોતાનાં લેખાણુ જાની શકે તેટલાં ટુંકાં,
કમળની એક જ બાજુએ, ચોખ્ખી અક્ષર, પુરા નામ હામ
સાથે, અને પ્રાણ મગાવવા હોય તે પોરતેજ સાથે મોકલે

ભીંતે ટાંગવાનું આણું સુંદર ઘડિયાળ

ટિક-ટક

(રજરજડ)

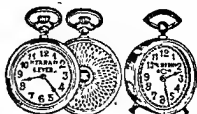
મામ માણ રૂપિયામાં

જમને જનાવડતા બહુ જ મલગુત સાચા-
કામ, વાણુ, દેખાવમા સુદર, ચાલવામા
નિયમિત, બીજા બધા કરતાં વખણાવેલું,
અને વળી નાનામોટા, આદના કે આસા
નરીજ તવગર ચો વાપરી શકે એવું, કરકસર
વાળું સસ્તું અને સર્વોત્તમ ઘડિયાળ
સમિતી લેનારને ડઝનના ૩૧ ૩૩
હિંદના કોઇપણ રેલેવેને ડિલિવરી મોકલ
ફગન મનાવનારે રૂ ૧૦ અચાકથી ચોકલવા

પિટર વોચ કંપની

પોસ્ટબોક્સ નં. ૨૭ મદ્રાસ

ચાર દિનની ચાંદની

અમારું ૧૮ કેરેટ પોલોડીયમ ટાઇમમાન પાલ
વર્ધની ગેરડી સાથેનું 'તારા' રજરજડ પોલો
ચોચ (ફિલ ડેલાવનાર ખીરસાનું ધડિયાળ
કિમત રૂ ૫-૦-૦) લેનારને રજરજડ 'સી'
ટાઇમપીસ ઇનામ ચાર દિનની ચાંદની પો
આ લાભ ફક્ત વખત મટિ જ માનજો મટિ
આજે જ લખો, નહિ તો ચૂકતાશે

કંપનિ વોચ કંપની

પોસ્ટબોક્સ નં. ૨૬૫ મદ્રાસ

દરેક આગેવાને મુલાકાત લઈ સંતોષ બતાવી વખણેલું અને
હિંદુ જાતિનાં નિરાધાર અને અનાથ બાળકોને પોપણ આપતું આ

હિંદુ અનાથ આશ્રમ નડીઆદ

એક જ છે

તેને દાન કરવાના દરેક પ્રસંગે જરૂર યાદ કરી કંઈ પણ દાન મોકલશે

હાલ તે દોહસોને સુમારે અનાથ બાલક, બાલિકાઓ અને અરાકતોનું પાલણુપોપણુ કરે છે અને
તેમને જીદાજીદા ધંધા શીખવી પગ ઉપર ઉભા રહી કમાણ ખાય તેવા સંભ્ય-સહેરી બનાવવા
યત્ન કરે છે. તેમના ફક્ત ખોરાકપોષણની વિગેરે ખર્ચના જ રૂ. ૫૦) દરરોજ જોઈએ છે.
તો જરૂર તમે પણ આ તમારા અનાથ ભાંડુએને બચાવવા તમારો દાનેશ્વરી દસ્ત લખાવશો.
દરેક પ્રકારનું દાન લેવાય છે અને તેની પાવતી અપાય છે. રીપોર્ટ મફત મળે છે તે મગાવવા તથા

વધુ વીગત માટે લખો :

મંત્રી, હિંદુ અનાથ આશ્રમ; નડીઆદ (ગુજરાત)

નહેર ખબરોથી માસિકને મદદ મળે : તમે નહેર ખબર આપનારાઓને મદદ કરો

આવતી કાલનાં નાગરિકો ધડતું આજનાં ધરોનું માનીતું માસિક

વર્ષ ૪ અંક ૬ = જાન ૧૯૮૩

મદાનગી

ઘણાખરા હીમતને જ મદાનગી માને છે; પણ મદાનગી અને હીમત બંને એક વસ્તુ નથી. મદાનગી એટલે એકલી હીમત નહિ. હીમત ઉપરાંત બીજા વધારે શુભનો તેમાં સમાવેશ થાય છે.

આવી પડેલી મુસીબતોની સામે થવા પુરતી હીમત કદાચ કોઈમાં હોય; પણ એ મુસીબતોને ઠેક મુધી વેઠી લેવાની અને એની સામે મુદ્દા ખેલી પાર મુકવાની જે રીત એમાં જ મદાનગી જણાઈ આવે છે.

હીમતવાન માણસ એક વખત હીમત લીડીને દુઃખની સામે તો થાય છે; પણ પછી ઘણીવાર અધવચ્ચથી હારી ખાય છે, કાં તો હતાશ થઈ બેસે છે, અથવા તો શેઠાણું રડતોરડતો તે વેઠે છે. મદ તો, જીવનને આમેરથી ઘેરી લે અને દુઃખના ધાથી છિન્નભિન્ન કરી નાખે એવા લીધણ સંબંધોને પણ સામી છાતીએ ઝીલી લે છે, હસતે મોઝે તેની સામે જંગ માંડે છે અને 'ચું' સરખું પણ ક્યાં વિના વીરતાથી તેને અંત લગી વેઠી લે છે.

મદ હમેશાં સમજીને જ બેઠો હોય છે કે આ દુનિયામાં માણસને એક યા બીજી રીતે મુસીબતો તો આવી જ પડતી હોય છે—એ અનિવાર્ય છે, અને તેનો નિવેડો લાવવાનો ખરો માર્ગ એ જ છે કે હસતે મોઝે તેનો સામનો કરવો અને પુરુષાર્થથી તેની પાર ઉતરવું.

સાથેસાથે, મદ તો એમ પણ માને છે કે દુઃખની કસોટીએ ચડ્યા વિના માણસનું પાણી જણાતું નથી. મુસીબતો તો માણસનું ખરૂં હીર બહાર લાવે છે, તેની શક્તિઓને કસે છે, જગઠાવે છે ને ઝેણ આપે છે અને તેના ઉચ્ચત્તમ પુરુષત્વને પ્રકાશમાં આણે છે.

ગાંધી તા ૨-૩-૪ જુનને દિવસે
વડાપણુમાં સુવચનનેલન બગલુ પુષ્પાને
પોતાને વિષે પોતાની નતે વિચાર
કરતા થયા છે એ આપણા ઉમ્મ
આવના જ્યવાશના સુનુ એક સુચિર્ણ
છે એમની મિજલસ વચ્ચે રજુ થ-
એલા ખાસ વિચારો સમગ્રતા કેમકે
જનતાની મિજલસમાં રજુ કરવા જેવા
સામાજીયી આ નીચે ઉતાર્યા છે

આપણા મુરખીઓ, વહીવે કે
અધિકારીઓ તરફથી આજ સુધી જે
શિક્ષણ અપાત આવ્યું છે તેથી બનેલી
પ્રભ એકદલ આમનો પુષ્પાવર્ગ-આ-
પણે અત્યારે આપણને સમજાય છે
કે હવે પાળના માર્ગમાં જે મુરખીઓ,
વહીવે કે વિક્ષેપો આપણને જરા થ
હામ આપી રહ્યાં છે એમ નથી અત્યારે ન
આપણી અસહાયતા આપણને દેખાય
છે થાકુ શિક્ષણના મોહમાં, સરકારી
કે હાજારી નોટરીઓના લોકમાં અને
ખાસી આદામીઓના એવા પાછા ના-
પણી નતને જે આમ અપાયો છે તેનો
વિચાર કરજી અને અસહાય છે

આપણે જે પોતાના બાળકો મદિ
કોલેજની રીઝોથી મળતી કોલેજિક નો-
કરીએ જ જ્યાં નાખ્યો હતો, ન કે
પુત્રને રિજા, સરકાર કે જવનની કોલ
ઉચ્ચ દળા અપાવવાનો જે તેઓ બતા
બર સમજ્યા હોય તે તોના સરકાર
મદિ ન મદિ કાળજી રાખત જે વિશ્વા-
સરકાર કોલેજમાં અપાય છે તે તેમના
બાળકોના સરકારોના મૂળ ઉપર
બંધકાર રીતે પ્રતિષ્ઠિ કરી ગયા છે એ
સમજવા હજી કેવળ થન ને નોટરીની
ખાતર પોતાના ધર્મ અને કુળસરકારોની
ધુમોડા થવા દે છે તેમના સમજવનમાં
અસમાનતા આવવાથી જવનના કસાદ
અને પ્રેસણ હરકાં થયા છે અમલો

કેટલોના બાર માથે આવી પડ્યાથી
અમલોના જુવાન બીચારો નવે જવન-
મથેય કે સારસ આવી સમ્મો નથી,
નવી તાલીમ લઈ સમ્મો નથી, નવા
પ્રદેશોમાં અપવાની સમ્મો નથી.

હજુ તેને કુળનું અભિમાન અને
અભિમાન સુચિતતા રીતે છે, હજુ
સરકાર અને દાનોથી આજા થઈ
અમલો હાથ કામે લાગવા આવકો
જવનને છે હતા જેટ બરબતો સરકાર
ઉભો ન છે વચસીલા અને પ્રમા-
મતથી ક્યાક પામ્યા આવક પર તે
ચોરી નવ છે—તેને ચોરી જરુ પડે
છે. વહીવે તેને રક્ષણ આપતુ બર
કર્ણ છે, સ્નેહીઓ બાર ખમી રાંઠે એમ
નથી એકલે એમ કમાવું ન રજુ

ને એ કેવી રીતે કમાવે દેખાય
છે? ખાનદાન વર્ગના ઠાકરાઓ, કચ્ચ
જાતિના ફરજી પારકાના કચારો છે,
ફેલવેના માર્ગો છે, પોલિસની નોટરીમાં
છે, કાચુનેના સેન્યમાં છે ત્યાં રહીને
જણ તેમની અધોગત પુરી થત નથી.
મહેનત કરી જવતી મળને હેસન
કરવા, તરફોળી વધી હેલા વેપાર
કે મજરીના માર્ગમાં તેઓ અનેક રીતે
અરજમુકનો ધાવ છે ભુચ, રજાઈ
ને બુચમત તેમને એ માર્ગ દોર છે
મામાણિક પનારથી પોતાના પેટનું પૂર
નહિ થતુ દેખાથી તેમને એ માર્ગે
લપસલ જેઠાંજે પસિયારે જેઠાં,
મજુર, વેપારી અને કચરીયર જણ પો-
તાના રવતવ ધંધાથી નાચ થાય છે,
તેને પડતા મુજીને નોટરી રોપે છે,
નોટરીના એવા થાકા ચોરી સારા
અને દમ રોપે છે એમ પરપરા વધતી
જવા, આપણા દેશમાં પસાપીનનાની
સાક્ષો વીધાની ન આવી છે

અને એ પસાપીનનાઓને તે કુળ

પાર છે કે પસાપીનના વિચારોની, ના-
આરની, ફરવાકરવાની, જવનની—
આજનો જુવાન નિમ્મળ કે કોલેજ
છાત્રીને કંઈ જુ કે વેપારી પાસે નહીં તો
તેને નામુ આવકનું જેઠાં, પસાપીનના
આવકને જેઠાં, દાણવિન, માકની
લેવડદેવડ, બારડો બંધવડાર, રેવડને
બંધવડાર, ફેલવેનો ભુચકાર ભુચકાર
જેઠાંજે એકાંજે એથી બી એ થય
સુધીમાં આમાનુ એક જણ બંધવડ ન
હોય તેવું વેપારીને ત્યાં જુ રવાન ।
કુમાન માંડના નામુ જેઠાં, મા-
લુસીને રીકવતા આવકનું જેઠાં,
ખરીદી ભુચકાર જેઠાં, હાંમત જેઠાં,
ધીરજ જેઠાં B. A થઈ થમોના
કેટલામાં આ બધું હોય છે ?

કાચારી કે સરકારી નોટરીમાં
જણ પાતાને અનુભવ મળ્યાં મુખી
કોનેવરી ન કરવાની ઉપરી નહિ-
કારીના રીતવિવાને સાચવના મદિ
પ્રામાણિકપણ અને સ્વમાન પડવા
જેઠાંજે નરીવાને દળાવવાની રીતવવા
હુદવની લાગણી કચરી નાખી જે-
ઠાંજે અને બરી સારી કેળવણીને ફળ
આવું જ જવન હોય તો એવી કેળ
વણીને આપણે રજા સુધી દેશમાં ર-
તોળ આપીશું ?

ખાનદાનના ઠાકરાથી જેઠાની
કુમાન ન થાય, પસાપીન સામાન ન
બતાવવા, ચોરીઓ ને પોલોમાં ફરી
બરસતુ નતભતનું રીપેર કામ ન કરાય,
ફેલવા તરીકે વેચવા ન નોટરીના-એના
જુતોને લે- હજુ વહીવે અને પ્રા-
બીઓ બાય બરી ન રજા છે અને
પોતાની અને કુળની ગરીબી બરી
રજા છે એવો 'પુણ્યલિત' કિ ન
કોતિ પાપમ' એ પ્રચલિત ન્યાયના
ખાનદાન મહેલાતા કોળોના ખાળો

નોકરીએ લાગ્યા છે ત્યાં કોઈક જ અપ-
વાદ સિવાય સામાન્ય રીતે બધે રક્ષણ
ગરીબ અને નીચીની પ્રબલ ઉપર લાયક
રક્તન, દબાણ ધમકી અને વસીલાતું
સામાન્ય વર્તન દેખાય છે

શિક્ષક જેવા પવિત્ર ધંધામાં પણ
છાત્રાઓ પાસેથી ફી વસુલ કરવાની
તે ટકુરનો મેળવવાની જ કુશ્મિકો
કરતા શિક્ષકોની ખોટ નથી. સાંન્યના
અન્યાય ઠેક સુધી પાર ઉતારનારા પણ
એવા જ માણસો હોય છે. દેશવે કે
પોલિસના નુકસમ વધારવા આપણા-
માથી જ ત્યાં મળેલા માણસો છે
અમેજ સરકારના સાંન્યનુ વહીવટદાર
સૈન્ય આપણી કોસેને અને હાઈરકુ-
લોમાથી જ પાકપુ છે દેશની ભેટીઓ
વધારવામાં, ઉદ્યોગનાં બારા નાશ કરા-
વવામાં અંધ હાજી ભણનારા એ જ
વહીવટદારો નહિ તે બીજા કોણ
દેખાય છે ? આ બખાતું કારણ આજનો
પતિત ધર્મોદ્ધેશ હુવાન છે

અને આ બખાતો અંત લાવવાની
શક્તિ પણ હુવાનમાં જ છે

જમા હુવાનોના પ્રકરો નિકાલ
એક સાથે જ આવી ન્ય તે અસમ-
ર્થિત છે; પણ જેમનામાં કંઈક ચારિ-
ત્ર્યની ન્યૈત પ્રગટી છે, જેમણે જીવનને
કુસળિયો અને પ્રમાણી બચાવ્યું છે,
એવા હુવાનો પોતાના પ્રામાણિક પ્ર-
યત્નો પર જ વિશ્વાસ રાખી દુનિયામાં
ધસારી કરે તે જરૂર પોતાને યોગ્ય
સન્માન અને સ્થાન માગશે હુવાનોએ
નિશ્ચય કરવો જોઈએ કે પોતે ન્યા
જરી ત્યાં તેને લાંચ રૂપવતું વાતા-
વરણ કલુષિત કરી રાકશે નહિ, ખોટા
અને અન્યાયી વર્તનમાં તે સામેલ
થઈ શકશે નહિ અર્થમાં એવી પ્રવૃત્તિ
ચલાવવા માણસોનું હિયાર થશે નહિ
કે ગરીબ, અબાણ અને અનાથ પાસેથી
તેમની રિયલિટો મેરલાબ લેશે નહિ
નોકરી કરવી તે તરવારની ખાર પર
ચઢીને કરવી, કામ કર્યું તે મિનિટ-
મિનિટ હાક કરી આપવી, એ સિદ્ધાંત

આપણા સામાજિક દોષો
પાણીથી કે સમુદ્રથી ધો-
વાય એવા નથી. આપણા
પરસેવાથી જ આપણે તે
ધોવા પડશે. અને આવે
તેમ નહિ કરીએ તે કાલે
આપણા લોહીથી ધોવા
પડશે.
(કલેવજર)

પર જીવનાતે જીવાનનો દુનિયામાં બધે
ખપ છે, —અરે ખપ છું, ખોટ છે અને
એ ખોટ પુરવાની માગણી સહાકાર
ઉભી જ છે.

એકદમ પેસાદાર થઈ જવાના
સ્વપ્ના ધડનારા મોટા આજસુ છે—
ખીલખોના હાક દબાવનારા છે જ-
મતાના તરતે તેમને શી રીતે સહાયક
થઈ શકે ? અનેકની સેવા કરીને, અ-
નેકને સુખ આપીને જે પોતાનો બાગ
મેળવે છે તે જ ખરો પુરુષાર્થો છે,
તેને જ ચિરસ્થાયી સપ્તિ વરે છે

હુવાન બાઈએ. તમે હિંચા કે
નોકરી રિતન મુજબા હો તે પર,
રોડી કે પતનમાં જ આઠા મારેશ
બધ કરો અને એકદમ ન્યા તમારી
જગ્યા યાચ ત્યા જવાનો નિશ્ચય
કરો બધે દુનિયાને છેડે જવાનું યાચ
તમારી જગ્યાને લાયક રાખીત થવા
ઉદ્દેશી શક્તિ મુખી ટકર લો કદરત
માણસ તરફ બહુ મહેરબાન દોષ છે,
પણ માણસ તેની ભુલ જેવી કરોડી-
માથી નીકળવા પણ તૈયાર હોતો નથી,
એટલે દુષ અને નિરાશાના કપો સાથે
જોતો જોશે છે

તમારા કુટુંબ કે પત્ની કે બાળ-
કોનો વિષય મોટો વખત ખમવા
તૈયાર યાચ મારા એક સ્નેહીએ દે-
શમાં પોતાનું દ્રવિદ્યમય જીવન જોઈ

એકાએક તેનો ત્યાગ કર્યો, વર્ષો મુશી
પોતાના બાળકો અને પત્નીના વિયોગ
સહન કર્યો, મહાસાગર પર તોફાને
ચરેલાં વહાણ જેવું જીવન વર્ષો મુશી
ખેંચુ પણ અતે પોતાના પુત્રો અને
પત્નીને સુખસપ્તિનો વારસો આ-
પ્યો આવા માણસોના છાંનનો ઇતિ-
હાસ નદરવા વિના આપણે તેમની
ઈર્ષ્યા કરતા હોઈએ છીએ, આપણને
અન્યાય થતો માનીએ છીએ અને
જગતને ખાલી રાખો આપીએ છીએ

આવી મનોદશા હોડી દેને જ-
ગતના કોઈ પણ પગથિયેથી ઉલ્લમ
રાડ કરો અને તમારી લાગણી સિદ્ધ
કરી વારે મારો તો મગશે નિરા-
ળનાં કે કંઠેજના ઘેચાર વર્ષો ખર્ચ
કરીને જેની કહાડવાં પડે છે તે આખી
છંછીના મહાણ રૂપ ઉલ્લમ કે નોકરીમાં
સફળ થવા પુરતી ભૂમિકામાં કહ જ
લોગ આપ્યા વિના મુશ્ય બંધાવી
મડસો નહિ.

અમત પ્રયોગ મટિ આ સૂચના
કર્તા પછી એક બીજા વાત કહેવાની
રહે છે. આખા હુવાનપર્ય પરસ્પરની
સહાય મટે મામેશાગ અથવા મુખ્ય
સંદેરેમાં Y. M. C. A. જેવું યુવક
સહાયકારી મડળ સ્થાપે તે ધણું
ઉપતરક થશે યુવકો ત્યા મળેહળે,
વાચે યા બ્યાયામ કરવાની મોડપણ
સંખી રાકે નુદાનુદા ગર્જના, ન્યાનના
અને આલ્લાસવાળા હુવાનો ચોક્કસ
નિયમોને અધીન રહી હળતામળતા
થશે તે પરસ્પર પાસેથી ધણું શીખશે,
અને પોતાના સ્થાનમાં વાર વાર અતુ-
ભવી માણસોનો પરિચય મોડવી નવી-
નની જીવનદિશાઓ સમજવાયલ કરશે
તો ધણો લાભ થવા સંભવ છે એકાદ
નાની સૂચના કે હકીકત કંઈને આખા
જીવનનો રસ્તો સુઝાડનાર બની ન્ય.

અત્યારે કેટલાએક શ્રીમાનો, મીલ-
માલિકો અને હોટીયકારી સંખ્યાના
અધ્યક્ષો કેળવાએલા, પ્રામાણિક અને
સદિયુક્ત જીવાનોને શોધે છે તમે

તેમની નગરમાં ઉતરો એવા હો તો તમારા માટે જગ્યા થતા વાર નહિ લાગે પણ તમે તમારી ભત ઉપર પહેલેથી મોટી કામન લગાવી ન બેસતા તમારું નામ અને તમારી સેવાશક્તિ જ તે નક્કી કરી આપશે તમે જગ્યા બન્યો ત્યાં સમય તત્પર રહેજો કામ હાથમા લીધા પછી તેની માલીલી કે વહીવટમા તમે કેટલા ઉતરો તો તમારું જ દિલ કમી યશે

તમે ડોક્ટર કે વકીલ યાએ તો તમારી શક્તિ કે જ્ઞાન જગતમા ફેલ અને તકરાર વધારવામા ન વાપરતા અનિચારી યાએ તો લોકોની સેવાને ક્ષેત્ર માન્યતા જગતની બધી જગ્યાઓ પર પહેલાં યુવકોનો જ આધાર થાય છે પણ યુવક ન્યારે પવિત્ર થાય છે ત્યારે જગતના બધા વ્યવહારમા અન્યવરથા અને અંધેર દેખાવા લાગે છે

તમે શિક્ષક થવાનું પસંદ કરો તો તમારી આવકશી તમે સંતુષ્ટ રહેશો એમ માનીને જ એ સ્થાન પસંદ કરો એ ધંધામા પેસાની દેલમહેલ નહિ થાય પણ નિયમનિય ઇત્તન-વિકાસનો નવો અભ્યાસ એ ઇત્તનમા છે જ. તમે ધારો તો શ્રીમનો અને બસવાનો તમારી એકનિષ્ઠા અને અભ્યાસ-પરાયણતા આગળ માથું છુકાવશે તમે એમને સરણુ થશો તો તમારું મિત્ર જશે એ વખતે એ ધંધો તજ દેશે પણ એ પદનુ ગૌરવ એાધુ કરતા મા

મેકા પગારો અને એકદમ ધનપ્રાપ્તિના સ્વપ્નો કરીએ એવી આપણા દેશની રિયતિ નથી એટલે એ કામ મળે તેનાથી સારગાત કરવામા હીલ ન કરશો તમને ખાતરી હોય કે તમે જરૂર કોઈ મોટી જગ્યાને લાયક છો તો તે જગ્યા માટે શહ બેવામા તમારો વખત ખાલી જવા ન દેતા કંઈ અભ્યાસ કે લોકોપકારી કાર્યે તો હાથ પર રાખો જ તમારી કોઈ કદર ન કરે તો જગતને આજો દેવાનો તમને હક્ક નથી તમે તમારો આહુ અર્થ બહુ જ થોડો અને નિયમિત રાખો તો જ આ હીલના સમયમા ટકી રાકશો, નહિતો હાર ખાશો અમુક પગારને લીધે અમુક કલાક જ કામ કરવું એવો આશ્રદ તમારા રોક કે ઉપરી ભેડે બતાવવા નહિ દરેક સારો રોક કે ઉપરી થોતાના હાથ તમે કામ કરતા માણસોની જરિયાતો, આગમ અને સન્માનનો વિચાર કરે છે તે નહિ કરે તે તો ગોતાના હક્કમા નુકસાન થવાનું છે. પણ તમે તમારી હાથ એકનિષ્ઠ કામ કરનાર તરીકે પાઠી બતાવજો તમે કામ બદલેવર કરી બતાવ્યું હોય તો ખીજ જગ્યાએ જતી વેળા રોકને તમારી લાવકાત વિષે ગપ્પ કહેવનો હક્ક મળે છે

તમારા ધંધા કે કામની વેળાએ ધનની પચાત કે વહેવારની વાતો કમ આવવા દેવા નહિ તમારી રીગજાત જ એવી રાખજો કે તમારા સગવડાલા એ વળત ફરવાન તમારાથી એતના રહે આ વાત નજીની બેની છે, પણ ધણા જણને તેમની નોકરી કે ધંધામાં નુકસાનકર્તા યદ પડ્યાના દાખલા છે જુના માણસોનો યુગ ઉવરે છે, યુવકોને વારો આપ્યો

આવે છે તમે તેમની જગ્યા લઈ તમારા દુખો અને કે આખા દેશના દુખોનું નિવારણ કરવા શા વિચારે કરે શા કાર્યો કરી બતાવો છો તેનો દિમાબ ગોઠવી રાખો આપણને થયું છે શું ?

એમે તે ધંધામા આપણે નગર કરીએ તો બહાર દરેક કારીગર થોતાનું કામ કાળજી અને મહેનતથી રિલ દ કરતો લાગતો નથી કોઈ એકાંકામ હાથમા લે છે કરતાકર્તા દબાર ભતના ચાર્જો કરે છે ખીટી પીતા ફરે છે, પાન ચાવે છે, આ પીવા ભય છે, નકમું મેં ઉભા-રહી ભય છે, વાતો કરે છે વગેરે, પણ ધારેલા વખતે કામમા ધ્યાન આપતા નથી આ દુનુંજ આપી મલ મા પેટો લાગે છે કારકુનો, અમલદારો, કારીગરો, બધાં જ કામ ધસડતા હોય તેમ લાગે છે દેશનો આ દુનુંજ ફર કરવાનો બોલે ઉગતી પ્રબલે શિરે આવે છે કોઈ વર્ષ પછી તમામમાના ધણા જણ ધંધે લાગવાના, એ તમે પણ ધંધાદારીમા મળ્યાવાના તે વખતે તમારે કેમ વર્તે તેનો વિચાર હાલ જ કરી રાખો. તમે દરેક જગ્યા આઈ ધંધાદારી થવા થતન કરશો તો આખો દેશ ધંધાધોરે તેરે થતો જશે, અને દેશનું કારિદ્રય કપાત જશે

એકોપાસના

માણસે એકને જ ધારવો એકબી એ એકને જ ધારે છે એકની જ ઉપાસના કરે છે, આમણ એકને જ વજીરી રે છે, મુલ્યની પેલી પાર પણ એને એક જ છે તે બધુ પમે છે પણ એ ધંધા આ લે છે મે ધંધા તે લે છે તેને પસંદ જ છે એકમા જ એ એકા સહસર્વજને હોમા દે છે તે સર્વ સવને મેજવે છે પણ એ એકમાથી છડે છે તેને ઇત્તન કાંઈ મારવાના રહે છે એ સહએ તે એક સહએ વિશાસ એક, ઉઘોય તો એક, ચુકે તો એક, પથ તો એક ને ઉધા તો એક એક સાથે એક થતા એકમા અનેક અને અનેક એકનું દર્શન થશે એકનો જાતા સર્વજ થશે એકનો પંડિત પંડિતશિરોમણિ થશે એકનિષ્ણાત અનેકનિષ્ણાત થશે

પણ એ એકને ઉપાસવો જ અધરો છે અનકનો શ્રોદ મનને ભગવા છે એકની રિયત્તાને અનેક અરિયર કરે છે એકના વિશ્વાસમા-વફાઈમા અનેકનો વિશ્વાસ અને વફાઈ હમા છે. એક સામને સહેલો નથી એ એક પ્રભુ દે.ય કે પયર ઇત્તનમા આવી આપણી એકોપાસના છે ? (મિસાલ પગ્ગા)

અઈ મિજલસમાં ચંદેલા મુને લખતો એક મિસો હમણા જ મળ્યો છે હંદુર યુનિવર્સિટીની ઇન્વેસ્ટીગેટરીસના પશ્ચિમપત્રકમાં કારકુની ભુલથી, પહેલા વર્ષમા ખાસ થય એ વિધાર્થીનું નામ નંદેર ધનુ રહી મધુ બીને રિયે, પરિણામમા ચકોટી ભુલો નંદેર થઈ એમા નેત્ર નામ પહેલા વર્ષમા હાટી પરડ એ દીન વિદ્યાર્થી તે વખત માં હુખી ક્યારેનો આતમચત કરી ચુક્યો હતો !

સ્વાસ્થ્ય શક્તિ અને સૌન્દર્ય

સૌન્દર્ય-શરીરનું એ પ્રકારનું હોય છે અવધવેના સમતોલ વિકાસનું અને અહેરાનું આ બંનેનું યોગ્ય મિલન ક્રાંતિ નજરે પડતુ નથી. ભાઈ પુરુષોત્તમદાસ મંત્રજ્ઞાસમા એ મિલન 'સપ્તમાણુ' હતુ. આ સાથે આપેલા ચિત્રોમાંના ભાઈ જ્યકૃષ્ણ પુરાણીમાં એ નજરે પડે છે અમરનાથ મ્યુનિસિપલ શાળાઓના ક્રિઝિકલ ડાયરેક્ટર અને ગુજરાત વિદ્યાપીઠના આતક ભાઈ જ્યકૃષ્ણના શરીરમાં કમિક વિકાસના વિવિધ તરવો સરસ સમાએજા છે. ૭ વર્ષથી નિયમિત વ્યાયામ કરનાર આ ભાઈનું વજન ૧૨૩ રતલ, ઉંચાઈ ૫ ફૂટ ૫ ઈંચ અને વય ૨૫ વર્ષનું છે. સુપ્રસિદ્ધ શ્રી ઝંખાલાલ પુરાણી અને શ્રી છોટાશાલ પુરાણીના એ ભાઈ ચાલ વ્યાયામના ઉપાસક અને અભ્યાસક હોઈ કુસ્તીના એ સરસ જાણુકાર છે.

તંદુરસ્તીના રાજમાર્ગ

ખરી કકડીને જીવ લાગ્યા વિના કદિ કાઈ ખાતા નહિ, પછી ભલે સામે મિષ્ટાન્નના ગંજ ખડક્યા હોય. કુદરતી તરફ લાગ્યા વિના કાઈ પણ પીતા નહિ; સોડા લેખન કે શરબતની ભલે નદીઓ વહેતી હોય. રાત્રે વહેલા સુઈ પડેલીએ નિયમિતપણે વહેલા ઉઠે; અને ત્યાં સુધી નીસંતની મીઠી ઉંઘ લે. મોટી રાતના ઉળગરા ને પહેર દલાડો ચડના સુધીનું

દારણુ એ તંદુરસ્તીના કુશ્મન છે. વાચવા લખવા કે કામકાજના નિયમિત વખત પ્રમાણે મહેનત કરો, અને વચ્ચે નિયમિત આરામ, ચમ્મત ને પિનોદ લો. અને વિચાર નિર્ભળ ક્યાં એટલે આપ્યાર એની મેળે. શુદ્ધ ખરી જવાના. તંદુરસ્તીના આ રાજમાર્ગ છે.

ઔ ઘો ગિ ક અ મે રિ ક નો કાંતિ કાર મો ટ રો નો રા જ હેની ફાંડ

આ જથી ઓગણપચાસ વર્ષ પહેલાં અમે-
રિકાના એક પદર વરમના છોકરાએ
નિશાળના બારણાને નમસ્કાર કરી કારખાનામાં કામે
જવા માડ્યું. દરરોજના દસ કલાક કામ કરતો હાથે-
અંધવાદિએ એને નવ રૂપિયા મળતા. આટલા દુકા
રોજમાં પુરે નહિ થવાથી એ એના જતના વખતમાં
ઘડિયાળો ફરસન કરી પૈના મેળવતો. આપણા
આજના છોકરાઓ તો કાંદેરો કે અમને કોઇ ઘડિયાળ
સમી કરવા આપે જ નહિ ને! પણ આવી રૂપિયાદ
કરતા પહેલાં તેમણે પોતાની લાપકાન નપામવી
જોઇએ આ છોકરાઓ તો બાર વસતી વયે એક
આખી ઘડિયાળ ઉકેલી તેનું ચક્કરે ચક્કર છુટું કરી
પાછી ફરી આખી બેસાડી દીધી હતી' એ વખતે
આજના જેટલા માયાઓ મોઢાયા નહોતા અને
આપણી મોંઘેરે અનેક જતના સાચાઓ ઉભરાય
છે, હતા આપણા આજસુ પાઠશાળાને કરાની મામે
નજર સગળી કરવાની દુરન્દ નવી!

તે જે કારખાનામાં હતો ત્યાંના માયાકામને
પુરેપુરે અનુભવ મળી ગયો એટલે તરત જ એણે એ
નોકરી છોડી દીધી ને વધારે નવો અનુભવ મેળવવા
ઝોછા પગારની એક બીજી નોકરી મેળવી કાઢી એ
ચાલાક છોકરો આજે એક મેકડના જગભય પદર
રૂપિયા કમાય છે! દુનિયાનો એ સૌથી મોટો શ્રીમત
છે એટલુ જ નહિ, પણ પૈસા મારે જે થોડા શ્રીમતો
જ ધિક્કાર નથી પામ્યા તેમાત્ર એક છે કાર્કને
એની ધર્યાં નથી થતી કેમકે એણે પોતાનું ધન બહુ
જ પ્રામાણિક રીતે મેળવ્યું છે

‘તમે આજ રમો છો એવા વિવિધ પ્રકારના
ગમકડા એ વખતે નહોતા થયા, એટલે જુહાજુહા
ઝોતગે વડે જ હું રમતો ને આજ સુધી એ જ
માગ ગમકડા રમ્યાં છે’ છ સ ૧૮૬૩ના જુન

મહિનાની ૩૦ મી તારીખે, જ્યાં એનો જન્મ થયો
હતો તે અમેરિકાના મિશિગન પરગણાના ડીઅર
બોર્ન ગામના ખેતરમાં ગાંધેલા પોતાના બાળપણુ વિષે
હેનીફોર્ડ ઉપરના શબ્દો કહે છે

એના માંગ્યાપ મધ્યમ ક્ષિતિના ખેડૂત દત્તા
એનો બાપ ગામનો પાદરી હોવાથી રીક પ્રતિષ્ઠાભો
ગણતો, ધાર્યું હોત તો ફોર્કને વધારે બહાવી એ કામેજ-
માં પણ મોકલી શકેલા હોત પણ આપણા બાઈમાટેજ
ને માયાકામ સિવાય દુનિયાના એકે કામમાં મળ
નહોતી પડતી,--પોતાના ખેતરના કામમાં થે નહિ
એ વખતે તો ખેતી એ જ મુખ્ય, પ્રતિષ્ઠાભો અને
કમાણીવાળો ધધો ગણતો પણ ફોર્ડ કહે છે કે
મને ખેતરનું વૈનજ ગમતુ જ નહિ જુહાજુહા ઝોતગે
વડે સ્વિસ આખો ધનભુમ કરવા મિવાય ને ખરાખોટા
સાચા ખનાથી તેમને ટોડાવવાની આશાકુટ કરવા મિવાય
હેની એની જિંદગીમાં બીજી કાંઈ જ કરવાનો નથી,
એમ લાગવાથી એના બાપને એની ભારે ચિંતા થતી

એક વાર ફોર્ડ એના બાપ માથે પોતાની બજાર-
ગાડીમાં બેસી ડીઅરબોર્નની ડેફોઇટ જતો દત્તો
એવામાં રસ્તા પર એની નજર એક મોટા વરાળખત
પર પડી એ અરસામાં નવું શોધાએલુ એ ભારે
ચત્ર મોટા બોલ ખેંચવા મારે, અથવા તો કણમવામાં
થી દાણા છુટા પાડવાનો મંચો મંચાવવા મારે વપરાતુ
ફોર્ડ એની જિંદગીમાં એ પહેલવહેલું થોડા વગરનું
એન્જિન બોયુ

થોડે દૂર ગયા પડી-ગાડીમાં હેન્ડીને ન એના
એના બાપને ફાળ પડી ખટારો ઉઠો રાખી એણે
પાછા ફરી જોયું તો નાતો હેન્ડી પૈસા એન્જિન
લગનાર સાથે વતો કરતો હતો ને એ એન્જિનની કેવી
રીતે જન્યુ ને કેવી રીતે કામ કાતુ એ સમજી નેટથી
મળે એટલી માહિતી પ્રશ્નો પુડીપુડી મેળવતો હતો!

કુમાર અવરગાનો વાચ-
વાનો શૌખ તો સર્વવિદિત છે.
ફેવરિટ અને નવું બાળુવાની
ગિજાસાની એ અવરગામાં
છોકરાઓ જે દાય ચડે તે
ઉત્સાહપૂર્વક વાંચે જ શ્રામે છે.
ફાઉન્ડેશન વાચતો દતો ? વિ-
શાળના ચોપડા ? ના.

નિશાળની ચોપડીઓએ
કદિ મદાપુરથી ધડા સાલ-
ળ્યા છે ? મદાન વૈજ્ઞાનિકો,
અગ્રણવેતાઓ, સાદમતીયો,
ગ્રોપીકો કે હોડગેનોઓ જે જે
પાક્યા છે તે, કા તો ખેનગ્મા
કોઈ અડના ડાયા નીચે આડે
પડખે પડ્યાપડ્યા, મેમ જુ-
દારની કોડ કે દરિયાકાંઠે ડો-
લની હોડીમાં અથવા ધને
માનીતે ખુબી પેશીને મનગમતી
ચોપડીઓ નાચી તેમાથી પ્રેરણા ને જ્ઞાન મેળવવા,
લાયક રચના અને મહત્વાકાંક્ષાઓ ધરાવે.

ડીઅરજોર્નના ટ્રેક્ટરના કારખાનાની ફાઉન્ડેશન
ફિસમા સંખ્યાબંધ શુક્રેમ પીયોબીય ભરેલા પડ્યા
છે એમાના એકાદમા ફેડ ૧૮૬૦ની માત્રના 'ઇન્ડિયન
મિકેનિક-પર્સ' એક માપન'ની અકબી કામો
દજ પણ નજરે ચડે છે ફાઉન્ડેશન એ હમેશાની માથી
દતી, એનું પાતેપાનુ એને દેયે દણ

આમ, દરિયાકાંઠાના કાલવાસ અને અનુભવ તથા
પુનઃકોની પ્રેરણા પીયો જુવાન થતા જતા ફાઉન્ડેશન
કલ્પનામાં એક નવો સાચો ખડો થયાં તેને ટ્રેક્ટર
(વરાણપત્રથી ચાલતું હજી) બનાવવાનો વિચાર થયો
પોતાની નજર માંમે સન્ટિવસ ખેતરમાં કાળી મળુગી
કરતા માણુઓને જોઈને એને થયું કે ટ્રેક્ટર બનાવી
શકાય તો માણુઓની ઘણી મહેનત ઓછી થઈ જાય
પણ તે દરેક ખેડૂન ખરીદી શકે એટલું સરળ બનાવ
જોઈએ. પોતાની આ કલ્પનાને સાકાર કરવા ફાઉન્ડેશન
એના આપના ખેતરમાં જેડીઓના ખેતમાં ભરવાની
એક વખારમાં કલાકો, દિવસો ને મહિનાઓ—નૅટલો

હેત્રી ફાઉન્ડેશન

મને એટલો અધો નવરાશનો
વખત માગવા માંડ્યો

આ દરમ્યાન એણે જુની-
જુની નોકરીઓ કરી પહેલાં
તે ટ્રેક્ટરમાં એક મોતીને ત્યા
કામે રહ્યો; ત્યાંથી વળી ધગલ
આપને વર્કસમાં માંચાઓ દુરસ્ત
કરનાર તરીકે નોકર રહ્યો પણ
એ અધો વખત એના મગજ-
માં ટ્રેક્ટર બનાવવાનો વિચાર
ધોળાયા જ કરતો

અત્યાર સુધી એન્જિન
ચલાવવા માટે માત્ર વરાળનો
જ ઉપયોગ જાણવામાં આવ્યો
દતો, પણ હમણા હમણું જ
એન્જિનની શોધ થવા માડી
દતી ફાઉન્ડેશન માનીતા ચોપા-
નિયા 'પિતાન જગત'માં
જેવા એના સમાચાર ને વિગત

પ્રગટ થયા કે તરત હેત્રીએ ખીજ અધી પ્રવૃત્તિઓ
છોડી દહ ડીઅરજોર્નના પોતાના ખેતરમાં જઈ ત્યા
જેમ એન્જિનના અખતગઓ કરવામાં પોતાનો અધો
વખત માગવા માંડ્યો. આ વખતે એ પહેલા વર્ગેતો
સાચા-કામ-કુશળ માણુનો થઈ ગયો હતો.

પણ હજી એના આપને એની આવી ધૂતોમાં
કશી અદા નહોતી, તેમ એના જ્ઞાનથી કશો સંતોષ
નહોતો. એ તો હજી એમ જ માનતો કે આમ
વાતરાની જેમ ઓતરો સાથે અટકાયામાં કરવાનું
છોડી દહ હેત્રી ખેતીના કામમાં લેણ્ય તો જ કંઈક
શુદ્ધતર બજાવતો છે. અંતે તેણે, હેત્રી જે હવે
કાલો ડગરો થઈને ખેતીના મધમાં બરાબર ધ્યાન
આપે તો તેને ૪૦ એકર જમીન આપવાનું જણાયું
હેત્રીએ તે કશુંક શમ્યું. તેણે સંકેલીને હેત્રી ફેરવી
શકાય એવા લાકડા વહેરવાનો એક સંચો બનાવ્યો,
અને તે વડે લાકડા વહેરી પોતાની કલ્પના મુજબનું
મનગમતું એક થર બાધી ત્યાં રહ્યો ત્યાર પછી
થોડે વખતે એ પરપોથી પણ ખરો

ફાઉન્ડેશન જીવનમાં એ જાણુ અગત્યના દિવસો

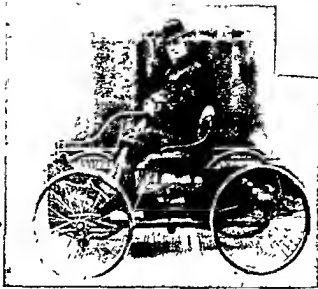
હતા. નિગાળને ન-
મરકાર નો બહુ વ-
હેલા કર્યો હતા, છતાં
આજ સુધીનો એનો
મમય અભ્યાસ જ
નીત્યો હતો. કંઈક ને
કંઈક, રોજેરોજ નવું
નવું શીખવાનું એણે
ચાલુ જ રાખ્યું હતું.

આ મિત્રાણ છ-
વનમાં જે એક મિ-
દ્ધાન આ વગે એણે
ગાળ્યો અને આચા-
રમાં મુક્યો તે ધણે
જ મદદરતો છે
'પોતાના બપતી

ફ્રેક મીજ પોતાને દાથે જ બનાવી લેતા' પોતાના
વપનગી નાનામાં નાની ગીજ પાત્ર ને કને જ
બનાવી લેતો આ મિદ્ધાન એના આખા જીવનભર
ફોડે આચર્યો છે, એ જ એની મકળતાનું સ્વરૂપ છે.
ફોડે મોટર એ કંઈ અદોનદોથી બેસી આણેલા
માથાઓનું માળખું નથી એનો એકેએક ભાગ ફોડેનો
ચોળેયો, વહેલો ને બનાવેલો છે.

અને 'બપતી ફ્રેક મીજ દાથે જ બનાવી
લેવા'નો આ મિદ્ધાન આમલમાં મુક્યો એ રમનવાન
નથી એને માટે અભ્યાસ જોઈએ, અનુભવ જોઈએ,
પણ સૌથી મોટી વાત તો એ કે ધીરજ જોઈએ,
ખન જોઈએ હનાશ ચલુ પાત્રવે જ નહિ. અભ્યાસ
ને અનુભવ જીતવળે આપણા નવર ફોડે કહે છે કે
'બધી નિરાશાઓનું મુળ ઉતાવળ છે કેમકે પણ વરણ
બનાવવામાં અધીરાઈ શા માટે રાખવી જોઈએ?
વિજયને આપના હમેશા વાર જ લાગે છે એનો
માર્ગ ખનથી ખેડી ગયેલો જોઈએ.'

આવી જાતના તરવગાનમાંથી પાકતું પાકતું
ધીમેધીમે ધ સ ૧૯૮૩માં ફોડેનું પહેલું એંગલેન
એન્જિન (મોટર) તૈયાર થયું સામકલના જેવી એની
સિલિન્ડરો હતી, ૨૮ ઇંચના વ્યાસવાળાં, વાળાના
આરાવાળાં, નક્કર ૨૦૫૨ના ટાપરવાળા એના પૈડાં

પોતે ૧૯૮૩માં બનાવેલી પહેલવહેલી મોટર કપર ફોડે
શા આગમનોપથી મલમલો લેકો છે !

હતા, એન્જિનના
લુપીયા દારવાનું હતું,
અને અદરના એક
પટ્ટાથી એને પાત્ર
આપી ચાલુ કરી
શકાતું.

ધણે લાખે વખતે
આદવી ગાડી તૈયાર
થઈ હતી. પોતાનો
પતિ 'ધોડા રિના
અલાવી સમય
એવી આ ગાડી'
બનાવવામાં રોત
ને, ફિલ્મ કાન-
નામાં કામમાં કુ
દાએયો રહેતો ને

વખતે મિમિમ ફોડે વારંવાર ત્યાં જોવા જતી ફોડે
કહે છે કે નેને મારામાં બહુ શ્રદ્ધા હતી અને તે
વાંવાર અને ઉત્તેજન આપ્યા કરતી.

સવારના ત્રણ વાગે મોટર તૈયાર થઈ અને ફોડે
તેને બદાર ફેગવવા લાઇ ગયો પણ બહુ દૂર નહીં,
કેરવી નદિ, — માવ ગલીના નાકા મુડી જ એમાં
દલ જોઈ પામી હતી. તે જોળ ચક્કર વાળીને પાડી
ફેરવી શકાતી નહિ. પણ ફોડે કહે છે કે તેથી થું
એ વખતે તો મુખ્ય વાન એ જ હતી કે ગાડી
ચાલવી થઈ ખરી ને.

તે કલાકના ધનીસથી ત્રીસ માઇલ કાપતી, પણ
આજ પુષ્કળ કરતી એના એન્જિનના ધડાકાથી
અસહ્યતા ઝડેલીઓને મળુ તાવ-વતો એ વખતે
મિ. વિલિયમ એવરી ડેટ્ટાઇટનો મેયર હતો તે બહુ
લલો માણસ હતો અને ફોડેનો મિત્ર હતો ફોડે કહે
છે કે મારા એન્જિનના અગાળના ત્રાસને લીધે
પાડોશીઓ મારી સામે ફરિયાદ માટે તો તે મારું
રદાણ કરવા તૈયાર હતો.

કલાકના ત્રીસ માઇલની ઝડપે હોગારી ગાડી
તૈયાર તો થઈ, પણ મરણ મુજબ પાછી ન ફરી
શકે એવી ગાડી કાંઈ બગરમાં મુકાય? ફોડે વિચાર
કરવામાં બીજા બે વરસ કાઢી નાખ્યા ને ૧૯૮૫માં

નવી માઠી બનાવવા માઠી અને તણવગ્રસ સુધી તે તેની પાછળ મથો. આની માથો-સાથ તે ડેરાઈટ એ-ડિસન કંપનીમાં પણ કામ કરતો આ વખતે તેની ઉપર ત્રીસ વરસની હતી

સાર પછીના દસકામાં, તણવગ્રસ શોધકોની જાળમાં અને છે તેમ, ફાઈને માથે કેટલાયે તરફકા-જાંચા વીની ગયા.

એની આ શોધ પચાસી પડવાને કેટલાયે કાવતરાગામ દરીદ્રિએ બાકીઓ રચી. પણ ફાઈને આત્મા અણુનમ હતો. એ કેાઈથી દારી ખાધ એમ નહોતો. એનો શ્રદ્ધા અમળ હતી, એનું હૃદય એ બધાની સામે આથ બીડવા નેટકું દૃઢ હતું, એનું લેલુ એ સૌને પાણી પાલ એવું હતું. એ બધાના પ્રપંચ ફેડીને, તેમની સામે મથીને, ઝગડીને અને પરિણામે તેમને મહાન કરીને તે પાર ઉતર્યો.

અંતે ઇ. સ. ૧૯૦૪માં-પોને પહેલપહેલી મોટર તૈયાર કરી ત્યાર પછી છેક ચાર વર્ષે ફાઈને પોતાની પહેલી રેસિંગ કાર (સરન્લી મોટર) '૯૯૯' વ્હહેરમાં મુકી, અને એ વડે એલેક્સાન્ડર વિન્ટન નામના એ 'સમયના શ્રેષ્ઠ ગણના મોટરવાળાને હરાવ્યો ત્યાર પછી થોડા વખતે કલાકના હર માઈલની ઝડપે અડધ પર મોટર લાજાને એણે, માથુએ કદિ ન લાકેલી ઝડપે નોંધાવી અમેરિકા આણુ સુધેસે આમે ને આશ્ચર્યથી કાઢી આપે આ નેહ રહ્યું.

પણ આ શરતો કરવામાં ફાઈને સ્પષ્ટ પડતો નહિ; એ એનું ખેય પણ નહોતું. હુગરઉછોગની રહજાવવા એ દિવસોમાં એકે શરતો તો નાહરખખરનું કામ કરતી, પણ ફાઈને એના તરફ લેણમ્મન ધ્યાન ન આપ્યું. એને તો પોતાની આ શોધ માનવજનના કલ્યાણુ અર્થે સિદ્ધ કરવી હતી. મોટર સરતમાં સરતી

અમેરિકાના એ અગ્રજીય
વૈજ્ઞાનિક ક્રાંતિકાર ફાઈ અને વિજ્ઞાનપીર એડિસન

સાથ મોટરો બનાવે છે

પણ એ પચીસ વર્ષ દરમ્યાન, આ સિદ્ધિ લાવવાને એને જે મહેમતો બેઠી પડી છે, જે કપડાં પુદ્ધ કરવા પડ્યા છે એનો વિગતવાર ક્ષતિવાસ અહીં આપો. ત્વષ એમ નથી. અમેરિકાના ઉદ્યોગમાં અમાઢિ કદિ નહિ નીકળેલી એવી મુલ્યે દરે નીકળવા-માઠી, અને ફાઈને એકલે હાથે એ ઉકેલવી પડી

જ્યોર્જ બી સેલ્ડન નામના એક માણુએ વર્ષો પહેલા મરકાર પામેથી સનદ મેળવેલી હતી કે કહેતો કે આ મનદથી પોતાને લાઇસેન્સ શી આપ્યા મિત્રાલ કોઇ પણ માણુમ જોઇ અનિચ્છતા આલની માઠી બનાવી શકે નહિ. બીજા મોટરના કારખાનાઓવાળા સાથે મળી ફાઈને સેલ્ડન પેટન્ટ સામે લડન શરૂ કરી, પણ એક પછી કારખાનાવાળા એની ખાજુમાંથી નીકળી જવા માડ્યા ને ફાઈને એકલાને લડન આગળ ચલાવવી પડી 'ફાઈને મોટર ખરીદનારા પોતાના ઉપર ફરિયાદી પણ ખરીદી લે છે' એવી મનચળવાળી જાપાંઓમાં પાતા જાગેજાગીને ચેતવણીઓ આપી સેલ્ડને લાડકાવવામાં આવ્યા; ફાઈને મોટરના ઉદ્યો-ગમાંથી દૂર કરવા એકેએક દાવપેચ ખેલવામાં આવ્યો.

પોતાના છેલ્લા ડોહર વડે ફાઈ લડતો હતો કોઈનો ચુકરો એની પિરંદ ત્વષ તો આજુ શુધીમાં મેળવેલી સફળતાનો લુક્કા અને વિનાશના લપંકર

અધાગ ખાડા મિવાય કાઠ નગરે પડતુ ન દતુ પશુ
વીર લઘવયાની અચળ શ્રદ્ધાથી એ છેલ્લે મુઠ્ઠી પોતાના
મુદ્દને વળગી રહેા અને, —અને મોટે ચુકાદો એની
નરફેલુમા જ આપેા.

ફોર્ડે મોટર પહેલી વહેરમા મુઠ્ઠી ત્યાગે લોડા
તેને ધનિકોના વૈભવનુ એક નવ મ્મકકુ પેદા થયુ
માનતા હતા. પશુ આગળ કહ્યુ તેમ ફોર્ડેનો ઉદ્દેશ
તો એને એની મર્યાપયોગી સામાન્ય વસ્તુ બના-
વવાનો હતો કે જે માધારણુમા સાધારણ માણુસ
પશુ વાપરી શકે. પોતાની આ શોધથી જ્ઞાનનુ કંઈ
ભલુ ન કરી શકાય તો આ બધી માથાકુટ અને
એની પાછળ ગાળેલી જીંદગી અને જીંદગત તે એજે
ગદ્ય મમજતો હતો અમેરિકાનો ખેડુન ખવ્વચ્છી
આલના રજશિયા ખટારાને બદલે પોતાની મોટર
વાપરીને મહેનતનો જગ્યાય કરી આરામ મેળવતો
થાય, વખતનો જગ્યાય કરીને તે પોતાના વિકાસ
માટે વધારે હંચા બીજા કામમા રોકાતો થાય, અને
આ રીતે દેશની જનતાને એક પગથિયુ હંચે લઈ
શકાય તો જ એને માટે ખરચેલી જીંદગીને જીંદગત
પરમાણુ

આ સ્થિતિ લાવવી હોય, ખેડુન જેવો મામાન્ય
માણુસ પશુ તેનો ઉપયોગ કરી શકે તેમ કરવુ
હોય તો મોટર એક ખટારા જેટલી સરતી કચી
જોઈએ કેાઠ પશુ વસ્તુ સરતી તો જ વેચી શકાય,
જે તેની પડતર સરતી બનાવી શકાય અને એ કેમ
બને? માલ મોટી સખ્યામા તૈયાર કરીને અને બીજા-
મા બીજી જાખનમા પશુ જતી શકે તેટલી કરકમર
કરીને પોતાના કારખાનાના છેક નાનામા નાના
મુદ્દાઓ ઉપર પશુ ધ્યાન પહોચાડીને કયા અને
કેવી કરકમર કરી શકાય તે પર ફોર્ડે પોતાનું બેલુ
કસવા માડ્યુ, અને માણુસની મહેનતમા, સાચાઓના
હલનચલનમા, માણની વપગરામા, જ્યાજ્યા નાણુ,
વખત અને શક્તિ એજે જતા હતા અથવા નિર્ચયક
વહી જતા હતા તે બધામા કરકસર કરી તેમને
લેખે લગાડવા માડ્યા આના મમર્થનમા ફોર્ડે એક
રમુજ ત્રિરાશી કહે છે, કે કારખાનામા કામ કરના
૧૨૦૦૦ કામદારોના દરેકના હરોશના દસમ્મ પગલા
જગ્યાવી શકાય તો રોજનો પચાસ માઈલનો ચારીરિક

ગતિનો વ્યય અને એજે જતી એટલી શક્તિ તથા
મગ્ગ જગ્યાવી શકાય. આ લક્ષે રમુજ હાજે, પણ
આવી જ ગમ્મતરીઓથી કરકસર કરીને ફોર્ડે પોતાની
ગાડીઓ એટલી નસતી કરી છે કે દુનિયા આશ્ચર્યથી
અને ઓના દરીફો દાઝથી મોમા આગળા કરે છે.

અને કેમ ન કરે? ૧૯૧૪મા ફોર્ડે જાહેર કર્યુ
કે તેના કારખાનામા દલકામા દલકા જાડુ વાળનારો
રોજના પંદર રૂપિયા પગાર મળે છે, એ માલમા એજે
નણુ કરોડ રૂપિયાનો નદો વહેઓ છે, એના માણુઓ
બીજા કારખાનાના માણુઓ કરતા એાછા કલાક કામ
કરે છે, અને છતા—છતા એજે બીજા બધા કરતા
વધારેમા વધારે અને સરતામા સરતી મોટરો વેચી છે!
દુનિયા અને દરીફો આગળા કેમ ન કરે?

તેના કારીગરો ઝોઝામા ઝોઝા કલાક કામ
કરીને બીજાઓ કરતા વધુમા વધુ કમાતા વેપારના
પાણી બળે કે તેજે હંચા વાળવા માડ્યા, તેજે કરવી
આ આલોગિક કાતિને લીધે ધણાના દિન ફુગા
લાગ્યા તેના દરીફો છુપ્યાથી બળવા તાગ્યા દેમ
ભરના વર્તમાનપત્રો તેના પર તુડી પડ્યા અને
કેટલા, મરકશીઓ તથા ચાળખાનો તેના પર વરના
પરમાઓ જાડુ વાળનારો પંદર રૂપિયા રોજ!
મામાન્ય જાપરિયા—મજુરની કીમત સાગ વચકામ
કુશળ—મિકેનિક જેટલી! કોઈ ભાગ બાગ ખાધી
કે શુ? લોકોને મળે ઉતરે જ શાનું? તેની નિંદાઓ
અને મનકોથી છાપાઓના પાના ભરાવા લાગ્યા પણ
ફોર્ડે આ કશાને ગારે એમ નહોતો એને મન તો
આ ગીતે પણ પોતાની જાહેરાત જ થતી લાગી હે
પેટે તે આ જાડુ દરસીને ખમી રહેા. લોકોએ જેમ-
જેમ વધુ લખવા માડ્યુ તેમતેમ તેની વધારે ને વધારે
મોટરો જનવા તથા અપવા લાગી.

આ પછી ફોર્ડે ફોર્ડેન ટૂંકટર (વાંનિક દળ)નું
કામ સંપૂર્ણ કરી તેને જાનગમા મુક્યુ મોટરથી જેમ
તેજે ખેડુતોની આગળ શહેર અને જાનર લાયવેનમા
લાવી મુક્યા તેમ આ દળથી તો તેજે તેમની અગ્રધ
ઉપગતની મહેનત ઝાઝી કરી નાખી એની આ
શોધ તો એને દનિદાસમા અમર બનાવમે અને
ભવિષ્યનાં જાગકો નિશાળમા તેના પાઈ ભણમે

પંદર વગ્ન પહેલા ફોર્ડે રેડીયટના એક વર્તમાન-

પત્નિવાળાને શ્રદ્ધાના ઉજાળાવી કહ્યું હતું કે એક દિવસ એવો આવશે કે મારા કારખાનામાં એક લાખ માણસ કામ કરતા હશે ખીજે દલાડે ચોપાનિયામાં આ વાત જાપાઈ, લોકોએ તેના પર ટીકાઓ કરી, ચીંથરાં ફાડ્યા, તેને હસી કાઢ્યો પણ આજે એ વાત ખરી દેખા આવી છે.

જે કંઈ ઔદ્યોગિક અને આર્થિક આબનને તે હાથમાં લે છે તેને દૃઢ નિશ્ચયબળ અને અપૂર્વ વ્યવસ્થા-શક્તિથી તે કેવી મક્કળ બનાવે છે તેનો અચ્છો દાખલો ફ્રાંસે ખરીદીલી ડી. ટી. આઈ. રેલવેનો છે રિવર રૂગમાં આવેલા પોતાના કારખાના તથા લોડાની ખાણોની વચ્ચે દોડતી ડેર્રાઈટ ટ્રાલેડો આબન્ટન

રેલવે જે પોતે ખરીદી લે તે બધા વ્યવસ્થાર પોતે એકદમ સ્વતંત્રતાથી તથા કરકસરથી ચલાવી શકે, એવા ઇરાદાથી ફ્રાંસે એ રેલવે ખરીદી લીધી. તે વેળા એ રેલવેનું ખાતુ અનના કચકા હારતુ હતું અને દેવાળુ કાઢવાની અણી પર હતું. પરંતુ ફ્રાંસના હાથમાં આવતા જ તેના દોહાર ફરી ગયા, તે ખાતુ આખું તરતું થઈ ગયું અને અત્યારે એ ડી. ટી. આઈ. રેલવેના એકાદ એન્જિનને તમે રિવર રૂગના યાર્ડમાંથી નીકળતું જુઓ તો બળે એમ જ લાગે કે દૃઢ-શાળમાંથી કેઈ તાળે સિકેડા પડીને દમણા જ અદાર આવ્યો છે !

મિશિગન પરગણાના દશેકી જેવા મપાટ એ પ્રદેશમાં ડીઆર-

બોર્નમાં આવેલા પોતાના ધરમાં બેઠાબેઠા ફ્રાંસે એની ચોતરે પથરાએલી પોતાની સૃષ્ટિ જોઈ શકે છે

જમણી બાજુએ, પડેકે માર્સિલ દર, જ્યાં રોજની સાડા પાંચ દબ્બર મોટરો અને છે તે લાઈલેન્ડ પાર્કના મોટરના કારખાનામાંથી નીકળતા ધુમાડાના આઠા લીસોડા આકાશમાં અદશ્ય થતા જણાય છે. નજરની જરેખર સામે, માર્સ થોડા જ માઈલ દૂર પેલુ ધોળુધોળુ દેખાય છે એ એના ખેતર પરનું ધર, જ્યાં એણે કલ્પનાઓનું બાળપણ ને મહેન્ટાઓ-ભરી કુમારવરથા ગાળી હતી, જ્યાં એણે અનેક સાગાઓ ઘડવાભાગવામાં આવના ઉઘોગના અદશ્ય બીજ રોપ્યા હતા અને એ ઘર આગળ પેવો રસ્તો પાણુ

જયદંવજ

• યદંવજ •

‘આ એક હાથે ઉડતી ધન લો, ને અન્ય હાથે ગજકાંવો ભાલો, બોસી મુકા કચ્છમાં કટાર, થોડે કુદી એમ ચલે સવાર.’

હાથે ધરી એ ઉડતી ધન જે, કેમે કરી તે ન તમે જ આજે, ઉડે ધન એમ ચડે જનન, હૈયે વહે કેવળ પાક ખૂન

આજા ગુબી કે ન વિચાર વાર, યુદ્ધે ધમે સૌ થઈ એક દાર; ને પ્રાણુ શી સાચવતા ધન એ, શી દેશસેવા વીરતા અનવે !

ને ભાગ્ય આધીન પડે કદિ ને, તો સદાય આવી ત્યહો એક બીજે— હૈયુ ચીરી ત્યાં પુટવે ધરાઓ, ગાંધી રહે ત્યાં પછી એ ધનઓ

અન્દવદન ચીમનલાલ મહેતા

દેખાય છે, જે રસ્તે એણે જીવનમાં પહેલવહેલુ સ્ટીમ એન્જિન જોયું, ને જેના પરથી એને આ બધા સ્વપ્ના પાર પાડવાની કુશી લાધી

ત્યાથી ગાળી બાજુ-એ પેલુ જીવુ ટૂંકેટરનું કારખાનું દેખાય છે, જે અત્યારે પ્રયોગશાળા તરીકે વપરાય છે, અને ત્યાથી ગાળી તરફ દૂરદૂર રિવર રૂગનું એનું જંગી કારખાનું ધમધમી રહ્યું છે, જ્યાં એની ડી. ટી. આઈ. રેલવેના કચ્છાઓ ને હોડીઓ ખણિામાંથી કાચુ લોહ લાવીલાવી નાખે છે અને એમાંથી લાઈલેન્ડ પાર્કના કારનામાં બનતી મોટરો માર્ટે લોખંડ બનાવવામાં આવે છે, ફ્રાંસન ટૂંકેટર પણ અહીં જ અને છે.

આ બધા પર નજર ફેરવતા ફ્રાંસે આખ મોંઘે

છે, અને એની માંમે ત્રીસ વર્ષનો—ધીરજ, ખન, મહેનત, મુશીબત, આશ્વતો, ઝહેમતો અને પરમેશ્વરી મિયેશા ત્રીસ વર્ષનો ઇતિહાસ ખડો થાય છે, જે દરમ્યાન એણે તો દૃષ્ટિ માંમે એક જ ખેચ હમેશા તરતું રાખેલું. લોકકલ્યાણ કાળે મોઢામાં મોઢા જગ્યા-બધ માત્ર તૈયાર કરવો.

એના પુત્ર એડમલ ફોર્ડની ઇંગ્લેન્ડ દેખરેખ નીચે લાઇબ્રેન્ડ પાર્કમાં જ્યાં એનું મોટરો અનાવવાનું ગમ્મ-વર કારખાનું ધમધમી મંદુ છે ત્યાં તો ફોર્ડ લાગે જ જાય છે, એની દૃષ્ટિ ચર્મ ગમેશા કામ તરફ નિર્ધિ, પણ આગળ વધુ નવું કરવા તરફ જ હમેશા રહે છે એટલે એ તો પોતાનો ધણોખરો વખત પ્રયોગ-શાળામાં, અથવા તો ગિર રંગના કારખાનામાં જ્યાં રોજ કંઈ ને કંઈ નવી મસલરી ઉપયોગી શોધો થયા જ કરે છે ત્યાં ગાયે છે, ઑફિસમાં તો કેચમિન જ એ એમતો હશે એ કહે છે કે કારખાનેવાળે બે-સવાની ખરી જગ્યા ઑફિસ નથી એણે તો જ્યાં પોતાના માણમે રાતદિવસ કામ કરી રહ્યા હોય, જ્યાં એની સલાહ અને સલાયતી જરૂર હોય ત્યાં જ સતત હાજરી આપતી જોઈએ ધણા કારખાનેદારોએ ઑફિસમાં આડે પડખે બેસી રહીને જ પોતાના વેપાર પર પાણી ફેરવ્યું છે.

હા આસમાની રંગની એની આબોમાં તમને ઉત્સાહનું હંકારણ ક્યાંય ન લાગે, એની શાન્ત રીત ભાતમાં તમે અતઃકાવણ ક્યાંય ન જુઓ. ચોનક વરમને કાઢે પહોચેલા એ જીવલ ડેલ્સના ઉત્સાહના પાણીને હથ એટલી ને એટલી ભરતી રહ્યા કરે છે એ તો, કહે છે કે હથ તો માત્ર મારાં, એમના જ વખતો પાગ પાડી શકાય છે, અને એટલું જુધ કામ હથ વણખેડ્ય પડ્યું છે કે મેં ગપેશા મદદના-કાસાએના કિલ્લાએની ખાડી વાતો કરવાનો મને લેશ માત્ર અવકાશ નથી હથ તો હું માત્ર ચરજાન જ કરતો હોઉં એવું લાગે છે. મને જોઈના અધા માધનો અગાઉ કદિ મળ્યા ન હતા નિગતિ લેવાનો કે આરામ લેવાનો તો તેને ખ્યાલ મરખાંયે નથી આવતો એ કામ કરનાકરતાં જ આરામ લઈ લે છે.

“અમેરિકાના મહાસાધક ડાયાબીટીસના એકનું

જ નામ આપણે આજ સુધી જાણ્યા હતા, —સખા-

વતોના રાજા દાગવીર કાર્નેગીનું, આજે બીન્નું સાલણીએ છીએ, —મોટરોના રાજા હેન્રી ફોર્ડનું રોકફેલર જેવા અપવાદ બાદ કમીએ તો ત્યાંના અસખ્ય લક્ષ્મીનંદનોમાના કોઈકને જ આપણે નામથી પણ ઓળખીએ છીએ પણ આ એ તો જગજહેર થઈ ગયા છે. ઉલોગી અને સાદમિક પુરુષો, નીચેથી શી મેતે અને કેટલે સુધી ઉંચે ચડી શકે છે તેનું એ અને જાણ જાણેલું દર્શાવે છે.

ફોર્ડના વિચાર અને આચરણોએ અમેરિકાની ઔદ્યોગિક દુનિયામાં આજે કાન્તિ કરી મુશી છે દુનિયાએ આજ સુધી જે જે ધોરણો જાણ્યા છે તે બધાની ફોર્ડના માર્ગ અવગણ છે, ને છતાં તે પોતાના ધધામાં શ્રેષ્ઠ નીવડ્યા છે.

પૈમા રંગનાને ખાતર—રળીને સંવરી રાંપવાને ખાતર ધધો કરવો એ એને મન માનવગતની અધમતા છે ખન, ઉલોગ અને શક્તિથી માણમ ધન તો રળી શકે જ, પણ એ ધન એકલું ન કરવા, મળુગની રાજીમાં વધારો કરીને અથવા માલ વધારે સારો ને સસ્તો અનારીને મળુરો તથા માલકોમાં જ વહેંચી આપવું જોઈએ.

મળુરીનું સામાન્ય ધોરણ અત્યાર સુધી એવું ચાલતું આવેલું છે કે સામાની ગરજ પ્રમાણે ઓછામાં ઓછી રકમ આપી વધારેમાં વધારે કામ લેવું ફોર્ડે આ ધોરણ માન્ય નહીં પોતાનું તથા પોતાનાં સ્ત્રી-બાળકોનું સહેલાઈથી મુજગાન ચલાવી શકે અને લવિષ્યમાં કોઈને બોળાદેશ ન થઈ પડે એટલું તો દરેક મળુરને—અણુવક વૈવરને પણ—મળવું જ જોઈએ અને પોતાના કારખાનામાં ફોર્ડે દલકામાં દલકા મળુરને છ ડોલરનું રોજ આપે પણ છે, પછી એમાંથી જીલ્લિ ને શક્તિ પ્રમાણે વધતું મૈસીના લાથમાં એના કારખાનાનો ઓછામાં ઓછો પગલ બીજો મારામાં સારો ગણાય છે, અને છતાં એની મોટર બીમઓ કરતા અતિશય સખે લાવે વેચાય છે, ને તો ય દુનિયાબરમાં આગળીને વેડે મળુરના ધનિકામાં તેનો નજર ઉપર આવે એટલું ધન તેની પાસે રહે છે! આ બધું શી રીતે થાય છે તેનું વિસ્તારપૂર્વક અને સ્પષ્ટ વર્ણન તેની હમણાં જ બજાર પડેલી My Life and Work નામની આત્મ-

કુમાર એડ 16૮૩

મૈન્દર્યમૂર્તિ એપોલો

પુરુષશરીરના આદર્શ તરીકે યુરોપમાં પ્રકાશી, ગ્રીસ (ગ્રીક) આરસની ધવલોન્મલ શિલામાંથી ગ્રીક શિલ્પી ફર્મિમના કુશળ દાકણુઓએ ધરી કાઢેલી એપોલોની આ મૂર્તિ આજથી યુઆરે અઢી હજાર વર્ષ પર તો રોમન સમ્રાટોના મહેલો શોભાવતી હતી ચારમેએક વર્ષ પર રોમન બાપ્તિસ્ટોની વિહારભૂમિ અન્ટિયમના ખડેરોમાંથી કિત્તિજ દશામાં એ મળી આવેલી એના બરા કદકા મળ્યા, પણ કાળા હાથમાં એને પકડેલી વસ્તુ ન મળી કલ્પના થએલી કે એ ધનુષ હોતુ નેહએ, પણ પાછળની રોપખોળ પરથી મનાય છે કે એ હાથમાં દુરમનને ડારતી હાલ ધરી રાખેલી હતી લેટિન કલાસિકલ (હટાલી)ની બેલ્વેડિયર ગેલેરીમાં એ મૂર્તિ રાખવામાં આવી તે પછી એ એપોલો બેલ્વેડિયરને નામે ઓળખાય છે ગ્રીક અને રોમન પુરાણમાં એપોલોને સૂર્યદેવ, સંગીતના દેવ, અધિગીકમાર, એમ બુદ્ધાનુદા રૂપે વર્ણવેલો છે શરીરસાન્દર્ભમાં તો એ સર્વ દેવોમાં એક મનાય છે વીનસ મેડિસિસ એમ આદર્શ સ્ત્રીશરીરની સર્વએક મૂર્તિ ગણાય છે, તેમ દેશદેશના પ્રવાસીઓને આજ સેકાઓથી મુગ્ધ કરતા આ એપોલોને પશ્ચિમની સર્વ પ્રજાઓએ પુરુષશરીરના સર્વોત્કૃષ્ટ આદર્શ તરીકે વધાવ્યો છે એ શરીરનો એકેએક રનાયુ શક્તિશાળી અને સુડોળ છે, એમાં વજનની કઠોરતા છે ને સૌન્દર્યનું માંસ છે હવે બાપરને એનું વર્ણન કરું છે “ ઉન્મલ વિજયરખા શી જામર નીચેથી પ્રતાપ વરસતી આજોવાળો, દુરમનની શક્તિએ કુહારતા ગૌરવશાળી નરકોર કુલાવતો, અનેઅજ બાનુના ભર્જાઓ, ચેતન ને પ્રકાશના દેવ મનો બળ્ય, સો હશે છે આ અણુચુક વિજયધના ? ”

કયામા એવું આપ્યું છે

સખાવન—હાન—

ધર્મોદા વિષે પણ એના વિચારો આવા જ સમકાવનારા છે. ધર્મોદા કરવો એ એને મન પાપ છે. દુઃખી તરફ સંતાનુ-ભૂતિ દર્શાવવા કે સદાય કરવા સામે એનો વિરોધ નથી; પણ એવી સ્થિતિ જ કેમ ઉભી થાય એ એને સાહે છે. અને એ માત્ર આમ માનીને જ નથી બેસી રહેતો, એ અમલમાં પણ મુકે છે પોતાના કારખાનામાં એણે વૃદ્ધો અને અપંગો માટે એવા કામ ગોઠવ્યા છે કે જેમાંથી એ લોકોને પુરતું વેતન મળી રહે છે, અને ફાઈને મંપર્ણ સાગ્ર માણસ જેટલું કામ મળી રહે છે એ કહે છે કે દુનિયામાં જેટલા નિરાધારો અને અપંગો છે તેના કરતા તેમને માટેના કામ વધારે છે. માત્ર કોઈની એ તરફ નજર જ નથી પડી બે એની જગજગ વ્યવસ્થા કરવામાં આવે તો દુનિયામાં કોઈ ધર્મોદા સંસ્થા જ ન રહે અને સૌ સ્વમાનપૂર્વક પોતાની મેઝ રળી ખાય

આ તો માત્ર બેરણુ વાત થઈ. ફાઈ તો જ્યાં નબર કરે છે, ત્યાં નવા નવા દરિયોદુ દેખાડે

ઉગતી પ્રજાને માટે ફાઈને સંદેશો

લેવા અસરિકાના એક માસિકના તરી મળેલા તેમની આગળ એણે નવિના વિચારો દર્શાવેલા સંકળવાની લાખીચેત્રી વાતો કરવામાં મને શ્રદ્ધા નથી, પણ એટલું તો હું કહી શકું કે જીવન માણસો કામના પૂરા બદલાની આશા સખતા હોય તો તેમણે કામ પણ પોતાની ગંઠિના ઉઘેલો અણુ ખરડાને કંટુ બેઠે એ કામના બદલામાં પગાર મળે એ તો નજીવી વાત ગણવી બેઠે એ, જીવાનો એ તો એ જ બેઠવાનું કે તેમને નવો અનુભવ કેટલો મળે છે અને કામના પગાર ઉપરાંત અનુભવ નથી મળતો એને કામનો બદલો જ નથી મળતો એમ સમજવું ઘણી વાર મુજ વાધો ત્યાં આવે છે કે જીવાનોને કામ કર્યા પહેલાં જ તેનો બદલો મેળવી લેવાની ઉખ્ત થાય છે બદલાની આશા ન સખતા કામ સારે હાજાર થઈ જતુ બેઠે એ

કોઈ પણ કામના ઉસ્તાદ—નિષ્ણાત થવાની નેમ પણ બરોબર નથી ઉસ્તાદનો અર્થ એ કે એને હવે આગળ કંઈ નવું શીખવાનું નથી રહ્યું એ કાણે માણસ પોતાની જાતને સર્પૂર્ણ—નિષ્ણાત માનતો થયો એ પગથી તેનો વિકાસ બાકે છે જીવન માણસો એ તો હમેશા કાંઈ નવું શીખવાને આતુર જ રહેવું બેઠે એ અને રોકે રોકે વસ્તુ વધુ સારી—સારામાં સારી જનાવવા પાછળ પોતાનો બધો સમય અને શક્તિ ખર્ચવા તૈયાર રહેવું બેઠે એ

દુનિયામાં નવું કંઈ જ નથી, પણ જીનામાં અનેક નુ-ધાગ કરીને નવું ઉપજાવવાનું છે આપણે નવો વસ્તુઓ નહિ, પણ નવાં પરિણામો મેળવવા બેઠે એ

કેળવણી એટલે શું? ખરી કેળવણી તો તે જ, જે માણસને હલોગો ને ઉપયોગી જીવન માગતા ગીબને જે કેળવણી માણસને સોખાના નિદાન બનાવે પણ જીવનમાં કોઈ ઉપયોગી ન હોય એ કેળવણીની આપણને રીતી જરૂર નથી

નફામી વાતો ના કરતા, ઉકારો ન મારતા વાતો કરનારા કામની ગુચ્છો નથી ઉકેલી શકતા નામ પાછળ મથનાતા જ તે ઉકેલી શકે છે, અને એવા માણસો જ્યારે વાતો કરવા હોય છે ત્યારે પોતે જાને વિષે કહે છે તેનું તેમને બરોબર બ્યાન હોય છે

પોતે જે વસ્તુ જનાવવા હોય તે સારામાં સારી કેમ થાય તેમ કરાવતા પોતાના મનગજુ અણુએ અણુ ખરડી નાખવું બેઠે એ કોઈ પણ વસ્તુ હજી સંપૂર્ણતાએ પહોંચી જ નથી મોટરકાર પણ સંપૂર્ણતાએ પહોંચી છે એમ તમે માને છો? નહિ જ આવરે સારામાં સારી અણતી મોટર પણ હજી અણુ છે, જાગક જ છે

છ અર્થશાસ્ત્રીને, કાર-ખાનેદારને, વિચારકને, સમાજ એવકને બધુ-વાનું અને વિચારવાનું મળે એવું ઘણું એણે પોતાના આત્મચૂતાતમાં લખ્યું છે. એક રીતે વિષ્વવવાદી અને જાનેક દિશામાં આખ ખોલી નાખે એવા વિચાર ધરાવનારો અને અમલમાં મુકનારો એ પુરુષ છે. મોટર અને ટ્રેક્ટર ઉપરાંત એરોપ્લેન ઉપર પણ એની નજર દોરી છે. હજી આવવી દાસે એ શું નહિ કરે તે કોઈ કહી શકે તેમ નથી."

એનું જીવન, એના વિચાર બધીને આપણને એમ જ થાય છે કે એ તે આ જમાનાની નિર્દય મરકરી કરનારો બંડખોર દરો, કે કોઈ મહાન શક્તિશાળી પુરુષ દરો? કદાચ એ બંને દરો. એટલું તો જરૂર કે એ આ જમાનાનો અદ્યુત માણસ છે

તે લક્ષ્મી રબો છે; પણ એ લક્ષ્મીનો ચાલો એના કપાળમાં કોઈ આવીને નોંદાવું કરી ગયું. પોતાનું જ માથું ફાંટી કોલી કાઢીને એ કોલી વડે એણે પોતાના કપાળમાં ચાલો કર્યો છે.

માનવજાતની એવા કરીને પણ લક્ષ્મી રબો

શક્ય છે એનું નિયમન દેખાતું એનું જીવન યુદ્ધ પાડે છે, જોડામાં જોડાં કામતે હંધામાં ઉઠી માથ નળન આખાને પુરો પાડવો, અને તેમ જાન એકાથી અદ્યતન ધન મેળાવવું, એ બે વિરોધી દેખાતી વાતોનો અદ્યતન અમલન જોના જીવનમાં છે.

પ્રત્યક્ષપુત્રવાદથી એ અકાંક્ષો ન હોત તો પોતાની મોટાની મોઢને એ સર્વજોગ્ય કરવા સી માટે મથત? પોતાની સોધ વૈભવનું રમકડું ન બનાવતાં સાર્વજનિક ઉપયોગનું સાધન બને એ જ એની આશાઓ હતી, અને મોટાને આજ્ઞાપાત્રીઓ જેટલી મોઢી કરી નાખીને તેઓ એ પાર પાડી એ તો કરે છે કે ફરક વેપારનું યુગ સેવા જ હોવી જોઈએ.

એને માત્ર એક મોટર બતાવનારા તરીકે એળગાવવો એ તો એને ગેતમનનવા જેવું છે. પોતાની દક્ષિણારોની કુકાનમાંથી એ કપડાં એવું શાસ્ત્ર માખ્યો છે કે જોને પાનેપાને અપ્રતિમ કસપનાશક્તિ અને બાળકના જેટલી અચ્છ પ્રજ્ઞાની કેરમ આપ્યા જ કરે છે એ પ્રજ્ઞાવાન બલિષ્ઠવાદી છે, એનામાં અવજર્ણ બહુબાવ ભર્યો છે, આશ્ચર્યચકિત કરી મુકે એવી કેટલીક સાદરનિક મકિતઓનો એ ભંડાર છે, આઘોગિક જગતના મક્કર ઉકા ફર્યા ફુનિયાનું ભાગ્ય ફેરવી નાખવાનું એનામાં દૈન્ય છે. (અમલિત)

હુનિયાને સર્વેશ્વર લક્ષ્મીપતિ ફરડ લક્ષ્મી વિષે વિચિત્ર વિચારો ધરાવે છે

લક્ષ્મી મેળવવાનો તો મેં કિ વિચાર જ નથી કર્યો મેં વિચાર કર્યો હતો માત્ર ફેટર બનાવવાનો—અને તે પણ સોથી સારી બનાવવાનો.

એને લક્ષ્મી મેળવવી છે તો, જો જિતાં તે લક્ષ્મીનો વિચાર કર્યો પણ ન કર્યો એકબે સોટ ધીબજો કરવા સારું, કંઈક લોકોપક્ષે ના નમ કવું, અને લક્ષ્મી આગોળમાં તેને આવી મળશે.

લક્ષ્મી મેળવવાનો મથલ જ ન કરવો એ જ લક્ષ્મી મશી કરવાનો માર્ગ છે.

‘તે હું આપની કાલે લોખારી બની જઈ તો જો ન કવું હું ફરી કોઈકે એકથી મરણાત કર અને ને વસ્તુ ખરીદવાની ફીરમે જરૂર પડતી હોય એવી કોઈ વસ્તુ હોય લાજના એને આગળ કદિ ન મળે હોય એટલી સારી કંઈક મથલ કરે.’

કામ અને કમનુદી એ બેનો મેળ જ ન આવ કરવાલાયક

કંઈ જવું કવું કમાણી સાથે ભળી જ ન શકે કામ વખતે લાંછીનો વિચાર માન્યતા મળિને વધારે કે ને વેળા ઉ મોટર બનાવતો હશે તે વેળા મેં ને લક્ષ્મીના મથાવને માત્ર કામમાં ડોહાવ્યો હોત તો હું કશું જ ન મળ સહ્યો હોત.

પ્રામાણિકતા ઉપર સાચું વિલેચન કર્યા પછી, એકમતો બજાવર મમનના છે કે નહિ તે બાબતો રિતક એક જોડા સાચું જોઈ કવું, ‘જટુ, હું ક્યોને કાલ એક જિસ પહેરવા માટે હજી આવે અને બુલ્કી કોટમાં ખોલમાં ક્યોની સવલી રી જઈ હોય એ તમે નરો, તો હું કાઠ તાપી હું.’

‘નહિ જ, સાહેબ!’ મનુએ વગ જ બનાવ આપી ‘બજાવર છે,’ શિકો કહ્યું, ‘ત્યારે હું કોણ છું ફી?’

‘તર જ વાપગી નામ્મ, સાહેબ.’

ક

નાવાપોરીયા—અવધી રાતે કોઈના ઘરમાંથી પેસાની પેડી ઉપાડી જઈ એ કંઈ ક્યોને સોનેલ નથી.

મુનેલવા—સાહેબ, થયે વખતે આવી મને કોણે કપડો મોરી કરવા મટે શિકા કરી હતી ત્યારે ‘હું ત્યારે અને થયો જ મર નથી દેવો.’

ક

કોલકર—હું તમને ત્રાવું મોળાઓ આપુ છું એક અલભ્ય માટે, બીજી કંઈ માટે ને ત્રીજી આશામાં માટે.

દી—(માથુ ખાવાળાનો) હું, કોલકર સાહેબ, પેલા બના પછી એ કોળાઓને મો રીતે ખખર પડશે કે કોળાને કમાવા બવાવું છે?

ક

‘મોલો થયા પછી હું મો કરીશ?’

‘માટે મોલકર થવું છે.’

‘જવું એમાં તો મરવું પડશે.’

‘કોણ મારી નાખે નથી?’

‘કુશમનો.’

‘તરે તો હું કુશમન થવાનો જ વિચાર કરીશ.’

ક

શિકા—મહાં, વરસના શિસ કેટલા?

ચડ—સાહેબ, સાત.

મિત્ર—(અરે સહમે) અઠવાડિયાના નહિ, મરખાં.

વરસની યુક છું.

ચડ—હું જવું વરસના જ છું છું, સાહેબ મુઓ.

અણુપુ સોમવાર એક, મગજ બે—

શિકા—મોરી નં, મોરી નં.

‘છોરાઉ,
મુ પેસેથી
જ ચોખો
કાપો છે કે
આ કાઠ
હાંપોરના
ટોપાનથી’
‘શાદબાદ’
કતેદમારી-
ના મોરા
પાસે કુંડાળ
વળા બેઠે-
લા નાખ-
વાઓ તરફ
ફરી અભ-
રામ તંડે
વાન શરૂ
કરી. ‘આ-
મા કાઠ
મીરીમસા-
લો નથી,
પણ જુકો
મુ પાણી
આ સગી
આ ખુ એ

દરિયામા જ છવન ગણતા નાવિકો એવા બીજે વહેમો
કોઈ વર્ગ નથી કુસ્તતાનં તોફાનોની સાથે રોજ છવનમરણ-
ના એક રમનરો કોઈ પણ વહેમો થઈ નય ભૂતિયું બંધાણ
આવો એક વહેમ છે, જેમા બધા ખલાશીઓ માને છે

અમરામ તંડેલની બોલીમા બ્યાકરજીનો નિવાય થવો
મુશ્કેલ છે અમરા કંટલાક મયોગો વડાણવરાની બોલીની
વિશિષ્ટતાસૂચક છે વડાણના અભલદરો આ મમાણે હોય
છે નાખોદો, મોટા માલમ, નાનો માલમ, તંડેલ, મુકાની,
સીરામ અને ખલાશી બતેયો, ધાઉ, એ બધા જુદીજુદી
બાધણીના વડાણો છે ખૂનીટ ઇસકના અખાતનું બજાર છે
ગામટ કાટવું એટલે વડાણમા સાધાઓમાથી સુઈ આવડ
પાણી વચમા જમા થયુ હોય તે ઉચેચક કુવો એ, સદ
જેના ઉપર આધાર રાખે છે એ વખ નખિયું લેવડાવડું એ
અજ્ઞાન માણ્યોની ‘સાવન્સ’ છે નખ કપર તેજનું રીપું
નાખી બુવાઓ જાણુ બેઈ શકે છે, મુવાને બોલાવી વાત
કરી શકે છે એ નખિયું

દોહો છે તી કંઈ છુ નમને એવા ઘણા ન ઉત્તમતિ-
વાઓ કેશે કે ભુતિયા વાણુ ને છ બધો મોટો છે,
પણુ ઈ ધરની છુમુંને મુ પેટે પીંજ સાલ દરિયો
ખેડવા મેલો તો બધો ખુલાસો થઈ જાય.

‘અમે સીસલથી આદન જતા’તા વાત બંધ
કરતા બાજુ પછી મારા મોવાળા ઉભા થઈ જાય
છે ટોપા હોય તો એવી વાત હું મું કામ જાણ પણુ
કરું ?’ પોતાના હાથની રૂવારી ઉભી થઈ છે કે નહિ એ
જોવા સાર, તીચું નગી જોતા મુમા સુકાનીને મોયે
જોરથી કાઢુ લગાવી અલરામ તંડેલે મોમેર બધા પર
નજર ફેરવી મુસાના અનુભવ પછી બીજા કોણે
તંડેલની વાતની સચ્ચાઈ માટે અંદેશો લાવવાનું મોકુંકે
રાખ્યું

‘છોરાઉ, તમને માચી વાત કેવી ઈ મારો ધરમ

છે તમે બધા
શીખસો તો
મુખી થાસો
તેયે જુ સા
કેવો પડે છે’

હું તી વ-
ખતે સાવ
નાટો પછ-
મના એક
વાણિયા તો
બતેલામા હું
ચડ્યો બતે-
લનો નાલો
હતો કરીમ,
પણુ એ ના
જેવો કરમ-
કુટ વાણુ મેં
આજ સુધી
નાય દોઢો.
એવો અક-
રમી પાઉ
બીજો કો ન
હસે દરિયા-
મા જેટલી

આફતું વરસે છ બધી એના પર વીતી ગઈ’તી.
બધાએ’તો તો અસ્સલ કુપીટના કોઈ આરખે, પણ
ધીસ સાલમા પીંછ ધણી તો ખદલાવી મુકો’તો.
આમ ઘણે મોટા હતો, પણ એવો હાડમાર થીયો’તો
કે જુમા એના પાટિયા લેરા કેમ રેતા’તા તી જ
અલ્લાની મોટી કરામત હતી એમા આ મુસાની
ઈન્નર જેટલા તો થીગડા હતા, અને આપણા સીદીના
મગજ જેટલા તો ગાળડા હતા સગ્ને દી ગામટ
કાઢીકાઢીને અમારા તો નડા ભાગી જતા’ના.

પણુ વાણુ કરતા બેઠ તો એના નાખવા હતા
મોરાસી બદરનો ‘ઉકેડો એમા ચડ્યો’તો. નાખોદો
પીંછ ફિરગી, મોટો માલમ આરખ, નીટો માલમ સીદો,
તંડેલ અલિયાગિયો ને ખારવાઉ બધા અસ્સલ હોજ-
ખની દેગડીતો ખીચડો હતા ની આયમે આરખ

જાગ જે ને સીદી નમાજ પડે ને છમાછ કિનાજમા મો નાખી મુઠ જવ ને ફિરગી નાખવો દારનો જાટલા સન્ને મોયે માંડી બેમે

સન્ને દી કામ પુરો ન પડ્યો તી તેમ રાનના બધા પોંદ્યોદમાં છાકટા થઈ જુમાર એ ને વટે ને કોઈ કોઈ વાર તો છરા કાઢી બેમે, મુ તો અદલાનો રોજ જાદગી કડે કે અગ્યા અભગમ, આ ઉકેડામા તારી આજર નથી, પણ થઈ એા ઇ થઈ એા, અગર છપતો આદન પોચું તો પાછો આ જોવા- માં નો ચડું

આદનથી દજી ચાર દીને ગતે દના તા તો બમેડો વધી પડ્યો નાખોદના ઊગને મારીને એની કોટડીમાથી દાર કઢાવી બપ નાખવા છાકટા થઈ ચ્યાંતા, કોરો રથો એક નીકો માજમ ને ખીંતે મુ મુ એને કથો કે આ વાલુ ઉપર જો સેતાનની નજર પડે તો જરૂર કયામતનો દી કાઢ જ ઉગાડી દેસે છ કથો કે જોતરાદો પવન જો વધમે તો નો આજ રાતના જ કયામતનો દી ઉગરો મુ કથો આખીન ને પછે છ જજી સુકાન પર બેડો ને મુ લઘારિયામા જજી જરા તમા સખણા કરતો પડ્યો

દજી રાત પુરી લાગી નોંતી, દયણી માથે આવી તો હસે ના તો આલમાથી કઠાકો થવા મદવા. વાવડો તો એવો નીકથો કે રસા તમ કરી સદ લકાન્યા તોય જાણે દમણા કુવાને ફિગાવસે 'અધારમા પાણી તો આ સીદી કરના કાજો દેખાય મુને થો કે દોજખના ફિરસા બધા માથા પર ઉગમ દમે કે કંઠયે જતેલા લાગે ને મેતાનની મિજલસમા આ બધા લાયક જાને ખાલસા કરે' દજી મારી આખ પુરી મોંચાણી નોંતીને ખ્યાજમા મુ મારી માને પડ્યે સીરાણુ ખતો'તો તા તો એક જજગરુન કઠાકો થીયો ને મુ બેડો થઈ ગીયો લઘારિયાની જન માયામા જોરથી લાગીને પાછો ખ્યાજમા જજ પડતો'તો પણ તા તો ઉપર ચીસાગીસ થઈ રહી ને તંડે એવી તો દીધી કે નાનામુના વાજુના તો રસા છૂટી પડે મુને થો કે થીયુ, જતેલા ધરથો મંડમક માથે જજ જોઈ તો નાખવા સો જેમતેમ તુતક ઉપર મોભર ઉધે કાથ પડ્યાંતા બધાના ડોળા કાઢા જેવા સફેદ થઈ ચ્યાંતા, જીલ બાર નીકળી પડી'તી ને સો નજર વાયા

જાણુ જાણે રમાથી તાટ કાપી હોય તેમ લાગી મઈતી મુ પણ છ જાણુ જોયો ને મુજ પણુ દધામ ચળી ગ્યા

અચાગ જતેલા દારે મક્ષો લાગાતીને બુનિયો વાણુ આલનો'તો

છોગઈ, તમને જાથ છે જાથે આલો વેગ વાસે મરુકનનો વા'લુ લામ ગીયો તાથે કાગ ખલાસની કોમીયે પીરાણુમા નખિમુ બેવગબુ'તુ ને કાગએ બુનિયાતુ બપાન કીકુ'તુ' તી મિનાજ સન્ને બુનિયો મારી આખ સાગે મું જોયો ઇ એટલો તો વટમા દાકતો'તો કે કથ ધડીએ મોરા લટકાગે એમ યાતો'તો એનું જાન તમામ જીવું દતુ મોરા ધોગો દતો કુવો થઈ જેવડો દતો સુકાનથી મોગ મુથી ગિય- કુલ આ કીરગે પેટે પાડો અવતરે એના જેવો કારો દતો મદ પણ કારા ને રસા પણ કાગ સન્ને કારો

અમારા બનેલામા તો કોઈ ધરેડી પુડે તો કોઈ રમા પુડે લપાઈને બેઠાંતા બધાની ઝળકીઓ તો એવી કચકચે કે જુમા સુપારીનો મુરો કરી જો બીકથી મીદો પણ મદ જેવા મફદ થઈ ચ્યાંતા તંડે તો એવો કુજતો'તો કે જુકો મુ પણ કુજતો નેન તો એય નીચે પડી ગ્યા હોત

'અલારામ' તંડે કયો 'મા અલ્લાદ' અખરામ, આ જો, દવે મુ થાસે?

'મુ થાય? આજે મગરાની જમાનમા બપાઈત ઉઝમે, બીજો મુ થાય,' મુ એને હીમત આપવા માર કયો તા તો ચીજળીનો એવો તો કઠકો થો કે રાજના કઠકો તો એની પામે ચીપરી મિસાલ લાગે લટકાથી આલ તો નીચે ઉતરી પડ્યો એના ઉજનસમા અમે નજર કાપી તો સુકાન પામે એક આદમીનો આકાર બેઠો'તો પણ એનું જાન રજ દાકડાનું, એના ચેરા પર બે ખાડામાથી ચીંચમના દાદા જેવી બે આખા ઝગકે, મોઢામા હોંક નદિ, પેદા નદિ, — રંગ દાન એના પગ પાસે બીજી મુડે પડ્યું'તુ.

'મા અલ્લાદ!' કરી તંડે તો મુને જાત્રી પડ્યો મુ પણ ધીજળો તો એવો દતો, કે મારી નાદી ઉમર છતાં મારા ખાસ બધા એકદમ સફેદ થઈ ગ્યા મુસાને માનવો ન હોય તો જોઈ થો કે આજ

નાણુદો બાણી તઈ બનેવાની સહે મરણો

પણ બધા બાણ એવા ને એવા તી દીના સુદે પડ્યા છે મુ તોલને આગે નાખવા થકે દીધો, પણ ઇતો તેમનેમ મને હોરીની રહે જાગવા મરણો મુ એને હીમન દેવા ગાગે દેરા માહી, પણ મુલે જલ્લો જ ખાં થઇ ગ્યો

મારી ગાગેથી હોય તેમ ભુતિવાના મુઠા સુકાનીએ અમાગ મામે એની ટાલ જેવી આગે કાઢી. મારો જલ્લ તો જરૂર થઇ ગ્યો. તોલના જલ્લ માંથી તો કંમેરોડો છવ જ છડી ગ્યો. મુ જેટલા જખર દના એટલા પારને જલ્લ કાઢા. જેટલી જખનમા મુને ખુદના નાશ આવડના'ના ઇ બધા બોલવા મરણો.

તાં કિરંજી નાણુદો નીચે આગે મજ વાણુમા મુ જ એક બોલવા જેવો રગ'તો તી મારી પામે આગ્યો. એના દાયમા એક જાત્રી દત્તીને એક કિતાબ દત્તી. મુને થો કે નસામા આજ એને કાંઈ દેખાતો નો'તો એના પાપે તો આ ભુતિયો અમને બચાવતો'તો ઈ વટ આપીને ધંડી જેવો મો રાખીને કયો,

'અબરામ આ બૂત છે કે એનાન' .

મુ કયો, 'બૂત'

તો મારા દીનની કરામનથી દમણા એને ફના દરી દઈ છુ' જાડી એણે જાત્રીના પાણી પર કિનાજ ફેરવી મુ પાસે અદખ વરણી પોતે અદખ ચારી તા એનો દાય ખીસાગાળી બોલજ પર લાગ્યો. એણે બોલજ કાઢી એમાંથી થોડો દાર પાણીમા નાખ્યો. પડી મને કંમે કે આ પાણી તમેમખાતી થઇ ગ્યો. વરી વિચાર કરી મુને મુઠયો, 'જલ્લ અબરામ, તોજ દીનમે પણ કુજ તો લીખો દોસે આ પાણી જેતરો તલમખાતી શાય ફનરો કરવો બોલ્યો.' મુને તો કાઈ ન સુજ્યો, પણ એના કાસર દીન પામે માશ દીનની ફજેતી ન ચાય તી માસ મું પણ એના જેવો જ ભાટે મોં રાખી થોડાક સમરનો કીજ એમા નાખ્યો.

નાણુદો બાણી તઈ બનેવાની મંચે મરણો ને એ જાવી આખા જાત્રી ભુતિયા ઉપર ફચારી

પણ મોં તાટ નોતો, કે કોણ જાણે નાખુદો જલુ તાટ હતો, પણ પાણી પછવાડે જાણી ને જાણી પછવાડે નાખુદો, —અંધા ભુનિયાના તુનક પર જઈ પડ્યા કમન તો ઈ ચર્મ કે તુનક ધીંગા લાકડાનો હતો તોય જાણે તુનક વચ્ચે હોય જ નહિ એમ જાણી ને નાખુદો પાણીમા જઈ પડ્યા.

શું કરવો ઈ મુને સુન્યો નહિ. તડેલ નીચે પડ્યો પડ્યો કાપે, ‘અલગમ, ઇ મુ થો’ મુ કયો ‘જાણે થો.’

વીજરીતો વરી કડકો થો ને ઉત્તરમા મુ જોયો તો ન મળે ભુનિયો વાણુ કે મ મળે નાખુદો દમ-જાર વામ છેડે જાણી ઉંધી તરતીતી.”

અભરામ તડેલે વાન પુરી કરી સૌકમ મળ-ગાવવા જામગરી માગી નાખવાઓ આપતઆપસમા આશ્ચર્યથી લમર ચડાવી અભરામની લીમતનાં વખાણ કરવા મડ્યા.

‘છોરાઉ, મુને કેવો ખીન્ને કાઇ નથી તમે બધા જનવચ્ચી બેઠ છો, તો ય તમને માગી વાન કેવી છ માથે ધરમ છે નાખોડાના પાપે કરીમ બનેલાની મોડમા ભુનિયો જાણ્યો ની નાખોડાનુ ખુશામો કાપી તછેયો તો નમારી આવ જુવારવા માટે મેં જાજ આ કિરમો કર્યો —’

એવામા તુનકપરથી મોટા માલમનો આવજ આવ્યો. ‘તડેલ, વરી નાખવાઓ પાસે તારા રોપા માગવામા કામ કોરે કાપી? આવ માગો વાવડો કરે છે; ધામણ તજ કરી વાપા કર —’

અભરામ પોતાના ધવડ છતા કસાએકા જોયો મરડતોઉમે ચયો. ‘છોરાઉ, નજર મખલ્લે—જા જુદાની રહમ ન કરનાર માલમ માટે રાતના ભુનિયો આવે તો જુસા મને જગાડને મા પરજારો ફવાયો દઈ દેસો તો જલદી ખુશાસો થઇ જાસે’

‘સુકાની’

પ્રેમી તંત્રીને

(૧) રાજુના મુસાફરી સંદેશર અને મુજબજ વચ્ચેના વધાવન શી રીતે બની ગયતા હશે ?

મુજબજ છે કે ખરેખર પાણીનું સંદેશર, તે નાખવાની ત્રણ રીત છે મુજબજ અસ્થિર દેખાય છે અને બાબર જ્વાન દઇ જોતા તેનો આકાર ધરીએધરીને બદલાતો જમણ છે સંદેશરની બાજનમા આમ બનતુ નથી સંદેશરની આસ-પાસ ધણુકરીને વનખનિ હોય છે, જ્યારે મુજબજની આસ-પાસ કાંઈ હોતુ નથી વળી આનુબાનુ પડીઓ કડવા હોય તો ધણુ એ સંદેશર છે એમ બની પી રાકાય

(૨) સૂર્ય વાદળાથી ઢાંકાયેલો હોય ત્યારે રાતના જેટ અધાડ કેમ નહિ થતુ હોય ?

સૂર્ય વાદળાથી ઢાંકાયેલો હોય ત્યારે ધણુ તે પ્રકાશ ને એટલો જ ફેકતો હોય છે આ પ્રકાશનો શોડાધધિો આવ વાળા સોસપ્તો નીકળી નય છે, એટલે રાતના જેટ અધર જમણુ નથી

(૩) આન બુઝાવવાના બખાની શોષ પહેવપહેલી ક્યા થઇ ?

અમેરિકાના સિનસિનાટી શહેરમા આન બુઝાવવાના બખાની શોષ છ મ ૧૮૬૪મા-પછ-હતી

(૪) હવાને આપને જેખી કેમ સકતા નથી ?

હવામા જેટલો વાયુનુ મિશ્રણ છે તેખાંતો એકે રનીન નથી, એટલે હવાને આપને જેલ મકતા નથી

(૫) હરણુ ચમકોને સામળે છે ત્યારે એક પચ ઉંચો કેમ લઇ લે છે ?

કોઇ બચ આવી પડરાની લેવારી છે એમ બની હોજ ચથકે છે અને નાસી જવા તરફ ચાય છે એને છન અચાવવાનુ કોમ્તુ એજ સાધન પચ હોય છે એટલે નાઇ વાની લેવારીમા પહેલા એ પચ ઉંચો લે છે

નવી ઇનામી હરીફાઈ

તમે અનુભવેલી ‘અણીની પળ’નું, કોઇ સાહસ કરાવ અથવા કોઇ અકસ્માતમાથી, ક્વો ખડાં કરે એવા કેઈ પ્રસંગમાથી—સાક્ષાત મુલુના મોમાથી બચ્યા હો એજ તદ્દન ખસ પ્રસંગનું બની સકે તેટલુ ટુક જ્યાન લખી મોઢ્યો એ પ્રસંગ તમે ભંતે અનુભવેલો હોવો જેલજે, અથવા તમારી સગી આપે નજીરોનજર જોએલો હોવો જેલજે સામળેલો, વાચેલો કે ધરી કાટેલો નહિ એજ નીવડનાર પહેલા ત્રણે ત્રણ ઇનામ અનુક્રમે શ ૩, ૨ અને ૧ નુ અપાડી અમાસ પહેલા લખાણ ‘કુમાર’ના તંત્રીને પહેલો જીતુ લેખમે

પન્હાળગઢ અને કોલ્હાપુર

આં બાધાટથી કોલ્હાપુર જતા પન્હાળગઢ રસ્તામાં જ આવે આબાધાટથી ૧૧ માઇલ મલકાપુર, ત્યાંથી ૨૨ માઇલ પન્હાળગઢ

નવ જાણીને સામાન ત્રણ માઇલ ઉપર નાખી અમે રસ્તે પડ્યા, ત્યાં તો સુરજ મહારાજે કોર કાઢી ચારેક માઇલ આજ્યા ત્યાં રાજવા દિ' ચડ્યો નાનકડી નદીમાં નિર્મળા નીર ચહેવા દતા. નાહીધાઇ, નારતા પામી કરી લીધાં.

વેશાખ માસનો સુરજ તપવા માડ્યાં, પણ અમને જરાય થીક નહોતી. સડકને બેય કાંડે ઘટાઘર જોઈની છાયા શીનળતા વરસાવની હતી

કરમણ આજ્યા ને સૌની દાઢ ડળકી. જનપ્રે અતપ્રે એને વધારે પડતો ન્યાય અપાઇ ગયો કલાકે ગહેલા જ ગેટમાં પડેલા 'ઉપદાસમિલે' બડ ઉઠાખું એ પગ પછાડીને ચાલતો ચઢ ગયો જો-ત્રણ સુપમી પુરુષો એને માડ રોટી શક્યા.

ભાપાની ગમ્મનમાં રસ્તો કપાઇ ગયો. કરમળા લોએ આર ઉપર એક વગાડ્યો મલકાપુર ત્રણેક માઈનિ રહ્યું. આડની ઘટા અદસ્ય થઇ. પરસેવે નવાઇ ગયા. થાક ઠીક લાગ્યો. માઝ મલકાપુર આવ્યું મધ-ચોકમાં આજ્યા ત્યાં અમારી લાગ્યદેવી મરણી એક મોટર ઉપકારાની તેવાડીમાં હતી શા મીઠો એનો અવાજ 'શી તેની સુગંધ! અમને તો જનપ્રે માહન હાથર મળ્યા' સાઇકલોને મોટર સાથે બાંધી દીધી. ચડી બેઠા પાછલુ પાગલું દીધુ ન દીધુ ને મારી મુઠી. ફૂગરા વીંધીને નપાટ મેદાનમાં આજ્યા. પન્હાળગઢ ચાર માઇલ દૂર રહ્યો ટુકે રસ્તેથી જવાના લોભમાં ત્યાં જ ઉતરી પડ્યા. બેતેસમાથી સાઇકલો હાડીને પાટિલના પગ ફૂગ્યા આજ્યા. ખંભે સાઇકલ ચડાવીને ચાલના બેલા રહી ગયા. તોય ઉપર ચડાવ્યો રહ્યા.

મલામાગરમાં કોઈ જળવદ્ધન નોકા ગાડોલ ઉભી હોય એવો પન્હાળગઢ દૂરથી લાગે અને પડ્યો નાનકડો મજલો બાંધ્યો હોય એમ પાવનગદ પડ્યો છે પન્હાળગઢ ઉંચો, મજબુત અને ઘાટીલો છે. અને એના સુડોળ અગમાં મુંઝતા ને સુવામ વેડતો એની યોગેર કરતો બગીચો છે—આનો ને રમણેરંગી સુગંધી દુધોને! કોલ્હાપુરના મહારાજા આર માઇનથી એ પુષ્પો પુજત માટે મગાવે છે

શિવાજી મહારાજનો પ્રનામી મેનાપનિ પ્રનાપ-રાય ગુલજર. પન્હાળગઢને એણે જગમશદુર બનાવ્યો છે વિજયપુરના અધિકૃતપ્રાનને એણે હાથ જબ કલાવી તમરી મુક્યો. પણ ખાનને જયતો જ્યાં દેવા માટે મહારાજે પ્રનાપરાયને દપકાના બેવેણુ કહેનડાખ્યાં.

'કાં તો નું નદિ ને કા તો ખાન નદિ' એવી આકરી પ્રતિજ્ઞા કરીને એ ચારી નીકળ્યો ખાન સાથે ખુનખાર લઘાઇ થઇ પ્રનાપરાયે અપ્રતિમ શૌર્ય દાખવી પ્રાણુ છાડ્યા. એ વીરનું ઇર્શ્યુ આગકે દશ મે પન્હાળગઢની ગોખા વધારી રહ્યું છે

એજેજ અને પેશ્વા વચ્ચે લઘાઈ જમી છે. મા-મેની ટેકરી ઉપર અજેજ તોપો મઘાઇ મઇ છે. એ જંગી તોપોના ગોળા પન્હાળગઢને કાકંગ ય નથી બેગી શકના અને દપોટપ ગોમ સૈનિકો પંડ છે. પન્હાળગઢનુ મ્હાણુ લઘમે પેશ્વા નિરાતે બેઠા છે. ગદના અભેદપણા માટે કોઈને સંકા નથી ત્યાં તો અચાનકે ગઢ તુટ્યો, પેશ્વા પકડ્યા, મરાઠા સૈન્ય મરાણુ, ગોરાની જીત થઇ

એ છુપે રસ્તે એંઝેલે ગદમાં પેચા ગયા ને કાચા, તાંગ જ ચણાવેલા ભાગ ઉપર તોળનો માંગે ચલાવીને ગદ માડ્યો, એ છુપો માર્ગ અમે જોયો અને ગદનો કાચો ભાગ બનાવનાર આપણુ જ દેશ-બાંધવની કયામાંબળી ત્યારે આપમાથી એંગારા વરસ્યા.

પન્દરાગઢ દયા ખાવાનું મથળ છે, એન્ટ 'હુ ધી ગવર્નર ત્યા જ ઉનાળો ગાળે છે એણે આપણે ખચે ત્યા ખાદશાહી મહેલાતો આધી છે, અને એ મહેલાની રાંચે ફરકેતો ' યુનિયન જૅક ' ભારતવર્ષના મુલામ જીવનોની મરકરી, સારી આલમને સંભળાવી રહેા છે !

ગઢ ઉપર નાનકડું ગામ વસ્યું છે. દારણધ દુકાનો અને નાનકડી પોસ્ટ ઑફિસ. શિવાજી મદદરાજ ઉઘાડી નજવારે ઘોડેસવાર થયા છે, એવું યુવજી પણ એક હેરીમા છે એ મોટો ગજમહેલ છે જીના કાળની એની આધનૂની ભુલા પડયા તો રસ્તો જ ન જડે એવા આડાઅવળા ઓગડા છ છ પુટ વનડી ભીંતો. મોટા તોર્તીંગ ખારણાં. દુકામા, એની વાન જ મુખી ઘો

કેન્દ્રાપુરથી ગોપાળરાવ કુલકર્ણીના બીજા આદ મિત્રો સામા આવ્યા અમારી રાજી બમી પડી આખો ગઢ ખુદી નાખ્યો નીચે પારાશર યુનિની યુદ્ધ જોધ આવ્યા. રાત્રે મહાલકમીના જીનાપુરાણ મહિર-મા રમેઈ કરી ને જધા સાથે બેમી ખુજ લહેચથી જમ્યા કેન્દ્રાપુરથી જાનજાતના મદારાષ્ટ્રી અથાણુ આવ્યા દના શાક પણ કેાઈકેાઈ લાવેલા ખાઈપીને ચોકમા જામ્યા અગસપરસ ઝોળખાણુ શર થઈ નામા આવેલ ભાઈઓની ઝોળખાણુ નો ગોપાળ-ભાઈએ અમને કરાવી દીધી દવે અમારી ઝોળખાણુ રહી થી પાદિલ કૂદીને વચ્ચે આવ્યા મારી સામે આગળી ચીંધીને કહે, ' હે આગ દાય દાદા, દો દાય નમશેર ' અને ' હે કતુ, વિતુ, મતુ, બ મ્યુ ' જધા ખડખડાટ દસી પડે જ્યારે જો ય પડા ભાપાથી અજાણુ હોય ત્યારે કેવી મજ પડે, તે તો અનુભવી જ નજી વર્ણવતા રાત પડે ને આપણે અધવચ જ રહીએ

રામદાસ સ્વામીની યાદ દેવડાવે એની લાંબી પહોળા દાદી, ઉચેા સોટા જેવો આદમી, મીઠુંમીઠું દમે, ખાર માછલ સાઈકલ ઉપર આવીને તાવડી ઉપર રોટલી મેકવા બેસી જાય; રપ જીણે એકઢે દાથે જમાડે, અનન્યયા યુજગતી યાળકેને જ્વણીતા કરી શે, એવો એક પુરપ અમને સત્કારવા આવેલ એનું નામ દીક્ષિતજી એ કેન્દ્રાપુરના મુગા સેવક, સરસ્વતી વિદ્યાપીઠ જેવી સુંદર મન્યાનામ્યાપક અને વિના વેતને કામ કરતા આચાર્ય. ગોપાળભાઈના શિક્ષક તરીકે સૌએમને ઝોળખનાદતા નજરે જોધો

અમે કૃતાર્થ થયા. બીજે દિવસે નવાગમા દીક્ષિતજી તો કેન્દ્રાપુરે ચાલ્યા ગયા અગાઉથી નેવારી કરવા અને કાકા એકાદ ભાપણુ કહેવાનું હતું તે મારે

બીજે દિવસે ગઢ જોયો. ૧૨ પુટ પંડાળી દીવાજ દરવાજો તુટી ગયો છે. એક આખો દિવસ જોવા કરું બીજે દિ' મવાગમા વહેલા ચાલ્યા તથા માછલ ઉપર ' જ્યોતિર્મામા ' કરીને સકરતું જગત મહિર છે દર વરસે અહીં મવા લાખ માણુમનો મેળો ભરાય છે ધરેણીની ચોકી કરવા ચાર બહુદાર રાખ્યા છે જરાક દર્શન કરી આગળ વધ્યા જરાજર અરે મધ્યાહને કેન્દ્રાપુરમા પગ દીધો.

ભાવનગર જેવડું શહેર શિવાજી મદારાજના સીધા વસજ રાજ કરે છે ગામમા પેસવા જ મહા રાષ્ટ્રીય મરકૃતિની સાક્ષીરૂપ અગાળીએમાં ને આત્ર-જામા કુડા જોવા. મરીખાઈ દેખાડતો અર્ધો પહેન્વેલ જોયો વિદ્યાપીઠમાં ઉતારો કર્યો રક્તના દિવસો દના

આજનું બોજન અરે મદારાષ્ટ્રીય કહેવાય મહે-માન આવે ત્યારે પતરાળાળી, પડિયા જ હોય મરુ તો માયુ ફાડી નાખે એટલું હોય, પણ જમારા મારે ખાસ સગવડ હતી એટલે એ જાણ ન મળ્યો પુરણ પોળીનું જમણું પણ નમને કેાઈ પહેવપહેવી પુરજ-પોળી ન ખવડાવે પહેલા જાન, પાછળ જાન, વચ્ચે પોળી કીક મગ પડી. /

એક ઠેકાણે જમવા ગયા સુરતનું જમણું મેં જોયું છે પણ સુરત તો યજરાનમા જ વખણાય, કેન્દ્રાપુરમા નદિ ઝોરડામા ઝોળા પુરી હતી પાતરામા પણ કળા દેખાતી. પીરમવામા પહેડું મીડું જ હોય અથાણુનો પાગ નદિ રોટલી ઝોળ નદિ પણ જીનાજીદા આકારની ઘી ખાય નદિ ને ખાય ત્યારે પડિયામા સધને ' અમે તો તાજજીય થઈ ગયા ' મદારાષ્ટ્રે બોજનના પ્રકારો અને યુજ વધારવામા ખુજ કાળજી ગળી છે એ ધુળને ધાન કરીને ખાય છે. શ્રીમન્ને ઘેર જમ્યા તેમ મરીજનુ ખાણુ પણ ખાણુ

સાજ પડયે અમે કેન્દ્રાપુરથી દોઢ માછલ દૂર પાવન આશ્રમમા જતા સુતા મેં લા ને જમના મેં લા દીક્ષિતજીનાં પુનપાર્યનું એ ફળ છે નાનકડા ઝોરડામા ચાળસ વિદ્યાર્થીઓ પોતાનો સામાન વ્યવસ્થિત રાખે છે. ફરતી એસરીમા સુઈ જાય છે આદમનો

આદર્શ પ્રત્યક્ષ અને વ્યાયામ છે વજુગ દતુમાન એમના અધિકારતા દેવ છે. આર નમસ્કારથી માંડીને ૧૨૦૦ નમસ્કાર કરનારા ત્યા પડ્યા છે ચાળીસ વિદ્યાર્થીઓની એ સુંદર ઘોડી મ છે. દીક્ષિતજી એના ગૃહપતિ છે. એમના જેવા સંયમી છતા નિરપ્રતી, બાલબ્રહ્મચારી છતા મસિક ગૃહપતિ જાણુ થોડા દશે. એ જાગૃત ગૃહપતિ છે એમને શિશુલુશાસ્ત્રનો ઉડો અભ્યાસ છે. બાળકોના માનસનો ગાદ પરિચય છે. આશ્રમનો સામાન્ય કાર્યક્રમ આવો છે પાંચ વાગ્યે ઉઠે ને ૭ વાગ્યે શોચ, સ્નાન, પ્રાર્થના કરી કસરત માટે તૈયાર થઈ જાય થયાશક્તિ વ્યાયામ કરી સાત વાગ્યે અભ્યાસમાં લાગી જાય. નવ-સાડાનવે ગામમાં જાય પોતાને ઘેર જાગી વિદ્યાપીઠમાં અથવા કોલેજમાં લાવવા જાય. (વિદ્યાપીઠમાં સાત અગ્રેજી ભણાવે છે.) સાંજે સાડા પાંચ-૭ વાગ્યે ઘેરથી ભાત્તા લઈ સૌ આશ્રમમાં આવી જાય રમનગમન માથે, પ્રાર્થના થાય પછી સૌ સાથે વાળુ કરવા બેસે, એ દેખાવ બહુ આકર્ષક હોય છે

આઠ વર્ષથી માંડીને ચોવીસ વર્ષ સુધીના વિદ્યાર્થીઓ. મોટે ભાગે ગરીબ માણસોના સત્તાનો કોઈ ભાત ને આમટી (મળ) લાવે, કોઈ લાખરી ને શાક લાવે, કોઈ એકલા ચણા લાવે. ઘીનું નામ નહિ. મદારાષ્ટ્રમાં ઘીની બહુ અછત છે, —એટલે કે જેમની અછત છે. કુદ્ધ પાવળુ મળે. એ ગરીબાઈમાં આટલો આનંદ! આવા મજબુત શરીર! સૌ જમતાજમતા એકબીજાને પીરસે. કોઈ બધાને ફેડવુ ફેડવુ શાક પીરસે, તો કોઈ આમટી પીરસે આવી ગરીબાઈમાંથી તિલક મહારાજ જન્મ્યા. આવી ગરીબાઈમાંથી જોખમેજ મળ્યા. જીવનની શી મીઠી કઠોરતા! બધુયે જોયું. જોઈને ચુલ્લારાતને—શીમેત ચુલ્લારાતને આ બધુ જોવા નોતરવાનું મન થઈ ગયું.

અમને બેત્રણ દિ' તો ટોપરાનો શીકરણ (રંગ) ફેરીતો શીકરણ, તાળપોળી, ફણસપોળી, પુણસપોળી એવું જ જમાડયું એટલા લાવધી તો મગી મા જ જમાડી શકે

કોલ્હાપુરને પાંદર મરોવર કદી રાકાય એવું તજાવ છે. રંકાળા તજાવ રોજ સંવારે ત્યા નદાવા જતાં અમારી માથે મેથે ગારનર ફરીને એક ગાંધીબક્ત,

જુના જોગી આવતા કારીગર છે જોડાના રુકુ જતાવે છે પંદર રૂપિયા મેજ પાડે છે. પણ છે દાદીવાળા. નાનપણથી ભક્ત છે. પંખુમાં જ નથી. જર્મન લગાઈ વખતે ભાગી ગયેલા. બહુ વિચિત્ર માણસ છે. અમને મેજ બગીચામાં લઈ જઈને નાલા પછી નાચ્યો કરાવે. નાચતો શેનો? ફેરીતો! ૭ આનાની ૧૦૦ ફેરી! એ તો ત્યા મોઢી ગણા! અમે પણ ખુબ મજા કાઢી.

સત્તાદિના કાળમીઠોને છુટીછુટીને સંગેમરમર જેવો લીસો બનાવ્યો. ને જોનો મહેલ જાંધ્યો, એ શિવાજી મદારાજનો મહેલ. મહેલમાં એવું અધારૂં કે માથા પુરી જાય હાથપાર પણ હજી સાચવી રાખ્યાં છે. દાલ, તરવાર, બહુડે જુના થઈ ગયા છે તોય જોનાર ઉપર પ્રભાવ પાડે છે. ઓગામાં જન્મરા નગાગ પડ્યા છે—લગાઈ વખતે વગાડવાના રાજમહેલની ઉપર સમર્થ ગુરુ ગમદાસ સ્વામીનો ભગવો ઝડો પ્રપાટા દઈ રહ્યો છે. દિક્ષીતા હીવાને—બાસ નેટલો જ જન્મ દરબાર છે ત્યા ખેંચાનો દરબાર ભરાતો. ગજગદમાં મદાલકેમીનું વિશાળ મંદિર છે. જોની પૂજા રાજવીઓ લાવધી કરે છે.

કોલ્હાપુરને પાંદર પંચગા નંગ વહે છે, આરે માસ માથેલા ઉપરવટ પાણી રહે છે નદીમાં તરવાળી કીટ મગ્ન પડે છે એને પાંચ નદીઓ મળે છે. કોલ્હાપુરની એ સોભા છે.

કોલ્હાપુરની રાજરામ કોલેજ મુદર છે. શહેરમાં જાય સરંગ છે ગામને પાંદર શિવાજી મદારાજના એ રમારક (જાવધા) ઉભા કર્યા છે. જ્યાંત્યા હવું માન અને રામરામ સ્વામીની ભક્તિ નરી આવે છે વિદ્યાર્થીઓ તો એ બેની પાછળ ગાણ.

દસ દિવસ રહી કોલ્હાપુરને છેલ્લા નમસ્કાર કર્યા. અને કૃષ્ણાતીર્થ તથા મોકાકેનો પોષિ જોવા ઉપડ્યા.

રામનારાયણ નાગરદાસ પાઠક

બાપ (દીકરાને)—બાઈ, આજે આજ કદાગ કેમ દેખાય છે?

દીકરો—બાપુ, તમને યાદ છે ને? અમારા મારનર માલ દળા તે—

બાપ—હા, તે શું મરી ગયા?

દીકરો—ના, માન્ય થયા!

વા યુ યા ન નો વી ર

જગતનો જખ્ખર વિમાની

માથાં મુશીને વિજય અલન કૉબહામ

માદમવૈરિની નામાવલિમા
આને એક નવુ નામ ઉમેગયુ
છે મોનના મોમા માથુ ના-
ખવાના એના સાદસો, યુદ્ધ-
ક્ષેત્રોમા ધુમનાર રણુવૈરો
કરના કેણ રીને ઉતરના નથી
પોલાદી ખખ્ખરને બદલે એ
વિમાની ટોપી અને ડાબલા
જેવા મત્માં ધાયે છે, પાખી-
પંથા થોડાને બાજે ધરાડ કરતુ
પાખાણુ વિમાન પલાળે છે કે
જેણે એને દુનિયાના છેડાઓ
સુધી મુસાફરી કરાવી છે અ-
નેક રાજ્યોને છતી મહાન

સાત જ વરમની વાન છે.
ત્યારે તો કૉબહામને કોઈ એ-
ળખતુ જે નહિ તે વખતે એ
લશ્કરી દવાઈદળનો ખીમા-
ખાલી વિમાની હતો. ત્રિશરિ,
પણ અત્યંત ગરીબ હતી આને
તે 'લિટલ સામાન્યનો
નાઈટ કમાન્ડર' કે.સી બી.ઇ
છે, અને દુનિયાની ઔદ્યો-
ગિક પ્રગતિની દૃષ્ટિએ કામ
કરનારા મહાન વિમાની તરીકે
એની ગણના થાય છે સમગ્ર
ને સરમુખલારો, રાજ્યો ને
પ્રમુખો આને એને સન્માને છે.

૧૯૨૬માં ધરોપના મહા-
યુદ્ધ પછી ઇંગ્લેન્ડના વિમાન-

સમ્રાટ બનવાની એની મદદનાકાશ નથી, એને તો
હવામા કેડીઓ પાડવી છે અને એને બાથ કોના સામે
બીડવાની છે ૧૯૪૩ની લટકતા ટોળાઓની સળંગભાડ
કરતી ગોળાઓ, વટોળિયાથી ઉડતા રેતીના વાસા-
ઝોડાઓ, આકારામા ડોકિયા કરતી બીપણુ પર્વતની
હારમાળાઓ ને ઘુઘવાટ કરતા દરિયાના તોફાનો,
માણસનો કાળિયો કરી નાખ એવા ગટારી પ્રાણીઓ 'પ્રલયની છલ જેવી અગ્નિશિખાઓ કાઢતા જવાબા-
મુખીના મોમા ડોકિયા કરવાના તો એના સાદસો'.
જગનના એ જખ્ખર વિમાનીનું નામ સર અલન
કૉબહામ

અલન કૉબહામ એટલે વાયુયાનનો વીર ઇંગ્લેન્ડથી
ઑસ્ટ્રેલિયા અને લાથી પાછા ઇંગ્લેન્ડ,—એમ
૨૮૦૦૦ માઇલની મુસાફરી એણે દમભૂજા જ વાયુ-
માર્ગે પુરી કરી છે તે પહેલાં પણ રિફ અને દક્ષિણ
આફ્રિકાના એણે એવા જ માદસિક પ્રવાસો કર્યા
છે આમ તેણે બધી મળીને ૧૦,૦૦૦ માઇલની
મુસાફરી કરી છે.

આનાના ૨૦,૦૦૦ કામદારોની સાથે કૉબહામને
પણુ રજા આપવામા આવી અને એને નોકરી માટે
કેરીએશરીએ લટકવુ પડ્યું. વિમાની ઓફિસની થોડીક
જગ્યાઓ હતી, પણ તેમાંની એકે એને મળી નહિ.
વિશાળ લડનમાં અનન્યસ જેવા એણે ફરવા માગ્યુ

ખીજત માણસોને તો યુદ્ધના બેખમરને બદલે ઓફિ-
સની શાંતિ મળવાથી આનંદ થયો; પણ કૉબહામને
તેવો આનંદ નેહતો ન હતો. મિત્રો એને કહેતા કે
નાક મગ્ગક તો હવામા જ રહેનું લાગે છે એમને
જરાળ મળતો કે 'મને ત્યા જ વધારે શાંતિ મળે છે'

અને તેણે લાડુટી વિમાનીનો સ્વતંત્ર ધરો શોધી
કાઢવો પોતાની પાસે જે થોડા પૈસા બચ્યા હતા
તે તથા થોડા બીજા ઉછીના લઈને તેણે એક જુનુ
સરકારી વિમાન ખરીતું અને તેને યાગડથીગડ કરીને
પોતાનું કામ ચાલુ કર્યું તે વેલ્સ, સ્કૉટલેન્ડ, પેરિસ,
અર્જિન, વેનિસ અને કેપટાઈ વાર કૉન્ટ્રાન્ટનોપલ
સુધીના બાજ ફેરવતો બે વર્ષમા તો ઇંગ્લેન્ડના બાહુતી
વિમાની તરીકે એની ખ્યાતિ ફેલાય ગઈ.

આ પછી તેના અ-
દ્યુત સાદસોની શર-
આત થઈ. હુરથન શાર્પ
નામના એક સાદસપ્રિય
અને શ્રીમંત અમેરિકને
યુરોપમાં ૧૦,૦૦૦ મા-
ઈલનું આર્નલ્ડ પર્યટન
કરાવવાને તેને રાખ્યો.
થોડા અઠવાડિયા
બાદ તેપક્સ (ઇટલી)ના
એક ખેતરમાં બંને જણા
વિમાન પાસે ઉભા હતા.
થોડે દૂર જવાળામુખી
વિસ્ફોલિત લજુકતો
હતો. તેની તરફ આગળી
ચીંધી શાર્પે કૉબલમને
કહ્યું, 'કૉબલમ, આપણે
એના મુખ પર ચંધને
વિમાન ચલાવીશું ?'
કૉબલમ ઘડીકે
ઝીણી નજરે શાર્પ સામે
જોઈ રહેા, 'શુ કહો
હો ? ખરેખર તમે ત્યા
જવાને તૈયાર હો ? બહુ
સારું, આલો ત્યારે.' અ-
મેરિકનેને ખ્યાલ ન
હતો કે આ જુવાન વિ-
માનીનું દિલ તો એવા
સાદસ ખેડવાને કપારનું
તલખી રહ્યું હતું ! થોડી
જ વારમા વિમાન વાયુ-
વેગે જવાળામુખી તરફ
હડવા લાગ્યું.

પ્રવચના યત્નક્રમમાં એ જવાળામુખીના મુખની
કિનાર ઉપર ચંધને હજી તો વિમાન પચાર થાય છે,
ત્યા તો અંદરથી ઝેરી વાયુનો એક ભંપકર મપાટો
એવો તો ધુધપતો નીકળ્યો કે તેણે વિમાનને એક
તરજાની પેઠે ૧૦૦૦ ફુટ ઉંચે દવામાં ચડાવી દીધું.

ધેર આવજો રે

મારે ફળિયે તે લીમડાની છાંય છે રે,
એના કાલની કડવાસ લદગાય મારી બેન
ધેર આવજો રે

મારે ફળિયે ચોપટજનું જુથ છે રે,
એને બોલેબોલે રામધુન મારી બેન
ધેર આવજો રે

મારે ફળિયે તે તુલસીના વન છે રે,
એને માજર પમકતી મ્હેકે મારી બેન
ધેર આવજો રે.

મારે ફળિયે માવડલી માત છે રે,
એની આખો મીઠી રળિયાન મારી બેન
ધેર આવજો રે.

મારે ફળિયે માવડાની વેલ છે રે,
એની ડાળે જટમોચરાની રેલ મારી બેન
ધેર આવજો રે

મારે ફળિયે તે માચિયાની ભાત છે રે,
હાં બેગી કરીશુ વાત જાણબેન
ધેર આવજો રે.

દેરાળજી પરમાર

હતી. નદીની બંને બાજુએ હમરહમરે ફુટ ઉંચી કાળ-
મીંઠ પથ્થરની બેખડોની માકરી ગઈ જેવી દારની
દાર ઉભેલી. આમાંથી નીકળાય કેમ ? પણ ગાતી-
ધડા એ બદાદુરે લેરામાં જ દીમત ન દારતા ખુબ
સાવચેતી અને ધીરજથી સો માઈલની એ વાકીચુંથી

ગુજગાથી નાખતારા
એ ઝેરી વાયુના સપાટા-
થી ઘડીકે તો કૉબ-
લમના હોશકેરા ઉઠી
ગયા અને થોડી વાર તો
એને વિમાનની ગતિ
પણ રોકવી ભારે યથ
પડી. પણ મોકામર એને
વિમાનને કાણમાં લા-
વવાની કુક્તિ સુઝી અને
તે તથા તેનો સોખની
એ જીવલેણ આકતમા-
થી ઉગરી ગયા.

એક વખત એક
બ્રિટિશ મેનાપતિને
યુરોપ સોસરા ચંધને
કૉન્ટ્રાન્ટિનોપલ પહોં-
ચાડવાની ૧૬૦૦ મા-
ઈલની સફર વખતે આ-
દમ્ન પર્વતમા કૉબલમનું
વિમાન નીચાણુના વા-
દગાથી ઘેરાઈને એટલું
બધું ઢકાઈ ગયું કે ના-
હની દાડી સામેની ચીજ
પણ મુઠે નહિ વાદળા-
માંથી નીકળવા માટે તેણે
વિમાનને નીચે ને નીચે
ઉતારવા માણ્યું, તે ઠેક
ડાન્યુજ નદી ઉપર પા-
ણીની સપાટીથી માત્ર
પચીસ ફુટનું અંતર રહ્યું
ત્યાં મુઠી ! પણ અર્ધી
ખીજ મુસીબત ઉભી

ગલીમાં થઈને વિમાનને મજાગત પાન ઉતાર્યું આ-
કતના ફૂલ જેવા એ ગતારી વિમાનને એવરી માકડી
ગલીમાંથી કપાય અથવાથા વિના મોમક કાઢવુ એ
જેવીતેરી હીમત અને નાદનનું કામ નથી. ૨૦૪ પખ
સરતચુક થઇ કે એ લોખંડી હીવાત માથે અથડાઈને
પુરવેપુરયા ઉડી જવાનો જ સોદો

આ અને આપાં બીજાં પરાક્રમોમા માદનના
લુરસા અને અગત કમાળી ઉપગત તેની ખરી મહેનજા
તો એક બીજી જ હતી. તેને દુનિયાને જનારી આપવુ
હવુ કે મુનાફરી માટે વિમાન પખ અભયાત્રી કે
મોટર જેટલું જ સલામત અને મરતુ જનારી શકાય.
ઉપર વર્ણવેલા કોન્સ્ટ્રાન્ટનોપત્રના પ્રવાસ વખતે તેની
આ આકાશ પાર પડવાના ઘોઘ સુચિદ્ધ જણાયા
જેખમભરેલો મુજક જના સરેરાશ સો માઇલ નીચે
ઉડીને તેણે ૧૬૦૦ માઇલની મુસાફરી એક પખ
ભયંકર અકસ્માત વિના પુરી કરી હતી

લગનના વર્તમાનપત્રો માટે રૂપાપના બીજા દેશો-
ના શહેરોમાંથી અથવા એટલિટનના આલુજાલુને
સ્થળેથી સમાચારના ફોટોગ્રાફો વહેલામા વહેલા લઇ
જવાના હોય ત્યારે તે કામ કોળદામે જ કરી શકતો
સાઉથેસ્ટન આગળ એક વખત એક અમેરિકન
પ્રવાસી ન્યૂ યૉર્ક જનારી રરીમર મુખી ગયો કોળદામે
એને ચેરબર્ગ મુખી વિમાનમા બેગાડીને સ્ટીમર
મેળવી આપી. પ્રખ્યાત અગ્રેજ નૅંકા રરીવ કોર્નોલુને
ફ્રાન્સની ઘોડાની શરતમા ઉતરવા ઉતાવળથી પહોચવુ
હવું એને વિમાનમા બેસાડીને વેળાસર પહોચાડી
દેનાર કોળદામ સિવાય બીજુ કાણુ હોય ?

આ બધા તો એના નજવા સાદસો મણાય વેપારી
દૃષ્ટિએ વિમાનની ઉપયોગિતા પુરવાર કરવાની તક
તો હલુ દવે આવવાની હતી ૧૯૨૪મા એટલિટન
ફરતી ૯૫૦ માઇલની શગમ બીજા નવ વિમાનોને
દાર ખવડાવી ૯ કલાકમા પાછો ફરી એ પહેલો
આગ્રો તે જ વર્ષે ફ્રાન્સ, સ્પેન અને આફ્રિકા સોમરો
જવાઆવવાનો મળાને ૧૨૦૦૦ માઇલનો પ્રવાસ
કરવા બદલ તેને ' સિટાનિયા ટ્રોફી ' આપવામા આવી

ત્યાર પછીના બીજા વર્ષમાં કોળદામે એના
પંકાએલા ત્રણ સાદમોમાનું પહેલુ સાદસ પાર ઉતાર્યું.
—આવનાજના ૧૭૦૦૦ માઇલની રચનની મુસા-

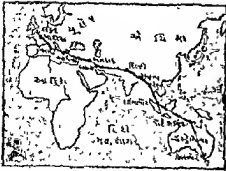
ફરી કરવાનુ આ વખતે એની નાથે સિદ્ધિ વિમાન
ખાતાના અપરેકટર સર સેફ્ટન ષેફર દના એમના
પ્રવાસનો કમ મુરોપના ઉતાર ભાગેમા ચર્ધ, કોન્સ્ટા
ન્ટિનોપલ, ત્યાથી બમદાદ, દિલ્હી, કલકત્તા અને
દિલ્હા મધ્ય ભાગમા થઈને જવાનો દનો આ મર
વખતે આજ મુખી કોઇ પખ નહોતુ કરી મરુ એવ
મુશ્કેલ માદસ એવવો વિચાર રોજદામને આપેલ
—દુનિયાના ગિબરગિગેમિગિ, દિમાસવના માફિટ
એવરેસ્ટ ઉપર પહોચવાનો

કલકત્તા પહોચી કોળદામે પોતાના મોખનને
કહ્યું, ' જનદગ્ધ, એવરેસ્ટ ઉપરથી દિમાસવ જેવાની
મને બહુ મજા છે. કદાચ હું એની ટોચે નહિ
પહોચી શકુ, તોપણ પ્રયત્ન તો કરવો છે. '

અને મર મેફ્ટનને કલકત્તામા ઉતારી કઇ તે
ઉપરથી એક એ પ્રયત્નમા તે સફળ ન થયો, તો
પણ એનું એક ઉપયોગી પગિલામ આપ્યુ ત્યા જ
જે બન્યુ તેનુ વર્ણન કોળદામે પોતાના જશબોમા
બહુ મુદર રીતે આપ્યુ છે.

' હું સત્તર દર્જન કુટ ઉંચે ચડ્યો હ્યા તો
વાદળના છુથે મને આગળ જતો અટકાવ્યો પખ
મારી મહેનત અકળ નહોતી મહ વાજળા શર થયા
ને પહેલા કલ્પનામા પખ ન આવી શકે એટલો મુદર
હેખાવ મને જેવા મળ્યો દતો, બમો માઇલ દૂર મુખી
હું મપદ જોઇ શકતો દતો મારા આ પ્રયામે એટલું
તો મિદ કપું કે ફોટોગ્રાફ વરે દયામાથી દિમાસવનો
પુરેપુરો હેખાવ લઇ શકાય એમ છે. '

દિલ્હી મુનાફરીની મરળના માટે એને ' સિટા-
નિઆ ટ્રોફી ' નુ ઇનામ ફરીથી આપવામા આન્યું આ
વિજયથી એનામા ખમણું જોમ આન્યું ને જોણે ઇર્ષ્યા-
થી કેપટાઉન મુખીની, આફ્રિકા મોમગ, બળખળની
લખાં થઇ, એ વિશાળ ખંડને દરિયા છેડે છાયો મારી
આવવાની, આવતાજનાની ૧૬,૦૦૦ માઇલની મુસા-
ફરીનુ બીકું મરુ પહેલી મુસાફરી કરતા આમા જોડે
એક દર્જન માઇલ ઓછા દના, પરતુ જોખમો
અનેકમણા વધારે દના ૮૦૦૦ માઇલનો એનો રરતો
તો પર્વતોની દારો ને અજબી બંગલી જાતિઓવી
વસેજા ઘાઘ જયલો ઉપર થઈને જતો દતો, ન્યાં
કદિ કોઇએ ફરકવાની મુદા હીમત કરી નહોતી

પૂર્વ ગોળાર્ધને કટિમેખલા બાથ્યા સગી એલને
હવામાં પારેલી ૨૮૦૦૦ માઇલની કડી

સૌથી વધુ ભય તો ઇજીપ્તની બાળા તાબે એવી
ગરમી અને રેતીના વેરાળિયાના બીપલ્લ તોફાનોનો
હતો. એ જમીન પર કેાઇ અણુધાર્મી કારણે ને ફરજ-
યાત નીચે ઉતરવું પડે તો કપરામા કપરા મોતનું જ
શરણુ; પ્રાણે આરો નહિ છતા કૉનહામ જ્યારે એ
મુસાફરીએ ઉપડ્યો ત્યારે એ તો જાણે અટવાડિયાની
સફેલગાદી જતો હોય એમ મામાનની માન એ જ
પેડીએ એણે પોતાની સાથે લીધેલી.

રસ્તામા વેરાળિયાના તોફાને એને એના માર્ગથી
ક્યાંય દૂર ઉડાડી મુક્યો. ૨૦૦૦ માઇલ સુધી
તો જંગલમા લૂ વરસવાને લીધે હવા એટલી બધી
બાફ મારતી હતી કે ૫૦૦૦ કુટની ઉંચાઇએ પણ
એના પાછી લંધે શ્વાસ પણ લયો મુરકેલ પડતો.
આની હૃદયે જેટલી માફકસર ગરમીમા જના
માટે એને એક વાર ૭૦૦૦ કુટ ઉંચે ચડવું પડ્યું
હતું, અને રેતીના એક વેરાળિયાએ એને ૧૫,૦૦૦
કુટ જેટલી લયંકર ઉંચાઇએ ફગાવી દીધેલો. પણ
આજરે દક્ષિણ આફ્રિકાની પહેલી સફળ મુસાફરી
એણે જગતના ઇતિહાસમા નોંધાવી તો ખરી જ!

આ મુસાફરીનો થાક ભાગ્યે જ ઉતર્યો હશે ત્યાં
તો કૉનહામે એના છેડમા અને સૌથી મોટા સાહસ
—જતાઆવતાની ૨૮૦૦૦ માઇલની આસ્ટ્રેલિયાની
મુસાફરીની તૈયારી કરી

આણું ઈંગ્લેન્ડ—અરે દુનિયા આખી, આ અજબ
પ્રવાસ ખુબ કુતરલ અને રસપૂર્વક ફાટે રોજે જોઇ
રહી પોતાના આજ સુધીના દરેક સાહસના સાથી
મિર્કિનિક (સાંચાકામ-કુશળ) મિ. ઇલિયટની સાથે
તે ઉપડ્યો. એણે ઈરિશ વટાવ્યું; પછી નેપલ્સ ને

એલન કૉનહામે એમેલી સહસ્રી ધરાવો

એથેન્સ; અને દરે આ ઉત્તરારાએ બૃમધ્ય સમુદ્ર
ઉપર થઇને ગમરા જવા માટે અરબસ્તાનનાં મુઠ્ઠા
લઈ રહ્યો પસાર કરતા હતા. એ વખતે એક અણુ-
ધાર્યો કરણુ જનાવ જની ગયો.

બસરા પહોચવાને થોડી જ વાર હતી. નીચેના
રણુમાથી ધર્મધગતી રેતીના વેરાળ ઉડીઉડીને આખને
આમળા કરી મુકતા હતા. એવામા અચાનક કૉન-
હામની નજર ઇલિયટ પર પડતા તે સ્તબ્ધ થઇ
ગયો. 'અસભ્ય વેદના અને મોતની હાવાથી અમળાતો
ચામવાનો સફેદ ધુણી જેવો એનો અહેસા નોંધ
કૉનહામ વિચારમા પડ્યો કે આ એથિયુ થયું શું?
તેણે વિચારમા અર્દીતદો નજર કરી કે કેાઇ
જંમપાછપ તો નથી ફાટી? ગમે તે' હોય, પણ દરે
પળ પણ જોવા જેવી નથી એમ વિચારી કૉનહામે
વિમાનની ઝોટર પુરપાટ જવા દીધી અને ખરાબીની
શેટ—અલ—અરજ નહીને કાઢે ઉતરી, પોતાના સાચાને
બદાર કાઢી કિનારે લઈ જઇ સાથી ઇરિપનાસમા
પહોચાડ્યો. પણ મામલો ખતમ થઇ ગયો હતો.

ઇલિયટની જાતીમાથી નીચેલી જાણી, અને
વિમાનમા પડખામાં પડેલા જાળીના લોંધ પરથી
સાળિત થયું કે નીચે રણુ ઉપર રહેની ભટકતા
આરખોની બેપરવા ટોળામાના એક મૂર્ખે માત્ર
કોણક અને અટકચાળાથી ઉપર ઉડતા વિમાન પર

ગોળા છોડેલી, અને દેવશાંતે તે આખા કલિમટની જાતીમા જ આવીને ચોરી.

આસુઓની આખે કૉબાદમે પોતાના સાથીને બસરામા જીભિદાદ દીધો અને ઇચ્છે નાર કથો પછી-ભર તો આ આજુધાર્યા ને કરજી સમાચાર કેાઇ માની પણ ન શક્ય બાંને મિર્કનિક આવી પહોંચતા મુધી કૉબાદમા બસરામા રોકાયો.—અને પછી એ ફરી ઉપડ્યા દિલ્હી, કવકરા, રચુન, સીંગપોર—એક પછી એક પાછળ મુકી એ આગળ ધરતો ગયો અને ઇચ્છે ઇન્ડીઝ રાણુઓ તરફ ઉડ્યા અહીં તેણે એવા બીપણુ અને વિચિત્ર પ્રાણીઓ જોયા જેનું વર્ણન સાલગતા આપણને કેાઇ પુરાણકાળની દત-કથા જ લાગે

૩૫ ઇચ્છે ઇન્ડીઝ રાણુઓમા ખીમા મુકામે એણે રાક્ષસી પેળાઓ લેવા તથા જીવતા પ્રાણીઓ જોયા આ પ્રાણીઓની પહેલવહેલી શોધ ૩૫ નિસર્ગ-શક્તી પી એ આઉવેન્સે ૧૯૧૨મા કોમોડોમા દેગ્લી વીસેક ટુટની બેરી લખાઇ હતી, ને ઘોષા લેવડ પ્રાણીઓને કાઢી ખાય એવા જગજર તો એમના પેળા હતા એ પ્રાણીઓનું એક બીજુ જોગા દલિયાર તો એમની જગજર ચાલુકો જેની પુઠડીઓ હતી એનો એક જ ફટકો માણસના ઢાકાના ચુરો કરી નાખવાતે બસ થાય દોડવામા તો એમની ઝડપ અતિશય ત્યાના વતનીઓ જે આ પ્રાણીઓની દમેશા ત્રાસના રહે છે તેમની પાસેથી કૉબાદામને જબાણુ કે એ પ્રાણીઓ ત્યાના જગજી ટૂંક કે કુક્કરો મારી ખાઇ જાય છે. એકાદ કુક્કરના મુકા પડે જો ને હરીફ એવા ઘઈ જાય તો તેમની વચ્ચે જે જંગી મુક ચાલે છે તે બહુ લયકર હોય છે.

આવા ને પ્રાણીઓનો સ્વા પછી પકડીને અમે-રિકા લઇ જવામા આપ્યા હતા જેમાનું એક તો સ્વા પહેામ્યા પછી તરન જ મરી ગયુ. સ્વાના વિજ્ઞાન-વિશારદો કહે છે કે શુમારે ચરિક દંતર વર્ષ પહેલાની જાતના આવા પ્રાણીઓની દવાની પૃથ્વીમાથી મળી આવવાને લીધે દુનિયાના પ્રાણીવિજ્ઞાનશાસ્ત્રમા એક ઘણો જ મદદરતો ઉમેરો ગયો છે

કોમોડોના રાણુ ઉપર આ વિચિત્ર પ્રાણીઓ જોઈ કૉબાદામ સ્વાથી આગળ ઉડેશ અને ચોરે વખતે

ઑસ્ટ્રેલિયાના ઉત્તર કિનારા પર ગાવિન બંદરે ચાલી સ્થાયી આપ્યા ઑસ્ટ્રેલિયા ઉપર થઇને દક્ષિણ તરફ વિમાન મારી મુક્યુ, તે કેડે ઑસ્ટ્રેલિયાના દક્ષિણ તરફના અનિમ બંદર મેલબોર્ન—પોતાના લક્ષ્ય—પર તે ઉતર્યો આપ્યા પૂર્વ ગોળાર્ધનો બધો ક્ષેત્રોજાઓ હોય એવો ૨૮૦૦૦ માઇલનો આ દવાઈ સિલો તેણે માત્ર સવા મહીનામા પાડ્યો

વળતી મુમાફરી પણુ ઓછી કપરી નહોતી પિનામ્યા રચુન આવવા નીકળેજો કૉબાદામ એક એક અદશ્ય થઈ ગયો એ તથા દિવસો દુનિયાને મારે ભારે ચિંતાના હતા મદદને મારે તૈયારી હતી ત્યા તો કૉબાદામ તરફથી બેરોશી આવ્યો કે પોને મલખન છે તે ભારે વરસાદના તોફાનમા મપાઇ ગયો હતો પોતાના એ ત્રાસજનક અનુભવ વર્ણન એ લખે છે કે

‘શુક્રવારે સવારે ૭ વાગ્યે અને ઉપડ્યા ભારે વરસાદનું એક ભારે તોફાન પાછળ આવ્યું હતું અને ધારણ કે તે આવી પહેાએ તે પહેલા ને અને ત્રપાટાબધ આગળ નીકળી જઇ શક દવામા પહેાચી જઇશુ રચુન જે સ્વાથી માત્ર ૧૦૦ માઇલ હતુ, સ્વા પહેાચવુ ભારે નહોતુ પણ અમારી મારણા બોલી પડી. આગામિક માઇલ કપિયા દશે સ્વા તો અમે એવા ભયંકર તોફાનમા આવી કમાયા કે એવુ મેં મારી જાગીમા કહિ જેવુ નહોતુ તમે બરછીઓ વગરતી હોય એવા વરમાટે અમને આધળાઈન કરી મુક્યા અને વિમાન પાણુ ફેંટક પરતુ દુલ્હાંએ સ્વાં પણુ એટલુ જ બીપણુ તોલન ફરી વળ્યું હતુ. મળા મુમીળતે અમે એ પ્રવવતા પુ વચ્ચેથી જતો કરી ચિકોરિયા પોઇન્ટને અમારે મુકામે પાછા પહેાચ્યા—ન પહેાચ્યા સ્વા તો ઉપડ્યાં જેને આટે એવું ત્રીજુ ભયંકર તોફાન આવી પહેાચ્યુ દિવસેશ બખતે લેવા આવેલી દોડીને લગભગ ફૂંકાઈ કી મુક્યા અને માત્ર ૧૫૦ ફુટ આવેલા કિનારે પહોચ્યા તો અમારો નાકે દમ આવ્યો.’

ઑસ્ટ્રેલિયા છોડ્યા પછી એક મહીને અને ઇંગ્લંડ છોડ્યા પછી તથા મહીને, ઑકોટાળની પહેલી તારીખે કૉબાદામ ઇચ્છેને કિનારે ઉતર્યો ભારે શોભા (અનુમતિ આગળ પાન ‘૨૪૮ના બીજ કાલપર છે)

પ્રાર્થના એ પ્રકરણની છે, —જ્યાએ ભેગા મળીને કરવાની, અને એકાતમાં એકલાએ કરવાની.

સામાજિક પ્રાર્થનામાં આત્મ-વ્યય વધારવા કરતા એકબીજાને હીમન આપવાનું વિશેષ સામર્થ્ય રહેલું છે; ભક્તિના શાન્ત આનન્દ કરતા ભક્તિના કેદનો આનન્દ એમાં વિશેષ છે વળી જ્ઞાનની વૃદ્ધિ માટે પણ સામાજિક પ્રાર્થના વિશેષ ઉપયોગી છે.

પણ પ્રાણનિયમન, ચિત્તશુદ્ધિ, એકાગ્રતા, આત્મચિન્તન, અને શાંતિ મેળવવા માટે એકાત પ્રાર્થનાની જરૂર છે. સામાજિક પ્રાર્થનામાં મેળવેલા જ્ઞાનની સફળતા એકાત પ્રાર્થનામાં થઈ શકે છે આત્માનું બળ એકાત પ્રાર્થનામાં વધી જાય છે.

માટે એકાત પ્રાર્થનામાં શેઠ થોડો વખત ગાળવાની ટેવ વિદ્યાર્થીએ પાડવી જોઈએ એકાત પ્રાર્થના કરવાની રીત ગીતાના છઠ્ઠા અધ્યાયમાં આપી છે, તે ઉત્તમ છે અને સહેલી પણ છે.

પાંચ મિનિટથી અર્ધ કલાક શ્રદ્ધા પ્રમાણે ગજ એકાત પ્રાર્થનામાં ગાળવો જોઈએ સવારમાં ઉઠીને તરત જયવા નાહી ઘોઘને નરત, અને રાત્રે સુતા પહેલા—એ પ્રાર્થના માટે શોભ્ય સમય છે, પણ જેને એ સમય અનુકૂળ ન પડતો હોય, તેને બીજે જે સમય અનુકૂળ લાગે તેના ઉપયોગ કરવામાં બાધ નથી.

હાતાવેન જ જે પ્રાર્થના કરવા માટે વિદ્યાર્થી એમે તો હડે પાણીએ પોતાના હાથ, પગ અને મોઢાવા જોઈએ. શોભાદિની હાજતવાળાએ ઉઠીને તરત એમાંથી નિવૃત્ત થઈ જવું જોઈએ અને તેવાએ નાહીને જ પ્રાર્થનામાં બેસવું ફીક છે, કારણકે નદાવાથી પવિત્ર થયા જેવી મનમાં પ્રગતતા રહે છે.

રાત્રે પણ પ્રાર્થના કરતા પહેલાં હડે પાણીએ હાથપગ અને મોઢાવા જોઈએ, અને હડે પાણીએ બીજવેલા અંચીલાથી બાફેનું સારી કોવી નાખવું

પ્રાર્થના

પ્રાર્થના એટલે એકવી ચાલના નદિ પ્રાર્થના એટલે પોતાના આર્ષી મુજબ પોતાનું જીવન કેજીને ઇશ્વરને તે સમર્પણ કરવાની ક્રિયા —મહેલકર

જોઈએ. જેની જાનીએ એ સંભવ થતું ન હોય તેણે કમ્મરથી પગ સુધીનો લાગ શોભી નાખવો.

પ્રાર્થના કરવા માટે જમીન ઉપર, ખુંચે નદિ એવું અને જમીનની કંઠણાથી અંગ દુખી ન જાય એવું આસન પાયરી બેસવું. સરખી જમીન હોય તે સારી ગણાય, કેમકે એના ઉપર સારી રીતે બેસી શકાય. કામજાનું (અને જો તે ખરબચડો હોય તો તેના ઉપર ઘોઘતિયું બીજાવી) આસન કરવું સારું છે. એ ન અને તો પોતાની પયારી ઉપર જ આસન કરવું.

એવા આસન ઉપર ‘એક આસને’ બેસવું એક આસને બેસવું એટલે જે રીતે મોટા હાંધેએ તે જ રીતે પ્રાર્થના પુરી થાય ત્યાં સુધી હાથાચાલ્યા વિના બેસી રહેવું. જે મનુષ્ય લાગા વખત સુધી એક આસને બેસી શકે છે, તેણે આસન જીતેલું કહેવાય છે. આસન જીતનાર કેદનો સંયમ અને પ્રાણનું નિયમન સારી રીતે કરી શકે છે અને એકાગ્ર ચિત્તે એક વસ્તુમાં ધ્યાન આપી શકે છે. માટે આસન જીતવાનો પ્રયત્ન કરવો. આસન ઉપર દટાર બેસવું, કે જેથી શ્વાસોચ્છ્વાસની ક્રિયા પ્રયત્ન વિના જરાજર ચાલે. સિદ્ધાંત કે પદાસન પણાખરા વિદ્યાર્થીએ જાનુકૂળ આવશે. કાંઈ પણ શિક્ષક એ આસન જતાવી શકશે. પણ એ આસનોની પત્તાડી બહુ સોંકરી વાળવી ફીક નથી, કેમકે તેથી પગમાં ખાલી ચડી આવે છે અથવા દુખી જાય છે. આ આસનોમાં દટાર બેઠવું અધિક પ્રકારું નથી.

આમનરથ થયા પછી નાકના અગ્ર પર અને આંખો દરાવવી. રાજઆતમાં એમ કરવાથી આંખો દુખી આવે છે એવો અનુભવ થશે, પણ સહેજ અનુભવ મળવાથી એની મેઝે આંખો લા દરી શકશે અને દુઃખ નદિ થાય. કેટલાક લોકો નાકના અગ્ર પર ચઢનાનું ટપકું કરી દષ્ટિ રિયર કરે છે, અને કેટલાક ઇશ્વરનું જે સ્વરૂપ પોતાને ગમતું હોય તે

મનિને તે સ્થળે જોડેલી ધારે છે.—એટલે ગમ, કૃષ્ણ, વગેરે દેવોને, અને તે દેવોનું પણ જેની જાતનું નરૂપ પોતાનો પ્રિય વાગતુ હોય તેને જ ત્યાં કહે છે.

આવી રીતે નૈવાળી કરીને પોતાના ઇષ્ટદેવનું નામસ્મરણ કરવું નામસ્મરણમાં હૃદયી બાર અક્ષર મુખીનું નામ કે ચાક્ર સીક અનુક્રમ આવે છે ઉદાહરણ તરીકે ‘ઐ નમો ભગવતે વાનુદેવાય’, ‘શ્રી કૃષ્ણ-શરણ મમ’, ‘શ્રી કૃષ્ણ ત્વ ગતિર્મમ’ વગેરે નામસ્મરણ કરવામાં વિરમણ ન થાય અને અમુક સ્મરણનો નિયમ રહે તેટલા માટે કેટલાક માળાનો ઉપયોગ કરે છે, પણ એની યીજી કશી આવશ્યકતા નથી જે માળા વાપરે તેણે છાની આગળ લાયક લાવીને ન ફેરવવી, પણ ગોણું ઉપર લાયક દેવોને કેમવધી સ્મરણ કરતાં કેમ પણ જાતના વિચાર મનમાં ન ઉઠવા દેવાનો પ્રયત્ન કરવો પોતાને વિચાર ઉઠે છે કે નહિ તે તરફ જાગૃત રહેવું એક વિચાર ઉઠે કે તરત પોતાને ધર્મસ્થિતિ કરવું જ, એવો વિચાર લાવી એ વિચારને બંધ કરી દેવો મન કેટલું ચમકા છે અને એનો નિમ્મલ કંવો કટલાં કહ્યું છે, તેનો અનુભવ આ પ્રયત્નમાં સીક થશે.

ઘણી વાર એવું થશે કે વિચારને બંધ કરના તમે થાકશો, પણ વિચાર ઉઠના થાકશે નહિ. એવે વખતે જીવજીવિયા થાકે જીવજીવિયા રીતે વર્તે છે કેટલાક તે વખતે ગમે તે વિચારોને બંધ અમુક ઉપયોગી વિચારોમાં મનને જોડે છે કેટલાક તે વખતે ‘હુ દેહ નથી, જીવિ નથી, ઇન્દ્રિયો નથી, પણ શુદ્ધ આત્મા છું’ એવા આત્મચિંતનના વિચારમાં મનને જોડે છે. કેટલાક પોતાના ઇષ્ટદેવનું વર્ણન જે સ્થાંકિ કે ભજનોમાં હોય, તેમાં ધ્યાનને જોડે છે ઉદાહરણ તરીકે રામ પચાસનનું વર્ણન, કૃષ્ણનું ગોપ રૂપ કે ગોવર્ધન ઉઠાવનાર રૂપ વગેરે વર્ણનના ચિંતનમાં મનને જોડે છે કેટલાક આત્મનિરીક્ષણમાં એટલે પોતે આખા દિવસમાં કરેલાં કાર્યો, વિચારો વગેરેને તપાસવામાં મનને પરાવે છે વળી કેટલાક એ વખતે પોતાને જે વિચારો આવે છે તે સાચા આવે છે કે ખરાબ, પોતાના અભ્યાસ વગેરે નિત્યધર્મોને લગતા જ આવે છે કે યીજી જાતના, એ તપાસવામાં મનને રોકે છે, અને અવ્યય વિચારો આપના હોય

તો તે ટાળવા માટે ઇશ્વરપ્રાર્થના કરે છે, અને જોડવાની આ બધી રીત મારી છે. તેમાંથી જે વખતે જેને જે અનુકૂળ હોય તે લેવી આ કદે વિચારો બંધ કરી દેવાની રીત—કેટલું પર્યાય નથી, પણ ઘણાખગ માટે એ પુરાતી અને સારી છે.

ઘણી વાર એવો અનુભવ થશે કે પ્રપત્તો ક્યાં છતાં વિચારો આવના બંધ કરી ન શકાય, અને ઇશ્વરસ્મરણ કે આત્મચિંતનમાં કાંઈ થઈ શકે નહિ. તે વખતે મુત્તાવું નહિ પણ એકાદ બે ભજન ગાતા અને એ વિચારો કરનાર પોતે—આત્મા નથી પણ મન છે, એમ મનથી પોતાને જીવ સમજવું અને ધ્યાન પુરું કરવું.

કાંઈ વાર એવું પણ અને કે વિચાર ઉઠે છે કે નહિ તે સમજાય નહિ, ઇશ્વરસ્મરણ પણ થાય નહિ અને આત્મ જેવું પણ લાગે નહિ, ભજન ગાવાની કે પ્રાર્થના કરવાની પણ શક્તિ થાય નહિ, ને વખતે મુત્તાવું નહિ, કિંતુ એ પણ મનની એક જાતની સ્થિતિ જ છે એમ જાણી, પોતે એથી જીવ પડી, એક નમસ્કાર કરી ઉઠી જવું.

આવી મનની સ્થિતિ થવાના કારણ ગીતાના શ્લોકમાં અર્થાવગા આપ્યા છે, પણ તે નહિ નમજાય તો ચાલશે.

આ રીત ચાલ રહે તે માટે ગીતાનો હોઝ અર્થાવ અવારનવાર વાચવો.

આવી એકાંત પ્રાર્થનાના કાપડા તમે પોતે જ અનુભવે જાણી શકશો.

કિશોરજીવિયા ધ. મહારાજના

(અનુસંધાન પાન ૨૫૫થી વાંચુ)

આજ કાંડી નાખે એવા પોકારોથી એનું સ્વાગત કર્યું, અને વગ્નની સાંકળો જેની ગણતરી લાગતી પોલિસની લાઇનો તોડીતોડીને લોકોના ટોળા એને વધાવવા ઉતર્યા.

આઠાવીમ હજાર માઇલનો લવાઇ પ્રવાસ માત્ર ૩૨૦ કલાકમાં—એટલે ૬૨ કલાકે ૮૭૫ માઇલ એડીને—કરનાર, વાયુયાનના આ વીરને શોભા જ દિવસ પછી નાંખી કમાન્ડર એક ધ સિટિસ એમના યરના કિનારથી નવાજવામાં આવ્યો.

મહુવાનું સ્કાઉટ સંમેલન

(લાવનગર સ્ટેટ ઝાંચ સ્કાઉટ્સની બીજી રહી)

૦૬ તા ૧૬મી એપ્રિલની સવારે મહુવાને પાટ વહેતી માલજી નદીના તટમા આવેલા એક રમ્ય આબાવાડિયામા લાવનગર સ્ટેટના જથા મહા-લોભાથી પસંદ કરેલા બસેમિક સ્કાઉટ્સએ રફી માટે પડાય નાખ્યો હતો. આબાવાડિયાની ખસિમમા નદીનો પાનજો પટ્ટી ગમેલો પ્રવાહ ક્રીમેથી વદન કરતો હતો અને સામી બાજુ પર્વ દિશાને કાઢી દેતી, લિલિતજરેખા ઉપર તોરણ બાધ્યા મર્મીખી અલુરી અને નાજિયેરની ગીચ ઝાડી આવી રહી હતી. એક બાજુ દયાને જલસીકરથી ભરતો અરબી મસૂદ ગાછ રહ્યો હતો. બીજી બાજુ કાશ્મીરને પલ્લુ ધુલાવી દે તેવી દરિયાળી જુમિ અને આબાવાડીઓ આવી રહી હતી છતે ઉનાળે અને ખરે મધ્યાહને પણ ત્યાં ગરમી જેવું તો કાઢ જ ન હતું ઉલટું, દરેક કુંપને લખેલી યાદોમા અમે ધ્યાન ખેંચ્યુ હતુ કે 'અહીં હડી જાડુ જ પડે છે, ઉઘાડા આકાશ નીચે નદીમાં સુવાનું છે માટે સાર પાગરણ લાવવા ચુકશે નહિ'

નિર્મળ દેવતાનું મપણું આનંદઅઝા પી શકાય એટલા માટે કમિટીએ તા. ૧૬-૧૭-૧૮ એપ્રિલ એવી તો પસંદ કરી હતી કે જેમાં ચૈત્ર સુદી યુનમ આવે ઝાંચ સ્કાઉટ એમેસીએશનના ચેરમેનની

માલજી નદીને તટે આબાવાડિયામાં

આફિસ માટે આબાવાડિયાને એક છેડે તંબુ ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો. આડી તો જીંદગી દુધેને આબાવાડી જીંદગી કુન્ને વહેતી આપવામા આવી હતી. આબા નીચે રહેજુ, રાત્રે નદીના તટમા ધુવુ, નદીમા નદાવુ, વીરકામાથી પાણી પીવુ, કાર્યક્રમમા પહેલાં ન શકાય માટે ઉભા કરેલા એક રમેડે જમવું અને આજીઆજીના વિશાળ જંગલો તથા નદી અને સમુદ્રના તટો ઉપર શરતો અને રમતો ખનમ કરવી એ તા. ૧૬-૧૭-૧૮ એપ્રિલના યથુ દિવસના કાર્યક્રમના મુદ્દા હતા.

અજવાળી દુધ જેવી રાત્રિએ જમે પચારી નદીના તટમા પડતી. એક બાજુ ખજાખજા વહેતો માલજીનો રૂપેરી પ્રવાહ સતેલા કુમારોના શ્રમિત પડનું પ્રશાસન કરતો હોય તેમ વહેતો, અને બીજી બાજુ ઉચે આકાશમાંથી ચંદ્ર સીનજ કિરણો પસારી, શ્રમિત કુમારોના મહેરાઓને માતાના વાતસલ્ય સમું થીનું આલિંગન આપતો હોય તેમ જાન કરાવતો, એક બાજુ ધુધવાના કંચ દાખરના લાડકા રપામ પૂલ-રાજિમા અવારનવાર પ્રકાશ ફેંટી અંદર શું છે તે જોવા મથતા, બીજી બાજુ સત્રી-પહેરા ભરતા કુમારો આ જથાની જોખમદારી પોતાને શિર છે તેવા ખમાલથી કલાકે કલાકની 'જોલ વેલ' ખોલાવતા,

—આ દરમિયાન કોઇ પણ વાહી કે માથાપતુ હૃદય આનંદના ઉભારથી ઇલકાયા સિવાય રહી શકે નહિ. આ ઉભારના બાલસેખને જોઇ જાણે એમ જ લાગે કે આ માલજી નદીનો પ્રવાહ નદી, પણ કિશોર કુમારોના ઉત્સાહની રેલમછેત્ર છે. મહુવાની

‘મખમિદ’ની રમત

મામી બાલુ એક આફ્રી નાનું જુવાન મહુવા વમી મધુ હોય, ખાખી કપડામાં બાજે એક નાનુમનું લસકર આખી પંડુ હોય, માનસિક અને મારીટિક સૂત્રિ નાજી રપૂલ સ્વરૂપ લઈ લોકો અમત દાગર થઈ હોય, સેવા અને સ્વાસ્થ્યનો નાજો કાઢ પલ્લવ-પાક આખી રજી હોય, તેના કંઈકઈ અંગે અખો અને મિત્રો ખડા થતા હતા.

આનંદ વર્ષની ઉમરના ‘કપસ’થી માલીને વીમ વર્ષ સુધીના ‘ગેવગે’ આ રીલીમાં જાગ લેવા આનંદ દના માખાપની શીળી હાથાચાથી કદિ બહાર નહિ નીમ્બેલ, માડીચોલ સિવાય કદિ નહિ કરેલ, પોતાનું બધું કામ તોફરથી કરાવવા દેવાએલ નાના ‘કપસ’ ત્યારે આખા નામે પોતાનું બધું કામ લાધે કરી બધું જ આનંદથી રહેતા જાણતા, લાગે સ્કાઉટિંગ સ્વાક્ય કેમ શાખરી શકે તેના રપદ ખ્યાલ મને આવતો અને તેવી જ રીતે એમેસી-એશનના પ્રદ સંખ્યાને કટિબદ્ધ થઈ, ઉપમા જ રૂઢી સ્કાઉટી જેટલી જ મગતડ બોગની, બધો કાર્યક્રમ રેલેડ કરવા મોડાદોડી કરતા નિલાળીને એમ જ થતુ કે ‘શુ સ્કાઉટિંગથી માણુમ ફરી જુવાન થના દરો’ અને સાચી જ વાત છે કે સ્કાઉટિંગને લીધે મરીદથી તો કદાચ નહિ પણ મનથી તો માણુમ અસ્વસ્થ જુવાન બને છે.

ત્યાં કંઈકઈ રમતો રમાડી અને મો શો કાર્યક્રમ ખતમ કર્યો તેની વિગત કે કપાકપા મદાનોના ડુંગે

કમકંઈ સંતોષી થયા તેના આ-કાની અહીં જરૂર નથી કેમપ ફાવર ફરતા બે ઝિનન કેવડેવા જલસા, પ્રદસન, માયન, વિનોદ કર્યો; રાનમાં ફરી નાજિયેરનાં પાખી કેવા પીધા તથા પગી કાદનાં બુલા કેવા પડયા એ બધાનો અપૂર્ણીય આનંદ અહીં આપણી શકાતો હોત તો કેવું સારું!

ના ૧૬મીની સવારે ખસો સ્કાઉટી આરચારની દાગમા ‘માર્ચ કરવા’ મરખા પોવાકમા રમ્બેરગી મગાના રમાલ (મકાઈ) તથા વાગનાં બેન્ડ સાથે શહેરમાંથી પમાર થયા એ દસ

તો અનિશય મુદરે દાંડુ, આવા દરખની અમર મામના થાલકથન પર કેટલી યાચ છે અને તેમના અજા આ કેવી આકાશાઓ ને ઉત્સાહ પુરે છે તે તો અજબનીએ નારી રીતે નાજે છે.

બધી મમતોમા કોઈ રમતે, ખાત્ર ખ્યાલ ખેંચું હોય તો તે ‘મખમિદ’ Submittની રમત દની આ રમતને મામડામાં ‘ભમચી કુંડુ’ નામથી આજ-ખવામાં આવે છે. આ આપણી જ રમત છે. કુ મામ મામમા મજા પર્વે મુધી મેમો ને રમત મે બધી અમુક સુરતો સાથે દાખલ કરી લારે સ્કાઉટી તેમ જ સ્કાઉટરોમા બધું જ માન પાખી ‘રખી કુદ-બોલ’ બધું જ મરદાનગીની રમત મખ્યાય છે, પણ જે જે ફોરેપિયન ખેત્રાડીએ આ રમત રમાની જેમ છે તેણે કહ્યું છે કે ‘આ રમત ઘણી સરમ છે શા માટે તમે સર જોઈએ બેન પોલેલો નથી ઘણી મોકલનાર’ મનસુખ કે રમનારનાં મરીદખળી, સપળા અને લીમતને પુરેપુર ક્રેળવનારી એ રમત છે.

મહુવાની પ્રમ્મને સ્કાઉટિંગના નો કેટલાક સુદ પ્રયોગો કરી ખતાયા તેની અમર પ્રત્ય પર ઘણી થઈ ફર્ટ બાલનગર ટુપની ‘ફર્ટ-એડ-નિલ’, ફર્ટ મનાલન ટુપની ‘ફાયર-બોલ-નિલ’ અને શીહો ટુપના હાથિયા રસ ખાત્ર ખ્યાલ ખેંચે તેા દના ઉપગત બેન્ડ સાથે ગ્રિલ, સ્ટાફ-ગ્રિલ, પીંગ્મી-ફેમિશન તથા ઝિકપિંગ કાંઈ આજાં સુર ન દના

-પ્રામાણિક દરીકામમા ન્યાયે દખામનો લોખ

ભાવનગર બાંધ સ્કાઉટ એસોસીએશનના બોન રોકેટરી
સા મોપાળજી બો કક્કર

દાખલ થાય છે ત્યારે મ્મત કરતા દારૂગતની કીમત વધી પડતી ઘણી વાર જીયાર્થ છે અનુક ઇનામ ન મળે તો પારાવાર કંગવાટ અને કેટલીક વાર તો બીજાના ન્યાય સામે નકરાર અથવા આક્ષેપ કરવાની દફ શુધી પણ આપણે જતા રહીએ છીએ, અને દુષો વમ્મોનો બાતુકાવ અદરય થઇ તેનું સ્થાન છૂપી લે છે. આ દૂર કરવા માટે આ દેવી વખતે નીચે પ્રમાણે વ્યવસ્થા રાખી હતી. જેનો ન્યાય અપાવો કદિન તેવા ઇનામો (જેમ કે 'સારી રીતભાત અને ચપળતા માટેનું ઇનામ') અને આ વર્ષને માટે દૂર કયાં ગ્રણુ દિવસના કેમિષનના હુક સમયમા સારી રીતભાત અને ચપળતા નક્કી કરવાં તે સહેલ નથી. તેનો નિર્ણય તો રકાઉટના હમ્મેશના પરિચયમા રહેનાર, તેમને અંગત રીતે જાણુનાર, તેમની આખા વર્ષની પ્રગતિને પુરેપુરી પીછાનનાર કાર્મ નિષ્પશ્ચાન વ્યક્તિ જ કરી શકે જીજી એ કે, ઇનામો તો દરેક મગતના રાખ્યા જ હતા, પણ જુવાલુદા દુપની લુડીલુદી જરગિયાન પ્રમાણે કેને શુ આપકુ તે બધા રકાઉટમાસ્તરોએ આગળથી મળી નક્કી કરી રાખ્યુ હતું. દાખલા તરીકે કાર્મ ગામઢાના દુપને બ્રમલથેશ અને વૉટર બૉટલની જરૂર હોય ને તેની કીમત ઘણી મોટી હોય, અને તે ઘરનમા પ્રથમ ન આવી શકનાં બીજે નંબરે આપ્યું હોય તો

સર પ્રભાશંકર પટ્ટણી

તે ઇનામ તેરે જ આપકુ, — કીમત મામુ ન જોવુ, આમ કરવાથી અમારા બીજા ઇનામ પહેલા ઇનામ કંગા ઘણી વાર મોટી કીમતના હતા, પણ કેાઇ તે મન પર લાગ્યું નથી

એક સારી દરીદ્રાધા પ્રથમ આવનાર દુપે માત્ર બાર આનાની કીમતનુ ઇનામ ઘણી જ ખુશીથી સ્વીકારી પદર રપિવાનું ઇનામ પોતાનાથી બીજે નંબર આવનારને આપ્યું હતુ. આ વ્યવસ્થાથી શાનુ ભાવ વધે છે અને ઉલટું દરીદ્રાઇની કટાકટી બીલકુલ ઓછી થતી નથી ભવિષ્યની દેવીઓમા આ પ્રયોગ કરી જોના જેવો છે.

આટલું જ લખીને બંધ કરીએ તો કદાચ એમ અણાય કે મહુવા દેવી સર્વે રીતે પૂર્ણ હતી. પણ ના, અહીં પણ અપૂર્ણતાઓ હતી જ. અણુધારેલી મુમી-જનો આવવાથી, ધાપાં કરતા વિવ્રોપ સમય અમુક રમતો લેતી હોવાથી, રમત મ્માડવાના કાઇક અમાન દોષથી, નક્કી કરેલ કલાક અને મિનિટ પ્રમાણે કાર્યક્રમ ન જ ચાલતો. કાઇક વાર નવાવાનુ મોટું થાય, તો કાઇક વાર આવાનુ મોટું થાય, તો વળા બીજે વખતે રાત્રે મુવાનુ મોટું થાય. આવાઆવાં કાઇકાઇ વિવ્રોથી નક્કી કરેલ કાર્યક્રમ પુરા કરી શકાવો

(અનુસંધાન પાન ૨૫૪ના પહેલા કોલમને છેડે)

વગેરે ખરેખર પ્રગ્નેશાળી જ રાખવા.

અહીં એન્ટેળીમા આપણા દિદી લાઇઓની એક ટેનિસ ક્લબ ચાલે છે. આ ક્લબમાં સનિયારે માત્રે પાંચ વાગે મેં લાપણુ આપ્યું. મિ. પંડ્યા પ્રસુખરશને દત્તા આ લાપણુ ગોડવામાં અહીંના ડૉક્ટર સાહેબની ખુબ મહેનત હતી અને આશરે ૪૦-૫૦ ગોઆ-નીક લોકો પણ લાગરે દત્તા.

કાણુ જાણે શાથી માત્ર લાપણુ સૌને ખુબ ગમ્યું. ગોઆનીઝિને તો ભારે રસ આવ્યો અને મુક્ત કેંદે મારી પ્રસંસા થઇ.

‘એક બીજું લાપણુ ત્રેપ્પો.’

બીજો દિવસે ગોઆનીઝ લોકોની (Excelsior Club) એક્સેલ્સિયર ક્લબમાં લાપણુ રાખ્યું. ગોઆનીઝોની ગંખ્યા ઘણી એટલે અને દિવસ મેં તો અત્યેશમાં જ અડધું બીજો દિવસે તો સખ્યા ખુબ વધી પડી અને ગોઆન સ્ત્રીઓએ પણ સારી દાગડગી આપી. બીજા લાપણુમાં પણ બદા પાર ઉતર્યો ને ખુબ વખાણુ ખાટવા.

હવે આ ગોઆનીઝો મારો સત્કાર શી રીતે કરે? તેમણે નાનાભાઈના માનમાં એક જગ્યાએ ગોડ્યો દતો અને હું તેમનું સગીત સાલજવા પધાર્યો. તેમણે શીઘ્ર દાથ પરી, તેમના મેકેટરી દરવડી મારી પામે આવે અને મને ગમે છે કે કેમ તે પુછે અને બાપડાના હોઠ મુકાઇ ગય. પણ નાનાભાઈ મગીનના ‘ખા’ એટલે શી કદર કરે? મેં તો Excellent, Charming, Beautiful, એવા થોડાક શબ્દો જાહેરે રેરે જ રાખ્યા દતો એટલે એ ભાઈ આવે કે પકડારી દંડ જલસો ઠીક ચાલ્યા અને પછી તો માત્ર સંપૂર્ણ આનિધ્ય કરવા માટે નાચ પણ જમ્યા.

એક આરામાં મારી ખુરશી પર કાઠિયાવાડ-ચુજગતની ખાનીના પોશાકમાં ‘કલારસિક’ નાના ભાઈ, પડ્યો થોડાએક ચુજગતી મિત્રો અને વચ્ચે-વચ્ચે છેલ્લામાં છેલ્લી દેશનના કપડા પહેરી નાચમાં ઉતરેલા લેડીઓ! નાચ ખરેખર મુદર દતો; રચનમાં વીએના કેદમાં મેં તેમ જ દલભાઈએ જોએતો તેથી જગ્યાએ ઉતરે નહિ. મારા ચુજગતી મિત્રોને તો મારે સીધે આ અમુક્ય જાણ મળ્યો. એમ તેઓ કહેતા દત્તા; કારણ કે આજ સુધીમાં કોઇ દિવસ તેમને

એન્ટેળીમા આ લોકોના નાચમાં નિમત્રણ મળેલું નહિ. જલસા અને નાચની વચ્ચે વચ્ચે ખાનાશિવાનું તો ચાલુ જ હોય. રાત્રે સાડા આઠ-નવ વાગે મોતી માથે દાથ મિત્રાવી હું વિદાય થયો.

સોમવારે ૬૩ રાત્રે કર્ણુ ૬૩ના કાર્પમાં અહીંના એક ભાઈ મિ. પ્રધાને ભારે ક્રમ લીધો તેમની માથે આપણા મિ. કોમરી તો દત્તા જ. એન્ટેળીમા ગોઆનીઝ લોકોએ સામે ફાળો આપ્યો કહેવાય; કાઇ ગોઆને ના તો કહી જ નથી તે! પણ વેપારી લોકોએ ધરણીને ના પાડી. સોમવારે રાત્રે માડા નવે વાળુ કરીને હું રીમર પર ગયો.

મગજ તથા હૃદય રીમરમાં કાઢવા, હૃદયવાટે છેક માગના જ વાગ્યે અમે છુકાયા નામના બંદરે પહોંચ્યા. રીમરમાંથી ઉતર્યા ત્યાં તો રાત પડી ગઇ હતી અહીં જ મણિભાઈ નામના એક ટ્રેન્ડરના કારકુન છે તે તેમજ ડૉક્ટર નાહેજ મને લેવા મામાં આવ્યા દતો વખત બહુ જ થોડો બાકી દતો એટલે અમે તો બંદર પરથી મીડા ડૉક્ટર સાહેબને ઘેર ગયા. ત્યાં વાળુ કરીને સાંધીએ તથા જુથ વગેરે લેવાનાં દતો તે લઇ લીધા અને નવ વાગે રા. મણિભાઈને ધંધે થોડાએક ભાઈઓની ખાનગી બેઠક ખોલાવી નાનું એવું ૬૩ પણ કરી લીધું અને તરન જ પાછા બંદરે પહોંચ્યા, કારણકે રીમર ઉપરી જવાની ધાત્તી હતી.

છુકાયામાં રીમર બંદરથી દૂર ઊભી રહે છે એટલે રીમર અને બંદર વચ્ચે જલચાલ કરવા માટે લોડીઓનો ઉપયોગ કરવો પડે છે. અમે પણ આવી જ લોડીમાં ઉતર્યા દતો અને રાત્રે પણ મણિભાઈ, ડૉક્ટર સાહેજ વગેરેને નમસ્કાર કરી લોડીમાં બેઠા અને રીમર પર પહોંચ્યા.

પરંતુ રીમર તો બીજો દિવસ રાત સુધી અહીં જ પડી રહી છુકાયાનું બંદર આગ નાનું છે પણ ખાજામાં તોફાન ખુબ રહે છે. આસપાસ ચારે તરફ કુંઝાઓ છે અને મગેલતની કુખમાં પણ ગોટા ખડકો છે એટલે રીમરને અહીં ભારે જોખમ લેખાય છે. હૃદયવાટે ગમે એવું તોફાન રાત્રે થયું કે માલથી ભરેલા મછવાઓ કપાના ક્યાં ચડી ગયા અને બંદરના માર્ગરને રીમર પરથી કાઢે જવું હતું તે વર્તન ગરેબ, એટલે રીમર પર જ પડ્યો રહ્યો. તોફાન

જાસગર બાવીસ કલાક રહ્યું, તે દરમિયાન કોઈન વગેરેએ તો ખુબ દારૂ લેવાયો અને દેશી કાળા લોકાના શરીર પર કાળોકા દાંધે મળ્યા.

સુરવારે રાત્રે દસ વાગે રડીમર ઉપડી છુકાયા અને માન્યા વચ્ચેનું સરોવર, સરોવર ન લાગે પણ મોટો દરિયો લાગે—સમુદ્રના જેવા મોટાં મોળા અને કાઠો તો રેખામાં જ નહિ.

રડીમર શુક્રવારે બે વાગે માન્યા આવી ઉતરના, ઉતરવનો પામ મેળવના, કર્કટમને પતારના લનભય સાગ પણ થયા અને તરત જ મોટરમા જે પહોંચ્યા

અહીં નાકામેરો ટ્રેડિંગ કંપનીની છોનેરી છે અને તેમા શિવાભાઈ કરીને મેનેજર છે, તેમને ત્યાં માગે ઉતારો છે રા કચનલાય તથા મોર્લાભાઈએ આ બધી મોઢવણ કરી છે તાંધિનાથે કપાલા જનરલ એજન્ટનીની પણ અહીં આદિમ છે તેના મેનેજર રા કાલાભાઈના ઉપર પણ ભણમણ હતી અને તે બાદ પણ શિવાભાઈની સાથે જ જહર પર પોતાની મોટર ક્ષમને આપ્યા હતા.

ચાર વાગે આવીને જગ આરામ લીધો અને સાગ પામે કાલાભાઈની આદિમે ગયો ત્યાંયા કપ માફલ દૂર મચી-મચી કરીને એક ચામ છે ત્યાં તેમની સાથે મોટરમા ગયો હતો તે રાત્રે અગિયાન વાગે આવ્યો અને જમીને મુઠું રચ્યા તાનાભાઈ

નહોતો અને મેત્રણ બાળતો છોટી ફેબી પડી હતી મર પટ્ટણી સાહેબ જેવાએ આપેલી સનન દાજરીથી, તથા રકાઉટો માટે ટોટો ખામ ટ્રેનની કરી આપેલી સગવડથી રકાઉટોના ઉત્સાદમા ધણે વધારો થયો હતો અને તેની સારી અસર થએલા કામ પર રૂબટ જણાવી હતી.

અગત્યન ભરૂ

આગળ ધપતો જ !

ઉચ્ચારણ અંતરમા ધાગી, મલ મધુર વાણીને સેની, દેવમાંગે સમજળ લાગી, આગળ ધપતો જ.

તુજ પર જગ આધાર કરીને પ્રવામ નિજલો કરી રહ્યું છે, તેને નિશ્ચિન રમરી રમરીને,

આગળ ધપતો જ. (મહેલું)

તમને જોઈએ એવી હવા મળે છે?

મ. તુખ્યની પહેલી જરૂરિયાત હવા છે હવા ન હોય ત્યાં આપણે કેટલા અકાળાએ છીએ? પાણી કરતાં જે જાસ લેવાને હવા માટે છા મગ પહેલા કાકા મારશે છતાં આપણે તેનું મંદસ્થાનમા લાવ્યા વિના હવા વિશે કેટલા ભેષતા અને ભેદકાર રહીએ છીએ? આપણા પરમા અંધિ અને બાળકો ઘણા વખત બેજવાળી બંધિયાર જગ્યા રહીને ફેફસાંના, દમના અને શરદીના રોગમા સપાટ છે તે વિશે બે આપણે જરાજર વિચાર કર્યો હોત તો ઘણા જીવની ધાત બચી ગત.

એવી હવાથી જીવની ધાત તો ઉભી જ છે, તે ઉપરાંત ચાકુ વ્યવહારમા જે તે જાણુ નુકસાન કંઈ છે દાષપગમાથી ઉત્પાદ જતો રહે છે, મન મ અને મોગિયુ લાગે છે, પગિણામે કામકાજમા કમ આતો નથી અને માણુમ પોતાની કમાણીમા પાછો પડે છે, અભ્યાસમા ઉત્તરો જન્ય છે ને સમિતિઓ ગુમાવે છે

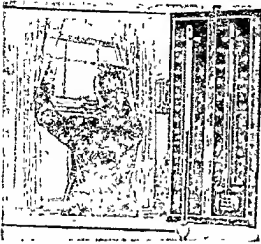
વરસેક થયું દશે એક દિવસ અમેરિકાના ન્યૂ ઈર્લેન્ડની કાપડની મીલનો માલિક રાતોપીઠો થયો પોતાની આદિમમા આવ્યો અને સેફ્ટરીને કહ્યું કે મિ એવર્સનને એકદમ અહીં બોલાવો

વણાટનો ઉપરી એવર્સન આવ્યો કે તમ જશે પરાળ કાઢી 'એવર્સન, તમારા ખાતાનું થુ થવા બેઠું છે? માણુએ પગાર લાગે લાગે માણુના દેખા છે તમે જાણુના દરોડા કે ૧૫મી ડિસેમ્બરથી માનવી નિકાસમા ૨૦ ટકા ઉતારો થયો છે, એનું કારણ થું?

'સાહેબ, હું જોઈ છું કે દરેક જાણુ પોતાના કામ પર પુરતું જાન આપે છે ને કોઈનો વાક જણાવે નથી મેં બધી રીતે તપાસ કરી જોઈ છે, પણ માથ કમની નીકળવાનું કાલ જ કારણ મજાનું નથી'

શેડે દાષ પછાડ્યા; 'ત્યાં તમે પણ જાણુ કરી ચુક્યા છો, કેમ કે હું પણ આજ કેટલાયે દિવસથી એનો તામ લાવવા ઉંડ જોઈ બેઠો છું આપણે બંને નિષ્ફળ જ દેવ ધધાતા મજાદકારોમાથી કેમને પુકીએ'

થોડા જિવમ આર વ્યવસ્થાનો એક ઉત્પાદ આવ્યો એક કલાક સુધી આખું ખાતુ જોઈને તે સેફ્ટને મળ્યો અને કહ્યું કે 'તુમને ધધાતા મજાદકારોની જરૂર નથી; તમારે દવામમાણુના સાનને પુષ્ક પડશે તમારા મહાનમા મોધામણુ લાગે છે, હવા

ગરમ ને સુકી લાગે છે

ત્રણ દિવસ પછી દવા સમજનાર આવ્યો. તેણે બધી તપાસ કરીને જણાવ્યું કે 'તમારા કામદારો બેધ્યાન અને થોડેલા લાગે છે. તેઓ પોતાનું કામ સંભાળવા ધીમેજર હોય છે, પણ તેમનામાંથી ધાર-ધીરે જીવનપ્રવાહ ઓસરી જતો લાગે છે આખા દિવસમાં મરેશશ ગરમી ૮૩ ડિગ્રી જેટલી રહે છે અને જોડતી હંડક પ્રમાણમાં ૩૭ ડિગ્રી જ મળે છે તમે મરેશશ ગરમીનું પ્રમાણ ૬૦ કે ૬૪ સુધી લાવી દો અને હંડક ૪૫ કે ૪૬ ડિગ્રી સુધી વધારો. પછી તમારી ઉત્પન્ન દની જોડતી આવતા વાર નદિ લાગે'

દવા સમજનારની સલાહ પ્રમાણે મકાનના દરેક ખાનામાં નવા દવાગ્રાસ વધારવામાં આવ્યા. કેટલાક જમીન પામે ને કેટલાક છાપગં પામે. એમ કરી દવાની આવજન જરોબર કરવામાં આવી અને આખો દિવસ ૬૦ કે ૬૪ ડિગ્રી જેટલી ગરમી રહે એવું કરવામાં આવ્યું. ઝાઝ તરફથી પવનનો તપાટો ન લાગે જતાં મેંદમ વાયુ આવ્યા કરે એવી ગોઠવણ થઈ પાળીની નળા વારે ૪૬ ડિગ્રી જેટલી હંડક મેળવી. થોડા જ વખતમાં નિકાસના નકશા પર દેખા ઉઠી જવા પ્રાગી, કામદારોની દીકરા ઉઠી ગઈ અને મેં નવા મેનેજરના મો પર પાછું હાથ દેખાવા લાગ્યું.

હેલા પીસ વર્ષમાં વિજ્ઞાનગોષ્ઠીએ દવા વિશેની પેટલીને માન્યતાઓ સુધારી છે. આપણા પરમા દવા કેવી રીતે આવવી જોઈએ તે વિશે પ્રયોગો કરી તેઓ ચોક્કસ નિર્ણય પર આવ્યા છે.

૯) નંદુરત દવા નુંગરી દોષ તો તમારા યમમાં નહીનું પ્રમાણ પાસડથી સરમક રીતો ને તેથી અન્ગેમજા પ્રમાણ હી દવાનું રાખો

૧૦) મકાનને જે પ્રમદની બારીઓ રાખોઃ મળાણે ને નીચે ચીસ દવાના રાખાટા ન આવે એ ખાસ ધ્યાન રાખો તાજ દવા તો, પણ એ બદારથી આવવી સીમી ની નદિ; અંદરની દવા રાગે બન્યા પછી જ હો

૧૧) સુઈ રહેો જરોબર હુકાળી દવામાં, પણ આખી ગત બદારની તાજ દવા હુકાળી આવજન કરે એવી રીતે બારી ખાસના રાખો.

૧૨) એક ધર્મેશીદાર ખસીને રાખો (બદ માધુ' નથી મળતું) અને દવાની ગરમી—હીનું માપ બસાબર જતા રહેો

દોઢ મો વર્ષ પહેલાં એવું જણાયું કે શ્યામ મારફતે દવામાંથી એક્સિમજન શરીરના લોહીમાં મેંચાય છે અને લોહીમાંથી કાર્બન ડાયોક્સાઇડ શ્વાસ જોડે બદાર નીકળી જાય છે, આ રીતે પરીધી જનનમાનના જીવજોડા ખ્યાલ બંધાયા દના તેમજો એક એવો દતો કે એક્સિમજન ઓછો મળવાથી નદિ, પણ કાર્બન ડાયોક્સાઇડ વધી પડવાથી બંધ દવાવાળા મકાનમાં ઝુંચળામળ થાય છે. અનેક પ્રયોગોથી વિજ્ઞાનગોષ્ઠીએ આજે એ વાન તોડી પાડી છે અને સાબિત કર્યું છે કે કાર્બન ડાયોક્સાઇડનું પ્રમાણ લીચ માણસોના ધરમાં વધવાથી કદું નુકસાન નથી.

તોપણ દવાની થોમ્સ ગોઠવણ વિના અનુપયની નિશ્ચયન અને સુખાકારી ઉપર ઘણી જ મહત્તી જમગ થાય છે, અને દવા વિજ્ઞાની જગ્યામાં ઘણા માણસો વમતા હોય છે ત્યાંને મૃત્યુ પણ નીપજે છે. પણ એ મૃત્યુનું કારણ કાર્બન ડાયોક્સાઇડ નદિ. પરંતુ ગરમ ધર્મ મજોરી દવાના ગાદનું મેકાળું છે. નાટક-સાળામાં, એક્સિમોમાં કે નિશાળમાં ઘણી વાર જે જોવાન જેવી વિચિત્ર જગ્યાય છે તેનું કારણ જાહેરેલું—ગરમ થઈ મજોલું વાતાવરણ જ છે.

દાખલા વિજ્ઞાનમન મુજબ વાતાવરણની ગોઠવણ દવાગ્રાસથી જરોબર થવી જોઈએ. ફેબ્રુરીટ ધર્મેશીદારની ૬૮ ડિગ્રી કરતાં વધારે ગરમ થયેથી દવા આટોખને નુકસાનકારક છે. તે મજા ને નાકના પાળી સુકની નાખે છે, કે જે પાળી જ જનનમાનના મોજોથી આપજને બચાવનાત છે.

ઔરડાની ગરમી જ્યારે ઔરલી બમી બમી વધે કે અદર રહેતા કે કામ કરતા માણસોને પરસેવો છુટે, ત્યારે શરીરમાંનું હોલી મામડી તરફ વધારે ધસી આવે છે ને ઔરદ્રા પ્રમાણમાં સ્નાયુની શક્તિ ઘીચ થાય છે તથા હૃદયને વધારે કામ કરવું પડે છે આમ હૃદય ઉપર વધારાનો ભોજને પડ્યાથી તે મગજ અને સ્નાયુઓને લેંટી પહોંચાડી શકતું નથી કે જ્યાં હોલીની ખાસ જરૂર હોય છે

ન્યૂ યૉર્કના દવાખાતાના વિજ્ઞાનશોધકોએ દર્શાવ્યું છે કે જ્યાં ફક્ત ૬૭ ડિગ્રી સેન્ટીગ્રીડ ગરમી અને ૫૦ ડિગ્રી ઈડી દવા સામાન્ય રીતે રજા કરતી હોય તેવી જગ્યા આદર્શ ગણી શારીરિક શ્રમવાળું કામ ચાલતું હોય તે મકાનમાં તેથી ૫૫ ઓછી ગરમી ગખતી આદ્રદ્રા માટે દવા લગતીકરતી ગ્રેડ અને હર યજે પાતાવરણમાં જગતમાં ફેરફાર થયા કરે તેવી મોજના કરવાની જરૂર છે આ રીતે શરીરે કયાં પિતા શરીરને ઠંડું ગળી શકશે અને આમરીતે એક જાતનું ચેતન મળ્યા કરશે સાથે બંધ દવાલગા રચાનમાં આ તથા બનતું માત્ર દવાપ્રાપ્તિને જ અભાવે નહિ પણ ઘણી વાર મગ્યાના રહજરહે કે રેડિયેટરોથી પણ દવા તપી જાય છે. દવાનું માપ જરૂરજા જાગવવાને ચર્ચોનીટર જેવું બીજું કેાઇ સાધન નથી.

રહેવાના ઔરડામાં મોખ રીતે દવા વારવારી કળાનો મુખ્ય નિયમ એ છે કે, ઔરડામાં ચારેકાંથી દવા લગાવાય કરે એવી બેવડી બારીઓ ગખતી ભીંતની નીચે બારી હોય તેા મથાળે પણ હોવી જોઈએ, જેથી ગરમ દવા પાનળી ચતા ઉપરથી નીકળી જાય અને નવી ઠંડી દવા નીચેની બારીમાંથી આવે થરમાં ઉંચે કે નીચે એકાદ બારી મુખી દીધી ઔરદે દવાની જોઈયણ ચર્ધ ગઈ એમ ન માનવું કેાઇ બીજા માર્ગથી જેટલી દવા ઔરડાની બદાર નીકળશે તેટલી જ બીજી દવા તેમાં પ્રવેજ પામશે. બારી મુકતા આટલી વાત જુલસો નહિ ઈડી દવા ગરમ દવા કરતા ભારે હોય છે ઔરદે તે નીચેથી જ આવે છે. એક મોટી બારી મુકો તેા તેને ઉપરનીચે બે બારણાં ગખાને, જેથી જલ્દાની દવા નીચેથી ઘખલ થાય અને અદરેતી દવા ઉપરથી નીકળી જાય

દવાની આવડત માટે આ પ્રમાણે રાખેલી મગ-

જણાયા મકાનોમાં વનનારા નાની નીચેની, ઉભાની અને સચેતના ગવા કરે છે (અંશેષ ઉપરથી)

આંખો

જેવ તથા વૈશાખ મહિનામાં આખાને હોર ભમે છે ને ફૂલ આવે છે આખાની ધાતી બનો ધાય છે હાકુમ, ધાયરી, ગાલગુળા, દિલપસન, ફુલડીચા, મીઠા નેડ બવ, ઊરા બલે બવ, અમીરકાસા, માલનજીમ વગેરે કાઢિલ વડ, શુગ્રાત, મોવા, વગેરે રજેલે આખા ધાય છે

આખાની બનો પેઠી હાકુમ, ધાયરી અને માવગુળા અને સ્વાદિષ્ટ બનો છે તેમાં દેશ હોતા નથી અને ચોરે કરીને ખવાય છે. બીજી ભત રસની ફેડીઓની ધાય છે અને તે મીઠે ભાને કાઢિયાવાડ તથા શુગ્રાતમાં ધાય છે.

આખાના પાન, દોદર, ફૂલ, છાલ અને મુઠ, બરી ચીને ઉપવૈશમાં આવે છે આખાની છાલ અને તેના મુલ મુલથી અને સ્વાદમાં તુર હોય છે એ બંને ચીન શુભ્રાવા (ચરતને બવ - રનાર) અને ધિયે કાપલ કરનાર છે હોલીયા તથા જાઘા ઉપર તે બંને દવા તરીકે વપરાય છે આખાને હોર પોષક છે અને શુભ્ર પનુ મુલ લથાડે છે આખાના ફોમ ઉપર તે દવા તરીકે વાપરવામાં આવે છે

આખાના પાદડા જ્વાલમ તુર પસનુ દોર નેડલા જ મુલધરી છે અને ત્રિદોષને મટાડે છે

આખાના વાના મગા તુર નાન ખાટ લાને છે પાદડા કરતા તેવામાં એક વડારે મુલ કંઠ સાફ કરવાને છે

કાચી ફેડી બારી હોવાથી ચાત, પિન તથા કંઠે એ જો રોને કત્તર કરે છે તેની મોટલી શીતલ અને પાચક છે અને તેવાથી અનિસાર ગટે છે પાકી ફેડીને રસ ખાવાથી સરીરમાં લોહી વધે છે ને બળ આવે છે તેવાથી હૃદયને પણ કાયદો થાય છે તે જરકામિ મદિસ કરે છે, નીડની રજિ કરે છે, પ્રમેદ મટાડે છે, મનને ખાનદ આવે છે અને મરીઓ વાંચુ સારે કરે છે તેવણુ તેનો અનિ ઉપયોગ કરવાથી ગરીર બવડે છે ફેડીના રસ સાથે દુખન અનુલન વિશેષ લાભગર છે આખાના રસને મુખની તેની પાપડી જલ્લેવજામાં આવે છે તેવાથી વરસ, હલદી અને પાવપિન મટે છે આખામાં અઘરલા બા યુક્તિ હોવાથી તેને કમ્પસ કહેવામાં આવે છે

એ ભાઈબંધ

એ ભાઈબંધ દના: સરજ
ને પવન બને એક
ટેકરી ઉપર રહે તે મળ કરે.
દુનિયાને તેજ આપવાનું કામ
સરજનું ને પવનનું કામ સૌને
જાણવાનું. બને પોતપોતાનું કામ
જરાજર કરે.

એ વખતે તો અપોદના સર-
જભાઈ એ ગરમી નહોતી નીક-
ળતી ચંદ્રથી પણ અનેકગણી
વધારે ઝીનળતા એનામાં ભરી
હતી. તે હિં' તો દુનિયા પાપને ચે
નહોતી ઝોળખતીને! સૌમા બા-
ળકની જ નિહોંપતા ' ને આ બધા
ફેરફારનું કારણ, માન એક જ પાપ

સવારના મેનેરી સરજને
આખી દુનિયા પૂજતી એ વખતે
એક કુદ માથુસના મનમાં ચિ-
ચાર આવ્યો, 'એહો! આવો
સરજ મારી પામે હોય તો કેવું
સાર! તો દુનિયા આખીને મારી
ગરજ પડે. સૌ મારે સાં અજ-
વાળા લેવા આવે પણ હીરા,
મણિક ને મોતી વગર દુ કોઈને
આપુ જ નહિને! પછી તો મારે
સા ટ્રવેરાનના ઢગચે ઢગલા ' "

એ તો ધીમે પગચે સરજ
પામે ગયો. એક વાર ચાંગેકાર
નજર ફેરવી. નજીકમાં કોઇ માથુસ
જોવામાં આવ્યું નહિ એટલે એણે
તો સરજને ઉપાડી લીધો. ખીસા-
માં સળાડી એ તો ધેર જાય છે.

સરજ તો ખીસામાં પડેલા-
પડેલા એવો ચીકાચ-એવો
ચીકાચ ' કોપમાં એ તો સામયોગ

તારા' તારા' તારા જેવી
મીઠી મીઠી, આખ દે!
પંખી મીઠા ' તારા જેવી,
એતનવેળી પાખ દે!
સાન સમુદર વીંધી જાઉં,
હસતી આખે બેનો જાઉં.

ક

ક

મધમાખી તુ, તારા જેવી,
મુળને મીઠી ખન દે!
કોપજ બહેની ' તારા જેવો,
મીઠો મીઠો કહ દે!
વિશ્વનથો! મધકોપ ભર,
ચોદ તોફ ટપકાર કર.

ક

ક

માગર હંકા ' તારા જેવો
ધીંગ, ધીંગ, ધુધવાટ દે!
વેગી વાયુ ' તારા જેવો,
વેગીલો સુસવાટ દે!
વિશ્વ કુળે સુસવાટ કરે,
સાગર કોઈ ફું બધાં ગરજું

ક

ક

આસા' આવો, બાને કહીએ
રમકડાં તું આસા દે!
બહેની! બહેની! ત્યાર પછી તો
જગતા ગજા આપણુ બે!
જાણક નાના પૂં ને બહેન,
તો ના કરત કયાનું એન

ધર્મ ગયો તબે બગતો અંગારો '

ને સાચે જ એ તો અંગારો
ધર્મ ગયો. પોતા પાપી માથુસના
વંચે ભડભડ સળગી ઉઠ્યા. પોતે
પણ બળીને ખાખ થઈ ગયો. સરજ
તો દેવ. એ કેપે સાર શું ન થાય ?

પવન જદાર ગયો દનો તો
પાછો ટેકરીએ આવીને બુએ તો
ભાઈબંધ ન મળે! એને એકલા
મુકીને સરજ કોઇ દિવસ ક્યાં ય
જતો નહિ, એટલે પવનને તો
ચિંતા થઈ કે ભાઈબંધ ગયો ક્યાં ?
એકલા એકલા એને ગોઠવુ નથી

સા તો કોપથી અંગારો જની
ગએશે સરજ દોડ દેતો આવે છે.
પહેલા તો પવન એને ઝોળખતો ચે
નથી પણ વળી ભાઈબંધનો અ-
ધુસાર આવતા નવાઈ પામીને
પુછે છે, 'કા, બાધ! અસાર મુધી
ક્યા ગયો 'તો' ને તાગમાં આ
ફેરફાર શો ?'

સરજે એને મારીને બધી વાત
કરી 'દુનિયામાં દરે પાપે પ્રવેશ
કર્યો છે. મારે તો અદોં રહેવું નથી
મને ઉડારીને તુ આભમાં મુકી દે.'

ને પવન તો પછી એવો અપાટો
લગાવ્યો કે સરજ ઉડીને આજમાં
પડેલાં ગયો એ સરજનો કોપ
દરે ચમ્પો નથી. ને આવી
પાપી દુનિયામાં આવવાનું તો
એને મને જ 'ક્યા' ?

પવનને ચે આ પાપી દુનિયામાં
ગમતુ નથી, પણ પ્રવુનો દુકમ
સા શુ કરે? એન નથી પગલુ
એટલે આમથી તેમ ને તેમથી
આમ ચાંટા મારે છે ને નિસામાં
નાખે છે. એના નિસાસા તો
સૌએ સામજ્યા દનો. પ્ર.

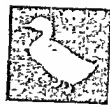
ટમેટા આપણે ત્યાં હળદાળધ થાય તેમ છે માત્ર આપણું લક્ષ હેતુ છે તારફ ખેતરો નથી ટમેટાનું વાવેતર બહુ નફાકારક છે તે ઘણું ખેડૂતો ભણતા નથી આપણે ત્યાં ટમેટાનું વાવેતર ઝાણું થાય છે તેનું કારણ માત્ર એટલું જ છે કે ટમેટાને એક સાક તરીકે જ ગણવામાં આવે છે કૃષ તરીકે તે કેટલી ફાયદાકારક અને પૌષ્ટિક છે તે આપણામાંના ઘણામને ભણતા નહિ હોવાથી ખેતરમાં તેનો ભેદબેદ તેટલો ઉપયોગ થતો નથી

પશ્ચિમના દેશોમાં ખેતરાકમાં કૃષ અને સાકનો યુગ્મ ઉપયોગ કરવામાં આવે છે ત્યાંના એક કુટુંબમાં દરરોજનાં પ્રાત્રથી સાત રાત્ર સુધી કૃષ અને લીલા સાક ખવાય છે, જ્યારે આપણે ત્યાં માત્ર જ માણસ દીક પાચેર સાક ખવડાવે છે. તો પછી કૃષની તો વાત જ ક્યાંથી હોય ? દેશની ગરીબાઈને લીધે આપણા લોકોને કૃષ અને સાક બહુ ખર્ચા ખોરાકમાં નથી, અને પરિણામે આપણે ત્યાં કૃષ-સાકની પેદાશ પણ બહુ કરવામાં આવતી નથી

આનું મુખ્ય કારણ એ છે કે આપણા દેશમાં થતી સીંચિની ઉપયોગિતાની જ આપણને પુરી ખબર હોતી નથી પરિણામે આપણા ખેતરાકમાં કૃષ-સાક નહિ ભેગા જ હોય છે અને એ કૃષ-સાકના અભાવને લીધે પ્રબળે પ્રાણજીવન તત્ત્વ પુરું નહિ મળવાથી, શરીરો વિકાસ તથા પુષ્ટિ પામતા નથી અનાજ કરતાં પણ કૃષ-સાક વધારે ઉપયોગી છે અને ભેદલા ખાદ્ય સાકાને તેટલા ખાવાની જરૂર છે

પ્રાકાં લાલ ટમેટા તો ખેતરાકની દૃષ્ટિએ બહુ જ ઉપયોગી છે, અને તે કૃષ એટલા મોંઘા પણ નથી હોતા. તેનો ઉપયોગ કરવાથી શરીર પણ લાલ ટમેટાના રંગ ભેગું થઈ બલ્ય છે આ કાઈ પ્રયોગમાં લખવાની વાતો નથી પણ ખેતરાકમાંથી સીંચિની અનુભવની વાત છે અને આ લખનારે ભલે પણ અનુભવેલું છે કૃષજીવનવાળા માટે તો ટમેટા એટલા સરસ છે કે જે મોસમમાં નિયમિત ફેરવી સાથે ખાવામાં આવે તો વિરેચનચૂર્ણ, હાર્ડેનિંગ પિંક્સ કે કુટ સોલાઈન (લસ્ટ સાર્ક લાલવાની દવાઓ) વાપરવાની જરૂર જ રહે નહિ જેમને ટમેટાં એમ ને એમ ખાવાં ન રહે તે ટમેટાની કચુબર કરી એદર ખાડ, લીખા, મીઠું વગેરે નાખી સ્વાદિષ્ટ બનાવી ખાઈ શકે પાક લાલ ટમેટા મેં તેટલા—ચેટ બરીને ખાવાથી કોઈ પણ ભત્તનું નુકસાન કરતા નથી ખાજકોને માટે તો એ હિતમ બાધામૃત છે તેને તો ખાઈ તેટલા ખાવા જ દેવા

સુખચાંદ ઉ પાચેખ

ચલુનો મારગ છે ચરણો, નહિ કાયરતુ કામ જોને।
પરથમ પહેલું મસ્તક મુદ્રી, રાષ્ટ્રે વીરતુ નામ જોને।

- (૩) આ નીચે બાજુએ બતાવ્યા પ્રમાણિત નવ આંકડા કાઢી નાખવાથી બાકી રહેલી રકમોનો સરવાળો થાય * * *
(૪) પહેલું સુખ તે ભલે નર્વાં ૩ * *
(૫) કંઠો * * *
(૬) સાકર, સાગર, મગર, મગજ ૭ * ૭
(૭) લળિંગો, બાકલ, ડોલર * ૬ ૬

૧ ૧ ૧

નવા મરો શોધી મોકલનારાઓને પણ યોગ્યતા મળાણે છનામ અપાય છે પરંતુ એ જુના સ્વચ્છ ગમેલા ક બીજે કોઈ સ્થળે પ્રગટ થઈ ગમેલા હોવા ન જોઈએ નવા ઉપ-ભવી કાઢેલા અથવા આજ સુધીમાં પ્રગટ ન થઈ ગયા હોય એવા સંપાદિત કરેલા, પુષ્ટિને કરે એવા પ્રશ્નો મોકલનારને છનામ મળશે નવા પ્રશ્નો મોકલનારાએ એના જવાબ પણ સાથે જ મોકલવા જોઈએ નીચેના નવા સવાલોના ઉત્તર અપાડ સ્ત્રા પાચમ સુધીમાં મળી જવા તેટલો

નવા સવાલ

(૧) શોધી કાઢેલ આ નીચે પાચ સુચકાએકી કહેવતો આપી છે, શોધી કાઢો (૧) ધનેા પાતેમંગા રેલની બાજે તેને સ્વ (૨) ચમ્પું બાલ થે તોડ (૩) પગર ઉલાની ચાઢ જતાએ (૪) મરીદ મોના ખોનેન ટાટા (૫) છંગ મોમો બેડો ટાનાળા. (૨) આનંદ, સ્વજન, સરસ, તીર, કલાજુ-આ પાચ સમ્પ્રદોમાંથી વધારાના અક્ષરો ઉઠી નાખી બાકી રહેલા અક્ષરો બરાબર અંશ મોઢપરો એટલે તેમાંથી એક ધર્મચીરતુ નામ નીકળશે

ગણિતમંત્રમતઃ અ એ બ ને પુછુ કે, 'આપની બાઈબંધી કેટલા વર્ષની જુની હશે?' ત્યારે જ એ જવાબ આપશે કે, 'મારી જન્મતીના ૨/૩ વર્ષ થવા આપની બાઈ-બંધી ચાહ છે પણ હ મારા કરતા બાર વરસ મોટો છે એટલે તે તારી જન્મતીના ૧/૨ વર્ષ મારી બાઈબંધીમાં ગાળ્યા છે' તમે એ બંને બાઈબંધીની ઉમર શોડી શકો?

એજબી કાઢેલ એક નાન્યેનર ભતિના પ્રવાદીને નારીભતિનો પ્રત્યક્ લગણતાં વનસ્પતિ બની બલ્ય છે; અને તેથી જ રીતે એક નારીભતિની વનસ્પતિને નરભતિનો પ્રત્યક્ લગણતા એક કુલ બની બલ્ય છે તો એ બંને શું હશે ?

(અતુલચાંદ આગળ પાન ૨૬૨ને)

વેશાખની જ્ઞાનસીલના આવેલા ઉત્તરોમાંથી પુરા સાચા તો બાઈ ઇરાલાલ નંસિંહભાઈ પટેલ (અમેદા)ના એકનં

માધુકરી

શું બહુ આજ્ઞા આપે ?
શું કંઈ વ્યવસ્થાત ?
કે ભરતિ ઉઠા ડોણ ?
કે ગયનવારલા તેડું ?

કે કરી ચરણ આધાર પૂરવીના પવિત્ર સવળા ફોડ,
એ ચણે દેરા—મુજ દેરા તાજી દત્ત દાસ્યશ્રીખલા તોડું —નર્મદાશંકર માહાપ્રસાદ

જ્ઞાતિ સન્માનનો રક્ષણકાર ખડગમહાકવિ

હાથમા હાથકરી, પગમા બેઠીઓ અને કંઠે દોરડાના બધનથી બધાએસા, ગમકતી આખોવાળો એક ગુરખા પુત્રાન, તેની નાની પધારી, થોડી ચાંદનીએ ને પાણીને કુલો સાથે સંપીને ચાર બજાણી સીંચાઈએના ખડા પહેરા નીચે કલકતાના રીઆલસા રંગન પર ઉભો હતો તેને જોયા, અને બની રાકે તો તેની સાથે બેચાર વાતો કરવા તેની આસપાસ થોડો અંતરે માણસોનુ મોઢું ડોણ જમા થયેલું હતું. એ ટોળામાંથી એક બગાળીએ આગળ આવી પોયિસની પરાવાગી લઈ એ ગુરખા જુવાન સાથે તેના મુખપું બની વાતો કરવા માંડી. એટલા બંને જાણીતર, સંખત જોઈની સમ હતા અડગ અને જુવનીનો કાળ આમ કાશવાસની હીવાયો પાછળ બરબાદ થઈ જવાનું નિધિ નિર્માણ જાણ અત્યંત આશાવાદી, એવા એ જુવાને અતિશય મહુલતા-પૂર્વક પેલા બગાળી સાથે વાતો કરવા માંડી કલકતાની અંદલનમા ને ગોળવા આવ્યાં તેણે પોતાની કેંદ્રિત લલકરી ફાંનીના માથા ઉપર લટકતાની લેવારી બતાવી હતી તે જ અવાજે તે બોલ્યો, 'મને જુનવા નીચે ઝુનેહ્યાસી જેમ જ જોઈમા રખાસમા આવે છે, પણ મને તેનું લગીરે દુખ નથી હું તો મહુને માટે પણ તૈયાર છું મને ગાન એટલો સખોલ છે કે મારો ધર્મ બલજવા મને આ જોઈની આસારી કાઢી સાપડી છે મને તકાળ મુક્ત કરવા દેશમંત્રી જોડે સરકારો અને સમાજે બગાળ સરકારને નિવેદનો કપર નિવેદનો મોકલી રહી છે એ મમતા બદલ હું મારા દેગ-બાથમેનો અહેસાન સ્વીકાર છું' પણ હું એ નિખાલસપણે માત્ર સ્વિલ બંદન કે તે માટે કંઈક જોઈએ કે મધસ માટે બેઠી સ્થાંની ત્રિપ્તા મગાવી જોઈ મને સારમ આવે છે હું મારા અત્યાચારો આગળથી પુરા છું'

એ ગુરખા જુવાન કોણ હતો? શા માટે તેની જેમ ચર્ચામા કલકતા—રે, લિન્ડુસ્તાનમરનો મુસિફિન સમાજ આટલો બધો રસ લેતો હતો? શા માટે એક વેધારીને કોઈ જામ કરનાર એ ઝુનેહ્યાર પર આઠડી ખીતિ વરસી હતી?

એ ગુરખા જુવાનનું નામ ખડગમહાકવિસિદ્ધ વિખ્યા કલકતા ગુરખા સમાજનો એ મત્રી ખડગમહાકવિસિદ્ધ કલકતા યુનિવર્સિટીની બી એની પત્ની ધરાવે છે અને જોઈની સમ પાગમા પડેલા તે કાવ્યકાનો આસ્વાસ કરતો તે જુવાનની નસેમા ગુરખાનાનું મતાણી લોહી પડેલું તેનું નજલન સ્વદેશાભિમાન કેટકેટલા ગુરખા જુવાનોને કળપણ બાળ તેનો નતિધેમ તેને પોતાના દેશની કે છપળી પરા કરી વિના, દિરસ અને રાત ગુરખાસમાજની ઉત્તિ તિની પ્રતિમા મગચન રાખ્યા કરતો નેપાળના આશાસ્ત્રી શુવક નરીકે—માવિ નેવા તરીકે ખડગમહાકવિસિદ્ધનું નામ ગુરખા કોથના ધિરેરે ભગીન બની મધુ હતું

જવા ભન્યુભારી મામમા કલકતાના પોલિસ કમિસના ખજો, રાજકુમરી નામે સોળ વર્ષની એક ગુરખા બાળી જુવાન બાળાની અરજ આવી એ અરજમા કોઇ એક પદપ્રસાદ અને ટીરાલાલ સાથે રાજકુમરીને પોતાને મળ સવામણી કરવાના ને પોતાને ઉઠારી લઈને ખનગી રીતે કંઈ સંખવાના આદેશ મુકેલા હતા કલ-તા ગુરખા સમાજને એ અરજની ખબર પડી. ગુરખા સમાજના પ્રમુખ અને મત્રીને એ અરજ સંખમા તપાસ ચલાવવાના પ્રમથ પોલિસને મજા કરવાની પોતાની ઇચ્છા પોલિસ કમિસનેને જાણવી પોલિસ કમિસને તેના હર્ષથી સ્વીકાર કર્યો ગુરખા સમાજના પ્રમુખે અને મત્રી ખડગમહાકવિસિદ્ધે રાજકુમારીની અરજ વાતરી એ મકરજુની તપાસ ચલાવવા માંડી.

રાજકુમારી, તેની કોઈન ગુજાળ, નેપાળના મત્રી

મહારાજ સર નવ બહાદુરની પ્રવૃત્તિ થાય તે પોતાના એક ગામમાં નેપાળમાં રહેતી ત્યાથી એક દિવસ, તેની જુવાન વય અને તેનું રૂપ જોઈ, તેને એક હસમ-ખોર કાશી ઉઠાવી ગયા. રાજ-કુમારીએ છુટવા અને બહારની મંદર જોવાના જુગલ કાંઈ માર્યા પણ એ બંધારાને ફાસડો એવા સમજાડ હતો કે ન તો રાજકુમારી તેમથી છુટી શકી કે ન તો બહારની દુનિયાને તેની અવદશાની ખબર પડી શકી એ બંધારાને રાજકુમારીને જુગલ હેરાન કરી તેના રૂપને વેપાર કર્યો, તેના શરીરની દુકાન ચલાવી નેપાળની રાજકુમારી દેખના યોગે, બહારી વેચવા બની રહી

આખરે, રૂપવતી શ્રીઓને વેપાર કરનારા એ હસમખોરોએ રાજકુમારીને કલકત્તા આવણી ત્યા હીમલાલ અગ્રવાલ નામના એક લક્ષાર્પિત ભાઈથી વેપારીને તેનું વેચાણ થયુ હીમલાલ અને તેના દુરાચારી ગિરમંડળે, તેમના હવ-સને વૃક્ષ કરવા રાજકુમારી ઉપર બની શકે તેટલો અત્યાચાર ગ્રા-ભરવા માંડ્યો રાજકુમારીથી એ ન સહી શકાય તેણે આ દોષજ-માથી છુટવાને જુગલ વલખા માર્યા પણ ન્યા ગમે તે પ્રકારની સમ-તાનિયત આચરવા નાણાની છા-કમંજાળ હડતી હોય ત્યા આ અનાથ, અસહાય બાળા કઈ રીતે છુટકારો સાધી શકે? આખરે બા-ળાના સુભાષ્યને ક્રમ્ય થતા, તેની અરજ પોલિસ કમિશનર પાસે પહોંચી, અને ગુરખા સમાજને પોતાની રાજપુત્રીની—પોતાની બહેનની આવી અસહાય દશાના ખબર મળ્યા ખડગબહાદુર પો-તાની એ બહેનની મદદે દોડ્યો પોલિસની સહાયથી ખડગ-

આજના હિન્દુ સમાજને જે છત્રચેલું રોગ લાગુ પડ્યો છે અને તેના બાહ્ય ચિહ્ન તરીકે જે એક પછી એક યોગ્યતાના પ્રસંગો પ્રકાશમાં આવતા નથી, એ ઉપરથી એમ જ લાગે છે કે હિન્દુ સમાજના વિનાશના બોલો હિન્દુ સમાજની મનમાં જ વસી રહ્યા છે આ પાતંગ્યો પર મનઠ થતો નેપાળી બાળા રાજ-કુમારીને કિરસો એ કોઈ અસામાન્ય બનાવ નથી, એ તો રોજની અગ્નિ સામાન્ય થતવા છે, માત્ર આ કિરસો ખડગબહાદુરની વીરતા-ને રક્ષિણિય વર્તમાનપત્રોમાં ચર્ચાઓ એટલી બોની વિશેષતા

પણ આ દાવાનજ આપણે બસ યુગચાપ, અખર બહુ તો, નિર્જિના જે પૌલા મન્ટો બાલીને જ ક્રોધ કરીશું? ખડગબહાદુરને તેની ભતિખિની રાજકુમારીની કથની સામગ્રી ને દુષ્ક થયું, ને રોમેરોમ કાળી બજારો વ્યાપી રહી, તેજ દુષ્ક કે તેવી બજારો, ન્યા સુધી આપણને ન થાય ત્યાં સુધી હિન્દુ સમાજની આજની અવસ્થા કામમ રહેવા જ સરખાવેલી છે

શ્રીસત્યાનામ ગામબહાર બનવાળી, સમાજ-દ્રોહીઓ સામે મ્દર બહારવટ માંડવાની, સમાજસુધાસની અડગ જુગેસ આદરવાની એ લંકાણ આજના જુવાનોએ જ લેવી જોઈએ આ કંઈસા સસારને સ્વર્ગ બનાવવાની બાબતો રોળની, સ્વનંદણ બનવું, આદરો ભક્તિ આ-ચરવી, છાનને છત્ત લેખિઓની એક સજગ કવિતા બનાવી દેવી, એ યુવાનીના જ બાગ્યા-ધિકાર છે એટલે, અનર્થ સામે શુદ્ધ માંડવું અને સમાજની કુલકાંતી રક્ષા કરવી, સમા-જમાં નવા આદરો અને નવી બાબતઓની ભરતી કરવી એ યુવ નેતુ કર્તવ્ય છે ખડગ-બહાદુરે યુવકસમાજમાંથી જ ઉદ્ભવી રાષ્ટ્ર નેપાળના એ યુવકની જેમ સમાજની અવસ્થા જોઈ ઉચ્ચતમ રોપથી સજગી કંઠે અને બીજ બધા હિંમતોને ઠોકરે મારી, સોવેસીય કેસરિયા કરી નાખે એવા જુવરાની યુવકો આપણે જોઈએ છે અને જે સિરસે એવા જુવરાતી યુવકો—જુવરાતી ખડગબહાદુર મેમને પડશે, તે દિવસથી જુવરાતમાં નૂતન સમાજ-રચનાને પૂનિત પ્રારંભ મડાશે (મોરાઈ)

બહાદુરમિ જે ગલકુમારીની આ-નમી સુલાકાત લીધી, રાજકુમારી-ને પોતાની ધર્મની બહેન કહીને આશાસન દીધું અને તેના વીતક-ની બધી કથા તેના મોઢેથી સા-બળી એ વીતકવર્તા સામગ્રીને ખડગબહાદુર કપી ઉઠ્યો, કલ-કતોને લક્ષમીવત સમાજ—એ સમાજના અચેત્ર સમે વેપારી વર્ગ, પોતાની વાસનાવૃત્તિને અર્થે કુમારીઓને કઈ રીતે ફાસે છે, તેમને કેની રીતે વેચાણ લે છે અને પછી તેમના દેહ સાથે કેવા મનની દુરાચાર જોડે છે એ બધું રાજકુમારીને મોઢેથી નાણી ખડગ-બહાદુરના લોહીના ખિંટીએ ખિંટી-માં આગ બંધી રહી અને કલ-કતાના એ લક્ષમીવત સમાજને તેમના દુરાચાર સેવનની સનવડ કરી આપનારા, રૂપવતી શ્રીઓને ગામડામાંથી પકડી તેને ગીવસર રવાના કરવાના એક આખા વર્ષની થાત ક્યારે ખડગબહાદુરે સામગ્રી, ત્યારે તો એના દેહના અણુએ અણુમાં આ આખા સમા-જને રાફે કરી નાખવાને રોપ વ્યાપી રહ્યો ત્યાં તો વળી ખડગ-બહાદુરે રાજકુમારીના કુખથી સાબળયુ કે હીમલાલ અનેક ને-પાળી બાળાઓને ફાસે છે એટલે ખડગબહાદુરના બોલો રોપ હીરા-લાલ ઉપર કેન્દ્રિત થશે ખડગ-બહાદુરે નિશ્ચય કર્યો કે 'મારા દેશની પુત્રી ઉપર આવા અત્યાચાર ગુસ્સેનાર શયતાનોના છુ બંન લઈશ અને એ રીતે સારી દુનિયાને બહેર કરીશ કે નેપાળી બાળા ઉપર હાથ નાખવો એ અગ્નિ સાથે રમત છે —એ મૃત્યુને નિમંત્રણ છે એ રીતે મુ મારા દેશના નાતીલના સ્વમાનની રક્ષા કરીશ ત્યારે જ દુ જળીય

ખડગબહાદુર અનિચ્છિય બન્યો

હીરાલાલના લોહીથી પોતાનું ખરૂં રંગના ડ્રેસમાં આવેલો નેનો કબજે લઈ લીરો અને આખરે ખડગબહાદુરે, હીરાલાલ અગ્રવાલને તેના દુરાચરણ માટે, કાયદો તેની જાનની ગતિએ કંઈ સબરે તે પહેલા પોતે જ તેનો બન લીધો અને સંતોષ મેળવ્યો કે 'મારી દેશપુત્રીની હિજ્જત ઉપર હાથ નાખનારને મેં બરાબર સજા કરી છે હવે કાયદો મને ફરે તે શિક્ષા કરમાવે; મને તેની જરાયે ખરરા નથી'

બીજી પ્રખાતે હીરાલાલ અગ્રવાલના જીવનની ઘટના વ્યક્તિત્વને લતેલતે કરી વળી અને હીરાલાલ જેવા કાળા કર્તુકોમાં શક્તિએ પમાર કરનારાઓ ચથરી ઉઠવા કલકનાએ, આ જીવને અને અને તેના પરિણામે પ્રકાશના આવેલી ચોક્કસતાની હકીકતો બહુને આગળ બાળ્યે જ અનુભવ્યો હોય એવા અસામાન્ય સંજોગ અને ઉશ્કાર અનુભવ્યા પોતાના એક કૃષ્ણ—એને કાયદો ખૂન કહી ફાંસીની સજા ફરમાવશે તે કૃષ્ણ—આડુ આજળ પરિણામ બેઠો, ખડગબહાદુરે ફરીવાર વૃત્તિ અનુભવી કે 'મારી અસર યદ્યપી છે હવે કાયદો મને જલ્દાઈની હુકમી નીચે રહેસાઈ જવા ફરમાવે તોપણ ચિંતા નથી'

ખડગબહાદુર ઉપર હીરાલાલના જીવને આરોપ મુકાયે મુકાયે કલકતા હાઇકોર્ટ સેશન્સ નુધી પહોંચ્યો એ લાખી કિયા હરયાન સમાજની લેવાનિયત જીવ પ્રકાશમાં આવી આરોપી તરીકે પોતાની કેફિયત રજુ કરતી વેળા ખડગબહાદુરસિદ્ધે અગ્રવાલને સંજોગજી કે 'એ ગરીબડી બળા ઉપર ગુલરામાં આવેલા સીતમો અને અવાચારો બને નેના નિષ્કર માણસને પણ જેવો માઠો બનાવી મુકે તેરા દત્તા, એ પ્રકારના દુરાચારથી અમારી આખી સ્ત્રીગતિની જેમી ઇરાદાપૂર્વક અને ગભીર બદનામી કરવામાં આવી હતી, એ સમાજદ્રોહીઓએ અમારા દેશની આખી મલનુ એવુ યોર અપમાન કર્યું હતુ કે એ બહુ સુખવાય, નીચી મુઠ્ઠાએ, નામઠની કાયરતાપૂર્વક બરડાવ કરી લેવાનુ હુ ન સ્વીકારી શકો અમારી આખી ભતિના નફરાકપૂર્વક કરવામાં આવેલા એ અપમાનના મેં મને આવડે તોયે બદલા લીરો છે અને હુ તે સ્વીકાર છું મેં એ મારી ફરજ બરાબર આઠ કરી છે કે નહિ એ ફેસલો હવે અદાલતે આપવાનો રહે છે હુ પોતે તો અગ્રીમ માનુ છું કે મેં જે કર્યું છે, અને એને નીતિ

ખડગબહાદુરસિદ્ધ

સમજ નરીકત કરી તેનો છવ લીધો ને પોતાનુ કૌત્ય બલનુ પળુ. એ બધુ છતા, કાયદો એ શુભ ઉદ્દેશની, એ ઉપ બાવનાની, એ જરૂરત ભતિપ્રેમની મોડ ન લઈ ગયો. તેણે અતે ખડગબહાદુરને હીરાલાલના જીવના શુભ માટે નહિ પણ તેને મશીર છત પહોંચાડવાનો શુનેશ્વર મનીને આઠ વરસની સખન જેલની મલ ફરમાવી, અને એ વીતનને પોતાના એ વીરજન્યની કૃત્ય બજલ આઠ લાખ વરો મુખી જેલની ચઢીમાં પીવાવા હટરેથી ફોરો

ખડગબહાદુરને કાયદે શુનેકમાર કરાવ્યો, પણ પ્રભને તો તેને અમાનની નીતિના અને સહચારીમના શિર રણજીર તરીકે જ વધાવી લીરો ખડગબહાદુરની રાજે-રાજે વીરજની છલકાતી એ કેફિયત હિંદુતાનના ખુલ્લુંખુલ્લું માણ રહી હિંદુતાનના એકેએક વર્તમાનપરે એ વીર ખડગબહાદુર ઉપર અભિને-નના કુશોની રૂઠિ કરી અને પ્રભમના પ્રતિનિરિ તરીકે, એક આજે 'બમળ સરખ પામે પ્રભ મામની રણ કરી કે ખડગબહાદુરને જેલની મલ, એટલે નીતિ અને સહચારીમને જેલની સલ મારે ખડગબહાદુરને તત્કાળ મુક્તિ મળવી એટલે દેશસરના ઠેર ઠેર ભદેરસખાઓ બરાબ એ દરેક ભદેર સમ એ બમળ સરખાને ખડગબહાદુરને છોડી મુકતા વિનતિ ગુલરી દેશ જાગી તમામ ભદેર સરખાઓએ, પોતાના રાજકરણી મલકેલો શુધી, ખડગબહાદુરને એકદમ છૂટકારો કરવા બમળ સરખાને માર્ગનાઓ મોકલી બગાળની સ્ત્રીઓના પ્રતિનિધિ-મણે છુદ બગાળ સરખાના કારોગારી સવયની મુશકામ લખને, હિન્દના ઓરના સન્માનની રક્ષા અર્થે કેસરિલા

બાળની કરાવે છે તેને પ્રદે. મેરબાળની ઠગની રાજે જ નહિ કાયદોએ મેં હુ કાયદાનો અર્થ અને ઉદ્દેશ બરાબર સમજતો હોઉં તો, કાયદો અનર્થકારીઓને સખને પહોંચાડવા માટે જ અગિયન પદને છે કાયદાનો અને કાયદાના નબ્બ નો એ એક જ ઉદ્દેશ હોઈ શકે'

ખડગબહાદુરની આ કેફિયત સખની અદાલત વિચારના પડી મહં અદાલતના કાલજો, પવો, વધીયો, ધારાસરજીઓ, ઓળખુ હાય સા ખડગબહાદુરને કાયદાને અપરાધી ઉચ્ચારવા પહેલા પડીયા થની ગયા હોયે ભણુ કે વીર ખડગબહાદુર પોતાની ભવિષ્ય અપમાન આખી રાકયો નહિ, મેરડે તેણે એ અપમાનના આવાજન

કરના એ વીરને જેલવિમુક્ત કરવા તેને અનુરોધ કર્યો એપ્રિલ માહીનાના પહેલા સપ્તાહમાં દેશમાં તમામ સ્થળોએ એક જ સુર સંભળાતો,—સોફાઈ એક જ વાત વચ્ચે 'નમે તેમ આપણે વીર અડગબદ્ધાદુરને છુદો કરાવવો જ જોઈએ બગાળ સરકારે એ વીરની હૃદયનામ બાવનાને લક્ષમાં લઈ તેને કાગ્યારમાંથી તાકાળ મુક્ત કરી તેનું સન્માન કરવું જ જોઈએ' અને પ્રબંધ પ્રભવત ભેઠ, સૌ-કાંઈને એમ જ દીસતુ કે ખડગબદ્ધાદુર હમણા જ છૂટી જશે પણ એ વાતને ત્રણ મહીના વીતવા આખ્યાનના પે બગાળ સરકારે તેને હજી મુક્તિ નથી આપી કે તેને મુક્તિ અપવાતું હજી તલણુ નથી બતાવ્યું ઉલટું, એ બદ્ધાદુર સમાજને રક્ષે બીજા સામાન્ય યુવાન કે યોગીના જેવો જ મનીને, તેની સાથે પણ એવો જ કૃતાબર્યો વર્તીત ચલાવી રહી છે

સરકાર ખડગબદ્ધાદુર સાથે નમે તેવો વર્તીત ચલાવે, તેને ભવે આઠ વર્ષો મુખી જેલમાં સંડોવા કરે, પણ વિદ્વે સમાજ તો તેને સૌસન્માનના બાદાદુર સંપાદક તરીકે જ સન્માનશે (સોમપ્ર)

સુભાષચંદ્ર બોઝનો મુદતકારો

મૃત્યુના ઉચ્ચા બગાળ સુભાષચંદ્રને હથા કરી તેના સ્વ-જનોના એ ૬૫૨ ફેકવાની નામદાંધ આવરીને, સરકારે એ નાગદિત નરવીરના મૃત્યુની જવાબદારીમાંથી પોતાનો જવાબ કરી લીધો આત્મકર્મ જેટલી પણ એથી, બીજા સેક્ટો બગાળો નવલુવાન નવરહેડીઓના, જેલની દીવાલો ભેગે બહાર પડી આવવી એ કામની સામે નથી રાગની એ લુખમશની કથનીઓ, એ આપવાનની કલાણીઓ, એ રીઆઝ રીશાઈને જીવનરીપક કરી જવાની હૃદયભેદક કથાઓ એ

બસ આશાઓ અને નિશાનાર કુટુમ્બોની કીકિવારીઓ હજી પે જેવી ને તેવી જ કાન ૬૫૨ અપડાઈ રહી છે

ગાંધીજી બીવિ બહેર કરે છે કે સરકારની પ્રામક એક-એકથી અને કયાના હુકમો ફેકવાની કળાથી દેશ કનચ રૂપ થઈ જશે એ વિચાર અસહ્ય છે, અવિચારણીય છે દેશને નામે જીવનની કુરબાની કરવા તલસી રહેલા, બચ્ચ અખો અને બચ મહેચાઓ હૃદયમાં સાચવતા, એ નુવાન દેશભક્તોને દેશ એમ ભૂલી રાકે જ નહિ દેશના માનના એ પ્રાણરૂપ છે. દેશમાં બચવના આત્મમહિમાન પ્રગેને મટીદ બનવાનો જેમનેજેમને કિરાંદે બાપમાં કાર આપે છે એવા ભાજના મટીદો માહેના એ મટીદો છે તેમની વાતનાઓમાંથી જ નવી શક્તિ જન્મશે, અને એક દિવસ એવા આવશે જ્યારે તેમનાં હૃદયો સ્વાધીનતાના માનકથી પ્રવળી કડશે ને જેલની એ અસારકાટીઓમાંથી દેશમરગા નવો પ્રકાર પથશે ત્યારે સિદ્ધાસનો મુજ કડશે, સાક્ષાત્યો ડગમગી રહેશે, અને કોઈ બચ્ચ-રક્ષસી ધીર પાડીને જેલના દરવાજાએ ફટકા કચડી જશે પૃષ્ઠી, આકાશ, વાયુ—મણુના મરજેલા સૌ તરંગો—સારો ભારતવર્ષ હર્ષનાથી ગાજી કડશે અને એ હર્ષના મુદેની વચ્ચે ભારતના વિજયદુરિમો સુર હશે! મણુ, ભારતનિવાસ, એ મુદિવસ રહેશે મોહજો!

(સોમપ્ર)

સાનકીકા (અનુસાર પાન ૨૫૫થી શાહ)

રાજગોડકવણુ નીચે બાનુએ મોહજેલા આકાશઓના આકાર અને નજર પ્રમાણે ગાંધે મોહવણી નીચે મુજબના અથો નીકળે છે એ રાજદો શોધી કાઢીને મોહવી મોહકો.

૧	૨,૩,૪,૫,૬,૭,૮,૯,૧૦,૧૧,૧૨,૧૩,૧૪,૧૫,૧૬,૧૭,૧૮,૧૯,૨૦,૨૧,૨૨,૨૩,૨૪,૨૫,૨૬,૨૭,૨૮,૨૯,૩૦,૩૧,૩૨,૩૩,૩૪,૩૫,૩૬,૩૭,૩૮,૩૯,૪૦,૪૧,૪૨,૪૩,૪૪,૪૫,૪૬,૪૭,૪૮,૪૯,૫૦,૫૧,૫૨,૫૩,૫૪,૫૫,૫૬,૫૭,૫૮,૫૯,૬૦,૬૧,૬૨,૬૩,૬૪,૬૫,૬૬,૬૭,૬૮,૬૯,૭૦,૭૧,૭૨,૭૩,૭૪,૭૫,૭૬,૭૭,૭૮,૭૯,૮૦,૮૧,૮૨,૮૩,૮૪,૮૫,૮૬,૮૭,૮૮,૮૯,૯૦,૯૧,૯૨,૯૩,૯૪,૯૫,૯૬,૯૭,૯૮,૯૯,૧૦૦																																																																																																	
૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮	૨૯	૩૦	૩૧	૩૨	૩૩	૩૪	૩૫	૩૬	૩૭	૩૮	૩૯	૪૦	૪૧	૪૨	૪૩	૪૪	૪૫	૪૬	૪૭	૪૮	૪૯	૫૦	૫૧	૫૨	૫૩	૫૪	૫૫	૫૬	૫૭	૫૮	૫૯	૬૦	૬૧	૬૨	૬૩	૬૪	૬૫	૬૬	૬૭	૬૮	૬૯	૭૦	૭૧	૭૨	૭૩	૭૪	૭૫	૭૬	૭૭	૭૮	૭૯	૮૦	૮૧	૮૨	૮૩	૮૪	૮૫	૮૬	૮૭	૮૮	૮૯	૯૦	૯૧	૯૨	૯૩	૯૪	૯૫	૯૬	૯૭	૯૮	૯૯	૧૦૦

શી સગાઈ? ઉંટ ૬૫૨ જેમને એક જમ્બુ જતો દત્તો ને પથળ એક બાઈ ચાલની દની કાંઈએ બાઈને પુગ્યુ કે, 'ઉંટ ૬૫૨ જેસનાર નાંદે શો સમેા ધાવ?' ત્યારે બાઈએ જવાબ આપ્યો કે, 'એના પાપનો બનેરી તે માંદે સમેા નણુદોઈ ધાવ' તો એ એ વચ્ચે શી સગાઈ દરો?

રાજસંકળી: અનુક્રમે ૭ મળેલો એવા આપો કે જેના દરેકના ઉચ્ચા એ અદરેદણી સર થઈને પડીતો મળે બવતો બપ અને તે દરેકનો અર્થ અનુક્રમે નીચે પ્રમાણે પ્રમાણે યાવ. (૧) મુસાફરી (૨) કર્તવ્ય (૩) એક વાતુ (૪) રક્ષા (૫) પુત્ર (૬) સારીરનો એક ભાગ

ગોડરી કાંડો: 'બાનનમર'—આ મહેરના પાંચ અદાર-માંથી જેટલા અને જેટલા વધારેના વધારે નવા રાજદો મોહવી કાંડો. જેમકે ૧,૩=સાન; ૩,૫=નર એ પ્રમાણે

મિ ઓડુબોનને પરીચો બહુ
નમતા એ જોઈશો પરીચો જોતો
તેમના સુર ચિત્રો દોરી લેતો. આ
રીને તેણે બરોબર ચિત્રો બેંકમાં કર્યા
હતા. એક સતે ઉર્દાએ એના કળાકર્તા
ગણાય ગઈ બા. ચિત્રો કરી આ રા
ઓડુબોન ખિત થયો પશુ નિરાશ
ન થયો અન્યત્ર ધીરજ સખી વર્ણો
સુધી જાયોમા ફરી એણે બધા ચિત્રો
ફરી વાર દોરી કાઢ્યા

વેંડબીની મામાન્ય બુચો

નિન્ય નાદિ	પણ નીન્ય
ગ્રાપ નાદિ	પણ ગ્રાપ
બુદાબુદા નાદિ	પણ બુદાબુદા
પન્નિ નાદિ	જલ્લી પન્નિ
લોગિવાર નાદિ	પણ લોગિવાર

નનુ—વિનુ, તને કંઈ રીતે મગી
જવાણુ દોથી વધારે ગમે ?

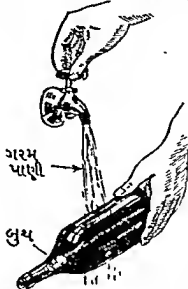
વિનુ—ઉંધમા મરી જવું ને મગાર
જવું ત્યાંદે ખબર પડે કે હું મરી ગયો
હ, એ રીત મારાનુ મન બહુ ગમ

મગગના ઝીંઝીંગીનુ ચટકાથી
બચવા માટે પીંગાર ગના કપડા પહેરવા
મચ્છરને પીંગો રંગ બીજાક નમતો
નથી, જોઈએ તે જોનાથી દૂર ને દૂર
બાજે છે રાવા રંગ પાંચેને બહુ જ
પ્રેમ છે મચ્છરની નજર જોઈતી બધી
જોશવર દોય છે કે ગમે એના આસામા
પણ તે રંગ પડેથી ગઈ છે જોઈએ
તમારી તળાઈ, તેની ચાંદર, બાંગીના
પડદા, વગેરે હમેશા પીંગા રંગના જ
રાખ્યા તો તમને બાંદે સુખ થઈ જાય

હમ ઉપર એક ચપડી મીઠું ફરોક
મિનિટ રાખી પડી ઠંડા પાણી માથે
પેટમા ક્ષતારી જવાથી માથુ ઉખટ
મગી જશે

તીતીસોડાના કાન તેના આમકા
પાન ઉપર દોય છે -

બારલીનો હુચ કાઢવાનું

આ ચિત્રમા બતાવ્યા પ્રમાણે એ
બાગીચોમાં જોઈએ છ પર ચાલી તેની
નીચે એ જાણી આમતેમ નાંચે
પડી લાખોડીને ગળાની જ ગળા
આખો બધા ઠી દેવો એવે જોને
બાગે એ લાખોડી દોય એમ લાગશે

દર્દી, શ્રીખડ, ઝાગ કે કોની
રસ ખાઈ હોય તો તેની અદર જોડી
ત્રણ રતીમાર સાંછના કુલ (સેડ
બાઈકાબોનિટ) નાખતો થોડી જ
વારમા ખટામ ચાલી જશે

પેટનંદ ચામડાના બુક ઉપર ઠંડ
પિન્ગાન ચોપડાને હુચડા વની સાંક
કરવાથી તે જોઈએ ચાચાનિ બની જશે

અહિયા સહસ્રલિખ તળાવ વિશાળ હતું
અહિયા પાટણ બહુ અર્ધી આ લાણુ મુટ
હંબર હંબર શિખરિતોને પોવાના કાઠા પર પારીને વિશાળ મહસલિખ
તળાવ પટણકરિ ત્યાં સુરસાના ગોરવના મેળ કળાગળ હતું એ જગ્યાએ
આજ, કપરના ફેટિમાદે બલાવે છે કે આજ સપાટ મેળાન જ મધુ છે વધે
ડેરી જેટુ છે ને તેના પર એક ખરિયેર છે

ગુજરાતમાં સૌથી વધુ આહકો ધરાવતી, માસિક

શિક્ષણપત્રિકા

હજી દર મહીને એના આહકો વધેજ નવ છે. એની એ સફળતાની ચાવી શામા છે, નહિ? છે? થોડાં કારણો.

ગિજુભાઈ અને તારાબેન જેવા અનુભવી શિક્ષણસાહીઓ એના લગીઓ છે

દેશના બાળજીવનને દર મહીને એક ડગલુ

આગળ મુકવાના માર્ગે એ બતાવે છે

સુધી ચર્ચાના નિબંધો નહિ, પણ રોજરોજ ધરધરમા બનતા બાળકોના મસંદા પર

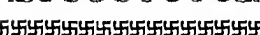
વાર્તા રૂપે બાલમાનસના ચૂક મખે સાહેલામા સહેલી બાપમા એ ચર્ચે છે

ઉચ્ચામા હચું ને હપચોળીમાં હપચોળી ૨૦૦ પાનાનુ વાચન એ શોધામા મોધુ આપે છે

વરસના માત્ર એક રૂપિયાના લવાબમમા

નવા નવા બાળકો, મોખાપો અને શિક્ષકો છે, ત્યા ત્યા શિક્ષણપત્રિકા હમેશા ધસારાખન શગલ થવી નવ છે

પ્રકાશક ટી દક્ષિણામૂર્તિ આલમંદિર લાવનગર

કુમાર જીવનની

માનીતી હસ્તકળાઓ

ચિત્રકળા અને ફોટોગ્રાફી

એ બેમાંથી તમને શું પ્રિય છે?

બંનેને લગતો નરેન્દ્રવેદનો

અને ઉર્ધ્વા ક્ષૌલિટીનો સામાન

કોન્સ્ટ્રક્શનલ, ઇલેજ, કોલાર વગેરે કંપનીઓના કમિસ

તથા દરેક નવનો સામાન, ઇલેક્ટ્રીક, આગર, વેલિંગ્ટન

વગેરે કંપનીની બધી જાનની ખેડો, ફિલ્મો તથા ચોમાણડ

પેપરો, હાઉસિંગ સુચર જેવી કંપનીઓના લગી શિયા વગેરે

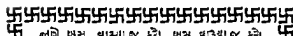
વિન્સેટ ન્યૂટન તથા રીઝ કંપનીઓના દરેક નવના

ફોટોગ્રાફ સામાન રંગી ટયુબો, પીકીઓ, બુલ્ડોઝર કમ્પો, રેન્ડિસેટ, ફેનવાગો વગેરે ઘણાજ ઉદ્યોગ બાને નેચનાર

શીખાઉ ફોટોગ્રાફરોની ફિલ્મો ધોવાવું, તેના પ્રિન્સ કાઢી આપવાનું અને ફોટો એનસાઈનિંગનું કામ

અથ કુ રેડ સાધનોથી કરી આપનાર

એસ. ડી. જીવનિતી કં. રીડરશીટ : અમદાવાદ

બાળે બસ, વાચાજ કરી, બસ વાચાજ કરે

એવા કુમારજીવનને પ્રેરક ને અનુરૂપ

પ્રો. કારોરના એ પુસ્તકો

ઉગતી જુવાની

મનિનિબંધ કવિ નાટક

દર્શનિયું

કુળી વાર્તાઓ

સંપ્રદ

મૂલ્ય: ઉગતી જુવાનીના રૂ. ૧-૧૨-૦

દર્શનિયું (રિવિસર સવજના ચિંતો સાથે) રૂ. ૩.૧૧

પ્રો. જી. કે. કારોર નારાયણ પેડ પુનાસિટિ

બાળકોની રમત

દોઢ આનામાં ચોરાશી જ્ઞાન

બાળકોને ઘણી ગમત સાથે જ્ઞાન

આપે છે. નાનાં પાંચ વર્ષનાં છોકરાં

પણ સમજ શકે તેવા સરલ મોટા

શબ્દોમાં ચિત્ર સાથે.

ફક્ત દોઢ આનાની ટીકીટ બીટો

ધી હોલ ઇન્ડિયા એડવર્ટાઇઝિંગ

એજન્સી : અમદાવાદ

બાળકોને વહેંચવા માટે સામટી

પૌનો બાવ રૂ. ૨-૪-૦

તથા ૧૦૦ના રૂ. ૪-૪-૦

The Ahmedabad Sports Depot.

REID ROAD, AHMEDABAD.

અ મ દા વા દ
સ્પોર્ટ્સ ડિપો

માંથી તમને કિફાયત બાવે ઉત્તમ માલ મળશે
હાથક, ઇક્વિપ્સ, ફેસન્ટ, યુનિકોર્ન, રેલના અને પર્ફેક્ટ
દડા, ગન એન્ડ બુર, ઓટોગ્રાફ, ફેનન, ફેડન્ટ તથા
ફોર્સના બેટ, ઉપરાંત રટ-પસ, લેગ ગાર્ડ્સ, ઉચા ચિકેટ
છાપિન ને બેટિંગ બ્લેઝર, તથા ફુટબોલ, રેનિસ, બેડમિન્ટન
હોપી અને શોલ્ફ તથા બીજા અનેક રમતોના સામાન
ઉપરાંત નીચે બતાવેલો અમેરિકન કેરુ

કીમત

રૂ. ૨૫

કેમરત કરનારા તથા સ્પોર્ટ્સમેનને બહુ ઉપયોગી

હૉલિસ્ટિક હોવાથી બધાએકતો બદોબર થાય છે

ગુજરાત—ક હિવાવાદમાં

વાજબી કીમતે મારો મ લ આપનાર તરીકે જ્વાનિ જામેલ

અ મ દા વા દ સ્પોર્ટ્સ ડીપો

રીડ રોડ ગેર કોટડા મોડી માંજે અમદાવાદ

બહાદુરામના ઓહરે ઉપર ખાન ધ્યાન અપાય છે

બાળ સાહિત્યનો
ગાંડીવટંકાર

પાઠ્યથી પંદર વરસના બાળકોના હાથમાં મુકી
શિક્ષણ એવાં, રૂપરંગ, છપાઈબધારમાં વિશ્વાસની
પુસ્તકોની અગમ્યા કરનારાં, ૨ ગમેગી મિત્રો
ને મુખપૃષ્ઠવાળા, મગજ વેધકરીલીલા લખાએલા
પુસ્તકો જેમાંના ધણુખગ મગકારે છનામ લાપ-
છેરી માટે મળુર કર્યા છે ને બીજાં થતા બધાં છે.

ગાંડીવ આલોચાનમાંજો

ટોલરોયલી નણ વાતો (ત્રીજી આંબ) ૦-૪-૦

અક્ષલ (બીજી આગતિ) ૦-૬-૦

બીરજલનો બન્ધુ ૦-૮-૦

મુરખરાજ (બીજી આગતિ) ૦-૮-૦

નીલમ ૦-૬-૦

બાળવિદાર (બીજી આગતિ) ૦-૧૨-૦

બીરમે અને યુમિશિર ૦-૪-૦

વાધીનુ વન ૦-૪-૦

ગદકર્ષ દાર ૦-૬-૦

તોલકેરી દીપુટા ૦-૬-૦

ગજ બજરગ (દનુમાન ચરિત્ર) ૦-૪-૦

કુવારો (કાન્થો) ૦-૬-૦

બીજા કેટલાય નેપાર, રૂપ ગલા છે ગ્રામર.

કનેયો, નેપોલિયન, બીમ, પરસ્તાન, વનગરર્ષ

છનામ, રકાણી કે લેટ આપવા લાયક

આવી અરન્થ એપરીઓ બીજી નહિ મળે.

એ ઉપરાંત અન્ય પુસ્તકો

જાન્યુઆરનુ બાળા કી રૂ ૧) નામ આમામ ૧)

ફલકતાનો કાગળુગ ૧૧, અલ્લાનો બેંડ ગા,

કાળુ ચુલાગ ૧૧, આનદ મદ ૧૧, નિરિપિ

મુઠના પત્રમાં ગા, મારો જેવોના જુનબ ગા,

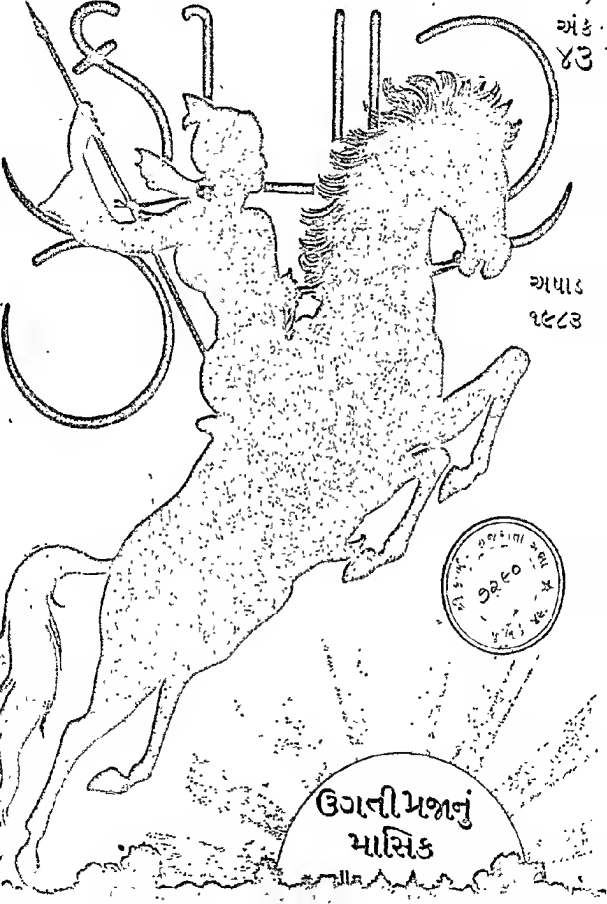
ઉપરાંત તમામ માસુરો તથા લખકોના નવા-

નવા પુસ્તકો મળે છે મુલ્યપત્ર મફત

રૂ ૧૦ની ટિકિટ બીડવાથી 'ગાંડીવ' પત્ર નમુના

તરીકે એક મલિનો મળશે લવાજમ રૂ ૩)

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર કેળાં પીઠ-સુરત

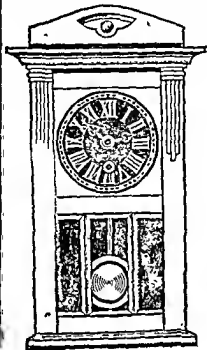
અંક
૪૩

અપાડ
૧૯૮૩

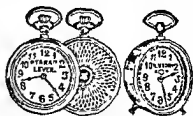
ગુજરાતી પ્રજાનું
ભાસિક

ફક્ત ત્રણ જ રૂપિયામાં

અમારું નવું ઘડિયાળ
ન્યૂ નોટેલ કંપોઝ
કીમત માત્ર ત્રણ રૂપિયા
ત્રણ વરસની
ગેરંટી સાથે
બરોબર નિયમિત વખત
આપે છે 'માગાકામ
મજબુત દેખાવમાં મુદર
ગોળખા વૉલન્ટ લોક-
ડાના મુદર કૈસમાં બે-
માહેકુ બંદિ ટાગવાનું
આ ઘડિયાળ સાથી
સરવુ, કરકમગવાળુ અને
સર્વોત્તમ છે
વી. એસ. વૉચ ફ.
પો. બો ૧૦૫ મદ્રાસ

ચાર દિનની ચાંદની

અમારું ૧૮ ફેરેટ રોલરગોલ્ડ ટાચક્લમાન પાંચ
વર્ષની ગેરંટી સાથેનું 'તાશ' રજીસ્ટર્ડ વૉલ્ટ
વૉચ (દિલ ડેલારનાર અંગ્રેસાનુ ઘડિયાળ
કીમત ૩ ૫-૦-૦) લેનારને રજીસ્ટર્ડ 'સી'
ટાઇમગીસ હતામ ચાર દિનની ચાંદની જે
આ લાભ દુન વખત મટિજ માનવે માટે

આજે જ લખો, નહિ તો પસ્તારો

ફેબ્રુન વૉચ કંપની
પોસ્ટબોક્સ નં. ૨૬૫ મદ્રાસ

દરેક આગેવાને મુલાકાત લઈ સંતોષ બતાવી વખાણેલું અને હિંદુ જાતિનાં નિરાધાર અનાથ બાળકોને પોપણ આપતું આ હિંદુ અનાથ આશ્રમ નડીઆદ

એક જ છે

તેને દાન કરવાના દરેક પ્રસંગે જરૂર યાદ કરી કંઈ પણ દાન મોકલશો

હાલ તે હોદસાને ચુમ્મરે અનાથ બાલક, બાલિકાઓ અને અશક્તોનું પાલણપોષણ કરે છે અને
તેમને જીનજીવા ધંધા શીખવી પગ ઉપર ઉભા રહી કમાઈ ખાવ તેવા સભ્ય-શહેરી બનાવવા
યત્ન કરે છે તેમના ફક્ત બોરાણીપોષાણી વિગેરે ખર્ચના જ રૂ. ૫૦) દરરોજ જોઈએ છે
તો જરૂર તમો પણ આ તમારા અનાથ ભાઈઓને બચાવવા તમારો દાનિશ્વરી દરન લખાવશો
દરેક પ્રકારનું દાન લેવાય છે અને તેની પાવતી અપાય છે રીપોર્ટ મફત મળે છે તે મળાવવા તથા

વધુ વીગત માટે લખો :

મંત્રી, હિંદુ અનાથ આશ્રમ; નડીઆદ (ગુજરાત)

નહિરે અબરોથી માસિકને મદદ મળે • તમે નહિરે ખખર આપનારાઓને મદદ કરો

संगीतसम्राट्, भियां तानसेन

मिर्च मुगल विजयी अलुशति

कलामारः रत्नराकर रावण

આવતી કાલનાં નાગરિકો ધડતું આજનાં ધરોનું માનીતું માસિક

૧૧૪ નંબર ૭ :: આષાઢ ૧૯૮૩

આષાઢ

આષાઢ! તપતી શ્રીષ્ઠ પછીના પ્રિય આષાઢ! ઘેરગંભીર મેઘાડખરના સખા!
તું કેવો ભરોભરો ભવ્ય ભાગે છે! માનવ જગતમાંયે તપ પછીનો આનંદ તારા
જેવો જ અપૂર્વ છે.

ચિરાટની આડ જેવી આષાઢી ખીજ ઉગેલી જોઇને અમે એને પૃથ્વીવાસીઓના
સૌભાગ્યનું મંગલસૂત્ર માન્યુ હતું

ધોમધખતા ગમનરણના વેરાન પટમાં, કલાધર કૃષ્ણની કાળી કીકીઓ જેવી
ચેલી વાદળીઓએ ધ્રુમવા માંડ્યું અને છાયાઓ કરીકરીને ધરિત્રીના હેયાની વરાળ
કાઢી અમારે અંતરે ચ એમ ગૂઢગરવી ભારતીની દાઝ ભરી છે.

ઓમમહેશ્વરમાં કુદરતનો સ્રષ્ટામ બગ્ગે. માતંગદળ સમાં વાદળે ધમસાણુ
માંડ્યું, સોરો હિમશૃંગો તુટી પડતાં હોય એવા કાટકાઓ થયા; પગેપગ આઘ્યાસે શી
વીજ અમકી રહી;—અહો, ત્યારે . . ત્યારે અમારાં કુંવારાં હૃદયમાં પૃથ્વીના સસા
રમવાના કોઠ બાગી ઉઠ્યા.

હવે તો ગન્ધવતીમાં ગીડી સોડમ ફેરી છે; ધરતીની ઓ પાંગરી છે, કેરકેર
હરિયાળી ખીલી છે; લીલી નાથેર ચુંદડીનાં લાલ છાંટણું શા ઇન્દ્રગોપ અર્ધીતર્હી
ભમતાં ફરે છે. એ યુદ્ધિસોન્દર્યની માપુરી,—એવી ભારત-સ્વશક્ત્યની ભવિતવ્યતા અમને
અતિધણી વ્હાલી છે. પણ . . .

તે આરૂ અડગ સાધના જોઇએ; કઠોર તપશ્ચર્યા જોઇએ. આષાઢથી શરૂ થતો
આતુર્ભાસ એ ઉચ્ચ ઉપાસનાને કાળે છે

એ કર્તવ્યપંથે, મિત્ર આષાઢ! તારી રમ્યગભીર સ્મૃતિ અમને સદાસર્વદા
કૃતનિશ્ચય અને ખલવાન બનાવે.

આ લખુ ધુ તે વખતે હું શુજરાતના એક શ્રીમત યુવાનના સાથમાં દક્ષિણ હિંદુસ્તાનમાં ફરી રહ્યાં છું. એમના સૌજન્ય અને ઉદારતાથી મને કેટલું જોવાનું મળ્યું હતું મળી રહ્યું છે તેની વાત તો બીજા કોઈ પ્રસંગે કહીશ. ભારત-માનાનું જે ખજ સ્વરૂપ ધીરધીરે આ પ્રવાસથી પ્રત્યક્ષ થયું હતું છે તેનું દર્શન 'કુમાર'ના વાચકોને કરાવવાની જે તક મળશે તેટલા પુરતો શુજશત ઉપર તેમનો ઉપકાર ગણ્યો.

આપણે બધા માનુષ્યોની સ્વતંત્રતા અને ઉત્તમિત મિત્ર હાજર રાખીએ છીએ, પણ આપણી આંખે હાલની કેળવણીના એવા સંજ્ઞાક પાટા છે કે આપણે તેનું સૌદર્ય, વિવિધતા કે વિપુલતા જોવાનો સંજ્ઞાક બાંધ્યો જ પામીએ છીએ. મધ્યકાળનો ભારત-વાસી યાત્રાળુ અને વેપાર નિમિત્તે જેટલું ભ્રમણ કરતો, તેનાથી પ્રાપ્ત પ્રાપ્ત વસ્તુ જે સુખ અને વ્યવહાર ચાલતા, તથા એકબીજાની સંસ્કૃતિ, રીત, સમાજ, રીતરિવાજ વિષે જે અનુભવ અને જ્ઞાનની આપણે સાધુ રહેલી તે આ જમાનામાં જાણીતી નથી.

આ જમાનામાં તો આપણે જન તાર સ્ટેટપેનની દોસ્તીથી થયે થઈ, કોંગ્રેસના પરદેશી અધ્યક્ષો અને પુસ્તકપ્રચારમાં જોવાઈને નોકરીમાં નીતરી જાય છે આપણને ખબર નથી કે આપણા વતનમાં શું પાકે છે, આપણે ભણતા નથી કે આપણું દેશમાં કેટલી નતિઓ વધે છે, તે યુગ ક્ષાથી આવી અને કઈક નતિઓના મિશ્રણ થયા થયા થોડા માણસો ચોતાના જ વસોનો પુરો પાકો છતિહાસ ભણતા હશે. કેળવણી અને સમગ્ર ગણતા શરૂ થયે પણ ચોતાની સાત પેઢીની ત-

વારીખ ભણતા કે તેનો સંપર્ક કરવામાં બેરકાર હોય છે.

પણ એના એ જ માણસો જ્યાં મહાયુદ્ધ વખતે યુદ્ધપનો નક્કી બાંધે જોઈને પી ગયા હોય એટલા એનાથી માલીનચાર હતા. તેઓ અમેરિકા કે દાનિયા આગામી વાતો ભણતા હોય છે, રોમ અને ગ્રીકના પરદેશ પરદેશની કવિતા તેમણે જોઈ કરી હોય છે, ત્યાંની નગરો, આનર ને તજવાડા પર ત્યાંના ભગ્નો ને કવિઓએ કંટાલા ઉઠાવે પર તેઓ આફ્રીકન વસ્ત્રાવતા હોય છે આપણા શ્રીમત કેળવણીના યુવાનો પૈસા ખર્ચી યુદ્ધ-અમેરિકાનો પ્રવાસ કરે ત્યારે રોકાણીઓને આમ કહી જાય જુઓ, ડાન્ટે ફરેતો હોતો તે વાડી જુઓ, નેપોલિયનને આમ કહી જુઓ હતા રહી હુકમો આપ્યા હતા તે જમાનાની ધુન કુમે સીસેરોએ બાંધ્યો ક્યો હતા તે ખરિયેરમાં રૂદન કરે, પેરેટોલોની બેસાડી તપાસે.

પણ શ્રીકૃષ્ણે કહેવું ઉપર જે રચ્યો જનનું અખતિબ સાહિત્ય આર્તુનને સમજાવ્યું તે જમાનાની આજે એક વિદ્વાને અનેક પુસ્તકો સહિત રીત કરી છે એ વાત આપણા જનજનમાં કેટલા જાણે છે? તેવીસ મોડે ટુવેના આ વ્યવસ્થા, આચાર્યશી નહોતી તે વખતે બગીસ વર્ષના કુમાર આપણે જમાને દેશનો દિગ્ગજ કરનાર રાજની જન્મભૂમિ વિષે આપણે શું જાણીએ છીએ? તમામ વેણુવર્ષના આજ-પ્રચારક સમર્થ સમાજગ્રાની જન્મભૂમિ વિષેની તથા તેમના જનનની હકીકત આપણી કેળવણીમાં કદિ અડકે નથી હોતી ખરી?

આપણા ધર્મો, મુખ્યત્વે, નતિઓ, કળા, પ્રાચીન ખરિયેરો, રીતરિવાજ,

ઉત્સવો અને પૂર્વજોના સ્મરણ કિસ્સાઓને આપણા માનસિક જનમાં કઈ સ્થાન મળ્યું છે ખરું? આપણી અન્યારની દારિદ્ર્યયત્ન પરાધીન નિર્જનિમા યુદ્ધપના સમકાલે અને સહિત આપણું આત્મવચના અને જીવનના હલકા અસતોષ સિવાય બીજું શું આપી શકે છે? તે પચાવીને તેણે પક વિસ્તારવાને આપણે કંટાળે જ્યારે વસાવતા નથી થયું અમેજી જાણે અમેજી સાહિત્યનો જ વિસ્તાર વગર-રો. આપણા સાયન્સના કૌશલ્યો સ્વાતંત્ર્ય કે સ્વમયોગની વાત જ કમ નથી, તેઓ પરદેશના પુસ્તકો વાંચી સામાન્ય માણસો ન સમજે એટલે બાધામાં બાધાએ કે લખણ પર્ષા-રો, પણ દેવાની પ્રગતિના નાકા ઉપર તેમનો બાક રો?

યૂકેસિપ્ટસના ઝાડ ઓરોગ્રાફી લાની નીકળિશમાં હશે તેના જન્મના ના જન્મો કોણ જુઓ ત્યારે તમને ખ્યાલ આવે કે આપણી ભૂમિમાં કેટલી ગત્યતાઓ ભરી છે પણ જે થાય તે હાથ જોડીને બેસી રહી જાય કરનારને કે જોગવા કરનારને કશું મળત નથી. 'યુદ્ધમલ'ની હાલે ધમત્રાની લાટી (દ્વય પેરડ) બેરેડી ટુવેના પરદેશી કેટલા મોવા બાંધે આપણે જનરોમાં ઉગારી છે! તે જ યુદ્ધ-મલના રીપા અને હાડ મે આડે વચડે હમણાં આડો જોવા આપણા જુવાનો કઈક પણ બનાવવાની કિડાઓ દબાવે રીખે?

રક્તપ્રદારી લટોમાં ઉતરેલા ભદ્રા-દુરો કે યુનિવર્સિટીમાં કેળવણીના વાવડા નીચે જીવનને કાઢવા આ પળા વિદ્વાનો દેશનું સ્વરૂપ, દર્શન કે નાકી તપાસવાને કઈ રીતે માર્ગો

બતાવે છે અથવા સસ્થાઓ ઉત્પન્ન કરે છે તે જોઈએ છીએ ત્યારે નિરાશા દેખાય છે યુરોપના જ પુખ્તકો પકન તરીકે આગળપડતા મુકરામા આવે છે, જેમાંથી હિંદુસ્તાન વિશે કંઈ જ બહુવાન મળતુ નથી. પણ એ જ યુરોપીઓના બારતમૂંઝિ અને તેની મકરતાઓ વિશે જે મથના મય એકઠા કરી શકા છે તેનો લાભ લેવાને, તેમાંથી ઉપયોગી સાધનો તારતી સામાન્ય જનસમુદાયને પહોંચાડવાને કેટલા વીરલા મહે છે ?

ધુજિરડો એક સાહેબ અહીં નોકરી અર્થે આવે છે તે પોતાનું કામ તો કંઈકે સાચવે છે, સાથે ફાર્ગિસ જેવા સાહેબ ગુજરાતને 'રાસમાળા' જેવા અમુકો કંથ કરી આવે છે, ટાંડ સાહેબ નોકરી કરતાકરતા—મુસ્તરી બીરી કરનાકરનાં 'રાન્સ્યાન'નો મહાન કામ ધરે છે, અને આત્યારે કોઠા રોંગફીલ્ડ અને કિન્ડેડ જેવા ચે ઓછા ઉત્પાદક નથી. આપણા દેશના વનીવદારો, દીવાનો ને ગ્રીફિસસો-

માણસ બીજાને છતીને વિચારી અને છે, પોતાની છતીને છતીને અજેય. (પૂનઃપ્રત્યુ)

માથી કેટલાએ પોતાના છતનના અનુચિતોને સાર આપતી મનને વાર સારમાં આપ્યો છે ? અથવા પોતાના વૈભવ ઉપરાંત હાથ નીચી મૂલ કે પ્રદેશની તોર કરી છે ?

હિંદુસ્તાનના દરેક માતમા નોકરી કરતા સાહેબએ તેમની હકુમત નીચેની રિયાસતનું પર્વતિસર સ્વરૂપ પુસ્તકોમાં ઉભાથું છે અને પોતાના રાજ્ય અને દેગને ઉપયોગી થાય એવી માદિની મુખ્ય કરી છે જેના જ બળે ખજીરી આપના તેમના વારસદારોને માર્ગ સરજ થાય છે અને તેમની સત્તા મજબુત થાય છે જ્ઞાન સર્વોત્તમ બળ છે એ વત બરોગર સમજી જવા દોવ તો તેઓ જ

જ્ઞાનના વખાનમાં ગરી રહેલા આ-

વિદ્યાર્થીઓને

પશ્ચિમના બેટુદા અનુકરણથી કે શુદ્ધ અને છરાદાર અમેજી એકસા-જાખવાની આવડતથી-સ્વાતંત્ર્યસિદ્ધિની ઉમારતમાં એક પણ ઇંડ કમીજવાની નથી. આને વિદ્યાર્થીનું જે કેળવણી મેળવે છે તે બુદ્ધિ પીડાતા હિંદુ માનને ગાર બેટુદ અર્થથી છે એ કેળવણી કહિ પણ મેળવવાની આગા રાખનાર પર્વતી રાખના 'દરિયેએ ખસખસ' નેટલી છે એ કી કેળવણી લેનાર વિદ્યાર્થીઓએ લાયક શિક્ષક થવું હોય તો તેમણે રાષ્ટ્રને ચાલે પેલાના લોહી અને પસરો—પોતાનો છતન-રસ અર્પણ કરવો જોઈએ. વિદ્યાર્થીઓએ સરસક ગુસારાના આનેવાન થવું જોઈએ. રાષ્ટ્રમાં નેટલુ સાજ છે તેનું સરલણ કરી સમાજમાં જે અસંખ્ય અનિષ્ટો પેસી ગયા છે તેને નાશુદ કરવા જોઈએ

વિદ્યાર્થી પરિપટનું કર્તવ્ય એ છે કે તેઓ વિદ્યાર્થી સામેની ખરી દશા વિશે એમની આંખો ઉઘાડે નિરાશાના વર્ગોમાં પરદેશી વાતાવરણ હોવાને લીધે વિદ્યાર્થીઓને જે વસ્તુ ગીજવાની તક ન મળતી હોય તે વસ્તુઓ વિશે આ પરિપટોએ તેમને વિચાર કરવા કરવા જોઈએ. રાષ્ટ્રકનના કાર્યક્રમમાં રાષ્ટ્રના એક અંગને અપૂરત રાષ્ટ્રને નહિ ચાલે

ગોદાનદાસ કરમચંદ આંધી

પણા વેદાનીઓ અને વિદ્વાનો એમના યુરો અને મીમામાઓ કઈ રીતે દે-રાની યુક્તિ અર્થે થોડા રાકે છે તે જ્ઞાનને ધુવાન હુલ્લ તલ્લરો છે, પણ તેમની તરફથી એક પણ સાધન આત્યારે રમ્પ થતુ નથી કે જેની મદદથી દેરા તરત શક્તિમાન થાય

સુવાનોએ જતે જ પોતાને ઉપ-યોગી જ્ઞાન મેળવી લેવું પડશે અથવા ક્ષણે સરજવા પડશે. જે દેશને પૂરે છે, જેને માટે જ્ઞાન સમર્થતા છાજી રાખે છે તેની નાદેવાડ જેવા ચારે-કેર ધુમરાની તરફ છે ભારતના પ્રાતે-પ્રાતમાં આવાની ખિતતા હોવા છતાં જ્યાં જ્યાં ત્યા સનતન દિદી એકા-વાણું હુલ્લ નગરે પડશે આચાર અને બાપાના પડદાની પાછળ એકસરખા ભારતીય છવ છે એની ખાતરી કરવા તેના આચાર અને બાપાને ભેદીને ગળતુ લેઈએ.

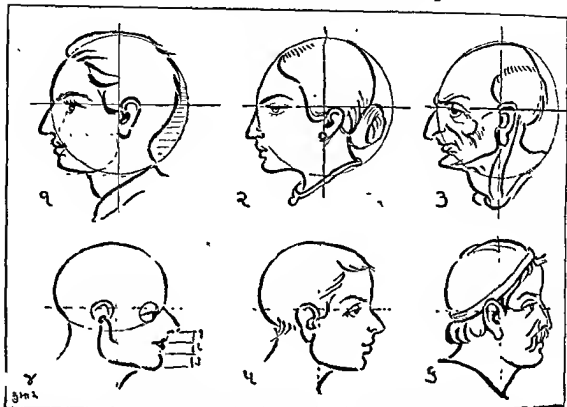
અભ્યાસ, પ્રયાસ અને અનુમય ત્રણે સાથે ન મળે ત્યાં મુશી ફેંદાની કેળવણી અધુરી જ છે.

વિદ્યાર્થીઓ પોતાની છાપ મુના કોરોડા પર પાડી રટી છે તેમને માતની, ગામની, વગેરે કે ન્યાતની દહિએ નહિ, પણ કોરોડાની દહિએ વિચાર કરતા શીખવું રહ્યું છે. એ કોરોડોમાં અપૂરવો, તારવાને, મુંડાઓ અને વેસવાઓ મુજાનો સમાવેશ થાય છે સમાજમાં એ વર્ગોની દલ્લી માટે ગાપણામાંતો એકેએક જાનુ જવાબદાર છે

પ્રાચીન કાળમાં વિદ્યાર્થીઓ 'મહાચારી' કહેવાતા બ્રહ્મચરી એટલે છપરને માર્ગ અને ઉપરથી ટરીને ચાલેવાર. એ મહાચારીઓને રાજ્યો અને મુરખાઓ માન આપવા સમાજ સ્વેચ્છાએ એમનું પોષણ કરતો, અને બદલામાં તેઓ મહાજને મોજખા બળવાન આત્મા, બળવાન માનસ અને બળવાન બાહુ અર્પણ કરતા આજની દુનિયામાં પતિત પ્રાનના વિદ્યાર્થીઓ પર તે તે પ્રાનની શુભ આગા રેડેડી છે વિદ્યાર્થીઓ જ દરેક વિષયમાં આપમેળવાજા આનેવાન નુષાસો બના છે. આપણે ત્યાં હિંદુસ્તાનમાં એવું દશનો નથી એમ નહિ; પણ એ તંત્ર અવગણના છે માત્ર કહેવું તો એ છે કે વિદ્યાર્થી પરિપટોએ મહાચારીની રિયનિને છાજે એવું આ પ્રારંભ વ્યવસ્થિત કામ કરવાની લેવું જોઈએ

શ્રી ત ર વા નું સ હે લ છે

[જે આંગણ પાઠ પાઠ કર્યા હોય તે]

જેને જેને ચીતરવાનો શોખ લાગે છે તે રાગચાતરી જ માણસોના બહેત કાઢવાને આદર હોય છે, પરંતુ જીવનમાં સમજ્યા વિના ચીતરવા નહીં છે એટલે નિઃકૃષ્ણ થતા હતાજીને એ શોખ પડતો મુકે છે પણ કપર જાતેથી રીત પધાનમાં લઈ જે કામ કરવામાં આવે તે પછી સરખ પરિણામ આવશે

દેખારા, બેવડાંએ પેરો કે કાળલીલુ ટાકણ—જે કંઈ મળે તે વડે પહેલાં એ ગોળ જાતે અને કપર જાતેના પ્રમાણે તેની વચ્ચેથી ચાર લીટી દોરો પછી એ ગોળ લીટીઓ સાથે માણસનો ચહેરો દેખાડવા મળતો થાય છે અને દેખાડવા કેટલે અલગ છૂટો પડે છે તે ઉપરથી આકૃતિમાં જાણવા મુજબ બારીકાથી જુઓ અને બેરોબર સમજાને તમારા ગોળ પર લીટીઓ ગોઠવો

આખની જગ્યા વચ્ચે લીટીની નીચે જાણથી કેટલી છડી છે ? નાક ગોળમાંથી કેટલું બહાર પડતું આવે છે ? દોઢનો પ્રહાર ગોળ ઉપર જ કેવી રીતે પડે છે ? દાઢી કેટલી બહાર પડી ગોળની બહાર નરહને મળે છે ?

કાન અને નાકની ઉચાઈ સરખી જ લાગે છે કાનની જગ્યા તથા આકાર કાળજીથી બેરોબર ગોઠવવો કપાળ અને વાળનો સંબંધ જુઓ માથાનો પગથો બાન નોળની અંદર ક્યાંકથી કેટલો વળે છે અને શેઠને કેવી રીતે બેઠાય છે તે પર ધ્યાન આપો

આ રીતે આ પેટના નમુના તમારા હાથમાં પાસ કરો છોકરા અને છોકરીના ચહેરામાં ક્યાંકથી ફરક પડે છે તે જુઓ રૂઢના ચહેરામાં હાડકા અને માસની રેખાઓ કેવી બહાર પડતી છે તે જુઓ

પાંચી સમજાવું પડી નવ્ય એટલે ડાખી અને જમણી બંને જાણુ એવા મેકા ચીતરવો સાવ મળતા ન આવે તે કંઈ નહિ, પણ માણસના સાધારણ હાટ સાથે થાય એક જ સંજોગને તામને લાગે છે તેમ જીલ નસા ચહેરા પગ કરી શકે, તે કરતા ચુકે, નહિ પછીથી નમુના એવા વચર અને ત્યારે ગમે ત્યાં બેઠાં બેઠાં આ મહાવરો પડે તે મેકા વખતમાં તમારા હાથમાં ચહેરા બેસી જશે સામે એવા મોઢાનો પાઠ દવે પડી

સંગીત સપ્રાટ તાનસેન

સંગીતને પ્રાચીન યુનિઓએ પાંચમો વેદ કહેવા છે. એ વેદના જાતા ઋષિઓએ તે વિદ્યાની ખુબ જ પ્રશંસા કરી છે. એ વિદ્યાનોએ એનું ચાસ્ત્ર પણ જનતાવું. પ્રાચીન કાળમાં એ વિદ્યા કેરવે ઉચ્ચ દરજ્જે હતી તેની ઇતિહાસ સાક્ષી પુરે છે મહારાજ વિક્રમાદિત્ય જેવા દીપકઆસપી સમ્રાટ આ જ ભારતવર્ષમાં ચર્ચ ગયા.

આપણે ત્યા સંગીતના ઉત્તારો તો આજ યુગી-માં ધણી થઈ ગયા છે, પરંતુ એ સૌમાં જે બીન-દરીકે ગણાઈ ગયો અને જેનું નામ સૌની જીભને ટેરવે દજી પણ દમેશ રમે છે એવો તો એક જ તે તાનસેન.

તાનસેનનો જન્મ ક્યારે અને ક્યા થયો એની કોઈ ચોક્કસ માહિતી મળતી નથી, પરંતુ એમ મનાય છે કે તે ઇ. સ. ૧૫૨૦માં ગાંધિયરની નજીક વેલ્લટ નામના નાના ગામડામાં જન્મ્યો હતો. એના પિતા મકરંદ પાંડવે કાશીના ગોડબાલણ દત્તા કેટલાક કહે છે કે એ કાન્યકુબ્જ બ્રાહ્મણ હતા મકરંદ પાંડવેનો અવાજ બહુ જ સ્વેદ અને સુરેશ દત્તા. શાંદ્ર કવિના કવવાની શક્તિ પણ એમનામાં હતી એમ કહેવાય છે. એ સંગીતમાં બહુ જ રમ લેતા અને દરિદ્રીર્તન પણ કરતા.

પિતાનો વારસો પુત્રને મળવાનો જ. તાનસેનનો અવાજ પણ મધુર, તીક્ષ્ણ અને ગમે તે રસ ઉપર તુરંત મેંદ લઇ શકે એવો નીપજ્યો વીજૂના અવાજ-માં જેમ કુદરતી મીઠાશ હોય છે તેમ તાનસેનના અવાજમાં પણ હતી. એનો અવાજ સંગ્રાજાપ ત્યારે વીણા પ્રણયગી ઉડવાનો બાસ થતો.

તાનસેનના બાળપણનો એક દિરમો એવો કહેવાય છે કે તાનસેનના પિતા કુસવાડીમાં રહેતા, તે જાતની તાનસેન રહ્યા કરતો ત્યારે સગાઇ જઈને ફળપુત્ર ચોગવા આવનારને મિલની ગર્જના જેવા શબ્દ કાઢી ડગવતો. એક દિવસ એક મહાત્માએ જાગમાં આવી મિલનો

શબ્દ માલખ્યો, અને જુઓ છે તો એક બાળક તે અવાજ કાઢી રહ્યો છે. બાળકને જોનાર્થે જ તેમણે કહ્યું કે આ બાળક સંગીતમાં અત્યંત પ્રવીણ થશે.

તાનસેનનું મુળ નામ ત્રિવોચન મિશ્ર હતું એમ જણાવેલું છે. એના પિતા મકરંદ પાંડવે ગાંધિયરના મહારાજ રામનિરંજનના દરબારમાં હતા. એ મહારાજે ત્રિવોચનને 'તાનસેન'ની પદવી આપી અને તે દિવસથી તે ત્રિવોચન મિશ્રનો તાનસેન થઈ ગયો.

તાનસેનનું બાળપણ કેમ 'વીણું' તે વિશે એવી દંતકથા છે કે એના પિતા મકરંદ પાંડવેને સંતાન થતા તે જવના નદિ તાનસેન પહેંચાના તેનાં બધા સંતાનો મરણ પામ્યા હતા. આથી તે તાનસેનને બાલિયરની પામે રહેતા એક ગુપ્તસમાન કુટીર મદમ્બદ ધોપની ગોદમાં અર્પણ કરી તીર્થયાત્રાએ આવ્યા ગયા. મદમ્બદ ધોપે જ આ બાળકની સાંભરાર કરી ઉછેરો તથા તેનું ભરણપોષણ કર્યું.

એને વિશે એક બીજી દંતકથા એવી માલે છે કે તાનસેન દેવીના મોરો ભક્ત અને ઉપાસક હતો, અને દેવીની પૂજનઅર્ચા કર્યા વિના બીજું કાંઈ કરતું તેને મળતુ નહિ. એક વખત એટલા બેદરથી વરસાદ પડ્યો કે લગભગ આખું શહેર જળજળાકાર થઈ રહ્યું અને નદીમાં બારે પુર આવવાથી શહેર તળાવવા લાગ્યું. તથાપિ તાનસેન પોતાના નિશ્ચયથી ન ડગતા એવા કહ્યું મન્નેગોમાં પણ નદી પાર કરી સામે તરિ દેવીના મંદિરે ગયો. એની આ ભક્તિનું દર્શન નસ જ મળ્યું. દેવીએ પ્રસન્ન થઈ તેને મગીન-વિદ્યાનું પરમાન આપી આદેશ દીધો કે 'પહેલા તુ મયુગ પામે આવેશા વૃન્દાવનના મી દર્શન સ્વા-મીનો સિખ્ય થા; એમની પામે મગીનવિદ્યાનો અ-ભ્યાસ કરી પછી મદમ્બદ ધોપ સાહેબ પામે આવજો.' તાનસેન દેવીના આદેશ મુજબ મયુગ વૃન્દાવન આવ્યો ગયો અને ત્યાં ધોપાં વર્ષ થી દરિદ્રાન સ્વામી પામે રહી મગીનવિદ્યાનું કીર્તીક અધ્યયન કર્યું.

એ દગ્ગિય રવામી પાસે ઘણા મવેઆઓ ગીખવા આવતા, તેમના તેમના આંડ પ્રસિદ્ધ શિંગોના નામ તો હતું જુના યથોમા મળી આવે છે. બેજુ, ગોપાળસાલ, મન્નરાય, રામદામ, સ્વિકર પંડિત, મોમ પંડિત, નામિથિ (નાનમેન) અને રામ સોકમિન. આ બધા શિખો વિદ્યા મેળવી લીધા પછી સગીનના પ્રચારાર્થે જુદાજુદા પ્રાંતોમાં ચાલ્યા ગયા, અને દરેકે, જ્યાં ગયા ત્યાં સાદું નામ કાઢ્યું બેજુ, ગોપાળસાલ અને મન્નરાય દિલ્લી ગયા, સ્વિકર પંડિત અને સોમનાથ પંડિત પટના ગયા અને તાનમેન મુખ્યિદ્દ ગેરખાનના પુત્ર દોલતખાન પાસે ગયો. ત્યાં એના સત્કારાર્થે નાનસેને ઘણી કવિનાઓ પાણી લખી, દોલતખાનના અવસાન પછી નાનમેન રીવા સરજાનમાં ગયો ત્યાંના રાજા રામચંદ્ર તાનમેનનું સગીન સાલળી એટલા પ્રસન્ન થયા કે તેને ઉત્તરના ગાનાવી પુષ્કળ માન આપ્યું.

થોડા જ દિવસમાં તાનમેનના નગીતનો પ્રચાર દેશદેશાતરના પ્રવરી મયો અને મોગસ સમ્રાટ અહરને કાને તેની ધીનિ જતા તેણે તાનમેનને પોતાના દરબારમાં આમંત્ર્યે. આ બાદશાહી નિમત્તવૃત્તી રીવા મદારાજને પણ આનન્દ થયો એમ કહેવાય છે કે તાનમેનને વિદાય આપતી વેળા રીવા મદારાજે તાનમેનને બે બાહુમધ્ય મુગ્ધકકણ બેઠ આપ્યા મદારાજના પ્રેમથી તાનમેન એટલો મુગ્ધ થઇ ગયો હતો કે તેણે છુટા પડતી વખતે પ્રિનિત કરી કે દલે પછી તમારા સિવાય કોઇ પણ માણસને જમણા હાથથી સલામ નહિ કરે, અને આજ પણ તાનમેનના માયક વંશજો આ પ્રતિજ્ઞાનું બરોજર પાલન કરે છે અને ઢાળે હાથે જ સલામ કરે છે.

રીવાથી તીકળી તાનસેન ઈ. સ ૧૫૬૨માં અકબરના દરબારમાં ગયો. અકબરના દરબારમાં તો દેશવિદેશના ગાયકવાડોના મોટા સંઘ હતા.

અકબરે તાનમેનનું બારે સન્માન કર્યું અને પોતાનો ઉત્તરના બનાવો કહેવાય છે કે પહેલપહેલુ તાનમેનનું ગાયન સાલળીને બાદશાહ એટલો ખુશ થયો કે તેને બે લાખ રૂપિયાનું હનામ આપ્યું.

અશુભક્રમ આંખે અકબરીમાં લખે છે કે બાદશાહના દરબારમાં બધા મળીને ૩૬ ગાયકવાડો

હતા એ બધાનો નામ પણ એણે આપ્યા છે એમાં મુખ્ય તાનમેનનો પુત્ર નાનમેન, સુરજખાન, તીર મુઝખાન, બાજબાદુર, સુદામ વગેરેને ગણવા છે બાજબાદુર તો માળવાનો અધિપતિ હતા. અશુભક્રમ કહે છે કે સંગીતમાં એને કોઇ આરે એમ ન હતું, પણ તાનમેન વિશે તો એ લખે છે કે 'એના જેવો ગરૈયા તો દિલ્લસાનમાં છેલ્લો દગ્ગર વર્ષમાં પાક્યો નથી.'

અકબરના દરબારના બીજા પ્રખ્યાત સંગીતશાસ્ત્રી તથા એ સમયના મદારકવિ અને ભજન સુદાસ સાથે તો તાનમેનને ગાદ પડિચય હતો. રાદાસ રવામીના આંડ શિખોમાં જે રામરામનું નામ છે તે આ મુદામના જ ગિતા તાનમેનના સુરજખાન

એક વખત તાનસેનનું ગાયન સાલળી અકબરે અત્યંત પ્રસન્ન થઇ કહ્યું તમે આટલું બધું શાસ્ત્રોક્ત નથી મધુર મંગીન કરો છો તો તમારા સુર કેવો! નાનસેને કહ્યું જનતાનવાસી થી દરિદાસ રવામી એ સાલળી બાદશાહે રવામીજીના ઈર્મન કરવાની હુકમ કરી. પરંતુ રવામી તો દુન્યવી અવદારથી અલિપ્ત રહી પોતાના ભજનની જ ક્ષત્રમાં મરન રહેતા અને કાંઈને મળતા નહિ. આથી કશો પરિવાર સાથે લીધા વિના બાદશાહ તાનમેનની સાથે તોડના વેશમાં ત્યાં ગયા રવામીજીને આ વાતની જાણ થતા તેમણે તાનમેનને બાહુ ટપકો આપ્યો પછી ભજનનો સમય થયો ત્યારે બધા સાથે આપ્યા રવામીજીએ પોતાનું સગીન સાલળાવ્યું બાદશાહ મુગ્ધ થઇ ગયો.

મયુરાથી પાછા આવી બાદશાહે તાનસેનને પુછ્યું, 'તમારા સુરના સંગીતથી મારા પર જે અદ્ભુત અસર થઈ તેથી તમારા સંગીતથી કેમ નથી થતી?' ઉત્તરમાં તાનમેને જણાવ્યું કે 'સુરજના અવાજમાં આવેને જે દેવી ઝપક લાગે છે તેનું કારણ કે તે બાદશાહોના બાદશાહ સ્થિતિ કિરતારના જ ખ્યાનમાં મગ્ન રહે છે, જ્યારે હું તો આપનામદારની જ સેવા કરું છું' ઉપથી હંતકયા મારી હોમ કે ન હોય, પણ એટલું તો સ્પષ્ટ છે કે બાદશાહ તાનસેન ઉપર બહુ જ પ્રસન્ન હતા.

એક સ્વતંત્ર તાનમેને દરબારમાં કવ્યાનુસાર સવારના સમયે ગાઇ સળગાવ્યો બાદશાહે તાનમેનને

સોમનાથ

સેવા :

મેણું મારી કહ્યું 'કલ્યાણુ
રાગ તો માંજે ગવાય
છે' તાનસેન દસીને
ખોલ્યો, 'હું જાતે બ્રાહ્મણ
છું, અને સવારના પહેલા-
રમાં બ્રાહ્મણ કલ્યાણુ
રાગમાં જ આશીર્વાદ
આપે, જેથી આપનું
કલ્યાણુ થાય.'

અકબર પોતે કનિ
દતો, રસિક દતો અને
સંગીતનું સંપૂર્ણ શાસ્ત્રીય
જ્ઞાન ધરાવતો. અણુમ-
કેશ કહે છે કે 'ભગ-
ભક્ષા સંગીતવિશારદ
ઉસ્તાદોને પણ ટાંકી તપ
એનું અકબરનું સંગીત-
શાસ્ત્રનું જ્ઞાન હતુ, તેમા-
રે ખાસ કરીને ત-
બક્ષા બલવવાની તેની
શક્તિ અદ્વિતીય હતી'
તાનસેન તથા તેના સમ-
કાલિન બીજા ગાયક-
વાદકોની આદર્શી કદર
અકબરે કરેલી તેનું એક
કારણ આ પણ હતુ

અકબરના દરબારમાં
દેશદેશના ઉસ્તાદો હતા
એ આપણે ઉપર જણવ્યું
એ બધાના પરસ્પર મે-
ળાપથી, વિચારવિનિ-
મયથી અને સદકારથી
તાનસેને એ વખતના
સંગીતને લોકરુચિને અ-
નુકૂળ નહું રૂપ આપ્યું.
કહેવાય છે કે મુખ્ય જ
રાગમાંના 'દિન્દોલ'
અને 'મેય'—એ બંને

ભરતીજનમાં અમર કાળસંગીત સુણવતો,
ધસી લેતો, સોમ ! સમુદર ઘેર ધુધવતો,
તું તેને ઉપકંઠ યોગી સ્થિતપ્રજ્ઞ વિરાજે,
ને બેસું તુજ અંક બાળ શો હું ચે આજે.

ક્યાં એ ધુમ્મટ સોમ ! કહીંએ કલશ ધન છે ?
આડેધડ આ પોઠ પડ્યો,—શિવલિંગન ક્યાં ચે !
નથી શેખના નાદ, નથી આલરના ડંકા,
ભાવિઃ દર્શનભીડ મહીં વગડે ના ઘંટા.

કોતરણી લુંસાઈ મનોહર ગઈ મૂર્તિઓ,
વર્ષો વીત્યે કોઈ થકી ના થઈ પૂર્તિઓ;
ગલેદારની માંદા સુગોળ રહેલો આડો,
હ છે હું ખની યાદ ખોલી જર પડેલો આડો.

હિંદુ-પ્રવનની ખટઃ વિષે આ ભાવવિષમતા,
રાષ્ટ્રોદ્ધારે, નાથ ! અમારી આ દુર્બલતા;
તુજ ખુરસે મદિર આજ મિથ્યા સુખ વેદ,
આંસુ ગરતું એક મહા દુઃખ શોકે ઘેર.

તારી સુમું ધુળ સુગીને શિર અડવું,
પરમ ભારતીમાત તરું કલ્યાણુ ખઠાવું;
પરથમ લોળા ! કાઠ લોકનો આંતરબ્યાધિ,
પછી ઉદધિમાં સોમ ! ભલે લે યોગસમાધિ.

દેશજી પરમાર

ગંગોત્રી તાનસેને નાશ
કયો! એના જેવા નામા-
કિત અને અપ્રતિમ
સંગીતશાસ્ત્રીના નામ પર
આ કલંક કેમ લેણ શકે!
એ વિચારનાં જણાય છે
કે જુના નિષમળદ
સંગીતથી મુસલમાન જ-
નના આકૃષ્ટ ન જ થઈ
શકે એમ તેને લાગ્યું
હશે અને તેથી એણે
જુના સંગીતશાસ્ત્રની
બ્યવસ્થામાં ફેરફાર કર-
વો જરૂરી ગણ્યો હશે

સમાજમાં જ્યારે
કોઈ પુરુષ જુની પ્રજા-
સિકામાં સુધારો કરે છે
ત્યારે પુરાણ વિચારના
લોકો તેના ઉપર દુષ્કા
તો કરે જ છે તાનસેનની
ખાખતમાં પણ એમ જ
જન્યું, જુની પરંપરાના
અભિમાની ગાયકો,
પરંપરાથી ઉતરી આ-
વેલા સંગીતમાં તાનસેને
કેસા સુધારા માખી
ન મક્યા, અને તેથી
'તાનસેને બધું જાદુ કરી
નાખ્યું અને એક તથા
દિન્દોલ રાગને ખગાડી
તેમનો નાગ કયો' એવા
એમનો મત થઈ ગયો.
એ મત હજી ચાલ્યો
આવે છે.

તાનસેન જેટલો ગા-
લગાલગા નિષ્ણુ હતો
તથા નવીનની રાગરચના
કરવાની તેનામાં જેટલી

આદ્યુત શક્તિ દત્તી તેટલો જ તે ઉત્તમ કવિ પણ દત્તો. એણે રચેલા ત્રણ ગ્રંથોનો ઉલ્લેખ મળી આવે છે મગીનસાર, ગગમાલા અને ધીનધૃષ્ટસ્તોત્ર આ ગ્રંથોનો રચનાકાળ ઇ. સ. ૧૫૬૧નો વેળાવ છે, જે વખતે એ રીવા મદરાસના દરબારમાં દત્તો.

કહેવાય છે કે તાન-મેને મુસલમાન ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો હતો, કેમકે તે શાદીઘરની કોઠકન્યા પરબો દત્તો, અને તે માટે એને મુસલમાન થવું પડ્યું હતું તેને 'મિરજા'ની પદવી પણ મળી હતી એક બીજી દંતકથા આ વિષે એવી આસે છે કે જ્યારે તે

નાનપણમાં પોતાના મુસ્લીમ ગુરુ મદમ્મદ ધૈય પાસે વ્રાસિયગમાં હતો તે વેળા મદમ્મદ ધૈય સાહેબે પોતાની જીભથી તેની જીભને સ્પર્શ કરેલા (કાઈ કહે છે એણે મદમ્મદ ધૈય સાહેબનું ખાતા પડી ગયેલું પાન ખાધેલું) તે દિવસથી તાનસેન સારો ગાયક થયા અને મુસલમાન પણ થયો, અને તે 'મિયા તાનસેન' કહેવાવા લાગ્યો.

મદમ્મદ ધૈય સાહેબે જીભને જીભ અડાડવાની ઉપદેશી કર્યા વિશ્વામપાત્ર નથી, પણ તેમાં એક મુસલમાની રિવાજનો ધ્વનિ જણાય છે પૂર્વ્ય અથવા આદર્શ વ્યક્તિને પ્રણામ કરી આશીર્વાદ લેતી વખતે તે વ્યક્તિનું હસ્તચુંબન કરી હાથ સુધવા, અને સામે પેલી પૂર્વ્ય વ્યક્તિ તે માણસનું મસ્તક સુધે એવો રિવાજ મુસલમાનોમાં છે, તે અનુસાર મદમ્મદ ધૈય અને તાનસેન વચ્ચે ઘટના જની દરી

પણ તાનસેને મુસલમાન ધર્મ સ્વીકારેલો એ વાત તો સત્ય જ છે, પરંતુ તે અકચળના દરબારમાં ગયા પછી જ દરી, કેમકે એણે ૧૫૫૯માં શ્રીગણેશ-સ્તોત્ર નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે તે જો તેણે મુસલમાન ધર્મ ગ્રહેલો સ્વીકાર્યો હોય તો લખાવો અશક્ય છે.

તાનસેનના સમય સુધી કુપદ રાજનું શાન અત્યંત ઉચ્ચ ગણાતું કુપદ ગગમાં શાન, ગબીર, વીર અને

આદ્યુત એ ચાંચે રંગની પરાકાષ્ટા થાય છે એ ગગની પદ્ધતિ વ્રાસિયગના મદરાગન માનખોય તોમરે નહીં કાટેલી અને પ્રાતેપ્રાતમાં તેનો પ્રયાગ કરાતો પ્રવલન કટેલો એ માનખોય તોમરે વ્રાસિયગ પોતાના સમયમાં સગીનની એક પાંદડાળા પણ

ખાશો મા

ચાકલા હો ત્યારે ખાશો મા

કોધમાં હો ત્યારે ખાશો મા

ખાધે પેટે તરત ખાશો મા

ખોટી બુખ લાગે ખાશો મા

કાઈ દેખીને મન થાય તો ખાશો મા

ખાધે છ કલાક થયા પિા કાઈ ખાશો મા

માત્ર કકડીને બુખ લાગે ત્યારે જ ખાશો મા

અને તે પણ બુખ લાગીને ખાશો મા

ગણાય છે

કહેવાય છે કે બાંદશાહે તાનસેનને એકાગ્ર પોતાની કળાનું પુરેપુરું સ્વરૂપ જાણવાવાના બુખ અભિવ્યક્ત કર્યો એટલે તાનસેને ગાવા માંડ્યું થોડી વાતમાં આખા દરબારના દીવા હોલવાઈ ગયા અને જો અવાજ થઈ ગયું, તાનસેને તરત દીપક ગગ ગાંધો અને જોડે ઝગારા મારતી વિજળી જેવું તેજ પ્રસરી રહ્યું.

આમાં કેટલું તથ્ય હશે એ મમજનતુ નથી દીપક ડાગથી દીવો પ્રગટે અને મદરાગ ગગથી વત્સાવ વચ્ચે એવી ગકિત સગીમવિદ્યામાં છે કે નરિ એ વિષે મને મક્કા છે, પણ એટલું તો લાગે છે કે સામા માણસો ઉપર સગીન અજ્ઞાન અમર પારી શકે છે. ગ્રીષ્મ ઋતુમાં ખરે મધ્યાહને ભારે ઉકળાર થઈ ગેલો હોય એ વખતે ગ્રામ મુદર રીતે મારગ રાગ ગાતું હોય તે આપણે કાને પડે કે અવશ્યે એકદમ શાંતિ થઈ જાય છે, —જાણે કાંઈ કંઈ ઉદાનમાં બેઠા હોઈએ એ જ પ્રમાણે જો કાંઈ એવો મુદર અગ્રહેલ આશાએ તો આપણને ગર્જના સદિન ચોચર વરસાદ પડી ગેલો છે એમ લાગે. આપણે જાગતું ગગન જોઈએ કે મોર નાચે છે, દેડકા બોલે છે, વિજળી ચમકે છે, ગર્જના અને બુખ કડકા થઈ રહ્યા છે, નદીઓ ઉલ્સાહ ચાલી છે, ચોમેર લીલુછમ

ધાસ ઉઘી નીકળ્યું છે વગેરે ગવેઆઓમા એટલી શક્તિ તો સભવે છે કે તે શ્રોતાના કાનને એટલા બધા આકર્ષી શકે કે જોનાનું, સુંધવાનું, બોલવાનું, કશું ભાન જ ન રહે મન અને શુદ્ધિ કાને સંભળાવી જ વરતુ જુએ. આમ, વર્સાદનુ આજેહુન ચિત્ર ફર્સાવનાર રાગ મેધમલ્લાર ન કહેવાય તો બીજાને કયો કહેવાય ? પછી જાણે તે ખેતર ન લીધવે ! એવું જ દીપકનું.

તાનસેનમા એટલી બધી પ્રતિષ્ઠા હતી કે તે પોતાના આશાપથી દુઃખીને આનંદી તેમ જ આનંદીને દુઃખી બનાવી મુકે. અને એ જ પ્રતિષ્ઠાને બળે એ સાલજીવારની આજે એકવાર પછુ લાવી શકે અને કાશુભર અંદરની આત્મભયોન પછુ પ્રગટાવી મુકે આત્મભયોત આગળ વિચળીનું તેજ પછુ શીકું જ લાગવાનું. અકબરના દરબારના દીવા જુઝાઇ પછુ નદિ ગયા હોય, તેમ એની આજ પછુ વધી નદિ હોય; પરંતુ એ ચમત્કાર તો દેખાયો જ દશે.

કહે છે કે તાનસેન જ્યારે ધ્રુપદ ગાતો ત્યારે જાણે મેધ ન વરસતો હોય, એવો ભામ થતો. અને કોણકે વખત એમ પછુ લાગતુ કે ધબ્બા માણુમો બેગા થઇ ગાઇ રહ્યા છે તથા ભિન્નભિન્ન જાતના વાદ્યો વગાડી રહ્યા છે. આ વાત ન મનાય એવી છે; પરંતુ મારો પોતાનો પછુ એવો જ અનુભવ છે. એક વેળા હું કામનિમિત્ત દ્વારકા ગયો હતો ત્યારે ત્યાંની વાદ્યે ભોડિંગતા એક બાળકનું સુંદર ગાયન મેં સાંભળેહુ મારી સાથે મારા બીજા ગાયક મિત્રો પછુ હતા. અમને સૌને એ બાળકના સંગીતથી અત્યંત આશ્ચર્ય થયું, કેમકે તે બાળક કોઇ પણ જાતના વાદ્ય વિના ગાતો હતો, છતાં કેમ જાણે તે જોતજોત જાનના વાદ્ય સાથે ગાતો હોય તેવો ભાસ થતો હતો ! આવા સાધારણ બાળકમા આવી શક્તિ ક્યારે રાખેલી જોઈ તાનસેનની ઉપસી કયા પર મારો વિશ્વાસ ખેસે છે

તાનસેન દલે મોટો થયો હતો, વિદ્વાન થયો હતો, વૃદ્ધ થયો હતો, ધર્મિ સંપાદન કરી જાધામી પ્રિય ને માનનીય થઇ પડેલા હતો દિદુખ્તાનમાં મોત્ય સંસ્તનન દડ કરનાર અકબર, સમ્રાટ અકબર કહેવાયો, એનો સંગીતશાસ્ત્રી તાનસેન સંગીતસમ્રાટ બેજુબો

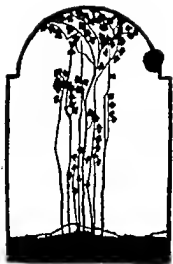
અલભશા યોગી અને સિદ્ધો પછુ પછાડય છે અનેકની આત્મભયોન પ્રગટાવનારો આવો સમર્થ ગવેશો પછુ પછાડયો તાનસેનના હંવટના દિવસો અત્યંત જોજ અને વિલાસમા ચીત્યાં. તે જમાનામા મુસલમાનોમા પ્રચલિત બધા દુરુણિનો તે ભોગ થઇ પડ્યો. પોતાના અતના દિવસોમા તે ગાલિયર ગયો અને ત્યાં અનેક દુર્ઘસનોના શિકાર થઇ પડેલા એ સંગીતસમ્રાટનો ઇ. સ. ૧૫૮૯મા દેહાંત થયો.

એના ઇસ્લામી યુરુ મદમ્મદ ધોય સાહેબની છત્રીની પામે જ ગાલિયરમા એની કબર છે. તે ખુલ્લી ઇમારત રૂપે છે, અને જાનીસ ચોરમ કુટના એ નાનકડા મકાનને જાણુના બાર તથા વચલા બાર મળી સોજ ધાકલા છે. કબરની પામે તાનસેને પોતે લાથે વાવેહુ અને પાણી પાઇને ઉછેરેહુ એક આમલીનું ઝાડ છે કહે છે કે કોઇ સ્મરણશક્તિહીન માણસ તે ઝાડના ચાર પાદડાં ખાતો તો મારા સ્મરણવાલો યર્મ જતો, ખરાજ કડવાળો ખાતો તો તેનો કંઈ સારો થતો તાનસેને વાવેહુ એ મુજ ઝાડ તો એક સરકારી લાથીએ ઉખેડી ફેંકી દીધેહુ, પણ તેના બીજમાથી એક બીજુ ઝાડ ઉગેહુ તે આજે પછુ મોજુદ છે, અને તેના પાદડા આજે પછુ પ્રેમી ગાયક લક્તિ-લાવથી ખાય છે.

તાનસેનને ચાર પુત્રો હતા. એકનું નામ સુરજ-સેન તેને તાનતરંગ પછુ કહેતા. અકબરના દરબારી ગાયકોની વાદીમા તેનું નામ પછુ જણાય છે તાન-સેનના વંશજે દાલ પછુ જુહાજુહા રાજ્યોમા છે, ગાલિયરમાં અમીરખા, જ્યપુરમા નિદાલસેન અને રામપુર રાજ્યમા વજીરખા આજે પછુ હયાત છે. (કુચામે) નારાયણ મોદેશ્વર ખરે

સેવા ઉપર લાચુ બાપનુ આખ્યા પત્રી શિક્ષકે વિદુ સાચુ જોઈ કહ્યું, 'તુ દેલવેમાં સુમધરી કરતો હો ને તારા ડગામા એક પત્તુ જગ્યા ખાલી ન હોય, એ વખતે કોઈ બાઈ બેસવા મરે આવે, તો તું શું કરે?'
'કેવી જગ્યાનો દોષ, સાહેબ, બીજું શું?'

જિખારી—અમવાનને ખાતર દયા કરી એક પેસો આપેલ મોઢર—સોઠ ઘરમા નથી
જિખારી—અરે ખાઇ, મારે સોઠ નથી જોઈયા; પેસો જોઈએ છે

કલ્યાણુ

ઉદ્ગમ્ય

હોલા ! સ્મરે છે અહીં એક વેળા,
આ ચોતરે આપણુ એ રમેલા,
દાદાજી વાતો કરતા નીરાતે,
બહેલા જમીને અહીં રોજ રાતે
કે વર્ષ પહેલાં અહીં યુદ્ધ જ વા,
ને વીર કે અમ્મય કીર્તિ પાન્યા,
આ ગામનો એક હીરો હજુયો,
કલ્યાણુ શોરો અહીંના ચાણુયો
કલ્યાણુ નામે અહીંના સિપાઈ,
જે યુદ્ધમાં એક નયો હજુયો,
હાથી હતી અતર દેરાદાજી !
એનો કંડુ હું ઇતિહાસ આજ
એ ટેક ને સૈયં તણે જમાનો,
સાખી રાકે વીર ન એજ દાણે,
ના યોગ કે કાળ કઈ વિચરે,
ને પાર ધાડું મનનુ ઉતારે
મુખે મુખે યુદ્ધનિરાન વાગે,
હુજનો એક મપૂત માગે,
ને એમ અર્પે સહુ સર્વ રાજિ,
એવી હતી કતમ દેરાસજિ
કલ્યાણુને કેવળ જદ માત,
હુંયે હતી એક વિયોગ વાત,
કલ્યાણુ તો એકલ આરા જેની,
ચિતા ધરે એ દિનરાત તેની
'જાચ્યા ઉઠો !' એમ સિપાઈ માતા
બોલીય દકા ગુલા સુણાયા,

'ને જાણ ! યુદ્ધ મુજની ત ચિતા
ગેજે ન, તારે સિર છે નિયતા
એક ઉમરે રહ્યા સિંચાવે,
સિપાઈ માતા કુળ આ દીપાવે,
દાદા તણેયે રહ્યાહી સાંખે,
છત્રી મરી વા કુળલાજ રાખે
તાસ પિતાએ જી યુદ્ધ ખેડ્યા,
ને દાયા ! એણે તહીં માણુ મેડ્યા,
આશિય દેતા તુજ તાત એતો,
ત તો દહ આપણુ ખેલતેતો
છે ફળ બાઈ ! કરવી અદા એ,
ને જ્ઞાન માનું ધરે સદા યે,
એ રદાય માતા, દિન આજ સારો,
ને વાજ વાકાંય ન થાય તારો
ને રક માતા તુજ રક વેસ,
ત રક એપી નહિ રક દેસ,
શું રક એપી તુજ દેસ બાવિ ?
શોભા મેઠા ! પણ ધન્ય આવી
સાચો સિપાઈ નહિ રાજિ એ હો
જુએ, ધુમે એ ધડ વીર જેહો,
જે મહે જમ્મો, રહ્યામા ડગે ના,
પછો હઠે કે ભયને ગોળે ના
જ્યારે વળી યુદ્ધવિરામ થાગે,
ક્યારે છથોકે મરણા ગારો;
એ હોરા હુંયે ધરી દય છડું,
આજવિરા માટ જ વચ્ચે સીડું
ને કીર્તિ તારી જમ્મો મચારો,
એ કીર્તિમેથી કઈ વીર ધારો;
આપસે તારો વળી બાવિ વાત,
એવી વધારે શી મને નીરાત !
એક, ઉઠો ! દેસ સપૂત માગે,
ચોટ જથે ચોક નિરાન વાગે,
ના ધર્મમા દીલ જરા કરાય,
શું દેગદાહી મુજ પુત થાય !'
કલ્યાણુ હુંયે હતી દેરાદાજી,
બહાલી હતી એ ધડી કુળલાજ;
માતા તણુ વેણુ સુખી ઉઠ્યો એ,
ને કુળદેવી સ્મરીને ન.યો એ

'એ પુરુષાણી મુજ માનુષ,
એ દાઝ બનો મુજ સોખેન
હો દેસ મારો, મુજ દેતાજી,
એ દેસ સારે મુજ સર્વ મજી'
કલ્યાણુ માથે ગિરવેચ બારે,
ને જદ માતા તલવાર બારે,
વેચી પંડી ત્યાંહી રાકુન વા,
બાધે લપેટયો નિજ એજ બાજ
ને આમનાકે તહીં પુત માતા
આવી ઉભા, જ્યાં જમ્મોત માતા
કે, વીર જેતુ રમુદા મુજ,
સ્વાતંત્ર્યની કેવળ એક પુત
સો યુદ્ધ અતે પુરુષાદ દાકે,
ને જદ માતા જઇ આમનાકે,
ત્યા જદ માતા નિજ પુત ધરી
કલ્યાણુ ! કલ્યાણુ ! વટે મિથાગી
ને-ને અહો યુદ્ધ છત્રી પારો !
સો મમ-દેશા ઉમસય તારે,
એ દર્બરેલા સહુ લોક દોરે,
બહાલી તણુ નામ જાણ્યો મોરે
ત્યા સૈન્યનો નાચક ભેલ ભોળો
એણે જ પહેલા જમ્મોત જેલો,
ક'યાણુ હીરો રહ્યામા હમ્મારે,
પહેલા ધરયો એ, જય તો મળ્યો
કલ્યાણુ માતા હતી દર્બરેલી,
એણે મુજની જય વાત પહેલી,
એ દર્બરે લોક અપાર દાગે,
કલ્યાણુ પથે નિજ પથ વાજ્યો
કલ્યાણુ તો જાનક કીર્તિ પા.યો,
ને આત્મ એનો સ્વરો વિરા વેળે
કલ્યાણુ ક્યારે બહો આ ગણુયો,
ને આત્મ એનો સહુમા વણુયો
આવે ફરી યુદ્ધપસમ જ્યારે,
સો વીર એની અહીં બરમ ધારે,
ને બરમ ધારી રહ્યામા પંચારે,
કલ્યાણુ કીર્તિ હજીયે વધારે
અન્દવહન ચીમનલાલ મહેતા

શરત કોણ જીત્યું ?

કાં સાબળ્યું? ખંડેરાવને તો રત્ન આપવામાં આવી ' મોટા ઝાડના ળાયા નીચે બેઠેલા કેટલાક વિદ્યાર્થીઓને ઉદ્દેશી મોદને કહ્યું

દાણબર તો આ વાક્યનો અર્થ કોઈ સમજ શક્ય નહિ અને બધા શાન્ત રહ્યા. છેવટે ચોક્કસ વાત મમજાના નોતમે પુછ્યું, 'હુ કોની વાત કરે છે?' પ્રિન્સિપાલ એવા મુરખ નથી કે આ વળતે રાવને રત્ન આપે, એક માસમાં તો આપણે સર રૉબર્ટસ દાઢકુલ સાથે શરતો થવાની છે. તેવે વખતે આપણા ઉન્તાડને છુટા કરવામાં આવે એ તો કમ જો?'

'કેમ જોને?' પુછ પ્રિન્સિપાલને હુ કાંઈ ગપ્પા નથી મારતો દણુ દમણા જ ખંડેરાવ પામેલી આવું છું, અને તેમણે જ મને કહ્યું કે તેમને છુટા કરવામાં આવ્યા છે.' મોદને અધીરા બની ખુલાસો કર્યો

'હુ નથી માનતો સર રૉબર્ટસ દાઢકુલને આપણે હાથ બનાવવો છે ખંડેરાવ જાણ જ નહિ. એ તો તારી મરકરી કરતા દશે.' એકે કહ્યું.

'હુ તમને ખરેખર કહ્યું છું કે આ સાચી વાત છે તેમને રત્ન આપી અને આજે સાંજની ઘાડીમાં તો તે જાણ છે માનવું હોય તો માનો નહિ તો કાંઈ નહિ' શુરમામાં આવી મોદને કહ્યું

મોદનના કુવળતા અવાજ અને કિંકા પડી ગયેલા ચહેરાથી બધા ઊંડરોની ખાતરી થઈ કે કાંઈક પણ બન્યું છે ખરું આ બધા વિદ્યાર્થી ખંડેરાવ નીચે કસરતશાળામાં ખામ તાલીમ લેતા, અને આપતી શરતોમાં ઉતરવાના દત્તા. તેમને ખંડેરાવ માટે બહુ જ માન હતો, દર વર્ષે એક વાર માર્ચનિક રફસ અને સર રૉબર્ટસ દાઢકુલ વચ્ચે લુટીલુટી રમતોની શરતો થતી, અને ઘણા યજનથી માર્ચનિક રફસ દર વર્ષે હારતી આવી દત્તી. ઘણાં ઘણાં પ્રયત્નો કર્યા છતાં હોડવાની શરતોમાં તે સર રૉબર્ટસ દાઢકુલની બગાડી કરી જ ચકતી નહિ અને રફસમાં એકએક વિગિજવા દત્તી માર્ચનિક પોતાના કસરતખાતે અને કમરત-શાળા માટે અનેરું રચાન બોગવતી જ્યારે સર રૉબર્ટસ

દાર્શનિક મકાઉટિંગના અદ્વિતીય માન પામેથી હતી સાર્વજનિક સ્કુલના વિદ્યાર્થીઓ માનસ મશકળ ગાત્રોથી તરી આવતા ત્યારે મન અને નનના નયો તરવારથી ભુલ પડી જતા સર રૅબર્ટ્સના મકાઉટિંગની પીછાનવા તે મુશ્કેલ વાત ન હતી

દર વરસે આવતી શરતોમા બંને શાળાના ઉપ-ધુક્ત વિદ્યાર્થીઓ ભાગ લેતા, અને તે બીના એટલી બધી અગત્યની ગણાતી કે બંને શાળાના વિદ્યાર્થીઓ તેની ચાંનક માફક રાદ જોતા ને પરિણામો માટે બાહુ જ ધન્યેત્વ રહેતા નહીં પોતાની નજીક હોઈને તથા તરવાની સારી વ્યવસ્થા હોવાથી સાર્વજનિકના વિદ્યાર્થીઓ તરવાની દરીફાઈ મિલકતથી બધી દરી-ફાઈમા સર રૅબર્ટ્સ સ્કુલ સામે દાર ખાતા તેથી તેમનો ઉત્સાહ ધીમેધીમે મંદ પડતો જતો હતો. આ એકપાલ જના ઉત્સાહને સચેત કરવા સાર્વજનિકના પ્રિન્સિપાલે છેલ્લા આઠ માસથી એક સુવિખ્યાત કસરતગાજ ખંડેરાવતી નિમણૂક કરી હતી રાવના આવ્યા પછી તેના ખન, ઉત્સાહ અને કંચ લેવાની સખ્તાઈથી સાર્વજનિકના વિદ્યાર્થીઓમા નવો જ ઉત્સાહ રેડાયો હતો. શરતોમા છતવાના અકુગે તેમના દિલમા કુટવા માડ્યા હતા અને આ વખતની શરતો કાષ્ઠ ઓર રીતે જ રમાશે તેમ તેમનું ચોક્કસ માનવું થયું હતું આવે કટાકટીને પ્રસંગે પ્રિન્સિપાલ ખંડેરાવને રજા આપે તે વાત માની શકાય તેની ન હતી. પણ મોહનનો ફિરો ચહેરો તથા ધુજતો અવાજ કાષ્ઠ બીજી જ ખાતરી આપતા હતા

‘પણ મોહન, ખંડેરાવને શા માટે રજા આપી ? તેમનો ચુરોડ શો હતો ? હું તમને ધારતો કે તેના જેટલી ખતથી બીએ કોઈ માણસ કદિ ક્યા ચે કામ કરે’ નૌતમે કહ્યું

નિરસકારકુદા દારથ કરી મોહન બોલ્યો, ‘રાવની બોલવાની રીત સામે પ્રિન્સિપાલને વાંધો આવ્યો ? વિદ્યાર્થીઓ સમગ્ર રાત્રે ગમે તેવા બીલન્સ અપ્પેલ વાપરતા તેમણે સાલબ્યા પછી તેમને ઍ.ફિસમા બોલાવી એક કલાક નીતિશિશુણ ઉપર પ્રવચન આપી પાલ્કીયુ દીધું’

‘બાપા ગમે તેવી બોલે પણ જ્યાં મુધી આવી સસં તાકીમ આપે ત્યાં મુધી વાધો શો હતો ?

આપણે ક્યા નાના ગમ્યા હાઈએ કે છોકરીઓ હાઈ તે ગવના અપશબ્દોથી શરમાઈ જઈએ અથવા અનર્પિતમાન થઈ જઈએ, આપણામા એ કાઈ ના ચેતન આવ્યું હોય તો તે તેની આવી કડક આપાથ જ છે અત્યત્ત, હું કશુંલ કરે છું કે રાવની વાત ચીન બીલન્સ છે, પણ નમે લશકરી માણસ પામેજ તે કઈ સાદિત્ય પરિપૂર્ણ લાપલુની આશા રાખ શકો ? મને તો નવાઈ લાગે છે કે પ્રિન્સિપાલને તેમા એટલું બધું શું લાગી આવ્યું ? હવે આપણને તાકીમ કોણ આપશે ?’ વાક્ય પુર્ણ કરતાંકરતા નૌતમે પુણ્ય

‘શી ખજા’ મીઠું ને ધીમુ બોલતી કાષ્ઠ કંચા શાળાની મહેતીજ મોધી લાવે નહિતર કોઈસાથુને વ્યાપામ પર વ્યાખ્યાન આપવા બોલાવે હવે થયું, આ વર્ષે પણ આપણે તો દારવાના જ’ મોહને નિસામે નાખ્યો

આખા ટોળા ઉપર દીકરીની છવાઈ રહી, પ્રિન્સિપાલને વિશેષણ પર વિશેષણ આપવા તેમના આ નિર્ણય સામે બધાએ મહામાહે બુજ વિદા કરી અને ઉરકેગમેથી લાગણીને આ પ્રમાણે વાચા દારા માર્મે આપી થોડીધણી શાનિ મેળવી

રાવને રજા આપી તે બાજબ શાળાના દતિલક્ષમા નાનીસુની ન હતી કે નજીકી ગણી વિસારી શકાય. સાર્વજનિકના શાળાજીવનને તલસ્પર્શ કરતી આ બીના હતી પ્રિન્સિપાલ સારી રીતે સમજના હતા કે આરતી શરતો માટે વિદ્યાર્થીઓ કેવા ઝખી રહ્યા છે, અને રાવનું જનુ તેમના ઉપર શી અમર કરશે મોહન અને તેના મિત્રો પ્રિન્સિપાલને લેદીએ બે ગણુના, અને માનતા કે તેણે મકુલના અપવામકમ સિવાય મતગમતમા કદિ રસ જ લીધો નથી. પણ સાચી વાત તો, છુદી જ હતી ઘણા વર્ષો પહેલાં તેમના જ્યાનામા પ્રિન્સિપાલ એક સાચ બેરાદી હતા હાઈ-જંપ (અંગ્રે કુદેક)મા તો તેમણે ઘણા ઈનામો મેળવેલા જે હજુ તેમણે માનપૂર્વક સાચવી રાખ્યા હતા પોતાના નામ પછવાડે લગાડવાની ડિગ્રીના અનેક અલરોની દારાદોગ કરનાં તેમને મન આ જુના શરતોના ખાવા અનેકે રચન બોગવતા ખંડેરાવને શોધી શાળામા તેમની નિમણૂક કરનાં પણ ચેતે જ, અને ખંડેરાવને પગાર ઉપજન

પોતાની પામથી સારી રકમ ખાનગીમા આપી જીજી
શાળામા જતા કોષ્ટો અટકાવ્યા હોય તો તે પણ
પોતે પણ આ ખાનગી વાન તેમના સિવાય બીજું
કોઈ બંધુતુ નહિ.

સર રૉબર્ટસ હાઈસ્કુલ માંને જીતવા માટે
વિદ્યાર્થીઓ જેટલા ઇન્ટેન્ડર દના તેનાથી સોમણ
વધુ ઇન્ટેન્ડર પોતે દના. પણ તેમ કરવા જતા
શાળાને ખડુ ભારે કીમત આપવી ન પડે તેની તે
દમેશા ચીવટ રાખતા. સાર્વજનિકમાયો સારા કમરત-
બાજ અને શ્રેષ્ઠ પકિતના વિદ્યાર્થીઓ નીકળે તેટલી જ
તેમની ધગશ ન હતી. શાળાની બહાર બહેરજીવનમા
સાર્વજનિકના વિદ્યાર્થીઓ ઉત્તમ ને જવામઈ નાગરિક
તરીકે બહાર પડે તે તેમના દિલની અભિલાષ હતી,
એ જ તેમના જીવનનું ધ્યેય હતુ આનો અર્થ
વિદ્યાર્થીઓને સારા ચારિત્ર્યવાન જતાવવા તે. અને
તેથી જ, શરતો જીતવાને નિમિત્તે કોઈ પોતાના
વિદ્યાર્થીઓના ચારિત્ર્યનો અધ પાન કરે તો તે એ સહી
શકે તેમ ન દના. થોડા વખત ઉપર, સાર્વજનિકના
કસરતશિશુઓની તારીફ કરતા અને સર રૉબર્ટસના
સ્કાઉટિંગની ચર્ચા કરતા તથા મયા વર્ષોની સગ્તોના
પરિણામની ન ઝાજતી રીતે ટીકા કરતા કેટલાક
સેઓ તેમણે જાપામા જોયા સારથી તેમને પોતાની
કસરતશાળાના વિદ્યાર્થી અને તેમના ઉસ્તાદ ઉપર
ગ્રેજ ગ્રેમ ગમેશે શરતો ખાસે જીતવા વિદ્યાર્થી
ના જીવનનો ખ્યાલ ઉઠો વળતો તેમને ભાસ્પો,
પ્રામાણિક દરીકાદને જદલે ઇખ્યાનો સચાર થતો તેમને
લાગ્યો અને પવિત્ર વિદ્યાર્થીજીવનમા અપ્રમાણિકના-
ભરી વેપારીશાહી સ્પર્ધા તેમણે જોઈ તે દિવસયો
તેમનું ખ્યાન રાવ અને તેની પ્રગતિ નરફ વિશેષ ને
વિશેષ વળ્યુ. ને એનું પરિણામ આપણે જોયુ

વાત આમ અનેથી રાવ ઘણી જ ખરાબ ભાયા
વાપરે છે તેવા ખબર ગ્રિન્સિપાલને મળેલા અને તે
ઉપરથી તેમને ખેલાવી ગ્રિન્સિપાલે ખાસ સૂચના
આપેથી કે તમે તમારી રીત સુધારો. નહિતર રબ
આપની પડશે. રાવે વાત કશુમ પણ રાખેથી. પરણ
મોદને કહ્યું તે પ્રમાણે તે પછી પણ ગ્રિન્સિપાલે રાવને
વિદ્યાર્થીઓ પ્રત્યે પણ જ બીભરત શબ્દો વાપરના

કનોકાન સાભળ્યા માર્ગનિર્દનું પમિત્ર વાતાવરણ
આવી અસ્વીક ભાવાધો અપવિત્ર અને તે વાત
તેમનાની સહન થઇ શકી નહિ તેમણે રાવને ખેલાવ્યા
અને એ શબ્દો સંભળ્યાથી તુરતાતુરત રબ આપી

તે જ દિવસે સાર્વ ગ્રિન્સિપાલે આખી શાળાને
મલાખેડમા એકત્રિત કરી અને ‘રમત તથા સાચો
ખેલારી’ એ વિષય ઉપર ભાવણ આપ્યુ. રમતમાં
રમન કરના પણ કાષ્ટ ધણું જ વિશેષ છે તે
જતાવવા તેમણે પુરતો પ્રયત્ન કર્યો તાલીમથી રાખુઓ
અને અવગો કેવા ચપળ અને મજબુત બને છે,
રમન જીતવામાં સંકલ્પબળ કેટલુ કામ કરી શકે
છે, રમતો પોતાને માટે નહિ પણ આખી કસરતો
માટે કેમ રમાવી જોઈએ, તેનો વશ અને ધનામ
નરથાને માટે છે—નહિ કે પોતાને માટે, અને સાચો
ખેલારી લવિધ્યનો સાચો જવામઈ શહેરી કેમ બને
છે તે સમગ્રન્યુ પછી ખંડેગપને છુટા કરવાનાં
કારણો બધા સગલ રણુ કર્યાં.

‘માણસની જીલ તેનું ચારિત્ર્ય કેવુ છે તે બહુ
જ સહેલાઈથી જતાવી આવે છે, ગંદા શબ્દો, ગંદું
દિલ ઉઠાડું પાડે છે બીતસ્ત શબ્દો જેટલી સહેલાઈથી
સાખી શકાય છે તેથી પણ વધુ સહેલાઈથી વાપરી
શકાય છે પણ દિનપ્રતિદિન તે આપણામા ગ્રેસી
માણસાઈ ઓછી કરે છે શરતો જીતવા માટે તમારે
તાલીમની જરૂર છે, અને તે પણ સખતતાલીમની
તાલીમ વગર—પ્રયત્ન વગર કદિ કોઈ આવડતુ જ
નથી જીવનની મોટી શરતમા પણ તેમ જ તમારે
મન તેમ જ આત્માની કેળવણીની પણ એટલી જ-
જરૂર પહેલી જરૂર છે. અસ્વીક ભાવા જતાવી આપે
છે કે માણુમનો પોતાના આત્મા ઉપરનો કાણુ
કેટલો ઓછો છે તેટલા માટે જ હું તેને ધિક્કાર
છું તેટલા માટે જ આજે આપણા ઘણા જ કાળેલ
ઉત્તાદને મેં રબ આપી છે. આપણી શાળાના આત્માને
અપવિત્ર કરતા કોઈ પણ માણુમને હું આ ચાર
દીવાલોની અંદર રાખી શકુ નહિ. હું તમને દરેકને
આમદર્પવક કરું છુ કે સાર્વજનિકનો શુદ્ધ ઉત્તાદ
શિશ્વ થવા ન દેતા, પણ ખેલારી શબ્દના સાચા
અર્થ પ્રમાણે એક સારા ખેલારી થવા પ્રયત્ન કરવો.’

ગ્રિન્સિપાલનો ગાજતો અવાજ બધ થયો અને

હાજર રહેવાને ધડીબર એમ થયું કે માર્વજનિકની આજર સાચવવા આ વખતે બંને તેટલા પ્રયત્ન કરવો. મોદને પોતાના પાકડા ઉપર આગમ મગડા તેના ખુબમુરત ચહેરા ઉપર નિગ્રહકાર અને ક્રોધ વિવાદ ધીમ બાવો વ્યક્ત થતા ન હતા.

પાછળથી તે પોતાના અગત મિત્રોને મળ્યો 'તદન છાકરી જેવી વાતો હું તેો તેમના આ ધાર્મિક પ્રવચનથી અરથો માટે પડી ગયો સર રૉબર્ટસ સાથે આપણે દારીએ છીએ તેવી જ પ્રેસિડેન્સીમાં આપણને ક્યા રે સ્થાન નથી કીમત રમનની નથી, જીવનની છે બે આપણે સર રૉબર્ટસ સામે છતીએ તે પ્રિન્સિપાલના આવા દબરો પ્રવચનથી પણ વધુ પરિણામ આવે આવા વેગળી જેવા પ્રિન્સિપાલ ફરતા બેરોડા સોગણા વધુ કીમતી છે'

'તે તો હું નથી માનતો રમત, રમત ખાતર જ રમતી જોઈએ છત અથવા દાર તો તેના પરિણામ છે રમતની પ્રામાણિકતા અને શુદ્ધિ આગળ રમવાના પ્લાસા અને દાનનો કાષ્ટદિસાગ નથી આવો મત તો આપણા પ્રિન્સિપાલ પ્રમાણે મર રૉબર્ટસનો દરેક રકાઉટ પણ ધરાવે છે તેમનામા કાષ્ટ જુરી જ જતનો પવન છે.' ટોળામથી એક છોકરે કહ્યું

મોદને તેના મામુ બહુ જ ચુસ્તસાલરી નજરે જોયું તકશર ન થાય માટે તે છોકરે પાન ફેરવી પુછ્યું, 'તમે રૉબર્ટસ સ્કુલના કનકસિંહ માટે શુ ધાંગે છો?'

કનકસિંહ સર રૉબર્ટસ મુલનો સાગે દોડનારો હતો તેણે ગયે વર્ષે બહુ જ સહેજાઈથી બે માઇલની શગમમાં મોદને દરાયો હતો પણ આ વર્ષે રાવની તાલીમથી મોદન કનકસિંહની જરાજરી કરી શકે તેમ તો થઈ ગયું હતું મોદને ગયા વર્ષની દાર કેવી ખુબની હતી તે નૌનમ બહુ જ મારી ગીતે જાણુનો હતો સાર્વજનિકના ગંગવ ખાતર નહિ, પણ પોતાના સ્વમાન ખાતર આ વખતે બે માર્વજન' શગ જીતવા માટે મરી શીટવાનો મોદને નિશ્ચય કર્યો હતો અને તેમા વળી રાવની તાલીમથી છતની આસા બધાઇ હતી ઉપર પુછેલા પ્રશ્નો જવાબ આપતા મોદન જોડ્યો 'અર વર્ષે તો કનકસિંહ હાથે જ મોની લે રાવે મને એક ખાસ યુક્તિ બતાવી છે આ વર્ષે બે

માઇલની શરત આપણી જ છે બંધ મો જુએ કે સાર્વજનિક કાષ્ટ પાછળ નથી'

રાવના ગયા પછી શરતોની તારીખ રહેજ સિથિલ પડી ગયવી જોડાજરી બધાને ખુબ લાગી પ્રિન્સિપાલે નવો કસગતશિર્ષક નામો, પંખ નિમલુકની આપગતી જ કાષ્ટ સારો ઉગાર નરિ આવે તેવા મન બાધી જોડવા વિધાર્થીએને એ પક્ષથી ગમી નહિ મોદને તો પહેલે જ દિવસે નવા શિખરું નામ 'મહેતીછ' પાડ્યું ને વિધાર્થી અને શિક્ષક વચ્ચે સહકાર થવામા એક ટીવાજ ઉભી કરી.

પણ આ સ્થિતિ લાંબો વખત ચાલી નહિ, જેમજેમ શરતોના દિવસો નજીક આવવા લાગ્યા તેમતેમ બંને ને પ્રયત્ન પણ સર રૉબર્ટસની માથે છતવું એવી પ્રાગણીનું મોઝુ આપી શાળા ઉપર કરી વચ્ચે મવારમાજ તાલીમ ગદુ જ ઉભા પૂર્વકે ચાલી રહી અને દરેક વિધાર્થી પોતાનાથી જનતુ કયા લાગ્યો મોદને પણ લાગી આખું કે આ વર્ષે બે માઇલની શરત જીતે જ છુટકો કેમકે પોતે છતરો એવા બાજુમાં તેણે ધણા સમય કુટ્યા હવે તે વાંચો સાચા પાડવા તેણે પૂણે પ્રયત્ન આણો

પરિણામે શરતને દિવસે માર્વજનિક શાળાએ આદશા વર્ષેથી કદિ નહિ મોકલેલી તેવી એક વળી જ તાલીમખાજ દુકડીને શરતમાં ઉતારી

સર રૉબર્ટસ દાઉરકુલ 'દાઉ જપ' અને અરથા માઇલના છનામ છતી ગઇ ત્યારે માર્વજનિક પા માઇલ અને એક માઇલ છતી દારજીતનું તંજત મમતો'ક કહ્યું જ્યારે બે માઇલની શગ માટે મોદન દારી ઉપર ગયો ત્યારે બંને શાળાઓ ઉત્પાદ અને છતેતરીથી થેલી થઇ ગઇ બંને શાળા વચ્ચે રમાતી બંધી શરતોની અદર બે માઇલની શગ અચરથાન બેગવતી, અને તે શરતમાં છત એ જ સાચી છત, તેમ વર્ષેથી મનાતુ ગયે વર્ષે તો થોડા જ કેરવી સાર્વજનિક દારી હતી, આ વખતે તેના જેવાહી મોદનની શ્રદ્ધા અર્પવ હતી તેના પગ દરજી માફક ચનથનાટ કરી ગયા હતા, તેના શરીરો એક એક રનામુ દિવસખાના તાર માફક ઝંજુઝંજુ રહ્યા હતા પહેલી જ નિશાનીએ બંને ઉપડયા રાવની

ખતાવેલી યુક્તિ પ્રમાણે મોતને મીઠું દોડવાને બદલે પ્રથમ જલંગ જ મારી, અને પછી દોડવું શરૂ કર્યું આ જલંગને પ્રતાપે તે શરતની પહેલી જ હાથથી કનકસિંહની આગળ એક વાર નીકળી ગયો અને તે અંતર એણે ઠેક સુધી જાળવી રાખ્યું.

આ બે સિવાયના બીજા દોડનારા તો પાછળ પડી ગયા અને પ્રેક્ષકોનું લક્ષ પણ આ પ્રથમ બે ઉપર જ હતું. અને શાળામાં કનકસિંહ અને મોહનની જગાંપરી કરી શકે તેવા એક પણ વિદ્યાર્થી ન હતો. મોહનને પોતાની આગળ દોડતો જોઈ કનકસિંહને બહુ જ લાગી આવ્યું ધણુ વયોથી ધારણ કરેલી બે માર્શલની શરતની વિનયમાળા તેને પોતાના કંઠમાંથી સરી પડતી જણાઈ શરમથી તેમણે મહેરો રક્તવર્ણો ખતી ગયો સર રૉજર્સના પ્રથમ પંક્તિના ખેલાડી સામે સાર્વજનિકતો વિદ્યાર્થી બાથ બીડે તે વાન તેને અસહ્ય થઈ. તેણે એક ઝનુની ફ્લોગ મારી અને તાળાઓના ગડગડાટની વચ્ચે કનકસિંહ મોહનની સાથે થઈ ગયો. એકબીજાના શકવાની રાહ જોતા હવે અને જાતીલર એકમાથે દોડવા લાગ્યા.

પોતાના ખેલાડીને સર રૉજર્સના ખેલાડીની બરાબર દોડતો જોઈ સાર્વજનિકતો ઉત્સાદ ઉભરાવા લાગ્યો વિદ્યાર્થીઓની છુમોથી આખું મેદાન ગાંઝ હાંપું, અને આ ગર્જનાથી મોહનનો ઉત્સાદ વધ્યો તેને પોતાના વાઘો સાચા પડવાની નિશાનીઓ દેખાવા લાગી ને ધીમેધીમે એ કનકસિંહની આગળ નીકળવા લાગ્યો.

સર રૉજર્સ હાઈરકુલના વિજેતાને પ્રતિ શબ્દે એમ ભાસવા લાગ્યું કે વિનયથી મોહનને વરમાળ પહેરાવે છે માથું પછગાડે નાખી, હોહ હાંસી કનકસિંહે છેલ્લા પ્રયત્ન આરંભ્યા સ્થિર થઈ ગયેલી તેની આખો સમસ્યા બહુ તરત લાગ્યું, તેની નસોમા નેસલર પહોંતું લોહી મગજ ઉપર દબાડાના પ્રદ્ધર માફક અથડાવા લાગ્યું, તેના પગ જમીનને ધીલકુલ અડતા જ ન હોય ને જાણે તે હરતો હોય તેમ તેને ભાસ થવા લાગ્યો, અને છતાં મોહન અને પોતાની વચ્ચેનું અંતર એક ઈચ જેટલું પણ તે એણે કરી શક્યો નહિ. ખરેખર, મોહને તેને હરાવી દીધો હતો.

નાયાધીશો એક દાયમાં દોરી પડી તથા બીજા દાયમાં ધડિયાળ રાખી, લગાવવાને આ સ્પર્ધા જોઈ રહ્યા હતા. હવે માત્ર પાંચ જ મેકડમા શરતનો અંત આવશે. મોહન છતશે તેનું પરિણામ સૌ રહેજો કહી શકે તેમ હતું.

ક્યાંથી આવ્યું, તેના માલિક કાણુ હતો, શી રીતે દાખલ થયું અને અત્યાર સુધી કેમ કાઢ્યો લાલ્યું નહિ, તે જ નવાઈની વાન હતી. પણ એક નાનું ગજુડિયું, જાણે જમીનમાંથી જ પ્રેત માફક પ્રગટ થયું હોય, જાણે સાર્વજનિક અને મર રૉજર્સ વચ્ચે વધતી જતી ધર્મદૃષ્ટિ ઓછી કરવા અવનાર લીધો હોય, તેમ પ્રેક્ષકવર્ગના પગમાંથી પસાર થઈ શરતની જૂમિ ઉપર સીધું દોડવું આવતું હતું એક કાન હોયો અને બીજો કાન નીચો રાખી, સોટી જેની પાતળી યુઝીટી ટટાર રાખી, જાણે કાંઈ ખાસ અમત્યનું કામ હોય તેમ, પૂર્ણ ખેરકારીથી અને ખેલાડીના માર્ગ તરફ તે જતું હતું ટોળામાના બંધાએ આ કુતરાને જોયું અને મોહન માન્યુ કે જો તે આ પ્રમાણે આગળ જરો તો મોહન કે કનકસિંહના પગમાં આડું આવશે. એક તાણુભર આનંદ અને પ્રોત્સાહનની ગર્જનાઓ બધ પડી અને કુતરા તરફ ધમકીની છુમો રાઈ થઈ. પણ આવી કાંઈપણ જાતની છુમને ન ગણકારતા ગજુડિયું આગળ વધ્યું.

ભગીરથ પ્રયત્નથી શ્મિત થએલા મોહનની આખો દૂર ક્ષિતિજરેખા ઉપર સ્થિર હતી. પોતાની આંખુજાણુ શું છે તેનું તેને કાંઈ જ્ઞાન ન હતું. નહોતો જોઈ શકતો તે લગભગ માર્ગમાં આવી પહોંતું કુતરે કે દૂર ઉભેલા પ્રેક્ષકજનો, નહોતો સાંભળી શકતો તે સાવચેતીની છુમો કે પ્રોત્સાહનની ગર્જનાઓ અત્યારે તો તે એક રાજસી ધંતની માફક આગળ ધસે જતો હતો થોડીક ડાણો વધુ, માત્ર ત્રીમ વારનું અંતર, અને પોતે શરત જીત્યો! સ્વમાન જાળવવા માટે અને સાર્વજનિકની પ્રતિષ્ઠા માટે હવે માત્ર પાંચ જ સેકન્ડની વાર હતી—ત્યાં તો ગજુડિયું મોહનના પગમાં અટવાયું ને તે નીચે ગળતી પડ્યો.

પૂર જોરથી દોડતા કનકસિંહે આ જોયું—ન જોયું ને શરતની દોરીએ જઈ પહોંચ્યો દોરી તેની બંધને

ઝડી કેાઇએ તેના હાથ ખાંચ્યા તે આમબરે બેસી ગયો, અને ત્યારે તેની આખ આગળનુ ધુમ્મસ દૂર થયુ ત્યારે તેણે મોહનને પાછળ પડી ગએલો ને પગમા કૂતરે આવી ગએલો જોયો.

કનકસિંહને આ સ્થિતિ સમજતા વાર ન લાગી. મોહનને તેના કમનસીય માટે દિલમોઝ દેખાડતા ને પોતાને મુખારકબાદી આપના અનેક અવાજો તેણે સાંભળ્યા. તે આમથી એવો તો ભરાઇ ગયો હતો કે એ વખતે તો કાઈ ખોલી શક્યો નહિ, પણ તેના મનમા અનેક વિચારો દોડદોડ કરી રહ્યા હતા. કનકસિંહ બહુ સારી રીતે સમજતો કે મોહન પોતાને ચોક્કસ હરાવ્યો છે, માત્ર આ અકસ્માતથી જ તે જીત્યો છે. પોતે પુરતો યત્ન કર્યો છતાં પણ મોહનની આગળ નીકળી શક્યો ન હતો તે વાત તેના મનમા બહુ જ તાજ હતી. તેને મન આ જીત તે જીત ન હતી, પણ ભાગ્યદેવીની પ્રમાદી હતી રમત, રમત ખાતર જ હોખી જોઇએ, ગમે તેવા સ્પોર્ટ્સમા પણ મામા ખેલાડીનો જુસ્સો વિમગ્નવો ન જોઇએ, અને તે જ સર રૉબર્ટ્સ હાઇસ્કૂલની શોભા છે તે વાત કનકસિંહ તો શુ પણ એ આખી સરથાના બધા વિદ્યાર્થીઓ સારી રીતે નમજતા હતા. કનકસિંહ સારો દોડનાર હતો અથવા સારો ખેલાડી હતો એટલું જ નહિ, પણ એ બે વસ્તુ કમ્તા પણ કાઇક વધારે મદદરૂપુ તેનામા હતુ પોતાને મુખારકબાદી આપનાના હાથ ખસેડી તે એકદમ રમતના ન્યાયાધીશ પામે શાન્તિથી ગયો અને જણાવ્યુ કે 'ખરો જીતનાર મોહન છે, હું નહિ તેણે મને હરાવ્યો છે.'

'તમારા આવા વિવેક મટે તમને ધન્યવાદ ઘટે છે, પણ અમે કાઇ કરી શકીએ તેમ નથી નિયમ પ્રમાણે જે દોરને પ્રથમ અંકે તે જીત્યો કહેવાય' ન્યાયાધીશે જવાબ આપ્યો.

'તમારે તમારો મત ફેરવવો પડશે હું ક્યારે જીત્યો અને ક્યારે હાર્યો તે જરાબર સમજી શકુ છુ. આજ તો હું ચોક્કસ હાર્યો છુ ને મોહન જીત્યો છે.' કનકસિંહે આગ્રહપૂર્વક જણાવ્યુ.

ન્યાયાધીશે માથુ ધુણાવ્યુ આવી મુસીબત કહિ આવી ન હતી પરિણામે નાજે એક સલા ભરવામા આવી. તેમા એક કનકસિંહ નહિ પણ સર રૉબર્ટ્સ

હાઇસ્કૂલના બધા વિદ્યાર્થીઓએ એક અંતારે જોડે કંથુ કે. બે માઇલનુ ધનામ મોહનને મળ્યુ જોઇએ રમતમા પ્રતિસ્પર્ધીના અદમ્ભાતનો લાભ લે તે કિ સાચો ખેલાડી કહેવાય જ નહિ.

ને મર્યાબુતે શરતનુ ધનામ સાર્વજનિકને આ પવામા આવ્યુ.

કુતરા સાથેના અકસ્માતથી તથા હદ ઉપગમ કરેલા પરિઘમથી મોહનની તબિયત એકદમ ખરાબ થઇ ગઈ. તે તદ્દન હતાશ થઇ ગયો અને તેને તુરના ઘુરત શાળાને મોકલે લઈ જવામા આવ્યો. ત્યારે તેને ખબર મળ્યા કે કનકસિંહે ન્યાયાધીશ પામે માગણી કરી છે કે ધનામ મોહનને મળ્યુ જોઇએ, ત્યારે તેણે એક તિરસ્કારપૂર્ણ દારૂ કઠીને કહ્યું, 'ખોટો વિવેક એવુ તે હાથ આવેલુ ધનામ કાઈ જવા દે ? મારે તો આપના વરસથી રમવુ જ નથી.'

તે જ દિવસે સાંજના ત્યારે તેને ફરી ખબર આપવામા આવ્યા કે કનકસિંહની મામણીથી અને આખી સર રૉબર્ટ્સ હાઇસ્કૂલના ટેકાથી બે માઇલનુ ધનામ સાર્વજનિક સ્કૂલને આપવામા આવ્યુ છે, ત્યારે તેને શરત તે શુ તેનો આજોઆજો ખ્યાલ આવવા લાગ્યો પ્રિન્સિપાલે ભાપણમા રમનને જે સ્થાન આપ્યુ હતુ અને હાર-જીતને જાણુ પડે મળી હતી તે સમજવા લાગ્યું. કનકસિંહની સ્થિતિમા પોતે હોય તો શુ કરે ? 'હાથ આવેલુ ધનામ કિ કાઇને પાછુ આપુ જ નહિ' તેવો એના અગમથી ટકુકો આવ્યો અને તે શરમદિા ખની ગયો તેણે પયારીમા મોઢું ધુપાવી દીધુ. કનકસિંહે જે કરી જતાવ્યું તે પોતે ચિંચાની પણ નથી શકતો એ ખ્યાલે તેણે પોતાની જાત બહુ તુરંજ લાગી વધુ ઝડપ કે સારી સહનશક્તિ જ માત્ર માવો ખેલાડી બનાવી શકના નથી રમન ખાતર રમત રમી, હાર કે જીત કાઈ દિસાજમા પણ ન ગણતા પ્રામાણિકપણે રમન રમના હાર કે જીત સરખા ઉત્સાહથી સીકારે તે સાચો ખેલાડી.

સર રૉબર્ટ્સ હાઇસ્કૂલના પ્રામાણિક ખેલાડીપણાથી મોહન બે માઇલની ગરત જીત્યો, એટલું જ નહિ પણ તેણે મોહનને એક સાચો ખેલાડી પણ જતાવ્યો.

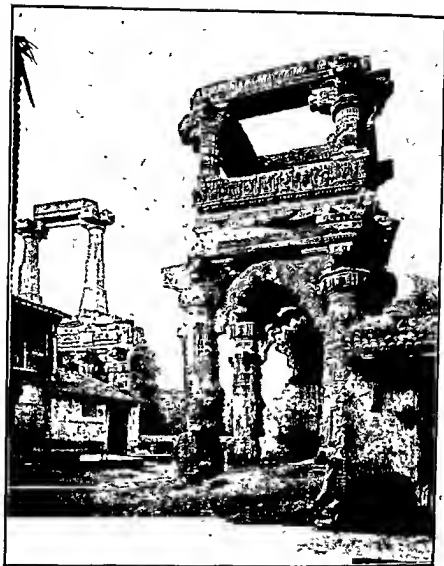
ગાંધીનંદન ભટ્ટ

દિવ્ય ગાન

ધન વાદ્યમા
વર્ણતા ભજામા
ગુરુચોમ અને જનગોષ્ઠ વચે
જ નના વકનો
નવરત બરો
ગાયત્રીમત્ર જવાઈ ન્હો *

જગ વિનાયક સૂર્યનારાયણ સ્તોત્ર ગાતા હોય તેમ, કેઈ અજળ નીતે,
આકાશ અને માત્ર વચે કુદરતની સોમ્યપૂજ સમા આવતવા રંગો અને
તેજના બાહ્ય મનોહર દ્રશ્ય ઉત્પત્તી ન્હો ઉ

સિદ્ધપુરના રુદ્રમહાલયનો એક અવશેષ

મધ્યમ્ય મુખ્ય દેવળની ઉત્તરમાં આવેલો પ્રવેશમંડપ
નકશામાં એ Eની જગ્યા પર છે : જુઓ આ આકૃતિમાં એ વિષયો લેખ

સિદ્ધ પુરનો રૂઢ મહાલય

લેખક
ગાંધીનંદન પાઠેક
સ્થપતિ

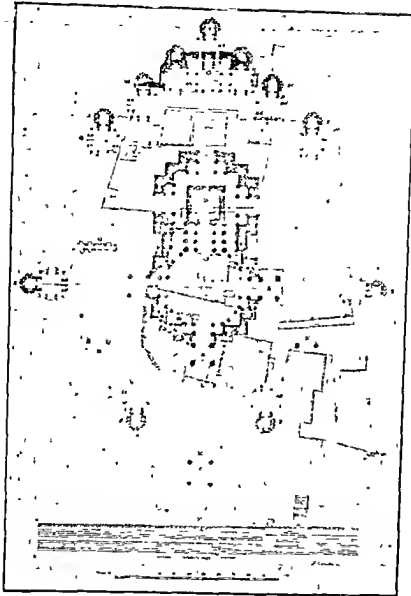
હિન્દુસ્થાનમાં બોદ કાળ ચીની ગયા પછી બ્રાહ્મણ કાળનો ફરી ઉત્થ થયો ત્યારે અણ્ણઓનાં (કેરી કાદેસા નદિ) મકાનોમાં યુગ્મરાતના મકાનો જેવા જવલ્લન મકાનો દિદમા બીજો ક્યાય થયા નથી. તેમાં પણ સિદ્ધપુરના રૂઢમહાલયના દેવળોની ગોઠવણી (Planning) એના અવશેષો પરથી જોના સર્વથી ઉત્તમ વિન્યાસવાળા લાગે છે. મુગરાજ સોલંકીએ એ સંવત ૯૯૮ માં શરૂ કર્યો હતો અને સિદ્ધરાજ જયસિંહે ૧૨૦૨ માં એ પુરો કર્યો, એવો ઉદ્દેશ્ય એના અવશેષોમાંથી મળી આવેલ છે.

રૂઢમહાલયનું નામ શીકરના રૂઢ સ્વરૂપ પરથી પડેલ છે હાથરના ત્રિશુભાત્મક સ્વરૂપમાંની કાળની કલ્પનાનું એ સ્વરૂપ છે, અને તેમાં સૌન્દર્ય સાથે અતુલ સામર્થ્ય અને ભવાનકતા કદાપિ છે. આ સામર્થ્ય અને ભવાનકતા મુગરાજના બ્રાહ્મણોએ એવી તો મુદર રીતે સ્થાપત્યમાં ઉતારી છે કે યુગ્મરાત એને માટે મગર જેવી શકે. દક્ષિણમાં જોડે યુગ્મરાતના કરતા વધારે વિસ્તારવાળા અને પ્રચલ શૈવ મંદિરો પુરુષ વંશવા છે; પણ તેમાંથી એ દેવનું સામર્થ્ય અને તેના કરતા ભવાનકતા વધારે આનિર્ણય પામતી દેખાય છે; જ્યારે યુગ્મરાતના દેવળોમાં એ સામર્થ્ય અને ભવાનકતામાં લાપવ ઘણી સારી રીતે મુકામેલું છે. લાપવ તો યુગ્મરાતનું જ છે જેમ કવિ નર્મદાશંકરે યુગ્મરાતને 'ત્રેમશૌર્ય અંકિત' કહેવ છે

તેમ યુગ્મરાતના સ્થાપત્યને પણ આપણે ખુશાથી 'ત્રેમશૌર્ય અંકિત' કહી શકીએ.

રૂઢ અગિયાર છે, માટે રૂઢમહાલયમાં અગિયાર દહેશંઓને ગોઠવી એક મુખ્ય દેવળ વચ્ચે મુક્યું છે. આ અગિયારની ગોઠવણી એટલી તો સરસ છે કે આપણે તેને શાસ્ત્રવિદાનના તાજમહેસના મકાનોની ગોઠવણી સાથે સરખાવી શકીએ અત્રાં તે આ બધા જગીનદારન યર્મ ગયાં છે, પણ નકશા પરથી આપણે એની અમલ ગોઠવણીનો ખ્યાલ કરી શકીશું. નકશામાં જ્યાં K ક્યો છે એ એક નાનકડી ગોઠવી છે. એમાંથી નીકળતી પૂર્વ પશ્ચિમની મધ્યરેખા આખા સમુદતી મધ્યરેખા અને છે હવે એ મધ્યરેખા પર મુખ્ય દેવળને કલ્પો. એ પાચ મળનું હોવાનું કહેવાય છે એનું શિખર કંકલ ૧૨૫ ફુટ ઉંચું હતું. એના રંગમંડપ આગળ A પાસે પ્રવેશદાર છે. A અને K ની મધ્યમાંથી પસાર થતી એક આડી મધ્યરેખા પર J પાસે બે દહેરીઓ છે હવે A ને વટારી રંગમંડપની મધ્યમાં ઉભા રહેા ત્યાં પાછી એક આડી મધ્યરેખા પડી, તેના પર પાછી બીજી બે દહેરીઓ દેખાશે એ દહેરીઓ અને મંડપના ઉત્તર તથા દક્ષિણના પ્રવેશમંડપોમાંથી વળી બે બાજી મધ્યરેખા પર ઉભા રહી પશ્ચિમ તરફ જશે તો બે તરફ બે દહેરીઓ દેખાશે. એ જ રીતે રંગમંડપના ઉત્તર અને દક્ષિણ પ્રવેશમંડપોમાંથી પશ્ચિમ

પશ્ચિમ

પૂર્વ

સિદ્ધપુરના રુદ્રમહાલયનો નકશો

આ નકશો, જેના અવશેષો પશ્ચી, તિલ્લપ્તાચના આધારે પાટણના એક સલાદે તૈયાર કરેલા તે પરથી સરકારી અરજક ખાતાએ દોરેલા છે એમા હાલમા બચી રહેલા અવશેષો તેમ જ અમા બતાવ્યા છે

તરફ એની જ બીજી બે દહેરીઓ છે આમ મધ્યસ્થ દેવળની ઉત્તર તથા દક્ષિણે સમાન્તરે અને પશ્ચિમમાં લગભગ પાછળ, પશ્ચી બધી જ રગમંડપમાની દેખાય

ઔર વધારે કરે છે તમે એક ખ્યાલ કરો કે એ આખો મમ્દ તેના મધ્યસ્થ પ્રયત્ન દેવળ માથે ખડો છે, નહીંમા સ્વચ્છ જગ વહે છે અને તમે હોડીમા

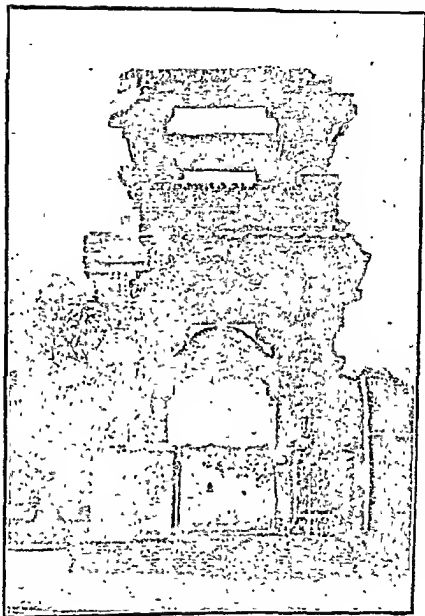
નેલી રીતે આ દહેરીઓ મુન્વી છે ખાતરીની વસ્તુ દહેરીઓ મુખ્ય દેવળની પાછળી કરી છે આ ઉપરાંત કેન્દ્રે દેવળે વડનગર મા છે તેવા તો રજો-કાર્તિક રથઓ આ મધ્યમાં ઉપર મમાન્તરે આ વેલા દેવળ આખો સમુદ વલો જ નિયમિત છે ખાતરી કેન્દ્રની ગોમપલુ રથા-પન્થશાસ્ત્રમા ઉત્તમોત્તમ ગણાય છે એક મકાન થી તે મોટા થ હોરા આ જ પદ્ધતિએ મુન્દર બની શક્યા છે જયપુર શહેર આ રીત પર રથા-એકું છે, નવ દિલ્હી પલુ આ જ મિદાન પર ગોમપાએકું છે

આ આખી ગોમપલુની મુદ્દનામા નવી પડેનો ઘાટ વળી

કન્યાદેવતાએને નિહાળે છે. એ જોઈ તમે જરૂર જોમ મોટી હિંસા કે 'આ અપ્રતિમ સુંદર છે' નદી પરના આપણા અને મુસલમાની મકાનોમા એક ખાસ ફરક એ છે કે, આપણે મકાનોના મોટા નદી તરફ રાખેલા છે, જ્યારે મુસલમાનોએ એમના મકાનોની પીઠ નદી તરફ રાખી છે તાજ મહેલની પીઠ નદી તરફ છે, દિલ્લી-આગ્રાના મહેલો પોતાની પીઠ નદી તરફ કરીને ઉભા છે એમના માનિમાજનો માટે નદાવાની જરૂર નથી ગણાઈ એટલે મસ્જિદ નર્મદાકાંઠે ક્યાથી હોય? આપણે તો નદી અને મકાનનું દેશન એકસાથે જ થાય તેમ ક્યું છે.

એક દાળે આપણી આવી રસત્રિત દત્તી આપણે દાણે આપા અપ્રતિમ સર્વજ્ઞો થયા છે, એ જ મર્મભોગા રચાન પર આપણે દવે શું જોઈએ છીએ? નકશા પર ફરી નજર કરો

આવી કૃતિઓમાર્થા ફેટલુક તો કુદરતે પાડ્યું, એમા આપણે આપણને હોય ન દેએ મુસલમાની સદનનતે ધર્મજનુનર્થા ફેટલુક પાડ્યું. પણ એ જ જનુન વડે એમણે તો ઘણા ય સર્વજ્ઞો પાછા કાઢ્યા. આ જગ્યાએ મુખ્ય મંદિરની પછત્તાડે આવી રહેલી દેવીજીને જાણે જ નહીં પુણીથી જોડી દાળે

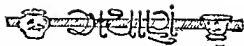

સિદ્ધપુરના રુદ્રમહાલયનો એક ભાગ

મંદિરની મસ્જિદ કરી નાખી છે' ત્યા આગમુખાં આપણે કરી ગયેલા કુંડે તેઓએ નિમાજ પખતે પગ ધોવાને માટે ટાકું કરી નાખ્યું. એમની એ જગ્યા જ્યારે તેઓ જાડુ જ સાદે દશામા ટકાવી ગયા છે. પણ આપણે શું ક્યું છે! આપણે તો એવા બેદરકાર ગયા કે મધ્યમ્ય મંદિરના ગંગામંચની જ પાંચે એક ધર ઘુમી ગયું છે' જમીનદોશન થઈ ગયેલા એ

મંદિરના પાયા પર આપણને બીજું કાંઈ જ ધાર્મિક સ્મારક કરવાનું નહિ મુજબ ગમે તેવા બેડોળ મકાનો ઘુસી ગયા છે એ મકાનોને મુમત્તમાનોના હોય તો આપણે કોઈએ કેમ વાંધો ન ત્રીધો ? આપણે ત્રણીએ છીએ કે મુમત્તમાન પોતાની નાની સરખી કબરને પણ કોઈ આગળી અડકે તો ગોળકોટ કરી મુકે છે ! રમતમપના ઉત્તર તરફના પ્રવેશ-મંડપને પણ બરોબર અડીને એક ઘર થએલું છે. ફેટાગ્રાફમા એ ઘરની બેડોળ લીન એ મંડપને આધારે ઉભેલી આપણે નેહએ છીએ દગ્ગરો લોકો આ પવિત્ર મનાતા સ્થળના ઘાટ પર શ્રદ્ધા સરાવતા દશે, પણ કોઈને આ સ્થળ તરફ પાણીના છાટા ઉડાડના આ વિચાર આવ્યો છે ! આપણે આવા તો કેટલાયે સ્થળો અગાડી નાખ્યા ' કેટલીયે સાવના પાણીમા આજ કીડા ખગ્ગહે છે ' વડવાણીની માધા-વાવના પાણીની અદળો આસપાસ ૫૦ કદમ દૂર ફેંકાય છે જેના પાણીના કોમળાથી ઉભરી થાય તેના દામોદર કુડ, બીમ કુડ, ગૌમુખી ગંગા વગેરે જગ્યાએ જઈ આપણે પાકા શ્રદ્ધ સરાવતા દહથુ ત્યારે ઉપરથી ધ્રુવર જરૂર આપણા તરફ દમતો દશે

એ તો બહુ થએ ઘાટ માહેળ કર્જન સાહેળનું ' એમણે ગમે એટલા અરાય કામો કર્યા કહેવાય છે, પણ હિંદુ મ્થાપત્યનું રક્ષણુવાત કાઢી એ કલાની જ એક પૂન કરી છે, તે એટલી છે કે એમણે કરેલા મ્થા પાપો દહ્યાઈ જાય એ મ્થકખાતાના માણુમે કરનાકરના જવારે આ ખંડિયેરો પામે આવ્યા ત્યારે એમના વડા માહેળ, આ દેવળોના વિસ્તાર પર એટલા તો મુગ્ધ થયા કે એના પડી મ્થેલા ખંડિયેરો પુરતો જ નકશો તૈયાર કરીને એમણે એક પાટણના સમ્રાટ—અર્થપતિ (Architect) ને બેસાડ્યો, ને એણે એ પડી રહેલા અવશેષો પરથી સિંધસાચના આધારે અસંક રૂદ્રમદાનય કેવો દશે તેની કંપના એક કાગળ પર દોરી કાઢી ને એ વડા સાહેબને આપી ' અત્રે રણુ થએયો નકશો એ સઘાટના ખસરિયા (રેક્ય) પરથી વડા માહેબે કરેલો છે, અને આ વર્ણન પણ એ સમ્રાટને જ આપારી છે.

મુજાઈમા અન્નવાલ કલા અક કોમેછવન ગામમાં રહેતા એના પિતાથી ઉપર નીચે પ્રમાણે પત્ર લખ્યે

૫ પિતાશી. તાશીદે ૫૦ ઉપિત મોક્ષત્રી આપણો બની જ જરૂર છે

ચિ આશાપિત રમેત

તા કે આ પત્ર ટપાલમા નાખ્યા પછી મને એટલો પ્રશ્નપાય થયો કે તે પાછો આપવા મેં ટપાલવાળાને મુજ વીનગ્યો. પણ એણે પાછો આપ્યો નહિ હું પ્રશુને પ્રાર્થના કરું છું કે આ પત્ર તમને ન પહોંચે

એ વાલાક દીકરાને એના પિતાશીને જ્વળ આપ્યો : ચિ રમેગ, લાગી મર્મમાં ફળી છે ચિતા કરીગ નહિ. મને એ પત્ર નથી પહોંચ્યો !

જ

આપશાને પાઠ બજનનાર અંધર આવેલ નહિ હોવાથી નાટના મેનેજર બીમ એક અંદરને તેનો પાઠ બજવા કહું પણ તે અંધર કહે, ' મને એના પાઠનો એક શબ્દ જ આવડતો નથી '

નેનજર કહે, ' કાંઈ વાંધો નહિ, વાંચીને બેસજો. '

જ

એક રોડ—ગોકરા, હું પેલા દરાનભમાં થઈને બામમા જઈ રાજી છું !

ગોકરા—હા, મને તો લાગે છે કે તમે જઈ ગયો. મેં હજી હમણા જ એ જગું પોણું ત્યાંથી લઈ જતા જોયું !

જ

મમન—મમન, સાઈલ ફેરવા નીકળ્યો છે, પણ બ્યાન સાચને કાઠા નારા વાંચે નહિ, નહિ તો પથર પડી જશે મમન—જેતો નથી, એકા પહેલો જ પડી ઘાટ કયાથી વાગવાના હતા ?

જ

નવાચરીસ—તે આ તારમાસ્તરને કેમ માર્યો ! એનેદશા—માહેળ, એ મારો ખાનગી તાર પાની જતાલ !

જ

વધીલ—તમે મારા બોલવા તરફ ઘોડું બ્યાન આપ્યો ? અનીલ—હું અને એટલું ઘોડું જ બ્યાન આપું છું !

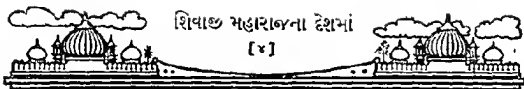
જ

ફૂલન સિંશક—(મનુએ આપેલા ફોરા કાગળ શાખું બેઠ) અમા ત મું ચીનરી લાગ્યો છે ?

મનુ—સાહેબ, એરોપ્સન.

ફૂલન સિંશક—કયા છે ? મું તો કાઈ જ ને જ રાક્ષો નથી મનુ—સાહેબ, એ એટલે ઉંચે હડે છે કે તમે તો મું પણ કોઈ ન બેઠ ગઈ !

કૃષ્ણા ~ ગોકાકનો-ધોધ ~ કિર્લોસ્કર વાડી અને ઓગલે વાડી

સીતા-રામની ચરણરજ્યા પાવન થયેલ, જોડાવરીની પ્રિય મખી કૃષ્ણના દર્શન અમને થયા કૃષ્ણનારિ અનેક તીર્થો છે. મહાજળે-શ્વરમા ઓળો આગળી જેપડો પ્રસાદ પૂવતય છે. ભાર પછી વાઘ, માહુલી, નરમોળાની વાડી-એમ નીચું-પરપરા ચાલી જ વનય છે એનો એન અમે જ્વેયો નથી. બ્રહ્મચારી-શિરોમણિ દત્તાત્રેયનુ માદાત્મ્ય શુભરાતે નથી પિત્રારુચું. આશુ, મિરનારાના ઉચ્ચતમ સિપરે એમના વાસ હોવા છતાં શુભરાતની પ્રવતના દેવામા એ નથી વસ્યા. એમને વસ્યા જેનુ ઉચ્ચત આર્થ-હૃદય જ કદાચ નહિ મળ્યુ હોય.

કૃષ્ણાતર નરસોળાની વાડીમા દત્તશુરનુ ધામ છે ખર્દો દત્તરાં લોકો એમને વંદના કરી પાવન થાય છે. કેટલા થે મગજનાં ખસી ગયેલી સાકળો એ સાંન, પુનિત વાતાવરણમા જોડાઇ ગય છે.

કુલકર્ણીજીના મામા વાડીમા રહેતા. મામાને ઘેર લમ દત્તા, કૃષ્ણાર્ચિના દર્શન કરવા અને મદા-રાષ્ટ્રીય લમ જોવા હું કુલકર્ણીજી સાથે વાડીએ ગયો મધરાત સુધી અને એ વ દત્તોળાને મંદિરે બેસતા કૃષ્ણાનો રેતાળ પટ, સાચા મેળી જેવા નીરમા નાયતો ચડના, ધાટનાં પચીસ પહેળા પગથિયા-લા દત્ત-શુરના વાસ. માણસ મનુષ્ય મટી દેવ થઇ ગય એનું એ સ્થાન હતું.

મદારાષ્ટ્રનાં બ્રાહ્મણલમ જોયા સરકારિતા તો હોય જ. વેદોક્ત વિધિ સ્વારામાજ ધરણ્યુષ્ઠના ગોખ-તોખા મીમા સુર સંભળાય. પછુ કયા વ રાતિએજી ન દીકું ! કટાણુ સાલળવાની હોમ પુરી ન થઇ ! 'નંવરા દેવ' (વરરાત્ર)ને દેવ જેટલું માન આપાડું જોયુ. કન્યાની ઉમર પંદર વસતી, મહેજે દમે.

લમની વાનીઓ ખવડાવવાની કુલકર્ણીજીની રીત જરા જુદી છે. ભાનભાનની વાનીઓ યાજ્ઞી ભરીને

લાગ્યા મેરી ઉપર એક ઓઠીમા અમે એ જ જણુ બેસતા. પોતે બે બટકા બર્ધાને પાણી લેવાને જવાને જલાર નીકળી, જલાર્થી સાંકળ વાગી દીધી ! મેં ન્યારે સોગનપૂર્વક કહ્યું કે યાજ્ઞી ખાલી કરી છે ભારે જ ઓઠી ઉઘડી. એમને ન્યારે કાઢિવાચાડી મહેમાન-જતીનો સ્વાદ ચખાડીશ ભારે જ એનુ સાડું વળગે એક વાર માજે ગમે જોડાતા. ગોપાળખાઈના મામાના બે બાળકો બાંધ્યા. બંને કોકોભરીને દના ત્રણત્રણ વરસની પીક વય !

ગોપાળખાઈ મને કહે 'બા બંનેની કુસ્તી જોવા જવી છે.' જ્યારે કુસ્તી કરવાનો દુકમ થયો, 'ચલ શેકી મારા.'

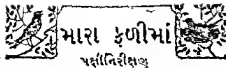
રામચૂર્ત અને સેન્ડો જેટલા જ ગાળીર્વંથી બનેએ સાયળ દુનકાયાં, ખસા ભટકાકા, કુસ્તી ત્રમી બે વ પડા દના. બે મિનિટમા કુસ્તી ખયાસ ! એકળીજી ઉપર જઇ પડ્યા દસીને હિલા થઇ ગયા. બાલમહિરમા લઇ જવાનું મન થઇ મધુ. શરીર-વિકાસનુ તત્ત્વ મદારાષ્ટ્રમા ધર કરીને રહ્યુ છે, એના એ પ્રત્યક્ષ પુરાવા દતા.

ક

ક

વેશાખી પુનામની રાત. આભાખાઈ અમી વરનતુ હતુ. ગોકાક શહેરથી સાત માઈલ દૂર રેશનમા હું પરદેશી સુમરફર પડ્યો દતો સવાર પડ્યાની વાટ જોતો'તો. ચદને અજવાબે ધોધ જોયો એ નિશ્ચ દતો. આરણોદય થઈ જવાની ચિનામા આખ મળની નહોતી. લા નો વડિયાળમા દળજીનુ દળજીનુ માગના ટકાર થયા. આખો ચોળાને બેડો થઇ ગયો. ગાડો માખસ ડલો થઇ ત્રમ એવી માદની ત્રમી પડી'ની નરમોળાની વાડી (મોરલ ગડ)થી ગોકાક ગાંતી

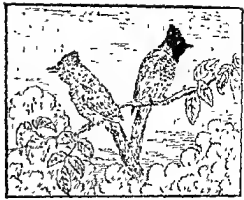
દોઢ રૂપિયાની ટિકિટ લઈ ગોપાળખાઈને બેઠામા બસું'તું ગોકાક વચ્ચે આવે હું ગોકાક ઉતર્યો એ

મારા ફળીમાં એક મુરર વટવાળો લીમડો આવેલો છે. આ ઉનાળામાં તો મેં મારી બેઠક લીમડા નીચે જ રાખી દત્તી સવારમાં જ લીમડા નીચે બેસવું અને જપોરના નુનુ ખણે સ્થા જ. ઉનાળાના પ્રખર તાપથી બચવા મારે માગ ફળીના તેમજ આલુખાલુના કેટલાક પક્ષીઓ પણ સ્થા આપતા ને કિલકિલાટ મચાવી આપ્યા ચોખાને ગળતરી મુકતા. વહેલી સવારે અને મોટી માત્રે કાપસો આલુખાલુમાંથી ટપકવા માગતી અને જમાનાલુનુ વેર લેવા તેમની પાછળ કાગડા પડતા જપોરના વખતમાં કાજોના કચકચાટ, ખિરકાપીના ચિત્કાર, ચકલીઓના ચકચકાટ ને લેવાની લપરીલી કાઠીતીર્થ-રચનાના મેળાની માફક મારા લીમડો ગાછ સહેતો હતો.

આ બધી જાતના અવાજની વચમાં મેં એક દિવસ સાંજે મુઠ્ઠા સમીન સાબળવું તપાસ માટે ઉઘે બેઠકે તો બે છુલછુલ એક કરી ગયા દત્તા કાળી કસળીવાળા માથા, સફેદ છંડાવાળી કાળી પુછડી, ઝીણી લીલીવાળુ રાખેડી સરીર ને કદિ પણ ન છુલી શકાય તેવો પુછડી નીચે રાતો ડાવ ધરાવતું, ચંકલીથી સહેજ મોડું જક્ષી તે છુલછુલ જેના વિષે કવિઓએ મુઠ્ઠાજ કાવ્યો લખ્યા છે, જેના સંગીત ઉપર અનેક રમિકા સૂચ્ય બન્યા છે તે છુલ-છુલ. તેના માળા આપણે ત્યાં દરેક જગીયામાં ઉનાળાના મેં અને જુન મામમાં નંથાલા માલુમ પડે છે, માત્ર જરૂર છે આપણે જ્યાં ઉનાળી રાખવાની પછી તો હું તેમને વારવાર લીમડાની સળાઓ પીજીને લેવા લાગ્યો, અને આલુખાલુમાં નેચો અવસ્થ માળા જાંધતા દરેકે તેની મારી ખાંખરી થઈ.

લગભગ જ્યાં પક્ષીઓ એકત્રિત, મેં ને જુન માંસમાં જ ઈડા મુકે છે તેમનું સન્નન, સમીન અને પીઠાના રંગોની ભલક બેસી હોય તો આ જ વખતમાં મેં મામમાં કાજો અને ચકલાના તો બચ્યા પણ તૈયાર થઈ જાય છે જુનની સર-આનમાં કાગડા, કોયલ અને કાળાકાળી ઈડા મુકવાની સરઆનકરી મુકે છે. છુલછુલ વરસ દિવસમાં બે

અવશુષ

વખત ઇડા મુકે છે. મને તો પક્ષીઓ મરતી વસતઝગુ ચેત-વૈરાખમાં શરૂ થતી હોય એમ લાગે છે લગભગ એક પક્ષી આ અવશુષમાં ભેદાય છે જેઓના મોટા ભાગ આખી ઇચ્છી પર્વત ભેદાય રહે છે છુલછુલ માટે પણ એમ મનાય છે કે નર અને માથ આખી ઇચ્છી સુધી એકબીજા સાથે ભેદાય રહે છે. કહુનરની યાવનમાં તો મારો જાનનો અનુભવ છે કે તેની માથ એક નરને ઊડી બીજા સાથે મહેલકથી ભેદાય શકતી નથી. એક મદાને, તેનો નર મરી-ગયા પછી બીજા નર સાથે પાલંગમાં રાખવામાં આવી બીજો જિવે માલુમ પડ્યું કે તેણે આમાં મારીમારી નરને જામી કરી તાજો દત્તો! આ ઉપરાંત એવું પણ સાબિત થયું છે કે પાલંગમાં પક્ષીઓ ઇડા બહુ જ મુસીબને મુકે છે; જ્યારે, જ્યારે બહુ જ છુટકી મુકે છે. કેદખાનામાં પરતક્ત્યા બોલવતી, પ્રજનને શુદ્ધાઓ મેડા કરવાનો દક્ષ નથી, એ મિહાત પક્ષીઓ, જેટલી ચોખ્ખી રીતે સમવત્તો-મનુષ્યો ક્યારે શીખશે?

આ એક દિવસ જપોરના હું મારી આદિસમાં બેઠો હતો, એટલામાં અચાનક સીડીના મુઠ્ઠા બાજુ જેવો દુડી ... દુડી ... દુડી ... અચાનક સંભળાયો બારી-માથા બહાર બેઠો તો ચકલીથી અરસા કદવું એક મુરર નાનું પક્ષી કરેલુંની ઝળેડાલેડુંની ભોખવું હતું પક્ષી નાનું પણ અવાજ મોટો! માથા તથા ચોખો રંગ સ્વાદ ઉપર, પાંખો ને બરડાના પીંછાનો રંગ ખુબના ચોપરિયા જેવો, પેટ તદ્દન નફેદ, માથ પાનમાં ને અણીકાર અને પુછડીની વચ્ચેના બે પીંછા

‘ ટેઇલર્બર્ડ-દરજ પક્ષી-કુત્તી

ખીન’ પીઠા કરતા મોટા અને ખદાર નીકળતા

આ પક્ષીને અંગ્રેજીમાં Tailor-Bird (દરજ પક્ષી) અને આપણે ટાઈલર અથવા કુત્તી કહીએ છીએ અંગ્રેજી નામ પ્રમાણે, આ પક્ષી જે અથવા ત્રણ પાનને ફોરા, પરાળ અથવા કસોળિયાના નળા વની સીવી માળો બનાવે છે ધાત્રીસાર જે પાન બહુ જ મોટું હોય તો એક પાનનો પણ માળો બનાવે છે પોતાની અબુવાળી ચાચનો સોય નરીકે ઉપયોગ કરી તે પાનને બરાબર રીધે છે અને માળાને મજબૂત બનાવે છે પછી અંદરના ભાગમાં ૩, બીન કે બીને કાંઈ મોઝો પ્રદર્શ ભરી અગ્નિને રહેવાલાયક માળો બનાવે છે અગ્નિ મુકવાની ઝડપમાં નગી પુઝડીનાં વચલા જે પીઠા મોટા થાય છે મેં જે કુત્તી જોઈ તે નર હતો આ તેનો ઇંડા મુકવાનો વખત છે, માટે તેનો માળો આટલામાં જ દશે એમ ધારી દું, ગોધવા નીકળ્યો. તે ગોધવું હતું આ આજુબાજુમાં જોઈ તો એક અંગ્રેજી કુત્તીમાંની ડાબેના યાત્રમાં મેં જુલજુલતો માળો જોયો આ તો કોઈપણને દિદુરનાન મોખના અમેરિકા જંગલો એના જેવું થયું.

મુંદર ટોપલી જેવો, લોગડાની મળાઓનો બનેલો એ એક નાણુંકે માળો હતો તેની અંદર જુલજુલે ૩, બીન કે બીને કાંઈ મોઝો પ્રદર્શ ભરી બીન પક્ષીઓની માફક સુકેમળ બનાવેલો ન હતો. હોડની ડાબાઓ સાથે કસોળિયાના નળા વની તેન અકબચ જરી લીધો હતો. જમીનની તે માત્ર ચાર કુટ હોયો હતો. કુત્ત-અકલીની જેડે જુલજુલ પણ માળા જમીનથી બહુ હયા જાયતું નથી અને

માળામાં ઇંડા સેવતું જુલજુલું (ફોટો)

લગભગ એવે સ્થળે બાંધે છે કે જાણી તેનાં ઇંડાં બીને પક્ષીઓ જલડી ઉપાડી નાથ

જેવાર દિવસ માળો ખાલી રહેા જુલજુલ પણ આ આવતું જણાતું નહિ પણ જુનની પાચમી તારીજે સવારે જુલજુલે તેમાં જંજુડા જેવુંકે એક ઇંડું મુક્યું, ઇંડું રંગે સફેદ પણ તેની ઉપર જંજુડિયા રંગના જાટણાં ને ઉપરનાં ભાગમાં જંજુડિયા રંગ જરા થયું થેરા પછી તો તા. ૬-૭ને દિવસે બીનને જે ઇંડા મુક્યા પક્ષીઓ દરજાનું એક જ ઇંડું મુકે છે; કેટલીક વાર તો બે દિવસે એક ઇંડું મુકે છે.

દવે તો આખો દિવસ જુલજુલ માળામાં બેસી રહેવા લાગ્યું નર પણ કેહકેઈ વાર તેની મંબાળ લેવા આવતો હોય તેમ દેખાતું. આ મમયમાં અમે જુલજુલના માળાના, તેનાં ઇંડાના અને ઇંડા સેવના જુલજુલના ઘણા ફોટા લીધા પહેલે પ્રમંજે તો તે બીને નારી મચુ અને ચારપાંચ કલાક મુધી આવ્યું નહિ. અમને ખોક લાગી કે તે કદાચ નહિ પણ આવે. પણ સાંજે તે આવી. પંડાંચુ અને પછી તો એવું દેરાઈ મચુ કે આમારથી ખીલકુલ યોતું નહિ. સાંજરણુ નીતે દસ દિવસે ઇંડા પાડી તેમાવી અગ્નિ નીકળે છે. પણ આજ ન્યારે દું આ ‘લખું હું ભારે જાર દિવસ થયા છે જતા દણુ ઇંડામાંથી અગ્નિ ખદાર પડ્યા નથી કોઈન વાર પક્ષીઓ ખોટા ઇંડા પાડુ મુકે છે.

લોમડાનું બીનું માધલિયુ પક્ષી તે કાચર. અપણને સાંજે આ પક્ષી જાડું જ પરિચિત છે, જતા તેની કેટલીક ખુશી તો બે ખાન આપ્યું હોય તો જ

જોડે. તે વિદ્યુતકની જાતનું પક્ષી છે ને ધણી જાનના અવાજ કાઢી શકે છે બહુબક્ષ મોટા પક્ષીઓને એ પગલે છે, અને મોટી છાયાનો નાશ કરી ચોક, ફળી અને ગળીયા સ્વચ્છ રાખે છે

મારા પાટણમાં શ્રી કૃત્યનારાય ભાઈ નામના એક પક્ષી-વિજ્ઞાન-વિસારક ગૃહસ્થ રહે છે પક્ષીઓ બાળનું તેમના જેટલું જ્ઞાન ભાગે જ જીવન કોઈનું દરો. તેઓ ધણી જાનના અશ્વમેય પક્ષીઓ ઉછેરે છે અને ફળવે છે પક્ષીઓના જ્ઞાન બાળનું મારી ધણી મુશ્કેલીઓનો ઉકેલ તેઓ કરે છે હુંકામાં તેઓ આ બાળનમાં મારા જેવા અનેકના સુર છે. તેમને સ્વા એક કાજર છે તે મોરેથી ઘંટ વગાડે છે તેમના બંગલા પામે શ્રી મંગિયામુર્તિ વિદ્યાચર્ચા ભવન છે તેમાં અસાનવાર ઘંટ વગડ્યા કરે છે, તે સાબળી આ કાજર મોટે ઘટ વગાડ્યા મીખી ગઈ છે આવી તો તેની અજ્ઞાન અનુકરણશક્તિ છે. સાજો જો તમે કાજરને પોતપોતાના માળા તરફ જતી જુઓ તો જણાશે કે તેમની ઉડવાની ઝડપ કાગડા કરતાં ધણી વિશેષ છે. વળી નમે કોઈ દિસે સાજો માળા તરફ કાજરને એકવી ઉડી જતી નાદિ જુઓ, દમેશા તેમના જોડકા જ પાછા ફરતા દેખાશે

આ કાજરોમાં ખુબ ધણી જાતો હોય છે મારા લીમડા ઉપર જે કાજર દેખાય છે તેનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે. બીજી કાજરો કરતા તેનું કંઈ રહેજ નાનું, માથું કાણુ અને તેના ઉપર મુંદર પોજાનો કાળો ચક્રચક્રિત અંગોડો અથવા કલગી આ કલગી ઉભી રહેતી નથી, પણ માથા ઉપર આડી પડેલી હોય છે શરીર ભુરૂ, પગ પીળા અને જાતી રનાય ઉપર અધી રીતે જાડુ જ સુદર આને આહોની મેં આ અથવા અબજાઈ કહેવામાં આવે છે આ જાડુની અનુકરણશક્તિ ધણી જ નીચ છે જે મીખવે તો એ જાડુ જ નારી રીતે શીખી વે છે. રા કૃત્યનારાય ભાઈને સ્વા અબજાઈનું એક જોડકું છે તે જાડુ જ સુદર જોયે છે.

કાજરો અને ચક્રીઓ માળા માથવામાં જાડુ જ બેદરકાર હોય છે એ જોના માળા રહેજે ભાગી જાય તેવા હોય છે. કાજરો તો ઝાડના યડની અદરના પોલાણમાં પથ માળા બાધે છે ધણી વાર તો લક્ષ્મી-ખોદે પાટેલા કાણુ જ તેઓ વાપરે છે

આ વખતે આ જ લીમડા ઉપર કોપશો અને કાગડા બાળન ધણું જોયું. તે એટલું બધું છે કે અવકાશે એક સ્વતંત્ર લેખ તેના ઉપર લખવા ઇચ્છા રાખુ છું. આ વખતે મેં પક્ષીનિરીક્ષણમાં નાના ફર જીવનો ઉપયોગ કર્યો હતો. ધણી વાર પક્ષી એટલે ઉંચે એટલે હોય કે બરાબર દેખી શકાય નહિ ધણી વાર ફર ઝાડ ઉપર પક્ષીને બોલવું માબગી તેને જોવા સ્વા જઈએ એટલી વારમાં તો એ ઉડી જાય તેમની ચાચ, પીંછા, પગ વગેરે બરાબર સ્પષ્ટ રીતે જોવા માટે જો બાપનોકપુત્ર અથવા નાના ટેરેકોપાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો બહુ જ સરળતા પડે મેં આહોની મેંના તથા માદા કૃત્યના ફરજીનની જ મદદથી બરાબર નિદાળેલી.

અજાનન બદ

સાહિત્યનું પાણી

‘કુમાર’ના ચેતના અંકમાં પાણી વિશેના લેખ પાણી-પાણી કરી નામે એવા છે એમાં તો પાણીના કષ્ટોચ, શુભ, અને આરોગ્ય જાળવવામાં તેની જરૂરિયાત વિશે લખ્યું છે, પાંચ અડી તો, આપણા યુગમાં સાહિત્યમાં એ ‘પાણી’એ કેટલું પાણી આપ્યું છે તે વિશે વાત કરવાની છે એ જાડુ બહુ લાખુ લખવાનો બીજકુલ હસાદો નથી. માત્ર નીચેના થોડા વાક્યો વાંચી જશો એટલે કહેવાનો મુકા સમજશે.

ખરેખર, એણે બાપના વારસાના બાપ પેસાનું પાણી કરી નાખ્યું છે

ત્યારે એટલું લખે, વમારામાં કેટલુંક પાણી છે તે આ મોલી બહુ પાણીવાર લાને છે

‘અને મારા ભાઈનો રોડો પથુ હંધ ઓડો પાણીવાર છે ? એથી તો એને એ પાણીપથે કહે છે

ત્યારે એને પાણીને મુકે લેવા રા માટે કાઢે છે ?

અરે, પથુ આ મારા હાથપગ પાણીનાળી કેમ થઈ જાય છે ?

એ તો મીઠાઈ જોઈને તારા મોમાં પાણી આવે છે તેમાં તો વાદ સખજે તારી આખમાં પથુ પાણી આવશે.

ના રે બાઈ, આજથી પાણી મુક્યું, તારી સાથે વાદ જ ન કરો

આ વિશે વડુ માહીતી એટલી હોય તો ધણું કરીને ‘સુવર્ણ સુબોધ’ અને ‘સાહિત્ય’ માસિકોમાં થોડા વરસ અગાઉ ‘પાણીનું પાણી’ આપ્યું હતું.

વાચનારને પથુ કાઈ આવું સુગી આવે ને આ સમયમાં વ રાદો કરતા છાંછે તો જરૂર મોકલી આપે. પથુ એ છાંપવા જેટલું પાણી એમાં હોય જોઈએ

અર્ચી

રતનાગિરિમાં એ વરસે કેરીનો તો પાર ન મળે. આ ઉપરથી કેરી પડ્યાનો ટપ્ જવાજ થાય ને અમે ત્રણે જાણુ દોરીએ. આ રીતે દિવસમા લગભગ ૨૫-૩૦ કેરીઓ પડતી

એક દિવસે- ધણુ જવાજ થયો ને અમે ત્રણે દોડ્યા જોયુ તો કેરી ન હતી પણ એક ખિસકોલીનું જમ્યું પડી ગયું હતુ તારન જ મેં એને ઉપાડી લીધુ એને આખે સરીગે, કોકણના આખાઓ ઉપર હોય છે તેવા લાલ મકોડા ચોટયા દતા. એને જોઈને મને બહુ દયા આવી. મેં બધા મકોડા ઉતારી નાખ્યા ને એને ઘરમા લઈ આવ્યો.

નાનપણની જ પ્રાણીઓ પાળવાનો મને શોખ છે મેં એક કુતરે પાળેલુ, તેનાથી છુટો પડ્યા હુ એ કલાક રહેસો. એક વાર કુતરાએ વાદરાનુ જમ્યું ખીંચેલુ, તેને પાળવા માટે પણ મારી ગા સાથે બે કલાક રકમક કરેલી, અને અંતિમ જવાબ નકારમા મળતા ડાનોડાનો ખુબ રહેસો.

આજે ખિસકોલીનુ જમ્યું પાળવા માટે મળ્યુ તેથી મને બહુ આનંદ થયો પણ મારા દર્બના ઉભરા ધીરથી શમવા લાગ્યા, કેમકે ખિસકોલીના એ મૂર્ખ જમ્યાને ખાવાની જરા પણ સાન ન હતી મેં વાટકીમા દુધ મુક્યુ તે પણ એણે ન પીધુ હુ મુઝાયો પણ વળી એકે ઉપાય સુઝ્યો મારી લગોટી લઈ આવ્યો. એનો એક છેડો ફાટી નેનુ અણીવાણુ આવ્યાળા બતાવ્યુ. એ આણુ દુધમા ભોળાંને એના મોઢામા આણું તરત જ જમ્યાએ તે મુઝવા માડ્યુ મને આનંદ થયો. બે કલાક બેસી મેં તેને વાટકી ભરી દુધ પાચુ હવે જમ્યુ છવશે એવી કાષ્ઠક આશા બંધાઈ

ધામેધામે જમ્યું મોઢું થયુ ગયુ હુ એને કાણુ-વાળી પેટીમા રાખતો. એટલામા આવ્યા કરમદા અને જાણના દિવસ. એક દિવસ હુ કરમદા લઈ આવ્યો મનના કાળા, પાંડા અને મીઠા એવા દસગાર કરમદા એની પેટીમા મુકી દીધા સાજે

આતીને જોયુ તો બધા કરમદા એમ ને. એમ પડેલા કરમદા ન ખાતા માટે મેં જમ્યાને બેચારસોળ ગાળો દેતાદેના કરમદા ઉપાડ્યા પણ આ શુ ? એકે-એક કરમદુ અંદરથી ગોલુ ! જમ્યાએ આવ્યાદ બધા કરમદાનો ગર કાણુ પાડીને ખાધેલો ! આ જોઈ હુ બહુ જ ગમ્મ થયો

પણ હવે તે પેટીમા રહેલુ હોવાથી બહારના જગતથી બહુ બીજુ હતુ તેને ટેવ પાડીને જરા બદલુર બનવાવા મેં એને બીજે જ દિવસે પેટીમાથી બહાર કાઢ્યુ બહારનો પ્રકાશ જોઈ એ ચમક્યુ. એકદમ મારા હાથમાથી છટકીને બગીચામા દોડ્યું ને એક દરમા ભરાયુ મને થયુ કે અંદર જો એકાં કંઈક બેઠો હશે તો સ્વાદા કરી જશે ખિસકોલી પાળવાની મારી બધી આશા ચુકાઈ ગઈ. છતાં પણ 'પ્રપત્ન તો કરીએ' એમ વિચાર કરી મંદર ખોદી કાઢ્યું અંદર હાથ તાપતા જમ્યુ તો પકડાઈ ગયુ પણ મહારાટમા એણે પેતાના લીણા દાતનો મને ફીક પ્રસાદ સખાડ્યો મારી આગળી લોહીલાડાણુ ઘઈ ગઈ પણ મેં એને જવા તો ન જ દીધુ

એક દિવસે એ જમ્યાનું નામ પાડવાનો વિધિ કરવામા આવ્યો એ જમ્યું ખિસકોલી (સી નતિ) હોવાથી મેં એનું નામ 'અર્ચી' પાડ્યું. એના પશ્ચાત્ત પછી હુ હમેશા એને ખિસામા જ રાખતો. પહેલા હુ એને બાણુના ખિસામા રાખતો પણ લા કેટલીક વાર માઝ પ્યાન ન રહે લારે જમીને ચગદાવું પડતુ એટલે પછી મેં એને છાતી ઉપરના ખિસામા રાખવા માડી લા ખિમાની કેર ઉપર પેતાના બે પગ અને મોઢુ કાઢી જણે ઝડપામા બેસીને કોઈ ગજરાણી જોતી હોય એમ જમ્યા ચારેકાર જોતી જરા પણ બીક લાગે કે તરત જ પગ અને મોઢુ અંદર ઉતારી લેતી ખાસ કરીને એ મોટરથી બહુ બીતી મોટરનો અવાજ સંભળાય કે તરત જ ખિસાના એક કેરના ખુણામા લપાઈને બેસી જતી. પછી તો એ મારી સાથે ખુબ લગતીમળતી થઈ. એને જમીન ઉપર મુકી હુ દોડુ તો તરત જ એ મારી પાછળ દોડતી, અને મને પકડી પાડી ચરીર ઉપર ચઢી એકદમ આગલા ખીસામા આવી બેસી જતી

અમે બધા કેરી ખાવા બેસીએ એટલેહુ ખાતો

હોડ એ કેરીની ચીરી, માગ દાય ઉપર ચડી જતી એકી કરી નાખે પછી નહુટકે માટે એને એ ચીરી દેવી પડે ચીરી દાયમા આવે એટલે જતી પાછા બે પગ ઉપર બેસી આગવા બે પગ વડે ખાવા માટે એને ચીંગે આપ્યા પછી મેં બાએ જ ત્રણચાર ચીરી ખાધી હોય ત્યાં નો પાછી પેલી ચીરી ચરખી જ મુકી દઇ તે મારી બીજી ચીરી એકી કરી જતી આ ખરાબ દેવ પડે એ ફીક નરિ, એમ વિચારી મેં એક યુક્તિ કરી એક દિવસ મેં તેને દમોશની પેટે એક ચીરી આપી તે પડતી મુકી જતી જ્યારે બીજી ચીરી લેવા આવી ત્યારે મેં તેને દાય ઉપર ચડ્યા જ ન દીધી અને એને ખાઇ રહ્યા ત્યાં મુકી તેને કાળે દાયે પકડી રાખી, પેલી પડતી મુકેલી ચીરી પણ મેં એને ખાવા ન દીધી તે નિમિત્તથી જતી એની ખરાબ દેવ ભુલી ગઇ.

એ વગેરે વરમાદ ખુબ પડેલાં નવાતમાજ દુ દાયે જ રાધતો મુશ પામે બેસી તાપવાનુ જતીને બહુ ગમતુ મુકેલી ગમ્માગમ્મા ભાખરી ઉતરે એ ખાવાની પણ લાગ્ય તો ખરી જ દુ એને પા ભાખરી ખાવા આપતો કેરીના પ્રસંગ પછી રોટલા એકા કરવાની દેવ પણ એ ભુલી ગઇ ખરેખર, ત્યાંથી જતી સભ્ય બની ગઇ હતી.

દુ લખવા બેસતો ત્યારે પણ જતી આવીને ખડિયામા મોઢું નાખતી, પણ રાહીનો રવા ખરાબ લાગતા નાસી જતી ત્યાર પછી બે દિવસ મુકી એનું મોઢું વાગ્સ જેવું રંગાએલું રહેતુ પણ આ મજા તો ચારપાચ વાર જ થઇ પછી નો એને ખબર પડી ગઇ કે એ ચાખવાની ચીજ જ નથી.

એક વાર એની પુછડી ઉપર મોઢું આવ્યુ એ બહુ જ નાની હતી ત્યારે મારી બેઠેલા એક વિદ્યાર્થીએ એને પુછડીથી પકડી જતી મારી પામે આવવા પ્રયત્ન કરવા લાગી બેઠેલી આચરો મારીને એ છુટી તો ખરી, પણ પા લાગતી પુછડી તે વિદ્યાર્થીના દાયમા રહી ગઇ. ત્યારથી જતી પોખી પુછડી-વાળી થઇ, પણ એથી કાઠ એની શોભા પોખી નહોતી થઇ.

જતીને ખાવાનો કાર્યક્રમ બહુ મોટો હતો. સવારે દુધ, નવ વાગે મારી માથે રોટલો, જપેરે પાછા

ચોરાક ફગ અને રાતના ફરીથી મેટલો. આ સિવાય ઘરમાથી ચોરીને અને બહાર ફરવા જાય ત્યાંથી બોળાને ખાય એ તો લુલુ.

દિવસે તો બપોલે ફીક, પછુ રાતના ગિલારીની બહુ બીક રહેતી. રખેને એ જતીને કોળિયો કરી જાય. એટલે દુ એક પાગડું લાગ્યો તેનું બારણુ ઉપાડું રાખ્યુ અને અંદર ૪ તોપા સુતરની એક ફાળકી બેવડી વાળા ઉપર કપડુ પાથરી જતી માટે માળા જેવી પથારી બનાવી. પણ જતીને એકલા કપડાથી સતોય ન થયો તેણે માટે ઉનનું એકવાનું ફાડીફાડીને પોનાને માટે પેલા માળામા કમ્પસ પથારી બનાવી. એકી પથારી બનાવતા તો મને પણ ન આવડતું તાજ પડે અને બોળન મળે કે તરત જ જતી પેલાના પાગડાની અંગતા માળામા ભગઇ જતી તે ઠેક મવારે જંગતી. ખિનકાકીઓ સૂર્યવરો લાગે છે, કેમકે જતી કોઈ દિવસ પક્ષીની પેટે સૂરજ ઉગ્યા પડેલા ઉડતી નહિ.

એક દિવસ અમારે મામ જવાનુ થયુ આઠ વાગે ઉપડવાનું હતુ જતી મેજ સવારે કયાક બહાર ફરવા જતી અમારો જવાનો વખત થયો એટલે મેં જતીને ખુબ શોધી, પણ કયાય પતો લાગ્યો નહિ બપો એક પછી એક ચાલવા માડ્યા એટલે વીંમ મોટે દુ પણ જતીના બે મહીનાના સંદવાસ પછી છુટો પડ્યો. આમથી આઠ દિવસે અમે પાછા આવ્યા પણ અરેરે, એ દરમિયાન તો જતી બીચારી કેટલી મે વાર આવીને જતી ગી દગે.

સ્વીકાર

ગ્રામજુમાર હોહાવણી: સંકલિત, કર્તા અને પ્રકાશક, કંદાનજી ધર્મસિંહ, રાજકોટ; કી ૦-૪-૦

મરેશવરની શુદ્ધરી: લેખક, રમણલાલ નાનાલલ શાહ, પ્રમસક, બાલજીવન કાર્યાલય વડોદરા, કી ૦-૨-૦

બાબા રામની વાર્તા: લેખક, મગનલાલ મહેતા, બીવ સેના મદ્ય, દાહો

૨૦૦ વર્ષનું કેલેન્ડર: (ઇ ૧૮૦૦ થી ૨૦૦૦) પ્રયો-જક તથા પ્રકાશક, તીમોથી ડી અવલાની, અમદાવાદ

ભારતી વડોદરા રાજ્યની માધ્યમિક શાળાઓ માટે નીકળતુ પત્ર તત્ત્વી અને પ્રકાશક જી એમ. નંધવ વડોદરા કી ૦-૨-૦

અગ્નિની સમાજ, મુંબઈનો ૧૧મો વાર્ષિક હતાત

એક વખત ભાઈ

મારી પોતાની વાત

દ—એ એક વરરાજાને ખીજનવેલા ખીજ તો ધણુની એ મસ્કરીએ કરતા, પણ વરરાજાનું તો માન રાખશે એમ અને માનેહુ

ચોરીમાં વરરાજા બેઠા છે. વરકન્યાના છેડા ગાંઠેલા છે અને કંઈ લોકિક, કંઈ ધાર્મિક એમ ક્રિયાઓ થઈ રહી છે સ્ત્રીઓ ગીત ગાય છે અને સર્વજ્ઞ હર્ષ બ્યાપેશો છે મારા ભાઈએ દ—ના કહેવાથી વરરાજાના કસળી નેડા ચાલાકીથી ઉપાડ્યા અને ઝડપથી ભાઈ દ—ના દાસમાં પસાર

કર્ષે. દ—નેડા લઈને નાહા તે વરરાજાએ આખતા પલકારામાં બેઠા લીધું. એટલા માટે તે એ દાસમાં ચાલુક લઈને જ બેઠા હતા, અને જવાને સખ્ત નોટિંગ આપેલી કે જે કેાઇ મારા નેડા ઉપાડશે તો આ ચાલુકે ચાલુકે મારીશ. એવામાં આ જનાર જન્યો.

પછી તો વરરાજા વીર્યા છેડા ગાંઠેલા દુપટી કેંપી એ તો દોડ્યા દ—ની પાછળ આવળ દ—દોડે છે તે પાછળ વરરાજા. વરરાજાને દોડવાની મુશ્કેલી ધણી હતી, પણ એને એ જલુકારના નર્તી કમળી મોટો ઝબ્બો, કેમરણ, માથે કસળી પાપડી અને ગળામાં તથા હાથે ઘરેણાં સાચવે છે, દ—ને ગળે બાડતા જાય છે અને દોડ્યા જાય છે

હ—રસ્તે જતા લોકોને એટલું જ કહેતા જાય છે કે ‘લુઓ, પેવે વર ચોરીમાંથી નાહો છં અને કોણથી અંજાતો નથી.’ લોકો એને ટાટો પાડતા પ્રયત્ન કરે છે, પણ વરરાજાને દ—પકડવો છે, એટલે એ કોઇનું બોલ્યું સાંભળતા નથી. પણ હ—ની દોડ મુળે જળરી હતી, અને આંત્રે ચકરડી ભમરડી બહુ થે

થઈ પણ એ ન જ બ્રહ્મા ને વરરાજા દાસમની મોજડીએ બોલાવતા ભયમાં આવી પડ્યા. સ્ત્રીવર્ગમાં આ વિષય પર કોલાહલ મચી રહેલો હતો વરપક્ષની સ્ત્રીઓને મન એમનું આ મખ્ત માનસંગ હતું કન્યાપદ એશિયાળો થઈ ગમે તેવો બચાવ કરી રહેલો હતો લડાલડી, ધારાધાર, શોકકેળ થઈ રહી હતી ઘરડા બાધાઓ રાખતા હતા. ચોરી મુકીને નાહેલા વરે જે આપશુકન કર્યા હતા તેની પણ ભારે ચિંતા થઈ રહી હતી.

એટલામાં ત્રીજી મસ્કરીએ ભાઈ દ—એચિતા એમના માતૃશ્રીથી જ પકડાઈ ગયા અને વરરાજાના કસળી નેડા સત્તામન ચોરીમાં પહોંચ્યા.

દ—નો હિટકાર તો બહુ થે થયો, પણ આમ મસ્કરીમાં ‘વરરાજા ગાદાની માકલે ચાલુક લઈને નેડા સાથે નાહા શું?’ એવો તો અભિપ્રાય મુર્ચા કોણે પ્રત્યિત ન કર્યો પણ દસી, દ—ને એવા હિટકારની શી અમર થવાની હતી?

એ પછી તો મણા દિવસો વહી ગયા. ભાઈ દ પરણ્યા ને એવે પાંચ ૧૪-૧૫ વર્ષની ઉંમરે પરણ્યા. પરણ્યા પછી જ્યાં કહે છે હવે તો રમતો મુકી કંઈક લણો તો ક્રિક એ શિખામણુ અને માથે ચડાવી પરંતુ પછી પોળાની રમતો મુકી ક્રિકેટ ખેલવામાં અને મેંચો રમવામાં અખાંસ વખત જતો પણ અમારા વખતની મેંચો કે ક્રિકેટો મેંચી બહુ ચામડાનો બાંધ ચાલે, ને મેંચોમાં સામાવાળા હારે તેના રકંપ બંદ છતી લાંબીએ તેથી જીએક મહિના નજીવ.

વાચનનો સોખ મારા મોટા મામાને વેળી

લાગેલાં તોપણ અબામ બદાની પહેલીપટેલી ચોપડી
મેં કદા પાચી એ જાનરવ અસકમ છે ગજગમાર,
મદેવન માગળીંગા, ગુલગકાવળી (અરધી), ચકરદેવ
અને દેવગદેગીનો મવાલ, મકરપાર્વતી (બીલડી રંગે),
અમદાવાદના બાર દરવાજાનું પર્ણન, ભદ્રન મમદ,
ત્રી ચતુર મનોરજક ગરબાવળી, ઝોખાદરણ, નળા-
ખ્યાન, અભિમન્યુનો ચકાવો, શામળાબદ્દના ઢખા,
નગસિંદ મહેતાનું મગેરે વગેરે ચોપડીંગો મુજરાતી
ભાષાનો દત્તો તે વખતની યાચેવી આવડે શાદ આવે છે.

ગોરા મામા (નવ વરગરાય નાકરસાલ વણીય)
ને ઘેર જુદિપ્રકાશ, દિનેચ્છુ, દિંદુરના, શમગેર
બદાદુર, જાનમુખા વગેરે સામયિક પત્રો આવતા તે
હું વાચતો, અને દક્ષણકાવ્ય ગાડાવળુ દેખચદના
પુસ્તકો વગેરે એમની લાપચેરીમાથી અગ્રેષ્ઠ હતા
ધોરણુમા આવ્યો તે દરખાન પાચી કાડ્યા દત્તો

એ વખતે જુદિપ્રકાશ મને બહુ જ ગમેતુ
એનાથી જુદિનો પ્રકાશ વધે છે એમ મને જોનાના
અનુભવી લાગેતુ 'જીવનની નખ'નુમથી લખાની લેખ-
માળાએ તો મારા મન પર કાચમની અમર કરી
છે, 'દિનેચ્છુ' પછી હું નિયમિતપણે વાચતો અને
'દિંદુરના'નો મુદાલેખ તો મને એટલે જાણો ગમેયો
કે પાઞ્ચગી મેં મારી નો જોડીમા ગણુ એ નોખી
ગળ્યો છે એનો મુખ્ય ભાગ ત્રીજે પ્રમાણે દત્તો

તે ગગરાય રચનાપાણું જ,

ભયે, ભવ નિર્ધનના સદીએ છ,

ઉચ્ચિ દેગનની થતી હાંપ જ.

બોજન, ઉત્તર, જાગે કદીએ છ

એ દિંદુરના, દાસ પ્રેમમિત્ર પારખી બેંચું ભગી ગયુ
છે તે નદિ, પણ રૂ વનમાળી કાપાગમ નામના
એક ઉત્તમી તેથી ચવાદના ને મનાર સુરાર, રાજ્ય,
સાદિલ, નાટક, મંથાવલોકન, ધર્મ વિચાર વગેરે
વિષયો એમા ચાતુ જતાનો ઉપરાન મારા આવતા
અને હું એ ખુબ રમી વાચતો દત્તો

પરતુ મામાને ઘેર વાચવામા બહુ વખત ફાંચુ
નહિ અને વસ-દોઢ વગસથી વાચનાનું વ્યવસ્થા તો
પડી ગયુ હતું આખરે બાઈ દ—ને જ મેં મારી
મુજવળુ જાણી એમણે મને કહ્યું કે 'લપચેરીએમા

મદન વાચનાનું મળે છે, ચાલ નને એવી એક
લાપચેરી જતાતુ 'એમ કદી એ મને રાધપુર દરવાજે
ચક્રેશ્વર મદદેવ પામે આવેની તે વખતની લાપા-
રાવ જોજાનાય લાપચેરીમા લઈ ગયા જે અનેક
જાગતોમા લાઈ દ—નો હું ઝણી છુ, તેમા સૌથી
વધારે ઝણી આ લાપચેરી જતાવતા મારે હું

લાપચેરીએ કાડનાર કેવુ ગોડું પુણ્ય લાસલ
કરે છે તેનો પણ મને એ વખતે ખ્યાલ આવ્યો.
આવાદાવ જોજાનાય કાણુ દશે તે તો હું નહોતો
જાણતો, પણ એમનો ઉપકાર તો દરરોજ મારા મનમા
માન્યા જ કરતો દત્તો

મામાના ઘર ઉપગાના મુજરાતી, મુખ્ય
સમાચાર, દિદી પત્ર, મુર્શીન વગેરે છાપા મેં આ
લાપચેરીમા લેવા, અને લેવા ત્યારથી જ એ બધા
'મુજરાતી' મથાળાથી તે આ પત્ર ફલાણેફલાણે રથને
ધ્વજારામ સુર્પગમ દેસાઈએ છાપુ ત્યા સુધીનુ લખાણ
નિયમિતપણે પાચી જતો! બધા પત્રો એ જ પ્રમાણે,
સમજણુ પડે કે ન પડે તોપણ, વાચતો અને એ-
નાથી હું અગ્રેષ્ઠ હતા ધોરણુમાં આવ્યો ત્યા સુધીમા
તો માફ સામાન્ય જાન પાણુ ગમ્યુ હતું.

અમદાવાદ ન્યુ ઇંગ્લિશ સ્કુલમા હું ભાષાનો
દત્તો જીવકો લ'નુબાઈ ન્યુ ઇંગ્લિશ સ્કુલના નામથી
એ લાલ જોજાનાય છે દરે તે એને જોનાનું
મકાન છે, પણ તે વખતે એ કાળુપુર દંકાળમા
ભાડાના મકાનમા હતો

એક મગા કનરત મારાર નવા આવ્યા દત્તો
અને જોનાના હાથપુટ અને મજાનુ મરીરથી એમણે
તે વખતના સિંધો તેમ જ વિદ્યાર્થીવર્ગનું ખુબ ખ્યાન
ખેંચુ હતુ. અમારી નિશાળમા કસરતશાળા પણ એ
માનરના આવ્યા પછી થઈ અને કપલ બાર, મિમલ
બાર, દિવકા, સાકળો, સીડી અને પાટિયુ વગેરે
નવાં નો ગાપનો અગને બહુ જ ગમતા લાગ્યાં

પહેલું રોજુ જે આ કસરતશાળામા દાખલ થયું
તેમા હું પણ દત્તો નિયમિત લાગરીપી, કમળના
દાવ એક પછી એક મીખવાથી અને લોકરી નાલીમના
જેમા મખત નિયમોને પરા થવામા જતા પણ જોનાના
કાની નદિ કરવાથી હું થોડા જ મમપમા કનરત
માસ્તરની પ્રોતિનું પાત્ર થઈ શક્યો

શરિરના એકાદ નવો દાવ શીખીએ કે શરીરનું એંગેએંગ આદિ દિવસ સુધી કળે. છતાં ધીરજ રાખી, દુખને નહિ ગણકારતા એનાથી ટેવાઈ જવાની શિખામણુ કમરત મારતર અમને આપના. એ જ કમોડીનો સમય હતો કેાઈ પણ સીંગની નવીનતા ઝાઝો વખત નથી રહેતી અને આદત્તા કુક વખતના દુખથી પણ વધુ હારી જાય છે. હું નવીનતા જવા છતાં કસરતના ખરા ચુલુને લીધે ટકી રહ્યો, અને શરીર કસરતથી ટેવાઈ રહે ત્યાં સુધી અવયવોને જે કુખ થયું તે થવા લીધુ. પણ એવી રીતે ટકી રહેનાર ચારપાય વિદ્યાર્થીઓથી વધારે નહોતા. મારતરે પણ થોડી સખ્યાથી હારી ન જતાં અમને ચારપાય જલુને પોતાના ઉત્તમોત્તમ દાવ શીખવ્યા.

કસરતશાળાની કસરતથી એકેએક અંગ જેવું કેળવાવું તેવું ક્રિકેટ કે બીજી રંગી કે પરદેશી રમતથી કેળવાવું હોય એમ મને ન લાગ્યું, અને આમા સમય પણ ઘણો ખચતો.

પંદરીસ મિનિટમા દાવ થઈ જતા એ સમયમા વખત બચાવવાની પણ મારે ઘણી જરૂર હતી, કેમકે ભણનાંભણનાં મારે કંઈક કમાવું પડે એમ હતું. મારા બાપા હવે પેન્શન લખને ઘર આવ્યા હતા અને એ દસ રૂપિયાની માસિક આવકમા કુટુંબનું ચુગરોન ચકાવવું સુરેલ હતું.

કસરત પહેલાં, અજીર્ણ, માથું દુખ્યા કરવું, જરાજરામા શરીરનું અમલ્લુ વઝેરે ચાલ્યા કરવું, પણ કસરત પછી એ નાનીનાની કરિયાહો તો ગઈ જ, ઉપરાંત ભારે રોગો સામે થવાની પચ્છતાકાન આવી રનાયુઓ હજીપુટ થતા જોઈને આનંદ થતો હતો આજસ તો જે નિવસથી અખાડામા પગ મુક્યો તે દિવસથી થયું તે હવે આવશે

જેએક વર્ષમા શરીરતો બાધો મજબુત અને લઢુ બન્યો અને શરીરબળ માથે મનેબળ પણ આવી ગયું. બીક લાગવાની કુટેવ, મને લાગે છે કે આપણી બુદ્ધિશક્તિની ખામીમાથી ઉદ્ભવે છે અને તે પણ મારામા હતી ભૂત, પેત, ચોર, બાવા તરેરે બંકો કસરત કરવાથી ગઈ અને પછી તો પાછલી રાનના ચારચાર વાગ્યે ઉઠીને હું એકકો કાકરિયે કરવા જવા લાગ્યો

હરિપ્રસાદ દેસાઈ

વિજ્ઞાનની મોખ પાછળ મગ્યા રહેનાર ધીરેધીરે વાયુશાસ્ત્રને લગતા સવાલોમા પણ ઉંડા ઉતરતા લાગ્યા છે. વાતાવરણમાં થતા અનેક ફેરફારોમા ભેદ ઉઠેલતાઉઠેલતા તેઓ ગામ્બીજ કેમ ને સા માટે થાય છે તેની શોધખોળ પણ કરી રહ્યા છે.

ગામ્બીજ એ માત્ર કુદરતના મંત્રોની એક પ્રકારની ક્રિયા જ છે. આ કુદરતી યંત્રો તે વાદળાઓ અને તેને ચક્રાવનાર શક્તિ તે પવન વતનને લીધે જ્યારે એ વાદળા રૂપી યંત્રને ગતિ મળે છે ત્યારે તેમાંથી તણુખા ઝરે છે આ તણુખા આપણને વિજળીના અમકારા રૂપે દેખાય છે અને તેના અવાજ મેગર્જનાના કઠાકા રૂપે મંત્રબાધ છે

વાદળામાંથી તણુખા શા માટે ઝરે છે એનો કાલેકો બેન્ગલમિન ક્રાકિસને ૨૦૦ વર્ષ ઉપર ઉઠેલો. તેણે શોધી કાઢ્યું કે આ તણુખા તે આકાશમા ઉત્પન્ન થતી વિજળી છે, પણ વાદળામાં એ વિજળી આવી ક્યાંથી, એ સવાલનો હવે આજણે વિચાર કરીએ.

ગ્રેનાડીઅર ચરી આવતો તો સોમે જોશે હશે. એ વેળા વાદળોના મોટામોટા ગ્રેન્ડો ગોટગોટ આકાશમા વેગથી ચડતા દેખાય છે. એ વાદળા જમીનથી થોડાક હજાર શીટની ઉંચાઈએથી ચડતા-ચડતા આકાશમા ઠેક પાચપાચ માઈલની ઉંચાઈ સુધી ચરી જાય છે. જમીન ઉપરનો કંડો ભારે પવન વાલ્યા તરફ ધસે છે, અને તેમા ભરાયેરે તેને ઉંચે ને ઉંચે ધકેલતો જાય છે ધોધમાર વરસાદ કે કરા પડે છે તે આનો પુરાવો છે, કેમકે એટલી જાંધી ઉંચાઈ સુધી ચડ્યા વિના હવામાની વરાળ હી પડીને તેનું પાણી અને નરિ. એ પાણી ઉંચે વધારે વખત રહે તો તેના કરા બંધાતા જાય છે

પાણી જ્યારે ઘણી ઉંચાઈએથી નીચે પડે છે ત્યારે તે વિખરાતું જઈને તેના નાનાંમોટા ડ્રીપાં થઈ જાય છે. એ વરસાદ. વરસાદના કેટલાક ડ્રીપા તો દોલ્લોદ ઇચ જેવડા મોટા હોય છે પાણીની નીચે પડવાની ઝડપ માપના એમ સિદ્ધ થયું છે કે દોલ ઇચ મોટા ડ્રીપા નીચે પડતા હોય ત્યારે તેના વેગ વધુમા વધુ દર સેકંડે ૨૪ ફુટ જેટલો હોય છે.

હવે જો દવા ૨૪ ફુટની ઝડપે નીચેથી ઉપર

મહત્તી દોષ તો નો આ કીધા નીચે પરી જ ન શકે, કેમકે મામમખી નાખી મનિ ચમ. પવનની મનિ આપી દોષ તો જ પાણીના કીધા નીચે પરી શકે, અને તે પાણી મોગા બાદે કીધા નાના કીધા તો પવનની મનિને લીધે ઉપર ને ઉપર જ રહેી જાય છે

પણ આ પાણી, દવા, વાદળા વગેરેની વાતોમા અત્યાર સુધી વિજ્ઞાની વાત તો આવી જ નહિ. વિજ્ઞાની ઉગ્મસિ આકાશમા કેમ થાય છે તે કેદ ૧૯૦૯ની સાલ સુધી તો મેઈલ જી કીધી કાપુ નહેાન. ઇ. મ. ૧૯૦૯માં મીમખાની વેપમામાના મુખ્ય અધિકારી શ્રી નિખને મીમમામા પાણીના કીધામા ઉપર પોતે કસા પ્રમાણેનું વર્ણન પ્રનિદ કરી જાણ્યું કે ઉપરથી પડતા પાણીના મોટા કીધા વિખમા ને તેમા નાનાના કીધા થતા જાય છે તેમનેમ એ નાના કીધામામા ઓર્ગનિઝમ વિજ્ઞાની ઉત્પન્ન થાય છે, અને આમવાનની દસમા મેનેટિવ વિજ્ઞાની ઉત્પન્ન થાય છે આ નાના કીધા ઉમે મહત્તી દસમા મહત્તી લીધે કરી પાછા ઉમે મહત્તી કામે છે અને ત્યા વળી પાછા અનક નાના કીધા બેમા મળી મોટા કીધા રૂપે જાય છે, કરી પાછા તે નીચે પડતા તેવા નાના કીધા જની તેમાથી ડિવિડિઝ અને મેનેટિવ વિજ્ઞાનીમા ઉત્પન્ન થાય છે. આમ મોટામાથી નાના અને અનેક નાનામાથી કરી મોટા કીધા થવાથી વિજ્ઞાનીક મક્તિ અત્યંત વધી પડે છે અને તેનું જાણ પાણી ખુબ વધતુ જાય છે; તે એટલે સુધી કે વાગ્યામા સમાવી પાણી પશ્ચિમામે આમવામની દવા જેમા મેનેટિવ વિજ્ઞાન મક્તિ ઉત્પન્ન થાય દોષ છે તેની માથેના કે પૂરીના કોઈલાગ માથેના પડનું પાણીના કીધા બેવા એ વાદળાં અથવામાથી વિજ્ઞાનીમા મમકામે થાય છે.

એમ અનનવમા આજુ છે કે દુનિયામા વગેરે દલાડે ૧,૬૦,૦૦,૦૦૦ વાવામોમા થાય છે. કોઈ પણ મણે એકનામકા ૧૦૦૦ તોડાનો તો પૂર્ણની આમવાન થાય જ દોષ છે, અને દર મેકે પૂરી ઉપર વિજ્ઞાની ૧૦૦ મમકામા તો દેખાયા જ ક્રે છે. બીજા મદે ઉપરના લીધેનું ટિવાળા વાસીઓની નજરે આપણી પૂરી વિજ્ઞાનીમા મમકામાઓથી પીટાઓથી દેખાતી દમે

વિજ્ઞાનીમા એક મમકામામાં વિજ્ઞાનીનું પ્રમાણ નજરા ૨૦ કોસખ. એટલે કે વિજ્ઞાનીના એકમા નામખાનું કીધામાં એક મિનિટમાં વપાય એટલા વિજ્ઞાનીમા પ્રવાદ જેટલું જ દોષ છે આટલી એટલી વિખૂતમક્તિ દોષા છતાં એ આકાશી વિજ્ઞાનીમા એક જ જમકામે કે તપાસે કોઈ જાદ, મકાન કે માખાને જમીનદોષન કરી બારે બારે પશ્ચિમા લાતી શકે છે એનું કાણુ શું ?

કાણુ એ જ કે એટલી એટલી વિજ્ઞાનીની પાછળ મેંદુ બજા જદુ બાદે દોષ છે. વિજ્ઞાનીમા એવા એક મામાન્ય પ્રવાદની પાછળ એક અજજ વોટનું જાણુ દોષ છે? એ જાણુને લીધે જ એ વિનાશક અને છે જાણુમા તરીકે બંદુકની મોળી કમ્મા પછી જ નાનકડી દોષ છે અને વજનમા પણ જદુ બાદે નથા દેાતી, છતા તે બંદુકમાથી અનિશ્ચ વેથથી પૂરતી દોષાને લીધે એ વેનના જાણુના કાણુ જ પ્રાણુમાનક અને છે તેવ જ વિજ્ઞાનીનું એવો પ્રવાદ આંચા દોષ છે, પણ એની પાછળ રહેલુ એક અજજ વોટનું જાણુ એને બરકત બતાવી શકે છે

પ્રત્યેક દમ મેકેટ થતા વિજ્ઞાનીમા આરા એક મમકામામા મમલાખ ધોડાળળ (દોર્મવાવન) જેટલી શક્તિ ઉત્પન્ન કરના ઇમેક્ટિક કાયનેમાનું બજા દોષ છે માખમાનને જાણુ સુધી જાનાવેલા દુનિયાના મોટામા મોટા કાયનેમા કરના એ દનવજુ દોષ છે એ શક્તિ આકાશમાથી પરમારી જ ઉનારીને માનવ-જન નેને ઉપયોગમા લેમા—કાવમે ત્યારે વાગમે, કારને ત્યારે દમ આપી મકરો, એવો વખત પાણુ આવે તો નવામ નહિ! (અમેજ કપલથી)

સ્વીકાર

કચપતિ શિવાજી મહાશયઃ સેખ, કલનાઈ મારી, મધમક, નવજવાલ કચપતમાઈ મેક, લેમાનું આલિય મેકર, કાપુ, થી ૦-૧૦-૦ કલિયાળી કાલઃ બન ત્રીમે, મવાલ, કચપત મવાની, પ્રકાશ, ઉપર પ્રમાણે થી. ૦-૮-૦ દલા લાખનો દલેલઃ લેખ, સમિલિતલાલ બ. મદેલા; પ્રકાશ, બાર કાય એન્ડ કોર્પોરેશી, વીસામ, મુલક ન ૪, થી ૨-૦-૦ કાયકલકલિટ લાયલીઃ લેખ, વચનજી જ દેશાઈ, સમકેદ માનર, પ્રકાશ, શદ બાલિલ શાલાબાઈ, લાગ ખમે, નવજારી થી ૧-૦-૦

વે. ૨

‘અરેરે ગળગ યથ ગયો ફેલી ભલી આજ’
જાણે સ્વાર્ધાણી મૃતિ’ રાકના ગનન જેવો
એકનો એક દીકરો છે, — દંછ નાનો બાળ છે
કેટલુમા બીજુ કોઇ નથી તેની મહાળ કોણુ લેશે ?’

‘તે ખુબ રડતો દશે, નરિ વાર ? રડે જ ને ?’
બીજારો નિરાધાર યથ ગયો.

‘ના, ના, રડતો તો કાઈ નથી પણ તેમા શી
નવાઈ ?’ ‘સાજકને દી બજાર હોય ?’

‘પણ પછી સર્પનું શુ થયું ?’

‘સર્પને પકડીને દૂર મુકી આવ્યા કેટલાકે માગી
નાખવાનું હતું જુઓ તો ખગ, આટલા નાના
છોકરામા શી સમજણ ? કહે કે, ‘સર્પ તો ઘણા યે
દનો, કેટલાકને મારશે ?’ ભાઈબોલ્યા, ‘લારે
કંડવા દેવા ને મરણ ?’ છોકરે જવાબ આપ્યા, ‘હું
એમ ક્યા કહું છું ? હું તો કહું છું કે આપણે આ
ઉકરડા વગેરે દૂર કરીએ તો સર્પ ક્ષે ક્યા ?’ અને
— કાકા, આપણા દાક્તર તો બહુ હોસિયાર છે ઘણાને
માન કરે છે એ સર્પની દવા કેમ નથી રાખતા ?’

‘આ તેજવી યુવાન કોણુ છે ? અદા, તેનું
લલાટ કેવું ચમકે છે ? સગીર પણ કેવું સુદદ અને
મુન્દર છે ?’ તેમા વમતો આત્મા પણ મુન્દર જ દરો ?’

‘તે અમારી સાળાનું બુણુ ગણાય છે’
‘તેમા માગ્યા કોણુ છે ?’

‘માગ્યા ધણુ વગર થયા ગુજરી ગયા છે.’

‘અરેરે લારે તો નિરાધાર ?’ એનું ચોપણુ કોણુ
કરે છે ?’

‘પોતાની જાતે પણ એને માટે નમે ‘નિગધાર’
શબ્દ ન વાપરતા વિનયમૃતિ હોવા છતાં એવો શબ્દ
માલજવા એ તૈયાર નથી’

‘પોતાની જાતે કમાઈને ભણુનારા અમેરિકા
જેવા દેશોમા છે આપણે ત્યાં એવું ક્યા છે ?’

‘આપણે ત્યાં યે છે શરૂઆત આના જેવાએ કરી
દીધી છે’

‘તે શુ કામ કરે છે ?’

‘તે ચુંનારકામ બાંધે છે. ખુબ એ પાંસના
માણુઓ કરના પાણુ અનેકગણી મુદર વસ્તુઓ બનાવે
છે, અને તેની માગણી ખુબ રહે છે વળી તેણે
આપણે ત્યાં (Wood-cut) લાકડા ઉપર ચિત્રોના
બીજા કોનરવાનો દુનર ચાલુ કર્યો છે. કળા અને
કારીગરીનો કેવો મુન્દર ચોખ ! તે દ્વારા એણે કેટલાક
મુન્દર વિચાર આપખુને આપ્યા છે. વર્તમાનપત્રાદિ
મહિત્વમા તેને માટે પુષ્કળ અવકાશ છે’

‘રોશે, તમે બી એમગી યદને શું કરવાના ?’

‘ભાઈ, બીજુ શુ ? દમણા દાદરદૂવોમા તાવનમ
દાખત્ર થયુ છે તેથી મારો ચાનમ મળે તેમ છે.’
રોશે જવાબ આપ્યો

‘અને મધુસૂદન, તમારો શો વિચાર છે ?’
ચદ્રકાંતે પુછ્યું

‘આપણુને પણ પચાસ-સાઠ ગમે લાવી મળી
તપ એટલું સંતોષ’

આખી સંસ્થામા માત્ર એક જ વ્યક્તિ હતી જેને
મન વિનાનનું મદત્તર વધારે હતુ, જેને તેણે ઉપયોગ
મનુષ્યજનિના કમ્યાલુ માટે કરવાની મહેમ્મલ હતી

‘કેમ રૂનમ, પેત્રા — એ તને દગો દીધો તેનું
શુ કર્યું ?’

‘એ તો દોરન અબ્દુલ, તુ આપણો’ સ્વભાવ
ક્યા નથી જાણુનો ? આપણુ થન તો Tit for tat
‘તારા ડાળા માલ ઉપર કોઇ તમાચો મારે તો જમણો
માલ ધરજે’ એ ઇન્સુચિગના ઉપદેશ પ્રમાણે
ચાલવાની મારામા શક્તિ નથી’ રૂનમે નિખાલમ
જવાબ આપી દીધો.

‘રૂનમ, એ નજબાઈ માત્ર તારોમા જ નથી
મને ઘણુ થાય છે કે હું આમ ન કર, પણ પ્રનગ
આવે છે ત્યારે બાન જુખી જવાપ છે’ અબ્દુલે કહ્યું

‘પણ શીનિચામ, તમે તમાગ વેરની વાન કરના
હતા તે તો કહો. રૂનમ જોલ્યો.

‘શીનિચામને વેર’ એ માની-જ કેમ શકાય ?’
રૂનમ બોલી ઉઠ્યો

‘દા, ભાઈ, દા,’ શીનિચામે દસનાંદસના કહ્યું.

‘મારે પણ એક વેર છે.’

[અબ્દુલના પાન ૩૦૧ના પહેલા કોલમને ઉઠે]

આળ વિભાગ

અરફીપુરીનો રાજા

રતનનો આજે જન્મદિવસ હતો. તેને સાત વર્ષ પુરા થયા. પાંદરાશીઓએ અને સગાંઓએ તેને સારીસારી ચીજો ભેટ આપી તેના કાકાએ ચાચા ભરીને અરફી મોકલી.

રતન તો કહે, 'આદા' મગન પડી મને નો અરફી જ બહુ મળે' તે તેની બાએ માબજુ અને રતન બહુ ગળાયુડી હતી એટલે સિંચામણ આપી કે 'જો ખેટા, બહુ ન ખાતી કાચ એક કોરે મુશી દડાં નો રાજા થોડીથોડી આપીશ. એક માથે બહુ ન ખાઈએ.' એમ કહીને બાએ તેને એક મોટું ચોસકુ આપીને થાળ દાચમા લીધો.

'બા, એ . . . બા, એ તો મારે માટે છે ને ? તો મારી પામે જ રહેવા દેને' હું બહુ નદિ ખાઉં."

'ના, માથે કહ્યું માન !' એમ કહીને તેની બાએ થાળ ખાસી કરી એક ડામા અરફી મુશી 'ગા, દાચે ખસારે રમવા જા'.

પણ રતન તો ન ગઈ અને કાકાની પામે મો ચડાવીને ભેડી 'એક ચોસકુ વધારે ખાઈએ તોમા થ થાય ?' એમ બગાડી બગાડી બાની પાછળ મઈ ને એ ડામા ક્યા મુકે છે તે જોઈ રાખ્યું બા જરા આવીપાછી થઈ એટલે અને નો કાકાના જઈ છાજતી આગળ ચડીને પેથો ડામા થીયો ને કાકાના માથી બસારે આવી પોનાના ગાદલા નજે તેને મંચાડી દીધો કે કાકાને ખજા જ પર નદિ.

ગાન પડી ત્યારે અંધારામા તેજે ડામા કાકાને અરફીનું એક ચોસકુ મોમા મુક્યું પછી બીજું ત્રીયું પછી ત્રીજું. છેવટે ખવાય જ નદિ એમ કાકા ત્યારે રહી ડામા અંધો ખાવી થઈ ગયો હતો.

એમ કરતા તેની આખ મીંચાઈ ગઈ, અને જુએ છે તો પોતે કાકા મોદા રણમાં આવી પડી છે. અરેરે' હું ક્યા જાતી ? આનું રાજ ક્યાથી આવ્યું ?

એ રણ જુએ તો રેતીનું કે કાકરાનું નવોત. જીભ ઉપર ધાસને ગદાવે મુનરફેભી હતી. આ ગયાં સહર વકાંમાં જ દતાં. તેના પંચી દપકવા રીખા સાકરની ચામપૂનીનાં જ દતા. આથે મુગર જુએ તો મોળની મોદીમોદી શિકાએનો જ અનેપો !

આ ચરર દેવનાઈ દુનિયા છે એમ રતનને લાગ્યું. તે મુનરફેભીના બાચકા ભરી મોમા મુકવા લાગી. ને આ પદયા ચામપૂની ચાટવા માડી. કાકા તેને મેકનાર જ મજે નદિને !

પણ થોડી વારે તેજે ત્યાનાં માણુમો લેયાં, પણ તે જખા નરી સાકરના !, આખો કામ દીરા જેની ચમકે અને જુગમ પણ ગદી મેટલી જેના. તેમના ધર જોયા હોય તો ત્યા પણ મોળ અને સાસર વિના બીજુ કંચુ મજે નદિ !

'આ લોકોના ધર કાકા ખાઈ નદિ જતુ હોય !' એવી તેને શંકા થઈ. પણ તેમની કાલ આંખો જોઈ એ પામે મઈ નદિ. એ તો વળી પાછી મહર કાકડી તોડીને ખાવા લાગી.

એટલામા તેની નજરે દૂર એક મદ દેખાયેલ. તે બધો મીઠમીઠા ચોમકાનો જ હોય એમ લાગ્યું. મદમાં કાચ પર ગતીપીળી પીપરમીટની રીકડાઓ હતી.

આનું મગનનું તો કાકા દિ' મેં જોયું નથી એમ વિચાર કરતી રતન જરા આગળ ગઈ તો એકલા માવના બોચા કેટલાક મિપાઈઓ ઉભા હતા. રતને તો એક જાણુનો દાચ તોડીને મોમા મુક્યો. એ તેને ચળ્યો તો ત્રાગો પણ નરન તેજે રાડ પાડી. મામેના કિંદવા ઉપરથી એક ઘંર વાગવા માંડ્યો, તરજેકે કંઈ ભરકર જતાવ જાયો ન હોય ! રતન બીરા માડી, પણ દાચે યું થાય !

જોનજોનામા કેટલાક માકરિયા મિપાઈ તેને પેરી વળ્યા. તેમજે તેને કંચુ કે 'તે મોદા મુનોદ કંચો છે. મારે મામે અરફીપુરીનો કિંદા છે ત્યાના રાગના દુકમથી અમે નો પકડેને લઈ જત યું.'

એમ કહી મિપાઈઓ તેને પકડીને ગદમા લઈ ગયા દરવાજામાં પેમના જ લુએ તો સાકરના ચાલવા-વાળા મકાનો, બદામના ગેટલાના છાપરા અને પેંડાથી તો રંગેના કાદોસો !

દીવાળીમાં સાકરના બેગલા થાય છે એવા એક મોટા સિંહાસન પર રાત્રીએ જોડેલા તેણે જોયા રતનના મનમાં તો જાણે હમણા વદશે—હમણા વદશે એમ થયા કરતુ હતું 'પણ રાત્ર તો ઉલટા હસના લાગ્યા !

'વાહ વાહ, તુ જ બુદ્ધકડો છોકરી માટે રાજ ખાઈ જતી પક-શાઈ, ખરે ?'

'મહારાજ, મને ખબર નહોતી મને કોઈએ શેકડી નહિ ને બધુ ગળ્યુગળ્યુ લાગ્યુ એટલે મેં ખાધુ ' જોકે મનમાં તો તે જાણતી હતી કે મારે પુછ્યા વિના ન ખવાય

રાત્ર હમ્યા 'સિપા-ઈઓ, જાઓ એને કેદ-મા પુરો, અને મુરખો જ ખાવા આપજો ' તેમણે હુકમ કર્યો

રતનને તો એ કીક લાગ્યુ એટલે ખુશ થ-ઈને સિપાઈઓ જોડે ચાલી ત્યા રાત્રએ પાછો હુકમ કર્યો, 'જેને હું . . . મુરખો જ આપજો, બીજુ કોઈ નહિ ખાવા માગે તો યે મુરખો ને પાણી પીવા માગે તો યે મુરખો જ આપજો ' !

રતન તો વિચારમાં

પડી કે આ ને કેવું નગર છે ! અહીં કોઈ દુરમન આવીને તેને ખાઈ નહિ જતા હોય ? આ મિપાઈ, ઘર, મહેલ, બધું-સાકરનું છે તે ચટ ચટ જાય !

પણ તે કેદમાં ગઈ પછી તેને મમજાણુ પડી કે મુરખો પહેલે દિવસે તો લાગ્યો પણ બીજો દિવસે એકલો ગમ્યો નહિ ત્રીજો દહાડે તો બહારી થવા લાગી અને પછી તો તે જોતા જ મો ફેગવી જતી તો યે આટલી બધી મીઠાઈ હતી કેમ કરી

મશાલચી

પશ્ચિમ બાજુ માગરદીર, જતો દોડે તુરજ વીર, સધ્યા યે નાહી દેખાય, અંધારું ઘેર ઉજરાય

ઝગી રલા નબમા ચોમેર, તારસિયા દીવાની પેર, કોઈ મર ને ધીમો બજે, કોઈ તેજ અદકુ પાયરે.

કોઈક દૂર સુદર જણાય, કોઈક દષ્ટિથી ન મપાય, ગણવા ધારે જેની વાર, વધી પડે તે અપાર

ગણુ ગણુ ને બુલી જાઉં, મન માદિ અતિશે સુઝાઉં, અવનિના દીવાની જેમ, પ્રકાશે કે માનવ તેમ ?

આ માનવનું શું છે નામ ? કરે રોજ તે કોનું કામ ? રૂપ રમ્યા કેવો દરો ? આલ લગી તે પહોંચી શકે ?

મશાલચી એ કપાલી વસે ? જોવા આતુર થાયે રહે, બનાવસો કે એનો વાસ ? જાણુ મારે એની પાસ.

(મહેલું)

પહોંચ્યા કરે છે તેનો વિચાર એને આવ્યા જ કરતો. એવામાં રાત્ર તેને મળવા આવ્યા. વાનવાતમાં રતને કહ્યું કે 'અમારે ઘેર તો મીઠાઈ તાળાકુચીમાં રાખે છે '

'તો યે મુરખ છોકરા એમાથી પણ ખાઈ જાય છેને ?' રાત્રએ બોલના લાગ જોઈ કહી દીધું ને રતન ભોલી પડી ગઈ

રાત્ર તે જોઈ કહે, 'ચાલ મારી જોડે કિશા ઉપરથી તને બધુ બનાવીશ એટલે ખજાર પડશે '

રતન કિશા ઉપર ચડીને જુએ છે તો મા-ખીઓના લુમખાની પેટે કોઈ દુરમનનું લરકર ગદ તરફ આંધુ આવતુ હતું

'અરે, રાત્રજી ' જુઓ તો ખરા, આ બંધા પાસે આવ્યા ને તમારા સિ-પાઈ તો કંઈ જ કરતા નથી—તેમને ગેહના યે નથી ' રતને બોલી ઉઠી

રાત્ર કહે, 'તુ તારે જોવા કર, શું થાય છે તે ' થોડી વારમાં બરસી-

પુરીના લશ્કરે ગઢની આસપાસ ગરમાગરમ માઠી આસણીનો રમ ઘોષબંધ વહેતો કરી દીધો. એનગ પર ગોળોનો રમ પથરાય રહ્યો અને તેમાં યુદ્ધાખ્તજી, પૈંડા વગેરે તરતાં દેખાયા. દુશ્મનનાં માથાઓ તો એ જોઇ નીચા વળી ખાવા ને ચાટવા જ મંડી પડ્યા અને એટલી બધી આસણી પીધી કે લડવા માટે ઉભા જ ન થઇ શક્યા !

જરૂરી નગરના ચોપીદારો એ જોઇ રાજ્યની પેટે દસવા લાગ્યા અને દુશ્મનો ખાનાખાના પડવા લાગ્યા ભારે તેમની મશ્કરી કરવા લાગ્યા તેજો કોઇ રીતે મીઠાઇ છોડીને ખરડી જ શક્યા નહિ ને.

જરૂરીપુરીના રાજા અને તેના માથાઓ ધુમ હસે અને તેમની ગમ્મત કરે છેવટે સૌએ પોકાર કર્યો કે આપણી છત છે, આપણી છત છે' કહેલા દુશ્મનો પાછા લાગવા લાગ્યા અને ફિક્કાફૂંચ મોઢા લઇ ડાકેટરો ને વૈદ્યોને હાક મારના દોડ્યા એ બધા નાસી ગયા એટલે રાજાએ પોતાના નોકરોને હુકમ કર્યો કે, 'જાઓ, આપણો માલ પાછો લદાવમા ભરી દો. તમે દરેક જગ્યા ફક્ત ત્રણત્રણ યુદ્ધાખ્તજી જ લેજો'

રતને આ બધું જોયું, અને રાજા આગળ પડે પડી મારી માગતી બોલી કે, 'મદારાજ, દવે કું કોઇ દિવસ મીઠાઇ ચોરીને પાછાશ નહિ મને માફ કરો'

એટલું જોસે છે ત્યાં તો તેની આખ ઉપડી ગઇ અને તેની ખાંચે કહ્યું, 'બાપુ, મલગ મા લે, આ દવા 'શી જા. તને સમજજી પડીને ?' દવા પીતાપીના રતને કહ્યું 'પણ બા, પેલા દુશ્મનના લશ્કરનું શું થયું હશે ? ઓ... ઓ... માફ મારું ભાને છે'

'એનું વળી બીજું શું થાય ?' એમ કહેતા તેનો ખાંચે પેલા અરધો થઇ ગયેલો જરૂરીને ડોલો તેને ઓશીકેશી કાઢીને બતાવ્યો. (અચેજ પરથી)

[અનુસંધાન પાન ૨૯૮થી]

'ભારે કહેને'

'એ કહેવા કરતાં કરી બનાવવું વધુ ઠીક છે.'

જા

વિજ્ઞાનના આકાશમા એક નવો તારક ઉઘો છે. વિદ્વાન વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી ડૉ. શ્રીનિરાએ અદ્ભુત શોધ કરીને વિદ્વંતુ સુખ ઉન્નતન કરી છે. સર્પદંશ યનાર માથાએ ડૉ. શ્રીનિરાએ શોધેલી દવાનું ઈન્જે-

ક્શન આપવાની વિધી અસર થતી નથી અને તરત જ આરામ થઇ જાય છે.

અહો, કેટકેટલી છંદગીઓની રસા ! માનવજાતનું કેટલું કથાણ !

આ વખતે તો જ્ઞાનસીલાના જવાબો ચોક્કસ આવ્યા છે દિરો દિરોએ એમાં વધારે વાચકો રસ લેતા નહ છે એ જોઇ અમને ઘણો હર્ષ થાય છે બધા મળીને આવેલા ૯૩ કતરોમાંથી પડેને ખસ ગળ્યા છે.

'ભાવનગર' માંથી કુલ અઢાર શબ્દો નીકળે છે. પુરે-પુરા મઠેરી લખી શ્રીકલનાર તો માત્ર પહેલા ત્રણ જ લખ્યો છે તેમને છતાં મોઢાલો ત્યાર પછીના સાત માધ્યોએ સત્તર શબ્દો લખી મોકલ્યા છે. તે પછી દસ ઉપસત સુધી શ્રીકલનારના નામ ઉત્તિજન માટે નીચે આપ્યા છે

ખસ કતરો શ્રીકલનારના નામ' (૧) નવનીલલાલ શ્રીમનવાલ મોની વડોદરા (૨) જયરાસ દવારામ ત્રિવેની દારા (૩) કિરીડસિંહ જોશવાસિંહજી મોહિલ ભાવનગર (૪) ગંગાલાલ દેવજીભાઈ પચમિયા ધાટકોપર (૫) કાન્તિલાલ નગીનલાલ પટેલ અગાવાડ (૬) ચાપસિંહ વિજ્યાળ સાદ ધાટકોપર (૭) હરિતાલ મહુકચંદ પાદેખ મુખાઇ (૮) કુચિરાસ શીરાસ પટેલ દેવોજ (૯) ડાહ્યાભાઈ ઇશ્વરભાઈ પટેલ વડદના (૧૦) નવનીલલાલ શ્રીશવાલ રાવળ અમદાવાદ (૧૧) નરેન્દ્ર જમનાદાસ મહેતા વડોદરા (૧૨) ભીમલાલ કોથ. પાદેખ ભાવનગર (૧૩) કાન્તિલાલ નંદલાલ હંકણી ભાવનગર (૧૪) વીરસંદ બીખાભાઈ શેઠ વડોદરા (૧૫) ચગડનેવાલાલ દલગુપ્તરામ અમદાવાદ (૧૬) વિજ્ઞાનાથ દરેખાવિદ બદ ભાવનગર (૧૭) બાલુભાઈ દરિયાઈ મહેતા ભાવનગર (૧૮) પનાલાલ નીરવરાલાલ સાદ વાલવોડ (૧૯) ખેસજ આશારિયા સાદ મુખાઇ (૨૦) ડૉ. મેકેન્ડી પી. સોલા બાજપુરા (૨૧) સરજાદેવી પ્રતાપરાય દેસાઈ મુસત (૨૨) અનન્દરાય મણિાઈ સગળ અગંદી (૨૩) મલલાલ કેશવલાલ શેખી લાંબી (૨૪) જગન્નાથ માદનલાલ ત્રિવાડી અમદાવાદ (૨૫) કેશવલાલ જે. પટેલ રાવરા (૨૬) જવનન-કુમાર ખેસ. ઓશા ભમનગર (૨૭) ભોગીલાલ નાથજીભાઈ બદ મુખેય (૨૮) અમુલલાલ સુભાગચંદ દોશી મદુવા (૨૯) મણિલાલ નાગરાસ ભોડી અગમેર (૩૦) રમણિલાલ સુખલાલ સુઝર વડવાજી (૩૧) ભાનુગર પ્રભાસીદ દવે અમદાવાદ (૩૨) યુરાનસિંહ ચારડા જમશેદપુર (૩૩) સુનીલાલ જોશવાલ ત્રિવેની પદવાજી (૩૪) શાન્તિલાલ કચરાસાઈ દોશી વડવાજી (૩૫) મેલીલાલ મેવંદિભાઈ

માધુકરી

અમ હૃદય શીર્ષે-અગર નથી હોલાયો,
સમયે માવાનજ સમો હલકરો ચાલો !
બારતની ધમની હેઠ અમે છુમીશું,
જ્યજ્ય જ્યજ્ય જ્યજ્ય રમે જ કરીશું !
એ આરા અગારી જ્યજ્યતે ને જ્ય કકાએ જડી જડી,
જ્ય કકાએ જડી જડી !
બરતમૂનિના શર પુત તે સગ્ર ન રહીશું રહી રહી ! —કવિ ખગરદાસ

કવિ ફિરદોસી

ધરાનના આ નામચીન કવિનો જન્મ તુરાના એક ગામડામાં હિન્દી ૩૨૩-૨૪ (૧૩૫-૬) મા થયો હતો. આ નામ એક નવીને કિનારે હતું તાના ફિરદોસી નવી કિનારે ફરો-રમતો હોય તે વેળા નવી ફરોતરીને બાર ખરેલા આડા આવતા જુએ નવીની ફેલીમાં આનરડા તુડી જાય એટલું બળ કરી-કરી બળદો બાર ખેંચે આ ટેબાવ જેઠે દવાજુ ફિરદોસીનું દેણું બોલાય શું કા તો આ કુખી જીવોનું કુખ એણે યાવ, એ વિચારે એના દિલને વચોળા કરે તેને દોજ યાવ કે નદી ઉપર એક પુલ હોય તો બાજદોની પીડા ટળે તાના ફિરદોસી લાકડા પીગી લાંબે, બાજદોનાથી ગોઠવે અને પુલ જેવું કઈ કરે પણ નીનું પાળી એ બધું તણી નવ. વળી ફિરદોસી ફરી એથી ચારે પ્રયત્નથી લાકડા એકડા કરે, ગોઠવે ને નદી ખેંચી નવ બાજદોનાથી આમ પુલ તો ન બાધાયો, પણ મનમાંથી એ ધમકા મઠ નહિ બગવાન પેસા આપે તો જવા ખરો નાખી આ કુખી માણીએનું દુખ ટાળે એ જખના એને હનેરા રહ્યા કરે

આવા સહુથી બાળકની ઉમર વધતી ગઈ ને હૃદય ખીલતું બધું તેમ કવિતાદેવીની તેના પર કૃપા યજ. હૃદય કવિતાથી ઉમસવા લાગ્યું વિચાર થયે કે કોઈ સખ્યમાં જઈ મારી કવિતા બતાવું, રાતને પ્રસન્ન કરી ઘન મેજા અને તુસમાં આની નદીકિનારે પુલ બધાતુ કયા જડ, કોનો આશરો માગવો ? ગિરા (વાળી-કરિવા) અને હીંગના સાચા અનેરી વખર એની પરીક્ષા કેણું કરે ? એકામ એણે મદમુદ ગિરનીની કીર્તિ સામગ્રી, એની ચિદના વિષે સામજ્ય અને તેની પાસે જવા વિચાર કયો દિડુરખન મદમુદ ગિરનીને એક જીલમગાર ચઢઈ કરવાર અને લોખી તરીકે નેટસો પિગને છે તેટલા પિદાન તરીકે નથી એજાખુ.

મદમુદ બારે પિદાન અને કવિતાનો પરીક્ષક હતો.

આપણે આ ઉમતો ને આશાભર્યો મામડિયો કવિ ફિરદોસી મુકેલીએ વેઠતો એના જગારમાં આવ્યો ગોળ ધીપણુ એવા પાળેલા કાનગના કુંમળામાં એણે કવિતા લખી હતી કવિતા પાદશાહના હાથમાં મુકી એ પાદશાહના મુખ સામું એઈ રહ્યો અનેક દરબારીઓની વચ્ચે અને રાખવા અનેક વિચારોથી ખરેલા મગજે બાદશાહે કવિતાને કાનજ ઉઠેલવા માટેના ને જલદીજલગી નજર ફેરવી જવા લાગ્યો કવિ ફિરદોસી પડતો નતેલ હતો એને એમ લાગ્યું કે મદમુદ કવિતામાં રસ ન પડવાથી માત્ર નવર જ ફેરવી જાય છે; હમમુદ ફેરી દેરો પણ કાનગને બીજા પુરો થતા બાદશાહના અદેસ પર ખીડામ તરી આવી કામજ બપ કયો, પણ કવિતાની લીટીએ લીટીની છાપ બાદશાહના હૃદય પર પડી હતી એણે પહેલેથી છેલ્લે મુકી કવિતાની દુકે-દુકા રહેલી છુખીને મોચેથી વિવેચન કર્યું. બાદશાહની યાદરાસત ને એની રસ સખત્યાની રચિત્રી સો ચકિત થયા બાદશાહે કવિને કહ્યું, 'કવિ, મારા દરબારમાં રહો. મારા વિષે કવિતા કરો. હું તમને દર કદી ફીઠ એક મેનદેશે દીનામ આપીશ.'

કવિએ મદમુદના દરબારમાં રહી ગ્રીસ વર્ષના અવાજ પરિશ્રમે ૮૦ વર્ષની વયે પાદશાહની પ્રશાસા રૂપે સાઠ દબર એનેનો રજદનામાં નામનો કાનગજાવ લખ્યો. દિસાળ ગળુના તેના એક લાખ ને ધીમ દબર સેનેવા કવિને આપવા એજમે પ્રવાને પાદશાહને સોખને માર્યો દોર્યો કે એક ગાગ-ગિવા કવિને આટલું બધું સોનું આપવું ન પડે એને સોનાને બદલે રૂપા દામ જ આપીને વચનમમનું પાપ કરવાની ખુદી એણે મુકાદી પાદશાહે મુજ લોચી તો હતો જ. એને આ સલાહ અપી નઈ એક લાખ વીસ દબર રૂપ મહેરની

ચેતીના બગે તેજે કવિને કવારે મેહસી યદે ને વખને દમમખાનામા નદાના દસા રૂપા મહોડ આપી આપી તે ખુબ નિખમ થયા તેવાથી ધોરીક દમમખાનામા માલીકને ને ધોરી તે મહેરોના ઉચ્છા લાનનાર દેવકવિને આપી, અને પછી દમમખાનામા બીજા પર કવિએ લખ્યું, 'પાદશાહ એકે છે તેા દરિયો, પખુ તેમા ડુળખી ખાસના મોની ન જડયુ; એમા ફિરદોસીના નમીજને વાન ' આટલું લખી એક પાઈ પખુ લીડા વચર કવિ શહેરે ડોડી આપી નીકળ્યા

પાદશાહને આ બધી અપમાન કાવ્યુ અને તેના કોપથી ધમ્મા વરસ કરીને દુ ખમા ને નાસખાનમા માળવા પડ્યા આ દરમ્યાન કવિએ જે પાદશાહ વિષે એકું મુદ્દર શાહનાખુ લખેતુ તેને જ વિષે એક ઉપદ્રામ કાવ્ય (Satire) લખ્યું તે કવિના પખુ ડોઠની બચીસીએ ચડી એક વારે ઉચ્છા ચક્રામા એક છે કે જે એમાની બેન લલકારી રહ્યો હતો, તે માખળીને 'અરેરે એવા મેં વખાખુ ફરેલા તેની જ મેં નિમ કરી' એ વિચારે નિખુ હુલેવ વીં રાધુ દાવ ખારીને અતિ રૂઢ થાઓ કવિ ત્યા જ પડ્યા અને એમને આત્મા ઉડી ગયો

ધમ્મા વરને પાદશાહને પેલાના લેખ મટે પત્તાસે થયો અને સોનાશામ બરી ઉઠ મોકલ્યા પખુ એક ઝાપેથી એ ઉઠ આજ્ઞા ત્યારે બીજે ઝાપેથી કવિનુ મુઠુંડ નીકળ્યું કહે છે કે નાણુ લાનનાર અમલદારે ખાદશાહને કહાલી મોકલ્યુ કે આમ બન્યું છે, હવે મહેરોસ તેની દીકરીને આપવી કે કેમ ! વળી પાદશાહને લેખ હજમયો નાણુ પાખુ મગલ્યુ, માત્ર મોથા ભાનુ જ તેની દીકરીને આપુ નહીકહે પુવ બાનવાની પિતાની ઇચ્છા પુરી કરવા દીકરીએ તે નાણુ લીધુ તે મહેરોસ, તે પુવ, તે ફિરદોસી કે મદમુદ ત્રિજની કોઈ હાલ હવાલ નથી, પખુ તેમના સન્નેયોને લીરે જે બચીસી લાગતીઓ મનુખ્યહુલેવમા ઉમરહ તેને જવા વરસો મુખી સતાર્યા કરો

ફારની સાહિબમા ફિરદોસીનુ રયાન હજી મુખી અખ-જ્ઞાત્યુ અને અજમ્ય છે ફિરદોસીના પ્રતિરૂપ દહ મુખી કોઈ થયો નથી. ફિરદોસી એ કવિનુ તખલ્લુસ છે એનુ પુર નામ તો હસનખીન અસલકખીન ગરદશાહ છે

જમના સાહિબમા 'મદાક વ્ય' (Epics) ધનુ જ કોહા છે ને એ કોહામાનુ એક મદાકાવ્ય ફિરદોસી દૂત 'માહનામા' છે, અને 'શાહનામા'ના કવિ તરીકે જ ફિરદોસીને જગત પિત્રને છે બીજું કાવ્ય 'યુસફ અને યુઝેબા' છે ફિરદોસીએ કેટલાક ભાવપ્રધાન કાવ્યો (Lyrics) લખ્યા છે. પખુ 'શાહનામા' જ કવિની અમળા મટે બસ છે 'શાહનામા'ને લખાયે આઠઆઠ સદી વીધી છે, છતાં જે 'શાહનામા'નુ રયાન હજી એકુ ને એકુ છે એની કવિતા સરજ ને વહેતી, લાલિત્ય અને મૃદુનાભરી પ્રીત છે 'શાહનામા' પુર્વનુ ઇલિવડ છે

(મનુજ સહેરા)

મિલહદનો વીર કુમાર શશિમોહન દે

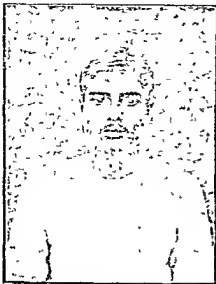
આમામખા મિલહદ પરબુલાના એક નાનકડા દેવબળવી નામનો એક દુષ્ટ બલિચારી મુગલમાન મહેરો હતો તેણે આમની બનેક વહુદીકરીઓની લાજ છુટી તેમની હજી પૂજ કરી હતી, આમમા બને ત્રાસ ફેલાઈ રહ્યો હતો અને તેનો બેન થઈ મદમખાંથી બચવા માટે કેટલીક તો બીજે નામ આલી નહ દડી મામકોહાના દીવકાસપણા અને નીતિ-શુભચાને લીરે આ માણસ આટલો લાગે વખત મુખી અન્યાયાગ ચવાઈ રહ્યો હતો એ ખરેખર સરમખરેકુ જ છે આખરે તેણે એક મરીખ માણસની મોજ વર્ધની શુ-યાન શ્રીને કામની બેઠસોનાદોની લાવચ મેહસી લેખવી ફસાવવાને પ્રવાન કર્યો એ નાની બાળાનું નામ પવિત્રા પવિત્રાએ પેલાના નામ પ્રમાણે તેની બધી બેઠસોનાદોને વિધાની નકમી કાઢી પેલા હેવાને તો આટલેથી ન અટક્યા એક દિવસ તેની મુખીમા પુરી પવિત્રાને વધા તેની માને ધમકી દીધી કે 'મરી દિખાને તાજે નાંદિ થાઓ તો હું તમને બંનેને બગાડકરે બેઆખર કરીશ. ધમકી દહને તે આદ્યો ગયો

તેમની પડોશમા રહેતા શશિમોહન દે નામના એક અદાર વર્ધના કુમારને આ વાતની જાણ થઈ તેનુ ખમીર હજી આબુ અને તેણે તેમનુ રક્ષણ કરવાનુ વચન આપી અમલદાર રીપુ ઘોડા દિવસ પડી એક સામે ફેયજબલી દુષ્ટ વાસનાથી પવિત્રાના પરમા બગાડકરે પેડો, અને એ બાજા ઉપર દુમયો કરવાની લેવારીમાં હતો એટલામાં શશિ-મોહન પેલાના મળુ સાથીઓ લઇને વહારે આવી પહોચ્યો. તેણે ફેયજબલીને બગાડકાર કરતો ફેકવા સાર તેના પર લાડી વડે દુમયો કર્યો પરિણામે ફેયજબલી મરણ પાવ્યો.

શશિ પર પુનનુ તહોબમ આવ્યું, ફેસ સેશનમાં ગયો, પાલ દિદુ અને જે મુસલમાન સલ્તેબની નજીરી બેઠી; તેમણે સર્વાનુમતે શશિને નિર્દોષ નક્કર કર્યો, ન્યાયાધીપે પખુ એ શ્રીસન્માનના રક્ષણદાર વીર કુમારને નિર્દોષ ગણી ડોડી મુક્યો.

આમજલ બગાડમા વહુદીકરીઓ ઉપરના બગાડકારના પ્રમો બનુ બને છે, તેમાની ધમ્મી તો પુનકે મૃત્યુની ભેગ પણ થઈ પડે છે. આ દુશચાર સાર્થે મળની આજ હજી પુરી હાડી નથી, અને સરકારે પખુ તે સામે કોઈ ખાસ માત્રાલિક અસરકારક પગલા લીડા નથી. માત્ર અર્દાવહાં કોઈકાંઈ પાલીદાર માણ્યો આ બનીની સામે શુદ્ધ ખેડી રહ્યાં છે આજ કપસ સન્નેયોમા છવનુ જોખમ ખેડી એક અસહાય મરીખ અજબની વહારે ધાવામા વીર કુમાર મગિ-મોહનનુ ખમીર અગળી કહે છે.

ફેયજબલી પેલાને મયેલી સજ બેગવવા અને પધા-તાપ કરી મુપરવા સાર છળ્યો હોલ તો સાડ થાત પરતુ એવા દુષ્ટ બલિચારીઓની અમમ હજીઓ કરતાં શીઓનું

માસિનોહન કે

સિયજ અનેંગણું કીમતી છે, અને આજ આવાચાકેમાથી અગળાઓનું રક્ષણ કરવા જતા એવા તીર રક્ષણવારોને હાથે કોઈ દુષ્ટનું મૃત્યુ નીપજે તો એ અગિયારે છે કોઈ પણ જોને અગળાઓનું રક્ષણ તો યજ જ નેપ્રજી (માર્ડર્ન સિયુ.)

જનસમાજ યોદ્ધા ઉપર હમેશા આક્રમીન હોય છે પડિતેને, બહુ તો, હોદ્દો ફરતી હાથ નેડશે, લખપતિથી ગરજ નેડશે પ્રસંગ પાડી છેડા નેડશે, પણ યેદાને તો હોદ્દો ચોત્તને માથે ચકાવશે. —કલેવકર

વાયુચાનના બીજા બે વીર

ગયા ઓકમા પ્રમટ યજોત્રા યોલન કોળહામના જ્ઞાત પછી તો વાયુચાનના અનેક સાહસો દુનિયાના જુવાનોએ આકાશના પટ પર ખેડ્યા છે, અને દિન પર દિન મળતા જતા તેના એક પછી એક વર્તમાન દિગ્મૂઢ કરી એવી શ્રદ્ધા પ્રગટાવે છે કે બહુ જ યોદ્ધા વખતમા પૃથ્વીની ચેટે આકાશમા પણ માણસ નિર્ભયતાથી સફર કરેતો થશે

ગયા બે માસની ૨૨મી તારીખની સવારે દુનિયાએ દિગ્મૂઢ રોજે સાંભળ્યું કે ચાર્લ્સ લિન્ડબર્ગે નામના એક જુવાન અમેરિકન વિમાનીએ ન્યૂયૉર્કથી પારીસ સુધીના ૩૬૦૦ માઈલનો લાંબો પંથ એકજણવાનીસ કલાક સુધી અખડ એરોપ્લેન ચલાવીને એક સપાટે પ્રાપ્તિ આટલાટિક એજાજ્યે છે. દુનિયામા એવડી લાગી એક પારી હવાઈ સુ-સાફરી કોઇએ હજી સુધી કરી ન હતી

માત્ર ૩૬ કલાકમાં આખા આટલાટિક મહાસાગરને હવાઈ માર્ગે જોનોએનથી પહેલવહેતો એજાજ્ય ન્યૂયૉર્કથી પારીસ સડીસલામત પહોંચનાર, એ બયકર અને માત્ર ચણાવા મહાસાગરના પ્રચંડ લાગાએડાં ને તોફાનો સામે બાચ લીડવાનું સાહસ ખેડી દુનિયા આખીને ચમકાવનાર અને

ચાર્લ્સ લિન્ડબર્ગ

પરિણામે વિજયી નીચડી શાન્સની તીર પ્રગળે હાથે આદશાટી પરીણામત પામનાર ૨૫ વર્ષનો એ અમેરિકન તબયુવાન ચાર્લ્સ લિન્ડબર્ગ અમેરિકાના ડેટ્રોઈટ ગામમા ૧૯૦૨ના ફેબ્રુઆરીની ૪થી તારીખે જન્મ્યો હતો ગયેજ વર્ષે જન થયોસે એનો પિતા યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સની કાઉન્સિલનો સભ્ય હતો, એની મા તે જ ગામની રાજામા ફેમિલીની મિત્રિકા છે

એકેક મહીનાની લાત પર નમેસે અને કોઠી નામના શન્સના એ હવાઈ નાવિકો પારીસથી ન્યૂયૉર્ક પહોંચવા માટે ઓટલાટિક એજાજ્યના નીકળેલા પણ એ સાહસમા તેઓ નિષ્ફળ નીવડ્યા અને ગ્રમ થયા કેન્સ બનવાન મિ, કોરટેમે કોશી પહેલો આટલાટિક એજાજ્યનાર માર્ચ ૨૫૦૦૦ ડોલરનું ઇનામ કાઢ્યુ હતું નમેસે અને કોલોની નિષ્ફળતા પછી અમેરિકામા અનેક હવાઈ નાવિકો આટલાટિક એજાજ્યવાની લેવારી કરી રહ્યા હતા તેમા ડેટ્રોઈટનો ૨૫ વર્ષનો જુવાન ચાર્લ્સ લિન્ડબર્ગ પણ હતો.

અનુકૂળ હવા અને લાલચરણુ બેઠે, ૨૦ મી મેને દિવસે સવારે સાત વાગ્યે, પોતાના માનીલા મોનોપ્લેન 'મ સ્પિરિટ ઓફ સેન્ટ લુઈ'મા તે ચેટ્ટીકીડના મેદાનમાથી ઉડ્યો, તેને હડતો ચક્રમ કહેતી અમેરિકન મુજ તેના આ સાહસમા મશ્વુમ રિપે અડીંગ બની રહી

૨૦મી અને ૨૧મી તારીખના તે બન્ધ દિવસો વિકરાળ ક્રાળ જેવા આટલાટિકને જે વેગા લિન્ડબર્ગ એજાજ્યી રયો હતો અને ન્યૂયૉર્કના યોક્સિસના યીચરમા ૬૦ દલ્લર પ્રેમુમ તેની સફળ સફર માટે પ્રાપ્ત કરવા હતા તે વેગા તેની મળવા નિવમિત રીતે પોતાની ગાગામાં સિસુનુ આપની હતી! એને શ્રદ્ધા હતી કે પોતાનો પુત્ર વિજયી જ નીવડશે સતતા કરને શુભારે લિન્ડબર્ગે પારીસ ઉતરશે એવા સમાચાર મળ્યા આજુ પારીસ કાંકડ બની ગયું અને

હવે ગોઠાડિમય પેનેટકે જરીજ હતો એના મિત્રો એને નભાવના એક મિત્રે ઠંડીથી બચસા એને એક કાંઠ આપેયો એક વાર એની નજર રસ્તા પર ઢાંઢે ફુંકવાતા એક ગરીબ પર પડી કવિએ પેત્રો કાંઠ ઉગારી એને આપી દીધો ને પોતાની જોડામાં ભરાઈ બેઠો એના મિત્રો આપી ખુબ ખીનવા, પણ કવિએ તેા ધરયા જ કહ્યું એને કાંઠ આપી દીધો હતો પણ ત્યાજ્યું તેજ મેજ્યું હતું!

તેજનીની સામાન્ય ભુને
ચુલેગર નહિ પણ યુનેકવાર
સગવડના નહિ પણ સમર
વિશ્વજ નહિ પણ વિરાજ
સિમાસા નહિ પણ મીમાસા
એકાનતા નહિ પણ એક્ય કે અકાન

વિજ્ઞાનના શિશુ—સદ્, સમુદના
પાણીમા મીઠા કપાન બીલું શુકું હોય?
સદ્—સાહેબ, માછલાં

આમાના કેટલા આડ તમે જોવા
છે ? શુભમેર, ક્રુચ, સામ, ખાખરો,
કમરો, અછર, કરમી, સવણ, યુગી,
શુદો, લાંબાઈ, પીકુડી, દીમરવો, બ-
નાન, બરીડી, વીસાવતી-આમલી, કપુર,
કેવડો, ફૂંધીનો, પાપડી, કાલાકેડા કે
અદરજવ, પાંચસીપગો, શમખાવળી-
ઓ, ખીનડો, અગ્રેડો, ગુગળ, ગર-
ફરોડ, બેડા, આડુ આડ, સરવતો, અ
અધિયો, રાગોડ ને નાજુડો

બખાનવી બહાર ને કાઢ બપન-
વાસી જતો તે તેને બનથી મારી
નાખવામા આવતો આ કાવલોને બગ
કરી નીકળીમા નામનો ખલેવવહેલો
માણસ અમેરિકા ગયો

એકલુ દુધ પીવા કરના દુધ સાથે
સેટસો કે ફેટફી ખાવી એકલુ દુધ
હોજરીમા ખલેવે છે કે તરન તેનું
કહી બની જઈ લોહા બની બધ છે
અને પચતા વાર લાગે છે

ત્રણ દીવાગળીનો એક વિકાળ
બનાવો ૫૩૧ તમાસ આઠબધને બીજ
ત્રણ દીવાગળીઓ આપી, તેમને પડે-
લાની ત્રણ વીતસળીઓ સાથે મોકલી
ત્રણ નવા વિકાળ, એટલે કે બધા
મળીને ચાર વિશાળ બનાવવું હશે
આડીઅવળી દીવાગળીઓ મુઠી એ
ચાકી રહે એટલે તમ જ તમે ઉપવા
ચિત્રમા બતાવ્યા પ્રમાણે ત્રણ નવા
વિશાળ બનાવી આપજો

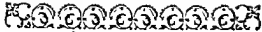
સદસના મુની દેની ત્રીસ ફૂટ
તુધી ઉડી હોય છે

બીન ચિત્રકાર મોરોખુ દોરેલું આ હયાચિત્ર રચેનમા ચાલતી માણસ
અને મોસાની સાકમારીનું છે ખુબ ખરાબી તેવાર ક્રેલા ફરેલા સાઠ સામે
માણસ માત્ર બે નાનડા બોલાર લાદને લધા કળે છે વેગમેધ ધસ્યા
આવળ્ય કુફાટા મારણ સાઠ સામે તે આડમ સાતિથી ઉભો રહે છે તે આડી
સકાય એટલો નજીક આવે કે તરન અત્યંત ચપગળાથી એક બાજુ બસી જઈ
મેવાની દીક સુખવે છે, પણ અસતાપમતા બહુ જ ચાલાકીથી પેલાના
ધાયમાના બંને જાલા સાઠની ગંદનમા ગોચી દે છે આમ વારવાર જાલા
ગરદનમાં થોચાવાથી મોમાના ગરદનમા આધુઓ—એમા તેનું ખર જોર હોય
છે તે—શિથિલ થઈ બધ છે ને ચાતે મરજીનોલ થઈ જમીન પર ઢળી પડે છે

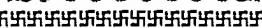
પુતકોમા લખાણુના કે કુટનોહના
ટાઈપ બાંધુ જ ઝીખુ હોય તેા તે
વાચના આચને બચડી પડે છે અને
માટે સમુધી સારો ઉપાવ એ છે કે
એકાદ પોરટ કાંઠે એના બડા શાનમા
ઝીખુ કાણું પાડી તેા યાટે અડારા એવા
બમડા ગમેજા બેટરને ફેકી ન
દેતા તેને બરાબર મુકના દીવા ૫૩૧
બાળીને કોલસા એવા કોને ને કો
કોલસા વાડી એનો મેસા એવો ઝીખો
ભૂમા કોને એ એન સામે દરેકનાબન
બેશવકાથી સપસ બુટપોલિંગ બનશે
પીવાના પાણી બને માદિચન
પાણી વિષે તેા તમે બહુ પનુ
રોહશમા પાણીને દરતાને છે, અને
કુનમમા પાણીની બીલ ગે, એ ખજાર છે!

સુવર્ણભાંડીમાં સૌથી વધુ આદરે ધરાવતી, માસિક

શિક્ષણપત્રિકા

હજી દર મહીને એના આદરે વધેજ નવ છે એની એ સફળતાની ચાવી સામા છે, બહેન! છે? એણે કહ્યો જિન્દગીમાં અને તારાવિત જેવા અનુભવી શિક્ષણશાસ્ત્રીઓ એના તરીકો છે દેશના બાળકોને દર મહીને એક ડગલુ આગળ મુકવાના માર્ગ એ બતાવે છે સુધી ચર્ચાના નિબંધ નહિ, પણ જોડેજોડે ધરધરમા બનતા બાળકોના પ્રસંગો પર પાતો રૂપે બાલમાનસના ગૂઢ પ્રશ્નો સહેલામા સહેલી બાબતો એ ચર્ચે છે ઉગ્રામા હંમેશાં ને હવેયોગીમા હવેયોગી ૨૦૦ પાનાનું વાચન એ જોવામા સોપુ આવે છે વરસના માત્ર એક રૂપિયાના લગભગમત્ર નવો જ્યાં બાળકો, માળાપો અને શિક્ષકો છે, ત્યાં ત્યાં શિક્ષણપત્રિકા હમેશાં ધરધરમાજ દાખલ થતી નવ છે મહાશક્તિ શ્રી હક્ષિણભૂતિ બાલમંદિર આવનગર

કુમાર જીવનની માનીતી હસ્તકળાઓ ચિત્રકળા અને ફોટોગ્રાફી એ એમાંથી તમને શું પ્રિય છે? બંનેને લગતો તરેહતરેહનો અને ઉંચી ક્ષેત્રિત્રીનો સામાન કોન્ટેસ્ટાનેટલ, ઇટાલ, ફોટાક વગેરે કંપનીઓના ફોમો તથા દરેક નવનો સામાન, ઇક્સર્સ. આગ્રહ, લેક્ચરલ વગેરે કંપનીની બધી નવની પોસ્ટ, ફિલ્મો તથા પ્રોમાઇટ પેપરો, હાઉસલુકુર જેવી કંપનીઓના લેંગ્વે રિશો વગેરે વિન્ડર ન્યૂટન તથા રીબ્બ કંપનીઓના દરેક નવના ફોટોગ્રાફ સામાન રંગીન ટપલો, પીડીઓ, જુદાજુદા કાગળો, પેન્સિલો, ફેનવાળો વગેરે ધાતુજ ક્રિયાત્મક બાલ વેચનાર શીઆડ ફોટોગ્રાફીની ફિલ્મો ધોવાનું, તેત્રા પ્રિન્ટ કાઢી આપવાનું અને ફોટો એનલાન્ડિંગનું કામ અપ ટુ ડેડ આધનોથી કરી આપનાર એસ. ડી. ઉત્તરપતિના કં : રીડરોઃ અમદાવાદ

જાણે બસ, વાચા જ કરો, બસ વાચા જ કરો એવા કુમારજીવનને પ્રેરક ને અનુરૂપ પ્રો કોરોના બે પુસ્તકો

ઉગતી જુવાની

પ્રતિજિજીવત કરત નાટક

દર્શનિયું

દ્રુષ્ટી વાર્તાઓ

રમદ

મૂલ્ય: ઉગતી જુવાનીના રૂ. ૧-૧૨-૦
દર્શનિયું (રવિસાહર રાવળના ચિત્રો સાથે) રૂ. ૧૧
પ્રો. બ. ક. કોરોના નાસયમ્ પેડ પૂતાસિદિ

બાળકોની રમત

દોઢ આનામાં ચોરાશી જ્ઞાન

બાળકોને ધાણી ગમ્મત સાથે જ્ઞાન આપે છે. નાનાં પાંચ વર્ષનાં છોકરાં પણ સમજી શકે તેવા સરલ મોટા શબ્દોમાં ચિત્ર સાથે.

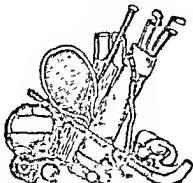
ફક્ત દોઢ આનાની ટીકીટ ખીટો

ધી હોલ ઇન્ડિયા એકવર્ડાઇઝિંગ એજન્સી: અમદાવાદ

બાળકોને વહેંચવા માટે સામગ્રી ૫૦નો ભાવ રૂ. ૨-૪-૦ તથા ૧૦૦ના રૂ. ૪-૪-૦

The Ahmedabad Sports Depot.

BEIN ROAD, AHMEDABAD.

અ. મ. દા. વા. દ.
સ્પોર્ટ્સ ડિપો

માંથી તમને કિઝાયત ભાવે ઉત્તમ માત્ર મળશે

કચક હકિલખ હનન્ટ પુનિનર્ન, રેછના બર્ન મફેકટ
દા. નન ગ્રાન્ડ મુર, બોરોઆર, હનન, હેટનોક તથા
ફાર્મના બેટ ઉપરાંત અન્યમ, લેસ ગ્રાન્ડ, ઉચા વિટે
ક્રીકિંગ નન બેટિંગ અનન, તથા ફુટબોલ, રેનિસ, બેડમિન્ટન
હોકી બર્ન શોલર તથા બીજી બર્નમ ગ્રમીનો આમાન

ઉપરાંત નીચે બતાવેલો અમેરિકન ક્રેક

કીમત

રૂ. ૨૫

ક્રેકન ક્રેકનાર તથા માહિત્વરોને બહુ ઉપયોગી

હિસ્ટ્રીક મોવાળી બપોળોનો બદોબર થાય છે

મુગરાન—કાંડિયાવાટમા

વાગળી કીમતે સારો માલ આપનાર તરીકે જ્યાંની જાનેલ

અ. મ. દા. વા. દ. સ્પોર્ટ્સ ડીપો

રીડ ગ્રાન્ડ ક્રેક કોટમાં આપી સામે અમદાવાદ

બહારગામના બોરોડા ઉપરાંત આમ ધ્યાન અપાય છે

બાળ સાહિત્ય નો ગાંડીવટંકાર

પાંચથી પંદર વરના બાળકોના હાથમા મુશી
મકાવ એવા, રૂપરંગ, જાણમધામિ વિવાધની
ખુશોની મગમર્મ કરનારા, રંગબેર મી ચિત્રો
ને મુખમુદવાળા, સરળ વેધકરીનીમા જાણએવા
પુસ્તકો જેમાના વર્ણાખર મગકારે હનામ લાવ-
જેરી માટે મજુર કર્યા છે ને બીજા થના વધ છે.

માંડીવ બાલોવાનમાળા

ટોન્યોવની ત્રણ વાતો (નીચ આ.) ૦-૪-૦

બકુલ (બીજી આ.ગિત) ૦-૬-૦

બીજીવતો બાંધુ ૦-૮-૦

મુરખગજ (બીજી આ.ગિત) ૦-૮-૦

નીકમ ૦-૬-૦

બાળવિદાર (બીજી આ.ગિત) ૦-૧૨-૦

બીમ અને મુગિરિ ૦-૪-૦

વાંસાનુ વન ૦-૪-૦

ગનદુર્ધ દાર ૦-૬-૦

તોફાની દીપ્તિ ૦-૬-૦

વલ્લ અગ્રજ (દનુમાન ચરિત્ર) ૦-૪-૦

ફવરો (કાળો) ૦-૬-૦

બીજા કેટલાય નેયાર થઇ રવા છે મગર,

કર્નોયા, નેપોલિયન, બીમ, પરનાન, મનગજ ઇ.

હનામ, કહાણી કે બેટ આપવા લાયક

આથી અરમ ચોપડીઓ બીજી નહિ મળે.

એ ઉપરાંત અન્ય પુસ્તકો

બાળપુત્રનું બંગાળી કી રૂ. ૧) હાથ આસામ ૧)

કલકત્તાનો કારાપુગ ૧), બહારનો બેડ ગા,

કાળુ મુલાળ ૧), આનદ મદ ૧), નિલિવિ-

રોટાન પગમા બા, મારો જેતો અનુભવ બા,

ઉપગન તમામ સાધરો તથા લેખકોના નવા-

નવા પુસ્તકો મળે છે સુચીપત્ર મફત

શ બી ટિકિટ બીજાથી 'ગાંડીવ' પત્ર નમુના

તરીકે એક મહિનો મળશે લગભગ રૂ ૩)

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર કેળાં પીક-સુરત

કુમાર

અંક ૪૪

તંત્રી : રવિશંકર રાવળ

આવૃત્તી કાલનાં નાગરિકો ધરતું આજનાં ધરતું ગાનીતું માસિક : વર્ષ ૮ અંક ૮

વીરપ્રસાદી અંક
શ્રાવણ ૧૯૮૩

વિદ્યાશ્રમી, વેપારીઓ, વહીવે અને
બીજા મનુષ્યો કામ કરનારાઓને એના
સેવનથી અગત્યનું જેવું પોષણ મળે છે

નાનાં—મોટાં, માંદાં—માલ
શ્રી—પુરુષ, નમણાં—નમણાં
મોટાઈ એવું સેવન કરી શકે છે.

તમે વાપરી જોયું છે ?

ઝંડુ કેસરી જીવન

કેસરી જીવન ઝંડુનું જ
મેળવવાનો આચર્ય રાખો

મહારાષ્ટ્ર

રસાઈદર, અમ્રક, કેસરી, કાતુરી અને બીજા
નીપન, પાચન, પૌષ્ટિક શ્રીય રા મેળવી
લેલા રસદાર આમળામાંથી બનાવેલા
આ સુરોમિત, સુવામિત, સ્વાદિષ્ટ
ને પૌષ્ટિક બોરાકનું નિયમિત સેવન
લાઈ બાધુષ તથા મારી રમતુગમિ
આપી મરીમમાં બસ અને તેજ તથા
દેક હૃદયમાં ચેતન પુરે છે
પા રતલના પાંદના રૂ. ૧૫
અરધા રતલના પાંદના રૂ. ૨૫
એક રતલના પાંદના રૂ. ૫)

ઝંડુ

ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ
લિમિટેડ

કારખાનું, સયાની રોડ મુળાલ-૧૪
ડુકાન જુની મહાજનસભા, કાલજાદેરી
મુળાઈ-૨

કેસરી જીવન

અમરવાદના એજન્ટ
લોગીલાલ અધર્મ રીચીરિડ

ઝોડર આપની વખતે, લહેર ખજાર 'કુમાર'માં વાચી હતી એક જણાવશે

આવન મહાને

કુમાર બંધ રહેશે

ને એને બદલે બાદરવા-આસોનો બેવડો અંક
૯૦-૧૦૦ પાનાના દળનો, અનેક વિવિધરંગી
ચિત્રો સાથે, નવીન અને આકર્ષક રૂપરંગથી

દીવાળી અંક

તરીકે શરદ પુનમે બહાર પડશે
જેમાં આપનારી અનેકવિધ રમમય લેખ-
સામગ્રીમાંથી થોડી આગાહી આ રહી:

બગાવના પ્રસિદ્ધ કલાકાર નંદલાલ એક તથા
શાન્તિનિકેતન કલાભવનને પરિચય, ત્યાં બે વરસ
અતિ નિકટ વાસ કરી આવેલા બાઈ કનુ દેસાઈએ
લખેલો. વિવિધ ફોટોગ્રાફો તથા નકશાઓના મુદ્ર
ચિત્રોની વિવિધરંગી પ્યેટો સાથે ગામડાંની
પુણર્મા ઠંકાએલાં: 'ધૂમકેતુ' ની એક નાનકડી
નાટિકા: મુદ્ર શોભનચિત્રો સાથે વીંછી-ખાંડો
હમેશની શાસ્ત્રિક ઢળની મહાન રસની એક વધુ
નવાની વાર્તા-સચિત્ર ઝેનની બેસટ: જગતની
એ અનુભવ શક્તિમતી નારીના કતાર-જગતનો વધુ
રસમય દર્શાવે ચિત્રો સાથે અંદેશજ તનમનાટ-
ભર્યા, અમેરિકાના પેલા જગજગદુર સીનેમા નટ
હંગલાસ ફેરમૈંકરનો પ્રેતસાદક લેખ બૂથજી-
લક્ષણ: માધ્યમ કાળનાં આભણેલો વિષે ઉપયોગી
માહિતી આપતો મનનીય લેખ તેને લગતાં અનેક
ચિત્રો સાથે કલાધામ રચુનિય: જર્મનીના નિ-
ખ્યાત રચયિત્રમનો જાણના જેવો પરિચય સિવાજી
મહારાજના દેશમાં જન્મવું કાચતી લેખમાળાનો
એવોજ રસમર દપતો મહાભયોચ્ચર. ભાસ્તની
અપતિ દર્શાવતી પેલી નકશાઓની માળામાનો એક
વધુ નકશો રોજ નજરે પડતા ધરધરના જાણીતા
જનુ માખી વિષે આખણે જનુ એણું નખીએ
છીએ; એની વિવિધ માહિતી આપતો સચિત્ર લેખ.

ઉપરાંત, નાનપ્રોટા બીજા ધણા લેખો, ચાલુ
વિભાગો, વિવિધરંગી ચિત્રોની પ્યેટો, મુદ્ર
સુશોભન અને રચનાપાળી મનોહર છપાઇમાં.
આ અદ્વિતીય અંકની શરદ પુનમે શરદ જોશે

હર-ગોરી	શ્રી મનોમુકુન્દાર ચટ્ટોપાધ્યાય	મુખચિત્ર
કમળ	દત્તાત્રેય બાલકૃષ્ણ કાલેલકર	૩૦૯
મિલ્લસ		૩૧૦
એક કુમાર તરવેશે	ચાંપશી વિ	ઉદ્દેશી ૩૧૨
દેવકી		દેશજી પરમાર ૩૧૨
ઝેનની બેસટ		અવિરચદ મેધાણી ૩૧૩
સોમનાથ મતિ સાગરની હક્તિ (કાવ્ય)		દેશજી પરમાર ૩૧૪
વેળી વિખરાણી (કાવ્ય)		દેશજી પરમાર ૩૧૬
અની બેસટ (ફોટો)		૩૨૦
વેલુગોપાલ (ચિત્ર)		રવિશંકર રાવળ ૩૨૧
બારવટિયો (વાર્તા)		અનેશ્વર મેધાણી ૩૨૩
કોવલ		મળનન બટ્ટ ૩૨૭
મિલાજ મહારાજના દેશમાં રામનારાયણ ના, યાદક		૩૨૯
વિદ્યાચીની કાસના		કિશોરલાલ ધ મરાઠવાળા ૩૩૨
કસરત કરતા સ્નાયુઓ કેમ કુપે છે? સુનીલાલ ધ. પટેલ		૩૩૪
અચાણુ		૩૩૫
નખની માવજત		૩૩૧
ઉદય (કાવ્ય)		'ગોહિનીચક્ર' ૩૩૯
સાનવીલા		૩૪૧
આક્રિશ્ના પત્રો		નાનાબાઈ ૩૪૩
મેંડોનાં પાન		૩૪૫
બાલવિભાગ		૩૪૬
રતીકાર		૩૪૮
માધુકરી		૩૪૯
છેલું પાનું		૩૫૨

તર્રી રવિશંકર રાવળ, મુદ્રક-મકાશક બચુભાઈ રાવત,
કુમાર મિન્ડરી-કુમાર કાર્યાલય, ૨૭૦૧ રાયપુર, અમદાવાદ

લવાજમ વરસના ૩૧ ૬ પરદેશના ૩૧ ૭ અથવા ૧૧ મિ
મુંબાઈના એજન્ડા રહી જમનાદાસની કે મિન્ડરી રટ્ટો.
આહડો વરસની રાજઆતથી (એટલે પોપના અકધી) નોંધવા-
નો રિવાજ છે વરસની અધવચથી આહડો નોંસતા નથી
લેખકો જેઓને ઉઝની મજ માટે કંઈક ખાસ પ્રેરક કહેવાનું
હોય તે જ લખે; અને પોતાનાં લખાણુ બની શકે તેટલા કુર્મો,
કાગળની એક જ બાબુએ, ચોખ્ખે અક્ષરે, પુરાં નામ હામ
સાથે, અને પાછાં નમાવવા હોય તો ચોરસ સાથે મોકલે.

તમારા પુસ્તકાલયને

ઉત્તમ બનાવવું હોય તો

‘પુસ્તકાલય’ માસિકના આડકે થાઓ

પુસ્તકાલય

૧૯૨૬ના ઑગસ્ટથી ત્રિમાસિક તરીકે સરૂ થયુ
પરંતુ પુસ્તકાલયને લગતા પ્રશ્નો અનેક હોવાથી
એને ૧૯૨૭ના જાન્યુઆરીથી માસિક બનાવવામાં
આવ્યું છે

એમાં

દેશ પરદેશના પુસ્તકાલયોની વિગતો
સ્ત્રી ઉપયોગી, આસોપયોગી તેમ જ બિનલિંગ
વિષયો પરત્વેનાં પુસ્તકોની યાદીઓ, ચાલુ સા-
હિત્ય તથા વાર્તાસાહિત્યનો દિશાસૂચક પરિચય,
બાળકો, સ્ત્રીઓ, અંધ વગેરેના પુસ્તકાલયોની
ચોજનાઓ, છાપકામને જગતા માહિતીપૂર્ણ લેખો;
માસિકોના અંકો બહાર પડવાની વિગત તથા
એમાંના વાચવા જેવા લેખોની યાદી, કુંકામાં

પુસ્તકાલયોના સંચાલકો અને વાંચકોને
માર્ગદર્શક થઇ પડે તેવાં અનેક લખાણોનું
૪૮ પૃષ્ઠનું વાચન દર મહીને આવે છે, ઉપરાંત

દરેક અંકમાં વડોદરા મેન્ટલ લાયબ્રેરીના સંસ્કૃતર
તથા જીવજીવન પુસ્તકાલયોના મકાનો વગેરેના
ચિત્રો પણ અપારનવાર આવે છે કાગળ, છપાઈ,
રૂપરંગ વધુ સુંદર હોય છે પુસ્તકાલયોને ઉપયોગી
ન હોય તેવી જાહેર જગ્યા લેવામાં નથી આવતી

લઘુજામ

વરખના રૂ. ૨-૮-૦

પરદેશના રૂ. ૫-૦-૦

આ માસિક વિના તમારું પુસ્તકાલય અપૂર્ણ રહેશે
માટે તુરંત આદક થાઓ
પાછલા અંકો સિલિકમાં હશે ત્યાં સુધી મળી શકશે

વ્યવસ્થાપક ‘પુસ્તકાલય’

પુસ્તકાલય સ. સ. મહાળ લિ. વડોદરા.

તા રા મં ડ જ

ઘરઘરના બાળકોમાં માનીતી થઇ
પડે એવી ઓગણીસ માસી સુદર
બાળવાર્તાઓનો નાનકડો સ્વચ્છ સંગ્રહ

સંપાદક: ‘બાલમિત્ર’ના તંત્રીઓ

મોટા ટાઇપ

આકર્ષક ચિત્રો

૧૦૦ પાનાં

કાચુ પુકું ૦-૧-૦

પાકું પુકું ૦-૬-૦

લખો વ્યવસ્થાપક ‘બાલમિત્ર’ને
અરેતર એન્ડરેશન સોસાયટી આબંજી

હજી તમે નથી ખરીદો

આ સસ્તો સેટ ?

‘કુમાર’ના આડકે ખાસેથી રૂ. ૨-૨-૦ ઓછા

મત્સ્યનથા-અગ્નિયે તથા ખીજ ચાર નાટકો

ખટુભાઈ ઉમારવાડિયા રૂત ૧-૮-૦

માધવિત (મંદરલિકા નાટક) ૦-૪-૦

બાવનારુદિ (‘મિત્ર’ના મુંદર લખાણો) ૦-૧૦-૦

આબુદ-જીવનદોરી (ધર્મજાના સાસ ઉપાયો) ૧-૦-૦

પ્રેરેર-મુખીભાઈ પાદશાહી (સાધુજી) ૦-૧-૦

દાઝમહમદ-સ્મારક ગ્રંથ-(અપૂર્વ ગ્રંથ) ૧-૦-૦

રવિશંકર સાવળના રોજ મુદર ચિત્રો (આલ્બમ) ૧-૪-૦

તણખા (‘ધૂમકેતુ’ની વાર્તાઓનો સંગ્રહ) ૨-૦-૦

બાલવાર્તાવલિ (અતિ મુંદર ને સચિત્ર) ૧-૮-૦

પોસ્ટેજ ૦-૧૫ ૦

જો ૧૫-૨-૦ની કીમતનાં આ પુસ્તકો કુમારના આડકેને
જો ૧૩-૦-૦માં થેર ખેડા તમારો આડક નખર લખી મોકલી

કુમાર કાર્યાલયમાંથી મંગાવી લો.

હર-ગૌરી

ચિત્રકાર

શ્રી પ્રમોદકુમાર ચટ્ટોપાધ્યાય

‘કુમાર’

આવૃત્તિ '૮૩૯ મુખ્યચિત્ર

ક્રમાર

માનવતા મહત્તા ને મનોરથોનું માસિક

વર્ષ ૪ અંક ૮ ૨ આવળ ૧૯૮૩

ક્રમળ

ચિત્રકાર

શ્રી પ્રમોદકુમાર ચટ્ટોપાધ્યાય

ક્રમળનું રૂપ મોહક તો છે જ, પણ તેમાં વધારે મહત્વનું તો એ છે કે ક્રમળનો સ્થાવર હિંદુ આદર્શોનો ચોતક છે. ક્રમળને પંકજ કહે છે, કેમકે કાલમાં તેની ઉત્પત્તિ છે. કાલમાંથી જ તે પોતાનો જોડાક શોધી લે છે, છતાં તે પોતે અત્યંત સ્વચ્છ હોય છે. ચોવીસે કલાક તેનો વાગ્ પાણીમાં હોય છે, છતાં એના પાન ઉપર પાણીનું ટીપું સખું પણ લાગી શકતું નથી. તે જમીન-માથી ઉગે છે, છતાં પોતાની દૃષ્ટિ હમેશાં સૂર્ય તરફ રાખે છે.

દત્તાત્રેય બાલકૃષ્ણ કાલેલકર

ગુજરાત અને કાઠિયાવાડને વારસાદે ખર્ચખર્ચ, મલવમાળાનું હોળ કાળપુ અને મુઝાળી તથા રક પ્રાંતને એક વાર પૂરતીની રાસચાન જેની દાવનમા મુશી દીધી આ યુગનું કાર્ડપુ આપન કે વાદન બધા મારે પડેલો આ અમમય નીવડ્યું એક નિસધાર રિખનિમા આવી પડેલા સેકરો આગાની જતીનુ દુખ, એ આફતમાથી બચી જાવેલા કસ્ટી પણ ન રાકે છતાં એક મદાન રોડીને ધા પડતા જેન તેનુ એકેએક અન કળી કહે તેમ ગુજરાત માહિયા-વાડની નામરેની કનીએ એ ધા ખમણ પાળાના દરેક પડાનવા માટે છે

જયનમા સાવંતેમ નજીની સરખાર દબ્દ તે આખ ખોડીને ખરી રિખનિ એવા પામે તે પડેલા તે પ્રાંત પોતે અજાન બની તે જ પડીથી સ્વાધ્યયને પથે પળી, ગુજરાતના રાનદીરેક બનાજ કપડા અને બર્લે અનેક સાધને અનદાવ બનેલા માનવ બનુએને દાકરા તે આશ્રય આપવા વહેતા કની દીઠા અને એકેએક ગુજરાતી નવં લઈ મકે એવી જીવતા અને ત્યાન ગુજરા તના સ્વયમેવકા, કાર્કર્તાએ અને લોખનેતાએ પ્રત્યક્ષ કરાવી દીઠા શ્રી વલ્લભમાળ પડેલી કાર્કરતા તથા શ્રી અમૃતવાહ રોડની સમવ-તત્તરના અને મુખેશ, દાન તથા સેરા આર્વાસાએના રિશામ અનેરેનેદલ અનેકગણા વધારી આપે છે

શ્રી વિક્રમભાઈ જોલ રાદેનગાદની મુવાકાત લઈ એક અપૂર્વ દીગતરીકે મનિમા બનાવી દિદના ગિરમુકુટ યેગ્ય માનને પાત્ર બન્યા છે એ જનુ મુજાદને કિનારે કતરના એક ગુજરાતી તરીકે ગુજરાતનુ સકટ સામ-

જનારશી કહે છે અને પોતાના પમારની બચાવ કુદે રિલે ગુજરાતની એજીયા કલશે દે છે, એટલું જ નહિ પણ નેાકરીમાથી મજતો વખત સમુદાય કામમા આજવા વચન આપે છે ગુજરાતના સખીને મારે આપી કમલજ દખત જીન માં દોષ શો ?

રેશની અમર આગા જેના યુવાનોએ આ આફતને પ્રમને અનેક બાબુથી ને પીરખીનું રાન કરાવું છે તે જેના-રની આખને ધન્ય કહે છે પડેલી જ ખર્નદે બદલના યુવાનો ફાજ બગી પાળીમા મગ મએલા આમદાની બાજ લેવા પડી જવા; વડોદરામા આખાના યુવાનોએ શ્રી મળિકમવની સરરાની નીચે આજ મુશી લીરેવી ગાલીન સાર્ક રી જનારી, ગુજરાત રિકા-પીડના રિકાલોએ માયજપુર પાની ડોળના પેડા છલ્લામાં એમર ફરી વળ્યા અને ડોડારમાં જાદા કહેલા ૧૨૮૦ મણુ કપાસની વખારે, જેને મુનિસિપાલિટી કે બગી જનુ નડરાની દીમન નડોન કરવા તે બને સાર્ક ફરી વળીને રોજથી બચાવી, કાઠિયા વાડમા અમૃતવાહ રોડ મુજાદથી ખાસ મયમેરકોની દોળી લઈ રીગર ફરી પડેલો તે પડેલા તેા મુજાલિયાએનું નુકસાન લેક લખતર સુધીની ખજારો અને વડકમાની આકાળી કરી લાલ્યુ દડ

મકલે તેાનાજ કરેલા દત્તો એટલેા કરી નાખ્યો, પણ દને જ પ્રાંતને માથે યુનરચનાનુ મદાખાન કમ રજુ છે જેરંજિર મઈ અમેલા આ-મદાને પડેલાની રિખનિ પર લાવના મુશી દેક પ્રકારની સદાવ નેજીયે મેલા સમુદને પડેલા વજે એટલા પડે, રજો અને નિર્વોદના સા રોની

આટલેા પેરોં છતાં પાન તુ પડેો પર બા રાના આદિરોના બાવ વધી જશે, કારીજરો અને મરુએની રોલ મેરી પડેો અને એવા વખતમા આફ-તમાથી બચી મનેલાને પજુ કાપ-વાગીની બોંગ લેાગે, ત્વારે સપડા એજાની તો રી રમા જેવા રિખનિમાથી શેરે બંરો પણ બચવાને બનને એક દલાલ મુજે છે તે 'કુમાર'ના યુવાન વાચનારોમા પામે મુશીને છીએ

તમારા રાદેરના કે મદાના કાઠ યેગ્ય માનવાગા કમલજ કે રિવિલ એજીનિયારને દાથ પેડા અને તેની સરદારી નીચે પેડા બાધી આપવાનું કામ લેખારે કાઠ ન બચવી મકે તેા સખાબંધ દોડા પડતાનુ કામ તેા કાઠપાનુ કરી મકે લાકાં વડેરી આપવાના યોડા કલકાની મુશી તમારા ફાજા તરીકે બાધી તમામ ક ફવામા શોડા ખોપખરી મુજારે કે કડિવા દરો તેા તમને સાથે મળીને ચાલવાની રિકા પાનુ મીખરશે. અને એ રીખી લેવાને લાખી અલ્લાસકમ જરરો નથી. જરા સગા અને આખ આપી, એવ તેા' કાર્ક માત

આનું કામ કરવાની તનને, તક મજે તેા તમારી માગાના બરા પર્ષો મુશી જરો તમે લેદિવા-તેખનિયા રહેવાને બદલે કિવાકુગત મનુખ બની રાકશે, એટલુ જ નહિ પણ આ અરસે મીખેરો કલોગ તમને તમામ છવનમા કોઠાર આનિ કીમની મક પડેો પારિયાં સાદ કરેાપી માડી મકાનના પ્લાન કરવા મુશીના કામ પર તમારી નજર લેસરો અને કારીજર વર્ગ સાથે એક પ્રકારનો માનમિક સદકાર પડેો

હૈન્દરી સગમ નિદાર્પણો બખ્તે
આરથાર મલીનાની વેકેશનો ઉપમા
કે જોડી રખડપટ્ટીમા વેડી નાખે છે
તે કરતા આ અવસરે બે માસનુ કામ
દેગના દુખી યજ્ઞેશ માનવબંધુઓને
સહાય કરવામા આપે તો નવા મકારનું
કિનામક રિકાણુ મળી રહે બવા
માણુઓને રહેવાને બાવલા ન જોઈએ
એક કંઈ નથી. માડીના ભીંતડા બાધી
બળીએ અને વાસરી પણ રહેવા
યોગ્ય વાસ બની શકે છે અને
ગામડામા વસતા આપણા લોકો જામા
જ કંઈ કડિયા સુતાર પાસે થર બરા-
વળ નથી હોયોહાયા માડીના પીંડ
પહોચાડી ભીંતડા ઉભા કરી લે છે
અને પછી છાછ લે છે. અત્યારે દેશના
હૈન્દરી વિદ્યાર્થીઓ થોડા ફિવસ આવી
મજુરી કે ઉદ્યોગમા પડે તો સેવાકાર્ય
કરવા ઉપરાત શરીર પણ સરસ કરે
અને સ્વાસ્થ્યનો ઉદ્યોગ શીખી લે તે
વક્ષામા જેમલના ધરની રચના સમજા-
પૂર્વક થવા માટે છે તે પ્રયત્નમા બીજા
અનેક માનસિક શુભો ખીને છે, અને
એ જ શુભો તેને મહા પ્રભ બતાવી
શકે છે આ પ્રસંગે આવી થોડી શર-
આત થણુ પ્રાણને તૈયારી આપશે
તમે કઈક કરી નહોતો તો જ તમે
કિયાની ખરી કીમત સમજશે

કુમાર સુતાર કે કડિયા-તાડિયા
કરતા તમે વધુ બુદ્ધિ ધરાવો છો અને
તેમના કરતા વધુ ઉચ્ચ સ્થાન કે
બદલાને લાયક છો એ ઉજાગાં ઘુમકા
ને એછા શાબ્દોચ્ચારથી સાબિત નથી
થવાનુ એકવાર તેમનું કામ તેમની
સાથે રહીને વડુ સાક્ર કરી બતાવો.
પછી જ તમને ખબર પડશે કે તમે
ક્યા છો. તમારી ખીજેડી સમજ અને
બુદ્ધિ વડે તેમાં સુધારાવધારા કરી
ગકશે તો દેશ અને કારીગરીને એક
ડગલુ આગળ વાટી રાકશે પણ
અત્યારે તો મોટા સવાલ જરીમને
રોપાં થર કરી આવવાનો જ છે

તરણાવરયા - હોય ને
સ્વર્ગનો દૂત તેડવા આવે
તો ના ખાડો. સ્વર્ગ
કરતાં દુનિયામાં તરણોને
માટે ધણુધણુ કામ પડ્યું
છે. અને કામના આનંદ
કરતાં સ્વર્ગનો આનંદ
વધારે પ્રાણુમદ નથી.
(પ્રમદેનુ)

દેગના તમામ કડિયા-તાડિયા કામે
લાગશે તોપણ સવેળા બંધા લોકોને
આત્મ્ય પહોંચશે કે નહિ તેની શીખ છે
લક્ષ્યમાં કેનિકાની હાર હરની

આવતો અંક

ખાદરવા માસની પુનમે બહાર
ન પડતા તે પડીતા આસોના
આક સાથે બેવડા દગદાર કદમા
અતિ આકર્ષક નવીન રૂપરમી
દીવાળી અંક
તરીકે શરદ પુનમે બહાર
પડશે

બેનાં

૬૦થી ૧૦૦ જાતાંમાં અનેક-
વિધ લેખસામગ્રી, તાલક, વાર્તા,
કાવ્યો, વિવિધ રસમય વિભાગો
વિવિધરમી છપાઈમાં આપશે
ઉપરાત
ઉચ્ચ કલાકૃતિઓની અનેકરમી
પેટિટો તેનું આકર્ષક નજ બનશે

નિરવારી વિચન માટે
સામગ્રિયાની બાબતની
નહેર ખબર વાંચો

હોય તે વેળા ઉપલા દરજ્જાના સરદારો
પણ તેમની જગ્યાએ ખડા થઈ બેઠા
બુદ્ધ આપે છે અત્યારે સવાલ દર-
જ્જાનો નથી; બુદ્ધનો છે
કેટલા તૈયાર છો ?

જે કલ્પા બારે વરસાદની આફતોને
અને કુમાર કાર્યાલયની સલામતીના
ખબર પુત્રા અનેક પત્રો વાચનર
બંધુઓ તરફથી આમને મળ્યા છે એ
શોનો અગે આભાર માનીએ છીએ
ઈશ્વર દુષાથી અને 'કુમાર'ના વાંચ-
નારાઓની શુભેચ્છાઓથી વરસાદની
સીધી અસરગાથી તો અમે બધા
જવા પાડ્યા છીએ; પરંતુ તેની થોડી
આડકતરી અસર જે અમારા પર થવા
પડી છે તેને લીધે જ આ અંક
આંદોલો મોડો બહાર પડે છે. ઉદાર
વાંચનારાઓ તે નિભાવી લેશે.

(શાન ૩૧૨નુ અવસંવાન)

અને બેન તરીકે ભાઈનુ સુખ ન
લાબુ. મુદિણી તરીકે ધમસુખ
ન બાપુ કે માતા તરીકે પુત્રસુખ
ન માપુરું ગાબુ માત્ર કુખનુ
તપોમય છવતર.

પુત્રસુખને માટે તેણે મરજી
સરખી પણ ન કરી. બાણે દેશ-
કસ્યાણની વેદિ ઉપર દીકરનો
બોગ ધોયો ! કેટલી સદનશીલતા,
કેટલું ધૈર્ય ને સ્વાર્પણ, અને કેટલો
નિમ્રદ !

શ્રીકૃષ્ણની માતા દેવકી એ
શ્રીછવતના આદર્શની અને દેશના
સૌભાગ્યની પગમ લાવના છે.
દેવકીનમનની જન્મદાત્રી તરીકે
એ અહોધન્ય અને છે. ભરત-
બૃમિની આજની દશામા આપણે
દેવકી નોંધીએ છે, પછી લે
કુમારિકા હો, મુદિણી હો કે
માતા હો.
દ. પ.

એક કુમાર તરવૈયો

ઝૌલ ઇન્ડિયા રિવિઝન સેન્ટીઅન
ભાઈ દ્વારકાદાસ મુળજી

કચ્છમા નલીઆ નામે એક ગામ છે ત્યાંના રહેવાસી મુળજી જમનાદાસ નામના એક ભાટિયા શૂદ્રથ ધણું વણેથી કલકાતા રહે છે એ શૂદ્રથ જગત મોહિતવા ને ખેલાડી છે. તેમના બીજા પુત્ર દ્વારકાદાસે આખા બેંગાલ ઈલાકામા તરવૈયા તરીકે નામ કાઢ્યું છે

આ જુવાન હાલ વીસ વર્ષનો છે નાનકડુમા એક વાર તરવાની ઉત્કટ ઈચ્છા તેના હૃદયમા જન્મી ભાઈ દ્વારકાદાસ કહે છે કે 'જ્યારે હું પહેલવહેલો પાણીમા પડ્યો ત્યારે બચથી કુજવા માડ્યો, પણ ધીરેધીરે કંઈ કંઈ થયો ને હવે તો મને આ જગતમા પાણી જેવી આનંદદાયી ને સ્ફુર્તિદાયી બીજ કોઈ વસ્તુ લાગતી નથી.'

ભાઈ દ્વારકાદાસે તરવાની નહેર દરીદ્રાઈમા પહેલવહેલો દેખાવ સન ૧૯૧૬મા દીવો પહેલા બે વર્ષ સુધી તો તેને કંઈ ધનામ ન મળ્યું, પણ એથી કાંઈ આ ઉત્સાહી તરવૈયો ઘટારા બની નહ્ય એવો નહોતો તેણે અપ્રત આથી તરવાનો અભ્યાસ ચાલુ જ રાખ્યો અને ૧૯૨૧મા પહેલુ ધનામ મેળવ્યું કૌટુંબિક ઉપારિએને અને ૧૯૨૨ અને ૧૯૨૩ એ બે વર્ષ તેને તરવાનું એકી દેવું પડ્યું, પણ હજી તરવા માટેની એની ધનસ તો એટલી જ હતી ૧૯૨૪ થી ૧૯૨૬ એમ લાગલગત ત્રણ વર્ષ સુધી પહેલું ધનામ છતી તેણે 'બેંગાલ સેન્ટીઅન'ની ડિઝી મેળવી આ વર્ષે કલકત્તા

ખાતે આખા દિલ માટેની તરવાની દરીદ્રાઈ રદ હતી આ દરીદ્રાઈમાં ભાઈ દ્વારકાદાસને દાખલ કરવાની પણ પહેલા તો અધિકારીઓએ ના પાડી, અને તેના કારણમા એમ જણાવ્યું કે આ વર્ષે તેણે તરવાના અભ્યાસને સમયે નહિ જેની હાલની આથી હતી માટે તે મહાવરા વિનાનો (Out of practice) ગણાય ધણી લાગવગને અંતે આ જુવાન દરીદ્રાઈમા ઉતરી શક્યો દરીદ્રાઈને એક અઠવાડિયું બાધી હતું તે દરમિયાન તેણે તરવાનો ખુબ મહાવરા કરી લીધો ને અંતે તે દરીદ્રાઈમા પહેલો આવ્યો એક માધલ તરવાની દરીદ્રાઈમા પોતાની પાછળના તરનારથી તે ૧૪૦ વાર અગળ આવ્યો હતો, એ બીના તેને માટે આપણા મનમા ખરેખર માન ઉપજાવે છે

આ જુવાનમા તરવાની અદ્ભુત શક્તિ છે તેનો એ પુરેપુરો વિકાસ કરે તથા આવતે વર્ષે આગરદરદામ (હોર્ડેન્ટ) ખાતે ચનારી ઓલિમ્પિક ગેમ્સ વખતે આખી દુનિયાની તરવાની દરીદ્રાઈમા તે ભાગ લેવા જનાર છે, તેમા તેને યશ મળે એમ આપણે ઇચ્છીશું

તરનારે હમેશા આહાનવિહારમા નિયમિત રહેવું અને પોતાના શરીરમા ચરબીનું મમાણું વધવા ન દેવું એવી આ જુવાનની ખાસ બલામળ છે આંપશી ચિ ઉદેશી

દેવકી

માથાપનું સુખ લેવા વિના, કંમ ભાદને આશરે ઉછરીને એ પરણીને પતિ વસુદેવ સદિત ભાછના કાશમારમા પડી એ જલવાસમા શૂદ્રજીવનનું તો સ્વપ્ને કયાથી હોય ?

ઉલટું નિર્દય કેસની એ વસુદેવ-દેવકીને પારાવાર મતામળી અને અપમાન, તેમજ પોતા સમક્ષ થવી માતમાત્ર સતાનોની હલાઓ. છતા 'શમયા ધરિત્રી' જેવા દેવકીજીના કુખનો અંત આવતો નથી આદમા બાળકને બચાવવા એ પુત્રને પારકો કરે છે, વરનેનો પુત્રવિરોધ વેડી આદઆક સતાનો થયા છતા એ વાનણી જેવી જ રહે છે

આદઆટલા કુખના સંસ્કાર છતા પણ વીગ્ન દેવકી શ્રીકૃષ્ણ જેના જલવાન આત્માને જન્મ આપે છે, જે કેસનો વધ કરે છે, તેના જીવમી ગાન્ય-તત્ત્વો અત આણે છે, પોતાના માતપિતાને બેનમુક્ત કરી સમસ્ત પ્રજાને સ્વતંત્રતા અર્પે છે અને જીવન-વિકાસમા 'પૂર્ણ પુરષોત્તમ' નીવડે છે.

દીકરી તરીકે તેણે માથાપનું સુખ ન લેયું, (અનુસંધાન પાછલા પાનના ત્રીજા કોલમને ઉઠે)

ઐ ની બે સંટ

I ask no other epitaph on my tomb but 'She tried to follow truth.'

'તેણે સત્યને અનુસરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો' એટલું જ મારી સમાધિ પર લખાય તો બસ.

એ શી વર્ણની એ તુલ નારીને કોણ મોટા શહેરના સભાગૃહની આસપાસ ઉપર ઉભેલી તમે જોઇ છે ? પોતાના વિદેશી દેહ ઉપર સિંદી રોશની વેશમાં સાદી પહેરેલા, પગમાં ચપલ અથાવેલા અને કોણી સુધી ખુદશી પહેરવાની ભુજાઓના અભિનય વડે મોટા મરદોને પણ ધારતા એ ડાકી-માને તમે જોયાં છે ? જોડી ફરીના એ પોત્રાદી દેહ ઉપર જરાક બેધી છટાથી નમાવેલી મસ્ત ગરદન; એક વખત જે મુખ પર નિહોળ તરણાવરવાની, મુંદર સુકામલ લાવડપ-રેખાઓ અકાંચોથી હતી તે મુખ પર સો સો અમરાનણીના થા પડીપડીને ખામ ચઇ ગયા હોય તેવી કરચલીઓ; આત્મચરકા અને અ-રિમતાના તણખા ફેકતી તાંલણ બે આંખો, અને લગ્નરો જ્ઞાનાઓ વીણીવીણીને ઉપાડી લે તેવા રપટ રણકારા મારતા શબ્દોનો મદાનદ ધ્રુવવતો હોય એવો એ તુલના કહંમર્થા બ્રમસતો પાણી-પીધ આત્મા નરવાની બનેલી એક અંશી વર્ણની ડાકીને દેખી હોય, તો એ ત્યાં લગે કે પુરુષ, તેની મમતા તમને નથી થઇ ? અજસાનો દેહ શું આટલો અજન્મ્યાન ? કેમ ન હોય ? પંચાવન વર્ણના અખંડ બ્રહ્મવર્ણની એરણુ પર, માનવસેવાના હશેદાના પ્રદગિથી પીટાઓં છુ અને સંસારી ચુખડુઓ ને વ્યવસાયોની સદા મળગતી ભટ્ટાના તપાનપાને યજ્ઞોં છુ એ યજ્ઞનને પણ બુસાવામાં નાખનાર શરીર છે. બીંધીનયદ્ર પાત્ર મોક્ષી ગયા છે કે અતેક પાર પ્રયેઃ મેદનીને મંચ વડા જના િને લાપણુ-નાડા દેશાવની આ રમજીના ચહેરા ઉપર મેં એક અપૂર્વ જ્યોતિર્મંડલ રમતુ જોયુ

છે. શરીર અને આત્માની તદાત્મ દશા ચાલતી હોય તેવું એ દરમ મને દેખાયુ છે.

આખી શરીર-સચ્ચિ બે કદિ કોઇ જીવન માનવીમાં અથવા તો કોઈ નિર્જીવ જાતીમાં નજરે પડે, તો બળુઓ કે એ જાણનું નામ 'ઐની બેસંટ' છે. મદાત્મ નગરી પાસેની ઉડી ને પહોળી અદીઆર નવીના કિનારા ઉપર એક રમણીય ગંભીર વનરાઇ ઉભી છે. એ વનરાઇની કુલવડામાં મ્વેત પક્ષીઓ વિખરાઇને કીડા કરતા હોય તેવા સાદા રૂપાળા પ્રેરનો બનેલો એક આશ્રમ છે. એ આશ્રમની ઐર તપો-વનની શાનિ, દેવાસવની વિશુદ્ધિ, કલાગૃહની રસિકતા અને રાજનંદિરની કડક નિયમવશતા, તાથે મળીને એક અતેક વાનાવરણ મરજે છે. ત્યાં વસીને કેવળ રાજના પા શેર મોખા ને કોપરના ખમણનો આદાર લેતી અને બે વાદ અદા કોશીને બાહેકે ખાસો પીતી એ જાઈ પરોલના ચારના ટકેરાથી જગી રાત્રિના બરાબર અગિયાર ગળ્યા સુધી, પડિપાળના કાટાની માફક—ગરકે સૂર્ય, અદ્ર અને તારાની અચુક નિય-મિતતા મુજબ અખંડ કર્મયોગનું આરાધન કરે છે. આશ્રમમાંથી ગાઉ-મે ગાઉ પરના મદાન નગરમાં જતી હોય તેટલી સદેશાર્થથી એ ડાંગી દુનિયા-બરના દેગોમાં અદનારિયા-અદનાડિયાના પ્રવાસો મોટાની આથડે છે; મિત્રોને કાળબોલી અજરખીઓ લખતી હોય એટલી હંદરથી ઉડા નરવજાનના લેખો ને પુસ્તકો લખે છે; આજકે પાટી પર લીટા કાઢતુ હોય તેટલી ઝડપથી મોટીમોટી વિશ્વવ્યાપી યોગનાઓ આપી એ છે; ગણ કાલની જ પાન વાદ કરતી હોય

તેટલી મહત્ત્વનાથી સેકડો વર્ષ પૂર્વેના જન્મજન્મના-
નરોની ઝીણીમેળી વાતો કરે છે, આપની કાવતો
કોઈ કાર્યક્રમ આપની હોય તેવી સ્પષ્ટતાથી મેકડો
વર્ષના ભવિષ્યની રૂપરેખાઓ ટોરે છે જગતની મહા-
પ્રગતી કે ક્ષુદ્ર વ્યતિઓની આપતી કાષ્ટ કેવી ઉઠશે,
કંઈ જનિ વિશ્વ-વટનાની અંદર કેવો ભાગ ભજવવા
ખપ લાગશે, તેની વિસ્મયકારી વાતો કરતાં એ
અચકાની નથી લોકો એ વાતોને ગપગોળા માને
છે, પોતે એ વાતોને વિજ્ઞાનને ગ્રાજવે નોંધેલી પુકારે
છે અને દુનિયા સામે એકવી ઉભીહોવી પડકાર આપે
છે ભારતવર્ષને એણે પોતાની માનુષ્યમિ કહી અપ-
નાવી છે અને દેવદૂતની દૃઢ વાણી સંભળાવી દીધી
છે કે 'હું જુદા થઈ છું, પણ દિલને સ્વરાજ મળેલું
જોયા વિના જવાની નથી' અને ધીઓમોહિટો
જોને મહાત્માઓ માની રહ્યા છે તેમના તરફથી એવી
આગાહી પણ મળી હોવાનું ભ્રાંમણ છે કે 'તમારા
જુદા પ્રયત્નને દણુ વણુ વર્ષો સુની નમારી પામે
આ દેહે આયુધ્ય ભોગવવા દેવામાં આવશે'.

કેણુ છે આ બાહ્ય? એ ક્યાવી આવી છે? એ તે
કોઈ જાદુગારણુ છે? પાખેડની પુતળી છે? કે ચરકેલ
મગજની કોઈ દીવાની છે? અજેજ સગકારની જાસુમ
છે? કે નવો પથ ચત્રાવીને કામશે રચતી ક્રાંતિ

પૂર્વજનન

ઈસવી સન ૧૮૪૭ ના ઓક્ટોબર માનની પહેલી
તારીખે મખાતો સૂર્ય પશ્ચિમના માગમના નકાવા
ઉતરતો હતો તે વેળાએ લગ્ન શહેરમાં ઝંનીની
નાનકડી આખોએ સસારના જજવાળાના પ્રથમ
દર્શન કર્યા એ પોતાને અંગ્રેજ નહિ પણ આયરિશ
કહેવડાવે છે એની માતાની નમોત્તમ શુદ્ધ આયરિશ
શોણિત વહેતું હતું તે એના પિતા પણ મોમાજ પક્ષે
આયરિશ હતા આવી રીતે 'મારૂં પોણા ભાગનું
લોકો અને માઈ આખેઆણુ હૃદય આયરિશ જ હોવા
જના પણ મારો જન્મ કમજાએ લગ્નમાં થયો' તે
વાતનો આ બાહ્યને ઓરતો રતો ગયો છે બ્રિટનની
એડી નીચે વિના અપરાધે શનકો સુધી પીસાએની

મહાન સંસ્કૃતિની ચારત્રદાર બહાદુર માનુષ્યમિને
સભારીસંભારી આજ પણ એની ભર્મિગદગદ રવે

ને વિશ્વામની ભુખી કોણ સાર્થક છે? કોણુ છે એ
એના જીવનનો દતિદામ શો છે? જગતભરના દત્તરો
કુવાનકુવતીઓ એને 'માના' કહી જાની કુવાને
છે તે શા અધિકારને બળે? આજે દિલ્લી પ્રજાને
તારણુદાર સમી દેખાઇને પૂજનના અર્ધ પામતી, તો
આવતી કાવે એની સ્વાધીનતાની મફરમા ઝેરી કટક
સમ લાગીને ગાલો ખાતી, પોતાના રાજદારી મિત્રોને
આજે દિવોગ્નન દેખાયા પછી આવતી જ કાવે કદા
દુસ્મન મમ ખટકતી, તેમ જના પણ પોને તો જેની
હતી તેની જ રહેતી હોવાનું માનતી, દિલ્લીના
કસ્ટાણુને જ માર્ગે પોને અંદર કાગ માંડી રહેવાની
પરમ શ્રદ્ધા ધરાવતી આ નારી, આપણી સમગ્ર એક
નિગૂઢ મમત્યા છે—અકળ કોપડો છે ધડીભગ એ
ભયકર લાગે છે તો ધડી પછો નિર્દોષ જણાય છે,
પવનર અભિમાની તો પત્ર વીરો નિર્વિકાર પોગિની
દોમે છે. એના ઉડાણુનો તાગ આપણાથી લેવાતો
નથી આપણી જીમને ટેરવે ફક્ત એક જ પ્રશ્ન રહે
છે કે આ માનની કેણુ છે? આજે વીરપસનીને
પૂનિત દિવસે, દત્તરો વીગઓની એ બહેનની અને
દત્તરો જન્મ્યાની એ માતાની સમાચારી જીવન-
કથા માંડવાનું મન થાય છે, કેમકે આજ સુધી
કોણુએ એ જીવનતાનાં આપણુને કહી નથી.

કહે છે કે 'કસ્ટાણુ દળે એ મારા પ્રેમશરપુર,
ચાકુરું જનનકુઓનું! મપત્ર દળે એ દાકવા મુરકેત્ર
પણુ દોરવા સહેજ એવા સરજ પ્રજાજનોનું! આશી-
વાંત ઉતરગે એ પ્રાચીન રાજુ ઉપર, ન્યા એક
વાર ચાલ્યા માનવી વસતા, જે એક વાર 'તંતોને
દોષ' કહેવાતો તે જે દણુ કરી વાર, કાળકુ ચક્ર
આટો લઇ લેશે ત્યારે 'ઋષિમુનિઓનો દોષ'
બનવાતો છે'

પિતા-માતાની એની પ્રેમાજ જોડલી જ્યોતી
સિવાય અન્ય કોણકને જ મળતી હશે. માવનરના
મહુર માપતવની છાયામાં એ નાનો છોકરી ટોંગરીઓ
લઇ રમતી અને પોતાના પિતા પોતાની માફક પોતાનો
ટોંગરીને પણ ગરગી કરે એવો હમેશા આપદ
રાખતી! પિતાની ભુદ્ધિ ધારદાર અને કેળાણુ-ઉત્તરવજ

દત્તી. ગણિતમા પ્રવીણ, સાદિત્યનો પંડિત અને
ચૂરોપની લગભગ તમામ ભાષાનો એ પારંગત હોઈ,
પ્રાચીન અને અર્વાચીન સાદિત્યના ખજાનાઓ તો
એને શુદ્ધ-છવનના શેઠીદા આનંદનો માધનો દનાં.

ચોલાની પત્ની
પામે બેસીને પર-
દેશી કાચોના
ભાષાન્તરો કરી
સંખ્યાખત્યા અને
છટાદાર અવાજે
શેઠીની કવિતા
ગાઈ બનાવતી,
એ એનો પ્યારામા
પ્યારો વિનોદ
દત્તો શીલસુરીમા
આતિ ઉડાણે ઉ-
તરેલો હોવાથી
ખ્રિસ્તી ધર્મની કે-
ટલીચે જુની સ્થિ-
તિચુસ્તના તરફ
કદાહો ફેંકાફેંકી
ધણી વાર તો
ચૈત્રીની પ્રભુ-
પરાયણ, સરલ,
સ્નેહાળી માનને
એ દીખળી સ્વા-
મી એપરમાથી
હરી જન્મા જોટલી
દત્તે ખીજવતો !
એવો પિતા ત-
પમા સપડાઈને,
ચૈત્રી પાચ-
જ વર્ષની દત્તી
ત્યારે પરસોકને
પંથે ' સીધાઓ,
અને મગ્તામરના
ચૈત્રીની રીંગ-
લીને છેલ્લાં ચુખી

ભરીને શિખામળ દેતો ગયો કે ' બેટા ! હું દવે જાઉં છું,
માટે તારી મમ્માની કાદી દીકરી ચાહેને રહે જો, હો ! '

મમ્મા તો ચૈત્રીને પ્રાણુ યદી પાણુ વદાત્રી
દત્તી. પિતાને દૂર કરવા લાઇ ગયા ત્યારે માતાને

સોમનાથ પ્રતિ સાગરની ઉક્તિ

૧૨૪૫નિવઃ

ઠામિપ્રમથ મધુ યોગ જ અદિકાનો
ઉછળતો તરલ અંતરપ્રાણુ ડાનો;
તે પ્રાણુનું અટક સાશ્વત પૂરેશાંવ
તારા પ્રતિ ધસી રહ્યું, ત્રિપ મિત્ર મોખ !

નારો સુપૃથ મરવો નવરગ આત્મા
આમિયુ છુ પલપલે ઉછળી ડળી, દા !
તવો થવા વિસરી કેમ શકું જ મખ્ય ?
પૃથ દેવીસ તુલ દેવસમાનિ ભખ્ય.

ઝંઝાનિલે ચઢી ય વા જડમોજ દોળી,
મારા વિશે સમવ આ તુલ ચેલ મેળી;
ઉત્થાનનો પુનરપિ પ્રમટી સ્સાત્મા
જાણીશ હું છવનમા પછી, ચોથ મારા !

હું છે સ્વમિદ પ્રણુશી રચિતગ્રન યોગી,
હું મેં હિરે અર્મીન આનર્ગમ ઓગી

રેશનલ પરમાર

મૂર્છા આવી; એક
રાત માનાએ
ઓરડામા પુરાઇ
રહીને એકાન્ત-
વાસ ગાળ્યો, વ-
ળતે પ્રભાતે એના
કેશ કાળા ભ-
મ્મરદનાતે સફેદ
પૂણી સરખા થઇ
ગયા ! પોતે મુ-
છિન લાસનમા
સ્વામીના સળની
પાછળ અદરશ
રીને ગઇદશે તેવી
ખાત્રી એણે પ-
તિની કબર શોધી
કાઢીને કરી બ-
તાવી ! પતિદેવ
સતે સ્વપ્નામા
આવી ચૈત્રીના
ભાઈ આશ્કની
માગણી કરી ચ-
વાની વાત મા-
નાએ કલા પછી
થોડે જ દિવસે
ચોલાનો ભાઇ
પણ પિતા પામે
સીધાઓ, અને
એ મરેલા પુત્રના
લલાટ પર મુંગલ
દેનાનો વાર જ
એ મેન ચામટી
પર એક સ્વામ
ગોપાલાર ૫૪

પડી ગયો. આ બધા દશ્યોની છાપ ઝેંનીના ઝંતર પર આધ્યાત્મસાથી જ છપાઈ ગઈ અને મુલુ પછી પણ કોઈ નિમૂઠ જીવની હોય છે એવી માન્યતા હતી. ગઈ પોતે રમાડની તે બિલાડીના અસ્વામા ને પોતાની દીંગલીમા મુઠાં એ બાલિકાએ પોતાના જ સરખુ જીવન નિરખ્યુ દીંગલીને દબાવીને કોઈ ચીં. ચીં. અવાજ કાઢે, તો તે જાણે દીંગલીની વેદનાની ચીસો હોય એવું માની ઝેંની ત્રાસ પામી નાગી જતી. પરીઓ ને અપ્સરાઓ ઝેંનીને મન સાચા જ હતા.

પિતા એ ત્રણ જાણના કુટુંબને તદ્દન નિર્ધન જ મુકીને ચાલ્યો ગયો, સારે મિત્રોએ માનને કહ્યું કે દીકરાને કોઈ શહેરની નિશાળમા લજીવી વેપારી જીવનને માટે તૈયાર કરવાનું અર્થ એમ ઉપાડી લઈએ પરંતુ માતાને તો સ્વામીદેવ કહી ગયા હતા કે 'દીકરાને ચિનિવિડીમા મોકલી વેદત્તાને પથે મુકજે' એ આદેશને કેમ ઉઘાપાય? બીજા જાણુ એવું શિશુજી આપવાના નાણુ કયાંથી કાઢવા? મુવાન ગભરૂ માતાએ દ્વિમત બીડી, દેરા નગરમા જઈ, વિદ્યાથિઓને માટે પોતાના ધરને છાત્રાલય બનાવી દીધું એ રીતે પેટ-શુભર કરીને પુત્રને લજીવવા લાગી. આ દેરા મામના ધરની કુલવાડીની અદર, પ્રુષ્પો ને ફૂલા તોડતી ફરતી, 'પેરેકાઈઝ લૉસ્ટ' નામના પ્રિય પુસ્તકમાથી મિલ્ડન કવિના પ્રતાપી છંદો ગાતીગાતી ઝેંની પક્ષીઓને ચમકાવતી આમ પોતે એ કાવ્યમાથી 'સેતાન'નું મુદર પાવ બની, સ્વર્ગ અને નરકના માનસિક વિદારો અનુભવતી, અને આઠ વર્ષની વયથી ઓગળીસમા વર્ષ સુધી એ રમણીય સ્થાન ઝેંનીનું ધર બની રહ્યું હતું.

માતાની અતિશય હેવાથી ઝેંની રોજ માતાનું પુછકું ચઢીને જ ફરતી. વણી વાર તો કેટાળીને માતા કહેતી કે 'નાની, હવે તો હું તને એક દોરી લઈને મારા શરીર સાથે બાંધી લઉં તો ફીક, ખરૂં ને?'

અને બોળા ઝેંની તરત જ જવાબ દેતી કે 'ઓ યા! જરૂર જરૂર મને નીચક ગાઠ વાળીને બાંધી લે મને બહુ જ ગમશે.'

આવી દહીસી ઝેંનીને એક દિવસ મિમ મેરી-એટ નામની એક બાળકપ્રેમી પરજીલુ યુવતી પોતાને ઘેર લઈ ગઈ, અને પોતે રાખેલા એવા બીજા બાળકોની

માથે ઝેંનીને પણ મુંદર નવી રોનીએ શિપણ દેવા લાગી અહીં ઝેંની ઘનુવિદ્યા અને ધોટેગવાઈ શીખી. સમીનમા તો માની પેડે પ્રતીજી બની બીજા જાણુ ધાર્મિક શિક્ષણની તો એ બાળને અતિ ચીવટ હતી. 'પિથિમ્મ પ્રોપ્રેસ' અને 'પેરેકાઈઝ લૉસ્ટ'ની અદ્ભુત કલ્પનાસૃષ્ટિમા ઝેંની પણ કોઈ પ્રથુ-સોવક ચાત્રાજીની પેડે કઈકઈ સકેટો સહેતી, મોટા રાત્રીમેની સાથે યુદ્ધ માડતી, ફિરિરનાઓ સાથે ગોઠી કરતી, જાણે પોતાના જીવનસાથી—સુદર દિવ્ય-કુમારના સ્મિત ઝાંલવા નીકળી પડતી. પ્રિન્તા ધર્મને પાખડોમાથી ઉગારવા માટે અલિધન દેનારા અનેક સદીદ સતોનું અમરણ કરીને ઝેંની અક્રમેસ કરતી કે 'અરેરે' હું શા માટે એ યુગમા ન જન્મી?' કલ્પનાની અદર પોતે એવા શકાદના સ્વાગ ધારણ કરી જાણે કે રોમન ન્યાયાધીશ સમસા ઉભી હોય, ધર્મદોહના મુનાદ અલ્લ પોતાના ઉપર જાણે એમનો ફેસલો ઉતરતો હોય, પોતે સિલ્કના મુખમા ફેંકાઈને અથવા જીવની ચિતામા હોમાઈને પ્રાણની આહુતિ દેતી હોય, એવી મનોરથસૃષ્ટિ સુજતી 'ધમ્મ' જાણે પોતાના મક્કલ સ્નેદનું કેન્દ્ર હતો 'ધમ્મ'ના કલ્પા વરમાળ પહેરાવી, એની સમસા ઉભી એનું એક જ ગ્મિન પ્રાપ્ત કરવાનો એની મુખ મનોવેદના હતી સમારી સ્નેદની નવલકથા એ કહિ વાયવી નહોતી નાટકોને તો સેતાને પાથરેલા કાસલા સમ-જરી એની ધર્મપરાયણ માતાએ પણ એને 'અનિ ધર્મિષ્ઠ' કહીને ચેતાવેલો.

એમ કરતા ઝેંનીએ યુવાવસ્થામા પગ દીધો સ્વપ્ના તો એના એ રહ્યા માનવસ્નેદના વસત-વાયુ એ મનોદગ તરણીને સ્પર્શ જ નહોતા કરી શક્યા એના મનોરાજ્યમા. 'સ્વામીદેવ ધમ્મ' સિવાય અન્ય કોઈને સ્થાન ન મળ્યું તે ન જ મળ્યું સ્નેદાર્પણની બંધી પ્રાર્થનાઓ અને તમામ આજીજી-ઓના ઉમંગકા એણે પોતાની એકાન્તતા બદલીમા ધમ્મ ઉપર જ દેવરી દીધા, અને બાકીનો સ્નેદ એની જીવનના લાગે ચાલ્યો ગયો. પશિણામે ઝેંનીના સ્મૃત્તમાં લગ્ન એક નિમૂઠ કોલકારૂપ થઈ પડ્યું એને યુરુપ મિત્રો હતા, પણ પ્રેમિક એક પણ નહોતો એ મિત્રોમાથી એકેકને ઝેંનીના મનોરાજ્યમા

સ્થાન નહોતું એવા મીરા-
પંથી પ્રેમને માટે એક કસો-
ટીના દારુણ દિવસ આવી
પહોંચેલા.

૧૮૬૬ના વર્ષમા એક
તરુણ પાદરીની સાથે એને
ઓળખાણ થયું એકાદ
અડવાડિયું બને બેળાં રહ્યા.
સાથે કૃષ્ણદર્શી, ઘેડિસવાને
બેઠી ને રમ્યાનમ્યા ઓ-
ચીના એ યુવકે એની
પાસે સગપણના મારગથી
મુકી. સાબળતા જ અભિ-
માની એનીના ઉપર
બાણે કોઈ જાન્ય થયો.

એની બેસેટ યુવાન વયે

મૈત્રીને લગ્ન-સ્નેહ માની
લેવાનો શો અધિકાર હતો આ યુવકને ? એની
ગભરાણ મઠ 'મારા આગ્રહ પહેલા તારી માતાને
વાત ન કરતી, નહિ તો વિશ્વસ્યવાનની અવગંધી
બનીશ' એવા આદેશ આપી એ ચાલ્યો ગયો.
એની બીનરથી વચવાતો હતો, છતાં 'વિશ્વાસ-
ધાનના પાપ'થી ડરનારી એ ધર્મપરાયણ બાપાએ
શો બીડી ગમ્યું આખરે એ યુવકનું કરી આવડ
થતા માતાને મુખે પોતાના મેનનનો ઇન્કાર કર્યા
જેનું થાય ને જનેતાનો જીવ દુભાય ને ભયથી, તથા
કષ્ટકે એરી પાંદરીની પત્ની બનીને ધર્મ-સેવા આચ-
રવાના મોનેરી મુશોગો પ્રાપ્ત થવાની લાગ્યયી
એની વેરીશાળને ભેગે બસાઈ

એનરમા મોહોમિ નહોતો, પણ ધાર્મિક જીવન
ગાળવાનો અવસર મળે છે તેનું આકર્ષણ હતું
કાનમા જાગે કોઈ કંગારો સ્વર મેઝાળોતો હતો કે
'પાંદરીની મદવરી ચઢને તું માનવજનનું પરમ
કલ્યાણ કરી શકીશ' એ અવાજને વશ મઠ, પરતું
લગ્ન પહેલા વળી દિવસ પાછું દંડુ વેરીશાળ રૂ
કરવાની વાત છેડી. છેડાના તો કુદ-લાલના દર્પથી
ભરેલી માતા પુકારી ઉઠી, 'દાવ રે મેડ' આદેશ
સ્નેહ આચર્યા પછી હવે વગનલગ મઠમ ? જનને
આપણે શો શી રીતે જનાવશું ?

એ કુલાભિમાનની દલીલ
મામે એની અમોદ સર્પ
પડી. માતાનું હૃદય બેદવાની
તેની દિમત નહોતી.
૧૮૬૭ મા એની પરણી.

લગ્નમુખ, સ્નેહવાતા,
અન્યોન્ય બે આત્માની
સ્નેહ-આકુલતા, — એવા
કલા ભાવને, દંપતી-જીવ-
નને કશો પ્રવેશ ન મળી
શકે તે જાનની દીવાલોમા
ઉઠેલી આ નિર્દોષ મૂર્તિ
પરણવાનો સ્નાત્કાર શી
રીતે લઈ શકે ? એની
સંસાર-યાત્રા શરૂ થતાં જ
દુ ખતો આરંભ થઈ ગયો.

સ્નેહમુખો ને સ્ત્રી પર અધિકાર મહાવવાના શિક્ષાત-
મા જ માનવગિ સ્વામી પોતાની પત્નીનું ચિત્ત મુદ-
કારના નાનાનહા અગોમા પરાવાવાના પાડતું નોંધને
ઉઠેરાતો ગયો; અને બીજા બાણ ધર્મના ઉડાણોમા
ઉતરતાં જંબની એનીએ મુદજીવનના બીણા કાર્યોની
અવગણના કરો, પુનઃકામા પડી, પતિને અકારી બની,
એના વાકેપ્રદાગે ખમી, પોતાની મગજથીને, સ્વા-
ધીનતાને, મનોરાજ્યને, માતાના લાજનને તમામને
ધવાએલા દીડા બંને વચ્ચે અગર પડવા લાગ્યું.
પાડેગાઓ આવડે બાલખરવાની અથવા દુધ-માખ-
ણના વડીવટની વાતો કરે તેમા એનીને રમ
નહોતો પોતે સિલિંગ પણ ખીસાખરગી માટે ન લે,
દાચગોળતા એક તપી લેડ પણ ન ખરીદે, તોપણ
સ્વામી 'ઉડગીરી' માટે ફર વચ્ચેના કારે. આખરે
અન્યાયી અને પાતકી વર્તણૂકથી છેડાઈ બૃદ્ધ, એની
પણ મુગો માર સહેવાનું છેડી દઈ સામો ચીંગમ
ઉભામતી થય.

ઝાઝકે લખવાનો આરંભ થયો. 'સેન પુરોગની
આગિત્રાવલે' લખીને કોઈ પ્રકાશકને આપી તેનું
નો કોણ જાણે શું થયું, પણ 'ફિમ્મી હેરોલ્ડ'
નામના એક પત્રમા નાની વાનીઓ લખી મોકલેલી
તેના અજ્ઞાતા એક દિવસ એનીના દાચમાં એક

પરમીશ્યાની અરથી એક એક આવી પડ્યા 'ત્રીમ શિશિગનો એક' નિર્દોષ નારીને લેખનશક્તિના ગર્વની માથેસાથ 'આત્મકમાર્ગ' નું અભિમાન થયું. 'ત્યા' તો એને એના પનિએ લાન કરારી આપ્યું કે 'એ પૈસા તારા ન કહેવાય એના ઉપર તો મારો હક્ક છે કાયદાએ એ હક્ક મને આપ્યો છે.' સ્ત્રી ઉપર પુરુષને કાયદો આટલી હદે પણ હક્ક મોપી ચુક્યો એ જાણવાની વાર જ એનીના આવાનોમા એકનો ઉમેરો થઇ ગયો ધિક્કાર વધતો માથે.

૧૮૬૯-૭૦મા એની માતા થઈ એક પુત્ર ને એક પુત્રી તેના જોળામા સુકાયા ઇશ્વરે જાણે દુખ વિમગ્નતા વિશ્રામધામ દીધા લેખનશક્તિનું સ્થાન અગ્ન્યાની માવજતે લઇ લીધું પુત્રપુત્રીના પારણા હીચાળના હીચાળના પુસ્તકોનું જે મેવન ચાલુ તેમાથી હવે ઉશ્કેરાટ ઓછો થઇ ગયો પણ બીજી બાજુ માનસિક આવાનને કારણે એનીની શરીર-સપત્તિ કથળી પડી અને પુત્રી પણ લગભગ અવલેણ બીમારીના ભોગ થઇ ગઈ એ વદાસી દીકરીની માદગીમાથી જ એની બેસતના અવનમા એક મદાન પરિવર્તન જન્મ્યું.

અને એ પરિવર્તન શું હતું? નાતિકતામા પ્રવેશ, ધિરના ધર્મના પાયા મમાન માન્યતાઓમા અવિશ્વાસ પોતાની ભરાઇ ગએલી નાણક પુત્રીની આસપાસ વરાળિયો તણુ ગોઠવીને, કઇ અકવાંચિયા મુધી એ વગાળિયા તણુની જ જગ્યાને પોતાની દુનિયા બનાવી, ક્રિયશીલ અખડ ઉત્તમચરા કરતી બેઠેલી આ દુખિની માતાએ શું દીધું? નાન મદિનાના નિર્દોષ પ્રયત્ને વેદનામા પછાડા માત્ર, આચડી ખાતુ ને દુધનું ડીપુ સરખુ પણ ગમે ન ઉતારા શકતુ દીકું બીજી બાજુ પોતે કોઇનું કશું થે નથી જગાડ્યું. ત્યા પોતાને જગતની કૂનાનો સિકાર થઇ પડેલી દીપી ત્રીજી બાજુ પોતાની વદાસી, પવિત્ર ને બોળી વિધવા માતાને એક વકીલ દ્વારા દંઈ, લેણ-દારોને સુકવવા મોપેલા પૈસા પોતાના ગજરામા હજમ કરી જતો દોડો અને અચાનક એ પુત્રીને આરામ થયા પછી તગ્ન જ પોતે પોતાનો ફીણુ દેદ લઇ, બીમારીમા પડકાઈ. પડ્યાપડ્યા ધિરની ધર્મે આવેબેલી પ્રભુની સૃષ્ટિ પર વિચારોઉંચા 'આ પ્રભુ ?

મારો ધર્મ જેને પ્રેમમય, કલ્યાણમય બાળે છે, તે પોતે જ આ સૃષ્ટિના કર્તા' શા માટે મારી નિષ્પાપ પુત્રીને અસહ વેદના? શા અપરાધે મારી ઉપર ને મારો માતા ઉપર આ સક્રોટ? એવી અન્યાયી, 'વાનકી નરકમના પ્રભુએ શી કરી? અને શું આ દુખ ચિરકાળ ચાલતો મજ રૂપ છે? એનો શું એન જ નથી? પ્રભુની સામે ગયતાનની પણ શું મત્તા છે? એ પ્રભુને નિમદાય બનાવી મુકી સૃષ્ટિના અન મુધી ગત્ય કશું? આવું બધું વર્ણન કરનારી બાઇબલ શું ઇશ્વરદત્ત હોઈ શકે? બાઇબલની બદારનું બધું શું ભુલાયું જ કે?

ના, ના, આવું ન હોય આવો લાઇલાજ પ્રભુ મને ન પાડવે દુખ એ શાશ્વત સજ ન હોઈ શકે અર્તન નરકવાસ, વેદનાશરપુર જગન, આવીથી શરૂ થતુ દર્દ સપાકાળ માટે અસાધ્ય, ને એવી રમના કરનાર પ્રભુ કલ્યાણમય? આ વાતો ભુટ્ટી! પ્રભુ નથી.

એનીની ત્રીમ ધર્મપરાયણતાએ પોતાની તમામ ઉમતા આ સંદેહોમા ઉતારી દીધી એક શ્રદ્ધાળુ આત્મા એટલી જ અશ્રદ્ધા મનેત શાસ્ત્રોની સામે જાળવે પુકારી ઉઠ્યો એ બીપણ સમરાગણ ચાલતુ હતુ તેવે એક દિવસ પનિએ સખ્ત કછઓ જગાડ્યો. સ્ત્રી ઉપર અત્યાચાર મુન્દરીને સ્વામી બદાર ચાલ્યો ગયો, અને અખગાની આખો મોખવા લાગી કે 'ધુરી નીકળવાનું એક પણ દાર શું નથી?'

'છે, દાર છે' એવો વિચારનો અમકારો થયો. વરમા દવા માટે ક્યોરોઈમની યીશી આલેડી તે સાબરી આવી મુધીને આ સંતાપનો અત આજુ-વાનો મકલ્પ થઇ ચુક્યો. દાકણું ઉસડીને મોએ ઉચકવા ભય છે ત્યા, કેમ જાણે કોઇ ધીરધીર, મુદ્દમુદ્દ મરે અને મ્પટપણે મોસંતુ હોય તેમ અવાજ આપ્યો, 'ઓ કાયર! ઓ બીર! શદાદતના મ્પપો બેની દતી ને આજે દુખના થોડાએક વરો પણ નથી સહેવાના? હાય બીર!'

યીશી એવ થઇ, જમીયામા ધા થઇને ફે કાઈ ગઇ, મો પર લજ્જનનું વાંદળું છવાયુ આપરાતનો એવો તકલ્પ અવનમા કરી એક વાર આવેલો, પણ એક જ દાણુ દાંડને જુઝાઈ ગયેલા

પોતાની શંકાઓ લઇને એ યુવતી એક મદાન પાદરી પાસે ઝાંઝડાઈ ગઇ પ્રભુપ્રેરિત ધર્મમત્સો ઉપર એક શુદ્ધ યુવતીને આશકાઓ જન્મે એ વાત ધર્મનો આ અંધ બંદો સદન જ ન કરી શકે એણે એ શંકા કરનારને અનેક સખન વિશેષણો વડે વધારી આ અસમ્ય અપરાધ કરનારની સામે એ ધર્મયુક્ત એ અનંત નરકનું દ્વાર 'ઉવડું' 'ઉવડું' 'યતુ દીડું' 'આલી જન' જરૂરી પ્રાર્થના કરવા લાગ 'તમા માનવા મંડી પડ' 'એવો દપકો પામીને નિશ્વાસ મુકતી ચૈની ખિસ્તી ધર્મની આપી મનોદશા પર વધુ કોપાયમાન બની પાછી વળી

પરંતુ એક પાદરીની સદ્ધર્મિયુતિને માટે આવી શંકામા પડ્યું એ કેવું બપાવલ હતું તે દેખાડનાર પ્રકરણ દ્વેષે ખુશ્તુ થયું. પોતે પતિદેહના ક્ષત્તામાં મરીબોની નતન મેવાકરતી હતી બીમારોની સારવાર, નિર્વેતોને દ્રવ્ય-સેદાય અને ખેડુતોના ત્રાસ સામે જુએ મરતા મચુરોના પ્રશ્નોનો અભ્યાસ. એ બધું આલી રહ્યું હતું. પોતે ઝુપાંઝુપડે જમતી. એક સ્થળે પોતે કહે છે કે 'એક યુગમા ચાર-ચાર પેઢીના કુટુંબીજનો એક જ સાથે સુતા હતાં; મોટા દાદો ને તેની સ્ત્રી; એક નાની દાદી, જુવાન માતા ને નાનું બચ્ચું; અને એ પાચની સાથે ત્રણ અન્ય પુરુષો; આઠે

બાળાં એક જ એરડામાં'

બીજાં યુગમાં તે ઝુંપડા નહોતા, બખોલો હતી. ત્યાં સંધી વા ને તાવ પછી માનવીની સાથે વમતા. મલુરોએ ખેડુતો પામેથી વધુ રોજ મેળવવા 'યુતીઅન' રચાણી. ખેડુતોએ એ યુતીઅનના સખા-સખો મલુર ન રાખવા નિશ્ચય કર્યો. એક જુવાન મલુર યુતીઅનની સળામાં જઈને આવતો હતો યુતીઅન વિષે વાતો કરવાનું એણે પાપ આચર્યું આખા પરગણામા કેાઇ એને મલુરીએ ન રાખે એ જાતુ બદકો. આખરે નિરાશ થઈને મદિરાની લાને

ચડયો હતું એના ઝુંપડા-મા ગઇ તો એની આ-રન તાવમા પડેલી છે, એના હાથમા તાવમંદુ બચ્ચુ છે, ને બીજું બચ્ચું મરી ગયેલું પ-વારીમા પડ્યું છે. મેં પુછ્યું, 'કેમ માદી પડી છે?' 'કામ ન મળ-વાથી.' 'મરેલ છે કે કેમ દલુ પડ્યું છે?' 'દોહિન (સ્મશાનગાડી) નથી આપી તેથી.' અને રાત્રિએ એ ચોરન, બી-માર બચ્ચુ, પીધેલો પતિ અને મુએલું છોકકું-ચારે જણા બીજી જગ્યાને અભાવે એક જ પથા-રીમા પોદયા.''

આવા દરિદ્રોની મેવા તો આ નારિનકતાનો વાપરો વાપા પછી પછી નહોતી જ અદરી. પરંતુ દેવાસયમા જઈ દર રવિ-વારે પાદરી પતિની સાથે ઉભી પ્રાર્થના મગધવતી ને બાહ્યત્ર માત્રજનું એ કર્તવ્ય એને દેવે એક

વેણી વિખરાણી

વાતી અ મખ મેં તો વેણી,
પાય નીચીને પાણી,
કળીઓ પીળો ગુલી વેણી,
ત્થા તો વેણી વિખરાણી
દોડી ગુથોને દેખાડવા,
મારે વીરે વખાણી,
બેડી દરખે માથુ ઝોળવા,
ત્થા તો વેણી વિખરાણી
કળીઓ તો દેવતેજ ઝીલની,
કુંણી મયગો કરમાણી,
સૌએ દછ દતી ખીલની,
ત્થા તો વેણી વિખરાણી
કા તો સુંદર બની ઝુંપણી,
ઝાથી વેણી નજરાણી,
નિરખી પુરી ન મોદામણી,
ત્થા તો વેણી વિખરાણી.
કા તો વેણી મારો લાકડો,
ધેણી દુથી રીસાણી;
હેતે કીધી મેં જ્યા 'વેણી',
ત્થા તો વેણી વિખરાણી.
દેરાળજી ખરમાર

છળ લાગ્યું. કેમકે પોને એ પ્રથુમાં માનની બંધ પડી હતી. અતરાત્રાને વફાદાર રહી પોતે પ્રાર્થના કરાવવા જતું બંધ કર્યું પતિની પ્રતિષ્ઠાને સવાલ ઉઠ્યો પાદરીના ધરમા નાસ્તિક પત્ની ! એવી જગજગતીસીએ ચડતા પતિ અચકાપો એ કઠોર પુરુષે ૧૮૭૩ના આગસ્ટમા રોગગ્રસ્ત, કુબ્ધ પત્નીને એની પ્યારી પુત્રી સહિત ધરમાથી રજા દીધી. દીકરે ન એથો અને આ કૃત્રમા કાપદો પતિને પક્ષે જ ઉભો રહ્યો !

એની નિરાધાર બની પતિએ નક્કી કરેલી જવાબદારી તે ફક્ત ખાનદાન ભુખબરા પુરતી જ હતી અને બીજી બાજુ પોનાની પુત્રાન પુત્રીને સસારમા નોધારી અનેથી જોઈને વિકાસ કરતી વૃદ્ધ માતાનું સાત્ત્વન મુરકેલ હતું એનીએ માતાને પગે પડીને કહ્યું, 'ઓ મા' કહે તો તને મારો પ્રાણ કાઢી આપું, પણ મત્સને તો તારે ખાતર પણ નદિ સ્વસ્તું'

ધર, મિત્રો, સમાજ, બાળક ને મામાજીક પ્રતિષ્ઠા તમામનું અસિદ્ધિન ઘટતે એની નીકળી પડી કંઈ કપનીએ પાસેથી એજન્સી મેળવવા માટે પોનાની કને બાકી દત્તા તેટલા સિલિંગો બચાડ્યા. ગીવણની કારીગરી કરવા માટેની ત્રણેરાવથી લોભાઈને તપાસ કરી, તો આવાડિયા ને આવાડિયા પછી ફક્ત સાડા ચાર જ સિલિંગની મજૂરી મળવાનો સંભવ તોડો એક કપનીની ત્રણેરાવ મુજબ પ્રથમથી પૈમા મો-કડ્યા, તેના બદલામાં પેન્સિયોની ૮૦% આવી લખાઈ આવ્યું કે આ પેન્સિયોના નાન બોળખીનામા અપાતી આવજો' સ્વમાનને મમજનાર એની બોળખીના ઉપર એવો બોળો કેમ નાખે? આખરે તે એક ધરમા 'ગવર્નેસ' બની પ્રથમ બચસ્યાપક, પછી મુખ્ય રમેલણ, પછી વાસીદુ વાળવાનું કામ, અને પછી ઘરનું એક બાળક બીમાર પડતા આવાનું મુદર કામ કરી બતાવ્યું

દરમિયાન માતા મરના એની એકનો એક આધાર સુમાવી બેઠી માતાને દંકનારીને ઘેર આવના દીવાલોમાથી પડ્યા ઉઠ્યા કે 'તુ એકલી યજગઢ'

એક ગરીબ ઘર રાખી, પત્નિકાઓ લખી આપીને એની આજીવિકા મેળવવા લાગી ધરની દારી ધણી હતી પોનાનું જ કુટુંબ હોય તે રીતની બચત કરીકરી પૈસા ખર્ચેતી તેમ છતાં પણ એની-

ની આવક ત્રણ જળાને માટે પુરતી નહોતી બે જળાનું જ ઉદરપોષણ યજ શકે તેવું હતું પોને શું કર્યું? માજનું વાણ બચારી લેવા માટે પોતે મવારે નાસ્તો કરીને જ ઘેરથી નીકળી પડ્યા. નાની દીકરીને દારી પામે જ મુકા જતી દાર મુકી વળાવવા આવીને 'મમ્મા' આવજો' એવું બોલિયાણું મીઠું વિદાય-વચન બોલનારી પુત્રીને તો માતા એમ જ કહેતી કે 'બેટા, હું સાજો શહેરમા જ વાણ કરીને આવીશ, દો' પરંતુ નાની પુત્રીને કયા ખજર હતી કે માતા તો આખો દિવસ બ્રિટિશ મ્યુઝીઅમમા બેસી અ-બાસ કરે છે, અને પૈસું 'શહેરમા કરવાનું વાણ' તો ફક્ત શહેરમાં જ પતી ગય છે' ભુખી માતા પેટ બચાવો દેખાવ કરી સાજો ઘેર આવતી, સાજો ઉભો પગે ઉભીને પોનાની વાટ જોતી મુવર્ણકેમી વડાની પુત્રીનું આતુર લાલ મુખ દેખી, ને એના કાલા શબ્દો સાંભળી પોનાના જાગમા અજાગતી શુધા-જવાલાને વિમરી જતી અંબ એવી નિર્દોષ બાળકોની પામે જાણ મો લાઈને ન જવાની કાળજી રાખી, ચાકેતી, ભુખી ને કુખી માતા ધરની બચા-રથી જ કૃત્રિમ રિમત ધારણ કરી લેતી

આજે એ કુખના દિવસો વાદ કરીને એના બેસદ કહે છે કે 'એવા થીનકો ટીસા બદલું ગજ છુ એણે જ મને બીનતના પેટના સતપો નમજના બીખવ્યું છે આજે એ અનુભવને પશ્ચિમને જ હું કાર્મના મોમાથી 'હું ભુખ્યો છું' એ શબ્દો સાંભળીને તણ વારને માટે પણ એ ભુખ મટાડવા વિના રહી શકતી નથી'

૩

રવિવારની મંધ્યા નમે છે, આખો ખડ શ્રોતા-જનો વડે હજકાય છે અને વક્તા આખ્યાની ત્રણે-રાત ચત્તા તાળીઓની ગર્જના થાય છે શ્રોતાઓના પ્રચ્છ મતકાર મામે માયું નમારી એક ઉચો ગાનની આસન પર બેઠા. ગબીર, શાન, કરડી મુખમુદ્રા, મોટું માથું, અખૂદાર દષ્ટિ અને ત્રતાપવન પહેણુ લલાટ એ માણસનું નામ ચાર્લ્સ ડેવો, અને એ મળા તે 'નંદાવન સેક્રુમ્બર સોસાઈટી' નામના, ધાર્મિક પાખડો ને વહેમો મામે બડ જગાવનારા મગજની ડેડોસો ઉભો થયો બ્યાખ્યાન આરંભ્યુ

अनी बेसंट

वेल्गोपाल

विनोदर • शक्तिर • शनय

‘कुमार’ • श्रवण • ८३

ધીરેધીરે, સાદી
સરળ રીતે,
કૃપણ અને કા-
ષ્ટરટની પૌત્ર-
શિક વાતોની
સર આ મણો
કર તો કર તો,
ધાર્મિક પાખં-
ડોને વિદારતો

એની બેસંટ : યુવાન વયે

વિદારતો એ માનવીનો અવાજ બેસંટને જન્મે, ઉગ્ર
જન્મે, ખડખડા કાઠ રણશીંગા સમ ગાજરા લાગ્યો.
એની વાણીમા મંચીન જ્ઞાન અને તેજસ્વી લાખાનો
ઝુંદર મેળ દનો. વાહુછટા, લાગણીની આગ, કટા
ક્ષોભ તણુખા, કરુણાનો રસ ઇત્યાદિ એક પછી એક
સાક્ષી ઉઠાવીને એ માનવી ખિસ્તા ધર્મના પાખડ પર
પ્રદારો ચલાવતો હતો; અને આખરે એના સમજ
નાદ સામે જ્ઞાન સમાધિસ્થ જની ગચ્છેલા, ધીરા જ્ઞાસ
લેતા શ્રેનસમુદાયે, એ બેસંટ પછી થોડી શાંતિ જાળવી
મંડપનું ડાખડ કાઢકાટ થાય તેવા દર્શનાદ મળ્યા.
'શ્રીમતી એની બેસંટ' ! 'જેસો કાગળિયો લઈ
એનીને એળખ્યા વિના, કેવળ મહેરા પરથી જ
અનુમાની લઈ આગળ આવ્યો, અને 'નાસ્તિકવાદ
વિરે નમે કહો ત્યારે સમજ પાડવા તૈયાર છું' એટલા
શબ્દો કહ્યા

એની બેસંટને પોતાનો પૂર્વજન્મનો ભુનો ગાંધવ
મળી ગયો હોય તેની જામિ યર્ધ આવી જે માનવીને
વિલાસતની પ્રજા ધર્માલિયો લાવણુખેર, ધર્મોદોષી
અને ચારિત્ર્યબદ્ધ કવી ધિક્કાર દેતી, ને જતા દેશના
મરીઓ જેને પોતાનો રણજીતદાર ગણી માથા ઉનારી
દેવા તૈયાર દતા, તે આ જેસો. પાઠરીઓના ધર્મ-
પાખડ ઉપર પોતાના નાસ્તિકવાદનું ખડ્ગ લઈ
પ્રદારો કરનાર એ જેસોનું નામ ધર્મચુસ્તોની બંદર
શાળ સમાન હતું, કેમકે એ પ્રત્યેક જુદિવાદ તરફ
લઈ જતો હતો ખિસ્તી ધર્મમા વર્ણુઆલેશ એવા
લાઈલાજ પ્રભુનું કિસ્તારપદ એને કશુંક નહોતું
મળતું પછી પુણ્યની રક્ષક તરીકે સ્વર્ગમુખ મળ્યો
એ વાત તેને મનથી જાણના હતી સદ્યુભુને પોતાને
જ ખાતર સદ્યુભુ; શિયળને ખાતર જ શિયળ; આ

ચાલ્સે જેસો

માર્ગ સજા પુર્યો જ છે; એવી આશામય નાગ્નિ-
કતા-ક્રીડમુશીનો એ પ્રચારક અંગત જીવનમાં તપસી
સમ પવિત્ર જતા દારણ આલેખોનો ભોગ થઈ પડેલો.
'પ્રભુના સપથ' લેવાનો કાયદો ફેરવવાની કોશીશ
ન લેવા માટે તો પાંચપાચ વાર પાર્લામેન્ટમાથી
માર આજખાઈની બંદાર નીકળેલો, જતા એ વારંવાર
મુદાયે જતો એક આગળા ઉંચી કરે તો આખી
પાર્લામેન્ટના ટુકડા કરી નાખે તેવું પ્રયત્ન અનુયાયી-
દળ દાબર ઉચું જતા, ખામેશ પકડી શરીર પર
મારામારી સદનો શરીરોની મેવા અને ધાર્મિક
છુટા વિચારનું પ્રચાર કામ એમા જેના જીવનના
સકલ શક્તિ સમાના અને જીવનીજનગતી માનવ-
જાતિ એ જ જેનો પરમેશ્વર હતો, એવા એ નરોત્તમને
એની બેસંટ મિત્ર કરી સ્વીકાર્યો. જેસો કહે કે
'ખ્રિસ્તિય બેસંટ' અને નમારે થેર ન બોલાવો.
તમારા પર પીટ પડશે.' પણ એનીને તો દલે કરું
શુભાવવાનું રહ્યું નહોતું. એ જેસો સાથે લેગાઇ
નાસ્તિકવાની રીક્ષા લીધી. એમાઈડીના સાપ્તાહિક
પત્રની રાદ-તંત્રી બની. લખાને અને બોલીને ખિસ્તી
ધર્મના પાનકો નિયમો ને ધાર્મિક માન્યતાઓ ઉગર,
રાજસત્તાના જુલમો, પાખડો, ધર્મને નામે ચાલતા
વિચરો, પાઠરીઓના પાયરેલા કામલાઓ; તમામ પર
વિગાન, છતિદાસ, તર્ક અને જીજ્ઞાસે મળ્યા તે નમામ
ચક્ષુ વડે ઉગ્ર દરદરા ચલાવ્યા અને તેની ટેવલી કંમિત
દેવી પડી નાસ્તિકતા એટલે જ અનોનિયસ, એવું
જુદાણુ ચલાવીને વિરોધીઓએ એના ચારિત્ર્ય પર
ખોનપાયાદાર દુમલા કર્યા. એને મારી નાખવાની
ખબર ધમકાઓ મળી. એથી તો એનાને ઉશ્કેરુ મુરાનન
મધ્ય વ્યાખ્યાનો કરતી વખતે શરીર પર પત્થરો

જન્મના સંતા-
પોનું નિવારણ
પણુ આ જન્-
મના જ ઉ-
પાયો થઈ;
અનંત નરકની
ધોર મંડળા ન
હોઈ શકે; પા-
પોનો ઉદ્ધાર-

વાગ્ધા એ પ્રદારોએ ઝેનીને વશ સમ બતાવી.

પણ આખરે એક છેલ્લું અસિદ્ધિ દેવાની પડી આવી પહોંચી એના પતિએ પોતાની નીકરોને કબ્જે ઝેની પામેથી લઈ લેવા અદાલતનો આશરો લીધો અને 'ઝેની' ઓરન હોવા છતાં કેાઇ પણ વકીલ રોકવા વગર જતે જ અદાલતના મુકદ્દમે લડવા દાજર થઇ ઓરન જત જતે અદાલતના ન આવી શકે તેવી તે કાળની મામાનિક પ્રથા હતી અને ફરીપૂજક યદ્દી ન્યાયાધીશ આશુરતી અદાલતના આવે છે એટલાથી જ બમ ચમકીને, ઝેની કેાઇ મદા પાપિની હોય તેમ માની ઝેનીના ગેરલાભમા ઉતર્યો ધર્મદીન માતાના દાયમા નીકરી પણ ધર્મદીન જાને, એ દલીલને જોરે ઝેની પુત્રી એના દાયમાથી અજાતકારે ઝડપાઇ ગઈ. માતાના અધાગ છવનનું એકનું એક કિરણ ખેંચાઈ ગયું પુત્રી સ્ત્રીમેા નાખતી હતી, હજુ તાવચેડી હતી, છતાં ઘાતકી પિતાનો નોકર આડીને એને ઘસેડી ગયો એ ત્વલ કળના બે પત્ર, અચ્છી ભરતુ મો, ફિલકિલાટ કરતુ હૃદયને સુનેરી બુદ્ધિ ચાલ્યા ગયા પતિને ઘેર અચ્ચાને મળવા જવાની પણ મના થઇ, અને શકર કરીને એટલી રજા મેળવી ખરી પણ માતા ત્યાં જતી ત્યારે એને અપમાનો ને કટાક્ષો મળતા અને જરૂર્યા બાપની ધાકથી માને દિલ ખાલી બેડી પણ નહોના શકતા ઉલટું વિદાય વખતે અચ્ચા ખુરતા અને ઝુરવા અલ બાપની સિદ્ધા સહેના પોતાની મમતાને તૃપ્ત કરવા જતાથી અચ્ચા ઉલટા વધુ પીડા પામે છે એ જોઇ ઝેનીએ પોતાની મુશ્કાલનો અધ કરી ઝેનર ચીરાતું દત્ત, પણ બીજો ઇલાજ નહોતો કાપડો વ્યભિચારિણીને અચ્ચા પર જે દક્ષ આપતો, તે પરિણિતા માતા પાસેથી હિનતી લેતો' (આજ કાલકો અલ્લાયો છે.)

૪

અદાર પયોં સુધી ધાર્મિક પાપંડો સામે ઝેની એસેરે અથાક યુદ્ધ ચલાવ્યું એ લખે છે કે 'જ્યાંજ્યાં વિચારસ્વાતંત્ર્ય અને ઇસ્તિક્ક ઉપર ઘા થયો છે, સાત્તા મારી કલમે અને જગ્યાને ચુપકીતો તોડી છે નિરંતર હું અગ્નિચક્ર દાયમા લખીને ધુમી છું.'

આ કાર્ય માટે લાપા ઉપર અગ્નિચક્ર પ્રજ્વળા જોઇએ અને ઝેની એમરે એ પ્રજ્વળાને આજ

જગતભરના ઉત્તમ વક્તાઓની ટામે પહોંચાડી છે પ્રથમ જ્યારે એને પોતાના ઉભરા વ્યક્ત કરી દુનિયાને સમજાવવાની છાછા થઈ, ત્યારે એની જીભ પર શબ્દ નહોતો ચડ્યો એક વાર એ પોતાના પતિના દેવજમા વાજત અનવવા મએલી અંદરથી દાર વાગી નીધા, અને નિર્જીવ ખુરશાઓ સામે બાપણ કરવાની અજમાયશ કરી હતી ત્યાં પણ એના પગ પ્રથમ ધ્રુજ હોંડ્યા પણ પછી તો પાતાળ ધ્રુવીને પ્રવાહ ચાલે તેમ વાળી નીનરી ખુરશીઓને એણે કંપનાના માનીઓથી ભરી દીધી, ને જાણે કલકા સુધી એ કાલ્પનિક શ્રેતાવર્ગને મત્તવશ કરી રાખ્યો. એ એનો પ્રથમ અનુભવ તે પછી એ જાહેરમા ખડી થઇ પહેલુ જ વ્યાખ્યાન 'સ્ત્રીઓની રાજપ્રકરણી પત્ની' પા નીધું આજે એ મિદ્ધિ એટલી દદ સુધી પહોંચી છે કે એની જીભના ટેરવા પર ગાંભીરતાઓ અને ધમજતાઓના છવનમ્મલુ રમે છે એમ કહી શકાય

રાજપ્રકરણમા પણ તમામ પરાધીન પ્રજાઓની તરફદારી કરવામા એણે તે કાળના રાજદારી જોખમેની તમજા કરી નહોતી પોતાની માન્યશ્રમિ આર્થિક ઉપર તે વખતે પ્રજાપીડનના નશાન ચકો નખાવા દતા. તેની સામે એણે પોતાની જવાબ ચલાવી હતી 'ઇંગ્લેડ, મન્ડિયા ઍન્ડ અફધાનિનિશન' નામનું પુસ્તક લખી દિંદ પ્રત્યેની છિદનની નીનિને એના સાચા રવરપમા ખુદ્દી વાડી હતી અદાવતમા કાપણની લડ્યો પણ પ્રાનતા વિચારસ્વાતંત્ર્યનો પદ્ધ કરવાને ખાતર જ એ લડવા કરની હતી કેદ પકડાયતો ડર તો મરે જ દતો, કેમકે અખળા મરીને એ રખડ્યકી બની હતી.

૪ સ. ૧૮૮૫ની લગભગમા એના છવનમા બીજો પદ્ધો આજે વાસ્તવિક એ પડેટા નહોતો, પણ એકના એક સમરાગણની અંદર નહીં વ્યદ-રચના પર જાણે નિમણુક થઈ હતી, માનવમેવા જીવનની એક નરી કડી હતી ઝેની જેસેરે ચાર્ન ઍડસોની સરથા લઈને 'સોશિયલિઝમ'—સમાજવાદમા ઝુકાવ્યું સમાજનાન્દી માથે એની છવન-સાકળને પ્રથમ સાધનાર પુરુષ જ્યોર્જ બર્નાર્ડ શૉ.

[અનુસંધાન આગળ પાન ૩૩૭ ને]

આ ર વ ટિ યો

૬૩૨ શહેરમાં કાઠિયાવાડના અમરેલી ગામથી કોઇ ન્યોતિય જાણનારા બ્રાહ્મણ આવ્યો છે. રાજા કલ્યાણમલજીને આ જોશીના સામર્થ્યની જાણ થઇ છે. એણે હુકમ દીધો કે 'હા, ભોલાવો એ બ્રાહ્મણને રાજ-કચેરીની અંદર.'

બ્રાહ્મણ આવ્યો અને મદારાજે એને પ્રશ્ન કર્યો કે 'મારૂં મોત કહી દેશો જોશી?'

'મારવું-જીવાવું એ તો પ્રભુના હાથની વાન છે, રાજાજી! હું તો ફક્ત જન્મોત્તરીના આંકડા માંડીને ભવિષ્ય બાંધું છું. મારે કલ્પે માણસ કાઢ મરતા નથી.'

'મારૂં ભવિષ્ય જોશો?'

'હાલે, હાલો જન્મકુંડળી.'

જન્મકુંડળીના આંકડા જોઇને જોશીએ મળીર ચહેરે રાવને જણાવ્યું, 'આટલાં બધા માણસોની વચ્ચે કહેવાડાવડું રહેવા હો મદારાજ. ફરમાવો તો હું આપને એકાંતે મળું.'

'ના, ના, જોશી' આ સૌ મારા સારે જીવ દેનાર રજપુતો છે. એનાથી મારે અપરંપત ન હોય કહો, જે કાંઈ મારી જન્મકુંડળીમાથી નીકળતું હોય તે.'

'ફીક ત્યારે બાપુ' આજથી આગળુત્રીમને દિગ્ધિ તમારે માથે વિજળીની ધાન છે.'

પત્નીમ વર્ષના લુવાન રાજા કલ્યાણમજીના હોઠ ઉપર મરકકડું નરવરવા લાગ્યું. મધ્ય ચેત્ર માસ ચાત્રતો હતો. આભમાં વાદળાંનું ધાણું પથ્થુ નથી. રાત પડતા નજીકના નિર્મળ તેજે ચળકે છે. આભને આધેઆધેને ખુણે પથ્થુ વરસાદના વાવડ નથી કલ્યાણ-મલજી જોશીની વિદ્યા ઉપર મીઠુંમીઠું હસ્યા.

'મદારાજ!' જોશીએ જમદતની મજબ વાણીમાં કહ્યું 'આ આંકડાની ગણતરી છે, -વિધાનાના લેખ

જો. આગળુત્રીમને દિવસે જાતન રાખજો.'

'અને ગણતરી ખોટી પડે તો?'

'તો જનોઇને બાળીને પી જાઉં.'

'એમ નહિ મા'રાજ; જુઓ, તમારૂં બાપુ જુલું પડશે, તો જન્મકેદ દષ્ટા; અને સાચું પડશે તો ઇશ્વર ગાલનું એક ગામ આપીશ. હાલો ત્રાંબાનું પતક.'

ત્રાંબાનું પતક મગાવી કલ્યાણમજીએ એક ગામનો પટો કરી કારખારીને બોધ્યો. આજના દીધી કે આગળુત્રીમને દિવસ ઉતરીને ત્રીમને દિવસ ઉગે, અને જો વિજળી પડી હોય, તો આ બ્રાહ્મણને લેખ સુખન કરવો.

બ્રાહ્મણને નજરફેરા રાખવામાં આવ્યો. આ તરફ આગળુત્રીસ દિવસની અવધિ યોરી યોરી આવવા લાગી ચાનાંધાના બાનીસ દિવસ ઉગ્યા ને આજમ્યા, ત્યારે રાજાના અતુરસુગ્ધ માણસોના મનમાં વિચાર ઉગ્યો કે વખન છે ને કદાચ બ્રાહ્મણની વાણી સાચી પડે. મારે કોઈ વિજળીનો પ્રદાર ઝીંકીને જાતન કરે તેવી જગ્યાએ ઓથ લેવો હશે.

બ્રાહ્મણે કહ્યું કે 'મરાજ છે. હું નથી કહેતો કે રાજાનું મોત છે; હું તો કહું છું કે રાજાને માથે વિજળીની ધાન છે. કોઈ ત્યારે ઓથ લઈને તમે એ ધાનને મોળી પાટી શકશો.'

'ઓથ લેવાય એવું તો આપણા જોષપરિયા ડુંગરાનું જોષ છે' એમ જાણકારોએ જાણ દીધી. જોષપરિયાના જોષરામાં છેલ્લું અંતવાડિય વીનાડ-વાનું નક્કી થયું. જોષરામાં સાંસરી થઇ અને સરજામ પહોંચ્યો.

વાદળની સાથે વાતો કરતો, જુગજુગથી વીજ-વરમાદના ને તોફાનના ધા ઝીંકતો, કાચો ધાર

જોધપરિયો, કાળના દેવામા ખટકની ખીની મગીઓ, ધરતી ધરતી ઉપર પડછાયા નાખતો અને ગરુડ પંખીઓને આશરો દેતો ઉભો છે એના ભરતી તુડને માથે કાળનો એક ધા પલ્લુ ઝૂટ્યો નથી. એ ઉભો છે, તાજે કોઇ વનધારી જોડો કવચ પહેરતો આઈ પહોરની આશજેલ દેતો પહેરો ભરે છે, કોઈ જટા-ધારી જોગધર તાજે આમન વાળી અઘખની મગાધિ-મા ગિગરે છે

એવા અટકા દુગગની પવોડી નીચે મોટી દર-વાર કચેરી માય એવડું પોતાણું પથરાએલું છે એ પોતાણુની અંદર આતી રમા દિવનની સંખ્યાને મમમે ગવ કલ્યાણમચ્છજો, પોતાની માળીમાથી કેળિયો લેનાગ તેરતેડા ને જુજર્જ મળી પાચમે નમાવી-ઓની માથે રહેલાણુ આપરું રોજ રાતે ગાણુ આજ-ણુનો રગગગ રેજાય છે, અને સામે મેલના સામ પડે છે તે તાજે કે આનન્દના અજાજ્યા કુળી તપ છે

સાત દિવસમાથી એક દિવસ પીર્યો, બીજે દિવસ ઉર્ગાને આશમ્યો, ત્રીજ દિવસની ઝડ લાગી, તેમ-તેમ તો રાવ કલ્યાણમચ્છજીની નજર ખેંચાતી તપ છે કે જે પાચમે સાથીડા સોનાની મુઠે તલવાર લઇને પોતાની ચોમમ વીગસને ઝુકના દત્તા, તેમાથી રોજોજ થોડોરોડે સરકીમરડીને નર બેળા થવા લાગ્યા છે કાળના મોટામા ઓરવા મટિ રાખી મુકેલા એ જોડાઓ આમ ઓછા થાય છે તેથી રાવને તો કષ્ટે વહેમ નથી આવતો. કાષ્ટક કામે જતા દરો, કાષ્ટક મારા રણજુનો ઉપાય વિચારવા જતા હમે, એવા અર્થ કરાને રાવ મન વાળે છે

પણ એમ થાના તો ઓગણત્રીસમા દિવસનું પ્રભાત પડ્યું, અને આભને આરે કાળના કાફલા નાગરના હોય તેવા વાદળાની આવજત મંડાઈ ગઈ એક પહોર, બે પહોર, અને ત્રીજે પહોરે તો દોવસ ને ચોવળના થર આધીને વાદળાએ આભમા ઘટાટોપ જમાવટ કરી દીધી કાળના હમરે આજતા હોય તેવી ધણેણુડી એ ધણેલેસા મગનમાથી ઉઠવા લાગી તાજે પ્રલયના નમારા માથે કાળબેરેવો વજની ઝડી વડે ધોસા દેવા મડ્યા કોઇ મત્ર જાણુનારે જાણે મંત્ર છાડીને મોનની સેનાને જગાડી મુકી

કલ્યાણમચ્છજના દાયમા હોકાની નળી રહી ગઈ

છે, અને એને વીંટીને દવે એક જ મો માવીડા બે । છે. એમાથી તો એક પણ ઓછો થવાની બીક નથી પણ જેમજેમ તોફાનના મડાણુ વનમના ગયા અને આભના ગડેડાટથી જે રૂપરિયો ડુંગર મુંજવા લાગ્યો, તેમતેમ કલ્યાણમચ્છ દીડું કે પોતાની દબુરમાથી એક પછી એક માથી નોખતોઆ જડાના જનાવી લપાનો-લપાનો મગતો તપ છે એમ થાનાથના ગપોરડાણુ થયુ ત્યા તો પાચમેમાથી ચારસો ને પચાણું ફટકિયા મોની વીણુધરીણુધને બદાર નીકળી પડ્યા, અને જાડી રવા પાંચ એકાએકી વરસના છુટ્ટાઓ એ પાચ ડોસા કહણુ છાતી કરાને ગયા તો ખરા, પણ રાવ કલ્યાણમચ્છથી આથેરા જીને-બોયરાના છેડા ખુણામા લપાના બેડા પોતાના અજઘાનાની પામે એસવાથી તો એમને પણ વિજળી વાગવાની બીક હતી

‘કુનિયા ! વાદ કુનિયા’ વાદ કુનિયા !’ એવા તણુ ધગધગના નિશ્વામ રાવના દેવામાથી નીકળી પડ્યા મરક ! મરક ! મરક ! મુખ મક્કાવીને ગળ પોતાના ઓસવાતા હોકામાથી જોર કરીકરી ઘુટો તાણવા લાગ્યા. ખીજ બાણુ મગનની પ્રલયકારી અસુર-એનામા વિજળીનો વવારો થયો

ઘડી આભના અંતર બેદતી ને ઘડી ધરનીને માથે ગડથોલા આની વિજળીએ ધનધોર નાટારા ભાથો કડડ ! કડડ ! તણુતણુ કટકા થઇને કુમરને દક્ષ-મવાવવા લાગી પીળા, લાલ અને આસમાની રંગે ડુંગરો રગાવા લાગ્યો દમણુ ડુંગરના શિખર ખેડીને જુકો જતી નરો એની ઘડીઓ ગણુની થઈ ઇડર ચહેરો મટે, કાટ, કાગરે, ઝાડે ને જખે, દનરો માનવી ચડીચડીને જોધપરિયા કુમરા માથે મોનની આનસખાજ મડાણુ હતી તે નિરખી રલા ઘડીક જળજળ અજાસ, ઘડીક ઘોર અંધાર, કંડાટ, ગેડાટ અને પવનના સુસવાટા’ દમણુ ડુંગર તુટશે, એ તુટ્યો એવા ફકાટ’ મહેલમાં માળાઓ લઇને દર’ દર’ દર’ દર ! કરતી બેસી ગમેવી રાણીઓ અને હોયેદેય દળાય તેવી મેદની એની સામે કલ્યાણમચ્છ હોકાની ઘુટો તાણુના, મોમા આગળી નાખીને અચપ બેડા છે.

એવે સમયે ઇડરના રીમાગ માથે એક માદિયો પોતાની પીઠ ઉપર બે મોકાનીનર પડજા અમવારોને

મોરેસ બારવટિથોને સત્તેજા દાખ આપ્યો

‘કહ, બાળી ને’—જટ બહાર નીચી ગયો

ઉપાડીને આવ્યો આવે છે. જમીન ઉપર સા જમીની
હોય તેના જમીન—ન જમીન પણ માડો, ડીવો
નીચીજાને પંદરપંદર દાખ માથે આડો કરતો, પોતાની
ડોકને છેક અસવારના બોળામા નાખી દેતો, કટકા
કરી નાખે તો પણ કબુકે નદિ એથો, અને પા ગાઉ
માથેથી પણ માનવીના પગમાં કળાને જેતરવા જેટલે
આથે તરી જતારો, બારવટાની રીતને જાળવવાને
અસર થતો ઉંટ પંથ કાપતો આવે છે.

માથે મોરેસ અને અસવારો દુધમસિયા જુવાનો જ
છે. એમાના એકનું નામ કસ્યાબુમમ અને બીજાનું
નામ ઉમેરસા છે. બેયની કમરે નરપત્રો લટકે છે
અને બેયના બોળામાં અછેક લાળી નાળીયાળી ખંડુક છે

એના રૂધિરમા આપણી માદી-મુછોના કાનરા ભી-
જતા છે

‘રીસાઈની જાગીરનું એક છોકરું પણ અપવ
એ લા અંધી ઇડોનો ધણી નીંદર ન કરી શકે, એની
મિતે આવજ મરી જાયું છે હો બાઈ’

‘એમા કહેવું ન પડે, પણ અદાલત’ આ શો
મામલો ? ગરનો કાગરે કાગરો ને માડની ડાળાએડાળી
આવજ સંજીવન કા ? આ કાળી મતે ક્યા ય નદિ ને
જેકેપરિયા કુંગમ માથે વિજળી કા ગરબોલા પાપ ?

‘અરે, પણ રીમારે ક્યા ય એથાણુ નદિ ને શહેર-
મા આ ગેવાડગર ને વાવાઝાડું ક્યાથી ?

અને જાગ્યા અન્યથામાં ગરકાવ થઈ ગયા

‘ઉમેર !’ મોટા
અસવારે ચાઃ દીધું.

‘બોલો બાઈ !’

‘ઉમેર, જોરો હો,

ચડકારો ચાલ નદિ,

આજ નાનકડી છુ-

ટમા કે કાઠ બીચારા

નવામિયાને કુટવા-

માં નથી રોકાવ,

બહુબહુ પાર આપ્યા

નિર્દોષના માથા ઉ-

તારા છે, આવજ તો

મરે મજાની મુછોને

વાળા દોષ તેવાને જ

કુટી દેવા છે હો !

ભલે પછી લા કટકા

થઈ વરખાં

‘મોટા બાઈ’

મુજાઓ મા આ

વખત છેલ્લી વારના

જુવાર કરીને જ

નીકળ્યો છું અને

દલે અજાણ્યા નથી

રહી, મોળામળા અપી

મયા છીએ, આવજ

તો એને મારીને

ગગનમાં કડાકા થાય છે તેમ બનેલી વજીરી છાતી પણ થડક ! થડક ! થઈ વાળળના વાજીરતી સાથે તાલ દેવા લાગી ગઈ થોડી વાગ્યા તો સાદિયો ઇડરના દરવાજા પામે આવીને ઉભો રહ્યો અને આગલા અંતરે દરવાજાને ઢાકેલ નીધી કે 'આ જાડુ શું છે આજ ?'

ઉઝાડી તલવારે ટેલના પહેરેગીરે કુંકાટગ ઉત્તર નીધો કે 'રાવ સાહેબને માથે આજ વિજળી પડવાની છે'

'કેણે કહ્યું ?'

'અમરેલી ગામના ભેંશાએ'

'ક્યા છે રાવ ?'

'ભેંધપરિયાના ભોંયરામાં'

'કેણેકેણ છે માથે ?'

'હતા તો પાચમે, પણ અટાણે પાચ ગયા છે.'

'ઉમેદા' ભ્રમથી સજાગાય' કહીને કલ્યાણમને ફેરી ફેરવી ઉઠને વાળે ને ભેંધપરિયા માથે ઉઠ બેઠો મેલ્યો કાઠને કાઠરથી માનની ભેંધ ગયા કે માથાદાના અસવારો ભેંધપરિયા મરવા માટે જાય છે વિજળીના અજવાસમાં ઉઠ અનેક રમે રમાનો આવે છે ગેડાડ કરીને પાછા જવા તપર ચમેલા આલ સામે છાતી કાઢીને મળિયા ઉઠ કાળ જતો ચાલ્યો જાય છે

અસવારોએ કુંગની તળેડીમાં ઉઠ એકાએકે ઉઠ ઝુક્યો શા તો બને અસવાર સપાટામાં ડેકડા મારીને ઉતરી ભેંધરાને પારણે દાખલ થયા કલ્યાણ-સને પોતાની બહુકની ભ્રમથી મેતાની

'ઉમેદા' ભેંધે હો, તું શા કે તો નાદિ હું દિસાળ ચુકાવીશ'

એટલું કહીને કલ્યાણસગ દાખલ થયો અંદર જઈને જુલે તો, દલમવીને છુટું છુટું થતા કુંગની નીચે, ઇવતા માણુમનુ જૈન બેઠું હોય તેવા રાવ કલ્યાણમને બેઠેલ ટીકા-એકલા 'નિગધાર' અને મરનાની અણી ઉપર'

કલ્યાણમગના અનગમાં ઉભરો આવ્યો, 'આહા-હાહા' મારો ભાઈ; ઇડરનો જગપતિ એકલા'

'મોટા ભાઈ' ભારી લાજ મળ્યો, પ્રુષ્ટી દઉં છુ. ને મેરલી.....' એમ કહીને જ્યાં ઉમેદસગ બેઠુંક ઉગમવા જાય છે ત્યાં તો કલ્યાણમને ઉમેદનો

દાઢ આવ્યો 'ઉમેદા' જમઝી એવલી નાખ !'

'કેણેતમે ?' એલના જ રાવનો અવાજ ફાટી ગયો 'અમે કેણ ? નથી જોળખતો, પાપ ! તે રાવગલ ને પાતપાત કરી નાખેલા તારા ભાઈ' ન જોળખ્યા ?'

એટલું કહીને બંને જગ્યાએ એકાના છેડયા મુમવના વાયરામાં બોલી મુઠો ફરકી રહી

'કેણું કલ્યાણ ? ઉમેદ ? તમે આવી પહોંચ્યા ?'

'હા જાવ, અટાણે ન આવ્યો તો પછી કયારે ?'

કહીને કલ્યાણમને દાખલ કર્યું

'ભને આવ્યા કલ્યાણ, ઉમેદા' આહાજુની વાણી સાચી પાડવા ભને આવ્યા તમારા મ્યાનમાં પણ વિજળી જ છે ને ! એવો ભાઈ.'

સાલજાને પારવટિયાની આવો પલપલવી દેખાઈ પારવટિયા કાઈ એકો ન રાખ્યા ત્યાં તો કડડડ કુંગરો કડેડયો અને રાવે કહ્યું, 'કલ્યાણસંગ' ભાઈ' તું ભાગી જા. દમણા વિજળી પડશે તું ઇવતો નીકળ, નીકર ઇડરનો વરા એલવારો'

'ભાગી જતુ હોત તો આવત જ શા માટે ? અને તને જાડુ વદાલા હતા તે તો ભાગી ગયા એની ભેંધરણીથી તો તે આમારો રોટયો છુંડ્યો છે.'

કડડડ ! બીજા વાર મેનનો સાફ પડ્યો અને મેટરો પાવટિયાએ રાવનો દાઢ ગામો 'ઉક, ભાગી જા, બદાર નીકળી જા'

'અને તું ?' રાવે પુછ્યું,

'હું તારો નામેરી છું ઉક, આહાજુની વાણી ભને સાચી પડે હું ખાઈપી ઉતર્યો છું ઉક, હું લાખુતો પાવજુદાર—'

'હું ઉડીને તને મારી વાત ગીલવા દઉં ? રામ રામ.....' ત્યાં તો કડડડ ! ગીતો કડકો થયો આલ તુડી પડ્યો કુંગરો દલમરેલો ઉપરથી શિખર ચીરણ પાર મુરજ બેળા ઉગ્યા હોય તેવા ઉજસ થયો અને એક પળમાં પારવટિયા કલ્યાણમને રાવનું પાવડુ ગાંધી થા કર્યો રાવ આવેના ખુણામાં જઈ

પડ્યો અને વિજળી પડી. પારવટિયાના એ લાવેલા દાથને મોટો પાડી, પાછો ઇલંબ મારી, ગુલાના નલે સુસ કરી નાખશે તેવી કીકીઆરી કરતી, તાકવ રમતી, ગગનમગમાં એ ઇદ્ર મહારાજની સગળતી સમશેર પાછી ચાલી ગઈ

જે દાથે બારવટિયે રાવને ફગાવ્યો, તે જ દાથેને લંબાવેલો ગળીને બારવટિયે ઓં દર દર ! ઓં દર દર ! ઓં દર દર ! ના મુખોચ્ચાર કરતો ગેઠો રહ્યો પલકમા તો તોફાન સફેલાઈ ગયું, જાણે સ્વપ્ન આવીને ગયું. જાહાણના અતુર સાચા પડવા 'કલ્યાણ' નામના જે માણસોમાથી એક ઉપર વિજયી નાટકી, અને બરાબર વખતસર રાત્રી કલ્યાણમંથની ધાત બારવટિયા કલ્યાણમંથે પોતાના શરીર ઉપર ઝીલી લીધી.

'ભાઈ' મારો ભાઈ' એમ બોલતો ગય આવીને બારવટિયાના પગમા પડી ગયો. મહાદ કહે કાંઈથી કાંઈ બોલાયું નહિ,

અવેરચંદ મેઘાણી
['મોરારજી રસરા'ના અમરક બાળ પમાથી]

જર્મની જવા સંબંધે

એક પુલાસો

'કુમાર'ના લેખાળ અકમા 'જર્મની જડ હોય તો' એ મથાળા નીચે છપાએલ પત્ર વાંચી વિદ્યાર્થીએમાં એવી નેરસમણી ફેલાઈ જવાય છે કે આઠો આવનાર વિવાહ બંતે કમાઈ, સ્વામીથી રહી અન્ધાર કરી રહે એ પત્ર ફરીફરી વાંચી બેઠો, છતાં મને ક્યાંય એવો અર્થ નથી મુજતો. તો પણ આ કુલ્ય વધારે ન ફેલાય એ માટે હું અપ્પ લખી જમ્બૂવત્તની મારી ફરજ સમજું છું કે બંતે કમાઈ અન્ધાર કરવાની માર્ગચાકાક્ષા રોચનદે આઠો આવવાની બુલ કરવી ન બેઠેએ જર્મનીમાં જ રાખ્યાબધ બેઠરા છે અને એ રોતે સત્ય તરફથી નિવરિત રીતે પગરવી મારફ બેઠરાની આશ્વર્દ્ય આપડ પડે છે આવી સ્થિતિમા પર-દેશીએ અન્ધારની આરા સખરી એ આપડવચના જ ગણાય

લુટીલુટી માલિકી માનતા મારા પર આવેલા જ સ પચોતો વ્યક્તિગત ઉત્તર આપવામા રાગચેતો અનુજેતો જ્યાં ન કરતા 'કુમાર'ના આપડતા અકમા સર્વ માલિકી પુરી પાડતો એક પત્ર લખી મોકલવા ધાર છું

અનિય (જર્મની) , લવજી ત્રિભુવન ચોરિયા

સુધારો

મયા અકમા આગેલી 'રાત્ર મેણુ છલુ ર' વાળી વાર્તા અમેજ ઉપરથી ફેલાઈ રી

* એ માહાણના રાત્રોને લામરક પ્રમાણેની જમીન ઇંદરમા ખાના દળાં એકું મેવાય છે બારવટિયાનું બારવટું પાર પામી દિશા પરચું અપુ રોપુ કોરાય છે

પ ક્ષી નિ રી ધ બુ

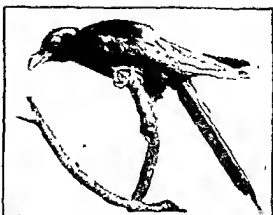
કોયલ

પક્ષીઓમાં નર અને માદા બોળાવવામાં કેટલીક વાર બહુ જ મુશીબન પડે છે, તોફ કેટલાક પક્ષીઓની આખતમા આ કામ બહુ જ સહેલું છે. દાખલા તરીકે ચક્રો અને ચક્રી, મોર અને દેવ, કુકડો અને કુકડી છતાં પાડ્યા બહુ જ સહેલ છે, જ્યારે શુભશુભ, કાગડ, કુશનર વગેરે ઘણાં પક્ષીઓમા નર અને માદાને છુદા પાડવાનું કામ બહુ જ મુશ્કેલ છે ઘણી વાર તો ભલભલા ઉરનારો પણ એમા છુદા ખાઈ જાય છે. મારા એક મિત્રે મને એક વખત કહ્યું કે 'કાગડમા નર અને માદા બોળાવવા બહુ જ સહેલ છે, મોળી ડોકવાળી માદા અને મોટા ને નદન કાળો તે નર' તેમને ખબર નહિ કે કાગડ તો ચળ જાનના થાય છે. એક મોળી ડોક-વાળા, જીભ તદન કાળા અને મોટા નથા ત્રીજા તપખીનીયા રંગની રાત્રી પાખવાળા

કોયલની બાળનમા પણ આવી જ ગેરમમલ થઈ જાય છે. મુંદર ચક્રચકિત કાળા રંગનું અને રાત્રી આંખ-વાળુ જે સચારમાજ જાડ ઉપર ટકે છે તે તો નર. માદા તો આપણામાના મોટા ભાગે જોઈ જોઈ નથી તે નરથી તદન છુદી જ જાનની હોય છે. તેના શરીર ઉપર કાળા અને સફેદ લીટા હોય છે. આ લીટા માયાથી ને પુછડી સુધી આવેલા હોય છે. છાતી ઉપર કાળાપોળા ટપકો હોય છે અને મોટે ભાગે ઉત્તા-ઉત્તાં જ તે ટુકા ટુકા કરી ને છે. આનું એક લોકું એ વંધી મારા લીમડા ઉપર આવે છે અને મારે મામથી તે હાલભા દાવાળી સુધી રહે છે. 'કો-વેલ, કો-વેલ' અથવા 'કુલકુલ, કુલકુલ' જેવા બે જાતના લાળો અવાજ નર કોયલ કહે છે અને તો આપણે સામે ટુકા કરીએ તો ને જવાળ પાન આવે છે. આ

માદા કોયલ

નર કોયલ

પક્ષીને આપણો મોટો લાગ માદા કંઈપે છે અને તેનો નર કેવો દસી એવો તો વિચાર પણ કરતા નથી આ ગેરમનજ હાવવામા કવિઓએ પણ ખાસ મદદ કરી છે, કેમકે કવિ કાવિયસ જેવા પણ આ ટટુક્તા પક્ષીને ' મદનકુતી 'ની ઉપમા આપે છે ન્યારે, જેના ગાયન પાછળ કવિઓ ઘેરા થયા છે, જેના ટટુકે માનીનીએના માન ઉતારી છે, જેનું સર્ગીન સાલગળવા યુરોપી મુસાફરો અરધી દુનિયાની મુસાફરી કરે છે, તે પક્ષી સ્ત્રી નથી પણ પુરુષ છે આખી પૃથ્વી-આલમમા એ પક્ષી મોટામા મોટું ખુતી છે એ નર-માદાને લુહોલુહો પોપાક આપી કુદરતે પણ તેમને તેમના ખુતી કામમા મદદ કરી છે

માદાના રંગ ચટાપટાવાળો હોય તે ન્યારે ઝાડની કાળોમા લપાઇને એમે છે હ્યારે ઝાડની અંદર પડતા તલકછાયા સહિ એવી તો મિશ્રિત યથ જાય છે કે ઘણી વાર તો દૂરબીનથી પણ શોધતી કદિન યથ પડે છે. નરનો રંગ તો આવ કાળો હોય એકદમ નજરે પડે છે કોયલ માથા બાધતી નથી પણ પોતાના અગ્રાં બીજાં પત્ની પાસે ઉછેરાવે છે તે વાન તો આપણે એક વખત કહી ગયા નર કોયલ, કાગડાના માળાથી મોટે દૂર બેસી બેરથી ટટુકવુ શરૂ કરે છે કાગડા કોયલની જન્દાન સમજી ગએલા હોય છે તેથી અને વળી પોતે મોટે લાગે બીજાં નાના પક્ષીના ઇર્ષાં લાગ કાગડો ઉઠાવી ખાઈ જતા હોવાથી પોતાના ઇર્ષાં માટે બહુ જ સાવચેતી રાખે છે એટલે ઈર્ષાં મુક્યા પછી તો કાગડો અથવા

કાગડી માળાને સુનો મુકતા જ નથી છતાં કોયલના ટટુકવાથી ખીબાઈ જઈ કાગડો માલો રેડો મુકી કોયલની પાછળ પડે છે પરંતુ કોયલની ઉડવાની ઝડપ કાગડાથી વિશેષ હોવાથી તે માત્ર કાગડાની આગળ રહેવા પુરતી ઝડપે ઉડે છે અને કાગડાને દૂર ખેંચી જાય છે. આ અવમરનો લાભ લઈ માળાની પાસે છુપાઈને બેઠેલી માદા કોયલ કાગડાના માળામા ઇંડુ મુકી દે છે કાંઈ કહે છે કે પોતાનું ઇંડુ મુકી કાગડાનું એક ઇંડુ તે ઉપાડી લે છે, પણ હું નથી ધારતો કે તેને એટલો બધો વખત રહેવો હોય કેટલાકનો મત એવો છે કે તે પોતાનું ઇંડુ આશ્રમા રાખીને ફરે છે અને વખત મળતા તે કાગડાના માળામા મુકી દે છે હું તો આ કોયલના બેડાને છેલ્લા ત્રણ માસથી નિહાળું છું, પણ આવું કાંઈ બનેલું નથી છતાં આ એક નિરીક્ષણ કરવા જેવી બાબત છે.

દલે કોયલ કાગડાનું ઇંડું લઈ જાય છે કે નહિ તે વાન બાજુ પર મુકીએ પણ આ કોયલનું બચ્ચુ તેના માથાપ કરતા પણ વિશેષ ખુતી હોય બાકી રહેલી ખુનરેજ પુરી કરે છે દલુ તો તેની આખ પણ પુરી ઉઘડી હોતી નથી ત્યાં તો તે કાગડાના નાના બચ્ચાની નીચે ભરાઈ તેમને પોતાના બગડા ઉપર ઉપાડી માથામાથી નીચે ફેંકી દે છે, અને ધીમેધીમે આ પ્રમાણે કાગડાના બધા બચ્ચાનો નાશ કરી, કાગડો અને કાગડી જે કાંઈ ખાવાનું લાવે ને પોતે એકલ ખાઈ જાય છે ઈર્ષાં મેડવાનું, માળા ખાવાનું અને

[અનુભવાન આગળ પાન ૩૪૦એ]

સતારા ને સજ્જનગઢ

ઓ મેર નાનીમેઠી ફુંગરીઓ ને વચ્ચે મતારા પડ્યું છે. મતારા પુરાણી રાજધાની છે રાજધાની માટે આવી મુસ્લિમ જગ્યા પસંદ કરવામાં છુદ્દિની કસોટી થઈ નય એવું છે અધ્યારના ઇતિહાસવેત્તા કહે છે કે 'આવી રાજધાની વસાવનાર, આવી મુસ્લિમ જગ્યા શોધનાર શિવાજી અને તેના પ્રધાનમંત્રીને 'લુટાર ટોળી' કહેનાર અંગ્રેજ ઇતિહાસકારો ખાડ ખાય છે.'

અઝીમતારા એનો રક્ષક છે. અઝીમતારા મજલુન અને ફીકફીક ઉંચો છે એના અંગની આધણી બેઠા ધાટની છે. અભારે એ જલ્દ ધૂઈ ગયો છે. અંગ્રેજ સરકારે એને ફરી ભુલાવે જનાવવાની મનાઈ કરી છે. અઝીમતારાનું મુળનામ વસંતગઢ. ઔરંગઝેબના શાહનશાહ અઝીમે એનું નામ અઝીમતારા પાડ્યું કેટલાક એને અર્નિકંથ નામ પાડ્યું કહે છે

વસંતગઢ કહેતો ઉજળો ધાતેદાસ ચીંટળાઈ રહ્યો છે. ઔરંગઝેબ પોતે સૈન્ય લઈ ચડી આવ્યો ફરિશ્તમા ટેરેટર લડાઈ જામી. વસંતગઢમાં વીર નાયક પ્રયાગજી અનંત કિશ્તેદાર હતો.

બાદશાહે ગદને ઘેરી લીધા 'વીર હબ્બરની સેના' પ્રયાગજી પામે માડ બે હજાર રૂંડો ! ગઢ પડવાની આણી ઉપર આવી ગયો. જયવાને કોઈ ઉપાય ન રહ્યો. પ્રયાગજીએ છેલ્લી ભુક્તિ અજમાવી ગદના ભોવરામાંથી સધરેલા નાખ મગાવ્યા વીંછીના ટોપલા આવ્યા. ગઢ ઉપરથી ટોપલા ફેંક્યા. મોગલ સૈન્ય રાડ નાખીને લાગ્યું. અન્યવસ્થા થઈ ગઈ. પ્રયાગજીએ હેડ તથા મુઠ્ઠી તગડી મુક્યા. ફરી હથેલી કરવાનો વિચાર કરે તે પહેલા બાદશાહ માઠો પડ્યો અને પ્રયાગજી અનંતના વસંતગઢ અર્નિકંથ રહ્યો—અજીત રહ્યો.

સતારા તાનકડું શહેર છે. મોડું ગામ કહીએ તોપણ સાચું. 'પ્રકાશ' પત્રના તંત્રીને ઘેર અમરો

ઉતારો હતો. પુનાના લોકમાન્ય મહાવિદ્યાલયના એ સ્નાતક, વાડમય વિશારદ છે પુસ્તી કમાણી નથી જતા 'પ્રકાશ' પત્ર ચત્રાત્રી રહ્યો છે. ઘણા તેજસ્વી લેખ લખે છે. કષ્ટ પણ મહે છે ઘી અને દુધને બેએ પત્ર ચાલે છે.

ભુતો રાજમહેલ જેવા ગયા એની વિશાળતાનાં વખાણ કરવા મિથ્યા છે. એની શોભા, કળા, કારીગરી અદ્ભુત છે. એ તો નજરે જેવાય, કાગળ ઉપર લખાય નહિ. ત્રણ હજાર માણસ સહેજે બેસી શકે એવો ભવ્ય દરવાજો છે. મહેલની અંદરની આધણી કોલ્ડાપુર જેવી જ પાછલા ભાગમાં રાણીવાસમાં ગોટા હોજ છે. બીયોરી કાચ જેવું પાણી ભર્યું છે અભારે અદનો માણસ ગણ્યો એક આનો દહ નાહી શકે છે.

પડ્યો જ ભવાની માતાનું જગત મંદિર છે. રૂપેરી કમાડ, રૂપેરી પૂજપાત્ર, રૂપેરી મર્તિ, બધું રૂપેરી ! પુનરી પાણુ મળી શકે તો રૂપેરી જ રાખે ! શિવાજી મહારાજ ભુદે અડના ભારે ગળામાં ભવાની માતાની મોનેરી જળી રાખના. આજ પણ એ જળી જ અદો પૂજાય છે.

એને ભવાની તલ્લવાર ! શિવાજી મહારાજની શ્રીજી આખ જેલે દિંદુ ધર્મને જમાવ્યો, જેના નેજે સાદિસ્તખાન ને અકબુલ, શીદી ને ફાજલ, એવાએવા મહારથી અંબલ ગયા ને રણુમાં રોળાઈ ગયા એ ભવાની ! ઔરંગામા ઉંડે અંધારે ઝાંખા દીવાના પ્રકાશમાં એ પડીતી યશસ્વી શિવાજીની વિચ્છન્નપ્રતિમા—ભારનની એ તારણુદાર માતા ! બે ઘડી ભાવબીને દેખે અમે નગી રહ્યા.

અંગ્રેજ સરકારને ભય લાગ્યો કે આ જીવતી તલ્લવાર ક્યાંક રાખૂંમાં ચેતન પ્રગટાવશે. પેશ્વા પાસે તલ્લવાર માગી; એવું બદાનુ આપીને કે વિજાપુર

અગ્નિયમમા મુકવી છે ના પાડવા જેટલી જેથામા મગ્નિ નહોતી તત્તવાર આપી દમણા જ વાન જવાર આપી છે કે એ લવાની નહોતી, બીજી જ નથવાર આપીની

સનારાની ટિળક રાષ્ટ્રીય શાળા જેઈ ઉદ્યાન પ્રવાનપદે છે સુનારીકામ, વણાટ, શીશુ, બાકસ બનાવવા વગેરે ક્ષયા ક્ષણા વિદ્યાથિઓએ દાયકર્ષા છે. શાળાના અર્થમા થોડીવણી મદદ પણ થાય છે

બીજે દિવસે શુરુવાર હતો શુરુવારે શુરુજી (સ્વામી રામદાસ)ની મહાપૂજન થાય છે ને સંજ્ઞનગદ ઉપર નાનકડો મેળો થઇ જાય છે

અમે સવારમા નીકળ્યા છ માઇત દૂર છે મરે-વરની મધ્યમા જેટ જેવો ગદ ઉભો છે ચારેકેર ચાર ટિગજ જેવા પદાડ પડ્યા છે ને વચ્ચે એકસે સંજ્ઞનગદ સામે જ અગ્નિમનાગતુ મિખર વગાય છે સિદ્ધ જેતુ ગણુ હોય નો બંને મોદામોદ વાનો કરી શકે

ગમદાસ ત્રામીએ આ ગદ જોયો શિવાજી મદા-રાજને કહે આ ગદ મારે જોઇએ મદનો રક્ષક મુનલમાન સરદાર હતો ત્રીજે દિવસે ગદ લઈ લીધો સગદાર ભાગી ગયો શુરુજીનું ત્યા રાજ્ય થઇ ગયું

ગદમા નામ પ્રમાણે શુણુ છે ચડવામા મજ્જન છે વાન કરનાકરના ચડી જવાય એવો સરળ દર-વાળે સાંજે રહ્યો છે બે કુડમા પાણી સાડ છે મંદિર દેખાવડું ને ઉંડું છે બોયરામા શુરુ સમર્થની સમાધિ છે સમાધિ ઉપર ગંભીરજીની મૂર્તિ છે અમે આરની વખતે પહોંચી ગયા ઘટાતાકવી મંદિર આખુ ગાજીનું, અજમત અગ્નિઓના નરજા સાથે ગદ આખો ગાજતો

ગદ ઉપર ગમે તે આવે—રાય કે રક, સૌએ સમર્થનો પ્રમાદ લેવો જ જોઈએ. જમ્યા વગર જવાય જ નહિ અમે એ માટે તૈયાર જ હતા શુરુવાર સાધરણ રીતે મિષ્ટાન્નનો વાર હોય છે. અમને ઉંડેઉં આશા હતી કે મળશે પણ એકએક કટકો પુરણપોશી મળી આપી નાક લાખરાને દાગ અને શુરુ રામદામના એ શિષ્યો જેટલું મજ્જુ ખાય છે કે સારિવકતાની ગધ પણ એમનામા નથી રહી સમર્થને શિવાજી મદારાજે જાગીર આપેથી તે એ-મના ભાષના વંશજે આજ પણ ખાય છે એમાથી જ નિત્ય દસખાર માણુમેને આર માસ પ્રમાદ મળે છે

અમે પ્રમાદ લઈ બે પડી આરામ લીધો પડી ગદ જોયા નીકળ્યા

શુરુજી જ્યા સમાધિમા બેસતા એ શુકા જોઇ દરવાજા બંદ છે દીવો લઇને જવાય છે જાડું ઉડી નથી રવજી પણ છે.

જે પલંગ ઉપર ગમદાસ સ્વામી પોદના તે જોયો દીચણુકમો ટોસિયો, ઉપર બે તથાઇ સમર્થ શુરુ શરીરે વામન દના. ટોસિયો પણ એવડો જ પડખે તણુ એક પાણી માય એવડી દેગડી હતી

એ દેગડી, ગદ ઉતરીને નીચે નદીમાથી કલ્યાણ સ્વામી ભરી લાવતા ખામ શુરુજીના સનાન માટે જ કલ્યાણ સ્વામી રામદાસ સ્વામીના પદ સિખ. એ-મના જેતુ જ મુદદ શરીર

આજકો તો અટકચાળા જ હોય ને 'ખુણુમા એક કાળા લાકડી પડી'તી અમે જોરા લીધી લાકડી અસસજ લાલિયા ધોડા જેરી ચમત્કાર નહિ જરાક અજવાળે લઇ ગયા જોયુ તો ચમત્કાર 'પેચવાળા લાકડી હતી ખોલી તો અંદરથી અડી હાથ લાપી દોધારી ઝુમી' જ્યાક બદાર નીકળી 'અંધારા ઓ-રકમા અજવાળા થઈ ગયા સમર્થ ઉપર બગાળના કેદીઓની જેમ વગર કાયદે તહોમન મુક્યા, એના જરાજમ્યા આ સજનો ઉપોગ થતો દશે ગજ-કતાંને આ સાધુ પુરુષની છેવટ' સુધી જાણુ નહોતી સંચારીના એ દંડને નમસ્કાર કરી મુખી દીધા

સામી ભીંતમા બે કાણુ હતા તે વિષે લોક-વાયકા એરી સલગાય છે કે સમર્થને બે શિષ્યાઓ હતી ગિરાજી મદારાજને શુન્ના અદાવતીઓએ રાત કરી કલુ કે સમર્થને શુ પૂજે છે ? બે વિવચાઓ એના રોજ પગ દાખે છે

મદારાજ કાઢ માને ? પણ જ્યારે બે સારા મુદરથોએ કલુ ત્યારે પરીક્ષા કરવા માથ્યા પહેવેથી ભીંતમાં બે કાણુ રખાયા એમ કહીને કે 'આપ પોદી ગયા હો ત્યારે પણ આપના દર્શન થઈ શકે' બેચાર દિ' જવા દઇને શિવાજી મદારાજ આખ્યા બંને શિષ્યાઓ શુરુજીના પગ દાખતીતી ઓરડો બંધ હતો.

શિવાજી મદારાજે કાણુમાથી નજર કરી પણ જોયું તો ન મળે શુર કે ન મળે શિષ્યાઓ' હતું

માનવની ભવંકર
ચૂર્નિ ખરી છે મદન-
રાજ આખ મીંગાને
બેસી ગયા. થોડી
વારે શુદ્ધિ આતી.
સમર્થ બદાર આખ્યા.
શિવાજી પથમા પ-
ડ્યા સમર્થ બારડે
ઝાલીને ઉઠાડ્યા

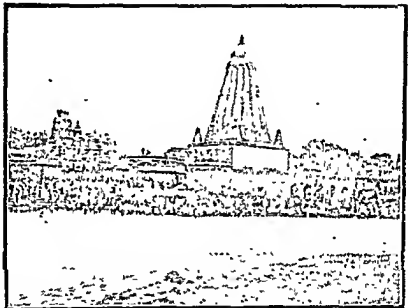
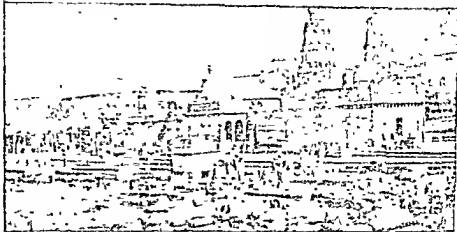
દાંવે વાટચો ચડી
ગઈ ત્યારે અમે સનારે
પહોંચ્યા. સનારાથી
મદાળજેશ્વરનો આ-
ડો માર્ગે જાડુ રળી-
આમણો છે પણ
વાયમિતાનો ખુરો
લખ. અમારી સાથે
પારકી થાપણ; લી-
મેરે કિનસવેપો નહિ.
એટલે સ્કાકનો માર્ગ
લીધો. જાણુ દીક
ખાર આના દહ મો-
ટરમા ચડી બેઠા.
એક કલાકમા પાર્ધ.

વાઘ એટલે મ-
દાળજેશ્વરની તળેડી.
વાઘ કૃષ્ણવટે મોડું
તીર્થ છે. પાર્ધના દેરા

હોડીના આકારના છે અનેક મંદિર છે વાઘના
ગણપતિ જાડુ જગરા છે. એક પથ્થરમાળા જાડેડેડા
એ ગણપતિ મદા આગળ દક્ષિણી ભાગએ 'આ રા
મોરિયા' (મોરિયા એટલે ગણપતિ-મોરેશ્વર ઉપરથી)
ની ધુન મથાવે ત્યારે નો દર આતી જવ

વાઘમા એક મુંડર પાદશાળા છે—પ્રતા પાદશાળા
એના આચાર્ય નારાયણ દરામી ખાસજલચારી છે મુદ
ખાતીમારી છે. પાદશાળાનું મોરવ એમને જ આભારી
છે. સંસ્કૃતને પ્રાધાન્ય આપી ટેક મંદિરે ચુપી ત્યા
લખાવે છે. પાદશાળા સાથે માઝગીનેર પિવાયઝિનુ

વાઘના
દરે

બોજનમુદ છે શૂદની સ્વરૂપના ને નિયમન અનુકરણીય
દના બોજન વખતની શાનિ, પોખનાની કુશળતા
અને વેદની ધૂર એ ખપી પાન લેખી ચર્ધ એના
પ્રભાવે આમારી પાચનમશિનને કિતરન આપ્યુ અમે
જમણું જમ્યા મદાળજીની આગળાને વેરે મળ્યાય
એટલી નમુનેમર સંસ્થાઓમાંની આ એક ગણાય છે.

એક પાગે મદાળજેશ્વર મોટર જતી દતી. રાન
થોડી ને વેશ ત્રાસ દના બીન ખાખાઝ આના
ખરગી નાખ્યા. મોટર મદાળજેશ્વર ઉપર ચડવા માત્રી
સમનાસચણ નામદદાને પાકેક

જેઠ માસના 'કુમાર' મા પ્રાર્થના વિશે

વિદ્યાર્થીની ઉપાસના

કેાઇ વાગ તમને આરા વિચારો સાથે આનંદ ઉભ- રાતો દશે, એક સરમ નિ- શ્વ ચવાથી ઉત્સાદ વધતો જણાવો દશે; તપ્ત નહે- વારનો દવાડો હોય તેવું મન પ્રદુહિતન થતુ દશે.

મારો એક લેખ આવેલો છે એ લેખ મેં ઘણા પખન ઉપર લખેલો, તે એક મિત્ર પામેથી 'કુમાર'ને મળ્યો અને છપાઈ ગયો એ લેખ

જેટલો છે તેટલો એક રીતે ઠીક છે; પણ મને આજના વિચારથી તે અપુરો અને થોડે અંશે ગેરનમજ કરાવનારો લાગે છે તેથી હું એ આખત જરા ભુરી રીતે 'કુમાર'ના વાર્તિકો આગળ મુકવા છુટુ છુ

એ લેખનું મથાળું 'પ્રાર્થના' કરીને ગમ્મતુ છે, પણ એ વાચના જણાય છે કે એમાની વધુ સચવા-ઓ પ્ધાનને માટે ઉપયોગી છે 'કુમાર'ના નાના વાર્તિકોમાથી પ્ધાનનો શોખ કે લાપકાન ધરાવનારા લાગે જ હોય એમ ન હોય તેમા કુમારોનો દોષ નથી કુમારવધમા શાન અને નિશ્વવધુ જેમી પ્ધાનનો અભ્યાસ કરવાની આશા રાખી વધારે પડતી ગચ્ચાય

કુમારની ઉપાસના એના વધ, શુદ્ધિ અને જીવનને ચોગ્ય હોવી જોઈએ, અને તે પ્ધાત્રમા ગમ્મતુ હું આ લેખમા કેટલીક સચવાઓ કરવા છુટુ છુ

તમે નાના હો કે મોટા, તમાગમા ધની પાર એક પ્રકારનો ગભીર ભાવ ઉત્પન્ન થઈ આવતો દશે. તે વખતે તમને આનાઆવા વિચારો આવના દશે 'હવેથી માફ જીવન સુધરે, મારામા આનાઆવા દોષો છે તે ચાલ્યા જાઓ, મારા અભ્યાસમા માફ ચિત્ત વધારે પડેલો, હવેથી માફ શરીર સુત્ર; કુટેવો કાઢુ, મારે કાચે આજના દિવસમા કાઈ સાઈ કામ થાઓ, માફ જીવન સફળ થાઓ, (અમુક) મહા પુરુષના જેવો હું થાઉં, મારા ઉપર માગ માના, પિતા, શિક્ષક વગેરેની પ્રસન્નતા વધે; મારાથી એ-મની સેવા થાઓ, હું માગ દેશનો સેવક થાઉં, મારા દેશને માટે મારો પ્રાણ આપુ, 'વગેરે

તમને આવે વખતે લાગતુ દશે કે જાણે માગ મનના ભાવો હું કેાઈની આગળ દાકરુ, કેાઈનો મારો એવો મિત્ર કે શુરુ કરું જે મારા સારા વિચારોને ઉત્તેજન આપે, મારા દોષોને દૂર કરવામા મદદ કરે, જાણે મારા જીવનનો સાથી થઈને મને દોરે.

પણ કેાઇ બીજી પાર તમને આવા વિચારો ચિતામા કે શોકમા નાખી દેના દશે તમને તમારા દોષોના બાનને લીધે અકાશમણ્ડળ થની દશે આટલા દોષો કયારે મટે અને કયારે જીવન સુધરે એમ અધી-રાઈ આવતી દશે કદાચ તમારામાથી કેાઈને તે વખતે રહી પડવાનું મન થાય, કેાઈની માફી માગી તેને શરણે જવાનું મન થાય; તમારી પોતાની દિમગ ખુરી મથા જેવું લાગે

સામાન્ય રીતે જેનું જીવન નિર્દોષપણમા ગયુ હોય એવા નાના છોકરાઓને આવા પ્રથમ ભાગે જ આવે પણ આપણે કમનગીએ આપણી નાની ઉમર-મા પણ કેાઈની કુસંજતને લીધે આપણાથી કાંઈ નાનીમોટી ભુવો થઈ ગઈ હોય છે અને તેથી આવુ બને છે

જ્યારેજ્યારે તમારામાં આવી ગભીરતા ઉઠે, કેાઈ જનના મદાન કે શુદ્ધ જીવનની આકાંક્ષા ઉઠે, ત્યારે તમે જાણજો કે તમારા જીવનમા કાઈકે સારા પ્રકાર-નો ફેરફાર થવાની એ શક્ય છે. એ વખતે તમારે ચિત્ત એક નરા પ્રકારનો અને સુદર રંગ લેવા ઉઠે છે. એ કેાઈ મદાપુરવને પગસે ચાલવા છુટે છે.

તે વખતે જો તમે નમ્રભાવે અને ગભીરતાથી એવી છુટ્ટા કરો કે 'માગ આ પવિત્ર સકલ્પો જાગવાન થાઓ; મારી નિર્બળતાઓ નાખી જાઓ; મારા સકલ્પોને વળગી રહેવાનું મારામા જળ આવે; —તો એ જ તમારી સાચામા સાચી પ્રાર્થના થઈ કહેવાય તમારામા રહેલી ચૈતન્યશક્તિનો સ્વભાવ જ એવો છે કે તમે એને જોળાવો કે ન જોળાવો, એને તમે નામ દઈને બોલાવો કે ન બોલાવો, પણ એ તો તમે રોજ જે પવિત્ર ઇચ્છાને નમ્રપણે અને અતીરપણે વળગી રહો તેને પાર પાડે જ એ છુટ્ટા પાર પડવી આજે અશક્ય જેવી લાગતી હોય, એને

પાર પાડવાના કોઇ ઉપાયો આજે નમે વ્યવસ્થા ન હો, એવા ઉપાયો જતાવે એવા કોઇ પુરુષને તમે ઓળખતા ન હો, છતાં જો નમારી ઇચ્છા પવિત્ર અને બહુ તીવ્ર હશે, તો તે ચૈતન્યશક્તિ તમારી એ ઇચ્છાને ધીમેધીમે શક્ય કરી મુકશે, એના ઉપાયો તમને ધીમેધીમે સુઝતા જશે, તમને એમા મદદ કરનારાં સાધનો પણ આવી મળશે અને સંદાયકો પણ મળી રહેશે. હા, એમ ન સમજવું કે એ ઇચ્છાઓ પાર પાડવામાં કોઇ મુશ્કેલી કે કંઈ બાધ નથી આવે; પણ જો તમારી ઇચ્છા દૃઢ હશે તો એને સદન કરવાનું બળ અને ધૈર્ય તમને જરૂર મળી રહેશે.

જે જાળક કે જાળા અથવા મોટા પુરુષ કે સ્ત્રી આવી રીતે પોતાની પવિત્ર ઇચ્છાને રોજબરોજ પોમે છે અને પોતાના રહેણાં ચૈતન્યશક્તિમા તેને સિદ્ધ કરવાની શક્તિ છે એવો વિશ્વાસ રાખે છે તે સાચી ઉપાસના કરવાવાળા છે. એ જ સાચી પ્રાર્થના કરે છે આખી ઇચ્છાવાળાનું હૃદય લક્ષિતરાણુ હોવું જોઈએ. લક્ષિતવાણું એટલે પોતાના મા, જાપ, ચુરુ અને બીજાં પૂજ્યજનો તરફ આદરભાવ મંદિત પ્રેમ વાળું; તેમની સેવા કરવા માટે તત્પર, પોતાના ભાઈ-ભાડું તથા મિત્રો પ્રત્યે હેતુવાળું, અને ગરીબ, માદા કે દુઃખી માણસો ને પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયાવાળું તથા એ સર્વને માટે કાંઈક ધસાવાવાળું.

જેના હૃદયમાં પ્રેમ છે, જેનું હૃદય નક્ક છે, જેની ઇચ્છાઓ પવિત્ર છે અને જેને પોતાના હૃદયમા જે ચૈતન્યશક્તિ રહેલી છે તેમા પુરંપુરે વિશ્વાસ છે, તે જ લક્ષ્ય છે અને તે જ ઉપાસના કરવાવાળો છે. જ્યાં આવાં પ્રેમ, નમ્રતા અને વિશ્વાસને પોપણ મળે તે જ મદદ છે; પછી તે ધરમા હો, શાળામા હો, દેવાલયમા હો, કોઈ સભામા હો કે એકાંતમા હો.

જો આવા પ્રેમ, નમ્રતા અને વિશ્વાસને કોઈનું નામ સેવાથી પોપણ મળે તો તે નામરમરણ કરવું એ પવિત્ર કર્મ છે, કોઈ લગ્નમાથી મળે તો તે લગ્ન ગાત્રુ એ પવિત્ર કર્મ છે; એવું પોપણ એકાંતમાં સેવાથી મળે તો તે એકાંતમા એકાંતુ પણ પવિત્ર કર્મ છે. જો એવી ઉભવ

ભાવના તમને રેટિયો કે ગ્રામોફોન થાય તો કાનનું એ પ્રાર્થના—લક્ષિત—ઉપાસના છે, માફતી સેવા કરનાં થાય તો તે કર્મ ઉપાસનાનું છે; નિર્જળનો પક્ષ લઇ તેને માટે અન્નપાત્રની માગે અગાધમાં થાય, તો તે કર્મ ઉપાસનાનું છે. દરિદ્રીનું કુખ દૂર કરવાથી થાય તો તે કર્મ ઉપાસનાનું છે; ગીતા, ધર્મપદ, વચનામૃત કે શિષ્યાપત્રીમાંથી એવી ભાવના ઉઠે તો એ તમારે માટે મહદ્દથો છે, અને ‘સત્વર્તન’, ‘કર્તવ્ય’, ‘છંદગીનું સાદૃશ્ય’ એવાં પુસ્તકો-માથી ઉઠે તો તે તમારે માટે મહદ્દથો છે; રામ, કૃષ્ણ, શુદ્ધ, શિવાજી, સદગુણાંદ કવાગી વગેરેનાં ચરિત્રો તમારામાં પવિત્ર અને મદાન ઇચ્છાઓ ઉભરાવે તો તેમના ચરિત્ર મહદ્દથો છે, જોન આંક આંક, જોર્જ કે હુકર વોર્સિંગટન, એડ્વર્ડન, કાર્નેગી કે ફોર્ડ તમારી પવિત્ર જ્ઞાતિઓને પોમે તો તેમના ચરિત્ર પણ મહદ્દથો છે જો ગોપાલ, દાદાભાઈ, સુરેન્દ્રનાથ, તિલક મદારાજ, ગાંધીજી, કે દાસ-જાણ તમારામા સ્વદેશપ્રેમનો અને દેશસેવાનો પાતો ચડાવે તો તે તમારા આદર્શ પુરુષો છે, જો દેશ માટે પ્રાણાર્પણ કરનાર અગાળી વીરો તમારામા વીરતા ઉરોરે તો તે પણ તમારા આદર્શો છે એમનાં ચરિત્રો એ તમારી દીવાલોથી છે એ દીવાલો પાસે પહોંચવું એ તમારી ઉપાસના છે.

આ જમા પુરુષો એકસરખી ઉચી કાટિના ન હોય; પણ દરેકમા કાંઈક ને કાંઈક અસામાન્ય મદાન ચુમે રહેલા છે જે તમારા ચિત્તના તારને દશાવે છે, તમને તમારા જીવનનો દાળો શોધવામાં મદદ કરે છે. માટે તમારે માટે એ અનુકરણીય પુરુષ થાય છે એમની તરફ નજર રાખી તમારા હૃદયને પ્રેમ-બીજુ, તમારામા વસતી ચૈતન્યશક્તિમા શ્રદ્ધાવાળું અને પવિત્ર ઇચ્છાઓથી રંગાએકું કરવામા અને એ વડે દિમત અને ઉત્સાહ મેળવવામા તથા તમારી નિર્જળ-તાથી ઉપજતી નિરાશા દહાવવામા તમારી ઉપાસના—લક્ષિત—પ્રાર્થના મમાએવી છે.

કસરત કરતાં સ્નાયુઓ કેમ દુખે છે?

તમે કોઇ દિવસ વિચાર કર્યો છે કે કસરત કરવાને લીધે સ્નાયુઓ શા માટે દુખે છે? સામાન્ય રીતે દરેકને અનુભવ દર્શાવે છે. જ્યારે જ્યારે કસરત કરવામાં આવે છે ત્યારે ખાસ કરીને હાથ, પગ, ખભા અને કરોડનો ભાગ પહેલા થોડા દિવસ દુખે છે. કેટલીક વખત તો નીસરણી ઉપર પણ જરાબર ચટાઉતરી શકાતું નથી. વિદ્યાર્થીઓથી ક્લાસમાં સીધા ટદાર બેસા શકાતું નથી આ બધું એકાદ અઘવાડિયું આવે છે, ત્યાર પછી એ બધા દુખાવો જતો રહે છે થોડા વખત કસરત સુધી દુખે અને પાછી શરૂ કરીએ એટલે વળી ઉપલી નિયતિ કરીવી જનવા પામે છે. ઘણી વખત કસરત શરૂ કરનાર આને લીધે કટાળી વતય છે અને કસરત કરવાનું સુધી દે છે.

આમ શા માટે થાય છે એ જાણવાની દરેકને સ્વાભાવિક રીતે જ ઇચ્છા થાય અને માટે કસરત કરતી વખતે આપણા શરીરમાં શી ક્રિયા થાય છે એ આપણે પ્રથમ જાણવું જોઈએ.

આપણા સ્નાયુઓ નવિસ (Protein) પદાર્થના બનેલા હોય છે આ સ્નાયુઓ રેસવેના એનિજનની માફક કામ કરે છે કસરત કરતી વખતે કોલસાને બદલે તેમનામાં એક જાનની ખાડ જળા માટે છે આ ખાડને એગ્રેઇમ બ્લડ સુગર (Blood-sugar) કહે છે. પોતાના હમેશના કામ ઉપરાંત જ્યારે જ્યારે કોઈ માણસ કસરત કરવાની શરૂઆત કરે, ત્યારે તેના આખા શરીરમાં ભેગી થએલી આ ખાડ જળાતલુ તરીકે જળવા માટે છે, અને એ બધા કચરા દેશ માટે શરીરની બહાર નીકળે છે. હવે જો કસરત કરતી વખતે આ ખાડના જગ્યાને પુરતા પ્રમાણમાં રાખવામાં ન આવે તો શરીરમાં ભેગી થએલી ચરબી (Fat)ને ઉપયોગ થવા માટે છે ચરબી ખુટવા પછી સ્નાયુઓની નવિસ જળવા માટે છે.

રાતદિવસ મજૂરી કરતા મજૂરાની જાનનમાં આ સ્વદેશી આવે છે તેમને એટલી બધી મહેનત કરી પડે છે કે તેમની ખાડ અને ચરબીનો ઉપયોગ થઇ ગયેો હોય છે, તેથી તેમના સ્નાયુઓનો ઉલટો લય થાય

છે. પરિણામ એ આવે છે કે તેમના સ્નાયુઓ મજબુત અને ભરાવદાર બનવાને બદલે ઢીલા ને ઢીલા થઈ જાય છે અને એને વહેતું મરણ નિપજે છે પણ જે લોકો આવા મજૂરાની માફક જીવનમાં વેદના નથી, પણ જોઈએ તે કરતા વધુ ખાવ છે તેઓની સામાન્ય માન્યતા એવી હોય છે કે કસરતના દિવસમાં વધુ ભારે ખોરાક ખાવો જોઈએ—જેવેલે આદ, ચણા, કનિષ્ઠ નાત્રેકાળા કદાગ વગેરે ખજેખર, આ એક ગેરસમજ છે. ખાવો કનિષ્ઠ નવિસવાળો ખોરાક પચવામાં ઘણો ભાર થઇ પડે છે અને તેથી શરીરને વધુ મહેનત પહોંચે છે. આથી ઉલટું શરીરના કચરામાં હમેશા થાય છે અને જો દેશ મા ને બીજા અવયવો દ્વારા એને બહાર કાઢી નાખવામાં ન આવે તો કસરતથી પણ ભાગ્યે જ ફાયદો થાય છે સ્નાયુઓનું નવું બંધારણ થતું નથી, કસરત કરનાર યાકી જાંબ નિરાશ થાય છે અને છેવટે કસરત છોડી દે છે.

ત્યારે આપણે એ વાદ રાખવું જોઈએ કે કસરત કરનારોઓના શરીરમાં પહેલપહેલા લોહીમાં રહેલી ખાડ જળવા માટે છે. પછીથી ચરબી અને છેવટે સ્નાયુઓની નાત્રલ જળે છે આ સિદ્ધાંતને અનુસરીને આપણે આપણો ખોરાક લીધો હોય તો જાન્યે જ આપણા સ્નાયુઓને કુલ થાય આપણે ખોરાક એવો હોવો જોઈએ કે જે થોડી મહેનત પામ્યા થઇ જાય અને ઉપર જણાવેલી ખાડો પુરતો જગ્યા જગ્યા રહે આવી જાનના ખોરાકનો કામ નીચે પ્રમાણે છે.

સૌથી પહેલાં સુકા ફળો આવે છે ખરેક, અજીર, દ્રાક્ષ, મધ વગેરે. આ ફળોમાં રહેલી ખાડ આપણા લોહીની ખાડ સાથે ઘણી જ મળતી આવે છે, અને તેથી પાચન થવામાં બહુ જ સહેલી થઇ પડે છે બીજા નજરે આપણો દેહી ગોળ અને ખાડ આવે છે પણ આ જાનની ખાડને લોહીની ખાડ જાનના પહેલા ઘણીવધી ક્રિયાઓમાથી પસાર થવું પડે છે આવી જાનના રૂપાંતર થવામાં શરીરની શક્તિનો એટલો બધો દુર્બલ થાય છે કે તે જોઈએ તેટલો ફાયદો

આપી શકતી નથી. આ પછી ત્રીજા નંબરે ઘઉં-
આબજીની મઠ—રૂટાચે આવે છે સામાન્ય મજુરો
પોતાને જોઈતી ખાંડ આપા પદાર્થમાંથી જ મેળવી
લે છે. તેથી તેમને લીધું મળતું ન હોવા છતાં
તેઓ મજારી શકે છે. ચાયા નંબરે મળણ, ઘી
અને તેલ વગેરે ચરબીપાળા પદાર્થો આવે છે.
પાચમા અને સૌથી છેલ્લા નંબરે વટાણા, અડદ,
તુવેર વગેરે કઠોળની કનિષ્ઠ નાજક આવે છે.

આ ઉપરથી એમ સમજી લેવાનું નથી કે ફક્ત
આવી ખાંડ ઉપયોગ કરનારો ખોરાક જ લેવો, અને
શરીરને જોઈતા બીજાં તરવો તરફ ધ્યાન ન આપવું
આપણા શરીરમાં ૨૫૦૦૦ લાગે ૧ લાખ લાલના
કોષ છે, તેમણે તે મળે જરૂરી છે એના વિના
સોડામાં લાલ રહે નહિ અને આપણે દિલ્લા પરી
જકએ તેવી જ રીતે જુદાજુદા પ્રયત્નકો—પ્રાણુકો
તરવો (Vitamines) સિવાય પણ આપણું શરીર ટકે
નહિ. આ બધું મેળવવા માટે દુધ, ફર્ફી, તાજી છાશ,
તાજી અને લીલી શાકભાજી અને લીંજુનો ઉપયોગ
હુકમી કરવો જોઈએ કમન કરનારાઓએ આ ખોરાક
ઉપરાંત ફળ—ખારક, અંજીર, દાઢ વગેરે ખાતા
રહેવું જોઈએ. આવી જોઈતી ખાંડ મળી રહેશે અને
શરીરમાં કુખાલો થવા પામશે નહિ.

સૈદ્ધાંત જાણતું હશે કે આપણા દેશમાં એક
જોવા રિવાજ છે કે જ્યારે કોઈ મજે ચાલતી મુસા-
ફરીએ નીકળે ત્યારે તેના હાથમાં ખાન કરીને મુખરી
બંધાવવામાં આવે છે લાગે રસ્તે ચાલવામાં શરીર-
માંથી ઘણી ખાંડ મળી જાય છે; અને તેથી આવો
ખોરાક ખાસ જરૂરી થઈ પડે છે આ ખોરાકને જોકે
ફળ જેવો આદર્શ ખોરાક કદી ન શકાય, તે-
પણ તેમાંથી ઘણું પોષણ મળે છે. દુધમાં રહેલી
ખાંડ પચવામાં ઘણી સહેલી છે, પણ એ ખાંડ
(Milk-sugar) સામાન્ય રીતે આપણને મોલી પડે
આથી જેઓ નિયમિત અથવા અનિયમિત કમરન
કરે છે તેમણે તેમના ખોરાકમાં યોગ્ય દેરફાર કરી
સુકા ફળનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. જેઓ શર્યાત
કરનારા હોય છે તેમને માટે તે એ ખાસ ઉપયોગી
થઈ પડશે.

સુનાભાઈ ધ. પટેલ

‘Welfare’ ના એમિલ માસના અંકમાં
આ જ લેખકના અંગ્રેજ લેખને આધારે.

ચોહનવાલ માસ્તર—જોહો તમગાકર માસ્તર, તમે તો
બહુ સાચા બાલુવતા લાગો છો, બાપા! કહે છે કે આ વખતે
તો તમારા વર્ગમાંથી બધા વિદ્યાર્થીઓ ઉપસા વર્ગમાં
ચડી ગયા.

સમસંક્ર માસ્તર—એ તો હવે જેનું આવડે તેનું
ભણીશો જો બાકી ખરી વાત તો એ છે કે કેટલાક રીતસર
ખાસ થવા હતા તેમને ચડાવી દીધા કેટલાક તવંગરના
જોહરા હતા તેમને કપર ચડાવ્યા વગર છુટકો નહોતો
કેટલાક દેડમાસ્તર ઉપર અમલદારોની ચિડી લાગ્યા હતા
તેથી ચડી ગયા કેટલાક બહુ જ મરીમ હતા તેમના કપર
દવા કરીને ચડાવી દીધા એમ કરના એકેક વિદ્યાર્થી બાકી
રહ્યા, તેટલાને શખાને શું કરવું? કોણે એમને પણ
ચડાવી દીધા.

જ

બાપ—કનિષ્ઠ, નિયંત્રણ તો શું કરે છે? વાચના
શોધે છે કે?

કનિષ્ઠ—ના.

બાપ—તાર લખતા?

કનિષ્ઠ—ના, ના.

બાપ—તારે કંઈ છે શું, બોલી નાખો!

કનિષ્ઠ—રત પડવાની મઠ જોઈ છે, બાપા.

જ

વજાલ—ડીક, તો મને તારો જવાબ કરવાનું કહે છે પણ
તારી ખાસ પેળા કેટલા છે?

અસીક—સાહેબ, પેળા તો નથી, પણ મારી પાસે એ
નાવ, એ વાહન ને એક બેંસ છે.

વજીલ—ત્યારે તો આવશે હવે તો રોની ચોરી કરી છે
એ કહી જવાબ.

અસીક—એ આવ, એ વાહન ને એક બેંસની!

જ

એક છોકરાનો ચિત્રિત પ્રકાશ સામળી શરૂ થયેલા
સિત્તે કહ્યું, ‘નર્મ મામુરો એના મરો પુત્ર છે એના
જવાબ જ ન નાખી શક્યા.’

આ સામળી પાસે કહેવા એક છોકરા તરત જ બોલી
હડ્યો, ‘સાહેબ, આટલું જાણે છે છતાં માર પરીનામાં મને
શા માટે નાખ્યા કરો?’

જ

મરીશ—(ચાલતપાન આવીને) છોકરાઓ, તમને આમાંનો
એક મમ મુંડે છે?

એક છોકરો—જાહેબ નહિ, સાહેબ! પ્રશ્ન તો એકદમ
સમજાવ જોવા છે, માન એના જવાબ જ મુંડે છે!

નખની માવજત

તમે માથુએ તો ઘણાં જોયાં દશે, પણ તેઓના હાથપગની આગળીઓના નખ તપાસ્યાં છે? ઘણાકના નખ ખુબ જ વધેલા દશે, કેટલાકના કેર ઉપર ખરખરવા દશે કેટલાકના ફાટ પડેલા દશે અને કેટલાકના તો ગેદથી ભરેલા કાળા દશે એ જ્યાં હાથપગનો બહુ કદરો હોવાય કરે છે એવા નખ (નહોર?) વાળા માથુસ એકલો બેઠો હોય ત્યારે પણ પોતાને મુદર લાગતો નથી, તો પછી બહાર સમાજમાં કેટલો ખરાબ લાગે? અને તો મુદર, નહિતર વિવેકી બનવું એ માથુસમનની ફરજ છે એવી મુદરના કે વિવેકની એક વિધિ આ 'નખની માવજત' પણ છે

કોઈ અહમગને પુત્રીએ કે આગળીએ આ પાટો શાનો બાપો છે? તો જવાબ મળશે કે એ તો નખ ઉતારતા ચપ્પુ વાગી ગયું! પોતાના શરીર-રક્તજીવા પણ લોકો આટલા બેદરકાર માણસ પડે છે એ ખરેખર દયાબળક છે નખ ઉતારવા જેવી નાની વાતમાં પણ આપણે જીવંતી ચામડી લઇ લઇએ કે કાપ મુકી લોહી કાઢીએ એ કેટલી જરૂર છે?

કેટલાક બેસઝો રસોઈના વાસણ માળતી વખતે હાથના આગળા વડે ઉપરડીયા કાઢે છે એમ કરવામાં એમના નખ એટલા તો ધસાઈ જાય છે કે પછી જીવતા નખને કુખ ચાપ છે, બળતરા ઉઠે છે અને મરચુમીંડુ અડતા તો જીવ જાય છે! નખ એ કોઈ વાસણ માળવાનું સાધન નથી વાસણ માળવાની સરમ રીત તો એ છે કે કાચાની સોંદરીના વીંટા વડે કે તળિયાના કકડા વડે પ્રથમ એ ટેલું અનાજ કાઢી લઇ પછી સાંધ કરી નાખવા

નખના બે ભાગ છે જીવતા અને મરેલા મરેલ નખ એ શરીરનો વધારો છે. એ વધારો પેલા જીવતા કોમળ નખના રક્તજીવા સાથે છે પણ તે માટે એ લાખા હોવા જોઈએ એ જરાયે જરૂરનું નથી લાખા નખ હાથપગના કામકાજમાં અડચણ કરે, જુડેા હોવાય કરે અને જરૂર પછી થોડું અજ પણ તેમાં ભરાઈ રહે બહારનો બીજો મેલ પણ અંદર રહે કેટલીક વાર તો નખમાંનું અજ કોહું અને તેમાં જીવંત પડે

નિષ્ક્રિય હાથપગના નખ ઉતારતા હોય એવા ઘણા માથુસ મળવાનો મન્ય નથી થોડાક વર્ષો ઉપર તો વાણુ દગ્ગમન કરવા આવતો ત્યારે પુરુષ-વર્ગના નખ ઉતારી જતો પણ દવે 'મનુ' થતા એ સવળુ દગ્ગમની ફરજમાથી નીકળી જતું જાય છે અને તે યોગ્ય છે જે મેવામાં આપણી અને સામાની દલકાઇ ચાપ અને જે કામ અગત હોઇ આપણે જ કરવું પડે તે બીજા પામે કરાવવું અ-વિવેકમય છે. માથુસ પોતાનો તેમજ મમાજનો મામા-ય વિવેક મમાજવા અધાએયો છે

આપણે એવા ઘણા બાળકો જોઈએ છીએ જેમના નખ વધેલા હોય છે અને અંદર મેલ બરેલો હોય છે એમાં માથાપની બેદરકારી વગર બીજું કશું નથી

નખ કાપવાનું ખરું સાધન તો 'નેરણી' છે એ નેરણી ન જ હોય તો પછી ચપ્પુ ચાપે પણ કેટલાક તો નુરી વડે નખ ઉતારવા મરી જાય છે કેટલાક શાક સમારવાની ઠરી વડે નખ વધે છે પણ સોપારી ખાવાની સુડી કે શાક સમારવાની ઠરી એ હમેશા રવજી રાખવા જોઈએ અને તેથી એમનો ઉપયોગ મોપારી માટે કે શાક માટે ગમ્ય જ રીક છે. નખ ઉતાર્યા પછી પણ નેરણી કે ચપ્પુ ઘોઇ નાખવાનું સુડી જવું ન જોઈએ

નખ ઉતારવામાં આવડત જોઈએ અને તે દરેક માથુસમાં હોય એ કામનું છે. ચપ્પુ મચાવવા જીવંતો નખ ન ઉતરે અને ખાડખખડવાળો બેડોળ પણ ન ઉતરે એ જોવાનું છે. છેડા ઉપર જીવતા નખનું નહુ ન ઉપડે એ સંભાળવાનું છે એક-સરખો નખ કાપીને પણ ધોમે હાથે નેરણી કે ચપ્પુ ફેરવી નખ લીમો કરી લેવો. ત્યાર પછી ઘી કે વેસેલિન ચોપડી મેને કુણા કરી નાખવો

કેટલાક નખ ઉતારીને જેમતેમ વેરાં નાખે છે. આ દેવ સારી નથી. અધા નખ એક ઠેકાણે ભેગા કરીને પછી બહારના કચરામાં નાખી આવવા જોઈએ

બાળકોના નખ ઉતારવામાં બહુ કાળજી લેવાની છે. તદ્દન નાના બાળકોની આગળીઓ અને નખ એટલા કોમળ હોય છે કે નેરણી કે ચપ્પુ લાગી જવાની ખુબ ધાસ્તી રહે છે એવે પ્રસંગે નખને કાતરથી કાતરી નાખવા એ સલામતીભરેલી રીત છે નખ ઉતારવામાં તમારા શરીરની રિયલિટિ વિશે

ધોડીક વિગત જાણી શકાય તેમ છે. જો નખ બહુ
ખરડ અને કઠણ હોય તો તમારા શરીરમા ચરબીનું
પ્રમાણ અત્યંત ઓછું છે એમ સમજવું.

કોઈકાઈ જુવાન છેડરાઓના જીવના નખના
લાગમા ધોળાધોળા ગ્રાધ પડેલા હોય છે. આ ધોળા
ગ્રાધ એ દુખાના પરપોટા છે.

વૈદો અને દાકતરો દરદીની તપાસમા નખ પણ
જુએ છે. માથુમની તંદુરસ્તી પ્રમાણે નખનું રૂપ
અદલાય છે. આગળાઓના નખ મદીને ૧/૬ ઇંચ
અને અંચુકાના ૧/૪ ઇંચ જેટલા લાંબા વધે છે.

મનુષ્યના લક્ષણો તપાસવામા પણ નખનો
અભ્યાસ કામનો યથા પડે છે. ખીજનજોર અને તામસી
સ્વભાવના માથુસોને નખ ફરડવાનો ટેવ હોય છે.
જાતનપૂર્વક એકસરખા કપાએલા નખ માથુસના
સામાજિક જોહાની અને નવરાશની નિશાની ગણાય.
વચ્ચેથી ખાડાજો અળકાટ મારતો નખ એ ખસ
જેવી ચામડીનો દર્દનું લક્ષણ છે.

હાથના કામકાજની અસર નખ ઉપર ખુબ
થાય છે. જેઓને દાંધ વડે મહેનતમજુરી કરવાની
હોય કે રંગો, દવાઓ અને તમાકુના કાચમા ગ્રાધ
પડતા હોય તેમના નખનો દેખાવ ગ્રાધો રહે છે.
કેટલીક વાર નખની હાસમા જીવજાતુ નર્યાન વમે
છે અને આખો નખ ખવાવા માટે છે.

શુદ્ધવસ્થા આવતી જાય છે તેમ નખમા ધણ
ફેરફાર થાય છે. ધરડાંઓના નખ ધણી વખત ફિક્કા
અને વળી મગેલા દેખાય છે. આમ થવાનું કારણ
એટલું જ હોય છે કે તેઓ નેઇએ તેટલી નખની
સંભાળ લેના નથી.

રોગને લીધે નખના રંગ, રૂપ અને જંવારણ ફરી
ગળ્ય છે. તાવ અને દુધની અમર નખ ઉપર સોચી
વધુ રહે છે. એમાં જીવતા નખનું કાંચકુ વળી ગળ્ય
છે મરેલો નખ તીરકસ થાય છે અને નખ હેઠળની
દાંસ ઉપરી આવે છે.

માથાના વાળ ઉતરી જાય એટલી નજાગાઇ વેળા
પણ નખમા ધણો ફેરફાર થાય છે, અને અમુક
પ્રસંગમા તો નખ પોતે ખરી પડે છે. કોઢીઆ
માથુસોના નખ સૌથી ખરાબ હોય છે.

ઝંની બેસંટ . . . પાન ૩૨૨થી ચાલુ

અત્યારના આ જાગૃતગ્રિય ગ્રંથકારને તે વખતે
ઝંની બેસંટે સિક્કાતને ખાતર મજુમતા, જુખમરો
ઓજવતા ગરીબ શ્રેષ્ઠક તરિકે પિછાન્યો હતો. પેટને
ખાતર પોતાની કંઠમને નાપાક ન કરનાર આ રંક
લેખક તે કાળે સમાજવાદનો પ્રચાર કરતો હતો
અને ઘણીખરી રાંતો મજુરોની કંઠખોમાં જ મુગ્ધરતો.
કારખાનામા તે કાળે તો દલુ આરથાર કલાકની
કાપદેસર રોજ દારવા માટે જુએશ ચાલતી હતી !
અને મુડીકારીની ત્રાસ રૂપે રહીને રાજસતા પ્રજાની
અંદર ધનિક ને લિખુક એવા બે દારણ ભાગલા
પડાવી રહી હતી. સમાજવાદના સૈનિકો આવી
વિષમતા સામે માથાં પટકના દવા. ઝંની બેસંટે
આ લોકોની કીજઆમમાં સાચ દીધો. એજો પોતાની
કંઠમ ઉઠાવી બેકારીથી પીડાતા મજુરોનાં નિવાસ-
સ્થળો ('રસમ્સ') જોયા, અને એ 'રસમ્સ'ની
અડોઅડ જ ધનપતિઓની ગજનમુંખી અટારીઓ દીડી
રહેલા રહણ અર્થે નવા કાચના કરાવવા માટે એજો
પાસાંમેન્ટ દ્વારા યત્નો આદર્યા, અને સરકારની દબી
સખાવતો સમર્થે અગ્રિમા જોલેક્ષી કંઠમે લેજો લખ્યા.

આ સમાજવાદી જુએશ પર સરકારી કેપનો
અગ્રિ ઉતર્યો. પોલિમ આવીને સમાજવાદ પર
વ્યાખ્યાનો દેનારને પકડ્યા લાગી. પહેલી ધરપકડ
ચતાની વાર જ ખીજ વ્યાખ્યાનકર્તા તરિકે ઝંની
બેસંટે જાયો ચડાવી લાપણુ દીધું. પણ પોલિમ
સમજી ગઈ. મતાની દખલગીરી પાછી બેચી લેવાઈ.
પરંતુ પછી તો બેકારોનાં સરખો શર થયા. પોલિ-
સની નિષ્કુરતાએ સત્તા અને પ્રજા વચ્ચે ઘણા
જામવાની કાર્યકર્તાઓની ગિરફતારી મેડાઈ ગઈ પણ
ઝંની બેસંટની રોડલરી મોહવાયુથી તમામ ગિરફતાર
ચતાસઓના મોમાગ્યા જામીનો તાર-વહેવારથી
ટપોટપ તોપાયા લાગ્યા. 'ટુકાદગર ચોક'માં નીક-
જેલા એક ત્રિરાટ મરખમ ઉપર, કલા અપરાધ વગર
પોલિમે સંજ્ઞા ચતાવી અનેક કુટુંબોની રોટલી
રજાસાને દાર ક્યો અથવા અપેંચ ખતાવ્યા. કાચદાંએ
પણ કીનાજોર બની ઉચલી મજાઓ ફરમાવી. જનાં
એવા ઉરકેરાટ વચ્ચે પણ ઝંની બેસંટે અદિમાત્રક
રહી પ્રજાપલેથી કચી માટેકાં થયા ન દીધી.

મંગમ બલેવેટરકી

શૈર-હોટરોને ઉચા ડિવિકન્ટ પહેંચવા માટે મરીમ મજુરોના લોહી ચુમની કપનીઓના અદિષ્કાર કરવા માટે 'કન્ઝ્યુમર્સ લીગ' જોડ્યું દીવાસળીના કારખાનાના એકે શરતી અસલ પાથ પાઉન્ડની કીમત સાડા અદાર પાઉન્ડ મુધીની બોલાતી હતી તે દેખીતા મોટા નફાની પાછળ શુ ઉભુ હતું? મજુર છોકરીઓના દાડપીંજરો! માન દિવસના લોહી નીચોળ્યા પછી જેને આડ શિશિમની મજુરી વહેંચાતી? એ દાડપીંજરોએ જેની બેસટની સરદારી તથે દડનાવો પાડી એ સેંકડો છોકરીઓને માટે એણે માગીબીખીને કલગો બનાવી, ભુખ્યે ખેરે ફર-નિયાન કેળવણી લેવા જતા અમ્યાએને મફત બોઝન આપવાના પ્રસંગે આદ્યક, અને ઉલ્લમથી વચિત રહેતા એ પ્રામાણિક, પાપભીર પ્રજાજનોની દુર્ગંથા સુધારવા અનેક જાનના અવિરત ઇલાએ અજમાવ્યા

પ

‘પરતુ મારી ફીલસુફી હતી અધુરી છે.’ એવો નિધામ ૧૮૮૯ના વર્ષમા જેની બેનટના અતરમાથી નીકળી પડ્યો એકઠી બેસીને એ વિચારે ચડી. આ તોફાનો શું બમ છે? આ વિચરના કોષ છોડો છે? આમા માનવજાતના આત્માઓનો શેષ ક્યા પે શેપાય છે? નિઃશર્ય સેવા કરનાર મનુષ્યો અદાર આવે છે? કાષ્ટ ઉચ્ચ જીવનપ્રેરણા ક્યાવધી ઉતરે છે? ના, ના, ના! આ જગત હતું જોષ શકુ

હું એટલુ જ માવ નથી. અણુદી! ભુવનમા કેં કે દુનિયાઓ પડી છે. કેં કે શુમ પ્રવાહો આ અલાહની અંદર આદ્યા જાય છે વિજ્ઞાનની અજ્ઞા શોધો કોષ અકળ વાતો બુદ્ધી કરી ગઈ છે અને એ બધા પર હું આ ઉપરછત્રા ઉપચારો કરવા માંદ બેઠી છું?

આવા વિચારોથી ‘બેનટ’નું હૃદય વલોવાઇ ગયું એક ઉદાન મંવાએ, જગતની સમસ્યા ઉકેલવાની મરે આશા છોડીને આ ત્રીમ વર્ષની યુવતી, શ્રમ્ય નજરે બેઠી છે એની આંખે અધાગ ઉતરે છે, જીવન અસલ વેદના રૂપ બનેલુ છે તે વખતે એક અવાજ આવ્યો. ‘ફેર રાખજો’ દલે જ્યોતિ નજીકમા છે!

પંજ જ દિવસ પીલા ને ‘રિવ્યુ’ આક રિવ્યુક’ પત્રના જગપ્રસિદ્ધ સંપાદક મિ. કમ્પ્સુ ટી રેડે આવીને એના હાથમા એ મોટા પુસ્તકો મુક્યા ‘આનું અવલોકન લખી આપીશ? મારા માણસો તો લીમન કરી શક્યા નથી પણ તુ તો આ વિષય પર પામલ બની છે એટલે તુ લખી શકીશ એમ માનું છું’ પુસ્તકોનું નામ ‘રહિટ ડોક્ટ્રિન્સ’ લખનાર મંગમ એય પી બલેવેટરકી.

બેસટ એ પુસ્તકો વાચવા બેઠી વાચની ગઈ તેમતેમ જાણે એના અતરની આટીઓ ઉકેલાની ગઈ મમરવાઓ શમતી ગઈ વિશ્વના હિમભિત્ર તરવે જાણે મેગ ખાઇને એક વિરાટ યોજનાના અગો બની જતા દેખાયા પંદર મિનિસ પૂર્વેના કોષ ગેમી અવાજે જેનું આગમન પુકાર્યુ હતુ, તે જ્યોતિ બેટી ત્રણ લાગ્યું. યુગયુગના આકર્ષણથી જાણે ખેંચાઈને ચોતે એ પુસ્તકોના લેખિકાને મળવા ગઈ

વાજ ત્રના તાર માફક કમપના સ્વરે એ ચમકતી મોટી આખોવાળી રશિયન રમણીએ ચિર પરિચિતાની પેઠે કહ્યું ‘મારી વદાશી મિમિસ બેસટ, ઘણા વખતથી હતું તને મળવા તલમની હતી’

આટીઅવળી વાતો પછી સુલાકાત પુરી થઈ. એ રશિયન સ્ત્રી વિદાય દેતી મોલી કે ‘જો મિસિમ બેનટ, તુ જો અમારી સાથે આવી જા!’

એ રશિયન નારી તે જગતભરમા પડલા સમ ફેલાએલી જાણીની મુખ્યા ‘ધીઓર્તોફિક્સ સોસાઇટી’ની આલ સ્પષ્ટાપક. જોનજોનામા એણે નાગ્નિક એનીને જડવામાંથી અલવિવાના પ્રકાશમા ખેંચી લીધી,

ફરી વાર એની આવીને બેઝવેટરકીને ઉપરે ઉભી રહી. મોક્ષી કે 'મને દીક્ષા આપો!'

બેઝવેટરકીએ કહ્યું, 'પણ તું મારી ચિરકમા 'સાહકીકલ રીમર્ચ સોસાઈટી' એ પોતાના અહેવાલમાં નો લખ્યું છે, તે વાચ્યું છે?

'ના.'

'તારે જા, એ વાંચ્યા પછી આપજો.'

એ ગાઇ. કહેસો અહેવાલ વાંચ્યો બેઝવેટરકી ઉપર ગંદામાં ગંદા, પિદ્ધત અને બીનપાપાદાર આસે-પોના એમાં પાર નહોતો. એ અધી વાનો લાવેકર હતી. વાંચીને એ તરસી. જલ્દી બેઝવેટરકીના ચમ્બો

આત્મા. કહ્યું કે 'મને તમારી શિષ્યા બનાવો.'

અગ્રુભરી મોટી આખે બેઝવેટરકીએ એના મસ્તક પર દાય મુઠ્ઠાને કહ્યું 'ઉમદા બાઇ, તારા ઉપર ચરુદેવના આશીર્વાદ ઉતરતો!'

એ આશીર્વાદ લઈ, કિરતારની મમત રચનાનો અભ્યાસ આદરી, વિશ્વનું રાત્ર્ય ચત્તાનતાં નિગૂઢ સરવોનું નિરીક્ષણ કરવા, આર્થોની પ્રહાવિધા બહુવા ને માનવજાતિને આવૃત્તાવનો મંદેશો દેવા, આર્થાત્વર્તની પુત્રી જાતને છેનાલીસ વર્ષની વયે ઈ. સ. ૧૮૯૩માં એની મેસંટે આરતવર્ધને તારે પ્રથમ પગ મુક્યો.

(અપૂર્ણ) જલેચંદ મેધાણી

ઉદ્યમ

કામ કરો સો કામ કરો શી,

કામ કરો સો કામ કરો

હવમ વિધુ મેસી નવ રહેડ,

સમય વહે ઉત્તમને પંચ:

કર્યાં શુભ કર્યો અતરથી,

મગલ હવલ તણો એ મત.

કામ કરો સો કામ કરો

જીવનમાં રસ હવમ લાવે,

ખેડ અને ઉત્સાહ આપર,

સેતન ને ચચળા રેડી,

રજરમ બરતો નવ અંબાર

કામ કરો સો કામ કરો

આખ વિના અધાર લાને,

આજક્ષનો એવો અધાર,

તિમિશરપે મકાસ પુરે,

ઉદ્યમના કિરણોની ધાર:

કામ કરો સો કામ કરો

હવમથી શુભ નિપજે સધળા,

જા, અધ્યા, મદિર, માળ:

વનજનનાં લડમીકુલ મહેરે,

હવમ પર જગનો આપાર

કામ કરો સો કામ કરો

નિઠા, તન્દા દૂર કરીને,

બજલીને કસો બજવાન

ગણ સાધના જગે દિલમાં,

લડ્ય તરફ મીઠ્યા મેદાન

કામ કરો સો કામ કરો

નીનખો એ દાય બેઝીને,

પરપર બટથી માગે લીજ.

કામ કરો મને નહિ જે,

તને એ કરતો ધનધીક

કામ કરો સો કામ કરો

ના ના મોટાં ન રનારી ના,

હવમથી અભિલાષ ફણે,

કામની મોનારજ બનતી,

મનમાથ્યા પાશુ મેદ મણે

કામ કરો સો કામ કરો

પારો સુખ પાત્ર બહુ છે,

કર લખાવી શુભ ન ધરો:

ઉદક ઉડી શુભમાં કવમ પડશે,

હવમ વિધુ એ માનવીઓ?

કામ કરો સો કામ કરો

પૂરી પર રવિ ગરમી વરશે,

વરમે જગરસ વાદળોઓ:

ખનુ જેલવ એની નવ કરશે,

આલ ચરો કવમ માનવીઓ?

કામ કરો સો કામ કરો

એતનજનું ચક જગત રખ,

ફરું નિત્ય ફરી કચ્છોલ:

ચૂંચ, ચડ, નજ ને તારાઓ,

રાચ રમે હવમના લોલ

કામ કરો સો કામ કરો

બોમ વસુદા એક ફરીને,

વિચુનનાં બજાવે ઠાં:

વેમથી કામી કુલર શો,

પાશે એક મજનો પાર

કામ કરો સો કામ કરો

'મોહિનીચંદ'

કોયલ પાન રંગવાળો આકુ

અચ્ચા મોટા કરવાનું કામ સર્વે પક્ષીઓ શુદ્ધિપૂર્વક નહિ પણ પ્રેરણાસક્રિય કરનાં હોઈ, કાગડાં બેઠે બધા પક્ષીઓમાં સૌનો વિશેષ શુદ્ધિશાળી છે છતાં કોયલના ઇંડાને પિંછાની ચમત્તા નથી, ને તેમાંથી નીકળેલા અચ્ચાના બરણુપોષણનું કામ કયે જાય છે અચ્ચુ બે નર હોય તો તેનો ૨૩ કાળો જ રહે છે અને બે માદા હોય તો મોટું ચતા તેના ચરીર ઉપર ટપકા અને ક્ષીટા દેખાવા માટે છે. પણ એટલામાં તો તે કાગડાથી જુદું પડી ઉડી જાય છે

કાળા રંગવાળો નર અને ચટાપટાવાળી માદા આ બાબતમાં પણ કેટકેટલાક વાર ઉસ્તાદોના મત જુદા પડતા સાબળ્યા છે પણ આ વર્ષના નિરીક્ષણ પછી હું ચોક્કસ કહું છું કે કાળો તે નર છે મેં નર-માદાને પાખરતા પણ એકથી વધુ વખત નિહાળ્યા છે

કાગડાની માફક કોયલમાં પણ નીચે પ્રમાણે ત્રણ જાતો છે. તે બધી પોતાના માળા બાધતી નથી, પણ બીજા પક્ષીઓ પાસે પોતાના અચ્ચા ઉછેરાવે છે (૧) કોયલ (૨) બૈયૈયો-પૈયૈયો-ચાતક (૩) મોતીડો

(૧) કોયલ સમગ્રી તો આપણે જાણી ગયા મે, જુન, જુલાઈ ને ઓગસ્ટમાં તે માટેમાટે દેખાય છે અને ભાગ્યે જ કોઈથી અજાણી દરે

(૨) બૈયૈયો (Indian hawk-cuckoo)

(૩) મોતીડો (Pied Crested cuckoo)

કોયલની આ છેલ્લી બે જાત બર મોમાસામાં ગામની બદાર આબાવાડિયામાં અથવા નંચલમાં દેખાય છે તે પોતાનો ખોરાક જીવાત, ધણેણા ઇલાયિ જાડના થડ અને પાનમાંથી મેળવતી હોઈ જમીન ઉપર તો કદિ ઉતરતી જ નથી. બૈયૈયાનું નામ તો સૌએ સાંભળ્યું હશે કવિઓની કલ્પનામાં ચિરહીખીના મન વ્યાકુળ કરવામાં આ પક્ષી કામદેવના એક ગણ ધરાજી કામ કરતું વર્ણવવામાં આવ્યું છે. લોક-કથનમાં તો આ પક્ષીને આખું વર્ષ તૃણાતુર ગ્રહેતુ માનવામાં આવે છે અને ન્યારે વરસાદ વરમે ત્યારે જ તે વરસાદની ધારે મોમા ક્ષીથી પોતાની તૃણ છીપાવે છે તેમ કહેવાય છે. આ પક્ષી ભાગ્યે જ નજરે પડે છે, પણ તેનો અવાજ એવો છે કે

બૈયૈયો (હાક-કુકુ)

આપણે તેને સાંભળ્યું તો હોય જ છે. વહેલી મવારે, બપોરે, સાંજે અથવા કેટલીક વાર વરસાદ ટમટમતો હોય ને મેનલી રાત જમી હોય સારે પી-પીડુઉઉ, પી-પીડુઉઉ, પી-પીડુઉઉ—એવો એક કરતા બીજો ચડતો ટપકા આપણે કાને પડે છે વખી વાર આ અવાજ એટલે ઉઘે સુરે જાય છે કે આપણને એમ જ થાય કે હમણા સુર તુટી જશે આ અવાજને આધારે બે આપણે ચાલીએ તો બૈયૈયાનો પત્તો લાગે આવા બૈયૈયા આ વર્ષે ભાવનગર વિક્ટોરિયા પાર્કમાં આવ્યા છે એક જોડું તો દર વર્ષે ત્યાં આવે છે

આ પક્ષી દેખાવમાં બરાબર શકરો—ખાજ જવું છે. છાતી ઉપર કાળાધોળા ટપકા અને આંખે ચરીરે ચટાપટા તેની ઉડવાની રીત તથા બધો દેખાવ કુદરતે એવો ગાદવ્યો છે કે માણસ તો શું પણ બીજા પક્ષીઓ થે તેને શકરો—ખાજ ધારી, જોનાં જ ઉડી જાય પોપાકની આવી ખુર્ચીથી આ ખુર્ચીને પોતાના ધડા બીજા પક્ષીઓ પામે ઉછેરાવવામાં મહેનત પડતી નથી કોયલ કરતા કાગડો મોટું અને જળવાન પક્ષી હોઈ કોયલને તેના માળામાં ઇંડા મુકતા જાડુ જ ચાલકાથી વાપગી પડે છે, પણ બૈયૈયાં તો પોતાના ઇંડા પોતાનાથી નાના પક્ષી લેણા પામે ઉછેરાવે છે, એટલે એને કાંઈ જ મુશ્કેલી પડતી નથી જેવું તે લેણાના માળા ઉપર ઉતરે છે કે નસત જ લેણા તેને ખાજ ધારી પોતાનો માળો મુકી ઉડી જાય છે, અને પછી એ પક્ષી નીરાતે પોતાનું ઇંડું તેના માળામાં મુકે છે અને તેનું એકાદ ઇંડું

મોતીડા (ક્રેસ્ટેડ કુકુ)

ખાઈ જાય છે. કવિઓએ આ હકીકત જાણી હોત તો કાવ્ય અને ગદ્યના જેવા દુઃખોર પક્ષીઓ દુનિયા ઉપર આટલી બધી ખ્યાલિ પામી શક્યા ન હોત. આટલા મધુર અવાજ નીચે આવું ખુની હૃદય દબે એવું કોણ ધારે? પ્રેરણાશક્તિને વચ બની લેવાંઓ તો બીઆર્ગ ગૃધ્રયાના ગચ્છાને મોટા કરે છે અને ઘણી વાર જો આપણે આગર-સપ્ટેમ્બર મહિના પ્યાનુ આપી લેઈએ તો વાડોમાં લેવાંઓ પોતાનાથી મોટા કરનાં ગૃધ્રયાના ગચ્છાને જોરાક અવગણના માણુમ પડે છે.

ગૃધ્રયાને અવાજ યુરોપીઅન લેકોને જીવકુલ ગમતો નથી તેઓ તો તેને 'Brain-lever-Bird' (જેના અવાજથી મગજ તપી જાય તેવું પક્ષી) ગણી, તેના અવાજથી કંટાળી તેને મારી નાખે છે. હું એક માટેજને સારી રીતે જાણુ છું તેજે મારી કોલેજના કમ્પાઉન્ડમાં રહેતી કાયસો અને ગૃધ્રયાના સવારનું કામ હાય ધરેલું.

ત્રીજી જન તે મોતીડા આ તો ઘણું જ ખુશ-મુરત પક્ષી છે. તેને માથે કલગી હોય છે. એની એ કલગી અને આંખું માથું કાળા રંગનાં હોય છે. તેજો જરડો કાઢો અને પેટ સફેદ હોય છે. પાંખો અને પુછડીમાં મફેદ લીટા હોય છે. જેમ મોમાયુ ગમે છે તેમ આ પક્ષી દરિયુમાથી આ તરફ આવે છે. બધી જાતની કાયસો ઉનાળામાં દરિયુમાંથી આ તરફ આવે છે અને મોમાયુ રવી, શિવજીો શરૂ થયાં

પાછી દરિયુમાં ઉપડી જાય છે. આ મોતીડા - Crested cuckoo આ જાણુ જન જ મોતીડા આવે છે. કદાચ મામ રીડ એકાદ જોડું આવતું હોય તેજો અવાજ ન વર્ણવી શકાય એવો મોતીડા છે. તે પાણુ ખીજે પક્ષીઓ પામે જ પોતાનાં ઘેડા ઉછેરાવે છે. આ કામ તે કદા રીતે કરે છે એ મારા અવાજમાં નથી. આ પક્ષીને મેં માત્ર એક જ વાર જોયું છે. પણ પક્ષીવિજ્ઞાને કાણે છે કે આ ગળે જાતની કાયસો મળી જુલાલુનાં બે જાતનાં પક્ષીઓ પામે પોતાનાં ઘેડાં મેવડાવે છે અને તેમના ઘેડા નવા ગચ્છાંનો નાશ કરે છે. અતનન બદ

ગાંધી

અજ્ઞાની જાનવીલાના આવેલા ૧૪૦ ઉત્તરોમાંથી બધા પુત્ર સાથે તે આ ગ્રામ આગમીના જ છે. (૧) મણિલાલ પુત્રલાલ માદ (૨) જનુ ત્રિવેરી (૩) કનૈયાલાલ દલમુખ-શમ જગ. ઉનામ તેમણે મળાની લેવા.

જરા જવાળ નીચે મુજબ: (૧) શોધી કાઢેલ મુખ-વાણી કહેવતો. ગોળ નાખે તેવું મજનુ ધાય, હાથોએ હાથી વડે ને વચ્ચે આડેને બેઠાં હાથે પાળીએ ખમ મળે; નાનો તેણજુ સપ્તમે દણિ, હાથો રીસો દેરાવર જાય (૨) મણિતગચ્છમત: (૧) ૧૧ (૨) ૪ મિનિટ (૩) જો-જાળી કાઢો: (૧) કમળ અને જરફ (૨) વડવાળ. (૪) અક્ષતઓએ નીચેની આકૃતિમાં જાનાળા મળાણે રીસાસો બાધી દેતી એઈએ

(૫) શખડ મોકલવળ:

આસન, પશિક, સધળું, મા-લિદ, નમ્રાણું, જાળવ, લાલિયો, નયન, લિંગેન. તેમાથી કાળા અક્ષરોને મોકલવાથી નીજાતી કહેવત: આપ સમાન જગ નહિ મિય સમાન જગ નહિ

(૬) મોકલવી કાઢો: લત,

ખડ, ખન, ખર, લલ, લર, લત, લખ, લખત, લગલ, લતવ, લલખ, ખ અને ખરલ. (૭) શખડમાંકળી: નખર, ગરક, રકમ, કમર, મળુ, રમુતર, તરત

ફરીથીએ એક વાત દઈ જમાવવાની રહે છે ગચ્છાવર વખત સુવના કર્યા છાંં વે કનર મોલનાશાઓ દનુ કર્ણ જનુ નિયમ પાળ્યા સિવાય અને તેવા કાચગા, અને તેજો અક્ષર ઉત્તરો લખી દઈએથી તે છે ફેરલાલ લાંબાં-

લાંબા પિછળ કરી આઠલાઠ પાનાની નેટો બંદે છે ટ્રેનના દાખલાનો જગ્યા પોતે કેવી રીતે સોંપી કાઢે છે એ સમ-
નનવા એક બાઈએ તો 'કુમાર'ના એક કૉલમ બેઠેલા
લાંબો લેખ લખ્યો છે એ આખા લખાણમાં પદ્મને જગ્યા
ક્યા છુપાઈ રહ્યા છે તે જગ્યા તપાસનારે સોધવાનું !
કેટલાક બાઈએએ તો જગ્યાના પાના ટાંકી લખાવ્યા વગર
કે દોરાથી એકઠા બાંધ્યા વગર છુટા રવાના કરી દીધા છે !
ઉત્તર મોક્ષનારાઓએ આવી કીબૂકીબૂકી બાળતો બંદે જ
સમજ લેવી એકદમ આ સ્થિતિ અટકાવવા માટે નીચેના
નિયમોનારકે ઉત્તરો મોકલનારાઓનું ફરી ધ્યાન ખેંચીએ છીએ.

(૧) ઉત્તરો કરમા મોકલ્યા હોય તો કુસ્તકેષ આઠ
પા કાગળમાં, ડારીઓ પાડીને, સાંકીથી નજરસર લખવા
(૨) ફક્ત ઉત્તર જ લખવાડે તેને સમનવધા માટે નકામું
પિછળ કે બીજું કાંઈ લાલુ લખવું નહિ (૩) એ કાનખને
ઉપરને જમણે ખુલ્લું મોકલનારનું પુર નામ-સરનામું, ઉમર
અને આજ્ઞાસ લખવા (૪) ઉત્તરો કરમા મોકલ્યા હોય
તો કરમાને ઉપરે ડાબે ખુલ્લું અને ગોરક કરમા મોકલ્યા હોય
તો તેને ઉપરે ડાબે ખુલ્લું 'જ્ઞાનલીલાના ઉત્તરો' એમ લખવું
(૫) માલકો હોય તેમણે પોતાનો માલક નજર નામની
નેડે જ લખવો, બીજામાલકોએ કશું લખવાની જરૂર નથી
ઈનામ તો માલકને જ મળે છે

નીચેના નવા મવાલોના ઉત્તર ખાદરવા રુદ્ર મ્સમ
મુખીમા પહેલી જગ્યા નેહએ

નવા મવાલ

(૧) નેટના સાત
વિશિષ્ટ ટુકડાએ મા
એક રીંછ સત્તાએવું
છે, સોધી માકલો

(૨) ગણિત-
ગામત : (૧) ૨૦
ના એવા ચાર પૂર્ણક

બાળ પાટો કે પટેલામાં ૧ હમેરતા, બીજામાંથી ૨ બદ
કરતા, ત્રીજાને ૩ વડે ગુણવતા ને ચોથાને ૪ વડે બાજવા
ને જગ્યાએ આવે તે બધા સરખા થાય (૨) ૨૪ અને
૪૫એ એક જ સ્થળેથી એક જ સાથે ચાલવાના ચર કર્યું
૨૪ દરેકજ ૨૦ માઇલ ચાલે છે, જ્યારે ૪૫ પહેલે દિવસે
૧ માઇલ, બીજે દિવસે ૨ માઇલ—એમ દરેકજ એકએક
માઇલ વધારે ચાલતો બન્ય છે ત્યારે એ બંને ફરી કેટલા
દિવસે મળશે ? (૩) મનુ પાસે તનુ ત્રણ ગળાના માગતો
હતો, તનુ પાસે કનુ એ આના માગતો હતો અને કનુ પાસે
મનુ એ આના માગતો હતો મનુ પોતાને થેરથી એક આનો
લઈ આવ્યો અને તેનાથી બંધાવું કરી પતી ગયું તે કેવી રીતે ?

(૩) ઝોળાખી કાઢોઃ ઝાડ પર થતા નાન્યેનર બનિના
એક ફળનો માત્ર એક જ સ્વર બદલાવવાથી એ જ બનિનું
પણ વેલા પર થત એક ફળ બની બન્ય છે, તે કયું ?

(૪) એક-ચોરમઃ બાળુના ચોરસમાં સોળ ખાના
છે તેમાંના આઠ ખાનામાં આઠ આકડાઓ
મુકેલા છે બાકી રહેલા આઠ ખાલી ખાનામાં
એવી રીતે આકડા મોકલો કે એ મોજેય
ખાનામાં ૧થી ૧૬ સુધીના બધા આકડા
એકેક વાર આવી બન્ય અને આઠી તેમ જ હમી દરેક લીટીના
આકડાઓને સરવાળો ૩૪ આવે

(૫) શાગ્દગોઠવણઃ બાળુએ જાન્યવેલા નમુના
* મુજબ નીચે આપેલા અરેજામાં
* શન્ટો કમસર મોકલી આપો
* જ્યારે એ યધા મળશે બંદખસર
* મોકલવાઈ બધા દરો ત્યારે મોકલીથી
* બનાવેથી લીટીમાં શુલ્કસાનના એક
* બંધીતા કવિનું નામ બની જશે
* (૧) ઉપરથી ચોરસઃ પહેલી દાર=

મરીરનો એ- બામઃ બીજી દાર=કપડાની એક નળ, ત્રીજી
દાર=વિષયાત જેન પડિત (૨) વચ્ચેથી દારનો ડાખી બાળુનો
ચોરસ પહેલી દાર=દિલનો સજ્જમાન્ય શિનિનિવામ, બીજી
દાર=ચોપડાની દવા, ત્રીજી દાર=બનાવનાર (૩) જામની
બાળુનો વચ્ચેથી ચોરસ પહેલી દાર=બનુકરણ, બીજી દાર=
દુઃખ, ત્રીજી દાર=એક સમખળુ (૪) નીચેથી ચોરસ. મહેવી
દાર=એક પશુ, બીજી દાર=મગન, ત્રીજી દાર=મુસાફરી

(૬) શાગ્દ-શિરગેહઃ કોઈ પણ મનુષ્ય સિર એટલે
તેના પહેલા અક્ષર તેમાંથી કાપી નાખીએ, અને છતા બીજા
બાંધવાળો એક શબ્દ બાકી રહે એના શબ્દો સોંપી કાઢવા
દાખલા તરીકે એક કુલ એવું છે કે જેનું માથુ માધી નાખીને
તો બાકી મેલ રહે જવાન કમળ—(ક)મળ આ મમાણે
બીચિના ઉત્તરો આપો

એક ધાતુનો સિરગેહ કરીએ તો પાંચજ બાજ રહે છે,
સ્થિતિનું માથુ વાદના ટેવ વધે છે, એક શહેરનો સિરગેહ
કર્ષો તો સ્ત્રી જન્મી, સરખાનો સિરગેહ કરતા આદર મળે
છે, એક સખ્યાનો સિરગેહ કરતા પાછળ એક ધાન્ય રહે
છે એ બધા શું ?

(૭) 'કુમાર'ના ચાર લેખકોના નામ બીજા મોકલનારે
સેજએ કરી નીચે પ્રમાણે મોકલ્યા હતા—તમે તે કાણુકેણુ
છે એ બાળી શકો છો ?

હજી આર્યે સારા બળુ પગમાં નમ માદ દે નાશ નર
હરિ પ્રચાર ચદ હરિ વદ

આફ્રિકાના પત્રો

માન-પ્રા પહોંચ્યો ત્યાં સુધીની દક્ષીણ તો મેં લખી છે. શુક્રાળા તેમ જ માન-પ્રા અને ટાગા-ન્યિકા (જ્યોને જર્મન ઇસ્ટ આફ્રિકા)ના બર્જો વિક્ટોરિયા સરોવરનો અર્ધ ભાગ યુગાન્ડાની હદમાં છે અને બાકીનો અર્ધ ભાગ ટાગાન્યિકાની હદમાં છે. શુક્રાળાના બંદરમાં તો અમારી સ્ટીમરને ભારે તોફાન નડતું હતું આ બંદરની પાસે જ સરોવરમાં એક નદી પડે છે અને બંદર પછી તદ્દન ખુટું પડાડોમાં આવેલું છે એટલે શુક્રાળામાં તોફાન એ તો અહીં સામાન્ય વાન થઇ પડી છે. કોઇકાઇ વાર તો સ્ટીમર શુક્રાળાના બંદરની નજીક નજીક શકતી નથી, એટલે ઉતારીઓને તેમજ માન-પ્રાને શુક્રાળા ઉતારવાને બદલે માન-પ્રા લઈ જવામાં આવે છે, અને સાથી થીજ સ્ટીમરમાં પાછા રવાના કરે છે.

માન-પ્રાનું બંદર મુદર છે એ ગામ પડાડો અને ટેકરીઓ વચ્ચે વસેલું છે, એટલે સ્ટીમર બંદરમાં પેસે ત્યારે તો ત્રણ બાજુ મોટી પહાડી જળાશય અને કિનારા પર મુદર વૃક્ષોની દાર. એ વૃક્ષોની પાછળ માન-પ્રાની શેકોની દુકાનો હશે અને તેની પછી પેલીબેર વિશાળ શાખાઓ પડ્યા દશે એવો ખ્યાલ તરત તો આવે જ નહિ.

માન-પ્રામાં આપણા ભાઈઓની કીક વસ્તી છે. બોન્નઓનું વેપારમાં સારું જોર છે. બાકી તો નાકાસેરો ટ્રેડિંગ કંપનીની તેમજ કંપાલા જનરલ એન્જનીની આફ્રિકો મોલાદાર ગણાય છે. હું માન-પ્રામાં ફેંક કરી શક્યો તે આ આફ્રિકોની અને ખાસ કરીને કંપાલા જનરલ એન્જનીનાથી રા. ડાલાભાઈની પ્રતિષ્ઠાને લીધે જ માન-પ્રાના રચના મુદર છે. ગામની વચ્ચેવચ્ચ મોટી શેકોની, અને તેના ફરતુ ગામ, સેકેટરીએટ વગેરે. જેમ એક કેન્દ્રમાંથી ભુનીભુટી ત્રિભુજાઓ ધ્રુવે તેમ મધ્યસ્થ શેકોનીમાંથી આખા ગામના રસ્તાઓ ધ્રુવે અને પાછા ત્યાં આવીને મળે કહે છે કે જર્મન લોકોએ ગામોને આ પ્રમાણે જ વસાવ્યા છે માન-પ્રાના આપણા ભાઈઓ આ જર્મન લોકોને દજ હેતવી સભારે છે, કારણકે જર્મન સત્તા નીચે તેઓ એટલા સુખી હતા તેટલા અંગ્રેજ સત્તા નીચે નથી એમ તે બધા ભાર દબાવે મને કહેતા હતા.

અંગ્રેજ સરચાનવાસીઓનો એક જ ઉદ્દેશ હોય છે કે સરચાનને હરકોઇ પ્રકારે પોતાના માલની મારફટ બનાવવું અને સાથી બને તેટલું દ્રવ્ય અને કાચો માલ ધસડી જવા. આ ભાઈઓના કહેવા પ્રમાણે જર્મન લોકો તો સરચાન પોતે કેમ આપ્યા થાય અને જીવનની ઉપયોગી ચીજો ઉત્પન્ન કરી શકે તેનો વિચાર કરતા એટલું તો મને પણ સ્પષ્ટ જણાયું કે જ્યારે યુગાન્ડાની ખીત્રવણી કરવાને માટે ત્યાં એકલા કંપાસનું જ વાવેતર કરાવવાની પોલીસી અખત્યાર કરવામાં આવે છે ત્યારે માન-પ્રામાં બાબરી, મોખા, મોયરોંગ, તણ, ઘી વગેરે સારા પ્રમાણમાં પેદા થાય એવાં પગલાં જર્મનોએ લીધા હતા અને તેને પરિણામે માન-પ્રા ખોરાકના સાધનોમાં સુખી ગણાય. ઉપરાંત, જર્મન લોકો આપણા વેપારીઓ તરફ સારો ભાવ રાખતા અને રગબેદનો તાસ ન આપતા એમ પણ આ લોકોનું કહેવું હતું.

માન-પ્રામાં મારો ઉતારો નાકાસેરો ટ્રેડિંગ કંપનીના શિવાભાઈને ત્યાં હતો તેમનું મકાન સરોવરના કાંઠા ઉપર એક નાની ટેકરીના શિખર પર બાંધેલું છે અને મકાન તથા સરોવરની વચ્ચે મુદર વૃક્ષો આવી રહેલા છે આ સ્થાનથી સવારસાંજ સરોવરનો રમ્ય દેખાવ નજરે પડે છે. શિવાભાઈ પચીસ વર્ષના યુવાન છે. પોતે મેટલાહ બોર્ડિંગના વિદ્યાર્થી હતા તે બોર્ડિંગના જીવનનો તેમને અગત અનુભવ, એટલે રોજ મને ગૃહ સગથી આગેક માર્ગિક પ્રશ્નો પૂછતા. તેમણે તથા તેમના પત્નીએ અમારા પર તો સહલાવનો વરસાદ જ વરસાવો હતા એમ કહેવું નોંધ્યું.

માન-પ્રામાં બીજો પરિચય રા. ડાલાભાઈનો બચે આવ્યા ત્યારથી જ આ ભાઈએ ભવન માટે મહેનત લેવા માંડેલી. પણ મારે એવું માનવું છે કે તેમને ખરા ચટકા તો મારે પહેલું ભાવણ સાલજ્યા પછી જ લાગ્યો કદાચ મારા માનવામાં ભુલ પણ હોય.

અહીં માન-પ્રામાં મેં આપણા ભાઈઓની સમક્ષ બે વ્યાખ્યાનો આપ્યા. વ્યાખ્યાનોની મોડવણ કરવા માટે હું ઇન્ડિયન એસોસિએશનના સેક્રેટરી રા. રોહાડનો આભારી છું. આ રા. રોહાડ આપણા લાવનગર રાજ્યમાં ન્યાયાધીશ મિ. રોહાડ છે તેમના ભાઈ છે. બે વ્યાખ્યાનો આપણા ભાઈઓને ખુબ ગમ્યા અને ફક્ત શરૂ થયું માન-પ્રાના બંદરબંદરના કારણે ને

લીધે માન-જાના ખોળ ભાઈઓ તેમજ થોડાએક લોહાણા ભાઈઓ કુટુંબી દૂર ઉભા રહ્યા

તળ માન-જામા કૂડ કરીને આસપાસ જવાનો મારો વિચાર હતો, પરંતુ હું માન-જામા આખો તે દિવસથી માન-જામા પેટ્રોલનો દુકાળ પડ્યો હતો તે હું નીકળ્યો ત્યાં સુધી ચાલ્યો છેક છેલ્લે દિવસે પેટ્રોલ આપ્યું ત્યારે રા. ડાહ્યાભાઈ માદા પડ્યા. આથી કરીને હું નાસા વગેરે સ્થળોમા ફરી ન શક્યો

જતાજતા મેં એક વ્યાખ્યાન માન-જાના સિનિયર કમિશનર મિ ટર્નરજીના પ્રમુખપણા નીચે અગ્રેજીમા આપ્યું આ ભાષણમા માન-જાના અગ્રેજ સીપુરખે દાનવ હતા ભાષણ આપ્યા અગાઉ તો આપણા કેટલાક ભાઈના મનમા બીક હતી કે હું ધોનિયુ અને ચપલ પહેરીને ભાષણ આપીશ એટલે ખાસ કરીને અગ્રેજ જાનુઓ સીડાશે, પરંતુ ભાષણને અંતે જ્યારે મિ ટર્નરજી તથા તેમની જાએ લગભગ અરધા કલાક સુધી મારી સાથે વાત કરી અને મને રોકવાનો આગ્રહ કર્યો ત્યારે તો આ ભાઈઓની બીક મટી ગઈ.

માન-જા છેડુ તે પહેલાં મારે થોડીએક દરજ્જાકત જીજ્ઞાસી ફેરી જોઈએ અહીં માન-જામા મને બેચાર વધારે વ્યક્તિઓનો પણ અનુભવ થયો કે જેમને હું ભુલી શકીશ નહિ રા ડાહ્યાભાઈની મંડળીમા મિ મઝમુદાર, મિ વૈજલ્લુવ, મિ આચાર્ય અને મિ ઠાકોરની તોષ મારે લેવી જ જોઈએ મિ મઝમુદાર, વૈજલ્લુવ તેમજ આચાર્ય કરદમમા કારકુનો છે મઝમુદાર તરવરિયા જોઈ લ્યો તેમને ફવાડે ફવાડે પ્રાણુ જાતે નાગર અને નાગરની ચાલાકી ધરાવે છે એલા વૈજલ્લુવભાઈ તો સાતમૂતિ, એટલે દૂર પણ તેમનામા નાગરોની સરકારિતાનું મને લાન થતું જ્યારે જુઓ ત્યારે હમમુખા અને મારા જેવાને ઉપકાર તથા ચગદી નાખવામા તથા મિ આચાર્ય થોડાએકલા પણ મક્કમ તેમની આખમા જ સફરપનું જગ હતું મિ. ઠાકોર આમ લલા આ આખી મંડળીએ મારા તરફ સ્નેહ ને સ્નેહ જ દર્શાવ્યો છે. ઉપરાંત, મિ દસનઅલીને જુલુ તો ભારે અન્યાય થાય

માન-જામા બે ખોળ ભાઈઓને મળ્યો હતો. તેમના નામ રા કાશમ અને જુમા બને ભાઈઓ

આપણી સરયાને નામથી જાણતા હતા હું કોઈ ચીજ લેવા તેમની દુકાને શિવાભાઈ સાથે જઈ ચડ્યો ત્યાં તો તેમણે મને ઓળખી કાઢ્યો બે દિવસ જુદેજુદે વખતે મને તેમણે પોતાને ત્યાં આમંત્રણ કર્યું અને છુટથી મને કેટલાક પ્રશ્નો પુછ્યા. પોતાના જમ્યાની કેળવણી માટે એટલી ધનતેજરી રાખનારા માખાપે મેં દેશમા પણ થોડાજ જોયા છે.

તા ૨૫ મીએ રડીમર આવી. સૌ ભાઈઓ અમને વળાવવા આવ્યા હતા. રા શિવાભાઈ તો અમારાથી છુટા પડના રોષ પડ્યા, એમને જહુ ઓછું આવી ગયું. સૌ છુટા પડ્યાને રડીમર ઉપડી

અમે રડીમરમા ચડ્યા ત્યાર પહેલાં જ બેચાર કલાકથી ભાઈ ગૌરીશકરને તાવ શરૂ થઈ ચુક્યો હતો ગૌરીશકરનો તાવ અને મીઠા પાણીના દરિયામા સફર એ બને એકલા થયા તેમા પછી પુછવું શું? માન-જાવી કિસમુ બે દિવસે પહોંચાય તેને બંદે આ રડીમરને ચાર દિવસ થયા એક દિવસ તો રાત જહુ વખતી ગઈ અને મારે રાત આખી ઉગાડેરા થયો પરિણામે કિસમુને બંદે હું પણ તાવ લાઇને જ ઉતર્યો અને પછી તો પુરા ચોરીમ કલાક આરામ જ લીધો.

કિસમુ બંદર વિશે તો હું આગળ કહી ગયો છું કેન્યાથી યુગાન્ડામા જતા માટેનું આ બંદર ચિકોરિયા ન્યાન્જાને કાઠે આવેલું છે અને તે યુગાન્ડા રેલવેનું ટર્મિનમ સ્ટેશન છે. અહીંથી ટેક જીન્ગ તેમજ મનાથે સુધી પગરતે પણ જઈ શકાય છે અહીંના લોકો કાચિરન્ડો કહેવાય છે અને તેજો મજુરી કરવામા વધારે હુશિયાર ગણાય છે. મેં સાલજ્યુ છે કે હાઇલેન્ડરમા ધોરાપિયન લોકો પોતાના સાખાઓમા મજુરી કરવાને માટે આ લોકોને પસંદ કરે છે.

કિસમુમા હું મિ પડ્યાનો મહેમાન હતો મિ મોનીલાલ લલ્લુભાઈ પડ્યા મુજરાનના પવાણા ગામના આજ્ઞાય છે. તેમનો વેપાર તો અહીં માધારજી ગણાય પરંતુ જાહેર જહુ અઢા માણમ છે કિસમુમા જાણની થણી મકકાશ છે એટલે અમારે ઉંડવા બેસવાનું એક મદિરમા રાખ્યું હતું મિ પંડ્યાએ તો પોતાના ઘરની તમામ મુરકેલીઓમા પણ અમાગ માટે દોઝાઈ કરવામા કાઢ મણા રાખી ન હતી

કિસુમુમા ખોળાઓની વસ્તી અને આખરે મારા પ્રમાણમાં છે. અહીંના શેઠ દાશમ જમાલ અને શેઠ મલમલખાઈ રહેમતલ્લા એ બે ભાઈઓએ સારી મહેનત લીધી. શેઠ દાશમ જમાલ તો આપણી સ્થાના દિનેચ્છુ રા. માણેકલાલ નાનંદ ચંદા-રાણાના શિષ્ય એટલે તેમને સંમતી ઉપર ખુબ ભાવ થયો. માણેકલાલ-ભાઈના પુણ્યચરિતની આ ખોળા ગૃહસ્થ ઉપર ખુબ અસર છે, અને અ-ભાઈ પછી શેઠ દાશમભાઈ માણેકલાલભાઈના ના-મને હૃદયથી નમન કરે છે આ બે ભાઈઓએ ફૂંડા માટે સારી મહેનત કરી.

મેદીનાં પાન

સકળ લોકમાં સહુને વડે, નિઘ ન કરે કોની દે,
વાચ, કાય, મન નિર્મળ સજે, ધનધન જનની તેની દે.

આરભે મધ્ય જાળીને, આરભેતુ ન છાડતા;
ધૈર્યથી ને કરે કામ, તે જ પરિત જાણુવા

બકિ સિરાતણુ સાફ દે,
આગળ વસતી છે પાક

નિર્ધન ને વળી જલુ ધની, એને વેર ધણુ ન,
સુખે ન સુખે માવડી, તે તો ત્રણ જણુ ન.

સત્ય નહિ તે ધર્મ જ શાનો, દયા વિના શું જ્ઞાન જોને;
વિનય વિના નિશા ને ગાની, માન વિના સા દામ જોને.

જેવું અતર વાયે દે, તેવું તમ મુખડું નીસે,
જેવું મુખ દેખાયે દે, તેવું તમ હૃદય વિષે

કુવા ધરના નકમું પણ પાક કાળા પદાણુ,
દોરડીએ ઉઘાય છે એ લેવું અંધાણુ

દે હોડે હોડે જુએ નવ ચક્રીએ,
દે ચક્રીએ તો કટકા યઈ પરીએ.

મેતી સૌ હક્કલણુ, તેના દાર ન વાય,
નિયત વાન મોઢક કરે, તેણે જીવ ન વાય

અવશ્યુ ઉપર ગુણુ કરે, એ ચક્રીન અજ્ઞાસ,
તે મુખડું સજાવાળીએ, આપે સરસ મુવાસ

ખજાનદાર મનમુગ્ધ, આગળી ધારે ચડવું દે,
હિમત હથિયાર બાધી દે, સત્ય લડાઈએ લડવું છે

ભાઈ ત્રજકલાલે તો હું રેશને ઉતર્યો ત્યા જ મારા કાનમાં નકાઠ ભાણુવી દીધો. ત્રજકલાલને ત્યા જગીને તે જ ટ્રેનમાં અને નકુરે ગયા

નકુરમાં પણ કાઈ બહુ પાક્યુ નહિ એટલે હું તો રાતના બાર વાગ્યે આવનારી મેલની સાથે ન જોતા રાતના આઠ વાગ્યાની શુઝમાં જ ઉપડ્યો

આ તરફ શુઝ ટ્રેનમાં પણ કોઈ ઉતા-રજોને મુસાફરી કરવી હોય તો વધારાનું ભાડું લીધા વિના સગવડ કરી આપે છે. અમારે શ્રેકમાં બેસવાનું હતું. હું, ભાઈ ગોરીશંકર અને એક ધરોપિયન બાઈ એ ત્રણ અને ચોથા ગાર્ડ સાહેબ અને નેરોબી જવાના હતા અને પેલા બાનું નૈવાશા ઉતરી જવાનાં હતા. આ બાઈ અમારી સાથે રાતના બાર વાગ્યા મુધી શ્રેકનાં ડબ્બામાં એક પેટી પર બેઠાડક બેસી રહી અને બાર વાગ્યે નૈવાશા રેશને ઉતરી પોતાના શાળા મુધી આવી ગઈ. આ-પણી સ્ત્રીઓ આવી મુ-સાફરી કરી શકશે ? એમને આપણે એ પ્ર-માણે કરવા દેશું ? હૈયા પર દાચ મુકીને જ-વાળ દેલો.

(અર્જુન) નાનાભાઈ

છેવટે કિસુમુ છોડ્યુ વચમાં અમારે નકુર શેકાવું હતું ને રસ્તામાં હુમ્મના રેશને આપણા મુશના ભાઈ ત્રજકલાલ છે ત્યા પછી કોઈ પાકે તો નોંધ લેવું હતું પરંતુ

નું ના વખતમા
ચાનકરાન
કરીને એક
રાત રાત્ર્ય કરતો
હતો. એ બહુ જ દુર
હતો એની પાણી પહોંચે એના જેટલી જ
ધાણીન હતી લોકોને આ ગમ્મગમ્મીથી
ભારે અસંતોષ રહેતો.

ચાતકરાન

એવામા એક વગેરે દુકાન પડ્યા
આગલે વરમે અનાજ ખુબ પાકેલું એટલે
લોકોને ખાવાનો તો વધો નહોતો, પણ
પાણીની બહુ તાણ પડી છેવટે દુવા તળાવમા
ડીપુ જે પાણી ગળું નદિ તરશથી લોકો પીવાવા
લાગ્યા ખોરાક વગર તો થોડા દિવસે જ માથે, પણ
કાઈ પાણી વિના રહે?

રાજમહેલમા એક મોડું સરોવર હતું જ્યાં
કેકાણે પાણી ખુટ્યું પણ લા તો એટલું ને એટલું
જા લોકોએ હવે લાથી પાણી લાવીલાવી પીવા માંડ્યું.

એક વાર મરોવરમા નદાત્તનદાના રાણીને
લાગ્યું કે પાણી બહુ જ વધી ગયું છે. પહેલા માથા
સમાણ પાણી હતું લા દવે ઊંડી સમાણ ચર્ચ ગયું
છે ને ઊંડી સમાણ હતું લા તો દવે કેડ સમાણ
જે માડ ગયું છે એ આખ ને આખ થોડા દિવસ
ચાલશે તો સરોવરમા એક ટીપુ જે પાણી નદિ રહે ને
પછી નદાવાની મત્રા જશે.

તરત જ એણે તો રાજાને વાત કરી નિર્દય
રાજા કહે, 'જરી વાત છે. ગામના લોકો આખો
દિવસ પાણી ભરે એટલે ખુટા જ મળે' દમણ
ને દમણા હુ દુકમ કાઢુ છું કે રાજમરોવરમાથી
કોઈએ પાણી ભરવું નદિ, ભરશે તો કારીની સિક્કા
યશે.'

રાણીને આથી બહુ આનંદ થયો
એકદમ રાજાએ પ્રધાનજીને બોલાવવા નાણમ

દોડાવ્યો ઉતાવળા-
ઉતાવળા પ્રધાનજી આ-
વી પહોંચ્યા

'પ્રધાનજી, પ્રધા-
નજી, દમણા ને દમણા

નગર આખામા દુકમ ફેરવો કે રાજ-
મરોવરમાથી કોઈએ પાણીનું ટીપુ જે
લેવું નદિ; લેશે એને કારીની સગ્ગ થશે'
રાજાએ દુકમ દીધો

પ્રધાનજી તો રાજાનું આવું બોલવું
સાલળી વિચારમા જ પડી ગયા એ
જાણતા તો દના જ કે રાજા બહુ દુર છે પ્રજા
મુખી થાય કે દુખી એની એને કરી ચિંતા નથી.
તોપણ પ્રજાના દિનની ખાતર કોઈ ગતિ માને તો
મનાવી એવા એમણે પ્રયત્ન કર્યો.

પ્રધાનજી કહે, 'ગમ્મજી, આપણી પ્રજા પાણી
વગર જીવી કેમ—'

'ન જીવે તો મરે.' પ્રધાનજીને બોલતા અટકારી
દર્જ રાજા વચ્ચે જ બોલી ઉઠ્યો, 'મારા દુકમ
સામે ફલીસ નદિ સરોવરમાથી પાણી ખુટે પછી
ગણીને નદાવાનું શું? જાઓ, જલની આખા નગરમા
દુકમ ફેરવી દો.'

'પ્રજાના જીવન કરતા શું રાણીના નદાવજીની ટીપન
વધારે?' પ્રધાનજી વિચાર કરવા લાગ્યા પણ રાજાને
ચેતાની મરજી મુજબ જ અધુ થએલું બેવાની ટેવ
હતી, એટલે વધુ કાંઈ બોલ્યા સિવાય એ લાથી
શાલ્યા મથા લોકોનું દવે શું થશે એ પ્રજા તેમને
મુજબવા લાગ્યો.

'આવો ચાતકી દુકમ કાઢી લોકોને હુ શું એ
ખતાનીજ?' થેર જાઈ પત્રગમ્મા પડ્યાપડ્યા પ્રધા-
નજી વિચાર કરવા લાગ્યા 'આતા પાણી રાજાના
પ્રધાન થવા કરતા ગરીબ મજુર થવું લાભ ગણ્યું
વધારે સારું પણ દવે ગમ્મના દુકમ પ્રમાણે નદિ

ધાય તો મારી હૃદયી-
નો મનાવ છે ' ખુબ
વિચાર કર્યા પછી કાષ્ઠિક
નિશ્ચય પર આવ્યા હોય
એમ પ્રધાનજી ઉભા
થયા ને ધીમે કચ્છે ગામ
બહાર ચાલવા માંડ્યું.

ખુબ દૂર જઈ પ્ર-
ધાનજી એક મોટા વડલા
નીચે ચાક ખાવા બેઠા.
રાત્રને કંઈ રીતે સમ-
નવવા, પ્રગ્નને શી રીતે
સુખી કરવી એના જ
વિચારો હજી એમના
મગજમાં ઘેળાયા કરતા
હતા. એટલામાં ચાકને
લીધે વડલાની શીતળ
છાંયડીમાં એમને ઉંઘ
આવી ગઈ.

એ જાગ્યા ત્યારે
એમની સામે એક બટુ-
કડો ડોસો ઉભો હતો.
આપણી એક વેન જે-
ટલો તો એ માડ હતો દશે. એની સફેદ લાખી ઢાલી
છેક જમીન ઉપર દસડાની હતી વસ્ત્રમાં એણે માન
એક ગળ્યો જ પહેર્યો હતો.

પ્રધાનજી તો આ ડોસાને જોઈ નવાઈ જ પાળી
ગયા ' આ શું? આટલો નાનો માણસ કોણ હોઈ
શકે? ' એ મનમાં ને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા,
'હું કોઈ બહુ પ્રદેશમાં તો નથી ખેંચાઈ ગયો ને?'
પણ ત્યાં તો પેલો ડોસો મગજગથી પ્રધાનજીના
મનની વાત જાણી જઈ મોં મલકાવીને બોલ્યો,
'પ્રધાન, આટલા બધા વિચારમાં શું પડી ગયો? હું
કોઈ બહુ પ્રદેશમાં નહિ, પણ તારી પૃથ્વી ઉપર
જ છે.'

આ ડોસાને પોતે પ્રધાન છે એની પણ ખબર
છે એ જાણ્યું ત્યારે તો પ્રધાનના આશ્ચર્યના પાર
જ ન રહ્યો.

કાગડાનું ગીત

અમે કાળા ને કામણગાળા કે કરીએ કા કા કા,
અમે ગાતા બહુ રાત્ર રસાળા કે કરીએ કા કા કા.
અમે ચોપાને ચાલીએ બંદા કે કરીએ કા કા કા;
અમે છેતરીને છેડીએ ફંદા કે કરીએ કા કા કા.
અમે સૂપી સંગાય વસનારા કે કરીએ કા કા કા,
અમે ભેળા મળી જમનારા કે કરીએ કા કા કા.
અમે છોટા અકલબક મોટા કે કરીએ કા કા કા;
અમે કુદીએ હો છુટ લંગોટા કે કરીએ કા કા કા.
અમે રજકે જળ કરનારા કે કરીએ કા કા કા;
અમે રાજરાજ ભોજ ભરનારા કે કરીએ કા કા કા.
અમે જાત્રાએ જગતથી વહેલા કે કરીએ કા કા કા,
અમે ખેલવે સરપથી પેલા કે કરીએ કા કા કા.
અમે ચટચટ ચણીએ દાણા કે કરીએ કા કા કા;
અમે કહેવાઈએ કાચાણા કે કરીએ કા કા કા.

ઉપરથી નિરાશા ઉઠી ગઈ. એ જરા દટાર થઈને બેઠા.
'હું તને બહુ શીખવીશ. એની મદદથી તું
તારું કામ કરી શકશે જો, આ સોનાના ખાલામાં
થોડું પાણી છે.' ને એના હાથમાં એ જ વખતે
એક સોનાનો ખાલો અર્ધે સુધી પાણીથી ભરેલો
આવીને પડ્યો.

'હવે હું તને એક મંત્ર શીખવીશ.' ડોસો બોલ્યો
ને એણે પ્રધાનના કાનમાં ઘોસાક શબ્દો કહ્યા. 'એ
મંત્ર બોલીને આ પાણી તારા સમગ્રાણી ઉપર છાટજે'
અચરજ પામતા પામતા પ્રધાનજીએ ખાલો
હાથમાં લીધો. 'પણ હું પાણી છાટીશ એટલે શું—'

પણ ત્યાં તો કોઈ નહોતું. પ્રધાનજી કોને પુછે?
જાણે કોઈ દિવસ આખો જ ન હોય એમ ધડીકમાં
પેલો બટુક ડોસો અદૃશ્ય થઈ ગયો હતો.

'અમે એમ, પણ એ ડોસો દયાળુ છે ને એણે

શીખવેલા નહુનું પરિણામ સાફ જ આવશે.' એમ ધારી પ્રધાનજી પાછા ગામમા જતા ઉપડયા. રસ્તામા એ ખાસા સાસુ ભેટા જાય છે ને આશ્ચર્ય પામતા જાય છે કે આ પાણીમા તે વળી કેવુંકે વળુ દરો!

તરશથી લોકોના જીવ જતા હતા એટલે પ્રધાનજીએ એ નહુ અજમાવવામાં દીલ ન કરી સીધી-સીધા એ તો રાજમહેલમા ગયા.

સિદાસન ઉપર રાજનજી બેઠા હતા રાણીજી પણ પામે જ ઉભા હતા પ્રધાનજીએ બંનેને પ્રણામ કર્યા

‘કેમ પ્રધાનજી, મારો હુકમ—’

પણ રાજ બોલવાનું પુર કરે તે પહેલાં તો ડોસાએ શીખવેલા મન બોલી પ્રધાને અજાણી જરી પાણી રાજગણી ઉપર છાટી દીધું’ ને ..

ને ગળરાણી અંધોષ’ સિદાસનની આગપામ બે નાનકડા પક્ષીઓ ઉડતાહતા પ્રધાનજીના હાથમાંથી સોનાનો ખાસો ને પાણી—અધુ ચુમ’

થોડી વારમા તો આ વાન આપ્યા ગામમા ફેલાઈ ગઈ પ્રધાનજીએ રાજસરોવરમાંથી પાણી ભરવાની સૈને છુટ આપી. દીધી થોડોના ટોળેટોળા પક્ષી ખતી ગએલા રાજરાણીને ભેરા આવવા લાગ્યા. ‘એમના પાપનો અદનો મળ્યો છે’ સૌકાઈ પક્ષીઓ સાસુ ભેટ કહેતું.

પછી બને પક્ષી ઉડતાહતા એ રાજસરોવરને કાઢે પાણી પીવા ગયા. પણ સાચ ભોળાના જ એ તો ગીસ પાડી ઉઠ્યા એમ કેમ? પેલા ડોસાના નહુમા એવું કાઢક દરો કે એ પાણી પી જ ન શકે. ફરીથી તો એમણે પાણીમા સાચ જ ભોળી નહિ

આ ભેદ લોકોને તો કાંઈ હુમ્મ ન થયું પણ પ્રધાનજી જાહુ દયાળુ હતા, એમને લાગી આવ્યું આવા દૂર રાજરાણીને પણ હુ પી થતા એ નહોતા ભેદ શકતા વળી પાછા એ તો ઉપડયા. પેલા વડલ નીચે આસી ટચુકડા ડોસાની રાહ ભેટા બેઠા.

એટલામા તો એ ડોસો દવામા હાથપગ દલાવતો દલાવતો આવ્યો—જાણે તરતો ન હોય! ખરેખર, પાણીના એ ગમને તો બધે ચઢે પાણી જ પાણી દેખાતું દરો’

પ્રધાનજી પામે આવી એ કહે, ‘પ્રધાન, તું શા

મટિ આવ્યો છે એ મારાથી અજાણ્યું નથી. તમારા જેવા બેઠી રીતે દયાળુ થતાં અમને નથી આવડતું પાણીને પાપની સિદ્ધા તો પુરેપુરી થવી જ જોઈએ. જા, હવે પાછો જા છો તે પાણીએ રાજરાણીએ લોકોને તરશે માર્યા છે તો હવે એમની પણ એવી જ દયા થશે.’

‘ત્યારે શું એ કદિ પાણી પી જ નહિ શકે?’ પ્રધાનજીએ દીન અવાજે પૂછ્યું

‘એટલી બધી સત્તા તો મારા નહુમા નથી,’ એટલું કહી વળી પાછું એણે પહેલાના જેવું જ અદસ્ય થયું. ‘હું તો પૃથ્વી ઉપગના પાણીના રાજ છું, આભના પાણી ઉપર મારો અમલ નથી ચાલે એટલે વરસાદનું પાણી એ પક્ષીઓ પી શકશે, પણ તે ચે અદરથી મોમા ઝીલી લેશે તો જ પૃથ્વી ઉપર પડ્યું કે તરત જ પાછું માફ નહુ એના ઉપર લાગવાનું’ એટલું બોલી તરત જ એ પહેલાની જેમ અદસ્ય થઈ ગયો’

આ સાંભળી પ્રધાનજી બહુ દિલગીર થયા પણ ગળરાણી વરસાદનું પાણી ઝીલીને પી શકશે એટલેથી એમણે સંતોષ માન્યો—માનવો પડ્યા.

લોકોએ ગળના નામ ઉપરથી એ પક્ષીઓના નામ ચાનક પક્ષી પાડ્યા

ને આજે ચે ચાનક પૃથ્વી ઉપર પડેલું પાણી ક્યા પી શકે છે? મજલાલ

સ્વીકાર

અમારી ત્રીજી વાર્તાઓ: લેખક, મુખતિ નાગરદાસ પટેલ તથા નાગરદાસ ઈ. પટેલ, પ્રકાશક, બાલજીવન માર્ગલય વડોદરા અને મહાદ, શ્રી ૦-૧૨-૦

અભિદાન: (નાટિકા) લેખક શ્રી કવેરચંદ મેઘાણી, પ્રકાશક, શ્રી બાલનગર મહિલા વિદ્યાલય,

મનોબોધ: સ્વામી રામદાસના મનાચે શ્રીકૃષ્ણ પદ્માત્મક બાળાનર કર્તા-પ્રકાશક, વામન મણીજોષિદ પટેલ; ૦-૨-૦

માનુપૂર્ણને પછે: શ્રી બાલનગર ઓફિસવળી મંડળ અને મહિલા વિદ્યાલય ૧૬૨૬-૨૭નો રીપોર્ટ, પ્રકાશક, બાલનગર ઓફિસવળી મંડળના મંત્રીઓ.

શ્રી જૈન વિદ્યાર્થી આશ્રમ—સુરતનો આઠમો વાર્ષિક રીપોર્ટ

માધુર્ય

લલિતકલા-કર રસવિલાસર ખનરો છ ક્યારે ?
 અલિત કલાએ મગત કલાથી ધુમરો છ ક્યારે ?
 પ્રભુનીલાના મહર્ષીનેને પીઠાનરો ક્યારે ?
 ચક્રાર નયને વિશ્વ-ચમત્કૃતિ ઝીલરો છ ક્યારે ?
 રવત સિદ્ધ અતરાત્મ-રુદિ ખીલવરો ક્યારે ?
 વિચાર રૂતિ વર્તનને બસ એકવરો ક્યારે ?
 વર્ષા વસત સમ રસ-દેવતાવલ હુમનુમરો ક્યારે ?
 માણુવીણને આદોલન જન હ્રુમ્પરો ક્યારે ?

—લલિત

કાંતિવારી ચીનકુમારી

પારીસમાં ખુબ જાણીતી થએલી અને ત્યાની 'ફ્રેન્કિટ
 ઓફ યેરિસ' તરફથી 'ડૉક્ટર ઓફ લૉ'ની ખાસશાહી
 તરીકેની જુઓ પદવી પામેલી મિસ સુમ ચેન્, સાગડાઈ
 ખાતેની કેન્દ્રનીજ સત્તાની શાખાની પ્રમુખ નીમણ છે.
 વિજયી રાષ્ટ્રવાદીઓએ અમેરે પાસેથી સાગડાઈ છતી લીધા
 પછી તરત જ તેને ત્યાની ન્યાયાધીશ બનાવવામાં આવી
 હતી તેમાં તેની સત્તા અને અમલ કુબેચ ગણવા હતા
 અને તેની રાજીનો પરચો આખા પ્રાંતને થઈ મથે હતો.

આજ પારીસ વર્ષની વયે ચીનના રાષ્ટ્રપક્ષની સાગ-
 ડાઈની શાખાની પ્રમુખ નીમણેલી, નિયત મનેજબ ને
 તીવ્ર નીર્વહિવાળી, અસીમ રાષ્ટ્રદ્રેકની ભૂતિ સમીએ મિસ
 ચેન્ આજ અદ્યાર વર્ષથી પોતાના દેશના ઉદ્ધાર માટે મથતી
 આતી છે સનર વર્ષની ઉગતી વયથી એણે ચીનની રાષ્ટ્રીય
 ચળવળમાં સાથ પુરાવ્યો, એને ખાતર એણે સાહી પક્ષના
 પોતાનાં માતપિતા તત્ત્વા, પોતાના પ્રેમિકને પણ જતો કર્યો
 અને પોતાના પક્ષને વફાદારીથી વળગી રહેવામાં અનેકવાર
 પોતાની બળને સફટમાં હોમવામાં પણ પાછુ વળી એણે
 નહિ એ જુદાન વયે, ચીનની કુમારીઓ લગનગુજના હક્કમાં
 હોય અને જુદાને તથા પતિસેવાની જગ્યામાં પડેલવા
 આતર હોય છે તે વેળા આ અદ્યુત્ત ઓકરી પોતાના પિતાના
 શાહી હોદા અને લાગવગને લાભ લઈ રાષ્ટ્રપક્ષમાં અનેક
 બચકર કાંવતશઓ પાર પાડવામાં રચીપચી રહેતી એ વેળા
 જમતા આવતા રાષ્ટ્રપક્ષમાં ગમે તે વર્ગના માણુસને બેગ-
 વવામાં આવતો અને કાંતિવારીઓના એ મડળનું યુધ્ધ કામ
 છુપા કાવતરા, ધુન અને ઠેકરે જવામાં કરવાનું હતું મિસ

ચેન્ને બાને, ધણખા, દસિણ ચીનમાં આવેલા રાષ્ટ્રીય પક્ષના
 યુધ્ધ મથકેથી ચીનના જુદાજુદા ભાગમાં બેગબ અને દાર-
 ગોળા પહોંચાડવાનું આવલ અને એના અનેક સમાઓ
 સત્ત્વમાં જુદેજુદે સ્થળે સાહી અમલદારો હોવાથી કોઈને
 એના પર શક આવે એમ ન હતું તેમાં વળી જીનત અને
 જુવાન વયને લીધે પણ તે બચી જતી એક વખત પોતે
 ટિન્કિનથી થેકિંગ પોતાના સામાનમાં ફાકોળો સતાડીને
 લઈ જતી હતી તે વેળા દેશાવરના એલચીમડળના એક
 સજ્જ સાથેની મિતવાને લીધે તે જકાંતખાતાની તપાસમાંથી
 ફતી આળીની પળે બચી મઈ હતી તે હજી એ કોઈવાર
 વર્ષે છે એ ૧૯૧૦ની વાત

તે પછી થોડા જ વખતમાં, કોંમિન્ડોના નામથી ઓ-
 જખાતી એમની એ મડળી સાથેના મિસ ચેન્ના સળગતી
 પરાકાષ્ઠાની પરી આગી પહોંચી ચેન્ એ મડળમાં અન્ન કાર્ય-
 કોમ્પાની એક ગણાતી, તેની સલાહસૂચનલુ બહુ વજન
 પડતુ અને પોતાથી બનતુ ત્યાં સુધી તે છુતામકી અને
 હિસામક મરુતિઓનો વિરોધ કરતી અતે મડળના નેતા-
 ઓએ, દેશમાં એ વખતે સેથી વધુ મિહારસાર ગણાતા
 જુના રાજગળના એક સરદારનું ધુન કરવાનો ઠરાવ કર્યો
 અને તે કાર્ય માટે બોગ લઈ જવાનું કામ મિસ ચેન્ને
 બાને આપ્યું એક જુવાન અમલદારને માથે આ કાવતર
 પાર પાડવાનું આગ્યુ ને તેનો ગેશ સરદાર સાથે જ નાશ થયો.

ત્યારથી સાહી સરદારને મિસ ચેન્ પર શક આવ્યો.
 પણ તેના કુટુંબની જળદી લાગવગને લીધે કરી ગંતીર સત્ત
 ન થતાં, તેને કાં તો રાષ્ટ્રપક્ષ ઓડી દેવાની અથવા તો દેશ

૧૭૨૦મા માર્ચેસમા ચાલેલી બારે મરણી વેળા, એ મરણું કારણ શોધવા સાર, મરણીથી મરેલા માણસનું મરદુ ચારવાની બલબલા મારણે પણ હામ ન પડે એ વેળા દેવી ગાયન નામને એક પુત્રના દાકાર આગળ પડ્યા. મરદુ તરીકે તેના એકેએક અવયવની તેણે વિગતવાર નોંધ કરી કામ પુર થયું, પણ એને તાવ ચડ્યા ને બારે કલાકમાં એ મરી ગયા પોતાના ધેવાના યજ્ઞ ખાતર ને માનવજાતિના સુખ ખાતર એણે પોતાના પ્રાણ આપ્યા.

કાળા પડી ગયેલા એસ્થુમિનિયમના વાસણને લીંબુના રસમા બીજા વેલા કપડાના કંકડાથી બરાબર ધરીને સાફ કરવા ને પછી ગરમ પાણીથી વીંછળી નાખવા યોગ્યતા બની જશે.

ગ્રહ, સંદેશ કે એવેરા બીજે કાંઈ પ્રવાહી પદાર્થ ભરેલી શીંગળીના બુચ પાણીવાર એટલા સમગ્રકે ચોરી નવ છે કે તે ઉધાડતા બહુ મુશ્કેલી પડે છે પણ એ બુચ બચ કરવા પહેલા તેના પર થોડું ગ્લિસરીન ચોપડી દેશે તો થકી એ નહિ થોડે

વપુ કે હરીના હાથીદાનના હાથા નાળા પડી નવ ત્યારે તેને ટરેજીબનથી બરાબર ધરીને સાફ કરી નાખવે, પાછા હતા એમાં સફેદ બની જશે

આમાના કેટલા કુલ તમે મુખ્યા છે ? નેરરી, રાજ્યવેળા, નાગવેળા, ખડવેળા, ચમેલી, કેમુડા, બકુલ અથવા જોર-સલી, અવ, શુભદાવરી, નનુન, ગુલ-સમો કે ગુલગડી, હારશ્રી નાર કે પારિ-નવક અને રાજરાણી

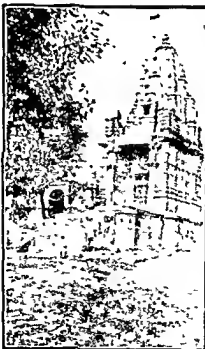
રખાની ચીજને બટ્ટાના રસ વડે માફ કરામી અવ્યમિત બને છે

કપડા કપર પહેલા કાટના ઢાપ કાટના માટે તેના ઉપર મીઠું બેળવેલા લીંબુને રસ ચોપડેલા

સાંકડા મોવાળી શીરડીમાં કાઢ ચીજને બુચ ભરેલા હોય ત્યારે ગ-જાળીની બહુ જરૂર પડે છે એવે વખતે ધરમા પતરાની ગજાણી ન હોય તો આપણે તરત જ એક સાદું પરબીટિયુ ચિત્રમા બતાવ્યા મુજબ કાચીને કામ ચલાડ ગજાણી બનાવી રાખીએ પહેલા કિરને ચોળીને બંધ રી દેવું થકી ચિત્રમા ટપકાંથી બનાવેલી લીંબી પ્રમાણે લાપી નાખવું આ રીતે એક સાથે બે ગજાળી તૈયાર થઈ જશે બને ગજા-જીના નીચેથી બુચે બેક ચોરસ કાણુ પાડ્યા પછી બે લીને ઉપયોગમા લેવી

રેગમી કપડાને ધોની વખતે માણુ નહિ દેતા માણુના પાણીમા બોળી દેવા

પાટણમા જરામા બોળણી દેરી

ખાણુના ચિત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે બે લાખા ખીલા હીવાલ મા બોડી દેશે એટલે છાજલી કે બીટ કોઈ પણ બારે વરતું મુખ્યા

માટે મજબુત કાટખુણા મહેલાખી તૈયાર થઈ જશે નીચેના બોલે ઉપરના ખીલાને ટકાવી રાખશે

કપડા પર ગાલીથી નામ લખતા ગાલી રેગાઈ નવ છે આને માટે એક તંબ સહેલો કપાય છે પહેલા પેનિસલ અથવા લખવા ને પછી તેને ગાલીથી થકી લેવા બીજાકલ રેગાશે નહિ

ગાળાના વાસણમા થોડી વાર ઉકળુ પાણી ભરી રાખી, પછી સાફ કરામી બરાબર સાફ થઈ જશે

મરી થઈ ગયેલી સાવરણીને સાફ કરવા માટે સોડા નાખવા ઉપરના પાણીમા બોળીને તકે મુશ્કેલી દેવી

સફેદ કપડા ધોવા માટેના ગરમ પાણીમા, દન રોર પાણીએ એક નાની ચમચી ભરીને ફરફિન નાખવાથી મપડા પરના ઢાપ એકરમ નીકળી નવ છે

તેલ ભરેલી ગાંડીને નદન સાફ કરવી હોય તો એક કપાય છે પહેલા તેગા રાખ બરી કડા પાણીમા મુકી અને પાણીને બહુ જ ધીમે-ધીમે ગરમ થતા દેવું થાય એ પાણીને ઠરી જવા દેવું પછી શીંગળીમાથી રાખ કાઢી નાખી સાણુના ગરમ પાણી વડે થોઈ કડા પાણીથી વીંછળી નાખવી

બુદ ઉપર ફરફિન થમ વાપી કુમારા આવે છે

આટલું "ગુણસુંદરી" ખાતે ઉધારજો

આવતા તમારા માનીતા માસિક "ગુણસુંદરી" ને વર્ષમાં ૬ ૬ રૂવાના દાદ છે

ચાર ખાસ અંકો ૨૫૦-૭૦૦ પાનાનું ઉપાખ્યાં અને સંગીત વાર્તા અંક : દીપોન્મતી અંક : સિદ્ધાન્તા આર્ચક જાણક અંક : મહિલા અંક : અને આનંદપ્રાપ્ત વિભાગો

વાર્ષિક રૂકત રૂ. ૪ માં એ બધું આપણે રાખવા

□=====ઉપરાંત=====□

આ વર્ષે ત્રણ તવા વિષયો

[૧]

[૨]

[૩]

શુભરાતની શુભસુંદરીઓને	વાચ્યોના સુખદુઃખના	સ્રીશ્રવને	દર્શકોની
મહાન ભક્તિઓના સંદેશ-	સવાલ જવાબ	શોધે અને	સંદેશની
સીપ્રતિ વિષેના તેમના	સીવાચ્યો પોતાની જીણી	દાખો રાખવા	વિશેની
અનુભવશૂદ્ધ અભિપ્રાયો.	જીણી મુંઝવણો પછી સારો.	અજમરી	મુશ્કેલીઓ.

□=====વળી=====□

દુનખી શિક્ષામાં વિવિધતા રાખવા મરે; સ્વજનના સ્મિત અને સારણ સમાચારો તેમજ મનનીય નોંધો મહુ રહેશે; રમતરી વાર્તાઓ, આલોકક ગાન-ગાલ્યો અને મનનીય ઉત્સોહી હોયો જાણો.

એથી વિશેષ તમને કાંઈ નેહનું હોય તો

માર્ગી હોજો—સરસાક્ષી નહિ.

જુલું સપ્ટેમ્બરથી નવું વર્ષ રાહ થાય છે

તવાં આઠકો ' જલદી નામ નોંધાવી લેજો.

જુલું આઠકો ' જલદી કવાજમ મોકલી આપજો.

વી. પી. મંગલવાનો જાણકમાં ન પાડો-૧૫માં પેટખાતને

એ આના ખટાવટો અને વાર્તા-અંક મોકલો મળશે.

આજે ૨. ૪ મોકલી આપો.

૦૫૨૨૫૫૫ "ગુણસુંદરી", ૧૦૫, ગીર્મામ બેક રોડ, મુંબઈ, ૪.

ગુજરાતમાં સૌથી વધુ આહકો ધરાવતી, માનિક

શિક્ષણપત્રિકા

હજી ૨૨ મહીને એના પ્રાદેશ વચોળ જાય છે એની એ સફળતાની ચાલી શામાં છે, નહીં? એ હાંક કાઢ્યો

ગિજુભાઈ અને તારાબેન એનાં અનુભવી ગિજુભાઈઓ એનાં તબીબો છે

દેગના બાળકોનને દર મહીને એક ડબ્બું આગળ મુકવાના મંત્ર એ બતલે છે

સુધી ગર્ભાના નિબંધો નહિ, પણ દોઝેદોળ પરધરમા બનતા બાળકોના મસોબા પર

વાર્તા રૂપે બાલમાનસના ચૂંટ પ્રશ્નો સહેલામાં સહેલી બાપામાં એ ચર્ચે છે

ઉંચામાં ઉંચું ને ઉપયોગીમાં ઉપયોગી ૨૦૦ ખાનાનું વાચન એ મોવામાં સોણુ આપે છે

વરસના માત્ર એક રૂપિયાના લવાજમમાં ત્યાં ત્યાં બાળકો, માળાપો અને ચિકિત્સા છે, ત્યાં ત્યાં

શિક્ષણપત્રિકા હમીયા ધસાગબન દાખલ થતી જાય છે મકાશક થી દક્ષિણામૂર્તિ બાલમંદિર આવનમર

નહો બસ, વાંચનાર કોરો, બાર વાંચનાર કોરો

એવાં કુમારજીવનને પ્રેરક ને અનુરૂપ પ્રો. કાકેરના એ પુસ્તકો

ઉગતી જુવાની

પ્રવિબિંબિત કરુ નાટક

દર્શનિયું

ટૂંકી વાર્તાઓના સંગ્રહ

મૂલ્ય ઉગતી જુવાનીના રૂા ૧-૧૨-૦ દર્શનિયું (રવિસાહર સવળતા ચિત્રો સાથે) રૂા ૧૧ પ્રો. મ. ક. કાકેર નાસવમુ પેક પૂનાસિટિ

કુમાર જીવનની

માનીતી હસ્તકળાઓ

ચિત્રકળા અને ફોટોગ્રાફી

એ બેમાંથી તમને શું પ્રિય છે?

બંનેને લગતો નરેદતરેદનો અને ઉંચી ક્લૉઝિડીનો મામાન

કોન્ટેનાનેટલ, ઇલાસ્ટ, ફોટાફ વર્ગે કંપનીઓના કૃતિમાં તથા દરેક જાનને સામાન; ઇક્ટર, આગ્રા, વેલિંગ્ટન વર્ગે કંપનીની બધી જાનની જોડો, ફિલ્મો તથા જોમાઇડ પેપરો હાઉટન યુથર જેવી કંપનીઓના જંગો ડિજો વર્ગે વિન્સર ન્યૂટન તથા રીબ્બ કંપનીઓના દરેક જાનના ફોટોના સામાન રમતી ટ્યૂબો, પીડીઓ, ન્યુટનના કાગળો, પેન્સિલો, ડેનવારો વર્ગે પ્રજાજન કિંમત વાલે વેચનાર ફોટાફ ફોટોગ્રાફીના ફિલ્મો ધોવાનું, તેના પ્રિન્ટ કાઢી આપવાનું અને ફોટો એનલાઈનિંગનું કામ આપ હુ ટેક સ્નાધનોથી કરી આપનાર એસ. ડી. ઇમપ્રિન્ટી કં. રીડરોડ : અમદાવાદ

બાળકોની રમત

હોઠ આનામાં ચોરાશી જ્ઞાન

બાળકોને ઘણી ગમ્મત સાથે જ્ઞાન આપે છે. નાનાં પાંચ વર્ષનાં છોકરાં પણ સમજી શકે તેવા સરલ મોટા શબ્દોમાં ચિત્ર સાથે.

ફક્ત હોઠ આનાની ટીકીટ ખીટો

ધી હાલ ઇન્ડિયા એકવર્ટાઈઝિંગ એજન્સી : અમદાવાદ

બાળકોને વહેંચવા માટે સામગ્રી પૃનો ભાવ રૂા. ૨-૪-૦ તથા ૧૦૦ના રૂા. ૪-૪-૦

The Ahmedabad Sports Depot.

REID ROAD, AHMEDABAD.

અ મ દા વા દ
સ્પોર્ટ્સ ડિપો

આંધી તમને કિશોર બાલ ઉત્તમ માસ મળશે
રથ, ઇક્વિપ્સ, કેસન્ટ, પનિફોર્ન, રેલના અને પર્ફેક્ટ
ફાઇ, ગન ઓન્ડ મૂર, ઓરોમોફ, ફેનન, ડેડવેન્ટ તથા
ફાઇના બેટ ઉપરાંત સ્ટેપલ્સ, લેગ બાઉન્સ, ઉચા ચિફ્ટ
બોલિંગ ને બેટિંગ સ્લૅટ, તથા ફુટબોલ, ટેનિસ, બેડમિન્ટન
હોકી અને ક્રીકેટ તથા બીજા અનેક રમતોનો સામાન
ઉપરાંત નીચે બતાવેલો અમેરિકન કચ્છ

કીમત

રૂ. ૨૫

કમરત કરનારા તથા આઇડિલસ્ટોને બહુ ઉપયોગી
ઇન્સ્ટ્રિક્ટ હોરાથી બધાએમનો બરોબર કાચ છે
શુભચિત—ક્રિડાવાટકમાં

વાળખી શીમતે મારો માસ આપનાર તરીકે આનિ બનેલ

અ મ દા વા દ 'સ્પોર્ટ્સ ડિપો

ગીડ રોડ ૧

બકાદગામ

બાળ સાહિત્ય નો ગાંડીવટંકાર

પાંચથી પંદર વરમના બાળકોના હાથમાં મુકી
શકાય એવા, રસરંગ, છપાઈઅપાઈમાં વિલાયતી
પુસ્તકોની સરસાઈ કરનારા, રંગબેરંગી ચિત્રો
ને મુખપૃષ્ઠવાળા, સગળ વેધકશૈલીમાં લખાયેલા
પુસ્તકો જેમાંનાં ધણીખરા સરકારે છનામ કાચ-
બેરી માટે મંજુર કર્યા છે ને બીજા થના વ્યય છે

ગાંડીવ જાણીયાનમાળા

ટાઈટલેસની નાણુ વાતો (નીચ આં)	૦-૪-૦
અકુલ (બીજી આગતિ)	૦-૬-૦
બીરબલનો બન્ધુ	૦-૮-૦
મુગ્ધરાજ (બીજી આગતિ)	૦-૮-૦
નીલમ	૦-૬-૦
બાળવિદ્યા (બીજી આગતિ)	૦-૧૨-૦
બીમ અને યુધિશિર	૦-૪-૦
વાયોનુ પન	૦-૪-૦
નનુકુ દાર	૦-૬-૦
તોકાની રીપુટો	૦-૬-૦
જય અનંદરંગ (દનુમાન અરિય)	૦-૪-૦
કુવારો (કાવો)	૦-૬-૦
બીજા કેટલાય નૈવાર યુદ્ધ રવાં છે જાગર,	
કનૈયો, નેપોલિયન, બીમ, પરમાન, વનગજધો	
છનામ, વડાણી કે લેટ આપવા લાયક	
આપી મરસ ચોપડીઓ બીજી નહિ મળે.	

એ ઉપરાંત અન્ય પુસ્તકો

બાળપુત્રનું બંગાળા ફી રૂ. ૧) હાથ આમામ ૧)
કલકત્તાનો કારાપુગ ૧૫, બ્રહ્માંડનો લેફ ડા, ૫૫,
કાળું ચુવાળ ૧૫, આનંદ મુદ ૧૫, નિલિસિ-
સ્ટોના પેન્ડમાં ૫૫, મારો જેહનો અનુભવ ૫૫,
ઉપગંગ તમામ સાહુરા તથા લેખકોનાં તવા-
નવા પુસ્તકો મળે છે મુદ્રીપત મફત
રૂ. ૫૫ની રિકિટ બીજાથી 'ગાંડીવ' પન નમુના
તરીકે એક મદિનો મળશે. જાણવું રૂ. ૩)

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર કેળાં પીઠ-મુરત

भाद्रपद-आश्वि

१८८३

दीवाणी अंक

મિત્રો સગાં સંબંધીઓ માટે દોવાળીની ભેટ

ઉત્તમ પુસ્તકોનો નવો શ્રેણ

‘કુમારના’ યોગદાને
મજામજા રૂપિયે આપે

ગોરખપુત્રનું બેંગળા	1-0-0
બાનેશ્વર (વર્ણિત-કૃત)	1-0-0
તરુણ (‘પુષ્પ’ની પાર્વતી)	1-0-0
નત્યવ્ય સન્નાય અને વાર માટી	1-0-0
ગોળ કુલ (વિદ્યુત્ આલ્બમ)	1-0-0
ચત્રાકર્ષી બેર (અપલકા)	1-0-0
દ્વિતીય દર્શન-અભાસ	1-0-0
અમુક છાનદાસી	1-0-0
ગોળ લેસરો’ અનુભવ (નાપીત)	0-0-0
શાસ્ત્રનામધિ (‘શ્રવિત’ની)	0-0-0
બાલ અનુભવ	1-0-0
સ્વામીના કાશ્યપ	1-0-0
ગાવિયન (મોરવિંદુ નાટક)	0-0-0
ખાલ્દાનાં રંગ (લેના બદલના)	1-0-0
ગાળવિદ્યાર	0-0-0
નિર્મિતિઓના પુસ્તક	0-0-0
વિનયનું પ્રયત્ન હાલત	0-0-0
કાલુ અપાલ	1-0-0
પેરો પુત્રીમાધી પદ્યગી	0-0-0
પોર્ટલ, પશ્ચિમ, અંગ્રેજી	1-0-0

કુલ ૨-૦-૦

ઉત્કૃષ્ટ, શિષ્ટ, સ્વામ્ય
ને આકર્ષક આકર્ષ્ય

શ્રી. ૨૮-૪-૦૦નાં આ પુસ્તકો ‘કુમારના’
આકર્ષને પચીસ રૂપિયામાં બેરોડા

આ સિવાય, ડારનાં પુસ્તકો, પૈંથી બેર
તે આ પુસ્તકો બેરોડા ને મેળાવારને
આર દેકા કનિયા તથા પેરોડા માટે
નવ તે વર્ષ પુર્વે મુસલમાને પેરોડા માટે
તમારો આકર્ષ નેમર ઉપી સોફ્ટી
કુમાર કોચીકરમાંથી મેળાવી લો.

સ્ટેશન મોબાઇલ

અ. મ. દા.
સ્પોર્ટ્સ ડિ

માંથી તમને શિશુવત્ત કાચે ઉપાસ

કુલ, પશ્ચિમ, કુલ, પશ્ચિમ, કુલ
કુલ, કુલ, કુલ, કુલ, કુલ
કુલ, કુલ, કુલ, કુલ, કુલ
કુલ, કુલ, કુલ, કુલ, કુલ
કુલ, કુલ, કુલ, કુલ, કુલ

ઉપરાંત નીચે બતાવેલો

કીમત

અમરત કરનારો તમા આકર્ષકોને

અમરત કરનારો તમા આકર્ષકોને

વચ્ચે મેળાવી આપે

અ. મ. દા. વાંદ સ્પોર્ટ્સ

કુલ, કુલ, કુલ, કુલ, કુલ

ડાશી તને ખાઉં!

આવી, રસભરી રમુજ બાળવાર્તાઓ કહેત, ઉઠાવદાર ચિત્રોવાળું મનપ્રુત બાધણીનું સુર પુરતક મુખને દીવાળીને અવસરે તમારા ટચુકડા મિત્રોને તમે ખીણ કંઈ ભેટ આપવાના હતા?

શી હસા મહેતા સંપાદિત એ

બાળવાર્તાવલિ

હવે બાળકોની દુનિયામાં પણ એટલી લાગીની ને માનીતી થઈ ગઈ છે કે એને વિષે વધુ લખવાનું ન હોય. બાળકો ભોતવિંત એને કહી શકે છે, અને એકવાર હાથમાં લીધા પછી પડી મુકાળ નથી હાળી ગઈ દીવાળીએ બહાર પડી છે ત્યાં તે નકલો ખલાસ થવા આવી છે. દરેક સંસ્કારી કુટુંબ એ વસાવી છે. તમારાં માનીતાં બાળમિત્રોને પણ એ જ ભેટ આપો. ચાર ત્રિંગી ચિત્રો ૩૦ આકર્ષક આદા ચિત્રો ત્રણ કાચળ, મોટા ટાઇપ, ટકાઉ પુસ્તક.

કામત દોહ રૂપિયો

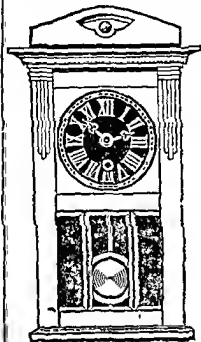
શી જાનનામની ક. શુક્રેશ્વરી, પ્રિન્સેમ રીટર મુંબઈ-૨ અથવા કુમાર કાર્યાલય ગણપુર અમદાવાદ

હલાન્ત શિવ	શી નંદલાલ બોઝ	મુખવિન
દીપક (ભાવના)	દેશભટ્ટ પરમાર	૩૫૩
મિત્રલસ		૩૫૪
સ્વાસ્થ્ય, રાક્ષિ અને સૌન્દર્ય		૩૫૬
શી નંદલાલ બોઝ અને શાન્તિનિકેતનનું કલાબલન		
	કનુ દેસાઈ	૩૫૭
બલિમન (કાવ્ય)	દેશભટ્ટ પરમાર	૩૬૪
નિર્દા (વાર્તા)	મુનિકુમાર મણિશંકર બટ	૩૬૭
હલાન્ત શિવ	ચિત્રકાર શી નંદલાલ બોઝ	૩૭૨
કુમાર તપ		૩૭૩
ગામડાની ધુનમાં દકાએલા (નાટિકા)	" મુનકેતુ "	૩૭૩
ઝંબી ખેસદ	જવેરચંદ મેઘાણી	૩૭૬
અજ્ઞાનો ગમે (કાવ્ય)	દેશભટ્ટ પરમાર	૩૮૦
ભેરી ફાઈર (વાર્તા)	ચાનનન બટ	૩૮૧
રીકી-બાકા (વાર્તા)	જવેરચંદ મેઘાણી	૩૮૮
રૂપજીવન	ચિત્રકાર: શી નંદલાલ બોઝ	૩૮૮
કિસત-આર્જુન	" "	૩૮૮બ
લપ્પીગિયાની લામ		૩૮૮બ
ચિત્રપરિચય		૩૮૮ક
બાળજીવશાસ્ત્ર		૩૮૯
મહાબળેશ્વર	શમનાશાયણ ના પાઠક	૩૯૫
શી પુરુષરત્ન રમેશ બુનમોનાં શેડા પાના		૪૦૦
નરિંદોશી રહેવા કપવાસ ફરે	મુનિબાઈ ધ	૪૦૧
અરદીએ મુગ નાવ (કાવ્ય)	દેશભટ્ટ પરમાર	૪૦૩
ગાખી	અનુદાસ, છત્રનલાલ ગાધી	૪૦૫
તમને ખબર છે ?		૪૦૬
દિલ્લી હલોઅસમુદ્ધિ (નકલો)		૪૧૦
કલાધામ ગુનિચ	લવજી ત્રિશુવન ચોરિયા	૪૧૧
જાળાસાથ આગળ (જાનનુ મિલન)	(ફોટો)	૪૧૨
ઉત્તેન્દના રાજ્યમહેશ્વરમાં દિલી મિલન	(ફોટો)	૪૧૩
નવી છાત્રાની હરીફાઈ		૪૧૪
ફોટોગ્રાફી		૪૨૫
બાળવિભાગ		૪૨૬
રામનંદીયા		૪૩૫
માયુકરી		૪૩૬
ઉત્કું પાનું		૪૪૩

તમી સ્વિસર રાજ્ય: શુદ્ધક-અકાશક બહુમાઈ રાજ્ય, કુમાર મિન્દી-કુમાર કાર્યાલય, ૨૭૦૬ ચણપુર, અમદાવાદ.

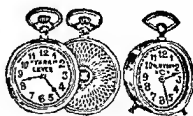
ફક્ત ત્રણ જ રૂપિયામાં

અમારું નવું ઘડિયાળ
ન્યૂ નોડેલ કલેક્ટર
કીમત માત્ર મહુ રૂપિયા
ત્રણ વરસની
ગેરંટી સાથે

ખોખર નિષ્ક્રિય વખત
આપે છે : સાચાકામ
મજબુત દેખાવમાં સુર
ગોળખા વૉલન્ટ લોક-
ડાના સુર કુમમાં બે-
સારેકું બિંદુ દ્રશ્યમાન
આ ઘડિયાળ સૌથી
સરલ, કરકમરવાળું અને
સર્વોત્તમ છે
વી. એસ. વાચ કં.
પા. નં. ૧૦૫ મદ્રાસ

ચાર દિનની ચાંદની

અમારું ૧૮ ફેરેટ રોલર-ગ્રેડ ટાઇમમાન પાચ
વર્ષની ગેરંટી સાથેનું 'તાશ' રજીસ્ટર્ડ પોકેટ
વાચ (દિલ રોલાવનાર ખોસાનું ઘડિયાળ
કિમત રૂ. ૫-૦-૦) લેનારને રજીસ્ટર્ડ 'સી'
ટાઇમપીસ ઇનામ ચાર દિનની ચાંદની જેકે
આ લાભ ફક્ત વખત આદે જ પાવતો ખરે

આને જ લખો, નહિ તો પસ્તાયો

ફેબ્ટન વૉચ કંપની
પોસ્ટબૉક્સ નં. ૨૬૫ મદ્રાસ

દરેક આગેવાને મુલાકાત લઈ સંતોષ બતાવી વખાણોલું અને હિંદુ જાતિનાં નિરાધાર અનાથ બાળકોને પોષણ આપતું આ હિંદુ અનાથ આશ્રમ નડીઆદ

એક જ છે

તેને દાન કરવાના દરેક પ્રસંગે જરૂર યાદ કરી કંઈ પણ દાન મોકલશો

દાન તે દોહસોને સુમારે અનાથ બાલક, બાલિકાઓ અને અસક્તોનું પાલણુપોષણ કરે છે અને
તેમને જીદાજીદા ધંધા શીખવી પગ ઉપર ઊભા રહી કમાણ ખાવ તેવા સમ્પન્ન-શહેરી બનાવવા
પત્ન કરે છે. તેમના ફક્ત ખોરાકપોષાણ વિગેરે ખર્ચના જ રૂ. ૫૦) દરરોજ નોંધાયે છે.
તો જરૂર તમો પણ આ તમારા અનાથ ભાઈઓને બચાવવા તમારો દાનેશરી દરન લખાવશો
દરેક પ્રકારનું દાન લેવાય છે અને તેની પાંચતી અપાય છે. રીપોર્ટ મફત મળે છે તે મગાવવા તથા

વધુ વીગત માટે લખો :

મંત્રી, હિંદુ અનાથ આશ્રમ; નડીઆદ (ગુજરાત)

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વંશો અને
બીજા મનુષ્યો કામ કરનારાઓને જોના
સેવનથી અન્યથા એવું થાયજી મળે છે

નાનાં—બોટાં, મોટાં—સાલનું
ફરી—પુરુષ, નાનકો—સગળાં
સીકાઈ એવું સેવન કરી શકે છે.

તમે વાપરી જોયું છે ?

અંકુર કેસરી જીવન

કેસરી જીવન અંકુર જ
જેલવવાનો આવડત સાબી

મહારાષ્ટ્રના

રસાઈ ફર, અમર, કેસરી, કરતુરી અને બીજા
રીપન, પાચન, પોષિક અર્થે જોવા
હીલ. રસદાર આમળાંબાથી બનાવેલા
આ સુરોક્ષિત, સુવાસિત, સ્વાદિષ્ટ
ને પોષિક બોશકનું નિયમિત સેવન
લાભ આપુખ તથા સારી સ્મરણશક્તિ
આપી શરીરમાં બલ અને તેજ તથા
સ્વેદ ઉદ્વિગ્ધતા થેવન પુરે છે
પા રતલના પાંદના રૂ. ૧૫
અરધા રતલના પાંદના રૂ. ૩૫
એક રતલના પાંદના રૂ. ૫૦

અંકુ

ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ
લિમિટેડ

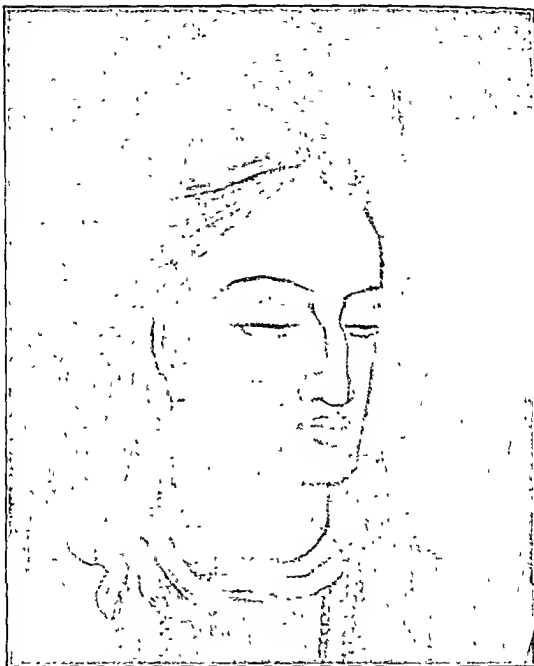
કારખાનું મથાની રોડ, મુબાઈ-૨૪
કુશન મુની મહાજનવાડી, કાલબાટેવી
મુંબાઈ-૨

કેસરી જીવન

અમદાવાદના એવરેસ્ટ
જોબીલાત પ્રધર્મ ચીચીશીડ

ઓર્ડર આપવી વખતે, અંકુર અખર 'કુમાર'માં વાચી દની એરજી તળાવજે

દીપક

પૃથ્વી પર જ્યારે સંસ્કૃતના તેજ હોયવાય છે ત્યારે ધરધરના દીવાઓ ચેતનીને જગત દેખતું રહે છે એ જ રીતે જે દિવસો અવ છે તે માનના દીપ જગતો રાખીને અવિદ્યાના અધારને ફેંકે છે.

દીપક ઉપયોગી છે, કેમકે એ આંખોનો ભાગિયો છે, દીપક પાવનકારી છે, કેમકે એ મેજને દેખાડે છે તે દૂર દૂર છે દીપક મધુર છે, કારણકે એમાં સ્નેહનો અંશ હોય છે. દીપક સખ્ય છે, કેમકે પોતે જાણીને બીજાને પ્રકાશિત કરવાનો એનો સદ્સંકેત છે.

દીપકમાં હુક છે, ગરમી છે, પ્રકાશ છે. જેમ ગરમીની જાળ ઝાઝી તેમ એના પ્રકાશની જ્યોત વધુ તેજસ્વી ને વધુ શાંતળી દીપક શરીરને દગાડવા નહિ, નજરને ઝંખાવવા નહિ. પણ અંતર તથા બહાર અજવાળવા માટે છે.

અધિકારનો રાક્ષસ બીવશ્ય અને મદાકાષ છે; દીપક તેમજ અને નાનો છે. છતાં એ અધિકાર સામે દીપક પોતાનું તેજ ને અસ્થિત્ય સાચવે છે. તોફાનના મદાવાયુ છુકે ત્યારે પણ એ પોતાની જ્યોત વાળીવાળીને તેજનું અપન કરી રહે છે.

ભગવાન દિવાકર અનંત કોટિ કિરણો વડે દિવસનું કાર્ય કરે, પણ રાતના અધિકાર જગતને આવરી રહે ત્યારે દીપક પોતાની નમ્ર અને નિયમિત મેવા ધરી કૃતાર્થ બને છે. અને ઘણી વાર જ્યાં સૂર્યચંદ્રનાં તેજ નકામા પડે છે ત્યાં જ્યાં પણ ઘર આગળના દીવા જ કામમાં આવે છે.

અખંડ દીવો જાળવતી દિદુ ભાવના જાગુ ઉગી છે. દષ્ટિ મામે એક જ્યોત જગતી રાખીને જાગરણ કરતું એ કંઠાર અપનમન છે. આજના અધિકાર વચ્ચે જે દેશપુત્રોની એવી અખંડ દીપમાળ પ્રગટાવી શકે એ તો પછી દિદુ-સ્વરાજ્યનો ઉત્સવ જાગુ દૂર નહિ હોય.

રસજીવ પરમાર

કુમારની આ યોગ્ય વર્ણની દીપા-
તરીકે ઉત્પન્ન થઈ અમારે એ અપ-
રેક્ટ હેતુ થયા છે કેહન અરે કે
અમે એ રીતે બળ કરી લઈ અરેથી
વાત ઉઠાવવા માગીએ છીએ આ
આમ આકની મામતી જ અમારી મદદન
ને આગ ચોળવા વિષે ખાતરી આપશે
કુમાર દને થયુ ખબત જોઈની બાબુ
ખબત સંચાર નથી કોઈએ અમારે ચોખ
કામર અને બીએ કમીની મનુરીથી
જ રહી રહેવાનુ રહ્યું

નવી દિગ્ગા, નવા વિચારો અને
પ્રારંભિય છવન તરફ વાળે એનું
માનસિક જ અમારે કોઈક કે મનન
અને કોઈ પ્રવલ્યે બિના કોષો જ
કુમારના બરના નાણાંએ, અને એક મિત્ર
લખે છે એમ 'કુમારની કાલેશો જ
મહા થયુ નાજુમની કેળવણી કોઈ
કયા નસ' થાય એ રીતે પર નજારી
બાંધવાની ચોળનાંએ પડ્યા જશે

આજુબના છવનની દિગ્ગા માળાપ
કે શાજાના શિગડાના દાપમા
નથી એ વાત કોઈને મમલવતી
પડે તો એરહુ દેખું કુર્મીએ
નહિ તો દેરક મગારી દેખમા
આકર સિદ્ધ થયુ છે કે દરેક
મગરુય પોતાનુ છવનપ્રથ લઈને
જ આવે છે અંત પોતે જ
પોતાના છવનનો નિવળ અને
કે અન્યાય મુખી દિરંગા કે-
ટલાં જે માળાપો અને શિક્ષાએ
આ વાત મમલવતી વિના પો-
તાના બાજકેના અવાચિક
સરકારે અને પ્રજા અગ્નિ-
લાપાઓના ખૂન કરી છે આ દુષ્ટોત્તના
સાક્ષી આજના કલક પ્રેર મહેરીઓ
અને દત્તામથર્થ કુના કારકુના દેખાશે

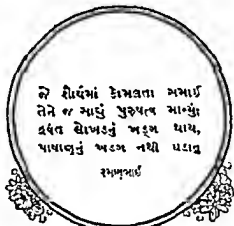
કોઈને કુર્મનો વિચાર નરેય છે,
માને માળાપના અખ નિવલોએ
રસ છે, કોઈને હોમલાને રસના
છે, કોઈને કાનિની મર્ષાવાં દોરણે
ખાજવા છે તે કોઈને નિર્મલેવ પાં-
ડિલખવાં કુપરેશોન નરમ કરી નાખવા
છે, કોઈને વહીએ વધા પ્રક્રમોના નિર્દેવ
કમોડા ને કુપદાને પીખી નાખવા છે,
કોઈ દેમમાં મીખવા બજુતાનાં રમણો
કે પાચોને અખાને ઉત્તેજન કે ચોપનુ
નહિ મગના કરમાવા છે

મારે એક મિત્ર કુદરતી શોખરગિને
દનો: તે વહેશે પગની માળાપના
લાજુથી ફેલેની કારકુનાં મૂખ મયો
એક સંલધી વાનપખમા કવિ અને
મારે થાવ એકો દનો: તેને શાજાની
પરીયાની નિષ્ક્રિયાએ માત તેની કો
આપવામાથી ખેડયા કોઈનું કુજા-
દરેક મીખવા ચીનલખાનું જેવાનો નાદ
દનો: તેના પિતાની ધર્મપ્રિયાએ હરગી
બના અકુમ નાખવા આવા તો અનેક

મિલકો અને રાન્યપત્રોએ, તમારી
આખ જોડો! તમારાથી થયુ જુદિ
જાણ અને સમલમ્લવાત મલનકો
મયો જ નહિ એનું અપ જમાન ન
પરકો તમાગ દાપ નીચે કુજની
પ્રલમાં તમે પૂએ એવા નરપુત્રો બર્ષા
છે, એવી આપી બદા નહિ પરકો
તમા નુધી તમારી કોઈપનુ ભગની
અગિ મલને માપ સમાન રહેશે

થયુ આ તો પાછી આશા વરીશે
અને મુશ્કલીઓ તથા રાન્યપાસકો
કઈ કરે અને આપોડો ઉઠાવ થાવ એ
તો આલેપીરવવાના કુમારો તથા કુ-
વાનેને મરમખરેડે છે જેમને વિચાર
કરતાની મગિ દોષ તે વિચાર કરી
અને પોતાને છવનમાર્ગ અને જ
નકો કોઈ છવનમાં આવવા વિમત્રી
સામે થાઓ, એ વિનો જ તમારી
કસરતના આધનો અને અને તમાર
બજ વધારવાશ થાવ એવી જેજના
કરી તમારમા પ્રાણ પ્રકો કે તુમ
છંદ્ર મારો અને કોઈ તરફ
કુદો અસલાવના અને બીજાના
ના વિચારો ખુસી નાખે

કોણેજમા એમ એ થવા
મથક એક વિદ્યાથીએ દેશનું
ખેતીવારી માન મુવારી નવારી
પોતે આજાદ થવા ચોળવા
પડેલી એને પરીક્ષા અને
કોણેજના બચીના માને નરમ
કરી નાખેલ અને માનવિનાએ
એના આશો મમજવાની અ-
સહિયો વાર વાર તેને બજ-
વાથી વારેત એકનો એક પુત્ર,
રેક અને ગરીબી તેમને એમ કરો
પ્રેર એ અવાચિક છે થયુ જુદાન
માજુસ આવી પડિચિતિમા માત

દશનો નજર મામે મેલુડ છે અને
એ જવાયે માનવરનો એજે નવા છે
પ્રવના વહીએ, મુશ્કલીઓ, તેવામાં,

મુંઝાઈને અબ્યાસ પડતો મુશી દે, ધ્યેય હેતુ મુશી દે અને જીવ પર આવી નવ ત્યારે કેળવણી અને સરકારની પ્રતિષ્ઠા શી? તેની જ સાથે . . .

બીજે એક વિલાસી સિદ્ધાન્ત એક પુરતી કેળવણી પુરી કરે છે અને ક્યાંય પણ તેના લાભક નોકરી નથી મળતી, એટલે કાઠપણ રીતે નિભાવી લેવા—નિર્વાહ કરી લેવા, સમય પુરતી એક પદાધિકારી નોકરી સ્વીકારી લે છે. એથી એની કેળવણીને જરા જે લાભ નથી. તેના સહિષ્ણુઓ અને જ્ઞાન તો તેના એકાંતના સોળતી ને સલાહકાર મિત્ર બનવાનાં અને નહું બળ આપવાના, તથા બચિયતી પાકી તૈયારી કરી ભાવિની કઠણતા તોડવા સાથે એવડા કુશળતા કરવા કઠિબદ્ધ કરવાનાં એ ચોક્કસ.

તમને જીવનમાં શ્રમિ તેવા મામુસી કામ પર આજીવિકા લેવાનો પ્રસન્ન સાપડે તેથી તમારું ધ્યેય નારા ન પામે. ધીરધીર ચારેકાર નજર રાખતા રહેવાથી તમને માથો મુકરે, શ્રદ્ધાત મનન અને પ્રયોગો તમારી સિદ્ધિ નજીક લાવશે તમારૂં ચાહક કામ પ્રસન્નતા પૂર્વક ક્રેશતા નહોતો અને તમારો

કુરસદનો વખત તમારા જીવનની ઉપાસનામાં ચાલુ રાખો. તેને ચોખ પુરતકો, પ્રયોગો ને અનુભવો એકઠાં કરતા રહો; એ જાનનાં માણસોને કબજ તથા પત્રો-દ્વારા મળતા રહો; અને તમે એટલા કે તમારે માટે નવા ફરિયાલ ઉપડતા નહીં છે.

પણ એટલું ચોક્કસ કે અતિશય જીવનમાં નહોતું દબાણ ન થાય ત્યાં મુશી તમારા ધ્યેય સિદ્ધાન્ત કાઠપણ કાર્યને વરી ન બેસતા; અથવા તેના સુધામ ધર્મન જતા મનુષ્ય માટે તો કાઠપણ નવતણ કાર્યને જાનંદલપક બનાવી શકે છે. એ કથા તમને આવડતી ન હોય અને તમને તમારું કામ બળદિવા એમ એવું પડે છે એવું લાગતું હોય તો તુરં તેનો વહેલો ત્યાગ થાય એવાં પદ્ધતિ લેવે અને જ્યાં તમે ચિત્તની પ્રસન્નતા રાખી કામ કરી શકો એમ જાણે ત્યાં જાવો—અથવા બહારો શોધો મળતો હોય.

જીવનની જિંદગી નહોતી કરો તે સાથે એટલું પણ એકે કે તમારા કાર્યની સ્વચ્છતા અને સ્વદેશીઓને અરેખર લાભ થાય છે કે નહિ માણસ માનવી.

અંગે આધાર દેશના ઉદ્યોગો અને નિકાસ ઉપર જે એક અને હુગડાં મનુષ્યોની મોટી હાજરી છે જેટલા બુજ લાગી હોય તે વખતે જોના-આવીની વાતો નિષ્પ્રયોગી છે.

આત્માની કેળવણીને પરિણામે ધણા-જેના જીવનો મુકા ધણાઓ તરફ આ-કર્ષા છે પણ હોખડ અને પાલકના ધંધાઓ ખીણે તે કરતા જે સ્વચ્છતા પર થોડા વધુ હળવા દાતા પડશે તે આપણી ખરી મરજ પુરશે ઉદ્યોગ વિષયક એક તંત્રીનાં વાક્યો નીચે આપું છું તે આપણને ઉપયોગી થશે.

‘આ જમાનાની યોધવારીની સાથે લડતું હોય તો ધડે ઉગાડવા માટે, ચોખા ઉગાડો, ક ઉગાડો’ પરડોનો પાણીને રોટલો રજવાતું પસંદ કરો; ક કાની તાર કાઢો. તારપાથી કાપડ વણો. જીવનના અમૃત સમુદ્રે કુષ આપતી માથે પાણી ને ચરાવો. તલિયન અને કુરુન માણે તરસ લાગ્યે કુષા ને અરબુના સ્ફટિક સમા નિર્મલ જળ પીઓ. તમારા દેહ ઢાંચી મક્કો ને પેટ બરી રાકો કે તરત પરમાત્માની આપણી બુદ્ધિને કપયોગ અન્યાનાં કક્ષાણ માટે કરો.

ગ્રાહકો! ધ્યાન આપો!

અગત્યની સૂચના: આવતા માગશરનો અંક વી. પી. યશ.

વર્ષની આખરે અમાની સૂચનાઓમાં અમે અનેકવાર ચાંચીયાપીને કહીએ છીએ કે ‘નવા વર્ષના ગ્રાહક તરીકે ન રહેવું હોય તેમણે અગાડથી ખબર આપી રજાસર નામ કમી કરાવી નાખવું; નહિતર, તમે ગ્રાહક તરીકે ચાલુ રહેતા છપ્પે તો એમ સમજ નવા વર્ષનો પહેલો અંક વી પી કરીશું.’

છતાં ગ્રાહકો આ સૂચના પર લેશમાવ જવાન ન દેશ અમને કરા ખબર લખવા નથી, અને વી પી થી અંક આવે છે ત્યારે બેદરકારીથી તે પાછો પકડેલીને અમને સવા જે આનાના ચોરડેજના ખાડામાં ફાટી છે ઉપરાંત, એ વી પી કરવા પાછા અમારા માણસોના વખત ને મહેનત બંધ તથા જવા આવવામાં અમની દુર્ગતા થાય એ નક્કી.

અને દર વર્ષે વી પી. પાછા પકડેલનારા અમા સહ-તોની સખ્યા પાચન્સ-પેન્ટની જ નહિ; પણ એણમાં એક દોડસોથી બરોની હોય છે એની પાછાવર નવા ચોરડેજની

ક્રીમત તથા અમારો, વખત, મહેનત અને અંકોના બગાડની ખોટનો આકરો મુકે.

વરસોવરસ થતી આ ખોટમાંથી બંધુના અમારે નિષ્પ્રય નીચેની ફક્તિનો આશ્રય લેવો પડેલા છે તે એ કે અમે આવતા નવા વર્ષનો પહેલો અંક વી પી કરવાને બદલે આ વાલુ વર્ષનો છેલ્લો-આખર (ડિસેમ્બર)નો અંક માલકોને વી પી કરી આવતા વર્ષના લવાજમનાં નાણા વસુલ લઈશું.

એમાં ‘કુમાર’ની ક્રીમત અને અમન મગજના છે. એમને ‘કુમાર’ એક જીવનસાથી નેડવું પ્રેરક અને પ્રિય થઈ પડવું છે તેઓને તો આમ નાનાં એક મલીની વહેલા કે મોટાં વસુલ આપવા અર્થે કરી વાંધો દોવાનો જ નહિ એટલે અમારી ખાતરી છે કે માલકો અમારી આ બ્યવસ્થામાં અમને અનુરૂપતા ની આપવા તત્પર રહેશે.

(અનુમતિ આપવા પાન ૩૬૬૬ ઉપર ચાલુ)

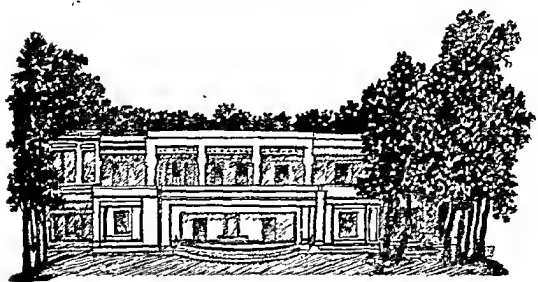
સ્વાસ્થ્ય શક્તિ અને સૌન્દર્ય

દડ	૧૩	કચ
મકોષ	૧૦૫	"
મંદુ	૧૧	"
ઘાની (સામાન્ય)	૩૧	"
" (મકોચેલી)	૪	"
" (હાલેલી)	૩૬૧	"
કદિ	૨૧	"
સાથળ	૨૦	"
પિંટલી	૧૨૧	"

કુરંચીમાં 'સોમેયા ગિમ્મશિયમ' અથવાનાર
ભાષા ખેલશકે ભગવાનજી સોમેયાએ આજ
ઓગણીમ વર્ષની ઉમરે આવું શરીર કેળવ્યું છે
જાણુએ આવેલા નોર્ના ફોટોગ્રાફમાં બતાવેલા પીઠ
તથા ખજાના સ્નાયુઓનો વિકાસ, અને એની નીચે
જણાવેલા એમના એંગોના માપ, એમણે પોતાના
શરીર પાછળ લીધેલી કાળજી, ખન ને મહેનત
જણાવી આપે છે એ કહે છે કે પોતે આ શરીર
વિકાસ 'વેઇટ લિફ્ટિંગ' ની કસરતથી સાધ્યો છે.
૫, ૬૮ ૪ ઈચ ઉંચાઈનો, ૧૨૦ રાજ વજનનો આ
અપળ મુવાન, સિંધ-બલુચિસ્તાનના ૧૯૨૮માં થતારા
'વેઇટ લિફ્ટિંગ' ના દગલમાં ઉતરવાની
અભિલાષા ધરાવે છે આપણે
એમને વિજય હાથીએ

શ્રી નંદલાલ ખસુ અને શાન્તિનિકેતનનું કલાભવન

શ્રી રવીન્દ્રનાથ ઠાકુરની કાવ્યપ્રવિણતાએ બંગાળી સાહિત્યને નવો પ્રકાશ આપીને જેમ ભારતીય સંસ્કૃતિનું તેજઃપ્રગુર્વ દર્શન કરાવ્યું તે જ પ્રમાણે, જાણે તેના જ પ્રતિષ્ઠાને રૂપે ભારતની કળાએ શ્રી અવનીન્દ્રનાથ ઠાકુર દ્વારા પુનર્જન્મ લીધો; ને એ અદ્ભુત ઉપાસકની તપશ્વર્યાથી જે ઘોષા નવપ્રવાનોમા એ કળા સચાર પામી તેમા શ્રી નંદલાલ ખસુનું નામ અપ્રસ્થાને છે.

અનેક વાર, અનેક રીતે તેમણે શુરુપ્રસાદીનો પરચો બતાવ્યો છે, ને ઘણીવાર શુરુથી શિષ્ય એક કદમ આગળ જતા દુનિયાને લાગ્યા છે એવે વળતે આ કુલીન ને વિવેકી શિષ્ય તો શુરુપ્રતાપનું જ માધ્યમ્ય જાણ્યું છે. એમના સમાગમમા આવના, એમના મધુર હૃદય ને બાવળમાં આપાનો સ્પર્શ અનુભવના દરેક જાણે એમના પર પ્રેમ ને આદર થવા વગર રહેતા નથી.

એમની કળાએ દિંદિ અદાર કરે દેશોમા જ્યુ જગ્યા ભાવિકા જેઠા કર્યા છે, એમના અનેક વિદ્યાર્થીઓએ એમની પ્રશસ્તિ કરી છે. જના એમણે એ બાળન કદિ પણ સર્ગર્વ હૃદયું નેયું નથી અને કળાની મન ને રચિતર ઉપાસનામાં નિમગ્ન રજા છે. એકાન્ત ને સાન્નિહ, પવિત્રતા ને સરળતા એમના અવન અને કળામા એક સરખાં માહુમ પડે છે. દિંદિ ચિત્રકારને ઘટનું મૌન ને ચિન્તનશીલ મુખ એમનાં ઉંઘ ને તાત્વિક ચિત્રોના સંકેત રૂપ છે. આ જાણું જના મિત્રો, શિષ્યો કે કુટુંબ

આજગની તેમની સાડી ને ગીડી સરકરીઓ તથા વાનાંલાપો મુખ્ય કરે એવા હોય છે.

નંદલાલ સ્વભાવે ધણા નમ્ર, તીવ્ર અને માયાળુ છે. તેમની લાગણીઓ તો હોડની એક દુલવાળી કાખળા તોડના પથ્થુ દુભાય છે. બીના વાન, સદેશ બારે મરીર, જન્મ લગ્ન, વૈંકડિયા યાજ્ઞ અને મોનાની દાડીના અમામાથી ડોકાની ઝીણી માનત ઓખોચાળી કેપ વ્યભિ, તીચી નગર કરી, ધીમેધીમે, જમણા દામની અપરીમા એકાદ દુલ અથવા કંઈ નદિ તો ધોનિપાંગા છંદો પકડી, અગા દાય પડે પીકે પાછળથી જમણો દાય રેકથી જતી દોય તો અગવળે કે ને નંદલાલ છે. એ એટલા સાદા, મુશા ને નમ્ર છે કે બીજાઓની દાગમાથી જટ તરી આવે તેના નથી, પણ એક વાર ઓળખ્યા પછી જેમજેમ તેમના સદવાસમાં આવના જાણે તેમ તેમ તેમનું એ મીઠું, મીઠ્ય અક્ષિત્વ આપણને ધીમેધીમે મુગ્ધ કરી મજાનું ને મજાનું જલકી સેતુ તય છે, અને કેઈ પર્વતમાથી વહેતા ધીમા, માનત પણ અખંડ જરણી જેમ ભારતીય કળાભાવનાનો ધોમો મીઠો અમનમ સ્ત્રોત અવિરન વદા કરી રમજમ કરી મુકે છે ને કોઇ પરમ મુંઝર ને પવિત્ર ભાવનામય વાના-વજામા મુકાય છે. એમને મોએથી કળા વિરેના વિચારે સાંભળવા, એમના મદવાસમાં કળાભાવનાઓ મેરની ને એ નાદશ કરવા મથવું એ અવનનો અનોંગે દ્વાવ છે.

આ

જીથી ૪૬ ૧૧ ઉપર એકગણ, બંગા-
ળના મુજે પ્રાનના ખાચપુર ગામ
આગળ એક મોટા જમીનદારના
કારભારીને ત્યાં પુત્રજન્મની વધાર્ધ
આપતી શરણાધર્યા વાગી રહી હતી,
અને જગતને ત્યજે કેષ ધૂંદ ભાષા-
મા જાણ કરતી હતી કે દેશદેશાનુમાં
બંગાળીનું નામ ઉજાણુ કરનાર
એક પ્રતિભાશાળી બાળકનો આને

જન્મ થયો છે

ત્યાર પછી થોડે જ સમયે એ કારભારીની નોકરી
બદલાઈને દરબગા રાજ્યમાં થઈ પિતાની સાથે ત્યાં
ગયેલા નોકરા નંદલાલનો અભ્યાસ ત્યાં દિંદીવી જ
શરૂ થયો અને અગ્રેજી શીત ધોરણ
સુધી તેણે ત્યાં જ અભ્યાસ કર્યો અ-
ભવ્યો માણુમ આને પણ દિંદી
ભાષા ઉપર નદ્યાજાણુનો સારો કાણુ
બેઠને આશ્ચર્ય પામે છે તેનું મુળ કારણુ
આ જ બગાળ બદારથી મિત્રકળા
શીખ્યા આવતા ઘણાખરા વિદ્યાર્થી-
એને નંદ્યાજાણુ દશ પણ કળાનું શિ-
ક્ષણુ અગ્રેજી દ્વારા ન આપતા દિંદીમાં
જ આવે છે

શીલુ ધોરણ પ્રુટ થયા પછી નં-
લાલને કક્ષકતાની લાઇટકુલમાં મુકેવા-
માં આવ્યા, ન્યા બીજા અભ્યાસની
સાથે મિત્રકળાને પણ એમણે આરંભ
કર્યો, પણ એમની કળાની સમગ્રિ
એકસી ચિન્તિત, પીછી મે કામગીર,
જ પુરાઈ રહી નહિ એ ઉગતી આ-
વતી આગળાઓ વિવિધ સ્વરૂપે ક-
ળાને આસ્વાદ લેતા અને માહાત્મ્યાર
કરના નક્ષત્રી રહી હતી મિત્રકળા
ઉપરાંત નંદલાલે માટીના સમજા અને
કાગળ-કાનગી આકૃતિઓ પર પણ
પોતાની આગૃણીએને નમાવવા માટી,
દુર્ગાપૂજના વખતમાં એ માટીના કુમદેથી જાનાવના,
મોદરંગના તહેવારમાં તાણુન પણ જનાવના.

ધીમેધીમે કળાની તૃષ્ણ વધતી ચાલી અને જગત-
માર્થી વિવિધ પ્રકારની જળીઓ, ચિત્રોપાળા પોષ્ટકાર્ડ
વગેરે સાફ લાગે તે વીણીવીણીને ખરીદી લાવવા
માણુ જળીઓવાળાની દુકાને તો મેળવતો એકાદ
આટો હોય જ આ સમયે રાજ રવિચર્માના ચિત્રો
દિંદીમાં બહુ જ પ્રચલિત થયા હતા. દેશના એક-
એક ભાગમાં તેના ચિત્રોની દલગી, મોઢી નકલો
પણ મળતી મયિવર્માનાં ચિત્રોના આ લોકમાન્યપણુનું
એક કારણુ એ હતું કે એમણે લોકહૃદયમાં સ્થાન
કરી બેઠેલા રામાયણુ-મહાભારતના પાત્રોને પોતાની
પીછીથી લોકદષ્ટિ આગળ રમતા કર્યો હતા, અને
એ વખતના ચક્રના આવતા અગ્રેજી અને પરદેશી
અસરના વાતાવરણના જુવાળામાં દેશીય મનોરુત્તિ વાળા
સમાજને, ગમે તેરી

શ્રીમાન નંદલાલ બસુ

પરમ કલ્યાણીયેષુ

નાગી આ પીછીથી રજિત કરી
ભારત-ભારતી ચિત્ત,
જગતકામી ભાદરે તુ તો
વધારે નવન વિત્ત
ભાવવિધિએ આશિષમત્ર
કુટાઓ છે તારે કળે,
વિશ્વને પટે અવેશનું નામ
લખ અક્ષય વણે

તારી આ પીછીથી કવિનું હૃદય
નહિત થણુ, નદ
તેથી તો કવિની ચેષિની તુજને
ધેગવે પોતાના હંદ
તુ કર તવાજ રેખાબંધને
ચિત્ર સુંદર બદા

સિવજટા સમ થજે પીછી તમ
ચિર રસ-નિધ્ય-દી

શ્રી રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર

૧૯૧૪ માં નંદલાલની ગાંધિનિકેતનની પ્રથમ
મુદ્રણ વખતે રવિજાણુએ લખેલું પ્રશંસિત શીત

કલો કરી અભ્યાસ કરેલો.

કક્ષકતાના અભ્યાસના ચાર વર્ષ તો આમ જોન

પણ આ પોતાના દેશની
કળા સ્વાભાવિક રીતે
ગમતી આ રીતે મયિ-
વર્માના ચિત્રોના પ્રચારે
એક રીતે દેશની મનો-
રુત્તિને દેશીય સંસ્કૃતિના
વાતાવરણમાં પકડી
રાખી એ, તેમની મિત્ર-
કળાએ દિંદીની સંસ્કૃતિ-
ની કેરવી સેવા ગણી
સકાય

નંદ્યાજાણુને તો એ
વખતે તેમના મિત્રો
બહુ ગમના, અને દશ
પણ એ વખતે ખરીદા-
એલા થોડાં ચિત્રો નં-
દ્યાજાણુની કુટિરમાં લટકે
છે આ જ વખતમાં
નંદલાલે પોતાના એક
મિત્ર પામેથી ગ્રીક ક-
ળાના પહુ કેટલાક ન-
મુના મેળવી, તેની ન-

શ્રી નંદલાલ બસુ કામ કરતા

જોતામાં પીતી ગયા અને એક મવારે મૅટ્રિકની પરીખાયા પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓની નામાવલિમાં હાથાઓમાં નંદલાલ બસુનું નામ પણ પ્રગટ થયું. મૅટ્રિક પાસ થએલા પોતાના હોકરાને ઍન્જ્યુએટ કે દાક્ટર બનાવવાની હિતકાંક્ષી પિતાએ નંદલાલને કૉલેજમાં ભેરસાડયા. પણ ભાષણાહેજને તો કળાની જ ધન લાગેલી, એટલે કૉલેજના અભ્યાસ દરમ્યાન પણ એ માઝે પ્રગતિ ચાલુ જ હતી. દુર્ભાગ્યે—કે કદાચ સદ્-ભાગ્યે, નંદલાલ પ્રીવિયસમાં નાપાત થયા અને જે વખત ફરીથી પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ એનું એ જ પરિણામ આવ્યું !

કૉલેજમાં જોડાયા પહેલા નંદલાલના લગ્ન થઇ ગયા હતા. સસરાણીએ જમાધરાળને જખ્ખે તણતણ વાર નાપાસ થએલા જોહને ‘કૉમર્સ’ શીખવા બીજો મુક્યા. તેમાં થે નંદલાલે જ મહીના બગાડયા. રોજ

હાજરી ભગી, પાતોના ચપાટા ભારી, શી આખા ચિના જ માસ કાઢી નાખ્યા, પણ બીજી બાજુ કળાનો અભ્યાસ તો વધારે ધ્યાનપૂર્વક આગળ ધપાવતા જ ગયા.

જ મહીના પુરા થનાથતામાં નો કટાણો આવી ગયો. શીના પેસા તો ચિત્રો અને રંગીન પોસ્ટકાર્ડો વગેરે કળાની મનગમતી ચીજો પાછળ ખરચી નાખ્યા હતા. હવે શી ક્યાથી આવતી? નાસી જવાનું મન થયું. અતે એક છુટ્ટા કંસાર્કને, શી આખી નાદિ ચક-વાની પોતાની સ્થિતિ સમજાવી, અને તે ભલા વૃદ્ધ કારકુનને લાગણી થયાથી તેણે નંદલાલને મુક્ત કર્યા.

પણ બીજી બાજુ, દેવધોગે, આ મુજાએકા જીવાનનું ભવિષ્ય રચવાની બુધિકા તૈયાર થઇ રહી હતી. મિ ઈ બી હેવેલ નામના મદ્રાસ કળાશાળામાં થોડાજ વર્ષો પહેલાં ચર્ચિત્વની એ પરદેશી અભ્યાસકર્તી

શાન્તિનિકેતન કલાભવનમાં ભણતરુ વાર્ષિક ચિત્રકલા પ્રદર્શન

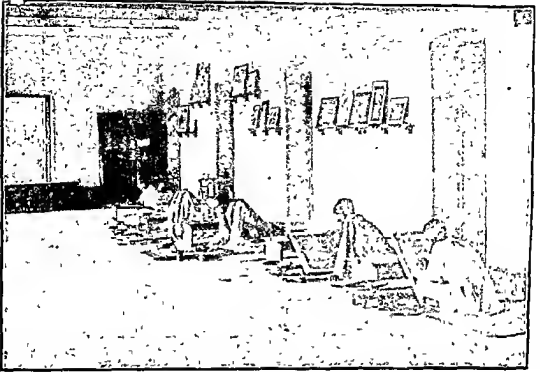
તીવ્ર અને રસિક આખે પ્રાચીન ભારતીય ચિત્રકળા, શિલ્પકળા અને સ્થાપત્યની પાછળ મહાન દિદી સંસ્કૃતિનો પ્રાણ ધબકતો જોયો હતો અને તેને અનરથી લાગી ગયું હતું કે દિદના શોધમાં, પદ્ધતિની આણી ઉતારેલી કુદની બાટલીઓ જેવું પશ્ચિમની પદ્ધતિનું કળાશિક્ષણ જીવન પુરવાનું નથી. પણ માતાના ધાવણ જેવી દેશજ કળાના મરકરિ જ તેમનામાં પ્રાણ પ્રગટાવવાના છે. પ્રાચીન ભારતીય કળાની પાછળ ગ્રેસા દિદી સંસ્કારના એ લખ્ય આત્માનું તેમણે અભ્યાસક્રમી વેધક ને નિર્મળ દ્રષ્ટિથી દર્શન કર્યું હતું અને પૂન્યભાવે એ પ્રાણની પ્રતિજ્ઞા દિદી હૃદયમાં કરવાને કૃતનિશ્ચય થયા હતા.

આ જ અરસામાં એમના જ જેવો પ્રયત્ન સીલોન-માથી શ્રી આનંદકુમાર સ્વામી કરી રહ્યા હતા અને ભારત કળાના પુનરુદ્ધાર માટે એ પણ કળા-વિવેચનાના લેખો લખતા હતા. મિ. હંવેલથી મદ્રાસમાં તો કસા જીવ જેવા પ્રયત્નો થઈ ગયા નહિ, —સિવાય કે દિદી કળાના સૌદર્ય દર્શાવનારા થોડા લેખો તેમણે લખેલા.

પણ કલકત્તે આવતાની સાથે જ હંવેલે પોતાનો તકલ્પ અમલમાં મુક્યો અને લાની કળાશાળામાંના એકેએક પાશ્ચિમીય ચિત્ર, પુનગા અને શિક્ષણ-સામગ્રીને શાળામાંથી રજા આપી, બન્યા તેટલા સોઢી કામતે વેચીને તેનો નિકાલ કર્યો અને તેમાંથી ઉપજેલા નાણામાંથી ખરીદેલા માત્ર બાર પ્રાચીન દિદી ચિત્રોને શાળાની દીવાલ પર લટકાવ્યા.

આ પરદેશી પ્રિન્સિપાલની આવી વિચિત્ર મનો-દશા જોઈ કલકત્તાના વિદ્યાર્થીઓ, શિક્ષકો અને પ્રજાનું સૌ દિગ્મદ્ ગમ્યું ગમ્યું. પરિશિષ્ટી, અમરના પુરમાં જડ થઈ ગયેલી તેમની જીદને તો આ અનર્થ લાગ્યો, અને ખુદ અગાળના જ એ વખતના ભક્ષ્યકા વિદ્વાનો પણ પોતાના કરી ઉઠ્યા કે મિ. હંવેલ દિદીઓને પશ્ચિમની ઉંચી કળા શીખવા દેવા માગતા નથી, તેઓ દિદીઓને એ કળાથી વચિત રાખી પાછળ રાખવા માગે છે. શિક્ષકોએ રાજીનામા આપ્યા, વિદ્યાર્થીઓએ હડતાળ પાડી, શિક્ષિત વર્ગ ખજલગી ઉઠ્યો, —પણ હંવેલે કસાથી ડગ્યા નહિ.

એવામાં મિ. હંવેલને બળર પડી કે શ્રી અવ-

શાન્તિનિકેતન કળાભવનમાં કામ કરતા વિદ્યાર્થીઓ : ડાબી બાજુએ દૂર પડેલા બેઠેલા તે લેખક છે

નીન્દનાથ દાકુર નામના એક પ્રતિભાસંપન્ન બંગાળી કળાકાર ભારતીય ઢળે ચિત્રો કરે છે તેમનો પત્થો મેળવી મિ. હંવેઝ તેમને ઘેર પહોંચ્યા, તેમના ચિત્રો જોયા અને ભારતકળાના પ્રાણુના એ બે ઉપાસકોએ પરસ્પરના હૃદય પ્રીત્યા તેમની મૈત્રી જમી અને એ મિત્રોલોકીએ દિલ્લી કળાના પુનરુદ્ધારનું કાર્ય વધારે વેગથી ચારમ્બુ

તેમણે શાંતિથી, ધીરપણે અને દલ્લથી પ્રાચીન ભારતીય કળાનો મર્મ સમજાવતા અને ભારતના ધર્મ, સંસ્કૃતિ તથા સમાજની જોડેના તેના અનુસંધાનનું રહસ્ય ઉકેલનારા અસરકારક લેખો અને ભાષણોનો એક પછી એક વરમાદ વરસાવવા માડ્યો, અને થોડા જ વખતમાં દિલ્લી કળાના જે પ્રખળ પ્રાણુના ચોતે દર્શન કયો દત્તા તેની આખી આ શોરબકાર કરતી જનતાને કરાવી.

લગભગ આ જ વખતે તેમના આ જૂનિત પ્રપત્તિમાં ભળેલી એક ત્રીજી વ્યક્તિનું નામ પણ અર્ધો જ આપી દેતું જોઈએ. એ લગિનિ નિવેદિત.

આ ત્રણ જાણુની સમર્થ શેમિનીએ તો ત્યાર પછી દિલ્લા શિક્ષિત સમાજની આખ આગળનાં-પડાળે ખરોચા દૂર કરી દીધા.

અવનીન્દનાથના દિલ્લી દળના ચિત્રો આ વખતે દલ્લ થતા આવતા દતા ‘શાદબદા મુસ્લુ’ નામનું એમનું પહેલું જ ચિત્ર ૧૯૦૦ની સાલમાં ઈસ્ટીમાં ભારએલા પ્રદર્શનમાં સોનાનો ચાદ જીની લાગ્યું લોકાંત્રાની તેમના પ્રત્યેની માનવચિત્ર વધતી ગઈ. ત્યાર પછી તો તેમનું ‘શુદ્ધ અને સુગમતા’ ખદાર પડ્યું. અવનીન્દ-જાણુની કળાશાળામાં વિદ્યાર્થીઓની ભરતી થતા લાગી અને લોકોએ ભારતકળાના આ નૂતન પ્રાણુને પારખ્યો.

‘કામર્સી’ કૌલેજમાં જ મહીના બગાડી ભવિષ્ય માટે શિક્ષા મારતા અને પોતાની કળા વિશે ઉચાટ કરતા લુવાન નંદલાલને કાને એક દલાડો અવની-જાણુનું નામ પડ્યું. પડોરામાં જ રહેતો એક વિદ્યાર્થી એમની કળાશાળામાં શીખવા જાય છે એ માણુમ પડ્યું; અને એક સવારે પોતાના થોડા ચિત્રો લઈ પડોશી મિત્રની સાથે ઉપડ્યા. એના ચિત્રોમાં અવની-

માનિનિરૂપન કળાવનના વિદ્યાર્થીઓ

પાછલી દાર ડાબી બાજુથી શ્રી નરસિંહ બનુ, ચુકમારી દેવી, સત્યેન્દ્ર ઝંનરછ, સમર્થિંગ જૈન, મુકુન્દ દેવેરકર, શ્રીમતી દલીપિન, આમથી દાર ધરિન્દ્રકુળ દેવબર્ધન, ઝાદુ, કમ દેસાઈ, રઘુવીર સિદ્ધ, વિનોદ મુન્ડ, ચિત્રા

બાણએ ભાવિ પ્રતિભાનો ચમકાવે તેવા નરસિંહ અવનીન્દ્રનાથના શિષ્ય થયા રવ માણવી આ વખતે નરસિંહના નદચારી દત્તા ત્યાર પછી તો અસીત-કુમાર દલધર, સુરેન્દ્રનાથ કાર, શેતેન્દ્ર દે વગેરે પણ ધીમેધીમે આવતા ગયા મહેસુલાળાથી કે વેંકટરખા, જે અત્યારે પોતાના પ્રાતમા ભારતીય કળાપ્રચાર માટે મથી રહ્યા છે, તે પણ આ પહેલી જ ટાળીના સદચારી દત્તા

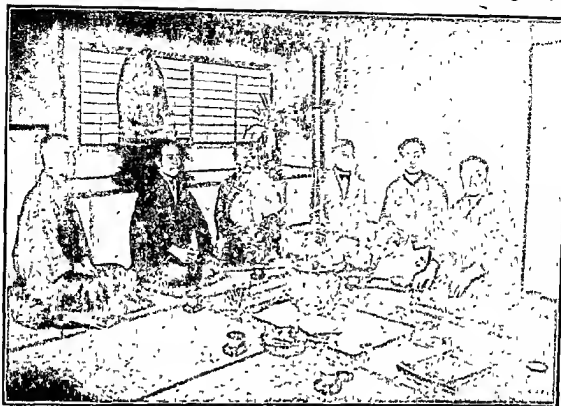
અહીં દાખલ થતી વેળા જે નરસિંહને દિંદી અને પશ્ચિમની કળા વચ્ચેના ભેદનું ગાંઠ દર્શન ન હતું તેમની દૃષ્ટિ ધીમેધીમે વિકસતી ગઈ, તેમની કળામાં પ્રતિભાની ચમક આવતી ગઈ અને ભારતીય કળાની પાછળ રહેલો અલ્પ પ્રાણ આછોઆછો ડોકાવા લાગ્યો

‘સરસ્વતી’નું તેમનું પ્રથમ ચિત્ર પ્રગટ થતા વાર જ સમાજે આ નવા કળાકારને વધારી લીધો ત્યાર પછી તો સમાજભર-મદાપ્રારના પ્રસંગો પરના તેમના ચિત્રો એક પછી એક પ્રજ્વળતા જોળામાં પડવા લાગ્યા. ચમત્સારિની, કેકેથી, શિવ-તાડવ, શિવ-

વિલાપ, સતી, વગેરે ચિત્રો જેમજેમ તેમની પાછીમાથી પ્રગટતા ગયા તેમતેમ જનતાને આ નવા કળાકારની પ્રતિભાની પ્રતીતિ થઈ ગઈ, અને જ્વેનજ્વેતામાં પ્રજ્વળતા એ લાડીલા કળાકારનું નામ એના ગુરુ અવનીન્દ્રનાથની જોડાણે ઉચ્ચારાવા લાગ્યું.

ધણખર આ જ અરમામાં ધર્મચર્ચા સહી હરિગદામ નામની એક અગ્રેજ કળાકાર બાઈ અર્જુના શુક્રમાના ભીનચિત્રોની ખ્યાતિ માલગી તેનો અભ્યાસ તથા નકલો કરવા માટે દિલ્હરતાન આવી તેની મડગીનો સાથ માધી અવનીન્દ્રનાથ દાકરે નરસિંહ તથા અમીન-કુમાર દલધરને પોતાને ખચે અર્જુના મોકલ્યા. ત્યાં ગઈ નરસિંહએ દિંદીની એ પ્રાચીનતમ ચિત્રકળાનો ખુબ અભ્યાસ કર્યો, તેની પાછળ રહેલી ભારતીય ચિત્રપ્રણાલિના આત્માનું અવગાહન કર્યું અને પ્રેરણા-મત્ત થઈ પાછા ફર્યો

અર્જુનાની કળાના અભ્યાસે નરસિંહની ચિત્રકળા પર જાડું અચર કરી બાણે એમને આર્થિકકળાનો સંદેશ સમજાઈ ગયો જાણે નરી કળાભાવના સાપડી

શ્રી નંદલાલ ગોષ્ઠી જાણનારો જાણના કાગરો તથા ચીઠા મિત્રો સાથે

દાખી બાલુએથી પહેલાં એ જાણના કાગરો, ચીઠા નંદલાલ, પગીના એ ચીઠા મિત્રો તથા છેલ્લા એક જાણના કાગર એ તેમના વિચાર ફરી ગયા, કાર્યપ્રણાલિ ફરી ગઇ, હાથ ફરી ગયે; અને ત્યાર પછીના એમના એક એક ચિત્રમાં આર્થિકજાના પ્રયત્ન આત્માની મૂઠ દીપ્તિ પ્રાપ્તિએ પ્રગટતી ગઇ.

નવ-કળાની આ જગૃતિએ શિશિત વર્ગ ઉપર તે ક્યારની એ હડી અસર પાડી દીધી હતી અને એ વર્ગે જીવનના દરેક ક્ષેત્રમાં ભારતીય રસત્રિ ઉના-રવાના સ્ફુલ્લ પ્રયત્નો આરંભ્યા હતા વિજ્ઞાનાત્મા શ્રી જગદીશચન્દ્ર બસુ આ સમયે પોતાનું મકાન ભારતીય દબે બંધાવતા હતા. તેની ભીતો પર ચિત્રો આવેખવાનું કામ નંદલાલજીએ જીજ્ઞાસુ કળાકારોની સહાયથી ઉપાડી લીધું એ ચિત્રો લગભગ અર્જુનની કૈશી ઉપર કર્યા છે અને ખુબ વખણાય છે.

ભારતીય કળાના અરણ્યોદય સમી ઉગતી આવતી આ નવ-કળાકારોની મંડળીને દબે લાગવા માડ્યું કે સમાજમાં કળાપ્રેયાર કરવા માટે તથા જ્યાં સર્ગદિત

યર્થ કામ કરવા સાર એક સ્વતંત્ર અને દૃઢ પાયા વાળી સરચાની આવરવકના છે મિ હંમેશના પ્રયત્નોએ તૈયાર કરી રાખેલી ભૂમિકા ઉગર આગ 'ઇન્ડિયન સોસાયટી ઓફ આર્ટીએન્સ ઓફ ઇન્ડિયા'ની સ્થાપના થઇ. મુલાકાએ એ વેળાના બંગાળના ગવર્નર લોર્ડ રેનાલ્ડ્સેની પણ ભારતીય કળામાં સારી દૃષ્ટિ તથા સહાનુભૂતિ હતી. તેમની સગીન મદદવડે આ નવી સંસ્થાના પાંચ દૃઢ થયા અને ભારતકળાના આ નવ-દીપ્તિએ ઉત્સાહના નવા વેશથી પોતાનું ઉપાસનાકાર્ય આગળ ધપાવ્યું.

અર્જુનના ચિત્રોની નંદલાલજીએ કરેલી નકલોએ એમની ખુબ ખ્યાતિ કરી હતી. એટલે દમણા થોડા વર્ષ પહેલાં ગ્રાસિયર રાજ્યમાં નવી શોધાએત્રી બાગ ચુકામાંના લીનચિત્રોની નકલો ઉનારવાનું આમંત્રણ આવ્યું. ચુકા તદ્દન અવગ દશામાં હતી; ચિત્રો પર લાત્ર મારી નયા લીંચ બાગી ગઇ હતી અને ધણી જગ્યાએ છુછો લાગી ગયો હતો નંદલાલજીએ જરા

પણ ન ખંચાના એ આ-
મંત્રણ તપરતાવી સ્ત્રી-
કારી લીધુ અને પોતે,
અસીનકુમાર દલધર
તથા સુરેન્દ્રનાથ કાર
રાજ્ય તરફથી માણિક
પગારે લ્યા ગયા અને
સતત ત્રણ માસ સુધી
અખંડ મહેનત કરી લાના
ચિત્રોની સુદર નકશો
ઉતારી સોપી આ
૧૯૨૧ની વાન એવીજ
ખીજ નકશોનો એક મદ
રાજ્યની પરવાનગીથી
એમણે ' સાતિનિકેતન
કલાભવન ' માટે પણ
તૈયાર કર્યો એમાનુ એક
રેખાકૃત તો પાત્રીસ પુટ
લાણુ છે

અજ્ઞતા અને બાગની
ગુફાઓના થોડાક સાંપ
રેખાકૃતોનો; એક સમ્રાટ,
ચિત્રકળામા પ્રવેશ કે-
રતા અભ્યાસીઓ માટે
એમણે ' રૂપાવલિ ' ના-
મથી બદાર પાડ્યો છે

૬. સં. ૧૯૧૩મા
જરમને ગીતાજલિ સ-
ભાગવાના થી રવીન્દ્ર-
નાથ દાકરને નોબેલ
પ્રાથમ મળ્યું, અને એ-
મણે પોતે જે સ્થાનની
પ્રેરણા પી હુનિયાને એ
અર્પુર્વ ' ગીત-અજલિ '
અર્પી તે, પોતાના પિ-
તાના સ્થાપેલા સાંતિ-
નિકેતનના ધામને વિષ-

. ખડ તોરક.

સિનિજે અતિ અદ્યુત દરમ ઉગે,
ધ્રુપ દીપક સ્વગ્નિક પુષ્પ છુટે,
બુલ્બુલા જનમદિરલી
લધુ આરતી યૌવનની
જલ્દી માદ અખડ પડે—અલિદાન

દિશના દિશના દલિઓ પ્રજ્જો,
તપગીતસ રવખજામિ અજો,
સ્વજ ઉગ્રત જે કફેડે
' જ્ય દિદ સ્વજ્ય ' વહે
નુગ એક મુખાય જગે—અલિદાન

નવસૃષ્ટિ ' પ્રકાશ પ્રકાશ ' વટે,
લખ ઉજ્જવલ દીપકમાળ વધે,
પ્રતિબિંબિત ન્યોનતયો
બર તેજનાપ પ્રગટયો
નદી અતરતાદ હિરે—અલિદાન

સહુ ઝવનજોનનુ પાન કરે,
દાણુમા રમદેસની ધુન બરે,
પછી પ્રાણુપ્રવાદ મળે
નન દીપસ્વરૂપ જળે
નભ અમૃત શબ્દ ચરે—અલિદાન.

દેશજીવ પરમાર

કેન્દ્ર જાનાવવાની મહે-
રજાથી એ છનામની
આખી થે રકમ શાનિ-
નકેતન યાજ્ઞા તથા વિ-
શ્વભાગી વિદ્યાપીઠના
અજ્ઞતા સ્વરૂપના વિ-
કાગની રેખાઓ ધડવા
પાછળ રોટી ચિત્ર-
કળાને પણુ એમા સ્થાન
દતુ, પરંતુ એ બરોબર
ખીલી ન હતી કવિની
ઈચ્છા આ મૌનદર્શક
સ્થાનને કળાકારોથી
ભરી દેવાની હતી એ-
મણે પ્રથમ અસીનકુમાર
દલધર તથા સુરેન્દ્રનાથ
કારને ઓરીએન્ટલ
આર્ટ સોસાયટીમાંથી
આમત્ર્યા, અને તે બંનેને
પોતાની સાથે ઇચ્છેડ
તેડી ગયા

અસીનકુમારે ઇચ્છેડ-
ની કળાપ્રવૃત્તિ તથા શિ-
લ્પણપદ્ધતિનું નિરીક્ષણ
કર્ણુ અને સુરેન્દ્રનાથે
લીથોગ્રાફી દ્વારા ચિત્રો
છાપવાની મુદ્રણકળાનો
લ્યા અભ્યાસ કર્યો
ઈચ્છેડથી પાછા આવીને
કવિએ એ બંને કળા-
કારોને સાતિનિકેતનમા
જ સમાવ્યા. અસીન-
કુમારે સાતિનિકેતન ક-
ળાભવનને વિકસાવવા
માર્યું અને ધીમેધીમે
પ્રાતપ્રાનના વિદ્યાર્થી-
ઓમા કળાશિક્ષણ માટે
સાતિનિકેતન જવાની

આકાશિ બચવા લાગી.

‘પરિણામે’ કળાભવનને માટે એક સ્વતંત્ર મોડું મકાન બાંધી તેને સ્થાયી સ્વરૂપ આપવાની અગત્ય જણાઇ અને કવિએ એ કામ માટે ધનની મદદ માટે ૧૯૨૦માં દુનિયા આગળ હાથ લેવાયો. ગુજરાતે તથા કાશિયાવાડના રાજાઓએ એમાં ઘણો જ સંગીન ફાળો આપ્યો, જેમાં જામનગર નરેશની ૧૦ લાખની શાદી રકમ અગ્રચાને છે. આમ, શાંતિનિકેતનના એ નવા અને સ્થાયી કળાભવનનું અસ્તિત્વ ‘સુખ્ય’ને ગુજરાતને જ આભારી છે.

મકાન તૈયાર થવા બાબતે, અને કવિ સ્વિન્દનાથ કાકુરે, શાંતિનિકેતનની એ તૃતીય કળાભેદિ-માં કળાદેવીની પ્રતિષ્ઠા કરવા તથા લા જ તેની સ્થાયી ઉપાસના કરવા માટે નંદલાલ ગણુને આમેનજી આપ્યું.

બરાબર આ જ વખતે જાહેરના નવી સ્થપા-એલી હિંદી કળાશાળા તરફથી પણ માસિક રૂ. ૬૦૦ના પગારે આચાર્ય તરીકે નંદલાલની માગણી થઈ. આ સમયે નંદલાલને ગોરીએન્ટલ આર્ટ સોસાયટીમાંથી માસિક રૂ. ૩૦૦નું વેતન મળતું હતું. શાંતિનિકેતનનું કળામંદિર બંને કરતાં વધારે વેતન આપી શકે તેનું હતું નહિ, પણ લા શાન્ત અને બાવનાપ્રેરક વાતાવરણમાં સ્થિર રહેતે કળાની ઉપાસના થઈ શકે તેવા સંજોગો હતા. લલકારને જાતે જ સરળતાથી જતી કરી, નંદલાલએ કળાની એકાન્ત ને પ્રખ્યા ઉપાસનાને અનુકૂળ વાતાવરણમાં શાંતિનિકેતન ખોલવાનું શ્રવનકર્ણના ક્ષેત્ર તરીકે પસંદ કર્યું. એમણે માત્ર રૂ. ૨૦૦ના ૬૨-માંચથી લામુ કળામંદિર સંગ્રાહી લીધું, અને લા કામ કરતા ખોલવાના પ્રિય સદસ્યારી અશ્વિનકુમાર દલધરને લખતેની કળાશાળાની રૂ. ૬૦૦ના પગારની આચાર્યની જગ્યા અર્પી દીધી.

કવિને તો આથી જતનંત આનંદ થયો. એમણે પોતે બુદ્ધિશીલ સ્થળેથી મેળવેલી ઘણી મુદ્ર વસ્તુઓ કળાભવનને અર્પણ કરી અને એક ‘કળાસંપદસ્થાન’ની પથ્થુ શરૂઆત થઈ.

શાંતિનિકેતન કળાભવનને હાથમાં લઈ નંદલાલએ

શ્રી નંદલાલ ગણુનું કુટુંબ

માળા ઉમેલા (દાબી બાલુએથી) નંદલાલના મોટાં પુત્રી કોરીદેવ, નંદલાલ, મોટા પુત્ર બિરુ, નીચે બેઠેલા (દાબી બાલુએથી) નાનો પુત્ર કોરીમોહન, નંદલાલના પત્ની, નાની પુત્રી ચમુના

ઝડપભરે તેનો ચિકાસ કર્યો અને તેમાં અનેક નવી પ્રગતિઓ સર કરી. વિદ્યાર્થીઓ વધતા ગયા. કન્યા વિભાગ પણ શરૂ થયો, અને તેમાં આપણા ગુજરાતમાંથી બહેન થીમતી દલસિંચ પણ જોડાયા. વિદ્યાર્થીઓ તો દિવસ બુદ્ધિજીવન પ્રતોભાથી આવવા લાગ્યા. થોડા તો જાપાન, અમેરિકા અને ઓસ્ટ્રેલિયાથી પણ આવી ગયા છે. આ પાંચ વર્ષમાં તો અહીંના કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ સારી જગ્યાઓ મળતાં બુદ્ધિજીવ સ્થળે કળા-અધ્યાપકો તરીકે નીમવાયા છે.

૧૯૨૩માં શ્રી રવીન્દ્રનાથ કાકુરેને મીન જગાનું આમંત્રણ મળ્યું અને ૧૯૨૪ના માર્ચમાં એ ઉપડયા ત્યારે સાથે નંદલાલને પણ લેવા ગયા. આમ મીન

શ્રી સુરેન્દ્રનાથ કાર

તથા જનપાનના પ્રવાસે જવાનો સુખ્ય યોગ એમને મળી ગયો અને દેશમાં આ દિહી કપિ તથા ચિત્ર-કારને ખુબ માન મળ્યું. એમણે નંદ્યાણુને સ્થાના ચિત્રકારો મળવા આપતા, અને એક વખત નો, કેટલાક ચીની કળાકારો યાત્રાએ જતા દેખા, તે દિહી કળાકારને પોતાના દેશમાં આવેલા સાબળી નેમને મળવા માટે માર્ગમાં થોભ્યા હતા.

પૂર્વના એ અને દેગોની કળાને ભારતીય કળા એટલે નિકટનો સંબંધ છે. સ્થાના કળાકારો સાથેના યાત્રા-લાપે દ્વારા તથા સ્થાના કળાધામોની યાત્રાઓ કરીને નંદ્યાણુએ વિવિધ પ્રકારે વિનિમય માધ્યમ અને એની અસર એ પોતાના શિષ્ય તથા કળામાં અભ્યાસે ઉનારી રહ્યા છે.

એમનું પટેલું ચિત્ર 'મરવતી'નું પ્રગટ થયા પછી આજ સુધીમાં નંદ્યાણુના નાનામોટા મળી લગભગ ૪૦૦ થી ૫૦૦ નેટલા મુદ્રે ચિત્રો છપાયા છે. પુસ્તકોમાં છાપવા માટે સાદા ચિત્રો (ઇલસ્ટ્રેશન) તો એમણે માડ વીસ, કે ત્રીસ જ કર્યા છે, જાણના બધા સપૂર્ણ રંગીન ચિત્રો એ ઉપચાર આશરે વીસેક રચણે ભીંતચિત્રો (ફ્રેસ્કો) દોર્યા છે. શ્રી જગદીશ જોષ્ઠના ઘરમાંના એમના ભીંતચિત્રો તો સુપ્રસિદ્ધ છે. શાંતિનિકેતન વાચનાલયના એક ઓરડામાં પણ એમણે ભીંતચિત્રો કર્યા છે.

ચિત્રસર્જનનો એમનો પ્રવાહ એટલો અખડિત વહ્યા કર્યો છે કે એક ચિત્ર પુરે રચ્યું ગયા પછી બાકે જ એ તેની સામે જુએ છે નવી કલ્પના,

નવી રચના નવી રચનાનાં ચિત્રો એક પછી એક જાણે પુટતા જ જાય છે, —જ્યાં એકએકથી વિભિન્ન અને ચર્ચાનાં અને તેની ક્રીમનો પણ એવી જ ભારે અકાષ છે; તે તૈયાર થતા વેચાઈ પણ એટલી જ ઝડપથી જાય છે.

એનું એક જ લાક્ષણિક દૃષ્ટાન્ત જસ થશે. ભગવાન જીવનની ભક્ત, અશોકની દાસી શ્રીમતીનું એક મોડું સરસ ચિત્ર ગયા ઉનાળામાં એમણે કરીને ફ્રેમ માટે 'કલકત્તા એકવેલુ' કલકત્તાના કળારસિક શ્રીમંત શ્રી પી. એન. ટાગોરને એની વળણ થતા તારથી તરત નંદ્યાણુને ખબર આપ્યા કે તમારું ચિત્ર હું ખરીદી લઉં છું; શી કીમત છે તે જણાવજો.

એમના કેટલાક - સારા ચિત્રો કલકત્તામાં શ્રી અનુવીન્દ્રનાથ અને ગગનેન્દ્રનાથ દાંકર તથા પી. એન. ટાગોરના કળાસંઘમાં, શાંતિનિકેતન કળાભવનમાં, મુખ્યાલમાં શ્રી બહેરામખાન ફ્રેઝગીવાળાના સંગ્રહમાં તથા બીજા અનેક કળારસિકો પાસે છે. કવિ-રંગીન્દ્રનાથને તો એમની પ્રત્યેક જ-મનિચિત્રે એક ચિત્ર બેઠે ધરવાનો નંદ્યાણુએ રિવાજ રાખ્યો છે, ૧૯૨૪માં ચીન-જનપાનની નકર વખતે પણ એમણે એ રિવાજ નહોતો તોડ્યો અને પેકિંગમાં કવિના જ-મદિની પ્રભાતે એક સુદર ચિત્ર કરીને એમને ચરણે ફેરવે રવિજાણુ પ્રત્યે એમને અતિશય પૂજ્ય ભાવ છે.

માધીજીને પણ એમણે એક મુદ્રે ચિત્ર બેઠે ધેંધું છે નિકટના મિત્રો, સર્વધીઓ અને વિદ્યાર્થીઓને પણ પોતાનું એકાદ ચિત્ર બેઠે આપ્યા વિના એ રહેતા નથી. સર્જનનો ન્યાં આપ, વહેનો હોય સ્ત્રી કમીના હોય ?

૨૨ વરસે ડિસેમ્બર મહીનામાં નાનાલની રજા અગાઉ શાંતિનિકેતનમાં સર્વોપોપનો મેળો (આનંદ-જનર) ભરાય છે એ વખતે કળામંદિરના વિદ્યાર્થીઓ તથા નંદ્યાણુના કરેલા રચયવાળા પોસ્ટકાર્ડ મેળામાં વેચાય છે, -સોપામાં ચાર આનામાં પોસ્ટકાર્ડ ઉપર નંદ્યાણુ જેવાના હાથે રંગ કે પેન્સિલમાં આવેલેલ કાર્ડ મળે તે કેણું ન હેં જ એટલું મેળામાં આપા કાર્ડ ખુબ ખપે છે એવી એકબીજાની કૃતિના નમુના એકબીજા પાસે યાદગીરી તરીકે રહે છે; અને એની ઉપજના પૈસા, કળાભવનના જ કામમાં ખર્ચાય છે.

નંદલાલનો દોરેલો એક રથ

દર વરસે આપા નાણા વધુ મળે તે માટે નંદલાલ પશુ સંખ્યાબંધ ચોરદોકડોં એચથી ભરી કાઢે છે એની આપકમાંથી કલાપ્રશંસોમા ચિત્રો ગોઠવવાનું ખર્ચ વગેરે નીકળે છે. વધે છે તે એકદુ ગાય છે એમાંથી એક મકાન બંધાવવાનો નંદલાલનો પ્રસાદો છે.

જાણનાથી આવીને એમણે મીની નર્મણીનું એક મોટું ચિત્ર રેશમ પર કેરેલું. નંદલાલની અનેક સુદર કૃતિઓમાંની સર્વોત્તમની દારમાં આવે એવા એ ચિત્રમાં રંગની આછી મિલાવટ અપૂર્વ છે. થી પી. એન. દામેરે એ નરન ખરીદી લીધેલું. એમના ખીન્ન વળણુઓમાં ચિત્રોમાં 'શિવનું તાલપ', 'પાર્વતીના મુદ્ર પર સપ્ત શિવ' 'જગતનુ ગેર પીના શિવ' - પ્રત્યાદિ ચિત્રના ચિત્રો સાઈ સ્થાન ભોગવે છે. ચિત્રની મુદ્રા અને તે પરનું ભાવાવેષન અદ્ભુત છે.

ચિત્રો બતાવતાં, સમજાવતાં અને શીખવતાં એમણે લુદેલુદે સમગ્રે કાઢેલા કળા ઉપરના વિચારો એટલા બધા વિવિધ અને વિપુલ છે કે તે વિગતથી ઉનારવાને અહીં સ્થાન નથી કળા વિષે એમના વિચારોનો મુખ્ય ભાગ હુંકમાં દલી શકાય કે કળા (પછી તે ચિત્ર, શિલ્પ, નાટ્ય કે સંગીત ગમે તે હોય) નો માણસના હૃદયમાં કોઈ ઉત્તમ, પૂજ્ય કે ભક્તિનો ભાવ ઉત્પન્ન ન કરતાં વિલાસની ભાવના પ્રગટાવે તો તે ખરી કળા નથી. રાખલા તરીકે ને ચિત્રકરોને 'કેલ'નો ભાવ પ્રગટ કરનારા ચિત્રો કરવામાં હેમ; તેમાંનો એક, કોષાનિટ યોગેશ ચિત્રનું લખકર તોડવ

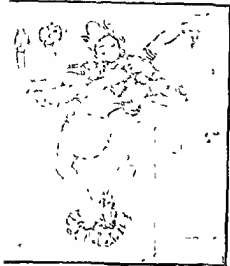

નંદલાલ: એકાદ દિગ્દર્શક

ચીતરે, ખીન્ને ચુરસે યોગેશી કેઈ મીનિની મીનરે. એમને ચિત્રોની સમા- જ ઉપર જે અમર થવાની તે રપટ છે.

એક પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કહે કે કુદરત ઉપરથી અભ્યાસ કરવા માટે એ એકમને નમે રહેય લાગે ફરે; પણ કોઈ સ્વતંત્ર કૃતિનું નિર્માણ કરતી વેળા એ રહેયો ઉપયોગ કરવો તે જગખર નથી કોઈ પોતાની પ્રેરણાકોમાના વિવિધ પાત્રો, સ્થળો અને સમયનાં ચિત્રો એકઠા કરી તેનો સમ-પથ કરી એક કૃતિ ઉત્પન્નવે તે ખડે કળાભર્મન ન કહેવાય. પ્રાચીન યુરોપીય તથા દિલી કલાકારો કલ્પનાથી જ સર્જન કરતા. ઇટાલિયનો ગોઠેલ ગમ્મી અભ્યાસ કરતા પત્રા, પણ પછી ચિત્રવિધાન તો દરખાવી જ કરતા. દિલી કલાકારો તો રહેય કે અભ્યાસ માટે પણ કોઈ વસ્તુ સાચી મોટેલ તરીકે ન રાખતા, માત્ર નિરીક્ષણ -સંપૂર્ણ નિરીક્ષણ જ કરતા અને પછી કલ્પનાથી જ સર્જન કરતા.

પોતાના ચિત્રો એમણે લુદીલુદી ધન પ્રમાણે અનેક વિવિધ સેવામાં કર્યા છે. કોઈ મુગલ, કોઈ રામચુન તો કોઈ અલ્પા દમે; કોઈ જ્ઞાપાની તો કોઈ ઇરાની સીવીમાં. કોઈ વાર વળી ગમ્મન અને

નંદશાળ

ની દર્શાવનાર શુદ્ધમાની મુનિને આપારે દેરેલું રેખાકન
ચેત્ર નંદશાળુએ ચોલાના મુવાના ઓરડામાં મથેલું તે

અ બાતર રંગને બદલે માટીથી પણ ચીનરી
છે એક વાર ભાગ શુદ્ધમાથી એમણે સાતિનિકેતન
ભવન પર એક પેન્ટકાર્ડ ચીનરી મોકલેલું ને
! બદલે શુદ્ધમાની માટી પસાળીને, પીછીને બદલે
! 'જાણી જ ચીનરીને મોકલેલું' નેહીને આપણે દગ
જાહેર કે એ જાડી આગળાઓ વડે આટલું મુદર
! કરનારોના દાચ પગે કેટલો અદ્ભુત કાણુ દગે
માત્ર ચિત્રકળામાં જ એમની કળાગતિ સમાધ
! નથી નાટ્ય અને નૃત્યકળાના એ જાહુ મોખાન
લાકડા પર ચિત્રો કેતરવાની કળા, માટીકામ
દિ નાનીનાની દમ્પત્તીઓ પણ એમને સુમાધ્ય
ચોલાના પ્રત્યેક ચિત્રમાં એ ચોલાના નામના, દાચે
વેશ એક સીલ-મિલ્કા-ની ઊપ મારે છે ઘણી
સુમાધરીમાં દગેશા આપા મીઠા પામે ન હોય,
પખતે લુટેલુદે મથે લુડીલુડી ચીતેભાથી એમણે
! કેતરવી લીધા છે. એક વાર ચીનમ્પ પાસાના
કામાથી, જાગ ચુકાશા લગ્ની ઇટલા એક દુકાન-
ની, એક વાર સુમાધરીમાં જાપાની કાકડાના કટકા-
થી તો એકમે પખત માટલાના કે કોલસાના
કામાથી પણ જાપાની લીધેલા આ તો રમુજ
નર એક દુચકો જ પર્ણકથો છે.
પ્રાચીન વિદી કળાકારો જેટલી જાતવતના રંગથી

નંદશાળ ૧૯૧૪માં અસીનકુમારે દેરેલો ત્રેચ

કામ કરી ગયા છે તેના જેટલી મશાઈ અને ટકાઉપણું
અભારે પરદેશી રંગથી નથી લાવી શકાતા તેની
ગળતરા એ અનેક વારે કરતા સંખ્યાવા છે, રાજપુત
સૈનીના ચિત્રો જોતાજોતા એક વાર કહે કે 'જેમ
આ રચેલા ને સફાઈ આપણે તો આની, આગળ
કમ વિસાતમાં નથી, દર ધણુ શીખવાનું છે.' ટકાઉ
દેવી રંગ વનસ્પતિમાંથી જનાવવાના એમના પ્રયાસો
ચાલુ છે અને થોડા વખતમાં તેમાં સફાઈ પણ થશે
એવી ઉમેદ મરાવે છે.

સાતિનિકેતન કળાજવનમાં નંદશાળુની પ્રવૃત્તિ
માત્ર ચિત્રકળાના ક્ષેત્રમાં જ પુરાઈ રહેતી નથી.
આશ્રમના છવનના એકેએક અંગ ઉપર તેમની શીધી
કે આકતરી અસર પડેલે જ છે, અને તેને કળાના
રંગથી ગળી મુંદર સ્વરૂપ આપી દે છે અભ્યાસશૈલીની
ગોઠવણી, ઉત્સવ સમયના મુગોખતો અને રાજગાર,
નાટ્ય પ્રમેયો તથા સગીતના જયસા વગેરે વખતની
રંગમૃતિની રચના અને પાત્રોના વેશપરિધાન,—યમ
નંદશાળુનો દાચ હોય જ માત્ર આશ્રમના પ્રવચન
તથા સાદી સાદીઓ અને મંદેદ આદરો વડે ઉભી
કરેલી રંગમૃતિને એમના દાચોનો સ્પર્શ એવું સુમયન
અને ખોલેજરક સ્વરૂપ આપી દે કે વાંચના સગીતની
સાથે એ રંગરચનાનું પણ સગીત આપણી આખ

દાબી બાલુએ લેખકે
દોરેલું નંદલાલનું
લક્ષણિક કદાચિત્ર

જામલી બાલુએ -
નંદલાલ. કોટે

અનુભવે અને કોઈ હિત વાતાવરણ રમે

સામાન્ય દૈનિકી જીવનમાં પણ એમની કળાના રસજાંટણાં જણાયા કરે, -તે કે આશ્રમના દાજરીપત્રક સુધી. એ કિરમો જણવા લેવો છે થોડા મહીના પહેલાં આશ્રમના વિષુવેષ્ટ શાસ્ત્રીએ મળકેમા એમની જોડે એવી શરત કરી કે નંદાજીએ તો દાજરી-પત્રકના ચોતાના નામ આગેના ખાનામાં દાજરીના એકડો ન મોકળા દોશા કદક ચિત્ર જ માડી આપવું. આજની ધડી સુધી નંદલાલજીએ એ શરત અર્જનિત રીતે પાળી છે; અને રોજને રોજ એમના ખાનામાં કોઈ નવીન ને નવીન વસ્તુ ચીતરાતી જાય છે!

દાજરીની વાન આવી એટલે કહી દઉં કે અહીં કળાભવનમાં કામ કરવાનો નિશ્ચિત વખત છે; છતાં એ આપેલા કલાક મુજબ જ કામ કરવાનું કરાં ફરજિયાત નથી. વિદ્યાર્થી કે અધ્યાપક એને ગમે ત્યારે-સવારે, જાપેરે, સાંજે મજા પડે તે વખતે-કળાભવનમાં જઈને કામે ભેગી થકે છે. નંદાજી પણ વિદ્યાર્થીઓની ભેદાભેદ જ ભેગીને કામ કરે છે અને તેમની માથે એકવિધ જાતી વાતો દગ્ગાકરના સિદ્ધાંત આપે છે. એ કહે છે કે કળા જુગતીએ ભેગીને નથી શીખતી સકાતી, પણ અંતરમાં ગેસીને ઉતારી રાખાય છે. અને ખરેખર, કળાભવનમાં શીખી અભેદ એકેએક વિદ્યાર્થીના અંતરમાં એ કોષ્ટક, મધુર ને પ્રતિ-ભાવાન અક્તિનું બહુ ટુંકું ને ચોક્કસ અંશ છે

કળાભવનનું મકાન બે માળનું છે. આ લેખને મથાલે મુકેલું ચિત્ર તેના ખ્યાત આપશે. તીચે આગળના ભાગમાં મંથાસય તથા પાછળ કળામંદિર છે. મંથાસયમાં સાદિસ ને કળાના બહુમૂલ્ય પુસ્તકો તથા રચિત્રોનું દુનિયાનાં જુદાજુદાં રચયિતાઓની બેઠ મળેલા પ્રથેનો સંચય છે, કળામંદિરમાં દેશદેશની મુદ્ર વસ્તુઓ, ચિત્રો અને કારીગરીનીના અદ્ભુત નમુનાઓનો રચિત્રોએ અર્પણ કરેલો સંચય છે. નંદલાલજી પણ મીન જ્વપાનથી પોતાને મહેલી કેટલીક અર્પણ મુદ્ર બેઠાં એ સંપ્રદાને અર્પણ કરી છે.

કળાભવનનો આગલો આદરોનાટ્યપ્રયોગો વખતે રંમજુમિ તરીકે વપરાય છે. માગ ઉપર ચિત્રકળા-મંદિર બેસે છે. એકે આરી આગળ એકે વિદ્યાર્થીની બેઠક હોય છે. એકે દેગત, એકે પાથરણ અને પાળીનું ગોઠું કુંડું, એટલા સાધનો. પણ 'વાતાવરણ' મમયે કળાકાગેતી પ્રતિભાએવન દૈનિકો તથા વિદ્યાર્થીઓનાં મિત્રાથી સમુદાયએવી રીવાસો, 'પારીમાથી દેખાતી દરદરની સિનિજ રેખા, અને એને કલાકકાંક ભંગ કરના સાલ અને નાટ્યકો, અને આ નધાને એકચિત્ર કરી એક તારમાં પરાવતી અદર્શિય ચાલતી સંગીતની ધાર' ચિત્રકળામંદિરમાં મંગીત નો માધુ જ દોષ છે. એક જાણુ વિદ્યાર્થી કામ કરના હોય, અને બીજા જાણુ એક ખુલાખાથી ચીત્રા, અતાર કે ત્રિજાના મર ધીમાથીમા વાતાવરણને ડેવાવના

હોય' એ વાતાવરણમાં, નંદ્યાણુ જેવા કળાકારના
અંતરના અમી પી, એમની હાથમાં કામ શીખવુ
એ જીવનની ધન્ય દલાણ છે

નંદ્યાણુની નમ્રતા, સૌજન્ય એ તેો એમનો
પ્રધાન ગુણ વિદ્યાર્થીઓ પરનો એમનો અગ્રીમ પ્રેમ
સૌને કુટુંબીજનની પેઠે જ અભિગ્રેકતો હોય છે.
પોતાના પ્રાતનુ એટલું જ શ્રેષ્ઠ એવી માન્યતા અને
પોતાના પ્રાતના લોકો પ્રત્યે પક્ષપાત, એ જંગમળીઓ
વિષેના પ્રવચન—અને સાચા આરોગ્યનો અંગમાન
નંદ્યાણુને લાગુ પડતો નથી પ્રાતેપ્રાતના વિદ્યાર્થીઓ
પર એમની સમદષ્ટિ એક સરખો જ ને અખંડ પ્રેમ
સદા વરમાતી રહે છે

શાંતિનિકેતન જ્યાં આવેલા માત્રીઓ સૌ જાણે
છે કે કવિ રવીન્દ્રનાથ પંડીનું તરત જ મદસ્તનુ
અકિત્ત્વ લા શ્રી નંદ્યાણુ અનુનું છે, અતે લાંની
પ્રજ્વલિતોમાં સૌથી મજબૂત અને સક્રિય પ્રવૃત્તિ કળા-
ભવનની છે રવીન્દ્રનાથની ગેરહાજરીમાં પણ એ
કળાભવન અને એના આચાર્ય, રચાત્રિક તેમજ
અતિથિજનોતે આકર્ષી રાખી શાંતિનિકેતનનું મદસ્ત
જાળવી રહ્યા છે એ એ ન હોય તો કદાચ શાંતિનિકેતન
સુનું બની જાય

કનુ દેસાઈ

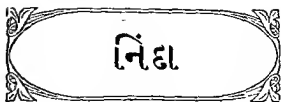
અમૃતદામણુ

જીવન એટલે જ અથડામણુ પ્રવિણે વાળીએ વાળીને,
વિચારે વિચારને, આચારે આચારને અથડાડુ પડે છે મનુષ્ય
પોતાની સાથે પણ મન, વાળી અને કાવ્યમાં અથડાવ છે
સમગ્ર જીવનસુષ્ટિ પણે પણે અથડામણુમાંથી વસાર થાય છે

આ અથડામણુ એટલે જીવતપણુ

પત્યર સાથે જ્યારે લોહ અકળાય છે ત્યારે અગ્નિ જેવી
મહા શક્તિ પ્રગટ થાય છે એવી જ રીતે અથડામણુ મનુષ્યની
શક્તિ જાડાર આણે છે અથડામણુમાંથી ખસવાની ઈચ્છા
એટલે જીવવાની અનિચ્છા મુલ્યના મુખમાં જવાની તેજારી
કોઈ અથડામણુથી ન ડરે, અથડામણુથી દલોચ ન
થાય, અથડામણુ તેની જીવિને કુદિત ન કરે અથડામણુમાં
જ મનુષ્યની કસોટી છે સ્થિર જીવિથી, આગા ને દલ્લાદયી
અથડામણુને કાપી નાખી વીર જેમ માણસે આગળ વધવાનું છે

(શિશુલુ પત્રિકા)

નિંદા

બધા વ્યાપારીઓમાં મોદનનિંદા સૌથી જુદા
જ રવભાવનો હતો સૌ તેનું માન રાખતા
એ અનાથના બેલી તરીકે ખાસ વિખ્યાન હતો પાસે
પુલકળ—અખુટ દલ્લ મલુ ઇશ્વરનો પરમ ભક્ત હતો
કેટલીક વાર તો મોટા સન્મારણીઓ જે તેને લા બપોરે
આવે સારે આડંબર ધારણ કરે, તે જતી વખતે તેના
ચરણોના સ્પર્શ કરીને જતા લોકો માનતા કે તેને
દેવદેવીઓની સંદાય છે.

મગે તેમ હોય, પણ તેની એક પ્રતિજ્ઞા એ હતી
કે કોઇ પણ બોગે શરણાગતને સદા મ્હણુ આપવું.
તેના વિચાર તે દમોશા સુતાસુતા કરતો હતો

સાજને સમયે તેણે રસ્તા પર શોરશકોર થતો
માભળ્યો ધ્રુવ વસ્ત્રો છતા બધા જ ફરેલા ધારણુ
કરેલી એક સ્ત્રી ઉપાડે માથે રસ્તા પર દોડતી બંતી
હતી તેના વાળ આમતેમ પવનમાં ઉડતા કંઈક
બોલે તો લોકો દસતા, પણ બે કોઇ ધરના ઉંચર
ઉપર ઉભરા જપ તો એકદમ ધરના માણસો આવી
તેને લાકી કાઢી ચુકતા અટકચાળા બાળક દાયમાં
કાકરા લઇ તેની પછપાડે દોડી તેને મારના કોઈ
તેમતે અટકાવતુ તો પાછળ ચાલનાર મદાજનો આવી
પહોંચી બોલી ઉઠતા, 'અરે ભાઈ' વચ્ચે ન પડતો,
એ તો એ જ લાગતો છે. શુ કરીએ કે આર્થી વપારે
સિદ્ધા તેને થઇ શકતી નથી' નાહો તો તેને આમ
જતી મુકત નહિ

વચ્ચે પડનાર કુપ્પલથી પુછતો, 'કેમ, એણે
એનું તે શું કર્યું છે? તે કોણ છે?'

પરોપકારી મદાજન એકદમ તેના કાન પાસે બો
લાવી મુખ ઉપર અત્યંત તિરકારનો ભાવ વ્યક્ત કરી
સરીના અગોના ચિત્રચિત્ર મરોડ કરતાકરતા
કાઈકે કહેતા એતણુ જણુ તેમ, હાએ હા બેળવના
વચ્ચે આવનાર પેલી બાઇ તરફ જોતો. બાઇ હમતી
એટલે તરત વચ્ચે આવનાર કા તો ચાલ્યો જતો
અથવા વધારે ક્રુદ્ધ થઇ મદાજનના મેળમાં ભળી

જાણ એ સ્ત્રીને ત્રાસ આપવાના કાર્યમાં ભાગીદાર થતો. આ બનાવ થોડા યજ્ઞતમા ઘણી વાર બન્યો હતો.

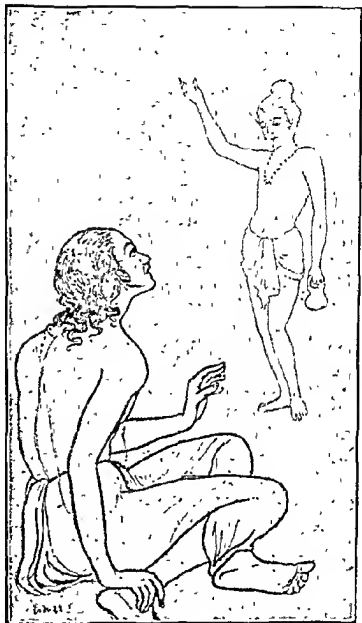
‘એટલું સ્પષ્ટ હતું કે એ સ્ત્રીનો જે અપરાધ હોય તે અશુભ્ય હતો. તેણે દયા માગવાનો મુદ્દા અધિકાર ગુમાવ્યો હતો તે ત્રાસેલી હતી, ધવાગ્રેલી હતી, દુઃખી હતી, છતાં પણ તે સિદ્ધા બધાને ઓછી લાગતી ગમે તે કારણથી તેણે શોકોને અતિશય ગુસ્સો વહેારી લીધો હતો, અને ધણી તો દિસક પ્રાપ્તિથી જ્યેમ તેનો શિકાર ત્રાસે, તેમ આ સ્ત્રીથી ત્રાસો દૂર નાસતો.

સામેથી એક સંન્યાસી આવ્યો તેણે આ ક્રિયતિ જોઈ શોકોને શોક્યા. મદાજનો એક દમ પાસે આવ્યા.

‘મદારજી, એ તમારું કામ નથી. તમે દૂર ચલ જાઓ. એ સ્ત્રી ઉપર દયા ઘટતી નથી. અભારે તેનું કેમ રક્ષણ કરનાર નથી હારે તેને તો જરોબર શિક્ષા થવી જોઈએ. આપ વચ્ચે ન આવશો.’

‘રક્ષણ કરનાર કેમ કેમ નથી ? હું એ સ્ત્રીનો રક્ષક બનું છું. તમે બધા આંધા જાઓ. એ સ્ત્રી મારી સાથે આવશે ’ હું એને આવડ્ય ગાળુ આપીશ. એ મારો નિશ્ચય છે બોલો ને કોણ કેરું તેણે શું કર્યું છે ?’

મદાજનોમાથી જણ્યાર બહુ આગળ આવ્યા અને સંન્યાસીના કાનમાં કાષ્ઠક કહ્યું. બીજાઓએ પોતાના માથાને બાગત યજ્ઞેર અનેક વર્તુલાકાર પાથડીને મરદનની મદદથી દલાવી નેને અનુમેગન

એક નિર્મળ તેજસ્વી બાળક મળવું થયે

આપ સંન્યાસીની મુખમુદ્રા પર દેરકાર થવા માંડ્યો તેણે તે સ્ત્રી સામે જોયું. ઓ દસી. ‘એટલું કેમથી સંન્યાસીના નેત્રો સાતવોળ ચર્મ થયા. થોડી વારે તેનો ગુસ્સો કાણમાં આવ્યો. ને એ શાન્તિનો મંત્ર ઉચ્ચાર્યો.

‘જો એમ’ દોષ તો આ સ્ત્રી મારી સાથે નદી તરી શકે માટે નિશ્ચય કર્યા પદેશાગ્નિચાર કરવો જોઈતો હતો પણ કાંઈ નદિ; હું તે બીજો રક્ષણો

માર્ગે ખનાવીશ ?

‘લડકી’ સન્યાસી ને સ્ત્રી પાસે જઈ બોલ્યો,
‘આ દુનિયામા તને કેાઈ રાખશે નહિ. પણ તને
રક્ષણ કેમ મળે તે માટે એક વાર્તા કહું આજથી
થોડા વખત પહેલા તારી જ માફક એક સ્ત્રી
બટકતી બટકતી અહીં આવી હતી તે સગભો
હતી આ શહેરના દરેક ઘરના ઉમરે ઉમરે તે બટકી.
પણ ધૂવડ જેમ સૂર્યને જોઈ ન શકે તેમ લોકો એ
સ્ત્રીને બોળખી ન શક્યા અહીંના મૂર્ખ લોકોને એટલો
પણ વિચાર ન આવ્યો કે દરેક સગભો સ્ત્રી અનીતિ-
માન નથી હોતી બ્લે કેાઈએ પણ તેને આશ્રય આપે
હોત તો તે માણસે ભવને પેચે પાર નરી જાત.
પણ લોકો માત્ર બીકથી કાંઈ કરી ન શક્યા સ્ત્રીના
આગમના પ્રુવાસો કરવાનું હતુ જ નહિ. ધણુએ
ખાતગીરી તે સ્ત્રીને પકડી જતા ધાર્મિક પણ તેઓ
ન કાપ્યા તે સ્ત્રીનું નામ પ્રતિષ્ઠા. તું મોહનસિંહને
તેની પ્રતિષ્ઠાનું સ્મરણ આપજે. તે જો તેને ન રાખે
તો તુ મરી જાજે.’

મોહનસિંહ, મોહનસિંહ કસ્ટી તે સ્ત્રી દોડી લોકો
તેની પાછળ ધસ્યા બધાએ કહ્યું કે કેાઈ તેને મોહ-
નસિંહનું ધર ન ખતાવતા મદાજન એ ધણી ચતુર
સરથા છે. એ આવુંયે કેટલાક મદાજનોને પ્રેર્યા કે
આ સ્ત્રીને રક્ષણ ન આપવા માટે તેઓ મોહનસિંહને
સમજાવે તેઓ મોહનસિંહના ધર તરફ ચાલના થયા

તેમને જ પગપેપગપે સ્ત્રી મોહનસિંહને લાગ્યું
અને રક્ષણના માગણી કરી અગાઉ એક સ્ત્રીને
રક્ષણ આપ્યું હતું તે વાત પણ કરી મદાજનોએ
મોહનસિંહને તૈકરો ‘જાનું કાનના’ કાંઈક કહીને તેને તે
સ્ત્રીની એલાખાણ આપી મોહનસિંહ ઉદ્ધ વિચારમા
પડ્યો અને તેણે નિશ્ચય કર્યો

‘તારું નામ, બાઈ?’

‘નિંદા.’

‘બાઈ, તુ મારા રક્ષણ નીચે આવેલી છે તો મારા
રક્ષણમા જ રહે જ્યા સુધી તુ તારી મરજીથી જાજ
નહિ લા સુધી કેાઈ તને અહીંથી જવાનું કહેશે નહિ’

મદાજનો રતબ્ધ સમ તેની સામે જોઈ રહ્યા
કેાઈ ગુસ્સે થયા. બધા જ ખિન્ન થયા ધણુ રસ્તે
પડ્યા. બાકીના એ સ્ત્રી ઉપરના ગુસ્સાને શમાવવા

બીજે ચાલ્યા ગયા.

ધીમે ધીમે મોહનસિંહની આમપાસ અંધકાર
પ્રસર્યો તેના પલંગની સામે એક ગ્રામી દીવા બળી
રહ્યો હતો થોડી વારે તેને નડપુરનો ઝકાર કાગે
પડ્યો. લાગ્યું કે કેાઈ લાથી જાજ છે તે ચમક્યો
પુછ્યું, ‘કાણ?’

‘એ તો હું પ્રતિષ્ઠા’

‘કેમ, શું છે?’

હું જાઉં છું

‘શા માટે?’

‘આપે મારી ઉપર ઘણો ઉપકાર કર્યો છે, પણ
આજે એ બધા ઉપર પાણી ફરી ગયું આજે આપે
નિંદાને આશ્રય આપ્યો છે એટલે હું જાઉં છું. મને
રજા આપો’

‘તમારા રહેવાથી મને ધણુ સુખ મળ્યું છે
પણ જો નિંદાને હું આશ્રય આપ્યું તેથી જ તમને
દુઃખ થતુ હોય તો ભલે, તમે પધારો મારી રજા છે.’

પ્રતિષ્ઠા ગદ્ય થોડી વારે બીજી સ્ત્રી આવી તે
પણ જવા મામતી ‘દેવ’ એમ લાગ્યું મોહનસિંહ
પુછ્યું, ‘કાણ?’

‘એ તો, હું સરસ્વતી’

‘કેમ, તમારે પણ જવું છે?’

‘હા’

‘શા માટે?’

‘તમે નિંદાને આશ્રય આપ્યો. પ્રતિષ્ઠા તો
અલાર પહેલા નીકળી ચુકી છે. મારે પણ રહેવાની
જરૂર નથી. હું નિંદાની સાથે રહેના લાઈ મરૂ મને
જવાની રજા આપો’

‘મોહનસિંહ બોલ્યો, ‘ભલે.’

લાર પછીના થોડા ‘કલોકમા લક્ષ્મી આવી તે
પણ રજા લખને ચાલી ગઈ પછી શિદ્ધિ, સિદ્ધિ,
શકિત, શુદ્ધિ,—બધા એક પછી એક આવ્યા અને
ગયા. સુખ, શાન્તિ અને વ્યવહાર પણ ગયા.

એકએકના પ્રયાણે મોહનસિંહ વધારે ને વધારે
ખિન્ન થતો ગયો; પણ ન તેણે એક શબ્દ ઉચ્ચાર્યો
કે ન કેાઈને રોકવાનું કહ્યું

એતે એક નિર્મળ તેજસ્વી બાળક દાખલ થયો

[અનુમધાન અગળ પાન ૪૧૪ મે]

કલ્યાણ શિવ
ચિત્રકર શ્રી નેત્રાલ બાઝ

ઉમાનુ તપ

ચિત્રકાર શ્રી નરસિંહ બોજ

ગામડાંની ધુળમાં ઢંકાએલાં

એક નાટિકા :: લખનાર .

ધૂમકેતુ

૧

[હરદેવરામ માગતર પોતાના છાતરાને સંભાળીને બેઠા છે. સવારનો મધુર તાપ શિયાળાની ઢંકીમાં વધારે મધુર લાગે છે. થોડેક દોરે જયતા સૂર્યના મિત્રગૃહી દાઢ હસડતા ફરારિયા બેઠાં છે, પાસે એક લીમડાના ઝાડ પર કામઠો 'કા કા' કરે છે તે ઝાડની ઢાળે આધેલા પાણીના કુડામાંથી મધુર પાણી ટોળે છે. દૂર, માટીના જખડેલા ઝાડલા પર, પોરબદરી સીમેટના એ કાચળા પાચરીને જીના જમાનાનો પ્રાણજી ને નવા જમાનાનો દાનમ એ બેઠા છે. પ્રાણજીની લગ્નમન કરવા વાળદ વાળને પાણીથી બાંજરે છે. પાસે એક કુતરુ જીમ કાઢીને જીતુ છે એક જડરૂ આટા મારે છે તે થોડાક છાતરા ફરે છે.]

છે? શું આ લીટા છે? જીઓ તો કેવો સીધો છે? જીઓ, આ—આ—(પેનથી ખતાવે છે) દરદેવરામ: હા, એ સીધો લીટા છે.

કનેયો: પણ સીધો છે ના? કાછ લીટા છે? સીધો છે ના? દરદેવરામ: (મેમથી) તમે એ કયા શીખ્યા?

કનેયો: (ગર્વથી માથું એક તરફ નમતું જાય છે તે વાત કરતો જાય છે.) 'અમે ના, કાકા, અમારા ના, મામા છે ના, એને ગામ ગયા'તા હો? ગામ જ ગયા'તા હો? હા એક વડ છે વડ છે હો, વડ. તમે જોયો છે ના? વડ હો? પછી એક નદી છે, નદી. પણ એમાં તો, તમે શુ, હવે કુખી જાઉં એટલુ પાણી છે, હો? પછી ના, નદીને કાંઠે ગયલાં બેમે છે. તમે જોયા છે? ધોળા હો. ધોળા, ધોળા. ધોળા કેવા? ધોળા જમ, ધોળા જ હો? કેવા? કેવા? એ...કહું?—આદા જેવા (અકસ્માત આભાના જીઓ છે) જીઓ (આદાને દેખાડવા આગળો હંમે કરે છે, પણ આદા ત્યાં નથી.) આ આદા જેવા હો? પછી એક ગયલુ હોયુ જીઓ, એ...આમ. (પાટીમાં નીચેથી ઉપર જતો સીધો લીટા દોરે છે. દરદેવરામ તે જોયાં કરે છે.)

દરદેવરામ: (મનમાં) લીટા તદન સીધો છે' (મેમથી) પણ, ભાઈ, દવે લીટા છોડો ચાલો, 'ચા'.

દરદેવરામ: કયા સુધી શીખ્યો, કૃષ્ણ—કનેયો? કનેયો: (ખાપ સામે જોઈને દસે છે.) જીઓ, હું કરી દઉં. (પાટીમાં લીટા કાઢે છે.) જીઓ, જીઓ, મેં આ શું કરી દીધું?

દરદેવરામ: ભાઈ! એ તો લીટા, હો એમ નહિ, કરવાના.

કનેયો: (જરાક વધારે મોટેથી) પણ, આ લીટા

કનૈયો (વ્યાકુળતાથી આસપાસ જુએ છે) મા? દરદેવરામ (મોટેથી) દારનો, લખો, 'મા' કનૈયો (ધીરજથી) જોજો હો, લખુ છુ. (એક ઉભો ને એક આડો લીટા કાઢે છે આડા લીટા નીચે બે ટપકા મુકે છે ટપકા વચ્ચે આડી જાંબ તેમ એક ગોળા કાઢે છે) જુઓ, આ મેં લખ્યું. દરદેવરામ અરે ભલા, આ શું લખ્યું? આ તો લીટા છે 'મા' ક્યા છે?

કનૈયો (વ્યાકુળતાથી) મા?-મા તમે કહ્યું નથી, કે વાદળામા ગઈ છે? (ઉંચે આકાશમાં જુએ છે જીપરા રંગના આકાશમા ઉંચા જતા કાગડાં સિવાય બીજું કાંઈ નથી) જુઓ, દેવભાઈ, કાકા, આ વાદળામા કા? એ વાદળ કેવું મનનુ લાગે છે? કાકા, મા શું ત્યાં દગે?

દરદેવરામ (નગમ પડી જઈને મનમા) નાના હોકરા અને જોમના કુમળા આન કરજુ! એને એની મરી ગએલી મા સાલરી '...(મોટેથી) કૃષ્ણા, બેટા, પછી એકડો નાદિ આવડે હો લખો એકડો આ શું કર્યું છે? એકડો લખો

કનૈયો (દસે છે) પણ આ મા તો તમે જોઈ લ્યો જુઓ કેડી સરસ છે' (ટપકા પર પેન મુકે છે.) આ શું છે, નમને ખબર છે?

દરદેવરામ (વદાજથી) ના

કનૈયો. (ગર્વથી) ત્યારે જુઓ, એ આખો છે (દરદેવરામની આખાને આગળાં બાંડે છે) જુઓને, આ માની આખો હો? બહુ સરસ છે, કા?

દરદેવરામ (પ્રેમથી) અને આ બે લીટા?

કનૈયો એ માના હાથ, બીજું શું? આ જોળ માયુ! કેમ, દવે મા બની ગઈ ના?

દરદેવરામ હીક ચાલો, એ જવા દો. દવે

લખો, 'બા.'

કનૈયો. (ખડખડાટ દસે છે) લ્યો લ્યો, જુલી ગયા ને? એ કાકા, મા મ જ બા.

દરદેવરામ- લખો તો ખગ 'મા' લખો, 'બા' લખો; લખો, ચાલો લખો

કનૈયો- પણ શું લખું? જુઓને આ લખ્યું આ 'મા' જુઓ આ 'બા' (પેનથી પેલા લીટા બતાવ્યે રાખે છે)

દરદેવરામ ત્યારે તમે નાદિ લખો? તો હું દગમલ કરાવી લઉં?

કનૈયો (આનંદથી) હા, હો કાકા! તમે દગમલ કરાવશો ના, ત્યાં હું 'મા' લખીશ, 'બા' લખીશ

[દરદેવરામ દગમલ કરાવે છે કનૈયો આડાબજા લીટા દોરી, 'જુઓ આ બા' 'જુઓ આ મા' 'જુઓ આ બાના કાન' ને એકબેર પોતાની માન્યતા પ્રમાણે લખ્યે બધ છે] દરદેવરામ દગમલ કરાવી ઢઢે છે સામેના એક ધુળિયા મકાનમા કેટલાક હોકરા હો હા કરતા બેગા થાય છે, ને દે-મહિમા હોય તેડી અલર વગડના માટે છે કનૈયો જ્યાં મળે તેવાર થાય છે, એલામાં દરદેવરામની નજર પડે છે]

દરદેવરામ. (હિનથી) લાલો, શું લખ્યું કનૈયાલાલ?

કનૈયો શું? જુઓ શું શું લખી નાખ્યું! મા લખી, બા લખી, બાના કાન લખ્યા, જુઓ શું શું લખી નાખ્યું, કાકા!

દરદેવરામ એ લખ્યું ન કહેવાય, એ તો ચીનર્થું કહેવાય.

કનૈયો (કાંઈક સમારતો હોય તેમ) ચીનર્થું— ચીનર્થું?—એ...એ કહું?

દરદેવરામ શું?

કનૈયો બા ચીનરની તેમ? કુલ ને પોપટ ને એવું એવું?

દરદેવરામ હા આ તો તમે ચીનર્થું છે લખ્યું નથી (વધારે હેતથી માથામા ટાપવી મારીને) તમે ચિતારા છો, કનૈયાલાલ?

કનૈયો (ઉભો ઉભો દમે છે) હા, હા...કાકા! હું તો ચિતારો, હું ચિતારો જુઓ ચીનર્થું.

[ચોડી વારમા આડાબજા લીટા કરીને આડ જેવા આકાર તૈયાર કરે છે]

કનૈયો! આ શું કર્યું, જુઓ.

દરદેવરામ: (પારી લઈને જુએ છે.) ઝાડ
ખનાવ્યું છે?

કનૈયો: (દસે છે.) હા અને આ શું? જુઓ,
આ. (પેનથી ઝાડની એકાદ ડાખળી પર પંખી જેવું
બેસાડ્યું છે. ને ખનાવે છે.)

દરદેવરામ: એ? શું દમે?

કનૈયો: નથી ઓળખતા?—જુઓ, પળે શું છે?
(સામેનું ઝાડ ખનાવે છે.)

દરદેવરામ: પોપટ.

કનૈયો: ત્યારે? આ પોપટને ડાળાએ બેસાડ્યો
છે. જુઓને પેલા ઝાડ પર બેઠો. (આગળી પત્તી
સામેનું ઝાડ ને તેના પર બેઠેલા પોપટ દેખાડે છે.)

દરદેવરામ: (મનમાં) આ.. હા! હું વહ માથુસ
ભવિષ્યના કોઈ ચિત્રકાર પામે ઉભો છું (તે મુગાય
છે; મારું ખજવાળે છે. હું ગામડાનો શિક્ષક પરિ-
સ્થિતિ, પૈસા, રથળ, અંદરે ગપા જ મારી વિરુદ્ધ
છે. અને... (આમતેમ આંટા મારે છે.)

કનૈયો: (તેનું ઘોતિયું પકડીને) કાકા! ચાલોને,
જુઓ ત્રણ ડંકા થયા. આગળે મોડા થયું, હો!

દરદેવરામ: (સાંભળતો ન હોય તેમ આટા મારે
છે.) અને... મારી આ નાની સરખી નિશાળમાં, દેશનું
કેટલું ધન ભર્યું દશે! તેમાં અહુસુત ચિત્રકારો, જન્ય
શિક્ષીઓ, સાદસિક મુશ્કારો, અર્ધ જ ઉદાઉગિ,
શૂરવીરો, કવિઓ, રાષ્ટ્રવિધાપકો,...અરે, શું શું નદિ
હોય? અને આ બધાનો ધડનારો હું એકલો!...

કનૈયો: (ઘોતિયું ખેંચે છે.) કાકા ચાલોને, મોઢું
ચાપ છે.

દરદેવરામ: હા ભાઈ હા, ચાલો.

[બંને નવ છે]

૨.

[છોડાઓ ગોળ ફુંગાવવાની ડબ્બાં છે બે
ભાડા ઇશ્વરજીનિ ગડાવે છે બીજા ઝીંચે છે]

'અરજ રુણે અવિનાશી, અમારી,

અરજ સુણે અવિનાશી.'

[દરદેવરામ મારતર પ્રવેગ ફેરે છે. બધાં ઉભા

રહા ઉભા રહી બદાબદ મવા માંડે છે.]

દરદેવરામ: (ચાંચ તપ્પ નગર દેરે છે એક

છોડા ઉપર નગર દેરે છે.) રધુ! અત્યા રધુ!

[રધુ હાથ ભેળીને આગળ આવે છે.]

દરદેવરામ: રધુ! તું માણ જાણે છે?

[રધુ હબોહબો દમે છે]

દરદેવરામ: અત્યા, મોડા તો ખરો! તું માણનું

સર કર

[ગુપ્તિ કરનારાઓને બધા કાજવા હાથથી મુકના
ફેરે છે મારવના આવા વર્તનથી શ્રી આશ્ચર્ય
મામોને કમા રહે છે. રધુ મરમાય છે ને દમે છે]

દરદેવરામ: તું આવો છો કે?

રધુ છ હા, અતીન.

દરદેવરામ: તારી માને ગાતા આવે છે?

રધુ: છ હા; તુંગમીકૃત રામાયણ વાંચે છે.

દરદેવરામ: ત્યારે એ જ ગા.

રધુ: (મધુર કાંઈ ઉપાડે છે.)

રધુકલ ગીતિ સદા અવી આખ,

પ્રાન જન્ય અરુ બચન ન જાઈ.

દરદેવરામ: (મનમાં)-આ...હા...હા! દમે! આ
છોડા આતના ધુળો ગવ્યો છે! એને...અરે,
એને કાણુ હવનનું સ્વચ્છ મમતવે? (રધુ પાં દેનથી

હાથ મુઠાને મોટેથી) ભાઈ! તું ગાતાં ગીળીયા!

રધુ: (દમે છે) છ હા.

દરદેવરામ: ક્યારે?

રધુ: છ, આવતા અઢવાડિયામાં તો પરીક્ષા છે નાં!

દરદેવરામ: (ઉતાવળથી) હા, હા. એ તો હું જુલો
મળો. અત્યા હામુ! એ પત્યર પર લીટા કેમ ફેરે છે!

બીજા છોકરા. (એકી સાથે બોલી હો છે.) ૭ સાહેબ! એ તો એક લીસા પરચમા કાણા પાડે છે.

દરદેવરામ: આહી લાવ તો, દામુ! આહી આવ દામુ (કુત્તોતોકુત્તો પામે આવે છે) ૭, આહી નથી પાકેનો ઘેર પાડ્યા છે

દરદેવરામ (માયાથી) એમ ?

[દામુ આશ્ચર્યથી મારતર મામે જોઈ રહે છે ને પાછળ ઢાંચ રાખીને ધસાસત કરી છાકસને દબાવે છે]

દરદેવરામ આ શું કર્યું છે ?

દામુ ૭, માન આપા એક જાણી કાવરતા દના ત્યાં મેં જોઈતી એ જોઈજોઈને કૂ કરતો'તો

દરદેવરામ (મનમાં) શિળી'. ગવેથો, ચિનકાર, શિળી, અને.. (ચારે તરફ નજર ફેરવે છે)

દરદેવરામ અત્યા બીજુ' તુ મોટો થઈને શું કરીશ ?

[બીજુ હમો હમો દગે છે, બીજા બે-ત્રણ છોકરા 'બોલને બોલને' કરે છે]

દરદેવરામ વેપાર કરીશ ?

બીજુ ૭ ના, મારા બાપની જેમ વઢાણુ દાકીરા

દરદેવરામ. તારો બાપ શું કરે છે ?

બીજુ ૭, પોરબદરમા વઢાણુ ઉપર છે

એત્રણ છોકરા સા'બ' બીજુને તરતા બહુ મરમ આવડે છે કુબકી દા'મા તો એને કોઈ પો'ચતુ નથી સા'બ' ખાખરી કુવામાથી જેમો કાઢી લાગ્યો'તો, સા'બ'—અને સા'બ'...

દરદેવરામ જમ, ચાંદા દવે

[બાપા છોકરા ઢાંચ જોડીને ધો લાગતા

લાગતા નિરાશમા પ્રવેશ કરે છે દર-

દેવરામ માસ્તર બહાર આટા મારે છે]

દરદેવરામ (મનમાં) મગલ ને કલ્યાણુ રવરપ લાધિ પ્રગળતો' તમને કું—એક પંતુ ૭—જેને પ્રજા દલ-કામા દલકા પટાવાળાથી પણ દલકો માને છે, છોકરાનું ચુમકું સાળુ કરનાર ડોક્ટર કળા પણ જેને મટિ માખાપને મન વધારે લાવ નથી, જેને સમાજમા ક્યા ચે ધ્યાન નથી, લગીની જેમ જેના પકળાપામા કોઈ ચાલતુ નથી, પશુ જેમ જેને સૌ તરછોડે છે—(આખમા આમુ આવે છે તે જુએ છે) અરે, એવો નિર્માથ્ય કું પતુ ૭—ઓ! લાંબ પ્રગળતો! નમાગ મટિ કું શું કરી શકું ?

[આરડામા જેમીને ખુશી પર બેસી બંધ છે]

૩

[જુર, પીળો દાર કોટ, નેવરની સોડી

ને પાછળ લાગ્યા લટક્યા છે.નાવાળો સાફો

આધેક્ષો પોલીસ પટલ પ્રવેશ કરે છે]

પોલીસ પટલ ક્યા છે ? એ માસ્તર ક્યા છે ?

[દરદેવરામ ખુશી પર ચોકે છે]

દરદેવરામ (સ્વસ્થ થઈને) કમ ? આવેને, ગુલા-બરાવ ભાઈ' આવો, આવો

પોલીસ પટલ (સૌથી) આવો આવો શું ? અમારા ડોલરને કાવે માથો'તો તે આજે નાવ આન્યો છં'

દરદેવરામ અ. .ર. .ર....ર....!

પો પટલ અરરર ? હવે, અરરર ? ત્યારે પહેલેથી ધ્યાન રાખના હો તો ? કોધુ, માસ્તર છે તે કોણ એવે બાકી પોલીસ કેમ થાય, સમજ્યા કે ?

વાળ્યા ને લીલી કુળી, એવા મેલા વેરે બકાલી પ્રવેશ કરે છે હો ઓઠનાં ખડખડાટ હસે છે, ને કેટલાક મોટાથી સંવળાય તેમ 'ધન્ય માના કુળી' એમ બોલવા માટે છે]

બકાલી (એકદમ) ક્યાં છે માસતર ?

દરદેવરામ : કેમ લાઇ ?

બકાલી : અમારા છોકરાનું નામ કેમ કાઢી નાખ્યું ?

દરદેવરામ : લાઇ, દસમી તારીખે શી તો દેવી જોઈએ નાં ?

બકાલી : દવે દસમી ને પચીસમી. શું તમે કાઇ દરબાર છો કે ટેમ્પલ ને લગ્નપાનું ? છોકરા લાલ્લા-વપાનું તો અમારા ગામમા રાધવજી પડાય કરતા; ઇમા તી શું ?

દરદેવરામ : (શાંતિથી) હં; હશે

બકાલી : તે દવે નામ નાખી દેજો સમજ્યા નાં ?

પો. પટેલ : એસા, રતાણુ કેમ આપ છ ?

બકાલી : ત્રણ પૈસાનાં શેર.

પો. પટેલ : એમ ? તે તારિા મોટો લાઇ પૈસાના શેર આપે, ને તુ ત્રણ પૈસાનાં ?

બકાલી : તમારે જોઈતાં હોય તો બે પૈસાના; બે, આપુ ?

પો. પટેલ : જોખ, અરધો શેર જોખ

[બકાલી અરધો શેર રતાણુ જોખે છે. પરાવાળો તેમ ટોપલામાંથી બે રતાણુ લઈને ખાવા માટે છે બકાલી નાજુગીથી તેની સામે જુએ છે, પણ બોલી ગસ્તો નથી]

પરાવાળો : એક શેર મને દે

દરદેવરામ : અને એક શેર મને દે

બકાલી 'સો'ળ, તમારા ત્રણ પૈસા છે, હો. પોલીસ પટેલ તો અમારે ઘર જેવું ગણાય. અમારે કાઇ ન દોષ તો ત્યાંથી લાવીએ—કેમ ?

દરદેવરામ : વાધો નહિ, જોખને સે ત્રણ પૈસા (ધેમા આપે છે)

બકાલી : શીક મા'ળ, નામ

નાખી દેજો, હો આપને મંદિર—

પો. પટેલ : લે ગાંડ દવે,

ચાલ, નહિતર આપું—સરહું

શીક વેચતો અટકાવવો પડે

બકાલી : (કુળી સામે

દરદેવરામ : ને કોણે મારેલું ?

પો. પટેલ : કોણે મારેલું ? ત...ને, બીજા કોણે ?

[સો બાકાં ખડખડાટ હસી પડે છે દરદેવરામ નીચાં નેણુ ઢાળી રીનનાથી હશે સહે છે]

દરદેવરામ : પણ ભાઈ, મેં માર્યું નથી. બહાર છોકરાં છોકરા લડ્યા હશે.

પો. પટેલ : બહાર લડ્યા હશે, એટલે ? શું તમે માસતર એટલું ધ્યાન ન ગણો ?

[દાઢમા રંગ લઈને પરાવાળો આવે છે]

પરાવાળો : (પોલીસ પટેલને) શીક થયુ દ્યો, તમે ત્રણ અલી ન છો ને શું ?

પો. પટેલ : કેમ ?

પરાવાળો : કેમ શું ? આ માસતરની રબડ તો વધતી જાય છે. અમારા જનમામને દાવે દાખલા ન આવડ્યા ને છેલ્લો મુશ્કો. શુ અમારા પરાવાળાના છોકરા છેલ્લા એમે ? અને તેમા અને મેવદ યાદ ને ?

દરદેવરામ : લાઈ, આકળા પડો મા; હું સમજાવું પરાવાળો અરે, આકળા મું, સા'ળ' છોકરો

માને કે છેલ્લો બેટો હું હોઉં તો છેલ્લો જ ન જાઉં. શું અને કણીની-કુંભારથી પણ નખાવટ ? અને મેવદ !

દરદેવરામ : ભાઈ, પણ અર્દા તો આવડે એ પ્રમાણે થાય નાં ? 'શુળા : પ્રવચનમ્ શુભિષ્ઠુ ન ચ વિશં ન ચ વચ'

પરાવાળો : મા'ળ, મોં મંભાળીને જોવજો, હો. તમારે કાઈ અમને 'વે' કે 'લે' કે 'એવું'એવું કાઈ કેવું મંદિર પોલીસ પટેલ

[પોલીસ પટેલ તમે છે. વર્ગના છોકરા પણ દરદેવરામ માટે છે. દરદેવરામ ત્રણે વાચ દુઃશંતે હશે સહે છે એટલામાં માયા કપર ટોપણે, તેમની લટકનાં

ધરે છે) ત્યાં, આ લેના જાઓ

[સૌ જાય છે. ઠોકરા ઘસી પડે છે એવામાં એક ઠોકરા બહારથી દોડતો આવે છે]

ઠોકરા સાંખ, સાંખ, ડેપુડી માંખ આપ્યા!

દરદેવરામ • (હાફળીકાફળી)
હા, હા?

[પાધરી શોધે છે, ત્યાં ત્યાણુનો દગલો ઠેસે આવતા બરા ઠડી જાય છે બેચાર ઠોકરા તે ધીમ્મુના સાને છે સાનેથી અમદાવાદી વાળિયા જેવા, બેડી કાલીના, જ્યાં, કાળો આલપકાકાનો કેટ પહેરેલા, હાથમાં ફાપની મુકવાળી લાકડીને લહેકથી ટેકે દેતા, સુત્રી પાધરી વાળા નગીનદાસ ડેપુડી ખેલે છે તે સૌઠોકરા ઉભા થાય છે, ને હારદેવરામ સામે ઉભા રહે છે]
નગીનદાસ (ચારે નરક નજર ફેરવે છે), હા.. અહીં તમે છે, કા?

દરદેવરામ છ હા

નગીનદાસ: શોડો સાંધે મેળ રાખો છો કે?

દરદેવરામ: છ હા.

નગીનદાસ કેટલા ધોરણ છે?

દરદેવરામ ચાર

નગીનદાસ મધ્યા કેટલી?

દરદેવરામ છપ્પન વત્તા દમ,—છપ્પન ઠોકરા, દસ કંપા,—કુલ હાસક

નગીનદાસ (ખુશી પર એસના) એણે ધોરણ લાવે

[શાલા ધોરણના ઠોકરા સાથે ઉભા રહે છે]

દરદેવરામ (ઉતાવળા ઉતાવળા એપરી લઈને નગીનદાસને આપે છે) આ ઠોકરા રહુ બહુ સાકં ગાય છે. ભવિષ્યમાં મારો ગવેયો થવાની આગાહી આપે છે પેવો રહેા તે અમારો સિદ્ધકાર છે

નગીનદાસ. (ન માનના હોય તેમ દરદેવરામ માને

આશ્ચર્યથી જોઈ રહે છે. પછી શંકથી) તમે શી વાતો કરો છો,—ચિત્રકાર ને સિદ્ધકાર ને ગવેયાને એવી એવી? શુદ્ધિમાં તો છો કે?

દરદેવરામ • (અપકાંને) અરે, હા, હા! એ તો મારી બુલ થઈ. આ ધોરણનો અભ્યાસક્રમ—પરીક્ષાપત્રક આ રહ્યા.

[પરીક્ષા ચાલે છે]

૪

[છેક સાને નીકળીને દરદેવરામ એકલા ફરે છે]
દરદેવરામ (મનમાં) ડેપુડીએ કહ્યું કે તમે ચિત્રકાર ને ગવેયા ને સિદ્ધકાર ને એવીએવી શોધ છોડી મુગામુગા તમારૂં કામ કરજો છોકરા પરીક્ષામાં નાપાસ થશે તો પ્રમેળન નહિ મળે

પોલીસ પટેલ એમ માને છે કે નિશાળ એ તો ધર્મશાળા જેવી ગણાય બકાસીએ કહ્યું કે ઠોકરા ભણાવવામાં કાંઈ એવું મોટું કામ નથી રાધવ પટેલે કાલે જ કહ્યું કે તમે દોર ચાગવાવાળા આજે દામજી શેક મળ્યા ત્યારે બકગના રજેવાળ તરીકે ઝાળખાણ થઈ... ..

માક કરજો, એક સવાત્ર પુણ. (ઉતાવળે ઉતાવળે આમ તેમ ફરે છે). આ પ્રજા પોતાના ભાવિ જનોના જેના હાથમાં મોપે છે તેને ચાકાળથી પણ વધારે અસ્પૃશ્ય મળે છે અરેરે!...આવી રિયતિમાં શુ થઈ શકે? હું એકલો કેટલું કરું? (વેગથી ફરવા માડે છે).. પ્રવ્રજનો? તમારા કલા, સાહિત્ય, સૌન્દર્ય, અભિપ્રેમ ને ધર્મ—બધા, આ છેકગં પર જ છે છોકરા સાચવનારી સંસ્થા ઉદ્ધારો, અથવા પિનાશને પથે દોડો છો તેમ જ દોડો. અંજો મારો જ નથી

ઐની બે સંટ

[ઉત્તરજીવન]

સં હારનાં સમરાગણોમા તો હું ઘણાં ધુમી વળી; દવે સર્જનના શાન અણતર કરવાનો મને આદેશ મળ્યો. જાણું સમય જાગતોડના દબોડા ચલાવ્યા, દવે જાંઘકામનો વારો આવ્યો. મને સમજાઈ ગયું કે હું વિનાશ કરવા નથી આવી; રચના કરવા આવી છું.

આવા જીવનપલટામા ઐની બેસે પડેમ શ્રદ્ધા બેર જલગ દીધી. શ્રદ્ધા અને જલંગ, એ જ એના જીવનની ચૂર-ચાવી હતી. અંધરરોતે રોકાઈ જઈ આ-શંકા કુશંકાઓની અધારી રાંતમા રજાવું ઐની બેસંટને મજુર નહોતું. અને એનાં પરિવર્તનો પણ ધીરા, પુખ્ત વિચારપૂર્વકના, સાવધાનીના, દળવા દગલા માડતા નહોતા, પણ દમેશા આત્મચેરણાની જલગો દેતા હતા. અને આયોર્વર્તના સાગરનટ ઉપર એણે મરિલી જલગ જીવનની અનિમ આરથાની ઉદટની જ જલગ હતી.

કાશીમાં ધર્માન્વેષણ

આવીને એ થીઓલોજિકલ સનના મુખ્ય મથક અદિયારનું કોઈ અધિકારીપદ ભોગવવા માટે ન જતા પરજારા એક અદના મળ્ય તરીકે કાશી નગરીમા સંધાવ્યા અને ત્યાં શાંતિકુંજ નામનું નાનું તપોવન જમાવ્યું પ્રણા સમયની ધર્મચિહ્નોની અશ્રદ્ધાજી ઐનીને ક્યાં નદિ અને આર્યોના મુક્તિદાર સમા કાશી-નગરમા જ જોવા જઈ રિચર કરવામા પણ અદરથ શક્તિઓનો એક પરમ સંકેત જ સમાધો દશે

ઐની બેસંટ : દિવસા આજ્યા પછી

પુરાણોએ રતવેલી એ મેળાનીરની વારાણસી જ્યાં સંકેતો દિદુ દેવાલયો શકુ આકારે ગંગાનમા અડની પ્રાર્થના-જવાબાઓ જેવું દશ્ય ઉભું કરી આર્થવતના કોઈ પાયાજીકોતર્થ શાશ્વત અસ્તિત્વનું સ્મરણ આપે છે; જ્યાં ચારે વેદ, શ્રુતિ-સ્મૃતિ અને પુરાણોની વિદ્યા સજીવન રાખવા માટે નાણે કોઈ કાળજીની મદદન વિચારીઈ અદર્શિશ યુજ રહી છે; જ્યાં એ વિદ્યાના પાડિયની પડખોપડખ પ્રભુભક્તિના આવેશ-અધ્યાત્મજીએનો અર્પન સંધ, લાગીરથીમા મારેલી કેવળ એક જ જુગડીથી અને કાશીપિથનાચના જરા જોટલા દર્શનથી પણ પોતાના ગદાપાપોની ધોણ પતી મર્ધ માને છે; જ્યાં તપસ્વીઓ અને પાંખેડીઓના અઠા-અઠ અખાડા આસે છે; જ્યાં પ્રગટ પુણ્યના અને છુપા પાપના બે નિકટવર્તી પ્રવાહો વલ્લા જાય છે; જ્યાં કરોડો ધર્મધેસજા દિદુ નરનારીઓના સ્વર્ગ નરકની આવીઓ લટકે છે એ આર્થવિદ્યાને આર્થ-સરકુતિના હૃદયમય રૂપ વારાણસીને દિનારેવી ઐની બેસંટે આયોર્વર્તના ઉચ્ચતીય તત્ત્વોનું નિરીક્ષણ આદરું

પ્રવાહ જોઇ તે ડરી ગયો અને ડોક પાછી ખેંચી લીધી હમેશના ચિત્કાર સાબળી દુરથી સામે ચિત્કાર કરતો તેનાં માળાપનો અવાજ આજે આજે નહિ, અને ધીમેધીમે દૂરની ભુરી, વેરાન પર્વતની શિખર-માળા પાછળ સૂર્ય અરત થયો.

એ નાનકડા અગ્નિને શી ખબર કે સ્ટેશનપર રહેમતુલ્લાની ગોળીનો ભોગ થઇ તેની મા પેશાવરના ફેન્ટો-મેન્ટમા પડી છે, અને તેને બાપ રહેમતુલ્લાની ભળમા સપડાઇ ઝેરી ખોરાક ખાઇ મરી ગયો છે. પૂર્વમા કારકિરમ, પશ્ચિમમા ઠેક હેરત, ઉત્તરમા મહિન્ટ યુરવિન અને દક્ષિણમા છેક મુલ્તાનની એક દિવમમા સફર કરનાર, રહેમતુલ્લાના કણુતરનો સદારક એ બેરી આજે નથી તેના મૃત્યુથી આજુબાજુ પામસો માઇલમા ફરના નાનામોટા પક્ષીઓ નિર્ભય બની ગયાં છે, અને રહેમતુલ્લાની પોતાના પાલેલ કણુતરો મારેની ચિંતા આજે નિર્ણય થઇ છે. પણ બીજી બાજુ સુલેમાન પર્વતની ધારના માળામા ત્રણ અગ્નિ મા-આપની રાહ જોઈ, ચીસો પાડી, ચાક્યાપાક્યાને બુખ્યા-તરસ્યા એકબીજાને વળગી માળાપની પાખતી ફૂક વગરના નિદ્રા-કે મૂર્છામા પડ્યા છે.

પર્વતના ભુખગ પ્રદેશમા સૂર્યોદય થયો ગાળી-ઓમા જામી ગએલો અધકાર ધીમેધીમે પીગળી કાણુલના પ્રવાહ સાથે ફરફર વહી જતો ભાસવા લાગ્યો. પૂર્વમા સિંધુનું પાણી સુર્યકિન્નૌથી ચમકાવ મારવા લાગ્યું અને પશ્ચિમો પોતપોતાના ખોરાકની શોધમા ઉડવા લાગ્યા નદીકિનારે કલકલિયો માઝ-લાની શોધમા પાણી ઉપર ચિર થવા લાગ્યો, નદી વચ્ચે અડગ ઉભા રહી જગલાઓ પ્યાન ધરવા લાગ્યા, બનકાઓ નદીની ઉંચી બેખડો ઉપર બેસી બીની પાખો પસારી તડકામા મુકવવા લાગ્યા, દૂર ઝાડીમા કાગડા, કાજર અને ચકલાએ જોર મચાવી મુક્યો, અને નીલકંઠ તથા કાળાકોશી પક્ષીઓએ ઝાઝની ઉંચી ડાળો ઉપર પોતપોતાના ચિકારના સ્થાનો પસંદ કરી લીધા આ પ્રમાણે બધે બોગકની તેષારીઓ થઇ રહી હતી, પણ નાતા બેરી અને તેની બે બહેનો માટે કોઇ કાર્મ ખાવાનું લાવે તેમ હતું નહિ.

અગ્નિનક ઉપરથી માળામા એક પત્થર પડ્યો બેરી મૂર્છામાંથી જાગૃત થયો આ તો બીજી પત્થર

પડ્યો. બેરી બીનો પછી તો કોકરોનો જાણે વરમાવ વરખો કાછક ખખડાટ મેલગાયો બેરીએ જવાવ માટે પળે ઉંચો કર્યો પામેના માળામાંથી ગલના ટોળા કાઢિયારી કરીને ઉડ્યા, ડીસો કકળાટ કરતો ઉંચેઉંચે ગોળ ઉડવા લાગ્યો અને કાગડાઓ ફર રલા-રલા યુ થાય છે તે જોઇ રલા.

એવામા માળા પામેથી એક પાતળી વસ્તુ લટકી નાનકડા બેરીનો શ્વાસ ભયથી રૂધાઇ ગયો એ પાતળી વસ્તુને વીંટળાઇ બે પગ નીચે ઉતરના દેખાયા, અને પછી તો લાય ઉપર લાય સેવવતો એક જુવાન છોકરો એ ભયાનક ખીણમા અદ્ધ લટકતો દેખાયો તેની બંને બગલ નીચેથી તેણે એક દોરડું બાપ્યું હતું તે દોરડું ઠેક પર્વત પરની સો શીટની ઉંચાઇએથી એક પટેરગીર ધીમેધીમે નીચે ઉતારતો જતો હતો છોકરાનો ચહેરો અને લાય શ્રમથી લાલચોળ થઇ ગયા હતા અને ડાળે ગાયે દોરડું ધનાવાથી શોલી ટપકતું હતું.

આ છોકરાનું નામ અબ્દુલ હતું તે લાહોરની કોસેજમા ભણતો હતો અને રજા ગાળવા પેશાવર આવ્યો હતો અહીં તેના બાપ લસકરી અમલગર હતા અબ્દુલ સાદસિક તેમજ શરીરે મજબુત હતો. એક દિવસ પર્વતોમા ફરના તેણે આ ઉંચી ધાગેની બજોલમા બેરીનો માળો જોયો, અને તેને તેના અગ્નિ લાય કરી પાળવાની ઇચ્છા થઈ પણ આ કામ સહેલ ન હતું સીધી જોત જોયાં એ ધાર ગસો શીટ ઉંચી હતી માત્ર જ્યાં બેરીએ ઈડા મુક્યા હતા ત્યાં આગળ, એક નાની પત્થરની કરાડ અદ્ધ નીકળી જરખા જેવું થયું હતું નીચે તમ્મર આવે એટલી ઉંચાઇએ કાણુલ નદી વહેતી હતી અને આજુબાજુ પ્રચંડ સીધી ધારો આવેલ હતી એટલે કોઇ પણ રીતે બેરીને માળે પહોંચી શકાય તેમ ન હતું તેના બાપનો વિશ્વાસુ સિપાઇ ઇમાની એક વખત નદીમાંથી આ ધાર ચડેલો તેણે અબ્દુલને સલાહ આપી કે આ કામ કરવા જેવું નથી. પણ અબ્દુલ ડો તેમ નહોતો તેણે તો કોઈ પણ રીતે બેરીના અગ્નિ લાય કમવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો એને ઇમાનીએ તેની આટલી તીવ્ર ઇચ્છા જોઇ મદદ કરતા વચન આપ્યું.

ભુખ અને લાયથી નાનકડો ભેરી એવો તો નયળો થઈ ગયો હતો કે તે શૂન્ય થઈને પડી રહ્યો તેણે લવામાં અદર લટકતી મનુષ્ય-આકૃતિ જોઈ અને પીકથી એક પળે પોતાની અંદરની ગરબ ઉપર હાથાઓ, પણ તેનું તેને કશું બાન હતું નહિ પછીના બચ્ચામાં રોદા જેવું કાઠ હોતું નથી. કેવળ પોતાની જાનનું જ રક્ષણ કરવાની પ્રતિ હોય છે. બે ભેરી મોટા હોત અને એ વાસેના બચ્ચાને બચે ત્યાં તેની માથા હોત તો એ કાઠક બીજું જ કરત.

જુવાન ત્રીસે ઉતરેને અટકો દવે તે જરાજ ભેરીના માળાની સાથે આવી પહોંચ્યો હતો તે લટકતો હતો ત્યાંથી માળાની ધર થોડે દૂર હતી, ત્યાં પહોંચ્યા સાથે તેણે ધીમેધીમે દોરડાને લીધેળે ચપ્પનું શરૂ કર્યું અને પાંચેક મિનિટના પ્રયત્ન પછી લીધેળે એટલો મોટો થયો કે તેના લાથ માળાવાળી કારને અડકવા લાગ્યો. ભેરી આ લટકતી આકૃતિ સાથે જોઈ જ રહ્યો. ઉપરથી તેના માળામાં ધુળ અને પતથે પ્રગાંધ પડ્યા જ કરતાં લતા.

આખરે અબ્દુલે ધારતી કાર પકડી નીચે એકાદ અગતી પતથરની કોર ઉપર પગ ટેકાઓ. આ સાદસ અને શ્રમથી તે આંખો કંપતો હતો ભેરીનું અચ્ચું તેનાથી માત્ર ત્રણ ફુટ દૂર હતું કાંચે લાથે તેણે ધોર પકડી હતી ને જમણે લાથે દોરડું પકડ્યું હતું, અને તે પણ તેના શરીરની કેપડી સાથે ટુંબસ હતું.

દવે અબ્દુલને ધડીબ જોમ થવા લાગ્યું કે નેણે આ જોખમ ન બેઠાં દત્ત તો નીક હતું તેનું અચ્ચું હાવન તો આટલા ચત્તમાં ખાંધી ગયું હતું, અને કાઠ પણ ચપ્પ ચત્ત કપો મિલાવે બે તે પાછો ફરે તો હતું ઉપર પહોંચી શકે નેમ હતું. પણ ભેરીથી ત્રણ જ ફુટ દૂર આવીને પાછા જવું તેને ન ગમ્યું.

માળાની કાર ઉપર ચડ્યા મારે તેને જમણે લાથ છુરો કરવાની જરૂર હતી બે લાથ છુટા હોવા તો જ તે માળાવાળી જગ્યા ઉપર ચડી શકે. પણ જોમ કરવા જતાં બે દોરડું મરડા જતપ તો તે પછી પાછા ઉપર કેવી રીતે ચડ્યું? નેને ગરીબ ગાયેલા એક દોરડા પડે તો હમાની તેને ઉપર ખેંચી ગઈ નેમ હતું નહિ. અને કદાચ એવના તે દોરડું જમ્ પતથર સાથે ધસાવવામાંને તુટી જતપ તો.

એ ફુટ નીચે કાણુલ નદી પહેલી હતી; એ ફુટ ઉંચે પતથરની કાળગીંદ ધારો ઝડપી રહી હતી. અને તેની વચ્ચે, માત્ર આદનપ ચોરમફુટ જગ્યા જેટલા માળામાં થોતે ચંતરિયાળ રહી જતપ આ વિચાર આવતાં તેનું દિલ થકકુ; તેને કમકમાં આજ્ઞા.

ફરી એક વાર ભેરીને લીધા સિવાય પાછા ઉપર ચડી જવાનો તેને વિચાર થયો. પણ તરન જ લીમનથી ખલા લક્તી તેણે નિશ્ચય કર્યો કે મડ તો એ, પણ ભેરી લીધા પિતા તો પાછા નથી જત. તેની નયોમાં સાદસિક અને ઝડપી અમત્ર કાણુલી લોદી પહેતુ હતું. તેના પૂર્વજોએ મોનના મોમાં માથા નાખી મોટામોટા કામ કર્યા લતા લાહેર કોલેજની શાન્ત તાર્કીક પછી પણ એ જુનો વારસો હતું અદત્રય થયો નહોતો. વળી તેને હમાનીની ચક્તિ અને વકાગરીમાં અડગ શ્રદ્ધા હતી. એક દોરડું તેના લાથમાંથી છુટી જતપ અને પીછું દોરડું જતલસ થાય તો હમાની તેને મારે જરૂર કાઠ ઉપાય તો કરે જ આ શ્રદ્ધાએ તેની લીમનને ટેકા આપ્યો, અને જમણા લાથમાંથી દોરડું છોડી માળાવાળી અમેલની ધાર પકડી પેટભર થઈ તે અબોલમાં ચડી ગયો. દોરડું પણ તેના ખલા અને ટાંકની વચ્ચે અરાઈ રહ્યું એટલે ઉપર ચડવા વિષેની ધાસ્તી રહી નહિ.

આમ જરા સમયો અને અમિન રનાયુઓ રવચ્ચ થયા એટલે તેણે માળામાં નજર નાખી. નાંગો ભેરી ધામ્નીથી આંખો મીચી પડ્યો હતો. તેને નેણે લાથ સાથે લાવેલી મોનને બમે લટકતી ટોપલીમાં મુશી રીધો અને ગાફીતા બે અચ્ચાને તેમના માળાપના લેતોય ખાતર રહેવા લીધા.

પછીબર ચાક ખાધ અબ્દુલે ઉપર ચડવાનો વિચાર કર્યો. આંખે એવામાં આવે એવા નીચેના લક્ત્ર નરક નથા છાતી પર તેળાઈ રહેલી અડકની ધાંગ પર લીમનથી નેણે એકે ઉનાળા દટ્ટિ ફેરો અને પોતે કેવું અવંકર માદમ બેઠાં હતું તેના અચ્ચાત આવવા બપ અને અભિમાનની મિશ્ર લાગણીથી નેને આંખે શરીર કડીયા એક નીળી કમકમાંની પસાર થઈ ગઈ.

તરન નેણે દોરડું મચ્છુન પકડી લીધેળે ખાંગો અને પાછો પ્રથમની માકક ખીખુમાં લટકવા લાગ્યો.

દાથ ઉપર દાથ મારતો તે ઉપર ચડતો જાય ને ધમાની તેને ખેંચતો જાય વચ્ચે ધાત્રો એક પત્થર જરા વધારે આગળપડતો હોવાની શરૂઆતમા તેને ચડતા બહુ આકરો પ્રયત્ન કરવો પડ્યો ધમાની તેને સંધિસીધો ઉતાવળે ખેંચી શકે તેમ ન હતુ કેમકે તેમ કરતાં પત્થર અબ્દુલને અશ્વળાવાની તથા દોરકું ધસાવાની ધાત્રી હતી એને મદા મુસીખતે એ નાનકડું લાગતુ કપડે વિદ્ય પશુ વડાવ્યુ અને કાટેલુ પાટલુન, પરમેવે બીનું ચઢેલુ શરીર તથા લોટીલોદાલુ ચહેરો લઇ અને આળી ચઢેલી દશે-લીઓ અચવાળતો તે ઉપર પટોટી ધમાની સામે જઇ ઉભો ભાગે હેન અને સાળારીના ઉમળકાથી એ અનુભવી વૃદ્ધ પહેરેગીર તેનો ગરકો થાગડા મિત્રાય મરી શક્યા નહિ

પહેલા ચાર દિવસ તો બેરી આ નવા વાના-વગ્નુમા ખાધાપીધા વિના ચનખૂન થઇ પડી ગ્લેસ પશુ પછી તે ધીમેધીમે અબ્દુલનો એટલો અધો હોવાસો થઇ ગયો કે તેના વગર રહેજ નહિ તેને જુએ કે ઉડીને તેને ખભે બેસી જાય, પાખો ફફડાવે, ખાવા માટે માથ પહેાળી કરે અને ઝીણીઝીણી અવાજ કરે આથી તેને પીંજામા પુરવાની જરૂર મ્હી જ નહિ તે હાપગ ઉપર અથવા કુળિયામા સિવર ઓકનું એક ઝાડ હતુ ત્યા બેસી રહેતો

હવે તો એ ત્રણ માનનો યવા આવ્યો હતો અને તેનુ રૂપ ખીલ્યું હતુ તેની છાતી ઉપર કાળા પીઠની મુદર લીટીઓ નરી આવી, તેની પીઠ અને માથું 'સમીલિયા' ગના થયા, 'મેન' બેસવાની દબ્બા-ફાળા આવ્યો, તેની આખમા ખુનરેછની ચમક આવી, અને તેની વાપી ચાચ ચોખ્ખા ઓપેલા પોલાદની હોથ તેરી મજબુત બની. આમ તેને અચ્છે નમુનેદાર બેગી અનેકો જોઇને અબ્દુલનો દરખ તો માતો ન હતો. તેણે હવે તેને તાલીમ આપવાનો વિચાર કર્યો. પોતાના આપની લસકરી પત્તનના જાળીના વિમાન ઉપરથી તેનુ નામ અબ્દુલ-ફૌર્ડ' પાડ્યુ -

તાલીમ માટે અબ્દુલ દમેશા તેને લઈ જવાર પર્વતોમા જાય. તેની આખ ઉપર અંધારી ચઢાવી એક મરેલું કણુતર દૂર ટાંગે, અને પછી અધારી

અસેડી ફૌર્ડને તે શિકાર જતાવે ફૌર્ડ થોડુંક ઉડે, પછી ચાલે, અને પંજ વતી કણુતરને પકડી તેના ઉપર ચડી બેમે અને પંજ વતી તેની છાતી ચીરે તેની આવી ધીખી રીતથી અબ્દુલને મનોમ થયો નહિ હવે તેણે મરેશા કણુતરને દોરી વતી આધી તે દોરીને છોડી લાકડી સાથે બાખ્યો. પછી લાકડી વતી આ કણુતરને તેણે ગોળ ફેરવવા માડ્યુ અને ફૌર્ડને તેના ઉપર છોડવાની વ્યવસ્થા કરી આથી ફૌર્ડમા હીમત તથા ચપળતા આવ્યા અને તેની ચાલાકી તથા ઝડપ વધ્યા પશુ દુઝ તે કણુતર પર ઉપરથી હુમલો કરી તેને દાળી દેવાને જાહે નીચેથી હુમલો કરતો અને પંજ વડે તેને પકડતો

એક મવારે અબ્દુલ, આગલી રાત્રે યધેના ના-ટકના ઉત્તગરાથી મોટે સુધી ઉડતો હતો, એવામા ત્યા બેરી ફૌર્ડ આવ્યો તેને લુખ બાગી હતી તેણે અબ્દુલને જગાડવા ધણી અવાજ કર્યો, પશુ અબ્દુલે તો પડ્યું ફરી ધોરવાનું જારી રાખ્યુ, અંતે યાત્રીને ફૌર્ડ ખારીમાથી ઉડ્યો અને મિથ્વર ઓક પરની પોતાની દમેશની જગ્યાએ આવીને બેઠો. લુખ પશુ કકડીને લાગી હતી એવામા તેણે ઝાડ પર એક કણુતરને ઉડતુ જોયુ અને ફૌર્ડ તેની પાછળ ઉપડ્યો

આ કણુતર પશુ પેશા રોટરકીપર રહેમતુલ્લાનું જ હતુ, જેણે બેરીના માથાપનો જન લીધો હતો રહેમતુલ્લા પેશાવરનો પ્રખ્યાત વેપારી હતો સરકારી લસકરોને તે ગધો સામાન પુરો પાડતો, ઉપરાંત લગાધના વખતમા સંદેશ લઇ જવા-લાવવાના કામ માટે જાતજનના કણુતરો પશુ પાળતો તથા તેમને તાલીમ આપતો તેની પાંખે 'કટલાક' તો બહુ જ ઝડપથી ઉડતાર તથા ધારેવે રથજે સંદેશ પહેાચાડે તેવા ઉમદા કણુતરો હતા ફૌર્ડ જેની પાછળ પડ્યો હતો તે તેના ઉમદા સંદમાનુ જ એક કણુતર હતુ એકાએક તેના માથાસોએ બેરીની છુમ કરી પશુ રહેમતુલ્લા બવાર આવીને જુએ ત્યા તો ફૌર્ડ તેના કણુતરને નીચેથી પકડી ક્યા નો ક્યા આંધો ગયો ' રહેમતુલ્લાએ આ બેરીને પશુ દાર કરવાના સોગંદ લીધા

મોજા ધણી વાર શક્તિ કરના શુગ્ગાના પરિણામ રૂપે નીચેજ છે તેને કઇ પ્રતિજ્ઞા નેટલું ગોરવ આપી શકાય નહિ એક વખત અકરમાન ગોળીયારથી બેરી

માથે એટલે કાંઈ નિશાનબાજ બની જવાયુ? પચીસ વાર દૂર દોડતું ગધેડું પણ યુધ્ધી તપ એવી તો રહેમતુલ્લાની નિશાનબાજ હતી! અને ફાંદરને રહેમતુલ્લાના મોઝાંની શી ખબર કે પરવા હતી? એણે તો એક વાર સ્વાદ ચાખ્યો એટલે પારંપાર તેના મકાન ઉપર લમવા માંડ્યું. ધીમેધીમે રહેમતુલ્લાના કણુનને ઝોઝા થયા સાચાં.

કેટલીક વાર તો ફાંદર ખુબ હવે ચડતો, અને પછી કલાકના બસે માથાબની ઝડપે, બાંકુની ગોળાની જે નીચે પડી રહેમતુલ્લાના સંવિર કણુનમાંથી ધાવેલુ જ કણુન ઉપાડી વિજળી માફક ચુમ ચઢ જતો. રહેમતુલ્લાની બંકુની ગોળાને તેને મન કાઢી દિસાખ નહોતો.

દિવસેદિવસે તે શિકારના કામમાં વધુ ને વધુ પાવરથી ચલેતો ગયો, અને પોતાની શિકાર કરવાની રીતમાં નવીનતા લાવતો ગયો. જે કણુનને માંડ્યુ હોય તેના ઉપર પહેલા નીચેથી દબા કરે અને ધીમેધીમે તેને હવે ને હવે કાઢી જાય. પછી તેને પોતાની ઝડપમાંથી બની જવા દઈ નીચે ઉતરવા દે. જ્યારે તે બે નચે અંતર પથે સારે ને માથુ નીચું કરી, પાંખો જાણે ચરીર ચોટાડી ટીપી હોય તેમ શરીર સંકોચી તેના ઉપર પડતુ મુકે. ખરતા તારાની જેમ પંદર સેકંડે એક માથાબની ઝડપે ચુમવાટ કરતો તે નીચે ઉતરે—પટે! એક સુસપારો, એક ઝડપ અને આંખના પલકારામાં તો શિકારને પગમાં પકડી ફાંદર અદર્ય! બંકુથી કોમ તેને આડી રાંધે નહિ; કેમકે પાંચુ તતવના અધાજથી તે બીજો નહિ.

રહેમતુલ્લાનાં કણુનને દિવસે દિવસે ઝોઝા થવા લાગ્યાં અને તેનો ગુસ્સો ભણુકતો ગયો. પછે એ પુઝાંઝુઆ થાય, પણ શું આવી રહેમતુલ્લાનું એક ખામ કણુન દતું ફાંદર માથે તેને ભેગાવ વખત દોરે મૂએલો; પણ તે બાંકુ અનુભવી અને ચપલ એટલે બધી ચળેલું તે હેડું હોય અને ક્યાંય ફાંદર દેખાય કે તરત તે નજર ચુકાડી મકાનમાં છુપાઈ જાય. પણ એક વખત ફાંદરે તેને ઝોઝિયુ

કલાકના બસે માથાબની ઝડપે બંકુની ગોળાની જે નીચે પડી પારેલું પાંખી ઉડાવતો.

અપરાધ્ય પછી તો પોતાની રીત મુજબ નીચેથી હુમલો શરૂ કરી તેને અદર ને અદર ઉડાવ્યુ. જપા-ટાંબે કણુનર હવે ચડતુ દતું અને ફાંદર, તેને દેખાવમાં મારે વધુ ને વધુ ઝડપ વધારતો તેને અદર ચડાવે જતો હતો. દોરેક માથાબ હવે ખેંચી ગયા પછી ફાંદરે તેને નીચે ઉતરવાને નમવડ આપી. કણુનર થોડુંક નીચે ઉતર્યુ દરે, ત્યાં તો ફાંદરે માથું નીચું કરી પચગની માફક તેના પર પડતુ મુક્યુ પરંતુ કણુનર પાંચુ આઘાત દતું. અપજાની થોડુંક ખરી જાળે તેણે ફાંદરની ઝડપ ચુકાડી દીધી! અદરજન આઘાતથી સરીરે વાળી લાઈ, પાંખો પડોળી કરી કડીથી ફાંદર ચુકાડે આડી અદર ચડાવે અને પાંખું પડતું મુક્યુ ફરીથી કણુનર તેનો હુમલો ચુકાડી બટકી ગયું આમ દરેક વખતે કણુનર ખરી તપ અને ફાંદરે ચુકે.

આમ કરનાકરનાં તો તેઓ કે રહેમતુલ્લાના મકાન પામે આવી પડોળ્યાં ફાંદરે પોતાની બધી શક્તિ તથા યુક્તિ અજમાવી છે. એ પ્રવલ કથો અને

કણુનરને નીચે જતા ત્યાં થપ્પી જ ઝડપથી તેના ઉપર પડતુ મુક્યું આ વખતે આજુબાજુની જુઓથી ગ્લેમનુયા જદાર આવી પહોંચ્યા દત્તો દમખા કણુ- નર મપડાય એમ મોને થયું પાણુ નદિ કણુનર ચાકાકાથી ખમી ગયુ અને ફોર્કર આજે ચોથ વાર માત્ર ચાગ ઈમે મુક્યો પોતે કેવા ભયમા છે એ પરિસ્થિતિ તો ને કળા ગયો દત્તો એટલ ઝડપથી યુગ્મટ માને જોનજોનામા તે અદસ્ત ઘઘ ઝયો અને ગ્લેમનુસ્થાનુ માથી વધુ કીમતી કણુનર, જેને ને ગત્ય કહેતો ને, અચી ગયુ

ગ્લેમનુસ્થાનુએ દવે મેને બદુકથી નદિ પાણુ ત્રાપી માગવાનો વિચાર કર્યો જેમ આ ફોર્કરના આખે તેણે એ ત્રા ત્રા માર્યો દત્તો તેની જ રીતે આને પાણુ મારવા મટે તેણે એક મરેજા કણુનરમા મેરી મામ ભગ ત્રાડ પર ટીંગાડયુ પણુ ફોર્કર જેનું નામ ' એ કર્મ આવી જળમા દમે ? એવા અછડા મરેજા ખોરાકથી તે લોભાય તેમ ન દત્તો તેને તો કણુનર ગત્યને પકડવામા જ ખરી મત્રા પડતી હતી તેણે નો એ મરેજા કણુનર નરૂ નજર મગળી પાણુ ન કરી ગ્લેમનુસ્થાનુની આ વુકિત નિર્ઘરક ગઈ

દવે ગ્લેમનુસ્થાનુએ એક ખીટ વુકિત કરી. તેને એક નાની કાડી (ત્રાકડી) કણુનર ગત્યને પમે લટકતી આથી અને તેના ઉપર ત્રામાં (બદુ જ ચીકડો પર્ચ—વડ—પીપળાનુ દુધ) ચોપડગો દમોશના નિયમ મુજબ ફોર્કર ગત્યની ચોખમા તેના મકાન ઉપર દેખાયો એટલે તેણે ગત્યને દવામા છાડ્યા, —એમ ધારીને કે ગત્ય ઉપર દુમસો કરના બેરી પેલી કાડી ઉપર ચોડી જશે અને હરે નીચે પડે

ગ્લેમનુસ્થાના દાયમાથી છુટીને ગત્ય દશ પુરે ઉચે પાણુ નહેતો મડ્યો એટલામા તો ફોર્કર તેના ઉપર પડતુ મુક્યુ ગત્ય આ ઓચિના દુમત્રાથી ઓચે તો ગભગાયો કે ખરી મક્યો નદિ બેરીએ તેને પકડયો. કાડી તો નીચે જ લટકતી રહી ગઈ અને પત્તમા ગત્યને પકડી ગ્લેમનુસ્થા- થી માત્ર ચાળામ વાગ ઉચે ઘૂમી ઉડી નીકળ્યો. ગ્લેમનુસ્થાના દાય- મા બંદુક તૈયાર હતી એ અવાજ

ક્યાં વિના કેમ ગરે ? તેણે બાગ કર્યો,—પણુ મુક્યો માત્ર એક જ હથે બેરીના પગમા વાગ્યો બેરીએ મુરનાથી ચિત્કાર કર્યો, મરેજા ગત્યને પડેનો મુક્યો અને ઉડી ગયો

દાયક ઘએજા બેરી ઉડ્યો, ઉડ્યા તે ગત્ય ઉડ્યો જ નદીએ પડ નદીએ અને મેગનો પર મેગનો તે ઓછીથી ગયો પર્વતની અનેક શિખરમાળાઓ પડતી ગયો મધ્ય એશિયાના વિશાળ રણ જેવા મેદાન, તેમા ક્યાક્યાક તાડના ઝુંદ, અને જુએથી ખાજો- ચિયા જેવા લાગતા મરેજાને તેણે વડાચ્યા કીડીની દાડ જેવી ત્રાગતી દોડતી રેલ માડીના તેણે આજા ધુમાડા જોવા, પેન્થિમત્રના કીટા જેવા ઉચેથી દેખાતા દેનના પાટા અને બને બાજુ રેનીના ઉડ્યો મેદાન તેણે જોવા મોરેમોરે અને આવના નમઝક અને જુખાગ જેવા મોટા શપેગની મરિજો, મિનાગઓ, મરેદ ધુમટો અને માસ ભરી જતા ઉટની દોશની દોર તેની નીચે મીનેમાની કિમતી માકક પસાર થઈ ગઈ પાણુ તે તો યુગ્મમા ઉચે જ જતો દત્તો, —કલાકના ૧૨૦ મામત્રની ઝડપે નીચેના પ્રેશ પમાગ થઈ જતો દત્તો

ઉડના ઉડના તે ખાજ મેગઓ જતો દત્તો દવે નો તેણે પોતાની નીચે જમીનને બંધ માગત જેવ વિશાળ કાન્થિપત્ર મમુદનું પાણુ ઉછળતુ જોયું અને તેની ઉપર નાનોમોટી રફીમરો તથા ઉચેથી બંધ જનકા જેવા જેમાના વડાણે કાલના જેવા પશ્ચિમ કિનારા ઉપર, જુગ આકાગને તથા મથતી ચિનાગની પીછીઓ જેવી આકુના આસનેશના કાગખાનાની અનેક ચીમતીઓ ધુમાડાના મોરેમોટા અદર ફોર્કા આકાશને કાળું કરવા મથી ગઈ હતી તે તેણે જોયુ આ બધુ જોતો તે તો પશ્ચિમ દિશામાં ઉચે જ જતો દત્તો ડાબી બાજુએ ધવાનતો ઉચ્ચ પ્રેશ અને ભયખી બાજુએ ફોર્કર પર્વતની અડધ ધારો આવી રહી હતી તે કેટલુ ઉડ્યો તેનું તેને બાન થયું ન હતું અને તે એક બદુ જ વિચિત્ર પ્રેશમા આવી

પહેલેથી. અહીં વારંવાર મોટીમોટી મેથનગેસના જેવા અવાજ સંભળાતા હતા અને ભુમાડાના ઓટેઓટા અદર ચડતા હતા. રાત્રિના અંધકારમાં પ્રકાશના મોટામોટા ધાબણા આખા આકાશને ટેકા દેવા હોય તેમ ઉભા થતા ને પ્રચંડ ગર્જનાઓ સાથે પાછળ અગ્નિના ભડકા દેખાતા. એક તો વળી તેણે જાણે જા અગ્નિપથ જેવું ભેડું, જે મોટા સહામી પક્ષીઓનું આવેશથી ગામનામાં થડતા હતા. અંતે એક ભયંકર અવાજ પડી તેમાંથી એક નીચે પડતું. તેમની ઝડપ તો પોતાનું પથ માન મુકાવે એવી સાગી. એ વિચિત્ર પક્ષી-સહામને જાગ્યર નિદાગયા તે હીમત કરીને મહેજ અદર ચડ્યો, ત્યા અચાનક એક કણનર તેની નજરે ચડ્યું. તેના ઉપર તે ઉતર્યો. ત્યા તો તેણે એક મોટા મકાનના ઇત્તયા ધોળા ધણા કણનરે ભેડ્યા. આ જ મકાન તેણે પોતાના પામ નર્મકે પસંદ કર્યું.

ગાંધીજીના ભેડી

અહીં તે મેળના બે કણનરો સિદ્ધર કળે, પેર ભગે દિવસ ને રાત નીગતે મુદ્દા રહેતો. આખો નિયમ આજુબાજુ મોટીમોટા ગર્જનાઓ તથા વિચિત્ર વિચિત્ર અવાજો સંભળાયા કરતા રાત્રે ગર્જનાના કડાકાઓ અગ્નિના ભડકા ઉપરાંત મોટામોટા પ્રકાશન સ્થંભ નિયત જેવું અગ્નિપથ જેવું મુકતા. એક વખત તો આખી રાત એટલું જાણ અગ્નિપથ જેવું કે તે એક કણનરો સિદ્ધર કરી મકાનો.

દરે તો ગર્જનાઓ એટલી જાણી વધતી જતી હતી અને મંત્રે પેસા રાગથી પક્ષીઓનો કડાકાટ એટલા તો ભેરથી સંભળાતો હતો કે ફાંફર આ જમી પમાલથી ફટાચી ગયો. આ જાણું છું છે તે તો એ કાદ મમજ સમી નહિ; પણ તેમો કે દાણો એટલો જાણી વધી ગયો કે મોજાજ કણનરોના મોજાજ દમોસ તેવાર મને એવું આ ગામન્યમું મ્યાન પણ ઊંડા-વળો તેણે નિશ્ચય કર્યો.

એક દિવસ પછે દૂર ડેરે જઈ જા મરજી પચાજ થતુ એક કણુ દપડું તેણે આકાશમાં ભેડ્યું. તેની નીકળ અંધો, એ મ છે ને જાગર સમજ થમ. અને નજ ને તેની પાછળ પડ્યો. બે કડાક મુખી તેણે તેમો પાંડો પકડી પાછળ ઉડે મજાજ, અને

* મનેવાંજ દે મનેવાંજ

પેસા વિચિત્ર અવાજ તથા પ્રકાશવાળું મ્યજ તે ભેનભેનામાં અહીં મો મોજાજ પાછળ પડી થયું. આ પ્રમાણે, ચિટિમ મોજાના મુમજાથી અગ્નિપથન થમેથી ગાંધીજીની સામુદાયની અને તે પડના મેળીપોથી બેરજ પોતાનું રયાન ફાંફરે મોજા નિયામ પકડી ઊંડાવા અને મીણુ કરી પર્વે દિશામાં પેસા કાળા દપડા પાછળ વહેતુ મુક્યું.

મોજીમો એ દપડામે પકડીની આકુનિ પકડી. ને એક માત્ર ભેડી હતી. તેણે ફાંફરો મ્યારનો પોતાની પાછળ આવતો ભેડો હતો, પણ તેની કમી મકાજ કમો નિયા મિત્તજામાં એ ઉડે જ જતી હતી. ફાંફરે પણ એનો કેડો મુકે મેમ ન હતો. ફાંફરે દરે તો તેની વજામજ થા મોજો હતો. અંતે માનિનિય માન મુક્યું ફાંફરોની ઉડતમજી ને પાંડાજ હતી. તેણે પુષ્પસમી તેના નજ ભેડ્યું. અને ભેનભેન પીનજી, મુમજાથી ભેનભેન તેના જ નહીં પડી તેના મોજિયા મુમજાથી ફાંફરે જાજા થયેલા. પણ નજ જ જાને જાજાજા મને તેની પાછળ પડી તેને કમી પકડી પાડી.

કમીયા ભેડી જાજા તેના જા પાળી ફાંફરે તેના મુમજા મીજા નહીં. અનેની મોજા મજા, જાજા કમી અને મ્યા ભેડીને મેમો મેક નીજા જાજા કમો

કોર્કરે તરત તેનો ઉત્તર તે। જર ચિત્કારથી
વાળ્યો બનેએ સાધામાય પુર જોમથી ઉડ્યું
ચાપુ ગપ્પુ

રસામા કોર્કરે જનજનના પક્ષી મા-
ગ્નો જપ અને બંને નાતો કરે. આ પ્રમાણે
તેઓ કેટલું ઉડ્યા ને તેમા કેટલો મમય
લાગ્યો તે તો ન કહી શકાય, પણ મહેમ-
તુસ્તાની ગોળી બાધ જે રસને કોર્કરે પશ્ચિમ
તરફ ઉડ્યો હતો તે જ રંગને તેઓ બંને
પાછા ફરતા હતા.

અંતે એક માગ્ને બને પેશાવર પામેની
મુખેમાન પર્વતની ધાગના પેવા ગાગામાના
માગામા ફરી ઉતર્યા રમરખુથી, પેરખુથી
કે અકરમાન, ગમે તેમ, પણ કોર્કરે પો-
તાના અનસ આપીકા માગામા વામ કરવા
નવવધુને લઈ આવી ચડ્યો હતો એમને
જોઈ લાગા જુના પાડોશી એવી રીનાએ
એક ચાન પાડી, મક્કના રોગા અદર ઉડ્યા,
પામેની ધાર ઉપરથી કાગાએ કોઈ અ-
વાજ કર્યો અને નીચે ઉડાવવાની નર્મિયાથી
મગર ઉઘે લેઈ રવા

મનુષ્યમા તો માન એક જ જળે તેમને
આવના જોવા હતા ખજાપાટના માર્ગઉપર
પહેરે ભડો, એક દાયમા ફળીન અને
બીજામા બુક કાલી ઉભેશે એ મનુષ્ય
બીજે કોઈ નાંદ, પણ અજુકનો ૭૬ ને
ચિંચાસુ સાથી હમાની હતો

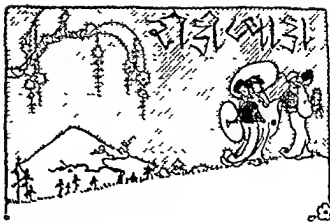
[અમેઝ વચ્ચે સુચિત] અજનન ભટ્ટ

‘વરમાદથી ધરબાર વચરના મધ જોનેવા
ગરીઓ માટે આપ દામ આપશે’ ‘‘નેક રજયેને
છતનવાસ રોડને પુગ્ગુ

‘જર, દુ તમને આપારે જ ચાં લખી
આપુ ૧૫’ ‘‘એમ કદી છતનવાસ મેડે કાં વખી
આપશે

‘આમા સતી કરી આપ જુની ગમ જો’
નેક મજે આપવા રજયરોવકે કદુ

‘જુદી નથી ગયો’ નરત જ છતનવાસ રોડ
બોલી હઠયા, ‘એ તો મારે કુખદાલ ૧૧૩ છે
એટલે બનીને જ સહી નથી કરી।’

‘રીકી-બાકા ! રીકી-બાકા !’ અરે જો મીઠા !’

મીઠા નામના જાપાની છોકરાનો પાડોશી રોજન
આજે વરમાદથી આતિને એ નામના રીકીને દીઠા વગર ભેચેની
અનુભવી ગ્યો છે પણ સાચી સાવરખીનો ઘોડો કરીને એક-
મામરા ચાગ્યાર કસાક મુધી ઘોડેમવારી રમનારો, અને પોતાના
ખિલખિલાટથી આખા પાડોશને પળવી મુકનારો એ મોળ
વરમો મીઠા આજે તો કયા મે ફેખાતો નથી ફરી કરીને
પરદેશી ગોઠે પાડોશી જુઓ પાડે છે કે ‘મીઠા’ એ રીકી-
બાકા’ જો રીકી ગાકા !’

મીઠામા રમના જખુતખુ વગમતા જાપાની શીખણોએ પો-
તાની નનકુડી પાનીએ વની નરકીનાં પમણીઓ પાડાપાડનાં
રોડમા આવે છે, અને સપાકળી શી પીળી આમળાઓ આમ-
માની વાગ્ય નરકે ચીપાડીને તોનડી પાળીમા પ્રત્યુત્તર આપે છે કે
‘લીંગ નરી’ લીંછી બાકા ટો ભગવાન પાછે ગીંગે !
લોકી દવે અમાચી જાયે લમવા કયા આવે મે ?’

યુ રીકી મરી ગયો ? પરદેશી પાડોશીને પક્ષીબર તો શદ્દા
બેડી નદિ જમનમા કેટલાએક મનુષ્યો નિગખનાની વાર જ
જળે કનાપિ મરવાના ન હોય એવા દાંમે છે તો પક્ષી રીકી
કેમ અરે ? મોળ વરસનો રીકી દલુ તો અખમે જખુતખુ
વરમના અનુડિયાની માથે જ બેસતો હતો, છતાં એ મમ મરી
શકે ? દલુ તો એ એટલો અધો નાનો હતો કે મકાન મગજનું
હોય ને જોવાની મજા લેવા ખાતર તો કદિકદિક પક્ષગ પગની
મરજરમનીને દીસાનળી મુકતો ! અરે, એને પોતાની ઉમરના
છોકરાઓ સાથે તો રમવું પણ નહોતું મમતુ એ જાંતાના મીનો
ને રમતો તો રીકીને દલુ કાવના પણ નહોતાં એને દામ ન
કહીએ તો પરોશને મનવે, અને ‘મુપ !’ કદીએ તો મુપચાપ
માવગળી-ઘોડો પલાગીને ચાકી નીકળે, શેરીના નાના કુદડા

કૃષ્ણ-કર્મ
વિત્તા શ્રી નરસિંહ જોડ

ખેલશે નહિ ? નાના મીખલા સાથે રમવાને બદલે શું
એ ડાહ્યામરે થઇ ખડિયો પાટી ને દક્તર લઇ
આખો દિવસ નિશાળે જ બેશે ? કુકડાં કેરકરિયાનો
સગાથી મટીને શું એ મોટા માણસ યવાનું પસંદ
કરશે ? ગા મારે આટલું બધું ડહાપણ જોઇએ ?
હું જલદી જાઉં, રીડીના નવા માતપિતાને 'બાકા'
શબ્દ લુસતા અટકાવી ગણુ પરંતુ એ કયા દશે ?
'બાકા' તો લુસાઇ પણ ગયું દશે !

'રીડી-બાકા ! રીડી-બાકા !' એ રીડી 'ખબરદાર
હા ! દશેળી જોરથી બીડી રાખજે' બોલીશ મા !
ખોલીશ મા ! 'ગે લાઈ' તુ મોટા માણસ બની
જઈશ' તુ ખ્યાર અને મસ્તીની મીઠી બેવકુશી જોઇ
ખેસીશ તુ અમર બાળાપણુ દારી ખેસીશ'

આવા પોકાર કરનાંકરનાં પંદેશી પાડોશીને નિંદા
આવી ગઇ પાડોશીઓએ જાણુ કે પંદેશી પાડોશી
પોતાના બેવકુફ દોન રીડી વગર ગાડા થતો જાય છે !
[અંગેજી થયો] **અવેચક મેધાળી**

આ યુ વે દ શા ળા

ભાવનગર વૈદ્ય સભા તરફથી એ નગરમા આ શાળા
સ્થપાઇ છે આયુર્વેદના સમુદાય થાય અને દેશની ઔષધિઓ
મધ્યાર પામે તથા લોકોને સમ્માના વૈદ્યકીય સહાય મળે એ
આ સરથાના મુખ્ય હેતુઓ છે સરથાવાળા રોડ છત્રચાલસ
પ્રભુદાસ તરફથી માસિક રૂા ૫૦ ની સહાય મળી છે તથા
ભાવનગરના નામદાર દરબારથી તરફથી સર મતરાસકર પટ્ટણીએ
એક વર્ષ સુધી તેને સહાય આપવા કૃપા કરી છે પાઠશાળા-
મા હાલ ૧૫ વિદ્યાર્થીઓ છે તેઓને માસિક અર્ધમા મહત્ત
તરીકે રૂા ૭૫ કે રૂા ૫ મૉલારસિય આપવા યુદ્ધવ્યાવના-
વાળા હંદાર પુરુષોને નિમ્નિત્તિ છે પત્રવ્યવહાર વૈદ્ય નર્મદા-
સકરે જડાસકર મત્રી, વૈદ્ય સભા, વોરા બનર ભાવનગર
એ સરનામે કરવે

સુબાઇનું સ્કાઉટ બમ્બૂટી વીરમહાસંમેલન

૧૧ થી ૧૫ મી ડિસેમ્બર સુધી

મુબાઇ જોવાનો, તથા મુબાઇ ઇલાકાના સિટિસ અને
દેશી સમજીના સ્કાઉટો (કમાર વીરો)ને હજીયા મજવાનો
અખર્ચ પ્રમગ

અર્ધુ દેવબાઈ વિનાખર્ચે છ દિવસ
રહેવાનું તથા સારાં રથળો જોવાના
ખાવાપીવાનો કુલ અર્ચ માત્ર રૂપિયા
ચાર ન આવી' તક રૂા ૩૫ થશે ?

લ વોં ગિ યા ની લૂ મ

મારવર—અહ્યા રમુ, તમારા બને બાઈના 'માય'
ઉપરના નિબલ એકસરખા કય ?

રમુ—સાહેબ, અમારી બનેની મા જુની છે કે એક ?

હુ તમને પેસા તો આપુ પણ તને એ પાછ બરી
દેશે એની રી ખાતરી ?

હુ એક સદ્ગુહરથના વચન ઉપર મુંડુ છું કે તમારા
પેસા વગ જ બરી આપીશ

વાર, એ સદ્ગુહરથને તેડીને આવજે !

બાળુ—બાપા, મને સ્વપ્ન આગ્ય કે તમે મને એ-
રૂપિયો વાપરવા આપો

બાપા—હમણાકમણા તુ દાઢો થયો છે એટલે જ એ
રૂપિયો તુ જ રાખજે ને વાપરજે

પો 'આલનારો—(મોટરવાળાને)' મોટર દાખતા આવડે
છે કે નહિ ?

મોટરવાળો—સીધી રીતે ચાલતા આવડે છે કે નહિ ?
બહા બાર વર્ષથી મોટર દાક છે, સમજ્યો ?

પો આલનારો—બહા ખેતાલીસ વર્ષથી ચાલે છે, સમજ્યો ?

એક નવરો નિશાબિયો કહે, 'હવે આપને શું કશું ?'
તેનો બાઇબજ કહે, 'આ પેમા કડાલીએ જો તે ચોતો
પડે તો રીનેમા જોવા જવું, જો હોય પડે તો નાઠક જોવા
જવું, પણ જો ધાર ઉપર વસે રહે તો પાઠ વાચવા ખેસવું'

મિલ્ક—એની કઈ ચીજ છે, જેને તમે જોઇ દાકો છો
પણ બડકી રાકતા નથી ?

બપા છે.કરા વિચારમા પડી ગયા

નાનો રમુ તાર જ ઉભો થઇને બોલી કહે, 'સાહેબ,
તમારી ચોટકી !'

એ લેખક—(તરીને) તમે નકમમા તમારા માસિન્ને
બાળકોનુ કહી રહ્યા છો એમા બાળકો પચાવી મંકે એવું
કાઇ જ આવડ નથી

તત્રી—(હસતાંહસતા) સાહેબ, બુલો છો 'એને છેલ્લે
પાને બાળાબોળીની નંદેર ખબર આવે છે !

ન્યાયાધીશ—શુનેદગારને એકલાએકલા વાતો કરમાની
ટવ છે ?

સાક્ષી—હું નથી જાણતો

ન્યાયાધીશ—તમે એના મિત્ર થઇને ન જાણો એ કેમ બને ?

સાક્ષી—પણ સાહેબ, એ એકલા હોય ત્યારે એની પાને
હું હોઉં ન કયાથી ?

ચિત્ર પરિચય

ઉત્તાન્ત શિવ

દિંદી કળામાં શિવનું સ્વરૂપ પ્રધાનપદ ભોગવે છે. ધ્વજોરા, એલિકન્ટા કે મહામહાપુરનાં શિલ્પેશ્વર શિવનાં નૃત્ય ને શિવની મૂર્તિઓ જોઇ દશ તેમને શી નવલક્ષ્ય એજનું આ ચિત્ર જોતા જ લાગશે કે એમણે એ સ્વરૂપનો સપૂર્ણ સાક્ષાત્કાર એમા ઉતાર્યો છે.

પણ અહીં ચિત્રનો વિષય તદ્દન જુદા જ પ્રકારનો છે. 'કથા' એવી છે કે જગન્નાથ સતીએ પિતાના યજમા પતિનું અપમાન થંએલું જોઇ દેહ-લ્લાગ કર્યો ત્યાર પછી, દુઃખથી સતતપ થઇ શિવે એ મૃત દેહને ખર્ચે ઉચ્ચટ્ટી અલ્લાહલર ધુમવા માણુ એ સમયની શિવની મનોદશા આલેખવાનો આ ચિત્રમા કલાકારે સમર્થ પ્રયત્ન કર્યો છે એમા કોઇ સામાન્ય માનવીનો પ્રિયવિરહ દેખાડ્યો નથી. પણ અલ્લાહનું પરમ યજ્ઞ શક્તિના વિરહ કેવુ શૂન્ય ને ઘેર જતી રહ્યું છે તેનું એમાં દર્શન છે શિવના નેત્રમા અશ્રુ નથી; હોયે નહિ. પાર્વતીના કષાળ ઉપર કોમળતાથી એક દાય ધરી રાખી ખીન્ને દાય પૃથ્વી ઉપર ટેકવી મનુષ્યને અગમ્ય કોઇ મગનધેરા ભાવો ધુટતા એ અદેશો જુઓ. આપણને જાણે બીનિ દાશે છે કે યુગોના યુગો સુધી પડ્યા પડી રહે એવી ગર્જના કરતો પ્રલય હમણાં બહુકી ઉદ્દેશ કે શુ? મનુષ્ય કઈપી શકે નહિ એવા તોકાનો કે મનુગોનો વિધાતા અહીં નજરે પડે છે.

કલાકારે વસ્તુનો રમ એટલો અદ્ભુત રીતે જમાવ્યો છે કે આ ચિત્રને પાશ્વર્યાની આતુરી જ ન કહેવાય શિવસ્વરૂપની ભાવના આત્માના ઉડાણમા જતી ન હોય તો આવું ચિત્ર ન થઈ શકે ચિત્રકારને મગ શિવ અને પાર્વતી માત્ર કયાના પાત્રો નથી, પણ વિશ્વના આધાર રૂપ ચેતન-ભર્યા બળોનો સજીવ અનુભવ છે. એવા તત્ત્વોને માનવજાતીમા ઉતારતા કોઇ પણ કળાકાર છક્કડ ખાઇ જાય. અત્યંત એકાંત ચિંતન, કલ્પના અને મનથી યે પર એવા સૂક્ષ્મ જગતમા ઉતરીને ચિત્રકારે અત્યંત ભવ્ય અને ગંભીર ભાવોનો અનુભવ કર્યો છે એ આ ચિત્ર આપણને કહી આપે છે.

તાત્ત્વના સરકારને વશ થએલા કેટલાકે આ વાતને ધમક માનશે; પણ માથે કે નંગાણુએ સંસ્પર્શની

નજરે આ ચિત્ર નથી જ કર્યું અને તે પોતે 'દોડે ધર્મી નથી, છતાં એટલું એક્કસ કે કથા પાછળ રહેલું આધ્યાત્મિક તત્ત્વ તે સમજ્યા છે અને જરા યે માનવકૃત્ત્વ સિવાય એ કયાકલ્પનાનું સૂક્ષ્મ તત્ત્વ જ તેમને મુગ્ધ કરી રહ્યું છે.

નંગાણુને આ યુગ કે પ્રાચીન યુગની કળાના વિસ્તાર કરતાં જે રીતે ભાવોનું સ્પષ્ટ દર્શન કરાવી શકાય તે રીત જ માન્ય છે. જાનરમા ચાલતા ભાવોની પેઠે કળાની કદર કરતા યુગ સામે તેમની લેલ માત્ર નજર નથી આપણા જ યુગમા રહીને તે આપણને આત્માની સંસ્કૃતિ અને ઉડી જીવનદષ્ટિ બતાવે છે તમે શિવમંદિરમા જઈ બેસે દર્શન ન કરતા હો, પરંતુ આ ચિત્રમાના શિવસ્વરૂપની પાછળ રહેલા અલ્લાહનાપી સનાતન સલ આગળ નમન કર્યો વિના રહેવાના નથી.

આ એકના મુખચિત્ર તરીકે આપેલું શિવનું મોહું વસ્ત્ર આ ચિત્રમાથી જ જુડું પાડીને આપેલું છે.

ઉમાનું તપ

પિતાના યજમા પતિનું અપમાન થયેલું જોઈને એ જ યજમા પોતાનું ખલિદાન દઇ દેહલાગ કર્યા પછી શિવપત્ની સતીએ પર્વતોના રાજ દિમાલયને લા અવતાર લીધો. એનું નામ ઉમા (અથવા પાર્વતી) પડ્યું. જાળપણથી જ ઉમાનો શિવ તરફ અત્યંત ભક્તિભાવ હતો અને રાતદિવમ તે શિવની પૂજામા જ રત રહેતી. એની ધમ્મજા શિવને વરવાની હતી એના માતપિતા પણ ઉમાના આ વલ્લણથી બહુ પ્રસન્ન હતા. પણ શિવ તો તપશ્રમમા હતા અને અદર્શિય અર્ચક મમાપિમા રહેતા પાર્વતીએ દવે તેમની પામે જઈ અદોરાત્ર તેમની સેવામા રહેવા માડ્યું. એમ કરતાકરતા ઘણા દિવસ વીતી ગયા.

આ સમયે અલ્લાના વર્ગનાથી શક્તિશાળી થએલા તારક નામનો દેવ જ્યે લોકમા બાહુ કેર વર્તાવતો હતો એનાથી ત્રામી છટે અલ્લાને ક્રિયાદ કરી ત્યારે તેમણે જવાબ આપ્યો કે મેં તો એને પરદાન આપ્યું છે એટલે મારાથી કંઈ થઈ શકે એમ નથી. પણ દુ એવો વર આપુ છું કે શિવ અને પાર્વતીથી જે પુત્ર થશે તેને દાયે એનો નાશ થશે.

આથી શિવને નપશ્વર્યામાંથી ચળાવવા દંન્દે કામરૂપે મોકલ્યો. એક વખત શિવ મમાદિમાથી

જગ્યા હતી અને ઉમા તેમની પૂજા કરતા હતા એ તક જોઇ કામદેવ પોતાનો લાગ સાધવા જતો હતો ત્યાં તો એ શિવની નજરે પડ્યો અને શિવે ક્રોધે ભરાઇ પોતાનું ત્રીજું નેત્ર ઉઘાડી તેની જ્વાળાથી એને બાળી નાખ્યો. પછી શિવ તપ કરવા ચાલ્યા ગયા અને ઉમાએ પણ નિરાશ થઇ કોઇ એકાન્ત પર્વત પર જઈ સંન્યાસિની વેશે શિવનું ધ્યાન ધરી કઠોર તપશ્ચર્યા માડી ધણે નમઃ વીની ગયો.

એક દિવસ એક બ્રાહ્મણ કુમારે આવી તેના આવા ઠંડા તપ માટે તેને ધન્યવાદ દીધો અને તેનું કારણ પૂછ્યું. ઉમાએ બધી દુઃસ્થિત વર્ણવી જણાવ્યું કે શિવ કામદેવને બાળીને ચાલ્યા ગયા છે એટલે હવે એમને પ્રસન્ન કરવાનો આ તપશ્ચર્યા સિવાય બીજો માર્ગ નથી આ માહત્તી પેલા બ્રાહ્મણ કુમારે, સ્મશાનમાં પડી રહેનારા, અંગે રાખ યોજનારા, સર્પ તથા સિંહચર્મ ધારણ કરનારા, જગદ ઉપર આસન કરનારા વેરાગી અને બાયાનક અવધૂતને માટે આવી તપશ્ચર્યામાં પોતાનું રૂપ અને ધોવાન ન વેડી દેવા ઉમાને બહુ સમજાવ્યા. પણ ઉમાએ ક્રોધે ભરાઇ તેને સંભળાવી દીધું કે તું શિવ માટે ગમે તે વહાલદા કહે, પરંતુ મારો એમના પ્રત્યેનો ભક્તિભાવ લેશમાત્ર ચળાવી શકવાનો નથી એ જ ઠણે બ્રાહ્મણ કુમારને કેવે અવિશ્વા શિવ પ્રકટ થયા અને એમણે પ્રસન્ન થઇ પાર્વતીને વરવાનું વચન આપ્યું.

શિવને વરવા માટે ઉમાએ કરેલી તપશ્ચર્યાનું નદબાણનું ચિત્ર એમના અનેક મુદ્ર ચિત્રાંશુઓ એક છે.

કૃષ્ણજન્મ

કૃષ્ણજન્મની કથા તો કાણે નથી જાણતું? પોતાના આઠમા બાળકને કમથી બચાવવા માટે એને ખમેડવાનો વસુદેવ દેવડો મનસુઓ કરે છે એ પ્રસંગના આ ચિત્રમાં નદબાણએ કૃષ્ણને ઉઘાડી લઈ જતા વાસુદેવની મુખમુદ્રામાં પોતાનો ચહેરો આલેખ્યો છે એમ એક અંતેવાસી જણાવે છે આપણને પણ નથી લાગતું?

કિરાત-અર્જુન

દૂતમાં સર્વ હાથો પછી પાડવો તેર વરસ વનવાસ ગયા ત્યારે અર્જુન તીર્થાટન કરવા નીકળ્યો અને પછી દિમપર્વત ઓળંગીને એણે ઇદ્રકીચ પર્વત

ઉપર ધોર તપ કરવા માડ્યું. અતે શિવે બૂક નામના દેહને કહ્યું કે તું જીંડને રૂપે જઈને તેનું તપ ભંગ કર. પણ અર્જુને ગાડીવ ધનુષ વડે જીંડને મારી નાખ્યો. શિવ કિરાત (બીલ)ને રૂપે પ્રકટ થઈ બોલ્યા કે મારા વનના જીંડને તો કેમ માર્યો? ને પછી યુદ્ધ કરવા ઉભા. અર્જુને બહુ બાણ માર્યા પણ નિરર્થક. અતે જ્યારે ન કાંચુ ત્યારે તેણે ગાડીવના દંડથી શિવને મારવા માડ્યા. શિવ મો પસારી તે ગળા ગયા. પછી મહાયુદ્ધ થયું તેમાં અર્જુન મૂર્છિત થઈ પડ્યો. શિવે તેને સાવધ કરી સાક્ષાત દર્શન આપ્યા અને અર્જુને પ્રશ્નિપાત કરી તેમનું સ્તવન કર્યું. શિવે પ્રસન્ન થઈ એને પારાપત બ્રહ્મસિંહા નામના અલ્પ આપ્યા. એ પ્રસંગનું આ ચિત્ર છે.

આઠકો! ધ્યાન આપો! અનુસધાન મિત્રજસને છેડેથી સોના લવાજમ આવતા માગશરના અંક સાથે ખલાસ થશે એટલે જેમને આવતા વર્ષના આઠક તરીકે ચાહુ ન રહેતું હોય તેમણે અમને તે મતલબના ખબર માગશરની પુનમ (ડિસેમ્બરની ૮મી તારીખ) પહેલાં લખી જણાવવા કૃપા કરવી, કે નેથી તેમને એ અંક વી પી ન થતા સારી પોસ્ટથી રવાના થશે.

એ મુજબ પહેલાં જેમના ખબર અમને નહિ મળ્યા હોય, તેઓ આવતે વર્ષે પાનુ આઠક રહેવા હુશીર એમ સમજી, અમે માગશરનો અંક તેમને વી પી થી મોકલીશું. આવી રીતે વી પી થએલો અંક એ આઠક પાછો ધકેલશે તો તેના પોસ્ટેજની તુકસાનીના અમને લાગેલા સવા એ આના પાછા મોકલીને જ એ પોતાનો અંક મેળવી શકશે: નહિતર પોતાની એ ખુલ્લ જાહેર પોતાનો માનગરનો અંક એ ખોરો.

માટે સોથી સહેલો રસ્તો એ છે કે, પોતાને આઠક ન રહેતું હોય તો માગશરની પુનમ (આઠમા ડિસેમ્બર) પહેલાં અમને તેવા ખબર લખી જણાવવા.

આઠક રહેતું હોય તો મનીમોડેરથી આવતા વર્ષના લવાજમના રૂપિયા ૬ મોકલી આપવા અથવા માગશરનો અંક પોતાને વી પી થાય તેમ લખી જણાવવું.

વી પી થી લવાજમ વસુલ કરાવવા કરતા મનીમોડેરથી મોકલી આપવામાં સરળતા વધારે જળવાય છે અને એ આનાના પૈસા ઓછા બેસે છે એ સૌ જાણે છે.

માટે, ફરી અમારી વિનંતિ છે કે પોતાને આઠક રહેવાની ઇચ્છા છે કે નહિ તેના સ્પષ્ટ ખબર અમને લેવાસર પહેલાંથી પોતાના કાંડે આવતા (મારતકના) અંક સાથે સોને મોકલાવો.

ભૂષણ લક્ષણ

વામા આવે છે તે બધા નીચેના ચિત્રમાં બતાવવામાં આવ્યા છે. તાલ્લેરમાં બુદ્ધેશ્વરના મંદિરમાં થયેલા અલંકારોનું વર્ણન કોનપેલું છે. તેમાં તો દરેક અલંકારમાં મોની કેટલી સંખ્યામાં લેખ્યો, રત્નો કેવા ચુલ્લવાળાં નથા કેટલા થેવા વગેરેનું વિગતવાર વર્ણન આપેલું છે

પ્રાચીન કથાઓમાં અને મંદૃત સાહિત્યમાં સર્વ પ્રકારના આભૂષણો મને અથવા વજ્રાલંકાર સહિત મોભાવમાન માણ્યો, દેવો અને મર્તિઓના વર્ણનો આવે છે. પણ ખખન કૃતો જન્ય છે તેમ વસ્ત્રો અને આભૂષણોમાં પણ કેટલાક ચતો આવે છે, એટલે એ કાળમાં કયા ધરેલા ક્યા પહેતાના હશે અને તેના શા નામ દશે તે જાણવું મુશ્કેલ પડે છે તાલ્લેરના પુરાતત્વખાતાના સંશોધક રવ મોળીનાથ રાવે દિંદી મર્તિઓ પર જે જે અલંકારો લેવામાં આવે છે તેના નામ પ્રમાણ સહિત આપ્યા છે તે લોકીકન જાણવા જેથી હોષ અર્દો ઉનારી છે

દિંદી મર્તિઓ એટલે જૈન, બૌદ્ધ અને હિંદુ મર્તિઓ સમજાવી. સંપ્રદાયબેદ હોવા છતાં અધી મર્તિઓના અલંકારો તો એક સંખ્યા જ માણ્ય પડે છે હિંદુનાનની મર્તિઓ પરના જેવા જ અલંકારો જવા, ત્રણ વગેરે બીજા—જ્યાં હિંદુસ્તાનની જાયા પ્રમરી છે તે બધા—દેશોની મર્તિઓ પર જાણ્ય છે

એ અધી મર્તિઓના અલંકારો વિષેના વર્ણનો અશ્વમદ બેદાગમ, માનમાર, શિલ્પકલ્પ, પદ્મનિહિતા અને આગમોના ગ્રંથોમાંથી મળી આવે છે

દિંદી મર્તિઓના એક ઉપર જે જે આભૂષણો કેવાય છે તેમાંનાં મુખ્ય નીચે મુજબ છે.

૧ મકુટ	૬ રકુકમાળા	૧૧ અંગુલિ
૨ કુંડલ	૭ ઉરંગમ	૧૨ યજ્ઞોપવિત
૩ ઉપમીના	૮ જાતવીર	૧૩ કટિમુત્ર
૪ દાર	૯ કેશુર	૧૪ ઉરંગમ
૫ હાથીમાળા	૧૦ કટકપલ્લવ	૧૫ પાદમલક
- શરીરના જે જે ભાગોમાં ઉપરના અલંકારો પહે-

માનમાર નામનો માપ ઉપર એક ગ્રંથ છે તેમાં થોણા ચાર પ્રકારના કલા છે, પત્રકલ્પ, ચિત્રકલ્પ, રત્નકલ્પ અને મિશ્રિતકલ્પ વેદપાત ફારેશા મોતાના થોણાને પત્રકલ્પ કલા છે; પુલો અને વેલ ફારેશાને ચિત્રકલ્પ કલા છે, જેમાં લીંગ કે રત્નો જડેલા હોય તેને રત્નકલ્પ કહેવા છે, અને એ ત્રણે પ્રકારની મિશ્ર આકૃતિઓવાળાને મિશ્રકલ્પ કલા છે. દેવતાઓ માટે આ અધી જ્વનનાં ચારે રત્નકલ્પ અને મિશ્રકલ્પ તો અધિરાજેન્દ્રને જ હોય પ્રાચીન કાળમાં દેવોને ઉત્તમમાં ઉત્તમ રત્નમણિ મોતાના અલંકારો રાગ્યો ફરતા કન્ધાદમારી આગળના એક લેખમાં, ચોત્તરજા પીરગાજેન્દ્રદેવે ચિદ્દાગમ ભગવાનને જૈવોકપ-સાર નામનો હીરા અર્પણ કર્યો હતો એ કદાચ કેહીનર દર્મ કેહીનર તથા બીજા કેટલાક પ્રમિદ્ધ રત્નો હિંદુ મર્તિઓ ઉપરથી ઉનારી લેવામાં આવ્યાં હતા એવું મનાય છે.

આકૃતિ ૧, ૨, ૩ મકર કુંડળા; ૪, ૭ રત્ન કુંડળા-૫, ૬ સર્પ કુંડળા, ૮, ૯ રાખપત્ર, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૫ રત્ન કુંડળા; ૧૩-૧૪ સિંહ કુંડળા

પાણી જડું હોય જોઈએ આ રાખપત્રના ઉપર મુઠ્ઠા નકસી કે આકૃતિઓ પણ કોરેલી હોય છે

શિવ આદિ દેવતાઓના કુંડળો અને પાણીએ એકમરેખા હોતા નથી. એક કાનમાં મકર કુંડળ હોય તો બીજામાં શંખપત્ર હોય વિષ્ણુ, કાર્તિકેય વગેરે દેવોને પણ મકરકુંડળ જ પહેરાવેલા હોય છે. લાલમાં દક્ષિણ દિશામાં જો જાણીએ યજ્ઞ કથો હોય તે મોનાના મકરકુંડળ પહેરે છે. મકરકુંડળમાં મગરની આકૃતિમાં આપને દેકાણે જો લાલ રત્નો જડેલા હોય છે.

મિલકુંડળનું પર્ણન કાંઈ શ્રેયમાયી મળતુ નથી, પણ ઘણી મુનિઓ ઉપર તે નજરે પડે છે. મોટી ગોળાકાર કહીમાં નીચે મિલકુંડળ મો કોરેલું હોય છે અને તે બીજા કુંડળો જેવડું જ હોય છે થણે ભાગે તે દારપાળને તથા ભવાનક દેવતાઓને પહેરાવેલું હોય છે મિલને બદલે ધમ્મી પાર દાળી પણ કોરેલા હોય છે (જુઓ, ઉપમા ચિત્રમાં આકૃતિ ૧૩-૧૪)

ગનકુંડળનો આકાર કેળના ફૂલ અથવા કમળના ફોડા જેવો હોય છે. તેની પહોળામાં ૧૮ થવ અને લંબાઈ ચાર આંગળી હોય છે. (જુઓ આકૃતિ ૧૦, ૧૧, ૧૨) ઘણી પાર કાનમાં નાખેલી નાના કહીને નીચે પણ તે ફૂલ લટકાવેલું હોય છે. (જુઓ આકૃતિ ૧૫)

રત્નકુંડળ ગનકુંડળ જેવું ને જેવડું જ હોય છે. કે

એટલો કે તેમાં રત્ન જડેલા હોય છે (આકૃતિ ૧૮, ૭) સર્પકુંડળ નાગફણીની આકૃતિવાળા હોય છે. તે થણે ભાગે શિવને જ કાને દેખાય છે. (આક ૫, ૬) તામિલ ભાષામાં કુંડળને વાળી અથવા તોડ કહે છે. કાઠિયાવાડમાં ઠેળિયા કહે છે.

ઉપગ્રીવા અને હાર

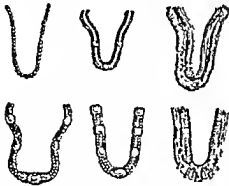
ઉપગ્રીવા એ ઠોકનું ધરણું છે. બીકસૂત્રની ઉપર તે પહેવાય છે તેમાં મુખ્ય શ્વેતલગ્ના પાંચ, કોઈ પણ ક્રીમતી રત્ન કે મોનાનો પારો મોનાની ટોચ કે તારમાં પગેલો હોય છે મુનિઓ પર તો આ પારો એકલો જ હોતો નથી, પણ એ જાણીએ નાના પારો પણ હોય છે વચ્ચે મોટો પારો જગ લાખી આકૃતિનો હોય છે અને તે પર થોડા પહેલ પાડેલા હોય છે. ગુજરાતમાં કહી આ ધરણીને રથાને ગણી શકાય.

ઉપગ્રામની બધી નાની આકૃતિઓ 'કપડી' ની કે મોટી આકૃતિ 'દાર' ની છે

કંડી અથવા ઉપગ્રામથી નીચે બીજાનું ધરણું દાર છે. દાર ક્રીમતી અને ચંદુ કાદીમદીબધું ધરણું છે. દાર જાળીની વચ્ચેાવચ્ચે લટકતો રહે છે. તે ચાર આંગળા પહોળો અને ત્રણ થવ તરફો હોયો જોઈએ જેથી તેમાં રત્નો જડી શકાય. દિલ્હીવાળાના નર્વ અલકોમાં દાર શ્રેષ્ઠ હોવાથી તેના ધરણ, ગળાવટ

ને જડતર બહુ જ મુંઝર ને આકર્ષક હોય છે.
દ્વીલુમાળા (રામુમાળા)

દ્વીલુમાળા પાણી ગળાનું ધરેલું છે. તે ઉદર-
બધ મુધી પરોએ એટલી ઘટકની ગદેરી વ્વેષએ
શિશ્વપત્નમા તેને આસમાળા પાણી કહી છે તેની
દારો પ્રમાણે તેને એકાપશિ, પિસરી, પચસરી, સામસરી
પણી કહે છે આ દ્વીલુમાળા પ્રાચીન કાળમા ધણી
મોનીમેરોની ખનની અને એ બધી મેઝે થોડેથોડે અન્ય
ગોળ કે ચોરસ પ્લતજડિત પટીઓમા આપી લેવામા
આતની આવા બંધને પદક કહે છે (ઉપલુ ચિત્ર)

રક્તધમાળા

બને ખભા ઉપર મુકની પડતી, ઘટકની મોનીની
કે સુપર્ણપ્રધપતી માળાને રક્તધમાળા કહે છે નરકન
સાદિત્યમા તે અગસ મુધી ઘટકની વર્ણવી છે યુગ
સમયના શિશ્વમા પદ્મવ મુનિઓમા રક્તધમાળા
જેવામા નથી આવતી ક્યાગ, અદિલોચ વગેરે
મથોના ચાલુક્ય કાળના શિશ્વમા અને ચોક્ક નાન્ધ-
કાળની મુનિઓમા તે મથાન પામે છે (જુઓ શર-
આતના ચિત્રમા, તથા મકુટપાળા ચિત્રમા આં ૨,૩)

ઉદરબધ

ચેકુ અને હાતી મળે છે ત્યા પોતાનુ આભરણ
ઉદરબધ કહેવાય છે. ઉદર ૫૦ અથવા ચેકુની ઉપર
ત્રાણ આગળ ઉચ્ચ તે રહે છે તેમા ગ્લો મહેલ
હોય છે એ કદ રીતે તેના મથાનમા રહે છે તે
મમગ્નતુ નથી, પાણી હાથવીરથી તે જોડાએલુ હોય છે.
(જુઓ જાળુના કોશ્વરમા ઉપલી બે નાની અંકુનિઓ)
ઉદરબધ બહુ જુનુ ધરેલું છે અને જવા કાળના
શિશ્વમા તે નજરે પડે છે

કાશ્વર અને હાથવીર

હાથવીર

હાથવીર યજ્ઞોપવિતની પેઠે પાણી બંને ખભા
ઉપરથી ઉતરી આવતુ, હાતીની પચ્ચે મળાને પાગળ
જતુ ધરેલુ છે મળે છે તે કેકાણે તેને એકાન્ધ ચક્ર
હોય છે તે અને દેહિઓ આ પદે છે, મુનિઓમા
તે હાતી આગળથી બંને બાજુ ઉદરબધ અને કશિ-
મુત્ર મુધી લટકતુ રહે છે. (જુઓ ઉપરના ચિત્રમા
નીચેની મોટી આકૃતિ)

કેયુર

જાપડા ઉપર પદેરવામાં આવતું કેયુર બહુ કારી-
ગરીવાળુ અને મુંઝર મુઠેલુ છે. તેમા પૂર્ણ ખીરું
કમળ હોય છે તથા મકુટ જેવા પુરિત હોય છે.
પ્રથમ પક્ષિના કેયુરમાં આ પાખડીનું કમળ હોય
છે અને તેમા કીમતી હીરા જડેલા હોય છે. તેની
જાડાઇ કાઝ પરના વચ્ચ જોટથી જ હોય છે. પુરિત-
વાળા કેયુરમા પુરિત નોખું ચર્ચ શકે એવું હોય છે
અને તેની પહોળાઇ જાપડા જોટથી જ હોય છે તેને
પત્રપુરિત કેયુર કહે છે, ત્રીજા પ્રકારનું કેયુર લેવજુડી-
વાળા પ્લતજડિત પટાનું જ હોય છે અને તેને શેવાક
કેયુર કહે છે પદ્મસદિતાના કથન પ્રમાણે કેયુરને

મોતીની સેરા પણ લટકાવેલી હોય છે. મિથપા કંટલાક કેપ્પે ભેતણ વળનાં કડા જેવા હોય છે અને તેના છેડા પુખ્તમુખી કે નાગફણી ચાળા હોય છે

કંટકવલય

હાથનાં કાડા આગળના ધરેણા વક્ષ્ય કહેવાય છે તે જોડ પહેરાય અથવા જોડથી વધુ તે આગળી જોડથી જાડાઈનાં ભેગ હોય અથવા ભેતણ ચપ જાડા હોય. કાડા કરતા તેનું વર્તુલ મોટું હોવું જોઈએ. તેવાં જોડને વક્ષ્ય પહેરેલા હોય છે પણ દેવીઓને જાડ વક્ષ્યો પહેરાવેલા દેખાય છે,—કોઈ વાર આ મુખી.

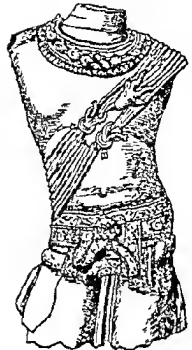
અંકુશ

અંકુશ અથવા વીંટીઓ કે નખિયા આકારના વક્ષ્ય જેવા જ હોય છે તેમા હીરા જોડેલા હોય છે અને વચલી જોડી આગળીમા જ તે પહેરેલા દેખાય છે. હોયમાળાની મુર્તિઓમાં ભેતણ વળની વાળાની વીંટીઓ છે. અને પવિત્રમુદ્રા કહે છે.

યજ્ઞોપવિત

યજ્ઞોપવિત ઉપવિત રીતે પહેરે તે યજ્ઞોપવિત. એ કાંબે ખભેથી હાતી પર ચપ જાડાઈ જાણુ લટકતું રહે છે. અતિ પ્રાચીન મહાતા મુર્તિમલય સિંગની શિવમુર્તિમાં યજ્ઞોપવિત નથી દેખાતું. અતિ પુસ્તક કાળમા તે યજ્ઞોપવિત કાગિધારનું આમડું મળે પર

આમી ગામવાની હોમી કહેવાનું (જુઓ ઉપરના અને ચિત્રો)

દેવના બીજા બાજુ કરનાં આર્થવર્ન મેં દેવાળી

આ લોકો શરીર ટાંકીને જ દરતા, પણ ધાર્મિક પ્રત્યક્ષોમાં જમણા હાથનું વારંવાર કામ પડતું સકળ કળી વેળા, ધીંગા હોમ કરતા જમણા હાથ વડા કાદવો પડે. આ ક્રિયાઓ છુટથી થાય એ રીતે વસ્ત્ર ઓઢવાની રીતને ઉપવિત રીતે ઓઢ્ય કહેવાતું આજે પણ નવા બ્રહ્મચારીને યજ્ઞમુખમાં કાળિયાનું ચામડું પહેરાવી તે કાળનું ગ્રમરણ નાચવે છે મન-બાગમાં દણ પણ બ્રહ્મચારી યજ્ઞમુખની નાથ કાળિ વારનું ચામડું વીટે છે

ઉપવિત પેટે વસ્ત્ર કે ચામડું પહેરવાની રીત બહુ જુની છે અને દિવુ તથા ગૌરુ મુનિઓમાં નજરે પડે છે મરિધરે તે પાતળું થતું આવે છે અને પક્ષર તથા ચાલુક્ય કાળની મુનિઓમાં ઘણીવાર જમણા હાથની નીચે નથી હોતું પણ ઉપર રાખેલું દેખાય છે પક્ષર અને ચૌલ મુનિઓમાં તેમાવ વસ્ત્રના ચીદ્રા રૂપે જ દેખાય છે પાછળના ચૌવ કાળમાં મુનની જાણ દોરીની એક દેકાણે ગાદવાજી અને છે પ્રાચીન ગૃદમુખમાં આ જનતા યજ્ઞમુખનું વર્ણન જ નથી. વળી પાછળથી યજ્ઞમુખ એવું પણ દેખાય

છે કે જેમાં જાણ દોરીઓ સરખી ન હોય અને લટકતા હોય તે કટલાક યજ્ઞમુખ છાતી મુધીના જ લાગ્યા હોય છે, કેટલાક કેડ મુધી પહેાવે છે યજ્ઞમુખના ખીજા વર્ણનો આગમોમાથી મળે છે ગૃદમુખ રૂપે કહે છે કે નાભિ નીચે યજ્ઞમુખ જરૂં જ ન જોઈએ આગમો કહે છે નાભિ નીચે જાણ આગળ જરૂં જોઈએ

કટિમુત્ર અને ઉરદામ

કે પડનું વસ્ત્ર આધવાને જે પટકાળ વપરાય છે તેને કટિમુત્ર કહે છે તેમાં જાણ કઠોગવાળો પટ્ટા હોય છે અને સિંદના મોવાળો બવ હોય છે દરેક કઠોરો એક થવ જાડો હોવો જોઈએ. સિંદના બધને સિંદવસ્ત્ર કહેા છે કટિમુત્રનો પટો ગળજડિત હોવો જોઈએ રત્નબધ કટિમુત્ર ઉપર મોનાની કારીવરી અપાર થતી જણાય છે દરેક કાળના શિષ્યમાં કટિ-મુત્રની બનાવટમાં અદ્ભુત કોનમ્બી અને કારીવરી નજરે પડે છે

કટિમુત્ર પરથી નાથળ પર લટકતી મોનાની માગાને ઉરદામ કહે છે એ માગાઓની વચ્ચે લટકતી મેગને મુક્તાદામ કહે છે અતિ પ્રાચીન કાળમાં ઉરદામ

[અનુર્મધાન આગળ પાન ૩૦૬ મે]

મહાબળેશ્વર

આ બાધાટ કરતા બુદ્ધિજ્ઞ જાતના દેખાવ નજરે પડ્યા માઝ્યા. વાઘ નીચે ને નીચે જતું હતું અને બાર માઇલની ઝડપે હુલે ચડતાંતા એક પછી એક પલ્લડ ચડતા ગયા બાર માઇલ ચડ્યા ત્યાં પચગનીના બંગલા આવ્યા. જોતજોતામાં પંચગની વજોરી ગયા. સડક ઉપર જાણુની પથારી પડીતી પણ અને પંચગલા હોઇ નિરૂપાય હતા. પરાણે સંયમ જાળવ્યો કહીએ તો ચાલે. થોડી વારમાં મહાબળેશ્વરના બંગલા દેખાવા ટેક પીળુ સુધી પથરાયોસી ઝાડી ડુંગરની ઉંચાઇ ટાકીને બેસીતી. તળાવકાઠે સાહેબ લોકના ઉજાણા કુગડા થોપી મોતાંતા. મહાબળેશ્વર તીર્થ નદિ પણ ગોરાનું ઉપવન લાગ્યું.

તા ૪થી જુનનો દિવસ હતો મુખર્મના ગવર્નર હયા ખાવા આવેલા. મોઘવારી મુખર્મથી બમણી અમને મોટરવાળે ઉનારીને પૈસા લઇ લીધા. અમારે ઉતરવાનું નિશ્ચિત ટેકાણું નહોતું. ઝાડ નીચે સામાન મુકી અને બેઠા ગોપાળભાઈ ધર ચોતવા નીકળ્યા પછી વારે પાછા આવ્યા એક નાનકડી કોટડી, -સામાન મુકવા પુરતી મુત્રા ભેસવાની સગવડ નહિ ભાડું રોજના ત્રણ રૂપિયા' ધણા અમને વગર પૈસે સલાહ આપવા માઝ્યાઃ ઘણા હો તો જાનામાના ધર બેગા થઈ જાઓ તમારા જોવાનો અવી પત્તો નહિ ખામ ગોપાળભાઈ ફરી એક વાર પ્રયત્ન કરવા ચાલ્યા અને ઝાડ નીચે તપ અદર્શ થોડી વરસા હસતાહસતા ગોપાળભાઈ આવ્યા અમારા મોઢા ઉપર તેજ અદ્ભુ. સારા નસીંગે ઓગલેના એજન્ટ બળી ગએલા ઓગલેનો કાચનો માલ વેચના વાર્મના

બજાવવાવાળી સગ લાગર એ ચોતે વીશીમાં જમતા પણ ચાપાણી માટે આટલી સગવડ રાખેલી.

બધોરના બે વાગેલા મહાબળેશ્વર ઉપરઉપરથી જોવું હોય તોપણ આ દિવસ જોઇએ ! અમારે તો બે દિવસમાં જોઇ લેવાનું હતું કારણ કે ગવર્નર સાહેબ રમાલા સહિત હમી જુને મુખઇ તરફ વિદાર કરી જવાના હતા. તે વખતે ૧૫ રૂપિયા આપે પણ મોટર પુતા ન પહોચાડે. અમે થોડી માહિતી મેળવી લીધી ને ઉપડ્યા જોવા.

અમે બધા ૫ બળેલા હતા 'પાર્ટિયા આવે કે ફટ વાચી લઇએ. સલેક્શને ચાર આપે ૬ ક્યાય જુલો ન પડે થોડી વારમાં સામે ગવર્નરનો બંગલો દેખાયો. જમણે હાથ રફતો પડ્યો ને પાર્ટિયું આવ્યું. એમાં અમેજીમાં લખ્યુંતું 'લોડનીક પોઇન્ટનો કેટો આર્લીકોર' 'મોટર ધીરી હાકવી' અને પટ વળી ગયા ઝાડી જોના, જાણુકા ખાના, ગીત ગાના ચાલ્યા. આજ પગ જોરમાં હતા ચાર માઇલનો પથ હતો માજના ચારનો અમલ થયો ત્યાં લોડનીક સાહેબનું રમારક દેખાણું. નાનકડું, વાળાઓળી માફ કરેલું મેગન; બે ત્રણ બાકડા; સામે સલામિની અર્નન ગિરિમાળ નાની મોટી ટેકરીઓ ચાલી જ અપ નીચે પાતાળદેડી ખીણ, ચક્કર તો ન આવે, પણ શબ મીવાઇ જાય એવો ભય દેખાય હતો ત્યાંથી કાઢ ખસવાનું મન થાય ? પણ અમારે ચૂપચાપ પહેલા 'ઝામ્મે પોઇન્ટ' પહોચવુંતું વળી નીકળ્યા.

એ ને એ જ રસ્તે પાછા વળ્યા ગવર્નરના બંગલા પાછળની મડક શીધી 'ઝામ્મે પોઇન્ટ' જાહને ઉભી મ્હે છે એ ઝાડીમાં મુરજ આશ્રમ્યાની ખબર ન પડે. અમે ઝડપ વધારી. માઇલ ચાલ્યા ત્યાં 'ઝામ્મે પોઇન્ટ'ના બાકડા દેખાણા હડી ખીબમાં હડી ન પડાય માટે શોરાના સળિયાનો કંટોડ કર્યો છે. સામે નજર કરી મુખઇ દેખાય છે. ગાખા બુંચળા-દેખાય, ટાવરના રોપકા દેખાય; ધુમાડાના જોટા દેખાય -

પડખામાં જ પ્રતાપગઢ પડ્યા છે. હતુમાનજી હોય તો એક કુન્દ પહોચી જાય મદ ઉપર જવનો

રત્નો સીધા દેખાય, ગદ ચોખ્ખો દેખાય જે ઝાડી-
માથી અકબૂલ નેચ લાગ્યોનો એ પંથ દેખાય.
અને આવા કુંગા ને ઝાડીમાંથી સૈન્ય લાગ્યો ઈ
મગ્દનો બેટો ખગે! એમા ય સામે શિવાજી જેવો
સાવજ એકાંતો તો ય એકડક સામે ચાલ્યો આગ્યો!
મનમા યદ્ય જ્ય ક રગ છે એની માને!

જે ટેકરી ઉપર ખાનસાહેબને વાનખતો પરચો
દેખાડ્યો એ જગણીની ટેકરી પણ દેખાય છે
પ્રતાપગદમા અકબૂલખાનની કળા છે શિવાજી મદા-
રાજને ભવાની તપવાર બાધનાગ માના ભવાનીનું
મંદિર પણ પ્રતાપગદમા જ છે મદાજળેશ્વરથી બાર
માઇલ થાય અમાર મન તો થણુ દતુ, પણ બધાને
બખીલણુને હોજા જાતી જવાતી હિતવજા હોજાત્યા
શુ થાય ઈ દુરદુર, સલાહિના ગલેમા શિવાજી મદા-
રાજની રાજધાની પડી છે રાયગદ ગયગદ અહીંથી
૪૮ માઇલ મોટરની નડક છે. મોટર ચાર રૂપિયા
થે છે મદાઃ ચર્મને જવાય છે અમે તો રાયગદના
દુરથી જ દર્શન કરી લીધા, ને સંપાના ઉતરના
અજગાગામા ફરીફરી એ દુષ્ટ નીરખી લીધુ દેયુ
ઢણુ કરી પાછા ક્યાં ઉનારે પહોંચ્યા આરે
રાત પડી ગઈતી

મર્મ વાણુ ફાટે એવું નહોતું મનાગથી પુરી
લીધીતી કુધ લઇ આગ્યા અગેરે યમ ગળેની ફેરી
ને દુધપુરીનું વાણુ કર્યું આ ને ત્યાગ આરે
પોતી ગયા ટાઢ બધું નહોતી

સરાગમા પાચ વાગે જોપાળબાહ મને ઉઠાડવા
સાડયા ત્યારે મને અઘી રાત લાગી અરકુ આદર્યુંતું
ને આણું ઓઢી લીધુ પડણુ ફરીને જમી ગયો!
પછી કાણ જાણે શુ થયુ, નવારે હું જાગ્યો ત્યારે
જોપાળબાહ ઉવનાત્યા! સૌને ઉઠાડયા શેચ, ઘનખ
કરી લીધા, ને અમે નાનાનાં મોઢમા નીકળ્યા ફેરીની
ઝડતુ દતી બધા કહે બધું મોઢી છે રોડ રૂપિયાની
મો, મવાની સો ફેરી જોઈ તો આપણે ત્યા પાચ
રૂપિયા દીધે ન મળે એવી! અમે અઢાગ આનાની
મો ફેરી લીધી સોએ ગત પ્રમાણે પાચ સાન
ખાધી આજ ખુશ ફરવાનું દતુ ઈ ઉગી ગયોતો
ટાઢનો ચમકાવ દતો અમે ઝટપટ નીકળ્યા નાથે
બોબન જેટલો ઉપાદાગ ખાધી લીધી

જુના મદાજળેશ્વરમા મારગ લીધો રગ્તો તો
રજિયામણો હોય જ, પણ અહીં એક નરીનના દતી
ચુનાચુના જનણા ખાધ શકાય! કાઠિયાવાડના રોહ
પણ મામડામા વાન કષે તો ગાડા ગણી કાઠે જંજી
જીણુ ને મધુરા નાની મોટી ટેકરીઓ પર નાના
મોટા કળાઝ ને દુલછેડ મહેટ્ટી રલા છે એની
ચુવાન આખા મદાજળેશ્વરમા પ્રમરતી દસ વાગે
જુના મદાજળેશ્વર પહોંચ્યા

પડી ગયાને વાકે ઉભેલા માનઆઃ મોટા જાને
બે મોટા મંદિર, એ મદાજળેશ્વર એક મંદિરમા બે
કુડ છે. જે ટેકરી ઉપર એ મંદિર બાધ્યુ છે એ
ટેકરી કુણા જેની પાચ મદાનદીઓની માના છે
એ યાર્યો આજગાં જેવા ક્રવાદ દીવાને અજગલે
અમે જોયા એ પાચે પ્રવાદ બેગા કરી ગોમુખ
વાટે એક કુડમા પડે છે એ કુડમા બધા જગણુ
વાડીને પાપ ઘોહ નાખે છે બધાના પાપ સધરના
કુડ માજ પડયે પાપમય થઇ જાય છે, ને મારું કાઠે
બી ફુર્ક ફેલાવે છે! રાતે કુડ ખાલી કરવામા
આવે છે અમે સવારે દસ વાગે પહોંચ્યા એટલે
પાણી ફીકફીક દતું કુડમા નાલા પડ્યે જ બીજો
કેપડ ધોવાતો કુડ છે એને જોઇને તો મામડાના
અવેડા પામેતો ડાઘડ જ યાદ આવે! આપણા
મદાજળેશ્વર જેવા ઉજન અને ફુર્કમ તીર્થો પણ
આવા પાપે બધા જોઈ અનર દુભાય છે

કુડચાગા મંદિર મામે જ મદાદેયનું મોકુ મંદિર
છે મર્મ સ્વયંભુ છે કરતુ રૂપેરી થાણું ને મોને
મદયા પૂજનીઓ! દાયમા ગોમુખી ને આગળ પડી,
મીકગાદાનું રસણુ મુટ્ટી લકમીજીની આરાધના કરના
દના આ આરતવર્ષમા મદાજળેશ્વરનો મદિમા આદિ-
નાય ગળાય મડકો અને મોટરો થઇ છે પણ એને
પસારો નથી લાગ્યો માન પંડ્યાએએ પ્રતિજા ઉપર
પાણી કેરવવાનો બનતો વત્ત અજગણુને કયો છે

સિવનું સ્તોત્રગાન એ તો બ્રાહ્મણને મન મોઢક
કરના પણ અધિક પ્રિય અમે છે જે બ્રાહ્મણ દતો
પડી બે વડી પર્વતેની લકિતનું સ્મરણ કરી સિવ-
સ્તોત્ર લવકાયાં પૂજનીઓની નિરાશા વચ્ચે અમે
મંદિર છાડ્યુ ગાદતો પ્રમાદ લઈ બે વાગ્યા મુંડી
મંદિર કરી

ઉદ્યોગ અને અક્ષરજ્ઞાન

રાજાઓમાં જ્ઞાનને તેમ જ ઉદ્યોગને એકી વખતે સરખું સ્થાન મળતું જ નોંધ્યો પૂર્વે એમ થયું વિદ્યાર્થી સમિત્યામિ થઈ ગુરુને ગેર જતો એ એની નમ્રતા, એનો એવામાન સુચવતાં હતા અને તે એવા ગુરુને સાડ લાકડા પધ્ડી કન્યાદિ જગતમાંથી લાવવાની હતી એટલે કે વિદ્યાર્થી ગુરુને ગેર એનીયુ, મોખાલનના ઉદ્યોગનુ અને સાશ્વત જ્ઞાન મેળવતો આમ આજે નથી થયું તેથી જ જગતમાં શુભમર્યાદા અને અનીતિ વધ્યા છે અક્ષરજ્ઞાન અને ઉદ્યોગ નોખા નથી, છતાં તેમને નોખા પાડવાથી, તેમના છેડા છુટા કરવાથી જ્ઞાનનો અભિચાર થવા પાડ્યો છે પરિણે તરછોટેલી પત્નીના એવી ઉદ્યોગની સ્થિતિ છે

એમાંથી કાઢને પ્રથમ સ્થાન હોય તો તે ઉદ્યોગને તે બાળક જન્મથી પોતાની અલગ નથી તાપશ્ચ પશુ ગરીર વાપરે છે પહેલા હાથપગ, ને પછી આખ વાપરે, પછી ચાર પાંચ વર્ષે સમજણ—જ્ઞાન પામતુ થાય છે સમજણ થયું તેતુ જ ગરીરને બુઢે તો શરીર અને સમજણ બનેતાં નાન થાય શરીર વિનાની સમજણ હોય નહિ એટલે સમજણનો કુપયોગ શરીરકલ્યાણમાં કરવાનો છે આજે શરીરકલ્યાણ કેવળ શરીર કસવાની કસત જેટલો સ્થો છે, જ્યારે પૂર્વે કસણ કુપયોગી કલમમાંથી મળી રહેતી આમ કહેવાનો આશય એ નથી કે બાળકો રમવાને નહિ એ રમતગમતને થયું જોણુ મ્થાન હોય એ તો શરીર અને મનને એક જગતમાં આસમ છે શુદ્ધ ગિહાણમાં આવશ્યને મ્થાન નથી. ઉદ્યોગનુ હો કે અક્ષરનુ, બંને રસમય હોવા નોંધ્યો બાળક અક્ષર-જ્ઞાનથી કે ઉદ્યોગથી કદાચે તેમાં તેનો નવિ પશુ ગિહાણનો ને ગિહાણનો દોષ છે

એ. ક. ગોંધી

અમારે 'આર્થર સીટ' જ્ઞાનનું હતુ પાંચ મા-
દ્ય આપ્યાંતા. 'આર્થર
સીટ' તીર્થ મહાપ્રજા-
શ્વરથી જ્ઞાન માટેલ
દશે જે લાઈઓ 'આર્થર
સીટ'થી પાછા ફરતા
મદિરે આવ્યા. અમે
મહેજ પુછપરછ કરી
ત્યાં એમણે કરમકથા
માંડી: 'ભાઈ, રહેવા
દેવે આ વેતવેનના
છોકરોને ત્યાં લઈ જવા
જેવું નથી. વાઘનો પુઠો
ભય છે આદીથી પાકા
માત માછલ થાય છે, તમે
જાહેને માળ પહેલા
પાછા વળી રહ્યાં અમેય
અરથેવીજ પાછાવળ્યા'

અમે વિચારમાં તો
પડી ગયા. પણ તોય
હિંમત કરીને પુછયુ,
'વાઘમાં કોઈ માણસ
મળે ખરા કે ?'
'અરે રામરામ ક-
ગેને ! માણસ તો શુ
કાળો દાગડોય ન મળે'
અમારૂં માનો તો પાછા
જ વળી આવ '

થોડી વાર સો મુગા રહ્યા એ લાઈઓ કુંડમાં
નહાયા ગયા. ત્યાં જે પડ્યા નીકળ્યા. અમે એમને
બધું પુછયું એ કહે, 'અરે કાઈ છંદુ નથી; આ
રહ્યું. ને ત્યાં વાઘ કેવો ? આ તો કોઈ બીટલના
મરનાર લાગે છે, તમે બધા સરખેસગમ્મા છે દમણ
પહોંચી જશો. કેડ બાધીને માડો દાલવા'

બમ, અમારે એટલું જ નોંધયું કેડે લગોટ
બાધીને ચાલી નીકળ્યા પાતોના નડકા માપતા,
આનખાસની મુંદરના નિદાળના ઉપડ્યા વચ્ચે

પાટિયા આવે પણ
'આર્થર સીટ' નામ ન
મળે. ધીરધીરે યાકવા
માડ્યા. ઘણું ચાલ્યા.
તોય પાટિયુ ન આવે.
ઝાડી પશુ વધુ ને વધુ
ભયંકર ચતી જતી હતી
અને પાછળ મહાપ્રજા-
શ્વર છેડું ને છેડું જતુ
હતુ અમારા પગ પાછા
વળવાની ના પાડતાના
મન તો એમાં રાજી જ
હતુ છુદ્ધિ તકેવિનઈ
કરતી'તી, પણ એને કાણ
ગમીકારે ? 'આર્થર સીટ'
નું દરેક આખા મહા-
પ્રજાશ્વરમાં—અરે આખા
મલ્યાદ્રમાં અદિતીય ક-
હેવાતુ એ કેમ મુક્યાં ?
થોડી વારે પાટિયુ દે-
ખાણુ. મનુએ હોટ કાઢી
અમને પણ થયું કે બસ
એ જ. ત્યાં તો અવાજ
મખમખો 'માયિમી
પોર્ષટ !' માયિમી નદીનું
ત્યાં મુખ હોયુ નોંધ્યો
એમ વિચારી ચાલ્યા
બહુ દૂર નહોતુ પટારતી
કોર ઉપર આવી ઉભા

અદીત્રણુ દત્તર શીટ ઉડી ખાણુમાં માયિમીનું મુખ
અને નાનકડો પટ દેખાતો હતો ચાંદેકાર કુંગર
સુકી રહ્યાંતા. એ કેડાણે નાનકડી કુંડી હતી. નિર્મળ
પાણી ભર્યુંતુ પાણી પીધું. જેત્રુ લાઈઓ યાકવા-
પાકવા શોચ જઈ આવ્યા. સાજા આગળ ચાલ્યા
મુખ્ય રસ્તા ઉપર આવી ગયા ગામડાના માણસો
અને ગામો ચારવાવાળા મળવા માડ્યા. જલ્દારજીની
નિરામીઓ આવી પીળી રાખ. એ રાખ જલ્દારજીના
ચનની હોવાનું કહેવાય છે માર્ગોપદેશિકામાં વાંચ્યું

‘અગ્નિ અદાગ્ન્યે કર્પૂરનિઝકો નામ દશિન’ એ કર્પૂરનિઝક નજરે જોવા મળે તો ? પણ એના દુગુણે અભાગ મરીર બેદાય તો ? ચપડી રાખ ક્ષણ આગળ ચાલ્યા બેનખૂં ફેડીઓ નીચે ગમગામી ઉતરી હતી હતી ચર્યે એક ‘કેસર ઝેંક’ આપ્યો એની ઉપર ચડ્યા જેટલો નમય નહોતો હવે તો ‘આર્ય મીટ’ નાગે દેખાવા માડી વેનવેનનામા પહોંચી મયા

‘કેસર પદાગ્ની અગ્ની કાળી ચઢને નામેના પદાગ્ને મળવા આગળ ધ્રુમે એને જુશિર કહેવામા આવે છે’ આવી ભુગોળમા વ્યાખ્યા હોય તો આને જુશિર કહી શકાય આર્ય સાદેળને અમર કરવાનું એવું મળ્યા કાગળુ ન દેખાયુ દેખાવ ખરેખર અપૂર્વ હતો—આદ્યુત હતો. ‘મૌ અવાક ચઢને ફાડી આળે ઘડીઅર બેઠ રલા’ પગ નીચેની પાચ દત્તર શીટ ઉડી ખીભામથી ચાપચાપ નકીઆ નીકળીને મામેના પદાગ્નિમા અદક્ષ થતી હતી ફેવી એ નદીઓ ‘મદાતમા ગામીછનું ત્રાગન કરવા શુદ્ધ ખાદીના મહેર નાકાની ફેડી કરી હોય નદિ’ નાગે ઘીમ નાકી ચિત્તા વાવને સારી ભેડીની અક્ષા, ઇંડ, વચ્ચુ, રડ મરન, ને અજ્યાળી ગતે અર્દા દાડિયાગન ડમવા ઉતરી પડતા હોય તો નવાઇ નદિ મદાગ્નિમા માનીના ગખ આ લીસાનગી ચરીચરીને વારના પેટ ચીંગતા

શકરદાદાને આ રમ્ય બુધિની ભાગ કાઢી દેનાર મેઈ કલાત્મિક મણુ હોવો જોઈએ આમ હૃદય આકામે અડના ગિણરો ઉપરથી નીચે નજર ટર્ગીએ ધીરે તો મનમા એમ થઈ જાય છે કે દુષ્ટ જોવા દુષ્ટજી કારીગરે આવી બૂલુ કેમ કરી દરે ર કરી-ગેલ રવેલા બનાવવામા એણે પોતાની કલા-કારીગરી, અક્ષત-હાસિયારી વાપરી નાખી છે, પણ એમા એક જ ખામી વડી ગઈ છે એ પાળો II ‘કાગડા જોવા પડીને પાળો ને મનુપ્રાણીને નદિ ? કેવો અન્યાય’ અમને ઉડીને નામે પ્રતાપગદ ઉપર પડવાનું મન હતુ, આ સંવાદિની દાર ઉપર ઉડીને અમરે રાષયદના દર્શને જડુંતુ, પણ જે પાળે વિના જુધુ અસક્ષ્ય ‘અમે છાંચગના શુણુ મમાગી આ બુલ માકે કરવાનો અનંતા પ્રયત્ન કર્યો અને પાળોની માગ-બુનિા મવાનુમતે કંઈકા દારવ પણ પડ્યો રલો અમારા હમાથી કોઇ એ દારવ છિન્નના દરજાગમા પહોંચાડ્યા

જ્યા તેવાર નહોતુ

માજ પડવા આવીની પગણે પાછા ફરવું પડ્યુ તીર્ય મદાગળેશ્વર મુક્યુ તો ય મુક્યોગન નહોતો થયો મેઈ મદાગળેશ્વર દોટેક માછત્ર ઝીલ્યા એક પગચિયુ આવ્યુ એ પણ એક તરકના દેખાવ જોરા કાઈ જતુંતું. અમારે તો એક દિમા બપુ જોઈ લેવુંતું. ચાલ્યા—ધાતુ ચાલ્યા અંધારે થવા આવ્યુ તો ય છંકો આપ્યો નદિ, જેટલે પાછા વળ્યા વળતા મદા-ગળેશ્વરનું મોવી ઉંચુ શિખર આવ્યુ એનું નામ તો નિમશ્ચ મયુ છે. શિખર ઉપર ચડ્યા ચોપામનું દક્ષ આખ ફરિ એનું દત્ત લગભગ ચરધુ મદાગળેશ્વર દેખાતુ દત્ત. એક નજર ચારેકોર ફેંકી શુ જોયુ ?

આમ જોયુ તો દિંદના દાડપિંજર જેવા શરીરમા દહ ઉત્તન ધમેભાવના ભરી છે એની માછી પુતો તીર્ય મદાગળેશ્વરના ખંડિયેા વચ્ચે મદારડના ધમે-ધવજ ફરે છે; અંન મામે ગવર્નરના બગલાને માથે મોરી નત્તાનો પ્રતિનિધિ એ ધર્મની અવગળા કરી ગ્લા છે. ‘એક તરક પૂર્ણ સ્વાનંત્યની નિશાની રૂપ લીલા રગ ઉપર, પરાધીનતાનો લાલ રગ પાચગના, નવા મદાગળેશ્વરના પિત્રાયતી નળિયાવાળા બગલા પડ્યા છે, અને એ શુવામીના લાલ રગમા અમેછ ગભચના ચામલા જેવા, ફેમી અમ્મલદારોના બગલા ચાર વધારે કરી ગ્લા છે. ‘એ બગલાઓની સખ્યા વધવાની માથે, દિંદના નકશા ઉપર અને મદા-ગળેશ્વરની ટેકરી ઉપર લીલા રગ ભુમાતો જશે ને લાલ રગ પથગમે આ દેખાવ જોઈને કયા દિંદી બુવાલનું દેયુ ન બેદાય ?

ઉતારે આપ્યા ત્યારે જાગ કયાક અને જાનીશ માછજોના પથ પુરો થયો હતો પગ ભરાઈ ગયાંતા પેટ ખાલી દત્ત એ દિવમથી ઉનું અજ નહોતુ ખાધુ આજ બધાની મગ્ધ હતી મરમાગરમ દાગબાન હોય તો ફીક, રાધવાની શ્રદ્ધા ઓત્રવાઇ ગઈતી. પણ પુટીપુટીને જામન કરી દાગ, ચોખા ખરીલા વામણુ તો તેવાર જ દેતા બાન તપેત્રામા મુક્યા દાગ જાળાની ચરદીમા મુટ્ટી મનના દન વાગ્યે મેઈ તૈવાર થઈ દાગ તો બુજ મગ્મ બનાવી હતી. વધાનવાર અંધી નરેદશી કર્યોતો મૌ જમવા એકા પવન-વળામા ભાન, ને ભાનના આગમાં દાગ લીધી ‘ઝ

મદનાવપતુ . . . 'જમવાનુ શરૂ કર્યું એક કોળિયો ભયો. બુખ ખુબ લાગીની. બીજો ભયો તો માના મોઠા ઉપર ફેરફાર થવા માડ્યા. કોઇનું એરડિયુ પીધા જેવું, તો કોઇનું કિત્તભન ખાધા જેવું' 'આ શું ચોપાળભાઈ ?' 'દા માણું, કાક છે ખરું. શુ ભાન ખરાય દશે ? આ કોકમ જ ખોરા લાગે છે. કા તો ખંધારે પડી ગયા.' કડબુ ઝેર જેતું લાગે' કોળિયો મોઠામાંથી પાછો વળે'

અગે ગર્બીર પિચારમા પડ્યા ખાતું બધ કયું. ગંગાળીનો વહેમ આગો ચરડી નપાસવા માડ્યા એકાએક માનું કારણ મળ્યા ચુ ત્રાણની ચરડી, પદર દિપસતી અવાયર, ખરાયર સાક કચેલી તોય કાર રહી ગયેયો. ઘસ, પછી તો ખાતી થઈ ગઈ ત્રાણ સાથે કાક એકરન થઈ ગયો'તો ધધેરે લાલ ગળી પુરી કાઢી પણ કોઈને ન બાધી કોઈએ ધાને ન ખાધુ. બીજો દિવસે પુના જવાનુ દત્ત. રાત્રે જ મોટર બાધી નેહજી, નદિનર મવારમા પદર રૂપિયા થઈ જાય' જણુ દીઠ પાચ રૂપિયા પુના સુધીનું બાકું ફગાવ્યુ પુના ૮૦ માર્ગલ થાય

મવારમા કાનણુભાણી કરી પુરીકેરીતો નાખતો કયો. પદાક ઉત્તરમા મોટરને લેખમ દોષ છે મામગમો મોટર વાકમા મજે ત્યારે તો અકસ્માતો પુરો ભય. પણ દશ સુધી અકસ્માત થયો નથી ખાત્રીનથી આળીમ માણસની ઝડપે મોટર ઉતરી પડી વાકમા મોટર ખતી પુના સુધી માધી મડક છે ત્રાડ જણુ જાણા. સુકા કુચા વીધીને મોટર ચાલી. ખોરોના સાથખાર-એકે પુનાની ખતરમા ઉતારી દીધા મો નિવેદિને ત્યા ઉતારો કયો. આગળથી જ પના લખી ગખ્યો'તો, એટલે બોજન તૈયાર દત્ત. નાદીવીધ જગી પરવાયો ત્યા ચાર વાગ્યા પાચ વાગ્યે નિદગર મોટર જતી હતી. જરૂરજોગી મામાન લા' મોટરમાં ચડી ગયા તે નદેશે આવે નિદગર

રામનારાયણ નાગરદાસ પાકક

'ગોઠ, દે. આ રૂપિયો. અને કુમલ ત્રાજના જઈએ છે' નવમા જ નોકરી પર રહેવા મોઠાએ મોના ૮૫મા રૂપિયા મુખના કડ

'વાદ' 'કોઈને પ્રમાણિક નો ખરો' 'ગોઠએ કડ.' 'મે તારી પરીકા કરા માંદ જ રૂપિયે મુજે દત્ત' 'મે પણ એમ જ પાડું'તુ, ગોઠ' "

બૂપણુ લક્ષણુ

(અનુસંધાન પાછળ પાન ૩૨૪ થી)

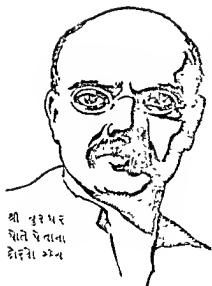
દેખાતી નથી ગ્રમકાળમા કોઈ દેકાણું છે ચોલ અને પછીના મયપમાં તે જલુ નજરે પડે છે જદામીના શિલ્પમા જે બાણુના માથા પર અંકેર મેર દેખાય છે. પેટુની ઉપર નમ્મોવચ્ચ ઝુમ્મનો મોતીનો તોગે થળી નકસી ને કારીગરીથી બરેશે દોષ છે. (જુઓ ૩૨૪મા પાના પરના ચિત્રમા આકૃતિ ૪, ૫, ૬)

પાદનલક (નૃપુર) અને કલકવલય

કલકવલય પગના કાઠામા પહેરેલુ ધોતું છે પાદનલક પગની ધુરી નીચે પગના કબ્જા ઉપર મેં છે. તે એક ત્રણપાનુ દોષ અથવા થળી પડીએનુ જાનેલું દોષ, અને આ પડીએના એકએક કારીયા નેહજી દોષ થળીવાર અર્ધ મુપરીએ પાનુ દોષ અને નલયેગા મધુ તાલ આપતી દોષ. થળીવાર પાદ-નાલક પાનુ અને લંખગોળ આકૃતિનું દોષ છે અને તેમા ત્રીણી કારીએ બહેવી દોષ છે, જેથી ચાલ ન મુદર ખાણુખાણુટ કંઈ છે. પાદનલકને નૃપુર પણ કહે છે (જુઓ ઉપરના ચિત્રમા આકૃતિ ૧થી ૩.)

[અરસાની 'ત્રિભિક સિમેન્સ' એ બાધી' (પે માંબુ માદિલ મખ)ના ત્રેમ નિમિત્તા આવેલા અર્થેલ વેળ ૧૯૨૧થી]

શ્રી પુરંધર
ચાલે પેનાના
દોરનો મેન

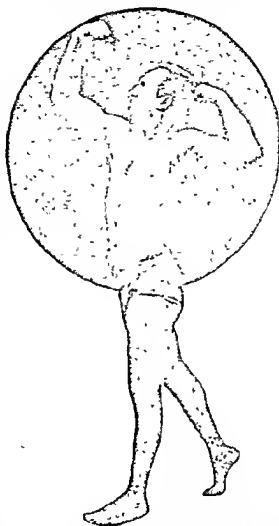

શ્રી પુરંધરની
સ્કેચ-ચુકમાંનાં
ઘોડાં પાનાં

ની રો ગી રહેવા આટે ઉપવાસ કરો

ધણી એમ જમાને છે કે ઉપવાસ કરવાથી નળગાદ આવે છે આવો સંદેહ આપવાનું કારણ એ છે કે આપણે આપણા શરીરની રચના ને તેમા થતી ક્રિયાઓનો અભ્યાસ કર્યો નથી હોતો. ખોરાક પેટમા ગયા પછી તેના પર શી શી ક્રિયાઓ થઈ શકે છે તેનો જુદા અરખો અભ્યાસ પણ આપણને હોતો નથી. કદાચ એમ વધારે ખાઈએ તેમ વધારે તાગ થઈએ એ નિશાનને અનુભવીએ છીએ, અને આને લઈને જ આપણે શરીરે નળગાદ બનતા જઈએ છીએ. એટલે કે શુક્રાળમાં આપણે એક વનનો લુપ્તમગે વેરીએ છીએ !

આવો સંદેહ ટાળતા માટે પહેલા તો આપણે ઉપવાસ એટલે શું એ બરાબર સમજવું જોઈએ. આત્મી આપણી અગિયારસ ઉપવાસ તરીકે લેખાય નહિ, કાગળકે અગિયારસ કરીને તો આપણે સો લોભગા ખાતા હોઈએ તેના કરતા કલા-નોંધવળ આપણે છીએ, અને કેટલીક વખત તો આપણને દાની પહેલાયે તેવો ખોરાક, મીઠાઈ, નળેલી ચરમા-ગમ વગરના પગે દામીગાળે પેટમા ભરીએ છીએ. 'તે દિવસે' 'હુ યુ ખાઉં' 'હુ યુ ખાઉં' એ જ પ્રથમ મનમા ધોળાવા કરે છે, અને તેવા

આવો દિવસ હદ ને કદ મોમા નાખ્યા જ કરીએ છીએ. પરિણામે, ઉપવાસને દિવસે જ આપણી હોજરીને મળત કામ કરવું પડે છે.

આમ ઉપવાસ કરીને શ્રેષ્ઠ શા માટે બાંધેપરતો ખોરાક વધુ પ્રમાણમા લે છે ? કારણ એટલે છે. તેઓ એમ માને છે કે ઉપવાસ કરવાથી નળગાદ આવે છે અને ગમે તે સળે-ગોમા જે કદ ખાવામા આવે તે બધું શરીરને પોષણ જ આપે છે. અલગતા, શરીર નિભાવવામા ખોરાક મુખ્ય છે. ખોરાકમાથી જ આ શરીરને પોષણ મળે છે.

અને તેની ગદ્દિ થાય છે. પણ તે કેવા સંતોષોગા લેવાય છે તેનું માથું જાન આપણને રજું નથી.

જનમમાજ એમ માને છે કે એક દિવસ લુપ્તમા રહેવાથી શરીરમા કદાચ ને કદાચ ઓછું થાય અને છેવટે માન પરી મરી જઈએ. આ એક મોટી ગેરસમજ છે. ઉલટું, હોજરીમા નાખેલો ખોરાક પુરુપુરો પચી ન શકે તો પછી બાકી રહેલો ખોરાક પ્રદરા માટે છે અને તેમાથી વંતુઓ પેદા થઈ શરીરને ઝેરી બનાવે છે અને શરીર બગડવું એટલે સમજવું કે નંદુરતીમા કદાચ ને કદાચ વિશેષ પડતાનો જ.

ધોળીનું આ એ જુદાજુદી રીતે બદલ નીકળવા

પ્રયત્ન કરે છે અને આપણે લુપ્તાનુદા રોગો નમજીએ છીએ પરંતુ બધા રોગો ઉપસા એક જ ટાંગણે લઈને થાય છે ન્યારેન્યારે મજેબમ, તાવ, ઉઘડી, માથાનો દુખાવો વગેરે થાય ત્યારેત્યારે સમગ્રત્રુ કે કુદરત આપણા શરીરમાથી એને બદલ કાઢી નાખવાનો પ્રયત્ન કરે છે આવા સમયે જો આપણે કુદરતના કામમા અવગણ ન કરવા નાખી મરજતા કરી આપણે તો જલદી માન્ય થઈ જઈએ છીએ અન્યરથ શરીરમા ખોરાક નાખવાથી ઉઘડુ નુકશાન થાય છે એક તો આવા શરીરમા ઝેરી વસ્તુઓનો જથ્થો હોય છે, તેમા ખોરાક વાટે આપણે નવો ઉમેરોએ છીએ, આથી પાણીન એ આવે છે કે આપણે નાનક થરાને બદલે વધુ ને વધુ માદા પડતા જઈએ છીએ

આ સમજવા માટે આપણે એક મામાન્ય ગ્રાણી ઘોડાનો દાખલો લઈએ તે માદો પડ છે, ત્યારે બીકકુદ્ર ખાતો નથી એટલુ જ નાદિ, પણ તે ખોરાક મામુ પણ જોતો નથી, ફક્ત હંકુ પાણી જ પીએ છે આ બધુ મનન કરવા જેવા દાખલો છે શરીરની મામાન્ય ન્યના ઘોડામા અને મનુષ્યમા સગી હોય છે કાઠને રિચારશક્તિ નથી, ન્યારે મનુષ્યમા તે છે છતાં બોનો શરીરમા બનતી ખોરાકની ક્રિયાઓ તો સરખી જ છે, કેવુ માત્ર એટલો કે પ્રાણી પોતાની ટ્રેન્જી અનુમાર કામ કરે જાય છે, ન્યારે મનુષ્ય જુદાને વેગળી મુકી કારણો આપવા ભેસી જાય છે. આથી કેટલીક વખત સુખી થવાને બદલે તે દુખી થાય છે આ ઉપરથી એટલુ રજક થાય છે કે ન્યારે અનાજ ઉપર આપણને રચિ થતી ન દોય ત્યારે જે કર્મ ખારામા આવે તે શરીરને પોપણુ આપવાને બદલે ઉઘડુ એ જાની શરીરને માદુ પાડે છે

હવે ઉપવાન દરમિયાન શુ થાય છે તે જોઈએ આપણે જુખ ખોર્મ ભેટલા હોવાથી આપણા હોઝરીમા કદ પણ નાખવામા આવતુ નથી પરંતુ શરીરની અમુક ગરમી ટકાવી રાખવા માટે કદક ને કદક પોપણુ તો જોઈએ ત્યારે આવુ પોપણુ કયાથી આની શકે? શરીરના ચુલુ પ્રમાણે આ પોપણુએ નળગા વસ્તુઓ પહેલી બળવા માટે છે આથી શરીરની નળગા વસ્તુઓ જેમા પેસા ઝેરી પદાર્થોનો સમાવેશ

થઈ જાય છે, તે પહેલી બળવા માટે છે આ પદાર્થો ખલામ થયા પછી ચરખી અને ગદુ લોહી વપરાવા માટે છે આથી ઉપવાસમાં આપણુ લોહી વધારે ચોખ્ખુ બને છે હૃદય, ફેફસા, હોઝરી આનડા, ટેલેન્ડુ વગેરે અગલના ભાગોને તો માધારણ જુખ-મરામા પણ નુકશાન પહોચતુ નથી ઉલતુ મનન કામ કરવાથી તેમને જે નુકશાન પહોચતુ હોય છે, તેમાથી તેઓ ગમી જઈ ફરી નવા બને છે. ઉપવાસ દરમિયાન શરીરના જુદાજુદા અવયવો કેટલા ભાગમા વળગાય છે તેનુ પ્રમાણ નીચે આપ્યું છે

ચરખી	૯૭ ટકા	રનાયુ	૩૦ ટકા
કેલેન્ડુ	૫૬ "	બેરોળ	૬૩ "
લોહી	૧૭ "	ચાતતણ	૦ "

ઉપવાસ એ કોઈ પણ વ્યાધિનો કુદરતી ઇલાજ છે તેમા કદ પણ અવરાય ન નાખતા મરજતા કરી આપવી જોઈએ. આ મરજતા ઘણી રીતે થાય છે, એક તો ઉપવાસ દરમિયાન હંકુ પાણી પીવાથી પાણીમા રહેલો પ્રાણુવાયુ (આકિમબન) શરીરમાની ઝેરી વસ્તુઓનો નાશ કરે છે 'અજીર્ણ વારિ બેપર્ન' ન્યારેન્યારે અજીર્ણ થાય ત્યારે ફક્ત પાણી જ પીવ આથી અજીર્ણ મરી જાય છે પાણી પીવાથી હોઝરીને કદ પણ કામ કરવુ પડતુ નથી ઉલતુ, ઝેરી વસ્તુઓનો જલદી નાશ થઈ જવાથી તે નરન સાક થઈ જાય છે ઉપવાસમા પણ જુખ જેવુ લાગે ત્યારે ફક્ત હંકુ પાણી પીવ પાણીની મદદથી સગી ઝેરી મજનો જલદી ત્યાગ કરી શકે છે અને પરિણામે શરીરમા મેનન વધે છે

ઉપવાસમા બનતી પ્રયોગ કરવાથી આનરમાં સાક થાય છે એ પણ ખાસ જરૂરગો તો નથી જ, પરંતુ દાઢના જમાનામા ન જોઈતી વસ્તુઓ દદ ઉપગત ખાધા કરવાથી આપણા ખોરાકમા ઝોટકી બધી કૃત્રિમતા આવે છે કે આપણને દમેશા કબજિયાત ગવા કરે છે અને તેથી આનરગાના નીચલા ભાગમા મળ એકઠો થયા કરે છે દરદમેશ આ ઝેરી મળ પુરેપુરે બદલ નીકળી શકતો ન હોવાથી લોહીની સિરાઓ ત્રાટે આખા શરીરમા તે ઝગ ન્યાપે છે, અને તેથી ચાતતણુઓ નળગા પડે છે ને પાચનશક્તિ ઘટે છે મસ્તીનો પ્રયાય આ મજનો જલદી નાશ કરતો

હોવાથી જલુ ઉપવાસી થઈ પડે છે. વળી તેથી અનગમ પ્રતી રીતે ખુલ્લા થઈ શકે છે.

આ ઉપવાસ ઉપવાસમા મનનું કારણ ખાસ જાણવાલો છે. મનોનગ ન હોય તો ઉપવાસ થઈ શકતો નથી. નિશ્ચયજન નહિ હોવાથી ઘણાઓ ઉપવાસ કર્યા પછી તુરં જ તોડી નાખે છે. ઉપવાસ કરવો એટલે કંઈ જુગ્મ્યા મહેતુ એટલું જ નહિ, તે પૂર્ણ રીતે સાત્ત્વીય પદ્ધતિથી કરવો જોઈએ ઉપવાસ એ એક જાતની વેદ છે એમ

સમજ ન કરવો, પણ પૂર્ણ શ્રદ્ધાથી તેના નિ-
યમાનુસાર કરવો. ઉપ-
વાસની રેવ પાડવા માટે
કેટલીક વખત ભગીરથ
મમલ કરવા પડે છે.
ઘણાની સમોવલસા અને
મિત્રોના ઉપવાસ સામે
ચિંતા હોય છે, અને
તેઓ કંઈક ને કંઈક
તો ખાવું જોઈએ એમ
આશંક કર્યા કરે છે.
હવે કુશ જેવો ખોરાક
પણ લેવાની તેઓ કંઈ
પાડે છે. આપા કુરા-
અદને વશ થઈ ઉપવાસ
તોડવા પડે છે એટલે
ઉપવાસ કરનારે આતો
વિચાર કરી તેને માટે દર
મનોનગમ રાખવું જોઈએ.

જેમણે કદિ ઉપવાસ
ન કર્યો હોય તેમણે એકાદ
જે દિવસ કળાદાર કરી પછી ઉપવાસ કરવો ઉપ-
વાસ દર્શનવાન જુગ પાછી પીવાની રેવ પાડવી ને
ખુલ્લી વધામા ખની શકે તેટલું કરવું આપણું સારી
માઁ થયા કહે છે એમ માન્યા કરવું. સર્ગર માટે
થયું છે, એની પહેલી નિશાની જો લાગશે કે આપણા
અભિમાની નિયમિત અને મધુર થશે, અને એ દિવા
કાલ પણ અંતરાય મિત્રાય થશે વખતે આવશે

જોખ પણ થઈ આવશે. આવી રીતે ઉપવાસમા
સૌથી પહેલાં કાષ્ઠો કેફાને ચાલ છે તેવી રીતર
સાફ થવાની ક્રિયામા ઘણી વધારે ચાલ છે જલ
ઉપર પહેલાં જે ઠારી વળેલી હોય છે તે ઉપવાસને
અંતે લગલગ જતી રહી જલ અપવ્ય અને ચોખ્ખી
જને છે. દાન ઉપર જે ગંદા જલ પડ્યા હોય છે તે
પણ જતા રહે છે. મૂત્ર પાંદડા વિચિત્ર રંગવાળું દશે
તો તેનો રંગ મુકા ધાસના રંગ જેવો ચોખ્ખો

ખનરી સર્ગર ઉપર લા-
ભાશ આવશે. ખાવા
ઉપર અણગમે થશે,
ને ઘણી વાર તો સારી-
સારી વાનીઓ મામે
હોવા છતાં પણ તે
ખાવાનું મન નહિ ચાલ.
આ ઉપવાસથી આવતી
સારીની નૈર્મલ્ય પ્રકુ-
દ્ધતા અને નંદુરજાની
નિશાનીઓ છે.

ઉપવાસ દર્શનવાન
એકાદ માંદા કરવા
જવાની કમરન પણ
કરવી તેથી કમ, કેકમા
અને પેટના અપવ્યોને
જોઈની કમરન મળે છે,
આખા શરીરમા લાંબી
કરવા માટે છે અને વર
સાફ થવાની ક્રિયા ઘણી
ઠપથથી ચાલ છે ઉપ-
વાસ દર્શનવાન મામા
ગમ, ગમિત કે ગંભીર

મધદરીએ મુજ નાવ

માતની પત્ર

મધદરીએ મુજ નાવ

મજુજ, મધદરીએ મુજ નાવ,

આ બેટી રંક અવાવ — પ્રભુજી

તોડાની વરોળે માંદાં ઘોર મદા ધમસાય,

દાય સુકાન છટે ને ઉડ ઉડ ચાલ વડાય,

પરમ આ' પાસપાર નડાય,

પ્રભુજી, મધદરીએ મુજ નાવ

દુર્લભ આત્મ, નીચે જળ કાળા, ચોખ્ખાંડ અંધાર,

શીવાની મનો લા માંગે તુ મુવ તારાંડાર,

પરમ આ' જીવનમાર્ગે અનાવ,

પ્રભુજી, મધદરીએ મુજ નાવ

જુગ વતસલ અમુને અમુન શમશે નાગજંગમ,

ઉડી ઉડી આખોએ રમશે મેરખનુના રમ,

પરમ આ' અંતરમાલુ અવાવ,

પ્રભુજી, મધદરીએ મુજ નાવ

આ બેટી રંક અવાવ — પ્રભુજી

દેશજી પરમાર

નિચારે લાવવા જોઈએ નહિ. માનસિક આરામ
પૂર્ણ રીતે સંતો જોઈએ.

ઉપવાસ કેટલી મુશ્કેલી હોયો જેમણે એ
સાક્ષતપણે કહી ચકાવ નહિ ઉપવાસનો અર્થ જ
એ છે કે જ્યાં સુધી ખરી જુગ લાગે નહિ ત્યાં
સુધી કંઈ પણ ખોરાક ન લેવો. શરીરમાંથી જે
વસ્તુઓ નાશ થયા પહેલાં ખરી જુગ લાગતી

નથી જેઓનું શરીર વધારે બમરેણું હોય તેમણે આ ઝેરી વસ્તુઓનો નાશ કરવા માટે વધુ દિવસનો ઉપવાસ કરવો જોઈએ સામાન્ય રીતે પાચક દિવસનું લવન કરવાથી શરીરને બીજકુલ વાધો આવતો નથી તેથી વધુ દિવસના લવન માટે અનુભવીની મહાદેવેલી

ઉપવાસ કેવી રીતે તોડવો એ જાણવું તો વળી ખાસ જરૂરનું છે ઉપવાસ કરવો સહેલો છે, પણ તે તોડવો ઘણો અઘરો છે. એમ અનુભવ ઉપરથી જોઈ શકાય છે. ગમે તે વસ્તુ ખાઈને ઉપવાસ તોડવામાં આવે તો કાયદા કરતા નુકસાન થવાનો પુરો ભય રહે છે ઉપવાસ તોડ્યા પછી ભુખનું જોર એટલું બધું વધી પડે છે કે ખુબ ખાવાની ઇચ્છા થઈ આવે છે અને તેથી હોજરીને વધુ પડતો શ્રમ આપી દેવાય છે આમ ન થાય એટલા માટે આપણે ખરા અને ખોટી ભુખ વચ્ચે શો તફાવત છે તે જાણવું જરૂરનું છે

દાસના જમાનામાં લોકો ખાવા માટે થયે છે, થયવા માટે ખાતા નથી. આપણે બધા ભુખ લાગી છે તેથી ખાતા નથી, પણ ખાવાનો મમય થયો છે માટે ખાવું જોઈએ એ વિચારે જ ખાઈએ છીએ આપણામાના ઘણાખરાનું માનવું એવું હોય છે કે ખાવાના સમયે ખાવાનું ન મળે તો ભુખ મરી જાય છે અને પછી ખાવાનું ભાવતું નથી વાસ્તવિક ગતિ ભુખ મરતી નથી, પણ કુદરત કહે છે કે શરીરમાં ઝેરી જથ્થો વધી ગયો છે માટે લવન કરો. પરંતુ ખાવાના સમયની ખોટી ભુખથી શરીરમાં એવી તાલપદતા આવી જાય છે કે ખાવાના સમય પહેલાં આપણને ખાવા ઉપર બીજકુલ રુચિ ન હોય તોપણ તે સમયે તો તાત્કાલિક ખાવાની કૃત્રિમ ઇચ્છા થઈ આવે છે કેટલાકને તો આ સમયે ખાવામાં ન આવે તો આખે અંધારા કે ચક્રાંત્ર પણ આવી જાય છે. આ બધું પેલી ઝેરી વસ્તુઓ બળતી હોવાનું પરિણામ છે જ્યારે આવું થાય ત્યારે મનજીવ કે આપણને ખોટી ભુખ લાગી છે નિશીગી માણસ એકાદ ટક કે દિવસ ન ખાય તો તેને ખરી ભુખ લાગતી નથી ને દરેકની માફક તેના અવયવો પોતાનું કામ કરે જાય છે ભુખ મરી જતી નથી, પણ ખોટી ભુખ મરી જાય છે આપણને જ્યારે ખરા ભુખ લાગે છે ત્યારે ગમે તે ખાઈ લેવાનો વિચાર થતો જ નથી, પણ કંઈક

એવું જ ખાવાની ઇચ્છા થાય છે કે જેવી તદુન્નતિની વાધો ન આવે. દરેકને આપણે આપણો ઉપવાસ આ ખરી ભુખની પેઠી બાજુએ લગાવીએ તો જ ભુખમરો શરૂ થાય છે એવો ભુખમરો વેંચાથી શરીરને કાયદો થતો નથી

ઉપવાસ પછી શરીર તદ્દન નવું બને છે, અને એવે સમયે ગમે તે ખાઈ લેવાથી ઉચ્છેદ નુકસાન પહોંચે છે કેટલા દિવસનો ઉપવાસ કરવામાં આવ્યો છે એ જોઈને મહાગર્ભક તેને તોડવો જોઈએ વધારે દિવસનો ઉપવાસ કર્યો હોય તો ખોગક લેવામાં બહુ ધીમેથીએ ચલવું જોઈએ એકાદ બે દિવસના હોય તો દરેક મુજબ થોડા ખોરાકથી શરૂઆત કરવામાં વાધો નથી

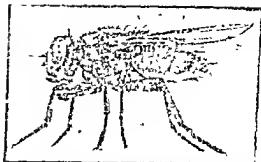
સામાન્ય રીતે નોથી પહેલા પાણીમાં લીંણનો એ નાખીને ને પી જઈ ઉપવાસ સહેલાઈથી તોડી શકાય છે નાગીના રમ પાણી આવે આ પછી ઉપવાસની મારામાં સારી અમર લાવવા માટે દુધનો ખોગક દિનારદ છે. ઉપવાસ દરમિયાન શરીરમાંથી જે તરવે બગી ગયા હોય તે દુધના ખોગકથી લાવી શકાય છે અને તેનાથી ઘણી ઉંચી જાતનું આગેમ્ય મેળતી શકાય છે દુધ કેટલું અને કેવી રીતે લેવું એ પણ જાણવું જોઈએ પહેલે દિવસે એથી દોઢ કલાકને અંદર અઘો શરૂ દુધ લેવું ફીક પડે છે એ પછી તેનું પ્રમાણ વધારી ધીમેથીએ પોણા કલાકે અરધો ગેર દુધ લેવામાં આવે તો તે પચી જાય છે આ પ્રમાણે થોડા દિવસ મુધી દુધ લઈ સામાન્ય ખોગક ઉપર સહેલાઈથી જઈ શકાય છે ત્યારબાદ અઘવાડિયા મુધી કંઈ દુધનો ખોગક લેવામાં આવે તો વળી વધુ કાયરો થાય છે

આ પ્રમાણે ઉપવાસ તોડ્યા પછી ફરીથી શરીર મા કચરો ભરાઈ ન જાય એ માટે સાવચેત રહેવું જોઈએ પછી તો મદિનામાં એકાદ બે આવા ઉપવાસ કરવાની ટેવ પડી જાય છે ખોગકમાં દુધ, નિંજિલ, શાકભાજી અને આમલગમવાળા ફળો—કીંણ, નારંગી વગેરે—નું થોડું પ્રમાણ હોય તો આગેમ્ય જળવાઈ રહે છે. ધાર્મિક પરિવ્રમ—ખામ કરીને ચાલવાની કમગત તો દરેકે અરસ કરવી જોઈએ

ચુનોભાઈ ધ. પટેલ

માખી

માખી

૨ ફરતી ખરચના, ખગોળ, ખગોળ, ખનરખનિઓ, સિંદ, વાપ, વર, શિયાળ, દાથી, તાદગ, ગથેડાં, ડીડી, કલુગ, મધમાખી, લમરી, ઉંદર, મગજર, માકડ એ જાણતી વાતો આપણે ફરીએ છીએ, માલગાએ છીએ, એમના વિશે અભ્યાસ પણ ફરીએ છીએ, પણ માખીને માટે વિશ્લેષણ ઉઘાડીને જોવાનું તથા વિચાર કરવાનું કાંઈને સુઝતુ નથી. માત્ર ચેત્તાસામા ભોગજોએ માળમાન બેગી એ એ પેટમા જ્યાં પામે તો પોતાનું ધ્યાન એ જોતણ દિવસ સુધી આપણી પામે ધરતી શકે છે ખરી.

શબ્દ, રૂપ, રૂમ, ગંધ અને સ્પર્શ એ જાણ સ્વાદોનો અનુભવ માખી કરી શકે છે કે નહિ એ અજ્ઞાત નથી. કારણ એને દાન છે કે નહિ અને છે તે ક્યા છે એ ખબર પડતી નથી, પણ માખી ભેલે-ગળખણે તો છે જ, બેલતી હોય છતાં એ માલગી ન મકતી હોય એમ કેમ સંભવે?

એનું નાક પણ આપણે જોઈ શકતા નથી. પગુ મગાપણની કમ્પી પરી કે માખી ગમે ત્યાંથી આવી દાબર મઈ જાય છે, તથા તેજ જેવી પડતી પામે આવીને નરત ભાગી જાય છે એ ઉપરથી એમ લાગે છે કે માખીનું નાક આપણાથી અડધાનું—કોડીના નાકની રંજિતુ હોય જોએ.

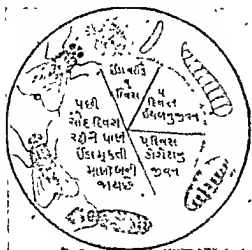
જાકી માખીની આંખ જેવી મોટી આંખ તો કોઈની નહિ હોય ધુણતી હોય તો કહેવાય નહિ. પણ દાથીના કાન કરતાં જે માખીની આંખ પ્રમાણમાં મોટી હોય છે જોએ. માખીના માથાની ટોચે દેખાતી મતી કાઢીના રૂપના જેવી જે સ્પષ્ટ બેગી કરીએ તો તે એના કાગળના દમકા કે ગામડા બાવ જેટલી દડા મોટીમોટી આંખની ગમિયત જ એ અજ્ઞાત

જોતા મગાપણના બનાવેલા માખીના ઉપવા ફોટોગ્રાફ પગથી જણાશે કે એના આંખા મરીર પર ઝીલી બરડ કપાડી હોય છે રોચન જાતુઓ તેમા ભરતું રહે છે ને રહે છે. મતી ઉપરથી એ જાતુઓ લેતી આવતી માખી આપણા જોશક પર ભેગે છે ને કેમ ફેલાવે છે

દાથમા આવતી નથી, અને સહેજ દાથ દાવે ત્યાં તો ચેતીને ઉડી જાય છે

જેમ એની આંખ અપટ દેખાય છે તેમ જીભ પણ અપટ દેખાય છે માખી જ્યારે આપણા ડીસ પર આવીને ભેમે છે ત્યારે આપણને એનો અર્થ લગતો નથી. પણ જ્યારે એ પોતાના પગથી ગળવાર મળી જતી જીભ આપણી ચામડીના છિદ્રોમા ફેરવા માટે છે ત્યારે આપણને ગતપ્રસિધ્ધા યાવ છે અને આપણને ગીડ મટે છે. એની જીભ મુદ્દ જેવી છે, પણ એ મુદ્દ જવાર સરકતી નથી દોની એ આપણી જીભની જેમ મોચા જ રહે છે એ કહક ખાવા જેમે કે તુગ્ત એ જીભ મોચાથી લંબાવી ખાવાની ગીભ પર મુકે છે ને ખાવાનું સુધી લે છે. કેશથી સુગન્ધી લુખગીના આકારની કાળી નાની વાટ વળી હોય એા એ જીભ લાગે છે વાટ હાગ દોષો જેમ તેજ પીએ છે, તેમ જીભ હાથ માખી એ સુમે છે. પણ માખીની જીભની ઝડપ એકાદા વિજગીના નજા જેવી છે એની જીભમથા પાજ પણ મતી હમે છે કાગળે એ જ્યાં મારી જાય છે ત્યાં એક બીની મારી આપણે જોઈ શકીએ છીએ

આપણી જીભને જે એ જાદુ બારે છે એ ગળના એ માખીનો જીભને પણ જાદુ બારે છે એટલે દરદર આપણી ને માખીની વચ્ચે જાતબેનવતું છે. જાકી ખાટા, ખાના, તાંખા, કડા જે વધા રંગાં એને રચના નથી. ગજા જાતી ગળખગા જેમ માખીનો એ આપણે અજાણ મદતો આવે છે, એમ જીવ વળુ વળુ

માખીનુ ઇનતક

એમવાનો એનો જવાબ કેમ આપણાથી નાવ વિગદ દશે? જે વસ્તુ પર આપણને નજર મુકા નાખવી નથી નમતી એટલી ગરી છે તે વિદ્યા, જગ્યા, એકવાડ, એ બધામા તે શુધે ચરે છે નેનું કાળુ શુ? કાઠી જેમ લોહમાંથી ગળાણ ચુગી લે છે તેમ એ બધામાંથી ગળાણ ચુગી લેવાની કળા માખીમા દશે, અને પોતાના મુદ્દમ સરીરને લીધે એ મધુસ અદ્ધી એને જાણાવી નહિ દોષ? કે એના નાકની રચના જ પરમેશ્વરે એની કની દશે કે કુછની પેઠે ગંદુ-ગંદુ મુલવામા જ એને લહેરો આપવી દશે? દશે શું? મમે તે દોષ, પણ એટલી વાત તો મલ્લી કે માખીની જીભ કોઈક અજ્ઞાન તરેદની છે એમા માખીમની પણ રચિ છે અને તેનાથી વિગદ પ્રકાગની રચિ પણ છે

હવે પાચમી મ્હી સ્પર્શ કરવાની ગકિત ટપચોન્દિય તો ગંતુમાત્રને દોષ છે એકેન્દિય પ્રાખીને પણ ચામડી તો દોષ જ માખીની સ્પર્શશક્તિ પણ સુદ્ધ છે આપણા પગની સાથે જ્યાં પોતિયુ વગળું થે ન દોષ એવી પોતિયાની કરચવી પર માખી બેઠી દોષ તો પણ જ્યાંક પગ ખેનચીએ કે માખી જાણી જાય છે તે ઉઠી જાય છે

માખી જેટલી ચપલ છે તેટલી જ ચતુર ને ચીકણી પણ છે, એને અમુક જગ્યાએથી કધક ખાવુ દશે તો એ ખાધા પિના સહેજે નદિ બાગી જાય આપણે એને ઉડાડીયું કે જ્યાંથી એને ઉડા-

ડવામા આવી દશે તેની આમપામ એક વર્તુળમા ગોળગોળ ફરતે કની પાંડી એની એ જ જગ્યાએ આવતિ એમતે, પાચમાન વાર આપણે એને ઉડાડ્યા કોયું નદિ નો એ ધારેલી વસ્તુ છાંડશે જ નદિ કોઈ પણ સ્થિતિમા અનુભવ કરવાને માખી નથી પ્રથમ આખનો ઉપયોગ કરે છે જ્યાં ખુજ માખીઓ બેઠી દોષ તમા ગોળના ગગનુ ત્રાકડાનું છાંડિયુ મુકયુ તો એક પછી એક માખી એના ઉપર આવતિ બેસશે અને બેઠા બેઠી જીભ અડાડીને ઉઠી જશે આ ઉપરથી એમ પણ અનુમાન કાઢી શકાય કે માખીને નાક જ નહિ દોષ

માખીની એક ખાસિયત એ છે કે એ સ્વાર્થો છે કાઠી કે મધમાખીની જેમ એ મધીથી નથી એક માખી ખાધ શકે એટલો કણ પડ્યો દોષ અને ત્યાં બે માખી આવી થકે તો બને લશરો અને જે મોટી દને એ ખાશે ને બીજી સ્થિતિમા જરા છેડે બેઠીયેકી તેના મામુ નેધા કરશે અને બધો લાગ ગએધા બેશે ત્યારે જ પોતાને રમ્તે પડશે એમને કાઠીની કે મધમાખીની જેમ નધમા રહેવું કે વનવુ પગવસ્તુ નથી

માખીના સરીરમા આપણે પાચ વિભાગ પાડી શકીએ ઉપરની બે પાખો, નીચેના ૭ પગ, મોટી લાલ આખોથી રાતુરણુ દેખાતું માથુ, જ્યાંથી આખ નીકળે છે ત્યાંથી ગળા મુધીનું કાણ ધડ અને પાપ નીચેનું પીળા અથવા મધમાખીના ગગનુ જદર આટલા વિભાગો તો આપણે મહેજે જોઈ શકીએ છીએ પણ જેને લીધે એ મોટી વધુ ભયંકર અને માનવજનલિના દુરમન જેવી બની છે તે, એના સરીર પરની ઝીણી રૂવાગી આપણે નગી આંખે જોઈ શકના નથી, તેથી જ તો આપણે એનાથી ગાફિલ રહીએ છીએ અને એના ફેલાવેલા મેગોના બોગ ઘડ પડીએ છીએ માખી પ્રત્યે આપણે કેમ વર્તવું જોઈએ અને આપણા જીવન માથે માખીને ગા મળેવ છે એટલુ જાણીએ ને આવરીએ તોયે ધણુ થયુ

નામાન્ય મમજ એવી દોષ છે કે માખીઓ જીભથી ૭૫ દે છે નધા રોગ ફેલાવે છે વસ્તુ એની સરીરગચનાના નિરીક્ષણ પછી જણાય છે કે એની જીભ તીક્ષ્ણ નથી રોગના જરુઓ તો તેના આખા સરીર પર જીવાએવી આ ઝીણીઝીણી રૂવારીમા

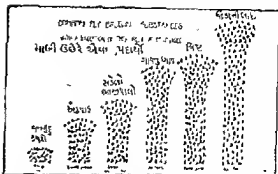
ભરાઈ રહે છે અને ઉછેરે છે આ ફાટી તેની આખ અને પાખો સિવાય તેને આખે સરીરે હોય છે તે ઝીણી પણ ખરડ હોય છે, અને જંતુઓ તેમાં સલામતીથી ભરાઈ રહે છે.

ઉંખ તો માત્ર ગાયલેસની કોડ અથવા ઘોડાર-તળેલાની માખીઓને હોય છે તેમની જાલ તીક્ષ્ણ હોય છે. તે વડે તેઓ સોઢી ચુસે છે, અને તેને બદલે તેટલા પ્રમાણમાં પોતાનું ચુક મુકતી જાય છે.

ગંદકી અને ખોરાક અને ઉપર માખી તો ભેગો છે. આજકાલ દાયકાના કેલિયા ઉપર કે તમારા ભાણામાના અન્ન ઉપર ને માખી ભેડી હોય છે તે ધરીક પહેલા જ ધર પાછળના ઉકરડા પર, જાજરની કુડી કે વાસણ પર, અથવા કાંઈ ગેમીના અળખા કે લીટ પર ભેસી આવી હોય છે—સાથેમાથે ત્યાના જંતુ એના સરીગ પરની કવાડીમા સેતી આખી હોય છે એ જંતુ તમારા ખોરાક વાટે તમારા સરીરમા જાય છે ને એવી રીતે રોગ ફેલાય છે

એક માખી ઓઠામા ઓઠા ૧૦૦ અને વધુમા વધુ ૬૦૦ થી ૮૦૦ ઈંડા મુકે છે, અને જરા ભેજ સાથે ગરમીવાળી દવા હોય કે એ ઈંડા ૨૪ કલાકમા સેવાઈને બચ્ચાને જન્મ આપે છે એ બચ્ચાને ભેયી પાંચ દિવસમા પાંખ પુટીને માખી થાય છે માખી ૫૧૦૦ પુટ દર મુકી ઉડતીઉડતી પહોંચી રહે છે એમ અનુભવથી જણાયું છે એટલે કચરાપુત્રે ધની આમવાસ કે ફળિયાના ખુણામા ભેગા કરવો, આમ-તેમ ચુકવું, ઓકળના મસમૂર ફળિયામા નાખવા, લાંબ ને જાણુ ધરની આગ્રપામ ભેગા થવા દેવા, એ પણ ભયંકર છે. આં પણ પ્યાનમા વેના તો એક રીતે રોગનો ફેલાવો માખી નદિ, પણ આપણી કુટુંબને લાંબે આપણે જ કરીએ છીએ. એટલે, સમજાએ તો એ અટકાવવાને સમર્થ પણ આપણે જ છીએ.

તેકે કુલને તો આ નુકસાનકર્તા જંતુની મામે પોચ પગલા સીધા જ છે. ફોગિયા, માખીના ચાથ, વગેરે, કાપીડા, સાપ વગેરે જ માખીને આપ જાય છે. ગરિતગ તો ઉપર ખનાવેલી એની પેદાશના પ્રમાણમા એ ફેલાવ જલ ખડ ન રેગન કરે જતા

માખી ઉછેરનારી વસ્તુઓ

કચરાપુત્ર, એકવાડ, સરેલા સાકાજી, ગાયલેસના છાણ, વિશ ને ચોડાની લાંબ ચી જવા જંતુઓ કેટલા પ્રમાણમા માખીઓ કત્તર કરે છે તે ઉપલા ચિત્રમા બતાવ્યું છે રોડાની લાંબ સાંધી વધુ માખીઓ કત્તર કરે છે

આ જમી નછી દૂર ફો અને માખીઓ બની મેલે દૂર ધસે

એને બીજકલ દૂર કરવાને તો આપણે પોતે જ એનીને આપતા છલાજ લેવા ભેદળો. કદ, લીટ કે મજા-મૂત પર મુકી માટી નાખી રાખવી ભેદળો અને જાણુ, લાંબ, વગેરે પર પણ માટી નાખી મુકવી ભેદળો. મુકી માટી એ માખીને પેદા થતી અટકાવવાનો ઉત્તમ ઉપાય છે જાણુ. લાંબ વગેરેને જલદી મુકવી નાખ્યા હોય તો માખી ન થાય અને ખાતર નથા બળવણની જરૂર પડે સારે વાપરી શકાય. એંદવાંડા ખાતરમા નાખી ઉપરથી ફેરી માટી અથવા નાજ મજા નાખવી.

માખીનો નાશ કરનારાં સીંતેમા કેટલાક માખી-ખાઈ છોડાઓ પણ થાય છે. એ છોડવાઓ માખી ખાઈને જ જાય છે ને વધે છે. તેના પાંચ પાલી જેવા દોલ છે. પ્યાળીને તળાએ એ પ્રથમ મળ્યો એ ગળે છે, એ ૨મ પાલા માખી આવે કે એ પ્યાળી જાય થઈ જાય છે અને એટલે પાંચમાથી એવા એ આપોઆપ નીકળે છે ને એ માખીનો જ એ ખનાવી ર છે અને એ ૨મ પૂઠો ખવાઈ ગયે અને પછી જાય ત્યાં જાય થયેલી પ્યાલી ઉપર છે અને બીજા માખી મેલવરા માટે તળાએ મળવાળું એકાદ ડીપુ ઉત્પન્ન કરી ચિકાની ગદ જુએ છે. આ આવો કદ એક જ જાણો છોડ નથી થતો, જલજલમા એવા છોડો થાય છે.

માખીથી કંટાળી જઈને પાલાત્ય દેગામા તેનો નાશ કરનારી જવાઓ મોખવામા આવી છે; અને દવે

તો માખી પકડી પકડીને ઓલિયા કરી જવામાં મંચા પાણી નીકળ્યા છે ।

માખીએ તો જ્યારેયારે પ્રસંગ આવ્યો છે ત્યારેયારે માખી વિશે આવી વનનું કહ્યું છે :

‘માખી મરણને ક્યારે આપણને અમરણ મદદ

આપી છે આપણે અ-

ચ્છના કેટલી જાણી

ગણીએ છીએ તેની

પરીક્ષા માખી જેટલી

આપણને કોઈ પાણી નહિ

આપી શકે ખાતાખાતા

એક ટીપુ નીચે પડે કે

જાનાજાના દાળ નીચે

દોળાય, ને એ માંક કા-

વામાં આપણે જરા પાણી

આપ્યું કહ્યું કે તરત

માખી આવશે અને

આપણા કાન પૂકી જશે

આપણી જાન એટલી

ગરી છે કે પ્રત્યેક ક્ષણે

આપણે તેમાની ગંધ પેદા કરીએ છીએ શરીર એ

કંઈ ગંધાની ખાણ છે એની ઘટા કરી એટલે

નરકની મક્કા કરી દવે એવા ઉકડાને એડમાં ગણી

આપણે દગધરી જાણત ન મ્હીએ તો તો આપણું

મત્તાનાં વળી જાય એવું ન થાય તે મટે ભગવાને

આપણા ઉપર માખીનો મરદાન પહેડો મુક્યો છે

પાપખાને જઈ આવ્યા પછી પાપખાનાને આપણે

તરત મારીથી દાખા ન દઈએ, ગંધવા ખાવાનું ઉકડી

જાનાની માથે બધા એડવાડ તેમજ એડવાડનું પાખી

જમીનમાં ખાડો કરીને દારી ન દઈએ, નાકનું ઝીટ,

ઝોડાંના બળખો એ બધા પર તરતોતરત ધુળ વાળી

ન દઈએ, જમીને ઉડ્યા કે તે જ ક્ષણે અંશય કરેલા

ચાનને ઘેળીને કે ત્રીપીને સ્વચ્છ ન કરીએ તો જરૂર

આપણે માખી પેદા કરીશું ગરરિ થએલા ગડગડા

કે વાને સ્વચ્છ રાખવાની બેદરકારી ગમીશું અને તે

સાદી પગલી કચકચી જવા દઈશું તો તે તો માખીથી

નવન જ નહિ થઈ શકે એ તો ગરકા જ ભરવા

માડે કુકામાં, જે માણમતી આમપામ માખા વડે

છે તેનામાં માણમાઈ છે કે નહિ, અને છે તો કેટલી છે એ જ વિચારવાનું મટે છે.’

ઉપરની બધી વાન અવનમ્ય ચિદ્રમાં છે તે ઉપ-

રૂંથી એ બેરબર માધીજના મળદોમાં છે એમ નથી

માનવાનું એમણે અનેક વાર દર્શાવેલી માખી વિશેની

ગીઝોએ બાવ માત્ર છે

૧૯૧૬ની માત્રમાં

દીવાળી પર માધીજ

કાગડી ગુરકુળા વા-

ર્ષિકાત્મવમાં ગયા દત્તા

ત્યારે અમે એત્રાનું

વિદ્યાર્થીઓ તેમની માથે

દત્તા એ પવિત્ર ગા-

દિનારે, એ બ્રહ્મચારી-

ઓના જ આશ્રમમાં

માખીઓનો ઉપદ્રવ

અમલ્ય દત્તા દિમાસ-

વની તળેડીનું જગલ,

ગયામાંનું ચૂચ્છ ની,

છતા માખીઓ એટલી

બધી કે ધાળી મદદ આદર બિહારીએ તો જ્ઞેન-

જ્ઞેનામાં કાળા ચિત્રામણવાળી દેખાતા સાજે । માધીજના

સરકેલા કોઈ પાણી ભાગ પર માખી મારી જાય તો

એ તેમને ગટના પાખીના કાઠો શરીર પર પડ્યા

જોળાર લાગે, પણ જ્ઞે એમના આવાના કોઈ

પદાર્થ પર માખા એડેલી એમણે જ્ઞેઈ નો એ તેમને

ઉચ્છિષ્ટ અન જમવા જેટલું જ અમલ્ય શ્રામે તેઓ

એ વખતે તો માત્ર કળાવા જ કરતા એટલે એમના

કળ તેવા કડી તેઓ તે ખાઈ લે ત્યા સુધી અમે

જાણે જાણ માખીઓનો પહેડો કરતા, છતા માખીઓ

એ મામરડને અબદારી જતી આથી માધીજનો પુદ્ગ-

પ્રમંથ પ્રગટ્યો અને એમણે ગુરકુળના ચાલકોની

આકરી ઉલટ નવાન કરી બધી વાતો પડ્યા જાણીયુ

કે એ મહોત્તવ પ્રમંથે જે પાચદસ દગ્ગર સ્ત્રી-

પુરો આપેલા તે બધા છુટમાં, પણ ગુરકુળ આત્ર-

મથી માત્ર એએક કક્ષાગના પેરાવાની અંદર જ શોચાર્ક

કળા દત્તા । નહોતું તેને દાટવામાં આવતું કે નહોતી

તેના પર ધુળ વાળવામાં આવતી

માખી

દંડમાં મરી જતુઓ કપર ભેગે છે

મદદી જતુઓથી બેઠેલી જ હોય છે

માખીના પન તથા સરીર પર ઝીણું વાળ હોય છે જેમાં

એ જતુઓ બગઈ મટે છે, અને માખી તથા કડી તમામ

ગરીર અને ખોરાક પર ભેગે છે ત્યારે માથે એ જતુઓની આવે છે

એ જતુઓ રોન ફેલાવે છે

માખીના ગરીર પર પડ્યા પડ્યા નાક લાખ જતુ મળી

આવે છે

ફોલેગ, કાપ, મીનજા, સમજાવી વગેરે બધાકે ફેલાવે

ફેલાવે આ જતુઓ એવજેવામાં કરે છે

આટલે કે માખી જ આ બધાકે ઝેરો ફેલાવે છે

માખી ગંધામાં ઉડે છે, મટે છે ને પોષાય છે

મટે ગંધા ફર કરે, અને માખી એની ભેગે ફર મળે.

આહારમાથી પરવારતાની સાથે જ માખીછ બધો પણ ભેગા નીકળ્યા. દરેક ટોળાના રમેકારી, તેના એકાદની, તેના મંદા પાણીની અધવચ્ચ બોધને ગંધીછ અનુચ થઇ ગયા. આપુ બલસામા ધીરજી તો કઇ થઇ શકે એમ ન હતું, છતાં એટલુ તો ક્યુ જ કે માખીઓની સંખ્યા વગરે દિસામે વધી પડી કોલેરાનો ઉપદ્રવ શરૂ ન કરી દે ને માટે સરુ-કુળથી માઇક મુખીના ઘેરાવામા કરતી લાક ધમ્મઓ ટોટા દેવકાળી અને એટલી હતની એંદર કાઢીએ શોચ ન જનું એવો આકરો નિયમ કરાવ્યો.

મેમાસામાં માખીઓમાથી છુટવુ હોય તો આખા વરમની સકાઇ હોય તો જ છુટી શકાય, કેમકે વરસાદ નિવારના દિવસોમા સૂર્યનારાયણ આપણને એટલી બધી ચઢક કરે છે કે ગરમી નામશેષ જ રહે છે પણ વરસાદમા સૂર્યદેવની એ મહદ પણ નવી મળતી અને આપણે મહકી તો ગેળતા જેટલી નિયમિતપણે ક્યે જ વજાએ છીએ. એટલે વરસાદથી ઉત્કટ થયુ મરે છે.

એટલે ખરી ઈતે મમજને ભેજાએ તો એ ભયંકર મેગમસાક જવને ઉત્પત્ત કરનાર આપણે પોતે જ છીએ જે વેળાએ એકવાર ભુકવાડની બાળખમાં આટલી બધી કોડમી રાખતા હોય છે એ જ વેળાએ પોતાના કળિયા, ખજા, મગીઓ વગેરે એટલા મગા બનાવી મુકે છે કે માખીઓ થતી હોય એમી દમગણી મહેજે થાય. અને મોથી વધારે દુખ તો આપણાં પાપખાતાનું હોય છે દિદુમસક માનવાં જેટલા પાપખાતા ભોજનું તે બધા નહન કિરાડા દરે. જ્યાંન પર જ્યાં મગવાડ પડે બધાંસા ભરીઓને અર્ધપણુ ઉપારે, પણ પુરું માત્ર માપ નદિ નેથી જમીન પર મોતનાઓના મદિવાઓ મુખી મેંદાના થર નામે. પગિજીએ મામમા બીજા બાળખમા મને એટલી સકાઇ મેંદની હોય તોમ માખીમાથી છુટીએ નદિ.

કેવરે, માખી પામ્યાં આપણે એટલુ માપ તો લાખ લેવું જ પડે છે, એટલા નિયમ તો પાળતા થમ જવાનુ જરૂર છે કે મગાડે પડેલી માખી દરોન કે તાદરમી માડીને માને બધી માખીઓ, ઈંદી પર જઈ દાન્યના ઈંદી થાય નદિ ત્યાં મુખી આપણાથી અગમ નેનાય નદિ. મિનિટ મિનિટનો ઉપોચાદ કરે, અને મનન દિવમ મારી મગધેલા બધા માખીની વસ્તી

બધુ મોટી હોય ત્યા, માખી બનાવે એ સર્વ મંજરી દર કરવાનું જ કામ આખા દિવમ માટે સ્તીકારીએ અને માખીને પણ મંદકી શોધી ન મળે એટલી દરજ્યાના કર્યા પછી જ લાગુવા અને ખાવાનીવામા છવ પરોવવાનો દગવ કરીએ તો પણ પોટુ ન કહેવાય.

પ્રભુદાસ છગનલાલ માંધી

તમને ખબર છે?

આખી દુનિયામા સોથી વધારે મરખી બપુનિવાનમા ક્યાવગમ પડે છે

સોથી વધારે વરમા દિવમા આગમ માગમ ગેશ-પુજા પડે છે

સોથી વધારે હાટ શાદખીરિયામા ભરમાયાકમા પડે છે

સોથી ઉચુ રિખર દિમાલવનું માઈન્ટ એવેન્ડ-બેની-મંદર રિખર છે, જેની ઉમાઈ રક,૦૦૦ ફુટ છે.

સોથી બીજુ ગ્યાન વેજે-દામનમા જોઈન નદીને મદેસ છે

સોથી મોટું આમ પાળીનુ સરોવર એંગાવામા પ્રખીબન સરોવર છે

સોથી મોટા અખાન દિંદનો બમાલની ખાડી છે

સોથી ઉચી જમીન આમમ છે, જેની ઉમાઈ રિખરની

મખાલીથી ૧૧૦૦ ફુટ છે

સોથી નીચી જમીન આમમર છે, જેની નીચાઈ

૧૩૦૦ ફુટ છે

સોથી વધારે માલ પાળીનું મેંદાન એંગાવામા બેસ છે

સોથી મોટી મદા મેંદ ફૂંક મેંદ છે, જે કસાનેથી

પગાર થય છે

સોથી મોટા જગતિયો મેંદ મીન છે

સોથી મોટું બદા મીનાપોડ છે

સોથી મોટા 'ટ્રેસ' મુગા ભનેડા છે

સોથી લાખી નજી અમેરિકાની મિનિમિની છે

સોથી મોટા 'પ્રેસ' દેગિયામા પ.મોરો છે

સોથી વધારે મારકિય દરિયા નર્મિયાના વધમ

ખમમાં થાય છે

સોથી મોટી વેદર દેશની છે

સોથી મોટી વેદર સહન દેગિયામા સાર્વદિવાના છે

સોથી મોટું મુગ અમરિકામા મદાનું છે.

સોથી મુગર હોપ દેગિયાના, હોપ છે

દુનિયાના સર્વ વમેન મલ રમે-મિગામા જ જ.ન. છે

અમેરિકામાં પાન લાખ છે તરેન ખમે ખમ મેંદા પુગ

એમારો જે દુનિયાના એ મોટી મેંદા પુગ પડે મેંદા

પાંદમ જમર છે મારમે

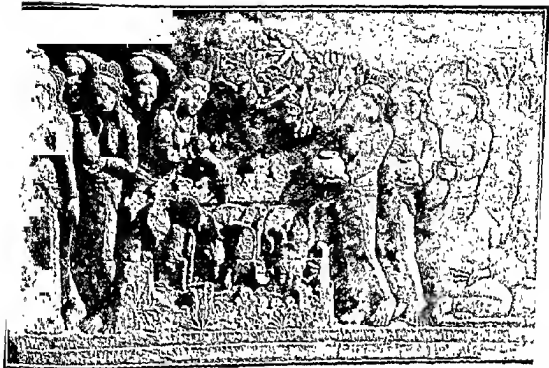
કે એ વિભાગ છેડી જવાની એને ભાવે જ નહોતો થાય ત્યાં પાત્ર વિભાગમાં નજર નાખતા જતા પ્રેક્ષકને આ આજ્ઞા મમયમાં બુરનવિધા અને એને લગતા ઉદ્યોગોનું જે જાન પ્રાપ્ત થાય છે એથી નવો જ થવા વિના કેમ જ રહે? એના એ અદોષના નિરીક્ષણને પચાવવાની ગદ ન જોવા એ અધીશક્તિથી બીજા વિભાગમાં દાખલ થાય છે.

એ બીજા વિભાગમાં યંત્ર, વાદ્યો, ટૂંકો, માટીઓ અને વિભાગોનો અધિનિર્વાહન પ્રશ્નિત કરતો સંપદ નજરે પડે છે. આર્થિક જનાવવાના પ્રથમ પ્રયત્નના કયા રૂપ દાખવવાનું આપણે માટી આજ્ઞાની નવંત્રેક મોદર-માદરના મુશ્કેલી પ્રશ્નિકમ પ્રેક્ષક અર્થાં જુએ છે જેન રહીવનના નિરીક્ષણ જ-આવેલા આજ પચાવવાની માટી આજ્ઞા સર્વોત્તમ વિશ્લેષિક એવિત્તોના વનુના ત્યા નજર છે. ટીમરોમાં આજે કેવા મુખ્યત્વે નવી મકાલ છે એ તે કદાચ પ્રેક્ષકનું અનુભવ ન દેવા, પરંતુ કદાચની જગી મનાવો અને તેમાં મોડવાંચલા રોષો નિદાગવાનો તે અર્થ જ સાત મળી મકે પચીઆના ઉદ્ભવ પચી સુચિત થઈથી કદવનાં રકુલ વર્ણિત નાદર કદાચ કદકેરવા બગીચ પ્રવર્તો થઈયા અને આજે એ માનવવિજ્ઞાનના કદ કદરવા જોઈ ત્રીજી રકા છે એના કાષ્ટ રવજ ખ્યાલ પ્રેક્ષકને અર્થ આવે છે, અને વિભાગમાં માકે પોતાના ઉત્તેજિત કદવનાપ્રદેશમાં ઉદ્ભવ કરતો એ બીજા વિભાગમાં પ્રવેશે છે.

બીજા વિભાગમાં વિભાગનું પ્રાપ્ત્ય પ્રવર્તે છે મુખ્યત્વે ગણિતશાસ્ત્ર, શીઝિક્ષ, કેમિક્સ, ઇત્યાદિ વિષયોનું આમાં પ્રવર્તન છે અર્થાં અદન દર્શાવી એક પ્રયોગ નિદાગતો, ત્યા આટી ફેરી કાષ્ટ મગિત મોડારનો, પછે કાષ્ટ રજ દાખી 'એકમ ર' વિભાગ જોતો પ્રેક્ષક બીમી મદીની વૈજ્ઞાનિક પ્રશ્નિતી દેરત પામતો અને દુનિયામાં અગ્નિદત મગવના આ મય જાનભક્ષમાં અપેક્ષાએ પોતાના કદ જાન-મદદની રકા ખાતો ચોથો વિભાગ જોવા મોટે છે, પરંતુ ત્યાનું કામ દલુ અપર્ણ દોષ એ કદકેરો-કિનકો લક્ષતો વિભાગ નદિ નેરેકેરકા મોટે ખિલ જોતો એ પાચમાં વિભાગમાં પ્રવેશે છે.

પાચમાં વિભાગમાં કાચ, કપડા, દાર, ખેતી ઇત્યાદિ મુખ્યત્વે લગતું મુદ્દ પ્રવર્તન દેવા જતાં મોટી વિગત તે એ ખજોળ વિભાગ નજર જ આકર્ષાય છે. એક વિગત આજ્ઞાને બગીરેતુ મગમી પ્રેક્ષકો (કુખી) તે અર્થ જ નજરે પડે. પૃથ્વીની ગતિના અભિદુષ ખ્યાલ આપતો એક અર્થ અર્થો મોડવામાં આવે છે. દિડી વાતાવરણ ખર્ક કદાચ પ્રવર્ત કરતા એક આજ્ઞામાં, જયપુરની વેધ-માળાની એક નાનકડી પ્રતિકૃતિ જોઈને દિડી પ્રેક્ષકને તે મગવ દર્શ થવા વિના જ જ રહે આમ દુનિયાના આ નવંત્રેક અધિશક્તિમાં એક દર્શા માળાના અનુભવમાં અનેક પર્વો ૧૬ થવાની જાનબી અનુ-ભવતો એ જદા નીકળે છે અને જાણીના નિવરોમાં અનિવરતા અનુ દુષ રમજોનું અવરોધન કદ છે.

દરે એની નજર ચિત્ર મેંધરીઓ નજર રજ છે પદ્યા એ પ્રાચીન મતમાં મી મુશ્કેલી ચિત્રમદ 'રજવની જુની પીનાકોથેક જુએ છે, પડી નતરથી આમખીનમાં મકા મુશ્કેલી ઉત્તમ ચિત્રમુનિઓનાં નમદ એ નવી પીનાકોથેકમાં જુએ છે, અને છેરે પીનમાં મદીની ચિત્રકળા અને નવી રેરે મેંધરી ખાતે છે જુની પીનાકોથેકમાં એ કદવના અને પોગણિક ચિત્રો જ ચોક્ષ્ય જુએ છે, નવી પીના-કોથેકમાં મનુષ્ય પ્રવર્તે છેડી કુદરતમાં નાદર નિદાગના ઝીખો દોષ એમ એ અસ્ત્રામાં કુદરતના ચિત્રો જ વિગત નજરે પડે છે અને નવી રેરે મેંધરીમાં તે પ્રેક્ષકને એની જ અમર થાય છે કે કુદરતમાં નાદર નિદાગતો માનવી ત્યા ન અરકના આજ્ઞા નથી જાણે પોતાનામાં જ મોડવનદ જોવા માડ છે કાળુકે અર્થોમાં તે મોટે ભાગે નમ માનવરેરે પર જ ચિત્રકારની પીછાની કૃપા ઉતરી છે કલકો રૂપી એ રમ જુદતો અને અવનવા ભાવોના ચલકા અનુભવતો પ્રેક્ષક ચિત્ર ચિત્ર એના ઉપર ચિત્ર કરતા એમ તે ધરીબદ એના એ પ્રથ મુખ્ય છે કે મનુષ્ય અંજા રહે છે કે પડે છે ૧૧થી એને એમ જાણ થવા વિના નથી રહેતુ કે દિનિદાગના જેમ અનકાળ લક્ષ છે એને કદિ અચિત્ત થાય છે તેમ ચિત્રકાર રેવળ વર્તમાન જ ગીતે છે ચિત્રકારને આજ પ્રત પચામાં જો જગ મે કાંઈ દોષ તે

વળાશય આગળી [નવનુ ગિધ]

આપણી ભૂગોળમાં અત્યારે ત્યાં સુગાચાના નામે જાણા પડી ગયા હાલ છે, પણ પ્રાચીન કાળના હિંદુસ્તાનમાં તે એ હિંદુવાસીઓના એક જળક સ્થાન હજી બંગાળા ગોળ, કચ્છ તથા બીજી પ્રાચીન ધર્મોના બાને બાળનના તેમના શાય છે તેથી હિંદુના પ્રાચીન સાહસિકોએ તે કહેતા શાયે કુળ નિકટવા જમાવી હતી સુગાચાના તે આજ મુઢી કહેવાય છે કે ' એ ભય ભવે તે પાછા ન આવે, આવે તો ખરિયાના પડિયા આવે એટલુ સામે ' વલ્લભી ગિધાસિયાના વચનો એક સજ્જ કુમાર મેટિયા કાંસી લાઇને ત્યાં જઈ વચ્ચે દત્તો કેંગ કહેવાય છે હિંદુ અને બીજા ધર્મના કહે મુળ ત્યાં નખાવાં હતા અને આજે તે ત્યાં હિંદુ ધર્મ નાજુદ રાય છે હતા કાંભા સમારક-માદાબાનુ સાદિત્ય પ્રુજ આદર પમે છે અને પ્રાચીન કમારના નાટકો તથા નાચ ધાય છે આદમા કે નવમા કૈામા મુખાચાના રોચેટ્ટ રાજવમના રાજ્યોએ મેટિયા-ગદુરમાં એક જાની દેવાલય બનાવ્યુ છે એ મંદિર સુદાપુલનુ છે હતા નેની વીસાલો પર મારવાનુ-માદાબાકેતના આખા પ્રત્યેા દારગળ મનેાદર સિધ્ધકળામા મુનિમત કર્યા છે તેમાએ એક જ નમુને અદી આપી છે સમયન જે માર્દિના વેશવાનુ એ મેટ્ટુ મંદિર આપી અસપ્ત વાલીઓની દાખી અમ્પર છે રોચેટ્ટ રાજ્યોની માર્નલી રાજમાની એ મેટિયા-ગદુર રાજેશમાં આજે તે મેટિયા વિસ્તારવાળુ જગલ કુળ છે અને તેની અદર ત્યાં રમુદના પાનના મુસવાદા આવે છે હાલે અને બુનકાળના મેગના કદર નામગાય છે

ઇંગ્લંડના રાજમહેલમાં હિંદી શિક્ષ

મહારાણી વિક્ટોરિયાના વખતમાં મેલબોર્નના રાજમહેલમાં રામલાલ કરીને એક પંતખી શિક્ષીએ એક ખામા તૃદન દિહની ૪૮ દમે તીરાનખાનુ રમ્યુ છે તેનુ આ ચિત્ર છે આપણુ દેશના ક્રીમાનો અને રાજમહેલમાં એક ઇટાલી અને ફાન્સની નકલે રાજમહેલો બધાની સામે કોરોડો કપિયા પરદેશની કારીગરી પાછળ ખર્ચે છે છતા તેમાં નરો પે સોનદરે કે કળામઆવ આપતો નથી કલગતામાં સરકારે પણ વિદ્યોદિયા આગળે લોક પાછળ કોરોડો ખર્ચ્યાં પણ તાજમહેલની કીર્તિનો અરો પણ તેને મળ્યો નથી નવા દિહીના બા રાકમના બગાચા સાથુ છે ઉપરના ચિત્રમાં છત પર આપુના દહેશની કારીગરી દેખાય છે. આમેના ઝરખા લયપુર દખના છે તાપાનીની લગ્ગા આગળ તો મોનલ અને બોદ કાળના નખનાએ પરથી રચના કરી અજબ આકર્ષણ કું છે ઉપરનો મોર સર્વે કળામાં પોતાની કળા પુરી રાજ્યો બન્યો દેખાય છે છતને ટેકા આપતા આકાશમાં દક્ષિણ દિહની છાયા છે આમ હિંદી શિક્ષની સર્વે કળાઓની એકસામધી મનોહર ગ્રથાળી કરી આપનારા એ કારીગર વિશે આપણે અત્યારે શું જાણીએ છીએ? હિંદી આગવી મળ કલા અને શિક્ષની બાહેધરી

સર્વ એની બાધ નહિ ધરે તો હિંદોને વેચવ રવખુ ૪૮ રહેવાનો

તે અતિ અલ્પ હોતો. જોઈએ એવું અનુમાન તારવવા આ ચિત્ર ઝેરીઓ અને પ્રેર છે.

ચિત્રકળાની કેટલીક અન્ય ઝેરીઓ જોઈ નાખ્યા પછી એ શિલ્પકળા સંબંધિતતામાં ત્યાં છે. ઇસ્ટી-સન પૂર્વેની મીસી શિલ્પકળાના નમુના અને અર્દોઆં જોવા મળતાં ઘડીબર મુગાં થતો એ આગળ ચાલી મીસ અને રોમની શિલ્પકળાના નમુનાઓ હિપર પણ નજર નાખી લે છે. ગ્રીમર અને રોમની શિલ્પ-કળા જોનાં પૂર્વ અને પશ્ચિમ વચ્ચેનું અગાધ અંતર અર્દોઆં પણ જળવાઈ રહ્યાની એને ખાતી થાય છે.

સંગીતની ઉપાસનામાં પણ મ્યુનિયવાસીઓ કચાસ નથી રાખતા. લગભગ દરેક ઘરમાં એકાદ વાદ્યનું તો હોય જ. શાળામાં વિદ્યાર્થિનીઓ કરનિયાન અને વિદ્યાર્થીઓ મરનિયાન સંગીત ગાળે. કેલ્ડ દાહિસ (દોરેલ)માં અનેક આમાન્ય જાતવનારાઓને રોલ ઉપરાંત કીમતી અનુભવ મળે અને વિગેષ પ્રગતિ થયે જલસાના ઉચ્ચ પગથીએ પણ પહોંચે. એકાદ સુંદર જલ્લમામાં દાનજરી આપનારના હૃદયના તાર પણ સંગીતશાસ્ત્રીની ફીલરૂઆના તાર માથે એકતાનના સાધવા માટે ખરા. એક પ્રસંગે એક એપ્રેલ જાનુએ મને કહેલું યાદ છે કે 'આવું સંગીત તમને લગ્નમાં નહિ મળે.' અર્દોથી નીકળ્યા આઈ લન્ડર વિદ્યાર્થી-ઓને માટે સરસ્વતીદેવીનું અદિર ચમ પડેલું વિશા-ચીક જોઈ લીધા પછી સામાન્ય મદત્તન ધરાવતા રચણો તરફ પ્રવાસીની નજર ખેંચાય છે.

પ્રેાપમા દરેક નાનાગોટા શહેરમાં જોવાલાયક રચણોમાં દેવળનું નામ તો સૌથી આગળ પાડતું જ બોલાય. નાના ગામમાં તો દેવળની ટોચ કરવા ઉંચું એક પણ મકાન બાળે જ નહરે પડે. મ્યુનિય પણ એવો અપવાદ નથી. અર્દોનું પ્રસિદ્ધ દેવળ આંખોના દેવળના નામથી જોળાયેલ છે. એને બે મિનારા છે. એકની ઉંચાઈ ૯૯ મીટર (એક મીટર એટલે ૩૯ ઇંચ) છે અને બીજાની ૧૦૦ મીટર છે. એ સંબંધમાં એની કિંવદંતી છે કે એનાન આતીને રાતના ચણેસા બાગને તોડી નાખતો એથી બીજો મિનારો ૧૦૦ મીટર થાપ રાખ્યો નહિ. મને તેમ જોા પરંતુ એ મિનારા પરથી નજરે પડતું અપનિય શહેરનું આદ્વાદક દરય જોઈને પ્રસાદને એ અમ

સદ્ય રળો તો જરૂર લાગે છે.

મ્યુનિય આવનારો પ્રવાસી બાવેરિયાનું અન્ય આવકું જોવાનું તો કેમ જ લૂણે ? એની મહત્તા તો ઐતિહાસિક છે. જર્મનીના સર્વ હુડાછવાયા રાજ્યોને એકત્રિત કરી, જુદા જર્મનીની રચાવના કરી પ્રિન્સ બીસ્માર્કે ૧૮૭૦માં રાસને સખ્ત દાર આપી તે વખતે કળે કરેલી દેવ તોષાની માતૃનું બનાવેલું એ આવકું છે. એની ઉંચાઈ ૧૯ મીટર છે. એ બાવલાની એદર જોઈએલી નિસરમ્પી મરી માલુસ એના માથામાં પ્રવેશ કરી રહે છે. લા પાચ માલુમ નેમી રહે એટલી વિશાળ જગ્યા છે અને એ રાજાસી બાવલાની આંખ અને કાનના છિડોમાંથી પ્રેરતો. મ્યુનિયને મોગેરથી નિદાળી રહે છે. આા રચરણ-રચેમો સમયાનુસાર કેની બિનબિન સાગળીઓને જન્માપી રહે એવો આ એક સુદર પુરાવો જિ. આ બાવલાને જોઈ કેલ્ડ દેવ પ્રેરકની આખમાંથી લાકાઈ પહેમા ખુન જરતું દરો પરતુ આપે ? આળે તો એ એક નિરરકારુણ દારય દેશને જ સતોળ માગી લે છે.

અનિય (નર્મણી) લખજી ત્રિયુષન યોદિયા

નદીમાં કેમકેમો એક જોઈને રહતો હતો. એક માનસે આથી તેને રડવાનું કાલુ પુણ્ય ત્યારે તેણે નદીમાં નારી ટોપી લઈ આમણી કરી હતી. 'મોરો બાપ—'

તરજ ન પેળો માલુસ નદીમાં પુરી પડેલા ધોતી પારે દાકેતોદાસતો એ ટોપી લાળેને બદલ નીકળ્યો ને યાસરા સાંપનું એવ કહ્યું, 'તારો બાપ તો ક્યા વ જડતો નથી એ કરે કેમજેથી પડી ગયો ?'

તે ઠેકઠેક કહે 'મોરો બાપ પડેસ નથી નું તો લાગેને એમ કહેતા જતો'તો કે મોરો બાપ ટોપી કેમને આપી મળેા, પણ ત્યાં તો લાગે નદીમાં પુરી પડયા, એમાં નું મું કહે ? ત્રી, દને ટોપી તેમ લાગે.'

૬૬

ન્યાયાધીશ—(પરિવાર સંસ્કાર મુનેદમારનું) મારું નાન નિરોપ કમવે જિ. તુ મારે દરે જા

મુનેદમાર—આપના આખાર નું દરે પરિવાર કાળને ?

૬૭

'આ દુખવમાં યોથી વધારે જાણલકર કાળુ છે.'

ન્યા આલનારે દુખાનના આજ્ઞામાં કંઈકા યોઈને પુગ્યું.

'એ કાઈ મને ખબર નથી' યોઈમંચે જાણ આપેલો,

'પણ નેથી વધારે રખો તો નું ખાજ નું.'

નિંદા

અનુગાન પાન ૩૭૨ થી

મોદનસિંદ પુછ્યુ,
'કાણુ ?'

'એ તો હું સત્ય'

'કેમ, અત્યારે શું છે ?'

'હું જવાની રત્ન

લેવા આપ્યો છું'

'જા માટે ?'

'તમે નિંદાને આશ્રય

આપ્યો છે તમે મળ્યો

છો કે જ્યાં તેનું પ્રાપ્ત્ય

હોય ત્યાં હું રહેતા નથી

એટલે મને જવાની રત્ન

આપ્યો'

'પણ તમારે જવાનું

કામ કારણ ?'

'હા, એક તો તમે

નિંદાને આશ્રય આપ્યો

તે, અને બીજી એ કે

અહીંથી જે બધા બહાર

ગયા છે તેઓ મારી ગાદ

જુએ છે મને રત્ન આપે

એટલે હું પણ જાઉં'

મોદનસિંદ બધાને રત્ન આપીઆપી યાત્રી

ગયો હતો તેણે કહ્યું, 'સત્ય' તને બગાડ છે કે મેં

નિંદાને જા માટે આશ્રય આપ્યો ?'

'ના'

'એટલા માટે કે તું તો મારી પામે જ રહે તું

ઘણો તોફાની છે બધા તારાથી અકળાય છે. મને પણ

તારા નાનપણમાં તે ઘણો મુઝબો છે તને રાજવા મેં

અનેક કષ્ટ સહન કર્યો, એટલા માટે કે તને જોતા જ

મને આનંદ થતો તું જ્યાં સુધી હોય ત્યાં સુધી માર

બધું મારી પામે જ છે એમ મને લાગતું

અને જે દારૂ મારા વર્તનમાં ફેર પડે તે દિવસે

તું ચાલ્યો જઈશ એમ તે કહેલું, પાદ છે ? બીજા

ગયા તો ભલે ગયા એ મૌ પોતાની મેળે આવેલા.

તને તો હું લઈ આવેલો છું. નારે માટે મેં જેમ

બધાને આશ્રય આપ્યો તેમ નિંદાને પણ આપ્યો

ફોટોગ્રાફીના શોખીનો

તૈયાર થાઓ

નવી ઈનામી હરીફાઈ

'કુમાર'ના એક પગ મિત્રે તમારા માટે હરીફાઈ બને તેના ઈનામી બે મુદ્દે ચીત્રે બદલે કરી છે ઈનામ તે ચક્રમ જ નખી કરશે મારતા આ રીતે

હરીફાઈ માટે તમે પાડેલો કોઈ પણ ફોટોગ્રાફ—ધરમાને કે બાદશાહી દેખાવ, માન્ય, માલિક કે પદવિ બાદશાહી હરીફાઈના 'કુમાર'ના આદર્શ તથા બીજાઆદર્શ—જાણવાનારા બાળ લઈ મકલે

માકલનારે પોતે જ તે ફોટોગ્રાફ પાડ્યો હોતો જોઈએ ધધાગરી સ્ટુડિયોવાળા કે ફોટોગ્રાફી પર નિર્બાહ કરનારા માન્ય અધ્યક્ષ અથવા ન કહેવાય તેમણે પ્રયત્ન ન કરેતો ફોટોગ્રાફ પોસ્ટમાઈથી પ્રાથ માખેના હોતો ન જોઈએ હરીફાઈમાં આવેલા ફોટોગ્રાફી પાછા જોતા હોય તેમણે તે સાથે પુસ્તા પોસ્ટેજની ટિકિટ મોકલવી

ઈનામ મળેલો ફોટોગ્રાફ પાછો મોકલારી નહિ ફોટોગ્રાફી કાર્યક નહ બીજા પડેલા કુમાર કાર્યાલય રાખપુર અમલવાદ એ સરનામે રવાના કરી દેવા જોઈએ

૧ છુ ઈનામ હાથનો કોડાકનો કૌશલ

૨ છુ ઈનામ ફાઉન્ટેન પેન કી. રૂ. ૪૫

પુછ્યુ, 'આ બધા અહીં કેમ ઉભા છે ?'

'એ તો અહીં જ રહે છે તારે પણ તેમના

સાથે જ રહેવાનું છે'

નિંદાની આખો વિકળ થઈ ગઈ 'ના ના,

મહેરગાન, આ બધા સાથે તો હું રહી જ ન શકું

મને જવાની રત્ન આપ્યો મને લાગે છે કે દલે મને

આપના મહાબની જરૂર નહિ પડે'

મોદનસિંદ બોલ્યો, 'તો ભય'

જ

અવાજથી મોદનસિંદની આખો ઉઘડી ગઈ

સુનિકુમાર મલ્લિકાર ભટ્ટ

'બાપા, આજે મને રત્નમાથી પાવલી જરી'

'પછી તે જોના માલિકને આપી નીધી, ખરે ?'

'હા, બાપા'

'કેવો પ્રમાણિક છોકરો—'

'બાપા, હું અજવાબા સુકા જતો'તોને એટલામાં તો

એણે જાણીને પાછી લીધી.'

નામથી તો જઈ શકાય નહિ તને શું લાગે છે ?

'ખરૂં, નહિ જાઉં'

થોડી વારે બહાર ઉ-

બેઠાને બગાડ પડી કે

સલ તો આવનાર નથી,

એટલે મરતપતીએ રહેવા

નિશ્ચય કર્યો તે પછી

ભુદ્ધિએ પણ પછી

લક્ષ્મી, રિદ્ધિ, મિદ્ધિ,

શક્તિ, મુખ, ગાન્ધિ

અને વ્યવહાર પણ પાછા

કર્યા એક માત્ર પ્રતિષ્ઠા

બહાર હતી તેને કોઈ

ગીતે અંત આવવા મ-

ગ્ન થતી નહેતી પણ

સોળે આમદ કરી તેને

ત્યા ગાળી

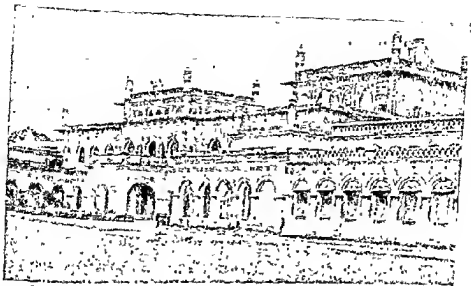
થોડી વારે નિંદા ત્યા

આપી બધાને જોઈ એ

અન્યથા થઈ ઉભી રહી

પછી તેણે મોદનસિંદને

ત્યા ગાળી

સેન્ટ્રલ દિદ્ કૉલેજ બનારસ

ઐની બેસંટ

અનુસંધાન પાન ૩૮૦ થી

સંસ્કૃતિનું મદાન હેવામય જમીનકોરન થઈ જશે એવી એને ધારતી હતી. એટલે તે વખતના ધર્મસુધારકોને પિચ્છાર પેરા થાય તેટલી દદ સુધી ઐની બેસંટ રક્ષણપાકી જન્મ્યા. પરંતુ આખરે ૧૯૧૩ સુધીમાં એણે જોઈ લીધું કે દિદ્ સ્કૂલની ભસ્તી દબે જોખમચાથી તીકળી થઈ છે, એટલે તે વખતે એણે અનિષ્ટ ઝંઝોને છેદવા માટે ઇરી સહતે કાયકુપ આદરી. 'પ્રભુદ ભારત' (વેધકે અપ છનિડવા) નામની એ વખતની એમની આખ્યાન-એધ્મી એ નમ્તરકામની સમયોચિતતા તેમજ સચોટ-તાની આજે પણ સાક્ષી પુરે છે.

સિદ્ધાન્તમાં ધર્મતત્ત્વ

આયોર્વતની આ સર્વદેશીય ને અગમ્ય ઉડાણભરી સંસ્કૃતિઃ એના ઉપરથી દિદ્ એમની આરથા શા કારણે ઉડી રહી છે? પોતાનું ઐતરુણ્યશિશ અને પદ્ધતિનું એટલું મુપરેસુ એવી જીભાર મનોદયાનું હેર ક્યારથી પ્રગરી રહ્યું છે? જાનપાનાદિકમાં અને જીવન-વ્યવ-હારમાં ધર્મગ્રહના કાણ મોંઘી રહ્યું છે? પ્રજા કયે દેકાણે જમડી રહી છે? એ પ્રશ્નાં એની બેસંટને અંતરે પ્રકારી ઉડ્યા. અને એનો ઉત્તર એને નિઃશબ્દ-કૉલેજોમાં અપાતી ગેકોલે નિર્મિત સિદ્ધાન્ત-પ્રજાક્ષીએ આપી દીધો. દિદ્ની કેળવણી એટલે પૂરેપૂરો એડવાઝ એ ઐની બેસંટ નદી આંખે લીક.

દેખીને એણે આખા શિવમુકમમાં ઉચ્છ્રાન્તિ આણ્વતાની ધન શીધી જોડીને નહિ, પણ આચર્યોને જનાવવાનું એ શીખેલા દત્તા. તેથી એણે વારાણસીને દર્શિ 'સેન્ટ્રલ દિદ્ કૉલેજ'ની સ્થાપના કરી ભરતખંડમાં મેકોલે ફૂન નિકેદન પછી પહેલી જ વાર કેળવણી અને ધર્મ વચ્ચે વિવાદ જોડ્યો શિશુમ્માં આર્પણના ઉડા પાયા રાખ્યા પહેલેથી તે છેડના પગથિયા મુધી સિમજી-કમમાં એણે ધાર્મિક પુસ્તકો દાખલ કરાવી પ્રત્યેક પંથની પ્રાર્થનાઓ ગાવાની પ્રથા પાટી ને સ્વર્ગ ધર્મોના સંતોના જીવનચરિત્રોનું પાઠ મેકાન્યુ. અને એ નરીન પદ્ધતિનું જાનુરરજી સીરિયોરે દેશભરમાં પ્રચરવા લાગ્યું. આજે નદન સાધામ્માં લાગતી એ વાન ધર્મ ૧૮૯૬માં તો એકે મદા વિશ્વવકાગી ઘટના જ લેખાઈ હતી. પરિણામે બેસંટને પુનઃપ્રેમી, પ્રતિનિધિરૂપી, એક-પ્રચારક વગેરે શા શા સમ્પ્રદાયોને સમવના પ્રગનિ-પૂજ્યોએ નદિ વધાવ્યા હોય?

પોતાના પ્રિય જાગજ રૂપે આ કૉલેજનો તે પાટી તો એમણે કૈંક લાઝ લગાવ્યો છે. ૧૯૦૧માં 'સેન્ટ્રલ દિદ્ કૉલેજ મેમોરીન' કાર્યું; ૧૯૦૫ કેળવણીને માટે પણ માર્ગ મેળવ્યો; અને આજ તો એ કૉલેજનું નાનુંસું રહ્યું 'જનારસ દિદ્ પુનિવર્મિત' નામના વિશાળ વડા રૂપે પથરાયેલે. પ્રાન્યમદગ્ધીય શીંગે

મદનમોદન માલવીયાજી જેવા ચતુર વનમાળીનું જીવનકાર્ય બની રહેતું છે આજ એ વિદ્યાપીઠના જન્મદાયી એની ભેટ પોતાની મેવાના ખનામ તરીકે પોતાને એ સમ્યાએ એનાયન કરેલી હી એજ ની પત્નીનો જેટલો ગર્વ દરે છે, તેટલો ગર્વ એને આખી એ બી. સી હી જેટલી અન્ય પત્નીઓની દાર-માળાથી પણ કદાપિ નહિ થઈ શકે.

પરંતુ આ નવીન શિક્ષણકારનો પથ પ્રજ્ઞપથાગી-વાળો નહોતો એને પરદેશી ગળતસતાની વક દષ્ટિ પણ વહોરવાની હતી, અને રાજપ્રકરણી પ્રગતિને માટે તકસી મેક્રી પ્રત્નના મનમેહો મામે પણ ટક્કર ઝીંકવાની હતી ૧૯૦૬મા બપભગની ઝુએશ જગી એની મેદી ઉપર બંગાળના વિદ્યાર્થીઓએ પોતાની કેળવણીને યાદોમ કરી શાળાઓ ત્યજી પણ મિસિસ મેસેરે પોતાની કોલેજમા એ ચળવળ પ્રતિ કરી પણ પ્રત્યક્ષ દિક્ષગોજ દાખવવાનો મના કરી પરિણામે એને વગોવાવુ પડ્યુ પણ એ તો પોતાની પ્રામાણિક માન્યતા પર મક્કમ જ રહ્યા કે વિદ્યાર્થીઓએ અભ્યાસી જીવન દરમિયાન રાજકોટની દાવાનજોમા નથી પડવાનું

બીજી બાજુ એક વખત એમના માનીના સાથી બાહોશ કેળવણીકાર અને એ કોલેજના પ્રાણુ તુલ્ય પ્રિન્સિપાલ થી એફ-ડે 'તારક સપ'ની ચળવળ કોલેજમા દાખલ કરવાનો મનસુબો મતાવેલો ત્યારે એની ભેસે એ લાડીવા મદકર્મચારીને પણ મનાઈ કરીને મળજાવી દીધુ કે 'જર્વેઈર્, તુ મને વદાયો છે, પરંતુ સત્ય એથી પણ વધુ વદાહુ છે'

ત્યાર ૧૯૧૧ તો એની ભેસર શિક્ષણી દુનિયામા અનેક નમુના રૂપ સમ્યાઓને ઉનારતા જ આગ્યા છે જેમજેમ એના આદેશનો ઝીંકાતા ગયા, જેમજેમ નયોગો, સાધનો ને મત્તા વિખરતા ગયા, તેમતેમ અત્યજ્ઞે અને સ્ત્રીઓ માટેની સમ્યાજન શાળાઓ, મદનપાલની દાદરિકુલ અને કોલેજ, આદ્યારની રાષ્ટ્રીય કોલેજ તથા જલવિદ્યાથ્રમ વગેરે શિક્ષણખાખડીઓ છુટતી જ ગઈ, અને એ જખાનું મળી 'થીઓમેદિકલ એન્ડુકેશન ટ્રસ્ટ' બધાયુ આજે એ ટ્રસ્ટની જાયમા શિક્ષણાસ્ત્રના ધુન્ધ આગધક એફ-ડેલની સદાય વડે કૂંકે મર્યાઓ પુત્રીદાલી ટી છે. એમણે

ઉપાડેલા શિક્ષણવિષયમા ધાર્મિકતા ઉપગન ગંધીવ-તાનુ જે પ્રયત્ન મોજુ પણ ઉમેરાયુ હતું તેનો ઇતિહાસ તો આગળ કહીયુ

થીઓમેદિકલ સોમાએટી

ઈ મ ૧૯૦૭મા એની ભેસરને અમેરિકન વીર કર્નેલ આલ્ફોરની ખાલી પડેલી જગ્યાએ થીઓમેદિકલ સોમાએટીના અધ્યક્ષ સુંડાવાનું માન પ્રાપ્ત થયુ દુનિયાના તમામ વિભાગોમા પથરાએલી એ સરચાની પ્રત્યેક શાખા તરફથી એમને જ મોટી સખવાના મનો મળ્યા અને એ અદિયાગની ધર્મ-જાવણી મળાજવા બેઠા

થીઓમેદિકલ સોમાએટી નામે જોળખાતી એ નરંધા ને શુ છે? એનો લાભો ઇતિહાસ લખવાનું આ ગ્યજ નથી, પણ એની ભેસરના જીવન માથે એને એટલા નિકટનો સંબંધ છે કે એનું હુકુ જોળખાણુ જરૂરનું થશે સર્વ ધર્મોના એકીકરણ માટે ધાર્મિક ગુપ્તનાત્મક અભ્યાસ આદરવા અને વિશ્વ-બધુતનો પ્રચાર કરવા માટે સૌથી પ્રથમ મેંમ જર્વેઈરકાએ નથા કનક્ર આલ્ફાટ નામના એક અમેરિકાવાસીએ, થીઓમેદિકલની માન્યતા મુજબ 'મદાત્માઓની ખાસ માગણીથી', આ સમ્યાની પ્રથમ ગ્યાપના ૧૮૭૫ના નવેમ્બરમા અમેરિકામા કરી, અને પછી આખા વિશ્વનું હુલ્લ દાય કરે નેવી ભારતીય ધર્મસંપ્રતિનો સુયોગ સાધવા આહી બારવર્ષમા તે બને વીર માનવીઓએ મથક નાખ્યુ જેમાની 'માગણીથી' આ સોમાએટી ગ્યાપાર્થ એ મદાત્માઓ કોણ છે? થીઓમેદિકલ માને છે કે જગતમાંથી જીવનમુક્ત થયેલા અમુક અત્માઓ માનવદેહ ધરીને દિમાલપની પેટી મેર નિભેરના કેા ફુલેજ ગ્યાનમા મહે છે, ને ત્યાથી દુનિયાના ઉદ્ધાર માટે ચોળનાઓ ધરી પોનાતા પ્રેમના અધિકારીઓને શુ શુ કરવ તેના સંદેશ મોકલાવે છે આ જીવન-મુક્તેમા આદેશથી થીઓમેદિકલ સોમાએટી રથપા-એલી કહેવાય છે, અને મનાય છે કે તેઓની પ્રેરણા પ્રમાણે જ એ સોમાએટીનું ચક્ર ચાવે છે. એ દિવ્ય પુરુષવરોની ઇગ્ગથી જ એની ભેમર જેવા કાનિય આત્માને સોમાએટીની સમગ્રી સાપડી, અને એ વીરાત્મક પોનાતી પ્રાણુશક્તિ પુગીપુરી સોમાએટીના

માનદીપકાના અન્ય-
વાળાં કેરેર પાથરવા
માઝા ફેળા પો-
તાના જ પુત્રકાના
વેચાણ પર ગુનરો
કરવાનો એનો ત્યાગ,
એની અખંડ તપશ્ચર્યા
અને અચાક સામ-
ર્થ્યનો પ્રભાવ જ-
માપી એણે પોતાની
પામે કલાપૂજક સિ-
દ્ધાંતી યુવકવીર જી-
નરાજાસ, સર્વ-

શ્રીમદ્ગોસ્વીના મથક અધિવાસન આનેસા પ્રખ્યાત વિશાળ વડ

ત્યાગી શિષ્યશુકર અંજેજ ગોરુડેલ, વિશ્વખ્યાત
કવિ-શીત્રકુ કા. કવિન્સ વગેરે વિરલ નન્દરનોને
એવી લીધા છે. દિવ્માંથી પણ અનેક વાનપ્રસ્થી
ગદાનો તથા શ્રેયજ્ઞાની યુવકોને મળે આજીવન
મેળા અર્પવા સોમાએડીમા આકર્ષમા છે આને આ
સંપ્રદાય સમ્યોની સંખ્યા ૧૫૫૫૫ દમરની તોંધાય
છે અને દુનિયામા કેડકેકાણે એના બાદુ બાંનિ કાગ
કના ધ્યાનિક 'સોજ' બોજાયા છે.

સ્વાર્ણભુને માટે તત્તસત્તા અનેક સ્ત્રીપુરુષોને માટે
તેઓની ભિન્નભિન્ન પ્રગતિની અનુકૂળ ખીલાવર થતા
શકે તેવા જીવંતુમા કામો એની બેસેટ બોક્ષી રાખ્યા
છે, તે દલુ બોજાના જ બપ છે. બાળકો નેના
બાનિઓના સક્રિયપણે મરડા કાઢવા માટે એણે
'મ સ્ટોલપર્સ' નામની સંસ્થા સ્થાપિને અનેક નર-
નારીઓની પામે એ પાપનું પાખી મેલાન્યુ, 'અધર્મ
જોર અપિત્ર' નામનો એક મેવાસંધ ચઢાવ્યો, કે
જોમા, એક પોતાની સમઘ અંગત મિત્રકન સમર્પી
મરો જીવનભર મેવાનો ભેળ લેનાર, અને બાંને
દમાળીને દમ્યો રિત્તો સંધને અર્પણ કરી દેનાર,
મેવા બે વર્ગના દેવકોને સ્થાન મળી શકે છે. આવી
'કેક' ચરતો દેવા હતા જે આને એ સંધને જળ
મળ્યાનો તેણે નપા. તે મિત્રાલ એની બેસેટની અન્ય
અનેક પરમાર્થ પ્રવૃત્તિઓના તેમજ એમની પરદેશ-
વસવાઓના અર્ચ પુનરાસર સુધે દાનપ્રિય પણ વધુ
પરમા દેવાનું બોજાય છે.

રાજપ્રકરણી તથા
સામાજિક અંધમે-
ચનનું પળુ ને ક્ષીર
કાર્ય આને યદ્ય રહ્યું
છે, અબળાઓના
રાજદારી હકો મા-
ગવાનાં કરાવેલી પા-
છળ દેશના આનલા-
ગમાં ને અભવળ
ચાલે છે, તેની આજો-
વાની કરનાર ધીમતી
કોંઈથી જીનરાજદામ,
તથા માર્ગદેશ કે-

જિન્સ પળુ એની બેસેટની પ્રેરણાના જ ફળો છે. સમાન
દરકાના જધારણ ઉપર જ આ મદાન સંસ્થા આવી
ભવ છે. એની તમામ શાખાઓના અધિકારીઓ
વરગીથી જ વરસોવરસ ચુંટાય છે.

એ ઉપરાંત દમણુ તો વળી યુવક-યુવતીઓને
મટે એક નવો જ પ્રશ્ન કરી આપ્યો છે. જુની
ધરડમા ૧૬૬ ચમેલા ગોડી ઉમરના મંત્રીઓ અને
પ્રમુખો તથા યુગની યુવકદમ્પતી કુચકદમ્પમા બિધા,
૩૫ થઈ પડે તે ટાળવા ખાતર અને તરુણોને
અથપે આવવા દેવા ખાતર એવું કહ્યું છે કે પ્રત્યેક
શાખા-પ્રત્યાખાના અધિકારીઓએ દર વર્ષે રાજનામા
આપી જ દેવું, કે જેથી નવી સુદણીમા યુવક-યુવ-
તીઓ પોતાનું જીવન અજમાવી શકે. આમ જતાં,
જુની લાયકવર્ગને બળે, ધરને કે પર્વે, જુનાએ જ
કરી ચુંટાય આવે, તે ચિત્તને ટાળવા માટે આ
ચિરમૈવનાએ, ગોડી ચિરેલ ન્હોડીને પળુ 'આજ
પ્રતિયા શીરેથન એક-ધર્મ થીએસોફિસ્ટ' સ્થાપ્યું.
તેમા યુવકો જ અધિકારી પદે ચુંટાય, તેઓ જ પોતાને
મનપ્રમંદ રીતે કાર્ય ચઢાવે, તેઓની શાખાઓ પાસેથી
યુખ્ય સરગા કર્યો ફાળો ન મળે, અને તેઓ પોતાના
સ્થાનિક 'સોજ'ના દાર્મ મોરેશને નાંદ, પણ પર-
ભાર પ્રમુખથીને જ જરાખદાગ કેરુંકે 'અથ લોજ'ને
નામે ઝોળાખાની આ તરુણ થીઓસોફિસ્ટોની શાખા
એ ચલાવે.

સેવાના કેમળ સન્કરો આપમે ખુશી આંખે જોઇ
શરૂએ તેમ ખીલાવી રહી છે

થીઓમોફિકલ મોસાએડીનું અખિલ વિશ્વમેક્ષન
દર વર્ષે દિન્દુતાનમાં વાગકરતી અદિયાર અને બના-
રમ મુકામે ભરાય છે. ત્યાં દુનિયાને ખુલ્લોઆચેથી
આવતા યાત્રિકો આપણને વિશ્વબુદ્ધતા મદાપુગના
કકુવરણ મહાલુની ઝાખી કરાવે છે આ અને અન્ય
સખ્યાબધ પ્રાતીય સમેલોની પાછળ પશુ મીમતી
ઐની બેસટ જ શકિત રૂપે ઉભાં હોય છે, છતાં
પોતાની જનતને અનિવાર્ય બનાવી અન્ય સહુને પાયળા
જ રાખી મુકવાનો, પોતાના જ તેજઅગારમાં સહુને
આધળા કરી મુકવાનો એને મોહ નથી એણે
પોતાની ટુંકટુંક દુનિયાના નમામ ભાગોમાં જોરાવર
સામન પઢાવતો ખડા કર્યા છે અનેક મદત્વના
સમેલોમાં આખરી ધરીએ 'નહિ આવી શકું' એવો
સંદેશો મોકલી એ પોતાનું અવગ્રહન ખેસવી લે છે
અને સ્વાવસંબન શીખવાની ફરજ પાડે છે એવા અનેક
કટાકટીના અવગ્રહોમાં એના સાથીઓ પોતાની
કુશળતા કેળવીને બનાવી મ્લ્યા છે કે 'માછ વિના
પણ અમે સરસ રીતે કાળો પાર ઉતારી શરૂએ છીએ'

પણ એ 'માછ' તો દલુ મે વધુ બુસાઇ જરા
મથે છે એ કહે છે કે 'જમ્યાઓ' મારી ગેરદાજ-
રીમાં તો તમારે સવાય તેજ પુરી બતાવવું જોઈએ.'
એ દૃષ્ટિ સાચા સરદારની છે 'ધણી વિનાના ટોર'
શી આપણી કાલન દલુ મરી નથી, એનું એ જ
કારણ છે કે નેતાઓ પોતાની જનતને બુસી નાખવા
તૈયાર નથી

થીઓમોફિકલ મોસાએડીના પાણી દલુ જન-
સમૂહને જળકાળી નાખે એટલા બધા નથી ફેલાયા પણ
એ ધીરેધીરે છંટકાવ નાખીને પ્રજાને પડાળી તો રહ્યા
જ છે એની ગતિ ધીરી છે, કાગળકે એ પાપુડી
માનવઆવેશના ઉઝાળા મારતા તોફાની તરંગોના
રૂપમાં નહિ, પણ સાનસાન ગળાણે ગળાતા નિર્મળ
જ્ઞાનનીરના રૂપમાં ટપકના આવે છે એમાથી દુષ્ટિક
ઉશ્કેરાટ, તાત્કાલિક રોમાય અને એક જ દિશામાં
ધસી જતા ઊર્મિ-ઉઝાળાના તરવે પ્રત્યેક ગળાણે આદ
ચતા જાય છે, અને જ્ઞાનના એ પાણી પહોંચ્યા છે
ત્યાંયા સ્થિરતા ને મીઠીરતા જ ધારણ કરતા આવે છે

આફતો

પડાડ ઉપર નિર્ભય બનીને કાલનું જાડ પોતાના
અનરમાં ટેકે પ્રચડ જમવાતોની વિપદવાતીઓ શમાવી-
ને જ ઉભુ હોય છે, એની આંખે અડકતી ડાળાઓ
સંકેદો પ્રવચકારી સુમવાટા ખમીને જ એટલી
જોરાવર બની રહી હોય છે એ જ દશા ઐની બેસટની
અને એમણે ચકાવેલી મગ્યાઓની છે મનન ઉડતી
જેમ્સમને, વિરોધો ને વૈર-ધિકારની શાગણીઓ મામે
એણે પોતાનો માર્ગ કાપ્યો છે ૧૯૦૯માં 'બગલંગ'નો
રેલે ભલુકતો ઉરેરાટ પાર કરવામાં એણે નિર્ભયીનું
પણ જોખમ જોઇ લીધું છે સૈદ્ધ દિંદુ કોસેજના
વિવાર્યોએને સરગાની અદર કરી ચળવળ ન કરવા
દીધા બદલ તો બગાળીઓએ એટલો ઉચ વિરોધ
બનાવ્યો કે કલમતાની બળમાં બેસંટનું કૃત્રિમ શબ
બનાવી તેઓએ સળગાવી દીધું એ જ અરસામાં
બેસટ કલકત્તા ભાવણ દેવા જવાના દતા બગાળીઓએ
ઝાસો દીધો કે 'જો આવીશ તો બોમ્બે ઉડાવશુ'
એ યુગ તો જોખમયુગ હતો, દિસાનો યુગ હતો
બેસંટની અને ધૂલુની વચ્ચે કશું ઐનર નહોતું બના
એ તો મુકરર સમયે જ કલકત્તામાં ગયા, ભાવણ
દીધું અને અણીચુદ પાછા આવ્યા એને લોકાપવાદ
અથવા મૃત્યુનો ભવ નહોતો.

કૃષ્ણમૂર્તિ પ્રકરણ

ખીછ વિપતિ તો એણે આખી મોસાએડી ઉપર
ઉતારી છે. સ ૧૯૦૮ના ડિસેમ્બરની ૩૧ અખિલ
વિશ્વસમેક્ષનના વ્યાખ્યાની પરથી કોઈ વળ પડે તેવાં
એક આગાહી ઓર્ગિની આ બાબતો મોમાથી નીકળી
પડી કે 'જગદુર આવે છે' દુનિયામાં યુગેયુગે
જરર પડી તે વેળા અવતારો થયા છે, તો આ
યુગમાં તો સદસગણી વધુ જરર ઉભી થઇ છે,
માટે એ આવશે' આ જાહેરાત જલદીથી ગળે ઉતરે
એવી નહોતી આ નવીન ગુન શુ ઉભું થાય છે.
ઘણાવણ સભો મોટી ઉઠ્યા પ્રમુખ પરનો એમનો
પરમ વિશ્વાસ ડગમગ્યો પણ બેસંટ તો પોતાના
'મદાતમાંએના પેગામ'ને મનક પર ચડાવી 'જગદુ-
રુર આવે છે'ની વધાઇ દેવા જનમમાં ચાવી નીકળ્યા
૧૯૦૯ ના મે મામમાં ઇંગ્લાડમાં 'મેઇનિંગ વર્ડ'
નામના સતત પદર વ્યાખ્યાનો દધ, ધનિકામ, વિમાન,

ને ધનાદિ સિદ્ધિભિન્ન
દૃષ્ટી કોઈ 'અવનાર'
ની આગાહીનું મમથન
કરું પછી તે સોસા-
એડીના પગભરેલા
પત્થરોમાં એક માથું
પડે તેવાએક તોપએલો
પણ એસડના દાયમાથી
વહુટો, અને તે, કૃષ્ણ-
મણિ નામના એક મ-
દારી છોકરાના દેહમાં
અવતાર પ્રગટ થવાની
ગોતે મનોલી સંભવિતતા,
અને એ સંભવિતતાના
જોર પર કૃષ્ણમૂર્તિને
તેનાર કરવાની એમની
જારીકે ચીવટ.

આ કૃષ્ણમૂર્તિકાણ!
જોડીકે જોળાખાણ આ-
થી રહ્યો. નારાયણિયા
નામના સોસાએડીના
એક અધિત મદારીએ
એક દિવસ પોતાના જે
દીકરને એસડના દાયમાં થરીને પીતરુ, 'આ બને
મારા છુદ્દીની દીકરા : ભણતા નવી, સનાવે છે પૂં
તમને મોપી દઈ છું.' એસેટ તથા સેવ્યાએડીના મદર્ણ
ગુલ્ય વિદાન તપસ્વી સેડપીટરે એ બને જાળકોની
દેખીતી જરૂરતાના ઉદાહરણમાં દણિ કરી: છુદ્દીસકિ માણુમ
પડી, બનેના ગન જન્મેના ઉત્થા, તે જન્મજન્મા-
નનેડી અપુર ઉત્થાનક દત્તદાન કાપી ગયો. યોગિક
જન્મને જલે વિધાનાના સંખવાચી ઘસપા, કે આમને
કૃષ્ણમૂર્તિ નામના છોકરો આગામી અવતારના ઉપ-
ગોખમાં આસી થમે તેવો દેહ ધારણ કરી એવો છે.

આવી પ્રતીતિ પરથી એસેટ એ જન્મે આજન્માને
ભણવવા માણું અવદ્યુરના અવતરણને કાન્ને ખપ
લાગે તેવી મુદ્દમ નાપીમ જોડી જન્મેનથી અપાતા
લાગી. યુદ્ધાઈ સર્વ જન્મે ત્યાના નંકાર, સોંચા
બને તેડસી ઝીજુવટથી તેડસી કરવા માટે એસેટ

એસેટના ડાબી જાણુવી કૃષ્ણમૂર્તિ, ઝેની બેસટ, સેડપીટર
નાથ એસેટના કૃષ્ણમૂર્તિના સાથ નિત્યનંદ
કૃષ્ણમૂર્તિ તથા એસડની માણ્ય જન્મેના એસેટ

એસેટ પોતાની તમામ માધવન્યદિ, કામચળ, કુટિમતા
વગેરે વડે નારાયણિયાને સાથ દીધો. છોકમએડો
કુમાર્ણે અણવવામાં આવે છે એવી ગવાદીએ દેવામાં.
એસેટ પછી કમર કરીને મુકદ્દેશો લાડના માડેના
દિવસી એક અણવવામાં લાગી, બીટકામાં પછી દાખા, ને
છેડે વિલાસવતી ઝોરી કાઉન્મિવતી કમાર-અગિર્ણિ
પામે લટીને નિવજ મેળવ્યો.

એ મુકદ્દેશના ડાખાલાવતી વાનો ને દસીકતો
જાણુએ રાખીએ, પણ એને અમે ઝેની એસડની
મદનાના ને કેટલાક દરોગ મળ્યા છે તેવી ગોપ
કર્મો પિના ન આગો.

મુકદ્દેશો લડવા માટે વડોળ ન મળતા પોને
બને જ નેવાઈ કેટલી પોંમદ વર્ષની ડાગીએ દિવમ-
રાન કાપવાના પોર્થમાં પોતાના દેવને લગભગ દારી
રાખ્યા. મદિનાએના મદિનાએના મુખી મામાએડીનાં

એડી એસેટ - ૪૧૯
અને સેડપીટરની કડક,
નાણુકે અને દુર દેશી,
ભરી દેખાડેખમાં જ
રાખવામાં આવ્યા. પરંતુ
એ અસામા જાળકોના
પિતા નારાયણિયાએ
દરેકમાં આંતરિક ખદ-
પરને પરિણામે છુદ્દો
પાછા માણ્યા. જાળકોએ
પિતાના હાથમાં જવા
ના પાડી. એસડને પણ
એ મદાન ભાવિ માટે
નિમ્મએસા દેખાતા કુ-
મારોની જિદગી ધુળ
મેળવવા કરનાં તે જુ-
વાર મધ જન્મે વધુ મીઠ
દેખાણુ નારાયણિયાએ
છોકરાએડોના કબજે
પાછો મેળવવા માટે
અદાલતનું શરણ લીધું
અને એડી એસડના એ
નવા 'પર્વતી'થી ઉચે-
સર્મએડેસા અનેક દિદુ-

અન્ય તમામ ચોક્કો ચલાવના ચલાવના ને પોતાના લેખ-વ્યાખ્યાનોનો મહાપ્રવાહ તુટવા રીધા વગર કાયદાની આરીક શસ્ત્રકલા સાધી, અજમાવી અને અદાલતના મદિરમા પોતાના ઉપર થતા ગદામા ગદા આક્ષેપો એ શાનિથી તોડ્યે ગયા. કોઇએ પુછ્યું કે 'શા માટે તમે જ લડવા જાઓ છો? તમે કહો તેટલે ખચે જાહોશ ધારગાત્રીઓ રોકાએ.' બેસ્ટે જ્યાંય દીધો કે 'અચાપ કરવામા મારે એક પછુ ભુલાણુ નથી પેમવા દેવું, માટે જ સ્વદસ્તે લડવા જાઉં છું.'

દિંદની એક મહા સમર્થ મનાતી વ્યક્તિએ સલાહ આપી કે 'મિસિમ બેસ્ટ, આ નારાયણિયાની જદયાસ વિનેના મુદ્દાને અદાલતમા પસંદી કાઢો ને' દમજી છતાં જશો 'જ્યાંય મળ્યો કે 'ના બંધુ, મને ન્યાય-મદિર માટે પૂજ્યભાવ છે હું કોઇનું અગમ આદિગ્ય નિષ્પ્રયોજન ઉનાંકું પાડી એ મદિરને બ્રહ્મ નદિ કરે'

સ્વર્ગસ્થ ડૉ. સુબ્રહ્મણ્યમ આચર સરખા ન્યાય-ધુરધરે કહ્યું કે 'તમે હકમનતા મુદ્દા પર જ લડો ને' દિંદની અદાલતને આ મુકદ્દમે સાલગવાની સત્તા જ નથી 'જ્યાંય મળ્યો, 'હું એ જાણુ છું, બંધુ' પરંતુ હું છટકી જવા માગતી નથી, અર્થો કંગાવીને ન્યાય જણાવવા માણુ છું'

લક્ષમણુ નામે બેસ્ટનો એક આગે ચાકર સામા પસાના કામલામા પડીને બેસ્ટની વિરુદ્ધ જુદી જુદાની આપવા અદાલતમા દાજર થયો બેસ્ટે એને જગાંયે રોક્યો નદિ ઓચિંતો એ બોલ્યો ચાકર ન્યાયમદિરમા 'હું કાઇ નથી જાણુતો' કહીને પોકેપોકે રડી પડ્યો પરંતુ લક્ષમણુના સારા જુરા વર્તનથી બેસ્ટનું હૃદય જગા પળ ન જાદલાયું એનો એ લક્ષમણુ, જાણે પળુ બેસ્ટની જ નોકરી કરે છે 'લક્ષમણુ! લક્ષમણુ!' કહી બેસ્ટનો માફ પુકાય છે!

નીચી અદાલતોમા મુકદ્દમો દારતા તો પછુ એમનું સમત્વ ચળાતું નહોતું દારીને આવે તો પોને ખાસ ચિવટ રાખી દમતે મોએ વર્ગો લેતા જગનની દારજીન એના ધિશ્વરી પંથમા આડે આપી શકતી નહિ.

હાલની અદાલતે એની બેસ્ટના સાક્ષમા નાગ-પણિયા ઉપર ગ્રીમ દાજર રૂપિયાની ડિકી ફરમાવી, પરંતુ બેસ્ટે એ ડિકી બનતી જ નહિ એ બોલ્યા દત્તા કે 'કૃષ્ણજી (કૃષ્ણમૂર્તિ)ના પિતા ઉપર હું

એવો બુદ્ધ કદિ નહિ ચુમદર!'

આ રીતે મુકદ્દમો ખતમ થયો પછુ મોમાએ-રીના લણાધણા મહા પુગ્ગો એ માન્યતા મારે વિરોધ જનાવી લગભગ નિષ્પ્રતિમા બેમી ગયા, ચુનંદા કાર્યકર્તાઓ શુભાવડા પડયા, દારી, લોકાપવાદ અને વિરોધનો આખો પ્રવાહ બંધાઇ ગયો, છતાં પોતે જ સત્વનું દર્શન કર્યું છે તેને છુપુ રાખવાની નજાણ નથી જ બનાવી આજે તો એણે છેવટની જાહેરાત પછુ કરી દીધી છે કે જગદ્ગુરુનું આગમન થવાનું હતું, તેણે કૃષ્ણમૂર્તિનો દેવ વાપરવો પછુ શરૂ કરી દીધો છે. આ 'આગમન' કરનાર અવ-તારને સદાય કરવા માટે 'તારક તર' નામની એક જગદ્વ્યાપી સરથા ચલાવી છે તે દારા પછુ વિશ્વપ્રેમ, સેવા, સયમ વગેરે પ્રજાળ આરોધનો પથરાઇ રહ્યા છે

રાજદારે

એવીએવી સામાજિક અને ધાર્મિક કૂંકે પ્રવૃત્તિઓ ચલાવતા ચલાવતાં દિંદના રાજપ્રકરણ તરફ આ મેગમાયાનું પ્રમાણુ થવા લાગ્યું, ૧૯૧૪મા 'કોમન-વીથ' નામનું સાપ્તાહિક આરંભ્યુ અને તે દારા રાજકોણના વિષયો અર્થતા થયા, રાજકારણ પ્રતિ એમનું વલણુ તો નહોતું જ રહ્યું, કેમકે સિદ્ધાંતોમા જ માનનાર એ સ્ત્રીને રાજપ્રકરણની 'મેલછાડ'-વાળી રમતો રમવી ગમતી નહોતી પરંતુ એક વાન પર એને વિશ્વામ દત્તા કે અલારે શિટનના આચરણુ દિંદ પ્રતિ ચાહે તે હો, છતાં શિટન અને દિંદ વચ્ચેની ગાંઠનું, ઇશ્વરી યોજનામા જ નિર્માણુ થયેલું હતું એ બંનેના સરોગ દારા એક આર્ષ સામ્રાજ્ય ખડું થશે, એ સામ્રાજ્ય પિકર્સોને વિશ્વપ્રભસવનું શનદક પ્રથદાવમે અને તેમથી દુનિયાનું મંગલ નીપજશે, એ બેસ્ટનું મરન છે અને સામ્રાજ્યના જાધકામમા પોતાને પછુ મદાન દિગ્ધો આપવાનો આદેશ મળ્યો હોવાનું તે માને છે એ કાણે પ્રથમ 'કોમનલીથ'નું સાપ્તાહિક, અને તે પછી ૧૯૧૪મા 'મદાસ સ્ટાન્ડર્ડ' ખરીદી લઇ તેને 'ન્યુ ઇન્ડિયા' નામથી શરૂ કરી, રાજકોણના મુદ્દો ગળવવા માડયા

૧૯૧૪: મદાસમામાં તે વખતે અનેક પક્ષો પડેલા. એ મદાસશક્તિની કાપાતા દુકડે દુકડા બની ગએલા બેસ્ટ, પોતાને સ્ત્રી તરીકે વરલા સ્નેહ અને કામળ

નમનવટ શક્તિ વડે તમામ સંપ્રદાયો વચ્ચેના વેર દાળવા મથવા ગાઓ નિર્માણ, સંદેશો બોલ થયાં, અપમાનો પારખ્યા; પરંતુ ન ડગ્યાં.

૧૯૧૫: પોતે 'હોમ રજ' - આંતરિક સ્વાધીનતા-માં જ અહીં ધરાવતા હોવાથી દિલ માટે સંસ્થાનોની દારનુ શાસન મેળવવા એક નવી યોજના ધડી અને 'હોમ રજ લીગ'ની સ્થાપના કરી. વિનીતો કહે કે દલુ એવી ઉદ્ધમ યોજનાની વેળા નથી આવી, માટે તાર જુઓ. ગરમ દળ એ વાત જિવાનું સાક્ષણી શરમે થયુ તેમ છતાં એકના કરવાને ખાતર એજે કશું કર્યું કે 'વાટ નેહ્યો'.

બીજી જાણુ મોસ્લેમ લીગ સ્થાપન એમાં પણ એમનો હાથ હતો. મુંબાઈ નગરમાં મહાસભાની બેઠકની સાથેસાથ જ મોસ્લેમ લીગનું અધિવેશન મેળવવાના પ્રયત્નોમાં એમનો મોટો ફાળો હતો. અને મોસ્લેમ લીગની બેઠકમાં લગભગ પચાસવાની ઉશ્કેરણી કરનાર પોલીસ કમિશનરને જવાબ દાવણુમ આપે છેપકા દેનાર પણ પોતે જ હતા એકવડે ધમકી દેતી કે 'હું તને કેદ કરીશ.' તે વખતે સિદ્ધે બાચુ સ્વરૂપ પ્રકાશીને ઉતર આપેલો કે 'Do if you dare!' -કર તારમાં તારફ હોય તો.'

૧૯૧૬: 'હોમ રજ લીગ'ની પાકી સ્થાપના કરી. લખનૌની મહાસભામાં ગરમ, નરમ, મુસ્લીમો, તમામ ગાંધીયા. દિલ્હીનાં પણ રમણુ ઉતરગયા એ મહાસભાનું 'ધી કૌથિન' નામ માર્કેક થયુ.

૧૯૧૭ 'હોમ રજ લીગ'ની યોજના દેખાવમાં માછ ઉઠી. મરકાર પર મખન દલાલુ થયા ગ્રામ્ય-મંચાસુદના મુજબતા રોકાણો વચ્ચે જ દિલ્લી રાજનિધામાં ઉત્પાન થયો. મરકાર આફ્રીકાની મહાસભા ગવર્નર લોર્ડ પેન્ટલાન્ડે બેસ્ટને રજા મેલાવી

કેસલાવ્યાં, ચેતાવ્યાં, ધમકાવ્યાં; શાંતિથી દિલ્હો કિનારો છોડી જાય તો નોકાણાં અને ચોટી-પહેરા આપવાનું વચન દીધું. બેસ્ટે ન માન્યું; નબરકેદ થયાં; દેશમાં કોલાહલ ઉપડ્યો. ત્રણ જ મહિના પછી પેન્ટલાન્ડને પોતાની ભુલ સુધાળી પડી કલકત્તાની મહાસભામાં બેસ્ટ પ્રમુખ ચૂંટાયાં.

દિલ્લી લગતમાં દરિયાપાસની સદાનુભૂતિ નોંધાવવા વારંવાર બેસ્ટે વિલાપત દોડયા ને ત્યાં જઈ જાહેર બધાખ્યાનો વડે, રાજદારી અંગ્રેમરો સાથેની મુકતગો વડે, હોમ રજ માટે સતત ઉદ્ધમ કર્યો કર્યો.

પછી તો સત્યાગ્રહના સરો ઉઠ્યા, રાઉલેટ કાયદા પર રમ-ખાણો થયા, જસિયાવાસાની દલા પેલાઈ, ને મહાત્માજીનો અમદ-કાર મડાધો.

બેસ્ટની આખોમાં કો ખુલ-ખાર લાવી બહુ નછકમાં મમતુ

દેખાયુ, કામી વેરએરો દાવાનળ પુમાડા કાઢતો દેખાયો અને એણે પોતાનું સમગ્ર કોપત એકતુ કરી ૧૯૨૦ની કલકત્તા ખાનેતી ખાસ મહાસભામાં વિરોધ પુકાર્યો. કળેત થયા, અપમાનો મળ્યા, પલકમાં એ અન્નપ્રેમની મોટી કમાઈ સુમાવી લેતા; પણ અંતરાત્માને ન દબ્યો મહાત્માજી પોતે જ લખે છે કે 'લોકપ્રિયતા સુમાવી બેસવાને જોખરે પણ જે વેળા એમણે ગાસદકારનો વિરોધ કર્યો તે વેળા એની નીડરતા કદાપિ નહોતી જગદળી નેત્રી જગદળી ઉઠી.'

પ્રખના કદર શનુ ગણુવાની કરી તમા કર્યો વગર એણે 'ન્યુ ઇન્ડિયા'ની કટાંગમાં અસહકાર માંગે ઉઠ્યા ઉઠ શબ્દનવાણાઓ સળગાવી મુકી હતી પ્રવંદનો જે પિકાર કાઢી નીકળ્યો હતો તે તમામ મોલામાં ઉપર નિમંત્રી લખ, દિસા અને અતપાવના બંધો યોગ્ય કરવાનો જ એમના કહેવા

પ્રમાણે) એનો સંકલ્પ હતો અને આ બધામાં એમનું વીરત્વને જાળવતું વર્તન તો એ હતું કે મદતમાણ કેમ પકડાયા તે ઘટીયી જ એમણે મદતમાણ વિરૂદ્ધ ઉઠાવેલી કલમ પડતી મુશ્કેલી ધી. શા માટે? એમણે કહ્યું કે 'હવે મને જવાબ દેનારા હાય કેદમાં પડેલા છે હું એની પાંદ પદ ધા કેમ મારી શકું?'

૧૯૨૧ અમલદારના તરજો આમમને અડકતા હતા. સદતઃ સાંભાળપથી છુટા થઈ જવાના પણ શોર ચાલતા હતા. કોઈ નગ્ન ચોજનાનું તે વખતે નામ પણ લેવાનું નહોતું એવા અસહવિતતાના સમયમાં. બીમારીની પચારીએ પડ્યાપડ્યા વૃદ્ધ બેમંદ 'કોમનવેલ્થ ઓફ ઇન્ડિયા ગિલ્ડ' તૈયાર કરવા માટે ગળજીપારણીની છુનીપુરાણી કામસામા પ્રાદી જેટલી ગ્રીષ્મી દષ્ટિ ચલાવી નાવચલુ ને દિપ્પણ કરી રહ્યા હતા 'એને નિરાશા નહોતી

૧૯૨૩. પ્રતિજ્ઞા ગ્રીષ્મી કે હવેથી હું કોઈની સામે વિપ્રાતક દીકા નહિ કરું, હવે હિંદને ઐક્યની જરૂર છે એ રીતે એણે કોમી વેગના ઓળા ઉતરતા દીકા અને છૂતું મુપકાદી ધારણ કરી

આજે એમણે વડતુ 'કોમનવેલ્થ ઓફ ઇન્ડિયા ગિલ્ડ' મમુદ્રપાર કલ્પ જઈને વાકોમન્ટ પામે મુકાવવા એ મવી રહ્યા છે એ ખરડામાં અનેક દિલી અગ્રે-સરોની સહી થઈ ગઈ છે દેશ પામે બીજી કોઈ નૈયાગ ચોજના નથી, તેમ જના એની બેસંદ થુ કહે છે! એ કણ્ઠક થાય છે કે ને કોઈ પણ રીતે દિલી પક્ષે એકત્ર બની કોઈ નહી ચોજના વગ્ના હોય, તો એ એકતાને ખાતર મારી આ ચોજનાને કાઢી નાખવા હું તૈયાર છું !

રાજદારની મહિન ચાલ્યાગતમાં મિસિમ બેસંદ ક્યા જે નીતિનો પંથ ચુક્યા નથી ૧૯૨૦ના કલકત્તા મદતમાળાના ખાસ અધિવેશનમાં, ઘમ, પાલ, પટેલ વગેરેએ પ્રસ્તાવ કર્યો કે 'મિસિસ બેમંદ, તમે અને અમે બધા મદતમાળના અસહકારના દગવર્થી વિરૂદ્ધ છીએ, પણ તમે મદતર વિરોધ કરો છો, જ્યારે અમે સુધારો લાવવા માગીએ છીએ. હવે આપણ બંનેના સહુજા વિરોધ વિના તો અસહકાર પદ સામે બહુમતી નહિ જમાવી શકાય. માટે તમે અમારા સુધારાને ટેકા આપો નહિ તો ગાંધી ક્ષારી જશે '

બેસંદ કહે, 'ના, ના, હું તો સુધારામાં જે માનતી નથી ગાંધી દારે વા છોતે, હું તો મદતર જ વિરોધ કરીશ '

'કોમનવેલ્થ ઓફ ઇન્ડિયા ગિલ્ડ' ઉપર પિચાગ ચલાવવા તમામ રાજદારી પક્ષોનું સંમેલન બોલાવ્યું નિમજ્જો નીઠવ્યા ઇમિયાન 'બેંગાલ આર્ગિનમે' નામનો, ગ્રામ ખુતામકાને દમન દેનારો કડક કાયદો બમાળ સરકારની એરણ પર ઘડતો હતો દેશનો મોટો સમુદાય એ અનિદ છુદ્ધમચક સામે કમકમી ઉઠેવા હશે. પણ બેસંદને પોતાની દષ્ટિએ એ કાયદો જરૂરી જણાયો એને પુરેપુરે લાન હતું કે એ ને ઉક્ત કાયદાની તરફેણ કરશે તો પોતાનું માનીતું 'ગિલ્ડ' ટોકરે ચડશે જના પોતે સત્ત માન્યુ તેને ખાતર રપટ વાણી ઉચ્ચારી કાઢી, અને વળતે જ નિવસે સમેલનની ચોજના લાગી પડી !

એમની આખ નાકાકિક દારજીત ઉપર નથી ચોટી, એ આખ તો દૂરદરના લાખી પર મકાઇ છે માટે જ હતું જે વેળા હિંદમાં તો મુક્તિની આશાનું કિરણ માત્ર પલ્લુ નથી, તે વેળા બેસંદની પચમજબરી દષ્ટિ હિંદ, અમેરિકા, બ્રિટન અને જર્મની - એ મારે ગભરોના પ્રત્નસપનું રવખ નિદાણે છે !

અનેતવાની દુનિયામાં વિદરના એ આતમાને પોતાની પાછળ થુ થશે તેગો ખ્યાલ જ નથી કહે છે કે 'મરીશ તો લાઈ શરૂ ડાખીશ !' માટે જ પોતાની ચોજનામાં અને પોતાની વન પર એને અડગ થઈ છે આખા જગતને હાથે તેરી એ થઈ છે.

તેનાપદનો પ્રખર તાપ, પૃથ્વીધુમના ઉગ્ર અ-ક્રિતવનો અદ્યથ પ્રલાય, ગર્વભરપૂર કાર્યહતઃ એ ખુમારી ને એ ગભરવઃ એ બધાના બનેલા ઝળદળતા પરિયાનની નીમે શું છે ? એક પાર તો એ લાકણ ઉચ્ચ કરી જુઓ ! જાહેરજીવનનું ૫૦૦-કવચ કહિં કહિં ઉતારી નાખે ત્યારે નજર તો કરે ! 'વગ્નદિપ કોઠાગણિ મુકુન કુમારપિ ' 'એમું લોકાતર માનનીતું હુલ્લ દવે છે થોડા જ દષ્ટાનો '

'જગદુચ્ચના આગમન 'ની જાહેરાતથી ચમકીને જીવનભરના કેકે મિત્રસુબોરો જુદા પડી ગયા બાણ ભગવાનવાસ, જાનોન્દ ચકવર્તી ને બાસુ નરખા એત-રમ સુહ્રો ચાપ્યા ગયા બેસંદ દીવાની બની છે, એમ બોલીને ગયા પંતુ બેસંદને તો મૈત્રી જડ

પચિત્ર વાત છે. એણે એ મિત્રોને નથી છોડ્યા તેઓના ગામમાં નાથ, ત્યારે તેઓને ધેર જ ઉતારે કરે. તેઓને જો ન પસંદ હોય તો, છેપટે ત્યાં ગયા હોય ત્યારે સામેથી જઈને મળવાનું તો ન જ ભુલે. પોતાના પુત્રનકો બેટ મોકલવાનું ન ચુકે.

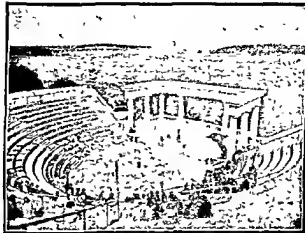
જુક્કસ નામનો એક સુસ્ત થીઓસોફિસ્ટ, કૃપાયુર્તિના પૂર્વજીવનનું પુત્રનક પ્રગટ થયું ત્યારે

એના ગત જન્મના મેળાથીઓ તરીકે ખીજી અનેકના નાઓમા પોતાનો ઉશ્કેળ ક્યાં પે ન રીકો એટલે હંછેડાવો.' સોસાએરીનો મહિન રીતે મોટો વિરોધ કરીને આર્થસમાજમા ગયો ત્યાંથી બ્રહ્મસમાજમા ભળ્યો. આખરે મુનાઈને આપવાત કર્યો. એનું બુનું કરજ-મુદ્રણાલયનું-મિસિસ બેસેટ પોતે ભરી રીધું.

પોતાના પુત્ર તુલ્ય ખારા સાથી શ્રી વાડિયાને ૧૯૨૩થી 'જગદ્ગુરુના આગમન' માંથી શ્રદ્ધા ઉઠી. સામે ઉઠીને અનેક આલેષો કર્યા જવાળમા બેસેટ માત્ર એટલું જ લખ્યું, 'હું એનું કલ્યાણ હિંચું છું.'

'સેન્ટ્રલ હિંદુ કોલેજ' ના ટૂંકરી મંડળમા મતબેટ પડ્યા કોલેજ થીઓસોફિસ્ટોના હાથમાથી હુંતાનાની પડી આવી પહેલી. બેસેટ જો મહમ નિરધાર કરે તો સામા પસને હાથ ધસતા કરે નેવા સંભોગો દના મોટમોટા થીઓસોફિસ્ટોએ જઈ શ્રીજામળુ રીધી કે 'આપણા પૈસા અને પરસેવા વડે સીંચાણેલી આ મેરથા સામા પસને હાથ પડશે, ને તે શું આપણે જોઈ શકીશું?' મિસિસ બેસેટ કહે, 'જગ્યાઓ.' આપણે તો જે કામ કાઢ ન કરતું હોય તે કામ ઉપાડવાનાં છે. નવાનવા અનેક દારો દણુ આપણે ઉપાડવાના છે. આપણુ દનું તેના ઉપર આપડા બધા મોદમમના શા ર'

ગોપાલઓના અકલ્પ અત્યાચારોના બોમ્બ થઇ

ઓસ્ટ્રેલિયાના મિડની મહેરમા થીઓસોફીના સમિતિન વગેરે મટે દરિયા કિનારે બાંધેલું બલ્ક અને સુદર ઝાંઝરી થીઓસ્ટ

પર ગેર્મીને અની બેસટ તરફથી મળેલી ગુપ્ત મદદો યાદ કરે છે.

૧૯૧૪ મા મુખ્યામમા માનપત્ર મળ્યું. રૂપાનું કારકેટ અપાતુ હતું પોતે માગ્યું કે મને રોકડા જ રૂપિયા આપો. મારે તમારી બેટ શબ્દગાર રૂપે રાખી નથી મુકવી, દિનની સેવા કરવી છે.

એક વખત કામ માનપત્રમા સોનાનો કટોરો મળેલો. પોતે એને વેચી પૈસા કરવા જતારે મોકલ્યો. વેચવા જનારા આદમીએ પેલા કટોરો અર્પણ કરનારાંઓને જઈ આ વાત કહી. એ માણસોએ બેસેટને પૈસા સાથે કટોરો પાછો મોકલ્યો. કહેવડાવ્યું કે 'આ કટોરો અને ખરીદ કરીને દલે તમને સાવવવા આપીએ છીએ ભક્ષા થઈને દલે વેચશી નહિ.'

નાણુની તંગી નો પોતે કાયમ બોગવે છે. આટ-આટલા પુત્રકેની આવક અર્પણ કરવા છતાં પણ એમની કેટલીએક સરજાઓને આણુ રાખવા માટે દ્રવ્ય તો લેઈએ જ. આજ એમના પોતાના માથા પર એમત કર્જનો મોરો બોળે લટકે છે તેમ છતાં 'ન્યુ હિન્ડિયા' આફિસના આખા પેસ્ટાકને પ્રત્યેક માસની પહેલી તારીખે તો અચુક—આભના તારા ઉતારીને પણ વરમાયા મુકવાઈ જ જતા લેઈએ, એ એમનો સંકલ્પ કદાપિ તુટ્યો નહોતો.

અન્યથ નોકરોને પોતાના કારકનો અદરશી

પહેલા મલખારવાસી હિંદુઓ મારે રાહત-કાર્ય આણતુ હતું. બેસેટ એના ફાળામા પોતાની નવી માટીઓ આપી દીધી. પોતે કોટેલી માટીઓ પોતાને જ હાથે સાધીને પહેરતા દના કામ પણ વિદ્યાર્થીઓની પાસે જઈને મદદ વિના પાછો નથી ફર્યો પિલાયતમા ભળના અનેક હિંદી વિદ્યાર્થીઓ આજે પોતાના ઉંચા હોદ્દા

પનારના પૈસા ચુકવે, દાહોદાથ નાણા ન આપે એ પોતે એક વાર નજરેનજર જોયું તે વખતે તો કાઈ ન બોલ્યા, પણ ફરી પગાર થવાનો વખત આવ્યો એટલે પોતે કહેવડાવ્યું કે 'આ વખતે હું જ પગાર ચુકવવા આવીશ' જઈને દાહોદાથ સૌને ચુકવ્યો એ મુજો દંપતી મળ્યા પછી કારકુનોએ કહિ અદ્દરથી પગાર નથી ચુકવ્યા.

જીવનમાં કામ કરવા સિવાય અન્ય કશો એમને વિનોદ જ નથી એક કામ કરના થાકે એટલે બીજા કામમાં દાખલ થાય એ એમનો વિનોદ 'તેમ છતા કોઈ વાર કટાંગે ત્યારે રસુલેના ભગ્નર ખચ્ચાએ રહેલો બોલાવી પુછે કે 'કા જ્યોર્જ, મને ગમન થડે એવું કાઈ તારા ભાગરમાં છે ?'

અધિવારમાં દરેક દરોરને દિવસે આપધપૂજા થાય છે માળા લોકો કાઠાળા-પાવડાની, ધોળી ચરનરીની, રમોયા ઇરી-કાટાની, ગોશાળાવાળા બોધરણાની, એમ સૌ પોનપોનાના સાધનોની પૂજા કરે એસડ એમાના પ્રત્યેકની પૂજામાં જઈ આગી લઈ રૂપિયો-રૂપિયો મુકી આવે

હિંદી 'કુમાર-મેના' (બૅપ રકાઉટ)ની મોજના એમણે જ ધડીને અમયમાં મુકેલી પછી એમણે એ વિભાગ એકન પોવલને મોખી દીધેલો કુમાર-સેનાના સેનાધ્યક્ષ તરીકે એમનો પાવરીવાળો ફોટો પણ પ્રગટ થયો છે

એમણે ૧૦૦ ઉપરાંત તો સ્વતંત્ર પુસ્તકો લખ્યા છે તે સિવાય નાની પત્રિકાઓ તો લખી છે. ને અન્ય લેખકોની સાથે મદકારથી પણ ઘણું પુસ્તકો લખ્યા છે એ સિરડ થીઓસોફિકલ પબ્લિસિમ દાઉસ, અધિવાર, મદ્રાસ એ મરનામેથી થયે છે

ક્ષ

ક્ષ

એક મદાન વિજ્ઞાનિનું આ આધુપાનશું જીવન-ચિત્ર છે. ધણધણું એમાં અગમ્ય રીસે છે પ્રત્યેક યુગાવતારી માનવના જીવનદારોને નિગૂંટનાના તાળા વામેલા જ હોય છે, ઘણી વાર એ બોલવામાં આપણે ફાવ્યા નથી પણ આપણી મર્યાદિન સમજાસકિને કારણે મદત્તાઓના કાર્યો ઉપર ઉતાવળા ફેંસલા ન લખી બેસીએ તો આપણા પોતાના જ આત્મધાન-માથી આપણે ઉગરી શકીએ

મદત્તા પોતે જ માનવીની જીવતી કબર છે, નિંદા, ગેરસમજ, તિરસ્કાર અને કુખ્યાની જવાબી જીવતી દારુણ ચિંતા છે મદત્તાને તો સદા ય એમાં સળગવાનું જ સરળપણ છે. ધણીથી માઠી ગાંધી અને દયાનંદથી લઈ અદાનંદ, એતમામની મદત્તાએ શાશં મૂલ નધી માગ્યા? તો પછી પાદરીઓને દાથે આ-બેગમાયાની થએલી બદગોષ્ટ શી વિસાનમાં છે? યુગપ્રવર્તકો દમેશા યુગની આગળ જ પોતાના પગલા માડતા ગયા છે અને અણસમજી જગતના ધુતકાર ઝીલી તેના બદલામાં મત્તની બેટ વેરના જ ચાલ્યા છે. એની અમુક નિગૂંટ માન્યતાઓને કારણે એની સેવાઓને પણ ધિક્કાર ન દઈએ, એને આપણા જેટલી સાંઈ અજ્ઞતાના પણ અભાવનું આરોપણ ન કરી બેસીએ, એનો તિરસ્કાર કરવો હોય તો તે પણ એના જીવનની સમગ્ર સમીક્ષા પનાર્યા પછી જ કરીએ, તો એ ન્યાય લેખારો, આજના યુગનું દુર્ભાગ્ય છે કે અધ્ધાઓની કંઈપર પણ ઉપર જ આપણા ન્યાયના ધારણો મરાયા છે પરંતુ તે સાથે આજના યુગનું પરમ ગૌરવ પણ છે, કે પ્રમળ વિરોધની દીવાલો પણ સત્યના દર્શનની આરેથી આખરે ચૂર્ણ થઈ જઈ આપણી દૃષ્ટિને છુટથી વિદરવા દે છે

એવા વિકટ મમરયાથી ભરેલા મહાધુગને આરે ઉમેલી ઓ સમસ્યા-જટિલ માનવશક્તિ! તને વંશ હો તારી નિઝવાર્યતાને, નપશ્વરને, નિર્ભયતાને, પ્રેમભરપુર પ્રાણને, અને સારી દુનિયાના વિરોધ સામે પડકાર કરતી તારી આત્મશક્તિને નમન હો. તારી આત્મવેદીમાથી એકાદ તણખો મળે તે આશાએ તને સ્મરું છું

અવેશ્યદ મેધાણી

['કુમાર'ના નિમત્રણથી ઈની બેસડના જીવનમાં હવેતાં તેમનું એક ચિત્રન જીવનચિત્ર લખવાનો મનોરથ નળ્યો છે, કેમકે ગુજરાતી ભાષામાં એમનું સર્વદેશીય જ્ઞાન હજી નથી લખાયું આ પુસ્તક 'સૌરાષ્ટ્ર સાહિત્ય શ્રેણી' તરફથી પ્રગટ થશે માટે એમના જીવનપ્રસંગો વિશે જનુ દશીન ભણુનારા બાઈબેલેનો મને એ લખી મોકલશે, ગાયવા તો ઉભર વર્ણની સંભળાવવા કબુલ થશે તો હું માફ કર્મ વધુ સમીન બનાવી શકીશ

—લેખક]

[પાન ૩૭૨, ૪૧૫, ૪૧૬ અને ૪૨૧ પાના બધાં મુખાપના કોમર્સ મેધસાજ પુસ્તક ભાડારના સોજન્યથી]

આ જમાનાની એક અદ્ભુત વિદ્યા

ફોટોગ્રાફી

ફોટો=પ્રકાશ; ગ્રાફી=અપ લેવાની વિદ્યા. પ્રકાશ વડે અપ લેવાની વિદ્યા તે ફોટોગ્રાફી.

ફોટોગ્રાફીની શોધ દુનિયાના વાઘમા ચિત્રો લેવાનું એક અગત્ય સાધન મુશી રીધુ છે. દુનિયાના દરેક મંદિરમાં ફોટોગ્રાફીએ પ્રવેશ કરેલો દેખાય છે. સાધારણ નકશોથી માંડી મનુષ્યના દાસના-આશ્રતા બનાવો અને દરેક જનના ચિત્રો હાથવામા તેનો ઉપયોગ અમરશાને દોષ છે જાનનું કે વેપાર વધીવટનું એક પણ એવું ખાતુ નહિ હોય કે જેમા ફોટોગ્રાફી વિના ચાલી શકે

ધણી બાળતોના વર્ષોને કરતા તેનો એકાદ ફોટો-ગ્રાફ જલ્દી ખ્યાલ આપી દે છે નકશાઓ કરવા માટે આકાશમાં ઉડતા વિમાનોમાથી જમીનના ફોટો-ગ્રાફો લેવાથી એ કામમા દિવસોના દિવસો બચી જાય છે અને ઓફિસમાં બેઠાબેઠા જાણે બધું જોતા હોય એ રીતે માણસો નકશા કરી શકે છે મનિમાથી ફોટોગ્રાફી આપણને ઇચ્છના જગતનું આજેકુજ દર્શન કરાવે છે અને કંઈક સુંદર વાનગી તથા આકર્ષક કિસ્સાઓ. તે ગમે તે દેશના હોય તોપણ, ભાષાની જરૂર વિના આપણે માણી શકીએ છીએ. આ રીતે ફોટોગ્રાફીએ જનમનમાન્ય ભાષાનું પણ સ્થાન લીધું છે

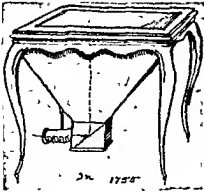
બીજા દુષ્કરઉપોગોમા પણ ફોટોગ્રાફીના ઉપ-યોગ પાર વિનાના છે. ખાસ કરીને આકાશના ચિત્રો લેવામા, વૈદ્યકીય તથા વાણિક જાનમા અને વનસ્પતિના ચિત્રોની નોંધ લેવામા ફોટોગ્રાફી અનન્ય રજો સાથે હાથ આપે છે ફોટોગ્રાફીથી મુનિઓ, વાઘીઓ વગેરે જોઈતાં વધુધટુ માપમા હપાય છે, દોરાય છે ને ઉપસાવાય છે. મુદ્રણકામા પણ અનેક-રંગી ચિત્રો અને કપડા પગની નિર્વિધ બાતોના બીજા ફોટોગ્રાફી જ કરી આપે છે દમણદમણુ ઉચ્છી શોષ નો એટલે સુધી સ્થ છે કે ફોટોગ્રાફો તાર મારફત દેક ફરના મુદ્રકમાં પડે છે, એટલુ જ નહિ

પણ ટેલીફોન પર ગમે તેટલે દુરથી વાત કરના મામા માણસોનો ચહેરો પણ એ જ વેળા ફોટોગ્રાફી ગ્લુ કરી શકે છે. ટાઇપ વગર માત્ર પ્રકાશની મુગ્ધથી જ અપકામ થતા માણસ છે, જેમાં માત્ર ટાઇપના ફોટોગ્રાફો પડના જાય છે, અને એ પછી હાપનારી ખોટા બની જાય છે. તે પરથી નાનીમોટી સામગ્રીથી હાપી શકાય છે

પણ જાણીને નવાઈ લાગશે કે આટલી બધી વિવિધતાભરી સેવા આપનારી એ અદ્ભુત વિદ્યાનો સાચો વિકાસ કદા ઉદ્ભાવ ૫૦ જ વર્ષથી થયો છે. જોકે તેના નરવો તો લુહાલુહા કાળમાં થોડાંધણુ જાણીતા થયા હતા જ. તેનો આખો મે દુનિયામા ગળુ સ્તમ્ભ છે.

ગ્રીક દેવદેવીઓના મંદિરમા ભક્તોની પૂજાઅર્ચાથી દેવો સંતુષ્ટ થવાથી કોઈ વાર અમુક ખંડમા એક કિરણ પડતુ અને તેમાં દેવની મુર્તિ દેખાતી. અસાધ્ય એ મંદિરોના ખંડોમા નપાસનાં તેમાં બીજા યુગ ઓરડાઓ મળી આવ્યા છે, જેમા દેવની ઉંધી મુર્તિ ઓઢાની ચોક્કમ વખતે પૂજનીઓના યુગ માણસો આરમા વતી તેના ઉપર સર્વપ્રકાર નાખના, એટલે જોડાજોડ માગેના એક છદ્દમાંથી તેનાં કિરણો અંદરના ખંડમા પડતા અને એ રીતે આખી મુર્તિનું પ્રકાશમય દર્શન થતું આથી લોકો આમર્ષ પામતા અને પૂજનીઓ નેમના ઉપર થોતાનો પ્રભાવ વધારતા. આટલો પ્રકાર ફોટોગ્રાફીનો ચહેરો બાજ ગળી શકાય

આવી રીતે જનનમાં ફેરવા મે માણસોએ ઓ-રડના બાજમાં બંધ હોય ત્યારે કદામા મામી બિનિ કિરણોના ઓગા તથા રજો દાસનાઆશ્રતા તોથા દડો. પણ જનનો મોટો ભાગ દુરદેશના અજવા પ્રકારે નરક નવજ બેઠકાકા હોય છે. તેથી ફોટોગ્રાફી

પારીસમાં
૬ મ ૧૭૫૫
મા પ્રગટ થયે-
લી ચાપરીમા
જતાનેલી છાપ
લેવાની રીત

વડેથી શોધાર્થ નદિ

ઈ. સ. ૧૫૫૮મા પાકુઆ શહેરમા ઍપ્રિન્ટર
પોર્ટી નામનો એક દિકમનળાજી જુવાન આવા
ઓળા નેઈ પિયારમાં પડ્યો અને ઍરડાની બીજી
બંધી તરફ એક પછી એક બધ કરી શુ થાય છે
તેના આખનગ કયા લાગ્યો જેમજેમ બીજો પ્રકાશ
બધ થતો ગયો તેમ છેલ્લી તરફ ચિત્ર વધુ સ્પષ્ટ
બનતુ ગયુ, અને તેમા પણ જ્યારે તેણે એક જ
છિદ્ર બારી રાખ્યુ ત્યારે તો બહારતો દેખાવ સાખી ભીંત
પર આબેહુબ પડી રહેલો જોયો. આ આનંદજનક
નવો પ્રકાર જોવાને તેને ત્યાં મિત્રો અતે પ્રેક્ષકોની
બીડ થતી

આખરે તેણે ઍરડાના ખ્યાલ પર એક નાનું
જોખુ કઠું અને તેમા એક બાજુ છિદ્ર રાખી બીજી
બાજુ ચિત્ર જોવા માટે આછો સફેદ પડદો મોઢવ્યો આ
પડેલવહેલો કેમેગ બન્યો થોડો વખત તો તે નવાઈના
ગમકડા તરીકે જ વપરાતો, પણ પછી ધીમેધીમે ચિત્ર-
કારો ચિત્રો તથા દેખાવોના માપ ઉતારી લેવા માટે
તેને વાપરના થયા

ઈ. સ. ૧૭૫૫મા પારીસમા એક ચોપરી પ્રગટ
થઈ છે તેમા ઉપરની રીતનો ઉપયોગ જુદી જ રીતે
જતાવેલો છે એક ટેબલ ઉપર મોટો કાચ, તેની
નીચે જમીન લગભગ એક આડસો ત્રાસોઝોઈવેલો,
અને તેની માંમે લુગળીમા લેન્ઝ મોઢવેલો લેન્સથી
બહારના કિંગ્લો પકડાકને આડમામા ચિત્ર પડે, અતે
તે ચિત્ર ઉપરના કાચને તળિયે અગ્રકાચ એકલે કાચ
ઉપર કાચગ મુકીને કારીગર તેને ટ્રેન કરી (નકલ
ઉતારી) લે અત્યારે પણ ટ્રેન કયાની આવી રીત

થણે રથેણે વપરાય છે. વળી ઉપરથી ચિત્ર જોવાય
ઍવા કેમેરા પણ ચાલુ થયા છે અને રિફ્લેક્સ
કેમેરા કહે છે.

આ રીતે પહેલાં તો કુદરતના ચિત્રો જોવાને જ
કેમેરા વપરાતો હતો ઍવામા પ્રકાશથી કાચગને
કાળો પાંદી શકાય ઍવા રમાયણો હાય આવવા સાચા
ઍટલે કેમેરામા દેખાતા ચિત્રો કાચગ પર પણ
પકડી શકાય ઍવા વિચાર ઉત્પન્ન થયો

આ બે બાબતો એકઠી મળી ત્યારથી ફોટોગ્રાફીનો
ખરો અવનાર થયો એમ માનવુ જોઈએ એક તો પ્રકાશ
મારફત ચિત્ર દેખાવુ અતે બીજી રસાયણની મદદથી
ચિત્રનુ છપાઈ જવુ આ બે મુદ્દાની કિલાજીમા હલુ
સુધી કયો નવો ફેરફાર થયો નથી. જોકે કામ કરવાના
બીજા સાધનોમા અદ્યતન પ્રગતિ થઈ ગઈ છે.

મિશ્વર કચોરાઈડ નામની દવા પ્રકાશથી કાળી
પડી જાય છે એ વાતની જાણુ છ. સ. ૧૫૫૬મા થઈ
અતેક રમાયણીઓએ તેના પર પ્રયોગો કર્યા પછી
પ્રકાશથી કાળી થવાનો તેનો શુભ સાચો મનાયો
ઈ. સ. ૧૭૮૦મા પારીસના એક પ્રોફેસર પોતાના એક
વિદ્યાર્થિને બેસાડી તેના ચહેરા પર સખત પ્રકાશ
નાખી પાછળ સિવરકચોરાઈડ લગાડેલો કાચગ રાખ્યો,
તો ચહેરા સફેદ રહી ગયો અને આખપાસ કચોરાઈડ
પર જ્યાં પ્રકાશ પડ્યો તે ભાગ કાળો થઈ ગયો.

ઈંગ્લેન્ડમા મિ. ટોમ્સ વેજવુડ અને સર હર્ડી
ડેવીએ ૧૮૦૨મા એક લેખ છપાવ્યો છે તેમા પણ આ
રીતે પ્રકાશથી ચિત્રોની નકલ લેવાની રીત તથા કાળા
મ્લોગ છાપવાની પદ્ધતિ દર્શાવી છે પરંતુ હજુ કાયમ
ટકે ઍની છાપની વાત કોઈતે હાય લાગી નહોતી

આ વખતે ફ્રાન્સમા બે જુવાનિયાઓ પોત-
પોતાની રીતે મથામળુ કરી રહ્યા હતા તેમાના એકનુ
નામ ન્લેસેફ નિમેફેર નિષ્કો અને બીજો લુઈ દેગર
૧૮૧૪થી નિષ્કીએ ગીલાછાપમા ફોટોગ્રાફીનો
ઉપયોગ કરવાના પ્રયોગો શરૂ કર્યા, એ િ આશાએ કે
એમા મક્કલ થવાય તો પત્યર ઉપર ચિત્ર દોરવાની
કક્ષકુટ મરી જાય. એણે આગળ થઈ ગયેલા બધા
અખતગ વદાની લીધા હતા તેમા સુધારા કરી કઈ
નવુ કયાની ઇચ્છાથી તેણે રૂપાથી બનાવેલા રમા-
યણો છોડી દ્રઈ આસ્કાટ અને બીજુમન જેવા સાગ

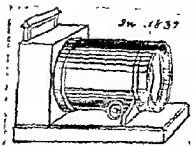
પ્રકારો પર ધ્યાન પહોંચાડવું આ પ્રકારોના પદ ચોપડીને પ્લેટ કોષ આકૃતિ સાથે પ્રકાશમાં મુકતાં, આકૃતિ સિવાય બીજા પ્રકારના પદોથી ભાગ, ઓગાળનારા રસાયણો સાથે ટકાઉ થઈ ગયા હોય હોવા પછી એવાં રસાયણોથી પ્લેટ ધોવાં પ્રકાશ નહિ લાગેલો ભાગ તીકળી જતો અને પ્રકાશથી ટકાઉ અનેકા ભાગના ગાળામાં એક સિવ પકડાય ગયેલું એને ઉલટ હોય અથવા દાઢાની નંચેટિન કંદાએ નિષ્ક્રિયે તે કોષ બીજા રસાયણથી એ ઉલટ હોવાને કાળી કરી સરખી બનાવી લીધી હતી અને બીજા પદાર્થો વચ્ચેની ઉલટી રીતે દેવા.

પ્રાણુમાં દોરો કારણથી વિચાર્યા પછે પણ આ કોષથી જ નખાયો. બીજામની હોય તેમજમા ટકી રહે છે તેથી જાણ અને લોડાની તકનીકોમાં વિચારના બીજા કારણનું મુકલ જ-મુ. ૧૮૨૨માં નિષ્ક્રિય કોષી એવી પ્લેટ કાનના સંપ્રદાયમાં દર્શ છે, અને એ વખતનાં સાધનો તથા જ્ઞાન તેના તેની મર્યાદા આશ્ચર્યકારક જાણે છે.

તેનો સમકાલીન અને પાછળથી સાચોદાર મુક દેવા નાટકનો ચીતરો દેવો. તેણે ફિરોજીથી ચિત્ર બનાવનારો કાપરમાં જાણવું હતુ જ મ ૧૮૨૨માં એને પણ એ ચિત્રો પકડવાની આકાશ યંત્ર અને ૧૮૨૪થી તેણે અખતવા આપ્યાં. ચીતરવાનો મુકા જવા દીધો. કાપરમાં પણ રખાવું એવું અને પોતાની ધન પાછળ જ લાગ્યો રહ્યો. તેની જીંદગી કામનું કે સાદેજ માગ થઈ ગયા છે. પંદર વર્ષ સુધી તે કંઈ પ્રગતિ કરી શક્યો નહિ; પણ તેણે લાંબી ખાંડ નોડાવું. વચમાં નિષ્ક્રિય વાન નાખજો તે તેની જોડે બેળાઓ અને એને જાણ્યું છે. જ. ૧૮૩૩ સુધી સાથે કામ કર્યું. એ સાકમાં નિષ્ક્રિય સુવર્ણ મેલો અને તેના હીકરાએ કારખાનું ચાલુ મુક્યું.

એ વાતને પણ પાંચ વર્ષ તીકા ગયા, અને એને, કે પંદરમાં પહેલો દેવાએ એકાએક નવી મેલ દાવે ચાલી અને તે પ્રસિદ્ધ થયો. જોડે તેમાં લેખી મુક પ્રવાન નિષ્ક્રિય દેવો. નિષ્ક્રિય તેની પાછળી તકનીકો પર આધારિત લગાડતો. એ પહેલા પ્રકાશમાં એવે પકે મળી જતાની કેવાને તરજ આપ્યો કે રૂપાની પ્લેટ ઉપર આધારિત લગાડી કેવેદમાં પડી દેવા તે

૧૮૩૬ મા
દેવારે
ચોથેટો
મુક્ય
કેવેદ

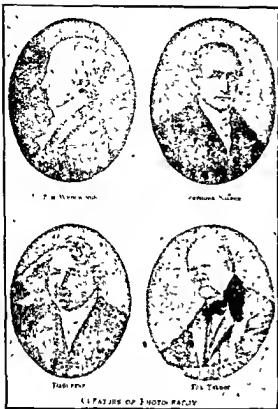
આકૃતિ પડતી જોઈએ. આ વાન જોડાવ દલી, પણ પ્રકાશ લેવાં જઈ વખત જતો અને આકૃતિ જાણા મેલી

એક દિવસે એના જાણી આકૃતિવાળા પહેલા કળાટમાં મુકી દેવાર તેની રમતિ સુધી મેલો પહેલો દેવાં કળાટ સાદે કંટના માટે પણ જાવર કાઢતો દેવો મેલમાં એ પહેલા તીકળી, અને જુએ છે તે મુકે આકૃતિ ઉલટવાર કળાટમાં પાછી દલી. એ કેમ જાણ્યું તે એને સમજવું નહિ, એકેએ એણે ફરીવાર પહેલા મુક આકૃતિઓ લીધી અને એ કળાટમાં જેટલી દવાઓ દલી તે એક પછી એક લગાડી મેલ. આખરે પાછાની ચીજો પામે જાવવા, દલી તેવી અમર થઈ

પડી નો સાગ મીકાના પાછીથી પણ આકૃતિ ટકાઉ કરવાની રીત જાણી આવી.

જે ૧૮૩૬માં દેવારે પોતાની રીત ફૂંચ મરકાર આગળ રણુ કરી મરકારે તેને ૧૦૦૦ રાકનું જાંબલ જાણી આપ્યું અને તેની જોડે મુક ફરી કે તેની એ રીતનું તેણે પેટન લેવ નહિ. કામમાં નો તેણે પેટન ન લીધું, પણ ઉચ્ચમાં તેણે એ રીત પેટન કરાવી. પેટન એટલે કે જેને કેવેદમાંથી કંઈક લેવા તે તેણે દેવાર આકૃતિઓ પહેલા મેલવાના લેવાએ તથા એમને રીત રકમ એટલે દલી લેવાએ.

એ જમાનામાં જાણીમાં પાછાં મળ્યાં ત્રીન મિનિટનો વખત પાછો. એ જાણીમાં દેવારમાંથી કહેવાતી. જાણી જોડાવ ઉતારવા માટે જાનજાનની નાં જાણે ફરી પાછી. વખત થોડો સાથે એકાએક મેલે પડવાનાએ મોટે મુકે રીત આપવામાં આવી. જે કા જુજાની હાથ. જોડાવ આપે તેથી તેને પાંચે વખત આપવા મેલ પુરના આપવા કાપી વર્ષ કાંઈ લડે મુકી રખાવે. જેની તેને પ્રકાશ થઈ નહિ. દાવ, મુક, એ વચે મુકાવ પડતી જાણવા મુકિતાર રેલા મુકવા

ફોટોગ્રાફોના ચતુર્ધા

ગ્રામ વેતલક, નિગેશર નિષે, લઈ દેશર, ફાંમ દેલબોટ

એ જાણી પડાવવાનો સ્લાવો કેવો લાગતો દશે!

આ પછી ગોડાર્ડ નામના અગ્રેજો જાણી પાડવાનો વખત બચાવનારા સ્થાયણો યોજાયા, જેથી મિનિટો-માથી મેકડો પર વાત આવી છાપો ઉપર સુવર્ણનાર લગાડવાથી વધુ ઉત્તર આપ્યો, જ્યાં દેશર સાહેબની ફોટોગ્રાફી આટલે સુધી આવરના બોગવી અટકે છે.

હેન્ડી ફાંમ દેલબોટ નામનો એક અગ્રજીક અગ્રેજ સોધક ફોટોગ્રાફી પાછળ કેટલાક વર્ષોથી પડેલો તેણે દેશરનો માર્ગ છોડી તદ્દન નવી જ રીત પકડી હતી તેણે જ આ જમાનાની ફોટોગ્રાફીના બધા મુળતરવાર રચાયા. દેશરની રીતમાં એક જ જાણી ઉતરતી દેલબોટ એકમાર્થ અનેક છાપી શકાય એવું માગતો હતો તેણે પોતાની ગોળને કેલોરાઇપ નામ આપ્યું નિશ્ચય અયોગ્યછાપી કાગળ પર ઉતર છાપ લીધી અને ચિત્ર નાઇટ, ઝિક્કિ અમિટ વગેરે મજલુત લગાડ્યા.

જ્યાં લગાડેલો બીનો ને બીનો કાગળ જ તે કેમેગમા ધરતો, જેથી વખત બહુ જ ઓછો લાગતો અને જાણી લીધા પાછા પીછા દવાથી તે તરત તૈયાર થતી પછી એ કાગળને મીઠું વગેરે પદાર્થોની મદદથી પારદર્શક બનાવી લેવામાં આવતો અને એ રીતે બીનો ઉતર જાણી નીચે બીજા કાગળો વાગ કરતી માળી પ્રકાશની મદદથી છાપી અનેક નકલો નીકળતી.

પણ કાગળને પારદર્શક બનાવી તે વડે જાણી લેવામાં અગવડ બહુ નડતી તેથી કાચ પર જ્યાં ચોખવાના વિચાર નીકળ્યો છ સ. ૧૮૪૮માં પેલા નિષેજો બનીને નિષેજો એમાં પહેલો કતેદ પામ્યો આદ્યુમન (ઇંગ્લેન્ડ સ) લગાડેલી કાચની પ્લેટ પર અયોગ્યછાપ અને જોમાઇડ લમાડી ગરમીથી તેને પકવી અને નાઇટ ઝાંક મિલ્કમાં તેને અયોગ્ય બીનીબીની જ કેમેગમા ધરી અને ઝિક્કિ અમિટથી તૈયાર કરી આ કાચની પ્લેટથી નકલો લેવાનું મુખ મહેલુ થયું.

આ પછી ફોટોગ્રાફીમાં કેલોડિયન દાખલ થયું એથી પ્રકાશપ્રદક દ્રવ્યો અશોષર ચોટના આ કેલોડિયન પ્રોસેસ બહુ વર્ષો માધી તે પહેલવહેલી ૧૮૫૦ માં ચાહુ ચમેલી એમાંથી જ દાલની સુઝા નિલેટિનવાળા પ્લેટ નીકળ્યા છે.

કેલોડિયન પ્લેટો તો ફોટોગ્રાફરે જતે બનાવીને બીની-બીની વાપરવી પડતી, પણ દવે તો સુધી નિલેટિન પ્લેટો કારખાનાઓમાંથી લેખેજો ને જાનની તૈયાર મળે છે.

૧૮૬૧માં ક્લાર્ક મેક્સવેલ નામના માણેને ગગ સદિત ફોટો લેવાના નિદાતો ગોપ્યા, પણ દલુ તેમાં ખામ પ્રગતિ થઇ નથી બહુ જ ગદ્યપાઠવા માણેનો રંગીન ફોટોગ્રાફી મદ્યનાથી લઇ શકે છે.

૧૮૭૧માં નિલેટિન અને જોમાઇડ ઝાંક સિલ્વર લગાડેલી પ્લેટો ડૉ. મેડોકમે માઉપરનામ બદાર પાડી પછી તો તેની પ્રકાર બેચવાની ઝડપ માટે સ્થાયણોમાં ફેરફાર યોજના અને એક સેકડના ૧૦૦૦માં બાગમાં જાણી પડે એવી પ્લેટો પણ બની.

આ નેગેટિવ પ્લેટોમાં છેલ્લું પગથિયું તે તેમાં કાચને જાહેર કચકડાની પટીઓ વાપરવાનું દાખલ થયું તે છે, અને તેને લીધે જ માનિમાની અદ્યુત પ્રગતિ

યધ શટ્ટી છે.

કચકથાની ફિલ્મ

ઈ. સ. ૧૮૮૯ માં ઇસ્ટરને કંપનીએ દાખલ કરી. તેનો વિચાર ઉભો કરવાનું માન એ કોઝક કંપનીના ગ્રામ્ય જર્નલિસ્ટ-મેનને પડે છે. એ માણસે જનતાને માટે ફોટોગ્રાફી અને તેટલી સુવલન કરવા સારું સતત મહેનત કરી છે.

છબી લેવાની મેગે-ટિવ ફિલ્મો જેટલી જ પ્રગતિ હાવવાના કાગળોમાં થતી આવી છે. વળી કંગેરા અને તેના જાત-જાતના સામાનમાં પણ સુધારાવધારાનો પાર રહેલો નથી. રાત્રે તથા દિવસે, મવારસાજ, આકાશમાં તથા બોયરામાં, અનેક સંયોગોમાં દેખાતી ન દેખાતી બધી જાતની વસ્તુઓની છબીઓ લેવાની રીતે શોધાઈ છે તથા તેને લગતી અનેક તરફની પરાકમલરી યાતો બને છે. દુનિયાના દરેક પદાર્થની, માણસોની, જંતુઓની, રીનરિવાજોની, હોટોની બારીક નોંધ ફોટોગ્રાફી કરી રહી છે. આમ ઈ. સ. ૧૮૮૯થી ૧૯૨૭ સુધીમાં હજી પુરું શનક પણ થયું નથી ત્યાં તો જાહેર-જગતનીએ પહેલેથી આ અદ્ભુત વિદ્યાનો આપણે થોડાંયણો પણ પરિચય મેળવવો જોઈએ

[હવે પછીના હફનામાં તમે યેર કેમસ કેમ બનાવો શકો તથા ફોટોગ્રાફી સમગ્ર ગણે એ જાત આપણે]

૧૮૭૬માં બહાર ફોટોગ્રાફી કરવા માટે આવવા તબુ લાગ્યું

બા બા બિ ભા ગ

નરવાધ

એ કં દતો વાણિયો એ બહુ જ ગરીબ. એને સાત દીકરી સાત દીકરીમાં નાની છોડી બહુ રૂપાળી હતી એનું નામ રૂપાળી હતું મોટી છ છોડીઓ કદરૂપી કાળાકાળી મેશ જેવી તેઓ રૂપાળીની ધુળ અદેખાઈ કરે ને એને હેરાન કરે. પણ રૂપાળી કાંઈ દિવસ તેમના ઉપર ચીકમ નહિ એ તો સોની સાથે લગ્નમળાને રહે.

વાણિયાને પણ નાની રૂપાળી બહુ જ વહાલી વાણિયો રાતે એ ધડી રૂપાળી સાથે વાતો કરે ને એટલી વાર ગરીબાણનું પોતાનું બહુ દુઃખ લુલી જાય એક વળત વાણિયો વેપાર માટે માલ લેવા શહેર-માં જ્યાં નીકળ્યો. માલની વખતે તેણે છોડીઓને પુછ્યું, 'બેટા, તમારે માટે શહેરમાંથી શું લાવું?'

કાંઈએ પછેડો, કાંઈએ બંગડી, કાંઈએ ધાધરી તો કાંઈએ પોશકું મગાવ્યું એમ છ છોડીઓએ કંઈ ને કંઈ જીજ મગાવી; પણ રૂપાળી કાંઈ બોલી નહિ બાપે તેને કહ્યું, 'બેટા, તારે માટે શું લાવું?'

રૂપાળી—બાપા, મારે કંઈ જે જોઈતું નથી બાપ—ના, તું કંઈક તો મગાવ રૂપાળી—ફીક સારું, મારા સાથે એક ચુલાખનું ટુક વાવળે ચુલાખ મને બહુ ગમે છે.

વાણિયો પોતાના ગામથી થોડેક દૂર એક મોટું શહેર હતું ત્યાં ગયો. શહેરમાંથી બધા માલ ને છ જે છોડીઓએ કહેલી ચીજો લીધી. હવે ચુલાખનું ટુક લેવાનું રહ્યું. ગામમાં બધે શોધ કરી, પણ ક્યાંય ચુલાખ મળ્યું નહિ. માળીને પુછ્યું, બગીચાએ બગીચામાં ફરી વળ્યો, પણ ચુલાખની મોતમ ઉભી ગઈ હતી. આથી તે થણે જ દિશગીર ચલ ગયો

સાજ પાંચા આવી. વાણિયો ઉનાવળો ઉનાવળો પોતાના ગામ તરફ વળ્યો. ધડીકમાં બંધાઈ ચલ ગયું. તે ખોટું માર્ગ ચડી ગયો. ધણુ જે ચાલ્યો, પણ

પોતાનું ગામ આવે જ નદિ.

તેને લાગ્યું કે આ તો હું જુલો પડ્યો છું, મારે હવે આગળ ન ચાલના રાત અહીં જ રહી જઈ

એક મોટા ઝાડ ઉપર ચડીને તે બેઠો. એટલામાં આવે કેટલાક દીવા દેખાયા તેને લાગ્યું કે કા તો નજીકમાં કોઈ ગામ છે, અથવા તો કોઈના મહેલ છે. તેણે ત્યાં જવનો વિચાર કર્યો નીચે ઉતરીને દીવા દેખાતા હતા તે તરફ ચાલવા માંડ્યું થોડુંએક ચાલ્યો ત્યાં એક દરવાજો આવ્યો. દરવાજો ખુલ્યો જ હતો. એટલે વાણિયો તો અંદર ગયો.

અંદર જઈને જુલો તો એક સુદર બગીચો બગીચા વચ્ચે એક મીઠો રસ્તો. વાણિયો તે રસ્તે ચાલ્યો ત્યાં એક ભવ્ય મહેલ આવ્યો મહેલમાં કાઠી ને હુમરમાં દીવા અગાગ બળતા હતા ચારેકાર અજવાળું અજવાળું ચર્ચ રહ્યું હતું.

વાણિયાને લાગ્યું કે જરૂર આ કોઈ રાજમહેલ હોવા જોઈએ પણ ત્યાં કોઈના ચોપાગહેરો નહોતા, તેમ ત્યાં કોઈ માણસ દેખાતું નહોતું તેને ખુબ નવાઈ લાગી તે કહે લાવને આ મહેલના માલિકને વિનવી કહું, કે મને રાતની રાત અહીં સુવાની જગ્યા આપે આમ વિચાર કરી તે અંદર ગયો પહેલે માળ ગયો તો કોઈ મળે નહિ બીજે ને ત્રીજે માળે પણ કોઈ ન મળે એમ કરતાકરતા માને માળ અને માને માળના બધા ઓરડા જોઈ વળ્યો પણ કોઈ માણસ દેખાયું નહિ બધા ઓરડામાં મુદ્રા રમકડાં, સુદર ચિત્રો ને તાજાં સુગંધી ડુલો ચાંદ તરફ મુકેલા હતા.

વાણિયાને થયું કે આ ડુલો જાણે કોઈએ દમણા જ મોકલ્યા છે પણ કોઈ જોડવાનાર માણસ દેખાતું કેમ નહિ હોય. કરતાકરતા તે એક જોડામાં આવ્યો ત્યાં એક પાટલો લાલેલા ને તેની માંમે એક મોટો થાળ પડેલો જાનજાનતા મીઠા ને ખુશખોશ પકવાન એ થાળમાં હતા પામે જ ધૂપ સગળી હોતો.

વાણિયાએ ધાર્યું કે દમણા અહીં કોઈ જામવા આવશે, એટલે તેને પુછીય ને ત્યાં પડી, બે ઘડી રોકાવો—બીજેથીએ કલાક વીતી ગયો પણ કોઈ આવ્યું નહિ. તેને જુલું પણ કંકડીને લાગી હતી એટલે છેવટે થાકીને તે પોતે જ જમવા બેસી ગયો અને મનમાં બીક તો હતી જ કે રખેને કોઈ આવશે

ને વરશે પણ કોઈ આવ્યું નહિ. વાણિયાના મનમાં જે જે ખાવાની ઇચ્છા થવા લાગી તે તે થાળમાં આવવા લાગ્યું. વાણિયાએ તો ધરાઈને ખાધું.

હવે વાણિયાને થયું કે જરૂર આ કોઈ જાદુ મહેલ છે પણ વિચાર કર્યો કે 'આપણે તેનું શું કામ? આપણે તો રાતની રાત પડ્યા જ રહેવું છે ને?' ગમે ત્યાં સુધ રહેશું.

સુવાનો વિચાર કર્યો એટલામાં તો એની સામે એક પલમ ને તેના પર ઘોળા પુલ જેની પથારી દેખાયા વાણિયો તો તેના ઉપર સુતો રાત આખી નીસતે ઉઠ્યો, સવાર પડી એટલે બહાર નીકળ્યો અને બગીચો જોનેજોતો ચાલ્યો. ત્યાં એક જગ્યાએ મોટામોટા શુલાળના પુલ તેના જોવામાં આવ્યા.

શુલાળના પુલ જોઈને વાણિયાને તેની નાની દીકરી વાદ આવી તે જાદુ જ ખુશી થતોથતો છોડ પામે ગયો ને એક મોટું પુલ તોડ્યું પણ ત્યાં તો શુલાળના છોડ પાછળથી કોઈ વિકરાળ અને બીડામણો આકાર ઉભો થયો તેનું મો વાધ જેવું, શરીર માથુસનું ને પોશાક રાજવર્ગી. આવું વિચિત્ર સ્વરૂપ જોઈને વાણિયો તો યરચર ધ્રુજવા માંડ્યો ને તેના હાથમાંથી શુલાળનું પુલ પડી ગયું ધળ કરતો એ નીચે બેઠો ગયો.

ગેયો નરવાધ તો તેના મામે રોળા કાઢવા માંડ્યો અને પોતાનો પળે વાણિયા તરફ લમાગ્યો વાણિયાને થયું કે હમણા જ નરવાધ મને ખાધ જશે!

એટલામાં નરવાધ કહે 'લોખી વાણિયા' ને આખી રાત આ મહેલમાં જોજ કરી તો મેં સંતોષ ન થયો કે પાછો અહીંથી શુલાળનું પુલ ચોરીને લઈ જાય છે? તૈયાર થા, હવે તારૂં મોન આવ્યું છે.'

વાણિયો ધ્રુજતોધ્રુજતો નરવાધને પગે લાગવા માંડ્યો ને કાલાવાલા કરવા લાગ્યો કે 'ખાજી, આ પુલ મેં મારે સાથે નથી તોડ્યું મારે એક મારી વડાવી દીકરી છે ને તે થાપી જ ગઈ છે. તેને મારે હું આ પુલ લઈ જવાનો હતો પણ હવે હું નહિ લઈ જઈ મને માફ કરો.'

નરવાધ—અરે મરખા, આ પુલ તોડીને નેં મારો મોટો ઝુનોદ કર્યો છે. 'ગસ', હવે હું તને છોડીશ નહિ વાણિયો હાથ મારી રડી પડ્યો. છેવટે એ કંકળતો જોયો કે મને એક વાગ મારા છોકરાને મળવા તો

જવા દો. મળીને હું જરૂર પાછો આવીશ.

એ સાંભળી નરવાધ જન નરમ થયો અને કહ્યું 'જા, હું તને એક મહિનાની છુટ આપુ છું બગાવડ એક મહિને તારા ઘર પામે. એક થોડો આવશે. તે ઉપર ભેગીને તું અદો, આવજો. ભેગે દ...ભુલી ગયો કે નથી આવ્યો નો તારી વાત છે! પણ સાંભળ, તારે અદ્યે તારી કાંઈ નીકરી આવવા રાજી હોય તો તું જમી જઈશ. પણ ભંતે, રાજ-પુશાથી આવે તો જતે મને ખરે.'

વાણિયે તે કશુંક કરું, પછી નરવાધે વાણિયાને એક થોડા આપ્યો અને તેની છોડા માટે એક જાબડી ભરીને યુગાળના દુધ આપ્યા. વાણિયો તો ધોમ ઉપર બેઠો તે જરા ય વાર થઈ નહિ ત્યાં તો પોતાના ઘઘના આગળામાં થોડો આવીને ઉભો રહ્યો.

છોડાઓ તો આપને ભેદીને રાજરાજ થઈ ગયા. દરેક પુછવા સાગી, 'આપા, માંડી ધાધરી સાવ્યા; આપા, માટે પછેડો સાવ્યા; આપા, માંડી મોળી સાવ્યા?' પણ આપના મો ઉપરથી કોઈ ઉઠી ગયું હતું તેની આજ સામે તો નરવાધનો ગિરામળો ચહેરો જ નહીં કરતો હતો.

જમી છોડાઓને સોમીની ચીજો આપી નીધી નાની રૂપાળી તો કહ્યો ભોલી નહિ જમી છોડાઓ પોતાની ચીજો લઈને ખુબ ખુબ યતીયતી રમવા મૂડી, સારે નાની રૂપાળી આપા પામે જાતી ને તેજો માંમે માટે પુછ્યું. 'આપા, નમે આમ નરમ કેમ થઈ ગયા છો? નમે કાંઈ માંડા નો નથી પડ્યા ને?' રૂપાળી આટલું પુછ પુછી રહી નહિ ત્યાં તો વાણિયો ખુબ રડ્યા મર્યા. અને તેણે માને જમી પાન કરી.

એ સાંભળી મોટી છોડાઓ તો રૂપાળી ઉપર જ

ઉતરી પડી. 'હે, હે, યુવાનવ દુધ યુગાળના દુધવાળી મોટી નદિ ભેદી હોય! બીચારા આપાનું મોન ઉઠું કર્યું તું જન-નએમને અદ્યે તારે કાઠ તો એ ખપરાયા.'

બીચારી રૂપાળીનું મો ચેવાઈ ગયું તે આપ પામે મદા ને બોલી 'આપા, હું જ નમાર અદ્યે નન-વાન પામે જઈશ, દો.'

વાણિયો કહે, 'અરે ભેરા, તું તો એને ભેદી જ રહી પડે! નાશની તે ત્યા જવાય' તું તારે સુખેથી રહે, આ, પી ને લહેડે છું.'

રૂપાળી કહે, 'માટે તો દવે ખાતું મે નથી ને પીતું મે નથી. અને ત્યા મોકલવાની દા કહે તો જ ખાંડ ને પીંડ આપા, હું નહિ ખીંડ.'

વાણિયાએ મેને કેસવાવાંને કહ્યું, 'જન આવ્યો તો મ્મ. દંડ તો તાર છે. જતાનું થશે ત્યારે વાત.' વાણિયો તો નરવાધની બીકમાં ને બીચારા આમે

ય નહિને પીએ ય નહિ ચિંતામા ને ચિંતામા એ તો સાચ દુઃખો થઇ ગયો.

એમ કરતાકરતા એક મદિનો પુરો થઇ ગયો ને નરવાધનો ઘોડો આપીને ઉભો રહ્યો.

વાણિયો જવા તૈયાર થયો રૂપાળી વાણિયાની ડેકે વળગી પડી, ને હા લીધી કે 'આપા. મને જ સા જવા દો.'

વાણિયો ધણુ યે સમજાવે પણ એ તો માને જ નહિ છેપટે વાણિયે રૂપાળીને પગ સાથે લીધી ઘોડા તો એકદમ ઉડ્યો ને પલવારમા તો આવ્યો નરવાધના મહેલમા.

આપદીકરી નીચે ઉતરીને મહેલમા ગયા બધે ઢેકાણે ફરી વળ્યા, પહેલાની જેમ જ મહેલમા જાતજાતની મીઠાઇઓ તૈયાર હતી પણ વાણિયે આ વખતે તો કાંઈ ખાધુ નહિ રૂપાળી પણ જુખી જરદી રાત પડી, સા 'ધુર ધુર' કરતો નરવાધ આવ્યો વાણિયો ક્રુજ્યા મડ્યો, રૂપાળી જરા બીની ને તેના આપની પડ્યો લપાઇ ગઇ.

રૂપાળીને જોઈને નરવાધે પુછ્યુ, 'બોલ છોકરી, તુ મારાથી બીજી છે? તુ તારા આપને બદલે અહીં ખુશીથી રહેવા આવી છે ને?'

રૂપાળીએ મીઠેમીઠે આપો ઉઘાડી. પછી લીમત કરી તે બોલી 'હા, મને તમારી બીક તો લાગે છે, પણ હળવેહળવે બધી બીક મટી જશે મારા આપને બદલે મને જ અહીં રાખો.'

નરવાધ કહે, 'તો દલે શેઠ' તમે ઘેર જાઓ અને તમારી છોડી અહીં મહેલો છોડી' બોલ, તને અહીં ગમશે કે?'

રૂપાળી કહે, 'હા, મને તો બધે ય ગમે છે.'

નરવાધ કહે, 'તો દલે તારા આપને રજા આપ નારી બહેનો માટે કંઈ મોકલવું હોય તો આ મહેલના પટારા લઈ જા, તેમાંથી જે કંઈ જોઈતું મોકલવું હોય તેટલું મોકલજે કાંયે સપારે બે ઘોડા આવશે. એક તારા આપ માટે અને બીજો બધા માલ ઉપાડવા હું જાઉં છું. અને વાણિયા' કોઈ દિવસ દલે જો આ બાળુ આવીશ તો મરી જઈશ.' આમ બોલી નરવાધ ચાલ્યો ગયો.

રૂપાળી ને તેનો આપ મહેલમા ગયા એક પટારો

ઉઘાડે સા તો અંદર હીરા, માણેક, મોતી ને સોના-મહેરોના દગલે દગલા' બીજામા જાનજાનના મોઢા કપડા' રૂપાળીએ બહેનોને માટે હીરા, માણેક, મહેરો અને કપડાની એક મોટી પેટી જરી પણ પછી આપ-રીકરીને જરા ય લેઇ ન આવી. વાત કરતામા સવાર પડી, કે ચોકમાં બે ઘોડા તૈયાર દેખાયા ભરેલી પેટી એક ઘોડા ઉપર એની મેળે જ ગોઠવાઈ ગઇ.

આસુ પાડતો આપ સાથેના બીજા ઘોડા ઉપર બેઠો ને અંદર નીકળ્યો પલકવારમાં ઘોડા વાણિયાના ઘર આગળ પહોંચી ગયો. જયે છોડીએ રૂપાળી પાછી ન આવી તેથી બહુ ખુશ થઇ.

નરવાધ પામેથી આણેલી દોલતમાવી વાણિયે મોટા ધર કર્યા, ખુબ વૈભવ જમાવ્યો અને બધી છોકરીઓ મદાલવા લાગી કેઈને રૂપાળી માબંરે નહિ. એક તેના આપને સાબરે વારંવાર તેની આપ-મા આસુ આપી જાય.

જાપના ગયા પછી રૂપાળી તો આપા યે મહેલમા ફરી વળી તેણે બધી ચીજો જોયા માડી જોતાજોતા તેને એક કાચની પેટી દાખ આવી જિણી તો અંદર એક સોનાનો દાર હીરામાણેકથી જડેલો ને અમઝગાટ કરતો રૂપાળીએ તો તે દાર ડોકમા પહેર્યો. દારની નીચે એક મકતુ દતુ તેમા એક દેવકુમારની છબી ચીતરેલી રૂપાળીને જખી બહુ જ ગમી ગઇ.

ગત પડી એટલે રૂપાળીને એકલુ એકલુ લાગવા માડ્યું. તેને તો કયા ય ગમે નહિ એટલામા તો ધુરધુર અવાજ થયો ને નરવાધ મારગમા આવ્યો.

નરવાધ—છોકરી, તને ગમે છે?

રૂપાળી—ગમે તો ય ગમે ને ન ગમે તો ય ગમાડવાનું. મને તો બધે ય ગમે.

નરવાધ—તને અહીં કાંઈ દુઃખ છે?

છોકરી—ના.

નરવાધે પુછ્યુ, 'સારે તું મને પરણીશ?'

છોકરી—તમને કેમ કરી પરણુ? તમને જોતો તો મને બહુ જ બીક લાગે છે.

નિસાસો નાખીને નરવાધ ચાલ્યો ગયો.

રૂપાળી સુઇ ગઇ. ઉંડામા તેને એક સ્વપ્ન આવ્યું. તેમા એક દેવીએ આવીને કહ્યું કે 'છોકરી' એ

મોઠાનો દેખાવ ખોરા છે.' એટલું કહીને દેવી જતી રહી. પછી તરત જ તેણે પોતાના દાદના ચકનામાં જતી છપ્પી હતી તેવો જ દેવકુમાર જોયો. સ્વપ્નામાં દેવકુમારની માથે રૂપાળી ખુશ રમી. સવાર પરી ને સ્વપ્નું ઉઠી ગયું.

દિવસ આખો નેણે અગીઆમાં ગાળ્યો! સુંદર પહીંચી સાથે તેને ખુશ ગમ્યું. પછી રાત પડી ને નરવાધ આગ્યો. તેણે રૂપાળીને પુછ્યું, 'હોકરી, મને પરણીશ?'

રૂપાળી—ના રે, તમને કેમ કરી પરણું ?

જવાબ સાંભળી નરવાધ નિઃશ ચક્રને આંસો ગયો.

રૂપાળીને વિચાર આવવા થામ્યા કે જા નરવાધ દેખાવમાં ભયંકર શાગે છે, ખબુ વાત કરે છે ત્યારે જાદુ શક બની જાય છે. જરૂર, એવું દેખુ જાદુ માંડ સાગે છે.

રાતે ફરી પાછો ચકતાવાલો રાજકુવર તેને સ્વપ્નામાં આગ્યો તેણે રૂપાળીને પ્રજ્ઞ, 'જા નરવાધ તમે ગમે છે ?'

રૂપાળી—ના.

રાજકુવર—સારું હું તેને મારી નાખું!

રૂપાળી—ના! ના! એનો બંધાવો જાદુ જાયો છે. તેને ન માન્યા' ને સાગ ઉાર તો જાદુ દેવ સાથે છે.

એમ કરતાંકરતા ધખા દિવસો ગયા. એક વખત રૂપાળીને પોતાના આપને મળવા જતાનું મન થયું. તેણે નરવાધને પોતાની ઈચ્છા જનાવી.

નરવાધ—જરૂર હોકરી, તું જાણ્યો તો મને જરા મેં નહિ ગમે. તારા વજર હું મરી જાશ્ય.

રૂપાળી—શા! રીતે મને જાણ થો. માથે આપને મળવાનું મને જાદુ મન થયું છે.

એ સાંભળી નરવાધનું મો પરી ગયું. ને આ-

દા કહેતાંની સાથે જ, સામે સુએ છે તો, નરવાધને જાદુ સ્વપ્નામાં જોએલો દેવકુમાર સાથે હશે-હશે દમી રહ્યો છે

સિપાળો ચક્રને ગોળ્યો, 'ફીક, તારે જાદુ જ છે તો જા ખબુ જરાજર એક મહિને પાછી આવજો, નહિતર હું મરી જાશ્ય. આપનું હોય ત્યારે મનમાં વિચાર કરજો એટલે જાદુ પડેલી જાશ્ય.'

રૂપાળી જાદુ જ ખુશ થઈ ગઈ ને બોલી, 'ભયે, હું એક મહિને પાછી આવીશ.'

પડેલાંની રીતે બે ઘોડા આપ્યા. તેમાં એક ઉપર બહેનો માટે ખુશ મોઠી ચીત્રો જોને હુવડાં લીધા. ને બીજા પર પોતે બેઠી. રૂપાળી આપને પેર પડેલી સાથે તેને જોઈને જાદુ રાહગઈ થઈ ગયા. દવે તો મોટી બહેનો ખબુ તેનું માન રાખવા તાથી.

વાતરાનમાં એક મહિનો પુરો થયા આગ્યો. એટલે રૂપાળીએ આપને કહ્યું કે મારે દવે જાવું પડ્યો. મેં નરવાધ પામેલી એક મહિનાની મુદ્દામાં ફરી.

પાત્ર વાણિયાએ તેને મમળનીને કહ્યું કે હવે ત્યા જવાનું માડી વાળ એ જમણમા તે એકલા અવનાગ એ વળય ?

ઉપાળી તો ગેકાઠ ગઈ

પણ મલિના ઉપર ત્રણુચાર દિવસ થયા ત્યા એને સ્વપ્ન આવ્યું તેમા પેશી દેવી આવી અને ઉપાળીને કહેતા આપવા લાગી 'તુ દાજ કેમ ગઈ નથી ? તારા વિના નરવાય મરી વળ્ય છે જટ જન, નહિ તો એ મરી જશે' એ જ વખતે મ્ત્વનામા તેણે નરવાયને એક સંચારવરી પાળે તમકડતો જોયો. રૂપાળીને બહુ લાગી આવ્યું ધરમા કેમને પુછતુ નહિ ને મનમા ધ્રુજા કરી કે પોતે એ મહેલમા પહોંચી વળ્ય, એકદમ તે ત્યા પહોંચી પાત્ર મહેલમા ક્યા ય નરવાય મળે નહિ

આરેકાર એ ખગર કાઢવા નીકળી પડી ત્યા ખરાખર સ્વપ્નામા જોએજ મરેકાને કાઠે નરવાય પડેલો એની ડોક મગ્રાઈ ગએલી અને હાથપગ લગાડના પડેલા પામે જઈ રૂપાળીએ નરવાયના શરીરે દાઘ ફેરવ્યો કે નરત તેનામા ચેતન આવ્યું ને આગસ મરડી એ બેઠો થયો. રૂપાળી સામું જોઈને તે ખુણ દરખાણો પછી ઈંને જતલ મહેલમા આવ્યા નરવાયે વળી રૂપાળીને પુછતુ, 'ઝાકરી તુ મને પરણીશ ?

રૂપાળી—હા, જરૂર પરણીશ

હા કહેનાની સાથે જ સામે જુએ છે તો નરવાયનું રૂપ નથી ને તેને બદલે સ્વપ્નામા જોએયો દેવકુમાર નામે ઉભોઉભો દરમી ઘૂલો છે '

રૂપાળીના હજમંતો પાર ન રહ્યા અને તેણે રાજ-કુવરનો દાઘ પડ્યો એવામા નામેથા સ્વપ્નાવાળી દેવી આવી. તેણે કહ્યું, 'રૂપાળી તુ તો મોટી ભાગ્ય-શાળી છે હું આ કુવરની મા થાઉં કુવરને સાથ દત્તો કે કોઈ રૂપાળા છોકરી તેના જિદામણા રૂપ ઉપર વારી જશે ત્યાં જ તે અમલ રૂપ પામશે હવે તમે બેઉ સુખિયા થયા '

બહેન

ગુજરાતી દાઘમ દેખલ: (માસિક) તરો, જેય વી જ્વાસ, વડગામી, મુળાઈ-૩, છુટક નકલની કી ૦-૨-૦

આત્મિક વિદ્યાર્થી બવન-આવનગરનો ફસમો તથા અનિવાર્યો વાર્ષિક રીપોર્ટ

સમાજ સેવા મંડળ-મોળાસાનો છઠ્ઠી વાર્ષિક રીપોર્ટ

રચન એવાસમાજનો ચોથો રીપોર્ટ

સ્વીકાર અને અવલોકન

નવી ભાળપોથી: કર્ના, કાનજી કાળીદાસ જોશી, પ્રકા-ગક, કે કે. જોશી એન્ડ અર્થર્સ, કાલાવાડી મુબઈ ૪, કી ૦-૧-૩

એક શ્રીમાન પિતાએ પોતાના સદૃશ બાળરત્નની ચાદગીરીમા આ પોથીનો સર્વ ખર્ચ વચાવી લઈ આપા મુળદંઠવાકામા મફત વહેંચવાનું સ્વીકાર્યું છે તેથી તેનો મથાર તો સારી રીતે થશે પરંતુ એ ચોપડીની ચેતવતા બાળ જોને અભિમાણે તેના પુકા પર છાપવામા આવ્યા છે તેમા અમે સમત થઈ શકતા નથી અને અમને નવાઈ લાગે છે કે બાળ ગિદાણુ વિષે દમણા કેટલાક સિદ્ધાંતોનું સ્પષ્ટ પ્રકીરણ થએલું હતા માંદા માણસો પોતાના પ્રામાણિક અભિમાણે કેમ આપના નહિ દોષ ' અમે આગા ગાળીએ છીએ કે શ્રી વિન્નુભાઈ બધેકા, શ્રી તારાબહેન કે પ્રકાસાહેબ કલેલકર જેવા શિષ્યવિજ્ઞાતા આ પુસ્તકના શુભદોષો પર સ્પષ્ટ વિવેચન કરી કેળવણીખાતા પર ઉષકાર કરશે પુસ્તકના વિચો અને છપાઈની ચેતવના વિષે પણ અમારે કહેવું જોઈએ કે જે થોડાએક બાલપુરતકો દમણા બહાર પડ્યા છે તે એવા પછી બાગે જ કોઈ આવી બેઠકાર રીતે છાપેલું પુસ્તક બાળકોના હાથમા મુકવા ખુશી દોષ મનકર્તાઓ આ બીજા ઉત્તર રીતે સ્વીકારીને બરિધ્યમા આવો ખર્ચ કરવા પહેલા વિચાર કરશે તો દેરાને લાલ થશે બાળકોના પાઠ્ય પુસ્તકમા બદલેશત અને બીજી પ્રવાગ સ્થાનિય છાપુ ચેતવ નથી

મૈસાપૂતી રસધાર ભાગ પઃ નવાદક, કવેરચઈ મેયાબૂી પ્રકાશ, અમૃતસાધ દલપતભાઈ શેઠ, રાણપુર; કી ૧-૮-૦

મોટી બહેન અથવા માધાણુ માધેવી 'બગાળી ઉપચી તરુદીને કનાર, સુરીશ, પ્રકાશક, મા મેયલ દીરજ બુકમેવર, પાવલુની, મુળાઈ-૩ કી ૧-૦-૦

શિરીષ' સમાજિક નવવકાશ, લેખક, રમણલાલ વસંત-લાલ દેસાઈ, પ્રકાશક, શ્રી સવાલવિજય ઓફિસ, વડોદરા, કી ૧-૦-૦

કચ્છનો બુદ્ધ ઇતિહાસ' લેખક અને મં-ગક, જય-સામલસ જેઠાભાઈ નવગામી, અમર-કચ્છ, કી ૧-૮-૦

કચ્છની રસધાર મધ્યમ ભાગ' લેખક અને પ્રકાશ-જયસામલસ જેઠાભાઈ નવગામી, અમર-કચ્છ; કી ૦-૪-૦

કુમાર વીરસેન લેખક, ચન્દ્રશકર મણિરાકર ભટ્ટ, પ્રકાશક, પુરતકાલય સ સ મગ જિ, વડોદરા, કી ૦-૪-૦

કિરણપ્રકાશિ' લેખક, લીની, પ્રકાશક, અમૃતલ લીની દમણીમ, અમર-કચ્છ; કી ૦-૪-૦

મત્સ્યક પચાંગ: બે ભાગમા, નિરચન વિભાગ તથા સાવન વિભાગ, કર્ના, હરિદર માણસાકર ભટ્ટ અને કૃષ્ણ-રામ બહાલમગ ભટ્ટ, પ્રગાશક, હરિદર માણસાકર ભટ્ટ, સાગર-મની કી ૦-૧-૦

સેનામથાજ-વદરાણુ કંપનો દ્વિતીય રીપોર્ટ

ગાંધી

આવસ્થાની માનવીશાના આવેલા ૪૦ ઉત્તરેભાષી બધા પુરા સાચા નીચેના ૧૭ બાલુના છે ઇનામ તેમને મોકલાયો શંકુભાઈ નારાયણભાઈ પટેલ નરિયાદ, મોતીરામ મનસુખરામ દવે-મુંબાઈ; હરિલાલ મધુસુદન પારેખ-મુંબાઈ; શ્રીરમલાલ પરમાનંદ શેઠ-મુંબાઈ; બાલુભાઈ હરિલાલ મહેતા-ભાવનગર, ગજારામ હીરારામ જોશી-મુંબાઈ; રામભાઈ લાલભાઈ તાપક-અંબેલી; મણિલાલ કોટરલાલ જોશી-મુંબાઈ, વસંતલાલ મજલાલ ગાંધી-સુરત; તીરથ પાનાચંદ સાહે-મુંબાઈ, બ્રીતા-ભાઈ ત્રિશુવનરામ પટેલ-વડોદરા; બાલસિંદેલ મિલસિંદેલ-ભાવનગર, કાન્તિલાલ નગીનદાસ પટેલ-અમદાવાદ; નરવર-લાલ ભલાભાઈ દવે-અમદાવાદ; શા. ન રુકર, પ્રાણલાલ માવેકલાલ શેઠ તથા દમયંતી માવેકલાલ શેઠ-મુંબાઈ

અમ બવાળ નીચે મુજબ:

(૧) રીંછ બાલુમા (૨) અખિલ-ગઝમત: (૧)૨,૫,૧,૧૨ (૨) ૩૬ ફિરસે (૩) મતુ કુ પામે એ એ આના માગતા દતો તે તુ પાસેથી કુતુબે મનુને આપાવ્યા, અને પૃથ્વી લાવેલ એક આને મનુએ તનુને આપીને ત્રાપુ આનાનું કરલ પગથુ આ રીતે શાનું કરલ પતી ગયું (૩) ઝોળાખી કાઢો: મ્હુ, કાણુ

(૪) રૂંકઝોરસ: નીચે (૫) રાખડગોઠવણ: નીચે

૧	૧૫	૧૪	૪	રાખડોઠવણ	૨	સ ના
૧૨	૧	૭	૬	માના કાળા	બ ના ન	
૬	૧૦	૧૧	૫	અહાંતે રાધે	મિ મ લા લ ન ક લ	
૧૩	૩	૨	૧૬	લેવાથી નીમણુ	મ લ મ આ પ નિ	

કવિનું નામ નાનાલાલ દલપતરામ દ મં ક પો ત ન વ ક ર ક મ બ ગ

(૬) રાખડ-શરૂંકછેદ: લોખંડ, લાસન, મુગાઈ, સમાન, દબાર. (૭) કુમારના ચાર ચેખડો: દરિયારાવળુ આવ્યાં, દેરાગણ પરમાર, દરિયારા દેમાઈ અને નબનન બ્દ

નીચેના નવા સવાસોના ઉત્તર કાનક સુદ દશમ સુધીયા પડેલી બધા એકબે નવા સવાસો મોકલનારને પત્રુ ચેખ ઇનામ આપવામા આવે છે, પરંતુ એ સવાસો તબ નવા કપનની કાઢવા ને બુદ્ધિને કો એવા દેવા એકબે

નવા સવાસ

(૧) આ નીચે પાંચ ગુણામિકો કદરને આપી છે: ઉંચી આપો (૧) માનેન ગય આદિ (૨) માને બચુ વાન પૂર્વે રાદિ તે શું છ (૩) માં ઉઠા દોઢા નોન

કબ (૪) મદામામા તેનના બી વાવ (૫) સાકરાળી આપ વરું (૨) અખિલગઝમત: (૧) એક સમામાં મુકાએડી દરખાત ઉપર મત ગણનાં તરફેણમાં પટેલા મત, વિરુદ્ધ પણ કરવા ૧/૩ વધારે દતો. યોડી વાર પાડી મંત્રીએ બધા મત ફરીથી ગણીને બધાબુ ૨ મત ગણવામાં હુલ થઇ છે ને ૧૧ મત એ વિરુદ્ધ ગણવા એકબે તે તરફેણમા ગણાઈ ગયા છે અને એ મુજબ હુલ સુધારીને ગણનાં મંત્રીએ નક્કર કર્યું કે દરખાતની વિરુદ્ધમા એક મત વધારે પડના દરખાત ઉડી જાય છે ત્યારે કુલ મતગણે કટકા દશે ને બને તરફ બીજ વખત કટકેલા મત ગણવા દશે? (૩) ઝોળાખી કાઢો: મુખિનાં એ તત્તો છે એ એ રાખડે વચ્ચે માત્ર એક દુલ્લ 'ક' નો ફેર છે એ બને નામ આગળી રાકો છે?

(૪) બાલુની આવૃત્તિમાં બતાવ્યા પ્રમાણે એક બરવાઃ એના વાડામા પાંચ થેડાં બારેલ પત્રુ એ પાંચ થેડાં લઈયા બ

કર્યા એકબે બરવાઃ વાડામાં ત્રણ વારો નાખીને ફરકને છુટ પાડી ત્રીધુ એવું કેવી રીતે વારો નાખી દશે, કહેરો?

(૫) રૂંકઝોરસ: બાલુએ બતાવેલા નમુના મુજબ ૨૫ ખાનામા ગોરસમા ૧ થી ૨૫ સુધીના ફરક આંકેલા કોની ગીતે ગોઠવે કે ફરક આડી તેમજ ઉભી લીટીના આંકકાનો સરવાળો ૧૫ થાય.

ત્રી	વા	ખી
સ	વા	ર

(૧) રાખડ ફેરવણી: કાળી બાલુએ બતાવેલા કોઠા મુજબ ૨૨ વખતે માત્ર એક આસર ફેરવીને 'ત્રીવાળી' ની 'સવાર' લાખી દો (૭) ભૂગોળ-ગઝમત: મુંબાઈ દંભાખાં એવા નવ મથકો શોધી કાઢો કે એના ગર્બ અનુક્રમે નીચે મુજબ થાય. (૧) દાખ (૨) વીંટી (૩) મરકડી (૪) સાકડી (૫) કપાળ (૬) ગિર (૭) મારર (૮) માર (૯) દર્બ. (૧૦) મ પટેલ

(૮) રાખડ-ગોઠવણ: કાળી નાનુએ બતાવેલા નમુના મુજબ નીચે આપેલા અર્થોવાળા અન્દો કમર ગોઠવી આપો. ત્યારે એ બ દ અન્દો અંદાજ ગોઠવણ તવા દશે ત્યારે સાકડીથી બતાવેલી લોખિના 'કુમાર' ના એક ચેખકનુ નામ બની જશે. પડેલી સાકડીએકલી સાકડી=નામ ક, આડી લોખિ: બીજ દાર=એક પ્રાણી-શ્રી ભતિમા: ત્રીજ દાર=દુખનુ એક નામ, ચોથી દાર=અપ દિનુનાનનું એક નામ પાંચમી દાર=એક પાણી. (૯) રીંછ સમાઈ? એક ખાઈ એ સાખુએને કહે કે 'તમાને અમને આરા મમગને બાપ થાય.' ત્યાં એ બે વચ્ચે ગરી મજાઈ દશે?

માધુકરી

જ્ઞાનનો ગરવો છુંડો

ગુર્જર વીર

અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર

ફેસરી-હાક અમારી બયાનક

ગજવે ગજદર ગિર,

આપણા અગ્નિ સમાવેશ

ફસર-વેળા થીર

અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર

છાદી આશ જ્યોત્સ્ના ધ્રુવે

ધેરા સાગર-નીર,

તેને મરતક નર્તન ખેલી

બાધ્યા બલ-જલ્દર

અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર

કાળે બાણ કુટિલ બનાવ્યુ,

સૂર્યે ઝળિય્યા તીર,

વીજલ ધોર ધનેથી કતરી

ભેટ અમ શમરીર

અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર

મૃત્યુના મીઠાબાન સહાન,

માણુ ઉદાર અમીર,

કાળ તણે કુકુમ ચાલસિયે

આમૃત યશની લકીર

જ્ઞાન એ રાત્રિ છે તે આપનાર અને મેળવનાર બને ધન્ય બને છે. અત્યાર સુધી તો આપણે એ યુરોપ માસેથી હાંપી લેવામાં જ આપણે સમય ગાળ્યો, અને આપણે બૌદ્ધિક કર્મમાં હુબા આપણા લેખકો અંગ્રેજો જ અનુકરણ કરે, આપણા વિચારકો વિલાસત મત્તે મીટ માંડીને ત્યાથી જ પોતાના આદર્શો ધરે, કવિઓ એ પર સાહિત્યમાંથી જ પોતાની પ્રેરણા પીએ, વક્તાઓ એ ભાષામાં બોલે પણ હવે આપણે સ્વાસ્થ્ય ને સ્વતંત્રતાના આસક બન્યા છીએ હવે આપણે એ પરાધીનતાના પટલો ઉઠી નાખવા આતુર છીએ એટલે આપણે એ પરદેશી વિચાર-સરણી, એ પરદેશી આદર્શો, એ પરદેશી સાહિત્યકળામાંથી મુક્ત થયે જ છુટકા.

અને આપણે પણ કંઈ બૌદ્ધિક યેકાર નથી આપણને ધટના આવડે છે, આપણને સ્થિરતા આવડે છે, આપણને લખના ય આવડે છે નવો માલ બનાવવાની રાત્રિ આપણા શરીરોમાં ઇશ્વરે અનુપરમાણુ રૂપે પણ મુકી છે છતાં નવીન શોધખોળનો, નવા શોધના સંશોધન અને પ્રકાશનનો આખો ય ઉત્તરો આપણે યુરોપને જ આપીએ તો પછી આપણે શુદ્ધમાદા જ રહીશું અને યુરોપે ઉતારેલા એ કાટખાનુકા ચીંધરા સમા વસ્ત્રોથી આપણી બૌદ્ધિક લગ્નને ઢાંકતા રહીશું આ સ્થિતિમાંથી બચવું આપણા જ હાથમાં છે.

પણ માત્ર આપણા હાથમાં છે એટલે જ ખવાય બસ નથી એ સ્થિતિમાંથી બચવું એ આપણે પરમ પૂનિત ધર્મ છે—એ આપણી સર્વશ્રેષ્ઠ ફરજ છે હિંદની રાષ્ટ્રીયતાનું અતિમ ધ્યેય બૌદ્ધિક ઉત્તરે સિવાય નથી સંભાવતું આજનાં વિદ્યા-પીઠોના જીવનસાધક એ સાધનામાંથી જ મક્કરો વિદ્યાપીઠો કંઈ કારકુનો અને ભાષાતરકારો પેદા કરવાને જ નથી નીપજ્યા વિદ્યાપીઠોએ તો બૌદ્ધિક સ્વતંત્રતાનો—નવવિધ જ્ઞાનનો ગરવો છુંડો ગળનમાં ફરકાવવાનો છે એ દેશ, પરદેશની પાસેથી બોળેબોળે જ્ઞાન લાખ માગીને લેતા હોય તે સ્વરાજ તો કેમ જ મેળવી શકે? અને નેજવે તો કેમ ટકાવે?

તમારી મુળાપુરી હિંદુ પ્રવેશદાર કહેવાય છે એ જ મુળાપુરીને જ્ઞાનમંદિરના પ્રવેશદાર તરીકે જગતખરમાં પદમો સ્વમાનવીસ બારતવાસી આ પ્રવેશદારમાંથી જગત પર અગિયન વિગતમાં ને અવનવા શાસ્ત્રો-વિદ્યાનોથી દિન-નિરનિરથી કિશ્કાપલિ મકડાવે એ હદાનો તો કોઈ જાણે છે મુળાપુરમાં આ અવેક્ષા ખરી પાડી બતાવે.

નવા પદવીધરોને હું જાણું જ કહીશ તમારી ઉચ્ચ પરપરાને બળવી રાખતે તમારે હિંદ સદેવ સંભારતે કે જે ગૌરવોમાં તોલજ ને ભાંડારકર, રાનાડે ને રાજવાડેના નામો લખ્યા છે, તેમાં જ તમારા નામો પણ નોંધાય છે તમારે મહેં પણ કંઈક કરીએ આપે જ પડેછે એ વીર પુરુષ માત્ર અનુકંષા પ્રવેશને જ જાણે છે, પરિણામનો તે વિચાર નથી કરતો.

(શ્રી મુનિનાથ ગરકરે મુનાબના પદવીદાન સમારંભ પ્રસંગે આપેલા બાધગુમાંથી)

દીનમંદુ ગંગારામ

એન્ડ્રુસ (મૅટ્રિક)ની પરીક્ષા પસાર કરીને એક જાહેરાત લાદોરની બજારમાં નોકરી માટે કોર્સે મારતો હતો. એક દિવસ તે એન્ટિનીઅરિંગ ઓફિસમાં કામ કરતા પોતાના પુરોહિતને નોકરીની આશાએ મજબૂત ગણ્યો, ને કુમારચર્યાના સ્થાનમાં ચિત્તે ઓફિસમાં પડેલી એક સરસ છુરશી પર ભેટાં ઘાટી વારે એક અમલદાર આવ્યો ને એને ધમકાવી છુરશી પરથી હટાડી મુક્યો. એ છુરશી તો એવા અમલદાર માટે હતી! એટલામાં એની ઓળખાણવાળા પુરોહિત આવી પહોંચ્યા ને એ દહે શો ધરો કરવા મળે છે તે પુછ્યું પણ દહે એ જોડારને નોકરી નહોતી લેહની એણે જવાબ આપ્યો કે દહે તો એન્ટિનીઅર થઇ આ જ છુરશી પર બેસતું છે. પાછળથી એન્ટિનીઅર થઇ એ જ ઓફિસમાં નીમણ એ જ છુરશી પર બેસી એણે પોતાની પ્રતિષ્ઠા પૂર્ણ કરી એ જોડારો બીજો કોઇ જ નહિ પણ લડનમાં હમણા જ અવસાન પામેલા હિંદના સુખ્યે હાલનેર અને કોઇ રાજાની સર મજારામ.

ગુજરાત મહિયાવાડમાં બાપ્તે જ કોઇ એમનું નામ બાપ્તુ હશે. છતાં એ ગંગારામ નામના પાનખીની અસામાન્ય જીવનકથાનો ગુજરાતી આલમને સાચો પરિચય થાય તો, ગુજરાત ધર્મીય સ્વભાવ બની જાય. પાનખાના વતનને સર માહકમ દેહીએ એક વેળા કહેલું તેમ, 'વીર નરવી માફક દ્રવ્ય રજનાર અને સત પુત્રની લેખ તેને પામ્યાયિક કાર્યોમાં લાપરવાર' એ સર મજારામના દેહવિલપ ઉપર આજે કેટ કેટલી પિયવા નારીઓ, કેટકેટલા વિદ્યાર્થીઓ, અને કોઇ અસામાન્ય દીનજનો શોકાશ્રુ સારી રહ્યા છે.

પાનખાના શેખપુરા જીલ્લાના એક નાના ગામમાં વસતા અતિ અરીજ અમવાલ માનખાનો એ પુત્ર સ્વાધવણી જ હિન્દના વિશેષમાં વિશેષ પત્રવાન આદમીઓમાં એક બન્યો. પણ એની એ લક્ષ્મી માત્ર જોવાને કે પોતાના કુટુંબને લેખવી જીવન જીવવા અર્થે નહોતી એ લક્ષ્મી અનેક અરીજ અનેક અરીજ માણસોને ખાનગી રીતે આસિક જીવાઇ આપવા અર્થે, અનેક કેળવ-ગીતી સુધાએ નિમાવવા અર્થે, અનેક વિધવાઓને નેના સેસાર મંડાવવા અર્થે-અને બીજા અનેક પરમાર્થિક કાર્યોમાં-અનંત કલ્યાણપૂર્વક વા-પનમાં આપતી ઉદારતાની આ ગંગા પોતાની પાજન પણ વહેતી રહે જોડારા માટે એ પુત્ર યીમ લાખ ઉપિયવી રામ કોરે કારી એવું 'સર મજારામ દૂટ' લખાવી ગયો છે એ રામના બાજબીથી તેની મારેલી સુધાએ નિર્મિત પોતાનું જીવનચાલું પુરવડાં અવિરત કર્યું હતું.

પણ અરીજ માનખાના એ જોડાર પમે આદમી બંદી લક્ષ્મી આવી ક્યાંયો? એ પ્રશ્નને જવાબ પીરજ, ખંત અને

સ્વાધવણા નિગર રંગોળી પ્રમણી તેની આખી જીવન-મસૌરી આપી રહી છે. ૧૮૭૩માં ગંગારામે હાલેલી અનામતની પત્ની લીધી અને લાદોરના ભંદેર ખાતેના ખાતામાં આગિ રજનેર તરીકે જીવનની મસાળા કરી ચોસ વર્ષ મુખી ઉજારે તરીકે નોકરી કરી, અને એ ગમમમાં તો અમેજ હાલેલી કરતાં ક્યાં થ અડી જાય એવી કમવિલપ પરાવતા પ્રથમ ફરજના હાલેર તરીકે તેમણે આખા પાનખા માનખામાં નામના કારી. આ જીવન હાલેરે તેના કલ્યાણ, મહિત, અને કુદિમવિચારો તેના ઉપરીમાં ઉપર પ્રાપ્ત્યથી જ એવી સરસ જાણ પડેલી કે તેમને બાન થઇ એમણે કે મજારામ કોઇ અસામાન્ય માણસ છે.

૧૯૦૩માં દિલ્લી જઇ રવજનેર કોર્ટ ફર્મ પોને જ પાનખી મેહરવણી નામના માની ચિનતની દેખેજ રાખેજ તે વેળા, જ્યારે બીજા બસ હાલેરે અમુક હાલેરની કામ સમયમાં માણે ખજારાના દવા, ત્યારે મજારામે એ કામ-એક સમયમાં એક પુણ કમો કરવાનું કામ-કરી આપીને ફર્મને વાનગી કરી રીરેજો એ જાણેલા, મજારામ જેવા અદ્યુત મહિતવાળા માણસને, તે જાણે દિવિ અને રત્ર કાળ જોવાના 'ગુન દને કાળે, ઉવામાં ઉવા હાલેરની દેહ ઉપર નહિ મુશ્કામાં આવેલા. એવ મનને એ એવું માં કોર્ટ દુખ નહિ થએતું પણ તે ચીજ વર્તી સરસરી નેહી પુત્રે થતાં તેમણે નોકરીમાંથી નિરત લીધી.

નોકરી યોગના પડી જ. મજારામના માના જીવનને

આરબ થયો અને આજ સુધી સરકારી મકાનો બાંધવાના જ પુરાઈ રહેથી એ બસામાન્ય નરની બુદ્ધિશક્તિએ મુક્ત માર્ગે નવી દિગામી વહેણ માડ્યું.

ગંગાસામે સરખારી નોકરી છોડી ત્યારે તેમને કેનાલ કેનાલ ઉપર નીસ એન્ડ જમીનની બહિષ્કારવામાં આવેલી નોકરી છોડ્યા પછી સાઠ વર્ષની કાલિયે, જ્યારે સામાન્ય હિન્દી બાદમાં તે મરજમગલ જ થયો હોય ત્યારે, ગંગાસામે જીવનના ઉત્સાહથી ખેતીવાડીનું કામ હાથડ્યું ને એ જમીનમાં વૈજ્ઞાનિક રીતે ખેતી કરવાનો આરબ કર્યો. ગંગાસામ અને તેમનો મોટો પુત્ર સેવકશમ આ સાદસમા એંગલેશમાં એટલા સફળ થયા કે તેમણે થોડા જ વર્ષમાં સારી જેવી પુણ્ય જમીની પછી તે ગંગાસામ કેનાલ કેનાલ કપર ખીન મેટા ખેતરો લીધા અને પોતાની છત્રની ગતિઓને નળિયા મુખી, ડેલ્ટા દળમાં થયો ગોઠવો, તે ખેતરોની ખાલીયા મોનુ પંચના માડ્યું ગંગાસામના આ બંને ખેતરો પલખના ઇન્ફોર્મેશન દ્વારા રૂબરૂ થયા અને ગંગાસામના યાત્રિક ખેતીના આવા સફળ અભિયાનને પલખમાં યાત્રિક ખેતીના યુગની રાગનાલ કરાવી.

ત્રીજી વખત ગંગાસામે ૨૩૦૦૦ એકર ઇન્ફોર્મેશન પલખ સરકાર પાસેથી ત્રણ વર્ષને પહેલાંથી એવી મારતે કે ત્રણ વર્ષ દરમિયાન એ જમીનમાં પોતે જે કુલાઓ બસામાં હોય, જે સમ્યા વસાવ્યા હોય, જે મકાનો કાઢી હોય, તે બધું સરકારને બધ, માત્ર ત્રણ વર્ષમાં પોતે લીધેલી કપલ જ પોતાને રહે આપી આકરી સારતોએ લીધેલી એ જમીનમાંથી પણ ગંગાસામે બહુ સારી થોડા કરી, એટલું જ નહિ પણ એ ઇન્ફોર્મેશન પ્રથમ વર્ગની ફળદ્રુપ જમીન ગળાવીને તે સરકારને પાડી રોપી 'ગંગાસામની આ સફળતાથી બુદ્ધિ યદ, સરકારે તેને ફરીકાર આપી જે ધનુષી મારી-૧૨૫ ચોરસ માઈલ એટલે ૮૦,૦૦૦ એકર જમીન સાત વર્ષને પહેલાંથી એમાંથી પણ ગંગાસામે બારે કમાણી કરી આમ એમણે લાંબાની મિલકતોમાં બુદ્ધિશાસ્ત્રથી અને શારીરિક શક્તિથી જ સહે ૧૯૨૨માં હિન્દી સરકારે તેમને સર જનાવ્યા.

સર ગંગાસામ દિવસ નેવા દિલાવર અને લાગણીપૂર્ણ હતા, તેવા જ માલિ- નિચારન પણ હતા એક ખાસથી હૃદય હિન્દી ગરીબાઈ નેહ મુલત તે બાજુ પાસથી મનજ એ ગરીબાઈ ફેડાવાની ચેતનાઓ નિગારત એકેશમાં એને 'Heart, Head અને Hand' કહે છે એ-દૂ બ અનુભવનાર હૃદય, તેજસ્વી બુદ્ધિશક્તિ અને શરીરશક્તિ સામર્થ્ય-ત્રણે મુખે સર ગંગાસામના વચ્ચે હતા.

અનેક હિન્દુ સમાજસુધારકો હિન્દુ વિચારના ઉદ્ધારની અનેક વાતો કરે છે, અનેક શ્રીમંત હિન્દુ વિચારના યુગ-વિવાહની વાત બારે યુગની ઉચ્ચારે છે, પણ આજ મુખીમાં

હિન્દુ સમાજમાંથી એક જ હિન્દુ એવા નીચાએ છે કે જેણે, પોતે જે વસ્તુમાં માનતા હતા તે વસ્તુને આચર્યુંમાં હવાસ્વા પોતાની પુણ્યને આપી મીચીને ખર્ચા નાખી-જેણે હિન્દુ વિચારના વેધવ્યંજ બ હાથમાં કરવા આશરે અરો કોડ રૂપિયા નોંધાવર કરી લીધા. સર ગંગાસામ શરદેમાં નહિ પણ મરોમાં માનવરો સમાજસુધારક હતા અને આસ્તવ્ય તેને સંદેશ આદર્શ તરીકે નહિ, પણ કાર્યશર નર તરીકે સદા આરાધરો.

આપણા યુવકને એકાર દશામાં તરફડિવા મારતે નેહ, કાઈ જીવનગ્યાપી મહેચ્છા વિના સામાન્ય રીતે જીવે પુરી કરતો નેહ એ નરવીરનું નામ યાદ આવે છે હિદી યુવકને એ જીવનદર્શી નેહતા હોય તે આ રહેલ સર ગંગાસામ ગંગાસામનું જીવન એવું બધું અને બાવનાબરપુર છે કે કાઈ પણ કસીલા જીવાને એને ક્યેવ તરીકે રચીતરત્ય નવરેણા સાપડે. ગુજરાતના નુવાન સર ગંગાસામને અને તેમના પ્રેરણાદાથી જીવનને નજર સમક્ષ રાખે અને તેની તીમતાથી હિંદુ સંસારને કુપારવાના ક્ષેત્રમાં જીવે એ જ સર ગંગાસામના જીવનનો યોધપાઠ છે ('મોરાર્જી' પરથી)

પ્રો. ખાન્ડોલે

વર્તમાન મિડલ સ્કુલના અધ્યાપક કરવા એક ઊકસાનો વિવાદ કરવાનું એના પિતાએ નહી કહ્યું આ વાતની બજાર પડતા એ નાના પલુ નેગ્રી બાળક પોતાની બાલિ પાસણાઓ ને ચેતનાઓ પિતાને કહી સમજાવી ને લક્ષ્મી સાફ ના પાડી પણ પિતાએ એની વાત નહિ મણુકારતા તરન જ લક્ષ્મીનિર્ધારી ઊગ્ગને આ બીવકુલ શમ્યું નહિ.

પોતાના મિત્રને ચોપડી આપવા જઈ છે એવું બદાનું કાદી પહેરેલ કુમરે તે એક દિવસ ઘેરથી નીકળી ગયો. ખીસામના રાની પાછ ન મળે આખો દિવસ અને ક્યારેક તે સનદિવસ મળીને રોસો માઇલની મજલ ખેડતા એ માર્ગ નામડે આવી પકોચે ત્યા થોડાક દિવસ રહીને વળી હેડામ્મર ગયો થાક મુગ લાગ્યાથી અને અડાક વધારી તે એક હમુખાન મરિયાં જઈ ખેડે. એમાં કાઈ કાઠાળી ત્રીસમાં તેવ પુરવા આવી. બાઈએ ઊકસાને એવો ને એને પોતાને ઘેર આવવા આમ્રક કયો ઊકસા એની જોડે ગયા ને કેટલાક દિવસ ત્યા રહી લક્ષ્મીઓ ઉતરી ગયા પછી વર્ષ પામે કુર્ચી એ ઊકસા તે આજ એકવીસ વર્ષથી વિદેશમાં વસી રહેવા ને ખેતી વિષયક અનેક પ્રશ્નતિઓથી નહીના ને પૂન્ય મળેલા પ્રો. પાકુરને સદાગિવ ખાન્ડોલે.

એમને જન્મ થયે ૧૮૮૪ની ૨૭મી દિસેમ્બરે વર્તમા થયો હતો બાળવયમાંથી જ એમને ખાસતમિના ઉદારને રસ લાગેવો પહેલી વારની ૨૭દેશી મળવજમાં તેમણે કિસાન-બર્ચો બાજ લીધો હતો વસાવા યવતમાવની સપ્તીય માળામાં

નિઃસ્વાર્થ પ્રીતિથી કાન કરવાનાઓમાં એ હતા હવેમાન અખાડો સ્થાપનામાં એમની જ અગેવાની હતી. વર્ષાનું સુવિખ્યાત 'હવેમાન ખડ' એમણે એકથે હાથે રત કૌરુ

વર્ષાની કેળવણી પુરી કર્યા પછી પ્રો. ખાન્જોલેને પરદેશ જઈને પોતાનું જ્ઞાન વધારવાનો નીત તલસાદ ભર્યો. કમ્પ શિક્ષાનું મેળવવાનો નિર્ણય કરીને હવે પાકુરખ લોકમાન્ય વિલક મહાશયની સલાહ લેવા પુના કપરયા પરદેશ જવાના એમના વિચારને લિતક મહાશયે કવેગન આપ્યું મિત્રે કનેથી એમતેમ કરી વાઢખર્ચા મેળવીને ઈ. સ. ૧૯૦૬મા એમણે અમેરિકા જવા દિહુસ્તાનને કોડો છોડયો

અમેરિકા જતા નયે રસ્તે તેમણે મીન અને બધાનમા એક વરસ પીનાયું ત્યાં જેની અને ઔદ્યોગિક વિષયોને લગત જ્ઞાન મેળવી ઈ. સ. ૧૯૦૭મા એ અમેરિકા પહોંચ્યા અને ફેલિફીનિયાની એલિયન કૃષિશાળામા અભ્યાસ શરૂ કરી ૧૯૧૧મા બી. એસસી. ની ડિગ્રી મેળવી. ત્યારબાદ એ ઓરેગનના સુધા પ્રદેશમા એની આસપડસમા અન્ય બાનેમા મુસાફરીએ નીકળ્યા અને 'ડ્રાઈ ફાર્મિંગ'ની રીત શીખ્યા.

તે પછી વળી એમણે લોગિગરનમા અભ્યાસ માંડયો. ત્યારબાદ એમણે કોલેજ બદલી ને રેડ્સ કોલેજમાથી ૧૯૧૩મા એમ. એસસી. ની ડિગ્રી મેળવી એ વરસ પુલમેનમા રહીને આશ્રય અભ્યાસમા અને જેનીમા ભવહાર કામમા મુસાવતા માસ કરી ક્ય કમાડવાની એમની નિપુણતા વખણાઈ કેટલોક વખત ત્યાં ગઢાયક અખાડનું કામ કરીને તેમણે મિનેસોટા વિશ્વાધીકા જેની ખાગમાં રોન્ડ પોત કોલેજમા લેકચર તરીકે નીમાવા. જેની હથગત તે હબ્બા બનાવવાનો, રીત-સાધનો, સાધુનો, કલક કપર કાપકામ કરાનો તથા વેરીએ બનાવવાનો હુકર શીખ્યા. વળી એમણે સીનીયોક અને અમેરિકાના મૂળ વતનીઓના ઉદાર વિષે બહુ બારીકાથી ઉપયોગી વિચારણા કરી આ બધુ કેવળ તેમણે સ્વાશ્રવણી જ પ્રાપ્ત કર્યું અમેરિકાના મોટા સાગની મુસાફરી કરી, અનુભવ લાઈ, નવીનતી સંસ્કારોને જોઈ તેમણે પોતાનો જ્ઞાનકોશ ભરચક બર્ષો

૧૯૧૨મા એમણે લીટી ઔદ્યોગિક કેળવણીની ચોળના પડી અને એ વિષયના અભ્યાસમાં તત રહેવા મડયા. લીટી ઔદ્યોગિક કેળવણીનું અમેરિકન મેંશન સ્થાપીને અમેરિકનના નુરાંનુદા સમ્પાનોમા ફરીને તેમણે લીનની જેની વિષે રસબર પ્રવચનો કરવા માંડયા

દિહુસ્તાન પાછા ફર્યા પહેલાં એમને યુક્તવર્ષાં જન્મ જ્યાં રાજ્યોનું કૃષિવિષયક જ્ઞાન મેળવી લઈને પછી પોતાના આ બધા વિશાળ જ્ઞાન ને અનુભવનો સામ પોતાની જન્મભૂમિને આપવાની એમને દોશ હતી મહાનુભાવી મિત્રોની સહાયથી તેમણે લીટમા કેરલી ઉદ્યોગશાખાએ સ્થાપનાનો નિર્ણય પણ કર્યો હતો પરંતુ એમની કમ્પા પાર ન પડી

૧૯૧૪માં એમણે સ્વદેશ આવવાની તૈયારી કરી ન્યૂયોર્ક થઈ યુરોપને રસ્તે એ આવવા નીકળ્યા, અને પેતાનો હબ-સેની કીમતનો સરસામાન મુંબઈ મેળવાવી હીચો. એમાં સુખ્યને કરીને જેનીવાલીનાં અમુલ્ય પુસ્તકો અને માસિક તથા રૂ. ૩૦૦૦નું એક સીનેમાનું ચંત પપ્પુ દત્ત હઈ એ સમળો સામાન વર્ષામા પૂત ખતો પડયા છે.

એ યુરોપ આવવા ઉપરયા અને પેતું પેર જમયુદ્ધ મડાયું હજીક અને કાન્સ જવાનો વિચાર માહી ચાલો એમણે સીચો ઇટાલીનો રસ્તો લીચો પણ ત્યાંથી લડાઈને કારણે તેઓ નીકળી શકે તેમ નહોતું ઇટાલીના પાલમો રાદેશથી એમનો છેડસો કમળ મડયો. એમા કાપ્યું હતું કે 'હુ પાકમો આવી પહોંચ્યો છુ. કોસ યહને બારનવર્ષ આવવા માટે વિચાર છે. થોડા જ વખતમા આવી મનીગ, ' બમ, ત્યારબાદ પ્રો. ખાન્જોલેનો સાત વરસ મુધી કમળવચ કે પેના જ ન મળે !

આ સાત વરસમા તે એમને માથે યમ્મા ક્રંકાર મડી ગયા. ૧૯૧૫મા એમના સમાવડાલાએ અમેરિકામાં પુખ્તરથ ચલાવી, પણ હઈ માહીની ન મળી અને એમણે અમેરિકામા અગાઉ સ્થાપેલા 'અમેરિકાના દિહુસ્તાન મશન'ના 'દિહુસ્તાની સ્ટુડન્ટ' નામના એક માસિકના તાબે એકમા આ સાત વર્ષનો મહો ઉપડયો એ ઉપરથી એમ અનુમાન થાવ કે તેઓ આખો યુરોપ ફરી જમ્યા હશે ઇરાનના એક નાના રાજ્યમા તે વિશ્વાધિકારી તરીકે તેમજ લેષાર અને જેનીના નિરીક્ષક તરીકે નીમાવા હતા આ હમ્મ દરન્તે તેમણે લાંબો વખત કામ કર્યું ૧૯૨૧ના નવેમ્બરમાં એ રાજ્યની નોકરી છોડી એ બર્લિન ગયા. ત્યાં એમણે 'ઈન્ડિયા ન્યુસ, સર્વિસ' અને 'ઈન્ડિયન બુર્સ' સ્થાપી તેના હાઈરેક્ટર ગયા અને અભ્યાસ સાર જર્મની જતા પરદેશી કુબોન માહીની આવવાની 'જર્મનીમા કેળવણી' એ નામે એક ઉપયોગી પુસ્તિકા બહાર પાડી

જર્મનીની અવસ્થાને કારણે પ્રો. ખાન્જોલેન પણ ખર્ચાની ચિંતા પડી અને એ ૧૯૨૨મા જર્મનીથી ઈસ્ટિક ગયા મેક્સિકોમા વાસ કર્યો એ અતિ દુર્પદ કાયે દત્ત ત્યાંના લોક સ્પેનિંગ બાધા બોલે. પ્રો. ખાન્જોલેન પ્રથમ તે બાધા શીખ્યા (બધી મળીને એ માતબાદ બાધાઓ જાણે છે) બીજી હરસ્ત એમને નોકરીની પડી એક પ્રખ્યાત બિનીવાસીની પાકરાણામા તેમણે પ્રોફેસર થયા

આ આખા પરદેશરાસમા એમણે ૧૬ મામલોદક કર્યો નથી કે કાર પીચો નથી અને આજ ૪૩ વરમની ઉમરે પણ એ જમ્બવાદી જ રહ્યા છે

અને પ્રો. ખાન્જોલેનું બ્યક્તિય પાન કાઈ એનુંતેનું નથી. બાળપણમાં એ પત્નીહાર અને રખડુ દત્તા એમનો સાદસિક સ્વભાવ જ આભવિકાસનું સારન બન્યો. દડ નિયમ, અનુમ

જિભાસા, કામતી ચીવટ, કાર્યશક્તિ, અને અને એવી મોટી મુશ્કેલીઓ સામે યદને કાર્ય પાર પાડવાની હીમત આ બધા શુભેને હીયે એ પરદેશીઓમાં પ્રતિષ્ઠા પામી શક્યા. એમના જીવનમાં અનસાર્યોના પાર નહોતો, પણ મકલ્પ-બળથી જ દરેકને એ પડતી ગયા છે.

જિંદે ઊંચે એમને ૨૨ વર્ષ થયા છે, પણ ક્રિસ્ટિયન ગમ્યતત્ત્વ સામે એમણે પરદેશમાં ચળવળ ચલાવી એ કાસ્ટે દાર્દી સરકાર હજુ એમને માનુષ્યમિત્ર કપર પગ દેવા ના પાડે છે ('ગોળી ક્રાનિકલ' ઉપરથી) આનન્દરાવે એથી

સૌથી કંઠણુ ધાતુ કઈ?

મેલોક નાનના એક વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીએ બધી હુદ્ધ ધાતુ-ઓની કસોટી કરી એધ, તેમાં સૌથી પહેલે નખરે ઇરીડિયમ નામે ધાતુ આવી આ ધાતુ કંઠણુમાં કંઠણુ છે ને તેથી જ તેને ક્રાઇન્ટન-ગ્રેનની આણીઓ બનાવવામાં વાપરવામાં આવે છે. સારી પેનની આણી બીલકલ પમાતી નથી, ને ચર્ચો સુધી એકસરખું સરખ કામ આપે ૧૧૫ છે તે આ ઇરીડિયમ ધાતુનો જ મુલાખ ચારી એવી હેખાતી, પણ રોના કરતા યે પાયેક ગૂણે મોટી એવી પ્લેટિનમ નામની મુમદુર યજેસી ધાતુને તે મળી આવે છે. પ્લેટિનમ ધાતુના કંઠણની જ ઇરીડિયમ છે. પ્લેટિનમ-ઇરીડિયમના મિશ્રણથી જે મિશ્ર ધાતુ થાય છે તે શાસ્ત્રાત્મિક રિયાઓને મદદ પામે બનાવવામાં તથા બીજા કાંઈકામ વપરાય છે.

ઇરીડિયમથી બીજે નખરે કંઠણુમાં કંઠણુ શુદ્ધ ધાતુ તરીકે નેલિબીનમ આવે છે તે ધાતુ નેરે બાને ન્યુબીન્યુની બલતના કંઠણુ પોલાદ બનાવવાના કામમાં આવે છે. ત્રીજે નખરે ટંગસ્ટન નામની ધાતુ આવે છે, જેનું નામ આપણે ત્યાં તદ્દન અલગથી નહિ હોય તેના ડીબા તાર વિજળીના ત્રીયામાં વપરાય છે. અસલના કાર્બન તત્ત્વોના કરતા તથા તે પછી દાખલ થયેલ અન્ય ધાતુ-તત્ત્વોના કરતા આ ટંગસ્ટન ધાતુના તત્ત્વો બહુ સારા માલુમ પડ્યા છે. નવી બલતના વિજળીના દીરાઓ-ગોળાઓના અદર જગત્ કોટરો તાર હોય છે અને તે અસતવા ગોળાઓ કરતા પણ વધારે પ્રકાશ આપે છે એના ગોળાઓ તો સૈયમે દીઠા હશે જે અધિક તેજસ્વિતા એ પણ ટંગસ્ટન ધાતુના જ મુલાખ જોયે નખરે ટેંગ્સ્ટિયમ નામે ધાતુ આવે છે આ ચારે ધાતુઓ આપણા સાધારણ વપરાશમાં આવતી નથી, તેમજ પુષ્કળ જગ્યામાં મળતી પણ નથી.

હવે ચાલુ વપરાશમાં આવતી સામાન્ય ધાતુઓની વાત તેમાં કંઠણુમાં કંઠણુ યાતુ નિકલ છે અને તે આ ક્રિટનનાની હારમાં છેક પાંચમું સ્થાન લે છે.

આ સરખામણી શુદ્ધ ધાતુઓની છે, કેમકે ન્યુબીન્યુની ધાતુઓના મિશ્રણથી જે મિશ્ર ધાતુઓ, (દાખલાતરીકે પોલાદ

જ) બને છે તેમાં તો ધાતુ એવી છે કે તે કોઇ પણ શુદ્ધ ધાતુના કરતા વધારે કંઠણુ હોય છે.

હવે નવાઈની વાત એ છે કે, કંઠણુમાં કંઠણુ ધાતુ કરતા, શુદ્ધ કે બેત્રણ ધાતુનો ભેગવાળો નર્મ તેવીના કરતા પણ કંઠણુ પદાર્થ-એટલે કે જગતમાં કંઠણુમાં કંઠણુ પદાર્થ તરીકે એને બજારમાં આવેલ છે તે કોઇ પણ ધાતુ નથી તેને 'કાર્બોનન્ટમ' કહે છે, ને તે કાર્બન તથા સિલિકોન-કોલવા તથા ફેરીમાના મૂળ તત્ત્વોના મિશ્રણથી મળે છે. આપણી દલકયા પ્રમાણે ઇન્ડોનુ વજન સૌથી વધારે કંઠણુ પદાર્થ મનાય છે, પણ ને વજન રોતુ બનેયુ હશે તે કોઇ મમબને નહિ ત્યાં મુખી તેનું માપ કેમ કરી માપવું?

તરતા દિમગિરિએ

એને પુરતીયુ યોડુ પણ જાન છે ને એ બેંગાળનો કાઠ પણ તત્ત્વ બળે છે તેને માલુમ હશે કે પૃથ્વીની ઉપર જેમ અન્યત્ર ઉષ્ણ પ્રદેશો છે તેમ અન્યત્ર શીત પ્રદેશો પણ છે. આ શીત પ્રદેશોમાંના કેટલાક તો આપણા દિમાહલય પર્વતના શિખરોની પેઠે સનાતન દિમધી આગ્નિદિન થયેલા છે. એટલે જાને ઉત્તર ક્ષુબ્ધ તથા દક્ષિણ ક્ષુબ્ધ તરફ આગ પ્રદેશો છે અને તેથી ત્યાં જરુ અતિ ચિકિત્સા ને જોખમકારક છે. હવે એકે તે પ્રદેશો આપણને તદ્દન અજાન્ય નથી, તોપણ તે વિષે આપણું જ્ઞાન સ્વરૂપ જ છે.

આ દિમધવ પ્રદેશોમાંથી, શિવાળો ઉત્તરના, બરફના નેરાયોદા દરજાઓ છતાં પરી સમુદ્રમાં તણાઈ આવે છે અને સમુદ્રના તરનોની તથા અન્ય મુલાકાતોની બંધિથી ફરતા ફરે પસાઈ બંધ છે. છેવટે તો તે ગરમીથી પીગળી સમુદ્રમાં મળી જવાના જ, પણ તેમ થતા પહેલાં તેમાં સંકેતો માઈક્રોની સફર કરી લે છે, ડ્રાસના સ્વિમ સુધી વરે છે અને સૌથી વધારે મદદરતની રાત તો એ છે કે સમુદ્રમાં ફરતારે વહાણો માતા કેટલાકને તેમજ સાક્ષાત્ કંઈક કષ્ટ થઈ પડે છે.

જો માઈ બળે છે કે બમ્ પાણી પર તરી શકે છે તેની જ રીતે આ દિમગિરિના ખડો પાણીની સપાટી ઉપર વરે છે. ત્યારે આખને અતિ મનોહર દરજા આપે છે બરી તરફ જળ જળ હેખાતુ હોય, રિવરો સુધી જળ સિવાય આખને કોઈ ન મળ્યું હોય તેને સમયે સુર્યના પ્રકાશમાં શુદ્ધ ચાઈ કરતા પણ વિશેષ ઉત્તરના ધવલતાપાશા આ દિમગિરિએ જળ-પ્રવાસીને ખરેખર મુગ્ધ કરી ન.ખે છે.

તે કોટલા બહાર હોય છે તેના કરતા ઉસાન કે આઠ અણુ પાણીની અદર હોય છે. કોઈ વાર તો બહાર બહુ નુબ હોય ને અદર પુષ્કળ હોય આ જ કારણથી વહાણો ને આનખોટાને તે વિશેષ બચકર થઈ પડે છે. ધાની વાર આખખોટો, શાન્ત મદાસાગરમાં કાઠ પણ ચેતનવતી વિના એકદમ બાબી બંધ છે. આ રીતે થયેલા ક્રિદા ન બુલાવ એવા એ જ ભર્યેકે અમ્મમાત્ર મન ૧૯૧૨ના એપ્રિલની ૧૪ થી ની

નારીએ, પેટી બગ આગમોટા 'ટિરેનિક' પોતાની પુરી મસ્તી ને નર્વમાં ચાલી જતી હતી ત્યારે પાણીમાં ડુબેલા આવા એક હિમગિરિની સાથે કાટકાઈ પડીએકયા હાનવો નાનામોટા મવાસીઓની સાથે ડુબી ગઈ, તે છે

દરેક વર્ષે આપણે વેત વમદૂતો ઉત્તર મુલ તરફથી નાચેના મહાશામરેમા ઉતરી આવે છે એનુકૂળ હવા અને મવાઈમાં કોઈકાઈ તો સમુદ્રની ઉપર અમે હાનવ માર્ગિની સફર કરે છે! તેમની સમયાનો પણ કાઈ મેળ છે પાર નથી તવારીખ કહે છે કે સન ૧૯૨૪મા આવા ૧૧ હિમગિરિએ ઓસ્ટ્રેલિયન મહામાયરમા ઉતરી આવ્યા હતા અને સન ૧૯૨૫મા તો એક સામરા લગભગ ૨૨૦૦ જેટલા ઉતરી આવ્યા હતા!

તેમની સનિવિધી હવામાં ગણુ શીત આવે છે, અને એમ વહેવા છે કે અનુભવી ખજારી અનુ પ્રેક્ષાથી તરત હિમગિરિ સમાપ્ત સમજી લેવ છે પાણીની ટેરફેર પર પળુ પળી વાર છેક ડર ડરો ફેરનહાઈટ જેટલી ઉતરી નવ છે મારા અનુભવથી અને પણ હવામાં ચોક્કસ ફેરફાર લાગે હતા તે ફેરફાર તથા તે વિશિષ્ટ મકાની ઠંડી વજા વાદ છે

'ટિરેનિક' આગમોટાના નારા પછીથી યુરોપ-અમેરિકાના રાજ્યોએ તરતા હિમગિરિઓની માસમયા મહાસમજારની ઉપર ચોક્કા ઘસાઈ છે, તે તેની દેખરેખનું કામ સુવાઈટડ રેડ્ડસને મોખુ છે મોટાભાં આ માસમ માર્ચની ૧૫ મીથી જુલાઈની ૧૫ મી સુધીની હોય છે, એકે આ તરતા હિમગિરિઓને આમને કોઈ તવારીખના બંધનેથી તે ન જ બાધી રાખીએ આ બસુના પહેરેમીરે 'આઈસબેરેલ' આવા તરતા હિમગિરિઓ ઉપર નજર મળે છે, વડાભોને ખજાર તથા ચેતનહી આવે છે તે પછી વાર તો મોટામોટા હિમગિરિઓને દાઝ મેળાવી-ખાસ કરીને T.N.T. નામના નવા દાઝમેળાવી, ફાઈન ઉશી મુકે છે — એ અગ્નિલાલ પડ્યા (અનુભવી)

ખોરાકમાં પાણી

આપણા શરીરમાં ૬/૭ ભાગ પાણી છે અને એ જરૂર સહેતર કાયમ રથા ફેરે તો જ શરીર આરોગ્યવાન રહે તેટલા મોટા રાનેરે પાણીની ધવી જરૂર છે માણસ ખેશક વગર લાગે વખત મલાઈ શકે, પરંતુ પાણી વગર મલાઈ શકે નહિ આપણા ખોરાકની ચીજેમા પણ કેટલુ પાણી છે તે નીચેના આકાર ઉપરથી જાણીએ

દુધ	૮૭ ટકા	ખટ્ટા	૭૨ ટકા
હારા	૬૧ "	આજર	૮૫ "
માખાન	૬ "	ફુગળી	૮૬ "
પડ	૧૨ "	સાકરિયા	૭૩ "
મેખા	૧૨ "	કોણિજ	૬૦ "
લીલા વાણા	૭૮ "	કોલી ફાલા	૬૭ "
ફળસ	૬૦ "	મેથી	૬૦ "
કાકી	૬૧ "	ટમોટાં	૬૨ "

માચીન કાળમાં કાચ

આપણા આજના જીવનમાં કાચ એ એવી ઉપયોગી ને સૌજની ચીજ થઈ પડી છે કે આપણે તેની બનાવટ વિષે એક ફાણ વાર પણ વિચાર કરતા નથી આજે તો આપણી ખાસે અનેક મંચારના, અનેક ઉપયોગના ને જુદીજુદી કીમતના કાચ મોજુદ છે કલાકારની તેમજ વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીની સફળતા તે ટંગેડગમે જતાવી શકે છે દુરખીતોના, સૂક્ષ્મદર્શક ચંચોના, કેમેરાના, ચરમાના તથા અનેક યંત્રોમાના વિવિધ કાચની વાત દૂર મુકીએ રસાયનશાસ્ત્રીઓના કાચ માટેના કેટલાક એવા હોય છે કે એમને લાલચોળ તપાસીએ તો પણ હોત નહિ, એટલું જ નહિ પણ તેના લાલચોળ તપેલા કાચને એકદમ ઠંડ પાણીમાં ડુબાડી દહએ તો જે તડ રાખી પણ પડે નહિ, અને વળી ખીન એવા હોય છે કે તે કાચનુ પાત હાથમાંથી જમીન ઉપર પડવા દહએ કે હાથ રતી ટેબલ ઉપર પછડીએ તો જે બગે નહિ, અને એક નજરેખજર મમાણે તો તે કાચના વાસણ પડે બીતમા ખીલે મારવા હોય તો પણ મારી શકાય હથોડીનું કામ ન પડે — એવાએવા કાચોની વાત દૂર રાખીએ વેનિસ આદિ રમણોના અદ્ભુત સૌન્દર્યના વાસણોની વાત પણ દૂર રાખીએ તો જે આપણા આજના જીવનમાં અનેક રીતે કાચ કેટલો ફરી વળ્યો છે તે સમજવું મુશ્કેલ નથી

આ બધુ જાત કાચ કૌથી પહેલો કોણે બનાવ્યો? કય સાલમાં બનાવ્યો? કયા દેશમાં બનાવ્યો? ફેરી રીતે બનાવ્યો? અને કઈ વ્યતનો બનાવ્યો? — વર્ષે મર્યા ઉપર આપણામાંથી કેટલા બધું વિચાર ફરે છે? હજી સગી આ સવાલો દેવજ કુતલને જ કમ્પરનાર છે ને તેમોના કનર અભાવ છે.

પણ કોઈ રખેને એવા જગમા પડે કે કાચ એ તરત આર્ચીવન કાળનું જ બળક છે એવો આજના વેગ તથા એનું સ્વરૂપ મને તેવા હોય, તો પણ તે પૂર્વી કપરનાં એક પુરાણો રહીએ છે એટલું તો નથી

આમાનો વાજમદેલ જ્ઞેનારાઓ નાજમદેલની અર્જની નળીઓમાં તથા કિશ્મી અરની નળીમાં, નાનાનાના કાચ જડેલા જુએ છે, ત્યારે મોટા ભાને એમ માની લેવા જ- જુયા છે કે હોઈ કઈને દુરગી કરાની, ને કટકી તરી શીએ ઉંચરી, તેમાંની એ- આ કાચ પણ પડો અને આપણે ત્યારે કટીએ ઝીએ કે આ કાચ અગતી છે, ત્યારે પળુ લોહો મુકે છે, "એમ? મું આપણે ત્યા કાચ પળુ બનતો હતો?" આટલી દદ મુખી આપણે એ વિષે અજાન ઝીએ.

ચૂલેપ એક રામયે એમ માનવુ પડુ કે માનવોમૂર્તિની બધી ચીજે એકમાથી જ આવી છે. દવે ધર્મરેદ એટલુ અણ મયુ છે કે આર્ચીવ એક મન મદગ્રન ભેગક ધની, પણ તેમ્ને ધધુપધું બીન દેગોની પારેથી મેળવુ છે; અખીન

સસ્તિના મદાન બીલ દેશોમાં શ્રીક સ્મૃતિની જે પહેલાં ચલેલા બીલ દેશોમાં ઇજ્જત સોથી વધારે આગળ આવેલા દેખાયો, કમરુદ ત્યાંની પ્રાચીનતાના અભ્યાસની સામગ્રીઓ પુષ્કળ મળી ને હજી વધારે ને વધારે મળે છે

આ પ્રમાણે હાલ એક મન એમ પ્રવર્તે છે કે ઇજ્જત ન માનવસસ્તિતિનું પ્રથમ અર્થિત હવે

ધણી કળાઓ, ધણી હુનરો, ધણી વિદ્યાઓ ઈત્યાદિ ઇજ્જતમાંથી અન્ય દેશોમાં પ્રચાર પામ્યા પછી કેટલાક વિદ્વાનોના મત પ્રમાણે ઇજ્જતને પાછું ધણું અન્ય દેશો ખાસેથી જ મેળવવું હતું

આ જવા લાગી કયા કાચને ય લાગુ પડે છે ખાસીન ઇજ્જત કાચથી વાકેફ હવે, એ વાત મિલે છે

હવેનમાં કાચ બનાવનારઓની સભા છે તેને 'સોસાયટી ઓફ ગ્લાસ ટેકનોલોજી' કહે છે મત વર્ધના જીવન માસમાં એની સમક્ષ એક મોટા વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી, પ્રોફેસર સર ફિલિપ્સ પેટ્રીનું આ વિષય ઉપર એક બાધ્યાન થયું હતું

એમની સનમજી પ્રમાણે ઈ સ પૂર્વે ૧૫૦૦ની પછીથી ઇજ્જતમાં કાચ બનાવવા લાગ્યો હતો એટલે આજથી લગભગ સાડા ત્રણ હજાર વર્ષ પૂર્વે પછી કેટલાક કાચ ઇજ્જતમાંથી જડી આવ્યા છે, જે તેથી ય વધારે જુના છે તે બીલ દેશોમાંથી આવેલા હતા સીરીઆમાં ઈ સ પૂર્વે ૨૫૦૦ના કાળના કાચ જડી આવ્યા છે

એમના મત પ્રમાણે ઇજ્જતમાં કાચ રાખલ થયો તે પડી પચાસેક વર્ષની અંદર તો તે ધરમથુ ચીજ થઈ પડ્યો હતો કાચના કુલદાન ને કાચના મજીદ ખાસ લોકવિધ હતા કાચને ઢાળીને જ આ ચીજ બનાવવામાં આવતી, કુદીને બનાવવાની રીત તો કાછરે પછીના કાળમાં રાખલ થઈ છે સ પૂર્વે ૧૨૦૦માં કાચને ઢાળીને બનાવવાનું મિસરવાસીઓ ગીધ્યા, ને પછી તેને જીવ રગીને સાચા રત્ન ને જવાહીરને મળવા આવે એવા બનાવવા લાગ્યા.

ઇ સ ૩૫૦ માં સોનાના સિકાઓને બસબર તોલ કરવા માટે કાટલા તરીકે પહેલી વાર કાચના ઠટકાએ ઇજ્જતવાસીઓએ વાપરવા માડ્યા એમનું મેઈ આરબ લોકો તે શીખ્યા, ને એમાંથી આપણા આજના માખના કાટલાની પદ્ધતિને જન્મ થયો આ પ્રમાણે આજના નાનામોટાં સે કાટલાનો ખરો પૂર્વજ કાચ જ હશે એમ દેખાય છે

પાશ્વતી ઉપર કાચને એક ચડાવવાનું પછી ઈસવી પહેલા બારમાં રાતમાં મિસરવાસીઓએ શરૂ કર્યું હતું

આ બાધ્યાનને આતે એ વિદ્વાન પ્રોફેસરે કહ્યું કે 'નવારે ગોગિયાના ડાર ખદેખરા સરોજનને માટે જુદલા થયો, ત્યારે જ આપણને પહેલી વાર સાચી ખજાર પડ્યો કે કાચ બનાવવાની ખદેખરી ગરબાત ક્યારે થઈ'

હીજી યુનિવર્સિટી

એ વર્ષ ઉપર થઈગીઓએ લૉડ બેકુરની પાસે એ-મસેમમાં આ નવી યુનિવર્સિટીની સ્થાપના કરાવી છે

થાહુની કેમ બહુ વિલક્ષણ છે તેના લક્ષણો સારાં તેમજ નરસા બહુ બળવાળા છે આજની દુનિયામાં બહુ આગળ પડવા વિના એ ભતિ પુષ્કળ હકુમત ચલાવે છે ખાસ કરીને પેસાની દુનિયામાં તો હજી એ જ રાત્ન છે એ ભતિની સ્મૃતિ પછી જેનીતેરી નથી તે સસ્તિને બળવવા, તેના કેન્દ્રે રૂપે કાવમ કરવા, દીર્ઘ દ્રષ્ટિથી આ હીજી યુનિવર્સિટી સ્થપાઈ છે

આ યુનિવર્સિટીની કેટલીક હકીકત બાજુવા જેવી છે તેનું વાર્ષિક બજેટ પાત્રીસ હજાર પાઉન્ડનું છે, એટલે કે આશરે પાંચ લાખ રૂપિયાનું તેના આવાપક મંડળમાં પચાસ માણસો છે આ યુનિવર્સિટીએ આરબ જ 'ચોરટ ઍન્ડ-એડ' કામથી ને સરોજનથી કર્યો છે તેમાં આવ્યા છ વિદ્યાર્થી રાખવામાં આવ્યા છે અરબી વિજ્ઞાન, રસાયનશાસ્ત્ર, ગણિતશાસ્ત્ર વિજ્ઞાન, માનવીશાસ્ત્ર, મણિતશાસ્ત્ર અને પેટ્રોલોજી-નનો કુર્મી ઇતિહાસ એક પુસ્તકાલય પાંચ બોલવામાં આવ્યું છે, જેમાં હાલ ૧,૪૦,૦૦૦ પુસ્તકો છે

(જીનરાત્રી) ઈ કાન્તિલાસ પડ્યા

પ્રાણીઓની ઉમર

સોથી લાગી જિંદગી બોગવનાર પ્રાણી નેહ છે તે લગભગ એક હજાર વર્ષ મુધી છવી ગઈ છે અતુલ્ય હવા-પાણી હોય તો હાથી ચાર સો વર્ષ જીવે છે મદાન સિંહારે પોરસ પર વિજય મેળવ્યો ત્યારે જે હાથી પર પોરસ બોલો હતો, તેને એ પોતાની સાથે લઈ નીચેસો તેનું નામ 'એન્સ' પાડી એક લોખંડી પટો તેને જડી લીધો ત્યાર પછી ૩૫૦ વર્ષ મુધી એ હાથી છવતો રહ્યો હતો

કાચને એક સો સાત વર્ષ મુધી છવેસો જીવ્યો છે હટ લગભગ સો વર્ષ છવી રાકે છે સાબર પછી જીવે છે કેટલાક સિંહ સિનેરે વર્ધના થયા જલવા છે કુદરે વીસ વર્ષ જીવ્યા છે કેટલાક શેડા સાઠ વર્ષ જીવ્યા છે, જેકે સાધારણ રીતે શાહનું આયુષ્ય ૨૫ થી ૩૦ વર્ષનું મજીય.

શીં અને વર બાગે જ વીમથી વડુ વર્ષ જીવે છે લોહરી બકરામા વનર રહે તો શીંથી સોળ વર્ષ માટે મિલાડા સરેસરા પદર વર્ષ જીવે છે ખિસકોલી સાત કે આઠ, ને સસલા સાત વર્ષ જીવે છે

પક્ષીઓમાં હસ સોથી વડુ જીવે છે એ ૩૦૦ વર્ષ જીવ્યાનાં રાખલા છે નરડ કે કાગડાં પાણી વાર સો વર્ષ બેસી કાઠે છે એક મેના ૧૮ વર્ષ જીવી હતી નાના પખી માટે આ દીર્ઘાયુષ્ય કહેવાય

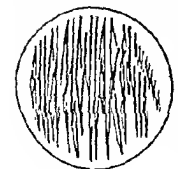
(બીલ પ્રાણીઓ વિષે અનુભવીઓ હકીકત મોકલી આપશે તો આભાર અર્પિત મગર કરીશું)

ઓશિયામાઈનના રમના મહેરમા
એક મોટી ખેડા કાટલા વાપરતો. કુમ-
નદોશના કાટલાં તપાસવા કાજ સાહેબ
આ મોગનો પુત્ર એ ઠરપેકર હતો
તેને મોકલ્યો પિતાના ખાટા કાટલા
એક હંરપેકરે મવસ મુજબ દર તથા
પત્તાસ સોડીની સગ કરમાથી પિતાના
કરીય પર પડતી સોડીઓ એવું રડતી
આખે એક સિદ્ધા પુત્રી થતા એ પિતાને
ચમ્મે પડીને બોલ્યો, ' પિતાજી, બીજાને
હદયે ગાદે મારી ફેંજ બનાવતી પડી
છે. તુ આપને વિનવું છું કે ફરી ખોળા
કાટલાં ન વાપર્યો '

જોડણીના સામાન્ય બુધો
કુળાન નદિ પહુ શુકરાન
સતત્ નદિ પહુ સતત
કુશી મયો નદિ પહુ કુશ મયો
સમયો નદિ પહુ નમશેર
નદિ નદિ પહુ નદિ
મસા નદિ પહુ પ્રસસા

આમાના કેટલા ફો તમે આધો છે ?
સામજી, શુભાખલુ, સીક, યેટુ,
ફાલસા, ખડેલાં, કરમણ, મદુસ,
ધીલેલાં, કીમર ને બીજાં

લોહા કપર પહેલા મદના ડાર
કાટના માટ જુગને ફરફિનમાં ભોળાં
કાટ કપરે જુગ પહાડું. કાટ નીકળી જશે.

એ વર્ષ પર કપવા આડો કહેલ-
વની કોમી મુકી દગી ફરી આને
મોક્ષની નવચી શર આખ આખ
વાથી વળ મ્યો તો વાગી મારી.

ઝંજીનો ચમત્કાર
૧૪૮ + ૧૨૨
૧૨૪૦ + ૨૨૦
૧૨૩૪૦ + ૩૨૦૭૭
૧૨૩૪૪૦ + ૪૨૨૦૭૭
૧૨૩૪૪૪૦ + ૫૨૨૦૭૭૫
૧૨૩૪૪૪૪૦ + ૬૨૨૦૭૭૫૪
૧૨૩૪૪૪૪૪૦ + ૭૨૨૦૭૭૫૪૩
૧૨૩૪૪૪૪૪૪૦ + ૮૨૨૦૭૭૫૪૩૨
૧૨૩૪૪૪૪૪૪૪૦ + ૯૨૨૦૭૭૫૪૩૨૧
સમુદ્ધાના પાન શુભા મદિ અ-
કમીર કે થવા બાવળા શુભા પ્ર એ
પાન આજુ બાવળાથી તેને પડી ફોડી
નાખે એ પડી ફોડેલા શુભા પર તે
પાન આજુ બાવળાથી ફેડ આજુ છે

કાજ પડના દેખણ કપર લખના-
લખનાં પેનિયલ મુકા એટલે એ તરત
દગી જવાની. આને મદિ કોપી મારી
કપાલ એ છે કે ચિત્રમાં બનાવવા પ્રમાણે
લખવારસ આકારમાં લાકડાને એક ના-
નકો કકડો કપી તેમા પેનિયલના મા-
પનું કાણું પાડી પેનિયલનો ઉંડા ખસવી
દેવો પડી એ નાદ દગી નવ
મિવનરના રંબી રમ માણલ કુપી
શુભાવ છે આજે વિજીનો ચમ-
કારો ૧૫૦થી ૨૦૦ માઈલ મુકી એક
કાણ છે.

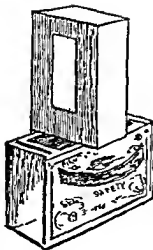
イ	田	佃	日	旦	月	明
માણસ	ખેર	ખેર	સૂર્ય	દિવસ	માસ	પ્રકાશ
門	門	間	問	囚	言	信
દાર	વાડુ	અંતર	પિછુડ	ગેરી	શબ્દ	મત્થાઈ
女	好	家	家	安	子	木
સ્ત્રી	સારું	ઘર	ઘર	શાંતિ	બાળક	ખડ

બાપા લખના મદિ ઝરફિની શોધ થવા પહેલાં ચિત્રો નપશાના ચીનાઈ
બાપા આના ચિત્રોની જ બનેલી છે એના શોધ ચિત્રો (મથો) કપર આપ્યાં
છે. મુગ શોધક મન્દોને માટે ચિત્રો નિઃવારીને પડી એના બેવળ મન્દ-
ચિત્રો કોકડા કરીને નવો મન્દ કપરવાય છે. કપલાં ચિત્રોથી એ બંધાવર
ગમલ્યો. ખેતર પામે માણસનું ચિત્ર દોર્યું એ 'જેડુ'નું. સૂર્ય અને ચંદ્ર એ
એના આલેખે એટલે 'પ્રકાશ'. બાળમાં પાસે કાનનું ચિત્ર મુકીને 'સાંખજુ'
મન્દ થોળ્યો, અને બાસમાં આજગ મોટું ચીત્રોને 'નિખારી' કહ્યાં
મોદામાંથી કાસ નીકળતો હોય એવું જાતાતીને 'મન્દ' કહ્યો અને માણસ
તથા મન્દનાં ચિત્રોને જોડાનેડ મુકીને 'મન્વ' મન્દ 'વાળ્યો-એટલે જ્યાં-
વચાને કે માણસના આંખથી પડતો મન્દ સત્ય જ હોવો જોઈએ. શ્રી અનં
બાળકનાં ચિત્રો એના ફરી 'સાક' (કદવાળું) મન્દ થોળ્યો. કાપર નલે
ફેકર (ખેડાનું સૂચક) ચીત્રોને ધર કસાવ્યું; અને કાપર નીચે સ્ત્રી તથા
ફેકર ચીત્રો એટલે 'લજ' થયું. પરંતુ કાપર અને શ્રી એ એ મળે એટલે
'શાંતિ' ચીનાઈ બાપામા આજો કુલ ૪૩૦૦૦ મન્દચિત્રો છે એ પીડી વટે
લખાય છે આજુ નેવાને તો ન ફરે યનુ ચીના બાળકો બહુ જડપથી એ
મુખી છે. હવે તો શોધ વર્ધી એમને ત્યા પહુ ૩૬ અડોનો એક કોક
થોળ્યો છે અને એ અલગ પ્રચલિત થવા નવ છે.

એકાદ મિત્રના હાથમાં જેન્સિલ ને કાગળ આપી, એની મરજીમાં આવે એટલા આકાંક્ષા સીધી હીંગામાં લખી કાઢવા કહ્યો, પછી એ બધા આકાંક્ષાનો સરવાળો કરવા કહ્યો (ધારો કે એણે ૨,૪,૭,૩,૯—આકાંક્ષા લખ્યા છે એનો સરવાળો ૨૫ થયો) હવે, એણે જે આકાંક્ષા લખ્યા છે તેને એક સળંગ સંખ્યા માની તેમાંથી આ સરવાળો બાદ કરવા કહ્યો (એટલે ૨૪૭૩૯-૨૫=૨૪૭૧૪) હવે આ ૨૪૭૧૪થી કોઈ થયું એક આંકડો છે જી નાખીને બાકીના આકાંક્ષાનો સરવાળો કરવા તેને કહ્યો (ધારો કે એ ૭ છે જી નાખે છે તે સરવાળો ૧૧ આવશે) એ તમને સરવાળો જણાવે એટલે એ સરવાળા પછીનો સૌથી નજીક હોયો ગણાકાર કયો છે તે સૌથી કાઢવું એ ગુણાકાર અને તેણે જણાવેલા સરવાળાનો તફાવત એ જ એણે છેકેણે આકાંક્ષો આપણે ધારેલા હાથમાંના સરવાળો ૧૧ આપ્યો, ને એ પછીનો સૌથી નજીક હોયો ગણાકાર ૧૮ છે ૧૧ અને ૧૮નો તફાવત ૭—તમામ મિત્રે છેકેણે આકાંક્ષો!

વર્ષાઋતુ ભાદરવો (સપ્ટેમ્બર) શુક્ર, અમરજી, ધારમ, કમરજી, સફર-બન, નારંગી વગેરે ફળ કપાટ હોય છે કે જ આ ઋતુમાં રોષથી કુલત્રાંકની મોસમ આ વખતે બવાસ થવા આવે છે રાજકનુ આસો (ઓક્ટોબર) દ્રાક્ષ રોષવાળાં મોસમે ગુલાબના રંગના તરમ આલુમ પડે છે બગાડ તથા ર-બકા (જ-બ કે હસન)ની મોસમ ફુગળીના બીતથા ચામુ તાવવાની ઋતુ કહી પ્રાતમાં કસુની, અડીચું ને સર-સવની વાવડીની મેસમ

કઠીના સ્વિમીમાં કાચના બારી-બારણા ઉપર થોડું પેરેડિન- લગાડી દેવાથી તે ચાલકતા ને સાફ રહેશે રાતે વહેલા ને નુક, વહેલા કહે વીર, બળશુદ્ધિ બહુ થવનું, મુખમાં રહેગરીર

ઉપરના ચિત્રમાં બતાવેલા પ્રમાણે ત્રીસત્રીની ખાલી પેગીના બને બાગ મેકેલા પછી તેને કોની વડે આગી નાખવા તમારા મિત્રને કહે એ વખતે આસપાસ રખે હથા રખેલા, કેમકે પેડી નેરસથી ઉગશે

કપડા પર પડેલા સાલીના ડાખ કાઢવા તેના પર ટમેટું કાપીને ધસતુ ને પછી એકમ તેરસો બાગ પાડીમાં બોળી દેવો એ ડાખ બહુ જુના હોય તો બે કે ત્રણ વાર આ પ્રમાણે કરવું

એક આદમી—(બીબને) આપણા લોકો બહુ જ ગદા, હાખવા તળીફ બીબને—આપ પેગતે જ

દાંતજી કે ગ્રગ વડે ઘાત ધસવાથી સાચી રીત કરે ને ઉપક્રા ચિત્રવી નવેબગ સમન્વય છે આપણા દાંતની રચના પ્રતિવા જેવી છે પહેલી રીતે બતાવેલા પ્રમાણે આમ—→આડું ગ્રગ દાંત પર ફેરવીશું તો તેના જેવા માત્ર દાંતની ઉપરકપર જ ફર્યા કરશે ને વચ્ચેના ચોલાણખાનો મેલ આડું કરી ગઠાસી નહિ. બીજી રીતે દર્મીંબુ છે તેમ ગોળગોળ ધસવાથી પાનું દાંતના ચાકાચેનો મેલ આડું થતો નથી એ બંદોબસ સાફ કરા માટે દાંત ધમ-વાની બની રીત તો ત્રીજી દળ મુજબ ગ્રગને સીધું ઉંચડીનીયે ધસવાની જ છે

છબનાં માનુષીગોમાં માનુસ, વાદરા અને કુદરા જ નુદાનુદા રમ એળખી મટે છે. બિલાડી કુત્રા કાળો અને ઘોળો રંગ જ એળખી મટે છે, મરખાખી કુત્રા આસમાની અને પીળો રંગ જ એળખી શકે છે, અને માઠવાં માત્ર લાલ અને લીલો રંગ જ એ-ળખી શકે છે આ રીત એક જર્મન પ્રેક્ટરે કરી છે તેણે એક ખુદલી જગવામાં કેટલીક મરખાખો પુરી અને આસમાની, પીળા તથા રાતા એમ ત્રણ જાતના કાગળ કપર-નગપણુ લગાડી સુધી રાખ્યા પરંતુ મધમાંખો આમ-માની અને પીળા રંગના કાગળ સિવાય બીજા કાગળ ઉપર બેડી જ નહિ આ પ્રમાણે તેણે કેટલાય પ્રયોગ કર્યા અને છેવટે ઉપરનો સિદ્ધાન્ત દર્શાવેો

આ નીચે 'કુમાર'ના ફક્ત આકાં-કનાં નામ ગુચવાઈ ગયા છે, નુદો બેગેગે, એમાં તમને? હામ છે?

વનવાચકલદ, વનદાસરજી, મમ-શાતપડી, ઇશરાવમમાં, નુદુગુમએલા, રીસદમુગેખ, સસદાકિનાનસ, રત્ય-સાચીપ્રજ, હરિનવસાર ને હમબલસિલ

આસોપાલવનુ શુદ્ધ સરકૂત નામ આશિનાક્લ (આસો મહીનામાં પલ્લવિત થતુ) છે

ગુજરાત

વિદ્યા પીઠ નાં

પ્ર. કા. શ. નો

બાળ સાહિત્ય.

ચાંદણવાડી નાની (અનિર)	૩-૪-૦
ચાંદણવાડી મોટી	૨-૩-૦
ચાંદણીશર (બાળ કવિનાચીનો ગમદ) બા. ૧-૨-૩.	૨-૫-૦
ચાંદણ (ચાંદણીશરથી આનંદના અનુવાસ માટે)	૨-૩-૦

પુરાતત્વ મંદિર યંથાવલી.

બુદ્ધલીલા આરમ્ભદ લે. બા. જમનન્દ મગમી	૨-૮-૦
મગમપદ (મગમની અનુવાસ સાથે) મં.	૧-૨-૦
બુદ્ધશયનો પરિચય લે. "	૨-૧-૦
અયોના તદ્દેવાચીનો દિનિદાસ લે. મ. નેરી	૩-૮-૦
પ્રાકૃત કથા સંગ્રહ મં. મુનિ વિનવિચર	૫-૧૨-૦
વૈદિક પાઠમની (અનુવાસ સાથે) મં. બા. કે. ડા. પરીજ	૩-૮-૦

દ્વિતર સિદ્ધિ વાંચન.

પ્રવૈન (આચાર્ય દિનિદાસ) લે. મ. બા. કવિવર	૧-૦-૦
નિરુદ્ધ સામ્યભાષા	૦-૧૦-૦
બાળાની બોલાય લે. અ. મ. હુલાલ દલાલ	૨-૮-૦
દિની સમીપ અર્થ અ. ખુલાલ ન. મ. બા.	૦-૮-૦
તિલીકા સંગ્રહ અને અંધાની મહાકાવ્ય	૦-૧૦-૦
સુવિખ કર્મકાંડ	૦-૧૨-૦
Readings in English Prose	૧-૧-૦
દિની તનોદીપ લે. અ. નાનુકલાલ ચાંદણી	૦-૧૦-૦

‘સામ્યસર્વતી’.

વિવિધ વિષયો પર નવનીલ વૈજ્ઞાનિક. ઉપન મહારાજ આદિત્ય સુ. સંકુ	
ગુજરાત મહાવિદ્યાલયના વિદ્યાર્થીના તરફથી પ્રેસ થતું ફેમિનિ	
ચાર્લિસ હપ્પરમ મા. ૩. ૨-૦-૦	

સાવરવ

પ્રાચીન દિનિદાસ, બન તથા તારાવન આદિ વિવિધ મહાકાવ્ય પદ્યો નવનીલ	
અને વિદ્યાર્થી દેવો સુ. ૫૩ ગુજરાત પુરાતત્વ મંદિર તરફથી પ્રેસ	
પરો વૈજ્ઞાનિક વા. હપ્પરમ ૩. ૫-૦-૦	

પુખ્ત આદતીયા:— ગુજરાત સાહિત્ય મંદિર. સીનીશર, અમદાવાદ.

તમે ખરેખર ચાહો છો કે
દેશના ઉદ્યોગો તમે ને ટકી રહે ?

તે શી રીતે અને ?

દેશના ઉદ્યોગો તમે ખરેખર ઉદ્યોગોને ઉત્તેજન આપવું
તેમનાં કામો ચાલુ રાખવા માટે તમે શું કરો, આપણે
જાણીએ અને જાણીએ, મારું હૃદય આપણું--પણ ક્યંત
આવશ્યકતા ઉભા રહેવાની, આવી માત્ર કામો લેશે ક્યાં છે ?
એક વાત રહેશે છે

કેટલાં જગતનાં કામો ચાલુ રહે, બીજાનાં કામો ચાલુ
રહેવાનું છે કે, અને પોતાનાં કામો ચાલુ રહે તેમ નેટક
ઉત્તેજન અને ચારાચ આપવા, એમ કંઈક તમારું કામ

મદ્રાસ પેન્સિલ ફેક્ટરી

જો આખી વર્ષમાં ઉદ્યોગોનું માનવું છે, તેથી બનાવટખાતેમાં માનવું છે, કે
કોઈ ઉદ્યોગો નથી, અને બીજાનાં કામો ચાલુ રહે તે ન
જાણીએ, તેના માટે માનવું માનવું છે કે, જગત, આપણો, આપણો--
પોતાનાં કામો ચાલુ રાખવા માટે માનવું માનવું છે, કે, માનવું
રહેવાનું છે, કે, કોઈ કામો નથી, પેન્સિલ બનાવવાનું કામ એક જ
કામ માનવું છે, અને તેનાં માનવું નથી નહીં જાણવું તે નથી કોઈ કામ છે.

તેથી જાણીએ અને નહીં-કરી બનાવવું છે

તેથી જાણીએ અને નહીં-કરી બનાવવું છે.

કેટલાં જગતનાં કામો ચાલુ રહેવાનું છે.

કેટલાં જગતનાં કામો ચાલુ રહેવાનું છે.

કેટલાં જગતનાં કામો ચાલુ રહેવાનું છે.

કેટલાં જગતનાં કામો ચાલુ રહેવાનું છે.

કેટલાં જગતનાં કામો ચાલુ રહેવાનું છે.

કેટલાં જગતનાં કામો ચાલુ રહેવાનું છે.

કેટલાં જગતનાં કામો ચાલુ રહેવાનું છે.

કેટલાં જગતનાં કામો ચાલુ રહેવાનું છે.

કેટલાં જગતનાં કામો ચાલુ રહેવાનું છે.

કેટલાં જગતનાં કામો ચાલુ રહેવાનું છે.

કેટલાં જગતનાં કામો ચાલુ રહેવાનું છે.

કેટલાં જગતનાં કામો ચાલુ રહેવાનું છે.

કેટલાં જગતનાં કામો ચાલુ રહેવાનું છે.

કેટલાં જગતનાં કામો ચાલુ રહેવાનું છે.

કેટલાં જગતનાં કામો ચાલુ રહેવાનું છે.

કેટલાં જગતનાં કામો ચાલુ રહેવાનું છે.

કેટલાં જગતનાં કામો ચાલુ રહેવાનું છે.

કેટલાં જગતનાં કામો ચાલુ રહેવાનું છે.

કાર્તિક

૧૯૮૪

ગાંધી મંજુ
માસિક

બાળ સાહિત્ય નો ગાંડીવટંકાર

પાંચથી પંદર વરગના બાળકોના હાથમા મુદ્રી શકાય એવા, રૂપરંગ, છપાઈમધ્યમમા વિશ્વાયતી પુસ્તકોની મરમાઈ કરનારા, રંગબેરંગી ચિત્રો ને મુખપૃષ્ઠવાળા, મગજ વેધકરીલીલા લખાએલા પુસ્તકો જેમાના ધણાખરા મરકારે છનામ લાય-એરી મારે મજુર કર્યા છે ને બીજા થતા બચ છે

ગાંડીવ બાલોદ્યાનમાળા

ટાલ્સ્ટોયની ગયુ વાતો (ગ્રીક આં.)	૦-૪-૦
અકુલ (બીજી આગ્રતિ)	૦-૬-૦
બીરબક્ષો બન્ધુ	૦-૮-૦
મુરખગજ (બીજી આગ્રતિ)	૦-૮-૦
નીલમ	૦-૬-૦
બાળવિહાર (બીજી આગ્રતિ)	૦-૧૨-૦
ભીષ્મ અને યુધિષ્ઠિર	૦-૪-૦
વાયોનુ વન	૦-૪-૦
જાદુઈ દાર	૦-૬-૦
તોશાની દીપુડો	૦-૬-૦
જય બજર ગ (દનુમાન ચરિત્ર)	૦-૬-૦
કુવારો (કાઓ)	૦-૬-૦
બીજા કેટલાય તૈયાર થઈ રહ્યા છે આર, કનેયો, નેપોલિયન, બીમ, પગરાન, વનરાજી ઈ	
ઈનામ, લહાણી કે લેટ આપવા લાયક આથી મરસ એપ્રિઓ બીજા નહિ મળે.	

એ હ્રિપરાંત અન્ય પુસ્તકો

બાળયુગનુ બગાળો કી રી ૧) હાય આમામ ૧) કલકત્તાનો કારાયુગ ૧૧, બહાડો બેદ આ, કાળુ ગુલામ ૧૧૧, આનંદ મહ ૧૧૧, નિર્દિવિ-રોના પત્રમા ૧૧૧, મારો જેલનો અનુભવ ૧૧૧, ઉપગત તમામ સાદરો તથા લેખકોના નવા-નવા પુસ્તકો મળે છે સર્યાપત મફત રૂ. ૧૦ની ટિકિટ બીડાચાલી 'ગાંડીવ' પત્ર નમુના તરીકે એક મહિનો મળશે લવાનમ રૂ. ૩)

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર કેળાં પીઠ-મુરત

The Ahmedabad Sports Depot.

BEID ROAD, AHMEDABAD.

અ મ દા વા દ
સ્પોર્ટ્સ ડિપો

માંથી તમને દિશાયત બાવે ઉત્તમ માલ મળશે ડયુક, ઇકિવપસ, કેસન્ટ, યુનિફોર્મ, રેલના અને પર્કેટ દડા, ગન એન્ડ મૂર, ઓરિમાઈ, કનન, ટુડનાટ તથા ફોર્સના બેટ, ઉપરાંત સ્કટચપસ, લેગ ગાર્ડ્સ, હથાં વિકેટ ક્રીપિંગ ને બેટિંગ ગ્લોવ્ઝ, તથા કુટબોલ, ટેનિસ, બદમિન્ટન હોશી અને જોલ્ડે તથા બીજા અનેક રમતોના સામાન ઉપરાંત નીચે બતાવેલો અમેરિકન કુચ્છ

કીમત

રૂ. ૨૧૧

કમરત કરનારા તથા સાઇકલિસ્ટોને બહુ ઉપયોગી

ઇર્થરિક હોવાથી બધાનેસતો બરોબર થાય છે

ગુજરાત—કાઠિયાવાડમા

બાળબી કીમતે સારો માલ આપનાર તરીકે ખ્યાતિ પામેલ

અ મ દા વા દ સ્પોર્ટ્સ ડીપો

રીડ રોડ શેર ફેટલા ચોક્કી મામે અમદાવાદ

બકારગામના ચૌડરો ઉપર ખાસ ધ્યાન અપાય છે

ખુટ છે

અમારી ફાઇલોમાં 'કુમાર'ના નીચલા અંકો

૧ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૭
૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૨
૨૪ ૩૧ ૩૬

આમાનો કોઈ અંક તમારી પાસે બેવડો હોય
તો અમને મોકલશો? અથવા મેળવી આપશો?
ફ્રીકના ૦-૮-૦ આપીશું
લખો કુમાર કાર્યાલયને

અમાર ઇતિહાસો	દેશગણ પરમાર મુખકાવ્ય
પરજીવ (વાવના)	૪૪૫
મિત્રલસ	૪૪૬
સ્વાસ્થ્ય, શક્તિ અને સૌન્દર્ય	૪૪૮
ઇટામનો જ્યોતિર્ધર અગત્ય પાસા કક્ષમાઈ કાઠારી	૪૪૯
પુષ્કર સરોવર (કોટો)	૪૫૬
ગદિયમદિની (શિલ્પ)	૪૫૭
દક્ષિણ મુવની રોધ	ગન્ધર્વ બદ્ ૪૫૯
અથાલું	૪૬૬
ધણતા રહો	ડગલાસ ફેરબેક્સ ૪૬૭
ત્રણ અવસાન	૪૭૩
સ્વીકાર	૪૭૭
મર્મીનગીના અખાડા	મકનટ પરમાર ૪૭૮
જ્ઞાનકીલા	૪૮૦
શીતલ હેમતે (કાવ્ય)	દેશગણ પરમાર ૪૮૧
બાળવિભાગ	૪૮૧
માધુકરી	૪૮૩
પુણે વંચીને	૪૮૭
ચેલુ પાનું	૪૮૮

કુમારના બ્લૉકો

અમે અરધી કીમતે વેચી નાખીએ છીએ

આગલા અંકોમાં આવી ગયેલાં ડેડીસ, રેઇલપીસ,
ગણગારચિત્રો, વાર્તાના તથા બીજા સ્વર્ણો વગેરેનાં
પ્રચુરોપર ચિત્રોના તૈયાર બ્લૉકો અમે વેચી નાખીએ
છીએ એમાના પછા તે જુજ જ વપરાએલા હોય છે

તત્ત્રી રવિસકર રાવળ; સુદેક-પ્રકાશકે બચુભાઈ રાવત,
કુમાર મિન્ડરી-કુમાર માર્યાલય, ૨૭૦૬ રાયપુર, અમદાવાદ.

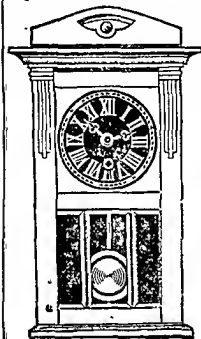
લખાવે વરસનાં ફો. ૧૦ પરદેશના શ. ૭ અથવા ૧૨ ફો.
મુખાઈના એજન્ટ: સી જમનાલાસની ક મિન્ડેસ સ્ટ્રીટ
આહકો વરસની રાજ્યાતથી (એટલે પાવના અકથી) નોધવા-
નો રિવાજ છે વરસની અવવચથી માહકો નોંધાતા નથી
લેખકો જેઓને ઉચી પ્રતિ માટે હંધક ખાસ પ્રેરક કહેવાનું
હોય તે જ લખે; અને પોતાનાં લખાણ બની શકે તેટલાં ફૂકાં,
મગબની એક જ બાજુએ, ચોખ્ખે અક્ષરે, પુરા નામ કામ
સાથે, અને ખાજા મંચાવવા હોય તો ચોરસ સાથે મોકલે

આવતે મહીને

આવનારી વિવિધ રસભરી આકર્ષક
વાનગીઓની યાદી તથા આવતો અંક
વી. પી. થવા વિષેની ચેતવણી આ અંક-
ના પાના ૪૪૭-૪૪૮ ઉપર વાંચો.

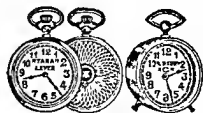
ચિત્રત માટે પુછાવો અમદાવાદ કુમાર કાર્યાલયને

ફક્ત ત્રણ જ રૂપિયામાં

અમારું નવું ઘડિયાળ
ન્યૂ મોડેલ કસ્ટોમર
કોમ્પાક્ટ માત્ર ત્રણ રૂપિયા
ત્રણ વરસની
ગેરંટી સાથે
બરોજીર નિયમિત વખત
આપે છે સાચાકામ
મજબૂત દેખાવમાં મુન્દર
ચોખ્ખા વૉલનટ લાક-
ડના સુંદર કસમા બે-
સાડેલુ બાંદિ ટાંગવાનું
આ ઘડિયાળ સૌથી
સરવુ, કરકસરવાળું અને
સર્વોત્તમ છે
વી. એસ. વૉચ ફ.
પો. બો. ૧૦૫ મદ્રાસ

ચાર દિનની ચાંદની

અમારું ૧૮ કૃદેટ રોલરગ્રોવ્ડ ડાયલમાં પાચ
વર્ષની ગેરંટી સાથેનું 'લાસ' રજીસ્ટર્ડ વૉલેટ-
વૉચ (દિલ ટોચાવનાર ખીસ્સાનું ઘડિયાળ
કિંમત રૂ ૫-૦-૦) લેનારને રજીસ્ટર્ડ 'સી'
ટાઇમપીસ ઇનામ ચાર દિનની ચાંદની પેકે
આ લાભ કુલ વખત માટે જ માનજો માટે

આજે જ લખો, નહિ તો પચાસો

કુપ્ટન વૉચ કંપની

પોસ્ટબૉક્સ નં. ૨૬૫ મદ્રાસ

દરેક આગેવાને મુલાકાત લઈ સંતોષ બતાવી વખાણેલું અને હિંદુ જાતિનાં નિરાધાર અનાથ બાળકોને પોષણ આપતું આ હિંદુ અનાથ આશ્રમ નડીઆદ

એક જ છે

તેને દાન કરવાના દરેક પ્રસંગે જરૂર યાદ કરી કંઈ પણ દાન મોકલશે

હાલ તે દોહોને સુમારે અનાથ બાલક, બાલિકાઓ અને અશક્તોનું પાલણુપોષણ કરે છે અને
તેમને જીદાજીદા ધંધા શીખવી પગ ઊપર ઉભા રહી કમાઈ આપ તેવા સમ્ય-શહેરી બનાવવા
યાત્ર કરે છે તેમના ફક્ત જોરાકાપોષાકી વિગેરે ખર્ચના જ રૂ ૫૦) દરરોજ જોઈએ છે
તો જરૂર તમે પણ આ તમારા અનાથ બાલુઓને જન્માવવા તમારો દાનેશ્વરી હસ્ત લખાવશો.
દરેક પ્રકારનું દાન લેવાય છે અને તેની પાવતી અપાય છે રીપોર્ટ મફત મળે છે તે મગાવવા તથા

વધુ વીગત માટે લખો :

મંત્રી, હિંદુ અનાથ આશ્રમ; નડીઆદ (ગુજરાત)

જાહેર બજારોથી માસિકને મદદ મળે • તમે જાહેર બજાર આપનારાઓને મદદ કરો

મિત્રો સગાં સંબંધીઓ માટે ભેટ

ઉત્તમ પુસ્તકોનો નવો સેટ

‘કુમાર’ના આલકને
સવાત્રણ રૂપિયે ઓછે

ગૌરંગચુગલું બનાવના	1-૮-૦૦
આનેદમદ (બંધિતચદ કૃત)	1-૮-૦૦
તણખા (‘પૂમકેતુ’ની વાર્તાઓ)	૨-૦-૦૦
મત્સ્યમંત્રના-આગેય અને ચાર નાટકો	1-૮-૦૦
સોળ સુંદર ચિત્રોનું આલબન	1-૪-૦૦
બ્રહ્માંડનો ભેટ (નવલકથા)	૩-૮-૦૦
હાઈમલ્સ-રમારક-અથ	1-૦-૦૦
અપુષ્ટ છબીનદોરી	1-૦-૦૦
મોશી જેલનો અનુભવ (ગાદીજી)	૦-૮-૦૦
ભાવનાસુધિ (‘પ્રેરિત’ની)	૦-1૦-૦૦
હાથ આસામી	1-૦-૦૦
કલકત્તાનો કાચપુગ	1-૪-૦૦
માયથિત (મિતરસિંહનું નાટક)	૦-૪-૦૦
બાળવાર્તાવલિ (હંસા બહેનની)	1-૮-૦૦
માળવિહાર	૦-1૨-૦૦
નિહિલિસ્ટોના પત્રમાં	૦-1૨-૦૦
ફૂલખનું પ્રચેદ કાવતરું	૦-૯-૦૦
મણુ ગુલાબ	1-૮-૦૦
પારોર પુણીમાથી પાઠશાહી	૦-1-૦૦
પોસ્ટલ, પેકિંગ, ફિલ્ડરેશન	1-1૫-૦૦
કુલ	૨૮-૪-૦૦

ઉલું, સિદ્ધ, રસમય
ને આકર્ષક સાહિત્ય

ફા. ૨૮-૪-૦૦નાં આ પુસ્તકો ‘કુમાર’ના
આલકને પચીસ રૂપિયામાં ધરબંધાં

આ સિવાય, ઉપરના પુસ્તકો પૈકી ગમે
તે હસ પુસ્તકો એકી સાથે મંગાવનારને
ચાર રકા કમિશન તથા પોસ્ટલ માફ
અમે તે ત્રણ પુસ્તકો મંગાવનારને પોસ્ટલ માફ

તમારો આલક નંબર લખી મોકલી
કુમાર કાર્યાલયમાંથી મંગાવી લો.

ખરે ખરી ફોટોગ્રાફી

કરી શકાય તેવા ઉચામાં ઉચો એક

‘રિક્લેક્સ કમેરા’

તદન નવો બાર્જનથી વેચાય છે

સોહો મેરાયન રિક્લેક્સ કમેરા

પેન્ટાક ૨૯ કાલમીયર લેન્સ

ત્રણ ઇન્સ ટાર્ક સ્લાઈડ

ફિલ્મ વૈક એડાપ્ટર સ્ટેન્ડ

તથા આ બધો સામાન મોકલાવ તેવા

ચામડાના કેસ સાથે

બરાબ બગટેલો નહિ તદ્દન ફોટા જેવો

મુળ કીમત રૂ. ૭૫૦

અત્યારે રૂ. ૪૫૦ થી વેચી નાખવો છે

ખાત્રી મદિ તથા સાફું કરવા

લખો તરી કુમાર કાર્યાલયને

ચિત્રકળા અને ફોટોગ્રાફી

એ બેમાંથી તમને શું પ્રિય છે ?

બંને લગતા ઉચી

ફોલિડિતો સામાન

ફોર્સમેટ આપ્રત સાઈઝનો પ્લેટ ફેમેરા, શટર,

બુક્લ-ડર, પ્લેટ, પેપર, દા. સાથે ઇન્સિસ

મેકરનો કી. રૂ. ૨૫ : પોસ્ટલ જુદું

ફર્ગર લેનારને ખાતરી કરી આપવામાં આવશે.

એ સિવાય ફોટા, ફોર્સમેટલ, ફટન,

પ્લેટ, આપ્રત, લેલિટન, ઓસ વગેરે

કંપનીઓના કમેરા, પ્લેટો, ફિલ્મો તથા પેપર

ઈન્સાઈનો વાળે સ્ટોક હમેશા મળશે

વિન્સર ન્યૂટન તથા રીવર કંપનીઓના ફરક

બંને રૂ. ૭૫૦ તથા પેકિંગનો સામાન

ફિફાવત બાબ મળશે

સિખાઉ ફોટોગ્રાફીની ફિલ્મો થોવાનું તેમજ

ચિત્ર કાઢી આપવાનું તથા ફોટા-એન્લાઈવિંગનું

કામ અષ્ટ રૂ. ૨૮ સાપ્તનાથી કરી આપીશું

એસ ડી. છત્રપતિની કે. : રીડરોડ : અમદાવાદ

દેશના ઉઘોગો

દેશીઓ ન પોષે તો કોણ પોષે?

તમે દેશનો જ માલ વાપરો છો? કે પછી તમારે સ્વદેશ-
સિમાન મેળા ફાકા મારવામા જ પુર થઈ જાય છે?

મદ્રાસ પેન્સિલ ફેક્ટરી

એ ખરેખર સ્વદેશી ઉદ્યોગનું સાહ્ય છે એની
બનાવટ પરદેશી માલથી ઉતરતી નથી, છતાં થીમ-
તમા મોઢી નથી સા મારે તમે એ ન વાપરો?
દેશ મારે માન ધરાવના દરેક જણે આખામા,
ઓફિસમા, ઘરમા—બધે પોતાના દેશની જ
પેન્સિલ વાપરવાનો આશ્રય રાખવો જોઈએ દરેક
બંતની પેન્સિલો તે બનાવેછે હિંદ આખામા પે-
ન્સિલ બનાવનાર આ એક જ કારખાનું છે, ને દે-
શના માણસોની સહાય થઈ જ તે નથી શકે તેમ છે

તેણે પોતાથી બનતું કરી બતાવ્યું છે.
તમે તમારે બાગે શું કરી બતાવશો?

‘રહાર એફ હિંડિવા’ પેન્સિલો

બાય સુમના

B થી 3 B મુખીતા ૪-૮-૦

H થી 4 H ” ”

સરતી ૨૫૮૦૮ પેન્સિલ ૨-૮-૦

રંગીન પેન્સિલો ૧૨-૪-૦

કોપીઇન ” ૬-૧-૬

નીચી પાતળી પેન્સિલો ૫-૦-૦

વિદ્યાર્થીઓને મારે ‘ગ્રાઉટ પેન્સિલ’ અને
અનવાર્નિશ સાની પેન્સિલો ઉપયોગી છે

બધી ભાવના નસુનાની અંદરે
પેન્સિલનું બહલ : રૂ. ૧-૮-૦

નીચેને સરનામે અથેલમા પત્રવ્યવહાર કરો

મદ્રાસ પેન્સિલ ફેક્ટરી :
પોસ્ટ બોક્સ ૮૬ મદ્રાસ

સરકારી કેળવણીખાતામા લાયબ્રેરીઓ મારે, પડોદરા
શાળામા કેળવણીખાતામા છનામ લાયબ્રેરીઓ મારે,
લાયબ્રેરીખાતાઓ, શુજરાત વિદ્યાપીઠે મળુર કરેલું તથા
કેટલીક મ્યુનિસિપાલિટીઓએ, લોકલ બોર્ડોએ તથા
દેશી શાળાઓએ પ્રાથમિક શાળાઓમા સ્થાન આપેલું
નાનાં બુલકાંઓનું પ્રિય અને માલ સાહિત્યનું
રમકડું સમિત સરસ્વ અને સરળ

માસિક

બાળક

વાર્ષિક લલાજમ રૂ. ૨૫૫ પરદેશના ૫ શિલિંગ
છુટક નકલના ચાર આના (પોસ્ટ સાથે)
પાછાં ચાર વરસની પાઠી ફાળેલો થોડી જ સિલક છે
‘બાળક’ કાર્યાલય ગોધરા (પંચમહાલ)

સુબાઇના એજન્ટ

સી જમનાદાસ, બુક્સેલર, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ સુબાઇ-૨

મુદ્રણકળા

મત્ર્યે આજે શુજરાતભરમા જે અભિ-
રુચિ ખીવતી જાય છે તે ‘કુમાર’ની
મુદ્રણકળાને આભારી છે — શ્રીરાષ્ટ્ર

શુજરાતના સૌથી વધુ ફેલાવો પામેલા ને પ્રતિષ્ઠિત અઠ-
વાડિક ‘શ્રીરાષ્ટ્ર’ તો ઉપરોક્ત અભિપ્રાય આપે છે
પણ તેની પ્રત્યક્ષ પ્રતીતિ તો આપ આપનું કાષકામ
કુમાર પ્રિન્ટરીને મોપી જતે જ અમે તે પળે કરી ગયો

ચોક્કસ પ્રકારની સરકારી રચનાવાળું
શાહી કાગળ અને સુદ્રણી સંશોધવાળું
હવે બંતતું, નાણકું ને આર્થિક કાષકામ
— નોટપેપરો, વિજિટિંગ કાર્ડો, પત્રિકાઓ—
અથવા ફોટો, ચિત્રો, બ્લૉક કે ડિઝાઇનનું કામ
કરાવતું હોય ત્યારે કુમાર કાર્યાલયને સંબાલુ

ન ચુકતા

બદારગામના ગ્રામકોને પત્રવ્યવહારથી
યુગ્તો સતોપ આપવાની ચીવટ રખાય છે
કુમાર કાર્યાલય : અમદાવાદ

અમર ઇતિહાસે

અઃ સિખરિણી -

ભગો અંઝવાતો

અમો વન્નૂધાતોઃ દૃઢ્ય પળ ના દુર્ગળ કરે,
તમારા માગોમાં અધિક બળિયું પારુપ ભરોઃ
નખશિખ નિગશા પગહરો

યુવાનો સતકર્મે

પ્રતાના આદર્શ પ્રગતિમય ઉદાર મનશે,
પ્રયાણોના પથે વિશાળ પુનરુત્થાન લગશે.
શિવસ્વરૂપ સ્થિ સરળશે

ઉગેલા સ્વપ્નોનુ

અધુરા યત્નોનુ જતન કરવા ભગ્નત ગ્હો,
નવા મસ્કારોનુ મધુન ગરવુ ઓળખ વહોઃ
પરમ પ્રભુ-આદેશ ઉચરો

મહા હેતુ માટે

મહામિદ્ધિ માટે અડગ દિલથી અંત મધવુ,
ગ્રહીને મજોગો જગ સકળને શોધી વળવું.
અખુટ ઉસરે લક્ષ્ય રણવું

ઉડા આંતર્નાદ

ઉંચા આશાવાદે યુવકજન હો ! ગપ્ટ રચવું,
પુરાતા પાયાના અણતર મહી પથર ધવું.
અમર ઇતિહાસે લખી જવું

દેરાળજી પરમાર

આવતી કાલનાં નાગરિકો ઘડતું પ્રાણુ પ્રેરણા ને પુરુષાર્થનું માર્ગિક

વર્ષ ૪ અંક ૧૧

કારતક ૧૯૮

પરાજય

કોઈ પુછે કે તમને શું ગમે? વિજય કે પરાજય? તો આપણામાના કેટલા પરાજયને પસંદ કરશે? પરાજય એટલે પુરુષાર્થની કસોટી. તમારા પ્રાણુળને આ ક તમે કેટલા પરાજય ખમી શકો છો તેના પર છે. એક પણ પરાજય વેડ્યા વિના મળેલો સરતો વિજય કોઢીના મૂલનો છે એવો સરતો વિજય તો સો માણી શકે. કપરો તો છે પરાજય ખમવો, ને એ ખમીને પ્રાણ ને પુરુષાર્થનું મંચન કરી તેમાથી વિજય મેળવવો.

આપણને પરાજયની ખરી કીમત જ નથી. આપણું પ્રાણુળ એટલું મોણું છે, નાના અમથા એક પ્રયત્નમાં નિષ્ફળ જઈએ કે માથે હાથ દઈ બેસીએ છીએ જાણે જીવન હારી બેઠા. અને લોકો પણ હારેલા કહીને આપણી રૂપા ખાય છે.

પરંતુ જેણે જીવનમાં પુરુષાર્થને જાણ્યો છે તેને પરાજય હતાશ કરી શકતો નથી. એ તો ઉલટો, એમાથી નવા પ્રયત્નનો ઉત્સાહ મેળવે છે, અને જગનને આશ્ચર્યમ્મદ કરતો બેવડા ઝતુનથી પોતાના લક્ષ્ય પાછળ મથે છે. પુરુષાર્થ છે ત્યા પરાજય છે જ નહિ.

અને જગતના જે જે માણસો ખરે જીવન માણી ગયા છે તે જીવી ગયા છે તે સૌનો અનુભવ છે કે હિંદગીનો આર્નદ તો અમુક લક્ષ્ય પાછળ કરેલા ઝતુનલયાં મંચનમાં છે. આર્નદ, વસ્ત્રની પ્રાપ્તિમાં નથી, તે પ્રાપ્ત કરવાના પ્રયત્નમાં છે; આનંદ જીવનમાં નથી, રમનમાં છે; વિજયમાં નથી, લુહમાં છે; મહાજનામાં નથી, પણ નિષ્ફળ થઈને પ્રાણુના વેગ ને પુરુષાર્થના જ્વેમથી ધારેલા લક્ષ્ય પાછળ મથવામાં છે.

વિજય કીર્તિ માટે હોય; વિજય ધનનો કે સત્તાનો હોય, વિજય સાથે રિસા, જળ ને પ્રશસ્તિ હોય; વિજય પછી છાક, વિલાસ, પતન અને નાસ પણ સંભવે. એમાં જીવનનું સાર્થક નથી; એમાં ખરી માનવતાના ઓજસનું પ્રાકટ્ય નથી.

ખરું મનુષ્યત્વ ને આત્મજ્યોત તો પ્રકટે છે પરાજિત થએલા વીરના પુરુષાર્થલયાં પ્રયત્નોમાંથી. એ જ એને હિંદગીનું સસ દર્શન કરાવે છે, આત્મભાનવાળો નમ્ર ને ગંભીર બનાવે છે; તેના પ્રાણુને સતેજ રાખે છે. ધીરજ ખુટે, આશા તુટે કે આરચા ઉઠે; છતાં પરાજય-પ્રયત્ન-પુરુષાર્થ;—ફરી પરાજય-પુન પ્રયત્ન-પુન પુરુષાર્થ એ વિગ્રહચરચરામાં જ ખરો આત્મવિકાસ અને જીવનસાહસ્ય ગદ્યા છે.

વિજય હમેશા આશાવાદ રૂપ નથી, પરાજય કદિ શાપ રૂપ નથી.

સઠ્ઠી થતી પ્રજા તો હમેશા પોતાના ઉદ્ધાર અર્થે પરાજય સામે લડવામાં ને સિદ્ધિનો માર્ગ સાધ કરવામાં કરવા પડતા મજન ને આપવા પડતા બલિદાનને મદિમાવાન માને છે. વિજયી વીર કરતાં પરાજયનો વીર જ એને અધિક પૂજ્ય છે.

'કુમાર'ના સહૃદય વાચનારા અને મિત્રો તરફથી 'કુમાર'ના તબી ઉપર જે અભિનંદનપત્રો આપ્યા છે તે બધાને હૃદય જવાબ આપવાનું અસંકલ્પ થવાથી આ તકે એ સૌ શુભેચ્છકોને અત કસૃણી આભાર માનું છું. પત્ર લખનારા બ્રાહ્મણોએ બહુ જ ખુલ્લા દિલથી અગત સ્નેહની માફક 'કુમાર' પ્રતિ જે હાનુનીઓ વર્ણવી છે તે સમજવાની શક્તિ પ્રથમે મને આપી છે તેથી મને અહોબાગ્ય માનું છું અને તેના પ્રતિબંધિ રૂપે હું જોકે સવિશેષ કરી શકું એટલી જ વાળના રાખું છું.

'કુમાર'ના મોઢાપણ માટે અમને ધણી બ્રાહ્મણો નર્મચયનો સમજાવ્યા છે, છતાં એ સાથે 'કુમાર' તરફનો તેમનો પ્રેમ તેઓએ સ્પષ્ટપણે બહુ કર્યો છે, એટલે પુરા વિશ્વાસથી અમે તેમને વધારીએ છીએ તેમની ફરિયાદ સામે અચાનક હોઈ શકે નહિ; નથી જ ખબર નાનકડા થત અને મુઠ્ઠીબર માણસો પર 'કુમાર'નો નિર્વાહ થાય છે તેની મર્યાદા કોઈ સમજી શકે તો તબીને એકલાને કોઈ આશિર્વાદ નહિ ગણે.

'કુમાર' કાર્યાલય 'ની મુલાકાતે કોઈ વાચક કે શ્રાવક આવી ચડે તેને એ બધું સમજાવું સહેલ થશે.

મિજલસમાં બાન લેવા દરેક વાચનારને ધણી સમયથી હું આશ્રયપૂર્વક નોતરી રહ્યો છું, છતાં કોઈ વિરલ જ છવનની અટપટી બાનુઓ અર્થવાની ઇતિહાસી બતાવે છે.

પ્રસાદીન મનોદમવાળા આપણા આ સંસ્કારમાં વિચારોના હજારો જ

નથી દેખાતા, બજારના સવેન્નો પણ નથી સમજાતાં જડ પથુની માફક આપણા પર છવનની ફરજે લાગી નાવ છે ને જડ પથુ પેરે મૂલ્ય સુધી આપણે તે ઘસડવે જઈએ છીએ બધું સાફ છે, બધું બરોબર છે, કહ કંચાનીયા પવાની જરૂર નથી, તમારૂં રાજાણીને એસી રહે, પારથી પગાલની તમારે શી પરી છે, તાલક હેરાન થઈ જશે, પેટ ભરીને પડ્યા રહે, —એ જ મનોમહેરા ડાબા વડીલો, ડાબા હપરીઓ અને ડાબા કારભારીઓ આગળ પડે છે! આવી મૂલ્ય સમી શાતિ ભોજવની પ્રતીતિ પધારીમાથી દર્શાવે એકાદ ટેમણીની ભરતનો ખોખારો સમજાય છે 'ચેતો! વિચારો! સખાઓ!' અટલા જ ચાન્દો કામ કરનારને કેટલી તીવ્ર અને આરા આપના હશે?

આ વખતે પહેલી જ વાર દીવાળી અંકની મિજલસના એકાદ વિચાર પર બરોબર નિશાન રાખી એક બાઇ

જેણે નહિ જમતમાં પુરુષાર્થ સ્પર્ધા, ઉચ્ચોચ્ચ જે પદ નહિ કદિ જે જ પાડ્યો, તે જન્મ વચ્ચે ધરતો ધુળ એથી સારી, વટોળિયે થઈ ઉડે ઘડી વ્યોમ માંડી
(નોતર્પનસાગ)

ચર્ચા ઉપાડે છે, એથી આનંદ અને કસાદ મળે છે 'માણસના છવનની દિગ્મા માળખ કે શાળાના શિક્ષકોના હાથમાં નથી. . . દરેક માણસ પોતાનું

છવનકાર્યે લઈને જ આવે છે ને પોતાનું પોતાના છવનને નિયતા બને છે' એ વાક્ય પર તે ભ્રૂં લખે છે. 'એમાં સંપૂર્ણ સત્ય સમાવેલું છે એમ માનવા જતા મુશ્કાત થવા સંભવ છે. હરકોઈ દેરાની પ્રભ કે સામાન્ય જન સમૂહની મનતિનો પ્રવાહ આનંદેમ વહેતો અને પ્રસન્ન ધરીબર અટકો છતાં અવિરત આવ્યો નાવ છે, અમ દોષા છતાં એને મદદ રૂપ બનવા દરેક પ્રભએ વધારાશક્તિ પ્રવાસ તો કરે જ એણે એથી રીતે હરકોઈ અકિયા વિકાસાર્થે જગત સાથેના સીધા સંબંધ ઉપરાંત કોઈ અન્ય બ્યક્તિની અવરૂપ જરૂર પડે છે

બાળક જન્મે છે ત્યારે કામ કરવાની કુવડલની, નવલોકનની, નવદુષ્ણની પ્રેરણાઓ પણ જન્મે છે એ દ્વારા જગતની સાથે સંબંધમાં આવનાં બાળક મદજ પોતાનું જ્ઞાન મેળવી લે છે બાળકના માનસિક વિકાસનું બીજ આમ રોપાય છે પણ એના સંપૂર્ણ વિકાસાર્થે આપની મદદ જોઇએ જ કુવડલથી પ્રેરાઈ કોઈ એક વસ્તુનું તે વધારા શક્તિ અવલોકન કરવા થવાસ કરે છે ત્યારે એ વસ્તુનું, એના શુભવર્તનું નામ આપવા મા—શિક્ષક સદા હાજર જ હોય છે કોઈ પણ બાળક મગજાવતા માળખ કે શિક્ષકની મદદ વિના કોઈ પણ મકારનું જ્ઞાન મેળવી શકતું નથી. બાળકોમાં સ્વાભાવિક સરકારો હોય છે તે હું કહ્યું કહ્યું, પરંતુ દરેક બાળકમાં સ્વાભાવિક સરકારો કે પ્રેરણાઓ હતામ

ઉપનિવૃત્તિ કહે છે 'બલ બલ'
જમનો કહે છે 'ધન બલ'

ધનને બલતા આ જમાનામાં 'બલ'ની ઉપાસના કરનાર વિરલ છે જેમનો ફેટો આ ઉપર આપ્યો છે તે બાદ મુળીય સામયી રાજ આવા એક ઉપાસક છે શરીરવિકાસ એમની પૂજા છે. બલચર્ય અને સાદું જીવન એમનાં પત્રપુષ્પ છે અને ફળમાં સુન્દર સુરેખ સ્નાયુવિકાસ, અદ્યતનીય ઉત્સાહ અને ભરતુ યૌવન એ પામ્યા છે ૧૬ વર્ષની ઉંમરે જામનગર રાજ્યની નેડિયા દાદરકુલમાં એમણે સૌથી સરસ શરીરવિકાસ માપ્યો છે

શિવન્ય અને સાર્વભૌમ પડિત
=સાગર શ્રી પ્રમોદકુમાર ચક્રપાન્યાયનું ત્રિરંગી મુખચિત્ર
જે. કૃષ્ણમૂર્તિ
જનનમરમા ભગીની ચમ્પલી એ વ્યક્તિનો મચિત્ર પરિચય
કવિરાજ
શ્રી 'મૂર્તિ'ની કટાક્ષ-કવચમાંથી એક બીજી વ્યંજનાદિત
શ્રમણ મેળાગુળ
દક્ષિણદિશના એ મુખ્યાત જેન નીચેની રમમય માટીની
તપાની ૭૦ ફુટ ઉચી ભવ્ય મૂર્તિની સચિત્ર દર્શીત સાથે
વિજ્ઞાનદેવતા વીર
સમુદયના વીર પુરુષોના નેટલી જ ધીરતા તથા જીવનવી
જાતને કલ્યાણકારી સૌથી પાઠ્ય ભોગ આપનાર આધુ-
નિક સમયના કેટલાક વિજ્ઞાનવીદોની સચિત્ર દર્શીત
પૂજા અને મિડગાઈ

શિવાઈ મહાગાળના દેગમાં સફર પુરી કરાવતો લેખ
એ ઉપાસ

જોન કી ભવાની કયાનો એક પ્રકાર, રમરમ ગુણ
દર્શાવતો ઉપયોગી લેખ, એકલ પદોનો અતિ રમમય
પરિચય, જીવનપરાજ શ્રી નવલસામે સંપ્રદેશ લાક્ષણિક
કથા, આક્રિકાના પત્રોમાં નાદિશીનું નાનાબાઈએ આલે-
ખેલુ સુદ ચિત્ર, સિલેટકલ્પાડના લેખાઈ ગાનમાં મળેલા
આતરંગીય મધુર પ્રચારક સંમેલનનો આઈ લવજ
ચોરિયાએ લખી મોકલેલો આર્થિક વૃત્તાત, અણીની પળ
વાળી પેશી હરીદાઈનું પરિણામ, ચીતરવાનું સહેલ છે એ
દર્શાવતો એક આચર્ય નવો પાક, લેખાચારને તીરેથી
ફેરવેલો પચેલુ એક અતિ સુદર જાચાચિત્ર, જુદીની
ચક્રમણી કરી એક નવી ઈનામી હરીદાઈ ઉપાસ
જિજ્ઞસ, માધુરી, જ્ઞાનલીલા, અચાજ્ય વગેરે આલુ ચિત્રાંગો

(અનુસંધાન પાઠના પાનાથી)

આવી રીતે વી પી ચમ્પેલો અક જે આદક/પાછો
ધકેલો તે તેના ચોરેજની વૃક્ષાનીના અમને લાગેલા
સવા એ આના અમને મોકલોને જ એ પોતાનો અક મેળવી
શકે નહિતર પોતાની એ જીવ બદલ પોતાનો આચારને
અક એ ખોરો.

આદક ન રહેવું હોય તે માગશરની પુનઃ (૮
ડિગ્રી) પહેલા અમને તેના ખજર લખી જણાવવા

આદક રહેવું હોય તે મની-જાડેશી આવતા વર્ષના

લવાજમના રૂપિયા ૬ મોકલી આપવા અથવા માગશરનો
અક પોતાને વી પી ધાય તેમ સાચેના કાર્ડમાં લખી જણાવવું

વી પી. થી લવાજમ વસુલ કરાવવા કરના મની-
જાડેશી મોકલી આપવામાં સરજતા વધારે જળવાવ છે
અને એ આનાના પેસા યોગ્ય છે એ તે શી જાહેર છે

માટે, ફરી અમારી વિનંતિ છે કે પોતાને આદક રહેવાની
ઈચ્છા છે કે નહિ તેના સ્પષ્ટ ખજર અમને વેળાસર પહોંચાડવા
તે માટેનાં કાર્ડ આ એક સાથે વહેંચવામાં આવ્યાં છે

તમારો નિર્ણય તરત જ લખી જણાવો

ઇજ્જમના આકાશમા
પંચાવન વર્ષ સુધી અખંડ
તાપી, ઇજ્જમનો પરમ જ્યો-
તિર્ભય એક ગ્રહ ગયા
આગટ માસની ૨૩ મી
તારીખે, એકાએક અદૃશ્ય
ગયો છે, — ઇજ્જમનો જ્યોતિર્ધર ઝગલુલ પાશા અવ-
સાન પામ્યો છે

એ ઝગલુલ કોણ? આ સવાયનો જવાબ સવાયથી
જ આપીએ તો, દેશભ્રુ ચિતરજન દામ કોણ
હતા? શોકમાન્ય તિલક મદારાજ કોણ હતા? લેનિન
કોણ હતા? સુન યાદ સેન કોણ હતા? મોદનદાસ ગાધી
કોણ છે?

ઝગલુલ પણ એ સૌ રાષ્ટ્રવિધાતાઓનો સમેલ
ઇજ્જમનો રાષ્ટ્રવિધાતા હતા. ઇજ્જમમાંથી ઝગલુલ બાદ
કરતાં, પાછળ જાયે રાન્ય રાન્ય લાગે છે. ઝગલુલ
એટલે ઇજ્જમનો પુરુષોત્તમ. ઝગલુલ એટલે ઇજ્જમની
પ્રજાપ્રીય એકતાનું મૂર્ત સ્વરૂપ. ઝગલુલ એટલે ઇજ્જમ-
ની રાષ્ટ્રીય ભાવનાનો અવતાર. ઝગલુલ એટલે ઇજ્જમ-
ની સ્વાધીનતાની લડતનો પિતા.

ઝગલુલ એટલે ઇજ્જમના સર્વોત્તમ આદરોનો,
ઇજ્જમની દૃઢ વિશ્વવિધાતા, ઇજ્જમની રાષ્ટ્રીય અસ્મિ-
તાનો સર્વશ્રેષ્ઠ પ્રતિનિધિ

એની પાછળ ઇજ્જમ આખું મરી શીટતું. કારણ?
કારણ એ ઇજ્જમની પાછળ મરવા તૈયાર થયેલો.
ઝગલુલને ઇજ્જમવાસીઓ પૂજતા. શા માટે? ઝગલુલે
ઇજ્જમને માટે સર્વસ્વનું સમર્પણ કરી દીધેલું. એ
જીએ ત્યાં સુધી એણે એક જ સ્વપ્નું સેવ્યું, એક જ
અભિલાષાની આરાધના કરી; — પોતાના દેશને સ્વાધીન
બનાવવાનું એ સ્વપ્ન અને પોતાની પ્રજાને ઉજાવ
મસ્તકે જગતની બીજ પ્રજાઓ સાથે દાઢ મિલાવતી
બનાવવાની એ અભિલાષા. એ સાધ્યની મિદિ

ઇજ્જમનો જ્યોતિર્ધર ઝગલુલ પાશા

માટે તેણે આખી જિંદગી
મથામણ કરી માર્ગે જલ
આવી, જખમે વખત દેશ-
પારીઓ આવી, એક વાર
પોતાના જ દેશશંકુને પોતા-
ની જ ઉપર જીવલેણ કુમલો

કરતો જોયો; જિંદગીમાં કદિ સુખ, આરામ કે
શાન્તિ અનુભવા નહિ; સદા કાટાંગી રાખ્યા ઉપર
જ સુતો; પણ તે કરાધી એ વીર પોદો ન કમો
નરોત્તમના જોરવાળી એ બધી કમોડીઓ પાર ઉતરી;
અને જેમજેમ તે કસોડીઓ પસાર કરતો ગયો તેમ-
તેમ તેનો જુસ્મો, તેનો આતસ, તેનો દેહપ્રેમ વધતા જ
ગયા. જીવનની છેલ્લી પડી સુધી એ નરસિંહે પટકાર જ
કર્પા કર્યો કે 'અમારું ઇજ્જમ અંગ્રેજોએ ખાધી કરવું
જ જોઇએ ઇજ્જમને સંપૂર્ણ સ્વાધીનતા જોઇએ.'
આજે ઇજ્જમનું જગતની નજરમાં જે કદ ઉચ્ચ સ્થાન
છે તે આ ઝગલુલનો પ્રતાપ.

આજના મનુષ્યમણે, બધા વ્યવહારને માટે
પૃથ્વીને એ ભાગમાં વહેંચી નાખી છે એક એન વર્ષ
પ્રજાઓનો ગોળાર્ધ અને બીજો સ્થાન વર્ષ પ્રજાઓનો
ગોળાર્ધ એમાંથી ધોળા પ્રજાઓનો સંધ તો ક્યારનો
યે સ્થાપ્યું સુક્યો છે. જય કાળા પ્રજાઓ દજ
વેરણુછેરણુ દાલનમાં જ જીવે છે અને ધોળા પ્રજા-
ઓની ગુલામી બરદાશ કરે છે. એ કાળા પ્રજાઓનું,
એ પૂર્વની પ્રજાઓનો સંધ સ્થાપવાનું સ્વપ્નું ઝગલુલે
જીવનભર મેવેલું એટલે ઝગલુલ જેમ જીવન રાષ્ટ્ર-
વિધાપક હતા તેમ પૂર્વની પ્રજાઓના અંધનો પરમ
સમર્થ ઉપામક પણ હતા.

ઝગલુલના જેવી એ સ્વપ્નદર્શિતા, એ ભાવિ-
દર્શનની અર્ધદૃષ્ટિ જદું જ થોડા એશિયાર્ધ નેનાઓને
વરી છે. દિંદમા 'ચિતરજન' એ સ્વપ્ન સેવ્યું અને
દિમાઇયને પેલે પાર નજર નાખી મીનની સાથે અંધ

સાધવા પોનાનો કામો આદુ લંબાઓ પજુ ચિત્ત-
રંગની સાથે તેની એ સૃષ્ટિ પણ લય પામી છે.
હિંદમાં જેમ ચિત્તરંગ તેમ ચીનમાં સુન યાટ સેને
પણ એ સ્વપ્ન સેવેલું અને આજે તેનો અનુવાધી
સંધ એ સ્વપ્નનું વધારાશિ જતન કરી ગેલો છે.
પૂર્વની પ્રજાઓના ઉદારનો અને વશની જીવનો
એક જ માર્ગ છે અને તે 'The Orient' (પૂર્વ)ની
તમામ વિધિવિધ પ્રજાઓને એક કરી, તેમાથી એક
શ્યામવર્ણી મદાપ્રજા સર્જી, જગતની એન પ્રજાઓના
સામાન્યવાદી આક્રમણો માટે ગોરવા માડવાનો.
પણ આજે તો અગ્રણ્ય, ચિત્તરંગ ને સુન યાટ સેન
જતા એ બાવના માત્ર બાવના સ્વરૂપે જ જીવી
રહી છે! છતાં, એની પગ્મ ઉચ્ચવળ બાવનાના
સેવનારે તરીકે અગ્રણ્યની પૂજા કરવાની આપણી
કરજ વિશેષ મોટી અને છે

ચીનના ઇતિહાસમા જે ધ્યાન ડોં સુને યાટ
સેનનું છે, બારનના ઇતિહાસમા જે સ્થાન નિશ્ચય
મહારાજનું અને ચિત્તરંગ દાસનું છે તે ધ્યાન
ઇજમના-ઇતિહાસમા અગ્રણ્ય પાસાનું છે એ ચારે
નરોત્તમોના અનુવાધી મપ જ એક દિવસ એશિયાઇ
એકમનું સ્વપ્ન સાચુ કરશે અને પૂર્વની પ્રજાઓના
મુક્તકામ પૂર્વની પ્રજાઓના જ 'સ્વરાજ્ય'નો મગન-
સુખી ડુંડો ફરકાવશે

[૧]

અમેરિકાનો એક જાનભિખ્યુ પ્રવાસી પૂર્વની
પ્રજાઓનું દિલ વાચવા સને ૧૮૮૧મા એશિયાઈ
ભૂમિ ઉપર ભટકતો હતો એણે ચીન જોયું, એણે
ડોં સુન યાટ સેનના અનુવાધી મુલકમવના દર્શન
કર્તા એણે હિંદુસ્તાન જોયું, એણે ચિત્તરંગ અને
મોહનદાસની આગળીએ ડોલના સ્વરાજ્યની લગત
લાંડતા ભારતવર્ષની નવપ્રજાના અંતર ઉડેલા અને
પછી તે ઇજમના પહોંચ્યો ઇજમના માલિક જેવા
થઇ પડેલા ગોરાઓએ આ બહા પ્રવાસીને પાક
બહાવવા માડ્યા કે ઇજમ સુખી છે, માત્ર થોડા
કેળવાએલા અગ્રણ્યોએ જ, થોડા બેજાં ચસ્કેલ
વિદ્યાર્થીઓ જ ખોડુ તોફાન મચાવી રહ્યા છે
પ્રવાસીને થયું કે પોતાના ખાસ દેશને નામે પ્રિન્ટિન
જેલ બરના મિસરી જીવાનેનો આ માનદેસ સુખી

છે એમ કેમ માનું? એ પ્રવાસી ઇજમની માચી
દાલન મમજવા ઇજમના ગામડામાં ધુમવા નીકળી
પડ્યો એક આજે એક ગામડામા એક જૂદું મિસરી
પહેલના ડામરામા પ્રવેશ મેળવ્યો અને તેમની સાથે
ચએલા વાતોને પોતાની ડાખરીમા ટપકાવી લીધી
એ મોખનો એક ફરોનીએ મુજબ

'પણ આ અંગ્રેજોને પ્રત્યે તમને આટલો બધો
રોષ શા માટે આવે છે? તમને તમારા મુલકમાથી
હોંકી કાઢવા તમે-શા માટે આટલા બધા તલસો
છો?' આડીબવળી વાતોથી કંટાળી મેં આખરે
સીધો મવાલ પુછ્યો

'શા માટે? ઇજમ અમારું છે એટલા માટે'
અમાર સુધી સુખ મેળેલા એક જૂદું મિસરીએ જવાબ
દીધો તેની આંખો ઉકળાટથી લાલ દેખાયા માડી
તેની સફેદ દાંડી દીવાના પ્રકાશમા અગ્રણ્ય લાગી.

'પણ તમારી ફરિયાદ શી છે?' મેં બીજો
સવાલ પુછ્યો

'બાપ, તમે ફરિયાદો પુછો છો? ફરિયાદો કઇ
ગણવીએ ને કઇ ન ગણવીએ? ફરિયાદોનો કોઇ
આશ નથી અમારા ઉપર અંજરતા જીત્યોનો કોઇ
સીમા નથી જીવનમા ડગલે ને પગલે-પરદેશીઓની
પરાધીનતા બરબરત કરવી એ કોઇ નાની ફરિયાદ
છે? મારા છોકરા માટે હજારો રૂપિયા ખર્ચી તેને
બહુમીગણવી તૈયાર કરે એટલે અંગ્રેજ બંદાફુર
કહેશે કે એને પેલી કારકુનની પુરસી ઉપર ખેસાડી લો.
અને દેશના કારભારની-બગાવત લાટ માહેબોની,
જગ્યાઓ તો અંગ્રજોના મેટા માટે' એ ગુલામી
અમારે નથી મેળીની દિવમરાન કાળી મહેનત
કરી ખેતરો ખેડીએ અને ચંદગક દાણા નીપજવીએ,
છતાં અમારે તો મુખમરો જ વેદેલા પડે અને બંધી
ખાદશાહી અંગ્રેજોને માણે એ રિયતિથી અમે યાકવા
છીએ અને અમારું સભાળી લઇ રાહીએ તેમ છીએ'

'વળી અંગ્રેજોને ગમે તેટલું જ અમારે ભોલવું
ને તેમને ગમે તેટલું જ અમારે ચાલવું. એ મેડીઓ
હવે અમારાથી નવી સહેવાની' એક બીજા જૂદું
મિસરીએ મોલવા માડ્યું 'હાઇ દરમ્યાન અમારાં
ઉંટ, અમારાં ગધેડાં, અમારા દાણા અને અમારી
દોલન' એ બધું અમે-અંગ્રેજોને ચરણે દાસમ્યુ અને

સાથી વિશેષ નો, અમારા જીવનને લેધમલ પુત્રોની એક મોટી ફાલ તેમની સેવામાં સોંપી પણ તેનો બદલો શો? અમારા ગળામાં એક પછી એક નવી સાકળો પડતી જાય છે. દરેક અમે તેમને જોળીએ ગયા છીએ. તેમને દરેક તો, અમારા નવ ગળાના નમસ્કર છે.

એ જોગાનમાં એક ખાટલા ઉપર એક કદાવર, મોટા ઝખ્યાવાળો ને લાંબી દાંડીવાળો, તેજસ્વી આખોવાળો એક પુરુષ સુપ બેઠો હતો. તે અમારા સવારજન્યાય શાન્તિથી સાબળતો હતો. કાઠ પણ માથુસે તેને સાબળવો જ લેઈએ, સોંએ તેને માન આપવું જ લેઈએ, એવી તેની પ્રતિભા હતી તેનો આનંદની ઝખો સમેટતા તે એકદમ બેઠો થયો અને જાણે મારી મામે આખો ફાટી જઈ રહ્યો દિવસે જાણે ઉત્તરથી નાખતો હોય તેમ તે બોલી ઉઠ્યો:

‘હા, પણ હજી તો થાણું ચે બાકી છે એજેએએ અમારા શિરે લાદેલા ગુલામીખતોની વાન તો તમે નહિ જાણના હો. એજેએએ અમારા કપાસની એટલી ભુખ છે કે અમારા ખેતરોમાં તેઓ કરજિયાન કપાસનું જ વાવેતર કરાવે, અમારા ઔદ્યોગિક વિકાસમાં લાખો અનરાય નાખે અને એથી તોળાદ પોકારી ગયા છીએ. દરેક તો તેમને ગમે જ છુટકો છે તેમને રહેવું હોય તો એક રીતે જ રહી શકે અમારા મિત્ર તરીકે, અમારા માલિક તરીકે નહિ દરેક તો અમારે ઇસ્તીકલાદ લેઈએ છે આઝાદી એ જ અમારું ધ્યેય છે.’ ખુબસુરત એ મિત્રનીએ મો ઉપરનો પરમેવો છુટવા માડ્યો. હું એના મુખના ભાવ ઉપરથી સમજી શક્યો કે એ ઇસ્તીકલાદ-આઝાદી-એટલે સ્વાધીનતાની ખાગ પોકારે છે હું સુપ ન રહી શક્યો:

‘પણ આઝાદી રસ્તામાં નાશી પડી એ માલુમ છે ને? તેની પુરેપુરી કીમત ભરવા તમે નૈસાર છો?’

‘આ ઝિન્દગાની એને માટે છે. અમારા નવ-જીવનને બેટાએનાં કોલી એને માટે છે.’

‘—અને મહેરદારો અને બેડીઓના પણ’ એક બીજા જણે પડછદ અવાજે લાકલ પારી.

આખી મંડળી ઉભી થઈ ગઈ.

‘આ એજેએ અમારે નહિ લેઈએ અમારે ઇસ્તીકલાદ લેઈએ’ એ જ સખડો ઝોરડામાં મુઠ રહ્યા આખા વાનાવરણમાં ‘આઝાદી આઝાદી’ના પડ્યા ગાથ રહ્યા. ઉપર આકાશના ચમકતા તારાઓ પણ ‘આઝાદી’ સખડો જ મુંથી રહ્યા.

મનન એ જ સખડો વાંચતો હું મારે ઉનારે આઘ્યો. આ એક જ પ્રસંગથી હું ઇજ્જતના દિવસે, મિત્રોનીઓની સર્વોપરી વાચનાને પામી ગયો હું એજેએએ ઇજ્જત ખાશી કરવું જ લેઈએ.

ઇસ્તીકલાદનો આવો અદ્ભુત નાદ ઇજ્જતના ગાયોએ ગાયોએ કેણે જગાડ્યો? અમેરિકન પ્રવાસીને પોતાના અનુભવના પરિણામે પોતાની ડાયરીમાં ‘એજેએએ ઇજ્જત છોડી જવું જ લેઈએ.’ એ પ્રકારની નોંધ નોંધવાની ફરજ પાડતી આવી નવસંજિ કેણે સર્જી?

પોતાના વનન ઉપર આક્રમણ લાવતી ગમે તેવી જગરાળી પ્રજાની સામે પણ મિલની ત્રાડે નાડતુ એ નૂતન ઇજ્જત સરજનાર નર-રીરવું નામ આ’દ ઝગલુલ પાસા પ્રાચીન રોમન મેનેદરોના રમ-રખોતાગ કરાવના અને રોમ નગરમાંથી પોતાની કરપૂત્રીને પ્રતાપે સારી દુનિયાને ચંદિત કરના ઇટલીના આધુનિક મર-મુખસાર મુસોલિનીએ એક વેળા કહેલું કે ‘વન-રાજ જેમ જનવરના દેહ ઉપર નહોર વર્તી ઉત્તર ધરે તેમ, માંડ

જિંદગીનું કાર્ય જગના ઇનિદામ ઉપર મારા પોતાના આકાશો મુકવાનું છે.' મુએલિની જે કદી રહ્યા છે અને કરી રહ્યા છે તે કરી જનાવી—એથી ક્યાયે વિશેષ કરી જતાવી આ અગલુલ આજે તેની પ્રિય કર્મજૂમિ સજીને અમર ધામને પંચે પડ્યો છે

જેમ એક કુશળ કુલકાર માટીનો પંડિ લઈ તેમાથી પોતાને મનમાનતો ધાટ ધડે, તેમ ઇજ્જમના આ રાષ્ટ્રવિધાતાએ ઇજ્જમના જનમમ્દમાથી સગલ અને સ્વમાનપ્રિય મિનરી પ્રન્તો ધાટ ધડી, સકળ જગનનો ઇનિદાસપ્રવાદ જાડી નાખી, મિસરી પ્રન્તમાથી છેલ્લી વિદાય લીધી છે મીસર દેશને તામે પોતાના જીવનના પચાવન વર્ષની આહુતિ આપી, શરીરમા આસોટ્વામની કિયા ચાલુ રહી ત્યાં સુધી ઇજ્જમની જ ભક્તિ કરી, એ નર-વીર, સિતોતેર વર્ષની પકવ પચે, ગયા આગમ્દ માસની રકમી તારીખે, જીવન સફળ કર્યા સંતોષ સાથે પરમેક સીધાઓ છે ઇજ્જમના બેગિયામાથી પ્રાણ આપ્યો ગયો હોય તેમ, મદિરમાથી જાણે દેવ ઉપડી ગયા હોય તેમ, જીવનમાથી ચૈતન્ય ચોરાઈ ગયું હોય તેમ, ઇજ્જમની સમસ્ત પ્રજા આજે એ અદિતીય રાષ્ટ્રવિધાતાના અવસાન પર આસુ સારી રહી છે

અગલુલનો જન્મ થયો ધરવી સન ૧૮૬૦ની સાલમા, ઇજ્જમના હમિયન નામના જીવ્ધામા, તેના એક પ્રતિષ્ઠિત ખેડુન કુટુંબને ઘેર અગલુલે પ્રાથમિક શિક્ષણ લીધું તેના ગામડાની નાની નિશાળમા, અને પછી ઉચ્ચ શિક્ષણ માટે પહોંચ્યો કેશની 'અલ અઝહર' વિદ્યાપીઠમા ત્યાં ૧૮૮૦મા, ૨૦ વર્ષની ઉંમરે તેણે શિક્ષણ પુરું કર્યું અને એક સરકારી અખબારના સંપાદક તરીકે જિંદગીના શરૂઆત કરી એ નોકરીમા એનો ઉત્કર્ષ થવા માડ્યો પણ એટલામા તો ઇજ્જમના સ્વાધીનતાના યુદ્ધના ઇનિદામમા વાદગાર એવી ૧૮૮૨ ની સાલ આવી

ઇજ્જમના ખેદીય ઇસ્માઇલે પોતાની ફનામીરી નિભાવવા પોતાની પાસેના સુએઝ કંનાલના આશ્રિત લાખ પાઉન્ડની કીમતના શેર વિલાયતને વેચ્યા, તે દિવસથી ઇજ્જમમા અંગ્રેજોનો બરાબર પગપેસારો શરૂ થયો વિલાયતના એ અંગ્રેજ દુકાનદારે, પૂર્વના મુલકોમા જે રીતે ધીમેધીમે સત્તા જમાવતા જવાને

માટે વિજ્ઞાન થયા છે તે જ રીતે તેમણે ઇજ્જમમા પણ પોતાની કાર્યવાહી શરૂ કરી ઇજ્જમની આઝાદીને જીવન કળા થે વધારે કીમતી ગણુતારા સ્વાધીનતા-પ્રેમી ઇજ્જમવાસીઓને એ બાં મુરદો મમત્તઘ ઘણ અને અરબી પાશાના નેજા નીચે રાષ્ટ્રીય હલચલના મગળાવરણ થયાં

તે કાળમા મિતરીઓ અર્દિસકનાના ઉપામક નહોતા તેઓ તત્તવારથી, ઉરાડા બળવાથી, બાવડાની તાકાનથી પોતાની સ્વાધીનતાને સાચવવામા મનાતા હતા અરબી પાશાએ ૧૮૮૨મા બળવાની દાકલ દીધી અને અંગ્રેજાનિયા શહેરમા લૂટ પાડી બળવાની શરૂઆત કરી દેરો પીટયો કે 'અંગ્રેજો અને બીજા જે પરદેશીઓ અમારા વતનને જાડે પહેરાવવાને અટકી આપ્યા છે તેમની અને અમારી વચ્ચે જીવ-સંતોમટની દુરમનાવટ છે અમે તેમને અમારા દેશ છોડી જવાની સૂચના કરીએ છીએ અને નદિ તો તેમને અમારાથી આપી શકાશે તેવી આકરમાં આકરી સજા આપના અમે અચકાશુ નદિ આ ઉપરાંત આવતા લવમા તેમને ખુદા સજા કરશે તે જુદી'

દેશની મુક્તિ માટેના જગના રણશીશા વાગે અને કયો મદ, કયો જીવન ધરણુએ ખેસી રહી શકે? અને તેમા થે જાણીમ વર્તો જીવન અગલુલ, જેના દિવસો ઇજ્જમની મુક્તિના સ્વપ્ના જેવામા જ જતા, તે તો કેમ જ શાન્ન રહી શકે? જગતને આજે પણ વિસ્મય પમાડી રહેલી મિસરની પ્રાચીનતમ અને જનજરમાન સંસ્કૃતિના આસપાસ વેગએકા અવગેષો જોઈએ, એ લખ્ય સંસ્કૃતિની કંપના કરીકરી, અગલુલ તેની મિસરી માતૃશ્રમિ પ્રત્યે અદ્ભુત પ્રેમભાવ અનુભવતો આસપાસ ઉભેલા જૂન મિસરી નંદોજાવાળીના અડિયેરો જેઠ તે ન વર્ણવી શકાય એવી વ્યથા અનુભવતો મિસરની શ્રામને કાસુ સોનું પકાવવા જેટલી ફળદ્રુપ જનાવ-નારી નાઇલ સરિતા, જેમા એક કાળે આઝાદ નેના બોદક પ્રતિબિંબ પડતા તે જાણે શોકમા ગિરકતાર જની હોય તેમ, તેના આમમાની નીર મુગામુમા વહેતા જોઈ, તે અનિર્વચનીય સ્નાય અનુભવતો લખ્ય પીરામીડો—રોમના રીઝના ધસારા સામે થે અજીનમ ઉભા રહેલા એ મિસરી વૈભવના

અમરણચિહ્ન—એક, અને એ મુદ્રિસોની સાથે આજના દુર્દિનોની આગવે સરખામણી મુદ્રી, તેનું લોવી તપી ઉઠતું. પ્રતિદિન, તે ત્યારે પોતાની નોકરીમાથી છુટો થઈ સાજના પોતાના ઓરડામા બેસતો ત્યારે તેની આખો માથો આ જ ચિત્રો ખડા થતા, અને તેની દરેક સંધ્યા, પોતાના પ્યારા વતનની પરાધીન દશાના લાગે, ગ્યાનિના, રાધના, નિશ્વના, વિધવિધ રંગોએ રંગાય રહેતી. દરેક સંજે અગસ્ટના મકાનની પાસે જ નાખવના ગમ-ગીન નીરમાં સૂર્યનું ચિત્ર અદૃશ્ય થતું ત્યારે, અગસ્ટ હાથનો મુઠ્ઠો ઉગામી, હાન લીસી, મોનો રાત્રી કટર બતાવી, મક્કમ નિશ્ચય કરતો કે ‘આ છવન અને આ દેહ મિસરની શુલામીના બંધનો તોડવા અર્થે જ અને મિસરને સ્વાધીન, સ્વતંત્ર બતાવવા અર્થે જ નિર્મોખા છે. એ એક જ ખ્યેયની વેદી ઉપર હું સર્વસ્વનું બલિદાન આપીશ અને ઇશ્વરની ‘કસ્ટીકલાઈ’ પોઠારીશ’

એ મક્કમ નિશ્ચયનો અમલ કરવાની ધડી આવેલી એક અગસ્ટે નોકરી ફગાવી દીધી અને અરખ્ખી પાસાના નેજા નીચે જઈને ઉભો. તેમણે-ફર્જીર મુકામે મિસરીઓ અને અંગ્રેજો વચ્ચે યુદ્ધ મચ્યું વિલાયતના તે કાળના વડા પ્રધાન ઝ્વિંક્ટનની સરકારે ૨૦ લાખ પાઉન્ડ સાથે છ દમર સિપાઈ-ઓનું સૈન્ય તત્કાળ મોકલ્યું અંગ્રેજો છુટા અને મિસરી ‘બગનાબોરો’ હાથો અરખ્ખી પાસા અને અગસ્ટ વચ્ચે અંગ્રેજોને ગિરફતાર કરવામા આવ્યા. અને કાસર-અલ નીલના લશ્કરી કોટીઓમા તેમને કેદ રાખવામા આવ્યા. પોતાના તહેર છવનની આવી મુઠળ શરૂઆત થતી એક, પ્રસન્નચિત્ત ખની અગસ્ટે જેલની કોટરીમાં પણ મિસરી માનની જ માનસિક આરાધના કર્યા કરી.

ઇશ્વરનો કારક સાંઈ અગસ્ટ પાશા

પાણીનાર જુવાનો સાથે મિત્રાચારી થએલી રહે તેણે એ મિત્રાચારી તાજ કરવા માડી અને ‘સ્વાધીનતા તથા બળવો’ અને એવાએવા ક્રાંતિકારક વિચારોનો પ્રચાર કરવા માડ્યો એખ જમાલુદ્દીન-અલ-અહમદની અને શેખ મદમ્મદ અબ્દુની મોળખમા તેણે પૂર્વની પ્રવ્રત્તિને નામન કરવાની અને તેમને પશ્ચિમની ધોમરીમાથી યુક્ત કરવાની સ્વપ્નમાળાઓ રચવા માડી

જુવાન અગસ્ટના વકતૂતે તમામ વર્ગો ઉપર બદ્દ કરવા માડ્યું. તેની અસામાન્ય શુદ્ધિમાએ પ્રેરેલી પ્રીતિ મેળવવા માડી તેના જ્ઞાનશે અંગ્રેજોને હાન કમ્પર્યાવતા કર્યો આ બંધા બંગેને આધારે જોન-જોનામા અગસ્ટનો આર્થિક ઉત્કર્ષ પણ થયો અને ૧૮૮૨મા તેણે ફ્રેન્ચ ભાષા તથા ધારાશાસ્ત્રમાં પ્રવીણતા પ્રાપ્ત કર્યા પછી તેને ‘કોર્ટ ઓફ આર્બીટ’મા મુખ્ય મહાદકાર સ્થાપવામાં આવ્યો

આ અસ્સામા અગસ્ટે, વિખ્યાન વિપ્લવવાદી પ્રિન્સેસ નાજનીના મકાન ઉપર ત્રમતી કેશ નગરના

વનનું પ્રથમ પ્રકરણ મોતેરી અક્ષરોએ લખી અગસ્ટ ૧૮૮૩માં છુટો થયો. તેની સરકારી નોકરી તો ગઈ હતી, એટલે તેણે કાયદોનો અભ્યાસ કરી, બારિસ્ટર બની, વકીલાત શરૂ કરી અને બીજી તરફથી પોતાની તહેર પ્રવ્રત્તિઓ વધારવા માડી. ‘અલ અઝદર’ વિદ્યાપીઠમા તેને પોતાના જેવા ઘણા

[૩]

તરણસંઘ આવીને ખડો થઇ ગયો.

યુરોપમા સુદ્ધ ખતમ થયું તેને બીજે જ દિવસે, સાંદ ઝગલુલ પાશાએ-ઇજ્જમના એ હુદયનાથે, સમસ્ત મિસરી પ્રજાને નામે, કરોઆ વસતા ઐંગ્રેજ સંપાના પ્રતિનિધિને રીતસર ખજાર મોકલ્યા કે 'હવે ઇજ્જમ ખાલી કરો.' બીજી તરફથી એ દત્ત રાજપુરને ઇજ્જમની માગણીથી વિલાયતને વાકેફ કરવા ઇજ્જમના પ્રતિનિધિઓનું શિષ્ટ મંડળ વિલાયત લઇ જતાની વાત ચલાવી. વિલાયતના કાલ્લા ગણુના પશુ વિજયના નશામા ચક્રચુર અનેકા રાજપુરોએ એ માગણીને જવાબ વાળ્યો કે 'ઇજ્જમની જાગતમા ચર્ચા કરવાની અમને અત્યારે પુરસદ નથી' ઝગલુલને એ જ જવાબ બેઠો હતો. આપુ દારખાનું તૈયાર હોય અને તેને એક જામગરી દાગવાની જ જરૂર રહે તેમ, ઇજ્જમમા દારખાનું તો ક્યારનું તૈયાર થઇ ગયું હતું—માત્ર એક જામગરીની જ જરૂર હતી તે આ જવાબે પુરી પાડી. ઇજ્જમના પ્રધાનમંડળમાંથી મુખ્ય પ્રધાન રશીદ પાશા અને અદલી પાશાએ રાજનામા આપ્યા ઝગલુલે ફરીવાર ગર્વના કરી કે 'ઐંગ્રેજ સત્તાની છાયા નીચે આમના રાજતંત્રમા વડા પ્રધાનનું આસન સ્વીકારવા કરનાં, સ્વતંત્ર ઇજ્જમના એક કંગાળમા કંગાળ શહેરી યતનવામા હું વિશેષ માન સમજું છું.'

ઝગલુલે વિલાયત જવાની વાન ગાડી વાળી અને નવો દાવ માડ્યો. તેણે પારીસમા બેઠેલી સુલેહ પરિષદ સમક્ષ ઇજ્જમનો દાવો રજુ કરવાના ખરીતા મોકલ્યા. યુરોપના પ્રતિનિધિઓની એ પરિષદ સમક્ષ ઇજ્જમના આત્મનિર્ણયના અધિકાર માટે ફલીલ કરવા તેણે બાર પ્રતાપી મિસરીઓનું શિષ્ટ મંડળ તૈયાર કર્યું. ઐંગ્રેજો એ કેમ સામી શકે? તેમણે માન્યું કે તોય અને નક્કવાન યનાવવાથી ઝગલુલ અને તેના સાથીઓ મુખ થઇ જશે અને આ યજમાન બેગી જશે તેમણે અનુમાન કર્યું કે ઝગલુલને અને તેના મુખ્ય સાથીઓને હદપાર કરવાથી આ ઉક્ષાળો તરકાળ શગી જશે. ઐંગ્રેજોએ એ બંને ઉપાયો અજમાવ્યા. ૧૬૧૬ના માર્ચની ૮મી તારીખે ઝગલુલને અને તેના ત્રણ સહચારીઓને ગિરફતાર કરી માસ્ટા ટાપુમાં દેશપાર કરવામા આવ્યા. સિતેર વર્ષનો જુદો

ઝગલુલ મિસરી માનાનું નામ જાતો અને 'દેશ-જાપવા, મારી ગેરદાવદીમા માફ કામ બંધ ન કરજો' એવા ઇજ્જમને સંદેશો દેતો માસ્ટા આઘો.

ઇજ્જમની પ્રજા-લાગણીનો જવાબામુખી કાઢી નીકળ્યો. ઐંગ્રેજોના આ કૃલને ઇજ્જમની સમસ્ત પ્રજાએ દેશનું લયંકર અપમાન માની લીધું. મિસ-રીઓએ પોતાનો વિરોધ જાહેર કરવા દેશબરમા સ્વાધીનતાની ચળવળ જમણા જોરથી ચલાવી રમખાણો ચલા, પરદેશીઓના ખુન થયાં, અનેક નિર્દોષોના લોહી રેડાયા ઐંગ્રેજ સત્તાધીશોએ લઈકરી કામદાનો અમલ વધારે સખ્તાઈથી માડ્યો. છતાં ઇજ્જમનો પ્રકોપ ન શમ્યો તે ન જ શમ્યો. ઇજ્જમની એક જ માગણી હતી અમારો ઝગલુલ અમારી વચ્ચે પાછો મુકો. ને ઐંગ્રેજોને આપરે ઝગલુલને છુટો કરવો પડ્યો.

[૫]
ઝગલુલ માસ્ટાથી રીધો પારીસ ગયો. તેણે ફરી-વાર ઘોષણા કરી કે 'ઇજ્જમને કોઇનું રક્ષણ નથી બેઠનું, ઇજ્જમને બીજી પ્રજાઓની જેમ આત્મ-નિર્ણયનો અધિકાર બેઠજો છે. ઇજ્જમ સપૂર્ણ સ્વાધીનતા માંગે છે.' પણ તેની એ વાન, ન તો પારીસની સુલેહ પરિષદે સહાનુભૂતિ કે ન તો તેને ઐંગ્રેજોએ કાન દીધા.

ઝગલુલે બેધ કે પરાધીન પ્રજાઓને માટે તેમનો સ્વાધીનતા પાછી મેળવવાનો એક જ માર્ગ છે અને તે કટ્ટર અમલકાગનો તેણે પારીસથી પાછા આવી એ સ્પષ્ટ જાહેરમાયું. ઇજ્જમમા અમલકાર શરૂ થયો. તમામ મરકારી ખંચાઓનો બદિષ્કાર મડાયો. વિદ્યા-રંજિતો અને વિદ્યાર્થિઓએ દગરોની સંખ્યામા, તેમની શાળા કોલેજો છોડી. પ્રધાનોએ રાજનામાં આપ્યા. મરકારી નોકરોએ અને અમલદારોએ સરકારી નોકરીઓ છોડી આપું રાજતંત્ર અટકાવ પડ્યું.

દિલ્લા અમલકાગના પશ્ચિમાને જેમ ૧૮૨૧ના છેલ્લા સદિનાઓમા લોર્ડ ગ્રીડિંગ કંપી ઉઠ્યા હતા અને ગમે તે શરતે સમાધાન માગતા હતા તેમ, ઇજ્જમમા પણ એ ધડી આવી ઐંગ્રેજ સત્તાધીશોને ઘોલે દિવસે આકાશમા તારા દેખાઇ ગયા. ઇજ્જમને સ્વતંત્રતાવા વચન અપાયા. ઇજ્જમની માગણીઓનો વિચાર કરવા મિસ્તર દમિશનની નિમણૂક કરવાનું જાહેરનામું બહાર પાડ્યું.

પણ મિન્નર કમિશનનો કાર્યપ્રદેશ એટલો સક્રિય રખાયો હતો કે અગલુલ અને તેના મતનો રાષ્ટ્રીય પક્ષ એની નિમણૂકથી ઉલટા અસંતુષ્ટ થયા તેમણે એ મિન્નર કમિશનનો બંદિબંધ કરવાનું દરખાસું.

મિન્નર કમિશને ૧૯૧૯ના ડિસેમ્બરની સાતમી તારીખે ઇજ્ઞામ પગ મુક્યો તે દિવસથી જ ઇજ્ઞામના ઠેરઠેર દડતાળો પડવા માંડી અને જાહેર વિરોધ-પ્રદર્શનો થવા લાગ્યા. કોઈ પણ પ્રનિશ્ચિત મિસરીએ મીન્નર કમિશન પાસે જઈ જીવવાની ન દીધી સૌકોષએ કમિશનને એક જ જવાબ દીધો 'જવ અગલુલ પાસે અને એ કહે તેમ કરો' મિન્નર કમિશન અગલુલના પ્રભાવનું માપ કાઢી, ઇજ્ઞામની રાષ્ટ્રીય અસ્થિતા નિરખી, દગ બની પાછું વિલાપન ગયું.

હોર્ડ મિન્નરે વિલાપત જઈ, અગલુલની સાથે વાતચીત ચલાવવાની ઇચ્છા બતાવી સાત સહ-ચારીઓ લઈ, ૧૯૨૦ની ૭મી જુને અગલુલ વિલાપન પહોંચ્યો વિલાપતમા હોર્ડ મિન્નરની પામે તેણે ઇજ્ઞામની માગણીઓ મુકી પણ ખાસ પરિણામ ન આવ્યું.

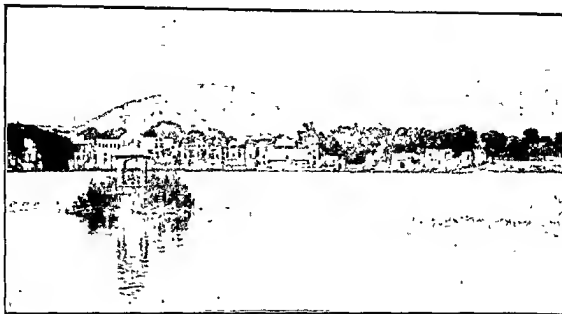
આખરે, ટ્રેટિસ્ટનની સરકાર તરફથી ૧૯૨૧ના માર્ચે મહિનામા ઇજ્ઞામ પરત્વે જાહેરનામું બહાર પડ્યું તેમા જાહેર થયું કે આજવી ટ્રેટિસ્ટન ઇજ્ઞામની સ્વતંત્રતાનો સ્વીકાર કરે છે પણ સ્વતંત્રતાને મર્યાદિત બનાવનારો કેટલીક શરતો પણ એ જ જાહેરનામામા પ્રકટ થઈ સંપૂર્ણ સ્વાધીનતાના પૂર્વગતી અગલુલ-પક્ષને એ શરતો કેમ ર્યો ?

અગલુલે ઇજ્ઞામ પાછા આવી એવડા જોરથી પોતાની સંપૂર્ણ સ્વાધીનતાની ચળવળ ઉઘાડી તેણે મિસરના વિભાગે વિભાગમા ભ્રમણ કર્યું અને મિમરી-એને આદેશ દીધો કે 'સંપૂર્ણ સ્વાધીનતા—અને લગીરે એણે નહિ—એ જ તમારું નિશાન રાખજો' એવો આદેશ આપીને અગલુલ ઇજ્ઞામના પાટનગરમા પાછો ફર્યો ૧૯૨૧ના ડિસેમ્બર માસમા તેણે એક જંગી રાજદ્વારી સભા બોલાવી અને તેની સમક્ષ રજુ કરવાના ચળકીય લડતના નવા કાર્યકર્મની રૂપ-રેખાઓ જાહેરમા મુકી. એ જોઈ તે વખતના ઇજ્ઞામના દાઇ કમિશનર હોર્ડ એક્સેન્સીના હૃદયમા ભારે ભીતિ પેસી ગઈ તેણે અગલુલ ઉપર હુકમ

બેઠકલો કે તમારે રાજદ્વારી ચળવળમાવી મુકા થવું અને તમારા મુળ વતનના ગામડામા જઈને મેટુ અગલુલ એવા અવિચારી અને ઉદ્ધત હુકમનો શો જવાબ આપો ? તેની પાસે તો એક જ જવાબ હતો અને તે એ કે 'હું મારું કાર્ય છોડવાનો નથી.' હોર્ડ એક્સેન્સીની આખો રાત્રી જની. પોતાના હુકમની અવ-મણના કરનાર ઇજ્ઞામના આત્માગમ અગલુલ મામે કોઇ પણ આરોપ પુરવાર કર્યા વિના, તેણે નેને દેશપાર દરવાનો હુકમ ફરમાવ્યો.

પોતાના સર્વોપરિ દેશનાયકને દેશપાર જતો જોઈ—મિસરને નામે, એકાંતેરે વર્ષની વૃદ્ધાવસ્થામા, લયડી પડેલ તબિયત લઈને, જમારે સૌકોષ સર્વ પ્રવૃત્તિ છોડી જિજ્ઞાસીના છેડલા દિવસો સુખમા ગાળવા તલસે લારે, અગલુલને ત્રીજી વખત એ સળંગે વધારી લેતો જોઈ—એ મદાપુરુપને વંદના કરવા લોકોના ટોળેટોળા એના ધર આગળ ઉભરાવા લાગ્યા બાળક, જુવાન, વૃદ્ધ, સૌ કોટિના 'મિમરીઓએ તેમના સરકારના ધર ઉપર ઘેરો નાખ્યો અને 'ધણું જીવે અગલુલ પાસા'ના જળનાદથી ગગન ગળી મુક્યું.

એકેજ સેનાપતિનું ફરમાન હતું કે અગલુલનો નામેડ્યાર કોઈ પણ વર્તમાનપત્રમા, કોઈ પણ ભાષામા, ક્યાંય પણ, કોઈએ પણ, કદિ ન કરવો એ આજા તોડનાર એકેજ સેનાપતિનો બોલ થઈ પડી એ હુકમ નીકળ્યા પછી, રમજાનને છેલ્લે દિવસે કેરો નગરની બંધી મરિજ્ઞો મિસરીઓથી ચિકાર ભરાઈ ગઈ હતી. કેરોની મુખ્ય મરિજ્ઞમા ફરોના તમામ નામાકિત ખાનદાન શહેરીઓ નમાઝ પઢવા આવ્યા હતા ઇજ્ઞામનો ખુદ રાજ પણ પોતાનો આખા પ્રધાનમંત્રી માથે હાજર હતો પંદર હજારની જજ્જર મેદની જમી હતી શહેરીઓની પાચપાચની 'દાગની વચમા નાગી-તલવારવાળા લરકરી સિપાઇ-ઓની એકએક દાર ગોઠવી દેવામા આવી હતી રખેને કોઇ તોફાન કરે, રખેને કોઈ અગલુલના નામને ઉચ્ચાર કરે, રખેને કોઈ અગલુલના પક્ષમા ભાષણ કરી નાખે! બંદગી પુરી થઈ. સર્વત્ર ચુપડી પથરાઈ રહી એટલામા મરિજ્ઞના એક ખુણામાથી એક કોમળ, મધુર, સ્પષ્ટ સ્વર ઝુંજી રહ્યો: 'ધણું જીવે અગલુલ પાસા' અને તુરંત આખી પંદર હજારની મેદની—

પુષ્કર સરોવર

કોઈ વિગ્રાજ કમળપત્ની વચ્ચે નીતર્યું નીર અગાઉ ક
હોય એવું, કામો નાનકડી સર્વભાગાઓથી પીંદાંન
રાજપુતાના આ રણિવામણ સરોવર નિસર્ગદેવીનું તત
સ્વ દીકરાના દોષ એવું મોટે છે બલભક્ષ કોર આ
નડ માનવોનો પલુ લુલપપલો કરી નાખે એવા પ્રકૃતિ
કોપથી મરિત ધ્યાનોમા તીર્થસ્ત્રો કરાવવામા એ
મદ્ય મહેતુ દરી પુષ્કર તીર્થ દિકુતાનના મધ્યાત આ
મુખ્ય તીર્થસ્ત્રોમાનુ એક-ત્રણાઇનુ મુખ્ય તીર્થ-દળુ
છે કાનિંકી પુનમે ત્રા મોટા મેળો બગાવ છે.

આજમેની પશિમે આવેલી સુદર સર્વભાગાની પા
ખા, માત ગાઇલ દુર, મવા માફ પેરાવાના આ મનોર
સરોવરને કાંડે રાજપુતાનાની નાનુક કાનિંકીના મંદિરો
પટો ને મકાનો કમા છે રાજપુતાનાના તુલાનુ
રાત્રોએએ બામિઆવપૂર્વક તેની સાથે પુષ્કર પલ બચા
કુશની રમણીવતમા નળે પુનિ' કરી છે

પણ મિન્નર કમિશનનો કાર્યપ્રદેશ એટલો સક્રિય રખાયો હતો કે અગલુલ અને તેના મતનો ગાંધીય પક્ષ એની નિમણૂકથી ઉલટા અસતુષ્ટ થયા તેમણે એ મિન્નર કમિશનનો બહિષ્કાર કરવાનું દેશન્યુ.

મિન્નર કમિશને ૧૯૧૯ના ડિસેમ્બરની માસખી તારીખે ઇજ્જતમા પગ મુક્યો તે દિવસથી જ ઇજ્જતમા ઠેરઠેર હડતાળો પડવા માંડી અને જાહેર વિરોધ-પ્રદર્શનો થવા લાગ્યા કોઈ પણ પ્રતિષ્ઠિત મિમગીએ મિન્નર કમિશન પામે જઈ જુવાની ન દીધી સૈકાઈએ કમિશનને એક જ જવાબ દીધો 'જાવ અગલુલ પાસે અને એ કહે તેમ કરો' મિન્નર કમિશન અગલુલના પ્રભાવનુ માપ કાઢી, ઇજ્જતની રાષ્ટ્રીય અસ્થિતા નિરખી, દગ જની પાછુ વિશ્વાસન ગયું.

હોઈ મિન્નરે વિશ્વાસન જઈ, અગલુલની સાથે વાતચીત ચલાવવાની ઇચ્છા ખતારી સાત સદ-ચારીઓ લઈ, ૧૯૨૦ની ૭મી જુને અગલુલ વિશ્વાસન પહોંચ્યો વિશ્વાસનમા હોઈ મિન્નરની પામે તેણે ઇજ્જતની માગણીઓ મુકી પણ ખાસ પરિણામ ન આવ્યું.

આખરે, ઐટલિટનની સરકાર તરફથી ૧૯૨૧ના માર્ચ મહિનામા ઇજ્જત પરત્વે જાહેરનામુ બહાર પડ્યું તેમા જાહેર થયું કે આજથી ઐટલિટન ઇજ્જતની સ્વતંત્રતાનો સ્વીકાર કરે છે પણ સ્વતંત્રતાને મર્યાદિત બનાવનારી કેટલીક શરતો પણ એ જ જાહેરનામામા પ્રકટ થઈ સપૂર્ણ સ્વાધીનતાના પૂજારી અગલુલ-પક્ષને એ શરતો કેમ રમે ?

અગલુલે ઇજ્જત પાછા આવી એવડા જોરથી પોતાની સપૂર્ણ સ્વાધીનતાની ચળવળ ઉપાડી. તેણે મિસરના વિભાગે વિભાગમા બ્રમણ કર્યું અને મિસરી-ઓને આદેશ દીધો કે 'સપૂર્ણ સ્વાધીનતા—અને લગીરે જોખુ નહિ—એ જ તમારું નિશાન રાખજો' એવો આદેશ આપીને અગલુલ ઇજ્જતના પાટનગરમા પાછો ફર્યો ૧૯૨૧ના ડિસેમ્બર માસમા તેણે એક જંગી રાજદ્વારી મલા બોલાવી અને તેની સમક્ષ રજુ કરવાના રાજકીય હડતના નવા કાર્યકર્મની રૂપ-રેખાઓ જાહેરમાં મુકી. એ જોઈ તે વખતના ઇજ્જતના દાઈ કમિરેનર હોઈ એલેન્બીના હૃદયમા ભારે બીતિ પેસી ગઈ તેણે અગલુલ ઉપર હુકમ

મોકલ્યો કે તમારે રાજદ્વારી ચળવળમાંથી મુક્ત થવું અને તમારા મુળ વતનના ગામડામા જઈને રહેવું અગલુલ એવા અવિચારી અને ઉદ્ધત હુકમનો મો જવાબ આપે તેની પામે તો એક જ જવાબ હતો અને તે એ કે 'હું માંડે કાર્ય છોડવાનો નથી.' હોઈ એલેન્બીની આખો રાત્રી જની. પોતાના હુકમની અવ-અણુના કરનાર ઇજ્જતના આત્મામા અગલુલ સામે કોઈ પણ આરોપ પુરવાર કર્યા વિના, તેણે નેને દેશપાર દરવાનો હુકમ ફરમાવ્યો.

પોતાના સર્વોપરિ દેશનાયકને દેશપાર જતો જોઈ—મિસરને નામે, એકાંતેરે વર્ષની જહાવરયામા, લયડી પડેલ તબિયત લઈને, જ્યારે સૈકાઈ સર્વ પ્રવૃત્તિ છોડી જિંદગીના છેલ્લા દિવસો સુખમાં માળવા તકસે ભારે, અગલુલને ત્રીજી વખત એ સંજોને વધારી લેતો જોઈ—એ મદાપુરપને વદના કરવા લોકોના ટોળેટોળા એના ધર આગળ ઉભરાવા લાગ્યા બાળક, જુવાન, જૂઠું, સો કોટિના મિસરીઓએ તેમના સરદારના ધર ઉપર ઘેરો નાખ્યો અને 'ધણુ જીવો અગલુલ પાસા'ના જવાબદારી ગગન ગળવી મુક્યું.

એજે જ સેનાપતિનું ફરમાન હતું કે અગલુલનો નામોઆર કોઈ પણ વર્તમાનપત્રમા, કોઈ પણ બાપામા, ક્યાંય પણ, કોઈએ પણ, કહિ ન કરવો. એ આતા તોડનાર એજે જ સેનાપતિનો ભોગ થઈ પકડો એ હુકમ નીકળ્યા પછી, રમજાનને છેલ્લે દિવસે કરો નગરની બધી મરિજો મિસરીઓથી ચિકાર ભરાઈ ગઈ હતી કેરોની મુખ્ય મરિજોમાં કેરોના તમામ નામકિત ખાનદાન શહેરીઓ નમાઝ પઢવા આવ્યા હતા ઇજ્જતનો ખુદ રાજ પણ પોતાના આખા પ્રધાનમંડળ સાથે હાજર હતો પંદર હજારની જજ્જર મેદની જમી હતી. શહેરીઓની પાચપાચની હારની વચ્ચમા નાગી તલવારવાળા લોકરી સિપાઈ-ઓની એકએક હાર ગોઠવી દેવામા આવી હતી. રખેને કોઈ તોશન કરે, રખેને કોઈ અગલુલના નામનો ઉચ્ચાર કરે, રખેને કોઈ અગલુલના પક્ષમા ભાષણ કરી નાખે! બંગ્લી પુરી થઈ. સર્વત્ર યુપકી પથરાઈ રહી એટલામા મરિજોના એક ખુણામાંથી એક કોમળ, મધુર, રપટ સ્વર ગુણ રહ્યો: 'ધણુ જીવો અગલુલ પાસા!' અને, તુરં આખી પદર હજારની મેદની—

અધિકારી અને બીજા અધિકારી, અરકારપદ્ધતી અને પ્રજાપદ્ધતી સર્વેને મોએથી પ્રતિબોધ થયો: 'થલુ છવે ઝગલુલ પાશા' થલુ છવે ઝગલુલ પાશા.'

ઝગલુલને દેશપારીનો દુકમ મળ્યો ત્યારે તેની આવી અજબ લોકપ્રિયતા હતી. એ સમયે ઇજ્જમની સર્વ કોટિની જનતાના હૃદયમાં તેનું આવું અનેક સ્થાન હતું.

અને ઝગલુલની પાછળ તેનો તાજ કોણે પહેર્યો? તેનું કામ કોણે ઉપાડી લીધું? દેશબંધુ ચિત્તરંજનદાસ જેવ જતા તેમની જવાબદારીઓ થીમતી વાસન્તી દેવીએ ઉપાડી લીધી હતી, ગાંધીજી પરાગની દીવાલો પાછળ પુરાના લગ્ન ચાલુ રાખવાની દાક્ષ થીમતી કસ્ટુરબાએ પાડી હતી, તેમ ઇજ્જમમાં પણ ઇજ્જમનો સરકાર ઝગલુલ દેશપાર થતા એ સરકારી ઝગલુલના સદયમંચારિણી થીમતી શોદિયા બાનુએ દસતે મોએ સ્વીકારી લીધી. કોર્ડ એક્ઝેન્સીએ ત્યારે તેમને સંદેશો મોકલાવ્યો કે 'આપને આપના પતિની માથે જવું હોય તો તેમ, નહિ તો બીજા સુદર દયા ખાવાના મથળે જવાની વ્યવસ્થા થઈ ગઈ છે' ત્યારે એ બદાહુર નારીએ એ તુમાખી અજેજને જવાબ મોકલ્યો કે 'હું તો અહીં જ રહેવાની છું અને મારા બાવિન્દનું કાર્ય ઉપાડી લેવાની છું તમે ઝગલુલના શરીરને દેશપાર કરી શકો, પણ તેનો આત્મા તો અહીં અમારી વચ્ચે અદર્શિત દાગર જ રહેશે. અહીં, તેના જ ઘરમાં, તેના જ આસને. તેનું જ કામ, હું તેની મહોરદાર આગળ પગાવીશ ઝગલુલ કદાચ પરબ્રહ્મિમાં બેદિશતત્ત્વની થાય તો પણ હું તેની પાછળ તેના અનુયાયીઓની દારની દાર ચાલી નીકળશે એ પ્રવાદ તમારો કે કોઈના શંકો કોઠાવાનો નથી ઇજ્જમની સ્વતંત્રતા અમને પુનઃ પાડી મળ્યા પછી જ અમે જંપવાના છીએ.'

અને સાચે જ, મોદિયા બાનુએ ઇતીહાસની લગ્ન બરાબર જોશથી ચાલુ રાખી. તેણે અજેજ માલનો બદિશકાર શરૂ કર્યો ઇજ્જમની રાજધાની કેગમાં ૪૦ સ્ત્રીઓની બદિશકાર સમિતિ નીમાર્ફ અને દેશભરમાં તેની ઉપ-અમેનિઓ સ્થાપવામાં આવી. મોદિયા બાનુની પ્રેરણા નીચે મિસરની પદ્ધતિની સ્ત્રીઓએ પણ અજેજ માત્ર ન ખરીડવા મિમરી દુદાનદાને

ચિત્તવવા મોદીપહેરાની પ્રતિષ્ઠા ચલાવી.

આ બધી પ્રવૃત્તિને પરિણામે, ઝગલુલની ગેર-દાગરીમાં પણ ઇજ્જમમાં સ્વાધીનતાની લડતનો જુસ્સો ઉત્તરિતર વધતો જ ગયો જગતે જોયું કે ઝગલુલની ગેરદાગરીમાં ઇજ્જમની પ્રજાનું નેતૃત્વ કરે એવી વીરાગતા નારીઓ પણ ઇજ્જમમાં છે.

૧૯૨૩ના એપ્રિલ માસમાં ઝગલુલને, તખ્તી નખિ-યતને કારણે દેશપારીની સજામાંથી મુક્તિ બહુવામાં આવી. ઝગલુલને માટે અધીરી મિસરી પ્રજાએ તેનું આદરણી સ્વાગત કર્યું. ઝગલુલે ઇજ્જમમાં પગ મુકતાની સાથે જ, ૧૯૨૩ના ફેબ્રુઆરી માસની ૨૮મી તારીએ ઇજ્જમના વડા પ્રધાન લોઈક બ્લોન્ડે ઇજ્જમને 'સ્વાધીનતા' બહુવાનો જે હારો ખરીતો બદલ પાડ્યો દતો તેની સખ્ત આટકણી કાઢી નાખી. એ ખરીતાને અજેજની ધૂનના અને કપટઆજ્ઞાના નામ આપ્યા અને ઇજ્જમવાસીઓને સાચી અને સંપૂર્ણ સ્વાધીનતા મેળવવા વધારે જોષમનસર પ્રયત્નો કરવા દાક્ષ દીધી. બીજી તરફથી, એ જ ઉદ્દેશથી, તેણે પોતે ૧૯૨૪ના જાન્યુઆરીમાં, તવા બંધારણ મુજબની ધારાસભાને સર કરી લેવા પોતાના પત્નને સુદણીમાં ઉનારવાની તૈયારી કરી. એ સુદણીમાં ઝગલુલના પહેા ધારાસભાની કુલ ૯૦ દલા જગ્યાઓ સર કરી લીધી ઝગલુલ પાશાએ પોતાનું પ્રધાન મંત્રી રચ્યું. ઝગલુલના મરતક ઉપર ઇજ્જમના વડા પ્રધાનનો તાજ પહેરાયો.

પોતાના દાયમાં દેશની લગામો આવતા જ, તેણે ઇજ્જમની સંપૂર્ણ સ્વાધીનતાનો પ્રથમ ઉપાયો. ઇજ્જમને જે પાત્ર શરૂનાએ સ્વાધીનતાની ખલિસ કરવામાં આવી હતી તે પાત્રે શરૂતો કદારી નાખવા ઝગલુલે પ્રથમ ગાંધો એ વેળા વિસાધનમાં મજુર-પત્ત મત્તાધીશ દતો અને રામમે મેંકેડાનદર વડા પ્રધાનની ગાદી ઉપર દતો ઝગલુલ મમાધાનની આશાએ ઇજ્જમ ગયો વિસાધનના અને ઇજ્જમના વડા પ્રધા-નોની મુક્તાકાન થઈ. ઝગલુલ અને મેંકેડાનદરે દિલ ખોલીને વાતો કરી ઝગલુલે ઇજ્જમની સ્વતંત્રતાને સાચી સ્વતંત્રતા બનાવવા નીચેની શરૂતો મુકી:

(૧) ઇજ્જમના મુલકમાંથી અજેજ શરૂતો

છાતી થયો

(૨) ઇજ્જમના નાણાખાતા અને ન્યાયખાતા ઉપર ભેસાડવામાં આવેલા અત્રેજ સલાહકારોને પાછા બોલાવી દેશે

(૩) ઇજ્જમના રાજકાગભાર ઉપર—ખાત કરીને તેના વિદેશગમ્યકાર ઉપર કોઇ જનનો અકુશ ન રાખે

(૪) ઇજ્જમમાં વમતા વિદેશીઓ અને નાની કેમોનું તેમજ સુએઝ કેનાલનું રક્ષણ કરવાનો દાવો છોડી દેશે

(૫) સુદાન ઉપર ઇજ્જમની જ સત્તા છે, એટલે સુદાન જાખનમાં અધા પ્રકારની દખલ અથ કરે

પણ અગલુલના આ પાસે મુદ્દાઓ પ્રત્યે રામસે ઍકડોનદસ કર્યું જ લડુ આપી શકે એ નહિ અગલુલની અવગણના થઇ કર્યુ જ પરિણામ મેળવવા વિના અગલુલ પાછો ફરે

અને એ જ વર્ષના-૧૯૮૪ના-નવેમ્બર માસમાં, ઇજ્જમનો મામલો ફરીવાર રમે ચડ્યો સુદાનના ગર્બર જનરલ સફાર મર લીટોકેમનુ કેરો નગરની બજારમાં થોળે ટિવમે ખુન થયુ ' અંગ્રેજોને એ બહુ વસમુ લાગ્યુ તેમણે એ ખુનની શિખા તગિ ઇજ્જમને પાત્ર લાખ પાઉન્ડનો દડ અને ખીજ અતત્ર પ્રગવને અપમાન કરનારી શરતો ફરમાવી અગલુલે એવી બેઇન્ટીબની શરતો સ્વીકારવા કરતા પ્રધાનપદનો ત્યાગ કર્યો

૧૯૮૨માં ફરીવાર ચુટળીએ થઇ, ત્યારે પણ અગલુલના પહે સખજ બહુમતિ સાથે ધાગસભામાં પ્રવેશ કર્યો પછી તો અગલુલની તખિયત ટિવમે દિવસે વધારે નખજી પડતી ચાતી તો જે નિંદગીની છેત્રી ધડી સુધી એ ગખૂવિધાનાએ પોતાનુ ગખૂ-વિધાનનુ કાર્ય કર્યાં ડ્યુ આખરે ૧૯૮૭ના આગસ્ટ માસની ૨૩મી તારીખે એ નગીર તેની કર્મચૂમિનો ત્યાગ કરી ખુદાના દરબારમાં ચાવી નીકળ્યો અને ઇજ્જમના ઇતિહાસકારનુ એક અત્યત મદદરતુ પ્રકરણ પુરે થયુ

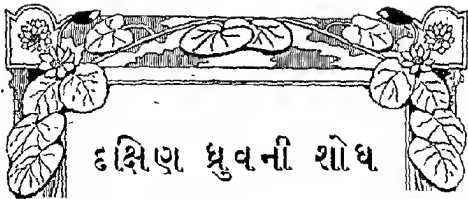
ઇજ્જમની મેવામાં જ જીવનપુખ્ત સમર્પી કૃતાર્થના અનુભવનાર અને જીવનની છેત્રી નડીઓએ પણ ઇજ્જમનુ જ નામ રટનાર આ અગલુલના દેગજાધ-

વોએ, એ વીગનર પ્રત્યે પ્રગળીય પ્રેમભાવ દાખવવા, એ ગખૂવિધાનાનુ રમરણ પ્રગળીય રચનિમા શાશ્વત આકી ગખવા, કેરો અને એકેકજા-ત્રીઆ શહેરોમાં તેની આરમખનિમાએ રચાપવાનો નિશ્ચય કર્યો છે વિશેષમાં, અગલુલનુ મકાન ખરીદીને ત્યા અગલુલના મૃતદેહને મધરો રાખી અને તેની આમપાસ ઇજ્જમના ગોરવની વસ્ત્રઓનુ સમદરચાન કરીને, અગલુલ-મંદરચાન રચવાનો નિર્ણય કર્યો છે.

ઇજ્જમની પ્રગળ વીગ અગલુલની પ્રતિમા નિહાળશે ને તેના દર્શને નવપેરણા પામી, સ્વમાનભર્યુ પ્રગળીય જીવન જીવવાનો નવકિસાદ અનુભવશે ઇજ્જમના ભારી પ્રગળનો એ અગલુલ-સમદરચાનની યાત્રા કરશે અને, ઇજ્જમમાં જ્યારે થોમેર અધકાર જવાયો હતો, ઇજ્જમના પ્રગળન જ્યારે પરાધીનતાની જાજરે પડેલી નિર્બળ જીવન જીવી રહ્યા હતા, ઇજ્જમે જ્યારે પુનર-જીવનની બધીયે આશાએ છોડી દીધી હતી ત્યારે, એ અધકારને વિવની પ્રકાર પ્રગટાવનાર, એ પરા-ધીનતાની જાજરે તોડી ફેંટા દેનાર, એ નિરાશાને રચાને નવ આશાનો સંદેશ આપનાર નરીરના મુન દેહના દર્શન કરી, એ સંમદરચાનના પવિત્ર વાંગ-વજ્રમાથી દેશપ્રેમ અને દેશમેવાનો નવો પયગામ મેળવી, ગિસરની ભકિતમાં જ જીવન અર્પી દેવાનો મક્કમ નિરાધાર ગ્યશે એ જીવાનોનો સવ જગતને સુણાવશે કે અગલુલના દેહનુ અવસાન થયુ છે, પણ અગલુલ જીવે છે, અને નેપોલિયન ને નેક્સન, લેનિન ને મેઝીની, તિલક ને ચિત્તર જન, સુન યાટ મેન ને એવા અનેકાનેક રાખૂવિધાયકો અનન જીવન જીવી રહ્યા છે તેમ, સૃષ્ટિના અત સુધી જીવ્યા કરશે

કલકલાઇ કોકારી

[આ જીવનચિત્રનો પ્રુખ્ત ભાગ તા ૩-૯-૨૦૧૧ના સોશાઇટીમાં પ્રસિદ્ધ થઈ ગયો છે તે પડી, 'કુમાર' મટે આ ચિત્ર ફરીથી દોરતુ મારે સાર મુકેલ દંદ, કેટલીક રેખાએ બુંસાઇ જનાવી થીતિ હતી; અને આપણા કુમારો મારે અગલુલની પ્રિણામથી જીવનકથા વિસ્તારથી રજુ તો કરવી જ જોઈએ એટલે મુજ લેખમાં જોડેક નવા પ્રસંગો ઉમેરી તે અત્રે સાદર રજુ કરે છુ આ લેખ વાંચી, 'સોશાઇટી'ના મુજ લેખની સ્મૃતિ સદેહે તાજ થવાની સખાવના હોવાથી, કોઇ વાચક કઇ વિભગમાં ન પડે એટલા ખાતર જ આટલો ખુલાસો —ક]

દક્ષિણ ધ્રુવની શોધ

'To strive, to seek, to find, and not to yield'

મહાસિદ્ધિ માટે મથકુ, જ્યાં યાદું, ન નમકું

કુપ્ટન રોકેટ પેન્સિલથી મળેલી એ ચિટ્ટી વાળીને ધીમેથી તેના કવરમા પાછી મુકી અને જરૂરના પ્રયત્ન વેશન તરફ શ્રમ્ય દષ્ટિ નાખી. તેના મિત્રો તેની સામે જોઈ રહ્યાં, અને તેના સખન ચહેરા ઉપરથી પ્રાર્થુ કે કંપજોલની એ ચિટ્ટી અવરજવ કરીને અચાનક સમાચાર આપી છે.

'એમ્સ્ટન જોન્સના અખાત પામે છે.' થોડી વાર રહી કુપ્ટન રોકેટ બોલ્યો. રોકેટ આ આખા દુકાદીનો આગેવાન હતો. તેની છુદ્દિ અને સક્રિયતા રોનો પુરુષ વિશ્વાસ હતો. ઉચ્ચ ધ્રુવની શોધથી તેણે આ અને મુજો માખિન કરી બનાવ્યા હતા. તે અત્યારે પોતાની એક રાણી સાથે દક્ષિણ ધ્રુવની શોધમાં, દક્ષિણ ધ્રુવથી ૭૦૦ માઇલ દૂર આવેલા કેપ ઇવાન્સમાં આવી પહોંચ્યો હતો, અને આગળ વધવાની તૈયારી કરવામાં રોકાઈયેલો હતો.

'શું કહ્યો છે?' જળી વાત સાંની ન ચકાલી હોય તેમ બધા ચમકીને એકીસાથે બોલી ઉઠ્યા.

'હા; કંપજોલ તેને મળ્યો હતો. એ લખે છે કે એમ્સ્ટન પામે દક્ષિણ ધ્રુવ સુધી પહોંચવા માટે પુરુષ કુતરા છે. હું નહોતો! ધારતો કે ને એટલા બધાને સહીસામત જરૂરમાં લઈ આવી ચકરો પણ તેમ થયુ ખરૂં.' કુપ્ટન રોકેટ ખુલાસો કર્યો.

'દક્ષિણ ધ્રુવે પ્રથમ પહોંચવાની શરતમાં આ પખી સામે છતવાતો તેને કેટલા ટકા સંજવ છે?' આ વ્હાકરી શરત છતવાતી સાબળીથી ચમકતી આબો પાળા ચેરી-ગિરાડું પ્રથમ કર્યો.

'જ્યાં ન ટકા તેના પગમાં છે. એક તો ને ધ્રુવ તરફ આપણથી ૬૦ માઇલ આગળ છે; એટલે ધ્રુવે પહોંચવા રસ્તામાં આવતી પર્વતની ધારાએ પહોંચવામાં તે આપણી આગળ હમ દિવસ થાય, બીજું, ટકા કરતા કુતરા શિયાળો ઉતરતા મુંસાફરી માટે જરૂરી તૈયાર થઇ શકે.

દલે આપણે તો ચેકકરને નહીં કરેલા તથા ભેજોશ રગતે જવાના છીએ, એટલે માર્ગમાં ધું આવવાનું છે તે બરાબર નાહીએ છીએ. એમ્સ્ટન તો તફન નવે જ રસ્તે જાય છે. એટલે તે રસ્તો કમય સહેલો પણ હોય, —અથવા અતિ વિકટ પણ નીકળી આવે આ બધી વિચાર કરતા મને એમ લાગે છે કે છતવા ટકા તેની તરફેણમાં છે.' રોકેટ વિગતવાર જવાબ આપ્યો.

'ત્યારે આપણે શું કરીશું? —જરૂરી કુચ કરી આગળ ચલાવો થતા?' એટલે-અને પુછ્યું.

'ના ના, તે તો બને જ નહિ. આપણો કાર્ય-ક્રમ એવો તો ચોક્કસ કર્યો છે, જ્યાં વિગતો એટલી નહીં કરી રાખી છે કે ઉનાવળ કરવા બતાવે આપણે બેજમતમાં આવી પડીએ. આપણા દેશની આગર બળાવવા નેટલું બનશે તેટલું કરશું. બે નોંવેટઅને આપણને આ ચરતમાં દગલે તો તે યજ તેમનો છે. અને ખરૂં પુછો તો આ સાદસની અને તેના પરિ-લાક્ષની જ કીમત છે; નહિ કે તેની પાછળ રહેલ માન અને પ્રશસ્તી.' રોકેટ વિચારપૂર્વકે જણાવ્યું.

'તો દલે આપણો કાર્યક્રમ શો?' ચેરી-ગિરાડું

પુછયું

‘ પ્રથમની માફક જ નાનપણે આપણે કાદ માલજય જ નથી આપણે તો નક્કી કરેલા કાર્યક્રમ પ્રમાણે પર્વતની ધારેએ પહોચીએ ત્યા સુધી—અને આગળ પણ—મુકરર કરેલા રથળોએ ખોરાક તથા બળતણ મુકતા જવું. અને પછી ખાસ ચુનંદા અમુક મજબુત માણસો જ મારી સાથે ધ્રુવની શોધ માટે આગળ ધંપે, બાકીના પાછા વળે કેમકે ઠેક સુધી બધાને ચાલે તેટલો ખોરાક આપણી સાથે ખેંચી જવો અશક્ય છે ’ રેકોર્ડે ખુલાસો કર્યો.

રેકોર્ડને શોધેલે રસ્તે થઈ દક્ષિણ ધ્રુવ પહોચવાના અને ત્યાં બ્રિટિશ સામ્રાજ્યનો વાવડો રોપવાના વિચારથી આખું ઈંગ્લંડ બળભળી ઊઠ્યું હતું આખા મામાન્યમાથી વીણી કાઢેલા કેપ ચુનંદા સાદમિક યુવનોના આ સવને વિપુલ સામગ્રીઓથી અને વિદ્યાનની છેલ્લામાં છેલ્લી શોધોના સાધનો વડે સજ્જ કરી, ઉત્તર ધ્રુવની શોધના સાદસ માટે પકા-એલા બાહોશ શોધક રેકોર્ડને રેકોર્ડની સગદારી તથે દક્ષિણ ધ્રુવ માટે તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો એ કેપમાં એછે એવો નહોતો કે જેણે દુનિયાનો એક નહિ તો બીજો બાગ ન શોધ્યો હોય વળાં બોછી સામગ્રી તથા સગવડવાળા નૌવેના સવને દરાવવા માટે બ્રિટિશ સામ્રાજ્યે પોનાના તમામ ભડારો આ સથ આગળ ખુલ્લા મુકી દીધા હતા દક્ષિણ ધ્રુવે પ્રથમ પહોચવા માટે આ કાર્ક નાનુંસું આકર્ષણ નહોતું. છતાં સવના દરેક માણસની નિદ્રાગી માટે પોતે બેખમ્મર છે તે વિચાર આગળ માન અને પ્રશસાના વિચારો રેકોર્ડે દૂર મુકી દીધા હતા ખરી મરદાનગીથી જરૂર કામ કરતું, પણ દાર્તિ, માન અને પ્રશસાના લોભથી તો દૂર જ રહેતું, એ તેનો સિદ્ધાન હતો.

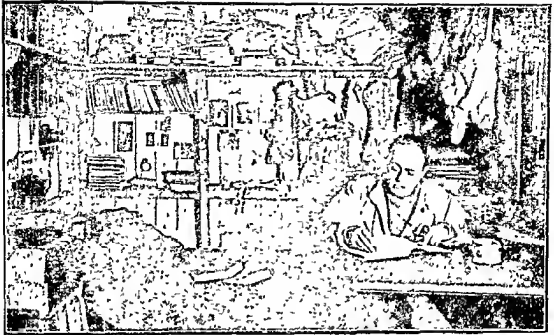
શિયાળાના લાખા મદિના આ મધ કેપ ઇવાન્સમાં જ પડી રહ્યો આજુબાજુ સફેદ જરફ અને નિષ્પ્રાણ નિર્જનતા તેમને ધેરી રહી હતી રેમ્પબેઝના છેલ્લા પત્ર પછી તેમણે નૌવેના સવ બાબત કાઢ સાંભળ્યું નહોતું. કેપ ઇવાન્સથી ૭૦૦ માઇલ દૂર દક્ષિણ ધ્રુવ આવી રહ્યો હતો. આ અંતરની વચ્ચે જરફથી સફેદ જમીન, જરફથી ઇવાન્સના પર્વતો,

જરફથી ટકાએવી શુદ્ધાઓ અને ખીણો તથા ચારે બાજુ આવી રહેલી સફેદ સિનિજરેખાઓ મિનાષ બીજાં કાઢ જ દષ્ટિગોચર થતું નહોતું જરફની રજને આમનેમ વાવાઝોડામાં ઊઠાડી સર્વત્ર અન્દર્ના સફેદ મોજા બનાવી મુકતો નખન ઠડો પવન સતત વાયા કરતો હતો. આ જરફ એવો તો ધોચો હતો કે રેલેન્-ગાડી પણ તેમાં મદા મુસીંગને ચાલી ચકતી હતી વળાં ગાડીના ચારા અને ધરીમાં જરફના કણો એવા તો સર્જન ચોટી જતા. કે કુતરા કે ટટ્ટુ પણ તેને ખેંચતા હતાશ થઈ જતા.

આ સાદસમાં તેમની ફતેહનો એકમાત્ર આધાર ખોરાક અને બળતણની વ્યવસ્થા ઉપર હતો. દર દસ માઇલને અંતરે બળતણ તથા ખોરાક એવી રીતે ગોઠવતા જવા કે પાછા ફરના કાર્ક અડચણ ન આવે કેપ ઇવાન્સમાં એક મજબુત ઇપર ઉભું કરવામાં આવ્યું હતું અને તેની અંદર આ આખા સવને પુરા બે વર્ષ ચાલે એટલો ખોરાક ભરવામાં આવ્યો હતો વળાં ટટ્ટુઓ માટે વિદ્યાનની રીતે ખાસ તૈયાર કરેલ જોશાણુ પણ તેટલા જ પ્રમાણમાં લાવવામાં આવ્યું હતું અને ૧૯૧૧ નું ભગભગ આખું વર્ષ ધ્રુવ ઉપરની ચડાઇની તૈયારીમાં તથા જાણીના માર્ગ પર ખોરાક ગોઠવવાના કામમાં કેપ ઇવાન્સમાં પસાર થયું મનુ-બજબુદિ જેટલી કરી શકે તેટલી સગવડો કરવામાં આવી હતી. વર્ષનો એવો સમય પસંદ કરવામાં આવ્યો હતો કે જ્યારે ઠંડી અને વાવાઝોડા બોછા હોય પણ કુદરત કંઈ વખતે શું કરશે તે કોણ કહી શકે ?

અતે, સને ૧૯૧૧ની ૧લી નવેમ્બરે કુતરા, ટટ્ટુ અને માણસોના એક સવ લાખી દારમાં દક્ષિણ ધ્રુવની શોધ માટે કેપ ઇવાન્સથી ઉપડયો અને પાછળ રહેલા માણસોએ ફતેહની ગંગનબેદી ગર્જનાથી તેને વિદાયગીરી આપી.

કેપ ઇવાન્સથી પર્વતોની ધારો સુધી બોગક ગોઠવવાના કામમાં ઘણા ટટ્ટુ મરી ગયા હતા,— માત્ર નવ જ બાકી રહ્યા હતાં તેમાંનું એક ટટ્ટુ તો મજબુતે ચોપીસમે દિવસે જ મરી ગયું પછી તો એક પછી એક મરણને શરણ થવા લાગ્યા તેનો ઉપયોગ કુતરા અને માણસોના ખોરાકમાં કરવામાં

કેપ હોબન્સમાના પડાવમાની પોતાની નાનકડી ઓરડીમા ડાયરી લખતો કેપ્ટન સ્કૉટ

આવ્યો. રસ્તો ધણો જ ખરાબ હોવા છતાં આ સંધે તા. ૧૧મી ડિસેમ્બર સુધીમા સારી મજલ કરી. દરે કુનરા સ્લેન્ગ-ગાડી ખેંચવાનું કામ કરી રહે તેમ નહોતું તેથી તેમને મી. મીઅર્સ સાથે પાછા મોકલવામા આવ્યા અને બધી મામાન ત્રણ સ્લેન્ગ-ગાડીમા ગોઠવી તે ખેંચવાનું કામ બાકી રહેલા બાર માણસોએ માથે લીધું આ બાર માણસમાંથી પશુ પર્વતની ધારોએ પહોંચ્યા પછી તે માત્ર ચાર અથવા પાંચને જ પસંદ કરવાના હતા, કેમકે છેલ્લી મુસાફરીમા જેમ માણસો થોડા, તેમ સાથે લઈ જવાનો ખોરાક પણ થોડો, એટલે ખેંચવાનું વજન પણ થોડું. અને બધી દત્તેદનો આધાર થોડા વજન અને સારા ખોરાક ઉપર જ હતો. અગિયાર દિવસ પછી એક સ્લેન્ગ-ગાડી અને ત્રણ માણસોને પાછા મોકલવામાં આવ્યા, જો ૪ થી નવ-સુઆરીએ બે ગાડી ને નવ માણસો દક્ષિણ દ્રુવથી ૧૫૦ માઈલ દૂર આવેલ પર્વતની ધારોએ પહોંચ્યાં.

અહીં હવે નવમાંથી પાંચ માણસની પસંદગી કરવાની હતી કે જેમને કદાચ દક્ષિણ દ્રુવ શોધવાનો યશ મળે. આ કામ કેપ્ટન સ્કૉટ માટે ધણું જ કઠિન હતું આટલે દૂર અને દ્રુવની આટલે નજીક આવ્યા પછી કોઈને પાછા ફરવાનું કહેવું એથી વધુ નિરાશા-

જનક બીજું શું હોઈ શકે ? પણ આ પાસે જણમા સાચા ખેલાડીનો લુરસો હતો તેમાના એકેને અંગત માનની પરવા નહોતી. પરવા હતી માત્ર કાર્ય પાર પાડવાની, દેશની આગર જાળવવાની, વળી વધુ-વિકટ કામ તો દરે જ હતું. અહીંથી દ્રુવ સુધીનો મુશ્કે તદ્દન અગત્યનો હતો. સ્કૉટન આથી સહેજ જ આગળ ગયો હતો તેઓ લગભગ ૧૦૦૦૦ ફુટ ઉંચે આવી પહોંચ્યા હતા, છતાં પર્વતની ધારો હજી વધુ ને વધુ ઉંચે જતી હતી, અને તે કેટલી ઉંચાઈએ પહોંચશે તેની કોઈને ખબર નહોતી. જેમજેમ ઉંચે જાય તેમતેમ ઠંડી અને તોફાન વધતા જતા હતા. ગાડી ખેંચતા માટે દરે ટકુ કે કુનરા નહોતા. વળી, જતી વખતે ખાવા માટે તથા વળના પછી કામમાં આવે એ માટે માથે બે વખતનો ખોરાક લઈ જવાનો હતો. 'લોખંડી રતાપુઓ' અને મજબૂત ચરીર જ માત્ર આ સફર માટે પુરતા નહોતાં. કાર્ય સિદ્ધ કરવાના અડગ મનોગમની એથી પણ વધારે જરૂર હતી આ બધી વિચાર કરી સ્કૉટે પોતાની પસંદગી કરી તે પોતાના ચારે મિત્રોના વર્ણન આપતા લખે છે કે :

‘(૧) ડૉ. વિલ્સન: સને ૧૯૦૪મા ઉત્તર દ્રુવની શોધમાં મારો સાથી હતો. એ તેના જેવો ઉત્તમ

ચારિત્ર્યપાત્ર માણુમ કદિ જોયો નથી" જેમજેમ તેનો સદ્વાસ વધે છે તેમતેમ તેને માટે માનં વધે છે.

(૨) આવર્સ જેકે સ્ક્રમા તે સૌથી નાનો છે, જના સૌથી વધુ મજબુત તે છે. તેના નાના મજબુત શરીરને કોઈ ચીજ ધ્વજ કરી શકતી નથી તેની શક્તિ આગળ છે ને અમને તે એક ખગ્નના રૂપ છે.

(૩) ઈવાન્સ-સૌથી વિશેષ જોરશર છે અને જાડી તેના જેટલી કોઈ ખેંચી શકતુ નથી. તે પોતાનુ કામ જલદી પુરૂ કરી ખીમને મદદ કરવા હમેશા તૈયાર હોય છે.

(૪) એટ્સ એટ્સની પદ્મગી પ્રથમ ટટ્ટની માવજત માટે કરવામા આવી હતી ટટ્ટ સખી તેનુ જ્ઞાન ધણુ છે તે ટટ્ટ સાથે જ બધા વખત રહે છે, કેટલીક વાર સુએ છે પણ માથે જ્યારે ટટ્ટ મગી ગયા ભારે ધડીભર એમ લાગ્યુ કે હવે આ સંવમા તેની જરૂર નથી પણ સ્લેજ-ગાડી ખેંચવામા પોતે સૌમા ઉત્તમ છે એવુ તેણે થોડા જ વખતમા જાણી આપ્યુ, અને તેથી છેલ્લી પદ્મગીમા તેનુ નામ આપ્યુ.

દક્ષિણ દ્રુવથી માત્ર દોઢ સે માઇલ દૂરના એ પદ્મવધી, બાકીના માણુમેની છેલ્લી ટુકડી પાછી કરી અને એક ગાડી અને આ પાચ જણાએ મુના-ફરી શરૂ કરી હવે જ તેમને ખરી મુશ્કેલીનુ જ્ઞાન થયા લાગ્યુ ધીમેધીમે ખરફનો વરમાદ પડ્યા કરતો હતો. સખત હોડા પવન જેસભેર પુકાતો હતો ખોરાક ભરેલી સ્લેજ-ગાડી વજનમા બહુ જ ભારે યર્ધ મળ હતી અને અવારનવાર તે બરફમા ઊંડી ઉતરી જતી હતી કોઈકોઈ વાર તો ખરફની ધારેમાથી ઉઠી વળા જાય તેમ થતુ હતુ રસ્તો ખરાબ હોવાથી તેમને ચાલવાને બદલે લગભગ કુદવુ પડતુ હતુ, અને કેટલીક વાર ખરફના તોફાન એવા તો જોરથી શરૂ થતા કે તેમને ગપટી ઉભી કરી લાખા વખત સુધીતેમા જ ભરણ રહેયુ પડતુ આવા સન્નેગોમા, આ પાચ સાદસિક વીરો, જાણે પાડવો દિમાચળ મળવા જતા હોય એમ, મહામુસીયતે પણ હીમતજેર દર અગિવાર કલાકે માત્ર બાર માઇલને દિસાએ આગળ વધતા હતા એટલામા સ્લેજ-ગાડી સમી કરતા ઇવાન્સનો દાઢ ધવાયો. અને તેમાં હડી દાખલ થવાથી પીડા અસહ્ય યર્ધ પડી

જેમજેમ તેઓ આગળ જતા ગયા તેમતેમ માડીનો ભાર ઓછો થતો ગયો; કેમકે દર દસ માઇલે તેઓ ખોરાક અને બળવાનુ માટે પેટ્રોલ મુકતા જતા અને પાછા ફરતી વેળા એ સ્થળ જલદી જરૂર એટલા માટે તેના ઉપર પરથરનો મોટો દગલો કરતા જતા હવે તો તેઓ પર્વતની ઉંચામા ઉંચી ધારે પહોચી ગયા હતા અને આગળ રતો દાળાવાળો હોઈ ગાડી ખેંચવાનુ મહેલ હતુ. જતા સૌ એટલા બધા નખળા પડી ગયા હતા કે દલકી યંત્રેથી ગાડી અને ડોળાવને રસ્તો પણ તેમનુ કામ સહેલુ કરી શક્યા નહિ ૧૬મી જાન્યુઆરીએ તેઓ દ્રુવથી માત્ર ૨૭ માઇલ દૂર હતા માત્ર જો જ મજબુત—અને ફતેહ તેમની સમક્ષ હતી.

હવે અંમંડસનની ટુકડીની વાતો વારવાર થતી હતી 'નાવેંજ અને ક્યા ગયા દશે ? તેઓ દ્રુવે પહોચ્યા દશે કે નહિ ? તેમને નવો માર્ગ કેવો નીવડ્યો દશે ?' આ બધા તેમની હમેશની ચચાંત વિષયે હતા તેમના રજામા ઘણા દિવસોથી કોઈ માણુમ આવ્યુ હોય કે દ્રુવ તરફ ગયુ હોય તેથી નિશાની સરખી પણ મળી આવતી નહોતી આથી ફક્ષિણ દ્રુવની શોધનો યશ પોતાના જ દેશને મળવાની તેમને આશા બંધાઈ.

આ ઉત્સાહમા ખીજે દિવસે વહેલી સવારે તેમણે દસજલ કુચ શરૂ કરી અપેાર થતા સુધીમા તો તેઓ દ્રુવથી ૨૦ માઇલ દૂર આવી પહોચ્યા એટલામા આવસે દૂર એક કાળું ટપકુ જેયુ પ્રથમ તો તેણે તેને કુદતી રીતે ગોઠવાએલો પરથરનો દગલો માન્યો. પણ તેમના દિલમા તો ચોક્કસ એમ જ થયુ કે તેમની આશા ઘણા ભેગી મળી ગઈ હતી. થોડો વખત આગળ ચાલ્યા પછી તેમની ચોક્કસ ખાનદી યર્ધ કે તે એક દડ સાથે જાયેલો કાંચો વાવટો છે. હવે તો આજુબાજુ જમીન ઉપર સ્લેજ-ગાડી અને માણુમેનાં પગજાની પુષ્કળ નિશાનીઓ જણાવા લાગી આટલુ નેખર ખેડ્યા પછી અને આટઆટલી મુશ્કેલીઓ વેડ્યા પછી આ નિશાનાના ઘા ઘણે ભારે હતા. તે રાત્રે તેઓને બીલકુલ ઉંચ આવી નહિ દ્રુવની નજરે આટલા બધા આવ્યા તો હવે નાવેંના વાવટાની અડોઅડ બ્રિટિશ વાવટો પણ શોધવો જ બેધએ એમ તેમને લાગ્યુ, અને ખીજે દિવસે તેઓ

પવન પુકાતો હતો, ગ્રીણી રેતી અને જગના કણ એવા તો ઉડતા દના અને સૂર્ય વગરના વિચિત્ર પ્રકાશ-મા વસ્તુઓ એવી તો વિચિત્ર સ્વરૂપમા દેખાતી હતી કે આ સાદસિકેતને જાણે મોત મળી જ્યા ધન્યુ આવતુ હોય તેવુ ભાસતુ હતું.

આટલી મુશ્કેલીઓ હજુ જાણે પુરતી ન હોય તેમ ડૉ વિવ્હનને પગ મરડાયો અને તે સ્વેચ્છ-માડી ખેંચી શકે તેમ રહ્યું નહિ. બરફથી દહાએલા એક ખાડામા રફોટ પડ્યો અને તેનુ આખુ શરીર જખમી થયુ. ઇવાન્સનો દાય હજુ સારો થયો ન હતો ત્યાં એને વિશેષ દંડી લાગવાથી તે તદ્દન નકાઓ થઈ ગયો વળી તે એક મોટા ખાડામા પડી ગયો જેમાથી તેને મદા મહેનતે બદાર કાઢી શકાયો ફરીવાર તે અને રફોટ બીજા ખાડામા પડી ગયા, અને સાર પછી ઇવાન્સ એવો તો સોય થઈ ગયો કે તે માડમાડ પાછળ ચાલતો, બીજાકુલ જોણતો નહિ અને તેનો દશેશનો દસતો ચહેરો ગમગીન થઈ ગયો હતો અને ઓદમના પગને પછુ દંડી લાગી, તેમા ફરતુ બાહી બટકી ગયુ અને સખ્ત યજ્ઞ શરૂ થયુ.

૨૧ દિવસમા તેઓ પર્વતની ધારો ઓળંગી ગયા અને રફોટ આશા બાધી કે હવે દંડી કાઢક ઓછી થશે અને તોફાન શાત પડશે ટ્રિવેન્સિયે ઇવાન્સની તખિયત ખરાબ થવા લાગી અલ્પદ મુશી તો તેમને મુકેલો જોગક જડતો હતો, પછુ તા ૧૧ મી ફેબ્રુ-આરીએ તેઓ એક અતિ વિકટ માર્ગે આવી પહોંચ્યા ત્યાં બરફ બહુ જ પેચિયો અને લપમખો હતો ને ખાઈઓ આડીઅવળી એવી તો આડી રહી હતી કે તેમાથી માર્ગ મોઘવો બહુ જ મુશ્કેલ હતો પ્રકાશ એવો તો વિચિત્ર હતો કે કોઈ વસ્તુનો અસલ આકાર કે ગંગ દેખાય જ નહિ બધી વસ્તુઓ ઘણા જ વિચિત્ર આકારની દેખાતી હતી આ ગિચિતિમા બીજાકુલ આગળ ચાલી શકાય તેમ નહોતુ તેથી તેમને મુજ દિશા પડતી મુખ્ય રસ્તાની બીજી બાજુ મદજુ કરતી પડી આનુ પરિણામ એ આખુ કે જ્યારે આગળ જતા તેઓ મુજ રસ્તે આવ્યા ત્યારે તેમણે મુકેલો જોરાક તેમને જડયા નહિ પરિણામે ઇવાન્સની તદ્દન ખગળ તખિયતે અને જોરાકની તળી અને બવંકર તોફાને તેમને દતાશ કરી મુક્યા રાત્રે થોડાક જોરાક

લઈ મદા પોને તેઓ પડી રહ્યા ને બીજી સવારે આગળ ચાલ્યા.

હવે તો ઇવાન્સ સોની સાથે ચાલી પછુ નહોતો શકતો પડવાથી તેના મગજ ઉપર બહુ જ ખગળ અસર થઈ હતી તે કાંઈ પછુ ફરિયાદ નહિ કરતા સોની આગળ ચાલ્યા જતા આગળ કરતો હતો બપોરે તેઓ બધા મદા માટે અટક્યા ત્યારે ઇવાન્સ પાછળ ક્યા ય દેખાતો નહોતો; તેથી એ જાણા તેની શોધમા ગયા એ માહલ ઉપર તે બરફમા પડ્યો હતો દંડીથી તેનું શરીર બહાર મારી ગયુ હતુ અને તેને બીજાકુલ લાન નહોતુ સ્વેચ્છ-માડીમા નાખી તેને કંપમા લાવવામા આંગ્યો; પછુ તે જ રાત્રે તેમનામા મૈત્રી વધુ મજબુત એ ઇવાન્સનો આત્મા તેનું શરીર છોડી ચાલ્યો ગયો.

હવે જોકે એક માફ માણસનો મોતો ઓછો થયો હતો, પણ એટલેથી જ કાંઈ મુશીબત ઓછી થઈ નહિ કુદ્દની રીતે જ્યારે દવા સારી હોવી જોઈએ ત્યારે દંડી અને તોફાન તેમના કુશ્મન બની ઉભા વળી તેમણે જોરાક પછુ એવી રીતે જોડાયો હતો કે તે મેળવવા માટે અમુક મજલ તો કરતી જ જોઈએ, ને એ કરવાની તાકાત હવે તેમનામા ઓછી થતી જતી હતી આ બધુ સદન કરવા અને ગાડી ખેંચવા માટે સારા ગરમાગમ જોરાકની ખાસ જરૂર હતી પણ કુદ્દવ-વસાત બન્યુ એવુ કે જ્યાંજ્યા તેમણે પેટ્રોલ મુક્યુ હતુ ત્યાં બધે વાસણના ચામડાના વાઈસિર ખવાઈ જતા તે ઉડી ગયુ હતુ; એટલે હવે મટવ સળગારી જોરાક ગરમ કરવાની તો આશા જ રહી નહોતી પરિણામે તેમનુ બજા ધોમધોએ ઓછુ થવા લાગ્યુ.

ઓદમના પગને લાગેલી દંડીએ હવે ભયકર સ્વરૂપ પકડતા માગ્યુ એક પગલું ભરતા પછુ તેને અમલ્ય વેદના થતી માર્યની શસ્ત્રાનમ્ પોતાની ડાપરીમાં નોંધ કરતા રફોટ જાણાવે છે કે 'ઓદસ હવે કંઈ સ્વેચ્છ ખેંચી શકે તેમ હું માનતો નથી' ફરકને ભાગે એટલું બધુ કરવાનું છે કે અમે એક-બીજાને કાંઈ જ મદદ કરી શકતા નથી અમે દંડા પડતા જઈએ છીએ. ગરમ કપડાની આરપાર દંડા પવન અમને કપાવે છે. નંજુમા હોઈએ છીએ તેટલી વાર અમે બધા આનંદ કરીએ છીએ પછુ આ રમન

સવારે વહેલા Cડી પોતાના મિત્રોની છત્રી વિદાય લઇને પડતા બરફના બંધકર તોફાનમાં તે ચાલ્યો ગયો.
મિત્રોને બચાવવા ઓટલે પોતાનું બલિદાન મીધુ

તો દહે પુરી રમ્મે જ છુટકો આવી આકરી રમન
અમે કદિ રમ્યા હોઇએ એવું મને યાદ નથી. અમે
આ ત્રાસનાયક રસ્તો મદા મહેનતે કાપીએ છીએ.
ચકિલા, હંડીયા કપતા, કંગાલ છતા બદારથી દસવાનો
ચત્ત કરતા અમે લયડતા લયડતા આગળ ચાલ્યે
રાખીએ છીએ. અને બીજું તો શુ ? પ્રણ સદાય કરેલ.

તા. ૧૪મી માએ ઓટસને પગની પીડા 'બહુ જ
વધી. તે વારંવાર પોતાના સાથીએને વિનવવા લાગ્યો
કે 'તમે બધા ચાલ્યા જાઓ. તમે મારી સાથે ધોમે
ચાલશે તો ખોરાકવાળે રથળે વખતસર નહિ પહોંચો
અને ભુખ તથા હંડીયા મરી જશે. આગળ જશે તો
તેજ જલશે ને તમે જીવશે. હું તો નહિ જ ચાલી
શકું.' પરંતુ 'મરવું કે જીવવું, પણ સૌએ સાથે' એ
આ સાદસિક નરોનો મિદાત હોઈ તેમણે તેને
છોડી જવાની ચોખ્ખી ના પાડી. પોતાના સાથી-
ઓનું આનું મક્કમણું જ્ઞેષ ઓટસે ચાલવા માટે
પોતાનાથી જાનતો ધન કર્યો. પડતો આખરો, દરેક
પગથે થતી અસહ્ય વેદના સદન કરતો, તે મદા
મહેનતે તેમની સાથે રાવરીએ પહોંચ્યો. આ મહેનતથી

તેની તબિયત રાતમાં બહુ જ બગડી. સવારે વધુ
બરાબ થવાની બીક હતી. 'પોતાની સાથે રહેવાથી
પોતાના મિત્રો વિનાકારણ મરી જશે, પોતે જો નહિ
ચાલી શકે તો તેઓ બધા તેની સાથે બેસી રહેશે
અને તેથી નજીકના ખોરાકના રથળે પહોંચાશે નહિ;
અને સાથે જે થોડાંધણો ખોરાક ને તેજ છે તે થઇ
ગયેશે સારે સેને માટે મૃત્યુ મિલાય બીજું શું ? તેમને
બચાવવા માટે પોતે મરવું જ જોઈએ.'—આવા વિચાર
કરી, વહેલી સવારે જ્યારે બદાર જ્ઞેસથી બરફ પડતો
હતો ને તોફાની પવન ટુંકાતો હતો ત્યારે તે ઉઠ્યો,
સુતેલા મિત્રોની છુપી વિદાય લીધી અને પડતા બરફમાં
ને બંધકર તોફાનમાં ચાલ્યો ગયો—મિત્રોને બચાવવા
ગયો તે ગયો; તે કદિ પાછો ફર્યો જ નહિ

પણ તેનું આ બલિદાન નિરર્થક ગયું.

ખોરાકનું મથક વનટન ડીપો અગિયાર માઈલ
દૂર રહ્યું ત્યાં સુધી તો તેઓ જમનેમ કરીને પહોંચ્યા
તેમની પામે દહે એક જ દિવસ ચાલે તેટલું તેજ હતું
અને બધાને સખ્ત હંડી લાગી ગઇ હતી. હંડીયા
રકાટનો પચ નકાનો ઘઇ ગયો હતો. તેથી જ રિથતિ

વિસ્મન અને બાવર્મની હતી છતાં વિસ્મને અગિયાર માઇલ જઇ ખોગક ને તેજ લઇ આવવાનું બીકું ઝડપ્યું. પહેલી સવારે બધાએ ઉપડવાનું નક્કી કર્યું. પણ સવાર પડતા બરફનું તોફાન એવાં તો બેરેથી શરૂ થયું કે તેઓ નંજુ છોડી શકે તેમ રહ્યું જ નહિ. તેમણે આખો દિવસ તોફાન મટવાની રાહ બેઠા, પણ નિષ્ફળ. બીજો દિવસે પણ તોફાન તો ચાલુ જ રહ્યું. રજાટની ડાયરીમાં તો ૨૮ અને ૨૯મી માર્ચે એ છેલ્લી તારીખો નીકળે છે. તે લખે છે 'અમે ફરોજ નીકળવા તૈયાર થઇએ છીએ, પણ તણુની બદાર તેનું તે લાવકર તોફાન મચી રહ્યું છે. ખોરક અને તેજ અગિયાર માઇલ દૂર છે, પણ ત્યાં પહોંચાય કેમ? અમે બધા નબળા અને ઠંડા પડના જાણીએ છીએ અને મૃત્યુ દૂર હોય તેમ લાગતું નથી હું દવે વધુ લખી શકતો નથી અફસોસની વાત છે.'

આઠ મહિના સુધી જ્યારે દક્ષિણ કુવના આ માલસિકોના કાર્ક જ સમાચાર આપ્યા નહિ ત્યારે મર્ફ માટે સર્વેન ઍટકિન્સનની સરદારી નીચે એક ટુકડી નીકળી પડી. તેમણે વનટન ડાંપાથી દક્ષિણે અગિયાર માઇલ દૂર એક તણુમાં ત્રણ મડદા બેંચા બંધે નિદ્રા-ધીન હોય તેમ રજાટ, વિસ્મન અને બાવર્સ ત્રણે મુના દત્તા રજાટ સૌથી છેલ્લો મરી ગયો હોય તેમ લાગતું હતું, કેમકે તેણે બધી ડાયરી અને નોંધપોથી પોતાના ખસા નીચે ગોઠવી હતી અને એટલાવું લુગકું દૂર કરી પોતાના મિત્ર વિસ્મનને જાય બીડી તે સુતો હતો. આમ આ સાલસિકો, દક્ષિણ કુવની પરમ રીનગ સાન્નિમાં, પોતાના સાદસની પછવાડે એ કુવના જેટલી જ અચળ અમર નામના મુશ્કેલી મરણને સજીવ થકા જે સ્થળેથી એટ્સ ગયે મરવા નીકળી ગયો હતો તેની નોંધ પણ રજાટે ડાયરીમાં કરી હતી તેને આધારે ઍટકિન્સને બરફમાં એટ્સના ગરૂર માટે તપાસ કરી, પણ વ્યર્થ ગઇ. એટલે લગભગ તે જગ્યા પર તેનું સ્માક ઉભું કરવામાં આવ્યું અને તે પર નીચેનો શીલાલેખ મુક્યો.

'લગભગ અડી, કેપ્ટન એચ. ઈ. જી. એટ્સ મરણ પામ્યો છે. ૧૯૧૨ના માર્ચ માસમાં કુવથી પાછા ફરના, કુવથી થેરાએસા પોતાના મિત્રોની

જીવગી અચાવવા, તેણે રાજકુમારી બરફના બાવકર તોફાનમાં પોતાની આહતિ આપી.'

આજે પણ બરફની કાળ સમ વિકરાળ મારેને બેતો, નવ શીટ કંચો એક ક્રાંતિ આ સાલસિકોના અમરણ્યે પર્વતના એક ઉંચા શિખર પર ઉભો છે. તે પર આ પ્રમાણે લેખ છે કેપ્ટન રજાટ, ડા. વિસ્મન, કેપ્ટન એટ્સ, લેફ્ટેનન્ટ બાવર્સ ને ઍલ્ફિન્સ હવા-મ ૧૯૧૨ના માર્ચમાં કુવથી પાછા ફરના મૃત્યુ પામ્યા નેમના સ્મરણ્યે.

To strive, to seek, to find, and not to yield
(અર્થેષ ઉપચી) ગળનન ૩ બદ

વડુ રોજ લાયમેરીમાં આવે અને રોજ એની એ ચોપડી ઉપડી એનું એ પાતુ કાઢી ધરાઈ રાધને હમે.

એક જાણે આ જાણે ને-એને તાણવાની ઇચ્છા થઇ કે રોજ આ ઠોકરી થું જોઈને હસે છે? તણુની પીડ પાછા ઉપા રહી એણે ચોપડીમાં એક એક ચિત્રમાં નાના ઠોકરા પાળ્યા આખો દોડતો દત્તો.

ચેલા માણસ તો એને પુત્ર્યા જ જતો હતો કે આમાં હમવા જેનું શું છે, ત્યાં તો એ બાઈ આખલા શામે હાથ લગાવીને બપોરના કે 'હેઠ રહ્યા! એક આવડા અમથા એકરને હજી આવડા દિવસથી નથી પકડી પાડ્યો?'

મા—કેમ માનિ, ના પાડીની તો મેં ખાઈ નીમી નાહ્યા કે?

માનિ—મા, હું નીમી પડી ગયો તો, નાનીને નથી નાહો.

મા—જનુ તારાં કપડાં તો ત્રીજાએ લાં નથી.

માનિ—એ તો તું વહે એટલા મટે પડી જતા પહેલાં જ કાઢી નાખ્યા હતા.

સુનીમ—રોડ, આપે પેલા ખર્ગાલા ફટમા ૧૦ રૂપિયા બર્ષો તેમાં તમારા નામ કેમ ન લખાવ્યું?

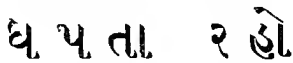
રોડ—નામ લખાવું તો એ વાચીને વળી બીજા માયલ આવે એટલું મેં તમે સમજ ન રાહ્યા?

મા—અરે, અરે, આ ઠોકરી જેવાની ગણી ગઇ!

બાપ—એઆની ક્યા પડીની?

મા—તમારા ટેબલ ઉપર

બાપ—ત્યારે ફિકર નહિ એ તો ખોટી હતી સનના કોઈએ ખાણીની.

પણ તમને ખબર નહિ હોય, કે પોતાની ફરજ
જાનવતા, સામાજીક વ્યવસ્થાના આ રખેવાળો
તમને આગળ ધપવાનું ફરમાવતી વખતે સાથેસાથ,
અઝાપ્યે, કુદરતનું એક સત્તાતન ફરમાન હિચ્ચારતા
હોય છે. સામાજિક વ્યવસ્થા જાળવવા માટે મા-
ણસે રચેલા કાયદા કરતાં પણ કુદરતનો એ કાયદો
(અનુસંધાન પાઠ્ય)

—આગળ ધપવાનું ફરમાન વધુ ઉંચુ, વધુ વિશ્વવ્યાપી ને વધુ કડક છે એ ગર્નનો નિયમ માણુમનનની પણ ઉત્પત્તિ નહોતી થઇ તે દ્વારગો-આનાં છે, ને કાળની પ્રાપ્તિ વીંચાતી રહેશે ત્યાં સુધી—અનનકાળ લગી એ રહેવાનો છે ખુદ કુદગ્ન પણ તેનું ઉત્કલન કરી શકતી નથી, ને માણુમ જો એ તોડવાનો પ્રયત્ન કરે તો વિનાશ સિવાય એની કોઇ મજા નથી.

આ જાહાઝ આખું—સૂર્યમાળા, મહો નક્ષત્રો ને તારાઓ, પ્રયત્ન જલાધથી મારીને નાનામાં નાના છોડ સુધીની કુદરતની એકબેક કૃતિ ગર્નના એ સનાતન નિયમને આધીન છે, અને પ્રત્યેક પળે આપણને એ મહાન નિયમાનો સ્પેશ સક્રિય સમ-જાન્યા કરે છે કે આગે બેઠો, —આગળ ધપો, —પછી પણ ઉપાયે આગળ ધપો જાઓ.

અને તે પણ મુશ્કેલીપણે ધકેલાઇને નહિ તમા-રામાં બળ હોય તેટલા જોરસૂર્યક કૃતિવાપરના ઝડપીમાં ઝડપી એરોપ્લેનની ગતિ પણ જેની આગળ જોડાળાય જેટલી ધીમી લાગે એટલી અસમાન્ય ગતિએ આ જાહાઝનો એકેએક પદાર્થ ધુન્ધા કરે છે બીજાકુલ નક્કર ને ચિત્ત જાણાતી આપણી આ પૃથ્વી પર મેકેડે સોળ માઇલની ઝડપે સૂર્યની આસપાસ ફરે છે એ તમને માણુમ છે? અને એ ગર્નનો નિયમ નોટીને અમાનક અટકા પડે તો કેવી બચાવક આપણે આપી પડે તેની ખબર છે? તીરની માફક ફેંકાઇને ર આખી પૃથ્વી સૂર્યની ખદખદની યુક્તિઓમાં હોમાઇ નય અને તેના પરની આ બધી સુદર સરકૃતિ અને ભવ્યતાનો એકાએક કરણુ અન આપી નય ખજોળ-વિદ્યાનું જો જરાપણુ જ્ઞાન તમને લગે તો તમારી ખાતરી યજો કે હું કહું છું એમાં કોશમાત્ર અનિ-શયોક્તિ નથી જો તમને એ વિદ્યાનો પચિય ન હોય તો અવસ્થ કરજો મગજને ખુલ્લું મ્મ વાડે અને કમેટીએ ચડાવે એવી એ વિદ્યા છે.

ગર્નનો આ નિયમ સૂર્યચંદ્ર, ચંદ્રનક્ષત્રો અને કુદરતની બધી ચીજો જેટલો જ માણુમનનને પણ લાગુ પડે છે. માણુમ જ્યાં સુધી ગર્નમાન હોય છે, કોઇ ને કોઈ રીતે આગળ ધપતો જતો હોય છે, ત્યાં સુધી જીવન સરળતાથી આનંદમાં વીતે છે, પણ જે કાણે તે શિથિલ થઈ ધપતો બધ થાય છે, ઉત્ખાદથી

કામમાં મચ્યા રહેવાનું અને આગળ વધવાનું છોડી દઇ નિશ્ચેન જાતી રહે છે, તે જ કાણે, એક યા બીજી રીતે, નેના પર એ નિયમભંગની મગ રૂપ નાની યા મોટી આપણે આપી પડે છે.

‘નવરો મોટો નાખ્યો વાળો’ એ પ્રચલિત કહેવન કાઇ જોટી નથી તમે કામધંધો અથવા તમારો જીવનની ગતિ અટકાવીને જગામાં ખાતા પડ્યા કે તમે જરૂર કર્મક એવું ઉપદેશ કરી બેસવાના કે જે તમને કોઇ ને કોઈ બારે મુશ્કેલીમાં મુકી દે પણ તમે કામ કરના દરો નો એવી મુશ્કેલીઓ ભાગે જ તમારી પાસે આવશે, ને આવશે તો તેને ઉઠાવી દેવા જેટલી તમારામાં નાકાલ દરો દુનિયાનું જરા ધ્યાનથી નિરીક્ષણ કરશો તો મમનશી કે માણુમ-જનની લગભગ બધી મુશ્કેલીઓ—મરીબી, માદગી, અકરમાનો, યુનાદ અને દુર્ગુણો—એવા જ માણુસો ઉપર ઉતરે છે જેમણે પરસેવો ઉઠાવવાનું બધ કર્યું છે, જેમની આશ્વતો માટે બાથ બીડવાની શક્તિ કામને અભાવે બેઠે મારી મઘ હોય છે.

આમાં હું એમ કહેવા માતું છું કે માણુસે કોઇ પણ ઉપયોગી કાર્ય પાર પાડવા પાછળ સદા મચ્યા રહેવું જોઇએ એક પુરૂ થયું કે બીજું શોધી જ ગમેલું હોય, અને તેની પાછળ પોતાની જાનને પરાવેવી રાખ્યા કરવી જોઇએ કોઇ નિશ્ચય કરેલા લક્ષ્ય પાછળ યાજુ વાળોને જોયા વિના ધપે રાખવું, જીવનની કોઈ મોઢી મદરવાકાફા પાર ઉતારવા માટે મરી રીટવાનો અખંડ પ્રયત્ન કર્યા કરવો એના જેવો આનંદ જીવનનો કોઇ પ્રકાર આપી શકવાનો નથી અને જીવનનું ધ્યેય જ એ છે, જીવનનું નિર્માણ જ એને કાળે થયું છે. મથવું, લડવું ને આગળ ધપવું ધારેલે લક્ષ્યે પહોંચવા યા ન પહોંચવા, ધારી મદરવાકાફા પાર પડે યા ન પડે એનો મવાલ નથી, એની પાછળ મથવામાં તમે તમારી શક્તિનો એક ભૂજ પેલું વાપરવો બાકી રાખ્યો હોવો ન જોઇએ બરી કામત લક્ષ્યે પહોંચવાની નથી, લક્ષ્ય પાછળ કેવી લડતની છે, આનંદ મદરવાકાફાની પ્રાપ્તિમાં નથી, તેની પાછળ કરેલી મથામણમાં છે જમ, આટલું તમારે ગળે ઉતરી જાય તો તમે જીવનનું મદમ્મ અને જીવનનો અણખોય પાડી ગીપ્યા છો.

તમારી આસપાસના લોકોને જરાજર ધ્યાનપૂર્વક નિહાળો એમાં ખરેખરા મુખી ને તદ્દસ્ત કોણ છે? જેઓ ચેતનવંતી હંદગીના મથામણો ને સાદમો મુકી દઈ મુંવાળા તાંકિયા પર અદેલી એટલી જેમ પડ્યા છે તેઓ? કે બીજી જગતના શ્રોકો, જેઓ કમ ને કમ નવ મેળ-

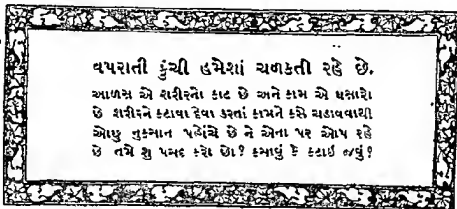
વવા પા-
છળ સદા
મથારણા
છે, જેઓ
નિર્દાર
ચેતનલેર
ધણે જ
રાખે છે
તેઓ?
કહેવાની

જરૂર નથી કે ખરે મુખી જીવન આ બીજી જગતના શોકોનું જ હોય છે.

પહેલે જ અપાટે ખલુ મરણનાથી મળેલી તખ્તી કોને-થી રાખી જઈને પછી આગળ વધવાના કશો પ્રયત્ન ન કરના હંદગીભરે જગાસા યુદ્ધતા બેસી મહેનાગ અઠવ-અનોખી થયા કરતા હું તો, દુનિયા જેને 'દારેલો' કહે છે, અને જે જીવનભર પોતાના પ્યેયને પહોંચવા મથામણ કર્યા જ કરતો છતા મરણ નથી થતો હોતો, એવા થવાનું વધાઈ પસંદ કંઈ છુ જેને મારે કશો બોગ નથી આપવો પડેલો, શરીર નથી ધમ્મ પડ્યું. પરમેવો નથી ઉતારવો પડ્યો એવી સખ્તી ફેતલ શા કામની? એવી મરણતા માણખના શરીરને કટાવી નાખે છે, એવી શક્તિએને દબે છે, એને આજમ ને આરામને મારે દોરી મુવાળો બેઠાડુ જનાથી દે છે, જ્યારે પેલી નિષ્કળના માણખમા જમણ જોમ પુરે છે, તેના રનાયુએ રનાયુને મજાજુન જનોવે છે, તેના સકંડખળને તેજરથી ને જીનુતી જનાવે છે

દેરકના જીવનમા બે પ્રદંગ એવા આવે છે જ્યારે માણખ મનિમાન મ્હેતો અટકી પડી મં-જની જલ્ય છે અને પછી કોઈ પણ હેતુ વિના હંદગી વડેચે જલ્ય છે. એક તો, પોતાના ધારેલા લક્ષ્યની પ્રાપ્તિ થતા એ ચરતા કળામાં આવે છે સારે. એવે વખતે

સ્વાભાવિક રીતે જ એને પોતાની મહેનતના ફળ આરામથી માણવાનું—મોજમજાદ માણવાનું મન થઈ આવે છે. બીજો પ્રદંગ જીવનમા જગ એથી વહેલો આવી જાય છે પણ એની વાત આપણે પછી કરીશું.

વપરાતી કુંચી હમેશાં ચળકતી રહે છે.

આજમ એ શરીરને કાદ છે અને કામ એ ધમ્મારો છે શરીરને કટાવા દેવા કરતાં કામને કસે મકાવવાથી ઓછું નુકસાન પડેલું છે ને એના પર ઓપ રહે છે તમે શું પસંદ કરો છો? કમાણું કે કટાઈ જવું?

જીમ પડ્યો એ જે પરિણામે ખરાબખરાન ન થઈ જાય તો એ ચમત્કાર જ માનજો શરૂઆતમા તો, પહેલાં એને કામ કરવામા જે આનંદ આવતો—પ્રાણવાન જીવનની ચેતના જે એ અનુભવતો તે ક્ષીમેક્ષીમે આસરવા માટે છે, અને જે આરામ—મજા માણવાની એ ઇચ્છા રાખતો હતો તે માત્ર ખાલી બાસ જ છે એમ તેને સમજાવવા માટે છે. એના દિવસો કેમે કર્યા ખુટતા નથી ને નાહ પણ ઉત્સાદ, નવીનતા કે ચેતના વગરના એક પછી એક આજ્ઞા આવના કંટાળાભર્યા દિવસો એને મુઝવે છે એનું શરીર તથા મન એટી ને જડ જની જલ્ય છે, કમકે એમાનુ એકેકે કામ વગર ખાત્રી ચકલુ નથી. નેમ વગર, ચતિ વગર અને અસંતોષીપણે. કામ પણ આનંદ વગરના પ્રદેશમાં પોતે જલણે ધકંડજાતો હોય એમ એને લાગે છે. મનને સચેત રાખવા એને જીવનની કોઈ માત્રી આડીધુડી ઉકેલ-વાની હોતી નથી એટલે એ કામ પણ પાયા વગરના કાદખનિક કોણ્ય ઉપગમી કારે છે, જેને ઉકેલવાનું કાર્ય સાચા કોણ્યને ઉકેલવા કરના પણ વધુ અધર થઈ પડે છે. જીવનના આવા અસંતોષથી તે દીસો, નિગતેજ અને ચીદીઓ નિરાસાવાદી જની જલ્ય છે, તેને પોતાની જાત પર કંટાળો છુટે છે ને હંદગી અકારી ત્રાગવા માટે છે અને આમા, અધુરામા

પોતા-
ની જ-
હેમન-
ના મી-
કા ફળ
જ રા
નીરાતે
આખ-
વાનીજ-
મણામા
જે મા-

વેળાના સ્તરી પર આપણ મળી પરાવતાર ને અન-
વિદન નીરમાને આનંદો વિજાત આ લેખનો લેખક
પિ દલસામ ફેરિદમ

પૂર્વ, તે કોઈ માગ્નીમા પરકાય છે, જેનો જોત.
પોતાના અગાઉના સેવનઅર્થો અવનમા એ મ્દિ ન
થપા દેવા.

આવા, દાર્થ કરીને સેવન બોલ બેરેલા ઉદામ
મોરેમના આ માણુમ લાધિ, પદેવાનો નમનમમા
સેવનના પતકારા અનુભવનો, કામના દમવાને પતક-
વારમા ફોળીને ફેડા ફેને, અવનની મધામણી
બેરેનેર બેરેનો, મુગીજનેને નતકારનો અને તેની
માથે લતેલસતો પોતાની કામિમેને અમળી ફેજવનો
આમજ ને આમજ મધે મળનો એનો એ જ માણુમ
મરખાવો નમને શરૂ, અરેક 'કેરી કાણુ નમખામળી'
એવે રખને, અવનની એરી ફેડી પડીએ એનો
કોઈ દિવેનપુર રબેલાગ, અથવા એની અકાની નકરો
કોઈ ફેડેર એને ખલે દાર્થ મુળી દપાગનારો ન
દેવા તે એની ગા દરાર

જે બીજા પ્રસંગની દુ વાન કરતો દનેા તે
અવનની સરજાનમા ગદુ પદેવા આવે છે. એ રખને
માણુ નીજ જ વનતની આગમમા પડી દવય છે.
એ સમયે અવનના એરલા બધા દોરેા તે પોતાની
આનગ ખુશી બુએ છે, અને તે બધા દાર્થ કરેના
મારે એને એરમે બોલે વખત—આખી વિચાળ

હરલી—પોતાની આમજ પદેવા લાને છે કે તે, કયુ
કામ પદેશુ ઉપાડી ભેવે એનો નિર્ણય કરી શકેનો
નથી આ મધો ફેડે પેના, આ અબધામ આમજ
કે બીજે, એરી આનાકાનીમા ને દનુપયુ નિવેનિમાં
એના દિવનો વીનતા દવય છે.

આવે રખને બીજી પળ એક નવાઈ જેવી લઈએ
એ ઉપાચાય છે કે આપણે કાઈક નિર્ણય પર આવી
એકાદ કામ આપીએ કરીએ, એરમે બીજે કામે,
બીજા પંચાએ આપણને વધારે સવચાવનામ અને
વધારે કવાણી લાને છે વજારને પોતાના માયા-
કાઈઆ મધો કરેના વિચકાનું મંચના લયેમ આપ-
વાનું કામ વધારે મદેશુને અદારી લાને છે; વેવારી
મારે છે કે પોતાના વારેવદાર ને અરીસે પડીના
મધા કરના થોડા દલાક ખુગી પર એની આરી
ઝોરીઝોરી થી લેનાર દાખાનો મધો વધારે કમાણી,
શાંતિ ને આરામવાળો છે.

પણ આમ પોતાની સામે આચાના અવનતા
એવી યમકતા આ બુગાલુદા મધાએમાથી ફેો
પત્ત કરેવા એના ઉપર જ વિચાર કરવામાં, અને
એક ફેડીને બાંને, ને એ પડેનો મુગીને બીજે એમ
લાલમમા ગાં માંચામા વખત કાવવાથી અને એની
ટેવ જ પડી દવય છે, અને એવો માણુ ન પડી
ક્યાય શાંતિ ન પડેના અદારી બગાળ કરી એમે છે

અવનનો કોઈ પળ મારે પમરે કરના પદેશ
પુનેા વિચાર કરેવા એ બગાળ છે, પણ એ વિચાર
ને એરલા બધા લાથો ચાંતે કે એ વિચાર મરીને
ટેવ જ જતી દવય તે એ વિનાશકર્તા છે. આપણે
એના પળા માણુનો જે.એ કરીએ કે જેઓ થોડા
જ દિવનમાં, થોડોક જ અવારવિવામાં કે એકાદ બે
મદિનામાં જ અમુક કાર્ય કરી નાખવાના દોષ છે.
પણ પડી, કોણ મળે શાંતિ કામની સરજાન માટે
એમને ગાયુ રિશનિ દમેશા પ્રનિકળ જ લાગ્યા કરે
છે. અવિખમમાં મળે કોઈ મદનરની નંનેનેનું
આપુ સરક બલકાદને એમને અનુકૂળ થઈ શકે,
ને નાકે, જે કામ પોતાને માથે છે તેને એ પુક પાડી
દેમે એવી ખોટી આચાએ રખના એ એવી મદે
છે. પણ મુગી એ છે કે એ કામ એમને માથે ને
માથે જ મદે છે બુના વખતની એક વાન અનકે

યાદ આવી જાય છે. એક માણસના અપરાધો કાણું પડેલું તે સુઓ પુરી દેવા એ વિચાર જ કર્યા કરતો પણ જ્યારે વરસાદ પડતો હોય ત્યારે તો એ કામ ખતી ન શકતું ને વરસાદ ન હોય ત્યારે તો એ કાણું પુરવાની જરૂર પણ શી? આમ એ સુઓ કરવાનું સદા મુશ્કેલી જ રહેતું.

આવી જાનના માણસો જાણના નથી કે તેમનો મોટામાં મોટો દુશ્મન કયો સંતોષો નદિ, પ્રતિકુળ સ્થિતિ નદિ, નકની ખામી નદિ, પણ એમની પેતાની જ ક્રિયાશક્તિની મંદતા, દમ્બપણાણું ને આગસ જ હોય છે; જે એમની કામ કરવાની ક્ષમતાને ઘટાડે છે અને એતન દરી તરફ નકામા જવાની મુકે છે. માટે પોતાને જ ને અત્યારે છંદગીની ફરીથી શરૂઆત કરવાની હોય તો હું કયું કામ ઉપાડી લઉં એની મને જરાયે ખાતરી નથી, પણ એટલું તો ચોક્કસ કે હું કાંઈક પશુ કામ તરત જ ઉપાડી લઉં કે જેથી આગળ ઉપર જાંબાસાગળ વિચારો કરવાની ને આગમું ખતી બેસી રહેવાની લયકર ટેવ પાડવાને બદલે હું જરૂરી કામ કરવાની ટેવ પાડી શકું.

હું જે અત્યારે મનિમાન ને વેગલધું જીવન ગાળી રહ્યો છું એ જ આદર્શ અને અનુકરણીય છે એવું કહેવાનો મારો જરાયે આશય નથી. વેગલેર ધણે રાખવાની મારી આ વાતમાં હું કદાચ દદ જવાર જોતો હોઈશ. પણ મને કેંઈક ને કેંઈક કામ વિનાના, તદ્દન નવરા—આગમું ખતી બેસી રહેવું મમતુ જ નથી; કેમકે એથી મને છંદગીનો અસંતોષ રજા કરે છે. તદ્દનજાનો એકેએક કલાક, શરીર કે મનની કંઈ ને કંઈ એતનખરી પ્રવૃત્તિમાં ગાળવાની મને અજગજા રજા કરે છે. સાને કામ પરથી થેદ આવીને જાણુ કામ—જાણી ઉપાધિઓ ફેંટા દુધ આરામ લેવાની તમને ધણા માણસો સલાહ આપશે. પણ હું તો જે કામ કરતો હોઉં છું એમાં મને એટલી જાણી મજા પડતી હોય છે કે હું તેને એટલી ઉત્સાહથી છોડી જ નથી શકતો, એનું કેમ?

જ્યારે હું તદ્દન શાકી ત્રાઉં ત્યારે મને આરામની નદિ પણ કામ બદલાવવાની જ જરૂર રહે છે. મન શાકી ગયું હોય ત્યારે શરીરની કમગ્ન કરવાનો સારો વખત મળે છે. તમને તમે કેટલાય જ જાણી શાકી

‘જગદાના ચોર’ તરીકે શ્રી દેવચંદ્રનું હાથિચિત્ર

ગયા છે એનો વિચાર કરનાકરતા આગમખુરશીમાં પડ્યા રહેવા કરતા તમને રસ પડે એવું કોંઈક નવું કામ ઉપાડી લ્યો એ વધારે સારું છે. નવરા બેસી રહેવાનો ધણો દુનિયાના કોઈ પણ ધંધા કરતા વધુ શક્ય છે એવો છે, અને સખત કામ કર્યા પછી પણ યાક ઉનારના માટે એ તો બલામણુ કરવા બેઠો નથી જ. જે કામથી તમે શક્યા હો તેના કરતા નદન કિલ્લા જ પ્રકારનું પણ એટલી જ પ્રવૃત્તિઓ ખીન્નું કોઈ કામ ઉપાડી લેવું એ આરામ લેવાનો મારામાં સારો રસ્તો છે. આથી તમે જોતન ગુમાવશો નદિ અને આગમું ખતી જવાનો લય નદિ રહે, પણ જુદી જ જાનની શક્તિઓ કેળવશો. કામમાંથી તદ્દન દંડ પડવાની ટેવ બહુ ખરાબ છે કેમકે એક વાર દંડ પડ્યા પછી પાછા સચેત થઈ કામે લાગતાં જાદુ શક્તિ ખર્ચેથી પડે છે.

આથી હું એમ કહેવા નથી માગતો કે માણસે આખો દિવસ બેઠોજાણુ ઉઘ પ્રવૃત્તિઓ પાછળ મચ્યા જ રહેવું જોઈએ, અને તેનાથી દંટણ એટલે મજાની પેટે શરીરના એંગોને કમરતવી પીલવા મજી પડવું જોઈએ. કોઈ પણ જાતના ઉઘ પ્રયત્નો વિના પણ મનને ચપળ રાખી રાકાય એવા પાર વિનાના વિનોલો પડ્યા છે. રમલરી અને માનસિક

વિકાસ કરનારી વાનસ્પિન એ મનને માટે એક જાનની કસરત છે એવું જ ઉત્તમ પ્રકારનું વાચન પણ ગણી શકાય. શુદ્ધ સંગીતનો ઉપભોગ કરવો એ પણ લાગણીઓને વ્યાપામ અને વિકાસ આપનારો વિનોદ જ છે, જે આપણામાના બહુ જ જીવન લોકો માણે છે. સારા નાટકો અથવા ઉચ્ચ કોલિના સીનેમા નેવાથી પણ લાગણી અને શુદ્ધિને ફેળવણી મળે છે, જોકે એથી બીજા વિનોદો જેટલા તંદુરસ્ત વિકાસ સધાતો નથી, પણ આગસુ પડી રહી બગામાં ઝુડવા કરતા એ વિનોદ સારો છે.

અને શરીરને સચેત ગણવા માટેની વિનિષ્ક્રમરોતો અને હિકમતો વિષે તો મેં જુદેજુદે ગ્રંથોએટલું બધું લખ્યું છે કે અહીં તેનું પુનરાવર્તન કરવું નકામું છે. કદાચ નહિ તો બહાર જંગલમાં ફરવા જાઓ ત્યારે ત્યાં પડેલા પથરા જ દૂરદૂર કેંક્યા કરે. કોઈ જાડના થડને નેમ કળી તેના પર તાકીનાકીને પત્થર ફેંક્યા કરે. જંગલમાં પડેલા પથરાઓનો આ નિવાય મને તો બીજો કોઈ ઉપાય દેખાતો નથી. શરીરને સૂચિત્વાણુ અને લોહીને ગરમાગરમ રાખવા માટે તમારા દરેક કામમાં ઝડપ, ચેતન, ઉમંગભર્યો તરવરાટ અને કુદાકુદ રાખો: જાણે તમે રચરચા દડા હો તેમ. શરીર અને મનને ચપળ રાખવા માટે પ્રેરક ને રમવાયક એટલા બધા વિનોદો પડ્યા છે કે માણસને આગસુ પડી રહેવા માટે એનું બધાનું તો હોવા જ ન જોઈએ.

ધણી વાર તો આપણે દુરસદ અને આગસની બીચડી કરી નાખીએ છીએ ધણા માણસોને એક વચ્ચે જેટલી દુગ્ધદ મળી કે દીલા બનીને લાગ્યા થઈ પડે છે. અરે, દુરસદ તો એવી સરસ વસ્તુ છે! હ તો કહું છું, મને દજી વધારે દુરસદ મળતી હોલ!

દિવસના ચોવીસ કલાકમાં તમે શું કરો છો એનો દિસાજ કાદશો તો તમે જાણીને છક ચર્મ જશો કે તમારો બધો વખત કામમાં રોકાઈ ગયેલો હોવા જતા તમને પુકળ દુરસદનો વખત મળે છે. જો તમે આઠ કલાક ઉંઘવામાં, આઠ કલાક કામ કરવામાં અને બે કલાક ખાવાપીવામાં ગાળો તો ચે તમારે માટે પુરા છ 'બેરી' કલાક દુરસદના જાકી રહે. હ 'બેરી' એટલા માટે કહું છું કે એ કલાકોમાં

આપણે શું કામ કરીએ છીએ એની પણ જાણ થવા દીધા વિના એ વખત ચર્મ જાય છે.

દુરસદનો આદરો બધો આ વખત તમે જે રીતે ગાળો તેની અસર તમારા શરીર, મન, ચરિત્ર્ય અને સુખસંપત્તિ પર થવાની. એ સમય જો તમે કેવળ આગસમાં જ ગાળો તો તમે તમારી છંડગીતું દેવાનું જ દુકો છો. એમ માનવો કેમકે એ જ કલાકને જો તમે પદ્ધતિસર કામમાં રોકા શકો તો તમે એમાંથી ચમત્કારિક લાભ હિંસવી શકો. એ દુરસદના સમયમાં તમે શરીરની સલામત લાકોને તેને એવું તો અજુઘું કસાએલું ને તદુરસ્ત બનાવી શકો કે એવા શરીરના સ્વામી તરીકે જીવવું એ કોઈ દેવી અર્ન જેવું લાગે એ જ દુરસદનો ઉપયોગ કરીને તમે આ ભર્યા વિશ્વમાંની કોઈ પણ માનની શાખાનો અદ્યગ અભ્યાસ કરી તેના નિષ્ણાત બની શકો, અથવા તો તમારું આજીવન ધર્મા સિવાયનો બીજો કોઈ વિનોદ-ધર્મો (ચિત્રકળા, ફોટોગ્રાફી, સુનારીકામ કે એવો જ કોઈ દુલર) માંથી છંડગીને ઉપયોગી, વિકાસવતી ને અથો તરબતર બનાવી શકો. અને એ બધું છોડીને જ્યારે તમારા મુખ કામ પર જાઓ ત્યારે પાછા તાળ ને તાળ!—તમે આરામના બદલાતી આગસુ બનીને માખીઓ મારતા લેટયા કરો ને પછી હુડીને કામે ચડો તેના કરતા અનેકગણા તાળ, અનેક-ગણા સૂચિવાળા ને તદુરસ્ત; અને છંડગીને અનેક-ગણી રમવતી, પ્રાણવાન ને ચેતનભરી બનાવીને

મને લાગે છે કે આટલું કલા પછી હવે 'ધપના રહો' નો મૂલ વધારે સમજાવવાની જરૂર નથી મને તો જગતનો એ આદિમત લાગે છે. ધપના જતા આ ક્ષણમાં, પ્રદમણ અને જગતની સાથે તમે ધપતા રહો અથવા પુકડેલાકને કચગાળ જાઓ, કે આગસુ બનીને કટાઇ જઈ વિનાશ પામો, પર્મદગી તમારે કરવાની છે.

ડગલાસ ફેરફાર

શિક્ષક—આકિસજન વગર એક પણ પ્રાણી છતી મકે નહિ પણ નવાઈની વાત છે કે છેલ્લા સો વરસ થયાં જ એની રોધ થઈ છે!

છગન—જ્યારે હું માદેબ, તે પહેલા બધા શી રીતે જીવતા હશે?

૨૫. હરિલાલ માણેકલાલ દેસાઈ

સ્થેન પક્ષીના જેવા નાકવાળા, પવનના સપાટા સાથે ઉડી જાય એવા સુકલકડી શરીરવાળા, લલિત મનિવાળા, ઉંચાઇમાં ફીકડીકડી—એ જ રા હરિલાલ માણેકલાલ દેસાઈ અમારા સર્વના તે ‘હરિલાલ’ કે ‘માસ્તર સાહેબ’

એમનું સંપૂર્ણ જીવન તો જ્યારે કોઇ નિકટનો એતેવાસી લખે ત્યારે ખરૂં આ તો ફક્ત તેમનું રેખાચિત્ર છે, નેમના જીવનની ઝાંખી કરાવવાને પણ ધણાધણા રંગો જોઇએ. Life is not a straight line. એમના જીવન માટે પણ એમ જ છે.

કલા અને સૌન્દર્યના ઉપાસક હરિલાલ માસ્તરના સમાગમમાં આવ્યે જસાત મદિના થયા દશે, એટલામાં તો તેઓએ ફેટલાકના જીવન ઉપર જે પ્રકાશ નાખ્યો જાણ્યો તે અમારૂં તો નથી જ તેમનું આજીવન જીવન શુદ્ધ સાક્ષરજીવન છે.

હરિલાલના જીવનની તૈયારીઓ ધણા સાળા વખતની વડોદરા લાઇબ્રેરીમાં મૅટ્રિકમાં તેઓ પ્રતિદાસ શીખવવા આવતા તે વખતે અમને તેમની પ્રાપ્ત ન હતી. એ વખતે બરોડાની રીસેસ (રજા) વખતે તે અને બીજા માસ્તરે મ્હા પીના માટે હોટલમાં જતા ત્યારે આ રોજક બીજા મિત્રોને કહેતો કે ‘આવા તે શા માટે માસ્તરો થતા દર્શક કેવા નમાલા છે?’ . . . પણ આ વખતે હરિલાલ ફેટલાક વિદ્યાર્થીઓ સાથે રહેના હતા, અને પોતાના સદવાસ તથા જ્ઞાનનો અણુભાગ લાલ તેમને આપી તેમના જીવન પર અજળ અસર કરી રહ્યા હતા એની મને ખબર ન હતી. શિક્ષકો માથેના સદવાસ નેટલું જ્ઞાન આપી શકે છે તેટલું જ્ઞાન વિદ્યાર્થીઓ શાળામાંથી જોળી શકતા નથી, એ તેઓ સારી રીતે જાણતા હતા. આ ઉપરાંત, આ જ વખતે તેઓ રિન્ડ સેવક સમાજ (Servants of India Society) માં જોડાવાના મનોરથો ઘડતા હતા; અને તે માટે ‘ઈકોનોમી’—અર્થશાસ્ત્રનો ખડુ જ સંગીન અભ્યાસ એમણે કર્યો હતો ત્રિજૂલ પોલિટિકલ ઇકોનોમી નામના એક મોટા

અર્થશાસ્ત્રના ગ્રંથનો નિષ્કર્ષ કાઢીને એક નાનો ગ્રંથ એમણે લખાની એક પુસ્તક વેચતારી કંપનીને બનાવી આપ્યો છે, અને તે કંપની અત્યારે ધણા વૈસા કરાવે છે.

સાદિલમાં તો તેમનો અભ્યાસ ધણો જ ઉડી અને માર્થિક હતો. સાદિલની ગણિતતા સાથે તેમનામાં વૈજ્ઞાનિકને હાજરી ચોક્કસાઇ પણ હતી. વિનોદ તો તેમને અતિશય પ્રિય. ‘એક ઔચુએટની આત્મકથા’ અને ‘દેશદેશની રસમય વાતો’ વગેરે તેમના ગ્રંથોમાં ઉગી જતનો વિનોદ જોઇ શકાય છે. સાદિલપરસિકની રસિકતા, વૈજ્ઞાનિકની ચોક્કસાઇ અને ઉત્સાહી ખેત્રાડી નેટલો વિનોદ આ ત્રિપુટીનું કેન્દ્રસ્થાન એટલે હરિલાલ માસ્તર.

અને વિવિધતા પણ એમની જ. એમના નેટલી મુસાફરી તો ખડુ થોડાંજે કરી દશે. ધડીમાં કપડવણજ તો ધડીમાં મુખાઇ; ધડીકમાં વડોદરા તો ધડીકમાં ભરૂચને અમદાવાદ—આ તો એમનો સામાન્ય કાર્યક્રમ. વળી સિંધ, ઉત્તર હિન્દુસ્તાન, બંગાળ અને બ્રહ્મદેશ પણ એમણે પગ હેઠે કાઢી નાખેલા. શુક્ર-તીર્થની શાળા શું, કે કાશ્મીની શુશ્રૂષા શું; વડોદા જેલ શું, કે સત્યાગ્રહ આશ્રમ શું; રવીન્દ્રનાથનું શાન્તિનિકેતન શું, કે જલિયાવાલા બાગ શું,—કોઇ પણ સારા સ્થળ પરે સોંકળ્યું કે હરિલાલ ત્યાં ગયા વિના ન રહે જગતવેદ ગાંધીજીના તો તે નિકટ પરિચયમાં આવેલા અને ગાંધીજીને તેમને માટે ‘ઉચ્ચ માન’ છે.

ત્યાંગમાં પણ તેમની અગત્યની કરી શકે તેવા ગુજરાતમાં ખડુ થોડા દશે વડોદરા લાઇબ્રેરીમાંથી તેમણે અમદાવાદ પહેલા રજા લીધી હતી વડોદરા છોડ્યા પછી તે કપડવણજ ગયા ત્યાં ધણી પ્રવૃત્તિઓ તેમણે આરંભેલી. કપડવણજમાં જે પ્રવૃત્તિઓ હતી અને છે તે બધી માસ્તર સાહેબના જ પ્રતાપે. કપડવણજ માટે તેમણે ધણું કર્યું અને ત્યાંના લોકોનો તેમના ઉપર પ્રેમ પણ અદ્ભુત. અને ભરૂચથી પાવાગઢની સડર વખતે કપડવણજ ગયા હતા તે વખતે

તેમના ઘરમાં ખાદીના હાથગાંઠાઓ હતા એ સમયનો એમનો અનિયંત્રિતકાર અને પ્રેમ હજી ત્રિમાસ પડતા નથી કપડાવસ્ત્રોમાં તેમણે ખુબ મહેનત કરી તે પછી ભરતને રસ્તો લીધો.

અને ભરતમાં

સ્વાગતો એમણે શું કર્યું તે જાણવાનું કેવલ તે પછાતે છે

આપણે કામ એને યેળીએ છીએ કે જે નરી આંખે જોઈ શકાય તેવું હોય, પણ એ દષ્ટિનો ત્યાગ કરીને ધીલીબર બીજી દષ્ટિથી જોઈશું તો જ્યાંશે કે ખરે કામ દરેણાં અગોચર અને અમાપ જ હોય છે ઉત્તમ જીવન માગવું એ શ્રેષ્ઠ ઉપદેશકની ગરજ સારે છે બ્યાખ્યાનપીઠે ગજવનારા લાખજીકર્તાઓના કરના આવા વિશુદ્ધ ને ઉચ્ચ જીવનધારી સરકારી સંસ્થાના પોતાના જીવન દ્વારા સમાજને ધણું આપી શકે છે નરસો હજો તે પાણી પીવા માટે નદી તરફ જ જશે નદીને તેની તરફ જવાની ગી જરૂર આવા તરસ્યાઓ ધણા એ ત્યા આવી ગયા

નમ્રતા તો એમની જ કોઈનું પણ ફિલ ન હોય એની તો ખ્યાન સભાજી રાખે એ નમ્રતાની તો એમને પોતાને પણ કદાચ ખજાર નહિ હોય અને સાચી નમ્રતા એવી જ હોય છે - પણ સર્વથી શ્રેષ્ઠ લાઈએ તો એમણે પ્રેમનું જાણ્યું છે એ લાથા વિના જીવન કેમ સફળ થાય? દરિભાઈ એટલે પ્રેમનું મૂર્તિમય સ્વરૂપ—પ્રેમનો જાણે ઉડતો પુવારો આ યોગે જ સવળા તેમને ચાહે છે. જાગ્યાર વર્ષોના પરિચયથી જે લાઈએ પ્રેમની મદદતા નહોતો સમજી શક્યા તે દરિભાઈ પામે જતાવેન જ સમજી શક્યા. દરિભાઈ પામે કોઈ પણ જાતનો જાદુ હોય તો તે આ જ. તેમના મનોગંધા તો અતિ વિવિધ અને

વિચાળ દર્શો, તે હું શી રીતે જાણું?

પ્રસિદ્ધિમાં આવવું તેમને પ્રિય નહોતું તેમનું આખું જીવન લોકોત્તર જ રહ્યું તેમના જીવનને ગ્રામ વહેલી સરખાવીની ઉપમા આપી શકાય 'ત્યાગ એ જ જીવન છે, જીવન સૌંદર્યપૂર્ણ હોયું જોઈએ, સૌંદર્ય એ પ્રભુના હસ્તાક્ષરો છે'—આ ત્રણેના તેમના મૃદસ્વજીવનમાં અમે તો દર્શન કર્યા છે.

વિદ્યાનું વેચાણ કરી, 'કુરુનપુરા ઉત્કર' ભરનાર પ્રોફેસરોની હાગમાં તે ન આવી શકે, માધ્યમીઆ ગામનેતાઓની ગણગણીમાં પણ તેમને ન મુકી શકાય કેળવણીકાર, કલાકોવિદ કે ગુજરાતના સાગી-ઓમાં એમનું સ્મરણ નહિ થતું હોય; પણ તે ખ્યા કરતા તેમનું સ્થાન અંતરમાં ને અંતરમાં જ છે આવા અદ્ભુત એકલા દરિભાઈએ, તેમના સપ્તારી જીવન દરમિયાન જીવન રંગ્યા છે એ નિર્વિવાદ છે

ક્રમ ૧

દરિભાઈએ જીવી જીવણું તેમ મરી પણ જીવણું જરોકે ય ગભરાટ નહિ, જરોકે ય વલ્લવલાટ નહિ મૃત્યુએ તેમને ડરાવ્યા નહિ. માદગી વખતે ભજભાઈ દીમન દારી જાય છે, પણ દરિભાઈએ તો પ્રથમથી જ મૃત્યુ માટે તૈયારી કરી ગઈ હતી માદગી વખતે પણ એ જ દારય, એ જ રસિક વાતો, એ જ ધૈર્ય એક વખત દરદ ખુબ થતું હતું, ઉંચ કેમે કરી ન આવે; ત્યારે પધારી છોડીને મામેની આરામપુગથી પર ખેડા હું પામે જ સુતો હતો તે જગી ઉઠેલો. 'કેમ દરિભાઈ? ઉંચ નથી આવતી?' એમ પુછીને તેમની સાથે ખેડો વાતો ચાલી વાતોમાં તેમના મથનનો દાનિ સ્પષ્ટ સજાગાતો આપણી પરાધીનતા, આપણી સ્ત્રીઓ તરફની બેદરકારી, ગામડામાં કામ કરવા માટે એકજ વિચારવાળા સર્વસ્વસાગી યુવાનોની —Communal life માળી શકે એવાંઓની જરૂર, ક્ષતિ વિવિધ ઉપર વાતો પ્રર વાતો ચાલવા લાગી

અને આ, ખ્યા કરતાં યે દરિભાઈએ તેમના પત્નીના જીવનને જે ઓપ આપ્યો છે તે સન્દોર્ષી વહેલી શકાય એમ નથી 'આપણે જ્યાંએ દેશસેવા કરતા પહેલાં આપણી સ્ત્રીઓને જ ખુબ કેળવવી જોઈએ સ્ત્રીઓ પાછળ દરો તો તેઓ ડગલે ને પગલે

નરો. આમ તેઓ ઘણી વખત કહેતા. એકલું ઘર જ સુધારીને માણસ બેસી રહે તો પણ એકલું નથી. એક ઘર સરકારી થાય એના જેવું પવિત્ર કામ બીજું શું હોઈ શકે? અને દરિયાકાંઠે ઘરને સુતરવા પાછળ ખુબ જ શાંત પરિશ્રમ આદર્યો છે. પરિણામે તેમને કુસુમખહેત મળ્યા.

ગં. રવ. કુસુમખહેત સાગર શા ઝંબીર છે પતિના મરણ વખતે આ બહેને જે શાંતિ અને ધૈર્ય દાખવ્યા છે તે અદ્ભુત છે. આ લેખિનીમા તેનું વર્ણન કરવાની તાકાત નથી. દેવદૂતના પંચાયા પેડે તે બહેન એટલી માંદગીમા પણ હાસ્ય અને આનંદ ધરમા રેલાવતા. મરતી વખતે દરિયાકાંઠા મોમાથી રાખેલી નીકળેલા 'કુસુમે માફ શિક્ષણ લેવાયું છે' દરિયાકાંઠા જવન આપણું હવ્ય બનાવનાર પણ આ જ સાથી. પણ સાચા જીવન લાગે જ પ્રેરકના પાનામા અંકાય છે.

હરિભાઈ રાષ્ટ્રની સુદી હતી. રાષ્ટ્ર એક સુષુત— તેજસ્વી તપસ્વી બોલે, તેમના મિત્રો અને શિષ્યોએ Guide અને Guru બોલે, શુભચિત્તે પણ બોલે

દરિયાકાંઠે તે ગયા પણ તેમનો આત્મા હજી મે અહીં છે, બહોળું શિષ્યશ્રદ્ધ અને મિત્રો તેમના જીવનનો દાખલો લઈ પોતાના જીવનને જોખ આપવા મથી રહ્યા છે. દરિયાકાંઠે જોવાયેનું મરણ પણ પ્રેરનારક અને બોધદાયક હોય છે. શાપાલાલ કેવ

રવ. ચીમનલાલ કેશવજી ગદાણી

ચીમનલાલ કેશવજી ગદાણીનો જન્મ લગભગ ૨૩ વર્ષ પૂર્વે ધંધુકામાં થયો હતો. તેમના પિતા દરજીનો ધંધો કરતા ચીમનલાલનું પ્રાથમિક શિક્ષણ ધંધુકામાં પુર થયા પછી તે તેમના ભાઈ પાસે મુળાઈ એન્જીલ અભ્યાસ કરવા આવ્યા એન્જીલ ચાર ધોરણ સુધી અભ્યાસ કર્યો, અને તેમ પ્રાઈમમાં દરેક વર્ષે તે પહેલા આવ્યા હતા.

તેમની છત્રા ચિત્રકળાને અભ્યાસ વધારવા માટે સર જે. જે. રકુલ જોઈ આર્ટ્સમાં જવાની હતી. પણ એ વિચાર અમમ્મમાં મુકી શકે તે અરસામા જ તેમના ભાઈનું અવસાન થયું.

સ્થિતિ મરીજ હોવાને એજે તેમને નોકરી માટે વ્યવસ્થા કરવાની જરૂર પડી. અમદાવાદમા જઈ મીલમાં પહેલા થોડો વખત 'એન્જી-ટાઇસ' (શીખાઉ-

કામદાર) તરીકે કામ કર્યું, અને પછી લા જ ૩૦-૩૫ રૂપિયાના નજવા પગારથી નોકરી શરૂ કરી. લગભગ એ વર્ષ મીલમાં નોકરી કર્યા પછી તેમને તેમની ચિત્રકળાના પ્રેરે પાછા મુળાઈ નરક વાળ્યા.

મુળાઈમાં તેમણે પહેલા તો 'બોનમનલ' નામના સાપ્તાહિક પત્ર માટે ચિત્રો દોરવા માંડ્યાં. પણ એકલાં ચિત્રોના કામ ઉપર મુળાઈમાં જીવન નિભાવવું મુશ્કેલ હોવાને એજે એમને કારકુન તરીકેની નોકરી લેવી પડી અને અમત વખતમાં ચિત્રો દોરવાનું ચાલુ રાખ્યું.

પગાર જોડો હતો અને ચિત્રોમાંથી થતી આવક પણ જુજ હતી, એટલે એમણે રાત્રિનું ટપુશન રાખ્યું અને તેમાંથી મળતા પૈસામાંથી તેમણે ચિત્રકાર શ્રી દલ્લનકરના ચિત્રકળાના ખાનગી કલાસમાં જવા માડ્યું.

'શુભસુંદરી'માં, 'શુભરાત'માં અને 'સુવર્ણ-મહા'માં તેમનાં ચિત્રો આવવા લાગ્યા પણ નવા ચિત્રકારને કેમ તરત જ પૈસા આપી દે તેમ ન હતું. અને આવા માસિકના માસિકાની ખરી છત્રા તો શીખાઉ ચિત્રકારો પાસે ચિત્રો દોરવી જ્યાં મુધી મફત કામ પનતું હોય લા મુધી પનાવવાની હતી. આ રીતે શુભરાતના વિકાસને કળાને ઉત્તેજન આપ્યું મણે છે ભાઈ ગદાણીએ 'શુભસુંદરી'ના દરેક એક માટે, છેલ્લાં એ વર્ષથી, મેત્રણ ચિત્રો નિયમિત મોક-લાવ્યા હતાં. તેના જલ્દામાં તેમને માત્ર જુજ પૈસા મળ્યા હતા.

મુળાઈના વેપારની ક્ષેત્રી સ્થિતિમા, એક એણું

અંગ્રેજી લાણેલા કલાકોને નોકરીમાં મુરઝેલી તો ધણી જ આવે તેમને ખર્ચ કમી કરવાને અંગે ધણી વખત નોકરી બદલવી પડતી અને ધણી વખત ૩-૪ માસ મુધી નોકરી વગર બેસી રહેવું પડતું પણ એમણે કોઈ દિવસ આવી રીતનો વધેલા વખત નકામો ગાળ્યો નહોતો. જ્યારે જ્યારે નોકરી વગરના રહેતા સારે ચિત્રકળાની ઉપામનામાં જ વખત કાઢતા.

તેમની રિયનિ એટલી બધી ગરીબ હતી કે જે કલાસમાં તે ચિત્રકળાનો અભ્યાસ કરતા તે તેમને ત્રણ વખત તો પૈસાની તળીને અર્થે છોડવો પડેલો. પાછળથી પૈસાની સમસ્યા થતા તરત જ તેમાં જતું સાર કરતા મુખાઈમાં રહેવા છતાં, ધણે દર જગુ હોય તો તે લાગ્યે જ દ્વામનો ઉપયોગ કરતા અને મુખાઈમાં છેલ્લા ચાર વર્ષથી એમણે લોજમાં એક વખત જ ખાવાનું રાખ્યું હતું, —નદિ કે એમનું શરીર નાણુક હતું તેથી, પણ પોતાની રિયનિને અંગે તેમને બે વખત ખાવું પરવડે તેમ ન હતું, અને ખચત પૈસા-માથી એમને પોતાનું કલામમાં જવાનું નિભાવવું હતું.

આવી લાડમારીની વ્યસ ગમે તેવા હૃદયુષ્ઠ માણસ ઉપર પણ થવા વગર રહે નહિ લાઇ ગદાળીનું શરીર ને મુખાઈમાં આવ્યા સારે ધણુ જ સાઈ હતું, પણ આ મહેનતને અંગે તેમને કાય રોગ લાગુ પડ્યો અને ડૉક્ટરની મલાહથી મુખાઈ છોડવું પડ્યું.

મરણુ પચારીએ પડ્યાપડ્યા પણ એ 'યુથુસુદરી' માટે ચિત્રો મોકલના હતા માસિક સિવાય તેમના ચિત્રો ય તારાચંદ અડાલતની 'વીગતી વાતો'માં, શ રમણીક અ મહેતાની હમણા જ બદાર પડેલી એક નવલકથામાં અને એક રા. ચંદ્રવદન મહેતાના 'યમલ'માં એમ આન્યા છે તે સિવાય જાહેર ખજાર વગેરે માટે પણ એ ચિત્રો દારી રોજ મેળવતા.

એમનો રોજ પ્રાણુશતક નિવડ્યો અને ગયા મે માસમાં એમનું મૃત્યુ વડવાણમાં થયું.

એમના દારિય, પત્ન કે એમની બીમારીની લાલન-માં યુજગતના કોઈ વિદ્વાન કે શ્રીમાન તરફથી રોગ્ય ઉત્તેજન અને આશ્રય મળ્યા હોત—અરે, તેની મહેનતનો મે વ્યાજબી બદલા મળ્યો હોત તો યુજગત તેના જીવનરથી મોઈ કાળે પણ દન્ય ફૂનિઓ મેળવી શકત એકદરમાંની અને મેદરકારીનો આ એક જ

ભોગ બીજાઓ લુલી ન ગય એ સિવાય બીજું શું કહીએ ? અમૃતલાલ પંડ્યા

એક અનુભૂતિ મિત્રનું અવસાન

'કુમાર'ના સંચાલકો ન જાણી શકે તેવું એક વિશાળ એકીમડળ, વડલાની ડાળાઓ ને વડવાઈઓની પેઠે 'કુમાર'માંથી વિસ્તરતું ને ફરફર પોતાની ધટાળા અથા દાળાનું જન્ય છે એ ધટામાંથી એકાદ ડાળા, અખળા કે ધાફું આંચિતું કાળના મુસવાટમાં ખરી જાય છે, સારે 'કુમાર'ના સંચાલકોને તેની ખબર તો ન પડે, તેમ છતાં 'કુમાર'ના વડલાની શીળા છાવડી એટલે અશે ધરી પડે છે, એ તો સચાલકો દમોસા સમજે છે જ, અને જાણે છે સારે તો ગેરક કુખ પામે છે.

એવી એક સુંદર કુખનું હમણા જ ભાવનગર મુકામે ખરી પડી. એનું નામ ભાઈ વિજયલાલ નાગર માનિના જે પ્રતિષ્ઠિત કુટુંબોના એ લાડકવાળો ખાલક હતો મોમાંજ પહેલે ભાવનગરના પ્રમુખવનમાં ત્રીમ વર્ષભરની અંખડ સેવા અર્પણ કરનાર જદ વીર શુભાવશય ગોવિંદરાય દેસાઈનો એ લાણેજ યામ પિતૃપહેલે ભાવનગરના સ્વ મહારાજ તખ્ત-સિદ્ધના નાયા રાજનીનિશ અને નેક્રામર અંગન મત્રી શ્રી સાકરલાલ સ્વાઈલાલનો પૌત્ર થાય એના સ્થા ચિતા શ્રી રમણીકલાલ સાકરલાલ મુખાઈમાં દાકતરી કરતા, અને એ 'દાકતરી' દરમિયાન એમણે કરેલી યુક્ત સેવાઓ એક આદર્શ માનવપ્રેમીને શોભાવનારી હતી, આજે એ સેવાઓ પ્રગટપણે નોંધાવેલી નથી, છતાં અજન્દામર છે દોદ લાખ રૂપિયાની રકમના બદલામાં ધણુ એક અંગ્રેજ, અખળાનો ગર્લપાન કરવાની ના પાડનાર, અને કુમારને ઉત્તરેલા એ અંગ્રેજ પુરખને એક જ દાક્ય કહીને પાપમાંથી ઉગારી નેનાર એ દા રમણીકલાલ આજે નવા.

એમનો પુત્ર વિજયલાલ પણ માતૃ ને પિતૃ બંને કુળોની ખાનદાનીમાં અને સ્વાર્પણુદતિની વચ્ચે ઉછરેલો હતો, પચીસ વર્ષનો પહેલવાન ને દેખાવડો-હતો ત્તન ય જસમુખો હતો અજાણ્યાને પણ ખ્યાર ઉપજે તેવો ભદ્ર અને પ્રિયદર્શી હતો સ્વામી હતો, ને પિતા પણ હતો સાકુને માટે રનેહની મૂર્તિ જેવો હતો. છંદર કયામમાં અબ્યાસ કરતો ફુનિયાના ચાણુ

વ્યવહારને દિસામે
અસારે પ્રગટપણે
તો કાંઈજ નહોતો,
પણ શું શું થવા
માટે મથતો હતો
ને શું શું થઈ શક્યો
હોત, એ વિચાર
કે રતા-કુંપળમાથી

કેવી શાખા વધી હોત એ વાતને દિસાળ માહતા—
ખરી ખોટ સમજાય છે.

પણ એનું અવસાન તો જગદેવનીને અગવવા
માટે સુદાએકા કોઈ પુણ્યના અવમાન જેવું જ
સુંદર છે, કેમકે સ્વર્ગપેલું કરવા જતા એવો જીવ
ગમે છે નવરાત્રિમા માતાજીના ધણધણા ગીતો
ગાઈ રહ્યા પછી, ભાવનગર રાજ્યની કુળદેવી ખોડિયાર
માતાના વરતેજ નજીકના યાનકની પાસે ખોડિયારના
ધરામા નક્કાતાનહોનાં, પોતાનાથી એક નાના સ્વ-
જનને કુળતો દેખી, પોતાને તરતા નહોતું આપડતું
તે વાત પોતે છીજરા પાણીમા પછું કહિ નહોતો
બૂઝી-છતાં તે વખતે બુદ્ધી જઈને, એ કુળના બાળકને
બચાવવા ખાતર હાથ ફેરા માટે જ એ આગળ
વધ્યો. કુળતા બાળકે એને ગાલીને આગળ ધસડ્યો-
'વિજયલાલે ત્રીજા એક મિત્રનું કાંડું આપ્યું, પણ પોતે
નય છે એમ અમછને એ મિત્ર પણ મરશે એવા
ખ્યાલથી દાણમા જ ત્રીજા મિત્રનું કાંડું છોડી દીધું,
અને પોતે પેલા બાળકની સાથે ધરાને તળીએ
બેખડમા ભરાઈ બેઠો. એનું મૃત્યુ અત્યંત સાતિમય
દશે, તેવું અનુમાન તો, પાણીમાથી નશ્વરવાર કલાક
પછી હાથ લાગેલા એનાં દેહની, જાણે દમણા જ
એ ઉડીને બેઠો થયો એવી તાઝગીરેલી ભવ્ય
મુખમુદ્રા પરથી સહેજે બાધી શકાય છે.

આખી જીવનની સરવાળો ઘણી વાર મૃત્યુની
એક જ ઘડીમા બધાઈ જાય છે, એ શું સાચું નથી?
અને એ જો સાચું હોય તો એવા જીવંતમાની વેધુ-
મદતવની જરૂર ઈશ્વરી યોજનામા અન્ય કોઈ રચને
પડી દશે, એ વાન પણ એટલી જ સાચી માની,
એના રચનનો એ લાઇને ઈશ્વરની વધુ નજીક
ગમે સંમત અને કદપાત લાગે, એવું 'કુમાર'

તરફનું એ સહુ સ્વજનોને સાતવન પહોંચતો! ખાસ
કરીને એની ગં. સ્વ. સહચરિને, કે જેની વેદના;
અનેક એવી આર્યપુત્રીઓની માફક અસારે અમલ
જ હોવી બેધ્યો

બાળ વિજયલાલનું અવસાન, એવા એવા એના
પૂર્વગામી અનેક નાગર કુમારિનાં અવસાનોના સ્મરણો
તાજાં કરે છે. બાહોશ પેતાડીઓ, નટો અને કલા-
રસિકો—ભાવનગરની નાગર કોમના એવાં પુલ સમાન
મુકો છેલ્લા દસ વર્ષમાં, એક પછી એક, કોઈ
અકાળ રીતે મૃત્યુને માર્ગે આલ્યા ગયા છે. કદાચ
આખી ગાંઠિયા કે ગાંઠ કર્મોનું નશ્વર એ રીતે એ
શેડકે તરણોનો જોગ અપાઈને જ જઈ અદા થઈ
જતાનું નિર્માણ હતું.

સ્વીકાર

મહાત્મા રંગ લેખક, વિજયલાલ કલ્યાણશ્રાય, પ્રકાશક,
આર વનમાળીકાસની કંપની, ૩૬૭, કાલબાદેવી રોડ જુની
ભાટિયા મહાજનવાસી સોમ, મુંબાઈ-૨, કી. ૩ ૨-૪-૦૦
સુદેશનાં સંસ્કરણો : લેખક અને પ્રકાશક, ભિલીચંદ
નિરવરલાલ કાપડિયા, મુંબાઈ, કી ૧-૮-૦૦

વિજયલાલે લેખક, રાપડલાલ ગોવિંદલાલ,
શાહ, પ્રકાશક, અમરાંતી સાહિત્ય પરિષદની મહોળા કમિટી
તરફથી બલવંતરાય કલ્યાણશ્રાય કારકાર, નારાયણ પેઠે,
પૂના, કી ૧-૮-૦૦

મહાકાવર અને રામાયણ : સરતુ સાહિત્ય નર્મક
કાર્યાલય તરફથી સપાદક અને પ્રકાશક, ભિલીઅંબાદનેક
અમદાવાદ અને મુંબાઈ-૨, કી ૦-૧-૦૦

સુંદરી સમાચાર : દીપાલક્ષી અકા. કી. ૨-૦-૦૦
સંતતિ-નિયમન : લેખક અને પ્રકાશક, વકીલ, જુની,
મોરક, વડોદરા; કી ૦-૮-૦૦

જંધેતિ ઉત્સવ : મહાત્મા ગાંધીજીનો પદ્મોત્સવ
લેખક, રાકેલાલ માલેકલાલ દેસાઈ, કપડવા
ઓની યોસાન : લેખક, હવેરચંદ મેઘાણી, પ્રકાશક,
પુષ હોમ યોગેશ્વરિકલ સોસાયટી ભાવનગર, કી ૦-૧-૦૦

સપાદકસંચય (બાજ રોલ) સંપાદક અને પ્રકાશક,
એકાદશ કુનેરસાં મહેતા, દાળની પોણ, અમદાવાદ;
કી. ૦-૧-૦૦

કુમારધર્મ : લેખક અને પ્રકાશક, રાવજી હોમલ શાહ,
મુંબાઈ, કી ૦-૪-૦૦

લેખ, બાદલાલ એમ્. કમીઅમદાવાદનાં નૂતન વર્ષા
બિનનવા વિવિધરંગી આકર્ષક કાર્ટ

અંગ્રેજી ભણેલા કલાર્કને નોકરીમાં મુરકેલી તો ઘણી જ આવે. તેમને ખર્ચ કમી કરવાને અંગ્રેજી ઘણી વખત નોકરી બદલવી પડતી અને ઘણી વખત ૩-૪ માસ મુઠ્ઠી નોકરી વગર બેસી રહેવું પડતું પણ એમણે કોઇ દિવસ આવી રીતનો વધેલો વખત નકમો ગાળ્યો નહોતો જ્યારે જ્યારે નોકરી વગરના રહેતા સારે ચિત્રકળાની ઉપાસનામાં જ વખત કાઢતા.

તેમની સ્થિતિ એટલી બધી ગરીબ હતી કે જે કલાસમાં તે ચિત્રકળાનો અભ્યાસ કરતા તે તેમને ત્રણ વખત તો પૈસાની તગીને અર્થે છોડવો પડેલો પાછળથી પૈસાની સગવડ થતા તરત જ તેમાં જતુ શરૂ કરતા મુખાઇમાં રહેવા છતાં, વણે દૂર જતુ હોય તો તે ભાગ્યે જ દામનો ઉપયોગ કરતા અને મુખાઇમાં છેલ્લા ચાર વર્ષથી એમણે લોન્ગમાં એક વખત જ ખાવાનું રાખ્યું હતું, —નહિ કે એમનું શરીર નાણુક હતું તેથી, પણ પોતાની સ્થિતિને અંગે તેમને જે વખત ખોવું પરવડે તેમ ન હતું, અને અત્યંત પૈસા-માથી એમને પોતાનું કલાસમાં જવાનું નિભાવવું હતું.

આવી દાહમારીની અમર ગમે તેવા હૃદયુષ્ક માણસ ઉપર પણ થવા વગર રહે નહિ ભાઇ ગદાણીનું શરીર તે મુખાઇમાં આવ્યા સારે ઘણું જ સાજું હતું, પણ આ મહેનતને અંગે તેમને ક્ષય રોગ લાગ્યું પડ્યો અને ડોક્ટરની સલાહથી મુખાઇ છોડવું પડ્યું.

મરણ પધારીએ પડ્યાપડ્યા પણ એ ‘મુણમુર્ડી’ માટે ચિત્રો મોકલના હતા માનિકો સિવાય તેમના ચિત્રો ન તારાચ અગાલનની ‘વીઝની વાતો’માં, રા રમણીક અ મહેનતની દમણા જ બધાર પડેલી એક નવલકથામાં અને એક રા ચંદ્રવદન મહેનતાના ‘ચમત્’માં એમ આવ્યા છે તે સિવાય જાહેર ખજાર વગેરે માટે પણ એ ચિત્રો દોગી રાજ મેળવતા.

એમનો ગૌ પ્રાણધાતક નિવડ્યો અને ગયા મે માસમાં એમનું મૃત્યુ વડવાણમાં થયું.

એમના દારિદ્ર્ય, પત્ન કે એમની બીમારીની હાલતમાં યુજગનના કોઈ વિદ્વાન કે શ્રીમાન લોકશાસ્ત્રી યોગ્ય ઉત્તેજન અને આકર્ષ મળ્યા હોત—અરે, તેની મહેનતનો જે વ્યાજબી જલ્લા મળ્યા હોત તો યુજગત તેના જીવનરથી કોઈ કાળે પણ કન્ય દુનિયા મેળવી શકત એકદરની અને બેરકારીનો આ એક જ

ભોગ બીજાઓ લુલી ન ગય એ સિવાય બીજું શું કહીએ ? અમૃતલાલ પડ્યા

એક અમૃતલાલ મિત્રનું અવસાન

‘કુમાર’ના સંચાલકો ન જાણી શકે તેવું એક વિશાળ એલીમંજી, વડાની કાળીઓ ને વડાદાઓની પેઠે ‘કુમાર’માંથી વિસ્તરતું ને દરદર પોતાની ધટાળી અથા દાળતું જાય છે એ ઘટામાંથી એકાદ કાળી, પ્રખળા કે પાદું આમિતુ કાળના સુસવાટમાં ખરી જાય છે, સારે ‘કુમાર’ના સંચાલકોને તેની ખજા તો ન પડે, તેમ જના ‘કુમાર’ના વડાની કીળી જાયલી એટલે અંશે ઘડી પડે છે, એ તો સંચાલકો દમેશા સમજે છે જ, અને જાણે છે સારે તો બેશક દુખ પામે છે.

એવી એક ‘મુંદર કુપળ દંમણા જ ભાવનગર મુકામે ખરી પડી’ એનું નામ ભાઇ વિજયલાલ નામર માલિના બે પ્રતિષ્ઠિત કુટુંબોના એ લાડકવાયો જાણક હતો મોમાંજ પહેલે ભાવનગરના પ્રજાજીવનમાં ત્રીસ વર્ષભરની અખેડ સેવા અર્પણ કરનાર ૫૬ વીર યુવાજરાય ગોવિંદરાય દેમાઇનો એ ભાણેજ થાય પિતૃપક્ષે ભાવનગરના રવ મદારાંગ તખ્ત-મિલજના નાયા રાજનીનિત અને નેટીમર અંગત મંત્રી શ્રી સાકરલાલ સવાઇલાલનો પૌત્ર થાય, એના સ્વા પિતા શ્રી રમણીકલાલ સાકરલાલ મુખાઇમાં દાકતરી કરતા, અને એ દાકતરી પ્રમિયાન એમણે કરેલી ગ્રામ સેવાઓ એક આદર્શ માનવગ્રેમીને શોભાવનારી હતી આજે એ સેવાઓ પ્રગટપણે નોંધાએથી નથી, જના અજવારમર છે દોઢ લાખ રૂપિયાની રકમના યદલામાં પણ એક જ અંગે જ અજળાનો મર્લગાન કરવાની ના પાડનાર, અને કુમારે ઉતરેલા એ અંગે જ પુરુષને એક જ વાક્ય કહીને પાપમાંથી ઉગારી ચેનાર એ દા રમણીકલાલ આજે નવા.

એમનો પુત્ર વિજયલાલ પણ માતૃ ને પિતૃ બંને કુળોની ખાનદાનીમાં અને સ્વાર્પણ શક્તિની વચ્ચે ઉછરેલો હતો, પચીસ વર્ષનો પહેલવાન ને દેખાવડો હતો તદાય દસમુખો હતો આગવધાને પણ પ્યાર ઉપજે તેવો લાફ અને પ્રિયદર્શી હતો સ્વામી હતો ને પિતા પણ હતો સહુને માટે સ્નેહની મર્તિ જેવો હતો. ઇન્દર કલાસમાં અભ્યાસ કરતો દુનિયાના ચાલ

પાણી સામસામા યોગાતમાં ઉત્તમ રહે છે તેમની પયમાં નવ-દીકરાની એક દેગરડી ચડાવે છે. પછી રમનારાની બે ટોળી પડી જાય છે. એક ટોળીના એક છોકરા એ દેગરડીને મુકર રહેથી આટવા ઉભો રહે. એ દેગરડી દડીથી આંડીને પાણી દે એટલે એની જ ટોળીના થોડાક છોકરાઓ દડીને ડેલાવતા ભાગે અને એકબે જણ દેગરડી ચડાવવા લાગે.

સામી ટોળીના છોકરાઓ તેમની પાસેથી દડી લઈ લેવા પાછળ પડે. બે દેગરડી ચડ્યા પહેલા, સામી ટોળીના છોકરાના હાથમાં દડી આવી જાય તો તેઓ દડી લઈને દેગરડી પાડનારની ટોળીમાંના કોઈ પથુને આપી દે. એટલે પેલા દારે અને આ ટોળીના દો ઉતરે' પણ એ દડી લેતા તો પરસેવો છુટે. તે વખતેની અને ટોળીની દોડદોડી ને મથામણ બોનારને એમ જ લાગે કે જાણે ગામ ભાગીને ભાગતા આરવટિયા પાંછળ, ગામની આજર સાચવવા મથતા કોઇ મરણિયાની ટોળી પડી છે.

અને એ જ દડી આટે તે કોઈ પંપાળીને નહિ ટેવાઈ ગએલા બરડા સિવાય બીજા કોઈ દરેકે ચડી ગયો તો ત્યાં ને ત્યાં જ એવડો થઈ જાય' પણ આ તો રીઝ ગરડા કહાકે ભજભજા થા ઝીલવાની ટેવ પડી ગઈ હોય, તેમાં આ દડી બીચારી શ્રી વિસાનમાં? એ નવ દેગરડી ચડાવીને મ્માની રમતનું નામ 'નવ નાગગિયો.'

ગામડામાં લાગે જ કોઈક એવો જડી આવશે કે જેને ખાટે ચડનાં કે તરતા નહિ આવડતું હોય ગામને પાદર વહેંચી નદીમાં પુર આવે ત્યારે બુવા-નીઆઓની ટોળીઓ ટોળીઓ એમાં ખાજકવા મારે નીકળીપડે. તરનાં ન આવડનારા પણ તરવાનું સાધન તત્કાળ શોધી કાઢી એ દલાવ લેવા ન જુકે મોટરના ટાયર જેવો દવા ભરેલો રખગરો કમર-બંધ (સાઈકલ-ગ્રેટ) આ ગામડિયાઓ નથી લાવતા: તેમને તો દાનર તે દક્ષિણ' પહેરેલી મુરવાડને બીની કરી, તેની બે બાલુના બે પાયવાને આધી દે. અંદર દવા ભરાવા દે અને તે શ્રેષ્ઠ એટલે તેના નેકાનો બાગ ખચખચાવીને આધી દે કે તરવાનું સાધન તૈયાર. પછી તેના ઉપર ધરિર રાખીને તરે કુપવાનો હાથ બીચકુલ ઓછો, અને નગનાં આમા-

નીથી ઝીખી જાય

ભમરડાની રમત પણ આ એકેથી ઉતરે તેવી નથી અખાડ માત્ર બેસનાંબેસનામાં તો, જાણે કટારીઓ લઈને કટક ઉપડ્યું હોય તેમ ભમરડા લઈને છોકરાઓની ટોળીઓ મેદાનમાં ઉતરી પડે છે. જાણીઓમાંથી ભરડા છોડી કુડાળામાં પડેલ ભમરડાને આટવાનું રહે થાય છે, ત્યારે કાળતા ચેરા નીચે દનાઈ ગએલ, કાકીઓની કટારીની નિશાનખાજ રવાભાવિકે જ યાદ આપી જાય છે.

હાથમાંથી છુટવાયેન કટારી જેમ ચડતી છાતી વીંધી આરપાર નીકળી જાય, તેમ નિશાનખાજ બેસાડીની દોરીમાંથી છુટેલા ભમરડો સામા ભેરતા ભમરડાને એવો તો આંટે કે કોઈક વાર તો ભમરડાનાં બે કાઠિયા થઈ જાય, આ નિશાનખાજના હાથમાં કટારી આપીને થોડીક તાલીમ આપો તો? મુજે આ રમત કટારીના ઉપયોગની શ્રુતિકા તરીકે જ મોખાઈ રહ્યો, અને રમતો રમાઈ રહ્યા પછી?

મા ટોળું વળા એમે છે ને પછી વાતો મેઘાય છે તેમાં તમે બગી મઓ, તો ગામડાના કાલ્પનિક ને અણુતોખ્યા છતિદામની ધારા ચાલતી લાગે.

એક કહેશે 'તને ખબર છે, આપણી નદી કેટલી પવિત્ર છે તે? પાડવો ત્યારે વનવાસ નીકળ્યા ત્યારે તેમણે થોડા આપણી આ કંકાવડી નદીમાં હંકારેલ હો' દાઝના દાઝના બીમના થોડાએ- પણ પજારો અને નદીમાં તે થોડાને ડાખશે પડી ગયો. એ આપણે કાળો ધુનો એમાં કેટલું પાણી રહે છે?'

થોડાના ડાખલાના આકારનો નદીમાં ખાડો પડી ધુનો ગતી ગયો હોય છે, તેને પણ એમનો વનવન પ્રેમ દર્શનાના કેવા જ્યાંમ પહેરાતી દે છે?

દજ વાત કરનારની વાત પુત્રી થઈ ન ગઈ હોય ત્યાં તો બીજાને બોલી ઉઠે, 'એ તો ડીક; પણ આપણા ગામને પાદર આવેલ કોટશ્રમ મદદિય કેમ પ્રગટ્યા એની ખબર છે? આપણા દરબાર ગાપુ રામસંગજ દરગજ સાજે એ દિશા નરક દિશાએ જાય, અને દરગજ નચાર વાગતા હોય ને આગની ઉતગની હોય એમ સંભગાય. અડખેપડખે ક્યાય દેક નહિ, તેમજ કોઇ વગ્ની પણ નહિ.

આપુ મેજ એ ટાણે જાય અને આરતી માખલે

ગાનવિન

પણ કોઈને વાન કરે નહિ. એક વખત તો જરાજર ખાતરી કરવા નારસંગ છાપુને પણ સાથે તેડાવા ગયા.

બંને સંધ્યાટાણે ટેકરા પામે જઈને બેઠા. જરાજર વખત થતા જારતી શરૂ થઈ. બંનેને ખાતરી થઈ તેઓ ખરેખરા શિવના ભગન દત્તા.

જારતી સાંભળી ઘેર આગ્રા બીજે ફિલસૂફી જ ટેકરો ખોલાવેલા શરૂ કર્યો તેમાથી શિવલિંગ જટી આવ્યું, તે જ આ શિવલિંગ પછી તો ગામના માણસોએ બેગાં થઈ ત્યાં દેડ ચાલ્યાં એ આ આપણા કોટેશ્વર મદાદેવ.'

ત્યાં બીજે કહેલે 'આપા કયા જતો છો? આજ બપોરની જ વાન કરે? સીમમા જવા સારે આપણા મુરાપુરાના પાણિયા પાસે થઈને હું નીકળ્યો. કોઈ માણસ નહિ, પણ 'હૈ' કરતોકને હાંકારો થયો પાછું વાળીને જોઈ ત્યાં આપુ અભેસગતો પાણિયો જણે દાહતો હોય એવું લાગ્યું.'

આપુના દાથમાથી એ દુરમનો જટકી ગમેલા એ એ પણ કેમ જીવના જામ એ વસવસો આપુના ફિલમા રહી ગમેલો, એટલે દહી થઈ વખત હોકારા દે છે. 'કેવો મુરતી થઈ' એના જીવના આપણા ગામ સામે કોઈ આગળી પણ ન ચીંધું.'

આવી આવી વાતો દરરોજ એમના જીવનમા રેકાયા જ કરે એ નાહળનારમા વતનપ્રેમ કેટલો હોય? અને એ વતન ઉપર જ્યારે વેળા પડે ત્યારે એને માટે એ શું ન કરે?

પણ અત્યારે તો દલે એ જીવનની યજ્ઞ દશા આ-થમવા બેઠી છે પરંપરે બધુતા, મમાનના અને સંદયારવૃત્તિ કેળવવાની એ પુરાન લોકપ્રિય સંસ્થાઓ હુમાવાની વેળા આવી છે, જ્યારે બીજી આજી જીવા-નોમા માદસ અને શૈર્ષ પ્રગટાવવાની ને નેને પોલી સાચું જીવન સીચવાની નવી સંસ્થાઓ કા તો ખોલાતી નથી અથવા તો ખોલાએલીમા બહુ સત્ત્વ દેખાતું નથી. પ્રજા નયા જરાજર વખતે એ પ્રત્યે લશ કોડાવી તેને સજીવ રાખવા નયા નવું સ્વરૂપ આપના પ્રયત્ન નહિ કરે તો દેશના મોટા ભાગના તરણોને શરીરની, છુદ્ધિની તથા મનની અનન્ય નાલીમ આપના આ છે તે અખ્યાડ પણ વિરમ્મતિના અધકારમા વિચીન થઈ જશે

મકનજી પરમાર

બાદરના-આગેની જાનવીલાના આવેલા ૪૪ ઉત્તરમાથી જરા પુરા સાચા તો એક જ ભાઈ અર્ધતિવાસ ન પારખ-સાબરમતીના છે ઇનામ તેમને મોકલાશે

ખરા જવાબ નીચે મુજબ (૧) જીવવાએવી કહેવતો (૧) સાચને આથ નહિ (૨) જે ગામ જુડ નહિ તેને માર્ગે શુ પુલો? (૩) હોંક સાળ તો ઉતર જાજ (૪) મા તે મા બીજ વગડાના વા (૫) શીંગ સાર શ્રાવક થુ (૨) ગણિતગરમત (૧) કલ મતદાર ૧૪૫૫ તરફેખમા ૭૩, વિરમ્મા ૭૪ (૩) ઓળખી કાઢો: અનલ, અનિલ

(૪) બાનુના ચિત્રમા બતાવ્યા પ્રમાણે લઈવાડે વારો નાખી દશે (૫) અકકોરસ નીચે

૩૨૦	૭૨૪૧૧
૧૬	૮૨૫૧૩
૬૨૧	૧૩
૨૨	૧૪
૧૫	૧૮
૧૫	૨૧૬
૧૨૩	

(૧) શબ્દ ફેરવણી લીવળી, લીસલ, સવાલ ને સવાર (૭) જૂગોળ-ગરમત (૧) જુલ (૨) મુદ્રા (૩) કહા (૪) લાકી (૫) બાલ (૬) અર્થક (૭) દાંતા (૮) કોલા (૯) આલુદ (૮) શબ્દ ગોઠવણ નીચે

કુઝોળ ને બચીત-વદ નીચેના નવા સવાલોના ઉત્તર ન ટ ના ન ર માગર સુદ દશમ મુખીમા અ અ સ વ તી પહોંચી જવા બેઠેને નવા કો ય લ સવાલો મોકલનારને પણ ચોગ ઇનામ આપવામાં આવે છે.

નવા અવાલ

(૧) જોડેના આડ તિચિત્ર દુકાઓમા એક હેટ સ્નાઈ ગયું છે, શોખી મોકલો

(૨) ગણિત ગરમત

(૧) ૪ બહેન અને ૪ ભાઈ વચ્ચે ૩૨ નારંગી વહેંચવાની હતી કમળાને ૧, વિમળાને ૨, ચપાને ૩ ને ગજાને ૪ નારંગી મળી આ ચારે બહેનોના ભાઈઓને નીચે પ્રમાણે મળી કનુને તેની બહેનના

જેટલી, મનુને તેની બહેનથી બમણી, તનુને તેની બહેનથી ત્રણગણી ને જનુને તેની બહેનથી ચારગણી નારંગી મળી આ ચારે બહેનોના ભાઈઓ કાણકાણે હતા તે ખરેખર

ચોથી કાઢશે તો વહેંચણી કરતાં એકે નારંગી વધશે ઘટશે નહિ (૨) પાઉંડ, સિલિંગ અને પેન્સની એવી કઈ વસ્તુ સરખી અપૂર્ણાક સંખ્યાનો સરવાળો બરાબર એક પાઉંડ થાય ? (૩) 'આ સંમંડરધાનમાં કેટલાં પક્ષી ને કેટલા પત્તુ છે ?' નવા આનનદે રમેવાળને પુછ્યું '૩૬ મામાં ને ૧૦૦ પત્તુ હવે તમે જ વરતી કાઢો.' રમેવાળે જવાબ આપ્યો. તમે પણ વરતી કાઢો (૩) એક ચોરડામાં દસ માણસ બેઠા છે એક મીણુબત્તા એવે ટેકાએ મુકા કે તેમાંના નવ જ માણસ એ બેઠાં શકે દસમો નહિ એનાર માણસ આંચળો ન હોય, એની આંખે પાંદા બાંધવાના નહિ, તેમજ એને ગમે તેમ ફરવાની પણુ છુટ. એ કવી રીતે કરી દેશે ?

(૪) તેવીસ અક્ષરનું કવિતાનું એક બાણીતુ વચ્ચે છે. તેમાંથી નીચેના અક્ષર મળીને બતાવ્યા પ્રમાણે અર્થ નીકળે છે: ૧, પ=હેણું; ૨, ૬=આજ, ૨૦, ૧૮=વેર, ૧૭, ૧૦=એક માપ, ૨૧, ૮=સારીનો એક ભાગ, ૧૩, ૧૬=ઘોડું; ૭, ૧૧=એક પોત્તુથીયે બહાર; ૩, ૧૨=સાચરમાં થતી એક ક્રિયા, ૨૨=ફટકો; ૧૫, ૧૬=ચેસ; ૨૩=૧૨ ત્યારે એ વસ્તુ કયું ?

(૫) નીચેની આકૃતિમાં બતાવ્યા પ્રમાણે એક માણસ

પાસે સાકળના પાપ કટકા છે, ને ફરે કટકામાં તલ્લુચાણ કડીઓ છે આ પાંચે કટકા સખાડી તેને એક માંખી સાકળ બતાવવી છે એક કડી કાપીને પાછી જોડી દેવાની મલુરી લુહાર ૨ આના લે છે ત્યારે તે માણસ જોજામાં જોજા કેટલાં ખર્ચે કટકા સંચાવી શકે ને કવી રીતે ? (૬) શી સગાઈ? એક જણના પરમાં છબી લાટકવી જોઈ કેહાંએ એને પુછ્યું કે, 'આ કોની છબી ?' ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો કે

'નથી માંદે મકા, કે નથી એકે બાહ,
એના પિતા મારા પિતાનો પુત્ર થાય.'

ત્યારે એ બે વચ્ચે શી સગાઈ થશે ?

શીતલ હેમંતે

અંગતી.

મધુર મધુર કંઠી નીતરે છે,
આલ ગાલ ગુલાબ રમે છે,
હૃદયહૃદયની હૃદ પહે છે
શીતલ હેમંતે

સૂક્ષ્મ હવામાં સ્ફૂલ્લ સંકાયે,
ચિત્તસૃષ્ટિ ચલવના પોયે,
ચલનનો અખાર ઝરે છે
શીતલ હેમંતે

દ. પ.

બા ધ વ લા ગ

અદેખી દેખાદેખી

કુતરાડીમાં ડાસો અને ડાસી રહેતાં હતા. એમણે એક કુતરો પાલ્યો હતો. એક વાર કુતરો નીચું માથુ કરીને જમીન સુધવા મંડ્યો અને પછી તેને પગના નહોર વતી ખસવા લાગ્યો.

ડામાડાડીએ ધાર્યું કે કુતરાને કાંઈક સાંસાઈ ખાવાની ગંધ આવી હશે તેમાં આમ કરતો હશે. એમણે તો કાતકથી કોઢાળી વડે એ જમીન ખોદી બેઠાં જુએ છે તો અંદર મોનામહેરો ને જ્યાહીર' દ્રવ્ય મળ્યું એટલે બધાં ડાસાડાસીએ છુટે લાયે દાન કર્યા.

પાડોશમાં બીજો એક ડાસો તથા ડાસી રહેતા હતા તેમને આ વાતની જાણ થઈ એટલે તેઓ પણ કુતરાને છાનોમાનો પોતાને ઘેર લઈ ગયા. તેની આમજ મીઠાઇઓ મુશી; પણ કુતરાએ તે સુધવાનું મન પણ ન કર્યું આથી તેમણે કુતરાને વાડીમાં પગડ્યો. એટલે કુતરો જમીન સુધવા લાગ્યો.

પાડોશીઓએ આશામાં ને આશામાં ત્યાં જોડી જોડી તો મગાવું નરક' આથી તેમને ખુબ ગુસ્સો ચડ્યો રીસમાં ને રીસમાં એમણે કુતરાને મારી નાખ્યો અને એક ઝાડ તળે દાટી દીધી.

પેલા ડામાડાડીએ પોતાના નિમકહવાય કુતરાને ઘણું શોધ્યો પણ ક્યાંય જડે નહિ. છેવટે તેને એના ખુનની ખબર પડી. શોક કરતો તે પેલા ઝાડ પાસે આવ્યો અને કુતરાની કબર ઉપર ફુલ અને ગોરાક મુશી રડવા લાગ્યો.

તે રાત્રે કુતરાનો આત્મા તેને સ્વપ્નમાં દેખાયો. આત્માએ કહ્યું, 'બાપા, હું દટાયો છું તે ઝાડ તમે

કાળને તેની ખાડણી ગતારતો.
એ ખાડણીમાં કાંઈ ખાડો સારો
મને જરૂર પાડ કરતો.

ડોસાએ તો કુતરાના આ-
ત્માના કહેવા મુલ્ય કર્યું અને
ખાડણીમાં ચોખ્ખા ખાડા જુઓ
સા તો ચોખ્ખાને એકેએક માણો
ગતન થઈ ગયો.

પેમાં પાડેલી છુદ્ધાણીને આ
વાતની પણ ખબર પડી એટલે
વળી પાછાં નકટ થઈને ખાડણી
માગી ગયા અદર માણા ખાડે છે
તો માણને જાણે નરક' એમને
વળી કાળ મર્યા અને ૧૭
તેમણે ખાડણીને ભાગી છુદ્ધા કરી
આળી નાખી.

ફરી પાછો કુતરાનો આત્મા
ડોમાના સ્વપ્નમાં દેખાયો અને
ખાડણી જળી ગયેલી કદીકન
જળ્યાળી કહ્યું, 'બાપા, દવે એ
ખાડણીની રાખ લઈને તમે સુ-
કાએલા આડના હુકા ઉપર વેગે
એટલે તે સીલાહમ થાને કાળમે
અને જોનજોનામા તો ફળદ્રુપથી
થેયુર બની જશે.'

ધ્યાણ ડોમાએ તો ઉકરેથી
ખાડણીની રાખ ભેગી કરીને
પેટીમાં ભરી પછી ને એક ગામથી બીજે ગામ
ફરતો ગયા અને મરેલા જાગે મથવન કરતો ગયો.

ઉડાય ના

ઝીણી તારલીઓ,
એટલે ચાંદલીઓ,
કાળો મેદુલીઓ:
જેઉં જેઉં—
આખો ધરાય ના.

ટમકે તારલીઓ,
ઝમતો ચાંદલીઓ,
વરમે મેદુલીઓ:
પીઉં પીઉં—
હુંયું ધરાય ના.

ઉંચી તારલીઓ,
ઉંચો ચાંદલીઓ,
ઉંચો મેદુલીઓ:
ઉડું ઉડું—
તો ચે ઉડાય ના.

એકલિનાચંદ

ડોસો મુન્નાફરી કરતો જાય ને
દેશના ઝાડ તો અમાં ધૂલને દમક
લચી પડે!

દેશના રાજાને આ વાતની
જાણ થઈ એટલે તેણે એ અમ-
તકા નજર લેવા ડોમાને તેડી
મનાવ્યો ડોમાએ ચુકા ઝાડને
ધૂસાવી દેખાવ્યું એટલે રાજાએ
તેને બારે દલામ આપી વિદાય કર્યો.

પેમાં નકલિયા છુદ્ધાણી પણ
વધામથી રાખ ભેગી કરીને અ-
મતકાર કરવા નીકળી પડ્યા
અંમને પણ ગતનએ બોલાવ્યા,
અને અમતકાર કરી દેખાડવા કહ્યું
છુદ્ધો તો ઝાડ ઉપર ચડીને રાખ
ખખેરી ઝાડ તો દનું એવું કુદ જ
રહ્યું, પણ રાખ ઉડીને ગતનની
આખમા ને નાકમા પડી એટલે
તેણે આ દુઃખારને ચિક્ષા કરી
કાદી મુક્યો બહુ મુકે દાંત્રે એ
છુદ્ધોછુદ્ધી ઘેર આવ્યા.

પણ પેલા ડોમાડોમાં તો
ધણા જ માયાણુ સ્વભાવના દના
એમણે આ છુદ્ધાણીને ધરતો
દપકા રીધો અને પોતાની દેલન-
માથી થોડો ભાગ કાઢી આપ્યો
પછી તો પેલા અદેખા છુદ્ધોછુદ્ધી
(જાપાની વાત)

માધુકરી

દેશના ભાગ્યવિધાતા

અમે

અને કિંચ ગીતો ગાનારા,
સ્વર્ગીય અમારો સર,
અમે પીયુષ પી પાનારા
હંધ સંગતલું સુમધુર
અમે મેધ સમાન મહુડીએ,
કર્મ માતિ ધરીએ શીન,
અમે સત્ય ધધેળય દુહીએ,
છે સત્ય અમારી મીત
અમે સાગરહથે ચેરો
ભરીએ અમ રતનપહાર,
આકાશ પતાવ પ્રવેશી
કરીએ સ્વચ્છ વિહાર
અને આશ નિરાશો જડીએ,
અમે દુઃખને ગણીએ સુખ,
છાયા તણ તડકે પડીએ,
અકળિત અમ ઉરની નેમ
અમે ફસાઈતા કુવારા,
અમે તેજમર્થી વળ્ય બાણ,
અમે અમરના જગતારો,
અમે ચાઈ રતનની આણ
અમને નહિ દેશે દોષો,
અમે ભાવિ દર્પણકાર,
અમે તો કુદસ્તના કોષો,
બરણુસીયા કુંકનાર

કવિ ખમરદાર

કેટલાય પ્રમુખ ગુરુજનોએ મને પૂછેલું. ‘કુવડોનાં ક્યોં તે શું ધવાનાં હતાં? એને મોટે હાથે મુઠનો દોરોય નથી કુટ્યો, એવા નવજુવાનોની તે કશું કરવાની તાકાત શી?’ મેં નમ્રતાથી જવાબ દીધો ‘માફ કરો, માન્યવર! પણ જ્યાં મોટાઓએ તાકેલા તીર નિરાશ સુષી એણે ગયા છે, ત્યાં ગુરુજનોનાં આદર્શો અધુરા જ રહ્યા છે ત્યાં એ નમુણા આ નવજુવાનો જ શોધ્યા ને શક્તિની ઇમારતો પાડી કરશે નવીન ભારત--સ્વતંત્ર ભારત નિર્માણ કરવાનું કાર્ય એ જ લોકોમાં વિધાતાએ લખેલું છે’

જમની જ્યારે લખેલું હાય હઈ જેહુ ને વિચારવા લાગ્યું કે માફ કર્યે શું થશે? સારોય પ્રૌઢ વર્ગ—એ રાષ્ટ્રપીરો ને રાજનીતિજ્ઞો સૌ પડીબર થઈ રહ્યા, ત્યારે યુવાનોની એક પ્રચંડ મંળીએ ફેટ ફરી એ લક્ષ્યાઈનાં પ્રલય સમા નેત્રવન્તાં પુર સાગ દેશના ફરી વજ્યા, જમનીના નવજુવાનો દેશરોવાની પ્રચંડ લગની લાગી, ને આલે—આલે જમની પોતાના નવધીવનના બળ પર મસ્તાક છે આલે સારો દેશ લાગે છે કે અમારા પુત્રો ને અમારી પુત્રીઓ અમને ફરી શક્તિમાળી બનાવવા મરી કીટવા પાડુ તેવાર છે

પેલો ધરડો, માદલો, મરણપધારીએ પડેલો દેશ તુર્કો—એનું પુનરુત્થાન નવ દોહાઈયા તરુણોએ જ ધકડ્યું છે કમાયે ને એના સાથીઓએ વિચાર્યું ઇસ્લામી છવનનો આલે કાયાપલટો નહિ થાય તો કાલે આપણે નાશ નિર્માણ છે, બીજા જ ધડીએ તુર્ક વિદુષી હાતુમ બેગમો અગેરા જઈ રાષ્ટ્રીય વિદાલયનો પાથો નાખ્યો ને નવજુવાનોમાં સ્વતંત્રતાની તરમ જગાડી જોતજોતમાં તુર્કોનું રૂપ બદલાઈ ગયું ને આલે તુર્કો સત્ત્વ મસ્તાક હેંડ્યું ફરી દુનિયા સામે મો મલકાવી શકે છે,

તણ તણ હંબર વરસની જુની સંસ્કૃતિવાળા પેલા મિસરમાં યે ઝગલુલને કેણે સંહાય કરી? નવજુવાને જ વિશ્વમરને આલે આકર્ષો રહેલા ચીનના પ્રૌઢ વયના નેતાઓ ને મુસ્લીઓ પોતાના સ્વાધીની પાછળે રથી આપસમા ઝેરની જવાબા સળગાવી દેશના ટુકડા ટુકડા કરી રહ્યા હતા ત્યારે તેમને યે મુલવી નામે એવી ક્રીડવારી કરીને કોણ કોલ્દમ કામર ફરી બહાર પડ્યું? નવજુવાનો જ એ નસુહાઓ જ ગામડેગામડે પેલા, ત્યાં છાપાઓ કાઢ્યાં, ત્યાં નીરણો કાઢી, ત્યાં સંમિલનો ક્યો,—ને સારો દેશ ગાળ્યું હકથો

વાસ્તાના નવજુવાનો! એ જ ધમગ દમો પાડુ અંતરમા સળગાવો એ આત્મ-સન્માનની સાચી તમત્તા જ્યારે તમારા આત્મામાં મગડો ત્યારે દુનિયા આખીની સગરોરો તમારી સામે બોડી પડશે એ સપના ક્યારે સાચાં કરશો?

(ગાળીવ)

—સાધુ વાસવાણી

એશિયાની સ્વપ્રભાસ

આજથી અંશ સેકા પૂર્વે, બીજી પ્રભાસને જે માત્ર પરીઓના દેશ જેવો લાગતો, ને યુરોપવાસીઓ એના વતનીઓને તેમની ઠાવકી ટાપીય, રગબેરની પોગાક અને કંઠથી નિશ્ચિતવાને કાણે વગોવતા, એ નવાન અને નવાતવાસીઓ આજે જગતભરના શ્રદ્ધ શાષ્ટ્ર અને શક્તિશાળી પ્રભાસોની હંરોળમાં સર્ગવ વિરાજે છે એ 'હજીના સૂર્યની ભૂમિ' આજે 'હેજેના સૂર્યની ભૂમિ' બની ગયું છે, અને પૂર્વ ગોળાર્ધની એ સુદીઘર પ્રભ પોતન બજવાન પ્રાણને હીરે દુનિયાની એક માદાન સત્તા ગણાય છે.

નવાનીઓની એ ઝડપી પ્રગતિના કારણે ૩૫ એમના અનેક શુભોમાં મુખ્ય એમની શ્રદ્ધભૂરાશ્ત્રિ અને સાહસ-શ્રિયતા છે. પારકી પ્રભાસો સારી વસ્તુઓ અને શુભો ઝીટી, પચાવી તેને પોતાના કરવાની કળા એ બહુ અચ્છી બહુ છે. ચીનના હાલ, ધર્મ અને સમાજજીવન ઝીટી પોતાનામાં ઉતારી તે પર નવાની સમૃદ્ધિની મહેર તેમણે મારી દીધી અને છેલ્લા પચાસ વરસમાં તો તેમણે જર્મની, ઇંગ્લંડ, અમેરિકા વગેરે પશ્ચિમના દેશોમાંથી ઉદ્યોગ, દુકાન, વિજ્ઞાન અને પ્રગતિશીલ પ્રવૃત્તિ બધા હાલમાં તરતે ચીનીઓએ પોતાની પ્રભાસ એટલા તો પચાવી નીચા કે અત્યારે તે એમની હરીફ પ્રભ બનીને હજી રહી છે. વર્ષે પહેલા જે નવાન એક ટકુડા રાજ્ય જેવું વિસરાએકુ ને સાવ એકકુ પડી રહ્યું હતું, તે આત્યારે છેકરી ઢબની લાડપદ્ધતિઓ ને તેના સાધનો તથા વજાનિત શોધોથી માહીતગાર અને સમૃદ્ધ છે, પશ્ચિમની પ્રગતિશીલ પ્રભાસો ઉદ્યોગ દુકાન અને મરીમરીમાં હજીને છે અને દુનિયાભરમાં મહાપ્રભ તરીકે માન પામે છે.

પણ આ બધા શુભો કરતા વધુ તેમની એક એક બધાના તત્ત્વ તેમની પાછળ હજી છે, અને તે એમની સાષ્ટ્રશ્રેષ્ઠ—પોતાના દેગને જગતમાં સમાવડકથી જીવતા રાખવાની ધમશ અને ઝખના એના ટોચે અને એમાંથી એના શરતીરે પેદાશો હજી જુના નવાનના હોય તેવા જ છે એમની નરેતોમાં હજી જુનો સામુદાય (સમુદાય) માણુ ભર્યો છે. નવાનની મહત્તા અંદરથી એના સાષ્ટ્રશ્રેષ્ઠ ઉપર જ નિર્ધાર છે.

નવાની પ્રભ મુજ ક્યાથી ઉતરી આવી એ નહી કહેવાય તેમ નથી, પણ સૌથી પહેલા નવાનમાં અર્થ હોક રહેલા હતા ત્યાર પછી નવાન ઉપર મોનોલ હોકની અને મહાઈ હોકની એમ વારાફરતી એ વ્યથાએ યદ મોનોલોએ આર્યોહોકને વસા કર્યા અને મહાઈ હોકાએ મોનોલોએ હત્તર તારફ હાંડી કાઢ્યા એ ત્રણેના આત્મજોશી જે સંમિશ્ર પ્રભ બની તે હાલના નવાનીઓ અને તેના કપરા સન્નેઓમાં પણ ટકી રહેવાનો નવાનીઓનો શુભ આર્થ

લેખકમાંથી આવ્યો છે; એમની બુદ્ધિશક્તિ તે મોનોલોએ છે, અને સન્નેનાશુકળ જીવનનું ઘડતર અને મહેનતુ એ દિવસાઈ મહાઈ હોકાનું છે. નવાની સરકાર ઉપર આર્થ હોકની અસર શોષણી જણાય આવે છે. ભુષ્ ધર્મે તેમના જીવન-આદર્શ, કળા અને સાહિત્યને વિકાસ કર્યો છે, અને ત્યાર પછી પશ્ચિમની સરકારોની અમરે તેમાં સમાવસુવારા અને પ્રગતિના તરતે હાખવ કર્યો છે.

ચીનના હોકા નવાનને 'જિહ-ચેન' (એટલે સૂર્યોદયનો દેશ) કહે છે. નવાન ચીનની પૂર્વ આવેલા હોવાથી આ નામ મટે એ સમવિન છે. 'નવાન' એ 'જિહ-ચેન'નું અષ્ટમશ ૩૫ છે - પણ નવાનનું સૌથી જીવન નામ તો 'ચા મોટો' છે. એ ઉપરાંત નવાનને વળી 'અઝીતુ-ચીમ' એટલે 'સાક્ષી માખીને બેટ' કહેવામાં આવે છે. આ નામ કેમ પડ્યું તેને વિશે નવાનના ઇતિહાસમાં એક વાત છે કે એક વાર મહાશય વાકી-મામુ દેશભરમાં શાંતિ નજર પડે એની ઉચામાં ઉચી ટકરી પર, ચહેલા દેશનું સૌન્દર્ય એક એ પ્રસન્ન થયા અને એમણે નવાનને પાછળા પગ ચાટતી ને સાફ કરતી મોટી સાક્ષી માખી સાથે સરખાવ્યો એ દિવસથી નવાનનું નામ 'અઝીતુ-ચીમ' પડ્યું.

નવાન ગિરિકંઠાઓનો પ્રદેશ છે, તેથી ત્યાંના હોક પણ મજબુત બાવાના ને બહાદુર છે. નવાનના વીરનરો બેવાતેના નથી. નાપાનીઓ મુલે કલ્પનાસગી, રમોળીખીન અને કવિતા તેમજ સૌન્દર્યના ઉપાસક હોક છે. જગતની ધમી પ્રભાસો એ ચટ્સૂર્યને અને દુરજને દેવતાઓ માની પૂજ્યા છે, પણ એક નવાની પ્રભાસ જ લાલ કુયોના હજવાને પરમેશ્વરનો અભિ કહે છે. દુષ્ટ પર્વત પાના અરેને દેવતાઓના વજો કલા છે.

નવાનીઓની પૂર્વજપૂર્વ એ સૌન્દર્ય ને શ્રદ્ધાનો ઉત્તવ છે. એમાં સદગત આત્માઓને પુષ્ટી પર, દેવદારના ફાંચી આજગિરિ હીટીએમ ટકરીએ અચ્છા, સરોવરો અને સમુદ્રકાંઠા પરની વાકીયુકી કંઠીઓમાં કરતા, મિય ઉપવનોગા વિહરના ને નાચુક કાવજા ધરોમાં વાસ કરવા આગતે છે.

નવાનીઓનો પ્રકૃતિપ્રેમ તો અજબ છે. કુછ પર્વતને તેઓ દેવ પેરે પુજે છે. નવાની દંતકથાઓ અને આખ્યા-વિકાઓ જૂઓ, કુલો અને પતંગિવાઓમાં આત્માઓ કહે છે. વસતનુ નવાન તો અલબેલુ સ્વર્ગગમની રહે છે. એ મધુર દુરદરતી સ્તુતિ કરતાં-ને કવિતાઓ ગાતા નવાની પ્રેમ કવિ યાકની નથી.

નવાન માંધીશ

ફીનિક્સમાં ટાંકસટોય ફાંમે વસાવીને માંધીશએ ત્યા મજરીનું જીવન માજવાની સરખાવ કરી ડબંનથી ફીનિક્સ ૧૬ માઇલ તેઓ દર રવિરારે ચાલતા તેમના હાથ પરના મ્નાયુઓ અને મુખ પરની દેખા પરથી તેઓ ધમ્મા જ

(અમેજી પર્સી)

બળવાન ગણતા. મજબુત (મુર) કાંદોને પણ હંફાવી નાખે તેવું એ જીવન ગાળતા એ પ્રત્યક્ષ થતું હતું. મુર લોહી કરતાં વધારે જોડવાનું કાર્ય તે કરી શકતા ઇન્ડિયન એપિ-
નિયન છાપવાનું મશિન તે વખતે એન્જનથી ચાલતું ન હતું અને તેના પર ચાર મજૂરો લગાડવા પડતા. બારે છાપવાનું કામ ચાલે ત્યારે ચુકવારે આખી રાત મશિન ચલાવતું પડતું અને એ વખતે કાફર, ગોરા અથવા હિંદીઓમાંથી એક પણ માણસ ગાંધીજી જેટલું મશિન પર ટકી શકતો નહિ તેમણે મજૂર જેટલી શક્તિ મેળવી હતી, અને તેમનો ખોરાક પણ એક મજૂર જેટલો જ હતો. જે ગાંધીજી અત્યારે દુધ અને દાંડા પર રહે છે તેમનો તે વખતનો ખોરાકનો નાસ્તો ૧ થી ૧૫ ડાહ્ય કેળાં અને બે મુઠ્ઠી મગફળીનો હતો,—જે સારાણું મજૂરના કરતા ધણે વધારે કહેવાય.

પણ આ સમયે તેઓ પોતાની સ્વપ્ન રહેઠાણ અને સખન મજૂરોથી પચાવી દેતા તેમની સાથે વસતા અમને ધણી તાલીન મળી છે અને આજ ધણું હું કરી શકું, પરંતુ તેમની કલમે લખનારા મગફળીનો રસ હું લઈ લેવા માગતો નથી છેવટમાં એટલું જ કહીશ કે તેમના જીવનમાથી દેશે ધણું જોડાતું અને બાળવાનું છે. (મનલાલ ગાંધી)

ઈતિહાસકર્તા

માધવરાવ પેશવા મુખ્ય સેનાપતિ પરશુરામ બાહુ વિશે એક વાત છે કે, એક રાત્રે મરાઠી સૈન્ય પર હવદરખાલીનો અચાનક હુમલો થયો. પહેલી બંદૂક ફુટતા જ સેનાપતિ સૈધી પહેલા જાગ્રત થઈ ગયા અને જાગ્રત થતા જ તે ઘોડા પર ચડ્યા, મરાઠી વાજેરા હાથમાં લીધો અને બચત રણગીત ગુરવાની આજ્ઞા આપી સૈનિકો સેના ચલાવવા ત્યારે પણ તે ઘોડે જ હતા હતા. બીર નેપાલીઓને જાણુ હતું તેવી જ રીતે પરશુરામની ચારે તરફ ગાળીઓનો વર-
સાદ વરસવા લાગ્યો.

પણ પરશુરામ મરાઠી વાજેરા ફરકતો રાખીને રચપણ હથા વિના ઘોડા પર સ્થિર જ રહ્યા તેનો રક્ષક સૈનિક ખારો ઉભો હતો, તે તેમનો ઝોજો આત્મા કહી શકે, અને તેના લોહીતા છત્રકાવથી પરશુરામનું શરીર ભીંજી જતું એક બીજી ગાળી આવી ને તેમને ઘેરો ઘાયલ થયો. પરશુરામ તરત બીન ઘોડા પર ચડીને વાજેરા ફરકાવતા દેખાયા બીજા અને ત્રીજો ઘોડો પણ ઘાયલ થયા, પણ ખુદ મૃત્યુના મુખમાં હલેલો. એ સેનાપતિ જરાપણ કંચો નહિ. એ વખતે, જરાપણ દીલાશ ખતાવે તો આજુ સરકર કપાઈ જવા જેટલી ગેરવ્યવસ્થા પ્રસારે તેમ હતું પણ પરશુરામે છેવટ કુધી એવી જ શાંતિમયી હીમત સાબીતીને મરાઠા સરકરને વિજય આપાવ્યો.

મહામહાને માટે પ્રખ્યાત બનેલું હાલ એક વખત બંગા-
લાની રાજધાનીનું શહેર હતું. બૌદ્ધ મંદિરોના વખતમાં ત્યારે

ત્યાં સાહિત્યમાં મુળા તરીકે હતો, ત્યારે એક વખત કામર જેટલી બધી સરતી હતી કે એક રૂપિયાની ૧૬ ગણ મજાતી! આટલી બધી સેવવારી પોતાના વખતમાં થઈ એમ દર્શાવવા માટે સાહિત્યમાં ઈ.સ. ૧૬૮૬માં હાકા જોડ્યું ત્યારે પ્રથિમનો દરવાજો બંધ કરાવી તેના પર લેખ મુકાવેલો, કે બવિધ્યનો મુલો ત્યાં મુધી આવી સેવવારી ન કરી શકે ત્યાં મુધી આ દરવાજો તેણે કહાડવો નહિ આ સેવવારી તો ત્યારે કે અસાધારણ પ્રસંગ ગણાય, પણ સાધારણ રીતે, તે વખતે સેવવારી ઘણી જ હતી એ વાત તો એકસ એ અવાહીન ખીસજના વખતમાં એક રૂપિ-
યાના લગજન પાચ-છ મણ ચોખા તો મળતા!

(વીસમી સતી)

'ધૂમકેતુ'

એક વાત છે, ભુતી વાત છે. ૧૮૫૭નો બળવો હતો સળગ્યો નહોતો સપાટીની શાંતિ નીચે પ્રયત્ન અગ્નિ રામ-
શમી રહ્યો હતો. તે વખતે હૈદરાબાદના સર્વસનાધારી ને સુવિખ્યાત સલામત બહાદુર ઇન્સાંમાં હતા ત્યાં એમને સૌરા બેલ નાગની અંગ્રેજ યુવતી સાથે મૈત્રી બંધાઈ. એ વેળા એ સૌરા બેલના સૈન્યસૂર્યનો મધ્યાહ્ન અળહજતો હતો તેના સૈન્યસૂર્યની ખ્યાતિ કિશનના મસરી હતી વખત જતાં સલામત બહાદુર અને સૌરા બેલની વચ્ચે એ મૈત્રીના બંધન મજબુત બન્યા ત્યારે સલામત બહાદુર હિંદ તરફ આવવા નીકળ્યા ત્યારે તેમણે સૌરા બેલને પોતાની મુખમુદ્રિકા આપી, અને કહ્યું કે કોઈપણ કાળે આરી સદાચની તને જરૂર પડે તો આ મુદ્રિકા મને મોકલજે હું તારું કાર્ય કરી આપીશ.

પણ તો બળવાની ત્યાંના ભણકી કહી શકતનતના પાયા બળબળી કહ્યા તે વખતે સૌરા બેલની સ્વદેશપ્રિતિ બચત થઈ. તે વખતના 'મિન્સ ક્લાઈ વેલ્સ' અને પછીના એટર્ડે રાહેનસાદને તેણે સલામતના વચનની બાંધ કરી મુસરને તેને પેલી વીંટી સલામતને મોકલવાની સલાહ આપી વીંટી મોકલાઈ છ હવેના માઈલ જેટલે રહેલા સલામ-
તને પોતાની મૈત્રીની સ્મૃતિ વાટા થઈ તેને પોતાનું વચન સામર્થ્ય મિટિરા રાખ્યોના પાયા કંઈકી જવાની અણી ઉપર હતા, ત્યારે સલામતને હૈદરાબાદ રાખ્યોના સર્વ સાવન, સમૃદ્ધિ ને બળ મિટિરા રાખ્યોના સેનાપતિઓને ચારણે મુકી દીધા ને મિટિરા રાખ્યો બચી ગયું—અને તે એક સલામ-
તના દેસાદાદને બીરે.

મિટિરા સામાન્યના પાયા આ દેરામાં મુદ્દ કરવાનો આજો શ્રમ ઇતિહાસ તો કેટલો જે દર્શાવેલો પડ્યો છે.

મોનલ મળના ઇતિહાસની સાથે ઉતરી આવેલી એક કથા છે એક દિવસ સાહબાઈ પોતાના સામાન્યની મહેમુલના ચેપપ્રત્યો એતો હતો અચાનક તેની નજર એક ગામ

ચડી અથુ તેની ચાહુ વર્ષની મહેનુલ ગત વર્ષો કરતા વધારે નોધાઈ હતી. એ ગામ પાસેથી તેના અમલદારોએ થોડા દળદાર વધારે મહેનુલ લીધા હતા. શાદજલા ચોપડાના એ પાના પર થઈ ગયો આમ કેમ? એ પ્રશ્ને એનું મન બ્યમ બન્યું તેણે તત્કાલ વડા વજર સાદુલ્લાહખાનને બોલાવ્યા. શાદજલાએ તેની પાસે મહેનુલનાં વધારો થયાનાં કારણો માગ્યા. રથાનિક તપાસને અંતે માહુમ પડ્યું કે ગામની નદી થોડી આંધી જવાથી ગામને પાદર થોડી જમીન વધી છે એ નદી જમીનની મહેનુલ કપાન મુજ ઉપજર્મી કને-રાતા મહેનુલમા વધારો દેખાયો છે.

શાદજલાએ ફરી સવાલ કયો. 'એ જમીન ખાલસા છે કે ઈનામી?' તપાસ કરતા જમ્યાયુ કે એ જમીન ઈનામી છે એ નજીને શાદજલાના ગુરમાનો પાર રહ્યો નહિ તે કોધથી કપાત રવરે બોલ્યો. 'નદી એટલી આંધી ખરી છે તે એ ગામના નિતાધારો, વિવખાઓ અને મિરકીનેની કાકલગીએ ન સહેરાવાથી જમીનને એ નવો ટુકડો એ ગ્રીબજુરખાને માટે તૈયાર થયો છે. ખુલાના બાગકો માટે એ ખુરાઇ બહિસ છે તમે એના ઉપજ સહેનસાદી ખાલ-નામા લઈ લેવાની હીમત કેમ કરી રાકો? ખુલાના સમ્બો ઈન્સાને કુચારી લેવાની મુરાદ મારા અવરખાથી દહી હોત, તો હું, એ જમીનની ઉપજની વસુલાત કરનાર જુલમખાર ફોજદારને કામીએ ચલાવવાનો ફુકમ આપત એ ફોજદારને હું નોકરીમાથી બસતરફ કર છું અને બાબા અન્વાયી ફુક કામે ન આવરવા બીજા તમામ કર્મચારીએને ચેતવણી આપુ છું અને સાદુલ્લાહખાન, એ મેકુતેર પાગેથી એ વધારાની વસુલાત થઈ છે તેમને તે રકમ તત્કાલ પરત કરવા બચગ્યા કરો.'

હિદુસ્તાનની નદીઓમા ત્યારે અમી વહેતા હિદુસ્તા-નના ખેતરોમા ત્યારે એનું પાણી હિદુસ્તાન ત્યારે સમૃદ્ધિ ને સતોષનો, બરકત ને નુખવેલવનો, અન્ય કોઈને ઈર્ષ્યા ઉપમાને એવો સ્વર્ગીય દેશ હતો.'

(સૌરાષ્ટ્ર)

—જહુનાથ સરકાર

બીકાનેરની ગંગાનહેર

પોળખની સતલજ નીના નીર ઉતાર રાજપુષ્પવાળી મરુભૂમિમા છેક બીકાનેર સુધી રેલાવવી ૮૫ માઇલ લાંબી એક જમી નહેર બીકાનેરમા મદારાન્ન ગંગાસિદ્ધે બોદાળી છે. મદારાન્નના નામ પરથી બોળખની એ ગંગાનહેર ખુલ્લી મુકવાની કિંવા દમખા ન વાઇસરોયે કરી નાની રાખા-પ્રસાખાએ મળીને ફલ પાંદ માઇલ લગાઈની એ નહેર નુમનુમથી નિર્માન રહેલા એ સુકા સમુવગડા નેત્રા પ્રદેશની આજે બવમૂખ બાને છે. ન્યા રેતી ઉડતી ત્યા દહે જાણીની ઊગો ઉડે. ન્યા પખી યે ફરખી ગાગુ નહિ ત્યા લીલીમ ધરિત્રી જમાથી માનવબળ દને સ્પર્શકોએ કરશે હિતદામ-

પ્રસિદ્ધ એ મરુભૂમિ દહે નદનન બનશે.

ત્રણ કોટા ને દસ લાખ રૂપિયાને ખર્ચે તૈયાર થયેલો એ નહેર છ લાખ ને વીસ દળદાર એકર જમીનને પાણીપુ પાડશે એથી માઇલ દુધી, તળિયે ને બાનુએ કામેદના કામથી મજબુત બનેલી આ નહેર દુનિયા આખીમા એ બનતી ચોટામા થોડી નહેર છે.

નહેરો તો ધણે રચણે થઈ છે અમેજ ભૂમિમા થઈ છે તેમજ દેશી રાજ્યોમા થઈ છે. માઇસોરમા ડગલે ને પચલે નહેરો દેખારો અમેજ દહુમતમા પખાળ ને મદારા નહેરોના પ્રદેશ છે. પારતુ એ બધાથી આ મયલ અનેઓ છે, કાસુ કે આ મયલે તો હિતદારને ઉલટાડ્યો છે. મરુભૂમિ ન આવપણુ હિતદારપ્રસિદ્ધ નામ છે, એની નિર્મનમા રોકાએ-નુતી છે એ રહુની બળની ભૂમિ ઉખરનો. રાષ બાને આટલા વર્ષે બીકાનેરમા મદારાન્નને હાથે ઉર્ન, એ અમારમા વસાહતમા જળસિચન એક દેશી રાજને હાથે થાય, એ વસ્તુનુ અમને અભિમાન છે. સુવેચની નહેર એ જેમ અમેજ ઇંગ્લેન્ડની અભિમાન છે, પનામાની નહેર એ જેમ અમેરિકાની કલ્પનાનો જયનાર છે, તેમ ગંગાનહેર એ અમારા દેશી રાજની બાવના અને રચનાસિનેલો વિભવજ છે. એ અકબર અને માનસિંહના યુગની કલ્પના ને કળાએ ન કહ્યું, એથી પણ પૂર્વની રાત્રપુત્રીના મય કાળની સાધન-અર્થ ને સુધિવિશ્લિના સમયમા ને ન થયું, તે આજે ગંગાસિંહના રાજ્યઅમલમા થયુ પડેલ માલવીએ મદારા નજાસિંહને આપેલા આરબીવાંડ થયાર્યો છે કે, 'ગંગા મેવના પાણી પોતાને ત્યા કુનારવાનો બીખણુ મયલ કરનાર મદારાજ બગીચાની માફક જ તમાર નામ ને કામ અમર હો.'

('સૌરાષ્ટ્ર' પરથી)

અમરેશજીની તાકીમ

તમે કોઇપણ જાતના બ્યાયામ કરો એ ફાયદાકારક જ નીવડવાનો એકલી એકી ફેરવળી કે દરબેક કાઢવા, મલખ કરવા કે નમરકાર કરવા, કે ટેનિસ ફુટબોલ કે ક્રિકેટ રમવા તે આરોગ્યના સરસાણુ માટે કે રાશીર સુદ્ધ બનાવવા માટે અત્યજ ફાયદાકારક છે. એથી શરીર વજર મજબુત બને છે. પણ રાશીર મજબુત બનાવ્યા પછી—અથવા તેની સાથે-માથ—આખું એક ગ્રીહ વાત પણ વિચારવાની છે. આરોગ્ય અને સુદ્ધ રાશીર, એ આ જમાનામા પુરતા નથી. આજે માણસોએ રવરજાણી તાગેલ ખીલવવાની જરૂર છે. એકી, દરબેક, મલખ તમને રાશીરની તાકીમ આપે છે, પણ રવરજાણી તાકીમ નથી આપતાં. કોઇ તમારા રાશીર પર હુમલો કરે ત્યારે નમરકાર કરીને કે ફેડ કાઢીને તમે બ્યાવ નહિ કરી રાકો. તેને માટે એક જુની તાકીમ છે.

રવરજાણુને મરે ઉપયોગી એવા પદા અને તલવાળી તો ખરકારે કાવગળી મના કરી છે. બાબા સુતેગોમા રાશીરને

મુદ્દ બનાવે, અગેગીમા સ્મૃતિ આણે ને સ્વસંરક્ષણમા ય આત્મ ઉપયોગી નીવડે એવા વ્યાયામ એક માત્ર લાહીનો છે કેવળ દસ મિનિટમાં જ સર્વ અંગેને વ્યાયામ આપે ને પોતાનું સંરક્ષણ કરવાની હીમત પુરે એ માત્ર લાહી આખાલટફ નરનારનું સ્વતઃ સાચવવાને આ સમયમા ક્રિક જ અમોઘ શસ્ત્ર છે, અને તે લાહી અથવા લકડી

આવે લાહીનો આ સર્વોત્તમ વ્યાયામ શોડે ખરો, શોડા સમયમાં સેકેન્ડે રીપી નકે છે લાહીના વ્યાયામથી શરીરમા ફ્રેક વ્યવધવને પૂર્ણ કરવત મળે છે માત્ર દસ મિનિટમા એ વ્યાયામ નરનારનું શરીર પરસેવે તરબોળ થઈ નવ છે લાહીના વ્યાયામથી શરીર મનખુત ને રીડુ બને છે લાહી-બાજના હાથની પકડ એટલે મગરનુ બચકું. લાહીબાજની લાહીનો ફટકો લે કોઈના મો પર પડે તો તે ફટકો અતુ-બરનાર મગમરનુ જ બનાવે લાહીની એટલી તાકાવ છે

જીવો પણ લાહીનો વ્યાયામ કરી શકે. મનની પ્રશ-તતા વધારવા માટે જે આ વ્યાયામ આવત ઉપયોગી છે આ લાહીશિક્ષણનો પ્રચાર દેરાબરમા, પેરેરેર, ફ્રેક માલુસમા થવો જોઈએ લાહીની તાલીમ ફ્રેક કોલેજમા ફરજિયાત હોવી જોઈએ અને લાહીની તાલીમની બાબત કઈ જ અડરી નથી તે સહેલાઈથી રીપી ગકાવ તેમ છે આપણી સાખાગેમા, પોલિસખાનામા, લકડમા, ક્યરીનારનુમા, સર્વજ લાહીની ક્વાયત ફરજિયાત કરવી જોઈએ

(સેક્રશ્યુ) — પ્રો માલુસના (લાહીની મરતો ને તાલીમ બાબત વિગતવાર માહિતી, બુગમાદીલ વ્યાયામ મફર, વડોદરા-એ સરનામથી મળશે)

(૧) આપણે કાચ પાટે જોઈ ગઈએ છીએ ત્યારે એમણી કાચ બને છે તે રેતી પાટે કેમ જોઈ ચકતા નથી? કોઈ પણ પરીયેના રજકણે કઈ રીતે જોશયા છે તેમા કપર એ પરીયેની પારદરીકવાને આધાર રહે છે કાચ સિવાય બીજા પણ ઘણા પદાર્થો પારદરીક બનાવી શકાય કાચની બનાવટમાં રજકણે એકબીજાની પાછળ એવી રીતે જોડવાય છે કે તેમાથી પ્રકાસ સોસરો નીચી શકે રેતીમાળી એવા પણ કાચ બનાવી શકાય છે એ માત્ર પ્રકાસને દાખલ જ થવા દે છે પરંતુ પાછો એવી રીતે વિખેરી નાખે કે એ ને તરફથી આવતા હોય તે તરફની વસ્તુઓ દેખી ન શકાય

(૨) આપણા શરીરમા મરતી ક્વાથી આવે છે ને વળી પાત્રી એ ક્યાં નવ છે ?

આપણા નાક અને ગળા ઉપર માછકોળ નામના બંધુઓ નવારે હમસી કરે ત્યારે આપણને શરીર લાગે છે કોઈ પણ હવામા શરીર લાગેલી ન રહેતી હોય એવા માલુસ પાસેથી મુજ આ બંધુઓ આવે છે માલુસના નાક અને ગળા સિવાય આ બંધુઓ લાગે જ બીજા કોઈ જગ્યાએ રહે છે ને રહેવા હોય તો કનચ જમીનમાથી કે એ નવા હોય ત્યાંથી આપણને શરીર લાગે છે પણ મોટા લાગે શરીર બીજા માલુસ પાસેથી જ આવે છે બીજા પ્રકારનો જવાબ એ છે કે એ આવા પછી શોડા સિવાય અપણું શરીર એમની સાથે કેમ વર્તેતું તે શરીર પેટે બાહ્યી નવ છે એટલે હા તો તેમને નાસવાય છે અથવા રહે છે તો તુક્સાન કરી શકતા નથી. તેથી આપણે પાછા સાળ થઈએ છીએ પણ બળી વાર તો શરીર આપણી પાસે ને રીતે આવે તે જ રીતે પાત્રી બીજા કોઈ જગે ચાલી નવ છે

(૩) ક્રિકાએક માઠા સમાચાર સામજવાથી માલુસ એમુદ કેમ બની નવ છે ?

એમુદ થવાના કેટલાક કારણો છે તેમાનુ એક કારણ મગજના અમુક ભાગને લોહી નહિ પહોંચવાનું છે એકાએક સખત લાગણી ઘઈ આવવાથી આમ બને છે લોહીની નસો એકદમ સંકોચાઈ નવ છે એટલે મગજને લોહી પહોંચી શકતુ નથી ને માલુસ ફિટો થવાના સફેદ પડી નવ છે નવારે આવી સ્થિતિ થાય ત્યારે તે જમીન ઉપર પડાવ છે એને પજડવામા પણ કુદરતની દયા જ રહેલી છે, કેમકે માલુસ ઉભો રહેવા કરતાં ને ચતો પડયા હોય તો લોહી મગજ સુધી વધારે સહેલાઈથી પહોંચી શકે છે ન્યારે આવી રીતે કોઈ એમુદ ઘઈ નવ ત્યારે તેને ચતુ સુવાડી દેતું ને નવા સુધી શક્તિમા ન આવે ત્યા સુધી શરીર કરતા આધુ નીચાણમા સખતુ, એથી લોહી મગજ સુધી પહોંચી શકે

(૪) ચાલતી વખતે આપણે હાથ કેમ હલાવીએ છીએ ?

આનુ કઈ ચોક્કસ કારણ મળી મળુ નથી, પરંતુ એટલું તો નક્કી કે હાથને શરીરની સાથે જકડી રાખીને ચાલવા કરતાં ને એને કુદરતી રીતે હલવા રાખીને ચાલીએ તો ચાલવાનું વનારે સહેલું પડે છે કનચ હાથ હલાવવાથી અનજલું પણ આપણે શરીરનુ સમતોલપણું બળતી રાખના હકથું નમે તેમ હોય, પણ ચાલવાની સરળતા માટે કુદરતે આ ચેજના કરી છે એટલું તો ચોક્કસ

શ્રુષ્ટિએ વૈવ, હકીમ અને હકીમોને ત્યા હોડવાથી ને મરિતમા અનેક વસાણા તથા રસાયણો બરવાથી મનુષ્ય સોવતુ છવન દુક કરે છે, એટલું જ નહિ પણ પોતાના મન કપરનો કાણ જોઈ જોરે છે, તેથી મનુષ્યનુ જોઈ જોરે છે, અને શરીરનો ચવામી મહેવાને બદલે શરીરનો શુકામ બને છે

—ગાંધીજી

અમેરિકાના સીડીઓનો ઉદ્ધારક બુન્ડર ટી વોશિંગ્ટન ચૌદ વર્ષની ઉંમરે અલ્યાસ કરવા હે-પટન ઇન્સ્ટિટ્યુટમાં દાખલ થવા ગયો, ત્યારે ત્યાંના ઉપરી મિસ મેશીએ તેને કુળ ધુલવાળો આ વાતે જાણેડો સાફ કરવા કહ્યું ત્રણ આર વાર આપડીને છુકરે તે બરાબર ચોખ્ખો કરી દીધો મેરીએ સફેદ રંગના કપડા તથા હાજરીઓના કુલ્લામાં ખોર્યો પાણી એને રજુ સરખી મોડી નહિ એટલે કહ્યું 'તુ આ સરસામાં ચાકી રાખીગ' આવી આકરી પરીક્ષાની તેવારી પડે જ છુકરે ટવનમાં મહત્તા મેળવી

જોડાળીની સામાન્ય બુદ્ધિ
રમણિય નહિ પણ રમણીય
રમણીકલાલ નહિ પણ રમણીકલાલ
અમલ્યતા નહિ પણ અમલ્ય
વિદ્વતા નહિ પણ વિદ્વતા
ઉત્તમિ નહિ પણ ઉત્તમિ

દુધ ઉકાળવા પાણી વાસણને સાફ કરવાની એક સાવ સહેલી રીત છે દુધ મદી લાઇને લસત જ-વરાણ પણ નીકળી જતા પહેલા વાસણને ઢાણી દેવું, ને એ હરી નય ત્યાં દુધી એમ ને એમ જ રહેવા દેવું પછી ઢાણા પાણીથી બરેલા મોઢા કામમાં વાસણને ઝગોળી દેવું એકદમ સાફ થઈ જશે

મમમાખીના ડાબ ઉપર જો તગજ ફગળી કાપીને ઘસી દેવામાં આવે તો ખીલકુલ પીડા તો નથી થતી પણ રોગો જે ચડતા નથી

દીલો પડી ન-એવા રકુને બારે-બાર બધબેસતો કરવા માટે નીચેની યુક્તિ વાપરવી ત્રાગા કે પિત્તબળે વાળો લઈ રકુના એકેએક આડા ઉપર ચિત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે વીંટળી દેવો આ રીતે રકુની બાડાઈ વધવાથી એ દીલો નહિ પડે

કચ્છના ખેડાઇ ગામનો રટીસા આ કચ્છની આલુદો આલો એના નામે પ્રમાણે ખરેખર આગની છે એની ઉમર તમે શી ચારો છો? ૧૧૬ વરસના છે! છતાં કોસ કપર ભેરે છે, પોતાના કરડા બંને ધુએ છે, અને ખાવાના યોજીને તો એવા છે કે એટલા ખનુર, મોજ કે પેંડા તો હોય જ. એમને દાત અને ચેડા નવા ફુટ્યાં છે અને કંઈ સેષધારી દાતે બાળી રહે છે પગરસે ઠેક અમદાવાદ પાસે પીસણા સુધી આવી અએલા ઘરના કાવણ અને વણાટનું કપડું આપો જ-મારો એમણે વાપર્યું છે ધરનાં સુખી છે અને વીસ પ્રપીત્રો હવાન છે ૧૦૦ વરસ સુધીની બધી હાજીકતો હજી વિચતવાર ચેકેસ નામકામ સાથે આપી રહે છે એવી તો ચાંદાસત ભજી કાયમ છે!

હુંદેલા કુલને ઘાળ રાખવા માટે એને જે પાણીમાં રાખવામાં આવે તેમાં ને સાણીની બેજણ નાની ફટકીઓ એગળી નાખી હોય તો કુલ વધારે વખત ઘાળ રહે છે

કોતરજી રાણા ફર્નિચરમાં બગાડ રહેલી કુચ કાઢવા માટે સાઇકલને વધ વાપરી જોએ

કારતક (નવેમ્બર) ગાદ જતુ અછરજી કપર હોય છે દાડમ, પીચને ચોપેલા આ મોસમમાં બનતરમાં આવે છે બટ્ટા તથા શિવાળી રાખરિવા રોપવાની મોસમ મુળા, મોઝરી, કાવ લસણ, ગરમર, મેથી, રીંછણી, કેલેજ, કોસી ફલાવર, મોલકોલ, દમાદા વગેરે રોપવાની જતુ ચલણના રોપ આ માસમાં રોપવા છર, ચણા, રાઈ, સર-સવ વગેરે પાકની મોસમ બાકી રહેતુ ઘાસ, દાગર, તથા ચેરડીની લણણીની જતુ મગ, મક, અડદ, રાણ, બીડી વગેરે પાકવાની મોસમ મઢિયા કપાસ અને વરિયાળીનો પાં આ જતુમાં ઉતરતા માટે છે

ઉપરની આકૃતિમાં લેહાની પાટીના છ કટકાને ખોસીઓથી જોડી દબને બનાવેલી ભળી બનાવી છે કુમારવીરો મારે આ બધુ કૃપયોગની વસ્તુ છે કૃષ્ણ-કાયરની આસપાસ ઘોડાક પથ્થર મોડીને એના પર આ ભળી જેઠમિ તેટલા નાનામોઢા માપમાં મુકીને રાખી રાકાય. કૃષ્ણયોગ થઈ રહ્યા પછી એને સહેલી તથા એટલે સહેલાઈથી ખિરસામાં માઈ રહે એ બનાવવા માટે ૧૦ ઇંચ લાંબો, ૧ ઇંચ પહોળો ને ૩/૨ ઇંચ જાડો પાટીનો કટકો વાલશે

પહેલુ સુખ તે વડતે નથી

તડકો આવતો હોય એવી જગ્યાને ચરીસો ન ટાચવે કમકે એની પાછળની સિંદુરવાળી (કલહ કરેલી) બાજુ પર સખત પ્રકાર પડવાથી તે આખો ને ડાપાડુધીવાળો થઈ જાય છે

વાસણગ્રાથી ફગળી કે કોગિજની મધ કાઢી નાખવા માટે તેમાં થોડો સુરો નાખી ઘસીને કુળ સાફ કરી નાખવું

તમારા પુસ્તકાલયને

ઉચ્ચત બનાવવું હોય તો
'પુસ્તકાલય' માસિકના આદક થાઓ.

પુસ્તકાલય

૧૯૨૫ના ઑક્ટોબરથી ત્રિમાસિક નરીકે શરૂ થયું
પરંતુ પુસ્તકાલયને લગતા પ્રશ્નો અનેક હોવાથી
એને ૧૯૨૭ના જાન્યુઆરીથી માસિક બનાવવામાં
આવ્યું છે.

એમાં

દેશપરદેશના પુસ્તકાલયોની વિગતો,

સ્ત્રી-ઉપયોગી, આશોપયોગી, તેમ જ ભિન્નભિન્ન
વિષયો પરતેના પુસ્તકોની યાદીઓ, ચાલુ સા-
પ્તિ તથા વાર્તાસાહિત્યનો દિશાચક્ર પરિચય;
આળો, સ્ત્રીઓ, સંધ વગેરેના પુસ્તકાલયોની
ચોજનાઓ, હાલકામને લગતા માહિતીપૂર્ણ લેખો,
માસિકોના ઑક્ટોબર પડવાની વિગત, તથા
એમાંના વાચવા જેવા લેખોની યાદી. દુકામાં

પુસ્તકાલયોના સંચાલકો અને વાચકોને
મહાદર્શક થઈ પડે તેવાં અનેક લખાણાનું

૪૮ પૃષ્ઠ વાચન દર મહીને આવે છે. ઉપરાંત
દરેક એકમા વરોદરા મેન્ટલ લાયબ્રેરી ડિપાર્ટ-
મેન્ટના સંકલ્પકર તથા જુદા જુદા પુસ્તકાલયોના
મકાનો વગેરેના ચિત્રો પણ અવાગનવાર આવે
છે. કાગળ, છપાઈ, રૂપરંગ પણ સુદર હોય છે
પુસ્તકાલયોને ઉપયોગી ન હોય તેવી ગદ્યરચનાઓ
લેવામાં નથી આવતી.

લાગત

વરસના રૂ. ૨-૮-૦

પરદેશના રૂ. ૫-૦-૦

આ માસિક વિના નમોદ પુસ્તકાલય અપૂર્ણ નહેતો.
માટે તુરત આદક થાઓ.

પાછલા એક ચિત્રકમાં દર્શો ત્યાં સુધી મળી શકો

વ્યવસ્થાપક, 'પુસ્તકાલય'

પુસ્તકાલય સ. સ. મેંજી કો., વરોદરા

બાળકોની રમત

દોઢ આનામાં ચોરાશી જ્ઞાન

બાળકોને ઘણી ગમ્મત સાથે જ્ઞાન
આપે છે. નાનાં પાંચ વર્ષનાં છોકરાં
પણ સમજી શકે તેવા સરલ મોટા
શબ્દોમાં ચિત્ર સાથે.

ફક્ત દોઢ આનાની દીકીટ બીડી

ધી હાલ ઇન્ડિયા એકવર્ષાગ્રજિંગ
એજન્સી: અમદાવાદ

બાળકોને વહેંચવા માટે સામગ્રી
૫૦૦૦ બાવ રૂ. ૨-૪-૦
તથા ૧૦૦૦૦ રૂ. ૪-૪-૦

નીશાંગી અને જાલવાન શરીર
તેજસ્વી મુખમુદ્રા અને મધુરકંઠ
તીવ્ર અને ચમકદાર બુદ્ધિશક્તિ

ચોતાને હોય એવું
કોણ ન ઇચ્છે ?

દિમાલયભાષી મગાનેલી અખેસલ એજન્સિ

બ્રાહ્મી

ના નિવ્ય મેનથી એ બધું પ્રાપ્ત કરી સમાય છે.
અહીંયાથી બનતી નીનેની વસ્તુઓ તેવાર મળે છે

અહીં તેજ ૧૦ તેલાના ૦-૧૫-૦

આહી મળત ૧૦ તેલાના ૦-૧૫-૦

અહીં મોળી નવ ૪૦૦ ૧-૦-૦

આહી ધન ૧૦ તેલાના ૧-૮-૦

આહી પના ૫ તેલાના ૦-૮-૦

અખમાવગ લખવ એકાદ મીન મગાની
એલ. કે. મેધાળી ૧૮ અખમાવગ

વિદ્યાર્થી, વેપારીઓ, વકીલો અને
બીજા મહત્વના કામ કરનારાઓને એના
મેનનાથી અભવજ એવું પોષણ મળે છે.

નાનાં—મોટાં, મોટાં—નાનાં
કરી—પુરુષ, નખાનાં—મનખાનાં
એકાઈ એવું એવન કરી શકે છે.

તમે વાપરી જોયું છે?

ઝંડું કેસરી જીવન

કેસરી જીવન ઝંડું જ
- મેળવવાનો આચર્ય મનો

મહારાષ્ટ્રના

રસમિદર, અકક, કેસરી, કાનુની અને બીજા
રીપન, પાચન, પીડિત શ્વાસ કેસરી
લંબા સ્મર આમળાભારી બનાવેલા
આ સુરક્ષિત, સુવાસિત, સ્વાદિષ્ટ
ને પીડિત બોરાડું નિયમિત મેવન
લાખુ આરુણ તથા સાચી સ્મરભૂષિ
આપી રાગીમા બસ અને તેજ તથા

એક દરિદ્રમાં મેવન પુરે છે

પા રતલના પાટનો રૂ. ૧૫

અરધા રતલના પાટનો રૂ. ૨૫

એક રતલના પાટનો રૂ. ૪૦

ઝંડું

ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ

લિમિટેડ

કારખાનું સયાની રોડ, મુંબઈ-૧૪

કુશન. જુની મહાગનવાતી, કાલબાદેરી

મુંબઈ-૨

કેસરી જીવન

અમદાવાદના એજન્ટ
લોગીસ્ટાલ ગ્રાધર્ન રીચીરોડ

ત્રાન.

આ રી.

દીલો નહિ આઉર આપરી વખતે, જોડે જાગર 'કુનાર'ના વાચી દાની એવું જણાવતો

સાપ્તાહિક

અંક
૪૮

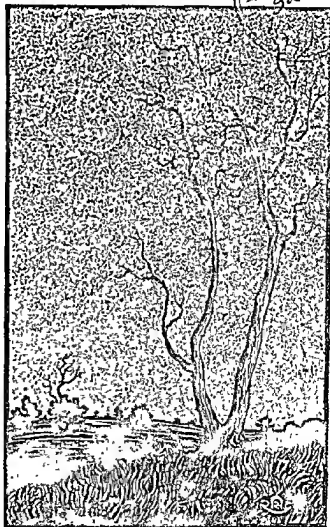
દેગતી મજનું
માસિક

માગસાર : ૧૯૮૪

ભાગ ૪
અંક ૧૨

સંપાદક : રવિશંકર રાવળ

શિશિની
રુપા

બાલ-હૃદયોએ મંજુર કરેલું
મોઢાંઓને રહેલું અને

પ્રત્યેક સંસ્કારી કુટુંબમાં જતું બાલમાસિક

બાલમિત્ર

બાળકોને આનંદ ને વિકાસ આપવાનો ચલન કરે છે.

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૪

નમુનાનો એક મફત

બાલસાહિત્યમાળાના બે પુસ્તકો, તારામંડળ કાચુ પુસ્તક
૦-૬-૦૦ . પાકુ પુસ્તક ૦-૬-૦૦ કુમાર વીરસેન ૩-૪-૦૦

લંબો : ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી આલુંદ

શ્રી ચૈતન્ય અને પ્રદિત સાર્વભૌમ

શ્રી પ્રમોદકુમાર ચટ્ટોપાધ્યાય ત્રિવંદી મુખચિત્ર

વાચન (કાવના) દેરાળજી પરમાર ૪૮૬

મિત્રલસ ૪૬૦

ચીતરવાતુ સહેલ છે ૪૬૨

કવિતાજ (નાટિકા) 'ધૂમકેતુ' ૪૬૩

કાવ્યમી હરીશ્ચંદ્ર પરિણામ ૪૬૮

નવી કીર્તીમી હરીશ્ચંદ્ર ૪૬૮

ને. કૃષ્ણમૂર્તિ યુગીલાલ ભટ્ટ ૪૬૬

સિદ્ધનંદ અને પૂના સામનારાયણ ના. 'ધાકક' ૫૦૪

અથાલું ૫૦૬

સ્વિટ્ઝર્લેન્ડની સાતિમાં લવજી ત્રિભુવન ચૌધ્રિયા ૫૦૭

પૂનાની નગીન એક દરશ (ફોટો) ૫૦૮

ફોટોગ્રાફીની હરીશ્ચંદ્ર પરિણામ (ફોટો-પેકેટ) ૫૦૯

અમર રહો (કાવ્ય) 'ગિરીગ' ૫૦૯

બીજ (કાવ્ય) દેરાળજી પરમાર ૫૧૧

શ્રમણ બેળગુજા હરિપ્રસાદ મજરાય દેસાઈ ૫૧૩

નંગળારી ચોપર પર અખતરો ૫૧૬

છપનપરાય નવલસામ ત્રિવેદી ૫૧૭

આફ્રિકાના પત્રો નાનાબાઈ ૫૧૯

એ કોણ? (કાવ્ય) ચન્દ્રકાંત મગજી જોશી ૫૨૦

બૌદ્ધ-કીર્તી ૫૨૬

ફોટોગ્રાફીની નવી કીર્તીમી હરીશ્ચંદ્ર ૫૨૭

બાળવિભાગ ૫૨૭

સાનવીલા ૫૨૮

સ્ત્રીકાર ૫૨૮

મધુકરી ૫૨૯

ઉલ્લુ પાનું ૫૩૨

તપ્તી સંવિરામર રાવળ, મુદ્રક-પ્રકાશક બલુભાઈ રાવત,

કુમાર મિન્ડરી-કુમાર કાર્યાલય, ૨૭૦૭ રાયપુર, અમદાવાદ

લવાજમ વરસના રૂ. ૬: પરદેશના રૂ. ૭ અથવા ૧૧ રૂ.

મુળાર્થના એજન્ટ સી. જમનાદાસની & મિન્ડેસ સ્ટ્રીટ

આહકો વરસની રાજ્યાતથી (એટલે પોપના અકચી) નોંધવા-

નો સ્થાન છે વરસની અધવચથી આહકો નોંધાતા નથી

લેખકો નેઓને ઉગતી પ્રત્યે મારે કંઈક ખાસ પ્રેરક કહેવાનું

હોય તે જ લખે, અને પોતાના લખાણ જની રાકે તેટલા કુર્મ,

કમળની એક ન બાહુએ, ચોખ્ખે અક્ષરે, પુરા નામ હામ

સાથે, અને પાછા મળાવવાં હોય તે પોષ્ટેજ સાથે મોકલે.

પુટે છે

અમારી ફાઇલોમાં 'કુમાર'ના નોંધણા એકેડે

૧ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૭

૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૨

૨૪ ૩૧ ૩૬

આમાનો ફાઈ એક તમારી પાસે ભેરડો હોય
તો અમને મોકલશો? અથવા મેળવી આપશો?

દરેકની ૦-૮-૦ આપીશુ

લંબો કુમાર કાર્યાલયને

કુમાર કાર્યાલય:ગાંધીવાદ

શ્રી ચેતન્ય અને પડિત આર્પણભ
ચિત્રકાર શ્રી પ્રભાકુમાર ચટ્ટોપાધ્યાય

આવતી કાલનાં નાગરિકો ધડતું પ્રાણુ પ્રેરણા ને પુરુષાર્થનું માસિક

વર્ષ ૪ અંક ૧૨

આગસ્ટ ૧૯૮૪

વાચન

વાચન એ મનનો પવિત્ર સંસ્કાર છે. શરીરને જેમ સ્નાન તેમ મનને વાચન. વાચન રસભર હોય;—વિકાસી નહિ. પછી એ રસ શોકાતુર આનંદનો કે મધુરી કરુણનો હોય.

જગતના મહાપુરુષોનો જીવનસહવાસ સૌને મળવો અશક્ય છે. પણ પુસ્તકો દ્વારા આપણે એમનો સુદૃઢ યોગ સાધી શકીએ છીએ. એ રીતે વાચન એ માનસિક મિત્ર છે, આત્મપૂર્ણ છે;—જેમાં કોઈ સ્થૂળ મૂર્તિની નાંક પણ અસરરૂપની લાવના રહી છે. જાગ્રકો વાચનમાંથી આનંદ મેળવે અને જાદુઈ સૃષ્ટિ કે સ્વપ્નભૂમિ રહે. કુમાર ભત્રાકેળવણીની સાધના માડીને લાવિ જીવનની મહત્ત્વાકાંક્ષાઓ ઘરે ને વિચારભૂમિકા ખાંધે. મોટેશં સંસારના ઉપયોગનું, અવ્યાયના જ્ઞાનનું કે શોખનું વાચન કરશે.

આપણે ત્યાં શોખ કાળે શોખ વાચન વિના ઘણાં માનવચિત્ત કરમાય છે, અને તેમની શક્તિઓ વણખીલી વેદકાય છે, જ્યારે અમુકને વાચનનો એવો તો નાદ લાગે છે કે તેની પાછળ એ કેવળ તર્કવાદી પંડિત કે પુસ્તકિયા શ્રીકા ખની જાય છે.

જહોળા મતપ્રચાર અને ચોક્કાંધ જ્ઞાનપ્રકાશનના આ જમાનામાં પુસ્તકની પસંદગી અને વાચનની વીણણી જરૂરી છે. એક વિદ્વાનના વચન પ્રમાણે ‘અમુક વાચન માત્ર’ આપવાનું જ હોય છે, ... માત્ર જુદા જ વસ્તુઓ પચાવવાની હોય છે.’ એવા પસંદગીના વાચન પછી તેના ઉપર ચિંતન—ઉંડો વિચાર થવો જોઈએ.

વાચન એ નિર્દોષ, સુંદર ને શાન્ત પ્રવૃત્તિ છે. ખેતીનીમાં કે ઉઠાસીમાં, કામથી થાકીએ કે વિચાર કરીને કંટાળીએ ત્યારે વાચન મધુર આરામ બને છે. કપરી નિર્દોશની ઘડીઓમાં પણ વાચન ઉત્તેજના ને લાવના સચિ છે,—જે જીવનનું નવું ઘરતર ફેરે છે અને તેને નવેતરથી ઓપ આપે છે.

દેરાજી પરમાર

આ બંધ સાથે 'કુમાર' ચાર વર્ષ પુરા કરી આગળ પ્રવાસ આપે છે. જેમણે જેમણે ધીરજથી એ પ્રવાસમા સાધી-દારી સખી છે તે બધાને નવા અનુભવેલા, નવી જાવનાઓ અને છવનની નવી કલ્પનાઓ મળ્યા છે કે નહિ તે પોતાના અત કરજીને પુછી જીએ અને તેો કામ કરતા, નાણાં અને સમયના ખાડાઓ ઓળખતા, નાનાંમોટી સુ-રકેલીઓ વધાવતા જે પાડો, જે વિ-વિધ અનુભવે મેળવ્યા છે અને વાચ-નારાઓની લાગણીઓનો પરિચય મેળવ્યો છે તે આ છવનને અહોભાગ્ય અને સાર્થક બનાવવા પુરતા છે એમ લાગ્યા વિના રહેતુ નથી.

છંતુ 'કુમારને' જગત ધેરી ફરી વળ-વાની ઉમેદ છે, પૃથ્વીના સર્વ દેશોની પ્રવૃત્તિ, આચાર અને જ્ઞાનમા નજર કરવાના અભિલાષ છે, વતનમા જ્ઞાન, અનુભવ અને કળાહુતરની જ્વલત પ્રતા-પી જ્યૌત જળકી ઉઠતી જોવાના કોડ છે ખત, સૌર્ય અને સાહમની પ્રતિમા સરખા નવજીવનોની આરામ અને પ્રયોગો ખીલવવાને કોઈ અદ્ભુત સંસ્થા સમર્થ એવી મહત્વાકાંક્ષા છે એ શી રીતે મૂર્તિમય થાય ? પરમાત્માના તેજ દેશના મન્નજનોમા ઉતરે અને ધનિક, સાહસિક તથા વિદ્વાન સહકાર આપે તેો એ સહજ છે પણ બીજાની આરામ રાખવા કરતા પોતાથી બંધત કરી છૂટતુ એ અમરો મુદામતર છે 'કુમારના' આહ-કા પાત્રે અને એટલુ માગીએ છીએ કે તમારો સાથ અને સહકાર નિભાવી રાખો, બાકીની ફરજો અને યથારાજી અવરજ અદા કરીશું.

આ અંકમા લાઈલવજ થોરિયાએ સ્વિઝર્લૅન્ડમાં બરાએલા આતરરાષ્ટ્રીય

બહુલપ્રચારક સમેલનનો રસમય અહે-વાલ લખ્યો છે તે વાંચીને કયા આ-નવપ્રેમીને એવી સરથાનો પ્રચાર પોતાના દેશમા કરવાની આકાંક્ષા નહિ ભમે ? તમારામાથી કોઈને એ લેખ પરથી, એવી અભિલાષા નજર થાય છે ખરી, કે આપણે ત્યાં સુલ્લાતના જ વિદ્યાર્થીઓ અને કુવાનોનું એકું સમે-લન કોઈ રમત મુદ્દર રમજમાં થાય, તથા રૂઢિચાલો પડતા મુખી ખુલ્લા દિલ અને સરળ બ્યવહારથી મળવાનું બને, બ્યાખ્યાનોની ધમાલને બદલે રાત વાર્તાલાયોથી સુજનોની મૈત્રી સધાય એવા પ્રસંગે યોગવાય અને બારાણીથી મહેમાનગીરી જોગવવાને બદલે એક મહાન મુદ્દના બાબકોની જેમ જો અરસપરસની સેવા અને બરદાસ ઉઠાવી પ્રેમ અને સહિષ્ણતા ફેળવે ? તે લાખોના ખર્ચે ચાલતી સા-ળાઓ ને વિદ્યાપીઠો કરતાં જે ત્યાંથી થયું કીમતી છવનમનો મણે અને આખા દેશમા મૈત્રી, પિંજન અને સદ-કારનું મુદ્દર વાતાવરણ ઉત્પન્ન થાય તમને આવી અભિલાષા નજરતી હોય અને તમે જ તેમા ભાગ લેવા તત્પર હો તેો એકાદ સ્થાન, બ્યવસ્થાની

જાહેરાતો

જાહેરાતો બહુ જ અનિવરિત છે. માટે મહે-બાની કરીને એ ખરાબ દેવ છેડાશે જ સહેજ વધુ લખાઈ ગયું છે માટે માફ કરીએ જા. ન. ૧૧૮૪"

દરખાસ્ત મુખીશું પછી એ પાર પાડવાનું તેો ભાગ લેનારાઓના હાથમા છે.

'કુમાર' વિષે અમને વાચનારાઓ તરફથી એકમતે અનેક અભિનંદનો અને ખુલ્લા એકસરો મળ્યાં કર્યાં છે એ બધાની વચ્ચે પહેલી જ વાર એક બંધુએ પોતાનો કટુ અનુભવ પણ બહાર કર્યો છે એ અમે રજુ કરી આ વર્ષનો દિસાલ પુરો કરીએ છીએ.

"આપ હવે 'કુમાર'ને બંદોબસ્ત આકર્ષક કરવાને બેરકાર રહો છે. ગયા દીવાળી આઠના આપે લાળા લાળા લેખો લીધા; કે જે વાંચના વાચક પશુ નંદાઓ ઉપર, એના લેખો અદ્દ અપ-યા. લાળા લાળા લેખો એટલુ જ નહિ પર કારણ માસના અંકનું મુખચિત્ર પણ તમે ખુચી લીધું. તેો પછી તમે તમારી ભતે જ કહેા કે તમે કેવી રીતે અમને સતોષી રાકીશો ? નંદાકાં ભો-જનુ તેો એટલુ બધુ લખાવ્યું છે જેથી કરીને મને તેો એમ જ ધ્યુ કે મારે 'કુમાર'ના આહક નથી થતુ તેો પછી ખુલ્લુ લક્ષણમા તેો પૂછતુ જ શું ? 'કુમાર'નો દીવાળીને અક બીજા સારા સારા માસિકોના દીવાળી અક નેટલો મને તેો આકર્ષક ન લાગ્યો.

તદુપરાત તમે થયું જ અનિવરિત છે. માટે મહે-બાની કરીને એ ખરાબ દેવ છેડાશે જ સહેજ વધુ લખાઈ ગયું છે માટે માફ કરીએ જા. ન. ૧૧૮૪"

આ લાઈને અને સો જવાબ આ-પીએ કે 'કુમાર' એની ક્ષાની ઉપરતુ માસિક છે એટલે એણે તેો 'બાલ-મિત્ર', 'બાલછવન' અને 'બાળક' એ ત્રણ પૈકી કોઈ પણના આદક થઈ જવું એ જ યોગ્ય છે 'કુમાર' તેો જેઓ ગુજરાતી બાપા સારી રીતે વાંચી સમજ

(સ્ખલ્પમાઈ)

રાકે છે અને જીવનમાં નવી દૃષ્ટિ, નવા વિચારો અને આગળ વધતી દુનિયાને પહોંચી વળવા અત્યુત્તર છે-તેવાર છે તેમને માટે છે 'કુમાર' માત્ર નેત્રતા આપેલ અર્થ નથી, 'કુમાર' માત્ર કુરસતુ વાંચન નથી, 'કુમાર' એ ધર્મનો સોળતી નથી; શાળા અને શરૂમાં એ અભ્યાસ અને અનુભવોનો આશાવ છે તેની પૂર્તિ રૂપે 'કુમાર' છે; વૃદ્ધિ અને સિદ્ધિ એ જાળવ વિશે બાળે જ વિચાર કરે છે તે એક મિત્ર રૂપે 'કુમાર' રજુ કરે છે, 'કુમાર' અભ્યાસ, અનુભવ, પ્રેરણા અને પ્રગતિનો સંદેશવાહક છે.

આ અંકનું સુખચિત્ર

બંજાળામાં છે. સ ના રોજખા દેશમાં થઈ ગયેલા, પ્રજાના અવતાર રૂપ મનાતા શ્રી ચૈતન્યદેવ અથવા મૌર્યામણ, અને ત્યાંના મહાપંડિત સાર્વજીય વચ્ચે બનેલા પ્રસંગનો એ ચિત્ર છે. વાસુદેવ સાર્વજીય નવદીપ (હાલના નદીઆ આમ)ના વતની અને સુખ્ય પડિત હતા, અને મહા વિદ્વાન વસુદાતા પાછળથી તે હરીશ્યાના રાન મતાપદ્ધતના સભાપડિત થયા અને જગન્નાથપુરીમાં વાસ કરવા લાગ્યા. એમને પોતાની પડિતાઈ અને વિદ્યાને જાણુ થઈ હતો શ્રી ચૈતન્યદેવ જગન્નાથપુરી ગયા ત્યારે એમને મળેલા બને વચ્ચે સુખ્યબંધન થઈ ચાલી અને તાદ થયા ચૈતન્યે સાનંદોમ પડિતની એકેએક દલીલને અતિ નક્કાપૂર્વક તેણી નાખી પડિતને અતિ આશ્ચર્ય થયું કે આટલી નાની ઉંમરના પોતાના સાખ્ય સરખા આ જીવનમાં આટલું જ્ઞાન ક્યાથી એટલું અભિમાન ગળી ગયું કહેવાય છે કે એને શ્રી ચૈતન્યનાં પદ્મજૂત પૂર્તિ રૂપે દર્શન થયાં ને એમને અવતાર માની ચરણે પડ્યા, તથા એમનું સિધ્ધત રવીકાંતુ ચિત્રમાં આ મસૂંચ આલેખવામાં આવ્યો છે. પડિત સાર્વજીયે સંસ્કૃતના હાખેતી શ્રી ચૈતન્યની શ્રુતિ આજ સુધી વેધજ્ઞોમાં પ્રચલિત છે.

આવતે વર્ષે

'કુમાર' પ્રતિવર્ષ વધારે ને વધારે સાદ થતું આવે છે એવી શ્રદ્ધા ચોપાસ બધાઈ મળે છે અને તે એમ આવતા વર્ષને માટે તો જરૂર સિદ્ધ કરી આપીએ એટલી તેવારીમાં બીએ. સુધ્ધ ત્રિરંગી ચિત્રોની સખ્યા પણ વધારવાનો અર્થ નિશ્ચય કર્યો છે. આવતા જ અંકનું મનોહર ચિત્ર તમે ચાત્યાર સુધી જીવતાતમાં જોએલા ચિત્રોથી કેટલું જુદું જ તોલેલું લાગશે. ચિત્રગણિક વિદ્યાર્થીઓ અને અભ્યારીઓ તે પરી નકલો કરવા લલચારો જ એટલા માટે અમે તેની રંગ પુરણીની હરીકાંઠ પણ રજુ કરીશું. જગતના એક અદ્ભુત વિજ્ઞાનપ્રણેતાની જીવનકથા જીવનથી બાધામાં નથી ને મહત્તરને અભ્યાસ પુરો પાડશે. જગતોની કથા, પ્રાણીઓની જાતોઓ, ખરેખરા અનુભવોની કદાખીઓ વગેરે સમૃદ્ધ તો અમરે હજુ દબે જ રજુ કરવાનો છે. તે ઉપરાંત, કેટલાકની કથા સમગ્રવત્તા મકરણે ચાલુ થશે. બીજા દુનરરરરરર ૬૫૨ પણ બાનીક વર્ણનો સાથે લેખો તેવાર થાય છે આરોગ્ય ને સન્નિવિધસૂના દૃષ્ટિએ તે પ્રયોગો અવનવીનીતે મુકવાની ચોખ્ખા પણ છે.

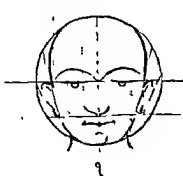
આજ અને કાલ

આપણે જ આપણા શ્રદ્ધા બીએ. આજે વિચાર કરીએ કે આપણે તો આજ કરે છે, ને કાલે તે કરવા સક્તિમાન થઈશું. આજે આપણે પા-રીએ કે આપણી કાલ આવી પડે, ને તે જરૂર એવી જ પડશે. આજમાથી કાલ આવે છે, ને આપણી આજ ઉપર કાલ અવલમે છે આપણે આજને બરોબર જીવીએ, આજે આપણે જીવન સાર્વજી કરીએ પછી તો કાલ કેવી પડશે તે આપણે બનીએ જ બીએ. આજ એ મહત્તરની ધરી છે આજને પકડીને એના ઉપર ગેખ માનીએ તો કાલ અને કાળના ઉપર અંબજો વિજય છે (સિદ્ધાચરિત્રમાં)

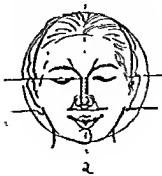
જ્યારે તમે અઢગ ટકવારી બનશો અને વિદ્યા તમા દુનર-કિસલપમા પા-વરવા બની જશે, જ્યારે તમારા દૈમ-દૈમમાં દેશભક્તિ બાધી જશે, વનતોડ મદેનત કરવામાં રિહુપત નહિ માનો અને અગ મંજાળાનું સ્વપ્ન પણ ચાલ નહિ આવે, ત્યારે નહી માનતે કે તમારા દેશની ભૂમિનો એક નાનો સરખો ટુકડો-અરે! એ માદેવનનનું એકએક સમજી તમને માણી રે વધારે બહાનું લાગશે એ દશામાં દેગને કાલે માણ આપી દેવાનું તમને ગૌરવ-ખરૂં લાગશે. ત્યારે તમને એમ લાગશે કે પરાધીન બની બીનએલી લાતો આજ જીવન કરેલું ખરૂં ખરૂં છે! (અધ્યાન અર્પીત અમાનુસ્તાપ્યાન)

(અનુસંધાન માધુકીને ઉડેથી)

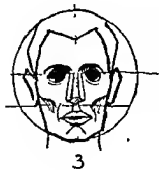
હિવસ અશિનીને એ ડોકની સાથે લાવવામાં આવ્યો અને તેના પછી કપડું હાલી લેવામાં આવ્યું અશિનીએ બંધે પોતાની પ્રતિકૃતિ બોળી લીધી હોય એમ હજુહજુદી દીધી અને પોતાની ઉપલી ડોક લંગણી પોતાની મરિયા નાકને પોતાનું નાક થીમીથી અડકાડી સુધી! મિશનને આ મુખા પણ સમજાર પ્રાણીનું બધું અશિનન હતું અને કલાકારને આથી અડિયાતો બીએ ધન્યવાદ થો હોઈ રાકે? ઉલ્લે એક જ વિચાર આવે છે, નાનમગરના આપણા અપર કસાઈની સળ-વડી ચૂસેખી કયા પર નાણાં પૂર વહેવડાવ્યા છે એમ કહીએ તો ખેદ નથી પણ હિંદુસ્તાનના પરસેવામાંથી નીકળેલા એ મજાદમા હિંદી કલાકરો માટે શ્રી આસા? એકાદ સચિતર પડિત કે શ્રી કલાકારને એના જીવન કલાકારને જિ હજુ-દ્યાઈનના કલાકરમાં હાપસના કરવાની સગવડ માત્ર કરી આપે તો અમારી સમૂર્ણ શ્રદ્ધા છે કે ચૂસેખી અડકેડેખીઓમા તેઓ જીવન મગતક પ્રવેગ કરી રાશે

૧

૨

૩

૪

૫

૬

ગયા હવતામાં (અપાર-અક ૪૩) ડાબીજમણી બાજુ
જોવા ચહેરા કરવાની રીત બતાવી હતી આ પાઠમાં સામા
ઘોડા ચીતરવાના છે આ હવે નમુનામાં કઈ ને કઈ ખાસ
છબ અને ચોળના છે

જોળ બતાવી લેવા માટે અગાઉની જેમ રૂપિયો, ટંબુ,
હાથકીનું ટાંકણ કે કપાસ ગમે તે સાદા વાપરો, અને
તેની પરિબર મધ્યમાથી એક હથો અને આડી રેખા દોરી
હોય પછી નીચેની સૂચના પ્રમાણે કામ કરો ને ને દોરી
તે ફરીફરી સ્મૃતિપાત્રી કરી રહો એટલી તૈયારી કરવાની છે
ન રમા સામા ઘોડાના સામાન્ય માપ બતાવ્યા છે
આખના ખુણા અને કાનનો ઉપરનો સારો અને આડી મધ્ય-
રેખા ઉપર જ આવેલા છે, અને તેની નીચેના જાગમા બંદોબસ
અરથે ભાને બીજી રેખા પાડવાથી નાકની લગાઈ અને કાનનું
નીચેનું મુલ નક્કી થાય છે પછી નીચે વધતા બાખના ત્રણ
ભાગ પાડવાથી પહેલા કાપ ઉપર મોની ફાડ આપરો અને
બીજા કાપ ઉપર હડપથીનો આંધો આવશે ત્રણની પહે-
ગાઈ વર્તુલની આડી મધ્યરેખાના અરથા બાને નીચે લી-
ટીયો મારતા નક્કી થાય છે. નમુનામાં બતાવ્યા પ્રમાણે
અબા આગળથી ઉપર ત્રાસી લીટીઓ મારીને એટલે જોખરીની
પહેગાઈ બનશે આટલું બાંધે તૈયાર થાય એટલે માથુ,
લમણા, નાલ અને કાંઠી બતાવતી ચહેરાની રેખા દોરી
હોય નાકની પહેગાઈ, આખની લગાઈ વગેરે બતાવવા

મધ્યરેખા પર ને બામ પાડવા છે તે જુઓ આ બરા
નમુના પ્રમાણે ધ્યાનપૂર્વક દોરવાથી ચહેરાનો સામાન્ય રોળ
તમારે હાથ બેઝીબશે કાનના તોસ ખાસ ધ્યાન રાખીને દોરશે
પ્રમાણેને લગતી આટલી રીત છ જે નમુનામાં સામાન્ય

છે વધારામાં — રમા વાળ, ભમર, નાક અને હોઠની
વિખતો વધારી છે ન કમા આ સામાન્ય બવારણના કાચુ-
ખૂ જોખરી અથવા હાડચહેરો સમજ માટે બતાવ્યો છે
આખના ખાડા, મોલના ખાડા, જડખા, કપાળ, વાળની જ-
આંચો વગેરે એકસ રીતે દોરી ગણવાને આ નાની લેતુ બેઠમે

ન રમા ઉપલા સામાન્ય પ્રમાણેને આપરે રેખાના
વજાકાથી એક ચહેરો બતાવ્યો જે વાળ બાપરો કપાળ
ચરનો પહેા જમરથી કેટલો હોય તહે છે તે પ્યાનથી જુઓ
વિલક્ષણો કપાળના માપ માટે બેદરકાર રહે છે તેમણે અર્ધા
સાચવેત રહેતુ

ન ૫ એક સુધર હોના પાટ છે સામાન્ય પ્રમાણની
મદદથી ચહેરાનું બસારુ કેટલું સહેતુ થાય છે તે આથી
સમજશે ન કમા હસતુ રહેા છે મુખ્ય પ્રમાણે હાથમાં
આવ્યા પછી આવી અનેક આકૃતિઓ અને રમુજ ચહેરા
બની શકશે

આ પાઠે પ્રમાણે કામ કે અભ્યાસ કરતા વાચનાશને
હાથ પછુ પુગ્તુ હોય તો છુટી પુછી શકે છે પોતાની કિયાના
નમુના મોઝલીને પચગવવાર કરશે

[કુલચંદ્ર એક ખંડમાં બેઠો-
બેઠો વાંચે છે પણ એક
ખાજડ પર થોડી ચોપડીઓ
ચોઢવેલી છે એક જુલામાં ચો-
ડિયું છે 'બીજી તરફ ખાજડો
પડ્યો છે, તેના પર ચોઢડા
સુકાય છે]

કુલચંદ્ર : (માથું ધુણા-
વતો ધુણાવતો ગોખતો
નય છે.)

સતતનું ચિત ચિતન રે કરું,
સન વાયક નિશ્ચય ઉચ્ચત્વ

[પડદા પાછળથી તેની
માનો અવાજ આવે છે]

મા. કુલચંદ્રીઆ ! એ..

કુલચંદ્ર . . . કુલચંદ્ર

એ કુલચંદ્રીઆ !

કુલચંદ્ર શું છે મા ?

મા (પડદા પાછળથી)

પીટ્યા ! રાગડા શું તાણુજ ?

છોકરી નહિ ઉઠે ? આગો !

હિ' રાગડા જ રાગડા.

કુલચંદ્ર : (ન સમજ્યો હોય તેમ) કાગડા કાગડા
નથી ખાતા, મા ! હું જોઉં છું ને ?

મા : અરે હું તો કહું છું 'રાગડા' તાણુવા મુઠી
દે; છોકરી જાગી જશે.

કુલચંદ્ર છોકરી તો, મા, આ કવિતા સાલજે
છે ના, એટલે સુધ્ધ નય છે.

મા : એમ ?

કુલચંદ્ર હા; બીજી કવિતા માફથી તો નથી
સુતી. પેણુ આ કવિતા ગાઈએ તો તરત સુઈ નય
છે અમારા ભારતર સાહેબ કહેતા હતા કે ચોરી
કરવી હોય તોપણ માથુ ધોલી દેવું. આ કવિતા
એટલા માટે લખી છે જોતે હું ગાઉં છું એટલે
છોકરી મુઠ અશે (પધારે મોટથી ગાય છે)

સતતનું ચિત ચિતન રે કરડ,

સન વાયક નિશ્ચય ઉચ્ચત્વ

[માથે રંગમી કાળી ડોપી, શિતબુ, ઝાટ, પગમાં
રિલપર ને કોઠના અડરના ખીસામાંથી બહાર કા-
ળજ દેખાય તેમ કાળજ ખોસીને વારવાર તે અવા-
જો, ને જળી બહાર કાઢતો, બારચૌદ વર્ષનો એ

કવિ રાજ

એક નારિકા

લખનાર

ધૂમકેતુ

• ઓકરો આરબામાં દેખાય તે તે
ધીમેથી કુલચંદ્રને બોલાવે છે. કુ-
લચંદ્ર હેડીને તેની પામે નય છે]
મા (પડદા પાછળથી)

કાણુ છે કુલચંદ્ર ?

કુલચંદ્ર : કાઠ નથી મા !

એ તો હું મનમાં કવિતા

ગોખુ છું

સતતનું ચિત ચિતન રે કરડું,

સન વાયક નિશ્ચય ઉચ્ચત્વ

(આવેલા છોકરાને

ધીમેથી) નરોત્તમ ! તેં મારા

આપને આપતા જોયા ?

નરોત્તમ. (ધીમેથી) ના.

[નરોત્તમ બાહી આગે કુલચંદ્ર

શામે જોડી કાઢમાંથી કાઢળ

જતા બહાર સરકાવે છે વધુ

સરક્યો શેઠિ લાગતા પાછો

અંદર સરે છે]

કુલચંદ્ર ત્યારે આલ

આપણે ઉપડીએ.

નરોત્તમ પણ તારી મા—

મા (પડદા પાછળથી) કુલચંદ્રીઆ ! કાતી સાથે
વાતો કરે છે ? કાઠ આવ્યું છે ?

કુલચંદ્ર કાઠ નથી મા ! એ તો હું મનમાં કવિતા
ગોખુ છું મારા ભારતર સાહેબ મનમાં વાચવાનું
કહેતાંતા

મા. હી. કે જો તો ખરો, તારા બાપા આવે છે ?

કુલચંદ્ર (બહુ ઉત્તેજાને આનંદથી) એ .

હો . . મા ! હું જોવા જાઉં છું હો ! તમે કવું એટલે

હમણાં જોઈ આવું હો ! . . અમારા ભારતર

સાહેબ કહેતાંતા કે માતાપિતાની આત્મા માનવી

(નરોત્તમને ધીમેથી) એસા આલ ! એટલી પારમાં

તો ખે જોગડી કરી વળાશું

[આલવા જતા જોડ મસકાય છે ને અવાજ ગાય છે]

મા (પડદા પાછળથી જ) અચ્ચા કુલચંદ્ર !

જોડ પહેરીને ક્યા નય છે ?

કુલચંદ્ર ના મા, હું તો ઉઘાડે પગે જાઉં છું.

અમારા ભારતર સાહેબ કહેતાંતા કે માતાપિતાની

આત્મા ઉઘાડે માથે ઉઘાવવી

મા પાણુ ડાબલા' આ જોડાનો અવાજ અભ-
ગમીને ?

કુલચંદ્ર એ તો માગ જોડા એક ઢેકાણે ચૂક્યા
અમારા મારનાર માણેય કહેના'ના કે બધુ વ્યવસ્થા-
પૂર્વક ગોઠવવું (નગેત્તમને ઢોમો લગાવી ધીમેથી)
હવે ઉભો છે શું ? આગળ ચાલ ને

[નગેત્તમ ને કુલચંદ્ર બને જોડા કાઢી દાખ-
મા લે છે ને ધીમે પગથે બહાર નીકળે છે]

૨

[સ્થળ રસ્તા]

કુલચંદ્ર 'નગેત્તમ' જોગ ખાતાની તો બહુ જ
મગ્ન પડી હો !

નગેત્તમ (કોટના અંદરના ખીમાનો કાગળ
જગક બદાગ ખેંચતો) એમ ન બોલાય

કુલચંદ્ર ત્યારે કેમ બોલાય ?

નગેત્તમ 'ને આમ બોલાય જોરનો આવડ કાંઈ
એના જ આવી ગયો !

કુલચંદ્ર હા ! તુ તો બનણે મોટો કવિ !

નગેત્તમ (દમતો) તને કેમ ખબર પડી કુલચંદ્ર,
કે હું કવિના કંઠ છું ?

કુલચંદ્ર ને ક્વિએ તેં મને કવિના સમજાવી
હતી, ને યાદ છે ?

નગેત્તમ કમ ? હા ફીક ફીક પેત્રી પાણુ
તું હવે મને કવિ કહીશ મા હો ! મને કોણ કવિ કહે
છે તો માફ લાગે છે !

કુલચંદ્ર બાહ ! એ આપણને ખબર નહિ પાણુ
એમા માફ જાનું ?

નગેત્તમ તને કાંઈ જાન નથી એ વાંધો છે ના ?
જો, પ્રેમાનંદને કોણ કવિ કહેતું તો તેમને માફ
લાગતું મને પાણુ કોણ કવિ કહે છે તો માફ
લાગે છે !

કુલચંદ્ર (નગેત્તમના કોટના ખીમામાંથી જેખાંતો
કાગળ બદાગ ખેંચતા) આમા શું છે ? હું વાંચુ ?

નગેત્તમ (તેની પાસેથી ઝુટાવતા) જો કુલચંદ્ર,
કોઈને કહેવાનું નહિ હો ! એમા મારી કવિના છે
તને વાંચના નહિ આવડે, ને વાંચીશ તો સમજશ
નહિ લાવ હું વાંચી દઉં

[કવિતા વાંચના માટે છે]

'કેવો રીપક, કેવી ન્યોતિ !

બાજે સ્વપ્નપદમા રોતી !

બાજે સાગરનીચું મોતી !

ધાર્યા જડી ન ન્યોતિ મોતી !

પણુ આમા કાંઈ નથી. તું મમને એવું નથી
જો આ માત્ર છે. સાંભળજે, હો આજ હું તને મારી
કવિના સમજાવવા માટે જ મવારમા આંખો દતો
જો સાંભળ, એક કવિ પોતાની પ્રિયાને કહે છે

'હવે તું તો ન દેખાતી, હવે તું તો ન હજમતી.

રજુ જોડુ, રજુ રેડું, અફેશ આનું નથી લેવું

મછું તું તો નહિ ત્યારે, હવે મગ્ન કંઠે ત્યારે ?

ગમે ત્યારે, ગમે ત્યારે, ન આજે તો જરૂર કાંઈ'

કુલચંદ્ર (દમે છે) એમા ! આરી તે કવિના
હોય ?

નગેત્તમ (જગક હીકો પડે છે) તને ખબર
નથી સમજતી કા ? પણુ એમા તારો શો'વાક ?
કેટલીક તો મારા બાપા કે આપણા મારનાર માણેય
પણુ નથી સમજતા ને ?

કુલચંદ્ર કાંયે નિશાળે જઈએ ત્યારે વાન આ-
પણે દુર્ગાપ્રમાદને વચાવશું. પણુ તેં લેચન તૈયાર કર્યા ?

નગેત્તમ શેના લેસન ? એવું આકિસલજન આકિસ-
જન આપણને કાંઈ સમજતું નથી. દાખલા પાણુ
અથરા છે. હું તો હવે કવિનાના રસમા જ તરંગાય
શક મથો છું તે કવિના કરી નથી, એટલે તને એના
રસની શી ખબર પડે ?

કુલચંદ્ર આપણે કવિના કરી હોય તો શું કરવું ?

નગેત્તમ (દમે છે) લે, કવિતા તે વળા 'કગની'
દશે ? એ તો મારા મામા કવિના કરના, અને મારા
કાકા કવિ છે, એટલે હું કવિ થયો અમારી. ત્રાંમખી
પેદીએ એક કવિ ચર્મ મથા છે, એટલે હું કવિ થવાનો
છું એવી વાન મારા બાપા મારી બાને કરના હતા

કુલચંદ્ર તે હવે તું યજ્ઞ કેમ ચાલે છે, વિજળી
શું છે, વિમાન કેમ ચાલે, એવું એવું કાંઈ નહિ શીખે ?

નગેત્તમ (હસીને બેફરકારીયા) તને જાન નથી
એ જ વાંધો છે ના ? કવિને તો આ બધું નહિ
શીખવાનું.

કુલચંદ્ર ત્યારે તમારે શું શીખવાનું ?

નગેત્તમ (દમીને ગર્વથી) તું મમજતો નથી એ જ
વાંધો છે ના ? જો, આકાશમા રાત્રે શું ઉગે ?

કુલચંદ્ર: તારા.

નરોત્તમ: (દસે છે).

કુલચંદ્ર: ચંદ્રમા.

[નરોત્તમ ફોફોફો દસે છે. પછી
દસકું બેઠા સ્ત્રી ચઢીયે યાને.]

નરોત્તમ બે, હું તને કહું. નાગ ન કહેવાય, પણ
આકાશનાં પુલ કહેવાય. ચંદ્રમા ન કહેવાય, પણ
આકાશસરનું કમળ કહેવાય.

અત્યારે પેલા ઝાડ પર નકેડે કેવે લાગે છે?
કુલચંદ્ર: સરસ લાગે છે હો.

નરોત્તમ: (ગર્વથી) 'ક મ ની ય' કહેવાય.

કુલચંદ્ર: બે, સામે મારા બાપા ઘર તરફ જતા
લાગે છે.

નરોત્તમ: હા; ફીક સારે દવે હું જાઉં છું હો!
તારે કવિતા વાંચવી છે? (કાગળિયા સામે ધરે છે.)

કુલચંદ્ર: પણ હું સંપદ કયા?

નરોત્તમ. કેમ વળા? તારા ખીસામા. લે, જોઈતી
હોય તો મળી લે. નદિતર પછી હું બીજી લખીશ
સારે આખીશ. (કાગળ પોતાના ખીસામા પાછા
મુકે છે).

કુલચંદ્ર: તું બીજી ક્યારે લખીશ?

નરોત્તમ: તને તો કાંઈ જ લાન નથી. કવિતા
તે વળી લખવાની હોય?

કુલચંદ્ર. ભાઈ! આપણને તો તારી કવિતામા
કાંઈ સમજાતું નથી.

નરોત્તમ. તમાગ કુળમા કોઈ કવિ ન હોય તો
ક્યાથી કવિતા સમજ કે કરી શકે, કહે? એ તો હું
કવિ જ થયો છું એટલે કવિતા યાચ છે એક બીજું
પુછું: બોલ, સ્ત્રીને મારે કેટલા રાખે છે?

કુલચંદ્ર. બે: સ્ત્રી ને આપડી.

નરોત્તમ: (સંતવ) વનિતા, ભામિની, કમિની,
પ્રમદા, શ્યામા....

કુલચંદ્ર: ઓહો હો! તને તો બહુ આવડે છે!

નરોત્તમ. (અભિમાનથી) મારે પાછા કવિતામાં
વાપગવાના, એટલે આવડે નદિ! પણ દવે હું જાઉં
છું. (જતાજતા વળી અટકીને) તને ખબર છે,
'મારે' હોય તો કવિતામાં કેમ લખાય?

કુલચંદ્ર. (ડાકું ધુમાવે છે).

નરોત્તમ: માટ. પણ તને જ્ઞાન નથી એ વાધો
છે ના? (તપ છે)

કુલચંદ્ર: ચાલો, કવિ તો ગયા. દવે આપણે શું
કરીશું? બાપાજી ઘેર પહેલાં તપ તે પહેલાં ઘરમાં
બેસીને લેસન કરના જ નહીં ચડીએ. (તપ છે)

૩

[સ્થળ: પહેલા પ્રવેશગણે ધરતે અંદર]

કુલચંદ્ર (બેઠો બેઠો ચોપડીમાંથી જાણે છે.)

સતનુચિત ચિંતન રે કરડું,

સત વાયક નિશ્ચય કચડું

[અંદરમાં તેના બાપા દેવચંદ્ર પ્રવેશ કરે છે]

દેવચંદ્ર: ઓહો, ભાઈ! આજ તો તું ખુબ
વાચવામાં પડ્યો છે!

કુલચંદ્ર: હા બાપા. અમારા મહાન સારેજી
કહેનાંતા કે સવારના પહેાનમા વાંચવાથી ખુબ યાદ
રહે છે.

દેવચંદ્ર: ફીક. તું દમભૂ અર્ધો જ બેઠો છે ના?

કુલચંદ્ર: હા બાપા. તમારે કાંઈ કામ છે? તવું
હોય તો જાઓ; હું તો આવી જ બેઠો છું.

દેવચંદ્ર: તુ માણેકચંદ્ર મોઢે ઝોળાળે છે!

કુલચંદ્ર: માણેકચંદ્ર મોઢે? પેલા ઊંઘળી મૂવે
છે તે ના? હા, એમને હું ઝોળાળું છું. મારે મોટી
પાવડી પહેરે છે એ ના? ખબરે જેમ નાંખે છે,
ઊંઘળી મૂવે છે, બહુ થુંકે છે, અને વારંવાર આંગો
પડપડાવે છે. માણેકચંદ્ર મોઢે એ જ કે બીજા?

દેવચંદ્ર: જમ એ જ એ. લે, એ દમભૂ આંટી
આવશે. એ આંટીને તને પુછમે કે નારા બાપા ઘરે
છે? તો શું કવીશ?

કુલચંદ્ર: કવીશ કે હા,
બેમો, દમભૂ આવે છે.

દેવચંદ્ર. ના; એમ
નદિ. એમને કહેવાનું કે યં
નથી; મામ ગયા.

છે-વરોન્દા ગયા

છે. અંદરવાંચ્યા

પછી આવશે.

કુલચંદ્ર: પણ

નમેનાંચેછાને?

(ગોખે છે)

સતનુ ચિત્ત ચિત્તન રે કવુ,

સત વાયક નિશ્ચય દયરુ

દેવચંદ્ર. આ કવિતા તને કોણ શીખવાડે છે ?

કુલચંદ્ર. અમારા મારનર સાહેબ કહેતા'તા કે

મત્ય બોલવુ

દેવચંદ્ર. હવે ડાહ્યા ચા મા તું તારે બેધક કહેજે કે કોઈ ઘેર નથી

કુલચંદ્ર. હું કહીશ કે કોઈ ઘેર નથી મારી મા ઘેર નથી, મારા બાપા ઘેર નથી, હું મેં ઘેર નથી

દેવચંદ્ર. ભણા ભગવાન' આ છોકરો નો દોહ ડાહ્યા લાગે છે, ભાઈ, ડાહ્યા દીકરા' માણેકચંદ્ર

મોહનુ આપણા ઉપર લેણુ છે, ને ભે બાપાજીનુ કહેવુ માનીને તે પ્રમાણે નદિ કરે, તો ભુખે મરશે, ભુખે

ભુખમા તો મમજે છે ના ?

કુલચંદ્ર. હા બાપા, ભુખ તો મને બહુ જ લાગે છે હજી જમવાને વાગ છે થોડાક ભોર ખાઈ લઉં ?

[જનવામાથી બાર કાઢે છે]

દેવચંદ્ર. ભેજ, હવે માણેકચંદ્ર શેઠ આપ્યા કેખાડું. (નળ છે)

કુલચંદ્ર. (એકલો એકલો માથુ ધુણાવતો ગોખે નળ છે)

સત મૂજ તેજ પશુ પ્રગટે,

છગ દુષ્ઠ મતિ બધ પામી હડે

(પછી અર્થ કરે છે) મત રૂપી સુરજનુ તેજ, તેજ રૂપી સુરજનુ મત—તેજ રૂપી સુરજનુ સત, તેજ રૂપી સુરજનુ મત—પ્રગટે છે. પ્રગટે છે, પ્રગટે છે, અને

છગ ને મતિ, છગ ને મતિ, છગ ને મતિ, બધ પામીને દુષ્ઠ થાય છે, દુષ્ઠ થાય છે

હા . શ, અર્થ તો આવડી ગયા ચાલ્યા, હવે શુ કરીશુ ? નરોત્તમ કાવેના કરે છે તે લાયક હું

પણ કાશકે જોઈ.

[કાશજે જેન્મિલ લઈ કવિતા કરે છે. ૧૩ી આવ છે]

માણેકચંદ્રને કહેડું રે બાપા રે નથી

ઘેર નથી, બાઈ' ઘેર નથી—માણેક

મત બોલવુ ને સત આચરવુ

સતને ગમે રેવુ કે બાપા ઘેર નથી—માણેક

[એરલામા માણેકચંદ્ર સેક નામે છે]

માણેકચંદ્ર. 'છોકરા' તારા બાપા ઘેર છે કે ?

હમણા મેં આવતા જોયા છે ને ?

કુલચંદ્ર. મારા બાપા ઘેર નથી. મારી મા પણ ઘેર નથી.

માણેકચંદ્ર. એમ ? ત્યારે હમણા કોણ આપ્યું ? તારો કોકો ?

કુલચંદ્ર. ના, એ તો મારા મામા હતા. મારા કાકા તો યોદાદરા છે મારા બાપા પણ ત્યા ગયા છે.

માણેકચંદ્ર. ક્યાં આવશે ?

કુલચંદ્ર. (મગમા ધુનથી)

મત બોલવુ ને મત આચરવું,

મતને સચે રહેવું કે બાપા ઘેર નથી

માણેકચંદ્ર. (ઉતાવળે) પાછા ક્યારે આવમે ?

કુલચંદ્ર. આહ નિવસ પછી

[માણેકચંદ્ર નળ છે]

દેવચંદ્ર. (પાછા પાછળથી) કુલચંદ્ર ! એટલ-ધુણ્યા ? લપ ગઈ કે છે ?

કુલચંદ્ર. અર્ધ બાપા, ગમ્મ-પણ મને હવે ભુખ લાગી છે

દેવચંદ્ર. રેદિયાળ ! પણ મને માગો દરા-યો !

કુલચંદ્ર. કોધે શુ થાય બાપા ? તમે તો મારા બાપા જ છો ના ? પણ હવે તો ભુખ બહુ જ વાગી છે

દેવચંદ્ર. ચાલો ત્યારે જમવા.

કુલચંદ્ર. એ . આનો (નળ છે)

૪

[નિગાળના ઝારડાઃ યાલો, પાણિયું, ચાક, નકસો, પૂરના ગોળા વગેરે સાહિત્ય માસ્તરને ઊકારા બધા છે.]

એક છોકરોઃ સાહેબ! નરોત્તમે કવિતા કરી છે. માસ્તરઃ ચાલો, બેસી જાઓ કોણ કવિના કરે છે? નરોત્તમઃ (ધીમેથી ઉભો થઈને) સાહેબ! હું. એક છોકરોઃ મારુંબ! એના મામા કવિ છે. બીજો છોકરોઃ સાહેબ! ત્રીસ પેઢીએ એના વડવા કવિ હતા.

માસ્તરઃ હૈં નરોત્તમ?

નરોત્તમઃ હા સાહેબ, પ્રછેા કુત્રચંદ્રને.

માસ્તરઃ કુત્રચંદ્ર!

કુત્રચંદ્રઃ છ સાંબ, હા નમે કહ્યું કે સત્ય બોલવું, એટલે સાચું બોલું છું. ત્રીસ પેઢી થયા નરોત્તમના બાપદાદા ને તેના દાદા બધા કવિ છે.

માસ્તરઃ પણ ત્યારે તું ક્યા છવતો'તો?

કુત્રચંદ્રઃ પણ સાહેબ! એ તો તમે ય—?

માસ્તરઃ (આખ કાઢી) કીક, નરોત્તમ, તું કવિ છો?

નરોત્તમઃ (ઝવેથી) છ હા હું દસ્તલિખિત માસિક

પાનું કાઢું છું. એનું નામ 'કુત્રચંદ્ર'નાં.

માસ્તરઃ એમ? ત્યારે દવે તું કવિતા જ કરીશ?

નરોત્તમઃ છ હા કવિલોક બીજું શું કરે? અમે

તો કવિ કહેવાઈએ. અમને બધી ખતર નામ. હું

લેખ લખું છું; કવિતા કંઈ છે.

માસ્તરઃ બાપ! દમણા તું એકચિત્તથી અભ્યાસ

કર તો પછી તને કાવ્યો થાય.

નરોત્તમઃ (સમર્થ) હું બીજું બધું ગોળાને શું કંઈ?

કુત્રચંદ્ર સાહેબ! એ તો કહે છે કે ખત્ર કવિ

કવિતા કરનાકરના ગાડા થઈ જાય.

માસ્તરઃ ત્યારે જો તું ગાડો થઈ જતો હોઈશ.

નરોત્તમઃ થતો નથી, પાનું પાગેથીમે થઈશ. કાવે

હું કવિતા કરના, કેટલાં વાગ્યા છે તે યાચાયામાં

એના બુધી મયો હતો.

માસ્તરઃ ત્યારે અમે તને 'કવિ' કહેના જઈએ.

નરોત્તમઃ (શરમાતો હોય તેમ દસતો) સાહેબ!

હું ક્યાં કવિચાળ છું? હું તો દલ સાધારણ કવિ

છું. પ્રેમાનંદને કોઈ કવિ કહેતું તો માહું લાગતું.

મને પણ માહું લાગે. પછી તમારી મરજી માંબ!

માસ્તરઃ બાપ નરોત્તમ! જો, વિમાન કેમ બને છે?

નરોત્તમઃ (વચ્ચેથી જ) સાહેબ! વિમાન નહિ

પણ 'આકાશની પરી' એમ કહેવું જોઈએ.

માસ્તરઃ હા; પણ ભાઈ, એ પરીએની રચના,

વિજળીની વાતો, વનસ્પતિની વાતો, ખજોળજૂગોળ-

ની નવજ, આ બધું જાણવા માટે તું મહેનત કર

તો? ભાઈ, દલ તને કવિ થવાને વાર છે!

નરોત્તમઃ (અભિમાનપૂર્વક) સાહેબ! મારા

બાપાએ કહ્યું છે કે હું કવિ થઈશ.

માસ્તરઃ ત્યારે તારી મરજી, ભાઈ! પણ દલ

ચોડી શદ જોઈ હોત?

નરોત્તમ સાહેબ! શદદારી વિષે કલાપીની એક

કવિતા છે!

માસ્તરઃ (દસતા) એમ?

નરોત્તમઃ સાહેબ, 'એમ' ની સાથે 'કેમ' કરીએ

તો પ્રાસ એજાએ કહેવાય.

માસ્તરઃ વાદ!

નરોત્તમ સાહેબ! વાદ પછી 'આદ' આવે તો

પ્રાસ મળે!

માસ્તરઃ ધન્ય.

નરોત્તમઃ ધન્ય સાથે એક જ શબ્દ મળશે:

'અન-ધ'.

માસ્તરઃ દવે એમી જા, બાપ, એમી જા તું દલ

અભ્યાસ વધારજે, હો.

નરોત્તમઃ (એમતાં એમતાં) સાહેબ! મેં અભ્યા-

સના કંટાળા વિષે કવિતા લખી છે.

માસ્તરઃ ચાલો, બસ કરો, બસ કરો. કુત્રચંદ્ર,

તું મત્ય વિષે કવિતા કરી લાગ્યોં છે!

કુત્રચંદ્ર છ હા.

માસ્તરઃ મોઝ ત્યારે.

[કુત્રચંદ્ર બોલના માટે છે.]

કુત્રચંદ્ર (બોલનાબોલના વચ્ચે અટકીને) મારુંબ!

આ કવિના અમરે હમેશા ગોખવાની ?
 માસ્તર? હા, કેમ છે ? ગોખવું નહિ ગમતું હોય !
 પ્રલયદ માહેજ, આ કવિતા ગોખવામા તો
 બહુ મન પડે છે, એકદમ યાદ રહી જાય છે.
 માસ્તર યાદ તો રહી જાય છે, પણ તે પ્રમાણે
 સાચુ ભોલો છો ખરા ?

પ્રલયદ. જ હા ! આપણા રસ્તામાં કેાઇ માણુમ
 આડ્યુ જતુ હોય, ને પાછળ ગાય દોડતી આવે તો
 તને જ હું જુમ પાડીને પેલા માણુમને ખબર આપી
 દઉં છુ માહેજ, હું પરાપકાર ને સત્ય બેમા જ માનુ છુ
 માસ્તર તુ માંગે છોકરો છે

પ્રલયદ. માહેજ ! હું પણ કવિના કરું છુ મેં
 માત્ર પર કવિના કરી છે

માસ્તર અરે લાઇ ! તમે બધા બેસી જાઓ
 આટલા બધા કવિ કોખકાને નાખશુ ક્યા ?

ઈનામી હરિકાઈનું પરિણામ

‘અણીની પળ’

એ વિષય ઉપર જન-અનુભવની હકીકતો વાચનાસભો પાસે
 માગીને અમે બધા જેઠ માસના (૪૨મા) અંકમા એક
 ઈનામી હરિકાઈ સુધી હતી જવાબમા ઠીક સખ્યામા લેખો
 આવ્યા હતા તેનો નિર્ણય આ નીચે જાહેર કરતા અમને
 આનંદ થાય છે, અને ‘અણીની પળ’ માધી હુદેસા એ
 બાઇઓનુ દીર્ઘયુ ઈન્કાએ છીએ

સાથેસાથે એક ટિલગીરીમરી હકીકત પણ અમરે જમા-
 વથી જોઈએ, કે બહુ જ થોડા માણુસોમા અણીની પળે કેમ
 વર્તનુ અથવા શું કરતુ તેની તૈયારી કે માહિતી મળેલી દેખાય
 છે આવેલા લખાણોમાં પાણીમા હુળવાની હકીકતો વધારે
 છે દુર્ભાગ્યે આપણા દેગમા તરવાની રમત તથા હરીફાઈ-
 એને બહુ જ થોડો અવકાશ છે, પણ બીજાઓની હકીકત
 સામગ્રી ફરકે જાય ક્રૂવા, તળાવ કે નદી પર ચેમાસામા
 તરતાનુ ગીબી મશ આગના અને જખમના અકસ્માતો
 માટે પણ બીજાઓના કાખલાથી અગમચેતી મેલથી સકાય
 છતાં ય આકૃત આવી પડે ત્યારે પુગ શૈર્ષથી તેનો
 સામનો કરવાની, ધીરજ અને લીમત કેળવવા ક્ષિ પાછ
 પડતુ નહિ

ઈનામો મેળવનાર બાઇઓની હકીકત ‘કુમાર’મા અનુ-
 કૂળતાએ પ્રગટ થશે ઉપરાંત, બનશે તો બીજા બાઇઓના
 અનુભવના સાર પણ આપીશું તે પરથી ધન્યુને એવી હકીકત
 મેળવી મોકલવાનુ સુઝશે એમ અને માનીએ છીએ

પરિણામ: પહેલુ ઈનામ શા. ૩૦૫ રા. ‘અનિશ્ચિત’
 -કરિંક; બીજું ઈનામ શા. ૨૯૦, રા. વીરપાળ ચત્રજીવ
 દેહીઆ-મુબાઈ, ત્રીજું ઈનામ શા. ૧૮૦, પાસવીર રૂપણી મોતા
 -મુબાઈ ઈનામ એક શા. ૧૮૦, ‘અમી’-મુબરરપુર.

નવી ઈનામી હરિકાઈ

(૧) નવ નિધિ ક્યા? (૨) અટ મહા મિદ્ધિ કય?
 (૩) ‘બારે વડાણુ હુબા’ વાળી કહેવતમાના બાર વડાણુ ક્યા?
 (૪) રસ કેટલાં અને ક્યા ક્યા? (૫) સમર્થિના તારાના
 જુમખામાં ક્યા ઋષિઓ ગણાય છે? તેમના નામ તથા તેમણે
 જીવનમા શું કર્યું હતું તે જણાવો (૬) કોથી પહેલી સિધિ
 ક્યા દેશમા થઈ મનાય છે, અને ક્યા જમાનામા? (૭)
 અમરોતનુ સુગ રોમાથી? (૮) અક્ષરમાળા ક્યા દેશમા પહેલી
 થઈ? (૯) ચીનાઈ, અસ્ખી, સંસ્કૃત અને યૂરોપી બાષા-
 ઝોમા ફેર સાથી પડ્યા? (૧૦) પૃથ્વી પર પહેલવહેલી
 માનવજાતિ ક્યા બાગમા ઉછરી? (૧૧) તે કેમ વિસ્તરી
 અને માણુસોના નમુના નુદા કેમ પડ્યા? (૧૨) મનુષ્યમા
 માસ ખાનારી અત્યારે કય કય પ્રજાઓ છે? (૧૩) મનુષ્યને
 બુનિાદ દેવાનો-કબર કરવાનો રિવાજ કેટલા ધર્મોમા છે
 અને કેટલા દેશોમા દાલ ચાલુ છે? (૧૪) મનુષ્ય ઉપર
 કાઇએક વતુ બસવાન સના છે એ ગી રીતે સમજે છે?
 (૧૫) મનુષ્યે ઉચ્ચર વિષે પહેલવહેલા વિચાર ક્યારે બહાર
 પાડ્યા? (૧૬) મનુષ્યનો ફરી અવતાર થાય છે એવું કેટલા
 દેશો માને છે? (૧૭) માણુસની શક્તિઓ શરીરમાં જ
 હોય છે કે બહારથી આવે છે? (૧૮) નિદ્રા એ શું છે? તે
 સાથી આવે છે? તેથી માણુસને શા લાભ મળે છે? તે
 વખતે માણુસના મન તથા શરીરનો સબધ કેવા હોય છે?
 શરીર તથા મન બંને સુષ્ક જાય તો શરીરની સખાજ સાથી
 લેવાય છે? (૧૯) માણુસ બાળકમાથી વયતો જઈ મોટુ
 શરીર થાય છે તેમ એનુ એ શરીર વધે છે કે બદલાય છે?
 (૨૦) માણુસ મરી જાય છે તેની સાથે જ શરીરની બધી
 ક્રિયાઓ બંધ થાય છે તો એ ક્રિયાઓ ચાલુ રાખનારા
 તત્વનુ શું થાય છે? (૨૧) શરીર જોડ્યા પછી જીવનનો
 અનુભવ રહેતો હશે? કેવી રીતે?

તમારી શુદ્ધિ ચકાસવા માટે ઉપરના એકવીસ પ્રશ્નો
 આપ્યા છે તે ઉપર વિચાર કરી જવાબો કુતારાની સુધીમા
 તંત્રીને સરનામે લખી મોકલો. સપ્તર્થ સરસ જવાબ આપ-
 નારને શા. ૧૦૦નુ અંક ઈનામ, તે સિવાય બીજા ઉત્તરો
 ચલુ ઈનામો એ ઉપરાંત ઉપરનામાથી ગમે તે પાય
 સ્થાપણોના સારા સંતોષકારક જવાબો આપનારને પાય નાના
 ઈનામો અપાશે ઈનામો આવતે વર્ષે પણ જે ‘કુમાર’મા
 પ્રાદક તરીકે ચાલુ હશે તેને જ મળશે, માટે જવાબ સાથે
 નામકામ તથા પ્રાદક નગર નવરવ જણાવવા

જે. કૃષ્ણમૂર્તિ

ભારતનો 'અવતારી' મનાતો કુમાર

જે હોવાની એ પોતે ના પાડે છે

અમેરિકાના 'દિવનિત્ર વર્લ્ડ' પત્રના પ્રતિનિધિએ પાસીસમાં કૃષ્ણમૂર્તિનો લીધેલી મુલાકાત દરમ્યાન એમના 'અવતાર' કહેવાયવા સંબંધેના બારે બેગલ વિશે પ્રશ્ન કરતા એમણે ખડખડાટ ઢસીને જણાવ્યું કે 'મારે કહેવું એટલે કે એ જણ જોતો તો છે, પણ હું આ દુનિયાને તારવા નીકળ્યો છું ને એવું બહુ તો અર્થજન્યું છે એમ તમે માંના તો કંઈ જોડું નથી. હું તો એક સામાન્ય માણસ છું જન્મને મારો 'અરેરા' શો છે એ તમારે જણવું છે? એમાં નહુ કંઈ જ નથી કંઈ શારીરિક ખવિતતા, નિગમિયાદાર અને આવાર્તિત વિદ્યાસ તથા શાંતિ મારે આધુનિક જીવનની જાળોમાંથી બારબાર થોડો સમય દૂર દિશામતભાવને શાંત વિચારણા અને નિહિવાસનની જરૂર એ ઉપરાંત હું દાન, પ્રેમ, દયા અને સર્વ ધર્મના અભ્યને પણ યોધુ છું મારે વિશે લોકોમાં આવ્યા પોરા ભુવનરેલા વિચાર કવાથી આવ્યા એ હું નથી જાણતો હું તો આ બંદેસતથી છુ છું જાણી કાઢના છાસાઓને કંઈ અર્થ લેવો એ તો સહેલું છે' (વિદારી ડાઈરેક્ટર)

એમણે તરત આ ભાઈ-એને પોતાના આશ્રય નીચે લઈને તેમની કેળવણીનું કામ દાયગા લીધું. ત્યાર પાછા ડૉ. જેમન્ટને આ કુમારના ગિતા સાથે થોડો કંચેસ થયો, પરંતુ એ પ્રકરણ થોડા વખત પછી પતી ગયું અને આ કુમારને એ અદ્ભુત ભાઈએ પોતાના મદાન શુર-એની આજ્ઞાનુસાર અધ્યાપન કરી કેળવણી આપી તથા અભ્યાસના ઉચ્ચકોટિએ પહોંચતા કૃષ્ણમૂર્તિએ જન્મન સમક્ષ નૈવાર કરીને મુક્ત્ય

આ બે ભાઈએની જેની અભ્યાસે તો ખંડિત થઈ ગઈ છે. પોતાના મોટા ભાઈનું તેજ ઝીમતો કર્ન-પનિષ ભાઈ નિત્યાનંદ ઈ.મ. ૧૯૦૫ માં પિરેદ થયો.

શંખિઆંકિટ મા-

ન્યતાવાળાએ શ્રી કૃષ્ણમૂર્તિને પૂછ્યું મંગેધનાયે 'કૃષ્ણ' કહે છે. કૃષ્ણની સાથેના મંચે મારે ડૉ. જેમન્ટે એક સ્થળે નીચે મુજબ જણાવ્યું છે. 'કૃષ્ણ' ને મેં ૧૯૦૬માં જોવા દેવાથી રજાએ એક તેજસ્વકમાં ઉજેસા; સામાન્ય શુદ્ધર તેમની પાલકાઉઆ દવા આ વખતે એક ગેળી અવાજ સમજાવો 'અનુભવેશવાદક આ કુમાર થશે તેનું મનાવું કરી પાવ જનાવવાનું માંચે લેવાર નસાગમાનું કંઈ છે નેવાર?' મેં અને એમને વેડીટો આ કાર્ય 'દા' કરી દાય ધર્યું.

શંખિઆંકિટ અને શંખિઆંકિટ સોસા-એરી, આ સામ્રાજ્યન ઉપર લમણા સૌનું ધ્યાન ખેંચી ગહેલા છે, અને આ જ સોમાએરી દ્વારા આપણને આ અવનારી મનાતા કુમારનું જોળ-ખાળુ થયું છે. આ મો-આએરી ઈ.મ. ૧૮૭૫માં અમેરિકાના ન્યૂ યૉર્ક ગહેરમાં રશિયન જાનુ મેંડમ અર્લેવેટરકી તથા કર્નલ ઓલ્કોટ્ટે રજાપ્યુ. કહેવાય છે કે દિમાત્રયવાસી બે જીવનમુક્ત પ્રગેા તરફથી આ મળા રજાપવાની તેમને પ્રેરણા થઈ હતી. 'સત્ય એ જ પરમ ધર્મ છે' એવો એ મેંજળો મુદ્રાવેષ છે.

આ સંસ્થાના રજાપ-નારોએના મુલ્યુગાંડ ડૉ. એની જેમન્ટ સંસ્થાના નાયકનો જગજગે ભોગ-વના આગ્યા છે અને તેમાં અડચ રીતે તેમની બાલ્યુએ ઉભા રહીને ગિજાપ લેડજીટર. ગિજાપ એરનેસ અને શ્રી જનરાજનમ મદદ આપી મરવાની પ્રગતિ ક્યે જાય છે.

મદાસ દલાકાના મદનાપકે નામતા ગામમાં ૧૮૯૫ના મે મામની ૨૫મી તારીખે જન્મેલા કૃષ્ણ-મૂર્તિ અને તેમના તાનાબાહ શ્રી નિલાનંદ એ બંને આગકો ડૉ. જેમન્ટ તથા ગિજાપ લેડજીટરના નંજમમાં આગે ૧૯૦૮માં આવ્યા કહેવાય છે કે થોડી કંઈને આ કુમારનું પર જન્મનું જાતન તેમને જણાયું અને

જે કૃષ્ણમૂર્તિ (દ્વિતીય ગામગામ)

કૃષ્ણમૂર્તિ તેમના પિતા પામેલી ગ્રંથો મારી પામે રાખતા મને બહુ વિદ્યભાગ્યો પડી મદાસતી દાહ-કોટીમાં હું દારી ગઈ, પણ પ્રીતી કાઉન્સિલમાં વિનયી થઈ, અને તે પછીના વર્ષો જતા કાઈ વાર નથી લાગી. અભારે કૃષ્ણમૂર્તિ તેમના મદાન કાર્યના ઉપર ઉપર નમારી સામે ઉભા છે. જગતચરુ કામ તે કાંઈ તેમના એકલાનું નથી આપણે સાંભળે તેમના હાથ આપવાનો છે.

કૃષ્ણમૂર્તિની કેળવણી માટે તે, મોટે ભાગે તે તેમણે પોતાના જ અમલથી પ્રાપ્ત કરી કહી શકાય. તેમણે લગભગ ૧૦થી ૧૨ વર્ષ યુવકોના જ ગાળા છે અને ત્યાં કોઈ શાળા અથવા વિદ્યાવ્યવસ્થા નથી તેમનું અગ્રેષ્ઠ તથા ફ્રેન્ચ ભાષાનું જ્ઞાન અપૂર્ણ જેવું કહી શકાય આ અને ભાષાના નળીના લેખ-કોનો તેમણે પુરેપુરા અભ્યાસ કર્યો છે સંસ્કૃત ભાષા દ્વારાના અગલના લગભગ અર્ધા પ્રથેાનું જ્ઞાન પણ તેમણે સંપાદન કરી લીધું છે આથી તે મનુષ્યમાત્ર મરણપર્યંત વિદ્યાર્થી જ રહે છે, અને એ રીતે કૃષ્ણમૂર્તિ અભ્યાસ પણ દલુ ચાલુ જ છે.

હ સ ૧૯૦૮માં દક્ષિણ હિંદમાંથી જાહેર પ્રગ્લની નજરે પડના નાનકડા કૃષ્ણમૂર્તિ એ તેમનું પહેલું

ઓગામ. ઈસ્ટ. મિત્ર ૧૯૧૩-૧૪નું લંડન અભ્યાસ શરૂ કરવા ગયેલા તે. આ મિત્રમાં એ શરૂમાળ અને ઓછાઓલા પરંતુ મર્વની સાથે ઓગામીયું કરી લેવા મથતા દેખાય છે ત્રીજું મિત્ર તે છેલ્લું ૧૯૨૬-૨૭નું આ મિત્રમાં અપણે તેમને બહુ ઉચ્ચ સંસ્કારે પહેંચેલા બોધ્યે છીએ

૨

કૃષ્ણમૂર્તિને અવતારી પુરુષ તરીકે વિસરી નહીં એક વ્યક્તિ તરીકે તપાસીએ તેમનું સ્વરૂપ મોદક, સૌમ્ય અને સાધુતાવાળું જણાય છે તેમની કાયા એકવડી છતાં સુડાળ છે. યહેરાની આકૃતિ મમતાય અને સપૂર્ણ છે આપણામાં ઘણા જે સર્વામમુદર હોય છે, પણ કૃષ્ણમૂર્તિના જે મોદકતા છે તે અર્થે નથી હોતી તેમની મોટી લાખી આખોમાંથી નરી નમતા જો છે. વિનયમાં તે તેમને કાંઈ પહેંચે નહિ. દરેક સ્થિતિના માણસને મળવા તે સદા તૈયાર હોય છે ઘેર્ષ બોધ દાધેલી અશાન સ્થિતિમાં તેમને કાંઈએ બેધા નથી બિનભિન્ન દેશોમાં ફરતા, ભાના ત્રિભાગોને અનુકુળ થઈ જવામાં પોને માને છે દુકો કે જાઓ મને તેવો પત્ર લખવામાં તે પૂરો અર્થસચ્ચ તથા ચેાકખા અસૂરે લખાય તે માટે એ બહુ ચીવટ રાખે છે એ કહે છે જે કાંઈ કરવું તે સપૂર્ણપણે કરવું. જે છવનની નાનીનાની વસ્તુઓ જ આપણી કસોટીના સાધનો છે તે તે વસ્તુઓને સપૂર્ણપણે શા માટે ન કરવી એમ તેઓ દમોશા કહે છે

રમનગમતો તેમને શોખ છે ટેનિસ, ગોલ્ફ અને ઘોડેમચારી મારા જાણે છે મોટર રિપેરું પણ તેમને સારું જ્ઞાન છે.

મિત્રકાર, સ્વપતિ, વૈજ્ઞાના, વ્યાપારી કે એી કોઈ પણ વ્યક્તિને તેના ક્ષેત્રને લગતી વાત કરવામાં કૃષ્ણમૂર્તિ એકમરખો આનંદ આપી શકે છે. તેમની અવલોકન તથા પૃથક્કરણ કરવાની શક્તિ ધણી જ સરસ છે એમ નિકટ વસનારાઓ કહે છે

વિનોદનો ગુણ તે તેમનામાં સારા પ્રમાણમાં છે આ ગસ પોતે સારી રીતે આપી તથા લઈ જાણે છે. એમને વિષે અંગનું અનુભવે લખનાર અમેરિકાના જાણીતા કળાકાર મિ. મોન્ટગોમેરી ફ્લેંગ, જે પોને થીઓઓફિસ્ટ નથી. તેમણે એમને સારો ન્યાય આપો

છે. મિ ક્લેવેન્ગના જ શબ્દો આ રહ્યા 'આ આલ્મણ કુમાર આ નવા યુગના મહાન કાર્ય માટે સંસ્કાર પાત્રી રહેલો છે તે હું જાણુ છું. આપણને તો કહેણ થઈ પડે તેવું દાર, તમાકુ અને માંસજાણ વગરનું પછું જ નિર્મળ જોવું તેવું જીવન છે. . . તેનો સદૃશત નાનો લાઇ જેને કૃષ્ણજ કહી સંબોધવો એ આ કૃષ્ણજ નાણુક જાણવો અને સરળહૃદયી જણાય છે. રંગે જીનો, મોટું માથું, મુદ્ર કાળા કેશ, નમ્ર મોટી આંખો, અણિમાણુ સીધું નાક અને લાવવાડી મુખવાળો છે. જાહુ જ ઉચિત. એવા સંપૂર્ણ યોગ્યિયન ઢળના કપડાં તે પહેરે છે. વળી તે ચિનોડી છે. ધાર્મિક પવિત્રતાની સાથે કપડા પહેરવાનો શોખ અને હાસ્યરસિકતાનું મિશ્રણ હોઇ શકે જ નહિ એવો ઉધો ખ્યાલ ધણુપણે હોય છે, પણ હું તે જીવલેણ માનું છું. ગારા કલામદિરના ખેડમા મેં આ જોને લાઇએને એકલા જો વાતો કરવા સાલજ્યા તે પરથી, તેમને જો હું ઓળખતો ન હોત તો તે વખતે અવશ્ય એમ જ માનત કે કોઇ ઉચ્ચ સરકારી બે અંજેન કુમારમિત્રો વાનીલાપ કરે છે પેન્સિલવેનિયા હું તેમનું ચિત્ર દોરતો હતો ત્યારે સ્કેચને માટે જ તે મારી સામે જોડેલા છે એવું જરા પાહુ મને લાત થવા ન હેતા સ્વસ્થતાપૂર્વક, નિર્વિકારગ્રણે તે બેસી રહેલા.

આવા આ કુમારે બાર વર્ષની કુમળી વયે 'એટ ધ શીટ એન્ડ ધ માટર' (ચુસ્તરણે) એ નામનું એક મનનીય પુસ્તક લખ્યું છે. . . મેં ચિત્ર પુરું કરી તેમને આપ્યું ત્યારે અતિ આનંદથી હસીને પોતાના લાઇને એ કહે, 'કેમ, તને આ મારી આજોજી નકલ લાગે છે કે? એમ જ હોય તો તો હું જાહુ રૂપાણો લેખાઉં.' આવા મધુર કુમાર આપણું દિલ કેમ ન જીતી લે? પણ તેની આ આકર્ષક ચોહકતા ઉપરાંત બીજું એક અવર્ણનીય તત્ત્વ તેનામા મેં જોયું હતું પુરું ચોહકસ દહી નથી સકતો, પણ એનું ઓજસ (Aura) મને દેખાયુ હોય એમ જાણે લાગ્યું. એટલું તો નહીં કે અજાઉ કદિ નહિ અનુભવેવો એવો, સૂર્યતા સુવર્ણ પ્રકાશમય આનંદ તેના સાંધિષ્યમાં મેં અનુભવ્યો સૌજન્ય અને આનંદની તો કૃષ્ણમૂર્તિમા જાણે પ્રકાશી રહેલા છે.'

૯૨ કૃષ્ણમૂર્તિ (અમેરિકામાં)

તેમનું મિત્રમણ મોટું છે અને મર્વના પોતે દર્શ જાહરના માનીતા છે મિત્રોના આનંદ અને મોહમાં તેઓ સરખો બાગ બે છે. પણા પે મિત્રોના દુઃખ તો એવા હોય છે કે જેવા તેમને માટે કલ્પનામાં આવવા પાણુ અસક્ય હોય, છતાં એ દુઃખનો વિચાર કરી, જાણ પોતાના માની લાઇ, એ મિત્રોનો જીવન-માર્ગ તપાસી, મિત્રને પખેડ પડે તેવી જ્વનનો માર્ગ કાઢી આપી શકે છે જાણકો તરફ તેમની મીઠી નજર છે અને પ્રજુના એ કિમ્મિતાઓ સાથે મળી જતા તેમને આવડે છે. વનસ્પતિને જીવંત માની તેના પ્રત્યે જાહુ માનજરી રીતે વળે છે. મુગા જથોનું કષ્ટ જોઈ ગળ-ગળ થઈ જતા તેમને મિત્રોએ જોવા છે

કુદરતના તો એ લક્ષ્મી છે. અમેરિકાના જાણના એક પ્રતિનિધિએ પુછેલા સવાલોમાના એકનો તેમનો જવાબ એવો હતો કે પ્રમેગ મળનાં એકાન જગ્યાએ દોડી જઈ કુદરતનું નિરીક્ષણ કરી પ્રજુની ઝોખી કરી લેવામા હું માનું છું. સૂર્યોદય, સૂર્યાસ્ત અને રાત્રિએ મદાન જાણાઓ પાથરતી પર્વતમાળાઓનાં દળોનાં વર્ણન કરનાં તેમનો આનંદ માતો નથી

૩

• રસિયામા ચાલતી ઓલ્ટ્રાવિઝમની સ્થળવળ

જગતમાં ભરાએલી થીઓસોફિસ્ટ સભા : કૃષ્ણમૂર્તિ આને અદેવી ક્રમા છે

ત્યાના કુમારોની જ મદદ વડે પગમર થઈ; મીન પોતાની સ્વતંત્રતા માટે પ્રયાત્ન કરી મહેલુ છે તે પણ ત્યાના કુમારોના જ જોરે, અમેરિકા આખાદ થઈ ગયું છે પણ તે વધુ આખાદ જાને તે માટે તે પોતાના કુમારોના સરકાર પાછળ કરોડો રૂપિયા ખર્ચે છે. સરકારી એવો દરેક દેશ પોતાના કુમારોની જાળવણી કરીને જોવા માટે થયેો થઈ ગય છે જગતને અસારે અસખ્ય ઉત્તમ કુમારોની જરૂર છે તે વખતે, આપણે વિશુદ્ધ ચારિત્ર્ય ધરી સામે જણાતા ઇવનપથ માટે તૈયાર જનવુ જોઈએ જગત ઉપર અજોદ્ધ થઈ પડેલો અશાંતિનો દુર્ગ શસ્ત્રોથી નહિ પણ વિશુદ્ધ ચારિત્ર્યો અને પ્રેમના જાળથી જ તુટશે ‘અવનારી’ મનાતા આ યુવાન કૃષ્ણજી પણ જગતને એ પ્રેમ અને વિશ્વજીવુત્વનો જ સંદેશ આપે છે એ કહે છે કે જે વ્યક્તિને આ જગતમાં જીવી જાણું છે તેણે જીની પ્રણાલિકાઓથી અજાગ થઈ પોતાના યુગને લાયક ‘પતી કાઈપણ નતુ કરી જતાવતુ જોઈએ અનેક શક્તિ-ઓથી મસૂદ ને પર્વતની જેમ અજેય તે જ વીર ઉભો છે, જેણે પોતાની જાતને ઝોળાળી છે, જેણે પોતાનું ઇવનધ્યેય પોતાને જ હાથે ઘડ્યું છે ને જે પોતાના એ ધ્યેયને અગ્ર રીતે અનુસરે છે.

કૃષ્ણજીએ પોતાના ઇવનધ્યેય પોતાની મેળે જ શોધી લીધા છે. એમના પુસ્તકોમાં પેલી ગળીર જણાતી જનમ-મરણની થીઓસોફિસ્ટોની વાતો જેવું કશું

નથી બધી વાતો લગભગ ચારિત્ર્ય વગી, સચોટ, મુદ્દાસરની તથા તરત સમજાય તેવી છે આ વર્ષે પ્રસિદ્ધ થએલું તેમનું Kingdom of Happiness (સુખનું સામ્રાજ્ય) નામનું પુસ્તક મરળ વિચારો અને ભાષામાં તેમના અભ્યાસનું ઉદાહરણ બતાવે છે.

ઇવનનું ખરૂં સુખ એ આધ્યાત્મિક ઇવન માગવામાં, —સત્કાર્યો કરવાં, નિઃસ્વાર્થી જનવુ, માયાણ થવુ ને સત્યને ઝોળાળી શાશ્વત સુખ મેળવવામાં માને છે આપણને સ્પષ્ટ વસ્તુઓમાં આનંદ લેના જોઈએ ધિક્કારતા નથી; પણ એ વસ્તુ-ઓ અગત્યની તો નથી જ એમ કહે છે.

દગ્ગરો ગાઉ દ્રવ્યો અનેક ભાવિક થીઓસોફિસ્ટો ઉત્પાદનમાં એમને મળવા આવે છે, —એવી આશાથી કે એ દેવી પુરુષના સ્પર્શમાત્રથી જ તેમને કાષ્ઠક દેવી વસ્તુ મળી જશે! પણ આવા આગ્નિકાંક્ષી એ જુથ પહેલેલી જ કૃષ્ણજી દૂર કરી દે છે ‘હું તમારા જેવો જ મગ્ન્ય દેહધારી છું, અને જેમ મેં મારા માર્ગે મારી જાતે ઘડી કાઢ્યો છે તેમ તમે પણ કરી શકો.’

૪

જગતસુસ્તા આગમન વિષેની આગાહીઓ લગભગ દરેક ધર્મશાસ્ત્રમાં નજરે પડે છે, અને અત્યારનો સમય એટલો બધો અંધાધુધીભર્યો થઈ પડ્યો છે કે તે-માથી માર્ગે બતાવનાર કોઈપણ મહાન શક્તિને કુદરેતે જ સરજનવધી જોઈએ. એ મહાન શક્તિ તે જગતસુર!

એવો કોઈ મહાપુરુષ જગત ઉપર જવડીથી પધારશે એવી પ્રથમ આગાહી ડૉ ગેસ્ટને ૧૯૦૬માં કરી હતી, અને ત્યાર પછીથી અત્યાર સુધીમાં એ આગાહીને પોતે અવારનવાર વધુ ભાર દબને જણાવતા આવ્યા છે આ આગાહી એવી રીતની છે, કે જગતના કલ્યાણ માટે જગતસુર ન્યારે કામ કરવાતે પધારશે ત્યારે તેઓ કૃષ્ણમૂર્તિના શરીરમાં વાસ કરીને પોતાનું કાર્ય કરશે -

આ આગાહી જો ખરા સ્વરૂપમાં કળ પામે તો પછી તે વખતે જગતસુરને ઝોળાળા મદદ થપ થઈ શકાય તે દરિયી, ૧૯૧૧ જન-સુઆરીમાં કૃષ્ણજીના

પ્રમુખપદ નીચે એક તારકસંઘ (Order of the Star in the East) નામનું મંડળ સ્થપાયું છે. આ સંઘના સભ્યોને તેમના મુન્ડળીઓ તરફથી અવારનવાર ભાર દબને કહેવામાં આવે છે કે જગત્પુરુષા સેવક રૂપે તમે તૈયાર થઈ રહેલા છો તો પછી તમારા જીવનની નાનામાં નાની વસ્તુથી માંડીને મોટી વસ્તુ સુધીમાં પવિત્ર, અન્ન, નિવૃત્તિ અને વ્યવસ્થાશાળી બનો આપણા જીવનના નિત્ય-ક્રમમાં જે કાંઈ કરીએ છીએ તે પ્રભુને ગમશે કે નહિ એ વિચાર નિરંતર ધ્યાન આમળ સખી કામ કર્યા કરેને

ધડીલાર માનનું કે ન માનવું એવી મુશ્કેલીમાં મુકનાર જગત્પુરુષા 'અવતાર'ની આ પાતે દવે ચોક્કસ રૂપ લીધું મનાય છે યુરોપના હૅન્ડલેન્ડ દેશમાં એમિન નામના નાનકડા ગામની પાસે એક ઉમરાવતી સુંદર પ્રાચીન ભાગીર આ-વેલી છે. ત્યાં આજુ વર્ષના ગયા આગસ્ટ માસમાં થીએસોફિસ્ટોના 'ઓર્ડર ઓફ ધ સ્ટાર' મંડળના સભ્યો દેશવિદેશથી તેમના આ માનીના અવતારી કુમારના વગનો સાબળવા બેઠા થયા હતા. સમગ્ર જગત જ્યારે પુરુષોમાં જીવન-

કલકમાં આગળ પાંચે જતુ હતુ ત્યારે અહીં આવી વમેલા એ જીવો શાંતિથી, ત્યાગવ્રતિથી, સગા ભાષ્યો પેટે રહી આઠ દિવસનું શાંતિમય જીવન જીવ્યા અને તેમને કૃષ્ણમૂર્તિમાં દૈવી અશ પ્રતીત થયા, આવું ત્યાના સંગેજનનો પ્રમિદ્ધ થએલો હેવાલ કહે છે.

જગતમાં પાળેલો ભાગ જલુ થાય છે ત્યારે એકાદ અવતાર પૃથ્વી ઉપર થાય છે તેવું ગીતાનું યચન છે. સર આર્થર કૉનન કોઇલ, આલિવર લૅન્ગ અને બીજા આધ્યાત્મવિદ્વાના યુરોપીય સંગેષિકા પશુ કોઇ અવતાર થોડા સમયમાં થાય તેવી ખાત્રણા રાખે છે. ત્યારે શું આ અવતાર તે આ દિલ્લી યુવક કૃષ્ણમૂર્તિ દ્વારા જ થયો છે—કે થશે?

કૃષ્ણમૂર્તિએ કોઇ દૈવી ચમત્કાર કર્યાનું કોઇની ભલ્લમાં નથી, અને કરી જતાવે તેવું તેમનું વર્તન પણ નથી લાગતું. ચમત્કારો કયાં ખરા પુરુષાર્થમાં તેઓ વધુ માનના જણાય છે. વળી આપણા મન ઉપર ધર્મચરની જે જુની છાપ પડેલી હોય છે તે મુજબ, ચોક્કસ સ્થળે બેસી રહી, ગભીર ચરેજ રાખી આશીર્વાદ આપતા ઉચાનીચા થના હાથપાળા ધર્મચરનો

વિચાર પણ આ કૃષ્ણમૂર્તિને ન જરૂર બોતા જ ઉડી જાય છે, અને મીઠું હળતો, આપણો ભણે જુના કાળનો કોઇ મિત્ર હોય તેમ એ સામે ઉભા રહે છે.

વર્તમાનયુગના તંદકાર પા-મેલા આ કુમાર તેના મમ્મના વડેજ પ્રમાણે જીવન જીવી પોતાના મમ્મપ્રાપ્તિ મૂત્રે જગતને આપશે એ જ વિચાર મને તો વધુ બંધ બેસતો લાગે છે. નીરામી મરીના આ યુગમાં મેંકડો વર્ષ પૂર્વેનું કોઇ થઇ ગએલા અવતારોમાંનું રૂપ અને કામ નવો અવતાર હાય ધરે તેના કરતા, નવયુગના યુવાનની જેમ કૃષ્ણમૂર્તિ આજે એક પ્રાતમાં તો કાંધે બીજા પ્રા-તમાં, વાપરતેસથી અને મોટાં લાઉં રીપીકરોથી દગ્તરો માણુમ

કૃષ્ણમૂર્તિ : અમેરિકન ક્લાસિક ગ્રિ જે માન્ટગોમરી ફ્લેગે દોરેલો ચેપ

સમગ્ર બોલે; મોદક છાપણીવાળા નાનકડા સુંદર પુરુષો લોકોને આપે; સ્વચ્છતા, આરોગ્ય અને ચારિ-ત્રતા મૂત્રોને ધર્મચરો તરીકે જનસમૂદ આગળ ધરે; જલુ મોટા માણુમોની જેમ યુગ સામાન અને નોકરોના સ્વાસ્થ સાથે પરાધીન ગિથિતમાં ફરવાને બન્ને જરૂરી ચીજો એકસે લાંબે ઉપાદી સ્વતંત્ર રીતે દરેકરે;—આવી બધી વાતો જરૂર આ નવા અવતારને માટે ઘટાળી થઇ પડે.

સુનીલાક્ષ ભટ્ટ

પૂનાની ખમરનું દરય

પૂનાની નગરે. બધ .

શિવાજી મહારાજના દેશમાં . . સિંહગઢ અને પૂના

મઠમે ગઢ ચિતોડગઢ ઔર સજ ગદેયા

પૂથવીના પડ માથે ગદ તો એક ચિતોડગઢ; જાકરી બધી વડીઓ આમ કહેનારે સિંદગઢ નરિ ભાગ્યો હોય, નરિનગ એને ફેંટી આપતું પડન કે 'ગદમે ગઢ નિંદગઢ ઔર મળ ગદેયા'

ચિતોડગઢનો પ્રભાવ અને યગ કલાચ એવાડના પ્રતાપી રાણાઓને આભારી થમે પણ પ્રતાપી નિંદગઢે તો શિવાજી મહારાજ અને તાનાજી માલમુરેને પોતાની ગોસ્થા રખણ આપી નવખડ નામના પમગાવી છે દહ કાલ મતાર મુખી પેશ્વાની પડની પામ્યાદન એ નમતી મેલા'તો નિંદગઢની બંકિ ગોગ મોદગઢે પના સામે મીટ નહોતા માદી રાકતા પણ આજ જેમ રાજકારણના નુયણા મુકી મદાતમાજ રેટિયો લાઇ બેસી ગયા છે તેમ એ અડગ વીર પોતાની બધી મે બાલ પ્રનિભા મકેલી રાગીઓનું આગેઅગૃદ જની ગયો છે એને ફેંટી નાનીમોરી ફેંટીઓ પણ લીધી કંચન સાડીઓ ત્વજ મુકા ધામની મદેદ આદળીઓ ઝોદી ઉભી છે

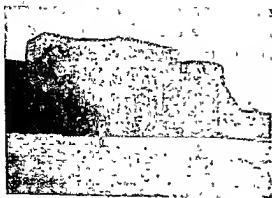
'જના ય મિંદગઢ ને મિંદગઢ. મોરગમાથુ ઉતયો ને પડેલી નજરે જ એની ગેદમા અને અન્નદ મયા ગીજી લાખે જ, જેને જેવા મન અર્પીત થયુ દનું એ ગદને જેમને દેયુ નાચવા માડણુ કેમ જાણે કોઈ પ્રિયજનની બેટ થઈ હોય' ઉડીને ઉપર પહોંચવા મન થયુ અને ઉતાવળે પગલે ચડવા મડયા ભાર જનુ નહોતો માત્ર ટાંડની બંકિ આદવાના લીધેવા ગદ ઉડ્યા સારીપેકે છે, પણ ચડણુ આકરી નરિ. ફેંટા ચડવામા પમ રેવાઈ મયા'ના એટલે રાક જડ

ઓછો લામો. મૂગજ આથમયા માડ્યો અમારી નજર જુગજ ઉપર પડી મે ધોળા રોપી દેખાઈ.

પૂ કાકામાદેજ તળિયન મુ'રાગવા સિંદગઢ આવેવા અને એમને ખજર આપી દીધા'તા દિવસ નહો નહોતો અને અપાટાખર ઉપર ચડવા માડ્યા પૂ કાકામાદેજના જેલખાપી મારાજમાઈ અને કાકા-માદેજના નાનક દોકરા બજાવતરાય અને તેમ'માથા આવ્યા રામગમ કરી અને દગવાનમાં પેલા.

દરવાને દોડ વાળી બનાવ્યો છે ખખડખજ જેવા ઉભો છે હજુ થઈ ગયો છે તો ય એની મજાણાઈ જેની ને તેરી છે ગદને ત્રણ દગવાન છે અદગના ભાગમાં મોરી વાત છે, નિર્મળ પાળી મોરા મુખી ભયુ છે પડમે જ મોરી ધોડાર છે. ફેંટાના પોવાળુમા કોદરી કાદી છે ગદ ઉપર દયા ખાવાના ત્રણ બગલા છે કાકામાદેજ વચલા બંપલામા ગદેવા દના અમારો અવાજ સાંભળી કાકામાદેજ બદાર નીકળ્યા અને પ્રણામ કરી આગીવાન મેળાયા. કાકામાદેજ માથે મે દિવસ ગાળવાના, અને તે ય સિંદગઢ ઉપર' અમારા દગખેનો 'પાર નહોતો

ગોપાળમાઈ અને શામળમાઈ મોઝ કરવા લામ્યા કનુ. વિનુ, મનુ, બનુ નવ 'કુમાર' વેદ એની ઉપર તુડી પડ્યા ત્યા તે કાકામાદેજ 'કદે, 'ભાવનગરમા 'કુમાર' મગશે, નિંદગઢ નરિ મળે' કાકામાદેજ માથે અને ગદ વેવા નીકળ્યા મંખાના નેજે નિંદગઢની રમણીયના બેવડાઈ ગાઈ'તી અમ પડમે જ તોખા ને રાજગઢ એક મેમરીએ પડ્યા છે. ફર ફર ફુગરાઓની અનન દારમાં રાયમદ ડોકિયા

પેશ્વાનો જુનો કિલ્લો : પૂના

કરે છે. એક તરફ પુરુષ ગદ સંગેલડિયાં વધુને ઉભો છે. અમે પાછળના ભાગમાં ચાલ્યા.

ગદની રાજેરાંજે વળા જતાં ત્યાં કાકાસાહેબ અટક્યા આમ નીચે હાથ કર્યો. હડી ખીણ કહી શકાય એવી ખીણ. 'અને ગદની કારણે પચાસેક પુટ નીચે મોટી જળડી મો મણતી શિલા' સિમાનુ નામ તાનાથ દમડ! એ શિલા ઉપર ચઢનથી ચોટાડીને તાનાથ ઉપર આવેલો અને પાચ દળર શરોડના સરદાર ઉડયલાનુને હાથ મારેલો પોને મરીને ગદ લીધો. એ શિલા જોના જ તાનાથની નીધરતા અને ચપળતાનો ખયાલ કરી શકાય છે

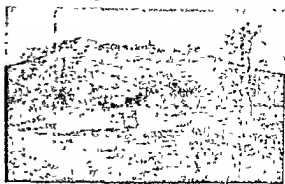
ત્યાથી ગયા કલ્યાણુ દરગાજે. જ્યાં દરયાનમાં એ સૌથી વધારે સારો વ્લો છે આરાપાસનો કુદની દેખાવ વર્ણવી વર્ણવીને શાપી નવાય. ચાપણુ એ ગળું નદિ; કોઇ કવિ લેખ્યો.

દીવાળતી થયે ઉતારે આવ્યા જમીનકરણીને કાકા-માહેબ સાથે, પેટભરીને તો નદિ પળ ચોટીયળી વાતો, કરી. સામળલાઇએ જેલના અનુભવો વર્ણવી ખુણ દરગાજ્યા કાકાબાહેબ તો અમને અલ્લાહિયુ શકલ્યાનો આશર કચવા મેંડ્યા, પછુ અમારે સાળામાં રગ નદિ તે શું થાય? નિહમદ ઉપર લીરાકળી જેવો પચ્ચર નીકળે છે. એનો નમુનો લેતા ચાલ્યા

ક

ક

પૂના તો અટક સુધી હોડી દરકાવનાર પેશ્વાની રાજવાની! પૂના શહેર ઉપર કુદરતની પણ પુરી કૃપા છે. જાડખા, બાગબગીચા ભારે લાગે છે. મિદ-ગદને મારગે જ્યાં સરોવર જેવું તળાવ છે. આખી નદી વાળી લીધી છે. પૂનાના પાદરમાં જ પર્વતી

પર્વતી-ટેકરી : પૂના

નામનું ઐતિહાસિક સ્થળ છે. પર્વતી નાની ટેકરી છે; ઉપર દેખાવમાં મંદિર છે. મૂર્તિઓ જેવાંલામક છે -અંદરનો ગદ રાજકાજના કામમાં વપરાતો. ત્યાં તો કેટલાં ય બેરી ખૂન થવાની વાતો ઇતિહાસકારો લખે છે પર્વતી ઉપર પૂનાના શહેરીઓ ફરના આવે છે. ત્યાથી પૂના ભારે કપાળુ લાગે છે

પેશ્વાનો રાજમહેલ રાનવાર વાગમાં છે સાવ પડીને પાદર ચઢ ગયા છે, તો ય લુનુ ગૌરવ નજરથી રહે છે એની બાધણી લખ્ય, લગાયક અને કારી-ગરીયાળી છે. એનું મગારકામ મરકાજ કરાવે છે, પછુ એમાં કાઇ શુકરવાર ન મળે! આખી પેશ્વાઇનો ઇતિહાસ આ રાજમહેલમાં ઉકેલી શકાય છે નાગ-મણરાખનુ ખૂન, માધવરાવ પેશ્વાનો આપનાન, આ બધી જગ્યાઓ ઇતિહાસને આજ સારો ઉભો કરે છે. રાજમહેલની સામે જ નાના કલતરીમની દવેલી છે મોરા મુત્તમદીઓના કાનાદાવા કળી નહ પેશ્વાઇને પળી અચાવનાર એ વાનામાદેજ એ જીવ્યા ત્યાં સુધી એંબ્રેલેથી પૂનામાં પગ ન દેવાયો. આજે તો એમની દવેલીને ટેકાણે દાઢકુલ કરી દોધી છે! મોરુ ગાડીને ખાંચામાં વળે તો ગાદિનખાનની દવેલી આવે શિવાજ મદાદાજે એ 'દવેલીમાં ખાનને અડીઓ માળુએ સપડાવેલો ખાનના ચાળીમ દલર મોવજ જીવ લઇને નામી છુટ્યા, ખાન માઃ જીવ્યો. જે ગારીઓથી મદાદાજ એંદર પેાં એ ગારી પળુ દછ છે.

શ્રી રૂડીએ બનાવેલી શિવાજ મદાગળની ખાયાખુપ્રતિમા જેવું આવ્યા. મુંદર છે. પછી ગયા અ. આજલેજના 'દિદ એવક મમાન'માં દુગડીની

પરીની ઉપરનું મંદિર

નળેડીમા ગહેગથી દુર છે નાનકડા રૂપાળા મકાન, શાનિ પણ એવી મોડુ જગત પ્રગટકાલય રાજકા-ગણના અભ્યાસીએને છુટગીભન ન ખુટે એટલાં પુસ્તકો પડ્યા છે એની પાઠગ સાચો રહિયા ખગ-આયા છે, પણ આપણને એ વાચવાની કુસદ જ નથી ને' શ્રી. કવેમહેનનું મદિસા વિદ્યાલય પણ પડ્યો જ છે

દુર્ગમન કૉલેજ પણ ત્યાંથી થોડેક જ દુર છે લોકમાન્યની તપશ્ચર્યાનું એ કળ છે યુજન કૉલેજ કરના બધી રીતે એ કૉલેજ સંસ્થાની છે દવાપાણી, અભ્યાસગૃહ વગેરે બધી મગવડ ઉત્તમ ટેકેન કૉલેજ ખર્ચાળ બારે છે. એમાથી નીકળેલો જુવાન 'સુધાગ'નો શુભામ સહ નય છે. કાલે ખટન બીડે એટલો મનન ગહે તો એનો પાડ પૂનામા કૉલેજનો તો પાર જ નથી પ્રેા ત્રિવેદીને ત્યા અમારો ઉતાગે દતો એમણે જતે પોતાની ખેતીવાડી કૉલેજ ખતાવી પ્રયોગગૃહ સરમ છે લોકમાન્ય રાષ્ટ્રીય મદાવિદ્યાલય ઉદ્યાગપ્રધાન છે. આ બધી વાન કયાં પછી મારે લખવુ જોઇએ કે અમે ગયા ત્યારે બધી કૉલેજને બધ દતી એટલે જેવાની પુરી મજા પરી

હવે રહો ગાયકવાડે, ન્યા લોકમાન્ય નિલક મદાગાજે આખુ જીવન ગાજુ એમના ઓરડામા

પેસના દૈયુ જરા બારે થયુ જે ટેમ્પલ ઉપર કેસરીના તેજસ્વી લેખો લખાના એને ભક્તિભાવે નીરખ્યુ તિલક મદારાજનુ પુસ્તકાલય પણ બારે મોડુ છે એ રાષ્ટ્રપિતાનુ સ્મરણ કરવા જોટલો મે અમારો અધિ-કાર નહોતો. 'સ્વરાજ્ય સ્વગજ્ય' જગના જેમનો દેદ પડ્યો, એમને સ્વગજ્ય લીધા પહેલા શે મોટે મહારીએ ?

'કેમરી' ને 'મરાઠા'ની આંદોલો જોઇ શ્રી કેવકરની વ્યવસ્થાસક્તિ જોઇ લોકમાન્ય સાબરના દત્તા. ઉતાગે આવી પનાનુ—દસિણનું છેલ્લુ ભોજન જમ્યા

ખીજે દિવસે સવારમા પૂના એક્સપ્રેસમા બેસી ખંડાળાધાટની અદ્દભુત ટનલો અને રમણીય દેખાવો જેના મુખર્ધ ચર્ધ સાખરમતી પહોંચ્યા ત્યાંથી રાનની નાડી લીધી ને સવારના પહોરમા બાવનગર બેગા રામનારાયણ, ના. પાકે

કાન્તિના ઉપરાઉપરી સચલોથી કટાણી તેની બાએ કળ, 'નાનિ, એ ઘ હવે મને કાઇ પણ પુછીશ તો હું કુરે જ્ઞદને પશ્ચ કુપીગ'

કાન્તિ—આ, હુ જેવા બાહુ ?

રોડાબી—(રસોઇયાને) તમે તમારા જુના રોડને ત્યાંથી શા મારે નીચી ચયા ?

રસોઇયા—અને મોકરી આપરી હોય તો અપે. તમે તમારા જુના રસોઇયાને શા મારે કાઢી મુક્યો એ કયા હુ તમને પ્રક છુ ?

કુવ—કા ? હુ તારા કરતા કમો છુ ને ? જો, તારું માણુ તો મારી દતી જોટલે જ આવે છે

મણુ—પણુ તેથી શું થયુ ? આપણા બનેના પગ તો સરખા જ આવે છે ને ?

જે 'મને એક આંતની પીપરમીટ આપો.'

'એને ત શું કરીશ ?'

'મારા બાણુમાળનો કાલે જન્મદિવસ છે તેથી એને બેટ આપીશ.'

'પણુ તારા બાળને પીપરમીટ કયા બાવે છે ?

'તેથીસતો એને ન બાવે એટલે એ મને પાછી આપી દેશે ને હુ બાળ જઘસ.'

સ્વદૂઝલોડની શાંતિમાં

આંતરરાષ્ટ્રીય બંધુત્વપ્રચારક મંડળનું વાર્ષિક સંમેલન

૯મી મે ૧૯૫૨

ત્રીજી જુમાઈએ બપોરે
આર વાગતાં અમે—

હું અને મારો મરાઠી મિત્ર મૈલુર—
સ્વદૂઝલોડના 'વોમાકર્ડ' નામના
એક નાનકડાં સ્ટેશને ઉતર્યાં તારે
આ ઠંડા પ્રદેશમાં પહોંચી સુર-
નારાયણ એમનો દોર ચલાવી ગયા
હતા. અમે ઇટાલીની મુસાફરીમાંથી
આવના હોઈ, અગાઉથી સાથે
ઓછો સામાન લાવવાની સૂચના-
ઓ મળી હોવા છતાં, વધારે
સામાન લાવ્યા હતા. આ નાનકડાં
સ્ટેશને મલુર તો ક્યારથી મળે ?
પરંતુ આ ગાડીમાંથી જ પીન્ટ
કેટલાક યુવકો ઉતર્યા હતા 'કેમ
ભાઈ, સંમેલનમાં કે ?' એમ
અરસપરસ પ્રશ્નો છુટ્યા અને
પરિચય થઈ ગયો. એમણે અમારો

શ્રી લવજી ધોરિયા

સામાન ઉપાડવામાં મદદ કરી અમે ચાલવા માડ્યા
ત્યાં તો કંપમાંથી અમને—અતિથિઓને સત્કારવા
કેટલાક ભાઈઓ આવી પહોંચ્યા જેમની પાસે વિશેષ
ખેળો હતો તેમને એમણે એમાંથી મુક્ત કર્યાં આ
પહેલાં જ પ્રસંગે અમારા ઉપર ભ્રાતૃત્વની એક ઉડી
છાપ પારી.

જરા ઉંચે ચડતો પંદરેક મિનિટનો પંથ કાપ્યા
પછી અમે કંપમાં પહોંચ્યા. જુલુ દીઠ અઠવાડિલાના
ચાર્જના પચીસ શિલિંગ આપ્યા એટલે અમને જગ્યા
મળી ગઈ. ત્યાં કાર્ડ સુધા માટે પહોંચ્યા કે ટોઈલેટ
માટે ટેબલો ને અંદરે નહોતા. ત્યાં તો આશ્ચર્યચકી
સાદાઈ હતી. દક્ષિણપૂર્વની ડોમિટરીમાં તો એકેક
કપાટે મળે છે; પરંતુ અહીં તો એ પે નહોતો.
આ રહ્યું મારી ડોમિટરીનું વર્ણન— સાદા પાટિયાની
ખાવેલી એ ઝોગડી. વચ્ચે ચાલી ગયેલાની અને

જો બાલુ જો પથારીઓની દારો
ઉપરના માળ પર પહોંચી પથારીઓ
ખરી જ નોંચે કુનારાઓએ ઉતરી
વળતે માળને ઈજા ન થાય એટલી
સલાજી રાખવાની જરૂર તો હોય
જ ને ! જો પથારી વચ્ચે જે
જગ્યા રહે ત્યાં ટુક આદિ જે
સામાન હોય તે સમાવી દેવાનો
અને કપડાં ઉતારીને ખીનીએ
લટકાવવાના. પથારીમાં પહોંચી પા-
સથી ભરેલું એક ગાદલું, એક
એક જ દસકુ ટુક જેવું ઓશીરું
અને એક ધાળળી. મારો રમ
જોઈને મારી બે ધાળળીની માગ-
ણી તરત જ સ્વીકારી લેવામાં
આવેલી. થયું; આ અમારું રાજ-
સ્થાન મારામાં મેં એક દિન
આવે આપશે એવું નાદિ માનેલું

છતાં આવી ગયો, એટલે અમારા દર્પને સીમાખંડન
ચેના રહે જ ? અહીં સાદાઈના સાખાઓડાં બાપલો
કરવા નહિ પરંતુ ખરેખર સાદું જીવન જીવી લેવા જ
સા મળતા હોય એવી છાપ પાડવા આટલું જમ હતું

જદાર નીકળ્યા મેં સ્થળ બરાબર લેઈ લીધું. આ-
પુરોની મળી જાંબી થયેને આઠ ડોમિટરી હતી અને
દરેક ડોમિટરીમાં આનંદરાષ્ટ્રીય મળ્યાં જામે જોપી
રીતે જગ્યાની વહેંચણી કરવામાં આવતી હતી અમારી
કંપની માદાઈ સ્થળની શાનિંગ છાન્ને એવી જ હતી.
પૂર્વે પંદરેક મિનિટના રાંધવાળા રસ્તા પછી સ્ટેશન
આવ્યું હતું; ઉત્તરે આવેલા વિશાળ છંતાં શાંત મંગલ
પર જન્મતી એક નાનકડી ટેકરી પર જ અમારી
કંપ હતી; પશ્ચિમે અમારી ચોટી દેશ ઉભાં હોય
તેવા એક ત્રિશાળ નંગમતના તાડ સમ ઉંચાં વૃક્ષો ખડા
હતા અને દક્ષિણે થોડે દૂર પડેલા વોમાકર્ડ ગામની

અને અમારી વચ્ચેના અંતરને ટુંકું કરતા ખેતરો પયરા-
એલા હતા. આ સ્થળની શાંતિ અરેખ્ય મોહક હતી.
નદીનટે બાધેલા કોઇ ઋષિના આશ્રમ સમુદાયે સ્થાન હતું.

આજે સાંજ સુધી અન્ય કોઈ કાર્યક્રમ નહિ
હોવાથી અમે પણ અન્ય આગંતુકોની મેવા કરવા
દર ટ્રેન વખતે રેલેશને પહોંચતા અને બધા પોટલા
એક રેકડીમા નાખી ઉપર ખેંચી લાવતા બીજા
મેવાનો લદાવો લઇ નવ અને અમે રહી જઈએ
એ તો હીક નદિ, એમ ધારી મોરેંકડીને હાથ અડાડી
એ પુણ્યમા ભાગ પડાવતા અમને અહીં આ
મળુરી કરના જે આનંદ થયો એ તો અવર્ણનીય જ
છે મેવા કરવામા જે આનંદ સમાવેયો છે તેની પાસે
મેવા સ્વીકારવાથી થતો આનંદ શી વિસામમા ?

કંપની વ્યવસ્થા જોઇને તો છકક થઇ જવાય
એવું હતું અમારી સખ્યા બમો લીમ સુધી પહોંચી.
ગઈ હતી, છતાં આખી કંપમા ફક્ત જે રમેયણો
સિવાય કોઇ નોકર ન મળે. 'કોન્કર-સેની માફક
અવ્યવસ્થિત પણ નહોતું રાખ્યું, કારણકે એમા તો
એક વર્ગ મેવા કર્યા જ કરે અને બીજે વર્ગે એ
સ્વીકાર્યે રાખે અહીં નો સૌએ જ મેવાની કેળવણી
લેવાની હતી સ્ત્રીવર્ગને માટે પણ સેવાગ્રાંતિની આ-
વસ્થકતા કોઇ બોધી ન હોય દરરોજ પંદરેક પુરુષ
અને પંદરેક સ્ત્રીઓ મળી ત્રીસ જણ આખા દવાડાનું
કામ પોતાને માથે લઇ લેતા આ વ્યવસ્થામા આ
સખ્યાના પ્રાણુ મમા મિ. ઓલિવર દ્વારકે મદદમાત્ર
પામે એક માસ ગાળી આવેલ વિદુષી મ્યુરીઅલ
લેરટર પણ અપવાદ રૂપ નહોતા.

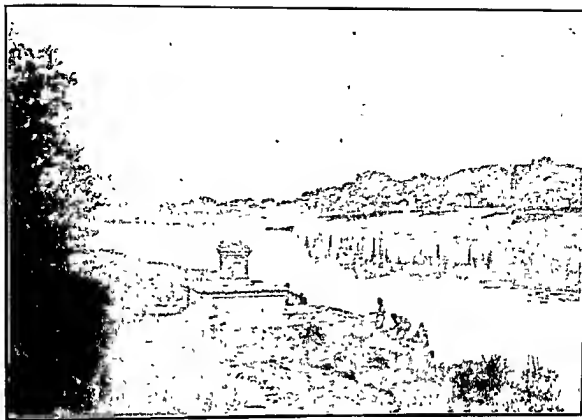
એ મેવકમળે બીજાઓ કરતા કલાક વહેલા
હિંદી હોવાથી જાણ કરવાનું, નાસ્ત-પાની તૈયારી કરવાનું,
પીરમવાનું, એલા વાસણ ઉઠાવી લેવાનું, વાસણ પોવાનું
હસાદિ સર્વ કામોનો પોતાની ફરજમા સમાવેશ કર-
વાનો અને એ ફરજ સૌ કેવી હોશથી બજાવના !
વામણ પોવાતી વખતે કોઈ વાર જર્મન, કોઇ વાર
ફ્રેંચ, નો કોઈ વાર અંગ્રેજ સગીતની છોલો ઉડતી
હતી જાણે પોતાને ત્યા જ યજ માણે હોય એવી
હોશ સૌ પીરસના મેં થે એ લદાવો એક દિવસ લઇ
લીધો ! એ અહુન દરય તો કદિ થે નહિ બુઝાય
કોઇ પીરસનાગની મગક કરતું હોય કે 'અહીંયાં

જરા વધારે આપજો, નદિ નો કાંચે મારો વારો છે'
તો કોઇ જર્મન પીરસનારની પામે અંગ્રેજ ખાતાનું
માથે ને પેસે સમન્યા વિના પાછો ચાલે જતો
હોય, ત્યા કોઇ દુભાષીયાગિરી કરી સમજાવે તે વખતે
હમાદસ થઇ પડતી. વેનિટરીઓ પણ હીક સખ્યામા
હતા એટલે અમારે માટે હોંલનો એક બાબુનો ભાગ
રીઝર્વ રાખ્યો હતો માંસાદારી અને શાકાદારી વચ્ચે
તો દર ટકે ભારે રમુજ વાર્તાલાપ થતો ખાવાને વખતે
દરરોજ સંખ્યાબધ નોટિસો જાહેર થતી.

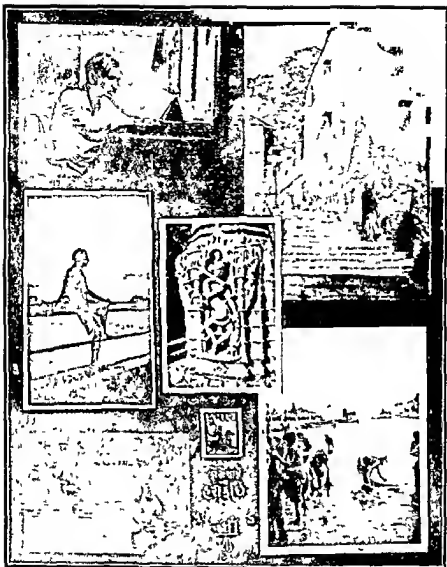
અહીં વીસ દેશના તો પ્રતિનિધિઓ બેગા
થયા હતા, એટલે અનેક પ્રકારની મુસ્કેવીઓમાથી
બધી જવા ખાતર દરેકે પોતાના અને દેશના નામ
વાળો ચક્ર પહેરવો પડેના બાતુબાવને કેવળ
ભાષણોમા જ નહિ રહેવા દેના આવરણમા ઉતાર-
વાની ખાતર સૌએ અગત્યપરમ 'તુ' કહેવાનો ખામ
દગવ પમાર કર્યો હતો આ રીત જર્મનીમા પ્રચ-
લિત છે ત્યા કુટુંબીઓ એકબીજાને 'તુ' કહીને જ
સબોધે છે. પિતા પુત્રને અને પુત્ર પિતાને 'તુ' જ
કહે છે પતિ પત્નીને અને પત્ની પતિને 'તુ' શબ્દથી
જ સબોધે છે. મિત્રમંડળમાથી પણ તેઓ 'તમે'
શબ્દને દેશવટો આપે છે આ રીત અરેખર અનુ-
કરણીય છે અને અહીં તો અમે સૌએ શર કરી દીધી.
'તુ' કહેતી વખતે સામે માણસ સાથે જ સંવજન
હોય એવો ભાવ ઉત્પન્ન થયા વિના નથી જ રહેતો.

ભાષાની મુસ્કેવી તો ખરી જ ને ! સખ્યામા બેલાંતો
દરેકે દરેક શબ્દ જર્મન, અંગ્રેજ અને ફ્રેંચ ત્રણે ભાષામા
બોલવો પડતો ભાષાતરનું કામ સ્ત્રીવર્ગે જ ઉભાડી
લીધું હતું આમ દુભાષિયાનું કામ કરતી બહેનો મુળ
ભાષાસ્પૃહી અહીંથીજો તેજસ્વ અમુકના તેજના ભાષા-
તરમા એવી મુદ્ર રીતે લાવતી કે એમને માટે માન
થયા વિના ન રહે ફ્રેંચનો એક શબ્દે હું નહોતો
સમજતો. છતાં એના ઉચ્ચારમા જે મુકોમળ મળુરના
રહી છે એ તો મને ખુબ આકર્ષતી એમા ય જ્યારે
કોઇ મધુકંડી મદિયા એ કામ બજાવતી ત્યારે તો
ભાષાતર સાથે જ દીધી ઉઠતું.

અમે અહીં જુદાજુદા વીસ દેશના મળી અમે
વીસ જણ એકઠા મળ્યા હતા. અમે જે ગામડાને
પાદર એકઠા થયા હતા તે વોમાર્ક્યુની વસ્તી કેવળ

પૂનાતી નદીનું એક દ્રશ્ય

‘કુમાર’ના મીનાબી આકાશ બહેન ધમેકરી

ફેટોચાકીની ઈનામો હરીફાઈનું ચલિચામ

- (૧) ‘ધર્મ બાળી’ બળવન બટ-બમલાઈ પહેલુ ઈનામ (૨) ‘શત્રિ-ચ ચન’ બગવાનનાસ પટેલ-વડોદરા વખાણવાયાક (૩) ‘સ્વામ-વેન’ કિરીસિહાટ મેહેલ-આવનનર બીલું ઈનામ (૪) ‘ટેલનાકા મરિના ચામકા પગી એક મૂર્તિ’ સાતિસાલ હીમકાલ-મુળાઈ વખાણવા-લાવન (૫) ‘જસ; આડ. ન્દાવુ ને માફ મેહેલુ’- હમનવાલ બનિયા-મેરોઈ. વખાણવાલાયક (૬) ‘નાગિકને નરીતે’- લક્ષ્મીનસ નવનાધી-મુળાઈ વખાણવાયાક

૧૮૦ની હોઇ અને એ ગામ કરતાં મોટું ગામ એમનો નાનકડો તથુ તાણી પડ્યા હતા અને હાથે વસાવ્યું હતું એમ કહી શકીએ. દાગર રહેલા-એમાં એત્રેએની સંખ્યા સૌથી વિશેષ હતી. પછી અનુક્રમે જર્મની, સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ, ફ્રાન્સ અને અન્ય દેશો આવતા. હિંદી તો એમને માર જ હતા: હું, બૈશ્વર (મહારાષ્ટ્ર), સિંહા (પટણા) અને સેન (બંગાળ) એત્રેજી મંડળીમાં Girl-guidesની સંખ્યા ખામ ખાન ખેંચતી.

એમ આપણે ત્યાં અસહકાર યુગમાં કોઇ રોપી નહિ પહેરનારા કે એવા ખામ મતામલીઓ નીકળેલા એમ અહીં પણ અને કેટલા એક વર્ગના માણસો જોયા. માર જથ્થ તદ્દન કાચું જ ખાના હતા. એમાંનો એક તો તથુ વર્ષ થયા રાધેશી વસ્તુને અડચે નથી. હમણા ધૂરોપમાં આ કાચા ખોરાકનો સિદ્ધાંત ફીક પ્રવર્ત્યો છે. મને પણ કેટલાક પુસ્તકો વાંચ્યા પછી એમાં ઉંડું રસ્ય જણાયું છે. એ સંખ્યા હું અવકાશ એકાદ નાનકડો લેખ છુટો લખી મોકલવા ધાર છું એક લાઈ તો સાથે આણેલ એમની લાકડાની રકાબીમાં જ ખાના! સ્વીડનના બે યુવકો સેનાતી નાસ્તામાં કેકો બેતથુ ખાવા-જેટલો જોઈએ

અમર રહો

અમર રહો જગમા જસવનો આશાવંત કુમાર
સાગર ધૂધ ધૂધે ભયર;
પવન તણા નદિ પાર;
સમસગાટ વિજળીના થાતા,
(પણ) રાડ જેના તૈયાર — અમર
વન અલેષ પડ્યાં અણુનોધ્યા,
સિંહ કરે જાહ ત્રાડ;
આગર આંખે તે જોવાને,
નિર્ભય જે તૈયાર — અમર
અધર છે આ, અસંકલ આ છે,
જોવો જ્યા ન વિચાર;
આયા, બગ ને નવ ઉત્સાહે,
(જે) ધપતો જગ મોઝાર: — અમર
આગુ આંખે દીકું નથી કદિ,
હૃદયે શોક ન ભાર;
મરક મરક મુખ થતુ દમેશા,
આ ખો મા મ મ કાર: — અમર
માનો મોથો પિના તણો પ્રિય,
સો ના નો સો ના ભાર;
હાકલ રણુએરીની મળનાં,
જે યોએ ન લગાર: — અમર
વણુખોજ્યા બહુ પડ્યા યજોયગ,
કુદર ન ના લકાર;
ટોકર મારી નિરખા લેવા,
ય ન મ ન તો અવવાર: — અમર
બૂત કાળ ના પડછન્ગ એ,
ભાવિ નો ધડ નાર;
વર્તમાનનો ઉર-ધન કારો,
મ દા કાલ અવતાર:
અમર રહો જગમા જસવનો આશાવંત કુમાર.

‘ગિરીરા’

[૮. મૂ. ભવનના દરબજિનિ ‘વિવાર્થ’ માંથી]

જ મેટી પકાવના હતા. કપડા તો કંપગા સો અને તેટલા સાદા જ પહેરતા. સ્ત્રીઓને પગમાં મોઝ પહેવાં વિના કરવાનો અનન્ય શાલ અને રવાતંત્ર અહીં મળ્યા!

જદજરની અગવડ યાદ કરતા વ્યવસ્થા ખરેખર આદર્શ હતી જે હોલમાં અને જમતા એ જ હોલ વીમ ગિનિટમાં લાપથ માટે તૈયાર થઈ જતો! આ બધી વ્યવસ્થાની વાન થઈ. પણ હવે અમારી દિનચર્યાનો ખ્યાલ આપુ.

સૌ સાડા છએ ઉ-હતા. એક સર્વસામાન્ય ઓરડીમાં કમથ: અ-રીમો ભામે આવે તેમ કાદી ચુંડાકે મો ઘોઘ નાસ્તા માટે રોડના. ૫-૨ંતુ બ્રેન્ક કેટલાક — જેમાં હું બે હતો — ને પાસે પડેલા વિદ્યાળ સ-શયરના મ્યુઝ સક્લિત-નો લાખ ન લેવો એ એને અપમાન્યા મમ જણાતુ આ એક અઘવાડિયામાં ધગાઈને તથો. રનાન કરીને દોડાદોડ સાડાસાને નાસ્તાને ન્યાય આપવા જતા નાસ્તો રાકે ક્યાં પડેલા કાણુ વાર શાંતિ ખાવા-જેટલો જોઈએ

તેટલો અને માખણ વિનાની રોટી મળતી સાચાં આંદો
રાશી થતી પ્રાર્થનામાં મો સર જોડતુ ફરી જાણે એ
પ્રાર્થના પર મનન કરવા આપ્યા દોષમાં ઉડી શાંતિ
પ્રગટતી. એનો ભંગ એક ધાર્મિક પ્રવચનથી થતો
ગુજરાત મહાવિદ્યાલયમાં કાકા સાહેબના પ્રવચનો
આત્મા પર જે ઉડી અસર કરતા એરી જ અમર
અર્ધો આત્મા કેટલાક પ્રવચનોએ માગ પર કરી
યુરોપમાં જે નવયુગ મગ્નો છે એમાં જોનારને આર્ષ
સમકૃતિની સ્પષ્ટ ઝાંખી થાય છે મને આ અઠવા-
ડિયામાં ઘણી થે વાર એવું લાગેલું કે એ દિન દવે
આવી પહોંચ્યો છે જ્યારે દિવનો આધ્યાત્મ સંદેશ ઝી-
લવા વિશ્વ તૈયારી કરી રહ્યું છે

પ્રાર્થના પછી મવા નવે એક ભાષણ અપાતુ,
જે દોઢેક કલાક ચાલતુ વક્તાઓ દમેશા જાહલાતા
ભાષણોના ઉદ્દેશ સત ક્રાન્તિસના મિદ્ધોતો આજની
દુનિયામાં બ્રાહ્મત્વ ને શાન્તિ ગ્રાપવામાં આપણને કેટલે
અંશે ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે એ બતાવવાનો દતો

સૌં ક્રાન્તિસ વિશે અર્ધો જ ટુકમાં કહી
ફેલું એ મહાત્માનો જન્મ ૧૯૪૮માં ઇટાલીના
આમીસી નામના નાનકડા શહેરમાં થયો હતો જીવ-
નના શરૂઆતના વર્ષો તો મોજશોખમાં વહી ગયા,
પરંતુ યુવાવસ્થામાં એક વખત લગ્નમાં ભાગ લેતી
વખતે એમની આંખો ઉઘડી ગઈ અને દુનિયામાં ધર
કરી બેઠેલા દુખ, અશાંતિ, અજ્ઞાન, દુષ્કર્મ ઇલાદિ-
માથી માનવસમાજને મુક્ત કરવા એમણે સખાર
ત્યજ્યો એમના ત્યાગી જીવન દરમિયાન એમણે જે
અદ્ભુત આત્મજ્ઞાન અને પ્રભુપદ જતા-યા એથી
ઉપકૃત બનેલી દુનિયા આજે પણ એમને એક સંન
તરીકે પૂજે છે એમનો દેહ ૧૨૨૬માં પડ્યો એમની
સાતમી શતાબ્દિના સ્મરણાર્થે અમારે આ સમેલન
હતુ એથી જ, આજની અન્યોન્યને ગળા જનારી
રાજનીતિમાં, ખાવા ધ્યાની ગરીબાઈના સંજ્ઞામાં,
ઔદ્યોગિક યુગની વિકરાળતામાં, યુવકયુવતિઓના
સયુક્ત સમેલનોના સંજ્ઞામાં અને આજની દુનિયાની,
પશુતા સાબિત કરતી લગ્નઘરોને સ્થાને શાંતિ સ્થા-
પવામાં સત ક્રાન્તિસમના સિદ્ધાંતો આપણે માટે પણ
એટલા જ જરૂરના અને ઉપયોગી છે જેટલા એ
તેના સૌકામાં હતા, એ સાબિત કરવા દરેક વક્તા

પ્રયત્ન કરતો

શ્રીમતી મુરારીબેન લેરટરનું 'સ ક્રાન્તિસ અને ગરી-
બાઈ' ઉપરનું ભાષણ એટલું બધું મહાત્મા ગાંધી-
જીની વાતોથી ભરપુર થઈ ગયું હતું કે મુશીબી એનું
નામ 'મહાત્મા ગાંધીજી અને ગરીબાઈ' રાખી શકાય
હોત ! મહાત્માજીના આધ્યાત્મજ્ઞાની એ વિદુષી
જાણ પર કેટલી ઉંડી છાપ પડી છે એ એમાંથી
સ્પષ્ટ જોઈ શકાતું રાસામિદના પાત્ર મત ઉપરનું
એમનું વિવેચન તેઓ સત્યાગ્રહને એના મુળ સ્વરૂપમાં
સમજવાની ખાત્રી આપતુ હતું. એ ભાષણ પછી તો
મહાત્માજીની સ્થાપેલી ગુજરાત વિદ્યાપીઠના વિદ્યાર્થી
તરિકે મારી પામે મઝણી જતમતી અને કોઈ પરમ
શ્રદ્ધાળુ લોકોની માફક તેઓ મારી પામેથી મવા-
ત્માજીની વાતો સાંભળના આ અઠવાડિયા દરમિયાન
મને ઘણી થે વાર અસલ દુખ થયેલું કે જ હજાર
માઈલ દૂર પડેલું યુરોપ મહાત્માજી પાછળ આટલું
ગાંડું બન્યું છે, જ્યારે આપણે એમને બગાડ સમજી
પણ નથી શકતા ! અર્ધો હાજર રહેલાઓમાંના કેટલાકને
તો એ વિચાર ખરેખર ખુબરી રહેા દતો કે હિંદની
માફક અર્ધો પારતત્વ કે જીખમરો નહિ હોઈ,
મહાત્માજી યુરોપમાં હોય તો એમનો કાર્યક્રમ શુ
હોઈ શકે ?

ભાષણ પુરે થયા પછી ભાષણના વિષય પર
ચર્ચા કરવા અમે ચાર ચર્ચામંડળીઓમાં વહેંચાઈ
જતા હું કોઈ વાર જર્મન તો કોઈ વાર અંગ્રેજી
મંડળીમાં જતો અર્ધો દરેક વ્યક્તિને પોતાના
વિચારો નિ સંકેત્ય જતેર કરવાની છૂટ હતી, એટલે
ચર્ચામંડળીઓ સમેલનનું એક રમિક અને પ્રગતિ-
જનકે અગ્ર થઈ પડી હતી અમારી ચર્ચામંડળીમાં
જાણેલા કેટલાક વિચારો ટુકમાં જણાવું ?

એક ભાષ કહે રાજ્યોને આંદોશી ગ્રહણ કરના
સેકડાઓ વઢી જશે મર્વોત્તમ રસ્તો તો એ જ છે
કે સમાજ ગમ્મવા દાથમાંથી કેળવણીની લગમ
ખુટવી લે કારણ કે રાજનીતિની ગુલામ બનેલી કેળવણી
એના રાજકીય માયાકામના અંગે સમા કરાકો અને
અમલદારો જ ધગવાની, એ કદિ આદેશવાદીઓ નહિ
જ નિષ્કળ થકે.

કેટલાકે લાગણીનું મનવ્ય એનું 'હતુ કે રાજ-

કારણમાં નીલિ અને ધર્મ દાખલ કરવાનો અત્યુત્તમ ઉપાય સ્ત્રીઓને મળતીતિના ક્ષેત્રમાં અદ્ભુતિ આપતી એ જ હોઈ શકે. એક ભાષાએ લગ્નની પવિત્રતા જાળવવા માટે ઈદ્રિયસુખનો ભોગ આપી આ-
જીવન પ્રહારમાંથી અને પ્રહાર-
મારિણીઓ રહેનાર એક વર્ગની આવસ્થાકતા બતાવવાનો મુંદર પ્રયત્ન કર્યો હતો. મમ્મતની ખાતર ચર્ચા દર્શિયાન એક અંગ્રેજ પુત્રનિએ રજુ કૃત્રા એક વિચારને પણ દબકારી દેડે. એ કહે, 'સં. ક્રાન્સિસે

ખીજ

શ-વાડાએ અપનારવારી,
ચમ્મા પાળી અલખ યનારી,
ગઃ કિભેરે વિમગ્નવારી
અને અવગમ્યા
કોણ ક્યાએ મોખ ત્રાપર,
મે પૂર્વમાં મજલ મુવાકર,
શી અખી અપા બરવારી
રેશી બીજવા'.

૨. ૫.

આ રમુજ ચર્ચામાં જન્મ-
વાનો ઘંટ ભગ પાડતો. બગ-
જર સાડા આગે અને જન્મના
અને ચાર વાઝા મુખી વિ-

શાંતિ ક્રેતા વિશાંતિના વખતમાં સૌ નજીક જ પડેલા નૈયનજીરે સરોવર તરફ આકર્ષાના સ્વોપમા આ-
નાગારોનો ઉપયોગ ઉપયોગિતા કરતા મોજ કે વૈભવની ખાતર વિશેષ ચાપ છે. શહેરના અન્ય વૈભવોને જાદી અને તજોશ, પરંતુ રનાનનો વૈભવ તો અને ખુબ છુટના. ચાર વાઝે વ્હા પીને પામે બધા સભો એક સામાન્ય ચર્ચામલામાં મળના. આ ચર્ચાનો અંત પણ વાળુનો ઘંટ જ લાગતો.

સાત વાગે અમને વાળુ મળતુ. એ ઉકટ્યા પછી આખા દલાડાનાં ઝંબીર ભાગ્યો અને ચર્ચા-
આને અંતે અંતરનો કાર્યક્રમ આવતો. કોણ દદારો વિવિધ દેશના સંગીતનો જન્મો જન્મતો. તો કોણ દદારો લોકનાચ (Vols dance)ના ચનચનાટ મચતા. એટલાથી નજે નિવિરના પુરી ન પડતી દોષ તેમ
૧૫૨ નાટ્યપ્રયોગો પણ ભગવાન. સં. ક્રાન્સિસના
જીવનનું પ્રતિનિધિ પાડતી આગલી સમા, અંગ્રેજ
કુકીએ અજરેલ નાટ્યપ્રયોગો આજાદ અજર કુરી

શક્યા દના. પરંતુ એમના જ તરફના એ 'મૂક સંવાદો' સફળ થયા ન ગમ્યા. અને તેમજ બીજા કેટલાકને એ અર્થવિદીન અને અપ્રાસંગિક પણ લખ્યા દના. એક દદારો તો ભાષા મિલાએ અમારો

આમદર્શી એક દિદી રાષ્ટ્રીન પણ લખકારેનું હું અને ખેતુર જર્મન લોકનાચમાં કહેલા. અને ભાષા મેને એક અંગ્રેજ નાટ્ય-
પ્રયોગમાં છુટાનો શાજ બજ-
વેશો. આમ અને ચર્ચા તેમજ મમ્મતમાં તો છુટથી બજેલા. પરંતુ દિવ્યજ્ઞાની એ જ રૂદી મહાકે અમારામાનો કોણ ખેડ-
ફર્મ મળવવા ન ઉઠે!

સાડા નવ વાગતા અમારા આનંદનો અંત આવતો અને સૌ પ્રાર્થનામાં સાદ પુરના. પછી નજે અમને આત્મનિરીક્ષણની તક આપવા શાંતિ પોતનું મા-
સાલ્ય આપતી. રંગો બેગ કોણ નવીન નોટીમથી કે દોષ

કોડી જતા અમારા પતના અવાજથી થનો. અમારો મુવાનો મગપ સાડા રમતો દતો એ વખતે કોશિટીની તેવા કાનસ આપતી નાખતો અને અમારા વખવાટથી કરંને નામી મચેલી શાંતિ અમને અધારમાં ન લેઈ શકવાથી ફરી આપી પોતાની મતા જમાવતી. એની સત્તા મામે બેગ ઉમવવા અશક્ત દોષ એમ વિચારેય થઈ જતા અને અને મો નિદાદેલીના બોળામાં માયુ મુકના.

અમારા મદજવનના છેલ્લા દિવસને તો અને જગજર ઉત્તરો. અને એકલા કૃષ્ણાં દૂધપત્રદિથી અને એ દોષને તે રિચે ફક્ત રાષ્ટ્રમંત્રી. મામાન્ય એને તો અમને જાદ જ માફ ખાવાનું મળતું એમ કલા વિના નદિ ચામે. પરંતુ આગે તો મિટામ ઉઠાવ્યા! પરંતુ આજનો મિટિટ ખનાર નો અને પ્રમટાવેથી દોળી દતી. અને જ મંજલમાંથી લાકણ પીળી લાતી મોરેલા. એ પ્રવતો એકએક પ્રતિનિધિ મગી ચીસ જાળુ મને સમજતી મટાચે દાદમાં વધ

એ હોળી સળગાવવા આખા અને નવિના અર્ધનુ ભાપણ કર્યું. 'દુનિયામાં જે દુઃખ અને અસાધિત આજે પ્રવર્તે છે એ જોઈ અમારા હૈયામાં હોળી પ્રગટી છે. એ અમારી છુટીછવાઈ જવાળાઓને નમારી સોની સાથે એકઠી કરી એક મદાન હોળી સળગાવીએ છીએ અને આશા રાખીએ છીએ કે દવામાં દરદર જતી એ જવાળાઓ દરેક માનવીના હૈયામાં હોળી સળગાવે અને એનો પ્રકાશ દુનિયામાં પ્રવર્તતા અજ્ઞાનાધિકારને સ્થાને જ્ઞાનતેજને સ્થાપે.'

પ્રસંગને અનુસરી શ્રીમતી મ્યુરિઅલ લેરરે એમની અસરકારક ભાષામાં નીચેની મતલબના પ્રશ્ન કર્યો કે, 'શુ રાજનીનિહોની યોગનાઓ પ્રભુની જનાવેલી માનવ-પ્રવ્રતને 'નાનકડા સીમાડાઓ, મરોચર કે પર્વતોની કૃત્રિમ મરદફોલે જુદી પાડવાને સમર્થ છે? આજે વિશ્વજીયુત્વની વાતો કળાગ આપણે આપતી કાલે કોઈ ફોરેન મિનિસ્ટર લગાઇ જાહેર કરે એટલે એક-બીજાના ગળા રેસવા તૈયાર થઈ જાય છે?'

'કદિ નહિ, કદિ નહિ' જોડવા જાણે અગ્નિ-દેવની સાક્ષીએ પ્રતિજ્ઞા લેતા હોય નેમ સૌ એકબીજાના આકાંક્ષી સળગતી હોળી કરતા પ્રદલિયા કર્યા આ અનન્ય દસ્યનુ વર્ણન કરવાનો પ્રયત્ન કરતા એને અન્યાય થઇ જાય

અહીં એમાં મળીને અમે એક પાત્ર ફરાવ નથી કર્યો જીવનમાં મદદ રૂપ થઇ પડે એવો એક ખરીતો જ અમે ધડી કહ્યો છે અને એ અશ્વરશ નીચે ઉતારી દુ

'આત્મામાંથી પરમાત્મા નરક અને પરમાત્મા-માંથી બંધુઓ નરક

સન ક્રાન્સિસના ઉપદેશોનો અભ્યાસ કરવા વોમા-કર્પુમાં એકઠા થએલા આપણે સૌ જાણીએ છીએ કે દલે પછીથી આપણે આત્મબંધુત્વથી જોડાએલા રહીશું

સામાજિક અન્યાય અને અત્યાચારનું તથ્ય, આપણા બંધુઓ અને બહેનોના દુઃખ અને દારિદ્ર્ય અને એમાં આપણી જવાબદારી તથા દોષનો દિગ્ગો એ સૌ આપણને અહીં તાજા થયા છે અને સુધીની પવિત્રતા અને લાગને જીવન અમર્ષી દેવા

આપણે છુટીએ છીએ પરંતુ આપણે અશક્ત છીએ અને પહેલાની માફક હજી થે નિરાશ થઇશું એ પાણ આપણે જાણીએ છીએ.

સ્વાર્થ, પ્રમાદ, દુરાચાર, પ્રપંચ, અંદકાર અને તકરારી જ્ઞાતિ સામે લડવા માટે આપણે જાણ જોઈએ છીએ આપણી મદસ્વાકાયાઓ અને અદર્શો આપણા આચારમાં વ્યક્ત થયા જોઈએ એ માટે પ્રભુની સદાચર્યા, પ્રાધેના, ધ્યાન અને આત્મસંયમ માટે સમય અચાવવાનો આપણે નિશ્ચય કરીએ છીએ કે જોઈ આપણને પરમાત્માનો પથ જાણી આવે અને એનો સૂર સાંભળી એની છાંછાઓને અમત્રમાં મુકવા શક્તિમાન થઈએ

આપણામાં અને આપણી મારફત પ્રભુ કામ કરવાની રાદ જોઈ રહે છે એવી શ્રદ્ધાથી આપણે સાનંદ અને સંપૂર્ણ નીચેના કામો કરવા સ્વાભાવિક કરીએ છીએ

(૧) અન્યાયને સ્થાને ન્યાય સ્થાપવા, સર્વ ગરીબ અને તરછોડાએજાની સેવા કરવા અને દુઃખ નધા દગનના કારણો નિર્મૂળ કરવા.

(૨) આપણી મિલકતને પ્રભુ અને માનવ-જગતનું દુઃખ ગણી કેવળ સાદું જીવન ગણવા

(૩) હિંસા (Violence) ને નકારી સાથા શાંતિસ્થાપકો થવા

(૪) વિશ્વબંધુત્વ સ્થાપવા અને દુનિયા પર સર્વે અવતારવા, અન્ય બંધુઓ સાથેના સર્વ ઇર્તનમાં પ્રભુના પ્રેમ અને શાંતિસ્થાપવા ગમે તે ભોગે નમ્ર પ્રયત્ન કરવા

જીવનનો આવો રસ્તો આપણને હજી અજાણ છે. પરંતુ સર્વશક્તિમાન પ્રભુમાં સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખી નમ્રતા અને શ્રદ્ધાથી આપણે એ રસ્તો ઝપલાવીએ છીએ

શ્રેષ્ઠમાં કદિ જે જોવાની આશા ન રાખેવી એવા એક સમેજનમાં ભાગ લઇ તેમાંથી પ્રેરણા પામી હું મ્યુનિય આવી કામે વળગ્યો વોમાકર્પુના રમરણો તો મદાથે તાજા જ રહેશે અને કદાચ ભાવિ સમે-લોનાના એથી જે વધારે બળવત્તર નીવડશે!

(અનિય - જર્મની) લવજી ત્રિભુવન યોગિય

દક્ષિણ હિંદુસ્તાનનું પ્રખ્યાત જૈન તીર્થ શ્રમણ બેળગુળ

શ્રમણ બેળગુળમાં આવેલી પર્વતની આખી ટોચભાગી કેસી કાંદેશી શ્રી ગોમતેશ્વરની સાઠ કુટ ઉચી બચ્ચ નમ મૂર્તિ

૬વીડ દેશમાં આર્ય સોઢા અગત્યપદપિતી મગ્ધરી નીચે વિખ્યામળ પર્વત બેળગીને ગયા એ દક્ષિણમાં આર્ય સરકુનિ ફેલાયાનો પ્રથમ ગનાવ દતો વેદકાળ ગયા પછી યજુર્વાગનો જન્મો આપ્યો દતો અને એ જઈ ભખ્ય દેશો બધાપાનો યુગ આપ્યો. દક્ષિણમાં હિંદુ ધર્મના—શિવ, શકિત અને વિષ્ણુના અસખ્ય, શહેરો જેવા મોટા દેવાળો બંધાયા અને સનાનના હિંદુ ધર્મે ૬વીડ પ્રજાઓની પુરેપુરી ધાર્મિક જીત કરી લીધી

ત્યાર પછી લાડગાડુ નામના ઉત્તરના એક જૈન પતિને જ્ઞાન થયુ કે ઉત્તર દિશા ૧૨ વર્ષનો મોટો દુકાળ આવવાનો છે. તેમાંથી સોડોને ગયાવવા માટે દિગંધરી જેનોના એક મોટા ખખે એ દક્ષિણમાં લઇ ગયા. એ દિગંધરી દક્ષિણમાં જૈન ધર્મનો પ્રચાર થયો અને શ્રમણ બેળગુળ એ ભાડગાડુના મમવણી એટલે લગભગ ૨૦૦૦ વર્ષથી જૈન ધર્મના તરવો પ્રકાશ ફેલાવતુ, યાત્રાનું સુપ્રસિદ્ધ ૧મ ગણાવા લાગ્યુ.

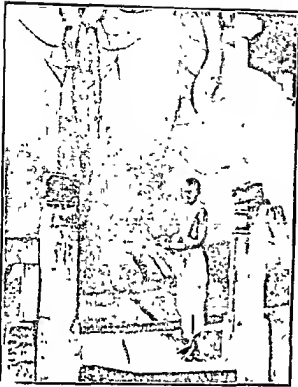

શ્રી ગોમતેશ્વરની મૂર્તિનો પછગનો ભાગ

જૈન ધર્મનો તેજસ્વી પ્રકાશ પાડતુ એ શ્રમણ બેળગુળ મ્દેસર માત્રમમાં બેળગોશની પરિણે આવેલુ છે. દિહતી પ્રાચીન મદત્તા બાળુવાની છપ્પાવાળા એકેએક દિહોએ એ તીર્થના દર્શન કરવાં જોઈએ, જૈન પુરાણોમાં લખ્યુ છે કે આ રથજે મ્દગુપ્તે જૈન ધર્મ બંગીકાર કરી ભાડગાડુ માથે નિવાસ કર્યો દતો અને પોતાના જીવનનો ઉત્તર કાળ ગાળ્યો દતો. એ ટેકરી પર એમણે તપશ્ચર્યા કરી. અનશન કત્તયા પોતાનો દેદ ગાળી નાખ્યો એ મંદગિગિ નામથી બોળખાવ છે.

ચંદ્રગિરિની બરાબર દક્ષિણે બીજી ટેકરી પર ગોમતેશ્વરની ૬૦ શીટની મૂર્તિ છે. સારીનુ પ્રમાણ ચોખ માપમર છે ૧૦૦૦ વર્ષથી એભખ્ય મુનિ ૫૪૧ીના નિર્જન મનુષ્યોને દન્દિયો પર વિવ્રપ ગેળાવનો વીર મ્દેશ આપની હબી છે. એ નમ છે છતાં નિર્ભય બાળક જેવી એ નમ્રાવરવા તમે કોઈ પળ પ્રકારના વિકાર વગર જોઈ સોધ.

કયા એમ છે કે પદેવા નિર્ધકર આદિનામે મનાગલાગ કર્યા પછી એમના બે પુત્રોમાં ગભ્યપાટી માટે લડાઈ થઈ. બન્ન મોરો ભાઈ દતો. ખરો ગાદિનો વારસ એ દતો ગાદુખલિ—જેમની આ મૂર્તિ

શ્રી ગોમતેશ્વરી મૂર્તિનો પણ નહીં કમેલા માણસના પ્રમાણ

ઉપરથી આખી મૂર્તિની હથાણનો ખાલ આવશે રહેલી થતી જીવંતે માનુષીયને એ દૂધ લઈ લેવા કહ્યું અને એ જાઈ તરફથી લગવાનને ચડાવવાની આજ્ઞા કરી આ દૂધ તરત ચરણકમળ સુધી પહોંચ્યું અને પછીની પૂજા નિર્વિધિ પુરી થઈ

ચામુંડગાળનાં પડળ દલે ઉઘડી ગયા. પૂજનના આડંબર અને હાડથી એવામા અભિમાન આવેલુ હતુ તે એ નમસ્કર ગયો ને ગેથી ગરીબ જાણતું પાગેર દૂધ એના લાખળો રૂપિયાની પૂજા કરતા અધિક છે એમ એને મનઝાન થયુ. આ જાણતું નામ શુભકા-યાજી પડ્યું. ગોમતેશ્વરી સામે એ જાણતી ખરી જાણતરીકેની, પૂર્ણ કદની, જીવીકલના કાચલામા દૂધ લઈને ઉભેલી મૂર્તિ આજે પણ ત્યાં ભાવપૂર્ણ નયને જોઈએ છીએ અને આનંદ થાય છે

પણ એ જીવોદ્ધારને જે આજ ૧૦૦૦ વર્ષ થઈ ગયા છે. ઇ. સ. ૧૨૦૦ પછી દરોડ અને કર્ણાટક દેશમાંથી જેનું ધર્મનો આરોગ્ય તો પુરી ગયો છે. હતા કાનરી લાપાતા ધાનરમા અને જુના આદિ-ત્વમાં એની મદદ જેવીતે નથી

શુભકાયાજીની મૂર્તિ

આપણે મધ્યારોના કુટાળાથી પર થઈ આ રથને ચાનાચુઓના જેવા પૂર્ણ ભાવથી જાણ્યું તો પણ અમર્ય લાલ મેળાથી એમા રાક નથી મૂર્તિ પવિત્ર, ગંભીર અને પ્રેરક છે. આપણા શિક્ષીએને મારે પણ પૂર્ણ માન ઉત્પન્ન કરાવે એવી છે.

ચિત્તાઈ કે નેપોલિયનના જાવજા નોંધને જે ચીરતા મારે આપણે ખોલ ધારીએ તેના કરના પણ વિશેષ ધનિયો પર પિત્ર્ય મેળાપવાને આખા જેન-ધર્મનો સંદેશ આ રથાનેથી આપણને મળી રહે છે અને મોગવિજાસના આ જમાનામા એ સંદેશાની આપણને કેટલી ગંધી વરત છે?

આ મૂર્તિના કવિજનોએ અને ભક્તોએ જુજ વખાણ કર્યા છે એનાં તો વખાણ જેટલાં થાય એટલાં મોઝાં છે. એક માણ લખે છે કે 'મિખિનંત્ર શુદ્ધ્ય લેકિનો આજો (એકમે મા. શુદ્ધ્યોની સ્ત્રી-એને જાહેર મણનારો) ગોમતેશ્વરને જુઓ ! શું એમને કોઈપણ વામના અમર કરી શકે ? . . . ' જીજ એક કવિ કહે છે કે 'ગોમતેશ્વરનાં કૃપાકટાક્ષ જેના પર પડે છે તેના આંચય શુદ્ધ થઈ જાય છે.'

દરિદ્રમર્યાદ મર્યાદા રેસાઈ

પક્ષીસાચના અભ્યાસી શ્રી કંચનરાય

જંગલારી પોપટ પર અખતરો

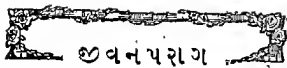
આ જે પક્ષીઓના જીવન વિષે આપણુ જ્ઞાન અમૂલ્ય છે ઘરોપમા તેમ નથી ત્યા જીવન-સાચના મહાપ્રશ્નો ઉકેલવામા સહાય રૂપ થાય એ હેતુથી પક્ષીશાસ્ત્ર, પ્રાણીશાસ્ત્ર, જનુસાસ્ત્ર, વનરપતિ-શાસ્ત્ર વગેરેના અભ્યાસ પાછળ જીવન આપણ અર્થી નાખનારા પડ્યા છે. તે ઉપરાંત, આનંદની ખાતર પશુ-પખીને પાળવાનો ચાલ જે આદી ઓછો થયો નાથ છે તે ત્યા વધતો નાથ છે પક્ષી-જગતમા કેટલીક વાડ જે નવાઈ જેવા બનાવો બને છે તેનો ખ્યાલ ગે જગતથી દૂર ગંઠનાગે જવશ્યે જ આવે

આવા એક પક્ષીઓના શોખીન ને એ સાત્તના અભ્યાસી ભાવનગરના રા કચનરાય દેસાઈ છે તેમની પામે એક જંગલારી પોપટ હતો. જંગલારી પોપટને પાળગમા ગમ્યા પક્ષી એ ઘણુખરૂં બન્યા આવે એવી જ્ઞાન નથી તે છતાં પિંજરામા જ તેના બન્યા લેવાનો વિચાર ગ કચનરાયને પહેલવહેલો સુઝ્યો. જંગલારી પોપટ તેની મુન્દર અનુકરણશક્તિ, ચતુરાઈ, રંગનું વૈવિધ્ય તથા સ્વરૂપની મનોહરતાને લીધે ઘણા ગમિકોનું પ્રિય પક્ષી બન્યો છે, અને જોકે સ્વભાવે તો તે ખમેરૂં જીંટલો અસ્થિર છે છતાં ઘણે ગ્યજે તેને પાળવામા આવે છે આવા પક્ષીઓની રાખ્યા વધારવાનો લોભ કોને ન થાય ? છતાં રા કચન-રાયને પોતાની ઉમેરૂં જરૂર સાવતા ઘણું રિનકો વીન-વાના દતા પહેલા તો દેખીતી રીતે જ એ વાન

તેમની વિરુદ્ધ હતી પહેલી એ કે આ પક્ષી દિલ્હ-સ્તાનમા બન્યા હેતુ નથી અને બીજી એ કે આ જાતના પક્ષીઓ પિંજરામા બન્યા દેના નથી તે ઉપરાંત, એ પોપટ માટે માફ મેળવવાની મુશ્કેલી તો હતી જ તે છતાં ગમે તે ભોગે રા. કચનરાયે એક વાર અખતરો તો અજમાવી લેવાનો નિશ્ચય કર્યો, અને ભાવનગરના દેમાઈ રા વીરેન્દ્રરાય પાસેથી તેમણે આ અખતર માટે માફ માગી લીધી.

આ બનેને એક ગ્યાને રાખ્યા ત્યારે નરની ઉંમર આશરે ૨૧ વર્ષની અને માદાની ઉંમર આશરે ૧૦ વર્ષની હતી. આ માદાએ પહેલા એક વાળેદું મુક્યુ હતુ પણ વર્ષો સુધીના પિંજરજીવનને લીધે તેઓ સતનન અને પ્રજનન વિષે બધુ નેસર્ગિક જ્ઞાન ખોઈ બેઠા દતા, એટલે એ બધુ પણ રા કચનરાયે તેમને કરી શીખવવાનું જ રહ્યું આ યુગલને એક વિસાળ બંધ જોરડામા, આગળે માત્ર જોવા માટે નાનું છિદ્ર રાખીને પુરવામા આવ્યાં. આ જનાવર (ઉસ્તાદો પખીને પણ જનાવર કહે છે) રાખાવે કોંધી હોવાથી કોણ કોને ક્યારે મારી નાખ ને કહેવાય તેમ ન હતુ આથી તેમની ઉપર મનત જાપતો અને દેખરેખ રાખતી પડતી એ જોરડામા કોંધને જમા દેવામાં આવતું નહિ તેમને જોરાક આપવા અને એકમેક સાથે રહેતા શીખવવા માત્ર રા કચનરાય જ ત્યાં જતા

[અનુસંધાન પાન પરપ મે]

જીવનં પરાગ

પ્રસિદ્ધ અંગાળી નાટકકાર અને કવિ દિલ્હેન્દ્રલાલ રાયના વિદ્યાર્થી જીવનની કથા છે. કૌશલેશભાઈ સીધો જ દિલ્હેન્દ્ર કલકત્તામાં ભરાયેલા 'સર્વજનતાલ્ય પ્રદર્શન' ભેવા ગએલો કેટલીક કુલિન હિંદુ સ્ત્રીઓ કાંઈ પુરુષ રક્ષક વિના પ્રદર્શન ભેવા આવેલી તેમની પાછળપાછળ ચાલી આદરસ અંગેજી છોકરા દુકા-મચકરી કરી રહ્યા હતા. એ ભેવા જ તેનો મિત્રજ ગયો આશુપાછું ભેવા વિના તે તો આ કુર-કુરિયાને શિક્ષા કરવા તૈયાર થઈ ગયો. ભાતખાઉ બંગાળીને સામે થતો ભેધ અંગેજી છોકરાઓએ ખીલાત્સ માગ્યો દેવા માડી. પ્રદર્શનમાં તોફાન થાય તે રીક નહિ માની દિલ્હેન્દ્ર સોને બહાર લઈ ગયો અને ત્યાં એકંદ્ર દ્વારે સર્વ પ્રતિપક્ષીઓને શુક્રાખાજ-નો સ્વાદ ચખાડના માડ્યો. નાક પગ પડેલા પહેલા પ્રવારે જ નાચકના સોહીની સાથે અભિમાનને બહાર કાઢી નાખ્યું, અને તે સર્વજન બનાશક ધરતી માતાના ઓળે બધ પડ્યો ખીલાત્સને પણ તેણે તેવી જ રીતે મારી નમાડ્યા સુદ પુર થયા પછી શરેશા અને લોહી અરડાએકા કપડે દિલ્હેન્દ્ર ઘર તરફ જતો હતો ત્યાં ટાળીના નાચકે તેને ફરીથી ગોલાઓ દિલ્હેન્દ્રે પણ સારી પેઠે માર ખાધો હતો અને ચાકીને લેજ-પોય થઈ ગયો હતો, છતાં સરમાન જળવયા તે લડવા તૈયાર થઈ સામે ગયો પણ, વેત્તા અંગેજી સુવડે તો માનપૂર્વક ઉભા થઈ તેની સાથે હરનકુનન કર્યું અને પોતાની ભુલ માટે દિલ્લગીરી દર્શાવી

આજ સમયની એક બીજી વાત
એક મિત્ર સાથે વિદ્યાર્થી દિલ્હેન્દ્ર 'ઇડન' બંગાળમાં ફરવા માટે દ્રામમાં બેસી જતો હતો થોડી વારે એક 'સાહેબ' તેમની સામેની પાટલી પર બેઠો અને તેમની વાતો સાંભળવા લાગ્યો. એકાએક તેના મગજમાં ભૂત ભરાયું અને તેણે પોતાનો જટ-મંડિત જમણો પગ આ બે મિત્રોની વચ્ચે લંબાવ્યો અને બેફકારીથી સીંગારના કુમાર કાંઠા માડ્યા દિલ્હેન્દ્રથી આ બેઅબી બરદાસ્ત થઈ ચકી નહિ. તેણે તેને બે વખત પગ ઉઠાવી લેવા કહ્યું. જવાબ-

મા ગોરાએ મંત્રોચ્ચાર કર્યો 'નિગર' તરત જ દિલ્હેન્દ્રે થપાટ મારી પગ ફેંકી દીધો. આવી પ્રકૃતિના 'નિગર' તો કદિ પરિચય થયેલો ન હોવાથી સાહેબ હેબકાઈ ગયો અને શાન્તિથી દ્રામને આશય છોડી 'ચુડિયાલેલ' ભેડી દીધી!

દિલ્હેન્દ્રલાલને પોતાની બહાદુરીની વાત કરવી પસંદ ન હતી, તેથી આ કથા વીસ વર્ષ સુધી ગુપ્ત રહી. પણ પછી એક વાર બંગાળી 'સાહિત્ય' સંપાદક મુરેશખાજુના નાના ભાઈ યતીશચંદ્ર દ્રામમાં કાંઈ કારણે સર એક 'સાહેબ'ની સારી રીતે 'પૂર્ણ' કરી હતી એ વાત માંભળી, ત્યારે દિલ્હેન્દ્રખાજુએ પોતાની આ વાત કહી, અને યતીશખાજુના સત્સાદસના મોફાટ વખાણ કર્યા

મદ્રાસમાં આવેલું નીચનું 'ગોગ્રાડ ગ્રામ' ન અંગેડવાનો દુરાશ્રદ્ધ રાખનાર વર્તમાન નોકરશાહીના વર્તનની સાથે શાદજા બાદશાહનું હૃદયબોધાર્થ દાખવતો નીચેનો બનાવ સરખાવવા જેવો છે

૧૬૪૪-૪૬ માં બૌરગઢેબ અમદાવાદનો મુખો હતો ત્યારે શહેરમાં કાંઈ ધાર્મિક તકરારને લીધે હુલ્લડ થયું તેથી બૌરગઢેબે, શાન્તિદાસે તથા લાખ રૂપિયા ખર્ચે બંધાવેલા ચિન્તામણીના જૈન દેવાસયની મુર્તિઓ ભાગી નાખી અને તેમાં ગૌવધ કરી તેને અપવિત્ર કર્યું. આ વિષે જૈન કોમ શહેરના શાદજાદાને ફરિયાદ કરી એટલે તેણે પોતાનાં પુત્ર પર અત્યંત નારાજ થઈ બંદરને સરકારી ખર્ચે પૂર્વ સ્થિતિ પર લાવવનો હુકમ કર્યો, અને થોડા સમયમાં જ તેની મુજબાનમાંથી જાફરી કરી

અમદાવાદના અસારનાં કાંઈકાંઈ પંચ રમુછ છે. ભુના કાળમાં પણ 'અમદાવાદ વર્તમાન', 'અબર દર્પણ', 'ચમચેર બદાહુર' વગેરે પત્રો એવા જ હશે એમ લાગે છે.

ખાડિયામાં પ્રાણુશકર ખાપા નામના એક ઉત્તરાદ નાયર ગૃહસ્થ રહેતા હતા તેમણે 'અમદાવાદ વર્તમાન' ને એક વેળા મીડવ્યુ. એટલે 'વર્તમાન' લખ્યું. 'હમણાં અમે પ્રાણુશકરને એક લુગડાની પેઠે પલાળીએ છીએ. પછી બે માણુપ સામસામ પકડીને આળીણીયું. કાં તો કાટે છે, કા તો વટે છે પછી સીક્યામાં

નાખીશું, એટલે અધુર હશે તે પુર થશે અને એ પ્રાપ્તિશક અને ખખર આપવા માટે જાણીએ છીએ કે પ્રાણશકરને ખેદાની બદલી કરવી હોય તો કરી લે, કાલથી તીથોવન આવતું કરીશું.

દિગ્દેશ રાય સગરી નોકરીમાંથી છુટા થઈ દેશમેવાના કાર્યમાં લાગી ગયા હતા તે સમયની કથા છે.

એક મિત્રની સાથે દિગ્દેશ રાય એક ફિલ્મ બંગાળના એક ગામમાં ફરતા હતા. તેમને દાત ખોતરવાની ટેવ હતી ચાલનાચાલના તેમણે રસ્તા પર આવેલ એક ઝુલ્લું ઝુપડીના ધામના છાજમાંથી એક તણખાનું માન ખોતરવા બેસ્યું. એટલામાં ઝુપડીમાંથી બહાર આવી એક ડોશી કરોર ભાખામાં તેમને ગળે દેવા લાગી આ નિરુકામે દિગ્દેશ રાયે શરૂઆતમાં તે દમત્રામાં ઉડાવી દેવા કહ્યું. પણ જ્યારે ડોશી વારંવાર ભેલવા લાગી કે, 'આ માટે થર એ જ મરિા આધાર છે, તેમાં માથું મુકીને હું પડી રહ્યું છું. હાય' હાય' એ જાણ તો મારે કોના આધાર?' ત્યારે એ સાંભળી દિગ્દેશ રાયે એક જ ગભીર થઈ ગયા અને તેમની આખમાં આગ લગાઈ આખા દાણલર મૌન રહી, પછી માઠ, ગદગદ કહે તેમણે પાસે ઉભેલા મિત્રને કહ્યું 'આહા' આ અસહાય ડોશી પોતાની ભાગીતુડી ઝુપડીને જેવી લાગણીથી પોતાનું સર્વસ્વ કહે છે, તે રીતે જો આપણે આ ભાગલવર્ષને હૃદયથી પોતાનું સર્વસ્વ કહીએ તો પડી જીવતું શું જોઈએ? પણ હાય' એવું દેખાતું નથી એ જ મદાદુ ખની વાન છે.'

ન્યાયમૂર્તિ રાનડેને એક ક્ષિત્તી પાદરી મળવા આખા તેમના ટેબલ પર પડેલા ધાર્મિક પુસ્તકોના થોડકામાં સૌથી ઉપર જામખલને જોઈ તેમણે રાનડેના ક્ષિત્તી ધર્મચયને સૌથી ઉપર રથાન આપવાના ઔચિત્યના મર્મમાં વખાણ કર્યા આ સાંભળી સૌથી નીચે રહેલ ગીતા જતાવી ન્યાયમૂર્તિએ જવાબ આપ્યો, 'પણ તે સૌના સુગમ પાયા રૂપે ગીતા છે, એ કેમ ભુલી જાઓ છો?'

આજ દિગ્દેશ રાય ઈન્ડિયામાં ખેતીના અભ્યાસ કરતા માટે અરકારી શિષ્યવ્રતિ લઈને ગયા હતા. એક દહાડો લડનના 'રીજન્ટ પાર્ક'માં તે ફરવા ગયા.

ત્યાં એક પાદરી ભાષણ કરતો હતો તે માલગવા લોકોનું ટોળું મળ્યું હતું. દિગ્દેશ રાયે પણ માલગવા ઉભા રહ્યા મુક્તિપૂજક ભારતવાસીને જોઈ પાદરીને શરૂ થયું દિગ્દેશ રાયેની સાથે જોઈ તેણે ગભીર સ્વરે કહ્યું, 'And you! the Devil is staring you in the face' ('શીતાન તારા મો તરફ તારીને જોઈ રહ્યો છે') દિગ્દેશ તેના કરતાં પણ વધારે ગભીરના ધાગણ કરી જવાબ આપ્યો, 'Yes, you are'. ('હા, તું તારી રહ્યો જ છે.')

યોગ્ય દાબર જવાબ સાંભળી એક જ ચમ્પેલા લોકો ખડખડાટ દસી પડ્યા.

અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટીની મીટિંગ ભગઈ હતી પ્રમુખશાને રજીકેડાભાઈ, પોતાની પત્નીને યોગે ખેડા હતા એવામાં એ મેમ્બરો તેમની કને આખ્યા એક કહે, 'હુઓ સાહેબ' આ શખમે મને લાકર કહ્યો.' બીજાએ ઉરકેડાઈને કહ્યું, 'માહેબ' તેણે મને લોકર કહ્યો.' શાન્ત, ગભીર મુખ રાખી રજીકેડાભાઈ ખોલ્યા, 'શું કામ લડી મરે છે? અમારે મન તમે બને સગમ્મા છે.'

દિગ્દેશ રાયે એક દહાડો કલકત્તામાં પોતાના અખ્યાન, પ્રખ્યાત મર્વ મિત્રોને મિત્રોની આપી તે માટે જે આમત્રણ પત્રિકા મોકલવામાં આવી તે નીચે પ્રમાણે હતી.

'જેમની કુબેરના જોટલી સપતિ છે, બુદ્ધરપતિના જોટલી લુહા છે અને ચમના જેવો તે પ્રતાપ છે એવા આપ સાહેબ, આપના ભવનનું નદનવન હોટી, આપની પદપતરાસનયના પ્રિયતમાની સાથે, આપના સુવર્ણરથમાં ખેરી, આ દીન, હીન, અધમના ધર, શનિપ્રદર, મેવાર ઝાલિત સાબરે આવી બને આપના ચરણકમળની પવિત્ર રજ ખખેરશે તો અમારા ચાહે પરિવારો ઉદ્ધાર થશે.'

આ નિમત્રણના જાહેરે દારૂજનક જવાબ આપ્યા. તેમાંથી કવિ રવીન્દ્રનાથના મોટા ભાઈ દિગ્દેશ રાય (બડાલા)ને પ્રત્યુત્તર આ રહ્યો:

'નર્વ કે શુદ્ધિ, નર સેપા કે, થમ સમ નથી નથી મુજ પ્રતાપ, નથી નદનવન, રવણ સુવાહન, પદપદ્મ નથી જાણે આપ, હા, છે પદ પર રજ મનમાંની, તે પવિત્ર કે નહિ ના જાન, ચાહે પેટી તુજ મોકલ જાય તો ખંજેરીસ તવ સદન નિહાન

વળી,

મેધાશ્ચન્નિ શનિની સાંજે ચુકેને ને નરો નહિ જાય,
કે અચ્ચુચ ઉઠાવી ન જાયે કાલ-સ્વરૂપી મુજને વ્યાધ' જ

સ્વ ભોજાનાથ સારાભાઈ ખેડામાં મુનમરૂં હતા.
એક કેમમાં બે પક્ષના વકીલોની તકરાર સાંભળી
એકના લાભમાં તેમણે ફેસલો આપ્યો. હારેલો વકીલ
ભોજાનાથભાઈના આશ્રયથી શ્રી 'કારકુનમાથી ચરતે
ચરતે વકીલ થયોલો તે જરાક ધરના માણુમ જેવો
પરિચયવાળો, એટલે કેટલાં ઉચિત વર્તણુક ભુલી
જઈને કહે, 'અરે સાહેબ' આમ ફેસલો આપો છો ?
શું માગ્યાંયા થયા ?' ભોજાનાથભાઈએ શાન્ત મન
રાખી, આ બનાવમાના હારપરતના સ્વરૂપનું જ દર્શન
કરી, જરા સ્મિત કરી જવાબ આપ્યો 'ના; હું માગે
નથી થયો.'

સ્વ સંકૃત વિદ્વાન શંકર પાંડુરંગે અભ્યાસ કેવી
રીતે કર્યો એ સંબંધમાં પોતાને નવીન જ દષ્ટિ કબ
રીતે આપી, તેનું વર્ણન આપણા સુપ્રસિદ્ધ કવિ રા
નરસિંહરાવ નીચે પ્રમાણે કરે છે

" F. Y. A. (પ્રીવિયસ)માં હું નાપાસ થયો, તે
પછી અમદાવાદમાં શકરરાવ આન્યા ત્યારે એમને
મળ્યો. એ મને કહે 'તમે શા વિષયમાં નાપાસ થયા ?'
ઉત્તર: 'ઇતિહાસમાં' શકરરાવ કહે, 'ઇતિહાસનું
સાર જ્ઞાન મેળવવાનો ઉપાય કહું.' કહીને મને પૂછે
છે, 'કોઈ મકાનને વિષે સંપૂર્ણ ખ્યાલ શી રીતે
તમે મેળવો ?' હું તાજે વિદ્યાર્થી હતો પરીક્ષામાં
નિશ્ચિત કરેલા પુસ્તક જહુવાર વાચવા એ વિદ્યાર્થીવર્ગમાં
પરાક્રમ રૂપ ગણાતુ હતુ. મારા એક સદાધ્યાયીને પ્રો.
ભાદારકરે ધમકાવ્યો, 'કેમ આ નાટકમાં તું નપાસ
થયો ?' વિદ્યાર્થી કહે, 'સાહેબ' મેં નાટક સાત
વાર વાંચ્યુ હતુ.' ભાદારકર કહે 'તો તારે તે આઠમી
વાર વાંચ્યુ હતુ !' આ પ્રકારની માન્યતાના સંસ્કારને
પ્રભાવે મેં શકરરાવને ઉત્તર આપ્યો, 'એ ધરને
વાર-વાર જોવું' શકરરાવ કહે, 'ના, એ ધરને જુદેજુદે
સ્થળે રહીને જોવું, જુદાજુદા દષ્ટિબિંદુથી જોવું તેજ
રીતે ઇતિહાસ પણ જુદીજુદી દિશાથી નિરખવો,
રાજકીય, ધાર્મિક, સામાજિક, ઇત્યાદિ સ્વરૂપથી તેનું
અધ્યયન કરવું જોઇએ "

[સંપાદિત]

નવલરામ ત્રિવેદી

આફ્રિકાના પત્રો

સ્વ પારના સાગ પાંચે નેરોથી આવ્યું તાર તો
મેષજમા પહોંચવાનો કથો હતો અને આન્યા
બે કલાક વહેલા, એટલે કોઈ મામુ આવ્યુ ન હતું.
અમે તો શેઠ કાનજી નારણજીની ટુકાન શોધી કાઢી.
તેના માણસને ઉદાગ્રો શેઠ કાનજીભાઈને ઘેર ગયા
અને અમે આન્યા છીએ એમ જાહેર કર્યું.

નેરોથીમા પણ ઉતરવાની તો પુરી તકલિફ
સમજ થી. પરંતુ શેઠ કાનજીભાઈને એક જુદો
બચસો છે તેમાં એક ચોરડી અજાયબી હતી ત્યા
અમારા મારે સગવડ કરી રાખી હતી. બંગલાની
ખીજ ત્રણ ચોરડીઓમાં થોડાએક પાટીદાર ભાઈઓ
ભાડે રહેતા હતા અને પોતાનું ખાનગી રમોકું પણ
ચલાવતા હતા અમારા ઉતાગમાં કાનજીભાઈએ
અગાઉથી જ પક્ષ, સાદીઓ, પુરશીઓ તેમજ
નદાવાખાવા મારે ઉપયોગી સામાન વસાવ્યો હતો.

નેરોથી તો કેન્યાનું પાટનગર; યુગાન્ડા રેલવેનું
મોટામાં મોકું સ્ટેશન કેન્યાની બંધી મુખ્ય મુખ્ય
ઑફિસો અહીં એટલે મોટા પગારદાર યુરોપિયન
અમલદારો પણ અહીં, યુરોપિયનો અને એશિયાવાસી
લોકો વચ્ચેની મોટી દોવાલ—Colour Bar (રંગબેદ)
પણ અહીં પુર જોશમાં; આપણી આફ્રિકાની દિદી
કોંગ્રેસના નેતાઓ પણ અહીં, આખા આફ્રિકામાં
આપણી પ્રગ્નકીય લડતનું વાજું હોવાનું અભિમાન
નરવનાર આપણુ પ્રગ્નપક્ષનું Democrat (ડેમોક્રેટ)
પેપર પણ અહીં; ને આ સ્થળના મૂળ વતની મસાઈ
લોકો જેવી બહાદુર પ્રગ્ન, જેનો શિકાર કરી લગભગ
નાશુદ કરવામાં આન્યા તે પૂર્ણ અહીં, બહાદુર પેપરને
નામે પ્રસિદ્ધ થયેલા ખરીતાની રાજ્યનીતિનું મોઝખુ
પ્રતિબિંબ અહીં નેરોથીમાં પડી રહ્યું છે.

નેરોથી દરિયાની મપાટીથી માત્ર પાંચ દળદર
કુદ ઉંચું એટલે હવા તો ઠંડી જ રહે છે, અને
અહીંની ઠંડીથી લોકોનું આરોગ્ય પણ સાર રહેતું હોવું

જોઈએ આપણા કેટલાક ભાઈઓનું તો એમ કહેવ
હતું કે જે બાળકો અહીં જન્મ્યા હોય છે તેમને
નાની ઉમરે દેશમાં લઈ જઈએ છીએ તો દેશની
ગરમી મદન ન કરી શકતા હોવાને લીધે મરી જાય
છે આ તેમની માન્યતા હશે એમ મને તો લાગે છે
અમે ગ્લા ત્યાં મુખી નૈરોળીમાં દીને મુખે શરતી
વધારે હતી અને ભાઈ જોરીશકરે તો આરાતવેન
જ ખાટલો દાળી દીધો હતો તે બાર દિવસે છોડ્યો.
અહીંની શરતીમાં મને મગસ પછી તીખા નથી લાગ્યા
અને દાળાશાકમાં ખુબ વધાર કરે તોપણ જીભને
કાંઈ અમર થઈ નથી નહાવાનું પાણી તો ખુબ
હિનું જોઈએ, અને અમગસ પછી આખો દિવસ સગડી
સળગતી જ રહે

આવી દીને લઈને અહીં માણસોને ન્યૂમોનિયા
તરત જ થઈ આવે છે; અને એક વાર થયો કે
મેરે ભાગે ખજાસ યુગાન્ડામાં બ્લેક લેટર ચાપ
એટલે જયવાની આશા નહિ અને નૈરોળીમાં
ન્યૂમોનિયા થાય એટલે મમગમ

નૈરોળીની આમવાનનું દરમ
કાંઈ બહુ મુશ્કેલ ન ગણાય નૈરોળી
એ લાઇફ-લેન્ડનું કેન્દ્ર છે એક
બાળુ હુમ્બા અને બીજી બાળુ
કમુ એ બેનો વચ્ચેનો પ્રદેશ તો
લાઇફ-લેન્ડન-જે ધરોપિયન ભો-
કોના વમવાટ માટે ખાસ રીજર્વ
કરેલો છે તથા નૈરોળીની અંદર
પણ આપણા લોકો જે ભાગમાં
રહે છે તે નીચાણમાં છે, જ્યારે
ધરોપિયનોના મકાનો ઉચી ટેકરી
પર બાંધેલા છે નૈરોળીનો નજીક-
માં કિકુયુ નામનું મોટું સરોવર
છે અને એ સરોવરમાંથી આખા
નૈરોળીને પાણી પુર પાડવામાં
આવે છે ઠંડા યુગાન્ડાથી પાણીની
તાણ ભોગવતા અમે આન્યા હતા
તે નૈરોળીમાં પાણી છુટથી વાપર્યું

નૈરોળીમાં આપણા ભાઈઓ-
ની વસ્તી સારા પ્રમાણમાં છે

કારકુન વર્ગમાં તેમજ સ્ટેશનો પર પટેલ ભાઈઓનું
મોટું પ્રમાણ છે ને વેપારીઓમાં બોત્ત, લેટા તથા
લોદાણા વધારે પ્રમાણમાં છે.

આપણા લોકોની રહેણીકરણી તો મુખસિદ્ધ છે
એ જ મગવાડ, એ જ સુસ્તી અહીંના સારાસારા
વૈમાદાર વેપારીઓના છોકરા પછી તમે ગયા જ
જુઓ. આપણા યુગરાતનાં લાઇઓમાં લેટા લોશો
તો તેમાં હદ વાળી છે એમ કહી શકાય શાળાઓમાં
પણ તેમના છોકરોને મગવાડના નમુના તરિકે મુકી
શકાય એમ એક પ્રમાણમૂલ માસતરે મને કહ્યું છે
રેન્ડ એક વાર નંદાવામાં તો તેઓ સમજતા જ નથી
સનાતનધર્મે કન્યાશાળાની તેઓ કન્યાઓમાંથી ફક્ત
બે સનાત કરીને આવી હતી લોકોના સંક્રમણનું તો
પુછવું જ શું ? દેશની જેમ અહીં પાનની પીચકારીઓ
સગમમાં નથી જણાતી, પણ જ્યાં, પરપરાથી બીડી
ન પીનાર બ્રાહ્મણવર્ગ પણ ખાસ 'વર્ગનિયા લીડ'
પ્રકે ત્યાં સગસોનો દેખાવ કેવો થતો હશે તે તો

કંઈ જ લેવું 'વટલો બ્રાહ્મણ
તરકથી પે નાવ' એ કહેવન
બોલી નથી

એ કોણ ?

એ કોણ ? સહભાગી પ્રચટપાણિ
એને મુખા નેત્રદયે સમાધી,
એ કોણ ? જોલે સુમતુર વાણી,
એ કોણ ? એ મુર્ચ્ચીનો કુમાર

લાલી મુખે, યોવનનોર મયા,
હવે બર્બા ચેનનવા કુવાસ
સતતથે જેના કસ્ટા ગંગાસ,
એ કોણ ? એ મુર્ચ્ચીનો કુમાર

મહાબલી, નમ્ર દવાઈ દોઢો,
ને પુત્ર વાળીશરીનો ખનોતો,
લગ્ને સહુને શોવખૂણ મીઠો,
એ કોણ ? એ મુર્ચ્ચીનો કુમાર

એ કોણ ? માનુષ્યભિનો સિપાહી,
રક્તો રપડેરોહથને જ ચાહી,
માતા તણાં દુધ નીવાવનાર,
એ કોણ ? એ મુર્ચ્ચીનો કુમાર

અદકાન્ત મગજજી ઓઝા

મને થયું મારાસારા માણ-
સોએ જળ્યાબુ છે કે નૈરોળીમાં
પચાસ ટકા પટેલ ભાઈઓ જવાગ-
નવાર દાર પીએ છે અને તેઓ
ટકા તો રીનસર પીનારા છે નૈરા-
ળીમાં પટેલ ભાઈઓ તો ધણ-
ખરા કેળવાયેલા છે, કેળવણીમાં
રસ લે છે, સારીસારી નોકરીઓ-
માં છે, છતાં ઓ કેમ બની શકે
છે તે હું સમજી શક્યો નથી
કાઠિયામાંડી ભાઈઓ દાર વગેરે
પીના સાબળ્યા નથી, પણ દાર
વેચવો એ દાર પીવાનું માફુ જ-
ણાતું સ્વરૂપ હોય તો તો શેક
કાનજભાઈ પોતે જ દારૂના મોટા
વેપારી છે દારૂ તથા કબજાઓમાં
પેક થઈને આવતું માંસ—જળદાર-
ની જીભો વગેરે—એ એમનો ખાસ

વેપાર છે. પણ વેપાર કરનાર તે વેપાર સાધી નજર રાખે કે પોતે શું વેચે છે તેની સામે? એ બાબત તો કહે છે કે વાપરનારાઓને બધ કરો એટલે જામે આમારી મેળે બધ કરશું જ કરશું.

આપણા લોકોની રાજકીય સ્થિતિ અહીં તદ્દન ખરાબ છે. રેલવેમાં, ઑફિસોમાં, રસ્તાઓ પર, કોરટમાં, સ્ટીમરમાં, હોટલોમાં જ્યાં જાઓ ત્યાં રંગબેરંગ સામે જ ખડો છે. વહેણાઓ આપણા બાહ્યોને કેન્ધા છોડીને નાકવું પડે તેની પેરવા જ સરકાર કર્યા કરે છે એમ કહેવાય છે કે આખી યુગાન્ડા રેલવે પરોક્ષોએ અને પંતખીઓએ બંધી છે. એ રેલવે પણ પરોક્ષ રેલવે કહેવાય છે. પરંતુ એ રેલવેના નોકરીઆથી તેમની સંખ્યા ધીમેધીમે રીનઅર બાકી થતી જાય છે અને જલ્દી દિવસે તેમાં કેટલા પરોક્ષો ટકશે એ પ્રશ્ન છે. એ જ પ્રમાણે બધી ઑફિસોનું સમજવું આપણા બાહ્યોના પગાર ઉપર તેમજ રાજ્યો ઉપર તો અવારનવાર તરાપ આવે જ જાય છે અને નોકરી ધીમેધીમે કસ પિનાતી થતી જાય છે.

વેપારમાં પણ આવી જ સ્થિતિ છે. કહે છે કે આજ મુધી મ્પોપિયન લોકો આપણા બાહ્યોની દુકાનોથી પણ માલ લેના અચકાતા નહિ; પણ હવે તો તેઓ મ્પોપિયનોની દુકાનોથી જ માલ લે છે, પછી ભલે તે માલ ચારગણો મોઢો મળતો હોય. આને પરિણામે, આપણી કેટલીક પૈસાદાર પેઢીઓને ધક્કો લાગે છે એમ જણાય છે, —અને લાગે જ.

આ રાજકીય પરિસ્થિતિને પહોંચી વળવા માટે આજ ચાર વર્ષ થયા અહીં પણ કોંગ્રેસની બેઠકો થાય છે અને છેલ્લી બેઠકમાં તો પ્રમુખ તરીકે શ્રીમતી સરિંગ્વિની નાયક આગ્રા દત્તા આ ચળવળનું પરિણામ તો જે આવે તે ખરૂં, પરંતુ એક વાત તો મને દીવા જેવી ચોકખી લાગે છે અને તે એ કે અહીંના રાજકીય નેતાઓ પર આપણા લોકોને જરા યે વિશ્વાસ નથી. સાલગવા પ્રમાણે કેન્ધાના નેતાઓએ અનેક વાર કેડેના ગોટાળા કર્યા છે, એટલે પ્રજા તેમના હાથમાં નાણું મુકવા તૈયાર નથી. કેન્ધાના રાજકીય નેતાઓનું જીવન પ્રજા પર છાપ પાડે તેવું નથી. તેમના જીવનમાં ભ્રષ્ટ્રાચારો

પ્રમાણમાં સાદાઈ નથી, તેઓ દારૂગિયા છે વગેરે વગેરે કસિદો મારે કાને આવી છે એ જ બનાવે છે કે તેઓ આમવર્ગના હુદયમાં સ્થાન મેળવી શક્યા નથી. આપણા બાહ્યોની રાજકીય લક્ષતને ટકાવી રાખનાર સામાયિક પત્ર ‘ડેમોક્રેટ’ પણ ભ્રષ્ટ્રાચારો તેવી સારી સ્થિતિમાં નથી એના તંત્રી મિ આચાર્ય પોને સન્નિહન છે, પણ તેમનું પત્ર પ્રજામાં સ્થાન મેળવી શક્યું નથી, એટલે અત્યારે તો એ આપણી સંસ્થાની માફક દાન ઉપર નબે છે અને આપણા પગાર જેમ દાનમાર્થી નીકળે છે તેમ જ રા આચાર્યનો માસિક આદરો શિક્ષિતોના પગાર પણ દાનમાંથી જ નીકળે છે.

અહીંના નેતાઓમાં રા. દેસાઈ આગળપડના આદમી છે; દજ તેમના પર લોકોનો થોડો પણ વિશ્વાસ છે. પરંતુ મને જણાયું છે કે રા દેસાઈનું જીવન હાલ વહે છે તેમ વધારે વખત વહેશે તો એ વિશ્વાસને સરી પડતાં વાર નહિ જ લાગે.

આપણા આમવર્ગ તો લગત પ્રત્યે છેક જ ઉદારીન છે. કારકુન વર્ગ દજ એ લગતના મર્મને સમજે છે અને જરૂર પડ્યે દ્રવ્ય આપે છે.

હવે આપણી ધાર્મિક સ્થિતિ વિષે. યુગાન્ડામાં મેં આપણા લોકોનું એક પણ મંદિર ન જોયું, અને અહીં જોવા સારે પહેલાં મને હર્ષ થયોતો, પરંતુ એ હર્ષ લોભો ટકશે નહિ. યુગાન્ડામાં માણસને કામ એટલું બધું કે મંદિર બાંધવાનો વખત જ નથી. નૈરાળીમાં મંદિર બાંધવાનો યે વખત છે અને મંદિરમાં લગાઈ જવાવચનો પણ વખત છે. યુગાન્ડામાં મેં આપણા બાહ્યોમાં સારી એકતા ભ્રષ્ટ્ર દત્તી. તેમાં પણ યુગાન્ડાનો અનિર્ધાર્ય તો હું દજ પણ સંભાળું છું સારે મને જોઈ પડ્યો છે. અગેરે વૈશ્વદેવ સમયે જે કેમ આવી અડ્યો તેને માટે ભોજનનો ખર્ચ દિવસો સરકાર. નૈરાળીમાં તો મેં ધર્મના જગડા જ જોયા છે. આર્યસમાજ અને સનાતનધર્મ ત્રડે, આર્ય-સમાજ અને શીખો લડે; ખ્રિસ્તીઓ તો નામદાર આગાખાનના જીવનને કપાળમાંથી દિલ્હી નામનિશાન ઉમેરી નાખી શકાય તો તેમ કરવાનવાર; મુસલમાનોને મગીક અને બ્રાહ્મણોને શિવાજી. બધા સાત્ત્વરે કરે, બધા એકબીજાને શત્રુનીય ગણે લાડે, બધા પોત-

પોતાની જુદી કન્યાશાળા ચલાવે અને પરિણામે
જ્યાં અધ્યક્ષી મરે સૌ પોતાપોતાને મનમમતા ધર્મ
પાળે એ મમજી શકાય છે, સૌ પોતાપોતાને મનમમતા
આચારવિચાર ધરાવે એ પણ ખરું; પરંતુ, અમુક જ
ધર્મ સર્વશ્રેષ્ઠ છે ને તે સિવાયના બીજા ધર્મના માણુએ
તરફ મનુજ લાઇ તરીકે આપણા કશો ધર્મ છે જ
નહિ એવી માન્યતા શી રીતે ચાલી શકે? આ બોળ્યા
જેવડા નૈરોળીમા ધર્મના આ તોફાન શા? મને તો
લાગ્યું છે કે જ્યાં ધર્મના ટકાટકાની કીમતના માણુએ
જ આ જગડા ચલાવી રહ્યા છે ને પોણી રહ્યા છે,
જે ધર્મ પોતાના માનવજાતુ તરફ લાક્ષ્યારો ઉપરેથી
ન શકે તે ધર્મને આ નવી દુનિયામા તો નાશ
થયે જ છુટકો છે નૈરોળીમા આપણા ભાઈઓમા
ગજગાય તેમજ સામાજિક એક નથી આવી શકતું
તેનું એક મોટું કારણ આ પણ છે

આ તો નૈરોળીની મામાન્ય વાન યદુ હો તો
નૈરોળી આલ્યો તે જ દિવસે મેં ગિજુભાઈના બે જુના
મિત્રોને શોધી કાઢ્યા તેઓ દજી પણ ગિજુભાઈને
સ્નેહથી સભારે છે તેમાના એક રા હોલનરામ
માત્ર—જે ‘ભયકર’ના ઉપનામથી ઓળખાય છે—
અને બીજા રા દરિશકર ત્રિવેદી

હોલનરામ માત્ર પહેલા મહેતાજી દના, પછી
જનમનગના પોલિમ ફોજદાર દના, ત્યારબાદ નૈરોળીમા
માત્ર રહ્યા, પછી નૈરોળી પોલિસમા દખલ થયા
અને અલારે ફક્ત ઍરિસ્ટરના હેડ ક્લાર્ક છે આમ
પોતે બાહોશ છે, ઘણું દીયાય છે, જાતે ઐદીમ્ય
બાહાણ છે, ગત્રે ધુમાડા કાઢતાકાઢતા પોતાના
અનુભવની વાણી સુદર રીતે સભળાવે છે અને
તેમના માથા પરના ધોળા વાળ નેમા સહેજેસાજ
ગર્બીરતા પણ પુરે છે ખરા. પોતે જુગ આનંદી છે.

બીજા રા દરિશકરભાઈ ત્રિવેદી પહેલા તો
શેઠ અલીદીના નિશ્રામના મેનેજર દના, પણ તે પેટી
ભાગતા દવે લાકડાનો મોટો વેપાર ખેલે છે પોતે
દાલ કપ્પી દિંદી યુનિયનના પ્રમુખ છે તેમના
પ્રમુખપણા નીચે મેં કેળવણીના બે વ્યાખ્યાનો
આપ્યા દતા ઉપરાંત, અત્રેના ગાંધી મંડળના પણ
તેઓ પ્રમુખ દતા; કારણ કે ગાંધી મંડળના પ્રમુખને
સપૂર્ણ વિદેશી પોપાક ધારણ કરવાનો હક્ક દતો

આપણા કાઠિયાવાડી ભાઈઓમા તેઓ આગેવાન
ગણાય છે અને મારા જેવા કેાઇ રાષ્ટ્રીય શાળાના
ફંડને માટે આવે, કેાઇ સીનેમાના ખેતો કંપાવાળો
આવે કે કન્યાશાળાનો કાળો કરવાનો હોય, એવા
પ્રસંગોમા સૌ કેાઇની નજર તેમના તરફ દળે છે. ગિજુ-
ભાઈને તેમણે બેત્રણ વાર બહુ સ્નેહથી વાદ કર્યા દના

આ તો ગિજુભાઈના મિત્રોની વાન યદુ પરંતુ
એ સિવાયના બીજા ઘણા ભાઈઓને મારે અહીં
ઉતારવા પડશે પહેલા તો બે કાઠિયાવાડી ભાઈઓને
ઉમેરી લઈ એક મિ. મહેતા અને બીજા મિ. કેાટક

રા અમૃતવાહ મહેતા મુળ જનમનગના છે
અને અહીં નેશનલ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાના ક્લાર્ક છે
તેઓ જાતે જન છે, પણ ત્રામી રામતીર્થના ભારે
વાચક ને શોખીન છે આપણા ફડમા એ ભાઈએ
પુરા પદર દિવસ એકપણે કામ કર્યું રોજ દિવસમા
તેમના ત્રણત્રાર આંટા તો ખરા જ ગત્રે પણ
ઘણી વાર અગિયાર અગિયાર વાગ્યા સુધી અમારી
મંડળીમા મિ મહેતા હોય ખરા તેમની સરળતા મેં
આખા નૈરોળીમા નથી જોઈ નૈરોળીના ફંડની પોપાડી
અને ઇન્ડિયેન્ડ પેન તો તેમના હાથમા જ.

ભાઈ કેાટક વળી બીજા જાનના આદમી પહેલેથી
જ ફડમા દાગર, પણ થોડાથોડા મક્કમ એવા કે
ધાર્યું હોય સાથી ધારી રકમ લીધે રહે તેઓ પોતે
રેન્ડર્સ બેંકમા સારો હેલ્દો બોગવે છે અને સ્થિતિ
પણ સારી દરો તેમને જાણનારાઓ તેમનું બહુ
સારૂ માન રાખે છે ફંડની હિઘરાણી તાઈદે પના-
વવામા તેમણે અદ્દલુન કામ કર્યું છે બોદા દાડવાને
પણ તે એક વાર તો ખરાખર વગાડી આવ્યા છે
આ સિવાય રા કાઠિયામ માત્ર વગેરેતો ઉપકાર
પણ જુલાય નહિ

પણ દવે કાઠિયાવાડનો પલપાત દેખાશે. નૈરોળીમા
નો મારો મુગાન્ડનો અનુભવ ફરી પ્રવણ થયો.
મુગાન્ડમા તેમજ નૈરોળીમા પટેલ ભાઈઓએ મારી
જે કદર કરી છે તે કાઠિયાવાડી ભાઈઓએ
એકંદરે નથી કરી,—શેઠ નાનજી કાલિદાસ, વિદુલદાસ
દરિદામ વગેરે તો અપવાદ રૂપ જ ગણાય નૈરોળીમા
પહેલે દિવસથી જ પટેલો મારા પડોશીઓ દના
માઈ સીધુ સામાન તો ગર્ધુ મેક કાનજીભાઈને ત્યાંથી

આવતું, પરંતુ વ્યવમાયને લાગે તેઓ મને બહુ મળ્યા ન શકતા. આ નરક એક વાર હું ઝેરી દુધ પી ગયો અને ઝેરની અસરથી માઠો પડ્યો એટલે પટેલ ભાઈઓનો અને મારો અંબધ વધતો ગયો; ને એટલે મુખી કે છેવટે મેં કાનજીભાઈનો મહેમાન મરી હું છેલ્લા ચાર દિવસ તો સર્વ પ્રકારે તેમનો જ મહેમાન બની ગયો.

આ ભાઈઓમા રા. રામભાઈ, રા. ધનજીભાઈ તથા મારતર એ મુખ્ય હતા. આ ત્રણે ભાઈઓએ પહેલા તો મને 'સાહેબ' કહ્યો. કોલેજમાંથી નીકળ્યા પછી મેં તો 'નાનાભાઈ' અને 'જી' વિના બીજી સાંભળેલું નહિ, એટલે મને પહેલા તો 'સાહેબ' બહુ અડવું લાગ્યું; પણ આ પટેલ ભાઈઓએ અને રા. મહેતાએ 'સાહેબ' એવું તો ઉપાડ્યું કે મારા કાન ટેવાઈ ગયા. હું માઠો રહ્યો તે દરમિયાન આ ભાઈઓ મારી બહુ ચિંતા કરે; વાગ્યું હતું ત્યાં શેક કરવા શગડી તૈયાર કરે, મને ચું ભારશે, પાપડ ફીક પડશે કે નહિ પગેની મીઠાસા મારીશંકરની સાથે કરે અને રોડલાવે મને છેતરી પણ કે દરોજ રાત્રે બરાબર સાડા નવ વાગે મુલાની ટેવવાળા આ ભાઈઓ મારા વાળુ કરી રહ્યાની રાદ લુએ જ અને પછી તરત જ જમાવે તે રાતના બરાબર અગિયાર. અમારી વાતો ઘણી વાર તો પૂ. માધીજીના સમયે હોય. રા. રામભાઈ માધીજીના ભક્ત છે, જોકે માધીજીની અહિંસા રામભાઈને જરાતરા ખુબે ખરી લાવન સમયે તેઓ અનેક વાતો મને પુઝતા. મીંગેધીમે તો અમારી આ ટોળીમા ભરતી ચલા લાગી અને જરાજરા દૂર રહેનારાઓ પણ આવવા લાગ્યા.

લવનનું ફૂંક નેરોળીમા થવું જોઈએ તેવું ન થયું. શેઠ કાનજી નારજીજી, જેમના પર નાનજીભાઈએ મને લલામજીનો કાગળ આપ્યો હતો અને જે અહીંના આપણા મોટા વેપારી છે તેમણે ૧૦૦ સિલિંગથી રાજ્યાત કરી અને સત્તર દિવસની માથાકુટે પણ ૧૫૦થી આગળ ન ચાલ્યા, એટલે વાન આખી વિખરાઈ ગઈ. આ પ્રસંગે અત્રેના એક આવા કામમાં આગળ પડના પાટીવાર ભાઈ મોખરે આવ્યા. તેમનું નામ મગનભાઈ. કોંકા તેમને એમ. આઈ. પી. જ કહે છે. પહેલાં તેમણે 'ડેમોક્રેટ' પેપર માટે

ગાંધી ખીચડી ખાસને કામ કરેલું અને ૨ આવાઈ થીમાર થયા ત્યારે કલિયાણીની માફક ચાંદરી કરેલી. નેરોળીમાં પટેલ અધરહાડની મોટી લાયબેરી છે તે તેમની મહેનતનું ફળ છે. આખી પટેલ કામગીરી તે ડોના તરફિ આગળવાય છે કોઈ પટેલ માઠો પડ્યો અને મગનભાઈને ખબર પડી કે ત્યાં દોડ્યા જ હોય. મેંત્રા એ તો એમની જીવનદોરી નોને ઓળખે અને સૌને સમજાવે પણ ખરો. આ મગનભાઈએ આપણું કામ લાંબામાં લીધું અને કાલિયાવાડી ભાઈઓએ જે રકમ ન આપી તેવી રકમ પોતાના પટેલ ભાઈઓ પાસેથી અપાવી મિ. મહેતા અને કેટકની જેમ જ અથવા તો તેથી પણ વધારે લીમતથી મગનભાઈ મારી સાથે કર્યા છે. અને રાત્રે તો મગનભાઈ આવ્યા જ હોય. તાવ આવ્યો હોય, ઉત્તરગરો હોય, કળતર થતું હોય તોપણ છેવટ ઓવર કોટ પહેરીને અને કિપનાઈનીની ગોળાઓ મગનવામા મારીને પણ મગનભાઈ ડોના રાત્રે આવ્યા જ હોય. તેમના આમદ-માંથી અને તેમની રૂતિમાંથી હું તો ધણુંધણું નવું શીખ્યો છું.

આ આખી ટોળીએ મને નેરોળીમા બાધી લીધી હતી. રા. ચતુરભાઈ અને મણિભાઈ જેવાએ તો મોટીશંકરની મોળામા મુઠ્ઠી બરદામ ઉઠાવી અને સાંએ નેરોળીમા અમારો વામ મુખદાખી ધનાયો.

આ ટોળીમા એક પાનળી ચતુરભાઈહતા. શુદ્ધ સમાજ; ઓછાભોજના, ભાવનાશાળી અને બહુ જ દેનાથ. એમને માટે તો લખવા કરતાં પિચાર કરવો એ જ ઉત્તમ છે. આ લખું છું ત્યારે એમની મુદ્રા મારી નજરે તમે છે.

અને નેરોળી છોડ્યું. મોટીશંકર જે દિવસ પહેલા ઉપડ્યા હતા. હું તા. ૧૨મીએ નીકળ્યો. રોડને સી ભાઈઓને સ્નેહનમન કર્યા અને મારી ઉપડી.

નેરોળીથી બપોરના બે વાગે ઉપડ્યા. પાંચ વાગે ક્યુ આવ્યું. અહીં સુધા નરકના રા. પ્રભાસકરભાઈ રોડન માખર છે. આપણી સગાં નરક તેમનો ઘરો સહવાવ છે. હું ક્યુ મોકાઈ શકું તેમ ન હતું એટલે તેમણે પોને જ કંઈ એકઠું કરી રાખ્યું હતું તે મને મુખત કર્યું અને અમે ગમગમ કર્યા. ના. ૧૩ મીએ મવાળા ૭ વાગે મોખાસા આવ્યું.

મારી નૈરોળીની દરખાસ્તમા કેન્યા પ્રેક્ષના લોકો વગેરેનું નમને જરા જે ફ્રીન યશે નહિ યૂરોપિયન લોકોમા આખો કેન્યા The Great Game Country (મદાન શિકાર બુમિ) તરીકે યુરોપિયન છે. દરજી આજે પણ નૈરોળીમાથી દરજી જોકાદ યુરોપિયનની ટોળા મકારી પર નીકળે છે એવજ યુરોપિયનો, પચામ માફ કે ગોણેમો અઝકારી તેમજ મામાન ઉપાકાના મજુરો, માયે બુદ્ધો, રક્ષો, તંજુઓ, પેરીઓ, નદાવાના ટમે, રેજો વગેરે નૈરોળીની આસપાસ દવે પહેલાનું *romance* તો નથી જ રહ્યું, પરંતુ કેન્યા પર્વત તરફ, ગેર તરફ કે આથી નદીને કાંઠે દરજી પણ શિકાર પુષ્કળ મળી આવે છે.

કેન્યા મૂળ મસાઇ લોકોનો દેશ મમાઈની જેમ વાકીકુયુ વગેરે લોકો પણ મૂળ આ પ્રેક્ષના જ વતની, પણ અત્યારે તો આ મસાઇ લોકોએ ગૌરામ દેવોને માટે માર્ગ કરી મુક્યો છે પરિણામે તેમને મારે તો હાથકેન્ડુઓ દ્વારા 'મમાઈ રીતર' નામની ખાન જગ્યા રાખી છે નૈરોળીમા યાકો વાતો કરે છે કે આ લોકોના દરજી મરજીને લગાડને બદલે અગ્રેજોએ ખપાવી દીધા છે અને તેમા દરજી પણ જે માયુ ઉચ્ચ કરે તેનું માયુ સલામત નથી આખા આફ્રિકામા આ મમાઈ લોકોની બહાદુરી જાણીતી છે કોઈ મમાઈ યોદ્ધાનું ચિત્ર જુઓ તો આ શૌર્યનું તેમા પ્રતિબિંબ દેખાશે ક્રીકુસુ લાકા પણ તેમા જ બહાદુર. તેઓ નિરંતર પોતાની પામે લાખા ભાષા રાખે છે

આ બહાદુર મમાઈએને તેમની પોતાની બોડમા જોવાનું મહાભાગ્ય મને પ્રાપ્ત ન થયું નજ નૈરોળીમા તેઓ ભાગે જ આવે છે, અને આવે છે ત્યારે તેમના શુદ્ધ સ્વરૂપમા નહિ નૈરોળીમા તેઓ કપડા પહેલાં વિના ભાગે જ આવી શકે છે તેઓના કપડા મોટે ભાગે જાવોરોના ચામડાના હોય છે અને તેમને લાલ માટી તથા ચરખીથી રંગેલા હોય છે આ લોકો પોતાના માથામા પણ લાલ માટી તથા ચરખાં લગાવે છે અને શરીરે પણ ચરખાં ચોળે છે. મમાઈ સ્ત્રીઓ બહુ બહાદુર હોય છે નૈરોળીની બજારમા આ સ્ત્રીઓ પોતાનો બધો ભાર આપણી પેઠે માથા પર લેતી નથી પણ ઝોળા કરીને ઝોળાને

મમાઈ યોદ્ધા

ઝોળા ઉઘાડી માથા પર ટુપડાનું અડધિયુ લાકવામા આવે છે

મસાઇ સ્ત્રીઓ હાથ તેમજ પગમા તાખા પિત્તળના વાળાના મોટામોટા યુવળા પહેરે છે અને ડોકમા પિત્તળના મોટા ધરેણા ધારે છે મસાઇ પુરુષો ન્યારે રંગમા હોય ત્યારે માથામા સુદર પીંછા ધારીને પુરુષ ઇટામા ફરે છે એ લોકોના સામાજિક રિવાજો, તેમના વહેમો, તેમની ધર્મમાન્યતાઓ, તેમનું કુટુંબજીવન, તેમની લોકવાર્તાઓ વગેરે જોવા જાણવાનો મને તો અવકાશ જ ન હતો એટલે એ મત્રા મારે જની કરવી પડી છે.

નાનાભાઈ

બાળપણથી ના પડે: લેખક, કલપતરામ કેશવલાલ દવે શ્રી મદરા આશ્રમનો હેવાલ પ્રસિદ્ધ કર્તા, સાહ્ય શિવજી દેવસિંહ

શ્રી કડા પારીધાર કેળવણી ઉત્તેજક મડળ-કઠીનો ૧૯૮૦-૮૩નો વાર્ષિક અહેવાલ

શ્રી શ્રી રચનાકર્તાની જેન મિત્રમંડળ-બરવાળાના નિયમો શ્રી હિંદીભૂમિ વિદ્યાર્થીબંધન-ભાવનગર: નાણાપ્રકરણ '૨૬-૨૭

શ્રી હિંદીભૂમિ વિદ્યાર્થીબંધન શું છે ?

શ્રી કાલિયાવાડ સમસ્ત બ્રાહ્મણ વિદ્યાર્થીબંધન-ભુવાનગરનો મીષ્ટ

જંગળાસી પોપટ પર અખતરો

[પાન ૫૧૧થી શરૂ]

આ રીતે માન માસ ચાલ્યા ગયા તે સ્મિયાન માન એક વાર નર સદેજ પાંખથી હતો. માદાએ એક ઇંડું મુક્યું. પણ ઇંડું એટલે કાઇ અચ્ચુ નહિ. દરેક પક્ષી પોતાના ઇંડાને જુદીજુદી રીતે સેવે છે. આ પક્ષીઓ શુ કરે છે તેનું કદાચે જાન ન હતું, તેમજ તેમને માટે કુદરતી જેવા કૃત્રિમ માણે આંધવા માટે પુરતા સાધનો ન હતા. એટલે પ્રથમ ઇંડું સેવવા માટે ધાસ સિવાય બીજા સાધન આપવામા આવ્યા ન હતા. માધારણુ નિયમ એવો છે કે ઇંડાંમાથી ૨૧ દિવસ પછી અચ્ચુ નીકળે. આ ઇંડાંમાંથી તો તેટલા દિવસ પછી પણ કંઈ નીકળ્યું નહિ. આ શુક-સુગમ ધામ નાખવાથી પણ ચુસ્તે થતુ તેમણે ધાસને ફર ફેડા દીધુ અને અંતે ઇંડાને પણ કેડી નાખ્યુ ત્યાર પછી તેમને ખેસવા માટે જાડની એક નાની ડાળા પિંજરામાં મુકવામા આવી અને પિંજરાને જુદીજુદી જાતના પીંછા વગેરેથી ઢાંકી દેવામા આવ્યું. કે જેથી તેઓ પ્રજનન માટે વધારે સરસતા મેળવે ત્યાર નિવસ પછી માદાએ એક ઇંડું મુક્યુ. આ વખતે ધાસને જાણે સેવવાની સગવડ માટે એક માટલું બરાબર પિંજરામાં મો સામે જ મુકવામા આવ્યું. ત્યાર પછી જ્યારે પાંચ ઇંડા ગયા ત્યારે વધારે મોટું માટલું મુકવામા, આવ્યું અને માદા સેવવા બેસી પણ ઘણી વાર ઇંડા દહી જતા ત્યારે તેમને ઠેકાણે મુકવા અને ઇંડું સાચું છે કે ખોટું તે પારખવા રા. કચનરાખને ઇંડાને અડકતું પડતુ. આ ઇંડાંનું પરિણામ ૨૧ નિવસ પછી એટલું જ નિરાશાજનક આવ્યું. ઇંડાને અડકવા જતાં એક વાર તો રા. કચનરાખને પોપટ એવો સખત કર્યો કે ઘણા દિવસ સુધી તેમનો દાઢ બેસી પડી ગયો. પછી માટલાને જાણે એક જાડના ચરને મરી તેમા ઇંડા સેવવા માટે ગોઠવણુ કરી તેમા માદાએ પાંચ ઇંડાં મુક્યાં. પણ એક દિવસ પક્ષીઓ એ જગ્યામા મત્રવાઈ ગયા અને કચનભાઈએ તેમને ખાનથી ખદાર લઈ લીધા ન હોત તો મરી પણ જાત.

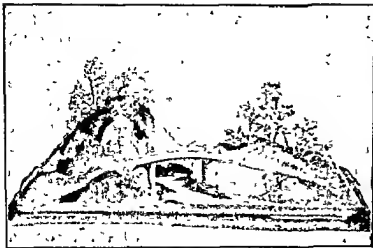
આ દરેક ઇંડા મુકાની વખતે તેમણી અચ્ચું કેમ નહિ નીકળ્યું હોય તેની કચનભાઈ તે વિષયના બાજુકાગે સાથે ચર્ચા કરના અને એવા દરેક ઇંડાને

ખાનપૂર્વકે અંદરથી તપાસવામા આવતું. તેની રીતે છેલ્લું ઇંડું તપાસતા તેની અંદર પક્ષીના શરીરનો આકાર માલુમ પડ્યો. ત્યાર પછી માદાએ ફરી ત્રણ ઇંડા મુક્યાં. આ વખતે એક બનાવટી ખડક જેવુ કરી તેની ઉપર ઇંડાં સેવવા માટે માટલું મુકવામા આવ્યું. આ ત્રણમાંનાં એકમાથી ૩૧ દિવસ પછી એક અચ્ચું નીકળ્યું.

કેટલાયે મદિનાની મહેનત પછી, આવું અશક્ય માનેલું પરિણામ આવવાથી રા. કચનરાખને અને પક્ષી-વિજ્ઞાનના બીજા બાજુકાગે જે આનંદ થયો હશે-તે કલ્પાય તેવા નથી અને તેની મહેનતનો તો ખ્યાલ જ આવે તેમ નથી. છતાં એ કેટલી સતત મહેનત હશે તે તો આજે પણ જે ઉલ્લાસથી તેઓ આ વિષે વાત કરે છે તે 'પરથી' જાણી શકાય તેમ છે. બીજા ઇંડાંમાંથી ત્યારે નિવસ પછી અચ્ચું નીકળ્યું અને ત્રીજું ઇંડું ખાલી ગયું ત્રીજી, ત્રીજી અને ચોથી વાર ત્રણત્રણ ઇંડાંમાંથી અચ્ચું જાણે નીકળેલાં, પણ ત્રણ પૈકી ત્રીજી વારમા એક અચ્ચું ઘણું નંગણુ હતું તે નરન મરી ગયું, અને બીજાને તેનાં માળાંયે મારી નાખ્યું. ચોથી વારમા અને જ્યારે તજળા હતા. તે માના એકને રા. કચનરાખે પોતાની પાસે ઉછેરું તે એટલું તો હેવાયુ થયું કે કચનરાખની એ દિવસની અનિવાર્ય ગેરલાજબીમા કીજનશબ્દને મરી ગયું. પાંચમી વાર ત્રણ ઇંડામાંથી ત્રણ અચ્ચા નીકળ્યા. આ વખતનું પરિણામ જ સૌથી યથાર્થ સંતોષકારક હતું. કેમકે ગંધા જ ઇંડા સુધરિત હતાં. માદામાં હવે વાંબેલાં મુકવાનો અંશ પણ રહ્યો ન હતો. જ્યારે છઠી વાર તેમણે બેલાં મુક્યા ત્યારે બેનેને છુટા પાડવામાં આવ્યા.

આ રીતે ત્રણ વરસના સતત પરિશ્રમે આ પતન ફેરવેલું થયો. દિલ્હા પક્ષીવિજ્ઞાનના ઇનિશિયમમા આ જાતવ પ્રથમ જ છે. જે આવી મહેનત વિશ્વા-વનમા કોઈએ કરી હોત તો તેની ઉપર શાળાથી અને કોઈઓના વરમાદ વસ્ત્યા હોત. અને અહીં પણ છવન વિજ્ઞાનશાસ્ત્રનો કોઈ પણ અભ્યાસી રા. કચનરાખને અભિનંદન આપ્યા વિના રહી શકશે નહિ.

બૉન-કી

જાપાની કળાનો એક પ્રકાર

જાપાની ભાષામાં 'બૉન' એટલે મોટો યાજ અને 'કી' એટલે કુદરતી દેખાવ એક મોટા યાજમાં બનાવેલો કુદરતી દેખાવ, —એટલા પરથી તેનો અર્થ સમજાઈ જશે.

ઘરમાં એક ખુણાના ટેબલ પર એક મોટા યાજમાં કુદરતનો કોઈ નાનકડો દેખાવ, ચીતરેલો નહિ પણ ચારે બાજુથી અરેખર જોઈ શકાય એવો ગોઠવેલો હોય એની કલ્પના કરી શકો તો આ 'બૉન-કી'નો તમને ખ્યાલ આવશે એ દેખાવને જુદાજુદા હાયા-પ્રકારથી વિવિધ રંગી બતાવી શકાય, અથવા જુદા-જુદા સ્થાનમાં રાખી, તેના પર ખુર્શીદાર શેરાનીથી નવાનવા પડછાયા પાડી સુશોભિત કે સુશોભન દેખાવો બતાવી શકાય આવી નાનકડી, કાલ્પનિક લાગતી, છતાં કોઈ વૈતથાઓને વનવાની સૃષ્ટિ હોય એવી આજેહુ દેખાવની પ્રકૃતિ એ 'બૉન-કી'.

જગતની પ્રગ્નઓમાં પોતાની અવનવી ને લાક્ષણિક કળા માટે વિખ્યાત થએલા જાપાનીઓની અદ્ભુત કલાશક્તિ બતાવનારા અનેક જાનના પ્રકારમાં બૉન-કી પણ એક ગણાય છે, અને અત્યારે જેઓ પાસે તે બનાવવાની-કુશળતા છે તેઓને પોતાની કળા ખાસ રીતે બતાવવાનું સાધન છે.

જાપાને પોતાની (ચિત્ર)લિપિ જેમ પોતાના

પડોડી મીન પામેથી લીધી તે જ પ્રમાણે કળાના પ્રથમ પાઠ મીખવા માટે પણ જાપાનીઓ નવમાં મૈકામાં ચીની કળાકારોને જ ચરણે બેસાડતા, તથા યુગપતી પહેલા ૬૦૦ વર્ષ અગાઉ ખંડેરો કોરના મીખ્યા હતા અને આ વિષયમાં જે તત્ત્વ ખામ છે તે—કુદરતી બગીચા ઉભા કરવાનું પણ શીખ્યા હતા આજ તો તેઓ એ બંને વિદ્યામાં આગળ છે.

જાપાની બગીચો કરવા માટે ફ્રેન્ચી પ્રુવચાક કે વિલાયતી લોખંડના મળિયાની જરૂર પડતી નથી.

ફેટલીક વાર તો તેમાં એછે પ્રુલ ન હોવા માત્ર પથ્થર જ પથરા હોય. પણ પથરા એટલે? કોઈ ચિત્ર-વિચિત્ર રંગના, વિવિધ કદના, લીમાં ને ધારોવાળા, કોઈ અજબ આકર્ષક અને નવીનરીતે, અવ્યવસ્થિત દેખાય છતાં એક્કસ ગોઠવણુવાળા આવા બગીચા કે પછી કોઈ દેખાવની નાના રૂપમાં બનાવટ કરી શાળીમાં મુકી તે દીવાનખાનામાં પથરાવો એ 'બૉન-કી' થઈ.

બૉન-કીનો પ્રાચીન કલિદાસ જાણે છે, પણ એટલું નહીં કે એ ચીનમાંથી જાપાનમાં આવી દુનિયાની કંઈ કળાકારીગીરીઓનો પોતો ચીનમાંથી જ હજારો વર્ષ પહેલાથી શરૂ થતો જણાયો છે અને ચીનની ઘણી બાબતો હિંદમાંથી આવી એમ કહેવાય છે; એટલે આ 'બૉન-કી'ની કલ્પનાનું મુળ પણ હિંદને જ આભારી છે એમ મનાય છે.

દમમાં સૈકામાં જાપાને કળામાં ચીનની અમર પર પોતાની હાથ ઉપાડવા માઠી અને પોતાના વિચાર તથા રહેણી પ્રમાણે કળામાં વલણ પકડ્યું છે સં. ૧૪૭૨ થી ૧૮૪૪ સુધી વાસલો ઉપર કે નાની શાળાઓમાં બૉન-કી બનતી, પણ એમણીમંત્રી સદીમાં તો આ 'બૉન-કી' બાઈનો રાફડો જ ફાટ્યો દેખાય છે.

અત્યારે જેન ધર્મમાં શત્રુત્વ કે મિત્રતાના આવા બૉન-કી જેવા નાનકડાં નમુનાઓ મોટા ઉત્સવ પ્રસંગે રજવામાં આવે છે, પણ તેમાં બૉન-કીના હજારમાં બાજેઓ પણ કલાપ્રેમ હોતો નથી.

—તત્તો

આ નમો યોગક રંગીલા બાન-કી-લોએ એક
'બીદુકાઈ' એટલે. સંસ્કારી સમાજ સ્થાપી ઇજુબી
નામના કલાકારે તેમાં નવાનવા પદાર્થો દાખલ કરી
બાન-કીન રૂપ બદાલ્યું એ ઇજુબી અને તોયામા
નામના એક ખીન્ન કારીગર વચ્ચે દરીફાઈ થઈ
થઈ. તેમાંથી મોટા વાણ પડ્યા અને કલાપથો ચપાયા.
પરિણામે તો તેથી કારીગરી વધી, અને આજે
વનપાનના બાન-કી બહુ લોકપ્રિય કળા થઈ પડી
છે. ટોકિયોમાં બાન-કીના નમુનાઓનું મોટું વાર્ષિક
પ્રદર્શન લરાય છે અને મોટા ગજાપુરો પણ તેમાં
રસ લે છે તથા એ કળાને ઉત્તેજન આપે છે.

ભાઈ હેન

કુલ વેરાય રે કુલ વેરાય;
વરિા દસે ત્યા કુલ વેરાય.
મોતી પથરાય રે મોતી પથરાય,
બહેની દસે ત્યા મોતી પથરાય
ભાઈજાના કુલની વેળી કુંથાય,
વેળી બાંધાને બહેન રમવા જાય.
બહેનજાના મોતીની માળા મગાય,
માળા પહેરીને ભાઈ જમવા જાય.
કુલ વેરાય રે કુલ વેરાય;
વરિા દસે ત્યા કુલ વેરાય.

૨.

ચકલો

કોઈ એક ધરડી ધોળાણ એકવાર હાથમાં ધોતી
દતી ત્યા એક ચકલો ઉડીને આવ્યો અને
ખાવાનું ધારીને ધોળાણની ચોખ્ખાની ખેંચ ખાઈ ગયો.
ચકલો એના પાડોશીનો પાળેલો દતો. પણ ધોળાણને
એવો તો કાળ ચડેલો કે એણે ચકલોને પકડી તેની
છબ તોડી લીધી. ચકલો તો ચીમો નોખતો પર્વત
તરફ ઉડી ગયો.

કેટલાક દિવસો પછી ચકલોનાં પાળનાર ડોસા-
ડોસીને આ વાતની ખબર પડી, એટલે તેઓ બંને પરબાર
છેડીને ચકલોની શોધમાં ગામ આમપાસના વનેવન
લખ્યા છેવટે એક પર્વતની ખીણમાં એમને પોતાનું
વંદાકું પંખી મળી આવ્યું.

ચકલો પણ પોતાના માલિકને જોઈને ખુશ થઈ
થયો. પણ દસે ચીં ચીં કરીને એ પોતાનો આનંદ
ખતારી શક્યો નહિ. છબ તુરી જવાને લીધે એ મુંઝો

ફે ટો આ ફી ની

નવી ઇનામી હરીફાઈ

ગીવાળી અકવાળી ફેટાઆફીની હરીફાઈનું પરિણામ આ અક-
માની ફેટાઆફીમાં જાહેર થાય છે એ જ સર્જન તરફથી
ખીજ નવી હરીફાઈ માટે ખીજ બે ઇનામો રજુ થયા છે
સાધાજીવનતાં દરથો

એ વિષય ઉપરના વિચિત્ર ફેટાઆફી હરીફાઈ માટે ચામચામા
આવે છે મહાશિવરાત્રી પહેલાં બધા ફેટાઆફી તરીને સર-
નામે પહોંચી જ્યાં જોઈએ ખીજ રાતેો અમીટ યુજન જ
(૧) આહક-ખીન આહક ફેા આમા ભાગ લઈ રાકયો.
(૨) ફેટાઆફી માઉન્ટ કરેલા ન હોવા જોઈએ અને હરેકની
પાછળ, પાંદડાર પોતાનું પુર નામકામ તથા ફેટોની વિષતો
જાણાવવી (૩) ધધાહરીઓ સાગ નહિ લઈ શકે. (૪)
ફેટાઆફી પોસ્ટકાર્ડથી મોટો હોવા ન જોઈએ (૫) ઇનામ
મળેલા ફેટાઆફી પાછા મોકલારી નહિ (૬) બાકીના
ફેટાઆફી પાછા મેળવવા ઇચ્છનારે સાથે પોસ્ટેજ મોકલવું

અથાણું

વધીએ અસીકને પ્રગટુ, 'ફરિયાદીને તમે દિઆળ
પાન બોલે એટલે એણે શું કહ્યું ?'
'એણે મને જાહેરમાં જરા કહ્યું'
'એમ કે ? એટલે તમે શું કહ્યું ?'
'એટલે હું સીધો આવ્યો ત્યા જ આભોયો'

૩

જમવા આવનાર-આ કમાલ બહુ જ મોટો છે!
વીશીસજો-વાહ ! અપ બહુ શાખ્યા લાગે છે !
સાહ જમ્યા તો કાંઈ પણ જોઈશ. વચર એ કમાલે હાથ
સાફ કરી ગયા, ને એક આપ જ મોટો કહેનાર નીકળ્યા !

બની ગયો દત્તો તોગણ ચક્રાએ એમને પોતાને ઘેર આવના સનમા સમગ્રવ્યા

ચક્રાએ તો ભાતલાનના ભોજન કરીને વૃદ્ધ જોનેને જમાડ્યા, અને ચક્રીરાણી તથા એના બચ્ચા પોતાના એ ઘરડા માલિકની આસપાસ હેરાફેરા કરીને હેત બનાવવા મુક્યા એટલેથી આતિથ્ય પુર ન થયુ તે ચક્રાએ પોતાની પાખો કક્કારીને કુંદ-કાએનો નાચ કરી જતાવ્યો.

હવે ડોસોડોસી ઘેર જ્યાં તૈયાર થયા, એટલે ચક્રા પરાગની જે ટોપલીએ લઇ આવ્યો અને પોતાના જુના ત્રાસીકને કહ્યું, 'આમા એકે દળી છી, બીજી ભારે છે આપ કથી પસંદ કરો છો?'

જુકો જોડ્યો, 'હુ તો આ દળી લઇશ એક તો અમે ઘરડા અને વળી વાટ લાખી રહી.'

ડોસોડોસીએ ઘેર જઈને પેટી ઉપાડી જોઈ અંદર તો સોનું રૂપ રતન અને રેશમી વસ્ત્રો અને જાનના દરખોનો પાર ન રહ્યો પણ જ્યાં જ્યાં કાઠીને ટોપલી ખાલી કરવા જાય છે, ત્યાં તો વળી પાછી એ ભરાઇ ગઈ! ઘરડા તો કાઠીકાઠીને ચાક્યા, પણ ટોપલી જ ખાલી ન થાય ને સોનું રૂપ રતન અને રેશમી વસ્ત્રો ખુટે જ નહિ! પેલા મરીજ ડોસોડોસી તો મુખીમુખી ચઇ ગયા.

હવે પેલી ધોળણને આવાતની જાણ થઇ જાની રીતે એણે ચક્રાનું કામકાણું મેળવી લીધુ, અને આશામાં ને આશામાં ચાલી ચક્રાને મળ્યા.

પર્વતની ખીણમાં ધોળણને ચક્રા મળી ગયો. ચક્રાએ એને પણ પોતાને ઘેર લઇ જઇ આગતા-સ્વાગતા કરી અને પછી સામે જે ટોપલીએ મુકી ગમે તે એક પસંદ કરવા કહ્યું ધોળણે લાલમાં પડીને ભારે પેટી પસંદ કરી મનમાં ધારેલું કે દળતી પેટી કરતા ભારે પેટીમાં વધુ મત્તા હશે.

માડમાડ પેટી ઉપાડીને ધોળણ તો ઘેર આવી. પણ આવીને પેટીનું ટાકણું ઉઘાડે છે ત્યાં અંદરથી એક મોટો રાક્ષસ લાઉદાઉ કરતો નીકળ્યો અને ધોળણને ખાઇ ગયો.

(બાળની વાત)

રાજપુત શબ્દનમન્થા અગાળીમાંથી અનુવાદ, કરનાર, નરસિંહભાઈ ઇશ્વરભાઈ પટેલ પ્રગટ કરનાર, પુસ્તકલેખક સ. સ. મડળ, લિ વડોદરા, કી ૧-૦-૦

ગાલિલ

કરતકની જાનકીલાના ઉત્તરોમાંથી બધા પુરા સાચા નીચેના પણ બાધગીના છે. ઇનામ તેમને ચોકસાઈ (૧) બાલકિદ-જી સિંચિલિલ-બાવનનર (૨) બદેચરદાર ત્રિવેની-કારક (૩) ઇશ્વરભાઈ લક્ષ્મીભાઈ-આશુ (૪) જંતુપ્રસાદ-કારક

પરો જવાબ નીચે મુજબ :

- (૧) ઉટ બાલુમા (૨) ગણિત-ગરમત : (૧) કમજાનો બાધ તબુ, વિમજાનો બાધ જતુ, ચપાનો બાધ જતુ ને ગંગાનો બાધ મજુ. (૨) ૨૪૦/૨૫૩ (૩) ૨૨ પંક્તિ, ૧૪ પદ્ય (૩) દસમા

માણસના માથા ઉપર મીણુખતી મુકવાથી પાછીના નર તે બાઈ રાકતો નહિ (૪) ઉઠ આ બરવગીત તુજ વાટ જુએ છે જગત કાલને ઘાટ (૫) પહેલા, સાકળના એક કદમની ત્રણે કડીએને કાપ મુકાવના પછી તે ત્રણ કડીએ વળી બીજી ચાર 'કદમને જોડી દેવા આ રીતે છ આના મજુરી જર્થા સાકળ આખી બનાવી રાક્ષસ (૬) પિતા-પુત્ર

અથાણું

એક દેનિક છાપાના તત્રીએ પોતાની ઇકન પાસે મોટે અક્ષરે લખીને નોટિસ ચોડી હતી. ' ચોકસાઈ! ચોકસાઈ! ચોકસાઈ! ' એક ફિસ તેની આફિસમાં નવો નોટર સ્ટેડી રીપોર્ટર એક બહેર લાખણના રીપોર્ટ લઈને આવ્યો વાચતા-વાચતા તત્રીની નજર તેમાંની નીચેની લીટી પર પડી ' ૩૯૯૯ આખ વક્રા તરફ લાકી રહી હતી! '

તત્રી જઈને તત્રીએ બ્રાડ પાડી, ' આ વાકયમાં તમે કેવી ચાવગાઈ કરો છો એનું જાન છે? '

' સાહેબ, એમાં ચાવગાઈ નથી, પણ ચોકસાઈ છે ' જવાબ મળ્યો ' ચોટવર્ગમાંનો એક માણસ કાણુ હતો! '

સ્વીકાર

હજેરીને તારણહાર સંપાદક, ' હવેચંદ મેધાણી, પ્રકાશક, અમૃતલાલ દક્ષપત્રભાઈ રોક, રાણપુર, કી ૦-૮-૦, પાકુ પુકુ ૦-૧૨-૦

- સોરકી બદારવટિયા. સંપાદક, પ્રકાશક તથા કીમત ઉપર મુજબ

મહારાષ્ટ્ર શબ્દનમન્થા અગાળીમાંથી અનુવાદ, કરનાર, નરસિંહભાઈ ઇશ્વરભાઈ પટેલ, પ્રગટ કરનાર, પુસ્તકલેખક સ. સ. મડળ, લિ વડોદરા, કી ૧-૮-૦.

માધુકરી

અધ્યાનિરતાનના અમીર ના. અમાનુદલાખાન

વિકલ કાળ દર વાલુ કપાતવે,
હરીંગ નાંધ ધસે આગરે,
અવલ રહી નજ ચેરુ મમણે
ફેળે વિશ્વાસે

નિશા બધે આધાર જમાવે,
મતુણાસને છે ગમસરવે;
ધશે મકલ સવિશય સવારે
ફેળે વિશ્વાસે

ઉચ્ચ જીવનની આસા લગારે,
હળવી ના પડવા હ દેને;
એક સમે નિર્લે તે ફરશે
ફેળે વિશ્વાસે

જા જા
અધીર જનીશ મા,
આસા ત્યજરા મા;
લેસા હરીશ મા;
ધન લાળી

ફેડાશે વિજશરો અતે,
ધન ધેરાયું ને સુંઝવે;
પથ નિકલ દેખી ના મળેને
પથને દું આગે.
(મખેયું)

આપણા દેશની વાયવ્ય સરહદ ઉપર આવેલા આપણા સાખ-પડોશી અધ્યાનિરતાન વિશે આપણે કેટલું જ્ઞાન ધરાવીએ છીએ એના સંવાલ ફરક વધુ ને પોતાની ભત્રે પુછી જોયો તો અરમ આવશે મારદેનના ઇતિહાસમા અધ્યાન નિમગ્ન નામ આવેલું, અને હિંદના નકશામા વાયવ્ય છુણા પર એક પહાડી દેશમા 'અધ્યાનિરતાન' અર્ધેલા વાવેલા—એ સિવાય એનું કેટલું વધારે સમજ્ય આપણને છે ?

બ્રિટિશ સરકાર સાથેના સંબંધમાથી શુન ધરને સ્વતંત્ર થયા પછી એણે પહેલુ કામ પોતાની ઉપર વ્યુમ્બે રહેલા રશિયન બંદને નાબુદ કરવાનું કર્યું અને પછી તો એ દેશે અદ્ભુત જડપથી પ્રગતિ કરવા માંડી છે. ટુર્કમનના કમાલ પાગાએ જેમ કુક વખતમા જુનની અટથમુર્તી સારદારમા દેશમાથી નાબુદ કરી કોઈ જ્યવત રચનાગમિત્રી જતે અગાઉ નાંધે એણે એના ઉમદા અને બલ્ય મનવિનો અગતાર કરી બતાવ્યો, તેમ અધ્યાનિરતાનને આટલી જડપી ઉમતિના રાહ પર મુકવાનુ માન તેના અજ્ઞાના રાજકર્તા ના અમીર અમાનુદલાખાનને થઈ છે.

અત્યારે જુલાએલો ને માત્ર રાસ્ટ્રોના પર્ના ઉપર રહેલો સાચા રાજવીનો આદર્શ એ અમીર પુરો પાડે છે સત્ત એ દુમ્મી છે ને રાખ્ય એ તેને સોપા-કોશી મિક્ત છે. સત્ત દેશને ને સ્વતંત્રતા માલિક નથી પણ પરપરાને નીમા-એલો તોડર છે એ બાળના પર એ પોતાનું જીવન ગાણે છે ખીલ સલગોની જેમ એના દિવસો વૈભવની ગાદી પર મોજસોખમાં નથી ચીતવા, પણ જોલા પડોટિવાથી મોડી સાત સુધી પ્રત્ન-પાલનની અખડ જોહમત અને ચિંતનમાં વીતે છે. એના સરીક પર ફેવ કેસા, જરિયન નમા અને હીરામોતીનાં હામીનગિા કંકેરો નથી હોતે, પણ પોતાના જ દેશમા અનેથી બંડી પાટીના કોટ-બીચિત્ર, અધ્યાનિરતાનના જ કારખાનામાં બનેલા નંડા ચામડાના ચોટાળ ઘાટના છુટ અને હાથમા કાડા ઉપર સાદું ચાંદીનું ચોરસ પરિવાજ, આટલી ઓઝેમા એના વસાહતુવળની સમાપ્તિ થાય છે

એનું ખડતલ કાણુડી સરીક પહાડી રસતાઓની ઘોડેસવારી અને ગિાકારો જેવી રાકે છે, તેમ છેલ્લામા છેલ્લી દળની મેદારો અને કોરાધેનો ચલાવવા ઉપર પણ એના અજોગ કાણુ છે ને દેટાટોશનના દિવસોમા એ ગાદીએ બેઠો, બ્રિટિશો સાથે લડાઈ બંદર કરી ને હવામા રહાંરહા દુસ્મનોના ચોરાધેનેને પોતાની રાજધાની પર દોરેલાજોને દુમ્મી કરના જેવા ત્વારથી એણે અર્વાચીન વિજ્ઞાનની એ બધી ભુનાવણ પર કાણુ મેળવવાની ઝાંઝ વાળેથી આજે તો એ બલબલા માણસો મોમાં આશ્ચર્યથી આજના ધાલે એના એના હસતાદ બની ગયા છે.

કેવલજીનું સુલ તો એ બજાબર સમજે છે એ બંદે છે કે દુનિયાને દેશોની દોડાહાર ખજેખમા મિલાવીને સમાન દક્ષી એ પોતાના દેશને હોલો સખવો

ના અમીર - નમીર નામીર

હોય તો વિદ્યા અને વિજ્ઞાનના એકેએક અંગની પ્રગતિમાં કુનિયાની મોડાલેટ એજી ધપતા રહેતુ તેથી આને માટે એજી પોતાના દેશના સુનદા નુવાન વિદ્યાર્થીઓને યુરોપ મોકલવીને ત્યાંના વિદ્યા-દુનર પોતાને ત્યાં આજી ઉનારવા તથા પોતાના દેશના હિંદોએને ખીલવવા માડયા છે પોતાની ભૂમિના ગર્ભમાં રહેલી ખનીજની કીમતી ખાજીની ને ખીલવણી પર-દેશી સત્તાની કુસતી હેઠળ નહોતી થઈ સમી તેને માટે આજે એજી અપાઠાળ્ય પનદા ભરવા માડયા છે, અને પોતાના દેશને વિકાસની સપૂર્ણ રિથિતિએ પહોચાડવાની મદ-ત્તાકાસી પાછળ એ મથી રહ્યા છે સાથે સાથે એ કહે છે કે અફઘાનિસ્તાન અફઘાનેને માટે છે, અને એની સમૃદ્ધિને અદેખતના કળ એ જ ભોગવશે—પરદેશી કુતિવાળાઓ ને સત્તાધીશો નહિ.

અફઘાનિસ્તાનમાં હિંદુ ધર્મ પાળનારઓ પશુ છે, તેમના દેવો પશુ છે એ જવાને અગાઉ ને મમાન હક નહોતા તે અમીર અમાનુસ્લાખાને મુસલમાનોની જરોળર બરવા છે, અને તેમની લાગણીને માન આપી સત્કરમાંથી એવધ અટકાવે છે

મનના સામાન્ય વર્ગમાં તો એજી કેળવણીને છુટથી પ્રચાર આરબી દીધો છે નિરાણેના મકાનો બધાવવામાં પોતાના નાનકડા દેશને મોટા પૈસા નિરર્થક ન રોકવા પડે એ માટે તેજી પોતાની મહેલાતોના દીવાનખાના ખુલ્લા મુખી તેમાં રેવતના બાળકોની શાળાઓ ચલાવવા માડી છે એના માતાએ કાણુવમાં બેલેથી કન્યાશાળામાં બે દુનર ઉપસન કન્યાઓ ધાર્મિક તથા સાથેસાથ આધુનિક શિક્ષણ છે

આમ ધીમી પણ અતિ સચોટ રીતે અમીર પોતાની પ્રતિભા અંગે એક પત્ર એક ખીવણવા માડયા છે

આજ હવે એ બને યુરોપને પ્રવાસે જવા નીકળ્યા છે પણ એ પ્રવાસ હિંદના રાજમહારાજાઓની જેકે વિવાયતમ વિલાસમાં પોતાના સત્કર્મની આરબની યેલીએ મૂલી કરતા માટે નથી એ તો ત્યાંના દેશોની સમૃદ્ધિ, આર્થિક ક્રોધોગિક અને સામાજિક મસાઓનો અભ્યાસ કરવા બધ છે, દલિ વિરાળ કરી તેમના હૃદય તત્ત્વે મડાણ કરવાની મુસદ્દી બધ છે પ્રવાસના એ અગ્રવાસમાંથી સંસ્કારી, સળગ ને સમૃદ્ધ અફઘાનિસ્તાન સરજવાના એને રમ્પ છે

હવે મધકાલની ઘાત મુખી પગલ મણાતા અફઘાનિસ્તાને, આજ માત્ર આશળીને વેટે ગળી શકાય એટલા વર્ષમાં કેટલી મગનિ સાધી લીધી છે! અફઘાનિસ્તાન દેશને કુનિયાની સત્કારી સત્તાઓમાં એકસ સ્થાને છે અફઘાનિસ્તાનના અમીર જગનના રાજ્યોમાં ને સત્કારસકો વચ્ચે સમાન હકથી ઉત્તર મસ્તકે ફરી રાકે છે અફઘાનિસ્તાનના નુવાન પ્રમળગેના યુરોપ ને અમેરિકાના દેશોમાં આધુનિક જમાનાની એકેએક વિદ્યા-વિજ્ઞાન દુનરની તાલીમ લઈ રહ્યા છે, ને કલ સત્કારે એ નવચોલીઆ ને ચેતનના નુવાળથી હજગતા તાલીમમાં કેઈ બંદુગરની સુલિની જેમ પોતાના દેશ પર એ વિદ્યા-વિજ્ઞાન ને દુનરની કુસતી નાખી તેને મુખ, સર્પન ને કડોલથી ઉમરાતા નદનન મમે બનાવી દેશે હિંદુસ્તાન પોતાની આ મૃત્યુ સમી પરતગતની કારમી નિદ્રામાં આમતેમ એ પડખા ફરી ત્યાં તો એ એના નેરડો અફઘાનિસ્તાન જગનની પ્રત્યે વચ્ચે સમાન હકે,

વિચારણા મુખે ને સમગ્રી સાક્ષિએ વિચારતા હશે આ બધાનું કારણ? કારણ કે અધ્યાનિરતાન રવતન છે, એની પ્રભા રવતન છે, એનો રાત્ર રવતન છે હિંદુસ્તાન ખુલ્લું કાલ સવારે એથી જે અજબ પ્રગટિ બતાવી જગતને આ-ધર્મમુદે જાગવી શકે એમ છે,—માત્ર એક જ વસ્તુ હોય તો! રવતનતા! રવતનતા!

કાઠિયાવાડનું તૂટ કલાને મંદિરે

આજથી બરાબર એક વર્ષે ઉપર, અથા માગસરના અકબાં અમે ફ્રેન્ચ શિક્ષી મિ. હર્બર્ટ હેન્ડેલાઈને લીધેલી કાઠિયાવાડની મુલાકાત નોંધી હતી નબનગરની માઠી રથાપનાર પોતાના વડવા પહેલા નમસાહેબની મુર્તિ શિલ્પમાં હતા-રથા માટે તામકાર નમસાહેબ રણજીતસિંહે પારીસના એ નામગીન મિશ્નને પોતાને આજીવ આમળો હતો, અને તેણે પોતાના કામ માટે કાઠિયાવાડી ઘોડાં, તથા નીસાના પાયાક વગેરેના કાર્યાં એના માણસોની વડે તૈયાર કર્યાં હતાં એ હકીકત અમે એ અકબાં એ શિક્ષીની કલાકૃતિ-તાની યોગ્ય પ્રગંસા સામે આપી છે

આદિ નમસાહેબની જે મુર્તિ ધરાવતી હતી તેના ગો-ડાના મોઢેલ-નમુના-તરીકે નબનગરના રાત્ર-તમેલાનો દોષથી સુફર ને કાઠિયાવાડી ઘોડો અમિનીકુમાર પસંદ કરવામાં આવ્યો અને શિક્ષીએ પોતાના કામ માટે તે પસંદ કર્યા એનાં તે કરી લીધા. ખૂબ શિક્ષીને તે વરન પાછા કાન્સ જવું હતું, એટલે પોતે ત્યાં જે મૂળ મુર્તિ બનાવવાનો હતો તેના મોઢેલ માટે આવો સુફર કાઠિયાવાડી ઘોડો ક્યાંથી કાઢે એની મુશ્કેલીમાં એ હતો સનેય-વરાત નમસાહેબ શિક્ષીની મુલાકાતે આવી વડવા અને મિ. હેન્ડેલાઈને પોતાની વિચારણા એમને જણાવી કહ્યું કે 'આવા ખુબસુરત ઘોડા વિના માત્ર કામ મુઠકેલ થઈ પડશે નમનગર પારીસની પડખે હોત તો અમિનીકુમારનો સુફર જીવત માણુ હું મૂર્તિમાં હવારી રાત્ર હવે તો મારા દોઝિયા, ફોટોગ્રાફ અને કોઈક અરખી. ઘોડા વડે હું ચલાવી લઈશ'

નમસાહેબ એકાએક જોઈ હડયા, 'બીજો કોઈ અરખી ઘોડો કે કાઠિયાવાડી ને અરખી નહત જ જુદી છે એ કેમ અને?' અને એક પળ વિચાર કરી સાન્વિધી કર્યું, 'તમારા કામમાં અમિનીનો ઉપયોગ જ હોય તો હું એને ખુશીથી પારીસ પોકડું' ના. નમસાહેબના આ રાજદોમાં કયા પ્રત્યેનો પ્રેમ અને કલાકાર પ્રત્યેનો સમ્મતિય રક્ષા હતો, જે કલાની સહુદય ભુજ વગર હદિ પ્રગટ થવા નથી એમના આ લગ્ન હેતુ, હવાર નિશ્ચય ને કલાની પ્રીતિને જેન્ય શિક્ષી તો છક થઈ ગયે

શિક્ષી પારીસ પહોંચ્યા પછી ઘોડાં જ અઠવાડિયામાં અમિનીકુમાર રથાપનાર થયાને એને તાર મળ્યો અને ઘોડા

અમિનીકુમાર

દિવસમાં તો અમિનીકુમાર માર્સેલ બંદરે વતરીને પારીસ આવ્યો અમિનીકુમાર આગમન એ પારીસના જીવનનું એક અજબ દરશ હતું શિક્ષીના મોઢેલ તરીકે આપણી લાખી સફર કરીને એક ઘોડો આને છે એ વિચારે કલા-રોષીન ફ્રેન્ચ પ્રગ હર્બેરો થઈ ગઈ

જગત આવાના અમલદારો, પોલિસો અને કોન્ટ્રાબંડી લોકોની મેદની—સો કળામાંથી હાતરતા એ અજબ માણને એવા એનાં યથા. કળામાંથી કળા એવ પર એાખી ખુબસુરત માત પાડતો ઘોડો બારતા એવા અમિનીકુમાર દેખાયા—રેપરી ગમકાટવાળો, માનીકી મુખપ્રતિ ચારત માણુ ગર્વથી હવ રાખીને એમર પોતાની ખુબસુરત આપેા ફેરવતો ને રથાપના અણિયાળી કાનસુરી બેઝોને ભેળા કરતા તે ઘોડો પા હળેા. ને પછી ૧૯૪૮ માઈલની લાખી સફર પુરી કરી હમામદાર કમ દેતો ફ્રેન્ચ એમ પર કનચો, અને અજબ નજરમાન વનગનાઈ કરતો આગય આદ્યો બધે કોઈ પરીબોની વાતોમાનો પાણીપથો ઘોડો હોય કે દિલી કલમના ચિત્રમનો અમ સજીવન થઈને પુધા પર રથવા હતયો હોય એવું જ પારીસની પ્રાન્તે થઈ ગયું!

જુજ વખતમાં અમિનીકુમાર એ નવી ભામને અનુકુળ થઈ ગયો અને કેટલાક દિવસ કામમાં વિત્યા પછી શિક્ષીએ અખંડ ઉલોચથી ઘોડાનું માનીનું ડાકું તૈયાર કર્યું પછી એક (અનુસધાન મિજલસને છેડે)

ઈ સ. ૧૯૦૪ની વાત છે. અમે-
રિકાના એક ટાણીની દીવાદારીને રમિ-
વાળા, એક દિવસ રાત પડવા આવી
અને દીવો કરવા જવાનો વખત થયો
તો યે પેર ન આવ્યો. એની શ્રી શોભા
નીકળી જાય છે તો ખંડક પર અ-
ચાનકે મુલ્ય પામેલા પતિનુ સજ પડેલું
આપૂર્વ ધીરજ રાખી રાજ આરણીમા
મુખી એ દીવાદારી પર ચડી દીવો તો
કર્યો પણ કાચ કરતા રાખવાનો સચો
કેમ ચલાવવો તેની એને ખબર નહિ
તેથી આખી રાત ત્યાજ કબા રહી
તેણે હાથથી કાચ ફેરવ્યા કર્યા અતરની
અપાર વ્યથા લાખી એણે એ કર્તવ્ય ન
બળવ્યુ હોત તો અનંક વહાણો ભેખ-
મંમા આવી પડત

કાંચના પ્યાલાની નિસાણી

મેસાળી તુડી ગમેલા મેજર ગ્વાસ
અજસ કાચના પ્યાલા ફેકી ન દેતા.
પતરાની ડાબીની ડાકણુમા પલાળેલા
પ્રાસર આંક પારિસ બરી તેની અદર
મેમણીના તુરેલા બાગમે મેસાડી દેજો.
સુકાઈ નરો એટલે ડાકણુમાં મેસ-
ણીનો તુરેલો બાજ સન્નજ બેડી જો
શરીરે સુખી તે સુખી સર્વ વાંતે

મેસાળીની સામાન્ય બુધો
રવિન્દ્ર નહિ પણ રવીન્દ્ર
ભર્મિ નહિ પણ ભર્મિ
પૂજ નહિ પણ પૂજ
એક નહિ પણ એક
અનિષ્ટ નહિ પણ અનિષ્ટ

અભિનવો સમકાર

૧૧ પાઉડ, ૧૯ સિલિંગ, ૧૦ પે-
ન્સથી આજી કોઈ પણ રકમ લ્યો એમા
પાઉડથી પેન્સ જોછા હોવા જોઈએ.
તમે લીટેલી સખ્યાને દલકાવી મુખ
સંખ્યામાથી બાદ કરો, ને જે બાક-
બાકી આવે તેમા બાદબાકીની જ રકમ
કલકાઈને ઉમેરી દો. પણ તમે જમે
એટલા મથસો તો જે જવાબ હમેશા
આજ આપરો. ૧૨ પા ૧૮ સિ ૧૧ પે
૫ ઉદારને દરેકે-ટાઈનની ગ્રથ બીલકલ
પસદ નથી એટલે થોડક ચોઈદરડાં
દરેકે-ટાઈનમા બેળીને એના દર ઉપર
મુખી દેસો તો તરત જ એ ત્યાંથી
પલાયન કરી જરો
૧૭મી ડિસેમ્બરે શ્રી લાલમોહન
ચોપની જન્મતિથિ

માગસાર (ડિસેમ્બર) હેમન જનુ-
કેસને કુજ અવવા માટે છે અછર,
સફરગન, ખોર ને સત્રાની મોસમ
કપાસ વીજુવાનો ને ગરિયા ખાદવાનો
વખત ડામર, લુવાગ, કોલા તથા
વરિયાળીનો પાક ઉતરાવાની મેઝમ

લીંબુને લાભ સખવા માટે એક
સાચ સહેલી રીત છે એને જમીન
પર મુખી ઉપર કાચનુ ખાતુ ઉડુ વાળી
દેતુ લીંબુનો ખપ ન હોય ત્યાં મુખી
ખાલને હલાવતુ નહિ કેમકે અદર
દવા લાખલ થવાથી લીંબુ બનતી નવ છે

દેશી કાળી સાલોના ડાઘ પડે કે તરત
જ દુધથી ઘોઘ નાખવા નીકળી જરો
નાગરેલના એ પાન લઈ તેમા
ચપરી મીઠુ નાખી ચાવી જવાથી વીંછી
ઉતરી નવ છે, એમ કહેવાય છે

ગરમ પાણીથી બરેલી રખાની
કોથળી થોડી વાર પમ ઉપર મુકવાથી
મરતી મરી નવ છે, ને ગરમ ઉપર
મુકવાથી માથુ દુખત મરી નવ છે

વેપારી વડાણુવડાની તાલીમ દિની વિદ્યાર્થીઓને આપવાની સરમાત આ વર્ષથી
યઈ છે તે માટે દિલ્હ આખામાથી ૭૭ વિદ્યાર્થીઓ મુદતમા આવેલા, જેમાથી
ઉપલા ત્રીસ કંઈએ પામ થયા છે ને રહરિન નામની રહીમર પર કુદરન ડિઝી
મેસ્ટના હાથ નીચે તેમને વડાણુવડાની તાલીમ અપાવી રાઈ યઈ છે

વાર્ષિક સાંકળીયું

મુખ્ય ચિત્રો

પૂર્ણરૂપી		છત્રપતિ સિવાજી મહારાજના	103
રાજીવ્રી મોરીનો પ્રબળ શ્રી પ્રમોદકુમાર ચઢોપાધ્યાય		જળાગ્રય આનંદ (ગિફ્ટ તત્વ)	૪૧૨
	પોષન મુખચિત્ર	શિવ આનંદ (ફોટો)	૨૬૦
શાન્ત પ્રતિબિમ્બ	સૌ બહેન તનુમતી ૮૯	ધ્યાનમુનિ બુદ્ધ (શિલ્પ - તત્વ)	1૬1
સમીપસમ્રાટ મિયા તાનસેન	રવિસાગર રાવળ ૭૬૫	પ્રકાર સરોવર (ફોટો)	૪૫૧
શ્રી ચૈતન્ય અને પવિત્ર સાર્વભૌમ શ્રી પ્રમોદકુમાર		પૂનાની નેપેતુ એક ફક્ત (ફોટો)	૫૦૮
	ચઢોપાધ્યાય ૪૮૬	ફોટોગ્રાફીની ઇનામી ડરીફાઈ	૫૦૦
વિવિધરૂપી		મદિયમદિની (શિલ્પ)	૪૫૭
આબુ કવરના દેલવાડાના નેન મહિરના અફરનો આગ્ર ૫૭		વધુના	શ્રી પ્રમોદકુમાર ચઢોપાધ્યાય ૧૮
આશ્રપદ્મવી	કનુ દેસાઈ ૨૨૧	કુશાન ડેવિડ	મૂર્તિમાર માધકલ બેન્ડેશો ૫૧
આર્ય હનુમાન	રવિસાગર રાવળ ૧૫૨	નેણોપાલ	રવિસાગર રાવળ ૩૭૧
આહીર (ફોટો)	નારમખાઈ વાસી ૧૫૩	માલે આલમ (ફોટો)	11૨
ઇન્દુના રાજમદેવમા દિદી ગિલ્પ	૪૧૩	સિંગરની અન્ધા	ગમિક માનગરનું પુત્ર
કનાયો	નુ દેસાઈ એકનુ પુત્ર	શ્રી પુરપુત્રી મહેશ્વરકમાના ઘોડા પાના	૪૦૦
કમાનુ તપ	શ્રી નરસાલ બનુ ૩૭૩	શ્રી બાલમુન્ડ	બહેન શ્રીમતી હોરીશી 1૮૭
કમા-મહેરા	શ્રી પ્રમોદકુમાર ચઢોપાધ્યાય 13	સિદ્ધપુત્રના કુટમદાવનો એક અવશેષ (ફોટો)	૮૮૧
બેની બેનટ (ફોટો)		સોનદેવમૂર્તિ એંગેસો (ગિફ્ટ)	૨૩૩
કિશન આલુન	શ્રી નરસાલ બનુ ૩૮૮૫	દર-મોરી	શ્રી પ્રમોદકુમાર ચઢોપાધ્યાય ૩૦૮
કૃષ્ણ-જન્મ	" ૩૮૮	કુટાક્ષચિત્રો	
કલાનત સિર	" ૩૫૩	આશ્વો વિદ્યાપાઈ	રવિસાગર રાવળ 3
"	3૭૨	મસૂપાતને પશિનામે પમાપાત	" 1૭૪
અરવી શુજાન	રવિસાગર રાવળ 1૧૩	ચનીમાનો પિગાચ	" ૮૧

ચોરસર

પીઓ, પીઓ, સ્કા પુષ્કળ પાણી	રવિશંકર રાવળ	૧૩૩	દિલ્લી કોશાગ-સમુદ્ધિ	૧૭૨૧	૬૧૦
તાજી લવા સરસ દવા	"	૨૩૨	દિલ્લી ખાણી-સપ્તિ		૧૮
સહેલો સરવાળો	"	૪૫	દિલ્લી પનપાનિ-વેનવ		૧૬૩

કુચ્ચો

અભ્યાષી ગરદે	દેશજી પરમાર	૩૮૦	ગેલી	ચન્દ્રવંન ચીમનલાલ મહેતા	૯૯
અભિલાષ	પ્રીતમલાલ યુનીલાલ મજુમદર	૧૯૬	ચેર આવલે દે	દેશજી પરમાર	૨૪૩
અમર છતિલાએ	દેશજી પરમાર મારતકનુ મુખકાળ	૭૦૭	જન્મોત્તી	ચન્દ્રવંન ચીમનલાલ મહેતા	૧૫૫
અમર રહેો	'ગિરીમ'	૫૦૯	જયવંન	"	૨૩૧
અમરાઈ	દેશજી પરમાર	૧૫૧	ખીજી પાનખરે	દેશજી પરમાર	૧૧૧
આગળ થપતો ન્દ	(મજેલુ)	૨૫૪	ગણિદાન	"	૩૬૪
ઉત્પાન	દેશજી પરમાર	૫૧	મધુસ્ત્રીએ મુજ નાવ	"	૪૦૩
હાથમ	'શોલિનીવંદ'	૩૩૮	મારી સુદી	રધુનાથ ચગાસમ કદમ	૧૧૫
એકમ	ચન્દ્રવંન ચીમનલાલ મહેતા	૧૨	ખીજ	દેશજી પરમાર	૫૧૧
એ કોણ ?	'ચન્દ્રકાન્ત મેગજી એ.કો.	૫૨૦	તેલુ વિખસાળી	"	૩૧૬
એકલ નલે વીર	સુ. ડા. પાટડિયા	૧૮૪	શીતલ હેમતે	"	૪૮૧
કલ્યાણ	ચન્દ્રવંન ચીમનલાલ મહેતા	૨૭૪	શ્રીમાન નન્દલાલ બસુ	શ્રી રંગીન્દ્રનાથ ઠાકુર	૩૫૮
કુચ્ચ કૌરો	દેશજી પરમાર	૯૫	સોનનાથ	દેશજી પરમાર	૨૭૧
કેસરિયાં	"	૩૧૯	મોમનાથ અતિ સાગરની હામિ	"	૩૧૫

લાવનાઓ

આવાહ		૨૬૫	મનંગી		૫૨૧
કમળ	જ્ઞાનેય બાલકૃષ્ણ મલેશકર	૩૦૯	મહારવાકામી	દેશજી પરમાર	૧
કવિતા	દેશજી પરમાર	૮૯	વાચન	"	૪૮૮
દીપક	"	૩૫૩	ગિફત	"	૧૩૩
પરાજય	"	૪૪૫	સર્ગન પિકેટ અનુકરણ	ઇન્દુપ્રસાદ બટ્ટ	૧૭૭
સાધના			દેશજી પરમાર	૪૫	

છવનચરિત્રો

આર્થ લગુમાન	ચન્દ્રગર માલુરીદર શુક્લ	૧૩૭	શ્રી નંદલાલ બસુ અને શાન્તિનિકેતનનું કલા ભવન		
બ્રહ્મભેદો ન્યેતિધર જગદલ પારા	કલ્પગાઈ કેઠારી	૪૪૯	કનુ દેસાઈ		૩૫૭
ગંની મિર્ચ	અવેરચંદ મેધાળી	૩૭૯	શ્રી પ્રમોદકુમાર ચટ્ટોપાધ્યાય	રવિશંકર રાવળ	૫
જમશેજી તાતા		૧૮૫	રંગધુલલ મોહન	મનન બટ્ટ	૮૯
જે. કૃષ્ણમૂર્તિ	ચુનીલાલ બટ્ટ	૪૯૯	રાણીવસંત્રાટ તાનરોન	નારાયણ મેરેશર ખરે	૨૧૯
કમર-સ્ત જયીસખાન		૬૩	લેની રૈડ		૨૨૬

નાટિકા

નાટકાંની ધુળમા ઢાકાએવા	'ધૂનકનુ'	૩૭૩	અવિસજ	'ધૂનકનુ'	૮૬૩
------------------------	----------	-----	-------	----------	-----

વાર્તાઓ

ટોચી	નમનન બટ્ટ	૧૦૦	નિર્મલ	મુનિદુમાર મલ્લિકાકર બટ્ટ	૩૭૦
તુકારામની મદ્રિક	આણ	૨૦૪	બારપરિયો	અવેરચંદ મેધાળી	૩૨૩
નવો નિરાજિયો	વિનોદ	૯૮	શુનિયું વદામુ	'સુમતી'	૨૩૫

બેની ફાંદર	અનન્ય બદ	૩૮૧	વેર	૨૬૮
રીખી-બાકા	અવેરવદ મેધામી	૩૮૮	સરખ કાળુ છાંયુ ?	અનન્ય બદ ૨૭૫
શ્વાનો ખાલો		૧૬૬	સાઈવચો	અનન્ય ૫૬૫ ૧૬,૧૫
બરી		૫૬૧	મેનારખગા	'નુમની' ૧૬૧

લેખો

અગ્નીની પળ	દ્વિગિનાયન આચાર્ય	૫૬	બાન-કી	૫૫૮
આફ્રિકાના પત્રો	નાનાબાઈ	૭૩, ૧૮૬, ૨૫૨, ૩૪૩, ૫૧૬	બાળમુદ્રાવનુ	૬૮૬
દગતી મન			નવ સંગીત	૧૬૭
કાઠિયાવાડના યુવક સંમેલન		૧૨૮	અમીનચીના અખાલ	અનન્ય ૫૨૫૭
ગુજરાત અભિનય કલા સમાજ		"	મનુષ્યનું રક્ષિત સંમેલન	અનન્ય બદ ૬૪૮
નર્મદા આશ્રમ		"	માખી	પ્રભુદાસ અનવાલ આદી ૬૦૫
યુવકોને સાધ		"	માધુકરી	
વહવાણનું યુવ-સંમેલન		૧૨૮, ૨૫૮	અફવાનિરતાનના અમીર ના અમાનુદયાબાન	૫૨૬
વિદ્યાચંચાના વિવાતાઓ		૧૨૮	આદિરત્ન બનાવતી વખતે બરફના મીઠું કમ	
સુતર દાંતર બાળકોનો રમતગમતનો મેળાવડો		"	નાખે છે ?	૬૩
એકાદના ઢોલો	દનાત્રેય બાલકૃષ્ણ કાશિભ-ર	૨૦૭	આમરંગમુની નાડીન	૪૮૬
કલાવામ ન્યૂનિય	સવજ ત્રિમુખન ચોરિયા	૪૧૧	આધુનિક દેશની સાહિત્ય	૮૭
કયો નાના ?	હરિનારાયણ આચાર્ય	૧૧૨	ક્રિતદામદીન	૬૬૫
કસરત કરતા રનાયુઓ કેમ દુખે છે ?	ચુની નાઇ ધ પટેલ	૩૩૪	એક વીર કુમાર	૮૫
કોયલ	અનન્ય બદ	૩૮૭	એલચી	૨૧૬
ખાઓ, પીઓ, હાથે કરો અનન્ય-લગિનારાયણ આચાર્ય		૧૧૬	એગિયાની સ્વપ્નભામ	૪૮૪
ખોરકની પદ્ધતિ	અનન્ય બદ	૮૮	અમેજી મદિનાના નામ સા કપચી પડ્યા ?	૧૭૪
"	મૂળચંદ ઉપમચંદ ખાદેખ	૧૬૧	અવાજે મર કરેલો નિદેલો	૪૩
આગળીજ		૨૬૫	કવિ ફિરદોસી	૩૩૩
ચીનકયાનું સંકેલ છે		૧૭, ૨૬૮, ૪૬૨	કાઠિયાવાડનું નર કલાને મંદિર	૫૩૧
ઝત્રાલવ સંમેલન		૩૭	કાતિયાની ચીનકુમારી	૩૪૬
છવનપરામ	નવવસામ ત્રિવેદી	૬૧, ૧૮૨, ૫૧૭	બોરકાના પાળી	૪૪૧
જગજારી પોષ્ટ પર અખતરી		૫૧૬	ચીનકુમારી	૧૩૧
ઝિંબેસ્કો ને આમાનો કુશીજન હરિનારાયણ આચાર્ય		૨૩	દમદો	૧૭૫
ટેલિગ્રાફી	દીનકરરાય ઠામ	૭૮	દેડનો મહેલ	૩૫૧
તમને બેઠેલે એવી લખા મળે છે ?		૨૫૪	તમના હિમચિરિયા	૪૪૦
જમ્મુ અવસાન		૬૭૭	તળિયા કાળા નેમ ?	૧૭૧
દેવકી	દેગજીજી પંચમાર	૩૧૨	ત્રણ દાંતર કીટ કપરથી બુઝે	૮૪
દમિયુ મુખની સોધ	અનન્ય ટ બદ	૬૫૬	ત્રીનળધુ અચારા	૪૩૭
ધપના રહેા	દયલાલ ફેરબેઠા	૪૬૭	હનિયાન કપરોચી વગુના સો રકની ગતાઈ	૩૫૦
નખની માવજત		૩૩૬	દેલવાડાના મંદિર	૮૧
નિરાશી રહેવા માટે કપરાસ કરો ચુનીબાઈ ધ પટેલ		૪૦૧	દેગના ભાગ્યવિવાતા	૪૮૩
પાખી		૧૭૧	પાદેસો આ-રો શોધી કાઢો	૧૭૫
પાનખર	દેગજીજી પંચમાર	૪૭	ધોડો કેસવ કવંનુ બાળપણ	૧૭૮
પેસો બચકરગાજાતો રૂબ સાશનાઈ અચુરભાઈ પટેલ		૨૦૦	નુ કિલ્લી	૧૮૬
માર્મીના	કિશોરવાલ ધ મગરવાળા	૨૪૭	પશ્ચિમની મન અને આપણે	૩૭૬
ફેરોઆદી		૬૨૫	પાણુ હોડનું ચડાવવાનું જ ન્યાયું	૪૮

પ્રાચીન કાળમાં કાચ	૪૪૧	સ્વ મહનકાલ નાજર	૪૧
પ્રાચીનગીતકમર	૪૪૨	સ્વાયલખી કેળવણી ખાતું	૩૫૦
પ્રા. ખા.ખા.ખા.	૪૩૮	લીલુ યુનિવર્સિટી	૪૪૨
ગંગવાન ગામીજી	૪૮૪	ગાંગોત્રી માર્ગો છુટો	૪૩૬
ગાંધી	૧૩૦	માસ ફળીમાં	૨૮૮
બીકાનેરની ગેજાનહેર	૪૮૯	મોરો નવા ધાડોશી	ગળનન બટ્ટ ૧૦૭
બોયો છોકરો	૩૫૧	મારી પોતાની વાત દરિયાસાથ મજરાય દેસાઈ	૭૦,૧૧૬,
ભરત પુલકસુધ	૨૧૬		૧૫૪,૨૬૩
મને,બળ કે મહાવરા-બળ?	૮૩	મિજલસ	૨,૪૯,૮૦,૧૩૪,૧૭૮,૨૨૨,૨૯૬,૩૧૮,
મહાતાનાં સ્મરણો	૮૬		૩૫૪,૪૪૬,૪૮૦
મિ. ડી. એ. લાહેર	૧૩૦	રબર	સાસબાઈ મ. પટેલ ૧૫૮
સાજ તરફથી દેવસત્કાર	૩૦૭	વાણિયાનો વીર બલન કોબાલામ	૨૪૨
સાજુવીર શિવાજી મહાસાજ	૨૧૭	વિકટર ટ. કુબીની	૧૪૨
વડવાણીની નવશુતિ	૩૦૭	વિલાસીની કપાસના	કિશોરલાલ ધ. મરાઠવાળા ૩૩૨
વડ છોકરી	૮૪	સાહેબાલમ	રતનભિરામ લીમરાવ ૧૧૦
વાણિયાના બીન બે વીર	૩૦૫	શિવાજી મહારાજના દેશમાં	સામનાશયણ નાગરલાલ પાઠન
સાતાણ	૮૩	ગાળાપાટ અને પિતાળગદ	૧૬૨
સાસ અને બ્યાયામ	૨૧૮	હાણા, ચોકામનો ધોધ, કિર્તીસ્થ વાઢી અને	
સાહી સુમાપ યોગ	૨૧૮		મોગસેવારી ૨૮૫
સાપુરજી સફલાતવાળા	૩૮	પન્ડાળગદ અને કાલ્દાપુર	૨૩૬
શુકનના લાપસી સા માટે?	૧૩૩	સનાગિરિ	૧૦૫
શું ખાતું? કાણ-સામનો?	૮૬	મદાળજેશ્વર	૩૯૫
સચેતચામ તારસ	૪૦	સતામ ને સુજીનગદ	૩૨૬
શી મળ્યાસ લેવળજી	૮૧	સિલગદ અને પૂના	૫૦૪
શી જનરાજદાસ	૧૨૯	સાઈકલ પર ૩૦૦ માઈલ	પાટલાલ મોકેટ ૬૩
સાહિત્યનું નોખિલ પ્રાહત મેળવવાસામે	૪૨	સિદ્ધપુરનો ક્રેમકાલવ	ગળનન પાઠક ૨૮૧
સિયામના રાજ	૮૩	સંવારસ	દગાત્રેય બાલકૃષ્ણ કાલેલકર ૧૫૬
સિલકદનો વીર કુમાર સમિતિાઈન દે	૨૦૪	મ્યાગ્રય, શક્તિ અને મોનફે	૪,૪૮,૬૨,૧૩૬,૧૮૦,
સુમાપચટ બોઝનો છુટકાંદો	૨૬૩		૨૨૫,૩૫૬,૪૪૮
સોથી કાણુ ખાતું કઈ?	૪૬૦	ગિરજાદાની સાતિમા	લવજી ત્રિભુવન ચોરિયા ૫૦૭
સ્રીસન્માનનો રણજીકાર અકમ બદાહરસિલ	૨૮૦	શ્રમણ મેળગુળ	દરિયાસાથ મજરાય દેસાઈ ૫૧૩
સ્વચ્છતા	૩૫૦	સિદ્ધમુસલમાન	મદુનાથ મરાઠાર ૨૦૧

બાળ વિભાગ

ક્રમ	ક્રમ	વા. પતન વા.	દેગળજી પરમાર	૨૧૧
હડાય ના	ગ્રાહિનીગદ	૪૮૧	વાતાં	
ક્યા રે ગયો?	દેગળજી પરમાર	૩૧	અદેખી દેખાદેખી	૪૮૧
કાગડાનું ઝીત.	"	૩૪૭	કરોગિયાની નળ	મજલાલ ગાંધી ૧૨૪
ચાલોને છોકરો	"	૧૬૬	ચક્કો	૫૨૭
ટાલી ડોશી	"	૭૮	ગાલકરાન	મજલાલ ગાંધી ૩૪૯
નાસ ! તારા !	કૃષ્ણલાલ	૨૫૭	નરસાય	બહેન ૪૨૬
બાઈબહેન	મજલાલ સાહે	૫૨૭	બસીપુરીનો રાજ	૨૨૮
મશાલચી	(મળેક)	૩૦૦	સુલસુલ	પ્રાણજીવન આચાર્ય ૩૭

જે બાબતો
અસાધ્ય અને

મજલાલ રાહદ ૨૫૩ બુલડાળી માખી
નાનાખડી ૭૪ શાન
સાગ વાતની ઉત્પત્તિ મજલાલ રાહદ ૧૬૬

મ મ ૧૨૫
મજલાલ રાહદ ૨૧૦

પરચુરણ

અધ્યાત્મ	૩૩૦	અરુણ	૨૧૩
અચાર્ય	૩૪,૫૪,૧૦,૧૭,૧૦૬,૧૪૧,૧૪૮,૧૬૦,૧૬૬, ૨૩૪,૨૮૪,૩૩૫,૪૧૩,૪૧૬,૪૦૬	અંજલિ	૭૮
આશ્રમ અને મહેલન	૧૭૬	કાગળી	૧૨૩
આપણને મળ્યું છે શું ?	૨૨૪	શવ એટલે શું ?	૨૧૪
આખો	૨૫૧	અનાસા	"
હિનામી હરીશંકરો		વાર્યામડન	"
અમીની યજ્ઞ	૨૩૮,૪૬૮	નવી બાજપોથી	૪૩૪
નમાઝે બુદ્ધિની કસોટી	" ૩૫,૧૦૦,૨૧૬	પાપીની કશા	૧૧૪
‘તમે તરી દો તો’નું પરિણામ	૧૧૫	વિસ્દામ રત્ન	૧૮૩
નવી હિનામી હરીશંકર	" ૪૬૮	વેલ્લખન	"
ફેરોહાદીની હરીશંકર	" ૪૧૪,૫૦૬	સત્ય દીપ અર્ધાનંદ	૨૧૪
" શ્રીજી	૫૦૭	ગુરુમેદન બાળામ	૧૨૩
શ્રી હિનામ	૩૧	ગાદિ ન તેમ જ રેરો અને કાર્યપદ્ધતિ	૧૨૧
કથાન અને અપમાન	૩૬૩	નવાં મામલિયા	૨૧૫
મોઝ કુમાર વાગ્દેવે	આપણી જિંદગી ૩૧૦	નામોગ્ધી	જાહેરાત ન અમાતા ૧૩૧
મોઝ મમનારે ચરુલાલ બટ અને ભૂતરાજ બટ	૧૧૮	પરીણામ પત્ર	૨૧૧
એ કામ મજ નહિ	૧૫૩	પુત્ર તરીકે	૭૭,૧૨૧,૧૫૩,૨૦૩,૨૩૮,૪૮૫
અરુણગણ	૨૨૪	કુલચારી	૨૭૫
અરો મો	૨૩૨	મંદીનાં પાન	૩૪૫
શુજાતના ભુવાનને	ગાયત્રી મહાવાચના ૩૭	સચીત્રિવાળી લગ્ન	૩૮૮૫
ચિત્ર પરિચય	૧૧,૩૮૮ ૬, ૪૬૦	સાલ દમેટા	મુગચંદ ૩ પારેખ ૨૫૮
છેલ્લું પાન	૬૬,૮૮,૧૩૨,૧૭૬,૨૧૦,૨૧૪,૩૦૮,૩૫૭ ૪૪૩-૪૪,૪૮૮,૫૩૦	વિદ્યાપ્રાપ્તિ	મો. ૬ ગાપી ૨૬૫
અમીની જન્મ દોવ તો	૨૧૨	સામનદારની સુધ્ધિ રીત	૧૧૨ ૮ કાલેશ ૧૧૧
તકવી	મો ૬ ગાપી ૬૫	આદિત્યનું પાનું	૨૬
તમને ખબર છે ?	૪૦૬	સીમાર	૨૩,૨૬૨,૨૬૬,૩૪૮,૪૩૪,૪૦૩,૫૨
નવા પુનર્ગ		દિલી કાળી છુટ	૧૮૫
		જાનનીલા	૩૪,૮૦,૧૨૭,૨૧૫,૨૫૬,૩૦૧,૩૪૧, ૪૩૫,૪૮૦,૫૮૮